

Skupština SR Slovenije
DOKUMENTACIJA

1/5

УСТАВОТВОРНА СКУПШТИНА ФНРЈ

УСТАВОТВОРНИ ОДБОРИ

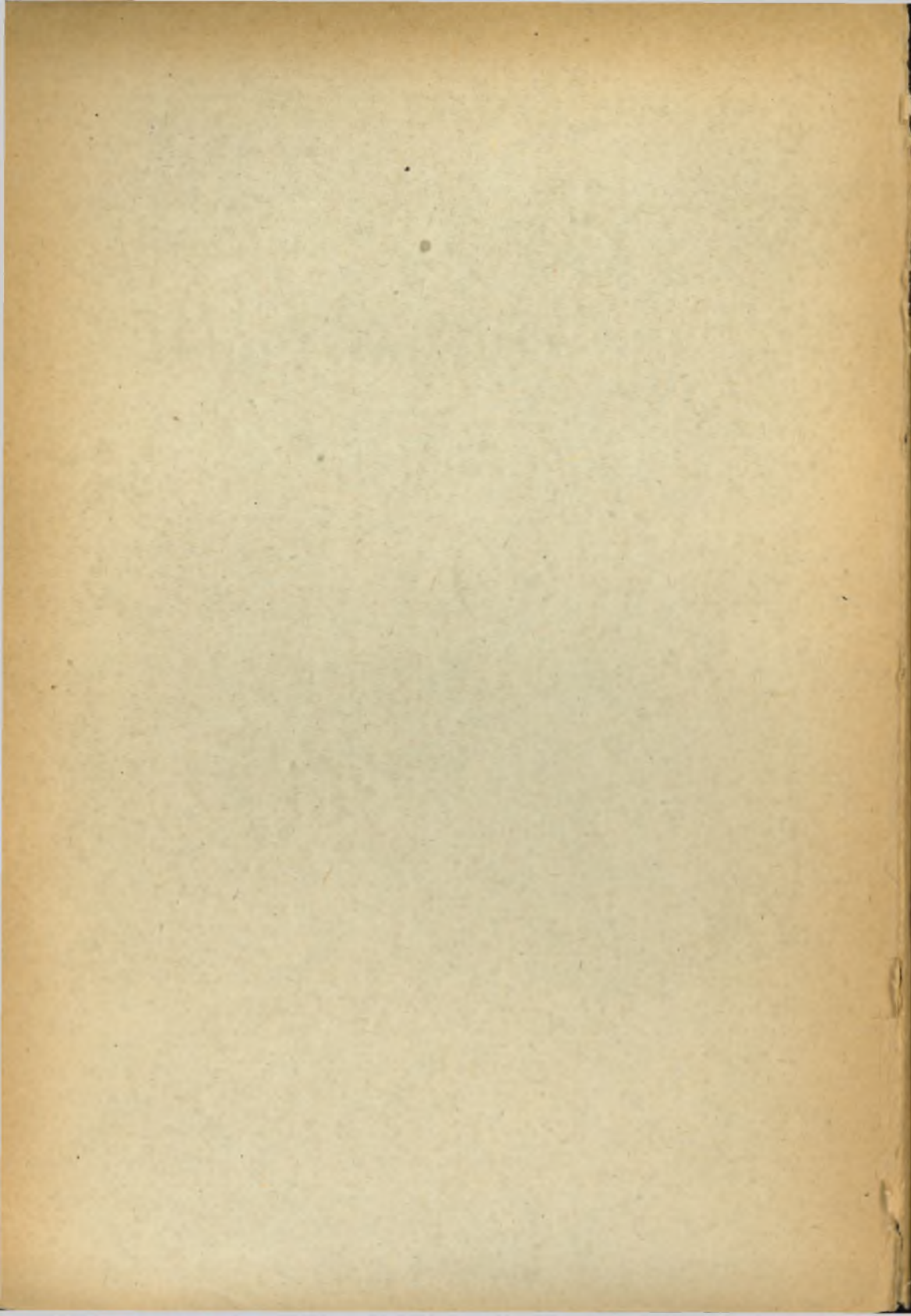
САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ И СКУПШТИНЕ НАРОДА

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

10 децембар 1945 — 4 јануар 1946

ИЗДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

УСТАВОТВОРНА СКУПШТИНА ФНРЈ

Material Skupštine SRJ
dokumentacija

УСТАВОТВОРНИ ОДБОРИ

САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ И СКУПШТИНЕ НАРОДА

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

10 децембар 1945 — 4 јануар 1946

ИЗДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

УСТАВНОТВОРНИ ОДБОРИ

САВЕЗНЕ СЪЮЗНИЦЕ И СЪЮЗНИЦЕ НАРОДА

СТЕНОГРАФСКИ ЗАПИСИ

10 Јануари 1947 — 1 март 1948

Уставотворни одбор Савезне скупштине

Прва седница

(10 децембра 1945)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао претседник **Моша Пијаде**.

Претседник: Другови, отварам прву седницу Уставотворног одбора. Пошто је очигледно да секретар д-р Шнудерл неће доћи, молим друга Минића да замени данас секретара.

Потребно је прво да видимо колико је чланова присутно да бисмо утврдили да ли можемо да пређемо на рад. Неки другови тражили су одсуство и ја сам та одсуства одсбрио. Молим заменика секретара Милоша Минића да изврши прозивку чланова Одбора.

Заменик секретара Милош Минић врши прозивку чланова Одбора.

Претседник: Пошто има довољан број чланова, можемо да радимо.

Као што вам је познато, Скупштина је била донела одлуку којом нам је остављено месец дана времена од дана нашег избора да свршимо претрес нацрта Устава, да израдимо извештај, припремимо и поднесемо Скупштини извештај за коначни нацрт Устава.

Ми нисмо почели рад истога дана, јер је било чланова Одбора из унутрашњости који су замолили по два-три дана одсуства да могу отићи до кућа и посвршавати извесне послове. Због тога смо се споразумели са Претседником Уставотворног одбора Скупштине народа да почнемо данас рад, да радимо пет дана у недељи, а да не радимо суботом и недељом. Ја мислим да ћете се ви сложити са таквим начином рада да радимо свакога дана са почетком у 4 сата по подне осим суботе и недеље када не бисмо радили. (Одобравање).

Треба поред тога да имамо на уму да радимо у месецу када су празници, и да имамо прво католички Божић, а онда ћемо имати још и православни Божић када нећемо моћи радити, тако да ћемо ту имати један губитак од неких 18 дана. Ако ферије почну 23 децембра, трајаће до

10 јануара. Зато би било пожељно ако бисмо завршили посао, а ја мислим да га неће бити немогуће завршити до тих божићних ферија, до 23 или 24 децембра. То би било добро и то би било пожељно.

На дневном реду данашње седнице имамо две тачке и то као прву тачку: претрес предлога Пословника Уставотворног одбора и као другу тачку: почетак начелног претреса нацрта Устава.

Ја вам предлажем да усвојимо тај дневни ред. Прво, зато што, уколико се тиче Пословника, он је кратак и садржи најнужније, а у много чему и прописе оног другог Пословника, па није потребно да се посебно пре седнице проучава. Зато мислим да га можемо данас примити на седници, тако да бисмо што пре прешли на начелну дебату Устава. (Одобравање).

Што се тиче друге тачке дневног реда, почетка начелног претреса Устава, споразумели смо се са Уставотворним одбором Скупштине народа да се после паузе иза ове прве тачке скупимо заједно, Уставотворни одбор Савезне скупштине и Уставотворни одбор Скупштине народа, да бисмо заједнички чули усмено образложење Министра за Конституанту, а после тога усменог образложења прешли бисмо сваки одбор на своје место и почели дебату.

Да ли се слажете са оваквим начином рада? (Узвици: Слажемо се). Слажете ли се сви? (Сви се слажу). Онда можемо прећи одмах на прву тачку дневног реда, на претрес предлога Пословника Уставотворног одбора. Молим друга заменика секретара да прочита предлог Пословника.

Заменик секретара (чита):

ПРЕДЛОГ ПОСЛОВНИКА УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА

Члан 1

Уставотворни одбор решава:

а) о нацртима Устава који му буду поднесени према одредбама чл. 37 скупштинског Пословника најдаље 10 дана после избора Уставотворног одбора;

б) о законским предлозима који му буду поднети према одредбама чл. 40 истог Пословника.

Члан 2

Уставотворни одбор бира себи претседника, потпретседника и секретара.

Претседника Одбора може заменити потпретседник, а

ако је овај спречен онда по годинама најстарији члан Одбора.

Позиви за седнице Одбора објављују се на месту нарочито за то одређеном у згради где се одржавају скупштинске седнице. Седнице Одбора држе се сваког дана осим суботом и недељом и почињу редовно у 16 часова.

Члан 3

Одбор је обавезан да изради свој извештај и коначни предлог Устава у року који му је одређен од Скупштине.

Члан 4

Одбор може решавати ако је присутно више од половине његових чланова. Пуноважни закључци доносе се већином гласова присутних чланова.

Члан 5

О раду Одбора води секретар записник у који се бележе имена присутних чланова, њихови предлози и одлуке Одбора.

Наместо чланова Одбора спречених да учествују у седницама, могу учествовати у раду Одбора њихови заменици из исте посланичке групе. О томе група мора пре седнице писмено обавестити председника Одбора.

Члан 6

Сваки члан Одбора може подносити предлоге о појединим члановима предлога Устава и законских предлога који се претресају. О сваком таквом предлогу Одбор је дужан донети решење. Предлози морају бити писмено формулисани и предају се председнику.

Члан 7

Одбор може решавати и за време кад Скупштина није на окупу, али само по нарочитом закључку Скупштине.

Члан 8

Пошто предмет у Одбору буде завршен, Одбор ће одредити свога известиоца који ће у Скупштини прочитати и бранити извештај и предлог Одбора.

Ако се Одбор подели на већину и мањину, и једна и друга страна има свог засебног известиоца. Свако одвојено мишљење предаће се писмено Одбору који ће га упоредо са извештајем већине изнети пред Скупштину. Члан

Одбора, који је одвојио мишљење, може бранити своје мишљење на седници Скупштине.

Члан 9

Ради припремања и лакшег извршења свога задатка, Одбор може образовати у својој средини пододборе. Чланови Одбора бирају пододборе по истим начелима по којима се врши избор Одбора.

Пододбори не могу доносити никакве одлуке у име целог Одбора.

Члан 10

Кад Уставотворни одбор прими све поднете предлоге Устава, одлучиће који ће од њих узети као основу за свој рад. Он може решити да сам Одбор изради нов уставни нацрт.

Члан 11

Уставотворни одбор претреса предлог Устава најпре у начелу а затим у појединостима. По свршеном претресу, Одбор упућује Скупштини свој извештај са коначним предлогом Устава.

У току свога рада Уставотворни одбор стајаће преко свог председника у сталном додиру са Уставотворним одбором другог дома ради међусобног обавештавања и усклађивања рада оба одбора.

Члан 12

Седницама Одбора може присуствовати сваки посланик, а могу присуствовати и претставници домаће дневне штампе по претходном одобрењу председника.

Осим чланова Одбора само чланови Владе и владини повереници имају право говора у одборским седницама.

Члан 13

Сви чланови Одбора дужни су за време док Одбор ради бити стално у месту где Скупштина заседа и вршити савесно своју дужност. Чланове Одбора који неоправдано одсуствују са одборских седница, може Одбор на предлог било ког члана доставити Скупштини ради доношења одлуке о њиховом смењивању.

Отсуства у оправданим случајевима даје члановима Одбора претседник.

Члан 14

Одбор може општити непосредно са министрима преко свог претседника.

Члан 15

Уставотворни одбор почиње рад одмах после свог избора са оним нацртима Устава који тада буду поднети, осим у случају да једна или више група по 10 посланика не изјаве претседнику да ће у предвиђеном року поднети свој нацрт Устава.

Кад Одбор отпочне рад на претресу нацрта Устава, не може свој рад прекидати док га не заврши.

Члан 16

Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа могу се споразумети који ће нацрт Устава узети као основу за свој рад.

Члан 17

У начелном и у појединачном претресу нацрта Устава право говора не може се ограничавати.

Члан 18

Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа могу и у току начелне и појединачне дебате, на иницијативу једног од њих, одржавати заједничке састанке ради саглашавања о техничкој редакцији појединих глава и чланова Устава и законских предлога.

Члан 19

Сваки посланик и ако није члан Одбора, има право подносити предлоге за измену и допуну (амандмане) појединих већ усвојених чланова нацрта Устава све до свршетка појединачне дебате у Одбору.

Члан 20

Седницама Одбора руководи и одржава ред на њима претседник, односно потпретседник, а у случају спречености обојице, најстарији члан Одбора. У том погледу претседавајући има сва права која претседавајућем даје скупштински Пословник.

Члан 21

Гласање после начелног претреса врши се дизањем руку. Исто се тако гласа у појединачном претресу. Код

гласања за нацрт Устава у целини гласа се поименично на прозивку са *за* и *против*.

Члан 22

Чим се у Одбору усвоји коначни нацрт Устава и извештај већине, и буде прочитан извештај мањине, председник је дужан да даде умножити коначни предлог и извештаје и да их достави свима посланицима.

Члан 23

Уколико овим Пословником није друкчије прописано, важе одредбе скупштинског Пословника.

Члан 24

Пословник Уставотворног одбора може се мењати само решењем Одбора.

Председник: Чули сте предлог Пословника Уставотворног одбора. Отварам дискусију у начелу о предлогу Пословника Уставотворног одбора. Жели ли ко да говори о њему у начелу? Не јавља се нико за реч. Према томе, питам — да ли се предлог Пословника у начелу усваја? (Прима се). Има ли ко *против*? (Нема). Према томе, предлог Пословника је у начелу усвојен.

Сада вас молим да чујете члан по члан предлога Пословника. Молим друга заменика секретара да чита члан по члан предлога Пословника.

Заменик секретара чита наслов и члан 1 предлога Пословника.

Председник: Има ли ко да говори о наслову и 1 члану? (Нема нико). Прима ли се наслов и 1 члан? (Прима се). Наслов и члан 1 су примљени.

Заменик секретара чита члан 2.

Председник: Има реч народни посланик Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Ја мислим да није потребно уносити да ће се сједнице одржавати сваког дана осим суботе и недјеље из разлога што нам се може десити у току рада да баш којег дана и не радимо, па због тога не треба да будемо дефинитивно обавезни. Може искрснути случајност да неко буде спријечен, на примјер мени као министру може се десити да имам сједницу Владе, као и неком другом министру у Савезној влади, или Српској влади. Стога мислим да то не би требало уносити. Ми то можемо одлучити нашим заједничким споразумом. Зато бих ја ову задњу реченицу избацио.

Претседник: Ја је не бих избацио. Та обавеза треба да остане. Ако неко треба да присуствује министарској седници, изостанак ће му се оправдати. Ми ипак некако треба да се обавежемо да радимо, бар пет дана недељно. Ако буде потребно, ми ћемо променити својом сопственом одлуком како ћемо који дан радити. Не видим зашто би морала да отпадне та обавеза. Управо по скупштинском Пословнику можемо да кажемо да се ради без прекида сваки дан. Обавеза не шкоди ништа.

Сулејман Филиповић: Сваки дан може да се каже да се сједница заказује сутрадан у исто вријеме. Тиме не губимо ништа, а у начелу треба усвојити петодневни рад у недељи.

Д-р Анте Рамљак: Ја сам за то да остане Пословник какав је, а да би се другу удовољило, може да се каже „осим ако Одбор друкчије одреди”.

Претседник: То се разуме. Примате ли члан 2 овако како је предложен? (Прима се). Објављујем да је члан 2 примљен.

(Затим је Одбор усвојио без дискусије чланове 2, 3, 4 и 5).

Заменик секретара чита члан 6.

Претседник: Реч има народни посланик Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја мислим да предлози не морају бити писмено формулисани.

Претседник: Ради се о једном члану Устава и предлог треба да буде формулисан. Не можемо да дискутујемо без формулисаног текста. Ви можете појединачно у дискусији говорити, али у току дискусије о томе члану, пре него што се гласа, ви сте ипак дужни да формулишете предлог.

(Затим је Одбор усвојио без измена чланове 6, 7 и 8).

Заменик секретара чита члан 9.

Претседник: Реч има народни посланик Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Који су то пододбори?

Претседник: Код нас до практичне примене то неће доћи, то је пренето из скупштинског Пословника.

(Затим је Одбор усвојио без измена чланове 9 и 10. Код члана 11 Одбор је примио измену да место речи у другом ставу „другог дома“ стоји „Скупштина народа“. Тако измењен члан 11 је примљен).

Заменик секретара чита члан 12.

Претседник: Реч има народни посланик Коча Поповић.

Коча Поповић: Ова је стилизација нејасна. Ја мислим да би први став члана 12 требало да гласи овако: „Седни-

цама Одбора може присуствовати сваки посланик, а по претходном одобрењу председника и претставници домаће дневне штампе“.

(Одбор је примио члан 12 са овако измењеном стилизацијом).

Заменик секретара чита чл. 13.

Д-р Милош Московљевић: А зашто ово не предложи председник? Даље, место речи „чланови“ треба да буде „чланове“.

Претседник: Па тако је написано и у оном другом Пословнику. Може предложити ма који посланик. Зашто само председник? Прима ли Одбор прочитани члан 13 с тим да место речи у другој реченици првог става „чланови“, дође реч „чланове“? (Прима).

Изволите чути даље.

Заменик секретара чита члан 14.

Д-р Милош Московљевић: Ја мислим да овде треба избрисати реч „непосредно“, јер би иначе изгледало мало нејасно.

Претседник: Прима ли Одбор прочитани чл. 14 с тим да се избрише реч „непосредно“? (Прима).

Заменик секретара чита чл. 15.

Д-р Милош Московљевић: У првом ставу овога члана треба после речи „више група“, ставити реч „од“, тако да гласи „више група од по десет посланика“ и затим одмах избрисати реч „не“ а место речи „о“ ставити „у“. Да би ово било јасно, требало би после речи „у случају“ ставити реч „кад“ или „ако“, а да се реч одмах иза тога „да“ избаци. Јер, ако упстребимо реч „кад“, онда је непотребно ово „не“.

Претседник: Молим заменика секретара да прочита цео члан 15 са овим предлозима.

Заменик секретара (чита):

Члан 15

Уставотворни одбор почиње рад одмах после свог избора са оним нацртима Устава који тада буду поднети, осим у случају кад једна или више група од по десет посланика изјаве председнику да ће у предвиђеном року поднети свој нацрт Устава.

Кад Одбор отпочне рад на претресу нацрта Устава, не може свој рад прекидати док га не заврши.

Претседник: Прима ли Одбор члан 15 са овом редакцијом? (Прима).

(За овим су примљени чланови 16 до 24 закључно).

Претседник: Прелазимо сада на гласање по предлогу

Пословника у целини. Ко је за то да се прими Пословник у целини, гласаће за а ко је против, гласаће *против*.

Молим заменика секретара да прозове чланове Одбора.

Заменик секретара прозива чланове Уставотворног одбора да гласају.

Претседник: Објављујем да је предлог Пословника у целини једногласно усвојен; присутна су 22 члана и сви су гласали за.

Сад би требало прећи на другу тачку дневног реда: начелни претрес нацрта Устава. Ја бих вас молио да направимо одмор да бисмо видели да ли су чланови Уставотворног одбора Скупштине народа свршили посао, како бисмо онда заједнички могли с њима отпочети рад.

(После одмора)

ЗАЈЕДНИЧКИ SASTANAK USTAVOTVORNIH ODBORA SAVEZNE SKUPŠTINE I SKUPŠTINE NARODA

Претседavajuћи Моша Пијадe: Другови одборници, по споразуму нас двојице претседника оба уставотворна одбора и у споразуму са другом Министром за Конституанту, ми смо се sastали да заједнички sasлушamo usmeno образложенje, које ће друг Карделj, као подносилац нацрта Устава, у име Savezne владе, dati овде нама заједно, а после sasлушања његовог усменог образложенja, ми ћемо сваки у своме domu и у своме Одбору започети начелан претрес нацрта Устава.

Molim vas да sasлушате друга Edvarda Kardelja.

Ministar за Конституанту Edvard Kardelj: Другови посланици, код sastavljanja projekta ovog Ustava napravili smo, takoreći, dosada три etape. Osnovni projekat Ustava bio je израђен у једној комисији стручњака. После toga била је извршена редакција у Министарству за Конституанту. Taj projekat Министарства за Конституанту био је постављен пред Владу. Влада је projekat у основи проdiskutирала и примила. Природно је да је наш Устав био грађен на основу текovina народноослободилачке борбе. Ако не би било тако, Устав не би одговарао жељама и тежњама широким народних маса, нити би био заиста демократски. При томе је у првом реду било потребно одговорити, односно dati јасну формулацију оним питањима која су се појавила у Југославији у вези са унутарњим променама у току народноослободилачке борбе. Ја ћу ту уkratко да поновим оно што је већ рећено и у нашем образложенju и у разним чланцима који су били писани у вези са Уставом.

Mislim da je najvažnija, najkrupnija promena u Jugoslaviji, promena same vlasti. U novoj Jugoslaviji vlast je stvarno uzeo narod, a to znači ogromna većina naroda, radne mase naroda. To znači da izrabljivačka manjina ne može više svoju volju nasilno da nametne narodnim masama, to znači da ta manjina ne može da iskorišćava zaostalost narodnih masa, nesvesnost narodnih masa, za učvršćenje jednog protivnarodnog uređenja u državi.

Ta se promena vlasti odražava u projektu Ustava, takoreći, od početka do kraja u svim glavama. Ona se pre svega odražava u članu 6 gde se jasno kaže da „u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji sva vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu”. Ta bi rečenica mogla biti prazna fraza, ako bi ostala takva kakva jeste, ako nju ne bi dopunio drugi stav koji kaže da narod ostvaruje svoju vlast preko slobodno izabranih predstavničkih organa narodne vlasti tj. preko narodnih odbora. U tome drugom stavu formulisano je ono jedinstvo vlasti koje je glavna odlika, najvažnija karakteristika narodne vlasti u našoj državi. Obično je i u zapadnim demokratskim zemljama tako, da, doduše, narodne mase biraju svoje predstavnike u vrhovna predstavnička tela, parlamente itd. Međutim, sav rad tih parlamenata kasnije se odvija više ili manje izolirano od narodnih masa, a još je pogotovo izvršenje svega toga, što određuju zakoni i odluke, potpuno odvojeno od naroda. Na takvu upravu narod sam nema neposrednog uticaja. Kod nas, međutim, po ustrojstvu naše narodne vlasti, kako predviđa Ustav, organi koje je narod izabrao i koji predstavljaju najvišu vlast naroda na jednoj određenoj teritoriji, na pr. u srezu ili okrugu, sprovode i odluke, zakone, rešenja, uredbe itd. koje donose vrhovne državne vlasti, i najviši organi državne uprave. To jedinstvo vlasti svakako treba sačuvati i jasno formulisati u samom Ustavu. Iz tih razloga, pre svega, Ustav donekle menja oblik organizacije vlasti u nekim manjim federalnim jedinicama, u onima, naime, gde postoje narodne skupštine i narodni odbori kao njihovi izvršni organi kao dva organa, dve bar formalno odvojene institucije. Po predlogu Ustava postoje jedinstveni narodni odbori kao organi narodne vlasti na svojoj teritoriji. Narodni odbori su upravo ono što se danas u nekim federalnim jedinicama zove narodna skupština sreza, okruga ili oblasti. Na svojoj skupštini NO izabere svoj izvršni organ, to jest izvršni narodni odbor. Takva promena u vanjskoj formi jasnije potcrtava jedinstvo vlasti i neposrednije potčinjava izvršne odbore skupštini narodnog odbora. Takav je oblik demokratskiji i bliži narodu.

Promena nosioca vlasti naročito se takođe odražava u glavi IV gde se govori o društveno-ekonomskom uređenju države. U toj glavi država preuzima na se obavezu za naročitu

brigu i pomoć narodnim masama, i to ne samo u socijalno-ekonomskom pogledu, nego i u tome da zaštićuje radne mase u njihovoj odbrani od ekonomskog izrabljivanja. To znači da je državni aparat, koji je ranije više—manje štitiio interese protiv narodnih snaga, sada postao instrumentom većine naroda, to jest radnoga naroda.

Promena nosioca vlasti odrazila se također i u pogledu federativnog uređenja države, jer ovakvo rešenje odnosa između naroda može se doneti samo u takvoj zemlji gde postoji narodna vlast. Kod mnogih zemalja u prošlosti federacija je postala postepeno ili fikcija, ili se raspala. U našoj praksi i u našem projektu Ustava povezan je interes jedinstva države, bez čega bi bio nemoguć i opstanak države i opstanak pojedinih njenih republika, sa suverenošću pojedinih republika, to jest sa njihovim samostalnim odlučivanjem po svim onim pitanjima koja su bitna za slobodan razvitak tih naroda. Prirodno je da je takvo rešenje moglo doći samo tamo gde je uopšte iščezla tendencija ugnjetavanja jednog naroda drugim, tamo gde centralna vlast nije više u rukama jednog naroda, ili bolje reći jedne klike u jednom narodu, koja hoće da ugnjetava druge narode. Takvo je rešenje moglo doći samo tamo gde je i centralna, i republikanska i lokalna vlast zaista u rukama istinskih narodnih demokratskih snaga. Naša federacija nije plod popuštanja jedne ugnjetačke hegemonističke klike pritisku ugnjetavanih naroda, kao što je to u nekim drugim federativnim državama, nego rezultat slobodnog sporazuma ravnopravnih naroda koji su svojom sopstvenom borbom u toku oslobodilačkog rata stekli i ostvarili pravo na samoodređenje. Zato i centralna vlast koja izlazi iz takvog sporazuma ima drukčiju ulogu nego centralna vlast u državama gde je federacija rezultat kompromisa koji je najčešće neprijatan i jednoj i drugoj strani.

Dalje je posledica promene u vlasti uspostavljanje republike. I republika je u našoj zemlji mogla nastati samo kao posledica promene nosioca vlasti, samo kao posledica uspostavljanja narodne vlasti.

Garantija narodnog karaktera naše vlasti je dalje u izbornom sistemu vlasti, u tome što su svi organi vlasti birani a sva pretstavnička tela neposredno kontroliše narod. Dalja garantija je: odgovornost narodnih poslanika biračima, tako da su poslanici dužni da stalno održavaju kontakt sa onima koji ih biraju. Nadalje je garantija u tome što je celokupna naša uprava postavljena na zakonsku osnovu. To znači da naša uprava ne može da donosi nikakve uredbe koje se ne bi oslanjale na zakone primljene u saveznoj ili republikanskoj narodnoj skupštini. To isto važi za okružne ili sreske izvršne odbore. Ni oni ne mogu doneti nikakvu odluku, osim na osnovu zakona ili propisa okružne ili sreske skupštine narodnog odbora. Na taj način naša

uprava je stavljena pod neposredno rukovodstvo i kontrolu tih pretstavničkih organa naroda.

Garantija narodnog karaktera naše vlasti su i demokratska prava koja Ustav daje građanima. Garantija je jednakost građana pred Ustavom i zakonom. Garantija je i činjenica da Ustav ukida, kao što ih je već ukinula naša praksa, sve privilegije, a naročito one formalne i stvarne privilegije koje proizilaze iz bogatstva pojedinih ljudi.

Dalje je Ustav morao da odredi i promene koje su nastale u ekonomskom i društvenom uređenju nove Jugoslavije. Mi, razume se, nismo ukinuli kapitalistički poredak u Jugoslaviji, jer narodnooslobodilački pokret nije ni postavio takav cilj. On je postavio pred sebe jedan narodnooslobodilački i demokratski cilj. Međutim, iz same činjenice da je u toku te borbe vlast prešla u ruke demokratskih, plebejskih snaga našeg naroda, i da je uspostavljena narodna vlast, proizilaze i neke bitne promene u socijalno-ekonomskoj strukturi nove Jugoslavije.

Pre svega, mislim, bitno je to da se promenila uloga i značaj intervencije i kontrole države u privrednom životu. Ranije, dok je država bila u rukama socijalnih grupacija koje su po svojim ekonomskim interesima bile suprotne interesima velike većine naroda, intervencija države mogla je biti samo na liniji učvršćivanja interesa onih koji su bili na vlasti.

Intervencija i kontrola naše narodne države imaju sasvim drukčiji značaj. One idu u korist širokih narodnih masa, u korist podizanja širokih narodnih masa i, pre svega, u korist odbrane širokih narodnih masa od privredne eksploatacije i protivnarodnih elemenata u našem društvu. Ne može biti sumnje da će jedinstvo državnih nastojanja i težnji narodnih masa biti važan stimul naprednog unutarnjeg razvitka u našoj zemlji.

Drugo, promenila se uloga državne imovine u Jugoslaviji. Dok je u staroj Jugoslaviji državna imovina ustvari učvršćivala poredak stare Jugoslavije i bila u krajnjoj liniji iskorišćavana protiv interesa širokih narodnih masa, u novoj Jugoslaviji državna imovina može biti i biće jedan jak oslonac demokratskog i naprednog društvenog razvitka, koji će odgovarati interesima radnih masa. Isto tako se u vezi sa narodnom imovinom promenila i uloga zadrugarstva. Vi znate da je zadrugarstvo, a naročito zemljoradničko zadrugarstvo, bilo u prošlosti pod stalnim pritiskom i napadajima u prvom redu finansiskog kapitala i svakakvih izrabljivača radnog naroda. Zadruge najčešće nisu imale snage, ni uslova ni mogućnosti da bi se oduprle takvom pritisku. Većina zadrughnih pokreta u našoj zemlji postala je plenom i čak uporištem finansiskog kapitala. Prirodno je da je tako bilo, jer zadruge nisu mogle

imati potporu države, budući da je državna intervencija u osnovi išla u korist neprijatelja radnih masa. Međutim, u novoj Jugoslaviji zadrugarstvo može imati jak, nesalomljiv oslonac u državi, i to ne samo politički i moralni oslonac, nego u prvom redu i materijalni. Taj oslonac na državu daje zadrugarstvu mogućnost da se zaista razvija u jednom demokratskom i, u socijalnom pogledu, naprednom pravcu. Pored državnog sektora može naše zadrugarstvo odigrati najvažniju ulogu u daljem razvijanju našeg ekonomskog i socijalnog života.

S tim promenama u skladu je i položaj privatnog sektora u našoj privredi. Ne znači da mi privatni sektor potiskujemo, ne znači da ga mi ukidamo kao jednu formu u našoj ekonomici, nego samo znači da taj privatno-kapitalistički sektor mora voditi računa o izvesnoj granici i okvirima koje postavlja opštenarodni i opštedržavni interes.

S tim što izgrađujemo jedan jak državni sektor u našoj privredi i što s njim povezujemo naše zadrugarstvo, pred nama se stvara mogućnost i ujedno kategorička neophodnost stvaranja jednog državnog plana koji će omogućiti da država planski i do maksimuma iskoristi sve svoje snage za podizanje naše privrede na viši stepen. U tom planu, razume se, mi ne možemo na jednak način i u jednakom obimu obuhvatiti: privatni i državni sektor iz razloga što je priroda kapitalističke privrede u suprotnosti sa svakim detaljnim planom. No, mi možemo i treba da podvrgnemo i privatni sektor državnoj kontroli koja će u granicama mogućnosti uključiti i taj sektor u državni plan. To znači da na osnovu promene u socijalno-ekonomskoj strukturi nastaje mogućnost da jedna demokratska vlast, narodna vlast, stvori perspektive jednog naprednog socijalnog razvitka i da demokratskim, socijalnim reformama omogući radnim masama lepši život i blagostanje.

Zemlja pripada onima koji je obrađuju. Sam Ustav određuje da niko ne može imati više zemlje nego što to propiše zakon. Izričito su Ustavom zaštićeni mali i srednji seljak. I sama ta činjenica je takođe jedna jasna karakteristika nove Jugoslavije, karakteristika narodne vlasti.

Privatna svojina je zajemčena čl. 18, a isto tako i privatna preduzimljivost u privredi. A državna kontrola u vezi s tom privatnom preduzimljivošću nikako ne znači da se umanjuje preduzimljivost, nego se ona podređuje izvesnim okvirima koje daje država.

Treći momenat u Ustavu je pitanje federativnog uređenja. Ono je povezano ustvari sa pitanjem vlasti, kao što sam ranije kazao. Bitno u pogledu odnosa između Jugoslavije jeste to da su sve federalne republike suverene, osim u onim pitanjima koja Ustav daje vrhovnom državnom organu. Država kao zajednica mora da čuva ravnopravnost svih

naroda Jugoslavije. Protivustavan je svaki akt, svaka akcija koja ide za tim da se naruši ravnopravnost naroda Jugoslavije.

U drugom delu Ustava konkretizuju se odnosi između saveza i republika. Kod toga je za nas uzor bio sovjetski Ustav, jer je sovjetska federacija najpozitivniji primer rešavanja odnosa između naroda u istoriji čovečanstva. Punih 28 godina u razvitku Sovjetskog Saveza pokazalo je da je takav odnos između naroda najbolji temelj za izgradnju jedne moćne državne zajednice. Bitno kod toga jeste da se interesi jedinstva državne zajednice na jedan organski način povezuju sa samostalnošću republika u svim pitanjima koja su bitna, ili od važnosti za normalni razvitak pojedinih naroda i republika.

Kao rezultat tih osnovnih načela koja leže u osnovi našeg Ustava dolazi glava peta — o pravima i dužnostima građana. Ja se tu neću upuštati u pojedinosti, jer ćemo ta pitanja kasnije diskutovati — paragraf po paragraf.

Važno je podvući u toj glavi pitanje odvajanja crkve od države i pitanje odvajanja škole od crkve. Ja mislim da su ti principi od bitne važnosti u našem Ustavu i da naš Ustav ne bi bio demokratski, ako u njemu ne bi bile i takve odredbe.

Na žalost, mi znamo da su visoki crkveni stubovi u prošlosti bili povezani sa svim mogućim reakcionarnim klikama u Jugoslaviji. (*Jaša Prodanović*: To je bilo uvek). Jeste, uvek! Privilegovani položaj crkvene hijerarhije svi reakcionarni režimi su koristili za obmanjvanje narodnih masa i za učvršćivanje svoje protivnarodne vladavine. Nije suviše spomenuti tu naročito ulogu jednog velikog dela visokog katoličkog klera koji je sasvim aktivno saradivao sa okupatorom, bio ustaški ili belogardistički i postao izdajnik svojih naroda. Držim da će odvajanje crkve od države faktički sprečiti da neprijatelji naroda upotrebe crkvu u svrhu borbe protiv volje naroda i protiv tekovina narodnooslobodilačke borbe. Ustav daje potpunu slobodu crkvi u njezinom verskom radu. Tu je ona ne samo potpuno slobodna, nego na toj osnovi ona može sa državom da uredi sasvim pozitivne i normalne odnose. To principijelno odvajanje crkve od države nikako ne znači da se želimo svadati sa crkvom, nego samo znači da crkva treba da akceptira demokratske principe koji su izvojevani u toku narodnooslobodilačke borbe. Prirodno da to odvajanje načelno ne znači da crkva ne može imati i materijalnu potporu od države. Međutim, to zavisi od same crkve, od rukovodećih krugova crkve, od načina kako će oni da oslušuju volju i disanje narodnih masa.

Isti argumenti važe i za građanski brak. Brak je jedna isuviše ozbiljna institucija u životu države, da bi ga mogla dr-

žava prepustiti bilo kojoj drugoj organizaciji. Prirodna je stvar da država mora uzeti pod svoju kontrolu i u okvir svojih zakona brak i porodicu. Ostaviti i dalje takav položaj, kakav je bio u staroj Jugoslaviji i kakvog gotovo nema više ni u jednoj koliko—toliko naprednoj državi, to bi značilo takođe davati neprijateljima naroda mogućnost da izigravaju demokratski porijekal u našoj zemlji i da iskorišćuju čak i brak i porodicu protiv interesa naroda.

To su, dakle, ta opšta načelna pitanja koja su formulisana u prvom delu Ustava, a koja predstavljaju temelj naše nove Jugoslavije.

U drugom delu Ustava govori se o državnom uređenju. On počinje time da određuje šta spada u nadležnost saveza. Tu su nabrojana uglavnom pitanja koja spadaju u vanjsku politiku, u područje narodne odbrane, državne bezbednosti, saobraćaja, pošte itd. Onda svi oni elementi iz privrede, koji omogućavaju jedan planski privredni rad u državi, koji su opštedržavnog značaja i koji omogućavaju našoj državi kao celini da podigne privredu na viši stepen, čime ustvari pomaže i samim narodnim republikama da se privredno podignu. U saveznu naležnost spadaju svakako i takvi poslovi kao što su kreditni sistem, spoljna trgovina, opštedržavni budžet, pitanje raspodeljivanja prihoda itd.

Savez ima pravo da daje opšta načela za uređivanje pojedinih grana narodnog života, koje su važne za napredak države kao celine. Bilo bi vrlo štetno, a s druge strane i sasvim smešno i zaostalo, ako bismo mi postavili za cilj da budemo različiti samo zato da bi bili različiti i tamo gde možemo, bez ikakve štete po nacionalni razvitak, da budemo jedinstveni.

U drugim pitanjima su naše savezne republike samostalne i rešavaju unutarnja svoja pitanja republikanskim ustavom, republikanskim zakonima i odlukama republikanske uprave.

Dalje se u drugom delu konkretiziraju i uređuju funkcije, kompetencije i odgovornost pojedinih organa državne vlasti.

Predviđeni su isti sistemi i ista načela i u saveznoj organizaciji i republikama, a po istim principima je građena i lokalna uprava tj. oblasni, okružni, sreski i mesni narodni odbori.

Također se u drugom delu određuje položaj i osnovni principi za izgradnju našeg sudstva i javnog tužništva. U tome pogledu Ustav zadržava više—manje dosadašnju praksu. Međutim, on unekoliko ograničava delokrug sreskim sudovima i tačnije određuje kompetencije vrhovnih sudova. Svi sudovi su izborni i oni su nezavisni od državne uprave. Isto tako naš Ustav zadržava instituciju javnog tužništva kao organa Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije, kontrolu nad izvršavanjem zakona od strane organa državne uprave, pojedinih službenika i pojedinaca.

Učinjena je promena prema našoj praksi u tome da je ranije republikanskog javnog tužioca postavljao savezni javni tužilac, dok sada i republikanskog javnog tužioca postavlja Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije na predlog republikanske narodne skupštine. Potrebno je na takav način izgraditi instituciju javnog tužioca zato, jer je on organ vrhovne državne vlasti, koji treba da kontroliše izvršavanje zakona od vrha do dole. Stoga javni tužilac mora biti nezavisan od svih lokalnih organa, pa i od državnih organa federalnih republika.

To su ukratko glavni principi na kojima je naš projekt Ustava izgrađen. Ja mislim da u osnovi taj projekt pravilno odgovara suštini promena koje su se u Jugoslaviji izvršile i da tako odgovara i volji, željama i težnjama naših narodnih masa, ogromnoj većini naših narodnih masa koje su novu Jugoslaviju stvarale, koje su svojom borbom već uvele u život principe ovog Ustava koji sada treba da stavimo na papir. Zato predlažem da ustavotvorni odbori obe skupštine uzmu ovaj projekt kao osnovu svoga predloga Ustava koji će predložiti Ustavotvornoj skupštini. (Aplauz).

Pretsednik: Po Poslovníku ovo što smo imali sada ne treba uopšte nazivati zajedničkom sednicom, nego samo zajedničkim sastankom. Mi na ovome sastanku ne možemo donositi rešenja.

Zato moramo da zaključimo ovaj zajednički sastanak. Nemamo prava dalje da radimo zajednički. Mi smo čisto iz praktičnih razloga održali zajednički sastanak da bismo zajednički čuli obrazloženje, da ne bi drug Kardelj govorio na dva mesta.

Miloš Carević: Moja je želja da se načelan pretres vrši u zajedničkoj sednici oba doma. Ako je to moguće po Poslovníku. Mislim da je mnogo bolje da vršimo načelni pretres u zajedničkoj sednici oba doma, a u pojedinostima svaki na svojoj sednici. O tome treba da se promislimo. Sad ne moramo o tome da rešavamo.

Pretsednik: Možemo kao predlog svaki u svome domu da rešavamo. Ali mislim da je to protivno i Poslovníku i Zakonu o Konstituenti.

Jaša Prodanović: Koliko sam ja razumeo, Poslovník dopušta zajedničke sednice kada se ukaže potreba.

Pretsednik: Dopušta zajedničke sastanke.

Jaša Prodanović: Dobro, to je svejedno. To je jedno isto da li je sednica ili je sastanak.

Pretsednik: Svaki odbor svake skupštine mora posebno da radi.

Pošto smo saslušali obrazloženje nacрта Ustava, ovaj zajednički sastanak je zaključen.

(Zajednički sastanak je zaključen u 18.45 čas.).

НАСТАВАК СЕДНИЦЕ УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

Почетак у 19 часова.

Претседник Моша Пијаде: Настављамо седницу. Ми слим да треба прво да одлучимо да за основу у нашем начелном претресу узмемо нацрт Устава који је у име Савезне владе поднео Министар за Конституанту. Ми другог поднесеног нацрта уопште немамо, а према Пословнику Скупштине и ономе који смо усвојили можемо одмах почети са оним нацртом који нам је стављен на расположење, пошто нико и никаква група посланика није пријавила да ће у року од 10 дана после избора Одбора поднети неки свој нацрт. Ми можемо, дакле, данас почети начелну дискусију.

Примате ли да нацрт Устава који је поднела Савезна влада буде основа за нашу начелну дебату? (Примамо). Према томе ја бих молио да се споразумемо хоћемо ли данас, пошто смо саслушали образложење Министра за Конституанту, почети на овој седници са начелном дебатом или ћемо то оставити за сутра. Без обзира на решење да ли ћемо одмах прећи на дебату или сутра, молим да се пријаве говорници који желе да учествују у начелној дебати.

Има предлог друг Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Ја предлажем да начелну дебату одложимо за сутра, зато што је сада већ касно.

Претседник: Слажете ли се са овим предлогом? (Слажемо!). Дакле, начелну дебату остављамо за сутра. Молим да се пријаве говорници који би желели сутра да говоре. (За говор у начелној дебати пријавили су се: д-р Драгољуб Јовановић, Моша Пијаде, Милош Рашовић, Влада Симић, Михаило Ђуровић, д-р Милош Московљевић и Андрија Хебранг).

Сада можемо да закључимо данашњу седницу, а зна се да је идућа сутра у 4 часа после подне. Молим да не буде изостанака ни закашњења.

(Седница је закључена у 19.15 часова).

Друга седница

(11 децембра 1945)

Почетак у 16,20 часова.

Претседавао председник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам данашњу седницу Уставотворног одбора и молим друга секретара да изврши прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Изволите чути записник прве седнице одржане 10 децембра 1945 године.

Секретар чита записник прве седнице.

Претседник: Имао бих једну примедбу на записник. Нисам ја прогласио да је Пословник у начелу примљен, пошто се нико није јавио да говори, него сам питао да ли се прима. Одбор је одговорио да прима.

Молим да саслушате и записник о заједничком састанку у уставотворних одбора Савезне скупштине и Скупштине народа.

Секретар чита записник заједничког састанка уставотворних одбора Савезне скупштине и Скупштине народа.

Претседник: Има ли ко примедбу на овај записник? (Нема). Пошто примедаба нема, оба су записника примљена и оверена.

Прелазимо на дневни ред: начелна дискусија о нацрту Устава. Дајем реч народном посланику д-р Драгољубу Јовановићу.

Д-р Драгољуб Јовановић: Другови народни посланици, када се у једној држави изграђује устав, обичај је да поједине странке подносе своје предлоге нацрта. Међутим, Народна сељачка странка, коју заступа у овом дому, неће поднети свој предлог Устава из простог разлога што се у начелу слаже са нацртом који је поднео Министар за Конституанту. Она се утолико пре слаже са овим нацртом што он формулише управо онај програм државног живо-

та који је предвиђен у самој идеологији и програму. Народне сељачке странке. Тај нацрт одговара и потребама, интересима и тежњама наших народа у овом историском периоду. Тај нацрт пре свега обезбеђује државну целину Југославије, оно што је свима данас најпрече и најдраже. Он скида с дневног реда питање облика владавине, укидајући монархију и заводећи републику. Он гарантује унутрашњи мир, обесхрабрује разне авантуриста, издајнике и злочинце који би могли, да нема Устава, мислити да је стање још нередовно, да је привремено и да је отворен пут за њихове подухвате. Он убија наду свима реакционарима, како онима у земљи, тако и онима у иностранству. И најзад, овај нацрт као своју најпозитивнију страну има то што отвара светле перспективе радном народу Југославије па и сељацима о чијем бољитку се Народна сељачка странка највише интересује.

У овој начелној дебати ја бих хтео да говорим не толико о начелима и уређењу, пошто је о томе друг Министар за Конституанту дао општерна разлагања, како у свом говору на радију, тако и у свом усменом експозеу јуче пред нама. Не бих хтео да дам ни анализу члана по члана, јер је то урадио и даље ради друг Претседник Уставотворног одбора. Ја бих хтео овде да се осврнем на суштину самог Устава, на оно што чини његов историски значај.

Сваки устав има три задатка. Он с једне стране афирмира нове друштвене снаге које дотле нису биле владајуће. Он затим ограничава моћ оних снага које су преживеле, али које се с тим не мире, него хоће и даље да владају. Он, најзад, подвлачи извесне тежње које су у пуном напону, али које нису још дошле до пуног изражаја. Ми смо у Србији имали неколико устава и ова обележја могу да се примете на свима њима. Први устав од 1838 године имао је за циљ да афирмира снаге нашег народа који је дотле био заробљен под турском влашћу, али је он у исто време показао да турска снага није још дефинитивно ликвидирана и да с њом наша млада држава мора да рачуна. Оно што је било позитивно у том уставу јесте напор тадашњих нових снага, које су се у новој заједници јавиле у њиховој тежњи да ограниче свемоћ кнеза Милоша и да га натерају да поштује један уставни поредак. То је била снага уставобранитеља, народних шефова, наше младе бирократије, која се хтела да претвори у олигархију.

Други устав од 1869 године имао је за циљ да обезбеди династију Обреновића од нових напредних идеја које су нам долазиле из Европе почев од 1848 и даље.

Либералне идеје, интелигенција и млада буржоазија, а исто тако Уједињена омладина српска, биле су опасност за династију, и устав је дошао да обезбеди краља и монархију од насртаја који су долазили од тих нових струјања. Трећи устав од 1888 године дошао је да обезбеди народ од краља, да обезбеди у првом реду радикале, прву масовну странку у нашој земљи. У Југославији, први устав имао је задатак да осигура династију од народа, нарочито од несрпских поданика који су имали републиканске тежње међу Хрватима, а који су показивали и друге социјалне политичке тежње у разним народима Југославије, а хтео је исто тако да обезбеди државу од сепаратиста; то је био Видовдански устав. Те исте тежње су се ковале десет година — до 1931 године, кад је краљ Александар после укидања ранијег устава сам декретирао устав, у коме још јаче обезбеђује своју кућу противу центрифугалних снага. Он нарочито обезбеђује државни интегритет не толико од спољних непријатеља колико од унутрашњих тежњи које су имале федералистичке смерове. Александар је том уставу до последњег села обележио границе сваке бановине, тако да се те границе нису могле мењати без промене самог устава.

Наш Устав поступа сасвим друкчије, јер има сасвим друге тежње. И он афирмира нове снаге, али те су снаге овога пута народне снаге. Он поставља народне власти са врховним начелом: избор власти од стране народа. Он ограничава експлоатацију народа и обезбеђује нов економски поредак на начелу рада и једне друштвене организације која иде у прилог људима који раде. Он има један негативан смер, а то је што онемогућава хегемонију стварањем федеративне народне републике. Не може доћи до хегемоније било великосрпске, било неке друге. Наш Устав има једну тежњу која се обележава у социјалном погледу тиме што се појачава државни сектор до те мере да долази до извесних мера до социјалистичке организације, која није наглашена, али која је наговештена. Тежи се, најзад, јединству у политичком руководству.

Ја ћу се задржати на овој последњој тежњи, јер ми се чини да је она од највећег значаја. Јединство нам је у данашњем моменту прече од благостања и слободе. Јединство нам данас изгледа условом једнога и другога, као што је чељадету кућа преча од уређаја, и као што ће сељак пре да сазида шталу него да купи стоку. Јединство државно толико је преокупирало наше духове да изгледа да је то прече од свега. То је сасвим разумљиво. Југославија је држава која је брзо прављена, нарочито стара Југославија. Док се Француска изграђивала 1000 година; док је за

уједињење Велике Британије било потребно 300 година, а за стварање империје 400 година; док је руско царство пуна 4 века окупљало државе и покрајине; док је Немачка за неколико стотина година постала од малих кнежевина — царевина; док се аустроугарска држава пуних пет векова стварала и вештачки одржавала, Југославија је склопљена, да не кажем скрпљена, за неколико година у току прошлог светског рата. И разумљиво је што је и прошли и данашњи Устав као главну бригу обележавао бригу за за јединством државе. Само, ви ћете видети разлику између јединства ондашњег и садашњег. Ондашње јединство, које је хтео да обезбеди краљ Александар и Видовдански устав, имало је врховни циљ државно и народно јединство. То је била парола режима. Сви смо ми били под притиском те пароле. Ко није хтео да се приклони томе, био је оглашен за антидржавног. Средства за постизавање тога двоструког јединства били су монархија и војска у рукама монарха, била је хегемонија, бирократија и крути централизам. Сви ти инструменти имали су за задатак да створе нацију која се није могла створити, да одрже једну заједницу, па макар и против воље народа. Због тога је било толико непријатеља према тој држави и њеној врховној концепцији. Најпре су непријатељи били они који нису пристајали да буду Југословени, него су хтели да буду Срби, Хрвати, Словенци, Македонци или Црногорци. Сви они били су сматрани као антидржавни. Број непријатеља умножавао се. Показало се да су још највернији тим концепцијама Срби, који су се најлакше одрекли своје националности, заставе и разних ужих обележја и пристали на Југославију, али су пристали зато што су осећали да су као господарећи народ. То нису осећали сељаци и обичан човек. Владајући људи су примили Југославију као свршену ствар. И ми смо имали југословенство на бази српства, као што смо раније имали југословенство на бази хрватства, кад је идеолошки јединство прављено у Загребу. Број непријатеља се повећао откад је краљ Александар заострио свој режим тако да је он био подношљив само за оне који су били за његову краљевску доминацију. Кад је краљ пао, дошао је Павле који је мало инсистирао на народном јединству, јер је правио државно јединство на бази споразума са Хрватима. Међутим, и то јединство које је он хтео да брани у споразуму са Хрватима, није могао одржати из простог разлога што је његов режим био слаб. Тако су носиоци јединства Југославије пред крај Југославије били само приврженици режима, да не кажем Јерезе, тј. владајуће клике.

Сасвим је друга концепција јединства сада. Та кон-

цепција није створена од јуче и није изишла само из АВНОЈ-а, Привремене народне скупштине или наше Уставотворне скупштине. Та концепција јединства потиче већ из народног опозиционог покрета, који датира од 1919 године наовамо. Сви они који су се борили против старе александровске државе и Видовданског устава били су сложни у томе да хоће Југославију као државну целину, али друкчије вођену. Народноослободилачки покрет још више је потенцирао вољу да се обнови, да се одржи, да се очува и учврсти Југославија. Ми имамо у нашој Југославији мало покрета, ја бих рекао да немамо ни један покрет до те мере државотворан — да се послужим изразом који су нам донели александровски Југословени после Видовданског устава — него што је био народноослободилачки покрет. Никада се већа брига није показала за обнову територијалног интегритета државе и за увећање националне територије него што је била у току народноослободилачке борбе. Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије већ на првој седници истакло је да хоће Југославију и да хоће увећану и учвршћену Југославију. Поготову наш нови Устав брине као врховну бригу за јединство државе и њен територијални интегритет.

Нова Југославија такође је поставила извесне врховне циљеве. Али то није државно и национално јединство старог типа. То је, пре свега, територијални интегритет једне Југославије, у којој би били смештени што више, ако не и сви Југословени. То је, на другом месту, јединство власти, јединство народне власти. И ми то сматрамо као једном од тековина народноослободилачке борбе и целе народне борбе.

Једнога дана дискутоваће се о тој концепцији јединства власти, о томе да не треба правити разлику између законодавне, судске и извршне власти, да треба напустити оно Монтескијеово схватање о тројности власти, и ја данас у то нећу да улазим. Али чињеница је да нова Југославија као један од својих врховних циљева истиче то јединство народне власти.

Трећи врховни циљ а то је оно што чини оригиналност нашег новог државног уређења, нарочито нове државне праксе — то је јединство политичког руководства.

Ми кажемо „братство и јединство“ и то је једна од водећих лозинки нашег покрета, али ми кажемо и „јединство“ сасвим кратко, без додатка, ј е д и н с т в о. Маршал Тито, говорећи у Сарајеву 4 новембра, казао је: „Чувајмо јединство као зеницу ока свога“. Он је зацело у првом реду мислио на три вере и на два народа који тамо живе,

али ја мислим да је његова идеја исто тако да се чува јединство народа, јединство оних позитивних и конструктивних снага преко пута реакционарних и рушилачких, које хоће да поремете поредак који је створен.

Средство за одржавање тога јединства јесте, на првом месту, једна врло моћна савезна врховна власт — једно народно претставништво и једна савезна влада. Кад се пажљиво чита Устав, види се да је учињено све да се то јединство обезбеди од свакога покушаја који би могао да га слаби. Пада у очи, на пример, да се не понавља принцип из Јајца: право народа на самоопредељење до отцепљења. Не мислим ја тиме да је дух Јајца изневерен, али истичем као карактеристику да је у овом новом Уставу већа брига за јединством него за обезбеђењем свих оних права за која су се наши народи у току прошле Југославије борили.

Други инструменат тога јединства јесте једна војска, врло хомогена по политичкој идеји која је руководи, врло хомогена исто тако по вођству, у чијим је рукама.

На трећем месту, једна етатизована привреда, једна привреда која је сва под контролом државне власти, уколико није и у њеним рукама.

И најзад, четврто средство тога јединства — а то је оно што сам малочас поменуо — јесте јединство власти.

Ми смо, могло би се рећи, Југославија одбора, одборска Југославија. Све власти су државне, нема самоуправних власти. И општине и месни одбори и срезови и окрузи и аутономне области и аутономне покрајине и поједине републике, као и целокупна савезна власт, јесу државне власти.

Оно што још више обезбеђује то јединство јесте гаранција његова. Поред ових средстава које сам поменуо, има и једно суперобезбеђење, једна супергарантија тога државног и политичког јединства. О тој гаранцији у Уставу се не говори. Она се не помиње, али је реална, то је једна политичка организација која то јединство гарантује, то је Комунистичка партија.

Четврти елеменат тога јединства јесте борба против непријатеља и људи који су непоуздани овоме поретку, а то су на првом месту носиоци власти у старој Југославији. О томе не треба рећи ни једну реч, јер је то само по себи сасвим јасно. Људи који су играли прву улогу у старој Југославији очигледно неће и не могу бити пријатељи и подупирачи, носиоци нове Југославије. То су, на другом месту, сарадници окупатора. Али оно што је карактеристично за данашње стање, то је да се као непоуздани но-

вом поретку, да тако кажем, као сумњиви, као подозриви, сматрају и организације које су играле водећу улогу у прошлој Југославији. Ако се то не каже, онда се то осећа: то су — старе странке. Оно што се у Румунији зове „историске странке“, то се истим именом зове и у Грчкој. Сви нови поретци су неповерљиви према старим странкама. Они њих осећају као остатке старог времена и радије се говори о новим формацијама, о формацијама које интегришу, које асимилију, да не кажем које гутају старе странке, него о њима самима.

Нарочито нови режими, па и наш нови режим, нерадо гледају шефове старих странака. Ја тиме не мислим да чиним никакву замерку него само констатујем, што може бити такође разумљиво кад се зна да су у извесним земљама, па и код нас, шефови били људи који су уживали поверење круне. То су били добро виђени људи старих режима. Према томе, они су сумњиви новом режиму. И најзад, најтежа ствар је чињеница да се са извесним неповерењем, у погледу јединства о коме говорим, гледа на сељаштво као целину. Сељаци да. Али, сељаштво, истицање сељаштва, нарочито њихово посебно означање, сматра се као атак на оно основно друштвено јединство које нови поредак жели да постигне. Ја ћу се вратити на поједине од ових елемената. А сада бих хтео да говорим о самој гаранџији јединства.

Није довољно прокламовати, као што је то урадила стара Југославија, да се жели државно и народно јединство. Није довољно чак прокламовати ни то да се жели одржање, обезбеђење државног интегритета, па чак и територијалног. Оно што је највише недостајало старој Југославији, то је један цемент који би везивао њене различите делове, нарочито у друштвеном и политичком погледу. Осим монархије и осим војске, која је била сва у рукама монархије, ми нисмо имали ни једне организације која би по својој природи, по својој суштини била југословенска, која би, да тако кажем, била интеградна. Ми нисмо имали ни једне националне, свенародне странке. Све су странке биле покрајинске. Чак и онда кад су биле класне, оне су биле покрајинске. Савез земљорадника био је схваћен као национална странка и намерно је избачена реч „српски“. Међутим, он је уствари, после својих првих почетака, кад је захватио нешто и Хрвата, био српска странка. Да не помињем друге странке, јер оне нису много радиле на томе да буду интегрално југословенске. Демократска странка хтела је да буде и била је у великој мери, нарочито у почетку, југословенска, али је убрзо дошао расцеп, опет

једном лудом политиком самог двора, и она је брзо уствари постала српска странка.

Била је једна странка југословенска од самог почетка, од самог свог зачетка. То је била Комунистичка странка. Она је одмах, од првога дана замишљена за целу територију, и то је била од првога дана до данас. Међутим, првом лудошћу тадашњег режима она је забрањена, стављена ван закона и морала је да живи у илегалности. Тако ми нисмо имали никакву гаранцију, никакво обезбеђење за јединство које смо више—мање сви желели. И та гаранција створена је тек онда кад је сломљена стара административна и бирократска машина, кад се расула стара војска и кад је земљу напустила и издала монархија. И ти привидни гаранци, тај привидни цемент отпао је, и Југославија се распала. Требало је да се то деси па да дођу до изражаја оне снаге које су биле стварно југословенске, а на првом месту да дође до изражаја Комунистичка партија која је била у највећој мери национална, у томе смислу национална што је захватала целу територију Југославије и што је ишла свуда широм земље, одозго до доле.

Нова Југославија, стварана такорећи од првога дана старе Југославије и у утроби њеној — као што нормално и бива да се ново ствара у утроби старог — нова Југославија имала је у себи увек више тих уједињујућих елемената. Опозиционаре уједињавала је пре свега борба против старог режима. Сви ми који смо били у опозиционом ставу према старој Југославији осећали смо се интимно, присно повезани међу собом. Ми смо били један свет, звали се Србима или Хрватима, живели у једном или другом крају земље. Затвори и тамнице били су места где се стварала нова Југославија већ врло рано.

Још већи је творац и гаранција тога цементирања, тога повезивања људи из разних крајева, била народноослободилачка борба.

Трећи фактор био је Народни фронт — у одбрани од непријатеља и од реакције. Четврти — то је Народни фронт у нападу на реакцију. То је период у коме ми данас живимо и у коме смо на изборима манифестовали сву снагу своје воље да будемо заједно и да будемо једно у ономе што желимо да нам буде заједничко.

Најзад, опет долазим на уједињавајући елемент о коме сам малочас говорио, на то важно „парче“ устава које се у Уставу не помиње, („парче“ устава је чувени Ласалов израз) — на Комунистичку партију. Ја се не извињавам што о томе говорим, иако се она у Уставу не помиње, зато што има један устав у коме се Комунистичка партија изрично

помиње као државна, да тако речем, званична установа или институција. Ако се у нашем Уставу она не помиње, она треба да се помене у дебати. У овом уском и затвореном кругу, у Уставотворном одбору, због тога што хоћемо да, ако не сам Устав, а оно дебата буде регистрација наше стварности у 1945 години.

У војсци, у власти, у Народном фронту, у јавном животу, нарочито у штампи, и у целом културном животу наше земље Комунистичка партија игра тако важну улогу, тако активну улогу, да се одиста преко ње не може прећи кад се говори о ономе јединству које изгледа врховно начело наше нове уставности.

Ја нарочито говорим о томе због тога што се бојим да тај елеменат уједињења и уједињавања, да тај амалгаматорски, уједињавајући елеменат не буде сметња у нашем будућем животу, као што је онај уједињавајући елеменат који је била монархија у старом животу био за Југославију. Стара Југославија боловала је од нерешеног националног питања. Монархија је хтела да наметне јединство национално прокламајући га и спроводећи га силом своје војне и политичке снаге. Она је правила напоре да сломи националне снаге које су биле стварне, а које она није хтела да призна. Она је правила напоре да изигра те снаге, да добије поједине народе без њихових природних и изабраних вођа, или да добије шефове без народа, или да компромитује водеће људе, а када то није успевало, да их убије. Међутим, сви ти напори показали су се узалудни. Нова Југославија нашла је решење за национално питање не укидајући ни народе, ни њихове прве људе, и не бранећи им да дођу до изражаја. Нова Југославија је нашла формулу да реши ту тешкоћу од које је боловала и најзад умрла стара Југославија. То је национална и културна равноправност свих народа, изражена у Уставу у федерацији. Ми имамо данас шест народних република. Оне ће добити свој дефинитивни стаус у овом Уставу, али оне већ постоје, и тај снажни али еластични организам савезне државе састављен од република које имају извесну сувереност, али које пристају на ограничења у корист заједнице и у корист јединства — тај организам успева да измири равноправност народа и јединство државе.

Међутим, нова Југославија може, ако се не учини све што треба, да болује од нерешеног политичко-друштвеног питања. Ако се не призна право егзистенције свим друштвеним снагама, свим политичким снагама које желе да постоје, ако се те снаге вештачки гуше, цепају, ако се руше њихови врхови, или онемогућава њихова организација — може се догодити да због те политичке опресије нова Југосла-

вија страда, као што је стара Југославија страдала због националне опресије.

Ми смо покушали да нађемо и ја мислим и нашли смо једну здраву, да не кажем једино спасавајућу формулу. Ми смо нашли начин да решимо и ту тешкоћу, и да избегнемо и ту болест, и то на тај начин, што смо створили политичко-партиску федерацију, паралелно са национално-културном федерацијом на другом плану. То је Народни фронт. Он треба да буде измирење јединства и слободе, слободе и јединства наших народа, као што је федерација измирење равноправности народа и јединства државе. Пошто смо остварили федерацију на културном и националном пољу, треба да остваримо федерацију и на политичком и партиском пољу. Место централизма — федеративну републику; место једнопартиског система — Народни фронт, схваћен као колаборација странака, не као механичка коалиција, него као органска колаборација. Да би та федерација на другом плану била реална и стварна, потребно је да се она манифестује одозго до доле, као што се федеративни принцип манифестовао одозго до доле; у фронтовским организацијама, у народним властима, у скупштинама република и самога савеза и, најзад, у владама република и самога савеза.

Ми бисмо, према томе, могли бити задовољни решењем које је нађено. Али, има једна узнемирујућа ствар, и ја молим за слободу да о томе говорим баш због тога што та ствар у Уставу није формулисана и отворено није наглашена.

У једном предавању о самокритици које је прештампано у листу „Борба”, Стаљин каже: „Наша партија нема и не може имати савезника. Она може имати само повремених сапутника”. То је оно што мене узнемирује и што ме тера да поставим питање: да ли је наша федерација на политичком плану исто толико животворна, колико је федерација на културном и националном плану остварена овим Уставом. Ја говорим о странкама у дебати о овом Уставу због тога што сам нашао у Стаљинском уставу, у Уставу од 1936 године, који је у великој мери служио као узор нашем нацрту Устава, — нашао сам чл. 126., у коме од речи до речи пише ово: „Најактивнији и најсавеснији грађани из редова радничке класе и из других слојева трудбеника уједињују се у Свесавезну комунистичку партију (бољшевика), која претставља авангарду радног народа у његовој борби за учвршћење и развитак социјалистичког уређења, и која претставља руководеће језгро свих организација трудбеника како друштвених, тако и државних.”

У „Борби“ од 5 децембра о. г. изишао је чланак „Партија бољшевика — авангарда радног народа“ од Бахшијева, и ту се поново говори о томе систему где је партија бољшевика руководећа сила, и у коме се чланку исто тако говори о „полугама“ и „трнсмисионим кајишевима“ који сједињују, везују и радничку класу и све друге трудбенике. Ти кајишеви јесу масовне организације трудбеничке: совјети, синдикати, Комсомол, задруге, и друге масовне организације. Каже се: „Комунистичка партија руководи свим тим организацијама и усмерује њихов рад.“

Ја не бих о томе говорио када би се то тицало само Совјетске Уније. Али у пракси коју досада имамо, ја примећујем да постоји тежња, та тенденција да све масовне организације, све политичке установе, цео друштвени живот, буду руковођени са истога места. У Совјетској Унији Партија је државна установа, и често пута имали сте прилике да видите кад се одаје признање некоме, Централни Комитет К. П. и Совјет народних комесара, захваљују, одликују итд., Централни комитет партије као један од врховних државних органа. Тамо је Комунистичка партија државна партија. Ја нећу да критикујем тамошње уређење, али сматрам да ми не треба да имамо државну партију. Некада је црква била тај елемент уједињења, гарант јединства, и постојала је државна црква, државна вера. Доцније су фашисти увели државну партију. Међутим, у нашој новој народној демократској федеративној републици ми смо одвојили цркву од државе, укинули смо државне вере, и тиме смо дефинитивно раскинули са средњим веком. Пожељно би било да одвојимо и партије од државе, да укинемо државну странку, односно да је не уводимо, и тиме ликвидирамо сваку сличност новог поретка са фашизмом.

Прелазим на други део свога излагања, а то је на обезбеђење Југославије новим Уставом. Сигурна је ствар да тај Устав Југославију обезбеђује објективно. Предузете су све мере да се ништа не може да деси ни територијалној целини ни заједничком животу наших народа. Предузете су све мере да не дође ни до разлаза појединих федералних јединица, сада република, ни до великог размимоилажења у општој државној политици, баш захваљујући јединственом централном руководству. Када се Устав пажљиво чита, види се да је наша федерација (да се пажљиво изразим) обезбеђена од сваке непредвиђености. Увек је Савезна влада ту која бди да се не догоди ни у једној републици нешто што не би било у складу са смерницама централне државне управе. Али тим поводом хоћу да поставим неколика питања. Ако је обезбеђена објективно, прво, да ли је Југославија као друштвена целина — (казао сам друштвена, нисам

казао ни државна ни национална, ни више-национална) — да ли је довољно обезбеђена субјективно? Ако смо учинили све што захтева разум — да свакога од чланова наше заједнице уверимо да је то интерес, да је то потреба свих нас — да ли смо учинили све да свакога и загрејемо, одушеavimo за ту заједницу? Да ли можда није створен велики број противника баш тиме што сувише обезбеђујемо јединство? Да ли можда тиме што (опростите за израз, јер је он одвратан, долази из фашистичког речника) изједначујемо у начину мишљења и поступака, да ли тиме не бацамо у противнички табор људе који би по својој уверењу, ако не по осећању, могли да буду на страни новог поретка? Да ли не остављамо по страни људе који би једном еластичнијом политиком, једним пажљивијим руководством, мање униформним, такође сарађивали и примили нови поредак? Да ли не умртвљујемо многе енергије које би се ангажовале када би се њима пришло са више психологије, са више вештине, са више разумевања за њихове локалне или чак, ако хоћете, индивидуалне склоности?

Стара Југославија патила је од једног латентног, не акутног али сталног обољења које је сачињавало хрватско питање. Она је била као човек који има мале температуре, али су температуре. Никада се стара Југославија није могла да осети као здрав, нормалан човек. Увек је имала оно што лекари не воле код болесника, који није ни здрав ни болестан, 37,2; 37,3, а никада нормалну температуру, нешто испод 37. Ја се бојим латентног непријатељства тога уздржавања, тога отимања од новог поретка од стране људи који би по свима својим интересима, на крају крајева, морали да буду на овој страни. Нарочито се бојим да ми не умемо да приђемо сељаштву, које има своју особну динамику, тачније свој посебни темпо; које има свој речник; које има своје навике, своје традиције, своју више формалну него стварну повезаност са прошлошћу, са традицијама; које има своје манире. Да ли ми, људи новог поретка не шокирамо, не вређамо, не преламамо мало сувише брзо, да употребим француску реч не брискирамо те навике, тај темпо, те склоности, ако хоћете те слабости, да идемо даље, те негативности сељака које су њему урођене, али које имају своју снагу? Најзад, има велики број људи који припадају старој интелигенцији, људи који су карактерни, стручно квалификовани, професионално рутинирани, али који никако не могу да се учлане, да се ушалтују у нови режим због тога што има неких ствари које им сметају, а ми нисмо нашла начина да их узмемо и да их убацимо у овај механизам.

Најзад, специјално међу Србима, а и међу другим народима, нарочито код Словенаца и код Хрвата, постоје извесне

страначке традиције које хоће да живе, које могу да се притаје, као што су се притајиле под шестим јануаром, али које због тога нису престале да живе. И још једанпут питам се, да ли обезбеђујући Југославију објективно ми чинимо све — да ли смо учинили све баш и у овом уставном пројекту — да њу обезбедимо и субјективно? Обезбеђујући је правнички, да ли је довољно обезбеђујемо психолошки?

Друга серија питања која поставља човек читајући овај уставни нацрт јесте ово: ако Југославију обезбеђујемо унутра, да ли је довољно обезбеђујемо споља, да ли нарочито онај западни свет, који са подозрењем гледа на све ово што се дешава са ове стране линије Данциг — Трст, да ли не изазивамо непријатељство тога света? Да ли извесним формалним одредбама и институцијама у овом Уставу, које сувише потсећају на совјетизирање, ми не изазивамо без потребе непријатељство тога западног света који, природно, нерадо гледа свако совјетизирање? Да ли водећи једну једнострану спољно-политичку оријентацију, или допуштајући да се на терену од малих и неодговорних руководилаца сувише подвлачи једна спољно-политичка оријентација, не сметамо централном вођству наше државе у његовом настојању да штити све државне интересе и да Југославију обезбеди са свих страна? Најзад, да ли смо у економском делу Устава створили једно устројство које по форми може бити више него по садржини, не отвара бок за напад од стране једног капиталистичког света који још има доста снаге да напада нарочито једну малу државу као што смо ми?

Ја постављам још једну трећу серију питања читајући овај законски пројект: како ће реагирати на овај Устав поједини наши народи, поједине наше покрајине? Није циљ да се устав наметне народима и земљи, него да они приме тај устав као изражај онога што они желе да у том уставу виде оваплоћење, остварење својих тежњи. Ја ћу ићи редом и почећу са Хрватском, која је била болно место старе Југославије. На разне начине, некад активном некад пасивном резистенцијом, час отсуствовањем из парламента, час атентатима, Хрватска је, не кажем Хрвати, али Хрватска је држала Југославију у једној сталној нервози, у једном стању нелагодности. (*Андрија Хебранг*: Отсада ће је држати у спокојству).

Сад би требало видети шта мисли Хрватска. Хрвати имају извесне особине које ми Срби немамо. Ми Срби кажемо све што осећамо, показујемо своје одобравање и своје неодобравање. Хрвати су резервисанији од нас. Ја се бојим једне пасивности, једне нове пасивности од стране Хрвата. Сматрам да до тога не би требало да дође, не само у интересу Југославије, него и у интересу самих Хрвата. Дужност

је свих нас и који нисмо из крила тога народа да ту пасивност не допустимо, управо да утичемо да до ње не дође, јер она не би била ни пријатна ни лака.

Што се тиче Словенаца, чини ми се да је ту опасност мања. Словенци данас хоће Југославију више још него пре овога рата. По свему изгледа да нови Словенци, послератни Словенци, улазе и пристају на ову заједницу са више не само разлога, разума, интереса, схватања свога властитог географског и националног положаја, него чак и са више полета, због тога што нова Југославија ставља у изглед да оствари сан Словенаца да их све уједини под једним кровом. Али је сигурно једно: да ипак један део Словенаца прави извесну резерву на наш поредак. Разлога има за то питање: велики број куглица пао је у кутију без листе.

Што се тиче Босне и Херцеговине, имам утисак да она хоће Југославију и то без икакве резерве, ма да је сама раздирана, природно, данас мање него раније, верским разликама које су тамо дубље обележене него ма где.

Црна Гора, рекао бих, прима Југославију без икакве резерве и уноси у њу, чини ми се, више него ма која покрајина, сву динамику за коју је способна.

Македонија такође, изгледа, прима ново стање, само, са Македонцима треба бити опрезан као и са Хрватима, јер они не кажу одмах све што мисле. (Гласови: Казали су. Крвљу су показали). Знам, знам, ја говорим мало и за историју, за будућност, а не само за данас.

Војводина се налази још увек у тешкоћама свога националитетног стања, нарочито због Мађара од којих се очекивало више захвалности и верности новом режиму него што су показали на прошлим изборима. Исто тако питање Румуна је врло тешко. Јер они колико су неизграђени политички и културно, толико избегавају да се укључе у општи државни и културни живот.

Најзад, Србија. Мислим да она претставља најтеже питање нове Југославије. Не зато што Србија не би хтела Југославију. Ја тврдим да је она хоће. Са великим политичким искуством које има, мала, континентална, на раскрсници, изложена свима опасностима, она више него ма која покрајина, зна да не може опстати сама у доба када се без мора не може живети, исто толико колико и без великих ваздушних путева.

Оно на шта бих ја у овоме обезбеђивању Југославије највише указао пажњу то је на став сељаштва и на став Србије. Не знам шта ће радити грађански елементи и грађанске странке, али знам да ће сељаци учинити све да сачувају и развију свој самосталан покрет, не само економски, него и политички и културно. Неће се они дати збунити речју:

цепање јединства. Они ће желети да то учине, то значи да се афирмирају у политичком, економском и културном погледу, у братском савезу са градским радницима. Али, савез не значи подложништво него значи, ако не пуну једнакост, оно равноправност. Ако то није могуће, они ће наћи друге начине и друге путеве да обезбеде своју социјалну и политичку индивидуалност. Они су и у борби са грађанским странкама и са монархијом нашли начина да опстану. Нарочито на хрватској страни показали су велику способност организовања. У Бугарској исто тако сељачки покрет је успео да се одржи упркос свима покољима, које је тамо монархија приредила. А наше сељаштво користиће се и искуством из борбе коју су водила њихова браћа радници, нарочито најизразитији претставници радника— комунисти.

Што се тиче Србије, ја мислим да и њу не треба мање озбиљно узимати. Србија није још све рекла. Она је у источним крајевима и у центру гласала врло добро, гласала за Фронт, добро, квантитативно и квалитативно. Ако у западном крају она није дала тако добре резултате, то није њена кривица и то није непријатељство према новој Југославији и према Фронту. То је под притиском оних људи који су над њом вршили један духовни, али исто тако и један психички терор, могао бих да кажем и један идеолошки и политички терор. Аргументи реакције нису мање раскошни него наши аргументи. Она је нашла начина да дође до ушију најбољих људи Србије и да их одврати од једног поретка који одговара и њиховим интересима и њиховим историским смерницама. Србија није реакционарна. Она није ни против јединства. Она зна боље него иједна друга покрајина можда да јој нема живота без Југославије. Она ће прва схватити да је јединство данас важније него све друго, важније него хлеб и важније него слобода, јер је јединство данас услов за даљи развој. Али се Србија никада неће одрећи демократије и слободе, то значи дискусије, критике и контроле над свима властима од оних доле па до врха.

Моја досадашња разлагања могао бих да назовем „предупређења“. Хтео сам рећи да морамо бити искрени ако хоћемо да направимо нешто солидно. Нарочито морамо знати о чему се ради и куда идемо. Искрен је Совјетски Савез када бољшевичку партију поставља као државну институцију, искрена је совјетска пракса када бољшевичку партију у свим важнијим приликама стварно упоређује са званичним носиоцем власти, са Совјетом народних комесара. (*Генерал Темпо*: Да ли је онда та власт фашистичка, као што сте казали на почетку?); искрен је био друг Темпо јуче када је сугерирао да се уопште не води начелна дебата о овом уставном нацрту. Он је јуче био у традицији наших рево-

луционара Срба из 1804 године, када је Илија Бирчанин довикнуо: „Мехмед Ага, зар ћеш их бројати — та ја сам их једном бројао...“ Искрени су сви они мали руководиоци Комунистичке партије на терену, који данас, после избора, са презрењем говоре о Народном фронту, величајући једино Комунистичку партију, а нас, некомунисте у Фронту, називају једним сликовитим иако не лепим именом „сакације“ т.ј. они који носе воду. Искрен морам бити и ја. Једнопартиски систем у нашој земљи не може бити, или не бар са нашим пристанком. Мислим да једнопартиски систем неће моћи да буде ни са пристанком сељаштва, пре свега сељаштва Србије.

Прелазим на трећи, последњи део мога говора, а то је на три главне примедбе које бих имао да учиним овом нацрту Устава у начелној дебати.

Прво, то је мој утисак да је сувише изражен етатизам; друго да се сувише мало води рачуна, сувише мало места се даје задругарству; и треће, да, када се говори о раду као дужности, нигде се не говори о томе да грађани Југославије имају и право да раде, право да добију начин да од свога рада живе.

Друг Пијаде је у својој анализи овог нацрта казао да то није либералистичко-капиталистички систем, а да није ни социјалистички, већ да је то народна, то значи народска, популарна република. У свом предавању на радију друг Кардељ је казао да овде има наговештаја једне социјалистичке изградње. Одиста, обе ове формулације су исправне. У нашем Уставу, у нашем пројекту, предвиђају се три сектора: државни, задружни и приватни. Али, ја примећујем да се у ствари развија и фаворизује само један сектор и то — државни.

Ја мислим да се у томе претерало. Сувише се даје држави, сувише се државних органа ствара. Нарочито има много службеника, да не кажем чиновника. Наша администрација пренасељена је сад и све се више насељава новим персоналом. У једном срезу било је раније 6 чиновника, а данас има у сваком срезу преко 20. У општинама исто тако. Сад свако село претставља засебну административну организацију са једним или са два плаћена службеника. Сељаци кажу: сад тек имамо чиновничку државу. Федерација зацело приближује власт народу, али она је скупа и ми смо тога свесни. Кад говорим о томе да не треба сувише повећавати број службеника, не мислим да се треба одрећи федерације, јер ма како да је скупа, она је гаранција опстанка живота нове Југославије. Али ипак не значи да државни буџет — а данас сав је буџет државни, других буџета нема — треба да се пење до баснословних свота које неће моћи да се уберу. Ми

имамо осим федерације, народну власт, и она није народна само по томе што је народ бира, него је она народна по персоналу, по људима који у њој учествују. То су људи из народа. Судије, референти, шефови отсека и разни други службеници узети су из редова људи који су до јуче били сељаци, радници, занатлије. То је читав један свет који се одваја од физичког рада, који се погосподује, прима плате и престаје да ради својим рукама и својим ногама, који се одваја од физичког рада, који се погоспођује, прима плате од народа. И ту опет морамо гледати на ствари објективно, јер мало има од тих људи који су постали власт, мало их има који ће убудуће пристати да још једном буду оно што су раније били. Ми имамо искуства са претседницима општина, нарочито са општинским деловођама који су сви, кад су им отанчали дланови, постали одроди од свога народа, постали јаничари, постали често пута његови отворени противници. Они се погоспођују, они се бирократизирају, они се одљубују. Код нас је та опасност, нарочито у неким крајевима утолико већа што је мала традиција рада, физичког рада.

Ми нисмо као други старији народи, који се после прекида поново враћају свом првобитном послу, оном традиционалном занату који је негован по 100, 200 и 300 година у једној породици, као што је случај у Енглеској са рударима, у Швајцарској са произвођачима сатова, на северу Француске са произвођачима платна итд. Ми смо један социолошки млад народ, који одскора ради, који има више динамике него статике, који се лакше креће него што седи за послом. Ми смо у већини својој номади и склони смо ка господству, ка заповедању више него ка извршавању и ка раду. Ја се не бојим за Македонце, не бојим се за Словенце, не бојим се ни за Хрвате из Загорја (*Светозар Вукмановић-Темпо*: За Црногорце. — Смех), ни за извесне елементе из источне Србије, па чак и из Војводине, али одиста у нашим западним крајевима живи свет који одскора ради, који се одскора бави земљорадњом као сталним занимањем које везује човека за једно место, и питам се: да ли, може бити ми, ангажујући толико велики број људи у народним властима, не онеспособљавамо тај свет за конструктиван, за професионалан рад који је потребан нашој држави и који ће бити потребан нашој привреди онда када се организација буде спровела и кад мањи број људи буде довољан да носи администрацију. (*Светозар Вукмановић-Темпо*: Срески начелници).

У нашој земљи већ пре рата било је много у државним рукама. Ми смо били осим Совјетског Савеза земља где је државни сектор био најразвијенији можда у свету. И сада,

када предвиђамо поново један моћан, свемоћан државни сектор, тражићемо начина у специјалној дебати да се нађе прикладна формула да се наш државни сектор не бирократизира, него да што више ради са предузећима која ће бити у државним рукама, под државном контролом, али предузећима организованим на комерцијалној основи, са личном одговорношћу, са награђивањем према личном доприносу, према раду, према способности и заслугама, а не само према националној или политичкој сигурности, или како се то каже... (Светозар Вукмановић-Темпо: Припадности) поузданости.

То је што се тиче етатизма. Што се тиче задругарства ја сам изненађен, скоро запрепашћен малом пажњом која је задругарству у овом пројекту посвећена. Само једна реченица у чл. 17 каже: „Држава посвећује нарочиту пажњу и пружа помоћ и олакшице народном задругарству“. То је све. Задруге се не помињу чак ни онда када је реч о остваривању општег привредног плана и привредне контроле. Ту се помињу синдикати и друге народне организације, али се изричито задруге не помињу. Ја мислим да се тај пропуст може објаснити прво тиме што људи који су радили пројекат нису довољно упознати са чињеницом да је задругарство, нарочито код Срба, било и досада врло позитивно, и то социјално и политички напредно; да је било у својој суштини антикапиталистичко, да је било социјалистичко. (Светозар Вукмановић-Темпо: Воја Ђорђевић!). Из речи друга Кардеља синоћ и из његовог предавања видим такође објашњење зашто је тако поступљено са задругарством. Словеначко задругарство, са којим је он најбоље упознат, одиста се у основи разликује од српског задругарства. Словеначко задругарство било је одиста у великој мери капиталистичко. Оно је било у вези са банкама. Оно је стављало своју готовину у огромним свотама на расположење капиталистичким банкама и нарочито, оно је било у рукама попова и клерикалних првака. Све је то сасвим обрнуто код нас. Најнапреднији, најпрогресивнији, најлевији људи налазе се у нашем задругарству, нарочито у земљорадничком задругарству. Режији су покушавали да задругарство узму у своје руке. Они су држали вођство, они су га корумпирани и заробљавали, али нису имали ћелије, оне основе, онај темељ који чини суштину задругарства. То је увек остало скоро нетакнуто од захвата монархије, која је нарочито хтела да врхове задругарства има у својим рукама — и од политичких вођстава која су хтела да се дохвате задругарства. Напунило се 50 година откада се родило наше земљорадничко задругарство у Србији. Ја морам да истакнем да је оно рођено као одговор, као реакција на чисто

политичку демократију, на вербалну демагогију радикала, а нарочито на повлашћивање града од стране једне странке која је на почетку била сељачка, од Радикалне странке. Већ 1912 године, на задружној скупштини у Нишу, српски задругари су говорили о томе да морају створити сељачку задружну странку, и то је остварено 1919 године, када је остварен Савез земљорадника са двоструким патернитетом, двоструким очинством: борба за економску заштиту сељака од државне власти и против претежности града. Друго, његово очинство било је руска револуција, на чијем су се пламену и наши сељаци одушевили за стварање својих већа, сеоских и других. Према томе, ако треба имати извесно неповерење према задругарству у Словенији, треба много више поверења имати у српско задругарство, и у Уставу треба да се омогући том задругарству да се развија и да буде моћна полуга у остварењу привредног плана. Наравно, мора се говорити и о задругарству радничком, занатлиском, намештеничком и о свим његовим формама које се намећу у данашње доба када је цела произвођачка привреда дошла у ближи контакт са потрошачима и када се води тако велика борба против трустова и других капиталистичких, монополистичких организација.

Најзад, трећа замјерка коју бих имао учинити то је, кад се говори о раду, да се мора нешто казати и о томе да је рад не само дужност него и право. Сваки грађанин који може а и хоће да ради има права да захтева од друштвене заједнице да га упосли, да искористи његову способност и добру вољу. Ја поздрављам формулу у нашем уставном начрту која каже да је „рад дужност и то часна дужност“, и „ко не даје заједници, нема права да тражи од заједнице“. Али данас је рад изменио свој карактер. Није рад више проклетство као што је био у доба мануфактуре и раног машинизма, него је рад данас, стицајем прилика и развојем капиталистичког друштва, постао читава повластица. Радник раднику каже: „Благо теби, ти радиш.“ Неки дан сам чuo у трамвају како једна млада радница каже: „Док сам била незапослена сви су бежали од мене, а откад радим сви се тискају уз мене, сви су ми род и пријатељи.“ Светски рат је учинио то да су у великим државама милиони незапослених и сатанска је замисао да се незапосленост смањи на тај начин што ће се човечанство осиромашити материјално и за неколико десетина милиона умањити број младих и способних људи који траже посла. Ако је стари поредак био неспособан да организује друштво тако да сваки човек — који хоће и може да ради — има запослење, нови поредак у том погледу треба да учини све да свакој доброј вољи и сваком пару руку и ногу буде дата могућност да својим радом за-

служи свој хлеб и буде користан члан друштвене заједнице. Не тражимо обавезу за државу да сваком обезбеди рад и зараду, јер би нас то довело до националних радионица из револуције 1848 године, које су изазвале огромне дефиците и у великој мери упропастиле ту другу револуцију у Француској. Али тражимо да се Уставом наложи државној власти да помогне радноме свету организовањем берза и других установа и да што лакше дође до могућности да зарађује. Кад говорим о раду, ја мислим и на једну социјалну и филозофску подлогу целог нашег система: да рад буде највише мерило вредности. На првом месту, воља за рад, на другом месту способност за рад и на трећем месту ефикасност посла. То мора бити мерило за оцену људи, врховно мерило, јаче од неког другог, које би било ближе нашим страстима.

У закључку да кажем ово: Устав је регистровање друштвене стварности и ја мислим да овај наш Устав у највећој мери региструје целу нашу друштвену стварност. Ја сам поменуо извесне пропусте, али тај нацрт Устава је такав да одиста можемо казати да он задовољава ону максиму, која политику дефинише као „вештину могућног“. Оно што чини да ми сви са извесним самопоуздањем доносимо овај Устав то је што је данашње схватање устава различито од некадашњег. Раније се мислило да је устав ствар која је направљена за вечна времена и која не треба да се мења. Међутим, ми смо на примеру најмлађе али највеће државе, Совјетског Савеза, видели да је устав прављен зато да служи држави, а није држава ту да служи мртвим формулама устава. Совјетски грађани су мењали устав неколико пута, и то су га мењали врло лако. Људи који руководе данашњом Југославијом показују да су реалисти, чак емпиристи више него догматици који се везују за строге и непроменљиве формуле. Ми смо нашу врховну државну организацију више пута мењали, ако не по суштини, а оно по форми. Ви знате историју. Од врховног штаба партизанских одреда до Федеративне Народне Републике Југославије колико је пута мењана и форма, а у извесној мери и организација нашег државног руководства. Још ће се свакако мењати, јер члан 72 овога нацрта Устава предвиђа да измене и допуне Устава врши Народна скупштина, обична Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије, кад то предложи Претседништво или Савезна влада или једна трећина посланика једног од домова и кад то усвоји већина чланова у сваком дому. Зато ја сматрам да ми овај уставни нацрт треба да израдимо, допунимо и усавршимо, уколико нам то наше снаге допуштају, али да не схватимо да радимо нешто што обавезује даљна поколења, него да

вршимо један практичан дневни посао који оцртава данашњи историски моменат.

Зато гласам у начелу за овај нацрт Устава, а у дискусији у појединостима предложићу извесне промене, у смислу примедба које сам учинио.

Претседник: Дајем четврт часа одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу. Има реч друг Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Другови посланици, ја ћу говорити за нацрт Устава онакав, какав је поднио министар за Конституанту друг Кардељ.

Некада је уставно питање и доношење устава претстављало веома сложено и крупно политичко питање. Око ријешења тога питања водила се дуга и тешка политичка борба, често пута и доста крвава. За нас данас то питање не претставља никакво сложено, никакво крупно политичко питање не због тога што је то питање изгубило од своје важности, него због тога што су се промијенили услови под којима ми овај Устав доносимо.

Наши народи у својој прошлости, упркос и своје слободољубивости коју су увијек показивали и упркос своје борбености коју су, такође увијек показивали, нису никад успијевали да своју судбину узму у своје руке и да сами доносе устав онакав какав би одговарао и њиховој жељи и њиховој вољи. Увијек је постојала по нека сила, по нека снага која је била над њима и са којом су они имали да се боре, и да, такорећи, отимају своја права. И зато се никад то питање није ни свршавало. Народи никад нијесу долазили до своје потпуне слободе. Међутим, у току ове четворогодишње борбе наши народи успјели су не само да се ослободе од туђина и од завојевача, већ су успјели да се ослободе и свих оних сила и снага које су их спријечавале у остварењу њихове слободе. Данас наши народи имају у својим рукама своју судбину и данас они доносе онакав устав какав они желе и какав одговара њиховим интересима.

Наша је улога и наша је дужност да конкретизирамо и да само формулишемо то што је наш народ у току ове четири године створио. У томе је, дакле, наша олакшица. И због тога ми можемо овај тако тешки проблем ријешити за 12—20 дана, и то на потпуно задовољство наших народа. Ја ћу само истаћи једну чињеницу која је од важности за нас овде, а то је са колико моралне и легалне важности ми имамо право да формулишемо те жеље и те тежње наших народа, које су они у току ове борбе сами себи ство-

рили. Ја мислим да ми за то имамо најпуну и моралну и легалну легитимацију. Ми смо изникли из народа у току ове тешке борбе. Нико се нашим народима, у доба кад је окупаторска сила владала у нашој земљи, није могао наметнути. Напротив, сви они који су тежили да му се наметну: и Павелић, и Недић, и Михајловић и остали, и то уз помоћ окупатора, нису били у стању да своју вољу наметну нашим народима. Наши народи борили су се против тога и успјели су да побиједу све те струје које су се бориле да спутају његову слободу. И кад смо ми по законима које смо донијели изашли пред народ, ми смо изашли са пуним правом, јер смо исто тако омогућили народу најпуну слободу да се изрази. То смо уосталом и морали и били дужни да учинимо, јер иначе не би ни могло друкчије да буде. На изборима од 11 новембра ми смо успјели да нам наши народи са више од 80% даду своје повјерење. Има људи, и овдје и у иностранству, који покушавају да прикажу наше изборе као да су то били избори са извјесним насиљем, терором итд. Међутим, нема никога, нема ниједног поштеног човјека који би могао то да прихвати. То је само још једна клевета која се чини нашим народима, јер нико није био у могућности да се наметне нашим народима, пошто су наши народи заиста показали читавом свијету да су они зрели за слободу и да им нико не може натурити оно што они неће.

Ми смо, дакле, потпуни и прави претставници наших народа, којима је он дао своје повјерење и право да формулишемо оно што је он у току ове борбе извојевао. А нама је врло добро познато шта је народ у току ове борбе извојевао, шта је изразио као своју жељу и као своју вољу. Народ је казао да хоће пуну слободу. А да има пуну слободу, треба да има и пуну власт у својим рукама. Ту жељу народа ми смо у овом нацрту Устава потпуно формулисали. Она је потпуно уређена и она потпуно обезбјеђује нашим народима власт, јер све власти заиста извиру из народа. Данас то више није само она шупља фраза, као што је то било у ранијим уставима. Народ је извор и утока власти. То онда није био, а данас је народ заиста извор и утока сваке власти, јер он бира своје власти од првих, најнижих па до највиших органа. Он бира своје претставнике. Народу је дато право чак да бира и свог Врховног команданта. Дакле, и сам Врховни командант и све силе, све снаге друштвене данас се налазе и данас су заиста потпуно у рукама наших народа. У томе не може бити апсолутно никаквог приговора и овај нацрт Устава то потпуно и јасно формулише и конкретизује.

Другу жељу и тежњу коју су наши народи у току ове борбе испојили видимо у томе да сви народи желе да буду

слободни у свом националном, културном и духовном усавршавању. Али, они су истовремено изразили да желе да живе у заједници, јер су у току ове борбе постали свјесни да само заједнички живот може да им обезбиједи и национално, и културно и духовно развиће.

Овај Устав имао је за задатак да обезбиједи како њихово пуно национално, културно и духовно развиће, тако и њихов заједнички живот. И успјело се потпуно да ове двије чињенице не буду ни у каквој супротности. Наши народи потпуно су суверени у свему оном што им је потребно за њихово национално и духовно развиће, а са друге стране потпуно је обезбијеђен заједнички живот, обезбијеђен заједнички државни организам.

— У овом нацрту Устава обезбијеђена су и сва остала права која треба да уживају слободни људи. Обезбијеђена је слобода збора, слобода договора, слобода штампе, обезбијеђена је лична неприкосновеност, обезбијеђена је приватна својина у границама у којима не би била штетна по опште интересе, — што је потпуно у сагласности са појмом слободе, јер слобода у апсолутном смислу не може да се схвати, пошто би она, дата у апсолутном смислу, негирала саму себе. Дакле, обезбијеђена је приватна својина, уколико је она корисна и уколико омогућава развијање приватне иницијативе, али се она не може кретати преко тих граница, да би постала и опасна за опште интересе.

У овом нацрту Устава одвојена је и црква од државе. То је било неопходно потребно ради остварења слободе, јер ми знамо да је црква, као државна институција, спречавала слободу. У пракси она се појављивала често пута као узурпатор најелементарнијих права и слободе. Ми знамо да, на пример католичка или православна црква нису дозвољавале склапање бракова између католика и православних. То је било извјесно кочење слободе. Установом грађанског брака то отпада и, кад је црква одвојена од државе, не може се са стране црквених поглавара пребацити нама да смо ма у чему окрњили њихову слободу, јер је црквама остављена потпуна слобода, уколико се тиче њиховог рада у цркви и њиховог рада на вјерском култивисању појединих вјерских припадника. Одвајањем цркве од државе и стављањем брака под државну заштиту, ми смо се ослободили једне препреке која је кочила наш заједнички живот и однос међу народима.

Друго, остварење равноправности наших народа овим Уставом је потпуно обезбијеђено.

Наши су народи потпуно међусобно равноправни. Та равноправност је испољена и у односу посланика које они

шаљу у народну скупштину. Без обзира на бројно стање, наши народи имају право да сви подједнако шаљу своје претставнике, тако да не може доћи ни до каквог мајоризирања. Од нацрта Устава не може се тражити да да нешто што не постоји. Он је, како је рекао друг Кардељ, регистрација онога што је створено. Друг Јовановић, у својој ријечи, мислим да се удаљио унеколико од овог нашег задатка. Изгледа ми да он није потпуно схватио суштину нашег циља. Он је унеколико хтио да Уставу да ону моћ коју су покушали да му даду ранији уставотворци. Он је, наиме, истакао да овим Уставом није довољно обезбијеђена заједница, да не задовољава довољно поједине народе, и да постоји могућност да се развију тежње ка сепаратизму. Међутим, ако би то постојало, то се Уставом не би могло спријечити. То су покушавали ранији уставотворци, али видјели смо колико су у томе успјели. Он је навео да су ранији уставотворци хтјели створити јединство народа, али у томе нису успјели. И ми, када бисмо ма каквим параграфима Устава покушавали да спријечимо нешто што би се у стварности могло појавити, ми у томе не бисмо успјели. Ми ћемо такве тенденције, које би се могле појавити — а ја сумњам да ће се оне моћи икада више појавити — спрјечавати радом и дјелом, спрјечавати и спријечити позитивним чињеницама, просвећујући све наше народе и указујући им на то да је заједнички живот заједничка потреба свих наших народа и да само у заједничком животу наши народи могу очувати и даље развијати оно што су већ стекли у досадањој борби и што данас већ уживају. Наши народи су дошли до те свијести и до тога сазнања, и зато данас такве опасности не може бити.

Овај нацрт Устава такођер и у осталим својим одјељцима обухватио је све оно што је најнужније и најпотребније. Формулисан је однос народних република са савезном управом. У томе је он потпуно успио, јер су тачно разграничене компетенције народних република и компетенције Савезне владе, и то тако да се нигдје не може наћи ма и једна колизија, нити да би компетенција савезне власти вријеђала осјећања и национално, духовно и културно развиће појединих народа. Исто тако и у народним републикама биће усклађена њихова власт са влашћу Савезне владе. Овим Уставом је то све потпуно прецизирано. И, с обзиром на то да су у овом Уставу загарантована права свих народа да се слободно могу развијати, загарантована власт народима, прецизирана и обезбијеђена сва индивидуална права појединаца, ја сматрам да је овај нацрт Устав прави и потпуни израз свих оних тежњи и свих оних тековина које је наш народ у току ове четворогодишње борбе створио, и зато ћу ја у начелу гласати за овај нацрт Устава.

Претседник: Има неколико пријављених говорника, али већина је изразила жељу да говори сутра. Ако би неко од пријављених говорника хтео да сада говори, а мислим да има довољно времена, ја бих га молио да се пријави. (Нико се не јавља). Пошто се нико не јавља, а већ је 7 часова, ја мислим да можемо наставити рад сутра.

Светозар Вукмановић—Темпо: Ово је једно сецкање: говори свега један или два говорника дневно. Ја бих зато предложио да се гура што више и да се ради и до 9 или 10 часова.

Претседник: Данас, као првог дана, овако ћемо, а сутра и надаље ћемо терати и до девет и до десет часова. Не можемо допустити да дискусија буде свега са два говорника дневно. Сутра ће говорити Моша Пијаде, Влада Симић, Михаило Ђуровић, Андрија Хебранг и Милош Московљевић. Ја мислим да сви сутра можемо говорити. То зависи од тога ако будете кратки. Главнио је да ћемо сутра радити дуже него данас. Молим вас да сви дођете сутра тачно на време.

Говорници су дужни ујутру да прегледају стенограме својих говора и морају с тим послом бити готови до подне.

Данашњу седницу закључујем.

(Седница је закључена у 19 часова).

Трећа седница

(12 децембра 1945)

Почетак у 16,30 часова.

Председавали: председник **Моша Пијаде** и потпредседник **Владимир Симић**.

Председник: Отварам трећу седницу Уставотворног одбора. Молим секретара да претходно изврши прозивку ради констатације кворума па затим да прочита записник прошле седнице.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива посланике и затим чита записник друге седнице Уставотворног одбора од 11 децембра 1945 године.

Председник: Има ли ко какву примедбу на прочитани записник? (Нема). Пошто примедаба нема питам вас да ли примате записник? (Примамо). Објављујем да је записник примљен.

Сада настављамо начелни претрес по нацрту Устава. Има реч посланик **Михаило Ђуровић**.

Михаило Ђуровић: Господо и другови народни посланици, после читавог низа претходних дела и актова које су наши људи остварили у борби за своје политичко ослобођење, сам акт доношења Устава претставља за наше народе де један закључак, један свршетак. Једно велико раздобље, једно бурно и мучно раздобље живота и борби наших народа окончаће се доношењем Устава. Правилно је, по моме мишљењу, и логично стога да се оне тековине народне борбе стечене у томе раздобљу региструју у нацрту Устава. При свем том, не може се Устав схватити као нешто што неће да ангажује ближу и даљу будућност наших народа и наше државе. Већ самим тим што ће се та будућност развијати на темељу данашњих тековина народноослободилачке борбе, већ самим тим Устав је нешто што ангажује будућност. За краћи или дужи рок, све донде док не наступе прве уставне промене, Устав ће остати онај законски оквир у коме ће се у нашој земљи развијати законски ред. Та тачка гледишта, с

обзиром, дакле, не на прошлост и на то како је дошло до овога нацрта Устава, него на будућност и на то шта ће из тога Устава произаћи, исто је тако важна за наш народ. Дозволите ми да се са своје стране са неколико општих речи осврнем на овај нацрт Устава са те тачке гледишта. Овде је било казано да устав као такав, не овај Устав него устав уопште, не може спутати нити спречити да се народни и државни живот развија у правцу основних народних тежњи. Ма колико да је то тачно кад се ствари посматрају из историске перспективе, ипак то није сасвим тако. Ми смо у историји наших народа, а посебице у историји Србије имали рђаве уставе и још горе уставне праксе које су, и још како успеле да скрену живот народа са нормалног и правилног пута и да у томе животу много штошта извитопере и покваре. Но, ја мислим, другови, да то долази отуда што су ти уставни у политичком смислу значили и претстављали баш оно што сама реч устав у језичном, етимолошком смислу значи, да су значили брану за све слободне и здраве народне тежње. За разлику од свих тих устава, који су доношени додуше по одређеним друштвеним и политичким околностима, за овај наш нацрт Устава и по методи по којој је схваћен и израћен, и по томе шта он садржи, а нарочито по тој крупној и врло важној чињеници да је он адекватна регистрација наше политичке стварности и тековина наше борбе, за овај нацрт Устава не може се казати да је он брана.

Напротив, ја мислим, ако тако могу рећи, овај Устав претставља један слободан пропуст за све животне снаге нашег народа, слободан пропуст за све здраве тежње и стремљења наших народа. Ја мислим, другови, да се није довољно на томе инсистирало, нити у овој дебати нити у јавности. Прешло се преко тога израза „регистрација тековина народноослободилачке борбе“; прешло се преко израза као таквог и прешло се преко онога смисла и значаја који он у себи садржи. Јер, ако су тековине народноослободилачке борбе заиста народне тековине, а оне то јесу, њима је свакако место у Уставу. С једне стране то, а с друге стране, ако су људи који су пројектовали овај нацрт Устава заиста демократски расположени људи, требало је да они те тековине и ставе у Устав. Демократичност Устава изражена на тај начин и демократичност духа којим су били инспирисани они који су стварали тај Устав, по моме мишљењу, је највећа и довољна гаранција коју наш народ тражи и од нацрта овог Устава и од нас. Ја мислим да не може бити поштеног човека у нашој земљи који ће га, кад се задуби у нацрт овог Устава, схватити и тумачити друкчије но само кроз ту призму. Према томе схватању се данас и опредељују људи, према њему одређују свој став у политичком животу, и према њему

ћемо ми сви искрено и потпуно овај нацрт Устава прихватити овакав какав је. Ја лично сматрам да је за такво схватање народ недвосмислено и категорички дао свој глас на изборима од 11 новембра. А после овога можда не би ни било потребно да даље говорим него да просто изјавим да ћу у начелу гласати за овакав нацрт Устава. И ја збиља даље не бих говорио кад баш те тековине народноослободилачке борбе не би и даље, после избора од 11 новембра, биле предмет контроверзе и напада коју чини један део наше јавности, наше „тајности“ тако да кажем, наше тзв. опозиције. Ти људи су и пре избора покушали да учине све да би помутили ведрину народног духа и спречили да се тај народни дух слободно и исправно манифестује и изрази на изборима од 11 новембра. На жалост, можда им је ту и тамо успело помало. У овоме новом раздобљу они се појављују са новим паролама, они се појављују са новим инсинуацијама клевета и обмана. Тако је ту скоро изашла на јавност једна изборна рачуница као приказ о изборима и новоствореној ситуацији у нашој земљи. Чисто рачуњски посматрано не би се можда тој рачуници имало много да замери, али у политичком смислу она је малициозна и тенденциозна. Ти људи би хтели тим приказом да кажу како је Комунистичка странка, како су комунисти бројно толико надјачали све остале, да они све имају а да остали чланови Фронта немају скоро ништа, и према томе, да је однос партиских снага у Уставотворној скупштини међу члановима Народног фронта такав, да комунисти у сваком моменту могу мајоризирати све остале и изгласати што год хоће.

Другови, по моме мишљењу, та теза наше опозиције иде за тим, да члановима Уставотворне скупштине оспори морално право на вршење мандата. Они би том изборном рачуницом хтели да рекну напросто: па ви сте сви тамо комунисти, а народ вам није дао комунистички мандат. Међутим, ја мислим, да управо овај нацрт Устава долази као први пробни камен за ту лажљиву тезу опозиције и мислим да се сваки поштен човек који загледа овај нацрт Устава мора сложити с тим да се та теза опозиције срушила као кула од карата на овом првом пробном камену.

Свакако на овоме нацрту Устава сарађивали су и комунисти, и то оне решености и оне уверености, коју има, рецимо, друг министар Кардељ. Али ипак мислим да овај нацрт Устава није комунистички, него да је изразито народно-фронтovski. Једно идеолошко питање — има ту и тамо још и других — али једно идеолошко питање које опозицију нарочито интересује унето је свакако у овај Устав: то је питање државног привредног сектора, у ономе обиму и снази како оно данас код нас постоји. Ја мислим, другови, да то што

је то идеолошко питање дошло на дневни ред сада, у овоме историском моменту и код нас, кад је истовремено дошло и на другим местима, кад је дошло у земљи која је колевка приватног капитализма, у Енглеској, ја мислим да то, што се бар нас тиче, није лудост, како је то г. Черчил, чини ми се, казао за Енглеску. За нас је то ствар која је проистекла — прво из борбе; друго, једна ствар која је дошла, тако да кажем, у замаху садашњег времена, сама собом, и то не због тога што смо сувише гледали у Русију, или због тога што смо хтели да совјетизирамо, како се то и овде рекло, него је дошла, по моме мишљењу, због тога што су код нас прилике довољно сазреле и што су се радне масе осетиле довољно јаким да се не дају експлоатисати, осетили су се довољно јаким да могу извојевати поштовање своје воље.

Али је поред тога државног сектора у овоме Уставу, а на задовољство тих који се ангажују за један други тип демократије, третирано са исто толико пажње и питање приватног привредног сектора, као и питање приватне својине и приватне иницијативе, са правом и дужношћу људи у овој земљи да стварају и да раде. С друге стране, а то је опет ствар која интересује људе који се у овоме моменту нашег историског развоја толико ангажују за тај други тип демократије, у овоме Уставу загарантована су, по моме мишљењу, исто толико колико рецимо и у нацрту устава Стојана Протића, код бивше Видовданске скупштине, који је био најеминентнији претставник и поборник енглеске демократије, основна права грађана: и право слободне штампе, и право збора и договора, и право удруживања, итд.

Дакле, ја не видим код такве ситуације да би нас комунисти збиља могли и имали зашта мајоризирати код гласања за овакав један чисто народно-фронтски нацрт Устава. Напротив, ја видим само то да бисмо гласајући сви заједно за овај нацрт Устава могли само још више афирмирати Народни фронт као организацију у којој се остварује народна слога уопште, и у којој се остварује неопходна сагласност свих југословенских народа у овом историском времену.

Друга је сада ствар наравно то што ће наша такозвана опозиција ипак осудити и овај нацрт Устава и нас саме. Она то чини а priori, и она то мора чинити из простог разлога што мора да нађе неки разлог и неки смисао за живот. Кад нам нису могли оспорити право на вршење наших мандата, кад нам нису могли подметнути да је нацрт Устава чисто комунистички и зато га оспорити, они ће га оспоравати зато што је народно-фронтски итд. итд. и они ће оспоравати све и оспораваће све дотле док се, да тако кажем, не сруше заједно са својом крстачом коју носе у својим рукама. Свакако ће тековине народноослободилачке борбе надживе-

ти и њих. А да то буде, ми морамо остваривати народну слогу оличену у Народном фронту као организацији непрекидног друштвеног споразумевања, морамо чувати друштвене, државне и политичке тековине Народног фронта, законодавно регистроване у овом нацрту Уставу.

Да бих са своје стране, другови, помогао у том послу колико могу и да бих учинио своју дужност у смислу оног мандата који ми је народ дао 11 новембра, ја поново изјављујем да ћу гласати у начелу за овај нацрт Устава. (Аплауз).

Претседник: Има реч народни посланик Владимир Симић.

Владимир Симић: Грађани и другови народни посланици, говорим у име Југословенске републиканске демократске странке и у своје лично име и одмах изјављујем да се слажем са нацртом Устава, који нам је предложила Савезна влада и који нам је ономад, на заједничкој седници уставотворних одбора обе скупштине, илустровао у свом експозеу Министар за Конституанту.

Овај нацрт Устава испуњава све услове да буде основа за Устав и коначну редакцију Устава, коју ћемо ми, држећи се налога којим нам је Скупштина дала, морати да формулишемо и поднесемо Народној скупштини на дискусију и озакоњење.

Кад узимам реч да говорим у начелу о овом Уставу, ја пре свега желим и хоћу да истакнем три основна начела која се у њему налазе, а која, према мом давно стеченом уверењу, претстављају истини једино и истински демократско решење за заједничко живљење нацих народа у јединственој Југославији. То су: прво, слободно изражена воља наших народа да у равноправној заједници остану уједињени у Југославији; друго, федеративно државно уређење; треће, републикански облик владавине. Решење, као што се види, веома просто и једноставно. И не само да је просто и једноставно, него је и историски оправдано. И не само да је историски оправдано, већ је и логично и целисходно и конструктивно. У њему је садржано решење оног питања које претставља стварну основу и стварну бит, а то је — решење националног питања. Слободно изражена воља наших народа да остану уједињени у Југославији, да јединствено живе у једној држави и да буду у њој равноправни, сама у себи садржи решење и свих осталих питања. Слобода одлучивања при уједињавању у заједничку државну целину условава и предодређује демократичност решења и целокупне остале политичке, социјалне и духовне проблематике у таквој заједници, испуњавајући једновремено и све услове за бољу садашњицу и за бољу будућност наших народа. Ја верујем и дубоко сам убеђен да ће ова три основна начела остати и увек бити оно што ће претстављати, како се

то каже, „камен темељац“ наше Федеративне Народне Републике Југославије.

И, не само то. Та слобода у којој су се наши народи одлучили да заједнички живе, садржи једновремено и решење за сва остала питања државног уређења, друштвеног и политичког живота и социјалне организације у нашој држави. Та слобода, у којој су се они одлучили за заједничко живљење, једновремено садржи и сигурност и основну гаранцију за слободу тих народа и унутра и према иностранству.

То је разлог да сам ја, као ортодоксни републиканац и као човек који је припадао републиканској демократији, у моменту кад сам дошао у положај да прегледам и прочитам овај нацрт, уистини у њему нашао сва она начела која су претстављала програм републиканске демократије, са малим изузетком, о чему ћу доцније да говорим.

Што се тиче нас републиканаца, може се лако разумети да смо испуњени истинским задовољством кад смо у овом нацрту Устава, као што је то био случај раније и са програмом Народног фронта, нашли она начела која су једновремено била и програм странке којој припадамо.

Правда и истинољубивост захтевају да се и на овом месту каже да је републиканство, да је републиканизам као такав, у почетку стварања ове земље створен и да се родио у Субији.

Правда и истинољубивост захтевају исто тако да се данас констатује да је то била синтеза оног политичког развоја и живота у Србији, који је трајао више од једног столећа. Правда и истинољубивост захтевају да се каже да баш Срби ван граница Србије и Црне Горе, у време када је историски први пут била створена Југославија на државним територијама на којима и данас постоји и на земљама на којима југословенски народи живе, да баш тада они нису схватили републиканизам који је потекао из Србије. Монархија и старе политичке странке баш тамо су наишле на најсигурнију и најјачу подршку, и тако је, у једном процесу који је свима нама врло добро познат, републиканизам у Србији и Црној Гори сведен на најмању меру. Ми смо били мали и тада, и остали смо мали и сада. Ја сам једини претставник те републиканске демократије из Србије у Савезној скупштини. Ја немам ниједног политичког друга у тој Скупштини, који би ме, по Пословнику и према његовом тексту, у овом Одбору могао да замени. Изабран сам једино због начина на који сам кандидован. Ма како се ствар схватила, и без икаквог обзира на то, ми смо људи који никада нисмо скренули са пута начела и програма, и

ма колико тај пут био тежак, и ма колико жртва он захтева, ми ћемо на њему истрајати када се ради о народном послу и када се ради о његовој бољој садашњости и његовој сигурнијој и бољој будућности. А када је реч о оној саки или сакацилуку, о чему је јуче проговорио неколико речи наш посланички друг Драгољуб Јовановић, — а то је тачно, али ја знам да то потиче од људи недовољно упућених, — онда ја изјављујем: када се ради о томе да се гурају народна кола, ми ћемо их гурати, ма колико то тешко било и ма колико жртва то захтевало. Гураћемо их док не изађемо на пропланак срећније и боље будућности наших народа, па макар на томе пропланку не било ниједне капи воде за пресахло наше грло.

Када је први пут на државним територијама и земљама на којима наши народи живе била стварана заједничка државна целина, и када се први пут радило о Уставу, тада је и Републиканска демократска странка била поднела свој нацрт Устава. Тада је то било потребно, па је тако и учињено. Овога пута то није потребно, па зато то није ни учињено. Али тада, у то време тај глас је остао, како се то каже, глас вапијућег у пустињи. Динамичност националног иживљавања која је за Србе ван граница Србије и Црне Горе тада у пунијој мери настала, учинила је да се тај глас није могао у пуној мери да поткрепи, и остало је на томе да се то питање другим путем реши. Судбина је хтела да одреди један друкчији пут, тежак пут, пут искушења и крвави пут. Наши народи су тим путем кренули. У моменту када је настала катастрофа и када су биле расточене и оне лабаве снаге које су држале предратну Југославију, у доба када је настала несумњива опасност нашег истребљења и уништења, наши народи, руковођени својим најбољим и најхрабријим синовима, истрајали су на томе путу, завршили су своје дело и извојевали своју слободу, територијалну целокупност и државни интегритет.

Ја сам малопре казао: да сам у нацрту Устава пронашао сва начела из програма републиканске демократије, сем неких. У начелној дискусији ја ћу се задржати на најбитнијим стварима. Не видим у овом нацрту признање права законодавне иницијативе народима у федералним јединицама и народу у државној целини. Друго, формулација права референдума је, по моме мишљењу, недовољно или непотпуно стилизована, и не захвата то право у пуној мери. И треће: не видим да се у Уставу говори о национализацији средстава производње. Ићи ћу редом.

Из демократичности овога Устава и друштвене стварности на којој је он постао произлазе и намећу се и сва остала решења за државно уређење, за друштвени живот, за

политичко живљење југословенских народа у својој Федеративној Народној Републици Југославији. И када се ради о томе да се то формулише, онда је немогуће прећи преко установе права законодавне иницијативе која се има признати народу. Тек када се то право призна народима у федералним јединицама и народу у државној целини, тек онда ће се у пуној мери задовољити оно начело и онај принцип изражен у чл. 6 нацрта Устава: да „сва власт произлази из народа и припада народу“. У противном случају остаје систем делегације путем претставничких тела. Ја признајем да је и тај систем у пуној мери демократски и да у извесним фазама прогресивног развоја може у пуној мери да задовоља. Али када је ова демократичност која је наша свога израза у Уставу произашла из народне борбе, и када је она резултат дејства и жртава широких народних слојева, онда је немогуће прећи преко једног принципа који баш са народом стоји у најтешњој вези. У ставу 2. члана 7 нацрта Устава каже се: да ће се законом одредити под којим ће условима и у којим случајевима народ моћи да опозове своје народне претставнике и пре истека њихових мандата. Ово право треба да постоји. Али оно без права законодавне иницијативе народа и без пуног права народног референдума, не би требало да постоји у нацрту Устава.

Или треба да постоји и законодавна иницијатива народа и право референдума, и у томе случају институција опозивања народних претставника, али ако не постоји једно од овога, не треба да постоје ни друга два. У томе случају имаћемо чист систем делегације претставничких тела. И то може бити добро, ма да ћу ја остати при томе да и једно и друго и треће право треба да се у Уставу јасно стипулише. Међутим, право референдума у овоме нацрту Устава није у пуној мери захваћено, како би то по моме мишљењу требало да буде. У томе нацрту говори се о референдуму само у тачки 17 чл. 74 нацрта, тамо где су побројани послови које врши Претседништво Народне скупштине ФНРЈ. По тој стилизацији питање о томе да ли ће бити и када ће бити референдума зависи од одлуке Народне скупштине, или од предлога Савезне владе. Нема прописаних случајева када ће бити референдума независно од воље ових врховних органа државне власти. И кад тога нема, онда је питање референдума проблематично, па могу са сигурношћу да изразим сумњу или моје неверовање да ће до референдума ма у којој прилици доћи. Када до референдума може доћи само у случају када то одлучи Народна скупштина или на предлог Савезне владе — врховних органа државне власти, онда то може да буде у колизији са народним жељама када и у којим случајевима он жели да то право употреби. Све док се објективно не утврди

када све до референдума може доћи, независно од воље врховних органа државне власти, правог референдума нема.

И најзад треће; у члану Устава који говори о економској организацији наше нове државе не говори се ништа о национализацији средстава производње. Ту се, додуше, у трећем ставу члана 18 нацрта Устава говори о ограничењу приватне својине и експропријацији када то захтева општи државни интерес. Али, то је бар моје мишљење, ово је друга материја. Средства производње не могу се сматрати као мртви инвентар приватног власништва, нити се под појам експропријације може подвести евентуална национализација средстава производње. Средства производње јесу жива производна снага добара и по својој функцији претстављају полугу привреде и система економске организације. И када се у једном уставном поретку, у коме се формулише и економска организација у држави, прихвати један систем и када се каже: постоји општенародна имовина, постоји задружна имовина и постоји приватна имовина, онда је то помешана економска организација. У таквоме случају пропис ограничења приватне својине и пропис о експропријацији у циљу задовољења општих интереса, ту ништа не може да помогне.

У нацрту Устава говори се о општем привредном плану. Моје је мишљење да општи привредни план, о коме се у Уставу говори, мора да обухвати прогресивни привредни развој и мора да располаже са једним инструментом који се зове степенасто или повремено национализирање средстава производње. И ако постоји тежња да се национализирају средства производње од општенародног значаја, а то хоће програм странке којој припадам, онда то у Уставу треба да се каже и у том погледу мора се бити недвосмислен и отворен, а не прикривен.

Зато понављам: ограничење приватне својине, о коме се говори у 3 ст. чл. 18 нацрта, није средство на основу кога би се могла, евентуално, вршити постепена национализација средстава производње, а још мање то може да буде експропријација у општем интересу. Прво, са разлога што ограничење није и не може да се уподоби са национализацијом, што се ту не ради о обичном приватном власништву, већ о инструменту функције општенародне привреде и што је веома тешко одредити неки лимит преко кога производна делатност привредног приватног сектора не би могла да се креће. Поред тога то би био противуставни акт, а да се и не говори о разним могућностима које би могле да стварају сметње, ако не и пуне препреке таквоме поступању. Исто тако ту експропријација уопште не долази у обзир, јер је она опште признато средство за остварење извесних општих

интереса, помоћу кога се извесно приватно добро уништава, а не експлоатише. Све би то било на штету опште народне привреде. Поред тога то би у даљој перспективи могло да изазове једну нежељену економску организацију, коју сада нико не може да предвиди и коју ми нисмо хтели.

И када се у Уставу остаје при систему помешане економске организације, где постоје три основна облика имовине, онда се приватни сектор мора да поштује, јер, како сам већ нагласио, из тога би могле да резултују извесне нежељене економске организације и то само зато што смо пропустили да стипулишемо ограничење једнога права, или да покажемо један путоказ којим ће се моћи да изврши постепено степенастог национализирање средстава производње од општеномског интереса. Ако се пак то учини, онда у својој функцији неће бити спутана ниједна организација у том мешовитом систему и тада ће се тај лимит моћи увек да одређује. Сем тога, само у томе случају биће народу јасно речено да се тај лимит налази у прогресивном привредном развоју, који је општи и који је зависан од међузависности свих збивања како у привредном, тако и у политичком животу.

Уставни поредак треба да садржи јасна начела и када се зна да нешто може бити а да нешто никако не може бити, онда то, по моме уверењу, обезбеђује политичку демократију, обезбеђује слободе. Ако тога нема и ако има нечега у Уставу што у погледу економске организације није јасно речено, онда се политичка демократија доводи у опасност, или може да се доведе у опасност. Државни сектор, како је јуче нагласио друг Драгољуб Јовановић, и пре овог рата у Југославији био је знатан, нарочито када се упореди са осталим земљама. Он је, како је друг министар Кардељ у свом експозеу казао, сада јако појачан.

Ја знам да је то појачање дошло као казнена правна последица путем конфискација. У преуоставно доба тај начин могао је да буде оправдан. Али нама не треба само политичко опорављење, нама не треба само привидно опорављење, нама треба и морално опорављење. Са тим мора да се стане и треба да се стане. Укидање разних установа из привредног приватног сектора, као што је на пример јучерашњи предлог из грађевинске струке, као што су коморе и сличне установе које служе функционално томе сектору за привредно његово живљење, не решава питање, или га наплично решава, и не иде у циљу усмеравања оних енергија и оних снага чије покретање ми сви очекујемо са толиком чежњом и у чију функцију и даља дејства ми тако дубоко верујемо у скорој будућности.

Рекао сам да по мом уверењу у тачном разграничењу

тих сектора и у тачно повученим правима и обавезама која постоје за грађане у држави кад се доноси Устав, постоји једно од најсигурнијих и најлепших обезбеђења: слободе и политичке демократије. Тада, у том времену, у таквом стању ствари, није потребно и неће бити потребно да се предузимају извесне мере које би биле строжије или грубље, тада неће бити потребе да се и даље изграђује наш животни пут ка будућности на тзв. дејствима контрареволуционарних снага и револуционарна грозница биће ублажена. Ја знам да у овој проблематици има различитих схватања, али с обзиром на малочас споменуто међузависност збивања и у привредном и у политичком животу уопште, можемо закључити да кад није било социјалне револуције, онда не треба да буде ни перманентне револуционарности, онда имамо пуно права да верујемо да ће једним уставним поретком у коме се јасно и одређено одређују, макар како то некима те што било, права и границе права и у привредном развоју, да смо постигли нешто што би могли назвати синтезом за једно одређено време.

И још нешто, грађани и другови народни посланици. Ми немамо потребе ни од кога да кријемо своје лице. Ја стојим на гледишту да ми и лево и десно треба да покажемо себе онаквим какви јесмо. Нема потребе и не треба се ни од чега ни либити, ни страшити. Какви смо такви ћемо и да се покажемо. Нека свет и нека сви знају да су југословенски народи у своме државном и друштвеном уређењу и у својој економској организацији нашли једну солуцију и један пут којим ће истрајно да иду и на ком они верују да су се нашли и снашли са оним прогресивним снагама у свету с којима су, срећом, кроз читаву нашу политичку историју увек и били. Са тога пута никада нисмо скренули. Кад смо једном политички скренули са тога пута, онда је дошло до катастрофе од 1941 године, али и тада је силом народне снаге и силом његове вере и јачином његових традиција државни брод поново доведен на пут прогресивних снага у свету и ми смо имали срећу да у завршној фази овога рата на крајњем левом крилу источног фронта, раме уз раме са Црвеном армијом, видимо нашу Армију како све до Соче завршава дело ослобођења земаља на којима живе југословенски народи.

Има ту, грађани и другови народни посланици, и једна одговорност, велика одговорност, много већа него оне одговорности о којима се обично говори. Ми у нашој земљи не смемо да грешимо. Ми морамо да идемо путем који ће подићи веру не само код радних маса југословенских народа, него којим ћемо подржати веру читавог радног народа цивилизованог и осталог човечанства. Ако се овде греша,

ако на овом терену, у центруму Европе, на Јадранском Морју, на Средоземљу, ако се ту праве грешке, те грешке ће тешко да погоде оне наде и она веровања која су много дубља, која нас будним оком прате и о којима ми морамо у овом тренутку да водимо рачуна као и о сопственим народима, као и о њиховој будућности. И кад се ради о томе да се не сме да погреши, ускладимо и наше циљеве, усмеримо и наше домашаје, будимо свесни докле можемо да дођемо и установимо економску организацију онакву која неће бити у пуној мери социјализам, али ће бити 80% дужине корака ка социјализму.

Најзад, стало ми је да нагласим да ја дубоко верујем да је Федеративна Народна Република Југославија, оваква каква јесте и са овим Уставом који ћемо донети, фактор мира у Европи, фактор мира у свету. Духовни амбијент у коме се ствара овај Устав, у коме су се развијали људи који су Устав у нацрту дали и у коме живе људи који ће га у пуном његовом опсегу једнодушно свом народу пружити, тај амбијент је онај исти који је постојао и у друштву Уједињених нација у моменту када су доносили међународни статут, када су доносили Повељу Уједињених нација. То је круна у овом тренутку, у данашњици, онога што је културно човечанство и што је просвећени човек и што је данашњи хуманитет могао да пружи и могао да да на међународном плану. Ово је круна онога што су мали југословенски народи у тежњама ка бољем, у тежњама ка већој, ка лепшој и ка сигурнијој будућности, могли да даду. И кад ми југословенским народима, малим народима, у овом тренутку хоћемо да пружимо овај Устав као полугу, као инструменат за даљи друштвени, политички и културни развој, ми смо повезани у овом тренутку, може бити више него други народи, са оним амбијентом на коме су се наша 52 народа у тренутку када су доносили Међународни статут који треба да обезбеди човечанство од даљих крвопролића и који треба да му пружи сигурност за његов даљи живот. И кад то уверење имам, а ја га имам, ја понављам да ћу у начелу гласати за овај Устав, задржавајући право да учиним извесне предлоге приликом претреса у појединостима да би се они колико буду оправдани, евентуално и прихватили.

Претседник: Има реч народни посланик д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Другови! пошто су овде почели да се држе говори од стране појединих политичких група, то ћу и ја, као претставник групе Савеза земљорадника, да кажем неколико речи. Та група нема свој нацрт Устава, као што је то радила прва Уставотворна скупштина у Југославији, није га поднела зато што је она члан Народног

фронта, што су њени посланици изабрани на програму Народног фронта. Према томе пошто се не налази у опозицији, по страни, није ни поднела свој нацрт Устава. Зато ћу се ја у овом свом говору ограничити само на неколико речи. Јер, као члан клуба Народног фронта не бих могао много да додам ономе што је Министар за Конституанту рекао, било у својој мотивацији предлога Устава, било на првом састанку, када је отворена начелна дискусија о томе нацрту.

Да сам у опозицији онда би била друга ствар. Онда бих, може бити, имао пуно ствари о којима бих говорио. Али, пошто нисам у опозицији, ја морам отворено да вам кажем: слажем се са оним што је нацрт Министар рекао. (Потпретседник Савезне владе и министар Конституанте *Едвард Кардељ*: Не морате). Ред је. Не морам, али такав је ред. Међутим, то не значи да када дође претрес у појединостима да ја у име своје групе нећу имати предлога за измену и допуну појединих одредаба Устава.

Ја ћу само рећи две-три речи да још оправдам зашто ћу у име своје групе гласати за овај нацрт Устава.

Ја сам учествовао у доношењу првог југословенског устава и са групом Савеза земљорадника гласао против злогласног Видовданског устава. И имао бих доста да кажем и о начину како је тај Устав донет, и какви су његови циљеви били, а какве су последице, — то ми сви знамо. Од свега тога поменућу само једно: да смо ми гласали тада против Видовданског устава као браниоци праве демократије, као људи којима је било стало заиста до добра нашег народа, — управо свих наших народа, који се онда нису ни звали народи него племена. Ми смо, руководећи се чистом, пуном демократијом, гласали против Видовданског устава. Какво је наше расположење било тада када је тај устав изгласан купљеним гласовима, гласовима турских бегова, види се по томе што смо ми онда ставили црне флорове на дан гласања устава у знак жалости, а у своје партиском листу ми смо тај Видовдан и то гласање за тај устав назвали новим Косовом. Ја мислим да се ми у томе нисмо преварили.

Ја се надам да ће овај високи дом имати разумевања за прилике у којима ми живимо, да ће бити свестан великог значаја овог Устава којим отпочиње нормална изградња једне нове, праве народне државе, па ће примити све добронамерне сугестије, — а ја мислим оне ће бити добронамерне од свих нас, — да би се избегле старе погрешке које нису биле само конституционалне природе, и које су довеле до рђавих последица. Ја желим да при претресу у појединостима ми узмемо у обзир све добре предлоге и све сугестије да нова Југославија не пође путем старе Југославије. Ми смо уверени да ће људи који су ударили темеље овој новој

Jugoslaviji, koji su paveli borbu ne samo za њено ослобођење и национално уједињење, не само борбу против спољњег непријатеља, него и против унутрашњих непријатеља, који су кочили напредак њен читавим деценијама, — да ће они умети водити земљу путем напретка. Ми ћемо са своје стране, у најбољој намери, њих помагати докле год буду они ишли досадашњим путем.

Из тих разлога ја изјављујем да ћу гласати за овај нацрт пројекта Устава. (Аплауз).

Претседник: Друже Васо Чубриловићу, да ли би желео сада да говориш? (д-р Васо Чубриловић: Ја сам мислио сутра).

Сада би дали једну краћу паузу, па да после продужимо рад. Дајем 10 минута одмора.

(Posle odmora)

Potpretsednik Vladimir Simić: Nastavljamo diskusiju u načelu po nacrtu Ustava. Ima reč ministar za Konstituantu drug Edvard Kardelj.

Ministar za Konstituantu Edvard Kardelj: Drugovi poslanici, dozvolite mi da odgovorim sa nekoliko reči na neka izlaganja gospodina Dragoljuba Jovanovića. Ja, na žalost, juče nisam bio tu, bio sam sprečen. Međutim, iz stenografskih beležaka ja sam ipak pročitao jučerašnju diskusiju i učinilo mi se da je potrebno odговорити na та излагања. Такође мислим да је потребно да будемо до краја отворени и искрени, јер мислим да је уопште потребно у нашој Скупштини да посланици износе своја мишљења без увијања и без сакривања праве суштине својих иступа.

Ako човек površno gleda na izlaganja poslanika Dragoljuba Jovanovića imao bi utisak nejasnosti. U prvom delu, ustvari, gospodin Jovanović govori za Ustav, hvali Ustav. Posle, u svom drugom delu govora, on govori protiv Ustava, govori protivu toga za šta je u početku govorio u pozitivnom smislu. Na kraju svega izjavljuje opet da će glasati za Ustav u načelu.

U početku, na primer, gospodin Dragoljub Jovanović kaže da Ustav otvara svetle perspektive radnom narodu Jugoslavije, pa i seljacima, o čijem se boljitku Narodna seljačka stranka naročito brine i interesuje. Drugo, govori da projekt Ustava afirmira narodne snage koje su u staroj Jugoslaviji bile potlačene. Govori dalje da se sada našla u Jugoslaviji jedna pozitivna koncepcija jedinstva naroda i države. Govori da ta nova država zna da čuva integritet naše teritorije, teritorije Jugoslavije, više nego što je znao da čuva ijedan stari režim; govori takođe o tome da je narodnooslobodilački pokret bio državotvorniji nego što je bio ijedan drugi pokret i stranka dosad,

govori da je nađena jedna srećna solucija, formula, za rešenje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. On govori takođe, da država ograničava eksploataciju radnog naroda i time obezbeđuje jedan novi poredak izgrađen na načelu rada i društvene organizacije. Ako su sve te tvrdnje koje su iznesene sasvim jasne i bez ikakvog ograničenja, i ako se to svodi na kritiku, onda možemo utvrditi da gospodin Dragoljub Jovanović kaže da Ustav odgovara osnovnim težnjama naših narodnih masa, pre svega radnoga naroda. Dalje, da Ustav afirmira narodne snage, tj. da Ustav dovodi na vlast te narodne snage, da omogućuje da te narodne snage sprovedu svoju volju, nasuprot ranijim snagama koje su nekada vladale u Jugoslaviji. On dalje kaže da je to pravilno rešavanje nacionalnog pitanja, što znači da smo sa federacijom na putu pravilnog rešenja nacionalnog pitanja. On dalje kaže da mi u suštini pravilno ostvarujemo socijalne težnje naših radnih masa.

To je u prvom delu govora. Ja mislim da je takva karakteristika potvrda onoga što se govori i u obrazloženju Ustava i za što su se ustvari naši narodi, naše narodne mase, borile od samog početka, od 1941 godine, kada su digle oružje da protegnu okupatora iz svoje zemlje i istovremeno zato da skinu sa vrhova vlasti one elemente, one klike reacionara, koje su držale pod svojom vlašću Jugoslaviju u prošlosti.

Međutim, u drugom delu govora g. Jovanović opet kaže, izrazito, takođe od reči do reči, da Ustav ne pokazuje dovoljno brige za obezbeđenje narodnih prava, da nema ustvari nikakvog federalizma kod nas, nego da je potpun centralizam, da su sve vlasti kod nas — opštine, srezovi, autonomne pokrajine i celokupna savezna vlast — državne vlasti. Međutim, stvarno, to su sve državne vlasti. Ali, kako postavlja g. Jovanović, znači da nema nikakve federacije, da nema nikakve samoupravnosti tih organa, budući da je sva vlast postavljena na centralističkoj osnovi. Dalje kaže da se naša država i naš Ustav, uopšte rukovođe snage, odnose sa nepoverenjem prema seljaštvu; da se seljaštvo smatra kao jedan element koji nije dovoljno pouzdan za izgradnju jednoga sistema. Dalje kaže da ustvari kod nas takoreći vlada, odnosno pokazuje tendenciju da prevladuje jednopartiski sistem; da kod nas Komunistička partija ima svu vlast u svojim rukama, a ne narod. Dalje se kaže, da će Jugoslavija na takvoj osnovi kakvu postavlja naš Ustav bolovati od stalnog hroničnog nerešenog političkog i društvenog pitanja, i to zbog toga što se nedovoljno razvijaju kod nas partije, što se potcenjuje seljaštvo, što se suviše etatizira i prenosi središte etatizacije na državnu imovinu.

Dalje kaže, u drugom delu, da smo unekoliko po uzoru fašista stvorili državnu partiju. Čak se poslužio i fašističkim rečnikom i kaže da glajhšaltujemo.

Dalje g. Jovanović kaže da grešimo pred vanjskim svetom sa svojom unutrašnjom politikom sovjetizacije; da time što želimo sovjetizaciju mi kvarimo sebi nacionalnu situaciju, i opšti zaključak na kraju jeste da on vrlo sumnja da će naš narod pozitivno da reagira na ovaj Ustav. On se boji raznovrsnih sukoba i teškoća i negativnog stava i Srba i Hrvata i svih ostalih naroda u vezi sa tim Ustavom. On je naročito podvukao da se previše akcentuje etatizacija, kako je on naziva. To je jedan specifičan proces koji znači jačanje te opštenarodne imovine, jačanje jednog opštenarodnog sektora u privredi. Prema tome, u svome drugom delu govora g. Jovanović kaže suprotno onome što je rekao u prvom delu, tj. da Ustav ne odgovara težnjama naših naroda, da se afirmira Komunistička partija, da se uvodi centralizam mesto federacije, da se suviše etatizira i da je štetna ta akcija etatiziranja. Za koga je štetna, g. Jovanović ne kaže. Mislim da su te stvari koje je izneo g. Jovanović u drugom delu svoga govora takve da ustvari odbijaju Ustav. Ne samo da odbijaju Ustav kao takav, nego su te izjave takve da odbijaju samu osnovu, suštinu ovoga poretka, na kome je izgrađena nova Jugoslavija. On sam pri kraju kaže: „Moja dosadašnja razlaganja mogao bih da nazovem „predubedenja”. (Čuje se: Predupređenja). Ja sam to nekako pogrešno pročitao. Mislim ipak da su to ustvari predubedenja g. Jovanovića. (*Moša Pijade*: Jeste, jer to je manje važno nego njegova „predubedenja”). To je druga stvar. Nego kad se radi o njegovim argumentima, to su stvarno predubedenja, a nisu argumenti koji su uzeti iz naše stvarnosti. G. Jovanović govori u vezi s tim da se odbijaju ljudi, da se ne postupa uvek pravilno sa ljudima. Prihvaćam. O tome možemo da diskutujemo. Ali da bi se moglo onako postupati sa svim pojedincima kao što tvrdi g. Jovanović, morate imati ljude koji su vaspitavani i koji znaju uvek pravilno da postupe. Međutim, svi stari sistemi vekovima su ljude vaspitavali baš u suprotnom duhu. U prošlosti ljudi su bili jedan prema drugom uvek neprijatelji po svojoj klasnoj pripadnosti. Zbog toga je sasvim prirodno da ne možete dovoljno brzo, u roku jedne, dve, tri, četiri i više godina da prevaspitate ne samo one zaostale mase, nego i one napredne delove naroda da bi mogli u potpunosti da ispune svoje zadatke. Prema tome onaj koji hoće stvarno da pravilno oceni jednu situaciju, taj treba drukčije da postavi stvar. Ja mislim da je g. Simić postavio stvar drukčije i pravilno. Radi se o tome da se shvati suština, da se shvati ona glavna osnova što g. Jovanović sam iznosi u prvom delu svog govora, da se to osnovno shvati, pa da se lakše razumeju i podnesu i sve druge slabosti i greške koje u vezi s tim nastaju, a koje su neizbežne i koje niko živi ne može da ukloni za jedno kratko vreme.

Ja mislim da su u govoru g. Jovanovića dva pitanja osnov-

na. Zabrinutost, kako on sam kaže, od jednopartiskog sistema, od Komunističke partije, zabrinutost od uloge Komunističke partije, i drugo, zabrinutost da se suviše afirmira država kao snaga, da se suviše učvršćuje ta država, da se suviše etatizira, da država suviše jača svoje ekonomske pozicije. U vezi s tim također da se suviše uzdižu ljudi iz plebejskih redova u državni aparat i udaljavaju od naroda.

Ja mislim ako rasmotrimo u suštini ta dva njegova argumenta, koji dominiraju u njegovom nastupu, onda to faktički znači odbijanje svega toga što je u Jugoslaviji nastalo u toku ovog rata, od 1941 godine pa dosad. To je, po mom mišljenju udarac po novoj Jugoslaviji i po ovom demokratskom poretku, i to frontalni udarac. Ako pogledamo malo pobliže te argumente koje je izneo g. Jovanović, mi ćemo videti da takvi argumenti nisu novi, nisu principijelni, koji bi, izneti pred našu Skupštinu, mogli stvarno nešto da dokažu, ili koji bi za našu Skupštinu bilo u čemu doneli nešto novo. Ti argumenti mogli bi biti izneseni 20 oktobra, kad je bio oslobođen Beograd. Ja mislim da će ti argumenti, koje je izneo g. Jovanović razveseliti sve protivnike naše narodne vlasti i sve protivnike demokratije u Jugoslaviji. Sigurno je, po mom mišljenju, da bi sa oduševljenjem pozdravili te argumente svi razni separatistički i šovinistički elementi u Jugoslaviji, kojima su naša federacija i rešenje nacionalnog pitanja pobrkali račune, i onima koji govore da im je i ta federacija mala, da treba više da traže, neku drugu federaciju koja bi uopšte likvidirala federaciju. Takođe je tačno da će ti argumenti razveseliti sve reakcionare tamo na selu, tvrdnjom da potcenjujemo seljačke mase, iako je narodnooslobodilački pokret sa seljacima izgrađivan. Seljaci su stvarali narodne odbore, seljaci su takoreći inicijatori te vlasti. Seljačke mase dale su najviše žrtava u ovom ratu i to svesno. Ako govorimo zašto je u Jugoslaviji demokratska revolucija pobedila, a nije ni u jednoj drugoj zemlji u Evropi, mi onda kažemo: da je pobedila zbog toga jer je bio pravilan odnos prema seljaštvu, jer snage koje su vodile narodnooslobodilačku borbu nisu potcenjivale seljaštvo, jer su shvatile da seljaštvo može svesno da učestvuje u takvim društvenim preokretima kakvi se u Jugoslaviji zbivaju.

Ja mislim da će takođe ta „zabrinutost“, koju je pokazao g. Jovanović u pogledu jednopartiskog sistema, njegov strah da naš poredak ne bi ličio na fašizam, razveseliti ljude u našoj zemlji, koji čekaju da će iz inostranstva doći intervencija, da će međunarodna reakcija doći da pomogne reakciju u Jugoslaviji itd. Jer svi oni šire taj argumenat da pomoću tog argumenta pozovu inostranu reakciju na akciju u Jugoslaviji. Mislim takođe da će se razveseliti argumentima g. Jovanovića i neprijatelji Sovjetskog Saveza, kad govori „ja ne bih o tome

govorio kad bi se to ticalo samo Sovjetske Unije...”, to jest o tome kakva je vlast tamo, i sve ono čega se g. Jovanović boji u Jugoslaviji, od čega strahuje i što ne bi hteo da bude u Jugoslaviji. Faktično u toj formi on pomaže kampanju protiv Sovjetskog Saveza. Ja mislim da, ako je hteo da iznese te argumente, mogao je u drugoj formi da prikaže, a ne u ovakvoj formi koja znači napad na Sovjetski Savez. Ja mislim takođe da će se i belogardisti, koji su pomagali ustaše u Sloveniji, razveseliti kad vide iz govora g. Jovanovića da on brani izvesne stranačke tradicije u Hrvatskoj i Sloveniji. To znači, faktično, mačekovštinu, koja je bila stub ustaša u Hrvatskoj, i koja je stub reakcije, profašizma i klerikalne reakcije u Hrvatskoj, koja je aktivno učestvovala u svim oružanim formacijama okupatora i čije se voćstvo sa svojom tradicijom nalazi u inostranstvu, gdje ga je proterao njegov sopstveni narod. To su te stranačke tradicije u Hrvatskoj i Sloveniji. Ja mislim da hrvatske seljake, koji su tako masovno učestvovali na izborima, uprkos Mačeku, Šubašiću i drugim, i tako demantovali te razne glasove, — neće razveseliti Jovanovićevo tvrđenje. Ja neću da govorim o navodima g. Jovanovića o spoljnoj politici, koji su tačno na liniji protivnika naše unutrašnje politike, a koji su od početka govorili: čekajte i ne radite ništa bez znana Engleza i Amerikanaca. Kad bi se mi danas pridržavali toga, mi ne bi imali ništa: ni federaciju, ni išta drugo. Kad smo mi pobeđivali, mi nismo nikad nikog u inostranstvu pitali da li se oni slažu s takvim našim radom, već smo taj rad sprovodili, a to se pokazalo i kao najbolji argumenat za samo inostranstvo. Ja mislim da bi se i g. Šubašić razveselio argumentima koje je dao g. Jovanović. Iste argumente, koje je izneo gospodin Jovanović, meni je pričao i g. Šubašić. On je meni govorio kako Hrvati neće učestvovati na izborima. Međutim, ja mislim da više za to sada argumenata nema. Može se kazati da su hrvatski seljaci glasali za republiku. Ali ako su oni glasali za republiku, oni su time sami glasali i protivu Mačeka. Taj deo hrvatskog seljaštva je dakle izrazio nepoverenje Mačeku time što je učestvovao u glasanju.

U pogledu zadruaga ja mislim da smo mi u Ustavu dali mnogo toga više nego što smo dali državnom sektoru. Međutim, ja sam dobio jednu drugu kritiku, da je u Ustavu isuviše mnogo govoreno o zadrugama, tako da izgleda da po Ustavu želimo da imamo tu tri tračnice — koloseka. Radi toga se ne očituje dovoljno jasno da su državni i zadružni sektori povezani i da jedan sektor bez drugoga ne može ništa da pretstavlja. Mi smo međutim hteli naglasiti da zadružni sektor može biti jak samo onda ako bude jak državni sektor, koji će ekonomski intervenisati u ekonomskom pogledu u našoj zemlji. Ja se sa g. Jovanovićem ne mogu složiti u pogledu značenja za-

drugarstva u staroj Jugoslaviji. Ja nisam govorio o zadrugarstvu sa stanovišta slovenačkog niti jugoslovenskog, jer se u Evropi i čitavom svetu jasno pokazalo da tamo gde nema oslonca na narodnu vlast, zadruga nije mogla da se odupire uslovima kapitalizma; da se bori protivu eksploatacije i krupnoga proizvođača; protiv finansiskog kapitala i podjarmljivanja seljaštva od strane kapitala. Gde toga nema, bez obzira na želje i težnje zadruga da budu samostalne, one moraju postati plen kapitala. G. Jovanović je govorio o tome da je u Srbiji bilo drukčije. To je bilo u početku samo tako, ali u poslednjim godinama nije bilo tako. (Čuje se: Štrajkovali su u zadrugama). U Srbiji je počeo da se razvija snažan demokratski pokret i taj demokratski seljački pokret politički je držao zadrugu u izvesnom stavu protivu porobljavanja. Ono što je u Sloveniji bilo pre prvoga rata bilo je u Srbiji posle prvoga rata. Mislim da u Jugoslaviji za deset godina ne bi ništa više ostalo od srpskih zadruga. Taj proces opadanja zadruga počeo je od Đorđevića, pa je išao dalje. O hrvatskom zadrugarstvu ja neću da govorim, jer je ono u mnogom pogledu bilo reakcionarnije od slovenačkog zadrugarstva. Ja mislim da, ako mi postavimo stvar tako da se zadrugarstvo odvoji od oslonca na državni sektor, to znači propadanje i podjarmljivanje demokratskog zadrugarstva od strane privatnog kapitala. Težnja je međutim i naša i našeg nacrtu Ustava da se zadrugarstvo osloni na državu i da se pretvori u jedan zid za zaštitu od eksploatora i nadiranja privatnog kapitala u zadrugu.

Ja sam daleko od toga da govorim o licima koja su bila u zadrugama. Ja sam živio u Srbiji i znam zemljoradnički pokret u Srbiji, a slažem se sa vama u tome da su zadruge davale veliki otpor raznim režimima. Međutim, to je bio otpor seljaštva, odozdo, a odozgo je pritiskivao jedan drugi kurs tako da je bilo pitanje dokle bi seljaštvo moglo da daje taj otpor.

Navodi se da se ovde govori isuviše o etatizmu, ali ako je toga suviše, čega je onda malo. Suprotno ovom izrazu etatizam stoji i dolazi privatni kapitalistički sektor. Ispada, dakle, da je g. Jovanoviću žao što je ojačao državni sektor u privredi.

Tesno povezano s time je i drugo pitanje koje je pokrenuo gospodin Jovanović. To je pitanje permanentne, hronične društvene, ekonomske pocepanosti u našoj zemlji. On veli da ne postizavamo da svi budu zadovoljni. Ja mislim da bi to bila iluzija i jedna veoma štetna iluzija, ako bi mislili da mogu u Jugoslaviji biti svi zadovoljni. Ne možemo biti svi zadovoljni prosto zbog toga, što po onome narodnom pravilu: „Onaj koji gubi, ima prava da se ljuti”. Izgubila je reakcija ne samo u političkom smislu, nego je izgubila i u socijalno-ekonomskom smislu. Ta reakcija izgubila je pozicije i bila bi iluzija misliti da će ona predati te svoje pozicije. Tu pre neki dan neki trgova-

vac jednome od mojih poznanika, inače pristalica demokratske grupe, prosto je rekao: „Dobro, pa šta sada? Republika je tu i sada su stvari jasne. Sada ostaje samo građanski rat”. To je prava sadržina akcije tih demokrata: građanski rat, kontrarevolucija. To je sasvim jasno, jer je jedan pravac jasan i protiv toga pravca, koji je bio izvojevan oružjem u rukama, jednom demokratskom revolucijom naroda, nema drugoga leka, nego srušiti ga oružjem jedne kontrarevolucije. I zbog toga ja mislim: iluzija je misliti da mi možemo sve pridobiti za novu Jugoslaviju. Uvek će postojati jedna manjina koja će biti protiv nas, koja će biti spremna da gubi glave i koja će se boriti protiv nove Jugoslavije, jer nova Jugoslavija predstavlja progres, napredak, jedan socijalni preobražaj, protiv koga se danas bori svetski imperijalizam i, razume se, njegova uporišta u Jugoslaviji.

Još u vezi s tim gospodin Jovanović je nezadovoljan što radnici i seljaci, taj plebejski elemenat, dolazi na položaje u vrhovima narodne vlasti po okruzima, srezovima itd. On kaže: oni će se odvići da rade i sad će se udaljiti od naroda i mogu da postanu janičari, neprijatelji svoga naroda. Ja mislim da je to jedna proizvoljna analogija iz prošlosti, koja je sušta suprotnost stvarnom stanju. Bez obzira na to da je većina ljudi o kojima je reč izašla baš iz narodne borbe, da se to prekalilo u velikoj meri u toku narodnooslobodilačkog rata, bez obzira dakle na to, ti ljudi koji rastu iz naroda, istovremeno vuku za sobom duh toga naroda. I ukoliko ćemo mi više učvršćivati zakonitost u našoj zemlji, ukoliko ćemo učvrstiti ustavnost u našoj zemlji, ukoliko ćemo mi od narodnog odbora do narodnog odbora sve više i više naš aparat spremati da bi mogao u potpunosti, pravilno i u redu da funkcioniše, utoliko će manje postojati opasnost od onoga što kaže gospodin Jovanović, utoliko više pokazaće se da ti ljudi olakšavaju zadatak naših viših organa vlasti u samoj organizaciji naroda, i da ćemo na taj način biti bliži narodu. To je s jedne strane. S druge strane, u ovome momentu glavno je to da je činovnički aparat stare Jugoslavije bio u službi reakcije kroz desetinu leta i da je većim delom demoralisan i korumpiran. Prirodna je stvar da tu treba raditi sa izvesnom pažljivošću i oprežnošću.

Tvrđnja gospodina Jovanovića da je ovaj naš aparat skuplji i veći nego što je bio stari jugoslovenski aparat i da je federacija skuplja od stare centralističke Jugoslavije, nepravilna je. Taj aparat danas je stvarno skuplji i stvarno unekoliko veći nego što je bio u staroj Jugoslaviji i to ne po svima linijama, nego po nekim linijama. On je veći i skuplji kao što je skuplja i naša industrija i čitava privredna delatnost, zato što dokraja nismo izgradili organizaciju našeg aparata, jer mnogi pojmovi dokraja nisu jasni, pa se stvaraju razne prolazne ko-

misije. Tamo nije dovoljna kontrola obavljena od vrha do dole i ne znamo dokraja, u pojedinostima, šta se dešava po srezovima i ne znamo šta se detaljno dešava po okruzima. Prirodna je stvar da zbog toga mora doći do poskupljivanja i toga aparata.

Netačan je navod gospodina Jovanovića da je ranije bilo u srezu 6 činovnika, a sada je Jovanović nabrojao ne znam koliko, čini mi se 20. (Jedan glas: bilo je žandarma). I finansa, i šumara, i putara, i policajaca. Ja sam sada pravio statistiku, nezavisno od ovoga, i utvrdio sm da je sav naš aparat postavljen tamo po srezovima ukupno uzev duplo manji, ili za jednu trećinu manji nego što je bio u staroj Jugoslaviji. To znači: ako sutra taj aparat bude stvarno racionalno organizovan, kad se bude pazilo na svaki dinar na koji se danas ne pazi, jer još ljudi nemaju smisla za štednju i ekonomiju, — dakle, sutra kad se sve to dokraja sprovedene kako treba, naš aparat će sa svima zemaljskim vladama biti jevtiniji nego što je bio u staroj Jugoslaviji.

Ne treba zaboraviti, da su i banovine isto tako koštale i imale svoj aparat kao što ga imaju današnje zemaljske vlade.

Jednom rečju, kad uzmemo ukupno sve argumente koje je navodio gospodin Jovanović, možemo utvrditi da nije ni jedan stvaran argument naveo, i da je gospodin Jovanović rekao još jedanput što su u raznim formama rekli razni protivnici narodnooslobodilačkog pokreta i narodne vlasti u Jugoslaviji. Gospodin Jovanović je smatrao da je potrebno da sada istupi sa tim pitanjima, jer dosada nije na takav način istupao. Ja sam s njim zajedno razrađivao i pravio program Narodnog fronta i ništa slično nije tada gospodin Jovanović izražavao. Mislim da o tim pitanjima treba da govorimo iskreno, i ja mislim, možda se varam, gospodin Jovanović može da me demantuje, da gospodin Jovanović, — koji priznaje u početku da je ono, što je stvoreno, u interesu naroda, time prima na sebe odgovornost da to što je u interesu naroda, što je pozitivno i korisno za narod, odbacuje radi svojih partiskih interesa i da te svoje uže partiske interese podiže iznad interesa celokupnog naroda, zajednice naroda. Osim toga o ovakvim stvarima govoriti površno, ne bi se, po mome mišljenju, smelo, a ja mislim da gospodin Jovanović govori površno i da nije dokraja razmislio. Jedan političar i javni radnik ne bi smeo da tako površno postupi, kad se radi o bitnim stvarima i o bitnim interesima budućnost naših naroda. Uzmimo samo, na primer, dva pitanja. On vrlo opširno govori da u našem Ustavu nije predviđeno pravo na rad, da nije obezbeđeno pravo na rad. U prvobitnom projektu pravo na rad je bilo predviđeno i zapisano. Ali, mi smo ga izbacili svesno. Izbacili smo ga u Ministarstvu Konstituante kad smo vršili redakciju. Zbog čega? Zbog toga jer pravo na

rad može biti obezbeđeno samo u socijalističkom poretku. Nikakav drugi poredak, sem socijalizma, ne može da obezbedi pravo na rad. Jer, molim vas, kako ćemo mi obezbediti našem građaninu pravo na rad sutra, kad ga privatni kapitalista izbaci iz fabrike. Nastaće takva situacija da ćemo mi: ili morati da ga zaposlimo u državnoj industriji, — što bi dovelo do toga da ona postane nerentabilna i da propadne u borbi sa privatnim kapitalom. Ili ćemo prisiliti kapitalistu da ne sme otpuštati radnike. Ako to učinimo, mi smo likvidirali kapitaliste i fabrikanti će morati da zatvaraju fabrike, ili da sabotiraju, jer neće moći da žive. Mi ne možemo naterati, recimo, jednog malog industrijalca da drži radnike u svojoj fabrici, iako on to ne može, jer na taj način on postaje potpuno nesposoban da konkuriše jednom velikom kapitalisti. To su zakoni kapitalističke privrede. Ali ja uprkos toga mislim da je stvar takva da mi moramo biti realisti i da mi, ako smo već Ustavom dali pravo slobodne privatne preduzimljivosti, treba da joj damo i pravo da živi onako kao što kapitalistički sistem može da živi. Jer, ako mu ne damo takve mogućnosti, onda nismo iskreni, onda smo stavili na papir nešto što nismo mislili. To je jedna stvar. A zatim, — to je nemoguće realizovati nikakvim sredstvima sve do tle dok ne bude stvoren jedan državni plan koji će do poslednjih detalja obuhvatiti našu aktivnost.

Međutim, kod g. Jovanovića stvar dobija ovakav obrt. On se ljuti što u Ustavu nije obezbeđeno pravo na rad a istovremeno se ljuti zbog preteranosti u etatizmu, što znači: da tamo gde mi jedino možemo stvarati uslove da bi sutra mogli obezbediti i pravo na rad, koje danas još ne možemo, on udara baš tu; — baš po tim temeljima. Prema tome, njegov predlog o pravu na rad je nerealan i pretstavlja, ako bi ga primili, jednu frazu koju niko ne bi mogao da ostvari. Neka u našem Ustavu bude samo to što mi možemo realizirati. A i ja bih želeo da budemo u mogućnosti da stvorimo uslove za pravo na rad.

Dalje, g. Jovanović na jednoj strani hvaleći jedinstvo i uzimajući se za njega, upozorava na drugoj strani centralnu vlast da bude oprezna prema Hrvatima i Makedoncima, zbog izvesnih stvari, dok na trećoj strani upozorava Makedonce, Hrvate i Srbe da budu oprezniji prema centralnoj vlasti. Šta se postizava time? Postizava se to da se stvara jedno nepoverenje, jedna atmosfera međusobnih sukoba, borbe itd. u vremenu kada bi svi morali da radimo na sprovođenju Ustava.

Ako je g. Jovanović stvarno za Ustav, ako je stvarno za to što on kaže u prvom delu svoga govora, onda ja mislim da on ne bi smeo tako da govori. A što se tiče jedinstva, ja nemam utisak da mi tako mnogo govorimo o jedinstvu Jugoslavije, da to ispada kao da se mi bojimo za to jedinstvo. Ja se apsolutno ništa ne bojim za jedinstvo Jugoslavije i mislim da se

niko od ljudi koji su pratili događaje i borbu naših naroda ne treba da boji za to jedinstvo. Ukoliko mi govorimo o jedinstvu, mi više govorimo o tom moralnom jedinstvu, o približavanju naroda i, što je još važnije, o jedinstvu kad se radi o privredi, jer će neprijatelj naročito tu pokušati da razbije jedinstvo naših naroda, tu će pokušati da što više razvuče, da počepa u hiljade raznih državnica od kojih bi svaka za sebe stvarala svoju privredu, a ne jednu opštu državnu privredu. To je druga stvar. Međutim to je pitanje koje Ustav sasvim jasno precizira i koje će precizirati još i ustavi pojedinih republika.

Zato ja mislim da je ovaj Ustav, kako god u početku izgledao nejasan, u celini za nas ipak jasan i meni se čini da je g. Jovanović smatrao za potrebno da jedanput istupi frontalno protiv onoga što je stvoreno u ovom ratu, što je stvoreno u Jugoslaviji. Zašto mu je bilo potrebno da to učini baš sada, ja ne znam. U svakom slučaju, mislim da g. Jovanović i nema prava da govori u ime seljaštva, — a on kad govori želi da se stvori utisak kao da su njegove reči — reči seljaštva. Isto tako nema prava da stvari prikazuje tako kao da druge partije i druge političke grupe u Narodnom frontu nemaju takode veze sa seljaštvom. Ja mislim da ima neke veze sa seljaštvom i Komunistička partija, jer ako ih ne bi imala, ne bi ni mogla stvoriti ono što je stvorila u toku ovoga rata. Ja mislim da g. Jovanović ne govori u ime seljačkih masa, nego da više izražava mišljenje koja uopšte nisu svojstvena našim seljačkim masama, a ukoliko se pojavljuju u seljačkim masama, — ona su u te seljačke mase unesena spolja. (Aplauz).

Потпретседник: Има реч народни посланик д-р Драгољуб Јовановић.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја ћу са неколико речи да се осврнем на одговор министра Кардеља, утолико пре што немам утисак да су наводи које сам ја јуче изложио пољуљани његовим излагањем. Он није оповргао ниједно од мојих твђења у погледу примене, у погледу остварења Устава, а то је било тежиште у другом делу мога говора. Ја сам критиковао не толико Устав, колико, тако да кажем, главне уставотворце. Нема никакве противречности у моме држању. Ја сам могао бити за Устав, и јесам за Устав, и нико ми то не може забранити, јер он одговара мојим уверењима, а нарочито одговара слову програма Народне сељачке странке, чији сам ја генерални секретар, — скоро од речи до речи. Али оно што сам ја истакао и на чему увек стојим, то је: да јединствено политичко руководство неће моћи у садашњем периоду наше историје да окупи иза себе цео наш радни народ, ако не направи напор да се прилагоди томе народу.

Целокупна моја критика није уперена на текст Устава,

нити чак на његове тенденције, на његове смерове, колико је уперена на методе које су досада практиковане и које ће вероватно бити практиковане, ако се она федерација која је остварена у националном погледу не оствари и на политичком плану. Ја сам у томе врло јасан. Ја сам за Народни фронт, али за Народни фронт који ће то доиста и бити, а који неће бити играчка, или фасада, или параван у рукама једне једине партије. Ја имам пуно поштовања за ту партију, имам пуно дивљења за жртве које су њени људи дали, не само за минуле четири године оружане борбе, него и за читаво четврт века. Ја мислим да данашње млађе генерације комуниста пренебрегавају да истичу заслуге својих старијих другова, који су у великој мери створили оно чиме они данас руководе. Али, ако поштујем Комунистичку партију, не само нашу него и у целом свету, не могу се помирити с тим да она једина има право на егзистенцију. Имамо и ми други неку фиктивну егзистенцију, али то је живот цвећа у вази, то је живот биљке која нема корена, којој се не допуста да крене и да се нормално развија.

Мени је једино жао на Министра за Конституанту што је мојим речима дао значење које оне немају у погледу тумачења, која могу наћи изван Народног фронта, међу непријатељима нашег покрета. Не могу ја, само да се не би обрадовао Грол или Шубашић, да затајим извесне ствари које знам и осећам. Не могу ја да ћутим, зато што би можда моје речи обрадовале неког противника у земљи или на страни. Свака критика, ма како добронамерна била, обрадоваће некога ко је противник. Ја сам изабрао овај форум који ми се чини најкомпетентнији и најподеонији да кажем оно што ми месецима лежи на срцу. Ја сам то казао већ у приватним разговорима, и то у лице руководиоцима, а не за њиховим леђима. Ја сам казао маршалу Титу: „Наша земља не може да се сврста под једну капу и у једну партију“. Случај је хтео да ја то кажем на Дедињу баш пре годину дана — 12 децембра прошле године. Казао сам: „Не може наша земља да поднесе једнопартиски систем. Дајте могућност развоја и другим странкама, а нарочито сељачким странкама. Оне, особито на српској страни, нису показале да су против радничког покрета, него су увек желеле да сарађују с тим покретом као са братским покретом“. Ја сам размислио о свему што сам говорио; свака моја реч била је промишљена, а ја остајем при свему што сам јуче казао.

Министар Кардељ није оповргао ништа од свега што сам ја рекао, само је дао друго тумачење. Ја то могу жалити, али одговорност остаје на ономе који је то учинио. А наша садашња техника омогућава да свачије речи остану забележене, па ће будућност показати ко је правилно проце-

њивао ситуацију. Моја је критика уперена не против самих установа и реформама, него против начина на које се оне спроводе, она је уперена и против једног персонала који може бити има много добре воље, али није показао досада довољно спреме и опособности да те реформе спроведе. Нарочито сам јуче ударио гласом на однарођавање извесних људи. И када то кажем, ја сам упознат са стварношћу. Ја знам како наш човек, нарочито код Срба, има тенденцију да се одроди од света из кога је изишао, чим добије на раменима једну капларску звездицу. Цело моје излагање у ствари није било критика, него само пријатељско скретање пажње на извесне опасности које могу да дођу, а које треба да се избегну.

Нарочито је тешко пала Министру за Конституанту моја критика етатизма. Сви ви који сте слушали мој јучерашњи говор могли сте приметити да ја нисам казао ниједну реч против државног сектора или општенародног сектора у привреди, него против етатизма као једног метода вођења привреде. Етатизам у моме речнику значи бирократија. То је вођење свега из државних канцеларија. У програму Народне сељачке странке предвиђена су такође три сектора: јавно-правни, задружни и приватни сектор. А тај програм писан је марта месеца 1940 године, на пуну годину дана пред инвазију Југославије. Не могу ја бити против државног сектора, него само против метода, и ја сам нагласио само методе. Моје излагање није ишло на то да би се рушио државни сектор, него да би се снажио у вези са задружним сектором. То се види и из програма Народне сељачке странке. И због свега тога је права иронија да се мени данас набацује: као да ја хоћу да се слаби државни сектор у корист приватног капиталистичког сектора, који никад није имао моје симпатије.

Ја сам казао, и то сам изрично нагласио у своме говору, да државна предузећа треба да се воде на практичан, на комерцијалан начин, по мерилима ефикасности, онако како је рађено у Русији, где се праве разни комбинати, трустови итд. Ја нисам даље развијао, јер су то опште познате ствари у економији: комерцијално не мора значити капиталистички. Ја сам тражио да се у томе правцу настави, али са што мање бирократизма и што мање рада из једнога центра. То је оно што сам ја назвао етатизам. Постоји код нас мањина чиновништва. Међутим, треба: мање чиновништва, више одговорности; мање бирократизма, више личних способности. То је моја борба против етатизма.

Још само две речи о ужим партиским интересима. Ја одиста мислим, као што је рекао Влада Симић, да се не може ни нашој као ни њиховој странци замерити да је икада води-

ла ужу партиску политику. Ја сам спреман да правим народни фронт понекад и на штету партиских интереса, и мислим да о томе не треба више ништа да речем.

Када се каже да нисам довољно размислио кад сам говорио о праву на рад, мислим да је и то неоправдано. Ја сам јуче рекао да је баш то упропастило француску револуцију 1848 што је хтела по сваку цену свакога да запосли. Али велим: метните тај принцип у Устав, да бисмо показали да узимамо једну обавезу, ако не формалну, бар стварну обавезу, уколико будемо могли да запослимо свакога човека. Споменуо сам берзе рада и друге институције за налажење посла. Са пуно нијанса сам говорио о томе. Али понављам да рад треба да се уздигне на висину дужности и права, онако као што у Уставу Совјетске Русије стоји да треба стећи право да се буде војник Црвене армије, као и наше Југословенске армије. Исто тако треба да је част и право бити запослен; не бити на принудном раду, него вршити једну часну социјалну функцију. Јавна власт ваља да помогне грађанима да до те функције дођу.

Најзад, друг Кардељ — ја ћу га назвати другом, иако он мене назива господином — замерио ми је што сам баш овај моменат изабрао да све ово кажем. Ја мислим да се пре може говорити о месту које сам изабрао него о моменту. О месту зато што, када сам говорио о целој овој ствари, мене је инспирисало предавање друга Кардеља на радију: он није анализирао текст Устава, него је осмотрио целу ситуацију у нашој земљи. И ја сам себи дао право да осмотрим целу ситуацију, а где ћу је са веће висине и боље осмотрих него овде? Инспирисало ме и то што сам прегледао стенографске белешке уставотворног одбора који је правио Видовдански Устав. Сви шефови странака долазили су са својим пројектима и сатима држали говоре. Ја сам тако схватио и ову генералну дебату. Не да бих устао против Устава, дао сам свој пристанак на Устав. Али сам се у исто време искрено и братски обратио на људе који носе главну одговорност за његово остварење, — можда би и други неки хтели да понесу ту одговорност, али им се не да могућност — и казао сам у најбољој вољи: свѐ је то у реду и слажем се, али пазите на то и на то. То је оно што сам назвао „предупређењима“.

Потпретседник: Има реч друг Моша Пијаде.

Моша Пијаде: Ја ћу говорити у своје лично име и говорићу за. Пошто ме познајете мислим да не би требало да кажем да и мислим за, кад кажем да говорим за. А после говора друга Јовановића од јуче, да ме не познајете, ја бих се осећао обавезним да кажем да кад говорим и гласам за; да и мислим за.

Уставни пројекат који пред нама стоји дело је народа, дело је народне борбе. Не волим фразе, али мислим да се може са пуно права за овај Устав казати да је писан крвљу, да је саграђен костима хиљада и хиљада који су дали своје животе да виде остварење онога што је у овоме нацрту Устава записано. Он је резултат неколикогодишње крваве и тешке борбе свих наших народа и широких слојева нашега пука, радничких и сељачких маса у првом реду. Ја према томе на овај нацрт Устава не могу да гледам „објективно“, са извесне удаљености, ја на њега гледам субјективно, јер осећам да у тим редовима, у тим одредбама ту стоји и парче самога мене, да сам и ја сав ту, као што видим у њему и све оне који су много више од мене дали да дочекају дан да наши народи добију овакав устав. Он је за мене једна жива ствар. Ја видим наше народе у њиховој целини, у њиховој братској заједници, у читавој њиховој активности и борби, у њиховим стремљењима и тежњама напред, ја видим њих живе у овоме нацрту Устава. Зато сматрам да је потпуно депласирано било кад је друг Јовановић јуче казао да није циљ да се Устав наметне народима и земљи.

Другови, свашта могу да разумем, могу да разумем и ову одбрану коју је дао друг Јовановић на критику друга Кардеља; све могу да разумем, али не могу да разумем да један присташа Народног фронта може казати да није циљ да се Устав наметне народу и земљи, јер за мене такво постављање ствари не значи ништа друго него тврдити да ову Уставотворну скупштину народ није ни овластио да доноси Устав.

Каква би друга потреба била да се каже да није циљ, да не може бити циљ да се народима наметне Устав, ако то не долази из уверења да ова Скупштина нема то овлашћење, да је она створена на такав начин да ће Устав, који ће из ње изаћи, бити наметнут народу. Ја мислим да то мора одбити сваки поштени грађанин, да не говорим о присташама Народног фронта и о народним посланицима. Ја бих закључио из тога да Јовановић осећа тај Устав као наметнут, убеђује ме у то још и то што је Јовановић готово себи за утеху додао да је то на крају крајева само дело за један моменат, да је врло добро да смо предвидели да једна обична Скупштина може да га мења и вероватно, не знам да ли је тако, можда грешим, али добијам утисак из целог говора, као да би желео да што пре наступи тај моменат нових избора, нове Скупштине, где ће моћи опет у начелу да говори за један уставни пројекат сасвим друге природе.

Ја поздрављам овај нацрт Устава и због тога што он поставља Југославију на једно међу првим местима у са-

дашњем послератном свету. Тај нацрт Устава је доказ пред читавим светом да је за народе Југославије рат уистини био рат за демократију, рат против фашизма, рат за уништење фашизма, за слободу народа, за напредак социјални, политички, културни. И мислим да као што су наши народи својом борбом у рату били пример и као што је наша борба имала велики одјек и преко наших граница, да ће тако и овај наш Устав, кад га једног дана усвојимо са свима побољшањима, која ћемо се трудити да унесемо, још бити и пример, и могу да кажем, и утеха и потстрек за многе зависне и колонијалне народе који су данас у тешком положају да се бране од империјалистичких захвата.

Не мислим да се осврћем на све важне моменте који су карактеристика овог Устава. Ја мислим да је он и као један рад добро направљен, добро склопљен, да има пуно оригиналности у њему, да у њему нема никаквог копирања, него, уколико има сличности, потсећа овде и онде на нешто што постоји и изван Југославије, а то је само случајност. Јер, све одредбе у Уставу и сва основна начела на којима почива наша народна власт и читава државна организација, њено уређење, одговарају ономе што је оригинално и самоникло израсло, што се створило и развило природним путем у току наше борбе. Тај Устав није писан из кабинета, из књига; он је писан из живота; он је извађен из живота где има свој дубоки корен. Пре него што је био написан, он је израстао, он је нашем народу познат.

Шта је основно и најосновније у нацрту Устава у нашој новој држави, народној републици — то је народна власт. Народна власт је темељ, она је суштина, садржина оног новог што су наши народи створили. На том темељу почива све остало у нашој новој држави. Основни принципи те власти у нашем уставном нацрту дошли су до сасвим јасног, прецизног изражаја. Не садрже никакву нарочиту новост и мислим да није потребно да се задржавам на свим тим принципима, односно неколико нових принципа који народну власт чине народном влашћу. Они су опште познати.

Друга је једна ствар на којој желим да се више задржим. На тој бази народне власти, на тој бази борбеног демократског јединства основних народних маса изграђена је и федерација наше државе, као федеративне државе. У том погледу мислим да смо нашли најсрећније могуће решење, да смо створили за наше народе такву државну заједницу која њима, сваком од наших народа, даје највећу самосталност, највећу меру самосталности, а да не буде окрњено њихово јединство и да им даје максимум јединства, а да не буде повређена и окрњена њихова национална слобода и самосталност, њихово право на слободан национални, поли-

тички и културни развитак. Уставни нацрт доказ је велике брига која се улаже да се нашим народима осигура равноправност и њихов слободан национални развитак.

Нема могућности за хегемонију ниједног народа над другим у једној држави где је уређење овакво како га овај Устав предвиђа. Држава, каква она излази из овога Устава, односи се крајње непријатељски према сваком шовинизму. Овај Устав стварно осигурава равноправност, која је једино могућа основа за заједнички живот наших народа у једној држави. Без те основе њихов заједнички живот не би био могућ, као што није био могућ у старој Југославији.

С друге стране, такво уређење државе, како видимо у овоме Уставу, стварно осигурава равноправност и националну слободу, које су једина и могућа сигурна гаранција против сваког сепаратизма. Ту се постиже циљ: да се осигура максимум националне слободе и самосталности и да се истовремено осигура и максимум јединства наших народа у заједничкој држави. То јединство наших народа, које нема никакве везе, које је управо сушта супротност онога што се у александровској Југославији звало „државним и народним јединством“, то јединство почива само на демократском, борбеном јединству народних маса, на ономе што зовемо истинском народном демократијом, на народној власти. Такво решење националног питања могуће је само тамо где је власт стварно, истински у рукама народа. Оно није могуће нигде где та власт није у рукама народа, или где народ нема снаге да ишчула власт из руку империјалиста за себе.

Али да добијемо такве резултате била је потребна најдоследнија борба против фашизма и реакције, домаће реакције. Зато још и данас када радимо на Уставу, и сутра када га будемо прокламовали, биће још потребна исто тако доследна и, можда, још љуба борба за уништење и последњег остатка и сваке нове појаве фашизма и реакције.

Ми смо данас против сепаратизма. Имамо ли ми у Југославији, има ли нова Југославија непријатеља? Има, има их унутра, има их споља. Када је реч о унутрашњим непријатељима, мислим да се може рећи да чак и српски шовинисти, они који су вада били централисти и који су се научили да се занимају угњетавањем, да се и они данас крећу ка сепаратизму, да они данас из тактичких разлога иду у сепаратистичке воде. Из тих кругова данас долази интересовање због чега нисмо у нацрт Устава унели одредбе о праву народних република да се отцепе. Ја Драгољуба овде не мешам са тим тенденцијама. Његово питање не стављам у

везу са тим. Он је само нагласио нашу одлуку у Јајцу, и не тврди да смо је изневерили.

Али, шта смо ми у Јајцу рекли? Одлука је тамо сасвим јасна. Она је у важности и овога часа. Њу је Уставотворна скупштина одобрила пре десетак дана. У тој одлуци се каже:

„На основу права сваког народа на самоопредељење, укључујући право на отцепљење или на уједињење са другим народима, и у складу са истинском вољом свих народа Југославије, посведоченом у току трогодишње заједничке народноослободилачке борбе, која је сковала нераздруживо братство народа Југославије, Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије доноси следећу

О Д Л У К У :

1) Народи Југославије никада нису признали и не признају раскомадање Југославије са стране фашистичких империјалиста и доказали су у заједничкој оружаном борби своју чврсту вољу да остану и даље уједињени у Југославији.

2) Да би се остварио принцип суверености народа Југославије, да би Југославија претстављала истинску домовину свих својих народа и да никад више не би постала доменом било које хегемонистичке клике, Југославија се изграђује и изградиће се на федеративном принципу, који ће осигурати пуну равноправност Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и Црногораца, односно народа Србије, Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине.“

Дан састанка другог заседања АВНОЈ-а 29 новембра 1943 године није био дан када је нама требало тек да прокламујемо право самоопредељења, укључујући право отцепљења итд.

Не. То право самоопредељења ми смо пред наше народе износили пре рата и износили смо га у почетку народноослободилачке борбе. А 1943 године, крајем 1943 године, престала је свака потреба да се то право тек прокламира. Напротив. Тада је већ био увелико моменат да се констатује да су се наши народи већ определили, да су они већ три године водили заједничку борбу осведочени, да им нема живота, спаса, физичког опстанка, ослобођења, напретка — ни за један народ, ни за све заједно, — ако не буду уједињени и ако не теже једној државној заједници.

Према томе та одлука просто каже да су наши народи у томе моменту већ уживали у пуној мери то своје право, али га нису хтели да искористе, него су изразили своју чврсту вољу да остану уједињени.

Зато данас кад се поставља питање зашто тога нема у нацрту Устава, мислим да се може одговорити с пуним правом да то и не треба да буде у њему. Не треба да буде због тога што данас захтев за такво право може да дође само од реакције, може да дође од оних који мрзе нову Југославију, не толико зато што је федеративна, него зато што је народна република (Тако је). Оне реакционарне клике које желе да униште народну власт, демократско јединство народних маса, оне данас не могу да атакирају на целој линији, али се можда надају да би на земаљским изборима у појединим земљама, можда на бази шовинизма, још нашли подршке и да би могли да баце паролу отцепљења итд.

Ми у Устав не треба да унесемо нешто што би реакцији могло дати потстрека и хране. Ми смо за очување ове државе, ми ћемо је бранити зубима и ноктима против сваког оног који би хтео да је цепа, комада из било каквог рачуна, зато што смо свеопни да таквим комадањем не циља ни на шта друго него на народну власт, на онај демократски темељ наше нове државе. У таквом случају лако би било да се врати и стари централизам, и фашизам, и сви монарси на свету.

Осврнуо бих се и ја сада мало на јучерашњи говор Драгољуба Јовановића.

Очигледно и мени је пало у очи оно исто што је пало у очи и другу Кардељу. Почетак пун одушевљења, ако хоћете један хвалоспев нацрту Устава, нашој новој државној организацији и истичући у толикој мери да он одговара, да формулише линије програма државног живота који је предвиђен и у програму Народне сељачке странке, да одговара потребама, интересима, тежњама наших народа у овом историском периоду, да обезбеђује народне и државне циљеве, скида с дневног реда питање облика владавине, гарантује унутрашњи мир, обесхрабрује разне унутрашње издајнике. Иза свих тих похвала, које су дошле напред, слеђује критика, која, ето, и после овог професоровог одговора, остаје као глас против уставног нацрта, против нове државе.

Узмимо говоре које смо данас чули — друга Симића и друга Ђуровића, без истицања са њихове стране и једном речи њихове искрености. Ми смо сви били под дојмом да слушамо речи дубоке и искрене и од срца дате. Друг Јовановић је међутим много говорио о искрености, и то не само о својој него и о искрености других. Говорио је о искрености Совјетског Савеза што ставља у свој Устав, у један одређени параграф, да је Комунистичка странка државна

странка, државна установа. То нема никакве везе са искреношћу. Тамо је диктатура пролетаријата, тамо су ствари такве. Рекао је да су искрени и наши мали људи, радници на терену, који некомунисте из Народног фронта називају сакацијама, т.ј. водоношама. Можда има таквих случајева. Ако ти изрази и ти случајеви нису мени били познати до јуче и до данас, кад их је потврдио и друг Симић, ја сам познавао разне друге сличне случајеве. Али мислим да не треба одговорност за грешке или испаде неколицине људи бацати на рачун Комунистичке партије. Мислим да не треба чинити Комунистичку партију као такву одговорном за сваку глупост коју може учинити неко ко можда и није комуниста, него мисли да је.

Он је поменуо да је друг Темпо био искрен што је казао да му се чини да не треба да буде начелне дебате. Он се нашалио. То није рекао ни у каквом говору, него, тако за столом, али мислим да му је друг Јовановић дао добру лекцију, тако да је Темпо могао да увиди да је дебата и те како потребна, и да ствари не стоје баш тако да смо сви одушевљени за овај нацрт. Он је споменуо и своју искреност онда кад каже да не може бити једнопартиског система у нашој земљи, бар не са пристанком нашег сељаштва, пре свега сељаштва у Србији. Не би требало да се друг Јовановић увреди ако кажем да су ме те речи управо потсетиле, скоро тако рећи дословно, на речи које је можда пре годину и по дана изрекао Черчил. Такве смо ми реченице прочитали много пута у листовима стране реакције, и читали смо их, ако хоћете, сваке вечери у извештају Танјуга. Обично се говори да су сељаци против партизана, т.ј. комуниста, и нарочито српски домаћини, сељаштво из Србије. Черчил је чак избројао 200.000 сељачких домаћинских породица. „Можда ће Хрвати примити комунизам, у Србији сељаци никада неће примити комунизам“, тако се говорило.

Како ја разумем говор друга Јовановића? Он има две душе. „Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust“. И вечити сукоб тога двога у њему преплиће се као кад мешате вино са водом, али он стално бућка да остане розе фарба, да се не позна колико је воде а колико вина.

Ја морам да кажем другу Јовановићу да он није свим слободан од шовинизма.

Устав од 1921 године, каже он, обезбеђивао је, поред осталог, и државу од сепаратиста, (Д-р Драгољуб Јовановић: Не! Имао је за циљ да обезбеди. То је себи поставио као задатак.) међутим, то је био један устав који је засновао национално угњетавање у овој нашој Југославији. И био му је главни циљ да заснује хегемонију, не српског на-

рода, него хегемонију чаршије и двора у име српског народа, а то је српски народ крваво платио.

Друго, за 1929 казати да су се Срби најлакше одрекли националног обележја и заставе, (*Д-р Драгољуб Јовановић*: Него што би други учинили да су били у њиховом положају?) то је управо речник 6 јануара. То је тврдња шестојануарске диктатуре — како се Срби одричу и своје заставе, и националног имена и постају Југословени, а југословенство 6 јануара и Александрово југословенство у бившој Југославији било је уопште само једна врло рђаво проведена форма за шовинистичку великосрпску хегемонију и угњетавање других.

Ми Срби, каже он, кажемо све што осећамо, а са Македонцима и Хрватима треба бити опрезан, јер не кажу одмах шта мисле. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: То је питање темперамента). Ја не знам како може претендовати неко да је слободан од предубеђења, да не речем од шовинизма, кад тако гледа ствари и поставља. „Чувај се Македонца, он ћути. Причувај се Хрвата, тај није научио да каже шта мисли. Он ће сутра казати нешто друго“, итд.

Са таквим речником данас изаћи пред нас, после све ове борбе и после овога што смо заједнички створили, ја мислим да ми даје за право да кажем, да се Јовановић није ослободио тих остатака шовинизма. Па онда, да је Хрватска била болно место старе Југославије, да је на разне начине некад активно и некад пасивном резистенцијом, час отсутовањем из парламента, час атентатима, држала стару Југославију у једној сталној нервози. Дакле, њена „температура 37,2—37,3“, потицала је од хрватског баџила. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: Тако је). Видимо Павлића, видимо Јанка Пусту, и шта ја знам, али Радићево убијање усред парламента и разне друге злочине против народа у Хрватској, Црној Гори, Македонији, читаве покоље које је проводио режим, изгледа као да заборављамо. Хрватска је дакле била она која је чинила Југославију нездравом. Није то хегемонија, није то политичка и социјална реакција и национално угњетавање које је Југославију чинило таквом, него је то отпор једног народа против националног угњетавања. Ми у нашој новој држави не желимо да улазимо у посао са таквим сумњичењима између наших народа.

Ми знамо да није тачно и да не може да буде тачно оно што је данас Јовановић рекао да ми треба да окупимо цели народ. Нема тога режима на свету. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: То нисам никада рекао). Не можемо окупити Грола, Шубашића, ни Дражу, ни овога ни онога, и немамо ни воље да их окупимо, јер их не рачунамо у народ. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: То је немогуће и није потребно). И зато и у

Србији, и у Хрватској и у сваком делу наше државе има људи који не могу да се прилагоде, који не могу да буду окупљени око ове Народне Републике, око народне власти, и који могу да буду само њени непријатељи, а ми такође њихови.

Едвард Кардељ: На једном месту г. Јовановић каже: „Ако смо учинили све што захтева разум да свакога од чланова наше заједнице уверимо да је то интерес, да је то потреба свих нас, да ли смо учинили све да свакога и загрејемо, одушеavimo за ту заједницу? Да ли можда није створен велики број противника баш тиме што исувише обезбеђујемо јединство?“ (Д-р Драгољуб Јовановић: То се односи на оне који су разумно примили).

Моша Пијаде: Али се треба пажљиво изражавати. Не треба говорити: „јединствено политичко руководство неће моћи у садашњем периоду да окупи цео наш народ“. Ту можда има забуне у терминима. (Д-р Драгољуб Јовановић: То не значи цео народ у једну странку). Ако се под народом подразумева оно што је основно, популус, онда се може казати начелно. Па даље каже: „ако се не прилагоди народу“. Није увек корисно за народ да се његово руководство њему прилагоди. Да смо се ми прилагођавали 1941 г. и 1942 у Санџаку, у Босни, Лици, Банији и Кордуну, ми би постали кољаша, не би остали уједињени. Ми би кад упаднемо и видимо оне разне злочине једне против других пристали уз једну или другу страну, па би се тако поцепали да би Хрват борац отишао да брани муслиманска и хрватска села од четника, а Србин српска села од усташа и постали би исто што и они. Ми се нисмо прилагођавали. Ми смо се у најтежим ситуацијама, када су народи били најгрозније закрвљени међу собом, томе супроставили и извели велико дело да те народне масе поведемо у борбу против таквог цепања и међусобног покоља и да их ујединимо да се заједнички боре против заједничког непријатеља.

Друг Кардељ ми је уштедео неке ствари и не желим да се на њих враћам. Само још нешто: Јовановић тврди да је јединствено политичко руководство чини оригиналност нашег државног уређења. Он то назива неким супер-обезбеђењем, супер-гарантијом државног и народног јединства. То је Комунистичка партија. Не спомиње се у Уставу, али је реална. (Д-р Драгољуб Јовановић: Добро сам рекао).

Он то зове оригиналношћу нашег државног уређења и он то види у Уставу само незаписано. Да је Комунистичка партија позвала наш народ у борбу, да је била руководилац, организатор, иницијатор, и то дуже времена потпуно сама, бар у извесним деловима Југославије, то је тачно. Да је она остала кроз ту борбу главна снага која је давала правац,

која је окупљала све што је било патриотско и што је осећало демократски, то је све тачно. Да је она постала једном политичком и друштвеном снагом, то је тачно. Да је она и данас таква једна снага од пресудног друштвеног утицаја и то је тачно. Али проглашавати је за једнопартијски систем погрешно је ако ни због чега другог, оно бар зато што би се требало чувати и у затвореном кругу и запечаћеној соби да понављамо пароле које непрекидно слушамо од међународне реакције. Не сме човек да буде тако равнодушан према ономе што ће на реч некога међународна реакција запљескати и закокотати од задовољства. Не треба бити тако равнодушан.

Мислим да на истој линији грешења говори и о „совјетизирању“. То је питање које је Јовановић поставио говорећи о спољној безбедности. Он каже овако: „...да ли Југославију довољно обезбеђујемо споља, да ли нарочито онај западни свет, који са подозрењем гледа на све ово што се дешава са ове стране линије Данциг—Трст, да ли не изазивамо непријатељство тога света; да ли извесним формалним одредбама и институцијама у овом Уставу, које сувише потсећају на совјетизирање, ми не изазивамо без потребе непријатељство тога западног света, који, природно, нерадо гледа свако совјетизирање.“

То је начин говора и мишљења потпуно туђ и треба да буде потпуно туђ и чак непријатељски мишљењу једнога присташе Народнога фронта. То је начин мишљења свих оних, који мрзе дело које смо створили, који мрзе Народни фронт у Југославији, који мрзе ову Народну Републику и источно од линије Данциг—Трст гледају све са подозрењем. Али имамо и ми право да подозревамо на оно што се ради западно од линије Данциг—Трст, имамо и ми права да подозревамо на оно што се дешава у Грчкој, што се дешава у Италији, што се дешава на Јави, у Индокини, у Кини и где год хоћете. Имамо ли права да запитамо зашто се на Јави употребљава јапанска војска и тенкови у борби против једног народноослободилачког покрета, који жели слободу. Народ је сазрео да више не буде колонијално робље Холанђанима, који су га за пар векова довољно експлоатисали. Ми видимо да нешто у послератном свету не клапа, да се јављају тенденције које изазивају угушивања народних покрета. Значи да смо и ми на граници тих покушаја. Али ова земља није била попрште таквих експеримената само зато што је имала баш овакав ослободилачки покрет и што је ишла оваквим правцем који је довео до оваквог нацрта Устава и организације државе. Зато мислим да не треба и да је немогуће овако поставити наша спољно-политичка размишљања, као што је то јуче учинио г. Драгољуб Јовановић.

(Д-р Драгољуб Јовановић: А шта је нетачно у самом констатовању? Један глас: А шта је то западни свет?) Да ли смо ми довољно обезбеђени споља, или да ли ми не изазивамо непријатељство западнога света? Ми бранимо нашу позицију независности и чувамо то као око. Ми смо из те борбе за независност изишли као победници и хоћемо да уредимо своју кућу како ми хоћемо. Ми сматрамо да је ова демократија права демократија. Ми се ништа не мешамо код њих. Нека се они уређују како знају и умеју. Али исто тако задржавамо себи право да и ми своју кућу уређујемо како хоћемо, и ја се питам да ли ми тиме изазивамо непријатељство? Шта ми треба да радимо да бисмо изазвали пријатељство, дужан је да одговори г. Јовановић. Ја на то не могу да одговорим, јер питање не потиче од мене и нећу давати одговор. (Д-р Драгољуб Јовановић: Ја сам поставио питање методе и формулације, а не питање спољне политике.)

Још нешто о „совјетизирању“. Нема овде намере да овај Устав личи на совјетски Устав. Ми нисмо ништа копирали. У њега је ушло све оно што је у овој земљи стварно, а ако штошта личи у државној организацији у извесним социјалним и политичким одредбама, у правима грађана и народа на оно тамо, то је зато, што и нама одговара то на исто тако природан начин као што је тамо. Али има и одредаба у нацрту Устава, какве се налазе и у уставима свих западних демократија и сад не знам зашто не би имала права Совјетска Русија да се жали због уношења тих буржоаско-демократских принципа. Зашто западно од линије Данциг—Трст имају права на осетљивост, а овамо да немају?

Ето тако те ствари стоје. И зато ја жалим Јовановићев иступ, али уједно сматрам да је и добро што је с њим изашао. Упркос тим двама душама које су у њему, ипак се види која је права. Јер, на крају крајева, кад се све то прочита и чује, ипак ја не могу а да не мислим да се права његова душа налази у противности са овим Уставом.

Ја ћу, разуме се, за овај нацрт Устава гласати на крају дебате у начелу и сарађиваћу, колико год ми онаге буду допуштале, у даљем побољшању овога нацрта. Мени је кад сам први пут имао израђен нацрт Устава већ изгледао скоро савршен и довршен, али већ после једног сата кад сам га опет читао, нашао сам да овде и онде треба нешто казати друкчије и још нешто додати што је било испуштено итд. (Д-р Драгољуб Јовановић: Али ви то мени не допуштате). А на терену, господине Јовановићу, мислим да треба да водимо рачуна не само о нашим него и о нашим теренцијама. (Д-р Драгољуб Јовановић: Стараћемо се.)

Потпретседник: Пошто је 8 сати прошло, а већина при-

јављених говорника, изгледа жели да говори сутра, да ли би се још неко јавио за реч?

Едвард Кардељ: Ја бих желео да одговорим на једно питање.

Потпретседник: Има реч Министар за Конституанту.

Министар за Конституанту Едвард Кардељ: Што се тиче подробности предлога који су стављени, ја мислим да би могли о њима говорити доцније кад будемо разматрали поједине чланове, но код једног питања хтео бих да кажем неколико речи, а то је по питању национализације. И то смо ми имали у првобитном пројекту, па смо онда у редакцији у нашем Министарству избацили из разних разлога. Национализација разних грана привреде ће бити сигурно потребна, али то ће бити један, релативно дугачак процес. Међутим, ако нагласимо изричито у Уставу потребу национализације у будућности, имаћемо без икакве потребе неко узнемиравање у привреди. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Ето, видите како сте пазили. *Моша Пијаде:* Ми смо најпажљивији људи.) Ја нисам никад говорио да не треба пазити. Треба пазити у интересу народа, а не у интересу некога другог. Ту се ради о томе да би ми можда нашу привреду дезорганизирали ако би пре него буду сазрели услови свршили национализацију. Зато је боље да се изричито о томе у Уставу не говори. Иначе, формално, мислим да је у Уставу дата база за национализацију тамо где се говори о експропријацији приватне својине на основу закона и са отштетом, а то су ствари које ћемо у свакој национализацији узети у обзир.

Потпретседник: Има реч друг Моша Пијаде.

Моша Пијаде: Ја бих само још нешто казао о национализацији. Када је у нацрт Устава испрва била унета одредба, мислило се да је завршен период кад је казним путем држава дошла у посед извесног дела индустрије и да је потребно да се у Уставу предвиди национализација зато да то буде и Уставом тако национализовано да би се онемогућила тражења ревизија процеса итд. Одустало се од тога јер се мислило да ће се, ако се то унесе, многи трудити да изиграју национализацију коју би очекивали. Али кад је говорио данас друг Симић, из једне његове реченице мени се чинило да он мисли, ако Устав не донесе изричиту одредбу одредбу о национализацији, да онда постоји после доношења Устава опасност да капиталисти који би се бојали национализације раде то исто, тј., да се везују са страним капиталом и страним фирмама, макар фиктивно, и тако компликују ствари и отежавају национализацију. Не знам да ли је друг Симић то мислио, али тако ми се учинило. То је један моменат који у специјалној дебати треба имати у виду, да се то још одмери.

Претседник: Има реч друг Симић.

Владимир Симић: Оно што пише у Уставу у погледу ограничења приватне својине и у погледу експропријације, ја признајем, може бити да мени смета што сам и правник а не само политичар, али ја имам прецизне појмове у погледу експропријације.

Експропријација се врши кад се граде друмови, железнице, кад се канали копају или кад држава у општем интересу хоће да подигне извесне здравствене установе и извесне станице и кад терени који су у питању и оно што на њима стоји, смета да се ти општи интереси задовоље.

Кад се експропријација врши, то се чини у општем интересу, али не ради експлоатације експроприсаног добра. То је појам који је стекао право грађанства у целом свету, и ја мислим да у том погледу нема другачијег схватања него што је ово које сам исказао.

Кад се ради о ограничењу приватне својине, за које начело је и програм моје странке, онда се ту ради о ненагомилавању богатстава. Али, приватна својина као таква не би могла да се сматра и оно што претставља продукциону функцију у општој народној привреди, и оно оруђе, оно средство које је у тој функцији и које се у тој функцији налази, па сам рекао: ако се у једном уставном поретку установи мешани систем, — а он је у овом нацрту Устава установљен, — и кад се у њему изрично каже да постоји опште-народна, задружна и приватна имовина, па се поред тога гарантује та приватна имовина заједно са иницијативом, онда у том случају, ако се и каже или пропише могућност национализације, то не значи да се мора национализовати одмах. Моја идеја је била да могућност национализације постоји у Уставу. Знамо, рекао сам, да наш Устав предвиђа опште-привредни план и да ће сачиниоци општер-привредног плана морати да воде рачуна о степенастом или делимичном национализирању средстава производње, па да у тај опште-привредни план путем закона који се доноси и на основу Устава лагано ту национализацију изврше. Ја знам врло добро да такво једно објављивање изазива извесну нелагодност код приватног сектора и несумњиво је да има врло много начина, и постоје многи начини, да се они обезбеђују од таквих евентуалности које ће у приватном сектору да наступе. Али, и у обрнутом смислу постоје исто тако многи начини који ће омогућити њима да ставе једну брану, или бар велику сметњу тој национализацији, која ће у будућности да се врши, ако она не би унапред била објављена и ако не би било против-уставно све оно што се ради од момента проглашења Устава у погледу тих даљих сметњи за њено вршење.

То је била суштина онога што сам рекао. Познато ми је да је у једном од претходних нацрта устава то било стављено унутра. Знам исто тако и то да је у том погледу била дата једна срећна стилизација у том првобитном пројекту. То је било проглашење и ништа више. У вези са привредним планом и организацијом, коју хоћемо да установимо и од које не бежимо, то је било савршено довољно и тачно речено у облику једне могућности која претстоји. Тешко је, ја опет понављам, истаћи један плафон, како се то каже, до кога приватна иницијатива може да дође, или до кога радљивост и функционално дејство у општој народној привреди у приватном сектору може да се креће. Ја то питање, морам признати, довољно и не познајем. Али знам да исто тако као што се може догодити да услед развоја прилика и стања која не морају бити увек иста као што су данас, јер се друштвена стварност мења, може доћи до извесног несклада и до извесних нових развоја који могу да садрже у себи могућност извитоперавања економске организације коју смо ми овде замислили. И као што постоји оправдана бојазан, како је Министар за Конституанту рекао, кад се радило на пример о питању права на рад, може да постоји и једна друга опасност, — да рад у приватном сектору буде повољнији него у државном сектору. Није немогуће. Не може се рећи да је то једна немогућност. (*Милош Московљевић*: Тога већ има).

У таквој једној перспективи где је јединство радних маса, нема ли ту извесних опасности за несклад у усклађивању њихових класних интереса и формирању њих као једне моторне снаге за даљи привредни развој? Ја не знам да ли су ова предвиђања у потпуности тачна. Ја ћу о томе да размислим и кад ми будемо дошли у појединачној дискусији на део који о томе говори, ми можемо у том погледу још више да кажемо, — а имамо права да консултујемо и стручњаке, — али сматрам да је то једно врло важно и значајно питање и да се од тога питања не могу да уклоне ни они који данас у свету врше национализацију. Они прокламују да ће бити национализирана та и та привредна грана и једновремено прописују обавезу за оне који тамо раде да морају и даље радити, хотећи да задрже њихов интерес у пословању и хотећи да не повреду опште-народну привреду. Може се предвидети један дужи период времена када ће врховна државна власт приступити тој могућој национализацији која је прокламована и сматрам да ће привредни интерес за пословање код сва три сектора постојати у томе времену, пошто ће се знати у кругу приватног сектора да се преко извесног плафона даље не може. Не смеју постојати нагомилавања великих богастава. Развијање капита-

листочке производње у оквиру нашег сложеног економског система може да буде у једном одређеном смислу, али оно неће моћи да постигне оне степене, да би се могло говорити о експлоатацији финансијског капитала и осталим не-згодама чисто капиталистичког система.

Претседник: Сада је већ 8.20 часова. Народни посланици Васа Чубриловић, Андрија Хебранг и Иван Гранђа одлажу своје говоре за сутра. Има ли још ко да се јави за реч у сутрашњој дебати? (Не јавља се нико). Пошто се нико не јавља, закључујем данашњу седницу.

(Седница је закључена у 8.20 часова).

Четврта седница

(13 децембра 1945)

Почетак у 16,20 часова.

Претседавао председник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам четврту седницу Уставотворног одбора. Молим да се изврши прозивка.

Секретар Д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Молим да саслушате записник прошле седнице.

Секретар чита записник треће седнице Уставотворног одбора од 12 децембра 1945 године.

Претседник: Чули сте записник. Има ли ко какву примедбу на записник? (Нема). Пошто примедба нема, записник је примљен.

Прелазимо на дневни ред: наставак начелне дебате о начрту Устава.

Има реч друг **Иван Гранђа**.

Ivan Granda: Drugovi i gospodo narodni poslanici, govorim kao predstavnik Hrvatske republikanske seljačke stranke i nije mi teško govoriti. Govoriću za. Kao što vam je poznato, Hrvatska republikanska seljačka stranka već prije 40 godina imala je u svome programu ona ista načela, koja obuhvata uglavnom i današnji naš nacrt Ustava, imala je, uglavnom, istaknuto isto nacionalno i socijalno pitanje. Ta stranka osnovana je na seljačkim tradicijama još iz vremena Matije Gupca, kad je povedena borba za stara prava i pravice, koje su se tada nazivale čovječanskom pravicom, a danas se nazivaju socijalnom pravdom. Ta se stranka kroz čitav svoj rad stalno borila za socijalnu pravicu, za samoodređenje naroda i za narodnu vlast kakva je ona uglavnom danas ne samo u našem nacrtu Ustava formulisana, nego kako je već sada u praksi sprovedena.

Drugovi izabrani narodni zastupnici, stranka kojoj imam čast da pripadam već 20 godina, i oko 80.000 njenih pristaša, položili su 1920 godine, mjeseca prosinca, javnu prisegu da će se čitavog svoga života boriti za republiku. Dakle, za prave

pristaše moje stranke, nije ovo ništa novo i ja nemam bojazan kakvu su neki govornici ovdje pokazali, od načina sprovođenja socijalne pravice i od premoći komunista. Toga kod nas i kod naših pristaša nema. Naša stranka i njen program radili su uvijek na tome da se radnik i seljak slože. Ima jedna parola koja kaže: radnik i seljak su dva brata, dva patnika i dva mučenika i treba da se slože i da složnom borbom izvojuju svoju državu, u kojoj će oni uz pomoć naroda, postaviti svoju narodnu vlast, svakako onakvu kako narodu najbolje odgovara. Pa to je ozakonjeno, drugovi, i u tom našem predlogu Ustava.

Drugovi, ja ne bih imao mnogo da govorim, samo bih ukratko izložio da nema neke stalne bojazni od premoći komunista. Sve one pristaše bilo koje stranke koje su imale u svome programu i u svome radu socijalna načela komunista, oni ne mogu imati bojazni od premoći Komunističke partije koja je imala ista načela koja su stalno u svome programu zastupali i oni. Nekima se čini da ima bojazni zbog toga što komunisti sada imaju prevlast u vrhovima narodne vlasti. Drugovi, ja ću biti iskren i lojalno moram priznati jedno, a i svi moramo priznati, da je Komunistička partija dala prvoborce koji su povelili naš narod u narodnooslobodilačku borbu. I na temelju tekovina te borbe izrađen je ovaj nacrt Ustava.

Moja stranka uvijek je bila za ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije. O tome ne treba trošiti mnogo riječi. Mnogi oni koji su pomalo znali rad i nauku naših blagopočivših vođa, braće Radića, znaju da je njihov čitav rad i život bio usmeren na to da se ponajprije dode do bratstva i jedinstva naših jugoslovenskih naroda, a preko toga do bratstva i jedinstva svih slovenskih naroda.

Mi svi znamo da je Stjepan Radić putovao svojevremeno u Moskvu i da je zbog toga putovanja čitava naša stranka, uz Komunističku partiju, stavljena pod „Obžnanu“, te je preživjela velike progone kao stranka sa tobože komunističkim odlikama. Ja ne znam šta mnogi smatraju pod komunizmom. Socijalna pravica je samo jedna i ne mogu biti dvije, bilo da je zastupa Komunistička partija, ili koja druga. Hrvatska republikanska seljačka stranka je borac za socijalne pravice i mi smo se na tome putu uvijek susretali sa radnicima. Među nama nikad nije dolazilo do onakvih opreka do kakvih je došlo za vrijeme takozvanog nasljednika Stjepana Radića, — koji mu nikad ne može biti nasljednik, — d-r Mačeka. Kad je on bio na čelu stranke, došlo je do progona komunista. Tada su postali prvi koncentracijski logori, pod „slavnim“ banom Šubičićem. Ali, to nije imalo ničeg zajedničkog sa onom strankom koju su osnovali braća Radići, a mnogi od vođstva i pristaša ili su sami napustili stranku, ili su bili odbačeni, jer se nisu slagali sa ra-

dom i sa načinom provodenja programa, kako su to radile samozvane vode.

Dakle, gospodo, braćo i drugovi, da ne duljim. Ja ću u načelu u ime Hrvatske republikanske seljačke stranke, glasati za predloženi nacrt Ustava, a u detaljnoj raspravi staviću neke konkretne prijedloge.

Претседник: Има реч друг Васа Чубриловић.

Васа Чубриловић: Другови, изјављујем одмах у почетку да ћу у начелној дебати гласати за предложени nacрт Устава. Изнећу разлоге зашто.

Код разматрања оваквих питања треба утврдити да ли један предложени nacрт устава има оне битне особине које ће тај устав оспособити да може служити једној држави као њен основни закон. Треба испитати услове, а тих услова има много. Ја ћу навести само неколико главних, за које сматрам да их овај nacрт Устава испуњава и да ће зато бити у могућности да врши онај задатак који стоји пред њим као основним законом у нашој земљи.

Први је услов: да ли nacрт Устава одговара стварним друштвеним и политичким односима у земљи. Други је услов: да ли одговара интересима, осећању и расположењу широких народних слојева. Трећи је услов: да ли даје објективне могућности за несметани развитак државе и њених народа. Четврти је: да ли оне политичке снаге које га предлажу у Скупштини имају етичко и морално право да доносе такав Устав и да ли имају снаге и моћи да га спроведу у живот. Пети би услов био: да ли идеје које провејавају кроз nacрт Устава одговарају друштвеним и духовним стремљењима савременог света. Мислим да овај предложени nacрт Устава одговара свима овим условима.

Он је поникао из борбе народноослободилачког покрета у току другог светског рата. Као такав он је израз расположења, тежњи и осећања најширих народних слојева у Југославији. Према томе, као што су то показали избори од 11 новембра, са његовим идејама и начелима слаже се огроман део држављана старе Југославије. Они су у току рата и после рата били до детаља обавештени о програму и стремљењима народноослободилачког покрета. Све је то ушло у основна начела nacрта Устава. На тај начин, огроман део наших народа пристао је да Устав буде онакав, какав донесе Уставотворна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије, то јест онакав, какав је овде предложен.

Из тих разлога Устав ће бити способан да послужи држави као основни закон за њен даљи развитак. Интереси појединих народа, расположење и осећања најширих на-

родних маса, радништва, сељаштва и народне интелигенције, стоје иза њега, а покрет, који га носи и који ће га изнети, има пуно морално право да на начелима која се излажу у овом нацрту изгради нову државу.

Одувек је било неоториво правило у историји народа и држава да највише права има да уреди државу према својим осећањима, схватањима и интересима онај који је за њу највише жртвовао, који је за њу највише дао. Народноослободилачки покрет кад се формирао у току овога рата у борби противу окупатора истакао је поред пароле борбе за независност и слободу и начела на којима треба организовати ослобођену државу. Он је највише допринео да та држава буде ослобођена, да та држава буде поново уједињена и зато има и највеће морално право да ту државу организује према својим начелима и према својим схватањима. Пошто се тај покрет ослања на најшире народне слојеве где се и формирао и подигао, где се развио, он ће имати и снагу да, ослањајући се на расположење тих народних маса, на слогу и братство свих наших народа, тај Устав доиста и спроведе у живот. Што се тиче последњег услова: — да ли начела изнесена у Уставу одговарају духовним стремљењима данашњег света, и ту се може одговорити потврдно. И народноослободилачки покрет и све политичке и духовне снаге које у њему делују нису ништа друго него деца двадесетог века. Индустриска револуција деветнаестог века неминовно је у двадесетом веку довела и води социјалној револуцији. Народноослободилачки покрет појављује се код нас као једна револуционарна сила. Он је то постао исто толико као плод општег духовног и друштвеног стремљења данашње Европе, колико и као плод напора и тежњи народа Југославије, да потраже нове путеве свога живота, да потраже нове основе на којима ће изградити своју државну заједницу.

Зато сматрам да је овај врло важан услов апсолутно испуњен, и мислим да је и потребан. Народи и државе живе у великим заједницама, и приликом изграђивања својих основних начела морају водити бригу и о томе да ли та начела одговарају општим стремљењима једне епохе.

Ја сам споменуо овде реч револуција. Ја мислим да ми доиста преживљавамо једну велику народну револуцију. Њени узроци су разноврсни, карактеристике исто тако. Има ту националних и политичких елемената, има културних, духовних, има социјално-политичких и друштвених, али сви скупа морају бити изражени онако како треба у овом нацрту Устава. Овакав какав је предложен, он је израз тежњи наших народа у револуцији коју они преживљују. Нигде се то тако не осећа као код упоређења основних начела ово-

га Устава са основним начелима Видовданског устава. Видовдански устав истицао је, пре свега, начело монархистичко. Овај Устав истиче начело републиканско. Видовдански устав заступа интегрално југословенство и централизам. Овај Устав заступа федерацију и једнакост, равноправност и братство народа Југославије. У Видовданском уставу показује се јасна тежња за изградњом једне полициско-биро-кратске државе. Овај Устав заступа начело народне власти. Видовдански устав бар привидно заступа идеје либералне демократије. Овај Устав заступа идеје народне револуционарне демократије. У Видовданском уставу основна начела у привреди заснивају се на идејама западне либералне привреде. Овај Устав начелно то не побија, али оставља могућност за етатистику привреде. Као што видите, у основним схватањима у решавању политичких и друштвених проблема, нацрт данашњег новог Устава потпуно је супротан од Устава старе Југославије. Није то случајно. На старим начелима покушала се изградити држава од 1918 и 1941 године и она је пропала. Све установе су подбациле, све друштвене снаге показале су се недовољне, политички покрети били су неспособни да држави даду један стабилан друштвени и политички поредак. Наша монархија, као и све балканске монархије, показала се неспособном да измири начело монархизма са начелима праве демократије. Она вечна борба између личних режима и народа, која испуњава целокупну политичку историју Србије у 19 и 20 веку, наставила се у старој Југославији. Показало се као несумњиво да се демократија и монархија не могу измирити. И зато народноослободилачки покрет заступа начело републиканско: да ова држава буде република. Интегрално југословенство које је чинило основ Видовданског централизма, плод интелигенције народа Југославије, послужило је као шпански зид за личне режиме владалаца и хегемонистичке тежње Београда. Показало се да се овако разноврсна заједница народа не може водити са једног места, ни владати њоме по једном начелу. Зато је борба око централизма била осовина свих политичких догађаја у старој Југославији. Народноослободилачки покрет, место да форсира централизам, место да форсира југословенство као негацију тежњи појединих народа Југославије, он поставља начело братства, једнакости, равноправности и јединства народа Југославије. Усвајајући федерализам, делећи земљу на посебне републике, омогућио је тиме нашим народима да се могу политички и културно иживљавати у државној југословенској заједници; у исто време тежи да помоћу других снага, а не полициско-биро-кратских, ојача идеју братства и државног јединства народа Југославије.

Овом приликом рекао бих неку реч, као Босанац, о моме ужем завичају, Босни и Херцеговини. Ове две земље вековима су биле камен спотицања међу Србима и Хрватима. На раскрсници Истока и Запада, насељене са два народа а три вере, у вечној борби, оне су као ниједна друга земља највише патиле од борбе међу народима и верама на словенском југу. Сви ви најбоље знате како је тамо било за последње четири године. Али, ви знате и једну другу чињеницу, која је изненадила и добре познаваоце Босне и Херцеговине, а то је: да је управо у тим покрајинама где је национални шовинизам био најјачи, где је верски фанатизам био најискључивији, народноослободилачки покрет нашао свог највећег ослојца. То није било случајно. Можда по закону супротности у животу народа, баш зато што је Босна и Херцеговина била толико растрзана унутрашњим верским и националним борбама и што је тако много плаћала и крвљу и добрима, она је у току овога рата пошла путем који јој је указао народноослободилачки покрет, путем равноправности, братства и јединства народа и вера у Југославији. Новим Уставом предвиђена је, између осталих, као посебна федеративна република и Босна и Херцеговина. То је једино реално и практично решење и за Босну и Херцеговину и за односе између Срба и Хрвата. Она је, у току свога историског развитка, и као држава и као покрајина била прелазна територија између Срба и Хрвата. Нови уставни поредак и нова схватања имају да направе од Босне и Херцеговине не камен спотицања, него мост и везу која ће спајати Србе и Хрвате.

По питању полициске државе народноослободилачки покрет повео је против ње борбу на основу стогодишњег искуства наших народа. Још од првих година стварања наших држава у 19 веку, тај се је проблем постављао. Најпре у Србији, где се је још пре 100 година почело преносити Метернихово законодавство и Метернихов систем полициско-бирокарске државе. Зато у Србији од уставобранитеља наомамо не престаје борба између народа и државе. Државна власт била је све друго само не народна. И што је стара Југославија, која је на таквој основи изградила и свој државни апарат, онако брзо и пропала, један велики део одговорности лежи на њеном ненародном државном апарату. И када сад народноослободилачки покрет по овоме начрту Устава тежи да поправи те недостатке, да државну власт приближи народу, да је стопа са народом, то је само израз оних великих тежњи које су народне масе Југославије, нарочито сељачке, од почетка показивале да остваре и оживотворе. Суштина отпора нашега народа, нарочито сељаштва, да ту власт прими као своју и да се сложи са тим

апаратом, лежи у гоме што та власт никада није била стварно народна, него туђа са туђим законодавством, са туђим уређењем и туђим правним схватањем.

По питању либералне демократије, о којој се данас код нас тако често води дискусија, ја ћу покушати да дам своје мишљење. Идеје либералне демократије рашириле су се по нашим земљама после фебруарске револуције 1848 године. Оне су брзо продрле негде дубље негде плиће, јер су углавном одговарале демократским назорима и традицијама наших народа. Али оне код нас нису имале своју социолошку основу. Идеје либералне демократије на западу заступали су и заступају и данас грађански слојеви. Код нас су грађански слојеви били слаби. Нова политичка схватања тешко су продирали на село, али лични режими ослањајући се на полициски апарат и војску, успевали су на крају крајем да јавно или потајно изиграју и оно што би се морало обећати. У целој својој политичкој историји само од 1903 до 1912 Србија је имала истинско парламентарно уређење и парламентарне установе. Иначе ни Либерална странка ни Народна радикална странка, ни остале странке нису успеле да натуре монархији у Србији истински парламентаризам и уставност, да осигурају слободу штампе, збора и говора. Одакле је то дошло? Отуда што су, како рекосмо, нејакки били друштвени слојеви који су те идеје носили. Сељачке народне масе код нас, у суштини демократске и слободарске, нису никада биле у стању, осим у појединим периодима у нашој историји, да се толико загреју за та начела, да би могли доћи на том питању до коначног обрачуна између монархије и народа. Наш народнослободилачки покрет исповеда иста основна демократска начела као и западне демократије и из темеља је погрешно упоређивати га са фашизмом. Али, он има једну новину која на површног посматрача оставља утисак да је он антидемократски. Та новина је идеја, а и дисциплинованост широких народних маса. То је основна разлика између организаторне либералне демократије и револуционарне демократије. Широке народне масе, ако хоће да савладају старе политичке снаге које им сметају да дођу до изражаја у изграђивању и сређивању државе, морају имати чврсту идејну и организациону повезаност. У XX веку ни социјално-политичке борбе се не воде гомилама, него једном идејом и једном вољом у чврсте бојне редове повезане војскама.

Зато ако наше радне масе села и града хоће да победе, да изграде државу на начелима која одговарају њиховим интересима, оне морају имати јачу унутрашњу повезаност него што су имале у епохи либералне демократије.

Овом приликом, кад је већ реч о покретима, да се до-

такнем и питања Народног фронта. Народни фронт је изникао у последњем рату као историска нужност народа Југославије, са задатком да се ослободе од фашистичког окупатора и да изграде нову заједницу, способнију за живот. Њега је организовао и повео један револуционарни покрет. Тај револуционарни покрет, који се јавља на свим странама света, и код нас одиграва и одиграо је своју улогу. У овим великим историским збивањима, које данас преживљујемо, сувише би било ситничаво одмеравати, ко шта има, ко је шта дао, и задржавати се на „сакацилуку“. Главно је да човек служи једној великој идеји, једној држави.

Мишљења сам да је народноослободилачки покрет, данашњи Народни фронт, досада испунио своју историску мисију, да је испуњава и сада и да ће је најбоље испунити ако се буде држао оних начела и оних метода рада и односа међу људима и покретима како је то радио досад. Шта ће бити за пет година, шта за десет година, у то практични политичар не може да улази и не сме да улази. Проблеми који стоје пред овом државом, пред руководиоцима ове земље, тако су велики, тако су судбоносни, да захтевају за један читав низ, за дуги период времена окупљање свих народних снага и чврсто повезивање, и идејно и организационо, свих народних маса. Само тако окупљено радништво, сељаштво и интелегенција Југославије биће у стању да овој држави даду здраве темеље друштвене и политичке, да јој осигурају један миран, несметан развитак за један дуги период времена. Докле год Народни фронт те задатке не испуни, он мора остати овакав какав је, идејно, организационо повезан, окупљен. Свако његово слабљење путем појачавања супротности међу покретима и странкама ишло би на штету државе, на штету заједнице.

Још последњу тачку да додирнем. То је питање етатистичке и либералне привреде. Стара Југославија после 1918 године водила је једну широку политику. Помагао се капитал, нарочито финансијски, банке, помагала се индустрија, тежило се у двадесетом веку, — када су и старије индустријске земље почеле да се колебају под притиском нових односа у привреди и друштву — да се изгради од Југославије нова капиталистичка држава, није се успело. Наше банке нису решиле проблем јевтиног кредита. Створили смо једну скуплу, нерационално организовану индустрију, упропастили смо пољопривреду. Страни капитал ухватио је у своје руке руднике и народ. И код нас, као и у свима југоисточним земљама Европе, показала се једна социолошка чињеница да се проблем пренасељености нашег села, проблем брзе индустријализације не може решити путем при-

ватне иницијативе у привредном животу. И један од великих узрока, могуће главни узрок, слома старе Југославије био је и тај, што су нездрави привредни односи довели до нездравих друштвених односа, довели до колебања, до губљења вере народних маса у државу. То је био један од главних узрока њеног брзог слома. Ако Народни фронт насупрот томе постави једну етатистичку привреду, то одговара реалним интересима и потребама наше државе, реалним интересима и потребама наших широких народних маса, нашег радног народа, сељаштва, радништва и интелигенције. И само тим путем ми ћемо бити у стању да искористимо оне природне могућности које нам наша земља пружа, да изградимо своју индустрију, да подигнемо своју пољопривреду, да уђемо и ми у ред напредних, цивилизованих, културних народа.

Рекао бих још једно две речи о питању става сељаштва према нацрту овог Устава. Ја сам припадао и припадам земљорадничком покрету. Земљораднички покрет је једна од ретких странака које су после 1918 никле у Југославији. Он је био израз тежњи сељачких маса, у прво време да се реши аграрно питање, борба против заостатака феудализма у држави. Пошто је политичка и привредна власт у старој Југославији све више прелазила у руке капитала, домаћег и страног, тај капитал је ту власт искоришћавао за привредно поробљавање села. Зато је сељаштво осетило потребу да се организује и, као политичка снага, да поведе борбу за своју политичку и привредну еманципацију.

Нећу овде да улазим у узроке зашто су земљораднички покрети морали и код нас, као и у целој југоисточној Европи од осамнаесте на овамо, подбацити. Они су подбацили у Пољској, подбацили су у Чешкој; у Бугарској, после једног великог напора, сломила га је реакција 1923 године; у Румунији Маниуов покрет није био у стању да изађе на крај са краљевим режимом. У Југославији земљораднички покрет из разних узрока није био у стању да постане утицајан и моћан политички чинилац. Хрватска сељачка странка у почетку под Радићем, првенствено је била социјална, па онда национална, под Мачеком национална све док није у последње време прешла у шовинизам. Показало се дакле, да сељачки покрети у југоисточној Европи, радећи сами, нису у стању да сами извојују сељаштву политичку и привредну еманципацију од капитала. Отуд идеја једног фронта са радништвом.

Народноослободилачки покрет од самог почетка стицајем прилика преноси тежиште борбе у наше село. Сељаштво га је прихватило и срцем и душом и носи главни терет. Велики део чланова Земљорадничке странке отишао је тим

путем, сарађивао је са осталим друговима из других странака у том покрету. Иако је Савез земљорадника ушао у Народни фронт он је само тиме одговорио расположењу нашег села па и некадашњих присталица земљорадничког покрета. Данашњи нацрт Устава и по својим начелима и по својим појединостима одговара потпуно тежњама и осећањима широких народних маса на селу, па и присталицама земљорадничког покрета. Сковано јединство између радништва, сељаштва и интелигенције за време рата показало се корисно и за наше сељаке. То јединство, тај фронт, камен темељац будућег друштвеног и политичког уређења наше нове државе, мора остати и даље у интересу самог сељаштва. Све оне проблеме који стоје пред нашим селом може то село решити само у заједници и у сарадњи са радничком класом и са својом интелигенцијом. Начела, која је нацрт Устава изнео, мере које је нацрт Устава предвидео да се ти проблеми реше толико одговарају тежњама села и сељаштва да Савез земљорадника може пуним срцем да гласа начелно за овакав нацрт Устава. Ово сам подвучкао не као заступник сељаштва. Нема монопола у заступању појединих класа у нашој држави.

Једино је Народни фронт позван да каже да претставља све покрете: и сељаштва и радништва и интелигенције. Ја ово говорим као члан Народног фронта и као члан Земљорадничке странке трудећи се да растумачим тежњу свих народних маса, не узимајући никако на себе, ни на своју странку право заступања једне класе. Основна идеја водила Народног фронта мора бити та, не да служи класној или партиској политици, него да служи као место где ћемо заједнички сви, и покрети и класе, изграђивати и стварати темеље за заједничку државу, која ће водити бригу и интересовати се исто толико о сељаштву колико и о радништву и о поштеној интелигенцији.

Сваки појединац, сваки покрет у њему има да се изрази онолико, колико дадне, колико унесе себе, колико учини напора душе и тела, да се доиста остваре оне идеје које је претстављао народноослободилачки покрет, када је на рушевинама старе Југославије почео борбу да изгради нову Југославију.

Ја овим завршавам. Изнео сам своје разлоге због чега ћу гласати у начелу за овај нацрт Устава. (Аплауз).

Претседник: Има реч д-р Макс Шнудерл.

D-r Maks Šnuderl: Drugovi narodni poslanici, ja neću da ponavljam ono što je bilo u diskusiji već kazano o načelima ovog ustavnog nacрта. Ja se pridružujem kako ekspozeu druga Kardelja tako i svim pozitivnim izlaganjima ostalih govor-

nika. Hteo bih samo da kažem nekoliko reči o jednom važnom problemu koji se konačno rešava u ovom projektu, i koji bi, postavljen u jedno drugo doba i od jedne druge političke snage, prouzrokovao teške smetnje u društvenom i državnom porretku, koji će, pak, danas značiti samo toliko, koliko znači putokaz na raskršću dvaju drumova. Mislim naime na čl. 25. koji sadržava načelo da je crkva odvojena od države.

Ako je nacrt ovog Ustava samo registracija onoga što je već postignuto, onda se nameće pitanje koje su one realne osnove koje već same u sebi sadržavaju načelo što se u nacrtu Ustava registrira? Kako i u čemu je narodnooslobodilačka borba ostvarila to načelo? Da li nije, možda, kako će tvrditi naši protivnici, odvajanje crkve od države i od škole samo ideološka posledica „bezbožnog boljševizma“?

I ovde, kao i konsekvantno u svim odredbama ovog nacrta, nalazimo ono osnovno načelo, a to je: narodna vlast. Narodna vlast je po svojoj suštini i prirodi ekskluzivna, ona ne može postojati uz ma kakvu drugu vlast. Ona je jedina, ona je apsolutna, ona je ekskluzivna. Zbog toga je pored nje nemoguća na primer kraljevska vlast, nemoguća je deoba u samoupravnu i državnu vlast, nemoguć je prenos čak i samog jednog dela te vlasti na jedan drugi faktor pored naroda i njegovih predstavništava.

Međutim — ja govorim specijalno o katoličkoj crkvi — crkva je bila tako tesno vezana uz državu, da je bila na jednoj strani nosilac određenih privilegija državne vlasti, a na drugoj strani i važan politički faktor.

Karakteristične oznake te povezanosti sa državom bile su: „državna crkva“, ili od države „priznate crkve“. Isključivo takve crkve su smele vršiti svoje verske poslove u državi, a građanima drugih religija nije bilo dozvoljeno da vrše svoje verske poslove i obrede, i sloboda veroispovesti i savesti bila je time izvesnom delu građana ograničena. Ta privilegija tih državnih ili priznatih crkava je nespojiva sa pravim razumevanjem slobode i demokratije. Zbog toga mora da otpadne, a to je posledica odvajanja crkve od države.

Crkvama je pripadalo isključivo pravo na sklapanje brakova. Ja ću o tome govoriti kasnije. Ali brakom se osniva toliko novih pravnih odnosa između građana na jednoj i između građana i države na drugoj strani, da je to nespojivo sa principom narodne vlasti: da bi mogla kojagod druga vlast pored narodne vlasti vršiti pravno — konstitutivne poslove takvog obima. Odvajanjem crkve od države pripada ta vlast sama po sebi državnoj vlasti.

Crkve su vodile i matrike o ličnom statusu građana, bile su u tom pogledu državni organ. Kako može biti u doba na-

rodne vlasti parohija državni organ? Kako može o tako važnoj stvari kao što je personalni status građana voditi brige druga vlast sem narodne vlasti same? „Prirodna je stvar”, — kaže drug Ministar za Konstituantu u svome ekspozeu, — „da država mora uzeti to pod svoju kontrolu”.

Crkva je imala neosporivu, tradicionalnu vlast i u školi. Njeni organi predavali su veronauku u školama, gde je veronauka bila obavezan predmet. To otsada može, a ne mora da bude. Smisao prave demokracije traži da se građani ni na šta ne prisiljavaju, pa ni na veronauku. Ako je narod u svemu slobodan, treba da bude slobodan i u tome: hoće li ili neće pružiti svojoj deci školsku versku nastavu. Mi znamo da je obično crkva baš u školi već gradila one osnove na kojima je u kasnijem životu porobljavala duše za svoj politički program.

To što sam sada spomenuo, to su neposredne funkcije crkve u vršenju neke vlasti. Ali mnogo značajniji je bio politički upliv, koga su, koristeći svoj privilegovani položaj, igrali crkveni hijerarši. Taj upliv je bio u celini protivnarodni, služio je učvršćivanju njihove vladavine ne samo nad dušama, nego i nad životnom sudbinom naroda. Za vreme prošle 4 godine crkva se sama odvojila od naroda i time od naše narodne države. O tome ne treba mnogo da govorim. Biskup d-r Gregorije Rožman u Ljubljani stvorio je sa visokim komesarom, fašistom Emilijom Graciolijem „Belu gardu” koja se borila protiv narodnooslobodilačke vojske, u kojoj je bio uključen slovenački narod; on je saradivao sa nemačkim generalom Rojzenerom i ostvario Slovenačko domobranstvo; on je ostvario čitavu ideologiju protiv narodnooslobodilačkog pokreta, a istovremeno i zajedno sa njim gotovo većina slovenačkog klera.

Time je sam clerus odvojio crkvu od naroda. Na sličan način radio je i Paveličev sluga biskup Stepinac u Zagrebu. Ako narod zbog svih tih iskustava neće više da prizna privilegovani položaj crkve, onda je to samo prirodna posledica svega toga. A „Pastirsko pismo” dokazuje da se ti crkveni hijerarši nisu, ne samo ničemu naučili, nego nisu ništa ni zaboravili.

Eto realnih osnova koje registruje član 25 nacрта Ustava. Tu takozvani „bezbožni boljševizam” nema šta da radi, tu nema animoznosti prema religijama, jer su veroispovesti slobodne, a i to je jedna registrovana stvarnost.

Zadržaću se još malo pri slovenačkim prilikama, pošto je problem odvajanja crkve i države najosetljiviji baš u Sloveniji.

Za nas je to historiski prelom od najvećeg značenja. Od Konstantina Velikog, koji je proglasio katoličku veru za državnu religiju, od „svetog rimskog carstva nemačke nacije” Habsburgovaca, Franje Josipa i d-r Antona Korošca i sve do 1941, do nove Jugoslavije, predominantna je bila katolička crkva u politici svih država kojima je pripadao slovenački narod.

Sva njegova historija nosi taj pečat, a donekle je i deo narodnog karaktera slovenačkog naroda još pod uticajem te dominantne uloge, što se izražava u velikoj pobožnosti slovenačkog seljaka. Međutim, ne radi se ovde o njegovoj religiji i pobožnosti. Niko neće da dira u to. Nacrt Ustava čak i zajemčuje slobodu savesti i veroispovesti, a verske zajednice slobodne su u svojim verskim poslovima. Radi se, gledano iz slovenačke perspektive, o jednom zlu koje je iz predominacije crkve ušlo i u samu našu nacionalnu politiku. Koristeći pobožnost naroda i oslanjajući se na svoju vezu sa državom koja joj je davala potporu i podršku, vodila se u Sloveniji jedna protivnarodna politika, iskorišćavala verske osećaje narodnih masa za političke programe koji se nisu plašili akcija protivu same države, ni protiv interesa svoga naroda, i koji su u najsudbonosnije vreme prešli otvoreno na stranu neprijatelja države i narodnog izdajstva. Zauvek će se sada ovim Ustavom učiniti kraj tome, da bi crkva vodila svoju zasebnu političku akciju, i da bi se sa propovednice u samoj crkvi pretilo sa paklom onima koji ne bi glasali za određenu političku stranku.

Ja vidim u odvajanju crkve od države i crkve od škole kraj onih mračnih sila i osnova koje su u historiskom razvoju rodile i podržavale u Sloveniji politički klerikalizam, pa i iz tog razloga pozdravljam ovu novu instituciju u nacrtu Ustava. Ne bi uopšte bila izvodljiva narodna vlast, ako bi crkva, oslanjajući se na državu i uživajući njenu potporu, stvorila neki corpus separatum, u samom državnom organizmu i podržavala elemente protivne baš toj narodnoj vlasti.

Još nekoliko reči o instituciji braka.

Potpuno se slažem sa ekspozicijom druga Kardelja kad kaže da je brak jedna isuviše ozbiljna institucija, da bi je mogla država prepustiti bilo kojoj drugoj organizaciji. Ustav u članu 26 isceljuje jednu ranu na našem društvenom životu, koja je bila veoma osetljiva.

Nacrt Ustava ukida obavezu konfesionalnog braka i uvodi obligatorni civilni brak. I u tome ima element slobode, naročito za katolički brak koji nije poznavao razvoda braka sem slučaja smrti, i dopuštao je samo rastavu od stola i postelje, ne prekidajući time i samu bračnu vezu. Tako su nekoji jadnici u nesrećnom braku bili doživotno vezani jedan uz drugog, što je imalo u mnogobrojnim slučajevima kobne posledice po bračnu zajednicu i štetne posledice po samu porodicu. Civilni brak sadržava u sebi mogućnost razvoda, sklapanje novog braka i osnivanje nove porodice.

Konfesionalni brak imao je još i druge nezgodne posledice. Zbog heterogenog crkvenog bračnog prava raznih crkava u zemlji, došlo je do stalnih sukoba između interkonfesionalnih bračnih propisa. Dok katolički brak nije bio razvodljiv i tome

je propisu sledilo i samo državno građansko pravo, pravoslavna je crkva ipak dozvoljavala i sklapala brak katolika koji su bili rastavljeni od stola i postelje. Premda je taj brak važio po propisima pravoslavne crkve, nije važio po katoličkom i po građanskom pravu. Evo posledica: bračni drugovi su živeli pravno u konkubinatu, deca su im bila vanbračna i nisu imala pravo nasledstva prema rođenom ocu. Naprotiv, ako je bila majka ranije udata po katoličkom pravu, onda su njezina deca pravno bila deca njenog prvog muža iz katoličkog braka i imala pravo nasleđa i pravo prezimena prema ovom njima prirodno sasvim tuđem čoveku. Takvi sukobi bili su na dnevnom redu. Sem toga imućniji ljudi a koji su bili ranije u katoličkom braku kupovali su opštinsku zavičajnost u kakvoj opštini Medumurja ili Vojvodine, gde je važio od mađarskog vremena civilni brak, i time stekli mogućnost da sklope kao pripadnici ili pokrajina civilni brak. To je bilo amoralno, kako za učesnike tako i po samu državu u čijim su granicama bile moguće takve procedure i mahinacije.

To što stara Jugoslavija u većitom natezanju oko Konkordata nije učinila, to eto rešava nacrt Ustava time da jednom samom rečenicom u članu 26 učini kraj obaveznom konfesionalnom braku i podvrgava sklapanje braka nadležnim državnim organima i postavlja ga pod zaštitu države, a ne dirajući u pravo građana da sklope brak i pored građanskog braka i po propisima svoje vere.

Ustav rešava time jedan krupni društveni problem u istinskom interesu samog naroda.

Na kraju moram još da naglasim jednu reč, a to je što nazivamo mi pravnici protivustavnost. To je svaka radnja protiv slova i duha Ustava, to je svako protivljenje Ustavu, pa bilo to u suštini ili u krupnim stvarima, bilo da je izišlo od malih funkcionera ili od vrhova državne uprave, bilo od građana, prijatelja ili neprijatelja. Ustav svima treba da bude kao suprema lex, svet u primenjivanju na sam život. Jer načelo iusticia fundamentum regnorum važi i za republike, a mi ulazimo sa uzakornjenjem Ustava u novo, u ustavno doba državnog razvitka, gde prestaju zakoni revolucionarnog zbivanja. Samo onda ako bude Ustav, taj živi Ustav, kako ga pravilno naziva Ministar za Konstituantu, sproveden u život pravedno, ispravno i humano, samo onda će postići cilj koji sebi postavlja i to: bolja sadašnjica i srećnija budućnost naših naroda i našeg čoveka.

Izjavljujem u ime slovenačke sekcije Narodnog fronta da ćemo mi glasati u načelu za predloženi nacrt Ustava. (Aplauz).

Претседник: Нема више пријављених говорника. Један, који је био пријављен, није могао данас да дође. Молим, ко се јавља за реч?

Влада Зечевић: Ја бих предложио десет минута одмора.

Претседник: Не видим да смо га већ заслужили.

Влада Зечевић: Ако очекујете да неко говори, онда дајте одмор од пет, шест до десет минута.

Претседник: То ће, мислим, бити највећа концесија, 15 минута одмора. Уколико не буде говорника, ја ћу закључити начелну дебату.

Влада Зечевић: Ја се у том случају јављам да говорим после одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу. Има реч народни посланик Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Другови народни посланици, ја сам имао намеру да говорим сутра и стога ће мој говор бити сада мало непотпун.

Ако направимо један осврт на политичку историју и историју Видовданског устава, ми ћемо видети да је Видовдански устав рађен мимо народа, против народа, и да за тај устав нису гласали комунисти и Савез земљорадника. Случајност је да неке од њих видимо данас живе и присутне овде на седници. То су: Московљевић, Салај, Павле Павловић и Рибар. Радикала и демократа који су новцем изгласали тај Видовдански устав, нема — и добро је што их нема. Значи да их народ неће и зато их нема. У поређењу са нашим Уставом, види се да је Видовдански устав на силу изгласан и рађен против народа, док је нацрт нашег Устава рађен у договору са народом, и ради се и сада у договору са народом, јер је заиста читав народ упознат с њим, и сваки бирач има право да преко свог посланика и лично настоји да се извесне промене које би биле корисне унесу у Устав. У томе је та битна разлика између ранијег и садашњег нашег нацрта Устава.

Ја ћу се мало осврнути и на Демократску странку, којој припадам. За илустрацију данашњег стања послужиће то да су претставници те странке која је заиста била мимо народа, једно мислили, друго говорили, а треће радили. Они су сами себе искључили, а и народ их је ако хоћете искључио. И ми можемо рећи да смо на изборима у Фронту за кратко време ипак успели да поставимо један мали број кандидата, с обзиром да нас је она друга страна намерно задржала, и на тај начин прилично подвалила, и то само на територији Србије. Али ипак и тај број добио је преко двеста хиљада гласова. У Савезној скупштини имамо четири посланика, од којих су двојица сељаци, и то по занимању земљорадници. И када се говори о сељаштву у Србији и о претставницима сељака у Србији, некако је мало чудна претенциозност посланика Јовановића да је само Народна

сељачка странка претставник сељаштва и претставник Србије. Ја сада одговарам да и Демократска странка има поштенних људи који су не само у Фронту него су од почетка борбе и помагали а и данас помажу народну власт, нису по страни, нису сакације, не вуку воду ни за кога, већ за себе и за своју кућу и учествују у изграђивању земље. Они су у среским и окружним одборима, и овде у Уставотворној скупштини, и ако хоћете на министарским столицама. Значи — нису сакације. И ако би постојала нека опасност, о којој је говорио посланик Јовановић, чини ми се да би то била опасност од реакционарне Србије и од оних сељака који су погођени Законом о аграрној реформи, и оних сељака који су заиста против народне власти па тако и против наше народне власти.

О непостојању самоуправа одговорио је друг Кардељ. Заиста говорити о самоуправама, а не видети самоуправе у основним одборима, значи не видети основну страну наше народне власти. Има још једна ствар која се у овом рату сасвим јасно показала а то је да се натраг не иде. Јединство радника, сељака и школованих људи у току рата тако је чврсто постигнуто, да кад се говори у име сељака, значи покушавати и враћати се натраг. Народне масе неће натраг, али имамо овде другу једну ствар. Ако се посматра сељаштво онако како стоји, а ја о томе могу говорити јер сам 15 година био сељачки парох и то у једном сиромашном сељачком крају, те сам могао лепо да видим и посматрам живот сељака, — сељаци се не диференцирају тако оштро по својој политичкој припадности, како би ми прваци грађанских странака желели да буде, и то не у њиховом него у свом интересу. Живот сељака је такорећи заједнички, па били они комунисти, радикали итд., и они се никако не деле један од другог и неће никад тражити да виде од кога добро долази ако им је добро и не питају зашто то долази од ове странке или партије а не од оне итд. Сељаци су сами запазили, јер су сами у тој народној власти, да се за њих добро ради и да се ради, уколико се то може, добро. Издвајати се понова нити је потребно самим сељацима, нити је потребно Србији, а није потребно ни Југославији. Кад се говори о задругарству, уколико је то Уставом предвиђено, ја ћу се осврнути на један део говора друга Јовановића о српском земљорадничком задругарству, које такође вло добро познајем и на коме сам и сам радио читавих 15 година у самом селу, у основној задрузи. Покушао је у прошлости Михаило Аврамовић да узме и монополише задругарство, као претседник Земљорадничких задруга. После њега дошао је Воја Ђорђевић који је на један нимало леп начин гурнуо Михаила Аврамовића, и у томе гужвању ко ће власт

захватити, Воја Ђорђевић и друштво нису се служили поштеним средствима и тако је дошло до 1938 године, када је Стојадиновић образовао владу и у њу узео и Воју Ђорђевића, и они су тако ишли заједно на изборе. Од 6 јануара Љотић покушава, а дотле је то чинио Воја Ђорђевић, да се земљораднички принципи изиграју. Љотић користи време као министар 6 јануара, а и после окупације такође покушава да узме задругарство. Али задругарство нити је било нити ће бити обележје једне политичке странке, јер је у задругарству могуће учлањење свакога човека који хоће да на терену ради поштено. Тако је бар изгледало. Ја знам једну најјачу задругу у Србији и у Југославији где су они покушавали да нас сломе. Ми, међутим, нисмо пристали ни са Љотићем, па ни Воја Ђорђевић ни они његови нису успели да нас сломе и нису успели да узму задругарство у своје руке. Мени се чини да је тако провејавала досадашња пракса тамо у врховима задругарства. Задругарство само по себи у бившој Југославији, у коњунктури Воје Ђорђевића и Стојадиновића, ишло је, у основи, на штету самог задругарства. Наше најбоље кредитне задруге биле су такорећи упропашћене. Пољопривредним кредитима су упропашћене матице задруга. Новац се вадио из џепова и давао задругама, а задуживање је било код Аграрне банке. Сељаци су стављени тако у један врло неповољан положај, кредити су давани како се то није смело чинити. У данашњем нашем Уставу предвиђено је помагање задругарства и то је довољно. Док је раније задругарство с једне стране било потискивано и док су с друге стране били повлашћени појединци у задругарству који су имали личне користи у име задругарства, дотле је у Уставу, односно нашем нацрту Устава, јасно одређено како би задругарство требало да се развија. А задругарство има довољно основа да постоји и да се само по себи развија, ако само има разумевања за то, а тога има, јер Устав то даје. Задругарство има могућности да се правилно развија и без сувишнога помагања и стварања задруга напречац, како би се сељаци удаљили од њих. Задруге има да ничу и да се све више стварају и јачају. Задругарство само по себи није с једне стране ни државни, а с друге стране ни приватни сектор, већ долази као некаква веза између државног и приватног сектора, јер је задругарство у својој основи ипак приватно, пошто задругари уносе у задруге свој новац. Задругарство нам је потребно као регулатор између државног и приватног сектора, а овде је довољно дефинисано да се може само развијати без икаквих сметњи за задругаре и целину.

У вези нашег нацрта Устава из Српске патријаршије су се сетили да постојим. Морам направити једну оgradu. За

време рата они су ме се одрицали, а сада сам њихов човек и позвали су ме на разговор да изнесу извесна своја запажања која су противна предвиђеним ставовима у члану 25 и 26 Устава. Реч је о одвајању цркве од државе и самим тим долази на ред брак, долазе ванбрачна деца и долази наука о вери у школама. Ја сам био на разговору с њима. Они стављају мало чудновату примедбу по питању ванбрачне деце. Они стављају примедбу да је неприродно да се изравнају ванбрачна са брачном децом. Ја сам им одговорио да је то чудно да то долази баш од оних људи који претстављају Христову веру и да ванбрачно дете буде унапред криво што је рођено ванбрачно, а није брачно, и уместо да прихвате ту одредбу, они устају против ње.

По питању брака слажу се тешка срца да то буде грађански брак, односно предлажу факултативан брак. Ако не може факултативни, онда грађански брак у коме би био дат приоритет цркви, да брачници прво иду у цркву да се венчају, па да онда долазе код народне власти.

По питању науке о вери стоје на становишту да иста треба да буде обављена и обавезна под школским кровом. Ту се боје католичке цркве која има и кадрова и има материјалне могућности да предаје науку о вери и по кућама, што српско-православна црква нема. Зато желе да то буде у школским зградама. Такође је речено да се то укључи у наставни план.

Даље устају против тога што православна црква неће имати никаквих средстава, јер јој је аграрном реформом одузето све, неће имати никаквих средстава и траже ону суму коју су имали раније у Југославији, суму, мислим, од милијарде динара као државну помоћ за своју егзистенцију.

Кад се размотре све ове чињенице које су они изнели, видеће се, ни код самих верника православне цркве, неће наћи много подршке за све те своје захтеве; и ствар је таква да наш нацрт Устава треба да предвиди оно што ће бити за народ корисно и у интересу народа, па макар то било и мимо и против воље претставника и поглавара православне цркве.

Могу рећи да сам у овоме размаку времена одржао неколико зборова и конференција у подринском округу, и народ је овај нацрт Устава и републиканско уређење поздравио и примио као своју ствар. Из дискусија и разговора који се сваки дан воде у штампи види се да најшире народне масе примају нацрт Устава и да су они који су били непријатељи народа и непријатељи Југославије као целине и против Устава.

Гласају у начелу за предложени нацрт Устава. (Аплауз).

Претседник: Има реч народни посланик друг Димитар Влахов.

Димитар Влахов: Ас ке зборам од името на Народниот фронт на Македонија.

Македонскиот народ е приел со големо задоволство проектот на Уставот на Федеративната Народна Република Југославија. Зашто нашиот народ посрешна со задоволство, благодарност и признателност овој проект на Устава на нашата држава? Заштото во тој проект се содржани основните принципи за кои се е нашиот народ борил половин век водејќи вооражена борба, заштото за овие принципи македонскиот народ водеше борба заедно со останалите народи на Југославија, која борба се заврши со таков блестјашт успех.

Нашиот народ водеше борба за тие принципи и през времето кога во Југославија господствувахе диктатурата. Тој водеше таа борба и во 1920 година, во месец декември, кога беа спроведени изборите за Конституантата. Нека одбежам дека од сите политически партии, који во тоа време соштествуваа во Југославија, единствено Комунистичката партиа на Југославија беше таа партиа, која се заступваше за тие принципи, принципи кои се сега легнали во новиот Устав, принципи кои беа во срцето и душата на нашиот народ. И затоа, во 1920 година, през месец декември, македонскиот народ испрати во Уставотворната скупштина 16 претставители комунисти, од вичко 59, колку е испратила цела Југославија.

Другојаче не можаше и да биде, оти македонскиот народ беше еден поробен народ, народ кои немаше политически права, народ кои немаше нито национални нито културни права. Сега, вичко тоа е осигурано во новиот Устав на Федеративната Народна Република Југославија.

Воз основа на тие принципи легнали во Уставот ние водихме нашата борба и през време на изборите за Уставотворната скупштина. Навсекаде нашиот народ посрешна тие принципи со најголемо задоволство и ентузијазам и затоа гласуваше за кандидатите на Народниот фронт, кои получиа 96% од сите гласови. Нашиот народ гласуваше: за слободата на зборот, на печатот, сдруженијата, за републиката, за народната федеративна република, за вистинска федеративна народна република во која ќе се ползуват со сите права работниците, селаните, народната интелигенција, занатчиите, поштените трговци и индустриалци, за кои принципи нашиот народ води жестока борба. На крај нека укажам дека благодарение на институциите кои предвижда новиот Устав, сите тие принципи се осуштествуват.

Од името на нашата група, Македонската група, во Народниот фронт на Југославија, од името на македонскиот народ, јас зајавувам дека во принцип јас ќе гласам за нацртот на Уставот на Федеративната Народна Република Југославија.

Претседник: Има реч народни посланик Сава Косановић.

Sava Kosanović: Drugovi narodni poslanici, mislio sam da neću govoriti jer sam član Savezne vlade, koja je podnela ovaj projekat, i prema tome naravno da glasam za њега. Ali, s obzirom na то што су претставници свих група говорили, smatram за потребно да и ја као претставник самосталних демократа кажем неку рећ и то баš у веzi са прошлосћу, кроз коју је прошла Југославија.

Ја спадам по свом политичком гледању, у круг људи који су увек били југословенски оријентисани. И кад гледамо унатраг развој Југославије, и кад гледамо погрешке и добре ствари које су направљене у прошлости, ја мислим да смо ми данас у позитиви да можемо подвући оно што је било добро у прошлости, јер је данас на власти Народни фронт, са пуном подршком народа. Ја се сећам рећи друга Симића који је јуче рекао да су монархија и стари шефови странака у динамичности неживљеног национализма прећанских крајева нашла подршку. Зашто је српство у прећанским крајевима ишло тим путем? То је историски пут и тим се путем морало проћи. Српство је у прећанским крајевима, у Хрватској, Босни и Војводини било национално понижавано, гажено кроз векове, под хабзбуршком монархијом па је оно гледало у Србији Пјемонт, у слободарској Србији коју је идеализирало гледајући у њу романтично. И наравно, све што је долазило из Србије, примано је као ослобођење, као нешто што је свето. Аргументи који су долазили од разума нису деловали. Елита Србије — можда најбољи људи Србије — била је републиканска, била је чак и за федерацију оријентисана. Али прећанском српству, Хрватима и Словенцима, југословенски оријентисаним, изгледало је то као једна акција против државе, против онога идеала коме су стремили. А чежња тога елемента била је да се уједине. И зато се тај елемент нашао случајно са оним елементом који се назива хегемонистичким, са слојем који је углавном, нека опусти друг Ђуковић, претстављала радикална чаршија; нашао се са тим елементом јер није било пуно избора. Са друге стране, југословенски оријентисаним прећанима било је теже определити се за републику и ради тога што је један велики део хрватског републиканског покрета био покретан не из социјалних разлога него из шовинистичких. На жалост, трагови и последице тога протегле су се до овога рата и до Павлића.

То је бун'ло српство и југословенски оријентисани елемент у оријентацији и зато је оно прихватило прву прилику да даде неко осигурање држави и да даде свој глас за монархистички Видовдан

ski ustav. Ja nisam bio u Ustavotvornoj skupštini i neću govoriti o samom tekstu Ustava, — da me ne razumete krivo, ja sam od 1926, otkada sam glavni sekretar Samostalne demokratske stranke, bio za federaciju, i od 1926 godine orijentacija stranke ide u tom pravcu, ali ja imam puni rešpekt i razumevanje za one koji su iz punih idealnih jugoslovenskih motiva glasali za taj Ustav. Prošli smo kroz jednu školu. Možda je to za ozdravljenje naših jugoslovenskih prilika strašno teško, ali to je bila jedna škola kroz koju je prošao baš taj nacionalno čisti, zdravi, politički zreli elemenat i izliveo se nacionalno. Izliveo se u jednom periodu koji nije bio tako kritičan — da se u najkritičnijem času, kao što je bio ovaj rat, ispravno opredeli za narodnooslobodilački pokret, za narodnooslobodilačku borbu, i sada za narodnu republiku. To je bilo potrebno za zdravi razvitak. Bilo bi, možda, pogrešno da se taj istoriski put preskočio. Jer gro našeg elementa onda još nije bio potpuno zdrav, još nije bio sazreo za Jugoslaviju, za veliku državu. Ne govorim o najnaprednijim elementima — Komunističkoj partiji, republikancima itd., i u onom momentu trebalo je učiniti sve da se ta država stvori. Kraj svih greha kojih je bilo u staroj Jugoslaviji i kraj sveg onog zla u njoj, ipak nam je sa međunarodnog gledišta bilo nesravnjivo lakše stvoriti novu Jugoslaviju posle one stare.

Zbog toga ja iznosim ovaj čist istorijat, da bi se skinula odgovornost sa onoga elementa jugoslovenski orijentisanog, u prvom redu i najvećim delom srpskog prečanskog elementa, da je on možda bio kriv za pogreške i zla koja su se događala u staroj Jugoslaviji. Taj se elemenat počeo brzo trezniti od te pogreške koja je bila u 1918, 1919, i 1920 godini, kada je mislio da je sve što dolazi iz Beograda dobro. I taj elemenat se 1925, 1926, a pogotovu 1928 godine našao zajedno sa Hrvatima u borbi za federaciju. Taj elemenat je u tim časovima doprineo ozdravljenju prilika i da je bilo dalekovidosti kod vođstva Hrvatske seljačke stranke, da je bilo dalekovidosti kod Mačeka i narodnog zastupstva Hrvatske seljačke stranke, da je kod njih bila iskrena orijentacija koje je bilo kod toga elementa, nešoviniističke jugoslovenske orijentacije, mi bismo se sigurno spasli od onih strahota kroz koje smo prošli u ovom ratu, Pavelića i najveće tragedije koju je jugoslovenstvo doživelo.

I zbog toga mislim da treba danas podvući, da oni koji su doprinosili izgrađivanju Jugoslavije, koji su nastojali uvek da se bore protiv najvećeg zla — a to je šovinizam, bilo gde se on pojavio, šovinizam koji je najstrašnija bolest i koji je dao najporaznije rezultate, šovinizam koji su raspirivali režimi, diktature, monarhija, zloupotrebljavale razne vere, šovinizam koji je u ovom ratu doživio svoj vrhunac — da su ti bili naj-

dragoceniji elemenat da se Jugoslavija održi, ti elementi iskreno jugoslovenski orijentisani, skupa sa Komunističkom partijom, amalgamisali su i povezali državu. Ja se i danas ne odričem toga, i danas stojim na stanovištu i verujem u to da je nama nužno da se mi razvijamo — to je rekao nekoliko puta i maršal Tito — u pravcu jugoslovenskog patriotizma. Potrebno je da se razvija osećanje iz punog poštovanja nacionalnih individualnosti, da se ne događaju više pogreške gušenja nacionalnih individualnosti, ali da mi budemo kao Jugosloveni povezani nečim dubljim, a ne samo mehanički i slučajno. I zato danas, kada se donosi novi Ustav — drug Jovanović je rekao da mi ovde govorimo pomalo i za istoriju — ja bih rado da konstatujem da je nastojanje svih onih u prošlosti koji su uzivali svoj trud i rad za približavanje Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca i za njihovo povezivanje, doprinelo izgradivanju Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ja, kao samostalni demokrata, mogu da kažem — prijatelji iz Makedonije to znaju — da smo mi na primer prvi od građanskih stranaka priznali Makedoniju kao nacionalnu jedinicu. I ja mislim da od građanskih stranaka ni u jednoj nije bolje obuhvaćen program Narodnog fronta nego što ga je obuhvatio Pribićević u svojoj knjizi „Diktatura kralja Aleksandra” još 1933 godine. Ta knjiga je odraz mišljenja, uverenja i razvoja jednog tipično jugoslovenski orijentisanog prečanina, koji je uvideo sve pogreške u monarhiji, ali koji se borio uvek svom snagom na onoj strani koja čuva Jugoslaviju i koji je doprineo da Narodni front sa Komunističkom strankom na čelu u borbi sa fašizmom nade okupljen sav jugoslovenski orijentisan progresivan elemenat. I u ovoj epskoj borbi taj jugoslovenski orijentisani prečanski elemenat stao je odmah uz maršala Tita i narodnooslobodilačku borbu, i danas je svom snagom, iskreno i duboko za republiku. A da nije bilo onih pogrešaka i iskustava kroz 20 godina, ja verujem da bismo mi imali danas komplikovaniju situaciju i više tereta kraj svih žrtava kroz koje smo prošli i podneli ih.

Ovim Ustavom mi učvršćujemo Jugoslaviju i dajemo na znanje svima: da nećemo više ponavljati pogreške koje je činila stara Jugoslavija.

Kao samostalni demokrata glasam za ovaj nacrt Ustava. (Aplauz).

Претседник: Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Јуче, говорећи о нацрту Устава у начелној дебати, ја нисам хтео упуштати се ни у какве историске екскурзије и ремињисценције, иако сматрам да је то потребно и корисно када се говори о Уставу, који даје смернице нашем даљем развитуку, и то не зато да бисмо се нечему научили из историје, јер се обично нико није

научио — него да би се извесни моменти боље разумели. Али, у интересу скраћивања ове наше дебате, нећу се ни сада упуштати у те екскурзије, него ћу само додирнути оно што је Влада Зечевић у свом говору рекао о Земљорадничкој странци и задругарству, да се не би добио погрешан утисак о односу Земљорадничке странке према задругарству. Он је рекао да је Земљорадничка странка хтела да узме монопол на задругарство. То није тачно. Земљорадничка странка је постала од задругара. Није она хтела да узме неки монопол на задругарство, него су задругари, а то су били најсавеснији, најобразованији, најдемократскији елеменат нашег села, увидели да економска организација задругарска није довољна у борби за бољи живот села, већ да је потребно имати утицаја на власт. И зато се дошло до тога да је потребно да ти задругари буду један моћан чинилац у нашем политичком животу. Тако је поникао Савез земљорадника као једна професионална организација, а не као обична странка која се отима за власт. Иако је ту било неког монопола, он тај монопол није стекао ни декретима, ни полицијом, ни законима, нити влашћу, него су га чланови Земљорадничке странке — ти задругари — стекли борбом и радом на одржавању и ширењу задругарства, и то борбом не само против ситног и крупног капитала, него и борбом против државне власти.

Ја нећу да кажем да ту није било и људи из других странака, али већином су они припадали Земљорадничкој странци, јер су они прво били задругари, па после чланови Земљорадничке странке. И никада Земљорадничка странка није хтела да буде искључива и да има у својим рукама задругарство. Она се увек борила за аполитичност задругарства, и свако је тамо могао имати приступа; али, присталице Земљорадничке странке нису криве што чланови Демократске и Радикалне странке нису били у редовима задругарства, нити су имали рачуна да помажу задругарство. Када је Воја Ђорђевић хтео да упрегне задругарство у кола режима, он тада није био члан Земљорадничке странке. После 6 јануара, ја знам да је он тврдио да нема никакве везе са Земљорадничком странком, и да сматра као изгубљен сваки минут који је провео у Земљорадничкој странци. Такве изјаве је он давао када је требало привући и Земљорадничку странку да се поклати шестојануарском режиму. Ако је Воја Ђорђевић хтео да стави задругарство у службу и капитала и једног режима, то није кривица Земљорадничке странке, јер га је она избацила из својих редова. А што се тиче тврђења друга Зечевића да не треба поједине странке да нарочито истичу да су оне претставнице сељаштва, него да напротив треба тежити томе да се сви сељаци окупе и да се њихови

редови не цапају, — то је наивна жеља. И ми смо то некада проповедали. Сматрали смо да је бесмислица да један земљорадник припада Радикалној странци, други Демократској, трећи Земљорадничкој странци, када су им интереси исти. Данас је друкчија ситуација. Диференцијација се вршила и раније, а и сада се врши. Богати земљорадници су у Демократској странци, средњег стања сељаци су у Савезу земљорадника, а сиромашни су комунисти.

Претседник: Јавља ли се још ко за реч? Пошто се нико више не јавља за реч у начелној дебати, то предлажем да начелну дебату закључимо. Слажете ли се с тим? (Сви се слажу).

Онда ћемо прећи на гласање. Гласа се дизањем руку. Молим, ко је за пројекат Устава у начелу, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Нико ни диже руку). Објављујем да је Одбор примио Устав у начелу једногласно.

Времена бисмо имали да продужимо рад, али с обзиром на то да смо завршили начелну дебату, ја мислим да можемо за данас посао завршити, а сутра у 4 часа почињемо посебну дебату и морам да вас упозорим на то да, кад се ради о жељи да се нешто измени или ново унесе, да пре гласања, у тоју дискусије о поједином члану треба предлог писмено да буде формулисан и предат овде Са овим закључујем седници.

(Седница је закључена у 19,10 часова).

Пета седница

(14 децембра 1945)

Почетак у 16.10 часова.

Претседавао председник Моша Пијаде.

Претседник: Отварам пету седницу Уставотворног одбора и молим секретара да изврши прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Молим секретара да прочита записник четврте седнице.

Секретар чита записник четврте седнице од 13 децембра 1945 године.

Претседник: Прима ли се овај записник? (Прима се).

Пре прелаза на дневни ред саопштавам Одбору да сам, на основу Пословника који предвиђа да осим чланова Одбора само чланови Владе и владини повереници имају права да присуствују одборској седници, одобрио да данашњој седници присуствује помоћник министра за Конституанту д-р Јован Ђорђевић, као један од стручњака који нам може послужити при претресу појединих чланова.

Друго, хоћу да упозорим све чланове Одбора да предлози, које ми подносе треба да буду писмено формулисани и предати председнику. Затим, да се право говора не ограничава ни у посебној дебати и да и сваки посланик који није члан Одбора има право да подноси предлоге за измену и допуну нацрта или амандмане све до свршетка појединачне дебате. Према томе, све до онога момента кад будемо прешли читав нацрт Устава и пре него што пређемо на гласање у целини, имаћемо право и ми и сваки посланик да подносимо предлоге за поједине чланове, односно за измену појединих чланова, иако смо их већ били усвојили. (Михаило Ђуровић: — Ретроактивно?) Да, ретроактивно, све до онога момента кад пређемо на гласање у целини.

С овим напоменама отварам специјалну дебату. Моје је мишљење, ма да то није предвиђено овим Пословником, — нешто о томе има у Пословнику Савезне скупштине и Скуп-

штине народа — да бисмо могли, кад узимамо реч у овој дебати, говорити о целој глави, а онда ћемо ипак обрађивати члан по члан и говорити о појединим члановима. Али, то због тога, што ће можда неко хтети да се читава глава друкчије постави итд., па према томе можемо уштедети време, ако бисмо говорили у целини о једној глави, а онда прешли на члан по члан.

Молио бих секретара да прочита наслов нацрта Устава па затим целу главу I.

Секретар чита наслов нацрта Устава и главу I.

Претседник: Чули сте текст чланова главе I. Молим, ко тражи реч? (*Михаило Ђуровић:* Молим за реч). Има реч *Михаило Ђуровић.*

Михаило Ђуровић: Ја бих учинио две врло кратке примедбе. Пре свега, сматрам да би у Уставу требало да буде тачно обележено седиште врховних савезних органа државне власти. А друго, појам израза „главни град“, који се помиње у члану 5, још није довољно стекао код нас право грађанства. Ми смо раније имали „престоницу“, и тај израз нема смисла сада употребљавати, а израз „главни град“ смо завели у последње време. Зато ја мислим да би члан 5 требало да гласи: „Главни град Федеративне Народне Републике Југославије, као седиште врховних савезних органа државне власти, јесте Београд“. То би била прва примедба. А друга примедба је чисто техничке природе. Приметио сам да је у редакцији појединих чланова употребљен час Белићев правопис, а час онај који смо имали пре Белића. Тако је назив Федеративна Народна Република Југославија писан великим словима за сваку реч, а у глави II, код назива Народна скупштина, реч Народна писана је великим словом, а скупштина малим. То је нехармонично. Требало би усвојити један правопис у целом нацрту.

Претседник: Има реч Сава Косановић.

Сава Косановић: У члану 1 и у члану 6 има политичких декларација, а чланови Устава треба да буду не декларација него нормирање. У члану 1 главе I каже се да је Федеративна Народна Република Југославија „заједница равноправних народа, који су слободно изразили своју вољу да остану уједињени у Југославији“. А у члану 6, у ставу 2 речено је „...настали и развили се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе“. Ја налазим да би било боље да се то да као један генерални увод Устава, а да се декларативни ставови које сам навео испусте из члана 1 и члана 6. Даље, налазим да би се у члану 2 морале утврдити границе федеративних република, рецимо да се границе утврђују према стању на дан 11 новембра 1945 године, јер у самом закону којим су

утврђене границе између Србије и Хрватске речено је да је то привремено разграничење, а да ће дефинитивно разграничење бити извршено Уставом, — а Устав то не предвиђа. Зато би било боље да се у члану 2 фиксирају границе и да се каже: „Територије појединих република утврђују се према стању на дан 11 новембра 1945 године“.

Претседник: Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ова основна начела која су садржана у глави I тичу се, такорећи, спољашњег обележја наше државе. У њима се, ако тако могу рећи, даје физички изглед државе, њено тело, а требало би унети и нека начела која би показивала и њену душу, тј. не само констатацију које су њене спољашње ознаке, него и на којим ће се принципима та држава даље развијати. Зато бих предложио две измене у глави I. Прва би измена била у члану 1, — ако остане овакав члан 1, а не учини се онако како је предложио друг Косановић, — да овај декларативни део не уђе у поједине чланове, него да се стави као увод пре свих чланова Устава.

А ако остане овако, ја бих предложио да се чл. 1 овако измени: Испред речи „заједница“ да се додају речи: „политичка, привредна и културна“.

Иза речи „који су“ да се дода: „У заједничкој борби против фашистичког окупатора и домаћих издајника“.

Да објасним овај предлог. Сматрам да нарочито треба истаћи да ми нисмо једна обична заједница, него једна политичка, привредна и културна заједница, па сматрам да то треба изразито да се истакне у овоме члану I.

Даље стоји у пројекту члана I „који су слободно изразили своју вољу...“. Сматрам да би требало јасно да се каже, када су наши народи изразили своју слободну вољу. Хоће ли се узети као мерило њиховог изражавања слободне воље народноослободилачка борба, јер су они свакако тада изразили своју слободну вољу, или ће се можда узети за тај моменат дан избора 11 новембра итд. Али, како је стварно темељ нашој држави ударен на Другом заседању АВНОЈ-а, где су наши народи изразили своју слободну вољу да остану у заједници, — пошто другог никаквог гласања о томе није било — ја мислим и предложио сам да треба додати речи: „у заједничкој борби против фашистичког окупатора и домаћих издајника“, јер су они тада изразили своју вољу.

То је што се тиче члана I.

У вези са оним што сам у почетку казао и предложио да уђе у члан 1, да је наша Република политичка, привредна и културна заједница, — ја бих предложио да се члан 2 замени новим чланом 2 који би гласио:

„Као политичка заједница Федеративна Народна Република Југославија почива на начелу слободе и народне власти; од тога начела полазе сви закони који уређују њен политички живот.

Као привредна заједница она почива на начелима заштите продуктивног рада и планске привреде и од тих начела полазе сви закони који уређују њен привредни живот.

Као културна заједница она почива на начелу мирног и складног развитка умних и телесних способности свих својих држављана; од тога начела полазе сви закони који уређују њен културни живот“.

Још нешто. Овде се не говори ништа о државном језику. Обично у духу спољњег обележја једне државе помиње се који је државни језик. У Видовданском уставу и уставу Пере Живковића стајало је да је државни језик српско-хрватски-словеначки иако он уствари не постоји. Ја сада покрећем то питање на који начин да се то регулише. Видите, ни у Совјетском уставу такође се о томе изрично не говори, али стоји на једном месту: закони које је примио Врховни савет објављују се на језицима савезних република. Врховни савет међутим уредује само на једном језику, не на пр. на грузинском и на турском, него на великоруском језику.

Сад је питање хоћемо ли ми то уносити у Устав. Наравно, свака република има свој званични језик којим се говори у тој републици. Ми кад овако говоримо спомињемо више језика, а уствари имамо три језика: српскохрватски, јер је то управо један језик (црногорског језика немамо), затим имамо словеначки и македонски. Неоспорно је да је и македонски језик званични језик. По моме мишљењу требало би казати да би се знало у међусобној преписци којим ће се језиком служити те републике, односно, који је језик обавезан за све, да ли је сваки језик обавезан за врховну власт и за друге републике. Као што сам рекао, пре је био државни језик српско-хрватско-словеначки; значи да су били равноправни и српски и хрватски и словеначки, али у пракси кад дође за министра један Словенац, ма да је уредовао и на словеначком, пошто већина народа не разуме словеначки било би нецелисходно употребљавати један језик који већина неће разумети.

То сам углавном о тој ствари хтео да кажем.

Претседник: Реч има друг Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Ја задржавам право да последије проговорим о овим примједбама које су другови изнијели, само бих хтио да напоменем да се у чл. 3 каже да државни грб ФНРЈ претставља поље оивичено са два снопа житног класја. Мени се чини да треба рећи „оивичено поље“, а не

, поље оивичено“, јер ми кажемо на пр. зелено поље и томе слично а не поље зелено.

Затим у истоме чл. 3 при крају стоји: „чији се пламенови спајају у један сјајан пламен“. Ја мислим да би то требало стилизовати овако: „који чине један сјајан пламен“. Уосталом да се употреби ова ријеч „сјајан“ не видим разлога, јер пламен је сам по себи сјајан.

Затим, у члану 4 говори се о висини заставе. Међутим, застава нема уопште висине, застава има ширину и дужину и стога мислим да ову ријеч висина треба изоставити.

Другови, кад је уопште ријеч о првој глави овог Устава, мислим да су у њему вјерно изражене тежње и жеље наших народа, које су они испојили у овој четворогодишњој борби. Не видим никаквог разлога да би требало мијењати ма и један од ових чланова. Нарочито ова прва два члана, мислим, да се не би смјели такнути ни једном ријечју, јер би, бојим се, свака измјена мијењала прави смисао борбе и тежња наших народа односно тековина које смо ми постигли у овим нашим борбама. И ја се не бих сложио да се текстови прва два члана уопште мијењају.

Претседник: Има реч Јерко Радмиловић.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја се слажем са мислима које су изражене у члановима I главе нацрта Устава. Међутим, ја бих ипак хтио да изнесем неке примједбе, које, по мом мишљењу, треба да изнесем.

У члану I видим да је Југославија осматрана и оцјењена са два гледишта: са државо-правног и са гледишта социјалног, социјално-политичког. Југославија је федеративна држава, савезна држава са републиканским обликом. То је оцјена са државно-правног гледишта. Међутим, њен социјални садржај, социјално-политички садржај мислим да је означен у ријечи „народна“. Ту ја видим тежиште, ту ја видим основну ознаку наше нове Југославије. И због тога, посматрајући овај члан са та два гледишта и оцјењујући да је појам државе Југославије са државно-правног гледишта означен у ријечима „Федеративна Народна Република Југославија је савезна држава републиканског облика“, дакле, „савезна држава републиканског облика“ и да би се нагласио овај основни њен социјални садржај, њена социјална боја и садржина, да би „народна“ требало да дође испред „савезна држава са републиканским обликом“. Тежиште постављам на „народна“, јер кад Југославија не би била народна, она не би могла бити ни савезна држава, ни савезна држава са републиканским обликом, а поготово она то не би могла да настане, нити би могла да остане онаква какву ми желимо и какву желе наши народи. Зато предлажем да овај члан гласи: „Федеративна Народна Република Југо-

славија је народна савезна држава републиканског облика..." итд.

У погледу другог члана, у ставу другом речено је „Народна Република Србија има у свом саставу Аутономну покрајину Војводину и Аутономну косовско-метохијску област“. Ја мислим да ова ријеч „има“ није срећно изабрана. Да примјерице кажем, Народна Република Србија може да има руднике, подuzeћа, али некако ми не изгледа да би могла да има у свом саставу Аутономну покрајину Војводину, и зато бих рађе да употребијемо израз „Народна Република Србија обухвата у свом саставу Аутономну покрајину Војводину и Аутономну косовско-метохијску област“.

Даље, у чл. 3, описујући грб који је већ дубоко усађен у свијести и срцима наших народа, који је потпуно супротан од оних бивших старих грбова са оним чудовишним птичуринама, кад им није било доста да имају само орла, него је тај орао морао да буде двоглав, да буде још чудовишнији, ја мислим кад је у нашем Уставу утврђен појам грба, нашег грба, да би ријеч „овичено“, која тако смета језику наших људи, по мом мишљењу требало замијенити ријечју „обавијено“.

Овај члан говорећи о појединим дијеловима грба, говори и о бојама, док се код других дијелова грба не спомињу боје. На примјер, у задњем ретку споменут је сјајан пламен. Према томе мислим да у овом члану 3 треба да буду означене боје за све дијелове грба, или да уопште не буду означене.

Пошто грбове обично сам народ прави, мислим да би могли избацити ријеч „сјајан“, или бар, уколико хоћемо да пођемо тим путем, да се описујући грб означе и све боје. Уосталом, како је примјетио друг министар Филиповић, појам „сјајан“ некако не пристаје.

Надаље, у чл. 4, мени смета ријеч „плав“. Ја бих предложио „модар“, јер плаво је и „блонд“, а умјесто ријечи „хоризонтално“ да буде „водоравно“. Такођер и овдје мјесто ријечи „овичено“ да буде „обавијено“.

У члану 5 да се испред ријечи „Београд“ дометне ријеч „град“. То су моје примједбе на I главу нацрта Устава.

Претседник: Има реч д-р Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ја нијесам говорио у општој дебати јер држим да након свега онога што су други другови рекли нисам имао шта да изнесем. Зато ћу бити слободан да учествујем мало више у специјалној дебати као — да се тако претенциозно изразим — стручњак, јер сам био и сељак и чиновник и адвокат, дакле, промјенио сам све сталеже и имам увида за све струке.

Ja нијесам никакав стручњак који је студирао књиге, па молим да ме сматрате само као практичара, као човјека, који је запажао ствари и то како за вријеме старе Југославије, тако и за вријеме народноослободилачке борбе, у којој сам учествовао. Кроз цијело то вријеме мислио сам на овај моменат, и читајући сваки наш закон, увијек сам мислио како ћемо ми те ствари формулисати. То ми је увијек било пред очима код сваког случаја у мојој адвокатској пракси. Због тога ми је драго што могу да учествујем у овој дебати. Како је рекао друг Моша: „Овај Устав је саставни део самога мене“ и ја ћу то поновити и молим вас немојте схватити да су моји предлози као нешто коначно. То су само мисли које ћу ја, пошто сам прочитао предлог Устава, предложити, а које се даље могу формулисати.

Прво, ја бих из практичних разлога ријеч „члан“ заменио уобичајеним знаком „§“. Зашто да бјезимо од те ријечи „параграф“, која заиста има у себи нешто одиозно, ма да ће сада имати сасвим други смисао него што је имала онда кад је ријеч „параграф“ имала интенцију да гуши народ. Затим, зашто да трошимо 4 знака, кад можемо то исто да свршимо само једним знаком, који ће разумјети сви наши народи, па и други. И Јапанци ће прочитати овај знак као што читају и арапски број. Дакле, из практичних разлога не смијемо да бјезимо од тога знака.

Друго, избјегавајући сваку преопширност, јер имамо, хвала богу, мало папира, а наша држава има и других послова, ја бих предложио да став други, § 2, гласи овако: „Народна Република Србија обухвата у своме саставу аутономне покрајине: Војводину и Косово и Метохију (Космет).“

Ријеч „област“ ја бих такођер избјегао, јер овај појам има двоструко значење, тј. и територијално и правно-политичко. Имамо другу нашу лијепу ријеч „покрајина“, те за то не треба узети ријеч „област“.

На примјер Црна Гора је мања, по броју становника ако не територијално, од Косова и Метохије, а њу називамо покрајином, односно републиком. Зашто Косово и Метохија не могу такођер да се назову покрајином, већ облашћу? Покрајина може имати и више хиљада квадратних километара, а може имати и 5 км². То је моје образложење да у неким стварима не треба правити градацију.

Треће — државни грб. Овдје не бих имао да предложим ништа конкретно, јер, стварно, ја нијесам никакав сликар да бих дао конкретан приједлог. Држим да је било добро што је већ раније расписана међу нашим сликарима нека врста натјечања, за израду грба, наглашујући им шта се

жели да наш грб претставља. Овај грб, кад га човјек погледа, сасвим је сличан, или боље речено, нека је имитација совјетског грба. Ја ћу бити искрен и рећи да ми се совјетски грб од свих грбова највише допада, а такођер могу вам рећи да ми се овај наш грб не допада. Имитација није успјела. Рећи ћу вам зашто. У совјетском грбу има нешто сасвим друго оивичено. Класови у совјетском грбу су природно сложени, а овдје у нашем цифрасто, сви су једнаки. Врпца која држи класје много је шира него сами класови. Али најважније је то што ће сваки сељак рећи: шта вам значи ова ватра међу житом, па она ће га запалити. (Смех). Имате симболе — срп и чекић, који претстављају сељаштво и радништво, а ова ватра — не видим шта би претстављала. Ја, бога ми, то не разумијем. (Смех). Ова врпца је некако прилијепљена, није као у совјетском грбу. Ово је нека декорација која хоће да се прилијепи.

Ја закључујем тиме да пољопривреда није једина грана наше привреде. Међутим, главна база наше земље ускоро неће бити само пољопривреда. Ми имамо три главна сектора привреде, и то: панонски сектор, пољопривредни, највећи сектор је горовит, рударски, и трећи је сектор море, на коме ће се развити трговина и рибарство, који ће, ако ми добро уочимо важност мора, донијети исто толико плодова и прихода нашој земљи као и овај панонски сектор.

Према томе ако ће се грбом изражавати привредни сектори наше земље, онда би могло ту да буде и других амблема, на примјер за пољопривредни сектор нека остане класје. За рударски сектор можемо за амблем узети оно што рудари већ имају, два чекића унакрст. Онда можемо за приморски сектор узети лађу или сидра. Ја нијесам сликар да бих то могао сложити све уједно, али свакако би требало дати на увид неколицини сликара да то сложе да би збиља наш грб претстављао амблеме који имају везе са земљом и народом који живи на њој и из ње извлачи потребе за животну егзистенцију.

Што се тиче ријечи „сноп“, мислим да се оно мало класја у грбу не би тако могло назвати; то би се једва могло назвати и руковет, ни жетелац неће узети тако мало класја.

Онда што се тиче ријечи „оивичено“, држим да она није раширена у нашем језику. Ја бих прије употријебио ријеч „окружено“.

Немам конкретан предлог у погледу саме формулације чл. 3, него само да би на основу тог мог предлога наши сликари могли да нам израде слике у смислу овога што сам изложио. Мислим да треба да нађемо један бољи и љепши грб, сличан совјетском грбу. Мени се свиђа совјетски грб, док ми се овај наш не свиђа.

Што се тиче заставе, сви смо за то да остану три боје, јер ту заставу ми већ имамо и нема смисла да је мијењамо. Међутим, у другој реченици чл. 4 стоји: „однос ширине и дужине заставе је један према два“. Досада у пракси код нас дужина заставе није била одређена и зашто би је сада мијењали. Она је могла бити четири пута дужа него шира као и једнаке дужине и ширине. Ја мислим да не треба то да мијењамо, када такву заставу имамо у пракси. Ако би мијењали, свака државна установа морала би да реже и мјери платно ако је дуго или да наставља ако је кратко. То би исто морали да раде и приватници те би нас та застрада коштала милионе.

Друго, што се тиче саме звијезде, застрада може бити четири пута дужа него шира, али да се звијезда опет налази у средини. То је естетски захтјев сваког човјека. Само нијесам зато да још и четврту боју мијешамо у застраву кад имамо три боје. Сада треба да буде звијезда црвена и оивичена златом. Тражио сам једном у свом изборном срезу да направим застраву. Нијесам могао наћи ни конца, ни платна. А како би сада било мијењати застраву и још уз то да звијезда буде оивичена жутом бојом. Држим да је то непрактично. Министарство унутрашњих послова Хрватске издало је наредбу да се звијезда налази на бијелом пољу и њени кракови дотичу модро и црвено поље. Према томе треба да осане да се кракови дотичу модрог и црвеног поља. Мој је приједлог да члан 4 гласи овако: „Државна застрада Федеративне Народне Републике Југославије, састоји се из три боје: плаве, бијеле и црвене са црвеном звијездом у средини. Боје застраве су положене водоравно одозго и то овим редом: плаво, бијело и црвено. Свака боја заузима трећину ширине застраве. Звијезда има правилан петокраки облик, налази се на бијелом пољу. Горњи крак звијезде дотиче се плавог поља, а доња два крака црвеног поља“.

Што се тиче чл. 5 не би требало ништа мијењати, него да остане онакавак какав је.

Претседник: Реч има народни посланик Мехмед Хоџа.

Мехмед Хоџа: Ја се не слажем са другом Радмиловићем да се у другом члану, у другом ставу, реч „има“ замени речју „обухвата“. Глагол обухватити има агресивно значење. Боље је да остане како је сада.

Моша Пијаде: Он је то исто хтео.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја сам хтио да та ријеч нема агресивно значење.

Претседник: Има реч д-р Драгољуб Јовановић.

Д-р Драгољуб Јовановић: За разлику од онога што је друг Радмиловић казао, ја мислим да у чл. 1, у другом

реду, она реч „народна“ треба да испадне. Тим треба да се обележи правна ситуација. Или би требало да дође друга која реч, рецимо „Јужнословенска“, али не знам да ли је то згодно, јер ми у нашој држави имамо и друге народе, као што су Шиптари и други. Требало би да се обележи који народи живе у држави, а то се овде не спомиње.

Затим, наш Устав треба да почиње овако: „Југославија је“ и да се даље настави. (Светозар Вукмановић-Темпо: Нема Југославије! Постоји само ФНРЈ.) Не бих примио предлог д-р Московљевића о обележавању каква је то заједница, јер је то доцније у Уставу доста обележено. Иначе је чл. 1 врло добро састављен. Ја бих, као што рекох, ставио реч „савезна“ испред речи „држава“, да би се оне спојиле. Даље, што се тиче аутономних покрајина у чл. 2, ја мислим да не треба да се каже ни „обухвата“ ни „има“ него просто да се каже: „У Народној Републици Србији налазе се и Аутономна покрајина“ итд., јер иначе изгледа да је Србија састављена само из Космета и Војводине. У 3 чл. реч „сјајан“ испред речи „пламен“ треба да испадне, јер нема потребе да и она стоји. Мислим да предлог г. Ђуровића, који каже да седиште није довољно означено, није исправан. Довољно је да се каже „Главни град“, и тиме је онда све речено.

Претседник: Има ли још ко да се јавља за реч? (Нико се не јавља за реч).

Дозволите ми у отсуству друга Кардеља, који је морао да оде, а кога морам да заступам и у његово име да говорим, да се осврнем на неке ствари, а уколико то буде потребно, помоћи ће ми друг Ђорђевић. Ствар је у томе да се нађу праве формулације, јер се ради о Уставу, да оне буду што краће и да не буде израђено нејасно нешто што хоћемо да буде формулисано. Ја мислим да су формулације ових пет чланова одговориле томе захтеву.

А сад да пређем на поједине примедбе и предлоге који су пали.

Ја мислим да одмах треба да одбијем предлог да се наш Устав не дели на чланове него на параграфе. Ја се сећам, пре месец дана, кад је прављен конкурс за јубиларну марку за састанак Уставотворне скупштине, да је један сликар направио овакав цртеж: направио је фасаду скупштинске зграде, у средини се издигла купола и сликар је нашао да ће најбоље претставити замисао ако изнад куполе метне један велики параграф. Ја сам скочио са столице и запитао сам се шта би било да ми народу претставимо Устав једним параграфом! Зато мислим да је овде сасвим лепо и умесно стављено и речено — члан. У српском језику каже се „престоница“. Ми смо говорили о Паризу као престони-

ци који је био главни град, као и о другим престоницама и ми смо научили да главни град називамо престоницом. Данас, међутим, ипак нема смисла да ми Београд назовемо престоницом. У нашем језику не можемо наћи други згоднији израз од овога „главни град“. Ја мислим да је доста кад се каже да је главни град Београд и ту не треба понављати „град“ Београд. Кад је то већ једанпут речено, онда није потребно даље рећи да је он седиште ових и оних власти. Тај члан 5 у оваквој формулацији значи да је у Београду седиште централне савезне власти. То је смисао кад се каже да је он главни град Републике. Због тога тај члан не треба мењати. Тешко ми је улазити у дискусију о правопису да ли се треба држати Белићевог правописа, или другог кога. Ја мислим да не би била велика грешка ако бисмо се држали и два правописа. Кад се ради о Републици савезној и Републици народној ја бих био за то да се у Уставу необавезно, како је то у литератури и у новинарству, пише великим словом за сваку републику, рецимо Народна Република Србија, Народна Република Хрватска итд., а за све друге ствари као Народна влада итд. доста је велико слово у почетку. Ја мислим да такво двојство у правопису није погрешно (*Чује се: Двојства нема!*), а може бити да двојства и нема. Што се тиче предлога друга Сзве Косановића да у члану 2 буде казано и додато као трећи став: „Територија Републике утврђује се према стању затеченом 11-XI-1945 г.“, ја мислим и не знам да ли би требало и због чега би требало ту нешто мењати. Уопште, ниједан устав није такав да описује границе своје државе, а још мање да описује границе својих федералних држава. Ја не видим ту потребу. Уколико је мени познато, има ту један акт где су искрсла три до четири врло ситна спорна питања око неколико села, можда је то већ и решено, између Словеније и Хрватске, између Босне и Лике (*Један глас: Између Србије и Хрватске и између Македоније и Србије*).

Сава Косановић: Има таквих случајева на пуно места.

Претседник: Зато ћемо ми, кад дође моменат да се пред Скупштину изнесе то питање, формирати, по Пословнику Скупштине, посебну једну комисију, која ће испитати та два три случаја ситних спорова око разграничења, и Скупштина ће донети одлуку по томе.

Милош Минић: По члану 44 тач. 3 Устава речено је да у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спада и разграничење између република.

Претседник: Тако није речено „разграничиће се“.

Милош Минић: Речено је: „разграничење између република“.

Претседник: Разграничење између појединих федералних јединица спада у компетенцију читаве земље. Према томе, ако се појави спор, свршиће га Скупштина, а ако се не појави, остаје какве су границе природним путем настале.

Михаило Ђуровић: Ничим није озакоњено. Не постоји закон који утврђује границе између појединих федералних јединица. Мораће се донети један закон.

Милош Микић: Предвиђено је да Народна скупштина треба да реши та питања разграничавања између појединих република.

Сава Косановић: Они очекују разграничење.

Милош Микић: Устав је решио да Народна скупштина то реши.

Претседник: Устав даје ту компетенцију Народној скупштини и пред Народном скупштином ће бити то питање. Ја чувам тај акт већ два месеца, јер није могло да га реши Претседништво Привремене народне скупштине. Тај акт са неколико спорних питања дошао је после закључења Привремене народне скупштине и ми га морамо изнети пред ову Скупштину, кад она то буде решавала и она ће рећи: граница између Словеније и Хрватске иде туда и туда итд. итд., и то на основу Устава.

Мислим да није потребно оно што је друг Московљевић предложио о политичко-привредној и културној заједници. Јер шта се хтело са чланом 1 и са оном речју „заједница“? Хтело се да се да она политичко-јавно-правна, како хоћете назовите је, карактеристика наше Републике и њен социјални садржај и зато ми не можемо избацити ни то ла је она „савезна“, ни то да је она „народна“. Јер ми објашњавамо овим чланом, на крају крајева, само име државе. Ми државу зовемо Федеративном Народном Републиком Југославијом и сада то мало објашњавамо у томе истом члану. (Д-р Милош Московљевић: Ја сам хтео то мало више да објасним). Знам, али би било то „мало више“ сувишно. Ми кажемо да је она „савезна народна држава републиканског облика“. Сад кад кажемо „заједница“, онда, пошто смо рекли да је она „савезна народна држава“, значи да се с том заједницом мисли на државу као заједницу, на државну заједницу, и ту би имало места само нешто што код прављења овога пројекта није изгледало неопходно потребно, јер се садржи у неку руку, и готово потпуно се садржи, у ономе да су народи слободно изразили своју вољу да остану слободно уједињени у Југославији. Али из публике долази предлог да треба испред речи „заједница“ ставити реч „добровољна“, што би се могло примити. (Д-р Милош Московљевић: То је сувише). Јесте да је плеоназам, јесте да се то садржи у слободно израженој вољи, али ако

бисте хтели још више да подвучете ту добровољност њиховог уједињења, онда би то могло да се прими, а ако се сматра да није потребно, јер је већ садржано, онда не видим апсолутно ништа друго што би се у том требало да мења. Мислим да је формулација првог члана, оваква како је дата — добра.

Нема право друг Радмиловић кад премешта реч „народна“ испред речи „савезна“, да би испало да је Југославија народна савезна држава. То нема смисла баш због онога што он хоће и на основу чега он предлаже ту промену места. Јер важније место има она реч која стоји уз реч „држава“, која је ближе, а мање важно место она која је даље. И кад ми кажемо да је она „савезна народна држава“, ми кажемо да је она прво народна држава, а као таква и савезна, федеративна. Кад би обрнули ред, онда би добили да је то федеративна држава, која је поред тога и народна, и ту би се управо добило супротно ономе што је желео друг Радмиловић.

Онај израз „има у свом саставу“ код мене никад није изазвао тај ефекат, као што је изазвао код друга Радмиловића, јер не треба узети ту реч „има“ просто за себе, него је треба узети „има у свом саставу“. То је једна целина, где се каже у Народној Републици Србији налазе се та и та покрајина и области.

Милош Минић: У саставу Народне Републике Србије налазе се те и те области. Ова формулација је нејасна.

Д-р Милош Московљевић: У Народну Републику спадају и Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохијска област. Ове речи „налазе се“, су германизам.

Милош Минић: Ја мислим да је ова формулација најбоља: „У саставу Народне Републике Србије налазе се и Аутономна покрајина“ итд.

Владимир Симић: Можемо рећи: „постоје у саставу Народне Републике Србије“.

Претседник: Пошто је Србија сада у неку руку сложена народна република, јер су друге потпуне, целовите, од једног комада, пошто Србија, дакле, једино има једну аутономну покрајину и једну аутономну област, требало би некако казати да се Народна Република Србија састоји из, — па онда рећи 16 округа, затим Аутономну покрајину Војводину и Косовско-метохијску област.

Д-р Драгољуб Јовановић: Мислим да би добро било рећи: „У аутономној покрајини Србији налазе се и...“

Претседник: Ја бих предложио овај текст: „У саставу Народне Републике Србије су Аутономна покрајина Војво-

дина и Аутономна Косовско-метохијска област“. (Настаје општа дискусија с разним предлозима, коју претседник Моша Пијаде прекида.) Молим вас, можемо да кажемо: „У састав Народне Републике Србије улазе...“

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Не може се рећи „улазе“, јер треба констатовати једно стање.

Претседник: Мени стилизација „има у свом саставу“ ништа не смета.

Владин повереник: Ово није рђава формулација.

Сава Косановић: Можда би добро било да се каже да Војводина има положај аутономне покрајине, а Косово и Метохија положај аутономне области.

Владин повереник: Ја се са тим не бих сложио, јер ми овде одређујемо и положај и назив.

Претседник: Морамо да признамо да смо сви поштено прионули да нађемо решење.

Михаило Ђуровић: Господине Претседниче, треба водити рачуна о томе шта Народна Република Србија има по ред Србије, и зато треба ставити оно „и“.

Претседник: Не треба „и“. Ми смо казали да Федеративну Народну Републику Југославију сачињавају та и та и та република. А сада, као додатак, одређујемо шта Србија има у своје саставу. Или, да ипак ставимо једно „и“.

Владин повереник: Онда може да се стави једно „и“.

Д-р Милош Московљевић: Зашто не би казали „Народној Републици Србији припадају Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохијска област“.

Претседник: Не припада.

Милош Минић: Ја сам за израз „улазе у састав“.

Претседник: Мислим да не би требало ставити „и“ јер то је Србија, која има у свом саставу Војводину и Косовско-метохијску област.

Али, да сада идемо даље, а то ћемо после решити. Има још предлога на које се треба осврнути. У вези са првим чланом друг Московљевић је предложио да се иза речи „који су“ каже: „у заједничкој борби против фашистичког окупатора и домаћих издајника“.

Као што видите, нацрт је хтео да се осврне на то да да тако извештај историски осврт. У чл. 1 речено је да је то заједница равноправних народа, „који су слободно изразили своју вољу да остану уједињени у Југославији“. Мислило се на то да се ближе означи када је и на који начин изражена та воља. Мислило се да се помене Јајце, или борба итд., али се сматрало да то није довољно. Јер, у Јајцу

је то само формулисано, али је то уствари настало у току саме борбе. Мислило се да се означи 1943, па ако хоћете и садашња скупштина итд. Али, то је читав један процес. Може да се каже „који су у току своје ослободилачке борбе“, или после ње, или другачије, слободно изразили своју вољу. Међутим, овде треба да остане оно што је основно. А то је да је та заједница настала слободно израженом вољом свих народа да остану уједињени у једној заједничкој држави. То је основна мисао. А оно је историски осврт.

У члану 5 каже се: „Закони које изгласа Народна скупштина ФНРЈ објављују се на језицима свих народних република“. (Сулејман Филиповић: А у Пословнику се говори о српском, хрватском, словеначком и македонском језику).

Сад, питање је да ли је потребно то овде уносити? (Гласови: Није потребно). Да ли је потребно та четири језика огласити за некакве државне језике? Ја мислим да није. Ми чинимо ту све језике равноправним. Досада није било никаквих сукоба. Можете добити акт и послати акт на коме језику било. Досада нисмо у том погледу имали тешкоћа. „Службени лист“ се штампа у четири издања. Сви савезни закони морају да се објаве на та четири језика. Мислим да је то довољно.

Члан 2, нови, који је предложио друг Московљевић, потиче из његове карактеристике коју је желео да се унесе у чл. 1. То је уствари разрада оне карактеристике да је то политичка, привредна и културна заједница. Али кад већ није усвојена измена коју је он предложио у чл. 1, онда отпада и ова измена. Ја мислим, збиља, да би то било преопширно и не би одговарало ономе што желимо (Један глас: Било би умањење нашег уједињења), јер се не ради о томе да је то политичка, привредна и културна заједница. То су ствари које се виде у Уставу на својим местима. Али, овде се ради о државној заједници. (Д-р Милош Московљевић: Види се да је федерација). Овде, где ми дајемо основну карактеристику наше Републике, ми кажемо да је она савезна и да је она народна. А после се види како је изграђена и федерација итд., и како је она савезна, и види се зашто је она народна.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам хтео ту да дам садржину.

Претседник: Знам, али сте хтели одмах да дате много.

Д-р Милош Московљевић: То су темељи једног новог уређења државе.

Претседник: Што се тиче примедбе друга Радмиловића, да би у чл. 3 реч „обавијено“ требало употребити уместо речи „оивично“, савршено је неправилна. Што се тиче речи

„сјајан“ у чл. 3, она може да се изостави, она није ни потребна.

Стало се на гледиште да боје грба овде не треба описивати, јер оне не долазе на печате, штампбиље итд. У већини случајева он долази у употреби у једној боји, црно-белој. У Уставу не мора бити описана боја. То ће се рећи у Закону о грбу и застави, какав је цртеж и какве су боје, али у Уставу није потребно. Ми бисмо сасвим излишно одуљили један члан о грбу описивањем разних боја.

Када смо код грба, морам се осврнути на гледиште друга Рамљака. Он је нашао да је грб имитација. Личи, стварно потсећа оним класјем са петокраком звездом на врху и тиме да има нешто у средини између тога класја, на совјетски грб. Али мислим да нико нема ништа да нам пребаци за ту хералдичку позајмицу. Јер, ми можемо да му одговоримо: ето, и од оне старе Југославије, коју смо сахранили, узели смо тробојку.

Анте Рамљак: Не зато што је имитација, него зато што је лоша имитација.

Претседник: Добро, вама се не допада, мени се свиђа. Ми смо од прошле Југославије узели тробојку са једином реформом да смо јој ставили петокраку звезду. И народ се навикао у току ове четири године на ту заставу, а, бога ми, навикао се за ове две године и на овај грб. Ја се чудим другу Рамљаку да ће пламен да прогута жито и да каже да не зна шта то значи. Ја верујем да он није прочитао оно објашњење које је дато када је грб прављен. Али, ја мислим да је довољно погледати на њега па да се разумем смисао. Тих пет буктиња претстављају пет народа који се уједињују. Те су буктиње њихове слободе и уједињују се у један заједнички пламен. Не бих био никако за то да се тај грб, који је постао тако омиљен и популаран и разумљив народу, мења.

Што се тиче примедбе о ширини и дужини заставе, држава мора за заставу, која се зове државна, да одреди и однос ширине и дужине. Мора да постоји један пропис који каже: државна је застава таква, има те боје, има тај цртеж, прописује се ова дужина и ова ширина. Морају да се дају димензије. Нема ниједне државе која је казала да је државна застава произвољно широка и произвољно дугачка. А нико неће ухапсити чак ни скупштинског секретара ако окачи једну заставу дугачку десет метара, а широку свега три метра.

Друго, за ону звезду у средини — петокраку звезду, ако би она захватала само бело поље, то би било сувише мало и не би давало лепу слику. Зато она мора да уђе и

у горње — плаво поље и у доње — црвено поље, да би за-
става као целина пружала леп изглед. У том случају мора
да дође онај жути, златни перваз.

Ми можемо прећи сада од члана до члана, па да код
сваког члана кажемо и какав је предлог био дат да ја из-
јавим, у име друга Кардеља, код чега се остаје и шта се
прихвата, а шта не, па онда да гласамо о сваком члану. Мо-
лим вас да чујете члан 1.

Секретар чита 1 члан нацрта Устава.

Претседник: Ту има предлога које сам поменуо. Уколи-
ко се ко од предлагача не одрекне, узећемо их у обзир. Има
предлог д-р Московљевића да се после речи „заједница“ до-
да: „политичка, привредна и културна“, а да се после речи
„који су“, а испред речи „слободно“ ставе речи: „у зајед-
ничкој борби“.

Владин повереник: Ја мислим да би требало да остане
онако како је формулисано у нацрту Устава. То можда из-
гледа шематички, али највише изражава оно што се хтело
и што треба изразити у Уставу.

Претседник: Има један предлог из публике у коме се
каже: „Мислим да је неопходно да се у чл. 1 испред речи
„заједница“ дода реч „добровољна“. Друг Кардељ стоји на
гедишту да би се то могло примити. Иако је то плеона-
зам, могло би се примити.

Онда има предлог Јерка Радмиловића да се каже у чл.
1: „Федеративна Народна Република Југославија је народ-
на савезна држава ...“ Остаје ли предлагач код тог пред-
лога?

Д-р Јерко Радмиловић: Одустајем.

Д-р Милош Московљевић: Одустајем од предлога да
се у чл. 1 унесу речи: „у заједничкој борби“, а остајем код
предлога да се после речи „заједница“ дода: „политичка,
привредна и културна“.

Претседник: Друже Косановићу, је ли ваш предлог у
томе да чл. 1 гласи: „Федеративна Народна Република Ју-
гославија је савезна народна држава републиканског обли-
ка“. А оно даље да се изостави?

Сава Косановић: Ја сам казао да се око што је деклара-
ција да као увод Устава, тако да се други део чл. 1 и завршни део става 2 чл. 6, који су декларативно-политички,
даду као увод. Тај би увод могао да гласи овако: „Уставо-
творна скупштина, као суверени претставник народа, утвр-
ђујући слободно изражену вољу равноправних народа да
остану уједињени у Федеративној Народној Републици Ју-
гославији, а на основи тековина остварених у народносло-
бодилачкој борби, доноси овај Устав“.

Ја нисам изнео никакав предлог за гласање, него је то била само једна сугестија.

Владин повереник: Ја нећу да улазим у то да ли је потребна једна декларација као увод у сам Устав, али мислим ако би се изоставила ова реченица из чл. I од речи „заједница“ па до краја, да онда не би била у чл. I Устава нарочито подвучена добровољност постанка наше државе, а добровољност је једна државно-правна карактеристика наше државе. Ово није декларација. То је подвлачење једног елемента који нарочито карактерише нашу федерацију.

Претседник: То је оно добровољно што се налази у другим уставима.

Сава Косановић: Ја мислим да се тиме не умањује ако се то стави у уводу уместо у параграфу.

Владин повереник: Ми сматрамо да ово није декларација. Ја не улазим у то да ли је оправдана једна декларација као увод у Устав. Али предложено изостављање одредбе о добровољном стварању наше нове државе би било неправилно. Ово је овде унето као неопходна карактеристика наше заједнице, пошто је она добровољно постала заједница. Ако бисмо ми ово овде изоставили, ми би тиме негирали ту слободну народну вољу.

Сава Косановић: Ја не одричем то, али сматрам да је много важније да се то изрази у уводу него у једном параграфу.

Владин повереник: Потребно је да ми у Уставу дефинишемо федерацију; морамо у Уставу рећи шта је битност те федерације. Ако бисмо то овде изоставили, ми бисмо изоставили један важан елемент. Уосталом, питање је да ли је декларација уставно-правног карактера, да ли је једна норма.

Претседник: Ја такође налазим да тај елемент добровољности никако не сме да изиђе из граница параграфа, односно одредаба Устава. Оно што друг Косановић предлаже да дође напред као увод, то би могао бити предлог за ону формулацију оне одлуке коју ће донети заједничка седница Савезне скупштине и Скупштине народа на којој се врши проглашавање Устава, који су Савезна скупштина и Скупштина народа већ усвојили. Као што знамо, Устав се усваја и у једној и у другој скупштини, а затим се проглашава на заједничкој седници. Не оставља се Претседништву да проглашава Устав као друге законе, него Устав има ту привилегију да се проглашава на заједничкој седници оба дома. И тада ће се морати да донесе извесна формулација којом ће се изразити да је Уставотворна скупштина на заједничкој седници прогласила итд. Међутим, у са-

моме Уставу мора бити записана та битна карактеристика наше заједнице — да је она добровољно створена.

Сава Косановић: Добро, ја онда одустајем.

Претседник: Према томе код чл. 1 изгледа ми да не би остало никакво друго одвојено гледиште. Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих утолико изменио свој предлог да отпадне чл. 2 који сам предложио, али да се у чл. 1 ипак истакне да је то политичка, привредна и културна заједница. Ја сматрам да је цео чл. 1 есенција наше државе. Ту се приказује како је она постала и каква је њена структура, али недостаје њена садржина да је она политичка, културна и привредна заједница. А што се тиче оних допуна које сам предложио у чл. 2 мога предлога, може то да се сада изостави, а ја бих на одговарајућем месту у доцнијим члановима то нагласио. Међутим, ово је потребно да се унесе у чл. 1.

Претседник: Има реч друг Ђорђевић.

Владин повереник: Другови, ова формулација коју предлаже друг Московљевић мислим да би много изменила оно што је битно у нашој федерацији. За нашу федерацију не може се казати да је она политичка, културна и привредна заједница. То је политичка заједница, а да ли ће наши народи у утакмици појединих република створити једну јединствену културу — то је питање. Ми данас немамо заједничку југословенску културу, него националне културе по форми, а народно-демократске по садржини.

Што се тиче економског карактера заједнице, ми подвлачимо у федерацији јединство економских подручја, али ми у нашој федерацији нисмо могли да остваримо једну потпуну економску заједницу, јер ми један важан економски сектор дајемо на слободно располагање федералним јединицама. Ми смо једна заједница народа и никако даље не би требало да идемо. Што се тиче политичког карактера, ми смо довољно подвукли њено јединство и овде и нарочито код давања појединих надлежности, затим у свима оним члановима који говоре о јединству држављанства, јединством економском и привредном подручју итд. То је јединство подручја довољно обезбеђено код слободног промета, слободе разних аката власти итд. Стога мислим да не би било оправдано да уносимо оно чему овде није место. Ми смо овим хтели да обележимо државно-правну суштину наше федерације, а ако бисмо унели и оно што предлаже друг Московљевић, ми би у многоме извитоперили суштину наше федерације. Ја бих стога молио друга Московљевића да одустане од свога предлога, јер је јединство еко-

номско и привредно довољно загарантовано низом прописа у Уставу, а што се тиче културног наглашавања, то је једна сумњива формулација, која би била противна нашој федерацији.

Д-р Милош Московљевић: Ја мислим да то није правилно. Та питања треба да се регулишу Уставом, а после ћемо видети да ли је то централизам, или није. Друг Ђорђевић није ме могао уверити да може бити засебног економског развитка на пр. у Македонији, јер она сама не може, рецимо, да закључује трговинске уговоре. Мора да постоји један привредни план за целу земљу и свака се федерална јединица мора тога да придржава. Ми смо једна економска целина и не може се једна област развијати на штету друге, или на штету целине. Што се тиче културног развитка, ви на пр. установљавате централни комитет за високе школе и науке, а можда ће бити потребе и за којом другом таквом институцијом. Као што рекох, ми се појављујемо свагда као једна целина и држава мора настојати да се сви делови те заједнице равномерно развијају не само њиховом рођеном снагом, него снагом целе државе. Стога наша држава мора бити једна привредна и културна целина и зато сам ја и предложио да се тај њен карактер унесе у Устав.

Претседник: Молим лепо. Каква је ова наша држава и шта је држава, није нимало потребно да описујемо у том члану, да ли држава садржи и политику, и економију, и просвету, и шта ти ја знам све, и рударство и културу, и цркву итд. Нећемо ићи у описивање шта значи уопште држава. Ту је речено и има да се каже да је ова земља једна савезна, федеративна народна држава, да има републикански облик, тј. да је она једна државна заједница равноправних народа, настала слободном вољом свих народа. Описивати сад државу: да је то политичка, економска, културна или каквагод заједница, нека се не увреди друг Московљевић, таквом описивању изгледа било би места кад би се радило о неком друштву — рецимо певачком, али не о држави. Једно такво описивање је непотребно, него је довољно да се каже да је то једна таква државна заједница коју сачињавају равноправни народи, који су слободном вољом створили ту државну заједницу. И молим да се не усвоји овај предлог друга Московљевића, него да се остане на првобитном.

Д-р Драгољуб Јовановић: Свака ближа ознака би ишла чак и против. Ово је најшира формулација. Чак не држава, него заједница. То је најлепше.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам то предложио да се види да није полициска држава, него напротив...

Претседник: Из свега каснијег види се и шта значи та реч „народна“ и шта значи она „савезна“, каква је та федерација. Све је то у овом нацрту Устава врло јасно речено. Према томе, пошто је дискусија по првој глави завршена и члан 1 прочитан, питам: примате ли члан 1 такав какав је отштампан? (Прима се). Има ли ко да је *против*?

Д-р Милош Московљевић: Ја морам остати при свом предлогу.

Претседник: Има ли још ко да се слаже са другом Московљевићем? Да ли је још неко за предлог друга Московљевића — да се каже да је то „политичка, привредна и културна заједница“? Гласао је за тај предлог само друг Московљевић. Објављујем да је чл. 1 примљен. Прелазимо на други члан.

Секретар чита други члан.

Претседник: Да ли се прима члан други онакав какав је отштампан.

Д-р Анте Рамљак: Има предлог да се Аутономна Косовско-метохијска област, реч „област“ замени речју „покрајина“.

Претседник: У словеначком језику реч област значи и власт, али ја сам видео и словеначки превод овог нацрта. Употребили су израз област, употребили су га зато што је тај израз био уведен кад се Југославија делила на области, па није непознат.

Д-р Милош Московљевић: Област кад значи власт то је провинцијализам.

Претседник: Вама изгледа провинцијализам, њима је у књижевном језику.

Морала се учинити извесна разлика, а зато је било и разлога. За грађане Косова и Метохије нема ту ничег увредљивог, јер Војводина и бројно по становништву и по територијалној величини, а особито по економској снази, културно итд. стоји међу првима у Југославији. Она је ако хоћете, на вишем ступњу развоја него и понека федерална јединица, и то се хтело подвући, бар тим именом, да је њој дат назив покрајина, а Косову и Метохији област. Као што ћете видети касније нешто је друкчија организација власти у једној и другој, ма да су њихова права, аутономна права једнака. Прима ли се члан други онакав какав је? (Прима се).

Објављујем да је чл. 2 примљен.

Д-р Анте Рамљак: Ја гласам *против* и остајем код свога предлога.

Претседник: Прелазимо на члан 3.

Секретар чита члан 3.

Претседник: Да ли се прима члан 3, пошто смо изоставили реч „сјајан“?

Сава Косановић: Предложено је да месец новембар буде замењен римским бројем једанаест.

Д-р Драгољуб Јовановић: Боље да се каже „окружено“, а не „оивичено“.

Претседник: Може да буде реч „окружено“. Према томе овај члан би гласио: „Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије претставља поље окружено житним класјем. Класје је на дну повезано траком на којој је исписан датум 29-XI-1943. Између врхова класја налази се петокрака звезда. Усред поља налази се пет буктиња које су положених чији се пламенови спајају у један пламен.“

Прима ли се овај члан овако стилизован? (Прима се).

Објављујем да је чл. 3 примљен.

Секретар чита члан 4.

Претседник: Дакле, у овом члану реч „висине“ треба заменити речју „ширине“. Прима ли се члан 4 с тим, да се у реченици где се каже „... свака боја заузима једну трећину простора...“ уместо „висине“ каже „ширине“ заставе.

Д-р Милош Московљевић: Неко је предложио, мислим Рамљак, да уместо речи „хоризонтално“ буде реч „водоравно“.

Претседник: Може и реч „водоравно“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Треба да стоји: „... водоравно, и то овим редом...“, значи одозго на доле.

Претседник: Реч „плаво“ остаје, јер код нас „модро“ је нешто друго, јесте плаво, али је то више љубичасто. Код нас није модро оно што је код Хрвата. Ми знамо за плаво море и за сиње море. „Сиње“ је више литерарна реч. Обично је боја плава.

Молим, прима ли се члан 4 са овим изменама, уместо „хоризонтално“ да дође реч „водоравно“, а после речи „редом“ да се дода „одозго“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих изоставио „златом“ и ставио бих „жутом бојом“.

Претседник: За званичну заставу је златна боја, а некад може и жута. Мора да је грешка. Не треба да стоји „златом“ већ треба да стоји „златном“. На основу овога описа грба могао би човек да направи доста различитих грбова од онога што имамо. Ако бисте хтели прецизно, како би то хералдичка наука хтела да опише један грб, то би

изгледало мало подугачко, али је ствар сведена ипак на оно што је довољно у Уставу да се зна да има један пропис и мислим да се задовољимо са овом изменом „оивичена златном (жутом) ивицом“. Дакле, после „ивицом“ брише се заграда и ставља се после речи „жутом“.

Примате ли члан 4 са овим изменама? (Примамо).

Д-р Анте Рамљак: Ја сам за своју стилизацију.

Претседник: Према томе сте *против*? Има ли ко — ко је *против*? (Нико се не јавља).

Објављујем да је члан 4 примљен.

Д-р Анте Рамљак: Остаће мој предлог у пракси.

Претседник: Ви се буните против новог Устава.

Д-р Анте Рамљак: Не, не буним се против новог Устава.

Претседник: Молим вас, друже Рамљаче, ја ћу вам дати објашњење шта ће остати, а шта неће остати. Када су те заставе настале без икакве наредбе, појавиле су се, сасвим природно, петокраке звезде на тробојкама. Онда је била наредба Врховног штаба, мислим још у Ужицу, а можда још и пре — у Крупњу, да партизански одреди сваке федерације, сваке федералне јединице имају као заставу националну заставу народа коме припадају ти одреди са петокраком звездом у средини. Није била тачно одређена ни димензија, ни све ово друго што се сада помиње. На капама била је петокрака: у Србији на српској тробојци, у црној Гори на црногорској, која је истоветна са српском: црвено, плаво, бело, у Хрватској на хрватској тробојци, у Словеначкој на словеначкој. У Босни је требало да буду двокраке, српска и хрватска. Чланови Врховног штаба требало је да носе петокраке звезде са југословенском тробојком. Онда је народ правио заставе како је знао и умео. Негде, где је било више смисла, петокрака звезда обухватила је и оно горње и оно доње поље. А у Лици на сто црвених застava са петокраком могли сте да видите једну тробојку. А сада, видите, без наредбе, да је народ почео да ставља мало већу звезду, јер она звезда само на белом пољу није најбоља. Људи ће, према томе, када буду могли да нађу жути перваз, да направе заставу.

Д-р Анте Рамљак: То није важно, моја примедба је само напомена.

Претседник: Па добро, да не трошимо више речи.

(Затим је примљен члан 5 без измене).

Претседник: Дајем 10 минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу. Прелазимо на претрес друге главе — народна власт.

Секретар чита II главу — чланове 6, 7 и 8.

Претседник: Жели ли ко реч по овој глави?

Д-р Милош Московљевић: Желим ја.

Претседник: Има реч народни посланик д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: У члану 6 у другом ставу говори се о томе како народ остварује своју власт. Ту се помињу те власти. Ја хоћу да кажем неколико речи о терминима. Ту се каже да „народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа“, — овде се не каже, али се подразумева реч „то јест“ — то су народни одбори, који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали и развили се у народнослободилачкој борби. Дакле, видимо да се и кроз цео овај Устав провлачи тај назив: народни одбори. Али не скроз. Ово је копија совјетског устава где су народне власти Совјети. Они се тако зову од дна до врха. Само, Врховни Совјет се зове Врховни Совјет код појединих република, затим Врховни савез совјетских република. Код нас то није доследно спроведено. Ми имамо народне одборе доле, а на врху имамо Народне скупштине појединих република и Народну скупштину Југославије.

И онда испада овако да се код нижих власти, рецимо месних, врховна власт зове народни одбор, а народни одбор има своју скупштину. Ту су помешани појмови, час одбор има једно значење, а час друго. Не може према ономе шта та реч значи одбор имати своју скупштину. Одбор је једно уже тело које се одабира из једног ширег тела. Могу бити само извршни одбори неког тела, који су рецимо скупштине. Не може један одбор да држи скупштине него седнице. Ја мислим да би требало наћи други израз зато да будемо доследни. Тако, кад у совјетском уставу стоји „Совјет“, ми га нећемо назвати Савет али назовимо га веће, то је нешто друго. Веће је један узак круг људи, а не широк, и веће има своју скупштину, и онда може да буде и врховно веће. Или пак нека буде свуда „скупштина“, од појединих места па све до савезне републике. Скупштину сачињавају сви становници једног места, а у срезу и округу изабрани народни претставници и тако иде до савезне Скупштине. И свака та скупштина нека има свој народни одбор, који се може назвати извршни одбор, као извршно тело скупштине. То је прво што сам хтео да кажем и молим да се позабавите тиме, да видите да ли су моје примедбе оправдане.

У чл. 7, у другом ставу, говори се о једној новој институцији, одредби нашег Устава, која до сада није била у другим земљама. Моја се странка такође залагала и предлагала одговорност посланика својим бирачима. Реч је о везаном мандату, императивном мандату. Стара демократија, либерална, сматрала је да је то против демократије. Међутим, ми видимо да је та одредба ушла овде. Само мени некако није јасно како ће се то извести да посланици одговарају својим бирачима, то значи оним људима који су гласали за њих? Узмите, рецимо, у једном срезу половина је гласала за једног посланика, а половина није гласала, и ко ће онда одлучивати када је тајно гласање, а друга је ствар да је гласање јавно. У том случају позову се ти људи и питају јесу ли задовољни радом посланика. Када је тајно гласање ко ће да одлучује? Онда може да се деси да дођу они који су гласали у „црну кутију“ или нису дошли на гласање и да одлучују да ли ће тај посланик бити посланик или неће. То је једна врло лепа одредба, али желео бих да чујем друга Ђорђевића како он мисли да је то изводљиво. Може бити да би било једино изводљиво кад би постојале организоване странке, јер свака странка има своје чланове који су уписани, па нека они одлучују да ли је посланик одговорио њиховој жељи или није.

Претседник: То онда није одговорност пред бирачима него пред странком.

Д-р Милош Московљевић: Али се претпоставља, ако су чланови странке, да су гласали за њега.

Михаило Ђуровић: Немојте то да прејудицирате, то ће закон да реши.

Д-р Милош Московљевић: Ја ништа не прејудицирам. Кад претресамо основне одредбе Устава, којим треба да регулишемо живот земље, мора да нам буде јасно како ће се то изводити. (*Моша Пијаде:* Покретање питања је сасвим правилно).

Хтео бих да предложим да се иза речи „законом ће се прописати у којим случајевима и под којим условима грађани могу опозвати своје народне претставнике...“ додају и речи „и на који начин“.

Претседник: Реч има посланик Јерко Радмиловић.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја се потпуно слажем с мислима израженим у овим члановима. Нарочито се слажем с појмом и именом ријечи „одбор“. Међутим, из неких језичних разлога у другој алинеји има један мали несклад, више језични него идејни. У другом ставу чл. 6 спомињу се органи државне власти, и као органи државних власти спомињу се народни одбори, „који су од мјесних народних одбора до

скупштина народних република..." Можда би требало, није сам још сигуран, овдје поред народних одбора додати „и скупштина“. Овдје се говори да народ остварује своју власт путем слободно изабраних претставничких органа. Ти органи су народни одбори. Међутим, поред народних одбора појављује се и скупштина, као што даље говори овај члан, који износи развој народноослободилачке борбе, па све до Народне скупштине ФНРЈ. То је развојни пут који је прешао одбор, од мјесног одбора до садашње Народне скупштине. Пошто се овдје даље говори о скупштинама, можда би требало да се унесе поред народних одбора „и скупштина“.

Милош Минић: На које скупштине мислиш?

Моша Пијаде: Онда би требало брисати све од до и цео смисао се мења.

Д-р Јерко Радмиловић: Мислим да би требало овако рећи у складу са ријечима које су изражене, а које су правилне: „Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, народних одбора и скупштина, који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали и развили се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе“. Све је то исто, само се ради о језичном изражавању.

И у чл. 8, у другом реду написана је великим словом ријеч „Устава“, па не знам је ли то штампарска грешка, или се можда жељело да нагласи нарочита важност устава појединих народних република. Граматички требало би написати малим словом, јер се ту ради о више устава, а устав да остане великим словом кад се мисли на Устав. (*Моша Пијаде:* Један одређени). Дакле, требало би овдје написати „устава“ малим словом, уколико се није хтјела да подвуче нарочита важност тих устава.

Претседник: Реч има д-р Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ја се слажем са примједбом друга Радмиловића с тим додатком да у другом ставу члана 6 испадне она стилизација због које се буни, друг Московљевић. Може бити да би требало потражити коју другу стилизацију да би ово „народних одбора“ било јасније, јер Радмиловићева стилизација ипак може бити мало нејасна. (Чита други став члана 7 пројекта без речи „народних одбора“). Овдје се јасно види о чему се ради кад се испусте ове ријечи „народних одбора“.

Даље, хоћу још нешто да напоменем. У чл. 7, ставу 1 каже се да све органе државне власти бирају грађани итд. тајним гласањем. О тајном гласању се говори и у члану 23,

у трећем ставу, где се каже да је бирачко право опште, једнако и непосредно и да се врши тајним гласањем. Поставља се овдје питање: да ли је ово тајно гласање само право грађана — или дужност, или је и право и дужност. Код ових избора се људи нијесу слагали: да ли је један грађанин, који није гласао тајно, прописно гласао. Једни су тврдили да на то грађани имају право. Ако се ја не послужим тим да тајно гласам, не може ме нико прогонити. Кад је то нејасно у изборном законодавству, нејасно је остало и овдје, и требало би исправити. Али би ова исправка много лакше могла да се учини код чл. 23, где би се могле у ставу 3 изоставити ријечи „и врши се тајним гласањем“ и ставити да сваки грађанин има право да тајно гласа. Ако сте ви за то да грађани имају и право и дужност да врше тајно гласање, онда молим да се то и изрази, јер овако увијек остаје нејасно: да ли је то и право и дужност.

Претседник: Ја желим нарочито због ове дискусије око народних одбора да мало погледамо историски на ствар како је текао развитак, и да вам дам објашњења како је дошло до овога и колико смо ми у току ових неколико година имали посла са том терминологијом и покушавали да нађемо и исправимо неједнакости терминологије идући одоздо до горе, или идући хоризонтално по разним јединицама. Срески одбори имали су свога претседника и секретара и вршили су своје извршне послове. Међутим у 1942 години, у првим писаним прописима о организацији власти већ се осећало да осим ужег одбора од 10—15 људи треба да се означи и некакав шири пленум који би такође бирао народ, па смо дошли на израз скупштина, среска скупштина, окружна скупштина итд. Намеравали смо да надовежемо на лепе демократске традиције Србије, која је имала среске и окружне скупштине, и та тенденција није могла ни у којој дивној федералној јединици наићи на противљење, јер је схваћен демократски значај широког изборног тела. Али тиме смо усвојили подвојеност у терминологији. У Словенији, на I заседању, у Черномељу, био је употребљен израз да одбор има скупштину, скупштину одбора. Ја сам се исто тако онда бунуо како то да одбор који је нешто уже има и неку скупштину, која треба да буде нешто шире, и како то да она буде његово тело. Међутим, развој је ишао тако и ми смо скупштином назвали среску скупштину, окружну скупштину и Народну скупштину. И сада смо прошли кроз све те фазе које треба да установе једну терминологију. Народни одбор као оличење народне власти постао је један израз који не можемо избацити. Ако бисмо га избацили, народу би то изгледало да мењамо нешто у самој суштини. Као што је казао друг Драгољуб Јовановић, наша народна

власт је у неку руку одборска власт, и то хоће да се каже овде. Не треба ни најмање стати на становиште да је то једна камуфлажа „совјета“ и да је то израз који је нађен зато да се не би казало: совјети месни, срески итд. и да је скупштина опет сакривање совјета итд., јер овом карактеру, какав треба да има наша Република не би ни у ком случају одговарало совјетско уређење ни по начину по коме су совјети постали, из фабрика, радионица, из војске, из села, и сам начин постанка не би оправдавао да ми то изједначујемо. То је једна самоникла форма, настала под нарочито одређеним условима, и тако се под одређеним условима развила. Ако хоћемо да кажемо да су не само среска и окружна скупштина него да је и скупштина федералних јединица, народних република, па да је Скупштина читаве Југославије — народна, да она има онај карактер који има један сеоски народни одбор, да је то један систем власти, — онда смо били принуђени, да то формулишемо како је овде формулисано. Ја мислим да је то правилно. Мислим да смо у овоме пројекту нашли доста zgodну форму. Нисмо употребили израз: „скупштина среског одбора“, али кажемо да срески одбор држи своју скупштину, тако да се он као целина зове одбор, и да има свој ужи извршни орган, који се састоји од претседника итд., и да држи своје скупштине. Тако смо задржали израз скупштина, а оставили оно име за те одборе: месни градски, срески, окружни итд. Разуме се већ да би за парламенте појединих република и за савезну Републику морала остати народна скупштина. То је резултат самог развоја, и ја не видим да је то незгодно, макар да са језичне стране, може бити, изгледа неправилно, али је развој био такав и мислим да у то не би требало да дирамо. И зато је немогуће изоставити, како кажу другови, „народни одбори“. Баш то треба да стоји, и кажемо: „који су до скупштина народних република...“, и онда да то спада у овај систем да је народна власт организована у народним одборима. То је моје објашњење по томе питању.

Д-р Драгољуб Јовановић: Јесу ли по томе схватању скупштине народних република одбори?

Претседник: Јесу. А и скупштина федерације исто тако (Д-р Драгољуб Јовановић: Одбор). Хоћу да покажем да нема разлике одозго до доле и да је то један целовити систем. Разуме се да законодавну функцију може вршити само скупштина федерације кад се ради о савезним законима, и да законодавну власт у републици има искључиво народна скупштина републике. Оне могу доносити законе, али оне имају ипак свој делокруг у границама које им је дао закон: Устав федерације и Устав републике. Оне су суверене. Оне доносе одлуке и нису само извршни органи неке

више власти. Оне доносе своје буџете, доносе разне одлуке, оснивају извесне установе итд., и према томе наредбодавне су.

Д-р Драгољуб Јовановић: Имају своју легислативу.

Претседник: Јесте, имају своју легислативу иако њихове одлуке не носе наслов закона. То је оно што се тим чланом хтело да каже.

Оно питање које је поставио друг Московљевић, о одговорности посланика, мислим да је за Устав сасвим довољно кад утврди да су посланици пред бирачима одговорни. Та одговорност посланика пред бирачким телом које га је делегирало у којигод од ових одбора, одоздо до горе, у једној демократској републици, оваквој народној, — неизоставна је, и њихова одговорност треба да буде ту. Како ће одговарати посланици пред бирачима? Добро, изађе на биралиште 80% бирача. Од тих 80%, 70% су гласали „за“ и изабрали некога, а 30% било је против њега. И сада неки шут може бити изабран неко релативном већином гласова у једном срезу, а већина гласова да су подељени на друге партије и на оне који уопште нису дошли на биралиште. Али кад је он већ изабран, он је посланик тога среза и он одговара читавом томе телу, одговара бирачима читавог среза. Његова одговорност пред бирачима била је одговорност пред бирачима целог среза. Сада је ствар закона о народним посланицима и закона о скупштинама да утврде детаље како се та одговорност врши, како је он дужан полагати рачуне, да ли му се одређује да свака два месеца мора сазвати збор бирача, и шта ти ја знам, да поднесе извештај о своме раду. Мора се наћи законска форма како да држи тешњи контакт са бирачима, да њима полаже рачуне о своме раду као посланик и о раду тела у коме је посланик. Исто тако тај закон би предвидео: под којим условима, у ком случају и на који начин могу бирачи да поставе питање његовог опозивања. И сада, разуме се и овде је унето то и није говорено само просто да бирачи имају право да опозову посланика са чијим радом нису задовољни, него тамо где се говори о опозивању, речено је да ће се законом прописати под којим условима и којим начином могу грађани да га опозову. Јер ако би једноставно метнули да грађани могу опозвати, онда тешко посланицима, скупштини и народу. Онда би то било једно изигравање и сваког часа би били разговори око опозивања итд. Ми морамо ипак наћи такав начин да право опозивања не буде илузорно, већ да оно буде стварно, али да не постане оружје једне лаке политикантерије, него да буде једна озбиљна ствар, и кад народ опозива бирачко тело и опозива посланике, онда да

постоје стварни разлози и да буду извршени на достојан начин. То је ствар закона који ће то уредити. За сам Устав сасвим је довољно да се каже: да они одговарају, да су одговорни, да се утврде принципи одговорности пред бирачима и да се утврди да ће закон прописати под којим условима, у којим случајевима и на који начин су одговорни.

Што се тиче примедбе друга Рамљака о тајном гласању, ја мислим да је формулација која је овде дата исправна. Бирачко право је опште, једнако, непосредно, а гласање је тајно. То је начин, на који се то бирачко право врши. (Михаило Ђуровић: А и слободно). Молим вас, савршено је непотребно говорити о слободном кад је оно опште, кад је оно једнако и кад је оно непосредно. Молим лепо, то су три појма, три карактеристике сваког изборног права које претендује да је слободно.

Михаило Ђуровић: Углавном се поставља питање: да ли је оно само право или и дужност?

Владин повереник: Он је поставио питање да ли је тајно гласање дужност.

Михаило Ђуровић: Да ли је обавезно или није обавезно? Ми смо практиковали досада да је слободно за грађане, тј. да није обавезно.

Претседник: Па, овде нема обавезе за грађане.

Владин повереник: Ја ћу одговорити на ово питање другу Ђуровићу. Што се тиче питања слободног гласања, мислим да постоји неспоразум између другова посланика. Да ли се ради о питању слободног гласања или о питању да је тајност једна обавеза за оне који врше гласање? Да говоримо по првом питању. Сигурно је да је тајно гласање једно право а истовремено и једна обавезна норма. То је императивна норма у нашем изборном закону и нико не може да је изиграва. Али наравно, ако неко погрешно омашком, без намере да изигра закон, ми га нећемо узимати на одговорност. И обратно, ако он то учини са намером и повреди тајност у намери да повреди уствари једну обавезну норму, он ће бити позван да одговара.

Што се тиче другог питања, које је принципијелније... (Д-р Анте Рамљак: У пракси није.) Па, друга је ствар што ви у пракси нисте провели. Па, било је и таквих бирача који су пристајали и да плате казну, само да јавно изразе своје расположење. Има људи који су хтели да манифестују своју вољу, односно своју приврженост Фронту, као што је било и других који су на тај начин хтели да изиграју тајност нашег изборног система. Међутим, то је једна обавезна норма и прекршај те норме кажњава се.

Што се тиче питања да ли је гласање обавезно,

из наших општих принципа о праву грађана јасно излази да грађани имају право да гласају. Али, нигде нема прописа у којима би се говорило да грађане неко натерује да врше то своје право. То је њихово право и они могу да га употребе или не употребе. Нема никакве санкције на основу које би се грађанин могао принудити да врши то своје право. Зато ми не кажемо да је гласање и дужност и право. А правили смо разлику где је нешто дужност и право, а где је само право. Кад смо казали да је право, онда то значи да то право може да се употреби или не употреби. То је потпуно јасно и ни у ком члану овога Устава не постоји предвиђена принуда за народ да гласа.

Михаило Буровић: Ја бих, у вези са објашњењем Јована Ђорђевића, хтео да ова ствар добије више јасноће наместо правне философије. Мислим да једна реч додата ставу првом, члана 7, не би била сувишна, тако да тај став, рецимо, гласи: „Све органе државне власти, народне одборе и скупштине, бирају грађани слободно на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем“. То би само допринело да се доцније прописи Устава не би евентуално погрешно тумачили само зато што сада нешто не пише у Уставу.

Владин повереник: То пише у чл. 23 Устава, у коме се каже да сви грађани имају право да бирају и да буду бирани. То је јасна правна формулација. Нема ту никакве философије. Јер, зна се шта је право, а шта обавеза.

Претседник: У чл. 23 Устава јасно се каже да имају права да бирају и да буду бирани. Је ли то обавеза да буду бирани? Није.

Владин повереник: Ја мислим да је то добро и логично.

Претседник: Што се тиче формулације, коју предлаже друг Рамљак, мислим да би она била немогућа. Јер, рећи да сваки бирач има права да своје бирачко право врши тајним гласањем, то значи оставити грађанину да га врши тајним или јавним гласањем. А у том случају нема слободних избора, нити непосредног тајног гласања. Један од основних услова да избори буду слободни јесте да гласање буде тајно.

Владин повереник: Чланом 23 нормирано је право, а чл. 7 садржи државну норму да се избори врше тајним гласањем. И ту тајну нико не може да изигра. А ко је изигра — одговара.

Д-р Драгољуб Јовановић: У члану 7 нормира се како треба вршити гласање: тајним гласањем.

Владин повереник: Та тајна обезбеђена је са две стране.

Д-р Анте Рамљак: Баш због ове стилизације, а друг Борђевић наглашава да је то по чл. 7 право и да према томе не треба рећи да је слободно, јер је право, ја бих, пошто су ми се на терену појавили људи који нијесу тако мислили као ви и ја, предложио да се то још јасније одреди.

Претседник: Свуда је било таквих случајева, свуда су се појавили. Можда није било бирачког места на коме бирачи нису хтели да демонстрирају своје нерасположење. И не само они који су били за Фронт, него и они који су били против. Отворено и јавно хтели су да гласају у „ћораву кутију“. Хтели су људи да покажу како мисле, па ма и платили или отишли у затвор. Али, тајност гласања закон мора да пропише, јер без тога нема слободних избора.

Владин повереник: Ако ми доцније изменимо систем и узмемо систем ковертирања листа са именима кандидата, као што је у Енглеској, онда ту не може бити злоупотребе тајности гласања. Бирач напише на листићу име кандидата за кога гласа и спусти коверат са листићем у кутију.

Претседник: Он може, ако хоће, и да потпише листић. Бирачки одбори имају дужност да спрече злоупотребу тајног гласања.

Д-р Милош Московљевић: У вези са терминологијом о којој сам малопре говорио, ја бих, после говора друга Моше Пијаде, рекао да је овде извршен некакав компромис између старе традиције и ове нове. Јер, ми знамо да је у Србији био уобичајен назив Народна супштина, а те народне скупштине, које су биле израз народне воље, обарале су понекад и саме краљеве. Али, у нашој народнослободилачкој борби уведени су народни одбори, то су на почетку и били одбори, то се сада задржава. Али, ја се бојим да ће бити збрке појмова. Ови називи се брчу. Час се каже „народна власт“, а час „органи државне власти“, „органи савезне државне управе“. На једном месту се тако каже, а на другом месту „органи државне управе“. На једном месту се каже „народна власт“, а на другом месту „савезна власт“. Понеки пут се потрешно употребљавају поједини изрази. О томе ћемо говорити када дођемо на то. У чл. 6 каже се: „Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти“, а доцније се говори о државним властима, а то су уствари власти појединих република

Претседник: И сеоски одбор је орган државне власти. Ми смо као наслов главе II ставили: „Народна власт“. Ту показујемо карактер који има власт у нашој народној држави, а то је да је она — народна власт. Иначе, сви су прет-

ставнички органи државне власти, почев од сеоског одбора па до Савезне скупштине, органи државне власти.

Д-р Милош Московљевић: Треба рећи: органи државне управе

Претседник: Не, не. Народна скупштина сваке федеративне републике је орган државне власти, а не управне власти.

Д-р Милош Московљевић: Кад би се рекло: власт савезних република, то је друго; али, кад се каже: државна власт, то може бити и полициска власт. И жандарм је био власт. Наша држава је народна, па и њена власт је народна. Ми тиме не укидамо државу. Органи државне власти су сви претставнички и изборни. Самим тим они су органи народне власти. Они имају народски карактер. Из њих произилазе органи државне управе. Ту нема нигде никакве грешке. Јасно је шта је орган државне управе, а шта је орган државне власти, а та власт има народни карактер.

Д-р Драгољуб Јовановић: Објашњење које је дао друг Моша Пијаде врло је јасно кад он народним одбором назива све изабране претставничке органе, све органе које народ бира. И у том случају стилизација чл. 6 може остати како је замишљена. Али, у чл. 7 имамо да се народни одбори одвајају од скупштине. Ту се већ прави разлика. Није логично спроведено начело: да су све то народни одбори. Треба остати логично и доследно ономе што је објаснио друг Моша и код чл. 6 и код чл. 7. Зато бих ја предложио да други став чл. 6 гласи овако: „Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, преко народних одбора, — од месних народних одбора до скупштине народних република и Народне скупштине ФНРЈ, који су настали и развили се у народноослободилачкој борби.....“ Тиме се прокламује начело да је то све одборска власт. А у чл. 7 не треба рећи онако како је написано, него да претставничке органе државне власти бирају грађани, јер има органа које грађани не бирају општим и једнаким правом гласа, него их бирају на други начин.

Д-р Милош Московљевић: У чл. 77 Устава каже се: „Највиши извршни и наредбодавни орган државне власти ФНРЈ јесте Савезна влада.“ То је, дакле, орган.

Претседник: Орган државне власти, али извршни и наредбодавни орган. А државна власт је и Народна скупштина.

Д-р Милош Московљевић: Све су то државне власти. Владин повереник: То су извршни органи.

Д-р Милош Московљевић: То није јасно. Кад се каже: сви органи државне власти, ту спадају и извршни и на-

редбодавни органи. Ако се прими оно што предлаже д-р Драгољуб Јовановић, онда је то ограничено, онда се зна да су то претставнички органи.

Претседник: Могле би се ставити ове две речи „претставнички органи“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Исто тако требало би ставити те речи и у чл. 7.

Д-р Милош Московљевић: Ако станемо на гледиште да је Савезна влада такође државна власт, а њу бира Скупштина, њу не бира народ непосредно него посредно.

Претседник: Она је орган државне власти. Она није власт, она је државна управа, државна администрација.

Сава Косановић: Сви извршни органи су посебно бирали.

Претседник: Почев од најмањег органа па до највећег, сви су они посебно бирали од својих тела која претстављају власт. Власт врше срески, окружни и обласни народно-ослободилачки одбори, власт врши скупштина народне републике, власт врше скупштине федерација. Они носе власт, а ови други њихови органи су органи државне управе и одговарају њима, а не народу и могу бити смењени. Према томе ја мислим да се чл. 6 може примити у оваквој редакцији:

Члан 6

„У Федеративној Народној Републици Југославији сва власт произилази из народа и припада народу.“

Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, преко народних одбора, од месних народних одбора до скупштине народних република и Народне скупштине ФНРЈ, који су настали и развили се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе.“

Прима ли се овако-стилизован члан 6? (Прима се). Објављујем да је примљен.

Усвајате ли чл. 7 по предлогу д-р Драгољуба Јовановића да се у првом ставу, у првој реченици, после речи „све“, дода реч „претставничке“, па чл. 7 гласи овако:

„Све претставничке органе државне власти бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем.“

Народни претставници у свим органима државне власти одговорни су својим бирачима. Законом ће се прописати у којим случајевима, под којим условима и на који начин грађани могу опозвати своје народне претставнике и пре

истека рока за који су изабрани.“ (Прима се). Објављујем да је члан 7 примљен овако како сам прочитао.

У члану 8 нема никаквих промена само би после речи „ФНРЈ“ требало ставити запету, а идућу реч почети са малим словом. Прима ли се овај члан овако? (Прима се). Има ли ко против? (Нема). Објављујем да је чл. 8 примљен.

Сада би требало да пређемо на трећу главу, али пошто је друг Хебранг болестан, а њега специјално интересују одредбе о друштвено-економском уређењу, а и пошто је време поодмакло, то ћемо дискусију о овој глави одложити за идући састанак.

Михаило Ђуровић: III глава доноси основна права народа и република, а не говори о друштвено-економском уређењу, па бисмо могли да пређемо на њен претрес.

Претседник: Да, али пошто је време већ поодмакло, а осим тога наш Уставотворни одбор прешао је већу материју од Уставотворног одбора Скупштине народа, то можемо вечерашњу седницу закључити.

Идућа седница нашег Уставотворног одбора одржаће се у понедељак, 17 о. м. у 16 часова.

(Седница је закључена у 20,15 часова).

Шеста седница

(17 децембра 1945)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао претседник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам данашњу седницу. Молим да саслушате прозивку.

Секретар Д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Изволите саслушати записник прошле седнице.

Секретар чита записник пете седнице од 14 децембра 1945 г.

Претседник: Има ли примедба на записник? (Нико се не јавља). Пошто примедба нема, записник се прима и оверава.

Прелазимо на дневни ред: наставак специјалне дебате о глави III — Основна права народа и република.

Дајем реч владином поверенику д-р Јовану Ђорђевићу ради кратког образложења ове главе.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Глава III је од великог значаја за опште принципе наше нове државе и она долази после главе о народној власти, јер наша држава, поред тога што је народна, она је и савезна држава једног нарочитог типа. Карактер те наше федерације, те наше нове народне савезне државе, дат је у основној поставци у овој глави III, у неколико кратких, јасно одређених чланова. Наша федерација, за разлику од многих старијих федерација, а слично совјетској федерацији, заснована је на принципу националности. Свака федерална јединица, изузев Босне и Херцеговине, заснована је на националном принципу. Наша федерација постигла је решење националног питања на најдемократскији начин који је досада познат у свету. То демократско решење националног

питања у једној вишенародној држави и све основне поставке дате су у овој глави III. Наша федерација је слободна добровољна заједница равноправних народа. Отуда се у овој глави потврђује та национална слобода и сувереност наших народа, и сваки акт који би био уперен против суверености, равноправности и националне слободе наших народа, оглашава се за противустанак. Што се тиче организационе потврде ове суверености наших народа, односно њиховог слободног опредељења, на основу равноправности и добровољног учествовања у државној заједници, — та потврда је у овом Уставу дата на тај начин што је проглашено да народне републике имају своја суверена права; да Федеративна Народна Република Југославија заштићује и брани суверена права својих народних република, штити њихову безбедност и њихово друштвено и политичко уређење, и, најзад, што народне републике самостално доносе свој устав.

По овој формулацији наше народне републике, доследно демократским принципима, претстављају федералне јединице са карактером држава. Оне имају државну суштину. Ова државна суштина састоји се поред осталог у томе што оне имају право да доносе самостално своје уставе. У томе уставу оне изражавају своја суверена права. Та суверена права ограничена су само оним атрибуцијама које су оне пренеле на заједничку државу, — као што је то јасније изражено доцније у једном члану. Сувереност наших народних република потврђена је њиховим правом да доносе свој устав и то самостално преко својих уставних органа. Да ли смо ми са правом употребили овде њихово право изражавања суверености и у коме смислу? У традиционалним грађанским теоријама о појму суверености дуго су вођене дискусије последњих сто година; ко има сувереност у сложеној држави, да ли савез или поједине државице. За време северо-америчког рата то је питање било постављено и јужне државе су тврдиле да је сувереност у појединим државицама, докле су претставници севера тврдили да је сувереност у рукама самога Савеза, а да државице немају суверености. Немци међутим, да би помирили оба гледишта, сматрају да је сувереност подељена између појединих република и савеза. Ми смо ово питање решили тиме што смо одбацили ова ова догматичка схватања суверености и сувереност као права слободно изражене воље потврдили и њиховим правом да доносе самостално свој устав, и као што ћете видети из доцнијих одреда-

ба, да имају своју територију, своје органе законодавне и судске, које сами бирају.

Што се тиче разграничења између народних република, ми смо, у складу са основном дефиницијом наше федерације и у складу са целим процесом стварања Југославије, предвидели да федералне јединице поред свога устава имају и своју територију; али да је та територија приликом њиховог опредељења за заједничку државу већ опредељена и да убудуће овако питање о разграничењу има да решава Савез на кога ови овим Уставом преносе и то право. Ово је логична последица нарочито за овај наш тип федерације који смо формулисали у чл. 1 Устава. С овим у вези и у складу са демократским карактером наше државе решено је и питање мањинских права. Ми смо потврдили мањинама основна грађанска права и нарочито право и заштиту слободног културног развоја и слободне употребе њиховог матерњег језика. То је право које је потпуно у сагласности са националном политиком коју води нова Југославија.

Ово су основни оквирни принципи који су формулисани у овој глави нацрта Устава. Што се тиче детаља, ја ћу накнадно дати своја објашњења.

Претседник: Има реч друг Јерко Радмиловић.

Д-р Јерко Радмиловић: Примам у цјелини мисли изражене у овој глави нацрта Устава, а такођер и објашњења друга помоћника Министра за Конституанту. Међутим, хтио бих да изнесем неке напомене у погледу формулације појединих чланова овога нацрта Устава. Желио бих да овај Устав, уколико је у мојој моћи, буде и са језичке стране што савршенији. На то ме вука и то што познајем неколико наших другова и другарица који су у току наше ослободилачке борбе, када су се налазили у затворима Гестапо-а, ипак водили рачуна о љепоти нашег језика и међу собом су говорили: „Друже, ове ће нам усташе упропастити језик“.

Не мислим да у погледу језика у нацрту овога Устава има већих погрешака, далеко од тога, али хоћу да кажем да су тежње нашега народа биле тако племените у току наше народноослободилачке борбе да су се манифестовале у свима облицима живота наших народа, како у политичком, тако и у културном погледу, па и у питању језика. Зато је наша дужност, иако нисмо језикословци, да се трудимо да овај Устав и у том погледу буде савршен, као што ће бити савршен и у погледу његових основних начела, ко-

ја задовољавају интересе земље и потребе наших народа. У том погледу ако погледамо на чл. 9 Устава, пошто у њему хоће да се нагласи сувереност појединих народних република и опраничење те суверености у односу на ФНРЈ, ја мислим да би боље била изражена та мисао ако би отпале ове ријечи: „у саставу Федеративне Народне Републике Југославије“ — тако да би цијела ова алинеја гласила: „Сувереност народних република ограничена је само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији“. Мислим да би то била боља стилизација.

Наиме, мислим да није потребно да се овдје умеће „у саставу Федеративне Народне Републике Југославије“, нарочито, и из разлога што сама глава означава односе права наших народа, њихову сувереност у односу према Републици као целини. Основна права народа и република носи сам наслов ове главе, тако да је ово, по мом мишљењу плеоназам.

Онда даље, у чл. 11, мислим да би се ово „који“, у другом реду тога члана, требало да замијени са „кога“. Ова ријеч требало би да се односи на Републику, и према томе мислим да би требало да стоји овако: „Свака народна република има свој устав кога доноси самостално“.

Претседник: Не може. Устав није живо лице.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја бих хтио да нагласим да републике доносе устав, а ви формулирајте како одговара духу језика.

Сава Косановић: Онда једноставно може да се каже: „Свака народна република доноси самостално свој устав“.

Претседник: Овде се каже да она има свој устав.

Д-р Милош Московљевић: Кад га донесу.

Претседник: Тај устав ће бити устав кад га оне буду донеле, а дотле ће да важи овај Устав, кад га донесемо ми. Добро, ја ћу после да одговорим.

Д-р Јерко Радмиловић: Сад члан 13. Ја бих њега овако формулирао: „Националне мањине у Федеративној Народној Републици Југославији“, а не, „Југославије“, као што пише овдје, „уживају сва права“ итд.

Претседник: То је штампарска грешка.

Д-р Јерко Радмиловић: То су моје примједбе.

Претседник: Молим, ко се јавља за реч? Друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја се слажем са овим јези-

кословним примедбама друга Радмиловића сем оне речи „који“ и мислим да треба водити рачуна о језику и што год можемо — да исправимо. Ја се нећу више на томе задржавати него бих хтео да замолим једно објашњење од друга професора. У ставу трећем чл. 9 каже се: „Федеративна Народна Република Југославија штити безбедност и друштвено и политичко уређење својих народних република“. Ја бих хтео у вези са предлогом који сам ставио о чл. 1 да знам да ли сте ви кад сте казали „друштвено“ мислили тиме обухватити и значење „привредно“.

Владин повереник: Јесмо.

Д-р Милош Московљевић: Добро.

Претседник: Има реч Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја бих молио једно објашњење. У чл. 10 стоји: „сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе“ итд. Ја мислим да не би требало понављати „сувереност“. Не може бити акта којим се ограничава сувереност једној федералној јединици. Мислим да није потребно понављати, јер је у првом члану то речено.

Претседник: Има реч Милош Минић.

Милош Минић: Мени се чини да у овој глави о основним начелима не би требало да улази ко ће вршити разграничења између народних република, јер је у тач. 3 чл. 44 речено да разграничење република спада у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, а у чл. 50 каже се да Народна скупштина ФНРЈ врши сва права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији. Пошто се оно што је речено у чл. 12 већ понавља, а питање није толико важно да улази у основна начела, мислим да чл. 12 може да испадне.

Претседник: Има реч Коча Поповић.

Коча Поповић: Имам засада примедбу на наслов. Каже се: „Основна права народа и република“. Не види се тачно у коме је падежу ова реч република? Да ли се мисли на више република или на савез република. Мислим да би правилније било рећи: „Основна права народа и народних република“.

Претседник: А ја бих питао друга Кочу који падеж види у овом „Основна права народа“ и то у овој речи „народа“.

Коча Поповић: Можда и ту треба објашњење.

Претседник: То је оно. Може да се мисли да је то

као des Volkes генитив јединине, а ово, видиш, да је множина. Међутим и ово и оно су генитиви множине.

Ко се још јавља за реч? Има реч Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: С обзиром на оно што је речено у образложењу овога Устава на крају под II, не стављам предлог, већ само питам не би ли било згодно да се чл. 9 формулира овако: „Народне републике врше самостално своју власт и њихова је сувереност ограничена само оним правима која су овим Уставом добровољно пренијеле на своју заједницу — Федеративну Народну Републику Југославију“. Ја ћу вам дати овај текст. Мени се чини да је то политички мекше. Питам, да ли би то било боље? Овде је то ублажено, а смисао је готово исти.

Д-р Макс Шнудерл: Ја бих предложио да се у чл. 10 уместо речи „акт“ стави српска реч. Ја мислим да реч чин има исти смисао. Ми смо превели у словеначком преводу са „дејакје“. Ја мислим да је боље чин.

Д-р Анте Рамљак: Акт има три значења: сликање, спис и чин.

Претседник: Има реч друг Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: У члану 10 стоји на крају: „противустанован“ а не каже се: „и кажњив“. Ја мислим да се то подразумејева. Али, у члану 22 кад погледамо, видимо да се каже: „противно је Уставу и кажњиво“. Ја мислим да би требало да буде једнако и на једном и на другом мјесту, тј. и у члану 10 и у члану 22.

Сад долази једна друга ствар. Другови, у члану 13 обезбјеђују се, бар овако како ја читам, националним мањинама сва права. Ја мислим да ми у данашњем периоду, у данашњем времену, нијесмо тако далеко да можемо дати сва национална права мањинама. Кад ово говорим, ја мислим још увијек на Нијемце којих је остало у нашој држави. Макар колико ми били демократски расположени и макар колико били склони да националним мањинама дамо њихова права, ја мислим, због дјела која су Нијемци учинили у овој борби према нашим народима, да би требало засада ову ријеч: „сва“ брисати. Ја бих остао само при томе да у овом члану остане: „право и заштиту свог културног развјетка и слободне употребе свога језика“.

Претседник: Ништа не добијаш изостављањем речи: „сва“ у том смислу. Али ако оставимо израз „сва права“ и замислимо да у Југославији нема Немаца као националне мањине, онда је нешто друго.

Сулејман Филиповић: Ја то не знам.

Коча Поповић: А каква су то сва права?

Претседник: То су мањинска права.

Сулејман Филиповић: Онда би требало прецизирати и рећи: сва мањинска права.

Д-р Милош Московљевић: Сва грађанска права.

Претседник: Молим вас тражите реч, немојте разговарати. Има реч друг Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја бих у члану 11 ову реч „мора“ заменио са „треба“. Тако бисмо ово мало ублажили. Сувише је императивно када се каже: мора. (*Један глас: Богами треба да се каже: мора.*)

Такође сам за извесну преформулацију члана 3, јер ми добро знамо да се не ради само о Немцима, које смо искључили, него се ради и о другима. Имамо добро искуство из бивше Југославије, а почело се ту и тамо и сада манифестовати код националних мањина извесно непријатељско гледање, не гледају Југославију као своју земљу, а под културним и разним другим друштвима они прикривају противдржавни рад. Некако, чини ми се, требало би да се та формулација промени. Ја конкретнио сада немам нову стилизацију. Ако се усвоји, ја бих је могао предложити.

Претседник: Жели ли још ко да говори? (*Милош Рашовић: Желим ја.*) Има реч друг Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Члан 12, овако како је стилизован, изражава извесну неизвесност граница народних република, јер је стилизован у трајном значењу и каже: „Разграничења између народних република врши Народна скупштина ФНРЈ“. Ово би требало измијенити и требало би рећи: „извршиће се“. Јер се не каже: „разграничава“, него се каже: „Разграничења“. То значи: може стално да врши. Онда је територијална неизвесност. (*Д-р Милош Московљевић: То је воља народа.*) Боље би било рећи: Разграничење између народних република извршиће Народна скупштина.

Претседник: Има ли ко још да учини какву примедбу? (Нема). Као што се види из ове дискусије, начелно не постоји ништа. Више мање све се своди на стилизацију, на језичну исправку, осим у питању мањина, где се додирујемо и са начелним стварима.

Ја мислим да је члан 9 добро формулисан. Да ли је сувишно оно: „у саставу Федеративне Народне Републике Југославије“? Ја мислим да није. Зашто бисмо ми изоставили речи: „у саставу Федеративне Народне Републике Југославије“ и рекли: „Сувереност народних република огра-

ничена је само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији? Ипак се ради о оним републикама која се налазе у једној одређеној државној заједници, у овој заједници. (*Један глас*: Не можемо да прописујемо другима). Баш зато што не можемо да прописујемо другом свету, него за нас, у нашој кући, треба то споменути. Ја не видим разлога да би то било излишно. Та сувишност није нешто што смета.

Онда, примедбу „акт“. Ту би се могла извршити замена са неком другом речи. Сада се ради о томе којом речи — да ли речју „чин“, да ли речју „радња“, да ли речју „делатност“. Све ове речи су уже од речи „акт“.

Владин повереник: Реч „чин“ претставља једно физичко делање, а реч „акт“ обухвата сва делања, све акције.

Претседник: То не можемо да назовемо „чином“. Реч „акт“ тачнија је од свих других. „Акт“ је довољно позната реч...

Милош Минић: Најбоље да остане „акт“; ова реч има најшире значење. Нико неће схватити да је то сликарски акт.

Претседник: Да ли је одлука неке власти, која се огрешила, „радња“, или је то „акт“ те власти?

Д-р Драгољуб Јовановић: Израз „акт“ је најбољи, иако је то страна реч.

Владимир Симић: „Акт“ стварно има најшире значење, и неће сметати ако остане.

Претседник: Ја мислим да останемо код речи „акт“.

Сада, каже се и „кажњив“ и друг Филипковић мисли да, ако се овде не каже „кажњив“, онда не треба ни у члану 22. Како може један противуставан акт да не буде кажњив? Ја не знам. (*Гласови*: Може). Онда овде може „противуставан“ да остане.

У погледу предлога друга Зечевића да се место речи „мора“ каже „треба“, не може се примити. Устав једне народне републике мора да буде у сагласности са Уставом савезне републике и никако се не може казати „треба“, јер би то онда значило... онда се оставља на слободну вољу да устав једне републике буде у супротности. Немогуће, нема склада, нема јединства.

Што се тиче речи „разграничења“, ту би могла да остане реч „разграничење“ у једнини, или „разграничавање“.

Али сада, ја бих потегао једно друго питање, и ту треба да пронађемо најбољу формулацију. Констатује се да

је разграничење право Народне скупштине. Али се сада поставља питање: имају ли у том питању и народне републике шта да кажу? Мислим да би требало допунити да је за промену граница потребна и сагласност народних република. Реч је о томе који је форум надлежан да се бави питањем граница између појединих република било сада, било кроз извесно време, кад се појави питање из економских, или каквих год било разлога. Ко ће тиме да се бави и да ли народне републике код тога такође имају да одлуче?

Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Ако се овако формулише питање, како је друг Пијаде рекао, ја могу да поставим друго питање: а ако не буде могла да се оствари сагласност по решењу које је донето? Онда је сукоб. Ако овај пропис како је формулисан остане, он садржи у себи претпоставку и предлога и процедуре јер Народна скупштина не може, без обзира на њена суверена права, да покрене питање сама од себе. Претпоставка је да постоји предлог, један објективан разлог, или територијални интерес, и да ће се тим поводом донети одлука од стране врховних органа јединствене народне власти, тј. Народне скупштине, и то решење мора бити дефинитивно. Јер у случају, који није немогућ, да се тада било како појави отпор према тој одлуци, ми стварамо један сукоб. Ова је формулација савршено добра с обзиром на савезни карактер наше земље, с обзиром на стварност. И вероватно је, како нам је нагласио наш претседник Пијаде, да постоје неки предлози за мале исправке код народних република већ сада. Такву једну одлуку Савезна скупштина не може донети док о томе не буде саслушана и Скупштина народа. Онда је заштита за правилно решење у тој форми потпуна, а нужно је да она буде потпуна с обзиром на евентуалне компликације.

Претседник: Ја бих само објаснио моје питање. Када су границе међу народним републикама већ једном дате, рецимо, установимо једну комисију која ће решити три до четири спора и утврдити границу, а после пар месеци дођу избори по народним републикама за њихове уставотворне скупштине, и оне ако хоће, пошто знају своје утврђене границе, могу да их унесу у Устав и кажу, на пример: Народна Република Србија, Хрватска или Црна Гора, садржи те и те округе итд. Питање је ако се после тога јави нека потреба да се изврши нека измена, може ли се онда таква измена већ утврђених граница вршити без пристанка оних народних република којих се та измена тиче. (Владимир Симић: По овој стилизацији може).

Andrija Hebrang: Ja mislim da je ova formulacija sasvim pravilna i treba da ostane. Kada se izvrše male ispravke granica koje su već sada na dnevnom redu, i ako se kasnije pokaže potreba za izmjenom granica, Narodna skupština neće rješavati pitanje granica protiv volje onih koji su zainteresirani. S obzirom na stanje i odnos pojedinih naroda, prije nego što će se koji prijedlog staviti na dnevni red, već će postojati neki sporazum između onih koji su zainteresirani. No Ustav mora dati Narodnoj skupštini takvo ovlaštenje, da o takvom pitanju može, ukoliko se ono pojavi, donijeti odluku i protiv volje onih koji su u pitanju ako se oni ne mogu sporazumjeti, a Narodna skupština stoji na stanovištu da je ispravka granica opravdana i pravilna. Mislim da bi trebalo ostati kod ovakve formulacije.

Д-р Милош Московљевић: Члан 12 треба да остане, само са једном малом изменом. Уместо речи „врши“ требало би ставити „потврђује“. (*Претседник:* А не, то је велика ствар). Али ако се остави овако, може Народна скупштина стално да врши не дирајући њих. (*Претседник:* То је њено право). Онда се задира у суверена права република.

Владимир Симић: Ова стилизација у себи садржи оно што је битно за грађански мир и мир међу народима и за правилно решавање.

Сава Косановић: Ја сам код члана 2 рекао да би боље било да се фиксира фактично стање разграничења република и да се каже „са стањем од 11 новембра“, а овде би била само промена граница. Јер ако остане овако „разграничења“, онда значи да не постоји територија република. Боље би било да се фиксира. Због чега не може да се каже „фактично стање које постоји од 11 новембра“? То је територија република, а коректуре врши Народна скупштина.

Претседник: Имате права, зато што смо, кад смо већ правили, стварно мислили на промене граница. Под овом речју „разграничења“ мислило се на промену граница. Боље би било рећи „промене граница“. Могли би казати да „границе између народних република утврђује...“ (*Милош Милић:* Ја бих уопште то избацио). Мора се казати. (*Милош Милић:* Треба рећи, промене граница Федеративне Народне Републике Југославије).

Михаило Ђуровић: То је међународни акт који није у надлежности Скупштине.

Претседник: Скупштина може мењати спољне и унутрашње. (*Гласови:* Треба ставити „исправке граница“).

• **Светозар Вукмановић-Темпо:** Ја мислим да остане како јесте, јер тај параграф означава карактеристику наше федерације, да се ограничавају права федералних јединица.

Претседник: Ради се о томе да ли реч „разграничења“ може да се замени са „промену граница“.

Миха Маринко: Ја мислим да не треба мењати, јер треба мислити на то да, ако ми говоримо о унутрашњим границама, па то променимо, врло се лако може разумети да се ту ради о вањским границама. Да би се то избегло треба казати „разграничења“.

Претседник: Друг има право у овом погледу. Ја сам се сад баш сетио да ми код формулације овог члана нисмо хтели употребити израз „граница“ да се не би унутрашњим границама дао смисао који имају спољне границе и зато смо употребили израз „разграничења“ у множини.

Сулејман Филиповић: Кад смо код овога члана, ја мислим да ово — кад смо већ код главе која говори о основним правима народа и република — треба да иде касније.

Претседник: Овде се говори о суверенитету и ограничењима и кад овде говоримо о ограничењима она треба да буду ту. То су ограничења која се врше код појединих народних република.

Михаило Ђуровић: И оне треба да се обрете Народној скупштини.

Д-р Милош Московљевић: Овде је реч о народним републикама у ФНРЈ.

Претседник: Ово свакако треба да буде ту. Значи да треба да остане онако како је.

Да се вратимо сада на националне мањине. Ми стварно треба да промислимо о тој ситуацији. Да ли се довољно зна кад се каже „сва права“ за наше народне мањине. Ове речи „сва права“ мало су далеко од краја реченице, а да изоставимо речи „и заштиту“ врло је незгодно. Према томе „сва права“ није нешто засебно од онога што ужива заштиту Устава. Може бити да ће бити лакше да се изостави реч „сва“, па да мањине уживају „права и заштиту“ итд. Према томе реч „сва“ треба да се избаци. (*Гласови:* А да се реч „уживају“ пребаци после речи „Југославије“) и уместо речи „права“ стави „право“.

Миха Маринко: Ја бих се вратио на члан 12 који говори о разграничењима. Ми овде нисмо прецизирали на каква се разграничења ту мисли. Мислим да би ту требало ставити реч „територија“, јер могу бити и друга разграничења, у економском погледу и друга.

Претседник: Онда би се могло ставити „разграничења територија народних република“, а да се реч „између“ избаци (*Један глас:* Ја не бих ту ништа дирао), боље је и прецизније. (*Гласови:* Онда је боље да стоји „територијална разграничења“. — Или да остане само „разграничења“).

Д-р Неџат Аголи: Ја не умем добро да говорим српски, али мислим да ћете ме разумети. Принцип националности је конзеквентан принципу демократије, и ако ми интерпретирамо овај члан 13, мислим да је право да мањине треба да уживају ова права како их уживају остали, и налазим да нема разлога да се избацује да оне уживају: „сва права“. Кад мањине већ имају своју отаџбину, налазим да оне треба да уживају и сва права у њој и зато треба да се остави ова формулација онако како је. Што се тиче права употребе свога језика и културног развитака, мислим да је то добро формулисано и ја сам за то да се задржи члан 13.

Претседник: Ја разумем овако: припадници националних мањина као грађани уживају сва права као и сваки други грађанин без разлике на веру, расу, народност итд. Сва грађанска права припадају њима као грађанима и држављанима ове земље. Овде се ради о националним правима националних мањина. Каква су ту права? Право да имају свој културни развитак и слободну употребу свога језика. То је све. Њихова су права као мањине у томе да могу културно да се развијају и да имају употребу свога језика. (*Д-р Неџат Аголи:* И зато треба да се каже: националне мањине имају сва права). Пазите, друже ако би ми оставили „имају сва права“, ми би морали да објаснимо: каква су то права и која су то све права која имају националне мањине као националне мањине. Имају ли право да се отцепе? Немају. (*Д-р Неџат Аголи:* Не мислим то). Њихово право као националних мањина, јесте то, да им ова држава загарантира слободан културни развитак и слободну употребу језика. Нема више других права.

Има реч друг Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Сматрам да је приједлог неумјесан. Довољно је прочитати члан 21 и 22 Устава, па да се то види. У члану 21 се каже: „Сви грађани Федеративне Народне Републике Југославије једнаки су пред законом и дужни су придржавати се Устава и закона“, и члан 22 који гласи: „Сви грађани Федеративне Народне Републике Југославије равноправни су без обзира на народност, расу и вјероисповијест“. Ту су они као грађани потпуно изједначени, без обзира на то којој националној

мањини припадају. У члану 13, гдје се говори о правима националних мањина, специјално се подвлачи да они као грађани Југославије имају сва права као и остали грађани, али пошто су припадници националне мањине, имају право као национална мањина на културни развитак и да се слободно служе својим језиком. То је у реду и ту ништа не треба одузимати ни додати.

Претседник: Са изостављањем ове речице ништа није смањено него је само јасније изражено. Дакле, онда се можемо вратити да читамо члан по члан.

Има реч друг Драгољуб Јовановић.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ако допустите, ја бих предложио једну стилизацију у почетку члана 9: „Народне републике у саставу Народне Републике Југославије су суверене“. Мислим да је то боље. Прво се афирмира њихова сувереност, а тиме се и реченица боље направи. Незгодно је да се суверенитет одмах ограничава и пре но што се афирмира. Боље је рећи да су републике суверене, па после рећи чиме се сувереност ограничава.

Претседник: Ми смо имали ипак прву главу и рекли да је Федеративна Народна Република Југославије заједница равноправних народа који су слободно изразили своју вољу да остану уједињени у Југославији. Федеративну Народну Републику Југославију сачињавају та и та република. Самим тим дали смо карактер те суверености и мислим да можемо одмах почети тиме. Нема незгоде да почнемо тиме да сувереност наставимо и да је та сувереност ограничена само тим и тим. Значи да она ничим другим није ограничена. То што ви тражите мало је сувишно. Члан 9 почиње речима: „Сувереност народних република у саставу Федеративне Народне Републике итд“. Значи у самом почетку дата је сувереност, али је казано да је ограничена само тиме и тиме. Значи да је она потпуна само је ограничена оним правима која су пренета на заједницу.

Милош Минић: Прва реч на коју се удара је сувереност.

Д-р Драгољуб Јовановић: Али је овако ограничена.

Претседник: Ничим другим него правима која су добровољно пренета.

Д-р Јован Ђорђевић: Овако би изгледало да дајемо фиктивну сувереност па после ограничавамо. Међутим, ми дајемо стварну сувереност.

Милош Минић: Ја мислим да ова формулација одговара фактичком стању.

Претседник: Сад ћемо почети члан по члан. Ја сам пред-

ложио да члан 12 гласи: „Разграничења територија појединих република врши Народна скупштина ФНРЈ“.

Има реч Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Ја бих замолио друга помоћника Министра за Конституанту да ми објасни: да ли је негде осигурана сагласност и ко ће обезбеђивати сагласност између устава једне федералне јединице и друге федералне јединице?

Претседник: Претседништво скупштине.

Д-р Јован Ђорђевић: Што се тиче Устава, биће надлежна Скупштина Федеративне Народне Републике Југославије, а што се тиче сагласности закона са Уставом, Претседништво. (*Сулејман Филиповић:* Између једних и других, између устава федералних јединица?) Скупштина ФНРЈ обезбеђује сагласност по члану 44 Устава. (*Милош Минић:* По члану 44 тач. 1).

Претседник: Устави појединих народних република у сагласности су са савезним Уставом, а да ли су између себе сагласни или нису? Ја мислим тиме што су сагласни са савезним Уставом, биће и међусобно сагласни. Ко ће утврђивати сагласност између скупштине, нема потребе утврђивати.

Д-р Јован Ђорђевић: Због сагласности смо унели извесне основне принципе код федералних јединица за јединство самог апарата.

Коча Поповић: Друже Претседниче, молим вас шта је било са насловом?

Претседник: Какав ће наслов да буде?

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је промена оправдана.

Претседник: Онда да кажемо: „Основна права народа и народних република“.

Коча Поповић: А да ли би могли још да уведемо једну штампарску ситницу, да би било јасније, и да свуда где је други падеж, ставимо сирконфлекс.

Андрија Хебранг: Има у нашој земљи људи који то неће разумјети.

Претседник: Најбоље би било кад би могли рећи: „Основна права нација и народних република“, јер у српском језику реч „народ“ служи за ознаку појма и народа и нације“.

Д-р Јован Ђорђевић: Мислим да је заиста незгодно употребити реч „нација“, јер је ми не употребљавамо.

Претседник: Онда ћемо ставити: „Основна права народа и народних република“, па ће бити јасно.

Милош Минић: Да, и сирконфлекс на „а“ код речи „народа“, на крају.

Претседник: Дакле, молим вас, прима ли се наслов: „Основна права народа и народних република“? (Сви одговарају: Прима се!). Онда идемо даље пошто се прима. Молим секретара да прочита члан 9.

Секретар чита члан 9.

Претседник: Да ли да у трећем ставу члана 9 останемо при стилизацији „штити безбедност и друштвено и политичко“, или да ставимо „штити безбедност и друштвено-политичко“...? (Сви чланови одбора предлажу да остане „и“ између речи „друштвено“ и „политичко“ у трећем ставу члана 9).

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих молио друга помоћника Министра за Конституанту д-р Јована Ђорђевића да објасни значење речи „безбедност“. Јер, горе имамо „суверена права“, и не знам шта се мисли речју „безбедност“ у трећем ставу.

Д-р Јован Ђорђевић: Реч „безбедност“ значи „сигурност“. Сигурност и споља и изнутра.

Претседник: Савезна држава врши организацију безбедности, и то је један појам. Локална безбедност, стража и милиција претстављају други појам безбедности.

Коча Поповић: У вези са овим чланом ја бих још могао да упитам, зашто је у ставу другом употребљена реч „заштићује“, а у ставу трећем реч „штити“? Прави ли се ту нека разлика? Ја мислим да бисмо могли у оба става употребити исту реч „штитити“.

Претседник: Нема никакве разлике.

Д-р Милош Московљевић: У ставу другом овога члана боље би било рећи „штити и брани“.

Претседник: Молим, онда тако.

Коча Поповић: И још једна ствар. У трећем ставу каже се „безбедност и друштвено и политичко“. „И“ је употребљено два пута, а то стилски ружно изгледа. Мислим да би боље било рећи: „штити безбедност као и друштвено и политичко...“

Претседник: Онда, став други члана 9 да гласи: „Федеративна Народна Република Југославија штити и брани суверена права својих народних република“; а став трећи истога члана да гласи: „Федеративна Народна Република Југославија штити безбедност као и друштвено и политичко уређење својих народних република“. (Прима се). Објављујем да је чл. 9 примљен како је прочитан.

Секретар чита члан 10.

Сава Косановић: По овој стилизацији изгледа да је сваки акт промене Устава противуставан. А ми смо у ставу првом гарантовали сувереност. Мислим да би било јасније кад би казали „сваки акт уперен против уставног положаја“... јер, и Народна скупштина може сутра да ограничи извесна права народних република, или да их прошири, па да и то буде сматрано као противуставно.

Претседник: Не може бити противуставно, кад је извршено на основу Устава, односно Уставом.

Сава Косановић: Према овом тексту, свака је промена противуставна.

Претседник: Не, не, овде се каже: „Сваки акт уперен против суверености“... Ако то тело врши промену на основу Устава, онда промена није неуставна, већ уставна. Овде се ради о делу које иде против Уставом утврђеног поретка.

Сава Косановић: Не кажем то. Мислим да ништа не мења смисао, а да би боље било да се место речи „суверености“ ставе речи „уставног положаја“.

Влада Зечевић: Ако би се мењала реч „сувереност“, онда би требало мењати и реч „равноправност“.

Сава Косановић: Не, сувереност је један појам, а свака равноправност не значи да мора бити и сувереност.

Михаило Ђуровић: Ја мислим да се не може сматрати противуставним један акт који је предузет на основу овога Устава — за промену Устава.

Претседник: Тако је, то је сасвим јасно.

Михаило Ђуровић: Овај Устав предвиђа промену и ако на основу тога Устава предузмемо промену Устава, не правимо никакав акт против суверености народа.

Претседник: Сувереност је ограничена, али је остала. Свака народна република има своју сувереност, са једним процентом ограничења, који је пренет на ФНРЈ. Али на оно што она има не сме да се атакира, јер се онда тиме врши противуставан акт.

Прима ли се, дакле, члан 10 овако како је предложен и прочитан (Прима). Има ли ко против? (Нема). Дакле, члан 10 је примљен без измена.

Секретар чита члан 11.

Д-р Драгољуб Јовановић: Предлажем да члан 11 гласи овако: „Свака народна република самостално доноси свој устав. Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ.“

Претседник: Овде је проглашење једног принципа: да свака народна република има свој устав. Ми проглашујемо да га она има, а она ће га донети самостално. Боље је да

се прво каже да га она има, а затим да га она доноси самостално.

Д-р Јован Ђорђевић: Могла би се прва реченица члана 11 поделити на две реченице. Први је моменат потврда суверености народних република, а други је моменат да оне самостално доносе свој устав.

Претседник: Могло би се рећи: „Свака народна република има свој устав.“ А затим: „Народна република доноси свој устав самостално.“

Влада Зечевић: Ми смо неколико пута нагласили да смо се у извесним деловима овог нацрта Устава угледали на Устав СССР. А да видите како је чл. 11 грубо стилизован у упоређењу са чланом 16 Совјетског устава, у коме се каже: „Свака савезна република има свој устав, који узима у обзир особености републике и који је изграђен у потпуном складу са Уставом СССР“.

Милош Минић: Ја бих био за то да остане оваква формулација члана 11 каква је предложена (*Један глас:* Најбоље је да се чл. 11 подели на три става).

Претседник: Могло би и тако, да се цео чл. 11 подели на три става. Први став би био: „Свака народна република има свој устав.“ Други став: „Народна република доноси свој устав самостално.“ И трећи став: „Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ.“

Д-р Јерко Радмиловић: Зашто је употребљена ријеч „мора“? Зашто се уопште употребљава та ријеч у законодавству? У Уставу СССР нема ријечи „мора“.

Претседник: Ако хоћете, ми бисмо могли да уштедимо бригу Министру унутрашњих послова, да кажемо, овако у другом ставу: „Народна република доноси свој устав самостално, у сагласности са Уставом ФНРЈ.“

Сава Косановић: То није јасно. То није пропис.

Милош Минић: Ја сам за то да остане реч „мора“, дакле да то буде једна обавеза.

Д-р Анте Рамљак: Ми немамо рока у коме ће народне републике донијети свој устав. Зашто бисмо приморавали поједине републике да га донесу?

Претседник: Очигледно је да мора донети свака република свој устав.

Има реч д-р Сремец.

Д-р Златан Сремец: Ја бих се сложио са предлогом другог Зечевића да ми ову ријеч — мора — избацимо. Код нас у народноослободилачком покрету све је било добровољно, и зашто сада наједанпут да у Уставу уносимо реч — мора.

Милош Минић: Ја не видим и не могу да разумем зашто другови траже да испадне ова реч — мора, када заиста — мора, јер то је једна обавеза, и ако дотични устав не буде у сагласности са савезним Уставом, он ће бити поништен. Ово је, дакле, једна обавеза за народне републике и та се обавеза најбоље изражава са речју — мора. Према томе, ова реч треба да остане, јер то је једна правна обавеза која се најбоље том речи изражава. Према томе, ја сам за то да се ова стилизација не мења.

Претседник: Пошто смо овај члан 11 поделили на три става, то ћу ставити на гласање сваки став за себе.

(За овим је Одбор усвојио став први и став други чл. 11 без измена).

Секретар чита став трећи.

Претседник: Прима ли се став трећи? (Прима). Има ли ко против? (*Влада Зечевић:* Ја гласам против речи „мора“).

Објављујем да је став трећи са тиме и цео чл. 11 усвојен.

Секретар чита члан 12.

Претседник: Иако је овај члан стављен већ на гласање, али по нашем праву да се у сваком времену може извршити промена појединих чланова, ја се враћам на онај мој предлог који гласи: „Територија народних република не може се мењати без њихове сагласности“. Ја мислим да ми тај принцип не можемо пренебрегнути. Ми не можемо доносити одлуку о промени територије једне народне републике, а да нема њене сагласности. Мислим да би то требало да узмемо у обзир.

Милош Минић: Ја држим да је ова дискусија чисто апстрактног карактера и да према нашим приликама не долази у обзир. Међутим, ако дође до таквог случаја да се две републике не сагласе о промени територије или се једна не саглашава, онда с мора нешто урадити да се то питање реши, мора неко то питање да реши.

Коча Поповић: Питање је шта овде хоћемо да истакнемо. Хоћемо ли да истакнемо да се промене територија појединих република не могу вршити без сагласности Народне скупштине, или да Народна скупштина не може извршити те промене без предлога и сагласности појединих народних република. Ми морамо да обухватимо и једно и друго. Тежиште питања морамо ставити не на право народних република, него да се обезбеди да територијално решавање буде у рукама Скупштине.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да је формулација овога члана, како је стилизован — врло добра, јер ми данас по-

стајемо један уједињени народ, и неко мора та питања рјешавати, исто онако као што на пр. Бугарска, Француска па и Југославија не могу бити ограничене на пример Друштвом народа и не могу доносити саме одлуке о својим границама него неко трећи. Тако исто и ове државе не могу саме одлучивати о својим територијалним разграничењима, јер ниједна од тих држава не би пристала да сама уступи један дио своје територије, изузев само под притиском некога другог. Према томе, ако дође до спора, рецимо између Хрватске и Словеније, или између Македоније и Србије, ако се оне не сложе, мора да дође неко трећи да то ријеша — а то је Народна скупштина. Уствари, Народна скупштина неће им наметнути неко друго разграничење ако су се оне саме међусобно сложиле. Народна ће скупштина баш гледати да усвоји оно разграничење на коме су се оне сложиле. Стога ја мислим да је ова стилизација сасвим довољна за практично ријешење овога питања.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих предложио да место „територија“ дође „територијално разграничење“.

Д-р Милош Московљевић: То није исто. Територијално разграничење може бити између срезова у једној јединици.

Претседник: Територијално разграничење може да обухвати округе и срезове и административну поделу. А овако се разграничава територија једне републике од друге. Зашто вам ово смета? Ово је врло јасно. „Разграничење територије“. (*Д-р Милош Московљевић:* Ваљда због два генитива. — *Један глас:* А, због генитива!) Молим да чл. 12 остане: „Разграничења територија народних република врши Народна скупштина ФНРЈ“. Прима ли се тако? (Прима се). Објављујем да је чл. 12 примљен.

(За овим је Одбор усвојио чл. 13 без измена).

Претседник: Дајем пет минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу и прелазимо на IV главу — Друштвено-економско уређење.

Д-р Милош Московљевић: Пре него што пређемо на читање, ја бих предложио да као глава IV буде глава V из пројекта, тако да се прво говори о правима и дужностима грађана. То би био логичан ред. Прво би требало прећи на права појединаца, појединих грађана, а тек онда да дође ово Друштвено-економско уређење.

Претседник: Ја ћу говорити против тога схватања. Желите ли да образложите?

Д-р Милош Московљевић: Ја сам кратко образложио.

Претседник: Ја остајем код тога да је распоред овакав

какав је у нас — бољи. Права и дужности грађана обично у уставима иду прилично на крају, позади. Ми смо их метнули напред, јер смо направили такву оригиналну поделу Устава на два дела, на део где смо изнели основне принципе и на део где смо изнели државну организацију. Међутим, ако се пита за важност одредаба у глави „Друштвено-економско уређење“ и на важност одредаба: „Права и дужности грађана“, ја мислим да првенствено припада друштвено-економском уређењу. Изнели смо односе Савезне и народних република, изнели смо начела народне власти, изнели смо основна начела и права народа и народних република и мислим да је управо сад место да дамо и то: друштвено-економско уређење, и тек онда да пређемо на детаљисање права грађана. Мислим да се тиме истиче сва примарна важност коју друштвено-економско уређење игра.

Ми то нисмо могли да свршимо у првој глави. Нисмо могли да ставимо ни испред одредаба о народним властима, ни испред одредаба о основним правима народних република, али не смемо ни да ставимо на последње место у овим основним начелима. То је ипак она друштвена структура, економска структура државе и стварно спада ту. Ту је њој место испред појединих права и дужности грађана.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам мислио да не морам дуже говорити. Ја сам то предложио држећи се овога реда како је Устав компонован, састављен и како је досада било излагање. Ја не спорим да је врло важно и најважније друштвено-економско уређење државе. Али, ко ће да створи то уређење? Овде се говори прво о томе каква држава изгледа споља, о њеној структури, каже се да је она политички федеративна држава, република и који су њени саставни делови. Иде се тим редом. Па се онда говори о народним властима. Јер народне власти треба да створе то ново економско уређење. Па се онда говори о основним правима народа и република. Ако хоћемо, дакле, логичким редом да идемо, онда морамо да пређемо на права појединаца. Јер, само када појединци буду имали своја грађанска права, демократска права, права удруживања и све остало што се подразумева да један слободан грађанин треба да има, тек онда се може остварити то ново економско уређење. То је логичан ред којим ми имамо да идемо. (*Један глас:* Према томе требало би ставити на чело Устава грађанска права). Зато што је овако стварана држава. (*Један глас:* Ко ствара државу? Опет људи). Да, људи. Прво је створена држава, дат јој је оквир, дата јој је форма. Она се тек почела изграђивати економски на новим темељима. Да би се то могло уредити потребно је да сваки грађанин зна шта су његова права. Због тога ја предлажем ову промену глава.

Претседник: Има реч друг Михаило Ђуровић.

Михаило Ђуровић: Ми смо се, другови, у начелној дебати о нацрту Устава дотакли једног питања које се односи на права грађана на рад. Ту смо сви заједнички констатовали да то право не може бити обезбеђено у једној држави која је друштвено-економски уређена овако како је уређена наша држава, што би значило да се тај случај права грађана не може ближе одредити, док претходно друштвено-економско уређење саме државе није одређено. Другим речима: права грађана и њихове дужности нису све унапред одређене, него оне умногоме зависе од тога како ће бити друштвено-економско уређење. Због тога ја сматрам да је ред, који је у нацрту Устава усвојен природан и правилан, и био бих мишљења да ми тако и радимо.

Претседник: Ко жели по томе питању да говори? (Д-р Анте Рамљак: Ја). Има реч друг Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ја на то нијесам полагао велику важност, али када је друг Московљевић изнео ту ствар, онда би се збиља могла редакција овог цијелог Устава подијелити на три дијела. Први дио обухватио би основна начела, гдје би спадала и ова глава о правима и дужностима грађана. Други дио обухватио би друштвено-економско уређење, а трећи државно уређење. То би била три отсјека, односно три дијела.

Претседник: Такав би предлог имао смисла, да је пао у начелној дебати. А ми, прихватањем Устава у начелу ипак смо прихватили бар поделу на два дела.

Има реч помоћник министра за Конституанту професор д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја ћу, другови, да вам образложим због чега смо ми ову тако важну главу — о друштвено-економском уређењу — ставили као главу IV. У историској ситуацији, у којој се ми налазимо, ми нисмо могли да ставимо ове одредбе на оно место које би јој уствари начелно припадало, а то је на прво место. С обзиром на историски процес у коме се налазимо и на односе друштвене и економске, ми смо ову главу морали да ставимо на четврто место. Ове одредбе нису могле да се ставе на друго место, ма да би, начелно говорећи, требало да дођу на прво место.

Обично у уставима грађанских демократија уношене су извесне тзв. економске одредбе и социјалне одредбе после грађанских права, тако да имамо прошарану слику грађанских права. Код нас, међутим, друштвено-економско уређење има далеко шири значај и према томе мора да има друго место. Одредбе о друштвено-економском уређењу дошле су овде, јер оне дају ону материјалну основу оним нашим

основним тековинама и темељима на којима почива наша држава, који се састоје с једне стране у нашој народној власти, а с друге стране у слободној заједници наших народа. Друштвено-економско уређење долази ту да већ извесним организационим политичким принципима нове државе да ону потребну материјалну подлогу. Ту је разлог што је друштвено-економско уређење дошло овде, јер смо ми већ код одредаба о народној власти изнели онај њен нови демократизам и организацију у извесним принципима у првој, другој и трећој глави.

Што се тиче одредаба о правима и дужностима грађана, она би била потпуно неразумљива, декларативна, ако хоћете чак и фиктивна, ако би дошла испред одредаба о друштвено-економском уређењу. Јер, ми грађанска права сматрамо као извесна средства за остваривање извесних циљева. А да би се видело са којим правима располажемо, морамо да знамо и принципе народних власти, а поготову друштвено-економско уређење. Јер, ми се у правима и дужностима грађана не задовољавамо само оним фиктивним, декларативним изјавама о личним и грађанским правима, којима обилују сви уставни, па чак и реакционарни. Ми та права и дужности грађана обезбеђујемо и дајемо им њихов карактер и обим врло поштено, искрено и одређено, према оним могућностима које наша економска и политичка ситуација данас даје.

Оно што је најважније за грађанска права то је могућност њиховог остварења, средство за обезбеђење слободе човека. Према томе немогуће би било и принципијелно и чак с обзиром на та грађанска права да их пребацујемо пре друштвено-економског уређења. С друге стране, грађанска права би изгледала као нека бледа слика стварности, која само обећава нешто. Не би се знало која материјална подлога стоји иза свега тога.

Претседник: Мислим да је дискусија по овоме исцрпена. Прима ли се да остане ова глава нацрта Устава на томе месту? (Прима се). Молим, жели ли ко реч да би изразио мишљење о овој глави као целини, а онда ћемо члан по члан као што смо досада радили.

Има реч Владимир Симић.

Владимир Симић: У начелној дискусији узео сам био реч и углавном сам говорио поводом друштвено-економског уређења, а нарочито о једној установи, једној институцији која у овом нацрту Устава не постоји. Без обзира на програматска уверења; без обзира на социјалистичка уверења странке коју заступам, ја знам да национализација као таква може законом да се установи, и да она не мора бити

уставом проглашена. Исто тако знам да по овом нацрту Устава чак и сам Устав може да мења редовно Народна скупштина. Тражи се нека врста квалификованог форума, а не квалификоване већине. Према томе, ако буде у развоју нађено за потребно и ако бисмо у ближој перспективи могли да видимо тај развој, он је могао по овом Уставу и на основу закона да се установи.

Национализација се може законом прогласити. Ја због тога молим да се тако разуме и мој говор у начелној дискусији. Али, оно што ме је руководило онда и што ме руководи и данас то је схватање које је, ево, малочас и заступник Министра за Конституанту на један јасан начин изнео, а то је да — када се ради о грађанским правима и њиховим слободама о којима се говори у глави V — ако би оне биле испред главе која говори о друштвено-економском уређењу, онда би то била једна врста декларације, једна врста бледе слике стварности, ако хоћете чак и фиктивне. То је тачно. Исто тако, ако се у друштвено-економском уређењу једна установа хоће да замени другом, — а ја имам основа да у то верујем, с обзиром на експозе Министра за Конституанту, — онда се у члану 18, став 2, налази инструмент који може да замени појам национализације и који у општем привредном плану може да се употреби као средство да се дође до оних истих резултата до којих се може доћи и путем национализације. Онда, баш из тога разлога и ради прецизности и поштеног и отвореног става и изражавања шта се може а шта се не може, ја самим тим, а у вези са грађанским правима и слободама, остајем при томе схватању да би трећи став члана 14, у коме се говори о основним привредним нормама друштвеног живота, требало да гласи онако како је у првобитном нацрту гласио. Понављам, да се експропријација никад не може употребити као национализација, и понављам да је то једна установа која омогућује државној власти да организује извесна саобраћајна средства и хигијенске установе, или нешто што је у општем државном и народном интересу, али се у том случају врши уништење имовине која се експроприше, а не врши се експропријација у циљу експлоатације. Према томе, она добра која би се налазила на земљи где треба да буде нека хигијенска станица на пример, та се добра уништавају, она се не експропришу ради експлоатације.

Што се тиче другог појма, наиме да се приватна својина може ограничити, ја остајем при томе да приватна својина, кад се ради о средствима производње, према модерном схватању, није обичан мртав инвентар, нити се може као такав да схвати или ограничи. Она врши једну функцију и ограничење у томе смислу, по моме схватању, може да се

односи на она ограничења приватне својине која се врше путем такса на наслеђа, путем прогресивних пореза и т. сл., да би се онемогућило нагомилавање богатства, а никако кад се ради о тим функцијама привредног живота и производње добара. С обзиром да смо јако много изложени посматрању са свих страна и ако би се сматрало да проглашење могућности национализације може да падне у те установе које некога буне, или доприносе да се о њима у овом моменту донесу закључци који не би требало из разлога општег интереса да се врше, онда бих се сложио с тим да се то може да избаци с тим да ће се накнадно да установи законом. Али чл 18 никако не може да замени установу национализације средстава производње. У првоме ставу овога члана подељена је општа имовина на три разна вида. У другоме ставу тачно је и лепо речено све оно што претставља општу народну имовину у нашој земљи, а спољна је трговина под контролом државе, тако да овде стварно недостаје нешто што претставља, по моме објективном гледишту, по моме схватању, један инструмент којим треба врховна државна власт да располаже кад треба да управља развојем нашег привредног живота путем општег привредног плана. Тај општи привредни план биће наравно постављен према могућностима, према објективној стварности и ситуацији. Он неће да закорачи даље него што је могуће, а с друге стране на тај начин, кад тај инструмент постоји, има изгледа да се у једном кратком времену у уставном поретку установи једно стање ствари и односа које ће више одговарати уставном поретку, а неће бити у пуној мери слично са преустановним поретком.

Када ово кажем, ја отворено мислим на казнено-правне санкције, које су увећавале државни сектор, и које га и данас увећавају, а које у интересу моралног оздрављења треба једног дана да се угасе. Национализација је средство које то помаже и може врло лепо да се спроведе, и сигурно да се спроведе. А што се тиче накнаде, то не треба да буни, јер те накнаде не морају бити ни пуна вредност, нити морају бити исплаћене одједном. Има ту разних модалитета и облика који се могу употребити, тако да се и један и други и трећи облик наше привреде могу развијати за једно одређено време слободно, што је најглавније — за корист опште народне привреде, а када треба да се интервенише јаче и непосредније, то ће се интервенисати и путем закона, тако да не постоји никаква опасност, по мом мишљењу, нити пак нечије право на било којој страни да поставља прговоре, или да посматра наш уставни поредак као нешто друго него што јесте, или да има другу тенденцију него што има, и ми идемо отворено, слободно и чиста лица

са оним стањем ствари које смо замислили, које хоћемо и у које стање ствари, по мом мишљењу, нико нема права да се меша. Понављам да се то законом може да учини. И ако преовлада то гледиште, ја ни у гласању нећу правити питање, али мислим да би ова глава била у потпуности заокружена, и са неким ситним стилским променама употпуњена, тако да би слика нашег економског и друштвеног уређења била јасно одређена и недвосмислена, и да се као инструменат општег привредног плана неће употребљавати она средства која ту не спадају, него средства која ту спадају. То би било моје мишљење.

Претседник: Реч има д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: И ја сам мислио да предложим да се у члану 14 дода нов став, трећи, који би гласио овако: „Држава може у складу са општим привредним планом вршити национализацију приватних привредних предузећа, фабричких, трговачких, банкарских, саобраћајних и других.“

У вези са овим предлогом је и ово што ћу нагласити код члана 15. Ми морамо бити отворени и искрени, као што је рекао друг предговорник. Ја бих рекао да оваква стилизација члана 15 не показује ту искреност. Овако како је овде стилизовано: да се општи привредни план ослања „на државни и задружни привредни сектор, а остварујући општу контролу над приватним сектором привреде“, није у складу са изјавама које су дали меродавни фактори, да ће напоре ради на остварењу привредног плана и државни, и задружни и приватни сектор. Овако речено да ће се само вршити контрола над приватним сектором привреде, врло рђаво може да се тумачи. Мислим да треба наћи неку другу стилизацију. Није довољна само контрола. Треба приватни сектор увући у остварење општег државног плана. Ја сам лично иначе потпуно за такву стилизацију. Али то не одговара стварности. Постоји приватни сектор не само трговачки, банкарски итд., већ и приватни сектор у земљорадњи, а земљорадња је наша најважнија привредна грана, у којој је државни сектор врло мало ангажован, и није довољно само да се врши контрола над тим сектором, него треба да се он увуче у општи привредни план, да се помаже, јер то је темељ нашег привредног живота. Треба рећи да он напоре са државним и задружним сектором дејствује. Затим у члану 18 говори се да се зајемчује приватна својина и приватна предузимљивост у привреди. То одговара садашњем стању и изјавама које су пале. Али се ту ништа не говори о наслеђу. Ја мислим да треба исто тако да се о томе поразговарамо и што је потребно да се унесе. Затим у члану 19 став последњи гласи: „Држава нарочито

заштићује и помаже малог и средњег сељака“. То је врло лепо казано, али то су само лепе речи. Не видимо на који начин и како држава помаже и заштићује малог и средњег сељака. Хајде, Министар пољопривреде је ту, нека објасни (Министар пољопривреде *Васа Чубриловић*: Предлагачи нека објасне), на који се начин помажу и заштићују. У чл. 20 стоји „Држава заштићује лица у најамном радном односу обезбеђењем права удруживања, ограничењем радног дана, одређивањем минималних надница (плата), социјалним осигурањем и заштитом права на плаћени годишњи одмор.“ Видите, имате пуно мера предвиђених за заштиту најамних радника. Међутим, земљорадници нису у великој већини најамни радници и није довољно рећи само да се они „заштићују“. Ово овако више изгледа као лепа реч, демагогија, него треба да се каже да ли и мали и средњи сељак треба да имају своја удружења, синдикате, или ће те сељачке привредне установе бити задруге, а о задругама већ је речено. Сада ако се мисли да се то врши кроз задруге, онда не треба ово ни помињати. Ја бих молио да се о томе поведе рачуна.

Претседник: Реч има Андрија Хебранг.

Andrija Hebrang: У четвртој се глави говори о друштвено-економском уређењу. Она нам не даје заправо ништа ново, него озаконjuje постојеће стање. Али, када би нам она дала само то и ударила тачку нашем даљњем развиту, на њ би Устав промашио свој циљ. У четвртој се глави, полазећи од данашњег чинjenичног стања, utvrđuje правac и оквир наше даљње изградње и економског и социјалног развитака. Зато је разумљиво да је четврта глава у начелној дебати била изложена оштрој и опширној критици. У начелној дебати, на жалост, због болести нисам mogao учествовати и braniti propise о друштвено-економском уређењу. Зато користим прилику да се сада осврнем на критику четврте главе.

Dragoljub Jovanović је у начелној дискусији подvrgao оштрој критици најважније ставке четврте главе и ставио неколико врло озбиљних примједaba.

Нjegова је критика била uperena, прво, против државног сектора привреде. Dragoljub Jovanović smatra, да се у нашем Уставу сувише истиче и naglašava државни сектор. Друго, он је predbacio nama komunistima, иако то izričito не каже, да имамо неправилан однос према seljaštvу као cjelini, да не razumijemo njihove navike, slabosti, sporost и psihologiju. Zbog toga, veli он, не prilazimo pravilno seljaštvу као cjelini. Treće, он tvrdи, да не vodimo dovoljno računa о vanjsko-političkom фактору код donošenja Ustava и provođenja unutrašnje политике. Osvnut ću се на сва три pitanja.

Član 14 nacrtu Ustava predviđa tko u Jugoslaviji drži sredstva za proizvodnju u svojim rukama. Tu se ozačkonjuje državni, zadružni i privatni sektor privrede. U vezi s kritikom o državnom sektoru privrede moram naglasiti da se svaka teorija mora provjeriti i opravdati u praksi. Ukoliko se neka teorija u praksi pokaže kao neupotrebljiva i pogriješna, treba je odbaciti kao fiktivnu i lažnu. Naša je dosadašnja praksa u oblasti državnog sektora privrede pokazala ogromne rezultate. Točnost ove tvrdnje će se pokazati ako uporedimo privredne prilike u našoj zemlji sa drugim zemljama. Kakovo smo stanje zatekli u zemlji prilikom oslobođenja? Sigurno je, drugovi, da nijedna zemlja na svijetu izuzev Sovjetskog Saveza nije pretrpjela takove štete, razaranja, pljačku i iscrpljivanja narodnog bogatstva kao što ga je za vrijeme okupacije i oslobodilačkog rata doživjela Jugoslavija. Dovoljno je potsjetiti, da je naš saobraćaj bio potpuno razrušen, rudnici uništeni, tvornice porušene, oštećene i opljačkane. Tome treba dodati valutarni haos koji smo zatekli. Ukratko, naša proizvodnja, saobraćaj i razmjena dobara bili su posve ukočeni. Za kratko smo vrijeme daleko odmakli od zatečenog stanja. Postigli smo ogromne uspjehe u obnavljanju i pokretanju naše privrede. Postigli smo velike uspjehe u industriji, poljoprivredi, rudarstvu, saobraćaju, razmjeni dobara i sredivanju naše valute. Pogledajmo sada kakove su privredne prilike u susjednim i drugim zemljama, koje nisu pretrpjele toliko razaranja, pljačku, pustošenje i iscrpljivanje kao što je to slučaj sa Jugoslavijom. Pri tome treba imati u vidu da neke od tih zemalja raspolazu daleko većim bogatstvom nego Jugoslavija, da imaju veće rezerve i veće mogućnosti nego Jugoslavija. Pa kakovo je stanje u tim zemljama, upoređeno sa stanjem Jugoslavije? Mi smo pokrenuli proizvodnju i razvili polet u radu, a kod njih vlada zastoj ili se pak vrlo sporo kreću naprijed. Mi smo obnovili saobraćaj, a kod njih je saobraćaj razoren ili tek neznatnim dijelom obnovljen. Mi smo obnovili razmjenu dobara i kako tako organizirali opskrbu i prehranu, a u spomenutim zemljama se razmjena dobara nalazi gotovo isključivo u rukama crnoberzijanaca i špekulanata. Organizirali smo kako tako prehranu, dok u spomenutim zemljama taj problem ni izdaleka nije riješen. Mi smo uveli red u naš novčani sistem i stabilizirali ga, dok se mnoge druge zemlje guše u inflaciji i novčanom haosu, koji prate štrajkovi radnika, besposlica i neizvjesnost. Važno je istaći da smo mi uglavnom savladali zatečeni haos i neimaštinu i otvorili svijetle perspektive u budućnost. Tih perspektiva, međutim, nema u mnogim drugim zemljama. To nam upoređenje pokazuje da smo daleko napredovali. To ističu i priznaju svi objektivni posmatrači iz inozemstva, koji su proputovaji našu zemlju. Oni se čudom čude

i pitaju kako smo mi za tako kratko vrijeme vlastitim snagama i skućenim sredstvima uspostavili saobraćaj koji je bio potpuno ukočen, kako smo organizirali proizvodnju u kojoj je vladao potpuni zastoј, kako smo organizirali trgovinu i razmjenu dobara koja nije postojala, kako smo uspjeli izvršiti zamjenu novca, ukinuti mnoge okupatorske valute, zavesti jedinstveni novac na cijelom području Jugoslavije i sačuvati i učvrstiti naš dinar. Oni postavljaju ta pitanja, ali sami ne nalaze odgovore na njih. Ja tvrdim, da smo mi sve to postigli zahvaljujući u prvom redu državnom sektoru naše privrede. Da se po oslobodenju zemlje, preuzimajući i izgrađujući novu vlast, nismo mogli osloniti na državni sektor privrede, mi ne bismo bili u stanju provesti nijednu mjeru, nijednu odluku, nijedan plan o oživljavanju, obnavljanju i organiziranju našeg privrednog života. Da nismo stvorili državni sektor privrede, buržoazija i njena reakcija zadržala bi u svojim rukama sve komandne pozicije u privredi i finansijama. Mi u tom slučaju ne bismo mogli uspješno provoditi našu privrednu politiku, jer bi buržoazija bila u mogućnosti da nam stalno baca klipove pod noge, da sabotira izvršenje postavljenih zadataka na privrednom polju, da ometa naše planove i spriječava izvođenje Vladine privredne politike. Oslanjajući se na komandne pozicije u industriji, rudarstvu, saobraćaju, trgovini i finansijama nama je pošlo za rukom, kršeći otpor buržoazije i njene reakcije da provedemo mnoge važne mjere i postignemo velike uspjehe u oblasti privrede.

Zašto neke manje iscrpljene i opljačkane zemlje nego Jugoslavija, koje raspoložu sa većim rezervama i mogućnostima nego mi, nisu ni izdaleka postigle slične uspjehe? Zašto one ne mogu provoditi onakovu privrednu politiku i s onakvim uspjehom kao mi? Stvar je vrlo jednostavna. I u tim je zemljama negdje manje, negdje više pobijedio demokratski pokret. I one imaju manje ili više demokratske vlade. No te su vlade na privrednom polju bespomoćne, jer su komandne privredne pozicije ostale u rukama buržoazije. Te se vlade ne mogu osloniti na komandne pozicije u privredi, one nemaju u rukama onu privrednu polugu pomoću koje bi mogle uspješno provoditi svoju privrednu politiku. Te vlade ne drže privredu u svojim rukama. Nasuprot tome, buržoazija drži privredu u svojim rukama a preko nje na ovaj ili onaj način utiče i na privrednu politiku vlade. Poznata je stvar, da onaj koji drži u svojim rukama privredu, da drži i vlast. Mogu te vlade donositi kakve god hoće odluke i mjere u korist širokih narodnih slojeva, ali one nisu u stanju da ih sprovedu u život. Zato u tim zemljama cvjeta crna berza i špekulacija, nestaju cijeli brodovi s hranom i materijalom od UNRRA-e, kao u Grčkoj, pada kupovna vrijednost novca, ishrana je ne-

organizirana, u privredi i saobraćaju vlada haos, široki se narodni redovi nalaze u sve težem položaju, njihovo nezadovoljstvo dolazi do izražaja preko štrajkova, demonstracija i protesta.

Ako imamo u vidu gore izložene činjenice, postignute rezultate u našoj zemlji i drugim zemljama, onda mogu bez pretjerivanja tvrditi, da naš državni sektor privrede nije prejak i da u nacrtu Ustava nije suviše naglašen. Naprotiv, naš državni sektor privrede treba neprekidno dalje jačati i srediti, jer se bez toga ne može osigurati i provoditi napredna privredna politika. Time nisam htio da kažem, da su sve stvari u državnom sektoru privrede u redu. Ima tu još mnogo štošta što će trebati savladati, ukloniti, srediti i bolje organizirati, da bi državni sektor stvarno pretstavljao uzor narodne privrede.

U vezi s državnim sektorom privrede postavlja se i pitanje planiranja i planskog rada. Oslanjajući se na državni sektor privrede koji obuhvaća glavne komandne pozicije u privredi i na zadružni sektor koji obuhvaća ili bar treba da obuhvati milione seljaštva i njihovo iskustvo i snagu, mi smo u mogućnosti da našu privredu postavimo na planski temelj. Planska privreda pretstavlja najvišu točku u društvenom i ekonomskom razvitku. Planska je privreda davno prestala biti utopija i san zanešenjaka, kako su je još prije desetak godina krstili njeni protivnici. Ona je dokazala svoju nadmoć i u miru i u ratu nad anarhičnom privredom kapitalističkih zemalja. Jugoslavija može da se koristi ogromnim tekovinama i velikim teoretskim i praktičnim iskustvom, što ga je postigla planska privreda u SSSR-u. To nam iskustvo može biti od neobično velike koristi. No, da bi se cijela privreda prevela na planski kolosjek i upravljala po unaprijed razrađenom i utvrđenom planu, potrebni su određeni politički i ekonomski preduvjeti. Kod nas se tek pripremaju i izgrađuju preduvjeti za sveobuhvatni privredni plan. Zbog toga smo prisiljeni, da kod planiranja polazimo od realnih mogućnosti, izbjegavajući pri tome neostvarljive fantazije i avanture. Mi tek postepeno, preko niza pojedinačnih mjera i planova unosimo sve više reda u cijelu privredu i stvaramo ekonomske i organizacione preduvjete za razradu općedržavnog privrednog plana.

Kod nas se mnogo priča o planu i planskom radu, a u praksi stvarno prevladava anarhičan način rada. Toga se moramo što prije osloboditi. Naročito se treba čuvati fantastičnih i sveobuhvatnih planova za što još nije vrijeme. Takav nam je plan na pr. predložio g. Joksimović u svom poznatom projektu Zakona o petogodišnjem privrednom planu. Njegov prijedlog nije dobronamjeran ni prijateljski. G. Joksimović želi nametnuti našoj zemlji petogodišnji plan koji bi imao obu-

hvatiti sve oblasti života. Dobar privredni plan pretstavlja veliku silu. On potstiče stvaralačke snage, ujedinjuje i uskladuje sve napore upravljene jedinstvenome cilju, otklanja nered i samovolju i organizaciono sređuje i učvršćuje cijeli privredni aparat. Da bi plan vršio takovu ulogu, on mora biti naučno osnovan i realan. Snaga plana je u njegovoj realnosti. Naprotiv, nesolidno sastavljen i nerealan plan, koji se ne može ostvariti ni najvećim naporima, ubija volju, umrtvljuje inicijativu, izaziva nezadovoljstvo, nered i zbrku na svima poljima rada. Baš bi takove posljedice izazvao fantastični prijedlog plana g. Joksimovića. Usvajanjem njegovog prijedloga petogodišnjeg plana kompromitirali bismo načelo planiranja i našu narodnu vlast. To zapravo i jest pravi smisao i cilj njegovog prijedloga. Mi se nećemo dati uvući u takvu avanturu.

Pitanju kontrole nad privatnim sektorom privrede treba posvetiti veliku pažnju. Smatram da je dobra formulacija člana 15 Ustava o kontroli nad privatnim sektorom. Sada stvar nije više u pitanju formulacije, nego u razradi sistema praktičnih mjera koje mogu osigurati tu kontrolu. Dosada smo prikupili već prilično iskustvo o privatnom sektoru u industriji i trgovini. Pokazalo se da naša propaganda i odgojne metode ne mogu izmijeniti dušu buržoazije. Ona nastoji da iskoristi bijedu i nered koji postoji u našoj privredi, da bi se što više obogatila. Naše zajedničko poslovanje sa buržoazijom u mješovitim poduzećima dalo je negativne rezultate. Naši drugovi u tim poduzećima nemaju dovoljno stručne spreme i vještine poslovanja. Njih brzo smotaju stari buržoaski maheri. Iza časnih imena naših drugova provodi se nesolidno i špekulantsko poslovanje. Kad malo dublje zavirimo u poslovanje tih mješovitih poduzeća, brzo otkrivamo nesolidno, špekulantsko i pljačkaško gazdovanje. To osobito važi za trgovačka poduzeća.

Bolje stoji s kontrolom industrijskih poduzeća. No i tu još ne držimo stvar čvrsto u rukama i zato postoje široke mogućnosti zloupotrebe od strane privatnih kapitalista. Privatne tvornice mogli bismo staviti pod sigurniju i čvršću kontrolu. Zato će biti potrebno da državna poduzeća grupiramo po granama i da ih stavimo pod vodstvo glavnih uprava. Privatna poduzeća bi radila na temelju planova o količini, kakvoći i cijeni proizvoda. Ona bi sklapala ugovore sa glavnim upravama. Glavne bi uprave privatna poduzeća opskrbljivale sirovinom i ostalim potrebnim materijalom, a privatna bi poduzeća gotovo proizvode predavala glavnim upravama ili državnim trgovačkim poduzećima. Razrađen sistem takove kontrole zatvorio bi mogućnost zloupotreba i bogaćenja privatnih poduzetnika. Važna uloga u toj kontroli pripala bi i sindikalnim organizacijama.

Prelazim na drugo pitanje, o seljaštvu. Dragoljub Jovano-

vić prebacuje nama komunistima da nemamo pravilan odnos prema seljaštvu kao cjelini i da ne razumijemo navike, slabosti i psihologiju seljaka. On time očigledno udara po čl. 19 Ustava u kome stoji: „Država naročito zaštićuje i pomaže siromašnog i srednjeg seljaka svojom općom privrednom politikom, jevtinim kreditom i poreznim sistemom.” Neosporno je, da ova formulacija ne priznaje seljaštvo kao homogenu cjelinu sastavljenu od jednorodnih elemenata. Nisu komunisti izmislili da je seljaštvo razbijeno na razne slojeve. Seljaštvo kao cjelina prestalo je već davno postojati. Prodiranje kapitalizma na selo izvršilo je slične promjene kao i u gradu. Osnovni zakon kapitalističke privrede je zakon akumulacije. Akumulacija kapitala na jednoj strani i akumulacija siromaštva i bijede na drugoj strani, to je apsolutni zakon kapitalizma. Taj je zakon probio sebi put i u poljoprivredi. On je razbio seljaštvo kao homogenu cjelinu i raščlanio ga na slojeve. I u našem selu postoje tri kategorije seljaka. Podvojenost u selu ima svoje ekonomski korijen i materijalnu podlogu. Pojedine kategorije seljaka razlikuju se međusobno po tome, koliko posjeduju sredstava za proizvodnju i na koji način održavaju svoj život. To je najsigurnije mjerilo po kome možemo odrediti tko spada kojem sloju seljaka. Uzmimo, na pr. bogatog seljaka ili t.zv. kulaka. On posjeduje daleko više zemlje i sredstava za proizvodnju no što mu je potrebno za održavanje života njega i njegove porodice. On obrađuje svoj posjed plaćenom radnom snagom. Njegov je dohodak daleko veći od rashoda. On trguje, zelenaši i izrabljuje svoje suseljane iznajmljivanjem poljoprivrednih mašina i alata. To pokazuje da je kulak izrabljivač i klasni brat kapitaliste u gradu. Njega nikako ne možemo svrstati u isti red sa srednjim i siromašnim seljakom. Kulak se, dakle, svojim ekonomskim položajem i načinom života izdvojio od ostalog seljaštva.

Ili uzmimo srednjeg seljaka. Ni njega nisu izmislili komunisti. Srednji seljak ima taman toliko zemlje da se može održati na životu. On po pravilu obrađuje posjed radnom snagom svoje porodice. Vrlo je mali broj srednjih seljaka koji se uzdiže u red bogatih seljaka. To su samo iznimke. Naprotiv, u kapitalizmu je pravilo da srednji seljak propada i odlazi u redove siromašnog seljaka i živi njihovim načinom života.

I, najzad, ako ne uzmemo u obzir poljoprivrednog proletera koji je klasni brat industrijskog proletera, ostaje nam još siromašni seljak, poluproleter, koji posjeduje komadić zemlje ili neku kućicu. Siromašni seljak ne može sa svojom porodicom živjeti od svog posjeda. On je prisiljen da zajedno sa svojom porodicom prodaje radnu snagu. Prema tome postoje tri sloja seljaka. To su činjenice. O tim činjenicama moramo voditi računa u našoj praktičnoj politici. Poznato je, da

su svi režimi bivše kapitalističke Jugoslavije, oslanjajući se na kulaka, nastojati da prošire svoju socijalnu bazu, da stave selo pod svoj uticaj i da učvrste svoje pozicije. Kulak je vršio ekonomski i politički pritisak na siromašnog i srednjeg seljaka u nastojanju da ih upregne u kapitalistička kola. Isto je tako poznato da su u toku oslobodilačkog rata i poslije oslobodjenja reacionari i izdajnici svih vrsta našli svoj oslonac i podršku kod kulaka, dok se narodnooslobodilački pokret i narodna vlast oslanjala i oslanja na podršku i povjerenje radnog seljaštva, u čijem se sastavu nalaze siromašni i srednji seljaci.

Ima ljudi koji se smatraju političarima i teoretičarima i koji poriču raslojavanje, ili diferenciranje seljaštva. Oni fantaziraju o seljaštvu kao cjelini i svima seljacima, bez obzira u koji sloj oni spadali, pripisuju jednake osobine i jednake interese. Jedni to tvrde zbog neznanja i nesposobnosti da uoče i shvate stvarnost. Drugi čine to iz pokvarenosti i prikrivenih političkih ciljeva. Pogrdna je i naučno neodrživa tvrdnja da je seljaštvo sastavljeno od jednorodnog elementa, da ono kao cjelina ima svoju posve jedinstvenu psihologiju i jednake interese. Takove teorije zamazuju postojeće razlike na selu. One su sračunate na to da selo kao cjelinu suprotstave gradskom proletarijatu i da seljake zadrže pod uticajem buržoaske reakcije. Danas, u našim prilikama, takove teorije imaju za cilj da selo kao cjelinu suprotstave narodnoj vlasti i njenoj politici, da selo kao cjelinu pretvore u bazu domaće i strane reakcije. Nema sumnje da će naša stvarnost razbiti te teorije i njene nosioce.

Takve su teorije sigurno simpatične i korisne seoskim kulacima. Vrlo je mali broj siromašnih i srednjih seljaka koji će nasjesti tim teorijama, jer oni vrlo dobro osjećaju razlike između sebe i bogatih seljaka. Siromašni i srednji seljaci znaju vrlo dobro da su bogati seljaci, osim rijetkih izuzetaka, bili oslonac svih neprijateljskih režima i izdajničkih elemenata.

Uzimajući u obzir sve gore navedene činjenice, naš je projekt Ustava vrlo dobro propisao odnos prema radnom seljaštvu.

Treće je pitanje vanjsko-političke prirode. Dragoljub Jovanović predbacio nam je u načelnoj debati da ne vodimo dovoljno računa o vanjsko-političkom faktoru kod donošenja Ustava i provođenja unutrašnje politike. On tvrdi, da državni sektor privrede predstavlja sovjetizaciju naše zemlje, što izaziva nezadovoljstvo kapitalističkog svijeta. Po njegovom mišljenju, forsiranjem državnog sektora privrede otvaramo bok prema kapitalističkom svijetu i izlažemo se njegovom udaru. Sve su te tvrdnje neosnovane i pogrdne. Mi ne bismo bili realni političari kad bismo previdali vanjsko-političke faktore. Mi moramo budno pratiti što se odigrava u vanjskom svijetu, kakva su tamo strujanja i raspoloženja prema nama. Ali jedna

je stvar pratiti vanjsko-politička zbivanja i voditi računa o njima, a druga je stvar pitanje naše unutrašnje politike. Da smo u toku okupacije i oslobodilačkog rata podredili našu politiku željama i interesima zapadnih kapitalista, mi danas ne bismo ovdje diskutirali o projektu Ustava nove Jugoslavije. U tom bi slučaju danas ovdje sjedili eksponenti zapadnih imperijalista, kralj Petar, Draža Mihailović i drugi. Ni sada ni ubuduće želje i interesi kapitalista ne smiju naći izražaja u našoj unutrašnjoj i vanjskoj politici. Mi smo slobodna i nezavisna zemlja. Može se neko slagati s našom politikom ili ne, to je njegova stvar. Mi imamo svoj jasan i određen put. Taj je put slobodno izabrala ogromna većina naših naroda. Tim putem moramo ići do kraja. Nas bi samo radovalo kad bismo izgradnju naše zemlje mogli nastaviti i završiti bez miješanja kapitalističkog svijeta u naše unutrašnje stvari i sa što manje trzavica.

Karakteristično je za mišljenje i raspoloženje Dragoljuba Jovanovića, da on vodi računa samo o srdžbi i nezadovoljstvu zapadnih kapitalista prema novoj Jugoslaviji i njenoj politici. Nije slučajno da on našu politiku i naš Ustav želi podrediti raspoloženju i interesima zapadnih kapitalista. I mi vodimo računa o zapadnim kapitalistima. Ali, mi znamo i to da se cijeli svijet ne sastoji od kapitalista. Mi znamo da pored kapitalizma postoji i velika zemlja socijalizma i niz drugih zemalja sa demokratskim vladama. Njihove su simpatije nesumnjivo na našoj strani. Osim toga su i široki radni slojevi u kapitalističkim zemljama na našoj strani. Oni vole novu Jugoslaviju, bez obzira na to što se to ne sviđa njihovim kapitalističkim upravljačima.

Kad sve to imamo u vidu, onda je sasvim logična tvrdnja Dragoljuba Jovanovića, da jačanjem državnog sektora privrede otvaramo bok prema zapadnim kapitalistima i da se izlažemo njihovom udaru. On nas plaši udarcem u bok, da bi nas navukao na svoju liniju. Nas ne mogu zaplašiti takove prijetnje. Jačanjem, učvršćenjem i daljnjom izgradnjom državnog sektora narodne privrede samo će se jačati i učvršćivati narodna vlast. I što će državni sektor privrede biti jači, to će biti snažniji i zaštićeniji naš bok. A što je naš bok jači i zaštićeniji, to će se od njega odlučnije odbijati svi udarci.

Ovdje je bilo riječi i o nacionalizaciji. Od neobične je važnosti da pod udar nacionalizacije dođu u prvom redu poduzeća stranog kapitala. Strani kapital ima vrlo jake pozicije u našoj privredi. Na strani kapital otpada 30% od ukupno uloženog kapitala u našu industriju i rudarstvo. To je nož u našem narodnom srcu, koji moramo što prije iščupati. Bez toga bismo imali neprekidne komplikacije i poteškoće u našoj izgradnji. Propisi Ustava su dovoljni. Suvišno bi bilo da se Us-

tav upušta u detaljima. Na osnovu propisa Ustava možemo izvršiti nacionalizaciju svakog poduzeća i svake grane privrede, bez obzira na to da li je ona u rukama stranih ili domaćih kapitalista. Riječ „nacionalizacija“ je dovoljno određena i popularna, pa je ne bi trebalo zamijeniti riječju „eksproprijacija“. Propisi Ustava nam omogućuju da bez velike galame provodimo nacionalizaciju u manjem ili većem obimu kad ćemo to smatrati potrebnim.

Moram ukratko odgovoriti gospodinu Moskovljeviću. On kaže za član 19, zadnju alineju, da sadrži lijepe riječi: „Država naročito zaštićuje i pomaže siromašnog i srednjeg seljaka“, i predlaže konkretniju formulaciju toga člana. Nemam ništa protiv toga da se taj član podrobnije razradi i konkretizira. Ali, da član 19 ne pretstavlja samo lijepe riječi i fraze, dokazuju mnoge mjere naše privredne politike u korist siromašnog i srednjeg seljaka. Naša je agrarna reforma i te kako vodila računa o siromašnom i srednjem seljaku i ograničila obim vlasništva bogatih seljaka. Kod brisanja seljačkih dugova prvenstveno su brisani dugovi siromašnog i srednjeg seljaka. Sada se pretresa pitanje osnivanja zadružne ili neke druge banke, koja bi putem jeftinog kredita siromašnim i srednjim seljacima omogućila da podižu svoje gospodarstvo i da se bore protiv izrabljivanja i pritiska bogatog seljaka. Dobrom organizacijom zadrugarstva u raznim oblicima i njegovim pravilnim funkcioniranjem dobit će siromašni i srednji seljak moćno oružje u borbi za zaštitu svojih interesa. Opskrba sela industrijskim proizvodima preko zadruga i otkup poljoprivrednih proizvoda preko njih bit će od nesumnjive koristi za siromašnog i srednjeg seljaka. Naša poreska politika također mora voditi računa o siromašnom i srednjem seljaku i pružiti mu određene olakšice. Sve to dokazuje da odredba u članu 19 „da država naročito zaštićuje i pomaže siromašnog i srednjeg seljaka“ ne pretstavlja samo lijepe riječi i puste fraze. Taj član ozakonjuje sve one mjere u korist siromašnog i srednjeg seljaka, što smo ih dosada proveli i omogućuje razradu sistema ekonomsko-političkih mjera u korist siromašnog i srednjeg seljaka, što ćemo ih provesti u budućnosti.

Kako vidite, družo Pretsjedniče, ja se u cjelini slažem i branim formulacije člana 19 projekta Ustava.

Претседник: Има реч Михаило Ђуровић.

Михаило Ђуровић: Друг Симић се у начелној дискусији о нацрту Устава, као и у начелној дискусији о глави IV, заузео за национализацију средстава производње, и то је његово гледиште наравно консеквентно програму Републиканске демократске странке. Заступајући то гледиште, друг Симић је говорио о томе како би требало да се та национа-

лизација у периоду после доношења Устава изводи, да она даље треба да буде у томе периоду у складу са моралним прописима, и да се и кроз њу извршује наше морално оздрављење. Мени се чини да друг Симић кад тако каже мисли, а донекле је то и рекао, на ону национализацију извршену у преуставном периоду кроз примену Закона о заштити српске националне части. Међутим, тај Закон је имао савим нешто друго за циљ. Та национализација је дошла савим индиректно, и она није била ни у коме случају неморална. Тај Закон о заштити српске националне части је један закон који смо донели у ту сврху да баш заштитимо морал наших народа, и да кроз примену тога Закона утичемо на морално оздрављење нашег народа. Може се примити тврђење неких да је тај Закон имао на жалост широку примену; да је с друге стране било извесних грешака код судова које су исправљане, и погрешних тумачења у примени његовој; али рећи да је тај период у томе смислу био неморалан, и да није служио моралном оздрављењу наших народа, — сматрам за потребно да се противу тога изјасним, јер сам ја и лично одговоран за примену тога Закона на територији Србије.

Што се пак тиче национализације средстава производње у нашој земљи, уопште и начелно, ја ћу рећи неколико речи. Ми смо у своје време када смо преузели власт у Србији, били у прилично незгодној ситуацији, с обзиром на присуство наших другова из Савезне владе у Београду и на неподељене надлежности са њима. Јер ми смо дошли у Београд када и они, али, за разлику од осталих федералних јединица, они су узели целокупну власт у своје руке, и ми смо морали ради формирања наших министарстава да узимамо од њих парче по парче надлежности и власти. Док се нама тада говорило да треба да се оспособимо за преузимање власти, дотле је у другим федералним јединицама, на пример у Македонији, која је била тада потпуно слободна, сва власт била препуштена Македонцима, и они су управљали како су могли. Ми смо имали тим поводом пуно састанака, и на њима се дискутовало и изградило једно мишљење, по коме решење тога проблема надлежности треба не теориски поставити на хартији, него му треба дати времена да израсте из стварности и да се том „методом израстања“ покаже шта је чија надлежност. Ми сви, рекло се тада, да се упрегнемо у кола и да радимо што више, а једног дана ће се искристалисати то за што је ко надлежан. Ја сам био против тога, јер то гледиште је било по моме мишљењу штетно с обзиром на саме послове. Ја и сада мислим да много штошта нисмо урадили како би требало само зато што смо препустили да тај „моменат израстања“ одре-

ди ко је надлежан за поједине ствари. Међутим, када се ради о привредном пословању, тај начин је, мислим, добар. Наша национализација средстава производње је напредовала до те мере, да приватни сектор није данас релативно тако јак. Можда би било боље да се и у Уставу каже да се сва средства производње имају национализовати. Али, као што је рекао министар Хебранг, то је поред осталог и питање наших односа према иностранству. А, напослетку, није довољно само тек решити да се изврши национализација средстава производње, него је одмах ту и питање можемо ли је извршити. Ми бисмо преузели многе обавезе на себе када бисмо се решили да национализирамо сва средства производње. Ми морамо бити спремни да изградимо све што разградимо. Ми смо међутим највише препатили у привредном животу баш због тога што смо многе ствари разградиле, а нисмо претходно друге изградиле. У извесним моментима морало се тако поступити; али кад је реч о начелном ставу, по питању национализације средстава производње, он треба да буде саображен стварности, и ова глава IV сасвим је правилно поставила и решила то питање. Треба национализовати поступно, по „методи израстања“, кад и ако се национализација наметне у даном моменту.

Претседник: Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Ја жалим што ме друг Ђуровић није разумео. У начелној дебати били су изложени аргументи за моје излагање. Ја нисам сматрао за потребно да их сада понављам, али је нетачно да сам огласио у начелној дебати казнено-правне санкције као неморалне, него сам у низу других аргумената казао и то да сматрам да је предуставна фаза једно, а фаза послуставна друго, и да је данас поред политичког и привредног оздрављења потребно и морално. То се може тумачити и овако грубо као што је друг Ђуровић изнео па да се дода и реч неморално, а ја као правник знам врло добро шта су казнено-правне санкције и до којих граница оне могу да иду и изразио сам своју тежњу и своју жељу да се у погледу средстава производње у послуставном периоду приступи једноме систему који ће бити и одређенији и јаснији.

Када се ради о аргументима, ја примам у целини излагања министра Хебранга и све његове аргументе, тако лепо изложене, али када се ради о 30% страног капитала и када тај проценат претставља, како он каже, нож у нашем срцу који треба извадити, ја постављам питање шта ће да буде ако се у приватном сектору у врло кратком времену, у разним облицима појави тај страни капитал у много већем проценту него што је данас. И баш ради разлога који су са

људске тачке гледишта разумљиви и кад се зна да је тај приватни сектор врло осетљив, то наговештава извесну опрезност у том погледу. Ја сматрам да би ова дискусија требало да остане у нашем кругу с обзиром на објашњења о експропријацији која је дао министар Хебранг, јер та објашњења баш потврђују оно што сам ја излагао, да се под тај појам може да подведе и оно што тамо не спада. Али без обзира на то, стоји чињеница да се то питање може законом да регулише и да у томе погледу државна власт, када буде мислила да је наступио моменат да се што преузме, може то законом да изврши. Али пошто сам ја прочитао врло срећну стилизацију, колико ми је остала у сећању, става 3 чл. 14, у којој је то било као могућност речено, ја сам то сматрао као инструменат у рукама врховне државне власти, и говорио сам тада о степенастом национализирању, када дође томе време. С друге стране, када сам видео да се тај проценат страног капитала може и да повећа, изразио сам још једну другу капазност. Постоји динамичност у развоју привреде и ми нисмо у могућности да тачно предвидимо тај развој, ма да сви желимо да се национализација употреби у циљу општенародних интереса и ради организације привреде како је замишљена, па сам изразио бојазан да се, услед пропуштања да то у Уставу предвидим, не догоди да се погодује отежавању доцније национализације. Исто тако изјавио сам бојазан да се ти облици економске организације, коју ми у овоме моменту желимо, могу можда да извргну у друге облике које ми не би желели. Моје је мишљење, када постоје три сектора који сачињавају општу народну привреду, могуће је да се у развоју може доћи до облика које ми не можемо да предвидимо, а можда и не желимо.

Ради тога сам сматрао да то треба јасније стипулирати. Уосталом, и ја сам један од оних који одобравају ову главу пројекта Устава, јер она одговара и мојим уверењима и сматрам да ћемо тако доћи до времена када ће и остала средства производње моћи да се национализирају.

Претседник: Има реч друг Хебранг.

Andrija Hebrang: Smatram da u pogledu nacionalizacije nema među nama načelne razlike. Kod formulacije predzadnje i zadnje alineje člana 18 bile su odlučujuće različite okolnosti i, da se tako izrazim, taktički razlozi. Međutim, ako Odbor stoji na stanovištu da tu alineju treba odredeniije postaviti, možemo o tome diskutirati na temelju konkretnih prijedloga. Koliko sam obaviješten, u Odboru Skupštine naroda pao je prijedlog da se prvobitna formulacija te alineje malo ublaži. Taj je prijedlog i usvojen. Prema tom prijedlogu na kraju

člana 18, predzadnja alineja, dodaje se rečenica „Zakonom će se odrediti u kojim će se slučajevima i u kojoj visini dati naknada vlasniku“ za eksproprijiranu imovinu.

Zadnja alineja toga člana imala bi glasiti: „Pod istim uvjetima mogu se zakonom nacionalizirati pojedine privredne grane ili poduzeća, ako to traži opći interes.“ Time je u članu 18 posve određeno i jasno rečeno sve što je potrebno o privatnom vlasništvu, eksproprijaciji i nacionalizaciji vlasništva i o naknadi.

U diskusiji je bilo nabačeno i pitanje naših budućih odnosa sa inozemstvom poslije izvršene eksproprijacije ili nacionalizacije stranog kapitala. Jasno je da se mi ni poslije nacionalizacije stranoga kapitala nećemo i ne možemo zatvoriti u naše nacionalne granice i prekinuti privredne veze sa vanjskim svijetom. Naprotiv, interesi naše zemlje, njene obnove i daljnje izgradnje iziskuju da proširimo svoje privredne veze i sa onim državama čiji će građani biti pogođeni nacionalizacijom. Te veze treba da budu raznovrsne i svestrane. Ne isključuje se čak ni mogućnost ulaganja stranog kapitala u našu privredu, ako bi to iziskivali interesi naše zemlje. No, jedno je sigurno, da strani kapital neće moći ulaziti u novu Jugoslaviju pod kolonijalnim uvjetima kao što je ulazio u staru Jugoslaviju. Kao što je poznato, strani je kapital ulazio u staru Jugoslaviju pod uvjetima kolonijalnog izrabljivanja našeg prirodnog bogatstva i radne snage. Vezujući se sa vladajućim kapitalističkim klikama, strani je kapital stvorio sebi i čvrste političke pozicije u našoj zemlji i ograničio njenu političku i ekonomsku nezavisnost. On je u velikoj mjeri rukovodio i našom vanjskom politikom i privrednim razvitkom naše zemlje. To pripada prošlosti. Pod takovim uvjetima strani kapital nikada više neće moći ući u našu zemlju. Ako će interesi razvitka naše zemlje naлагati da otvorimo vrata ulasku stranog kapitala, on će moći ući pod točno određenim okolnostima. U tom će slučaju biti podrobno razrađeni uvjeti, određeni okviri i osigurana naša kontrola.

U diskusiji je nabačeno i pitanje „moralnog ozdravljenja“. To je, nesumnjivo, aktuelan problem kad je riječ o našoj privredi. Vjerojatno je drug Simić na to mislio kad je govorio o moralnom ozdravljenju. Sve nezgode, peripetije i zloupotrebe, što su se događale od oslobođenja do danas, odnose se na period kada smo u velikim razmjerima kažnjavali narodne neprijatelje i oduzimali njihovu imovinu. Ali, to je bilo neizbježno. Mi smo te velike ekonomske promjene izvršili s neizgrađenim, često nesposobnim pa i nepouzdanim aparatom. Zbog toga nismo bili u stanju da na tu veliku i raznovrsnu imovinu svuda i na svakom mjestu stavimo sigurnu ruku i da njome upravljamo pošteno i racionalno. Točno je, da je pod tako-

vim okolnostima razvučen, upropašćen i opljačkan ne baš mali dio narodne imovine. No, mi smo u tom periodu znatno ojačali i izgradili naš državni i privredni aparat, stekli smo i nagomilali veliko iskustvo i na mnogim mjestima očistili naš aparat od nepoštenih i špekulantskih elemenata. Nema bojazni da bi se sve te negativne pojave ponovile kod nacionalizacije. Sa postojećim aparatom, koji će se i dalje učvršćivati i osposobljavati, bit ćemo u mogućnosti da u času eksproprijacije ili nacionalizacije pojedinih poduzeća i grana postavimo takove uprave koje će osigurati državnu imovinu i nesmetani rad eksproprijiranih ili nacionaliziranih poduzeća i grana.

Drug Đurović je u diskusiji podvrgao kritici rad saveznih organa.

On predbacuje saveznim organima da su ograničili djelokrug rada narodne vlasti u Srbiji i preuzeli mnoge njihove poslove. Zatim dodaje da smo nekim republikama na pr. Makedoniji dali punu slobodu. Savezni su organi došli u Beograd prije svršetka rata. Kao najhitnija zadaća u tome času bilo je pitanje pokretanja naših fabrika, ekonomskog oživljavanja u cilju što veće pomoći frontu. Kao drugi problem bilo je pitanje opskrbe stanovništva u gradovima i selima. U to vrijeme znatni dijelovi Hrvatske i Slovenije još nisu bili oslobođeni. Nacionalni je komitet došao u Beograd sa znatnim aparatom. Preuzeli smo stara ministarstva i njihov aparat koji smo temeljito očistili. To je omogućilo da počinjemo rješavati najvažnije privredne probleme. Aparat Srbije je bio mnogo slabiji. Savezni su organi raspolagali sa većim sredstvima i većim mogućnostima. U cilju opskrbljivanja stanovništva i oživljavanja trgovine pokrenut je rad zemljoradničkih zadruga. Njima smo dali kredite od pola milijarde dinara. Osnovan je i cijeli niz državnih trgovačkih ili mješovitih poduzeća. Tada se još nije postavljalo pitanje oštrog razgraničenja kompetencija između saveznih i federalnih organa. Mnoga su se pitanja mogla privremeno uspješno rješavati samo preko saveznih organa. To je nametao rat i opća situacija koju smo zatekli.

Danas smo mi već daleko odmakli od onog stanja. Prijedlog Ustava točno propisuje političke i privredne kompetencije saveznih i republikanskih organa. Polazeći od tih propisa i naoružani velikim praktičnim iskustvom, izradit ćemo naš federativni sistem tako da će se točno znati ko je za što nadležan i odgovoran.

Dosadašnje iskustvo pokazuje da imamo dva skretanja od pravilne linije: jedno u pravcu centralizma, koje negira kompetencije federacije, a drugo u pravcu separatizma, koje negira kompetencije Savezne vlade. Nosiocce takvih shvatanja nalazimo i u saveznom aparatu i u aparatima zemaljskih vlada. Pro-

писи Ustava daju nam ne samo pravni temelj, nego i jasnu liniju. Na temelju toga moći ćemo voditi uspješnu borbu protiv oba skretanja.

Moram napomenuti da sam se kao Hrvat našao na nezavidnom položaju, gdje je trebalo raditi brzo i odlučno. A sada mi neki Srbijanci — što u šali, što ozbiljno — prigovaraju da sam kao Hrvat postao centralista. (Smeh). No nisam ja zahvaćao samo u probleme i stvari na teritoriji Srbije. Morao sam zahvatiti i u Vojvodini gdje se narodna imovina bezdušno upropaštavala i razvlačila na sve strane. Morali smo isto tako zahvaćati i u Hrvatskoj i Sloveniji i Makedoniji. No jasno je da smo najčvršće mogli držati stvari koje su bile bliže nama. U Hrvatskoj, Sloveniji bilo je lakše, jer se tamo još na slobodnom području izgradio i osposobio aparat koji je po oslobođenju preuzeo poslove tih zemalja. Toliko sam htio reći, da ne ispadnem kao centralista koji ograničava prava Srbije i Srba.

Претседник: Има реч Михаило Ђуровић.

Михаило Ђуровић: Ја сам говорио о том преузимању власти овде у Београду само да бих истакао ту такозвану „методу израстања“, која се тада препоручивала за одређивање надлежности код нас, метода која ни тада, по мом мишљењу, није била добра, али која по овој материји, коју сада расправљамо, може бити добра. Фактички није за ову седницу да расправља да ли је Главни народноослободилачки одбор Србије био у стању или није да прими онај део власти који му је припадао. Моје је дубоко уверење да је то био у стању. Он је и временски дошао овамо у Београд кад је дошао и Национални комитет, а имао је и довољно људи да би могао извршити организовање послова на терену. Ми ћемо о томе, ако хоћете, други пут говорити. Само не могу да примим да је тим људима недостајала добра воља или да су људи били неспособни за вршење послова које су имали да врше.

Д-р Драгољуб Јовановић: Хоћемо ли наставити сад или сутра?

Претседник: Да ли сте се ви јавили? Имате реч.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја сам захвалан другу министру Хебрангу што се осврнуо на мој говор, који је он са слушао, и што је на тако стручан начин, са пуно искуства, одговорио на неке примедбе које сам ја учинио у генералној дебати. Једино бих морао да му кажем да се мој приговор није односио само на главу која се сад наставља и која спада у његов ресор, него и говорећи о етатизму, и говорећи о сељаштву, и говорећи о спољно-политичким обзирима, ја сам више имао у виду нашу државну праксу досада и убу-

дуће него сам текст, а нарочито него ли главу о економском државном уређењу. И због тога, његов одговор мене у пуној мери задовољава. Нема разлике међу нама у погледу државног сектора, или како смо то назвали, јавно-правног сектора. Напротив, још 1940 године, — ја ћу молити за допуштење да цитирам неколико реченица из тога доба, — ми смо рекли ово:

„Као што се техника ставља у службу човека, тако се економски живот подвргава контроли заједнице. Потребе и интереси људи који раде јесу највиши закон привредног и друштвеног уређења. Приватни сектор не укида се одмах, али се он трпи само уколико не штети општим интересима и уколико одговара посебним условима извесне привредне делатности. Задружни сектор мора се стално развијати, како у области кредита и потрошње, тако у области производње. Најзад, јавно-правни сектор, — помогнут задружним и синдикалним организацијама, — узима све више маха, нарочито у основним индустријама и у великом саобраћају. У пољопривреди, приватни облици рада остаће најдуже, али ће се допуњавати, поправљати и усавршавати задружним и другим заједничким методама рада.“

На другом месту у самом програму Народне сељачке странке изричито се каже:

„Привреда ће се делити на три сектора: јавно-правни, задружни и приватни. Државна политика ће повлашћивати прва два сектора, на штету трећег.“

Када је реч о задругарству, оно није схваћено као једна идеја, као нешто што је универзалан лек, како је то у једном чланку друг Михаило Вучковић лепо нагласио, него као један инструмент. У програму Народне сељачке странке речено је:

„Задругарство ће бити главно средство за спровођење привредног плана. Купујући првенствено од задруга, продајући искључиво задругама, снабдевајући их обилно кредитом, дајући им разне повластице, — радна демократија стварно ће учинити задруге обавезним.“

Најзад, када је реч о државном сектору, ја цитирам из нашег програма ово:

„Спољна и унутрашња трговина биће под надзором јавних власти. Држава ће имати свој апарат за увоз и извоз робе. Помоћу тога апарата, а кроз велике задружне центре, држава ће владати целокупним увозом и извозом, унутрашњом разменом добара и потрошњом, како у погледу количина, тако у погледу цена. Тиме ће се поправљати наш положај према другим државама које су се оградиле царинским зидовима, олакшаће се закључивање трговинских уговора и онемогућити картели, који вештачки одржавају ви-

соке цене индустриским артиклима. Картели ће се потпуно забранити, као штетни по друштвене интересе. Осигуравајућа друштва прећи ће у државне и самоуправне руке, уколико њихово пословање не преузму задружне централе.“

Ја мислим да сам овим цитатима, за које се извињавам што сам их навео, показао да људи који деле моје погледе немају ништа против једног великог и моћног државног јавно-правног или опште-народног сектора. Сва објашњења која је друг Хебранг дао о томе да је јавно-правни сектор био не само користан него и спасавајући у ономе периоду у коме је наша држава била разорена ратом, све те аргументе ја примам као потпуно исправне.

Исто тако, када је реч о привредном плану, сви смо такође сагласни. Томе немам ништа да замерим. Напротив, сматрам да је привредни план толико потребан да је то једна историска нужност, не само код нас него у целом свету, нарочито у земљама овако разореним, али тражимо да привредни план узме у своју службу не само државни или јавно-правни сектор, него да узме у своју службу и цео задружни сектор, па и један велики, по могућству највећи део приватног сектора. Тако смо ми нагласили у програму Народног фронта Југославије, где смо рекли да ће приватни сектор бити не само стављен под контролу, него учлањен у општи привредни план.

Друга примедба, како се друг Министар изразио, јесте „сељаштво као целина“. За разлику од других сељачких покрета, ми смо врло рано, пре 20 година, под именом Земљорадничке левице, истакли начело да село није јединствено, да сељаштво није јединствено. Сељаштво је читав један свет, као што је и град. Оно има више својих друштвених елемената, који су паралелни са елементима који се налазе у градовима. Зато један део сељаштва, радни део сељаштва, мора тражити ослонац, мора тражити свог савезника у граду. Ми смо се ту разликовали од других сељачких странака и других сељачких идеологија, које су такође тражиле савезника у граду, али га нису тражиле у радничкој класи и у напредним политичким покретима, него у грађанским покретима, у буржоаским странкама. За разлику од њих, ми никада нисмо говорили о сељачкој демократији, него о радној демократији, док нисмо дефинитивно формулисали своје идеје и рекли: сељачки социјализам. Говорећи о сељачком социјализму, ми се нисмо надовезивали на аграрни социјализам XVIII и XIX века, нити на народњаштво или есерство у Русији, него смо се надовезали на модерни раднички покрет који је свој израз нашао највише у Комунистичкој партији.

Позната је ствар, нарочито друговима из Београда, а

специјално другу Моши Пијаде, да је наша група, најпре Земљорадничка левица, а затим Народна сељачка странка, као свој принцип истакла сарадњу баш са комунистима, као најизразитијим претставницима радничке класе.

Према томе, опада свака сумња у то да ја мислим да се село може узети као целина, да на селу нема класних разлика и да сељаштво као такво треба штитити. Оно што је мене руководило да говорим о сељаштву или о сељацима, то је тенденција коју сам ја осетио више у пракси него ли у самој теорији, у самој доктрини новог поретка, склоност да се са неповерењем гледа на сељаштво и да се у њему види један елемент који кочи, који бремза, који не допушта прогресу да иде напред.

Да видите да смо и о томе водили рачуна, ја ћу вам цитирати једну реченицу из статута наше странке. У нашем статуту предвиђено је како има да функционише месна организација Народне сељачке странке. У нашем статуту о томе пише: „У вођењу послова и прихватању предлога, веће се има увек руководити овим начелима: саслушати свакога, али при доношењу одлуке радије послушати сиромашнијег него богатијег, радије млађег него старијег, радије борбенијег него плашљивијег.“

То што смо ми предвидели у нашем статуту не може се нигде наћи. Тиме хоћу да кажем да иако говорим о сељаштву, ипак сам свестан разлика и категорија које на селу постоје.

Најзад, кад је реч о спољно-политичким моментима, ја могу само да потпишем оно што је друг министар Хебранг рекао, јер сам стекао утисак да он има пуно разумевања за обзире које морамо имати.

Ја користим његово присуство овде да, у вези са дискусијом која ће настати поводом четврте главе, поставим неколико тема које, мени се чини, нису у овој глави обухваћене, а по којима би требало да знамо, ако не какав ће бити уставни текст, бар каква се предвиђа државна пракса, да овде у Уставотворном одбору предвидимо смернице будуће праксе.

Ништа није речено о унутрашњој трговини. Ја мислим да би друг Министар могао да нас обавести, колико је то могуће, а ми ћемо видети да ли би то требало унети у Устав и нарочито специфицирати.

Друго, ништа се не говори о банкама и емисији новчаница, која ће очигледно бити у државним рукама. Ма да је то врло ретка појава у свету, ми смо такође предвидели у нашем програму да Народна банка мора бити државна установа. Према томе, ја нисам противу тога, али бих хтео да

се и то у извесној мери прецизира, ако не у Уставу, оно у уставној дебати.

Мора се нешто рећи о кредитима и о штедњи. Ми смо предвидели да се национална штедња не може поверити приватним банкама. Мислим да би у наш Устав требало да уђе да штедња народа треба да буде поверена само јавно-правним установама: државној банци, Земљорадничкој банци, Задружној банци, Поштанској штедионици итд.

Исто тако нема ни једне речи о осигурању, а оно је тако крупна појава у привредном животу, да у Уставу мора о њему бити речи.

О картелима такође нешто мора да се каже.

Исто тако, ја сам у своме говору у начелној дебати рекао да ме апсолутно не задовољава место које је у тексту Устава дато задругарству. Данас могу да кажем да је експозе друга Хебранга у великој мери одговорио мојим жељама и да је та ствар много правилније постављена него што сам ја мислио по гласу самога Устава. Он је много правилније схватио велику улогу коју задругарство може играти не само у организацији унутрашњег тржишта, него баш и у спровођењу општег привредног плана. Кад се говори о задругарству, ја ћу учинити извесне сугестије, како бисмо задругарству дали заслужено место. Чуди ме да ниједне речи нема у овом плану о Привредном савету, и друг Министар ће свакако моћи да нам то каже пошто му је сам на челу. (Андреја Хебранг: Има људи који хоће да га разјуре). Ја бих као сугестију навео да Привредни савет не треба да буде састављен само од министара и чиновника министарстава, него да буде заступљена и држава са својим организацијама, и да ту буду и синдикати и задруге. Дакле, држава, синдикати и задруге — све су то фактори који морају да учествују у вођењу плана и привредне политике.

У једном од најнапреднијих устава у свету, бар у Европи, у Вајмарском уставу, има једна примамљива одредба која би могла да нас у извесној мери инспирише: да се свима грађанима обезбеди човека достојан опстанак. Ја знам да би то могла бити фраза, али мислим да би могла да се једна таква платонска изјава учини, која не би могла да буде само фраза ако би се нешто конкретизирало, као што је друг Хебранг, говорећи о заштити малога сељака, рекао да он има читав низ мера које се имају спровести. Тако би тај принцип био стварност.

За то имамо још један пример. Говорећи о здрављу народа у чл. 35, каже се, врло језгровито: „Држава се стара за здравље народа...“, али се још каже да „организацији и контроли здравља служе болнице, санаторијуми, лечили-

црта, опоравилишта“, и то још све у првом начелном делу Устава. Мислим да би се нешто могло рећи у томе погледу и да се то доведе у везу са правом на рад о коме сам у начелној дебати говорио.

Најзад, кад је реч о национализацији, хтео бих да кажем неколико речи. Ја мислим да постоји један мали неспоразум о самом појму национализације. Тај појам се јавља после прошлог светског рата, нарочито у земљама средње Европе, где су велика добра, особито у Чехословачкој и Пољској, била у рукама странаца. И сасвим природно, нове државе, словенске државе, хтеле су да се ослободе притиска страног капитала, као што су се путем аграрне реформе ослободиле страног феудализма. Међутим, има други појам национализације који се може заменити речју социјализација. И ја мислим да је друг Влада Симић, као и сам програм Републиканске демократске странке, више мислио на ову другу ствар. Није хтео да употреби реч социјализација, да то не би изгледало револуција, али је рекао да нација има право да у своме поседу држи фабрике наоружања, фабрике цемента итд. (*Претседник*: То је прави смисао национализације).

Затим сам хтео да скренем пажњу да се овде у дискусији више треба да мисли на то шта треба да припадне нацији, заједници, а не шта да не припадне странцима.

Претседник: Реч има Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: У вези с овом главом поновно се набацује питање ванјске и унутрашње трговине. Сви се слажемо у томе, да држава мора имати контролу над ванјском трговином. То питање није спорно. Ми морамо имати контролу над извозом и увозом, да бисмо привредни развитак земље држали чврсто у рукама и спрјечили домаће и стране шпекуланте да извозе и увозе у земљу било ону робу на којој би много зарађивали, било пак ону помоћу које би ометали provoђење наше привредне политике.

Несумњиво да је унутрашња трговина врло крупан проблем. На тај се проблем непрекидно спотићемо од ослобођења до данас. Стари трговачки апарат је разбијен. Он не одговара потребима наше земље. Треба створити нов и способан трговачки апарат за унутрашњу размјену добара.

Под коначно рата и у прво вријеме послје ослобођења, размјена је добара била скоро потпуно укоћена. Једно смо вријеме живјели готово потпуно у природној привреди. Нисмо имали трговачки апарат нити довољно новца за откуп пољопривредних производа. Постепено смо почели оживљавати робни промет у земљи и повезивати све федералне јединице у јединствени економски систем. До сада смо већ постигли врло мно-

go u oživljavanju unutrašnje trgovine. Djelomično smo se morali poslužiti sa starim trgovačkim aparatom u maloprodaji. Morali smo pristupiti i osnivanju novih, čisto državnih ili mješovitih trgovačkih velepoduzeća koja su ispunila prazninu, što je nastala propašću starih veletrgovina. Ta su poduzeća, dođuše, daleko od toga da u svom praktičnom poslovanju budu dovoljno solidna i brza. No, ona su ipak odigrala i još uvijek igraju veliku ulogu u unutrašnjem prometu zemlje.

U vanjskoj trgovini držimo čvršće stvari u svojim rukama nego u unutrašnjoj trgovini. Već sam jednom istakao da 80% izvoza i uvoza vrše državna ili mješovita veletrgovačka poduzeća. To smo postigli zahvaljujući tome što se glavne pozicije u industriji, saobraćaju i finansijama nalaze u državnim rukama. Zahvaljujući tim pozicijama država je u mogućnosti da drži u šahu privatni kapital i spriječi njegovu špekulaciju u oblasti vanjske trgovine.

Mnogo gore stoje stvari sa unutrašnjom trgovinom na malo. Tu još ne držimo stvari u svojoj ruci. Privatni kapital iskorištava našu slabost i razvija veliku aktivnost. On je organizator crne berze i špekulacije u trgovini na malo. Na žalost, i pored svih napora, do danas još nismo uspjeli sa onih nekoliko stotina sitnih državnih trgovačkih radnji i zadrugama da istjeramo špekulantski kapital iz unutrašnje trgovine na malo. Po našoj ocjeni privatni trgovci drže u svojim rukama 75% naše unutrašnje trgovine na malo. Oko 20% otpada na zadruge, a svega 5% na sitnu državnu trgovinu. Te nam brojke pokazuju od kolike je važnosti forsirana izgradnja državnog i zadrugnog aparata. Privatni kapital, istjeran iz oblasti industrijske proizvodnje i vanjske trgovine, čvrsto se ugnjezdio u oblasti unutrašnje trgovine. To krije u sebi veliku opasnost. I s tom opasnošću moramo obračunati.

U diskusijama oko izgradnje našeg unutrašnjeg trgovačkog aparata stalo se na stanovište da zadrugama treba dati daleko veći značaj nego do sada. Zadruge treba izgraditi širom cijele zemlje i osposobiti ih za opskrbu sela industrijskim proizvodima i za otkup poljoprivrednih proizvoda i opskrbu industrije sirovinama i gradove i industrijske centre živežnim namirnicama. Provođenju te linije čine se znatne smetnje na terenu. No mi ćemo morati povesti borbu da te smetnje uklonimo. Bez izgradnje razgranate državne trgovačke mreže na malo i zadruga, nećemo moći istjerati privatni kapital iz oblasti unutrašnje trgovine. Kod izgradnje novog trgovačkog aparata moramo voditi borbu protiv špekulantskih tendencija, koje postoje i u državnim poduzećima i u zadrugama. Taj aparat moramo osposobiti da posluje što jevtinije i da proizvodi što brže dođu do potrošača.

Napominjem, da nam od privatnih banaka ne prijeti ni-

kakova ozbiljna opasnost. U rukama se države nalaze komandne pozicije u bankarstvu. Ostalo je još nešto privatnih banaka, no one su gotovo sve osiromašile ili propale u toku okupacije. Njihove se fiktivne aktive neće nikada realizirati. Konfiskacijom imovine narodnih neprijatelja država je postala suvlasnik u mnogim privatnim bankama. Poslovanje privatnih banaka svedeno je, može se reći, na nulu. Prerano bi bilo zakonski i formalno ukinuti ili nacionalizirati privatne banke. Iz svega se ovoga jasno vidi da je uloga privatnih banaka beznačajna i da državno bankarstvo može u potpunosti zadovoljiti kreditiranja naše privrede i pomoći njen daljnji razvitak.

Pitanje Narodne banke nismo do sada mogli riješiti. Poznato vam je da je imovina Narodne banke u obliku deviza i zlata odvezena u inostranstvo. U inostranstvu se nalazi njena uprava i njen guverner. Ta je banka do nedavna važila kao banka kraljevine Jugoslavije. A i danas je još mnogi tako zovu. Pitanje Narodne banke bilo je usko vezano s pitanjem priznanja nove narodne vlasti. Zahvaljujući smetnjama koje se čine s raznih strana, naša država nije mogla doći do imovine Narodne banke. Nismo mogli postaviti ni novu upravu ni novog guvernera, jer se njen „legalni“ guverner nalazi u Londonu. On je odbio naše opetovane zahtjeve da se vrati u domovinu.

No sada se situacija izmijenila. Ovih će dana biti riješeno i pitanje Narodne banke. Ona će dobiti novu upravu i svoj statut. Ima razloga koji govore za to, da Narodnu banku ne treba odmah podržaviti, nego da još kratko vrijeme ostane kao dioničarsko društvo. No nije daleko vrijeme kad će se staviti na dnevni red njeno podržavljenje.

Država ima veliki broj akcija Narodne banke u svojim rukama. Osuden je čitav niz narodnih neprijatelja, dioničara Narodne banke. Njihovo je vlasništvo konfiscirano i te su dionice prešle u državno vlasništvo. Poznato vam je da je kraljevski dom od 10.000 dionica Narodne banke imao 3.600 dionica. I te će dionice prihvaćanjem Ustava i proglašenjem Republike preći u državne ruke. Držeći većinu akcija Narodne banke u svojim rukama, bit ćemo u stanju provoditi svoju finansijsku politiku i prije njenog podržavljenja.

Umjesne su primjedbe što su pale u diskusiji o kreditiranju i štednji. O tome treba reći nešto u Ustavu. (*Moša Pijade: I o kartelima*). No držim da je nemoguće zakonom propisati da privatnici ne mogu svoj novac ulagati u privatne banke. Nizom ekonomsko-političkih mjera možemo uloge u privatne banke svesti na najmanju mjeru. Vrlo ograničen djelokrug rada privatnih banaka onemogućuje nagomilavanje novca u njihovim tresorima. Osim toga, država i njene banke pružaju apsolutno jamstvo ulagačima za njihove uštedevine. To im

jamstvo, međutim, privatne banke ne mogu pružiti. Izgradnjom sistema banaka za kredit i štednju i eventualnom izgradnjom zadružnih kreditnih organizacija i organizacija za štednju i njihovim vezivanjem za državnu banku bio bi zatvoren krug. Privatnim bi bankama, dok one još postoje, ostalo vrlo malo mogućnosti davanja kredita i primanja uloga na štednju.

Ponovno su stavljene primjedbe zašto u Ustav nije ništa unijeto o Privrednom savjetu. Smatram, kao što sam to ranije istakao, da o tome ne treba ništa reći u Ustavu. Pitanje Privrednog savjeta je pitanje Savezne vlade. Da li će on ostati i ubuduće i u kom obliku i sa kojim kompetencijama, to je stvar Savezne vlade. Član 89 Ustava predviđa da Savezna vlada može dio poslova iz svog djelokruga prenositi na uži savjet ministara. Sadašnji Privredni savjet nije sastavljen od činovnika kao što se to ovdje spomenulo. U Privrednom se savjetu nalaze ministri privrednih resora. Činovnici stručnjaci dolaze na njegove sjednice sa savjetodavnim pravom. Ustav omogućuje osnivanje takvih savjeta. (*Glasovi: To su savjeti ministara*). Onakav široki savjet kao što ga vi predlažete postoji u Bugarskoj. (*Jedan glas: A osiguravajuća društva?*). U nacrtu Ustava nema ništa o osiguravajućim društvima, jer još diskusija nije završena. Međutim, prevladuje mišljenje da osiguravajuća društva treba podržavati. Dosada je osnovan veliki osiguravajući zavod. On je preuzeo i ekspropriiranu imovinu njemačkih osiguravajućih društava u našoj zemlji. Držim da bi u Ustav nešto trebalo da uđe o osiguranju. Osiguranje neće trpjeti ako ukinemo privatna osiguravajuća društva, jer Državni zavod za osiguranje može uspješno vršiti funkcije osiguranja. (*Jedan glas: A karteli?*). I odnos prema kartelima treba propisati Ustavom. Ja ću odmah formulirati svoj prijedlog. Smatram da je pogrešno govoriti o ograničenju kartela. Ustav mora izričito propisati zabranu privatnih kartela koje smo mi već praktično razbili i uništili.

Претседник: Ја лично после ове дискусије не бих имао ништа нарочито да кажем. Хтео сам само да се осврнем на казнену праксу о којој је говорио г. Симић, кога сам ја разумео да би желео да се ослободи те казнене праксе као некакве море. Међутим, могу да кажем да и данас имамо у разним нашим надлештвима многе молбе за помиловања и амнестије по разним кривицама појединих припадника Културбунда и другим тешким кривицама које заслужују по десет година принудног рада и конфискацију имања, али ја не видим разлога да ми после Устава можемо да се одрекнемо кажњавања за такве случајеве. Ми данас нисмо могли да дамо никаква помиловања, јер су случајеви врло тешки и људи су заслужили да буду на принудном раду и да им се одузме целокупна имовина. Према томе ако буде та-

квих случајева, и та пракса после биће оправдана. Сасвим је друга ствар ова пракса што се овде има да да отштета а тамо по казни остаје се без отштете.

Ја мислим да смо данас довољно дискутовали, а за су-тра после подне можемо узети у претрес поједине чланове.

Данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за су-тра у 16 часова.

(Седница је закључена у 20.40 часова).

Седма седница

(18 децембра 1945)

Почетак у 16.20 часова.

Претседавао претседник Моша Пијаде.

Претседник: Отварам седму седницу Уставотворног одбора. Молим секретара да изврши прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Пошто је присутан довољан број чланова за рад, молим секретара да изволи прочитати записник прошле седнице.

Секретар чита записник шесте седнице Уставотворног одбора од 17 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли примедба на записник? (Нема). Пошто примедба нема, записник се прима и оверава.

Прелазимо на дневни ред: наставак дебате о четвртој глави нацрта Устава. Пошто смо јуче водили дискусију у начелу о овој глави, сада прелазимо на дискусију о поједицим члановима, са евентуалним предлозима за измену и допуну.

На реду је члан 14. Жели ли ко да говори о томе члану.

Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: У овом првом ставу члана 14 није добра интерпункција, управо нема је никакве, тако да се смисао не разуме као што треба. Ја бих зато предложио да се у другом реду после речи „јесу“ ставе две тачке, а у трећем реду после речи „државе“ стави запета, а исто тако да се стави запета после речи „организација“, тако би ствар била много јаснија. Реч „или“ могла би се изоставити, а ако би остала онда би морале доћи запете.

Претседник: Што се тиче интерпункције могли би усвојити, али ово „или“ треба да остане.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја мислим такођер да морамо овај први став исправити тако да последије ријечи „опште-народна“ ставимо „или“, а исто тако последије ријечи „државе“ мора доћи запета, јер би се иначе могло схватити да је све то државна имовина.

Сад о другој алинеји, предзадњи редак где стоји „радио веза јесу“, мислим да треба да буде „радио веза опште-народна су имовина“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Добро је овако.

Милош Рашовић: Ја бих хтео извесно објашњење. Овде кад се говори о средствима жељезничког и ваздушнoг саобраћаја, зашто је изостављено речног и поморског? О томе се ништа не говори.

Андрија Хебранг: Није случајно што је изостављен поморски и рјечни саобраћај. Ви знате да су Енглези за вријеме рата ставили своју руку на наше бродовље и да су их искоришћавали за своје потребе. Пошто је рат свршен, дошло је вријеме да нам се то бродовље врати. На темељу нашег законодавства постоје правни основи за повратак тих бродова. Међутим, враћање бродова наилази на велике потешкоће. Те су потешкоће двојаке. Министарство ратне морнарице Велике Британије не враћа нам бродове, а и власници тих бродова који се налазе у иностранству такођер спријечавају повратак бродова. Енглези су на нашим бродовима за вријеме рата зарадили доста новца. У фонду који је настао из плаћања осигурњиве и подвозне тарифе налази се неколико хиљада фунти стерлинга. Наша Влада сматра да тај новац припада нама. Међутим, бродовласници емигранти траже да се те фунте исплате њима и да они са њима могу слободно располагати.

Бродовласници емигранти настоје да спријече повратак бродова у Југославију и због тога јер се боје да ћемо их национализовати. Због тога не би било паметно да у тај параграф ставимо поморски и рјечни саобраћај, јер би тада бродовласници још упорније искоришћавали своје везе с Енглезима и настојали да спријече повратак наших бродова у земљу. Пошто су нам бродови хитно потребни, не треба плашити бродовласнике и тјерати воду на њихов млин.

Милош Рашовић: Ту стоји „радио-веза“, да ли то обухвата целу радио службу?

Сава Косановић: Требало би ставити радио-дифузија. То је израз који обухвата све: радио-телеграфију, радио-фонију и телевизију. Радио-веза може бити само радио-телеграфска веза, а радио-дифузија обухвата све. То је интернационалан израз. Зашто да га не употребимо? Кад

употребљавамо страну реч „акт“, зашто не би употребили реч радио-дифузија.

Претседник: Врло непознат израз. А да ли спада и телеграфска служба путем радија у радио-дифузију?

Сава Косановић: Спада све, и радио-телеграфија, и радио-телефонија, и телевизија.

Д-р Златан Сремец: И оно што ће још доћи на пољу радиофоније.

Д-р Анте Рамљак: Доста је онда да се каже „радио“.

Сава Косановић: Није доста, јер то може да се односи на радио апарат.

Претседник: Мислим да допуњим друга Хебранга, али видите како је овде формулисао то уопште не би могао доћи, поморско и речно бродовље, зато што није у рукама државе. То би било тек проглашено. Забележене су овде ствари које су већ у рукама државе.

Андрија Хебранг: Ми бисмо могли унијети то да није таква ситуација.

Претседник: Као што смо имали у оном пројекту...

Д-р Златан Сремец: Једно питање. Ја не знам да ли је добро ово: општенародна имовина „у рукама“ државе, а није „у рукама“ имовина народних задружних организација, приватних физичких и правних лица. Ја питам да ли је потребно ово „у рукама“ државе као да други немају руке. Није ми то некако језично добро.

Претседник: То је добро. Ово: „општенародна имовина у рукама државе“ или је имовина народних задружних организација, или је имовина приватних физичких или правних лица.

Д-р Милош Московљевић: Црквена имања. то су „мртве руке“.

Влада Зечевић: Да ли ова реч „воде“ обухвата и лековите воде или би требало додати и „лековите воде“?

Д-р Златан Сремец: То је добро. То значи и лековите воде и текуће, Дунав, Сава. Вода може бити и минерална вода или текућица, река. Ми знамо да се Дунав изнајмљивао. Граф Елц, (*Један глас: Граф Одескалки*), мислим граф Елц изнајмљивао је свој дио Дунава за риболов. Ово је добро, јер све обухвата.

Претседник: Има ли још ко да се јави?

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих хтео мало објашњење. Шуме, или бар веће шумске комплексе требало би унеги.

Сулејман Филиповић: Другови, ја мислим да би било незгодно ставити и шуме, јер под шумама имамо разно-

лике облике, имамо приватне шуме, имамо државне шуме, имамо шуме задружне итд. итд. Имамо шуме које су оптерећене са сервитутом и кад би ставили и шуме, изазвали би велико нерасположење сеоских маса. Било би незгодно да их овдје уносимо.

Претседник: Не можемо ту уопште метнути „шуме“, јер не би одговарало стању. У Словенији, тек после аграрне реформе, једва нешто испод половине шума доћи ће у државне руке. (Један глас: Неће ни толико). Неће ни толико. Тек можда 30% шума доћи ће у државне руке. Све остале су у приватним рукама.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја говорим за велике шумске комплексе.

Претседник: Овде су забележене оне ствари које су у целини у рукама државе, које су већ у рукама државе или највећим делом. Ја бих на предлог друга Московљевића имао да кажем ово: оне две запете изгледају ми потребне и њих бих примио, али оне две тачке би ми јако сметале. (Д-р Милош Московљевић: Не правим питање). Молим. Ја примам две запете, он се одриче двеју тачака, тако смо се сложили. Дакле, у члану 14 иза речи „у рукама државе“ дошла би запета, а иза речи „задружних организација“ дошла би опет запета.

Милош Минић: Могу ли да у члану 14 испадну ове речи: „у рукама“.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: То је врло јасно.

Милош Минић: То није неки правни појам.

Д-р Јован Ђорђевић: Како да није?

Милош Минић: Ја мислим да није. Шта је то: „у рукама“? Ми морамо употребљавати познате појмове.

Претседник: Има реч друг Ђорђевић да објасни ову ствар.

Д-р Јован Ђорђевић: Другови, ја ћу вам дати кратко обавештење о овим изразима које смо ми овде употребљивали и који се сада појављују као релативно спорни. Ми смо овде покушали да на основу наше већ остварене праксе, наших тековина, дамо једну правну формулацију извесних нових категорија својина, које су се код нас поставиле у складу са извесним нашим традицијама у имовинским односима и у вези са степеном развоја нашег економског, друштвеног и политичког система. Једна од тих нових категорија имовина, која мало мења карактер оне народне имовине која је позната већ у нашем народу, то је општенародна имовина. А држава као таква располаже и управља том имовином. Израз „у рукама“, чини ми

се да је врло јасан и одређен и да показује да је имовина народна, а да држава као претставник народа, као апарат у рукама народа, том имовином располаже, или управља преко разних својих органа, који ће се видети у другим члановима. Тај израз није традиционално правни, али потпуно одговара типу нове својине који се појављује у нашој новој држави. Мислим да нема бољег израза од овога. То је врло јасно, јер се види да је имовина дата колективу или појединцу, да је дата народу, да је дата извесном народном колективу. Код ове опште народне својине држава се појављује као експонент општих народних интереса, као носилац свих тих правних односа. Јер: народ мора да има неко своје правно претставништво. Задруге могу да се појаве као носиоци те својине. Ово је потпуно у складу са општом теоријом права. (Андреја Хебранг: А не би ли могло да се каже уместо у „рукама државе“ речима: „под управом државе“?) То је мало ужи појам. А када се каже „у рукама државе“, онда значи право и располагања, и отуђивања и управљања. То је мало шири израз. (Милош Минић: Значи ово је својина државна?). Јесте.

Претседник: Па јесте.

Д-р Златан Сремец: А зашто долази ово: „у рукама“?

Д-р Јован Ђорђевић: Народна власт је народна и државна.

Д-р Златан Сремец: Мени је жао, другови, што се морам задржати мало дуже код ове фразе „у рукама“. Ми не говоримо о категоријама имовина. Ово, како је стилизовано, ја чекако не могу да капирам. Мени нешто смета кад чујем „у рукама“.

Д-р Јован Ђорђевић: Ту није питање језика него је чисто принципијелно питање. Важно је ко управља опште-народном имовином. То је врло важна ствар за суштину. Народна имовина била је у рукама извесних општина и разних заједница које су биле у рукама капиталистичке државе. Сада долази нови карактер својине код нас.

Претседник: Другови, треба тражити реч. (Д-р Милош Московљевић: Ја тражим реч). Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Другови, после ових примедаба и ове дискусије, ја видим да је било оправдано да се ова интерпункција коју сам ја предложио постави, јер без интерпункције добија се овај смисао стилизације каква је у пројекту Устава. После излагања професора Ђорђевића јасно је ако ставимо две запете, као што сам ја поменуо, да можемо изоставити оно „у рукама државе“. Ја сам зато предложио да дођу запете.

Ја имам још једну допуну. Не знам да ли бих је сада уочио или после када то дође на дневни ред?

Претседник: Можете сад.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да се овде спомену и шуме. Мој шумски колега Филиповић већ је о томе говорио. Ја се са њим слажем. Ја сматрам да ипак треба нешто споменути и о шумама. Шуме су врло важан део општенародне имовине, или, ако не општенародне имовине, а оно општенародног блага. Ми морамо чувати те шуме.

Зато бих ја предложио да у члан 14 дође један нов став. Тај трећи став имао би да гласи овако:

„Подизање и експлоатација шума стоји под контролом државе, без обзира коме шуме припадају.“

Претседник: Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ма да нисам стручњак у језику, али овако, с обзиром колико то има везе са логиком, чини ми се да не би могло да се прими ово тумачење друга Московљевића. То би могло у овом случају када бисмо казали: средства за производњу су општенародна имовина, или: у рукама. Напротив, овде је реч о томе да постоје три врсте, односно три категорије својине. Према томе ово „или“ уопште нема никакве везе, оно је контрадикторно, али рекли смо да примамо запете које је предложио друг Московљевић.

Коча Поповић: Ја бих хтео да питам да ли може да се реч „имовина“ стави раније, тј. да дође испред, да би се избегла евентуална критика.

Претседник: Нема потребе.

Милош Мивић: Ја опет око овога израза „у рукама“. Мени се чини да би у Уставу требало да буде јасније речено. На пример, у рукама државе је једна секвестрирана имовина, чије питање није решено итд.

Претседник: Ми нећемо да изједначајемо општу народну имовину са државном имовином, јер за државну имовину имамо онај стари појам.

Д-р Анте Рамљак: Ја се исто враћам на овај параграф. Настојао сам да нађем неку нову стилизацију. Нашао сам да се овдје, збиља, не да ништа промијенити, ни ради јасноће, ни ради садржаја. Једино оне запете, које је предложио друг Московљевић, могу да се усвоје.

Ми правници знамо шта је имовина. Имовина није само власништво, могу бити и други правни наслови који садржавају имовину једног лица, па према томе и државе. Према томе, држава може имати имовину са разним наслови-

ма. Овај израз „у рукама“ је врло добар. Због тога сам ја за то да овај члан остане онакав какав је, допустивши само оне промјене са запетама, које је предложио друг Московљевић.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих предложио да се ставе две тачке и онда да се изврши набрајање — један, два, три.

Претседник: Не може, јасније је овако, без ове две тачке.

Д-р Јован Ђорђевић: Ако би се ставиле две тачке, то би било и сувише административно набрајање. То не иде у Уставу.

Претседник: Молим да се осврнете сада на овај предлог друга Московљевића о шумама, који гласи: „Подизање и експлоатација шума стоје под контролом државе, без обзира коме шуме припадају.“

Реч има друг Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Ја се не бих сложио с тим пошто већ у чл. 16 Устава стоји овако: „Управљање и располагање општенародном имовином одређује се законом. Општенародна имовина стоји под нарочитом заштитом државе“. Дакле, то се односи и на државне шуме итд. А приватне шуме су стварно по нашој организацији и дандас под надзором државе. (*Д-р Милош Московљевић:* Може се та организација променити). Не може се промијенити јер се предвиђа израда привредног плана. Тај привредни план обавезује све власнике шума. (*Д-р Милош Московљевић:* Треба да се Уставом загарантује, јер привредни план може да се мења. — *Један глас:* Само, привредни план није чаробно средство). Ја мислим, кад бисмо узели у обзир саму Србију, не би било zgodно да се то уради. У Србији, имате 60% шума које нијесу државне. Тек сада ће се можда повећати за 10%, тако да ће бити 50% државних, а 50% приватних. Предложена стилизација унијела би непотребну бојазан и забуну.

Д-р Милош Московљевић: Ја мислим да је друг Филиповић у контрадикцији са оним што је малопре рекао. Он је малопре рекао да није потребно да се то унесе у Устав, јер се по привредном плану и организацији, шуме налазе под контролом, а сад каже да то у Србији не може бити.

Сулејман Филиповић: Наравно, то се сад још не спроводи у живот, али је задатак Министарства шума да организује ту службу тако да и подизање шума и њихова експлоатација не може ићи без плана. Ја би хтео да се то загарантује.

рантује једном одредбом Устава. Молим да се још једном прочита предлог друга Московљевића.

Претседник: „Подизање и експлоатација шума стоје под контролом државе, без обзира коме шуме припадају“.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим, другови, да је овај предлог, који је учинио друг Московљевић, већ потпуно омогућен овим нашим Уставом. Што се тиче државних шума, оне су обухваћене привредним планом, као што рече министар Филиповић. Што се тиче приватних шума, које се добром већином налазе у рукама малих сељака, контрола над њима налази се у такође у рукама државе, јер цео приватни сектор, по одредби чл. 15, налази се под контролом привредног плана. Дакле, према томе и приватни сектор државе, односно експлоатација, налази се под контролом државе. Према томе не бисмо имали разлога да једном специјалном одредбом, која би могла још више да заплаши наше средње сељаке, унесемо једну такву енергичну одредбу, јер Устав иначе држави даје све могућности контроле и укључивања. Мислим да је та одредба сувишна. То је све предвиђено општим одредбама у Уставу.

Претседник: Ја бих о томе нешто рекао. Овај члан, како је сада предложен, у неку руку је одломак члана каква је раније био у пројекту. Тамо је стајао овај пасус: — сва рудна и друга блага итд., али иза њега долази и пасус где се говори да држава може законом национализовати потпуно или делимично тешку металну индустрију, руднике, поморски и речни саобраћај, банке итд. Сада је отпало, и допунићемо у једном другом члану по оном предлогу, како су јуче усвојили у оном другом Одбору. Сада ми имамо да се ту говори само о оним средствима која су у потпуности у рукама државе, а не говоримо о оним другим средствима која су делимично у рукама државе, као што су шуме, пољопривредна добра и извесне фабрике — текстилне, кожарске, трговачка предузећа итд. Ми о тој другој имовини коју држава има, али је нема у целини, не говоримо. (*Д-р Милош Московљевић:* Говори се о спољној трговини). Али се говори о њеној контроли. (*Д-р Милош Московљевић:* То ја исто тражим). Можда је ипак потребно да се шуме помену. И мислим да би требало да урадимо исто онако као код спољне трговине: шуме су под контролом државе. (*Сулејман Филиповић:* Онда је бољи Московљевићев предлог. — *Д-р Милош Московљевић:* Ту мора држава да закорачи у приватно власништво, да натера ове људе да поведу рачуна о шумама. Погледајте околина Београда, Обреновац, Умку, нигде нема шума).

Реч има министар д-р Вацо Чубриловић.

Д-р Васо Чубриловић: Код шума је један специјалан случај. То је објекат који се да уништити у року од неколико дана и недеља, ако је у приватним рукама. Ту морамо бити необично опрезни. Ви, Претседниче, знате да смо избегли то питање да унесемо још у аграрној реформи, јер смо се бојали те сече. Ако унесете у Устав да су шуме под непосредном контролом државе, оно мало забрана што имају, људи ће исећи. Ово што Московљевић тражи то се да регулисати законом. А ако се то унесе у Устав, изазваћемо непотребну забуну и пропашће шуме. Пошумљавање и плањско искоришћавање, све се то може регулисати законом. Свет који има поседе и иначе је заплашен, а нарочито они који имају шуме, и сада постоји опасност да не страдају те шуме. *(Претседник: Сећате ли се како смо оно формулисали?)* Ми смо дефинисали да ћемо законом посебно регулисати питање шума.

Претседник: Реч има Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Ја признајем да би једна оваква одредба изазвала код нас у Црној Гори велико нерасположење и узнемирење, јер су код нас све шуме племенска својина, и то сиромашних племена. Ја не вјерујем да ћемо ми изоставити контролу над експлоатацијом тих шума, али са оваквом једном одредбом изазвали би узнемирење јер је то скоро једина имовина тих племена.

Претседник: Реч има министар Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја бих остао при тумачењу професора Ђорђевића због тога што овде треба одвојити да баш држава и данашње власти нису у односу према шумама оно што је била Југославија, која је заиста искоришћавала и секла шуме. Данас је то државно и држава има довољно могућности да може шуме да сачува од злоупотребе и капаљења с једне стране, а с друге стране познато је сваком сељаку и грађанину да не сме сећи шуме без одобрења органа власти. Свако мора да тражи одобрење за сечу и своје властите шуме. Зашто сада не веровати властима да ће сачувати шуму и зашто правити непотребан страх таквом одредбом, кад имамо могућности да то законом уредимо.

Претседник: Реч има Миха Маринко.

Миха Маринко: Ја мислим да није реч о томе да ће се са једном малом формулацијом плашити. *(Претседник: О, још како!)* Баш би формулација да је шума под контролом државе као њено одгајање и искоришћавање потпуно одговарала, јер то је фактично раније и било. Узмимо за пример Словенију. Она је типична земља шума. Тамо је било забрањено сваком па и власнику шуме да сече шуму, а да

се не обавезе да би у извесном периоду опет засадио. У Словенији неће нико помислити да је то претња, а ипак је то прилично велика ствар кад имамо приличну анархију. Оно што је речено у погледу искоришћавања шума пре рата, заиста је тако. Ми се сећамо Шипада и других предузећа, која су плачкала државну шуму.

Претседник: Реч има д-р Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да ово што је друг Московљевић предложио већ стоји у Закону о шумама. Баш не овим ријечима, али то стоји. Досада је била пракса да нико није могао сјећи ни приватну шуму без одобрења. Да ли је сада та одредба потребна, која већ стоји у Закону, да се унесе у Устав, то ви пресудите. Ја сматрам да није потребно с обзиром на оно што је уопште речено да сва имовина стоји под контролом државе, па према томе и шуме. Ако се наведе, нијесмо погријешили много, а ако се не наведе, опет нијесмо погријешили.

Претседник: Чини ми се данас, кад читате извештај са окружних скупштина, ви видите да се свуда жале на дивљу сечу, на упропашћивање шума. Ја постављам питање: није ли то једна ствар која изазива потребу да се нешто каже о томе. Ту се не прети са експлоатацијом шума итд.

Д-р Милош Московљевић: Могли бисмо то појачати па да не кажемо својина него да кажемо: шума је опште-народно благо. (*Иван Гранђа:* Ја нијесам правник, али знам да су приватне шуме по закону и досада стајале под контролом).

Сава Косановић: Најбоље је казати да држава врши заштиту шуме, и предлог г. Московљевића би се могао примити.

Претседник: Како би било да некако кажемо „у циљу заштите“ или тако некако.

Д-р Милош Московљевић: Могло би се рећи: „Шума је од општег народног значаја“, или „има општи народни значај“.

Претседник: Могло би се рећи: „У циљу заштите шумског блага“ (*Један глас:* Шумско благо су и гљиве), или „шуме су под нарочитом заштитом државе“. (*Један глас:* Тако је добро).

Миха Маринко: Боље је оно друго, јер на пример у Македонији треба нарочито гледати на подизање и експлоатацију шуме, то је тамо проблем.

Сулејман Филиповић: Треба водити рачуна да ту има разних ствари: подизање, чување, експлоатација итд.

Претседник: Онда да кажемо овако: „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума“.

Сулејман Филиповић: Ја бих рекао да су оне „под-нарочитом бритом државе“.

Влада Зечевић: Шуме су у државној привреди од великога значаја и зато то треба нарочито истаћи.

Претседник: То је за новине, а не за Устав.

Онда да оставимо овако: „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума.“ (Један глас: Прво да дође подизање па онда заштита).

Д-р Драгољуб Јовановић: Не, прво има да дође заштита, па онда подизање.

Секретар чита члан 14 са изменама да у првом ставу после речи „државе“ као и после речи „задружних организација“ дође запета. Даље да у другом ставу место речи „радио-веза“ дође „радио-дифузија“ и као нов став да дође „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума.“

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да би требало да остане „радио-веза“ а не да се остави „радио-дифузија“.

Сава Косановић: Ово „радио-дифузија“ је интернационалан појам који обухвата више ствари које треба овде да се замисле.

Претседник: Да кажемо онда просто „... пошта, телеграф, телефон и радио итд.“.

Сава Косановић: Али то се онда обично мисли само на радио-апарат, а не на целокупну радио службу. Радио служба се развија. Кад смо већ на једном месту употребили реч „акт“, зашто не би и овде употребили једну интернационалну реч која је свуда већ уведена.

Д-р Јован Ђорђевић: Ипак је најбоље да се каже „радио-веза.“

Претседник: Кад се каже акт, то онда разуме сваки сељак који је водио парницу.

Друг д-р Јован Ђорђевић има код овога члана један предлог.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја имам предлог за други став члана 14, који гласи: „Сва рудна и друга блага у утроби земље“, јер израз „земљи“ може да се двосмислено тумачи: и на површини земље, а може да буде схваћен и у територијално-политичком смислу. (Д-р Драгољуб Јовановић: А која су друга блага осим руда?). „У утроби земље“ наш је израз (Д-р Драгољуб Јовановић: А шта се налази испод земље?)

Претседник: Нафта. Да ли се нафта рачуна у руде? (Д-р Златан Сремец: Рачуна се.)

Андрија Хебранг: Не треба рећи ни „у земљи“ него само „блага“. (Д-р Драгољуб Јовановић: Добро је да остане „у земљи“).

Д-р Јован Ђорђевић: Зато што има нарочитог значаја, треба прецизности ради да стоји „у утроби земље“.

Андрија Хебранг: Држим, да предлог за измену овога члана „сва рудна и друга блага у утроби земље“ не би био добар, јер ми на површини земље имамо рудна блага. Сматрам, да је довољно ако се каже: „сва рудна и друга блага, воде извори итд.“ без „у земљи“ или „у утроби земље“.

Д-р Јован Ђорђевић: То је неодређено. Онда значајно благо и дијаманти и брилијанти у рукама некога човека. Мора да стоји „у утроби земље“.

Андрија Хебранг: Не може се тако разумети, јер се из целог текста види да су то рудна и друга блага као што је угљак и руда за индустрију, јер се даље говори о изворима природних снага.

Д-р Јован Ђорђевић: „У утроби“ значи и на површини и доле у вези са земљом. Ја мислим да је израз „у утроби“ технички израз који се употребљава и у рударству и одговара ономе што кажу Руси: „у недрима земље.“ Ја не бих имао ништа против израза „недрима“ али тај израз не одговара српском језику.

Д-р Драгољуб Јовановић: Не треба ни једно ни друго, довољно је рећи „у земљи“.

Претседник: Ако се изостави реч „земљи“ онда оно друго благо губи свој смисао. А која су друга блага? (Андрија Хебранг: Све руде, извори, природне снаге, итд.) Говори се о ономе што се налази у земљи, не у земљи као територији као што су Словенци превели у де-жели. Дакле, говори се о благу које се налази испод земље.

Д-р Јован Ђорђевић: Ако се каже: „У утроби земље“ онда се ту подразумева све што је везано са земљом и налази се у земљи без обзира да ли је то рудник или производ. Зашто ту реч да не употребимо кад је та реч одомаћена у нашем језику.

Михаило Ђуровић: Та реч апсолутно није одомаћена у нашем језику.

Д-р Јован Ђорђевић: Одомаћена је, јер се та реч „утроба“ употребљава и у народним песмама и овом речју се тачније прецизира, јер израз „у земљи“ може да изазове двосмисленост.

Сава Косановић: Да кажемо: „која се ископавају из земље“.

Д-р Милош Московљевић: Кад се каже „рудна“ да ли

се тиме подразумева све што се из земље вади? (Д-р Златан Сремец: (Јесте). Онда казати: „Сва рудна блага“

Д-р Јован Ђорђевић: Свако благо у земљи није руда. Сулејман Филиповић: Све рудно богатство.

Претседник: То је благо.

Д-р Милош Московљевић: Благо значи и стока.

Претседник: Не значи стока кад је рудно благо. Ваљда нема руда рогове. (Смех).

Д-р Драгољуб Јовановић: Ако је новац нађен?

Д-р Јован Ђорђевић: Све што се нађе: стари споменици, старе вароши, све припада држави. То су разна блага.

Д-р Драгољуб Јовановић: Зато је добро речено „у земљи“, а у утроби земље је и вулкан.

Д-р Милош Московљевић: „У земљи“ може да се разуме у држави.

Д-р Јован Ђорђевић: Многи ће разумети ове речи „у земљи“ — у држави. Видели сте малопре словеначки превод како је навео друг Пијаде. Ми смо имали пуно разних предлога из народа, где се људи питају на шта се то односи, да ли у утроби земље или у држави. Ми смо мислили да ће то сваки разумети као ми, али људи не разумеју.

Претседник: Ја бих вас молио да усвојите предлог друга Ђорђевића. Ове речи „у утроби земље“ ствар јако поправљају и чине је јаснијом. (Д-р Драгољуб Јовановић: Онда ставимо „на површини и у утроби земље“).

Д-р Јован Ђорђевић: Како на површини?

Михаило Ђуровић: Да ли вам је познат израз „Tagebau“? Тај израз је познат у рударству и у експлоатацији руда. То није у утроби земље него на површини.

Претседник: Колико је то на површини земље? Је ли то изнад површине земље? (Михаило Ђуровић: То је на самој површини). Колики тај површински слој може бити дубок и колико је испод површине? Он је у земљи и везан је за земљу.

Д-р Јован Ђорђевић: Ако се каже на површини, онда то може да се односи на свако благо на површини земље.

Претседник: Кад се не можемо сложити овако, онда да зауставимо дискусију, па да прегласавамо.

Владимир Симић: Па добро, нека буде онда: „на земљи и у утроби земље“, пошто кажете да може да буде и нешто одозго.

Претседник: Молим, ја мислим да пређемо на прегласавање.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да се овако може разумјети, јер се овдје, без обзира на превод на словеначки, ми-

слило на земљу у значењу „Erde“, а не у значењу „Land“.
Ја мислим да може овако остати.

Претседник: Молим, ја ћу ставити на гласање.

Д-р Јован Ђорђевић: Другови, и у Скупштини народа било је о овоме речи, па се стало на гледиште да је потребно рећи „у утроби земље“.

Претседник: Стављам на гласање члан 14. (Чита први став члана 14). Ко је за ово, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Да пређемо на став други. (Чита став други). Ко је за овај текст, са ознаком „у утроби земље“, нека дигне руку. (Већина диже руке). Ко је против, нека дигне руку. (8 чланова Одбора дижу руке). Сада молим, ко је за то да се место „радио-веза“ у другом ставу стави „радио-дифузија“ — нека дигне руку. Мањина чланова Одбора је за „радио-дифузију“, а већина за „радио-везу“. Прелазимо на став трећи: „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума“. Прима ли се овај став? (Сви чланови Одбора одговарају: Прима се). Четврта алинеја овога члана гласи: „Спољна трговина је под контролом државе“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Није ништа речено о унутрашњој трговини. Могло би се ставити ово: „У унутрашњој размени добара држава ће се старати да буде што мање посредника између произвођача и потрошача“.

Д-р Јован Ђорђевић: То је програм.

Д-р Драгољуб Јовановић: Није програм. Зашто? Затим, мене чуди да се друг Министар задовољава овом реченицом о спољној трговини. То је мало рећи „под контролом“. Његов јучерашњи експозе је изразитији и јаснији. Или, могло би да се каже: „Унутрашња и спољна трговина под контролом државе“.

Андрија Хебранг: Има ту разлике и ја не бих био за то.

Д-р Драгољуб Јовановић: Знам да има разлике, али би требало рећи.

Претседник: Реч „контрола“ је тежа реч. Кад би се казало, рецимо: држава остварује контролу над банкама, онда то значи као да сте их узели у државне руке. И кад кажете: „Спољна трговина је под контролом државе“, онда то значи као да је држава спољну трговину узела у своје руке. А за унутрашњу трговину не може тако да се каже.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да је мало рећи само „под контролом“.

Д-р Јован Ђорђевић: Ту је све обезбеђено. Постоји контрола уопште, и контрола, и ми смо у стању да унутрашњу трговину контролишемо.

Д-р Јерко Радмиловић: Мене интересује један случај који је од значаја за Далмацију. Чија ће бити својина вода која извире у мојој кући? Мени изгледа да би овдје требало додати уз ријеч „воде“ ријеч „минералне“ или „љековите“.

Претседник: Ја нисам добро разумео. Да ли сте мислили на лековите воде у Далмацији, или на обичну воду и какво је схватање далматинског сељака — да ли да то буде општенонародно, или оног сељака на чијем имању извире?

Д-р Јерко Радмиловић: Ако је љековита, да буде општенонародна. Имамо један типичан случај код нас. Најбољи извор љековите воде у Далмацији, тако звани Рачићев, извире у Рачићевој кући. Сада се наши препиру о томе чија је то вода.

Владимир Симић: То је чист случај експропријације.

Претседник: У таквим случајевима имамо пропис о експропријацији и одредби о општенонародној имовини.

Д-р Васо Чубриловић: Биће донет закон који ће то обухватити.

Andrija Hebrang: Smatram, da je posve dovoljno ono što je rečeno o vanjskoj trgovini. To je dovoljno i zbog toga, što već danas faktički postoje veletrgovačka poduzeća preko kojih vršimo sav naš izvoz i uvoz. Namjerno nismo stavili da se proglasi državni monopol nad vanjskom trgovinom, jer je to posve suvišno. Naša formulacija omogućuje prema potrebi i veći elasticitet u organizaciji vanjske trgovine. Zato bi bilo suvišno, a ponekada možda i štetno, staviti „državni monopol“. Posve je dovoljno ono što je rečeno da se vanjska trgovina nalazi pod kontrolom države. Nitko ne može bez posebne dozvole nadležnih državnih organa trgovati sa inostranstvom. Naša dosadašnja praksa potvrđuje da je osigurana kontrola nad izvozom i uvozom. Od cjelokupnog izvoza i uvoza 80% ide preko naših državnih veletrgovačkih poduzeća. Ostalih 20% otpada na tzv. sitne „švcarske poslove“, koji će s vremenom sami po sebi otpaсти kad se ekonomske prilike kod nas i u inozemstvu srede. Dakle, kad kažemo da je vanjska trgovina pod kontrolom države mi smo se time potpuno osigurali od svih domaćih i inozemnih špekulanata koji bi htjeli svojim poslovanjem ometati naš ekonomski program i uređenje naših ekonomskih odnosa sa inozemstvom. Prema tome ne stoji tvrdnja, da je stav o vanjskoj trgovini formuliran široko i neodređeno i da bi to netko mogao zloupotrijebiti.

Drugo je pitanje naše unutrašnje trgovine. Suvišno je da se formulira poseban paragraf o unutrašnjoj trgovini. Ono što predlaže Dragoljub Jovanović već se provodi u praksi. Mi imamo Zakon protiv špekulacije i privredne sabotaze. Taj Zakon

propisuje da je zabranjena verižna trgovina i da posredništvo u razmjeni dobara treba svesti na najmanju mjeru. Zbog toga je suvišno da se proširuje član 15.

Претседник: Ја бих поставио питање да се размисли: да ли треба и где треба унети неке друге ствари. Картели су свакако предвиђени. Да ли ћемо нешто рећи о емисионој банци, о кредиту, о осигурању, о Привредном савету, о принципима буџетирања. Треба имати то на уму, па то предложити тамо где се мисли да је томе место. Можда би картелима било место овде.

Андрија Хебранг: Њима је место у другој алинеји чл. 18, која гласи: „Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице“.

Претседник: Онда ћемо тако поступити у том погледу. Изволите чути чл. 15.

Секретар чита чл. 15.

Д-р Драгољуб Јовановић: Пре свега, предлажем да се први став чл. 15 подели на три реченице, и то не само из стилистичких разлога, него и из разлога самог развоја мисли и програма Устава. Према томе, прва реченица би гласила: „У циљу заштите животних интереса народа, подизања народног благостања и правилног искоришћавања свих привредних могућности и снага, држава даје правац привредном животу и развиту.“ Друга реченица би гласила: „У истом циљу она израђује и спроводи општи привредни план, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор“. Трећа реченица гласи: „Она врши и општу контролу над приватним сектором привреде“. — Е, сад, ту може доћи и оно о избегавању посредника. У другом ставу чл. 15, у претпоследњем реду, предлажем да се после речи: „синдикалних организација радника и намештеника“ дода реч: „задружних“, и онда би дошао завршетак чл. 15: „и других народних организација“. Тиме би се такође и задруге искористиле за спровођење привредног плана, поред синдикалних и других народних организација.

Претседник: Има реч Димитар Влахов.

Димитар Влахов: Ја не сакам да зборуам против овој член на Уставот, но сакам да ја потврдам нуждата да прими овој член таков каков е.

Тука се зборуе за стопанскиот план и за това нашата држава да добие еден правец, нашата држава да го диригира стопанскиот живот. За оваа цел има да се изработи еден стопански план. Разбира се, нашата држава е федеративна држава, Федеративна Народна Република Југославија. На стариот режим во Југославија, ние Македонците, не би дале това право, затоа што стариот режим во Ју-

гославија по отношение на Македонија беше еден колонијален режим, не само во политички смисол, но владееше социјално, национално, културно и економско угнетуење.

Ние во Македонија имаме сега само сто фабрики, во кои работат све шест хиљади работници.

Андрија Хебранг: Подиѝи љемо нове фабрики.

Димитар Влахов: Ние имаме големо рудно благо, кое не е уште испитано. Во рудниците работат сега сем 2.700 души.

Сакам во целостта да го подупрам тој член и да истакнам дека имам полна вера во централната југословенска власт во Белград, бидејќи сум сигурен дека таа власт ќе спроведуе таква политика, која ќе биде во интересот на Македонија, и на Србија, и на сите народи на Југославија.

Го исползувам случајов да го искажам неодобрение и протест против думите, кои се чува пред неколку дена, имено да спремо Македонците и спремо Хрватите треба да бидеме построги. Тоа се думи кои не одговараат на принципите на новата Југославија, а исто така не одговараат и на принципите на кои се базира овој Устав.

На крајот ја зајавувам, дека ќе гласам за овој член, таков каков е.

Претседник: Има реч друг Ђорђевиќ.

Д-р Јован Ђорђевиќ: Ја држим да би оваква стилизација чл. 15 какву предлага г. Јовановиќ сасвим изменила физиономију економске структуре нове Југославије. Ми бисмо на тај начин створили неку нову врсту дириговане привреде која не одговара нашем ставу и у тој диригованој привреди постојало би неки државни план. Овако, меѓутим, како сада стоји у пројекту, да држава даје правац привредном животу путем општег привредног плана, тиме тачно је речено оно што одговара нашој новој економској политици. Стога мислам да овај члан не би могли да мењаме по предлогу господина Јовановиќа. Једино би се могла мало исправити грешка у погледу речи: општег привредног плана.

Што се тиче предлога да се поред осталих организација унесу у овај члан и задружне организације, оне су већ обухваћене у Уставу самом овом стилизацијом, а поред тога Устав говори у једном нарочитом члану о тој важној организацији и зато не би било потребно да се још што овде нарочито истиче.

Д-р Милош Московљевиќ: При крају овога чл. 15 каже се да се држава поред осталих ослања и на друге народне организације. Какве су те друге организације? Ја мислам да би било потребно рећи: привредне организације.

Претседник: Не, ту се мислило на све масовне организације, и на Народни фронт, и на омладину, уопште у широком погледу на све друштвене организације које су важне у том послу и које могу утицати на привредну контролу.

Милош Минић: И ја сматрам да треба да остане оваква стилизација каква је у пројекту. Она промена стилизације коју предлаже г. Јовановић не би могла да се усвоји, јер би она изменила смисао целог члана. Издвајајући у трећој реченици своје стилизације првог става посебно контролу над приватним сектором, г. Јовановић чини да се тачно не види смисао те контроле. Међутим, у овој стилизацији чл. 15 каква је у нацрту Устава види се да је та контрола једно од средстава помоћу којих држава даје правац привредном животу. Како је г. Јовановић издвојио у посебну реченицу да држава врши контролу над приватним сектором, изгледало би да је та контрола сама себи циљ или да је само ради ограничавања слободног развоја приватног сектора. Овако, међутим, како стоји у пројекту — ослањајући се на државни и задружни привредни сектор а остварујући општу контролу над приватним сектором — држава даје правац приватном животу, — то је правилно и добро речено, то чини целину и правилно оцртава улогу државе у привредном животу. Иначе би по предлогу г. Јовановића изгледало да је та контрола искључиво и само за то да ограничава слободу развоја приватног сектора. Према томе мислим да не би требало усвојити предлог г. Јовановића за измену стилизације чл. 15.

Претседник: Има реч друг Хебранг.

Адрија Хебранг: Drug Vlahov је у свом говору naglasio, да је он за привредни план и да Makedonija у том погледу има потпуно повjerenje у Saveznu vladu. У старој Југославији такво повjerenje Makedonija не би могла dati, јер је она tada била национално угњетавана и економски pljačkана. Та је tvrdnja друга Vlahova посве разумљива и оправдана. S tim у vezi želio бих istaćи slijedeće:

У старој Југославији није била могућа plansка привреда као што је предviда наш Ustav. Између prvog и drugog svjetskog rata у mnogим се капиталистичким zemljama штошта brbljало о uvodenju planske привреде. У том су се погледу често našли на jednoј линији реакционари социјалистички води и други буржоаски теоретичари. По мом mišljenju за то су била одлуčujuća два razloga: прво, огромни успjesи planske привреде у SSSR-у naišli су на велики одjek код radnog svijeta у капиталистичким zemljama и побудили велике simpatije према SSSR, и njegovoj planskoј привреди. То је natjeralо реакционarne социјалистичке

vode i druge buržoaske teoretičare da bi iz demagoških razloga govorili o mogućnosti planske privrede u kapitalizmu. Time su oni zapravo nastojali da radničku klasu skrenu sa pravog puta borbe za izvojevanje preduvjeta za plansku privredu i da šire iluzije o mogućnosti planske privrede u kapitalističkim zemljama; drugo, kapitalizam je između prvog i drugog svjetskog rata preživljavao teške i ozbiljne krize. Priče o planskoj privredi u kapitalizmu bile su sračunate na zavaravanje neupućenog svijeta. Agenti buržoazije su tim pričama nastojali radnim masama kapitalističkih zemalja dati „perspektivu” i uvjeriti ih da su krize, a sa njima i njihove patnje i bijeda privremene.

Mi moramo biti posve načisto s pitanjem, da je planska privreda nemoguća na staroj kapitalističkoj osnovi. Kod nas je planska privreda postala moguća i nužna zbog toga što se izmjenila privredna struktura zemlje i karakter vlasti. Osnovna sredstva za proizvodnju postala su narodno vlasništvo. Državni sektor industrijske proizvodnje, saobraćaja, finansija i trgovine postao je odlučujući za cijeli naš privredni razvitak. Oslanjajući se na te dominantne pozicije u privredi i na napore i polet radnoga svijeta, mi smo danas u mogućnosti ne samo da napravimo plan na papiru nego i da ga provedemo u život. Ono što je bitno i što omogućuje našu plansku privredu jeste činjenica da smo razbili kapitalističku strukturu stare Jugoslavije i izgradili novu privrednu strukturu. Bez te promjene strukture bio bi nemoguć plan i svjesno upravljanje privredom.

U kapitalizmu je nemoguća planska privreda. Kapitalistička privreda ima svoju zakonitost, a planska svoju. Planska privreda pretstavlja potpunu negaciju anarhične kapitalističke privrede. Kapitalizam i planska privreda su nespojivi. Doduše, razne kapitalističke zemlje imale su i prije rata i u toku rata neke svoje planove pomoću kojih su pomagale razvitak ove ili one grane privrede. No to je još daleko od planske privrede. Dok postoji kapitalizam i kapitalističko vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju nemoguće je da kapitalistička država napravi općedržavni privredni plan za proizvodnju, raspodjelu, kapitalnu izgradnju, podjelu narodnog dohotka itd. U kapitalizmu se svi ti problemi rješavaju stihijno iza leđa ljudi, po zakonima anarhične kapitalističke privrede. Zato bi svi pokušaji kapitalističkih zemalja da zavedu plansku privredu morali svrišti neuspjehom.

Smatram da je paragraf 15 dobro formuliran. U njemu se jasno i nedvosmisleno kaže: „Država daje pravac privrednom životu i razvitku putem općeg privrednog plana, oslanjajući se na državni i zadružni sektor privrede, a ostvarujući opću kontrolu nad privatnim sektorom privrede.” Oslanjajući se na državni i zadružni sektor privrede, država je u moguć-

nosti da provodi kontrolu nad privatnim sektorom. Bez tog oslonca, ostali bismo visiti u zraku. Zato bi bilo besmisleno „kontrolu“ istrgnuti iz tog teksta. Kontrola države, istrgnuta iz tog teksta, izgubila bi svoj pravi smisao i ličila bi na običnu kontrolu što je zavode i sve kapitalističke države. Zato predlažem da se tekst člana 15 ne mijenja.

Nemam ništa protiv toga da se u drugoj alineji, pored sindikalnih organizacija radnika i nameštenika i drugih narodnih organizacija, doda i „zadružne organizacije“. Iako na drugom mjestu govorimo o zadružnim organizacijama, jasno je, ne može biti nikakova šteta ako se to ponovo naglasi da se država u provođenju privrednog plana mora oslanjati ne samo na radnike i njihove organizacije, nego i na seljake i njihove zadružne organizacije. Treba biti načistu s time da je nemoguća planska privreda bez čvrstog saveza radnika i seljaka i oslonca na zadruge. Seljačke će zadruge zauzimati u privrednom planu važno mjesto. One će odigrati veliku ulogu i u proizvodnji i u razmjeni dobara, u povezivanju naše poljoprivrede i industrije i grada i sela.

Коча Поповић: Ја имам по обичају стилске примедбе. У вези са излагањем друга Хебранга, у првом делу става 15, место „остварујући општу контролу над приватним сектором привреде“ треба ставити „спроводећи“ или „вршећи“.

Андрија Хебранг: Ја сам за „вршећи“.

Коча Поповић: У вези с тим на почетку другог дела § 15, где стоји „у остваривању општег привредног плана и привредне контроле“ треба ставити „у спровођењу“ или „вршењу“ општег привредног плана и привредне контроле држава се ослања итд.“. И најзад трећа примедба, мало више суштинска, јесте и ових „других народних организација“. Ја мислим да је и у одбору Скупштине народа томе учињена примедба. Ја мислим да ово „друге народне организације“ сувише су широка формулација која прецизира довољно о чему се ради. Али, с обзиром на карактер и линије Устава, не поричући да треба да уђу и зadrуге, мислим да би правилно и конкретно било рећи „и других организација радног народа“.

Претседник: Жели ли још ко да говори?

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих молио у вези са мојим предлогом.

Претседник: Онда дозволите и мени да кажем о вашем предлогу. Ја бих био исто противан да се мења прва алинеја у смислу предлога друга Драгољуба, зато што је овде како је речено, речено тако да је заокружена целина. Оно цепање на три реченице није само цепање на реченице, него цепа саму ствар, разбија ону целину и ону повезаност

међу стварима, која је овде дата на један врло zgodан, врло добар и правилан начин. Ја мислим да никако не треба да ми ту повезаност, која је овде врло добро изражена, целамо.

Д-р Драгољуб Јовановић: Шта је тежиште — „даје правац“ или „привредни план“?

Претседник: Ја мислим, кад се лепо чита, та ствар постаје јасна. Имамо план у циљу заштите животних интереса народа, подизања народног благостања и правилног искоришћавања итд. Држава даје правац привредном животу и развиту. То је суштина. Чиме даје? Зашто ту тачка? Одмах се каже чиме: „путем општег привредног плана“, и одмах се каже које су главне снаге на које се ослања: „ослањајући се на државни и задружни привредни сектор“, вршећи општу контролу над привредним сектором. То је једна целина где ништа нема да климата. Та повезаност чини реалност ове слике која је овде дата. Ја бих молио друга Драгољуба да повуче свој предлог.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја сам баш хтео да одредбама чл. 15 дамо трајан значај. Привредни план је данас један од инструмената тога давања правца, али добро је да у Уставу пише да држава даје правац привредном животу и развиту, а у коме циљу, то смо видели. А као средство за давање правца употребљава се привредни план.

Ја сам чл. 15 поделио на три дела. И први и други део чине своје целине.

Најзад, трећа реченица имала би за циљ да тачно одреди место приватног сектора. Овако како је ту речено, друг Микић има право, да би контрола била мало неодређена. Међутим, ја сам предложио одмах да се каже: „Она врши општу контролу над приватним сектором привреде, како би га укључила што више у привредни план смањујући раздаљину између произвођача и потрошача.“

Како сам ја предложио, изграђена је читава доктрина. По данашњој стилизацији, међутим, цело тежиште ставља се на привредни план. Овако како сам ја предложио, много много је богатија формулација него што је предвиђено у овом тежсту, јер се говори и о општем правцу и о привредном плану и о приватном сектору одређује се његова улога и задатак у привредном плану. Ја мислим да је ово много потпуније, а ништа се не смањује нити улога привредног плана, нити се умањује значај контроле. Напротив, прецизира се контрола. (*Један глас:* Сужава се контрола на трговину). Ми смо у програму Народног фронта рекли да ће приватни сектор да се укључи што више у организовање привредног плана.

Ја бих молио друга Министра да погледа мало ово раздвајање које сам ја предложио у чл. 15, које не иде за тим да нешто разбије, него да одреди свачије место. Држава даје правац привредном плану. То је један велики принцип који је већи и сталнији него привредни план. Можда ће сутра економија да пронађе нека друга средства него што је планирање. (Андрија Хебранг: Док ми живимо неће. — Д-р Јован Ђорђевић: Применићемо Устав).

Претседник: Онда би остало да прочитамо како треба да гласи члан 15. После ове дискусије члан 15 имао би да гласи овако: „У циљу заштите животних интереса народа, подизања народног благостања и правилног искоришћавања свих привредних могућности и снага, држава даје правац привредном животу и развиту путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор а остварујући општу контролу над приватним сектором привреде.

У остваривању општег привредног плана и вршењу привредне контроле држава се ослања на сарадњу синдикалних организација радника и намештеника, и других народних организација.“

Прима ли се члан 15 овако како је прочитан? (Прима се).

Д-р Златан Сремец: Ја бих био за то да се каже „и“ а не „а“. Јер већ приватна предузећа добијају задатке од државе. Ево и ми дајемо задатке из нашег Министарства.

Претседник: Не ради се о повезивању. Ми путем контроле, путем опште контроле, увлачимо приватни сектор у опште привредни план.

Д-р Златан Сремец: Није ту у питању само контрола. Приватна предузећа већ данас добијају задатке. Ја бих рекао да се каже: „и“.

Коча Поповић: Ја мислим да може да се каже „а“.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде је једно принципијелно питање. Ја мислим да ово принципијелно питање тражи да остане: „а“. Ако ми оставимо приватни сектор где се налазе принципи капитализма, ми не можемо да му изменимо суштину. Тежи се да се изврши извесна контрола. Али извесне принципе не можемо да изменимо. Ја мислим да оставимо то „а“.

Претседник: Према томе, прима ли се члан 15 онако како је прочитан? (Прима се). Члан 15 је примљен онако како је сад прочитан.

Сад да питам да ли примате овај члан са „а“. (Коча Поповић: Не треба запете. Онда треба испред њега још једна запета). Немојте стављати сувише запета. (Коча Поповић: Испред „а“ требало би. — Д-р Јован Ђорђевић:

Ја мислим да не би требало). Мени смета свака запета. Мислим да смо данас обогатили Устав са две запете. Задовољимо се тиме.

Примате ли овај чл. 15 овако како је прочитан? (Примамо). Молим секретара да прочита чл. 16.

Секретар чита чл. 16.

Д-р Милош Московљевић: Мени се чини да је овај други став потпуно сувишан. Овде настаје несмисао. Каже се: „Општенародна имовина стоји под нарочитом заштитом државе.“ (Милош Минић: Раније смо рекли: у рукама државе, а сад кажемо под нарочитом заштитом државе. — Андрија Хебранг: Може бити и у slabим рукама).

Д-р Јован Ђорђевић: Овај чл. 16 дошао је после прилично дуге дискусије, чисто правне, о односима управљања и располагања појединих наших органа државне власти са извесном имовином. Ми смо раније имали разне имовине: општинске, среске, бановинске, окружне и друге. Ми ћемо и данас имати разне имовине: општинске, среске, бановинске, окружне и друге. Ми ћемо и данас имати разне имовине које ће се дати на располагање појединим органима државне власти, али ће то бити у вези са извесним планом и контролом. (Д-р Милош Московљевић: То је онда контрола, а не заштита). То је први став. Зашто је дошао овај други став? Како рече друг Хебранг, биће у slabим рукама. Ми ћемо имати општенародну имовину којом ће располагати месни и градски одбори, али ту може бити рђавог економисања. Потребна је једна контрола о целокупном том управљању, располагању. Да бисте ту контролу имали над нашом народном имовином, ми смо унели овај став који даје могућност државној власти да има право да контролише, да обавља контролу и сигурност у располагању државном имовином.

Д-р Милош Московљевић: Ово објашњење мене не задовољава. Овде се говори о томе да ће општенародна имовина бити у slabим рукама и сад одједном држава треба да заштити то слабо управљање. (Претседник: Немојте тако). Излази на то. Тако је професор говорио. (Д-р Јован Ђорђевић: Није). Можемо казати једно и друго: „заштитом и контролом“. Ако треба да се заштити, да се помогне, или ако је рђаво управљање, онда је потребна контрола.

Д-р Јерко Рдмиловић: Мислим да ова друга алинеја треба да остане. Из чињенице да прва алинеја изглашава да ће управљање и располагање општом народном имовином одредити закон, још није довољно дат садржај том закону који ће одредити управљање и располагање имо-

вином. И законодавац, односно ми, Уставотворна скупштина, треба да будућем законодавству укажемо на чињеницу, на потребу да кад буде доносио закон, да треба том закону да да такав садржај који ће нарочито заштитавати имовину државе, више него осталу имовину. Конкретно говорећи биће потребно да буду веће санкције за крађу државне имовине, него оне које ће бити предвиђене за крађу приватне имовине. И зато сматрам да је безусловно потребно да друга алинеја остане да би дала прави садржај оној првој алинеји, односно да би упозорила законодавца на потребу заштите те имовине.

Претседник: Реч има министар д-р Златан Сремец.

Д-р Златан Сремец: Ја сам то исто мислио. Ово у чл. 16, у другом ставу мора остати. Законодавац је поучен горким искуством са њемачким имањима, нарочито кућама, и онај ко је видео шта се догодило са том имовином, тај ће одмах пристати да то остане. Држим да је потпуно правилно да остане. Горко искуство нас је научило.

Претседник: Реч има д-р Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ја бих упозорио само на ове савезне следеће чланове, на чл. 17 и 18, да се опет не би враћали и тражили изразе. Ево видите: општенародна имовина стоји под заштитом државе; држава посвећује пажњу задругарству, зајемчује се приватна својина итд. Имамо, дакле, овде три ствари: штити општенародну имовину, задругарству посвећује пажњу, а приватна имовина се зајемчује. Онда, ако хоћемо да тражимо изразе, морамо сва три про-
брати.

Претседник: Ја ћу да говорим о оба става. Прво, ми кажемо да се законом одређује управљање и располагање општом народном имовином, тј. на који ћемо начин да с њом управљамо и располажемо. Ми до данас, тражећи те најбоље начине за вршење, управљање и располагање том народном имовином, још нисмо створили један закон о томе. Имамо разне уредбе и прописе, који су резултат једног развоја и тражења. Мислим да се тек сада израђује неки такав закон, јер већ имамо довољно искуства и можемо да поставимо један законски пропис да утврди управљање државном имовином, фабрикама итд. А ова друга алинеја односи се просто на заштиту те општенародне имовине. И она мора да буде ту. Тој имовини морамо да поклонимо нарочиту пажњу и нарочиту заштиту, зато што је то главни сектор, а у том погледу ми већ имамо Закон, још негде мислим од априла ове године, о заштити народне имовине. Може се рећи да се један део тога Закона налази у ра-

нијем Закону о сузбијању шпекулације и привредне саботаже, јер у оном делу Закона о сузбијању привредне саботаже има много казnenих одредаба за упропашћивање равних привредних објеката, итд. Сваки човек, чиновник и радник, који разара у државној фабрици и магацину треба да буде тешко кажњен за упропашћивање државне имовине.

Прима ли се члан 16? (Д-р Драгољуб Јовановић: Друже Претседниче, да ли није време да се између 15 и 16 члана пре него што се пређе на ове опште одредбе о задругарству, да се говори о Привредном савету. Ту је Министар, а ја имам један предлог. — Д-р Јован Ђорђевић: То су организационе одредбе).

Реч има Андрија Хебранг.

Andrija Hebrang: Nemam nikakav prijedlog o Privrednom savjetu. Držim da Privredni savjet može postojati iako se u Ustavu o njemu ne govori. Privredni savjet je organ Savezne vlade. Savezna vlada ima pravo da osnuje cijeli niz organa koji su joj potrebni za provođenje njene politike na raznim poljima. Ako u Ustavu propišemo Privredni savjet, tada moramo odrediti i njegove kompetencije. Ustav jasno propisuje привредне organe i određuje njihovu kompetenciju. Na osnovu direktiva Vlade, Planska komisija izrađuje opće i godišnje привредне planove. Opći plan ozakonjuje Narodna skupština, a tekuće, godišnje planove potvrđuje Savezna vlada. Resorni ministri su odgovorni za ostvarenje plana u svom djelokругу. Pretsjednik Planske komisije i Pretsjednik Kontrolne komisije su članovi Vlade. Tu su kompetencije jasno utvrđene. Ako bismo sada ovdje ubacili i Privredni savjet, njemu bismo morali dati čisto savjetodavni karakter ili bismo morali mijenjati sve spomenute одредбе. Do sada je Privredni savjet imao šire kompetencije no što se ovdje predлаže. On je привремено bio organ sa nizom pomoćnih organa i utjelovљивао je u sebi mnoge funkcije koje se Ustavom razgraničuju. Iako se Ustavom razgraničuju привредне kompetencije, smatram da Privredni savjet treba da ostane i ubuduće. On može koordinirati mnoga pitanja i u praksu provoditi mnoge korisne stvari.

Може се дискутирати о томе да ли да Привредни савјет, у који би ушли министри привредних ресора, представници синдиката, задруга и других народних организација треба да има чисто савјетодавни карактер и такав би Привредни савјет под одређеним околностима могао бити од велике користи. На његовим би се сједницама могли претресати и проучити приједлози планова и директива. Тада би сви министри и представници задруга и синдиката били тачно упознати с намјерама и одлукaма. Они би те одлуке без посредништва могли преносити на своје установе и органи-

zације i вршити propagandu i mobilizaciju u cilju izvršenja odluka.

Претседник: Прихватајући ово што је казао друг Хебранг, могао бих вам рећи ово. Ако бисмо хтели говорити о Привредном савету, томе не би било места овде, него би се то могло казати у члану 89 где се каже да Савезна влада може пренети извесне послове своје надлежности итд. на уже савете министара итд. Ту би ми могли нешто рећи о Привредном савету и ту би могли привући у сарадњу претставнике разних организација итд. Ту је томе место, а раније не, јер би иначе то изазвало забуну.

Прелазимо даље на члан 17.

Секретар чита члан 17.

Претседник: Прима ли се члан 17? (Прима).

Секретар чита члан 18.

Претседник: Имамо овде једну формулацију коју је друг Кардељ усвојио јуче у Уставотворном одбору Скупштине народа. Предлог је овај: да се у трећем ставу иза речи „закон“ стави тачка и оне даље речи „и уз законску накнаду сопственику“, избришу, а да се дода нова реченица: „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у колико дати накнада сопственику“. (Један глас: То је исто). Није исто јер је овамо било тако да се мора да да накнада. Али смо ми већ донели овде закон по коме се може земљиште одузети без накнаде, и ако оставимо овако неисправљено, онда могу да траже накнаду за одузето земљиште. (Један глас: Законом се може предвидети да се накнада не даје). Боље да стоји овако као што је измењено.

Владимир Симић: Ако се приватна својина експроприше, мора се дати накнада. (Један глас: Зашто да то не може да буде и без накнаде). Па оно све може да буде.

Д-р Јован Ђорђевић: У Америци кад су земљишта одузимања и експроприсана за грађење железница неком су давали, а неком нису давали накнаде.

Владимир Симић: Ако је тако, онда зашто ми овде зајемчујемо својину.

Михаило Ђуровић: Могао би се овде предвидети бар неки минимум. (Један глас: Није потребно).

Претседник: Ми смо великопоседницима и црквама одузели имања и не дајемо им никакву накнаду. То се тек почело спроводити и ако ово уђе у Устав да се накнада треба да да, сви ће се они позвати на Устав — да ми немамо право без накнаде да им одуземо земљишта.

Д-р Васо Чубриловић: Ово свакако мора ући у Устав,

јер може бити случајева, и било је, да се рудна блага експропришу и да се накнада не даје.

Владимир Симић: Рудна блага нису никад била приватна својина.

Д-р Васо Чубриловић: Али ако су у њима направљене велике инсталације и за десет година извучила се помоћу истих корист, онда свакако да не треба да се да накнада.

Владимир Симић: За руднике је чисто и јасно да неком другом сем државе нису припадали.

Д-р Васо Чубриловић: А инсталације?

Владимир Симић: Инсталације су ствари које су или накнађене или се сматра да су амортизоване.

Д-р Васо Чубриловић: Узмите на пример експлоатацију рудника Трепче. Он је радио десет година. Људи су извукли из њега пет до шест пута више новца него што су уложили, па је ли онда право да им се плати инсталација? Ја мислим да њу треба експроприсати без накнаде.

Д-р Јован Борђевић: Имамо исто тако случајева са трасирањем железничке пруге, пробијањем тунела, грађењем путева итд.

Д-р Васо Чубриловић: У близини Београда имали смо случајева где је земљиште куповано на хектар, па су после сопственици тог купљеног имања тражили продајући на хектар много више него што је земљиште коштало. Или тражили су за неко земљиште које би требало експроприсати ради подизања пруга или неког главног пута итд., по три, четири и неколико пута више него што је вредело. Међутим грађење пруге или пута само собом подизало је цену земљишту.

Владимир Симић: Да ли се плаћа прометна или стварна вредност, то је друго питање. Никад раније није плаћана пуна вредност за експроприсано добро, али овде се каже кад ће да се плати.

Д-р Васо Чубриловић: Некада је плаћана већа вредност. Узмите на пример нека мала уска улица постане за 5—8 метара већа, и онда је право да се плати.

Милош Рашовић: Није овдје у питању хоћемо ли штитити приватну својину, али је фактички формулација овога члана у контрадикцији сама са собом. У члану 18 се каже: „Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди“. То је једна потврда, а у трећем ставу доводи се у питање и каже се: „Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона и уз законску накнаду сопственику“ — ако се то нађе за сходно. Дакле, оно што сте обухватили аграрном реформом, то већ није приватна

својина, то је закон. Овдје се употребљава израз да се приватна својина може експроприсати и то без накнаде штете, а у првом пасусу зајемчује се накнада. Ставови овог параграфа су међусобно у контрадикцији. Ја бих предложио да се измијени, да не буде контрадикције.

Претседник: Нема ту контрадикције. Приватна својина и приватна предузимљивост у привреди зајемчују се, али ми смо одмах одатле почели са ограничењем. И ако бисмо ми сада тражили контрадикцију, ми би морали одмах да будемо против ограничења. Чим смо ушли у ограничење, ми можемо да ограничимо и право накнаде. Зашто ми примамо да нећемо злоупотребљавати то право на штету народне заједнице, да можемо експроприсати са накнадом? Шта смо онда зајемчили? Можемо и онда да питамо: шта смо зајемчили за експропријацију, шта смо зајемчили, кад га ограничавамо, шта смо зајемчили кад стављамо границе на експропријацију? А кад то нисмо тада поставили, зашто да поставимо код тога и да предвиђамо да ће бити и таквих случајева да не морамо дати накнаду, као што је случај аграрне реформе. (*Милош Рашовић:* Оно што обухвата аграрна реформа, није приватна својина). Однесем 1.000 јутара земље и кућу и све што има и замак и шта ти ја знам, и живи и мртви инвентар са намештајем на великом поседу, и не даш ништа, однесете и цркви... (*Михаило Ђуровић:* Је ли то ограничавање или експроприсање? — *Милош Рашовић:* То није експропријација). Како да није експропријација?

Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Ако је главни разлог био код њих питање аграрне реформе и њено спровођење, не постоји та опасност. (Чита члан 19).

Не може бити великих поседа. Закон је укинуо велике поседе. Чланом 19 потврђује се стање које је стварност, које је наступило и које је привремено народно претставништво спровело.

Не може бити великих земљишних поседа у приватним рукама ни по ком основу. И пошто их је раније било, они су законом већ укинути, па сада је то готово и свршено.

Светозар Вукмановић-Темпо: Да ли ће се остварити са накнадом или без накнаде?

Претседник: Наравно без икакве накнаде, пошто ту не може да постоји. То је сасвим јасно. Ми смо спровели аграрну реформу, и у Закону о аграрној реформи тачно је одређено колико је земљиште великих поседа, колики

је пољопривредни максимум и колики минимум који може имати лице које није земљорадник.

Владимир Симић: Све је то у уставној одредби чл. 19 у потпуности потврђено и поступак који је спроведен и начин на који је спроведен сада је потпуно санкционисан и то једном за свагда. То је ликвидација великих поседа; њих више нема, нити их може бити ни по коме основу. А то значи да ни по ком правном основу не може једно лице коме је извршено експроприсање великог поседа да постави захтев у погледу накнаде за одузети вишак.

Д-р Драгољуб Јовановић: Може да тражи накнаду.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ако се не одреди, по ове ме може.

Владимир Симић: Не може да тражи ништа. Ја сам о томе говорио у начелној дебати, а и раније, сматрајући да се спровођење социјализације свих средстава производње може да изврши, и онда не би смо падали у ове контрадикције. Ја лично не могу никоме ништа да зајемчујем што није зајемчено и изјављујем да као народни посланик не могу народу да зајемчим оно што нисам ничим зајемчио. Кад се зајемчује приватна својина, уз сва ограничења која су већ извршена и која ће се извршити, и кад треба да се у општем народном интересу спроведу извесна даља ограничења путем експропријације, онда, кад се говори о експропријацији, ја сматрам да никоме не могу потврдити да експропријација има онај смисао који је малопре дао друг Хебранг. Ја разумем да то може да буде и ја у основи против оваквог појма не могу да имам ништа, али онда га треба објаснити на други начин. Пошто се не ради о експропријацији, треба да отворено кажемо о чему се ради и да стилизујемо онако како јесте, а не како у суштини није. Аграрна реформа је спроведена, и у том погледу по мом дубоком уверењу не могу се постављати никакви захтеви па нема значаја што се ова накнада овде предвиђа. А ја ради умирења могу да вам кажем, да накнада при експропријацијама никада није претстављала еквивалент. То је могло да буде само у случају злоупотреба или извесних веза, али иначе у редовним случајевима никад није бивала еквивалент. Може да буде оно што је споменуо друг Чубриловић, кад се једна улица прокрчи, па остатак имања добија у вредности. Такве случајеве сте имали у Београду, где маса људи не само да није имала накнаду, него је чак доплатила због тога што је то имање добило извесну већу прометну вредност. То се у поступку регулисава и ту има врло много модалитета. Могуће је предвидети да та накнада буде већа или мања, може да се одреди поступак,

који се врши преко одређених комисија, саслушањем стручњака и да се и на тај начин у контрадикторном поступку установи оно што се хоће. Ако је то заморно, ако је поступак и сувише дуг, то је могуће скратити. Али ту је закон који ће одредити.

Д-р Јован Ђорђевић: Другови, ја се не бих сложио са излагањима друга Симића, иако сам правник. Експропријација је један појам који има интересантну историју, и политичку и правну. Путем експропријације са накнадом дешавале су се страховите експлоатације, нарочито у доба надирања младог капитализма у Америци, Енглеској и Европи, када су извесне велике компаније куповале јевтино терене и уствари експроприсале мале сопственике, па затим ступале у везу са извесним великим компанијама железница и разним другим и дајући та имања за једну крупну цену повећавале огромно вредност својих поседа и добијале често огромну накнаду — већу од износа које су давале приликом куповине земљишта. Зато чак и у приватном праву Енглеске и Америке има могућности да се експроприсање врши без икакве накнаде. Ја чак мислим да је став друга Симића контрадикторан, кад сматра да ми на овај начин сувише ограничавамо приватну својину, коју овде зајемчујемо. Ми је зајемчујемо уколико она има интереса за нашу привреду. Али све што је противно општем интересу, односно ако то тражи општи интерес, ми та средства стављамо у руке заједнице.

Ја мислим да друг Моша Пијаде има право кад каже да је ово уствари једно уставно оправдање депоседирања без накнаде великих поседа. Ја се не бих сложио са овим што каже друг Симић, да члан 19 даје потпуно право за депоседирање без накнаде. О накнади се уопште не говори, већ се само поставља принцип да нико не може имати велики посед ни по ком основу. С друге стране, смисао овога члана Устава уопште се не односи на прошлост, на оно што смо ми извршили, него на будућност — да се после аграрне реформе не може акумулирати приватна својина на земљишту, да се не могу стварати велики поседи. То је његов смисао. Према томе, овај став нам с једне стране омогућава да даље спроводимо аграрну реформу у смислу депоседирања великих сопственика, а с друге стране даје нам могућности да у општем интересу и заједнице и правде можемо да вршимо експропријацију извесних терена и објеката. Држава можда неће имати средстава да купи сва имања дуж једне пруге, а општи је интерес да се пруга проведе. Неки сопственици могу тражити накнаду. Ако држава не може да је да, дали ће је дати или не, ми не мо-

жемо да јој вежемо руке, већ јој морамо дати могућности да иде напред. И ја не бих рекао, нити бих се сложио с тим што је рекао друг Симић. Мислим да је сувише грађанско-правно тумачење израза експропријација, који је термин јавног права и који апсолутно предвиђа експроприсање без икакве накнаде. Овде се уствари мисли на извесне објекте и терене, а експроприсање средстава производње то већ регулише овај други став и кад вежемо тај други став за ово, видимо да водимо једну врло еластичну политику у смислу ограничења приватне својине.

Предвиђа се одузимање са накнадом и без накнаде, што је савршено оправдано чак и са гледишта грађанског права, а и код национализације, као што ћете видети из предлога који је друг Кардељ поднео Одбору другог дома, да се може под условом накнаде, или и без накнаде, извршити национализација или шира експроприсања извесних привредних грана или извесних предузећа. Зато ја мислим да би се ово могло усвојити са предложеним допунама, и тиме би се потврдило оно што је већ у пракси дошло, а у исто време би се осигурао правилан економски развој наше државе.

Претседник: Друг Симић треба да се увери да није добро поставио питање, и да не треба да га пече савест, као народног посланика, да би он зајемчио нешто што се не може испунити. Оно што је он сам навео побија његово тврђење. Кад је могућно да се у граду због просецања улице експроприше једно имање без накнаде зато што ће његова вредност скочити баш због тог просецања, онда зашто не можемо рећи у Уставу да има и таквих случајева где можемо извршити експропријацију без накнаде. Ми имамо случајеве где се по кривичном закону одређује казна конфискације имања без накнаде. Потребно је да у Уставу буде забележено да се у извесним случајевима може одузети имање и без накнаде, па било да је то казнена мера конфискације, или аграрна реформа, или како год хоћете. Ја мислим да ми тиме никога не варамо.

Милош Минић: Друг Симић каже да експропријација подразумева накнаду, али он схвата тај појам онако како је био одређен у законодавству старе Југославије. Ни у једном уставу на свету не стоји само реч експропријација, него се каже да она укључује и накнаду. Где год се говори о експропријацији, говори се о експропријацији уз накнаду. Не стоји то да реч експропријација има два значења. У уставу старе Југославије стајало је: експропријација уз накнаду. Нема експропријација у праву једно значење, а у теорији историских наука друго значење. То је одузимање

власништва, а да ли ће бити уз накнаду или без накнаде, то ће се законом одредити. У свима уставима стоји: експропријација уз накнаду. (*Један глас*: Има ли устава у коме се каже: експропријација без накнаде? — *Д-р Јован Ђорђевић*: Има у шпанском уставу). У уставима свих држава које су сличне нашој стоји: експропријација уз накнаду. Друг Симић ослања се на смисао те речи који је пракса старе Југославије дала тој речи. Јер, у старој Југославији кад се казало експропријација, разумевало се експропријација земљишта преко кога има да прође железница или пут, и да се има нешто да надокнади. Пракса је то тако радила, јер је у старом уставу стајало да се експропријација може вршити уз правичну накнаду. Друго је питање: од кога друг Симић жели да зајемчи приватну својину. Ко може да повреди ту приватну својину? Устав зајемчује приватну својину, а друг Симић је дао формулацију да се само законом може одредити кад се може експроприсати уз накнаду, а када без накнаде. Ми имамо у Уставу члан да народно претставништво може вршити измене Устава, за што је потребан квалификовани форум. Народ зајемчава приватну својину Уставом, али тај народ, преко свог народног претставништва, може да врши и измене и промене у Уставу. Разлагања друга Владе Симића нису на чврстом фундаменту. Овде се не даје право Влади да она решава питање о накнади, него се то право даје народном претставништву. То право припада народу, односно народном претставништву, јер оно може да врши измене и допуне у Уставу.

Влада Зечевић: У допуну тога да треба да уђе овај додатак, навешћу као пример мој приватни разговор са члановима Светог синода, дакле са највишим претставницима српске православне цркве. Прво што су ми они нагласили, то је да по чл. 18 Устава имају право на накнаду за одузета им црквена имања. Ја сам им рекао да је та ствар свршена Аграрним законом, али они сматрају да треба да добију накнаду. (*Владимир Симић*: Погрешно се надају). Ја сам им рекао као што је и гледиште друга Симића, да је та ствар свршена, и да немају права на накнаду. Зато је потребно то допунити, да се не изазива забуна и различити коментари.

Д-р Милош Московљевић: Мени се чини да је ову дугу полемику изазвала реч „зајемчује се“. Ја не бих употребно ту реч, зато што се стварно не зајемчује. Ја предлажем да се први и други став члана 18 споје и да гласе овако: „Признаје се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди, али нико не сме употребљавати право приватне

својине на штету народне заједнице“. Ово спајање је потребно, јер су оба става у тесној логичној вези и не треба их раздвајати. Дакле, признаје се приватна својина, али се не може и не сме употребљавати на штету народне заједнице.

Д-р Јован Ђорђевић: Аналогије су често опасне. Неке ствари могу да се вежу, а неке не могу. Овде се не може вршити то везивање. Јер, тамо су други принципи а овде су други принципи и друга логика. Ми овде полазимо од принципа да ми приватну својину зајемчујемо, да јој држава даје гаранцију. То је из политичких и практичних разлога потребно, али поред те норме ми имамо још и извесних других норми и те норме морамо да издвојимо, јер оне претстављају компоненте нашега режима. Иначе, ако будемо везивали те ствари, ми ћемо можда још више неке да уплашимо и зато бих ја предложио да остане овако као што је.

Претседник: Ја мислим да овде није у питању само начин изражавања или нека политичка тактика; него је у питању ствар принципијелна. Ми не укидамо приватну својину; није само реч о њеном признању, ми јој дајемо гаранцију, и сваки који има приватну својину треба да зна да му је ми зајемчујемо. Ми нисмо још у томе добу развита да укидамо приватну својину. Зато мора да остане да ми њу зајемчујемо, али уз то долазе извесна ограничења, а таквих ограничења има чак и у најкапиталистичкијим државама. Због тога мислим да треба да остане да се зајемчује приватна својина и приватна предузимљивост, јер ми и приватну предузимљивост јемчимо, омогућујемо приватну иницијативу, али постоји контрола државе која не допушта да приватна својина буде упућена на штету опште целине, на пример на експлоатацију радника тако да власник мора унапред с тим ограничењима да рачуна, па ако му се не мили да ради под тим условима, он нека или прода некоме другоме или поклони, како хоће. Ми треба да останемо при томе да зајемчујемо приватну својину, али и да ставимо да закон одређује у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада. Ја мислим да ми тиме нисмо оно јемство нимало окрњили и кад предвидимо да по закону може бити експропријације и без накнаде, јер иначе ми ћемо имати и са католичком и са православном црквом и са велепоседницима кубуре, који ће можда тражити накнаду због аграрне реформе под изговором да је Устав тако казао, да је то закон, и да се појаве евентуалне парнице. Зато је потребно да у том погледу будемо сигурни.

Михаило Ђуровић: Мени изгледа да спор није на речи

„зајемчује“ него на речи „експропријација“. Ја у томе погледу у тој правничкој дискусији не могу да учествујем, али мислим да би се та два супротна гледишта могла измирити тиме што се у трећем ставу овога члана не би говорило о накнади, тако да би требало, по моме мишљењу, да тај став гласи овако: „Приватна својина може се на основу закона ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес“. Закон ће дакле бити тај а не Устав који ће то да регулише. Ако законодавац нађе неку нову форму експропријације која неће давати никакву накнаду, наша Скупштина ће донети такав закон, као на пример код аграрне реформе, по коме неће дати накнаду. Тиме ћемо да избегнемо да се води евентуална дискусија о накнади, било од стране црква или од других велепоседника. Ја мислим да би тако требало формулисати ту ствар.

Претседник: Има реч друг Хебранг.

Андрија Хебранг: Ја налазим да ми исувише догматски прилазимо овој ствари, а да би требало да се задржимо више на формалном и логичном расуђивању. Ми у овоме параграфу говоримо опширно о приватној својини, о њеној експропријацији и некој накнади. Када је друг Симић излагао своје гледиште и истакао да он као народни заступник не може да прими нешто да је зајемчено, што није зајемчено, ја сам се сетио како смо лако ријешили једно друго питање, много важније. Ми смо јуче говорили о суверености народних република, коју гарантује наш Устав, али смо ту сувереност ограничили извјесним одредбама. Једино што смо се нешто више натезали око ријечи „мора“ или „треба“ да устав република буде у сагласности са савезним Уставом. Ми смо тиме ријешили лако једну много крупнију ствар него што је ова данас а натеземо се толико око зајемчења приватне својине.

Исто онако као што смо ми, као што је наш нацрт Устава зајемчио сувереност народних република, али им је ипак нешто од те суверености одузео, исто тако овде наш Устав зајемчује и приватну својину, уз одређена ограничења. Ту принципијелних разлика нема! Али, треба да остане да се приватна својина зајемчује, и у исто вријеме треба да остане да се може приликом експропријације дати или не дати отштета. Таква једна формулација омогућује свима који ће можда иза нас доћи на положаје да у пракси све те ствари рјешавају према конкретном случају, тј. да рјешавају да ли треба дати накнаду или не. На примјер, ако се експроприше имање неког сиромашног човјека, онда логично да ће се дати отштета; ако је у питању неки грамзљивац који је нагомилао огромно богатство, а њего-

во имаће треба експроприсати, онда ће се то извршити без давања отштете. Ова формулација даје могућности за рјешавање свих тих случајева. Ја бих био против тога да ми бришемо оно да се својина зајемчује, као и против тога да не говоримо уопште о давању накнаде. Јер ако ми нашим Уставом не зајемчујемо приватну својину и не говоримо о накнади, онда ће сутра цио свијет мислити да ћемо одузети сељаку земљу, кућевласницима куће итд. Овако, људи ће осјећати ону сигурност коју у овој земљи треба да осјећају. Они треба да осјећају сигурност да је то њихово, али они у исто вријеме треба да знају да Устав предвиђа и да се може догодити овом или оном да његова имовина може да се експроприше са давањем или без давања отште. Разумије се да би једна ненародна власт могла искористити овај пропис Устава, као што се овде предвиђа, у том смислу да изврши експропријацију земљишта ситног сељака, а да му не да отштету, док с друге стране да изврши експропријацију једне фабрике и да да отштету. Међутим, овде ће експропријацију извршити народна власт. Зато мислим да би требало да остане тако како је предвиђено. То је једна заокругљена и најбоља формулација.

Владимир Симић: Да закључимо овако. Испада да водимо спор, међутим, нема спора. Мене последњи став сада овако стилизован у пуној мери задовољава. То је баш оно о чему сам ја говорио и раније у шачелној дискусији. И пошто овако како је стилизирано прихваћа и други дом, онда у реду.

Хоћу ипак да вам нешто кажем. Онако како је овај пропис првобитно био стилизован, није тачно да се та накнада мора дати и да се она мора дати у некој прометној вредности, јер се каже само на основу закона и уз законску накнаду. Шта је законска накнада то би казао сам закон. Према томе није тачно да је интегрално било гарантовано да ће се прометна или стварна вредност у случају експропријације дати. Та је стилизација била довољна, али када већ постоји бојазан, онда нека буде и овако опширно: „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику“. Ово је мало одређеније. Појам законске накнаде не значи појам пуне накнаде, него накаде коју закон буде одредио. И када је тако, с обзиром нарочито на последњи став, ја се слажем.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да се овде уметне још један став, да се нарочито истакне једна врста сопствености која досада није уживала довољно заштите, а то је умни рад. Ја бих предложио овакав један

став: „Производи умнога рада су сопственост аутора и уживају законску заштиту“.

Претседник: Овоме није место овде. Овде бисмо могли нешто казати о праву наслеђа.

Андрија Хебранг: Ја мислим да би требало трећи став да гласи: „Забрањује се оснивање и постојање монополистичких организацја, као што су: картели, трустови и синдикати“. (Један глас: Реч „синдикати“ не би требало да уђе). Овдје је ријеч о монополистичким организацијама. Радници се неће бунити, јер знају да су то организације које су уперене исто толико противу радника колико и противу потрошача. Они неће изједначити своје организације са трустовима и картелима.

Д-р Јован Ђорђевић: Боље би било да се прецизира: постојање монополистичких привредних организација...

Андрија Хебранг: Има овде неразумљивог код израза монополистичке организације. Друг Косановић поменуо је на примјер наше филмско предузеће. Не само да оно није приватно, него и није монополистичко у овом смислу. У овом смислу уопште монополистичка организација је она организација капиталиста коју сачињава одређени број капиталиста који владају одређеним гранама привреде, или у цјелини или у највећем њеном дијелу и у могућности су да наметну своју вољу у сваком погледу и радницима и потрошачима.

Тако на пример ове државне организације које ми оснивамо, као на пример филмско предузеће, то није монопол у овом смислу.

Д-р Драгољуб Јовановић: Хоћемо ли, дакле, набрајати?

Д-р Јован Ђорђевић: Не треба набрајати.

Претседник: Зашто да не буде набрајања?

Д-р Јован Ђорђевић: Зато што могу да буду и друге форме.

Претседник: Све могуће друге форме могу да буду у те три форме.

Д-р Драгољуб Јовановић: У овоме предлогу место речи „синдиката“ ја бих ставио: „и слично“.

Претседник: Зна се, молим вас лепо, шта ово значи. Не може нико да схвати да ту спадају раднички синдикати. Од тога се не треба бојати.

Д-р Јован Ђорђевић: Могло би да се стави: „привредни синдикати“.

Претседник: Може да буде негде незнања и тамо може да се да објашњење. Али, ово није буквар. Ово је Устав. Отидите у коју год хоћете фабрику па неће бити забуне.

Коча Поповић: У научној терминологији употребљава се ова реч синдикат. Али будите уверени да нико не каже за послодавачко удружење синдикат него каже удружење. Требало би водити рачуна када се употребљава реч синдикат.

Андрија Хебранг: Не, друже Кочо. Синдикат је једна врста те монополистичке организације, када се капиталисти удружују у циљу заједничке продаје, под одређеним околностима, тако да изврше распоред територија где ће да се продаје. Ове три монополистичке организације које су набројане, то су три облика у којима се финансиски капитал организира тако да ту не може бити никакве забуне.

Д-р Јован Ђорђевић: Али има и других форми. Синдикат је француска форма. Међутим има друтојачијих односа, на пример у Америци.

Претседник: Овде може да се учини само то да буде други ред речи, тј. да буде овако: „Картели, синдикати и трустови“.

Зашто? Картел је таква организација где свако предузеће које улази у картел остаје потпуно самостално у сваком погледу, а само прави споразум да се одређује цена и тржиште и каже где ће ко да извози, колики контингент и по којој цени. У синдикату су предузећа већ тешње повезана и постоји не само споразум о ценама него имају споразум и о производњи. А труст чини много јаче везивање у једну целину читавог низа предузећа хоризонтално, вертикално итд.

Коча Поповић: Може ли „синдикат“ да се замени речју „концерн“?

Претседник: Не може. Немојте тако. Ја могу да апелујем да не водите рат против једног таквог израза. (*Миха Маринко:* Молим за реч). Има реч друг *Миха Маринко*.

Миха Маринко: Реч је о синдикату. Али, колико има хиљада и хиљада радничких функционера који не разумеју шта је синдикат. Шта ћемо онда? (*Андрија Хебранг:* Онда ћемо им објаснити). Али онда морате да дате једну окружницу да бисте објаснили шта значи ово „синдикат“. Ми смо у бившој Југославији познавали само картеле.

Андрија Хебранг: А, није тако. Имали смо ми и синдикате! Постојао је у Загребу на пр. синдикат бродовласника. (*Један глас:* То је био картел, а називали су га само синдикат).

Претседник: Да, постојали су синдикати и пре рата. Сваки обалски радник зна да је постојао бродарски синдикат.

Миха Маринко: Можемо да мимоиђемо то набрајање.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да би се све ово избјегло ако би се усвојио један мој предлог, који гласи овако: „Забрањује се оснивање и постојање приватних монополистичких организација као што су трустови, картели и њима садржајно сличне организације“.

Онда смо се тачно изразили и не може бити никакве сумње.

Андрија Хебранг: Ја не знам шта је ово са овом ријечи „синдикат“. (Смех). Мислим да није разлог да је избацимо, зато што неко неће знати значење ове ријечи. Ако бисмо ми хтјели да направимо Устав да га свако разумије, ми га не бисмо могли направити. Ово ме потсећа на ону нашу јучерашњу дискусију о значењу ријечи „акт“. (Коча Поповић: Али нема супротног значења).

Претседник: Да би ствар била јасна, ја примам само једну реч од друга Туне: забрањује се оснивање и постојање приватних монополистичких организација као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације.

Д-р Јован Ђорђевић: Боље је изоставити „синдикати“.

Андрија Хебранг: Зашто када цели свет зна да су три основна облика: картели, трустови и синдикати.

Претседник: Тек када донесемо Устав, онда ће почети васпитни рад и онда ће се објаснити народу шта значи. И кад ми ставимо „синдикати“ у средини између картела и трустова, дивота једна, нико неће мислити да је то његов синдикат металаца итд.

Само бих ја предложио да прво дође „постојање“ а онда „оснивање“.

Андрија Хебранг: Сувишно је „оснивање“.

Претседник: Дакле, онда овако гласи:

„Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације“. (Анте Рамљак: Ја сам против „синдиката“). И ми смо против, због тога смо ставили „забрањује се“. (Анте Рамљак: Ја сам против речи „синдикати“ јер често радници који су ван организација приговарају организованим радницима да они узимају монопол на рад).

Молим вас да прочитам цео члан: „Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди.“

Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице.

Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су: картели, синдикати, трустови и сличне организације.

Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику.

Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес“.

Треба сада нешто формулисати за наслеђе. (Д-р Драгољуб Јовановић: Право наслеђа такође је зајемчено и биће регулисано законом. — Д-р Милош Московљевић: Треба рећи и за жене да су равноправне).

Д-р Драгољуб Јовановић: То је сувише много.

Претседник: Може ли то да се баца тамо где се говори о праву грађана? (Један глас: Не може!) А зашто то дане дође тамо где се говори о браку и породици? (Један глас: То не иде никако).

Д-р Јован Ђорђевић: То долази код става другог.

Д-р Драгољуб Јовановић: Може се казати и овако: „Право наслеђа је такође зајемчено и биће регулисано законом“.

Д-р Јован Ђорђевић: Или овако: „Приватна својина се може наслеђивати у границама закона. (Један глас: То је неодређено).

Милош Минић: А што не кажете „Право наслеђа биће зајемчено“.

Претседник: Дакле овако: „Зајемчено је право наслеђа приватне својине“.

Андрија Хебранг: Ја мислим да би требало рећи овако: „Приватно власништво је зајемчено законом“. И ту ми не треба да уносимо никаква ограничења, јер практична та ограничења већ имамо. Ми смо донели Закон о таксама на наслеђе које се прогресивно пишу према ономе шта се наслеђује, тако да у досадашњој пракси није, може бити, ништа мењао сем једна до две скале. (Један глас: Није реч само о прогресивној наплати таксе, него и о степену). Имамо и о томе прописе.

Д-р Јерко Радмиловић: Онда је најбоље рећи: „Право наслеђа зајемчено је законом“.

Д-р Драгољуб Јовановић: „Биће регулисано законом“.

Милош Минић: Код нас судови знају само да брачна деца наслеђују и зато сад врло тешко спроводе ово што се тиче ванбрачне деце.

Претседник: Онда да кажемо овако: „Зајемчује се право наслеђа приватне својине“. (Један глас: Не треба приватне својине).

Д-р Јован Ђорђевић: „Приватне својине“ мора да уђе.

Милош Минић: Мора се казати шта се наслеђује јер се не наслеђује само приватна својина, и зато би најбоље било да се зајемчује право наслеђа приватних лица, а не приватне својине.

Претседник: Кад Устав каже да је право наслеђа приватне својине заштићено, то је Уставом зајемчено, само има да се пропише закон.

Д-р Јован Ђорђевић: Онда се може казати овако: „Зајемчује се наслеђе приватне својине, а право наслеђа одређује закон“.

Претседник: „Зајемчује се наслеђе приватне својине. Наследно право уређује се законом“. (*Сава Косановић:* Ја мислим да није добро рећи „наслеђе се зајемчује“ него би било боље рећи: „право наслеђа“. Не гарантира се да ли ће га онај добити или не). Можемо метнути „право наслеђа“. Ми кажемо зајемчује се наслеђе приватне својине. (*Сава Косановић:* Богами то није добро). Ми зајемчујемо наслеђе те лице наслеђује. (*Јован Ђорђевић:* То је важно). Да не помињемо двапута реч право. Али баш ако хоћете, можемо да кажемо: „Зајемчује се наслеђе приватне својине. Наследно право уређује се законом“. (*Д-р Јован Ђорђевић:* То је најбоље). Значи да би то постала друга алинеја. (*Коча Поповић:* Није ли боље рећи „наслеђивање“ него „наслеђе“). Хоћете ли да кажемо наслеђивање? (*Гласови:* То је добро). Да неко не схвати као понављање повратног глагола. Свет ће се уплашити да гарантујемо наслеђе ономе који нема шта да наследи.

Молим вас сада да прочитамо члан 18 па да гласамо. (Чита чл. 18).

Примате ли члан 18 овако како сам сада прочитао? (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Не може остати „наследно право“. Погледајте други став). Зајемчује се наслеђивање приватне својине. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* То је добро). „Наследно право уређује се законом“. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Ја мислим да не можете тако рећи „наследно право“). То се зове наследно право. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Ја мислим да има читава грана у праву која се зове „наследно право“. — *Д-р Јован Ђорђевић:* Можемо да кажемо право наслеђивања). Да кажемо: Право наслеђа уређује се законом. (*Светозар Вукмановић-Темпо:* Ако је мој отац дужан онда треба да наследим тај дуг. — *Макс Шнудерл:* Имаш права да се одрекнеш наслеђа. Ниси дужан да се примиш наслеђа).

Дакле, примате ли да кажемо: „Право наслеђа уређује се законом“? (Прима се).

Примате ли члан 18 овако како је сада прочитан? (Прима се). Има ли ко против? (Нема). Према томе објављујем да је члан 18 примљен.

Прелазимо на члан 19.

Секретар чита члан 19.

Претседник: Има реч друг Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Немојте се уплашити, нећу бити дуг. Иако је јуче друг Хебранг подоста говорио о овој материји, имао бих и ја још нешто да кажем, али у вези са оним што сам јуче рекао, изнећу мишљење да би ипак требало донекле ово ближе одредити: како се помаже мали и средњи сељак. (Андрија Хебранг: Ја имам формулацију само ако бисте ви били с њом задовољни). Можда ће неко рећи: не треба набрајати, у последњем ставу је набројано. (Андрија Хебранг: Као што смо набрајали код радника, да набројимо и код сељака). Ја сам имао једну формулацију и мислио сам да истакнем оно што је најважније што треба предузети да се помогне малом и средњем сељаку, јер великог сељака, кулака нема, пошто је Закон о аграрној реформи то већ решио. (Андрија Хебранг: Има га. И ако не забранимо куповину и продају земљишта, он ће опет израсти). Хтео сам истаћи оно што је најважније за помагање тих сељака. Мислим да ово треба додати на крају петог става: „реформом пореског система, јевтиним кредитом, мелiorацијом земљишта и стручном пољопривредном наставом“. Ја сам се сетио тако неких ствари.

Претседник: Има ли још који предлог? Има реч друг Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Ја бих предложио да се каже: „Држава заштићује и помаже малог и средњег сељака својом општом привредном политиком, осигурањем јевтиног кредита и пореском политиком“. Дакле, да кажемо својом општом привредном политиком, која обухвата цијели низ ситних и крупних мјера, а поред тога да истакнемо јевтин кредит, што је веома важно и да истакнемо порез. То су три конкретне крупне ствари које јако тангирају сељака. (Д-р Драгољуб Јовановић: Да се дода: „и политиком цена“). То је општа политика. Немам ништа против тога.

Претседник: Политика цена није помоћ само малом и средњем сељаку, него и радницима и намештеницима. Зато кажемо „општом привредном политиком и општом политиком“. Ја мислим кад се каже да га заштићује и помаже пореском политиком, да то значи да помоћ иде у његову корист.

Д-р Јован Ђорђевић: Пореским олакшицама...

Андрија Хебранг: Цела политика мора ићи на заштиту.

Д-р Јован Ђорђевић: Незгодно је уносити реч „политика“, кад се говори о порезима.

Д-р Драгољуб Јовановић: Може се рећи „пореским системом“. -- Ја бих предложио један нови став: „Законом ће

се одредити минимум поседа који се земљораднику не може продати за дуг“, пошто је реч о заштити ситног и средњег сељака.

Претседник: Да ли је то данас напредна мера? Или она може бити реакционарна мера?

Д-р Драгољуб Јовановић: Али сада кредит неће давати приватне банке, него неко други који неће водити рачуна о томе.

Претседник: Ја мислим да не можемо везивати сељака за земљу тако, ланцима, иако рецимо има пет хектара па му продаш три до четири и оставиш један а вежеш га да не може да оде са земље.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја не кажем да он не може продати, него да му се не може продати за дуг.

Андрија Хебранг: Са проблемом куповања и продаје земље ми смо се позабавили кад смо доносили Закон о аграрној реформи и ја сам са неким друговима дискутовао како би тај проблем требало решити. И после доношења Закона о аграрној реформи ми нећемо моћи да спречимо да неки сељаци не продају своју земљу и зато се пред нас поставио проблем: да ли смо ријешили питање тих посебних односа на земљи тиме што смо извршили аграрну реформу, или конкретније, да ли смо спријечили да се на селу формира један јаки слој кулака до пољопривредног максимума, који ће настати на тај начин што ће богатији сељаци куповати земљу сиромашнијих сељака. С тим у вези наступило је и питање забране или, слободне продаје земљишног посједа. Ми смо сматрали да би једна одредба о забрани продаје одређеног минимума сељачког посједа стварно била реакционарна. Али, предвиђајући наш привредни развитак, ми смо предвидјели једну могућност која спријечава да земља оног сељака који, било због тога што више неће да буде ту, већ хоће да оде у град и да промени занимање, било због другог разлога, не дође у руке кулака. Ми смо мислили да ће бити најзгодније да развијају задруге, да ми нашом практичном политиком омогућимо да земља оних сељака који би хтјели да је отуђе који би хтјели да је продају, оде у задружну својину, јер се тамо у Закону о аграрној реформи предвиђа и задружна својина. Те задруге би могле да спријече процес у коме би сиромашни сељак одвајао комад по комад земље и она прелазила у руке богатих сељака који би се претворили опет у кулаке. Сад о том питању можемо овдје дискутовати.

Владимир Симић: Ја мислим да тај проблем ипак не иде у ово. То мора јако много да се студира. Овде је добровољно ово што је речено — да ће се гарантовати и којим начином. А даље о томе не треба овде говорити.

Претседник: Ја бих то изоставио, Драгољубе, јер је то проблем који захтева ипак мало више студија. И ово што је Хебранг предложио, и то треба простудирати.

Андрија Хебранг: Да.

Д-р Драгољуб Јовановић: Добро.

Претседник: Каже се поштеним српским глаголом, да се заштићује, и то је доста. Онда, члан 19 иде са овим додатком: „Држава нарочито заштићује малог и средњег сељака својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“.

Милош Минић: Ја не знам зашто су потребне те допуне.

Претседник: Кад се говори о малом и средњем сељаку, онда је та допуна о јевтином кредиту неопходна, као и друге. Кад смо ми правили онај пројекат који није штампан, у њему је био предвиђен кредит. Али, онда нисмо нашли друге ствари. Оно што је било, било је недовољно, па смо то изоставили. Али сада, са овим — „општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“, сасвим је добро. Држава прима на себе обавезе према сељаку.

Влада Зечевић: Ја бих био против тога, зато, што је већ Уставом предвиђено помагање задругарства. Ко познаје систем задругарства, зна добро да задругарство омогућује јевтин кредит сељаку, јер је он у задрузи и поверилац и дужник. А задружни кредит био је јевтинији него у ма којој рецимо државној новчаној установи. Примера ради навешћу како то изгледа: задругар у кредитној задрузи, — а ми кредитне задруге морамо оспособити као задружну основу из које ће произићи све остале задруге, — је улагач, улаже месечно извесну суму, и дужник истовремено.

Он је, рецимо, имао хиљаду динара улога, а добио је пет, шест, или десет хиљада динара зајма. Његов улог се не пење. Ја говорим о периоду до 1941 године, када су многи новчани заводи наплаћивали 15 и 20%, задругари су имали кредит на који су плаћали испод 8% или највише 8%. То је најјевтинији кредит у предратној Србији. Задругари су имали ренту 5 од сто на свој уложени новац. Ако помажемо нарочито кредитно задругарство, тиме ћемо решити питање јевтиног кредита.

Милош Минић: Да ли је наша држава способна да обезбеди сељацима јевтин кредит? Не би било zgodно да се то Уставом зајемчи да ће сељаци имати јевтин кредит, а после да се то не може спровести.

Андрија Хебранг: Ми, хтјели не хтјели, морамо сиромашном и средњем сељаштву да осигурамо јевтин кредит. Ако бисмо били у немогућности да тај кредит у року од 2—3 месеца реализујемо, онда треба да будемо начисто с тим да ће извори прихода наше пољопривреде, која се налази у

дерутном стању услед рата и окупације, да пресахну, да ћемо имати све мање стоке, хране итд. Као што је држава обавезна да осигура кредит индустрији, исто тако је обавезна да га осигура и пољопривреди. Без једног и другог не можемо изаћи на крај. Ми смо већ предузели извјесне практичне мјере да осигурамо тај јевтин кредит. За нашег пољопривредника кредит је данас врло актуелна ствар. Ја нисам путовао по Србији, али сам путовао по другим крајевима, и сељаци су ме свуда одмах питали хоће ли добити кредит. Они немају плугова, немају ни других справа. Многи Срби из Славоније, који су за вријеме рата били овдје под Недићем, нашли су на повратку само четири зида и ништа више. Он има земљу, али су му потребна средства за обрађивање земље, а не може их набавити без кредита. А ако му се да јевтин кредит, он ће обрадити земљу и даће хране. Ја мислим да треба да уђе одредба о јевтином кредиту. То није никаква демагошка парола. Кредит мора бити јевтин. Ако није јевтин, он сељака тјера на бубањ. Ако уђе одредба да смо ми обавезни према Уставу да осигурамо сељаштву јевтин кредит, онда ће се помало измијенити и мишљење Министарства финансија, са којим ја водим борбу већ три мјесеца, а које има високу каматну стопу од 9%, коју ни индустрија не може издржати. Ми имамо тешку металургију која ради са свега 5% профита, а има два циклуса производње годишње. Она заради 10% а 9% треба да да држави. Министарство финансија наилази на велике потешкоће. Ја мислим да треба да уђе у Устав одредба о јевтином кредиту за сиромашно и средње сељаштво, јер само такав кредит може да га привредно оспособи и да му помогне, а за нашу привреду је од необичне важности да се сељаштво што прије извуче из стања у коме се данас налази.

Д-р Анте Рамљак: Предлажем да став други чл. 19 гласи: „Закон одређује може ли имати земље и колико може имати установе и особа која није земљорадник“.

Претседник: Молим вас, друже Рамљаче, оставите у српском издању Устава реч „лице“, а у хрватском издању ставите реч „особа“. Прима ли се члан 19? (Прима се). Изволите чути члан 20.

Секретар чита чл. 20.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих допунио чл. 20. Овде се каже да ће држава помагати радни народ да се уједини и организује у циљу одбране од привредног изабљивања. Није ми јасно како да се уједини. Ја остајем при речи „организује“, али бих додао после тога: „остваривањем пуне привредне демократије“. Радни народ не треба да буде само објекат, него треба да буде и субјекат: да он активно учествује у привредној политици, да он управља у извесним

предузећима, да се његова реч тражи. Ја сам хтео да то све подвучем овим речима: „остваривањем пуне привредне демократије“. Дакле, данас не треба доносити решења о таквим питањима, а да се не питају за мишљење радници и сељаци.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја питам шта значи реч „уједини“. Та би реч могла да испадне, па да се каже: „удружује“. Уједињење значи коалицију, а коалиција у радном праву, то је право штрајка. Све тога, предлажем да се у другом ставу члана 20, после речи „социјалним осигурањем“ дода: „помагањем у налажењу посла“. То је право на рад сведено на најмању меру. Иначе слажем се са Московљевићем да би у првој ставу чл. 20 требало нешто казати и позитивно у смислу раднога народа, само не бих казао: „пуне привредне демократије“, него бих казао: „радне демократије“.

Претседник: Дакле, ово треба усвојити да се место „уједини“ стави реч „удружује“. Иначе никакав други додатак мислим да не би требало примити. Главно је да је загарантовано да држава осигурава радни народ од изабљивања. Експлоатисати, односно што значи искоришћавати радника то је законско право послодавца, само му се не сме дозволити да у томе претера. Исто тако сматрам, пошто се даје раднику пуно право да се удружује и организује, да је тиме загарантовано и право штрајка. Разуме се да је ово држава од пре 1941 да би ми сви тражили и право штрајка.

Д-р Драгољуб Јовановић: Не види се из овога позитивно учешће радника.

Д-р Милош Московљевић: На пример при одређивању цена пољопривредних производа да ли је ико питао земљораднике, да ли их је ико звао да заступају при томе своје интересе, да они објасне елементе за одређивање цена?

Андрија Хебранг: Овоме члану 20 ставља се као основни приговор да се радни народ и радно сељаштво само пасивно заштићују а да би им требало дати и неко активно право да управљају привредом. Ја мислим да је тај приговор неоснован зато што ми имамо данас народну власт коју народ бира и подржава и на коју може да утиче. Што се тиче приговора да сељаштво треба да учествује при одређивању цена својих производа, може се то предвидети у Привредном савету, да оно тамо утиче на политику цена.

Исто тако ја бих био противан да се овде уноси појам привредне демократије, због тога што је то заправо појам који заштићује и замазује изабљивање радничких маса. Појам привредне демократије никао је у социјалистичкој литератури и његови поборници су захтевали да у привреди добију исту демократију као у политици. Међутим, то је у-

топија која се није остварила. И тамо где су они тражили да радници учествују у контроли фабричких предузећа и да радници имају један удео зараде, уствари све се свело на то да су се створиле мале групице радника које су капиталисти корумпирани и које су биле њихова упоришта. Привредна демократија није се нигде остварила у томе смислу да радне масе непосредно могу да учествују у привреди. И ја мислим да не би требало уносити у Устав такву једну мисао која се никада неће остварити, него да је довољно кад ми заштићујемо радни народ од изабљивања и када он има своју народну власт на коју може утицати да преко својих претставника може дати своју реч. Ја сматрам да овај члан довољно заштићује раднике и активно и пасивно.

Претседник: Прима ли се овај чл. 20 онако како је предложен с тим да се место речи „уједини“ стави реч „удружује“. (Прима). Објављујем да је члан 20 примљен.

Д-р Драгољуб Јовановић: А шта је са потпомагањем радника у налажењу посла?

Андрија Хебранг: Ја мислим да је овдје довољно предвиђено и за синдикате и за друге државне установе да морају да посредују и олакшавају у налажењу послова. Синдикати су увијек ту који су се зато борили и бориће се, а поред синдиката има и других државних органа на пр. берзе рада и др. које ће олакшавати и организовати наше радно тржиште.

Претседник: Било би добро кад бисмо могли да ставимо „обезбеђење запослења“, али то не можемо да преузмемо. Берза рада је, пак, ситница. Шта ће то у Уставу?

Д-р Драгољуб Јовановић: То је замена за право на рад.

Претседник: То је толико мало...

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да је то минимум што можемо да метнемо.

Претседник: То је тако мали минимум, да га не вреди стављати у Устав.

Миха Маринко: Чини ми се да је овај члан 20 у несразмјери према оном члану горе, у коме смо детаљирали шта све држава даје сељаку. За мене је сасвим јасно да је потребно сељака мало увјерити путем Устава у лојалности према њему, али ипак мислим да нешто фали овом члану. Не мисли се овдје на изабљивање од послодаваца, већ и на изабљивање од шпекуланата, од тржишта, али је то нејасно. Чини ми се да би ипак још нешто требало додати у смислу да држава потпомаже потрошачке организације, како би се радници могли лакше осигурати од шпекулације. Јер, ово што држава сада даје могло би да се руши с друге стране на слободном тржишту. То би могло мало да нас води у инфлацију. Зато сам мишљења да би требало нешто

додати овом члану. Треба да се каже да држава потпомаже потрошачке задруге.

Претседник: Друг Маринко ме је помогао да видим нешто што је стварно рђаво у првом ставу. Ту се каже: „Привредним и другим мерама држава помаже радни народ да се удружи и организује...“ Не иде. Када би стајало да држава помаже радни народ у његовој одбрани итд. било би боље.

Д-р Драгољуб Јовановић: Треба да стоји: „фаворизује задруге...“ Зашто да не?

Коча Поповић: То није привредна мера која помаже.

Д-р Драгољуб Јовановић: Држава кредитира задруге, помаже их, омогућава их. Ако се све то обухвати, онда је у реду. Сама држава њему не даје, него га помаже, нити му даје милостињу нити помоћ, него га помаже у његовој организацији.

Миша Маринко: Најамни радници овде су само с једне стране заштићени.

Д-р Јован Ђорђевић: Могло би да се стави у члану 20 „...од сваког привредног изабљивања“.

Претседник: Радник је привредно зависан од послодавца, од дућанције итд. Све је то привредно изабљивање.

Миша Маринко: Овде нема толико конкретизације колико има горе. Мени се чини да ту постоји несразмера.

Андрија Хебранг: Овдје је више слова написано. Онда, члан 17 такође се односи на раднике.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да би свака специјализација или свака спецификација могла само да сужава посебно законодавство које из овога излази и да се спријечи на тај начин народним властима да помажу радницима мјерама које би се показале у становито вријеме неопходне. Према томе не треба вршити овдје никакво мијењање.

Када у питању не би била народна власт, онда би било нешто друго. Али пошто је Устав у сигурним рукама, ја држим да је оваква стилизација сасвим добра. Зато се мени овај последњи став као и први став из ове главе највише свиђа и држим да треба да остану овакви какви јесу.

Претседник: Сада ћемо да пређемо на читање дефинитивне стилизације члана 20. (Чита чл. 20).

Примате ли чл. 20 овако стилизован? (Прима се).

Данашњу седницу закључујем. Идућа седница одржаће се сутра, 19 децембра, у 16 часова.

(Седница је закључена у 21.10 часова).

Осма седница

(20 децембра 1945)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао претседник Моша Пијаде.

Претседник: Отварам данашњу седницу. Молим да саслушате прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Одбора.

Претседник: Молим вас да саслушате записник седме седнице.

Секретар чита записник седме седнице од 18 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли ко да учини какву примедбу на записник? (*Сулејман Филиповић:* Молим за реч). Има реч друг Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: У члан 14 унесена је једна допуна која према записнику гласи овако: „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума.“ Ја бих молио да се реч „експлоатацији“ замени са речју „искоришћавању“ и то из следећих разлога....

Претседник: Молим, али то није примедба на записник. У записнику је тачно забележено како смо ми прекјуче решили. Ми можемо сада променити ову реч како ви предлагете, али то није примедба на записник.

Сулејман Филиповић: Ја ћу онда учинити предлог.

Претседник: Пошто нема примедба, записник се прима и оверава.

Наставља се дискусија о нацрту Устава у појединостима. Прелазимо на главу V: Права и дужности грађана. Дајем реч другу поверенику Владе д-р Јовану Ђорђевићу да нам да потребно објашњење о овој глави.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Ради олакшања дискусије ја ћу само да изнесем који су били руко-

водни принципи који су дириговали овако постављање и стилизовање чланова у овој глави.

Први и основни принцип, који је за целокупну изградњу нашег Устава, а нарочито за ову главу важан, јесте да права која се овде формулишу не буду само декларативног и формалистичког карактера, него да претстављају извесна правна средства дата на расположење нашим грађанима. У томе се ова глава нашег Устава разликује од обичних формалистичких демократских устава, у којима се тако ките разна права која никада у пракси нису била остварена, нити је могуће према поретку и организацији власти да буду остварена.

Друго, да би ова права била стварна могућност за искоришћавање средстава која су дата на расположење нашим грађанима, уз сва права, колико је то могуће, предвиђена су извесна материјална, политичка, духовна и техничка средства која се стављају на расположење грађанима да та права могу у пуној мери да манифестују и испоље у државном, политичком и друштвеном животу.

Треће, сам број тих права, њихов обим и средства која су дата за извођење тих права зависе од конкретног друштвеног, економског развоја у коме се ми налазимо, од нашег општег положаја у међународним односима и од ситуације у којој се налази наша држава после ослободилачког рата против реакције и фашизма, који још нису искорењени у свету. Дакле, сви ти објективни моменти, историјска ситуација наше државе, определили су врсту и тип грађанских права која смо ми овде остварили.

Најзад, на четвртном месту потребно је овде нагласити да грађанска права, која се обично у свима уставима схватају као нека нарочита средства за ограничење и неутралисање власти, као нека противтежа активности и јачању власти, та концепција уставног права позната у целом грађанском демократском свету, није била руководна приликом одређивања грађанских права. Зашто? Наша држава није заснована на чувеном сукобу између грађана и власти. Према томе грађанска права овде не претстављају никакву отимачину од власти, никакво ограничење власти, него су грађанска права код нас баш формулисана у сагласности, у једном јединству власти и грађана. То је омогућено тиме што је код нас државна власт по својој суштини и народна власт. И уколико је наша власт јача, шира, снажнија, демократскија, утолико су и грађанска права шира, демократскија, и јача. Уколико се економски процес развија у смислу да народ све више заузима командне, и најважније положаје у економском животу, утолико грађани могу си-

гурније да располажу својим основним правима. Дакле, ово јединство права и власти, које је један нови принцип у организовању државе, налази се изграђен у нашем Уставу.

Тако наша грађанска права не би могла да се разумеју ако се нема у виду то да од снаге наше народне власти, од ширине демократских слобода у рукама народних маса зависи пуноћа остварења ових права. Наша грађанска права нису дакле постављена на сукобу, него у јединству са јачањем наше државне организације и јачањем наше државне власти.

Што се тиче конкретно грађанских права, ми смо овде формулисали сва она типична широко демократска лична и политичка права. Али за разлику од свих устава, ми смо та права, колико је могуће у данашњем поретку, развили, уствари осигурали најефикаснија средства којима обезбеђујемо њихово пуно остварење и заједници и појединцима.

Поред ових типичних грађанских демократских и опште-човечанских личних и политичких права, ми смо овде унели извесна нова права која су нам омогућила дубоке економске и политичке промене које су изазване у нашој држави. То су извесна економска и социјална права, извесна права која су једино могућа у једној народној држави нашега типа.

Има овде извесних права која бисмо желели да обезбедимо нашим грађанима али која нисмо формулисали, као што је право на рад, из разлога што би једна таква формулација била декларативна, што би једно такво право било прилично фиктивно. Полазећи од тога да наша права морају да буду стварна, конкретна средства да остваре сарадњу у унапређењу наше државе, ми извесна права нисмо унели. Формулисали смо их само уколико смо их могли формулисати према данашњој ситуацији.

То су основни принципи који су били руководни приликом организовања ове главе.

Претседник: Да пређемо сада на дискусију. У интересу бржега рада ја бих предложио да радимо тако да се код сваког члана пријаве за реч другови уколико желе реч, уколико имају шта да предложе да се измени. Исто тако молих бих да бар мало средимо дискусију са јављањем за реч да се наша дискусија не би претворила у разговор. Ко жели реч по овој глави? (*Д-р Милош Московљевић:* Молим за реч). Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих хтео да кажем неколико речи о целој овој глави. Ја нећу говорити о значају ових одредаба којима се регулишу права и дужности гра-

ђана. Ми се сви са њима слажемо. Могло би се, уистини, поводом тога много штошта рећи у вези са данашњицом и са праксом која се код нас врши супротно одредбама које су овде изнете. Али, ја се надам, као и ви, да ће се ствари све више и више поправљати и да ће заиста ове одредбе омогућити пуну демократију. Али ја мислим да треба ову главу поделити на две главе. Доследно ономе што сам предложио у односу на први члан Устава, тј. да се означи да је наша заједница политичка, привредна и културна, ја бих предложио да се из ове главе одвоје сви они чланови који уствари не говоре о правима и дужностима грађана, него који износе разне културне одредбе. Сви ти чланови могли би образovati једну посебну главу која би гласила: „Културне одредбе“. Тако, рецимо члан 35, који говори о томе да се држава стара о здрављу народа итд. Па онда члан 36, затим члан 37. У овим члановима не говори се о правима појединих грађана, него о задацима државе. Ту би могао да уђе и онај члан који говори о браку.

Ето, то би био мој предлог.

Сулејман Филиповић: У вези са предлогом другог Московљевића, ја бих рекао да нема никаквог разлога да ми ову главу цијепамо на двије главе и да поједине чланове издвајамо, бар не из ових разлога које је друг Московљевић навео. Тако, на пр. члан 35 каже да се држава стара за здравље народа итд. Ја мислим да је у том члану предвиђена с једне стране обавеза државе, из које обавезе грађани виде и своја права, права да ће они од државе добити, на пр. помоћ за очување здравља, за научни рад итд. Мислим да је баш добро да ове одредбе остану тако како јесу.

Владимир Симић: Сваки закон има претензију да буде и примењен. Није искључен случај да једно одређено лице у конкретном спору изјави да тај закон није знало. Несумњиво је да има људи, да има грађана који се тешко могу да снађу у једном компликованом законодавству. Стоји чињеница да би у једном таквом случају могло да се уважи да једно одређено лице уистини за једну уставову, за једну одговорност, или за једну дужност није било обавештено. С тога разлога постоји једна стереотипна фраза која се обично уноси у одредбе устава, када се ради о обавезама свих грађана. Ако нема те клаузуле да незнање закона никога не оправдава, конкретно и с правом извесно лице могло би да се позове на околност да оно за ту обавезу или дужност која је стипулисана у закону није знало. Чл. 21 стипулисан је тако: „Сви грађани Федеративне На-

родне Републике Југославије једнаки су пред законом и дужни су придржавати се Устава и закона“.

Ја сам мишљења да овде не би било на одмет ако бисмо после првога става ставили реченицу: Незнање закона никога не оправдава.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да се предлог који је учинио друг Московљевић не би слагао са принципима и техником на којима је ова глава рађена. Ја сам овде изнео да смо предвидели све могућности права која се у некој ситуацији дају грађанима и да извесна права не могу бити имплицитно формулисана, али из тога произлазе обавезе које држава може да узме. У крајњој анализи из тога произлазе извесна права. Ако овде издвојимо нека културна права, ми бисмо добили једну мршаву главу. На тај би се начин окрњила ова глава. Ово су јединствена права и не само из техничких него и из принципијелних разлога не би се то могло одвојити.

Што се тиче предлога друга Симића, ја мислим да би се он потпуно сложио да то из овога излази. То је тако позната формулација да се не би нашао судија, чак и у примитивној заједници, који не би евоцирао то право кад би требало да се њиме користи и да донесе праведну пресуду. Не видим да би то нешто ново донело. То је тако сувише традиционално познато и толико укорењено у свести још од 18 века, да мислим да би у једном модерном уставу то изгледало анахронизам.

Претседник: Ја бих поставио питање: где је место да се тај принцип прогласи? Негде га треба рећи. У Кривичном закону, у општем делу, мислим да му је тамо место. Колико је мени познато, и тај принцип да незнање закона никога не оправдава пред законом, увек долази у општем делу Кривичног законика.

Владимир Симић: Тачно је да из обавезе да се поступа по законима и Уставу проистиче та дужност грађана да по њима поступају, али није немогућ случај, конкретно у једном одређеном случају, да једно лице које живи, на пример, у плакани, уопште није имало прилике да се обавести о одређеном пропису па да осети према себи као неправду примењивање једне тачке прописа. Овде се ради о свима законима а не само о Кривичном.

Претседник: То стоји у општем делу Кривичног законика и мени се чини да за Устав никако не одговара.

Реч има д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја имам да предложим измену у чл. 21. (*Један глас: Нисмо почели још чланове*). Ја

сам разумео да смо већ почели чл. 21 јер је друг Симић говорио о измени тога члана.

Мора се прво обазрети на ово што је рекао друг професор Ђорђевић. Ја сам дајући овакав предлог био доследан, а ви кажете да сте ви били доследни. Да сте ви били доследни, ви бисте права и дужности грађана ставили у две главе, било би разумљивије. Ви у IV глави говорите о економским правима, праву удруживања, синдиката, право на помоћ задругарству итд. — то су права економске природе. У овој глави говори се о чисто политичким правима грађана, а говори се и о праву на културну помоћ од стране државе. Ето, зато сам ја то хтео да раздвојим ради прегледа, тако да онај који нешто хоће да нађе може то одмах да уради и да не мора да чита све чланове. Ја бих предложио да се у чл. 21, после речи „Југославије“ додају речи „оба пола“, да он гласи: „Сви грађани Федеративне Народне Републике Југославије оба пола једнаки су пред законом...“ Чл. 24 каже: „Жене су равноправне са мушкарцима у свим областима привредног, државног и друштвеног живота“, али ипак видите у чл. 23 се каже: „Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образовања и места становања, који су навршили 18 година старости, имају право да бирају и да буду бирани...“ Према томе, ја мислим да треба то ставити где год се помињу „грађани“. Ја сада помињем ово код чл. 21, јер је ово први члан у овој глави и то треба да падне у очи. Затим бих додао на крају првог става: „да су дужни и служити интересима народне заједнице“, то значи да би овај члан истакао не само њихова права да су једнаки пред законом, него и њихове дужности, јер је ово основни члан целе главе.

Претседник: Реч има Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ово што ћу сада поменути могло би се говорити код чл. 43, али сматрам да је ствар опште природе па је потребно унапријед споменути. Јасно је да су овдје дата грађанима права да се њима служе. Али у задњем члану има једно ограничење: „У циљу заштите слобода зајемчених овим Уставом, незаконита је и кажњива употреба грађанских права са намером насилне промјене уставног поретка Федеративне Народне Републике Југославије“. Ово је сасвим оправдано. Само ја мислим да би било оправдано, да се код овог члана или на другом мјесту, када се већ помиње ово ограничење, стилизује нешто и против каприциозног вршења права и да се штите туђа права. Могло би се додати на крају: „или са намјером да се вријеђају интереси или слобода других особа“.

То је тзв. каприциозно вршење права, дакле вршење властитог права не, са најмером да се врши своје право, него да се изиграва туђе право.

Претседник: Реч има министар Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја мислим, да не би ове речи о правима грађана биле само декларативне, да је било потребно да се унесе и једна санкција да се то кажњава. Ја мислим да је корисно рећи да је кажњива повреда ових права, као што је и предвиђено у самом тексту Устава. Мислим да би због општег утиска који даје Устав тако било боље, јер ће овај текст читати и стракши.

Претседник: Реч има Јерко Радмиловић.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја мислим да би се овај чл. 21, пошто изражава један принцип једнакости свих грађана пред законом, могао примити без икаквих додатака.

Претседник: Што се тиче напомене друга Московљевића да се у чл. 21 стави „сви грађани оба пола“, јер се слично говори у чл. 23, мислим да није потребно. Под грађанима наше Републике сматрамо сваког нашег грађанина, било мушког или женског пола, а то је јасно у целој Уставу. А овде што се у 23 члану то ипак изричито изражава долази због тога што се ту ређају разне народности, расе, вероисповести, различитости ступња образовања, места становања. Ту се ређају разне ствари па без обзира на све те разлике сви имају једнака права. Можда ће бити потребно, кад говоримо тамо о војној обавези, да будемо јаснији, да се не би разумело, да су и жене дужне да служе војску као и мушкарци, јер понегде тако схватају да војна обавеза обавезује и мушкарце и жене.

Реч има Станка Веселинов.

Станка Веселинов: Ја сам хтела да питам друга професора да ли се под појмом друштвеног живота подразумева и појам политичког живота.

Д-р Јован Ђорђевић: Па да, то су разне форме политичког живота.

Станка Веселинов: Мислим да не би било сувишно да се каже „друштвено-политичког“. Ако се то не прецизира, могло би да изазове извесну забуну.

Претседник: Имамо још напомену друга Московљевића да се на крају 1 става члана 21 дода да су грађани дужни служити интересима заједнице. Овде је реч о томе да су грађани једнаки пред законом и онда је сасвим јасно да су дужни служити и интересима заједнице. Зато је најбоље да остане ова формулација овако како је предложена.

Д-р Милош Московљевић: Овде је истакнута синтеза свих дужности и зато сам ја хтео да истакнемо и синтезу свих права, јер овде се у овој глави говори о правима и дужностима грађана, а после у последњим главама може се вршити набројавање дужности. Ово овде је нешто опште, што обухвата опште обавезе поред права.

Претседник: Можемо ли ми од грађана тако опште тражити да служе интересима? Грађанин може да буде бољестан, неспособан умно или иначе неспособан. (Један глас: Ако је неспособан за војску, он се онда ослобођава).

Светозар Вукмановић-Темпо: Пошто се у члану 21 говори о општим обавезама грађана да се придржавају Устава и закона и пошто је Устав тако формулисан да одговара интересима грађана, ја мислим да ова формулација укључује оно што хоће друг Московљевић, јер је јасно да грађани морају служити интересима отаџбине. Мислим да она формулација „оба пола“ не треба да уђе у чл. 21 Устава, јер је то сасвим разумљиво и то је тако у свим уставима и законима. То се само по себи подразумејева. Разлог зашто је пак то у чл. 23 нарочито наглашено јесте у томе, што досад жене нису имале активно и пасивно бирачко право.

Претседник: Стављам члан 21 на гласање овако како је прочитан. Примате ли овај члан како је прочитан? (Прима се). Прелазимо на члан 22.

Секретар чита члан 22 предлога Устава.

Претседник: Ја мислим да је овај члан довољно јасан, нарочито с обзиром на то да је већ донесен Закон о сузбијању националнеи верске мржње.

Д-р Јерко Радмиловић: Овај члан 22 је добар. Али ово при крају где се каже „противно је Уставу и кажњиво“ може да се разумије да је чим изађе овај Устав то кажњиво. Међутим, судови суде на основу закона, гдје мора бити одређено дјело које има бити кажњиво и зато бих ја само при крају овога става додао ријечи „по закону“.

Претседник: Ја мислим да то није потребно, јер кад Устав каже да је нешто противно Уставу и кажњиво, то значи да је законодавна власт обавезна да створи закон који ће то јасно формулисати. Већ по самом Уставу речено је да је то и то кажњиво и онда тамо имамо врсте казни где суд може да бира како ће казнити и коју ће казну применити, јер смо ми, чини ми се, у марту месецу донели, као што сам напоменуо, Закон о сузбијању националне и верске мржње, по коме је јасно прописано како се има поступати. То је један Закон који смо морали донети и који је донет сасвим у духу народних тековина.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја само мислим да би онако било потпуније, јер по овоме судац не може да казни.

Претседник: Налазим ипак да је ово овако потпуно довољно речено.

Д-р Јован Ђорђевић: Може бити случаја који није предвиђен законом, али судец ипак може применити једну казну на основу Устава. Кад би се то ставило у Устав, изгубио би се значај овога што је предложено. У Уставотворном одбору Скупштине народа то је примљено, али ја мислим да је овако шире речено.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја налазим да би у ставу 2 члана 22, место речи „чине ограничења“ требало ставити „ограничавају“.

Претседник: Ствар је у томе да се не би разумело да не сме не само да се донесе неки закон, него да не сме нека власт или орган власти да направи никакав поступак, да не сме станбени отсек или ма ко, који издаје пасоше да направи некакву радњу или нешто ограничи у погледу које друге народности. (Д-р Драгољуб Јовановић: Језично би било боље). Добро, да метнемо „ограничавају“. Онда би други став члана 22 гласио:

„Сваки акт којим се грађанима дају привилегије или ограничавају права на основу разлике у народности, раси или вери, као и свако проповедање националне, расне или верске мржње и раздора, противно је Уставу и кажњиво“.

Примате ли члан 22? (Прима се). Члан 22 је примљен. Прелазимо на члан 23.

Секретар чита члан 23.

Претседник: Има реч Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја бих код овога члана променио ред. Ја бих прво метнуо: — „Бирачко право је опште, једнако и непосредно и врши се тајним гласањем“, па би после дошло специјализовање. Овај став: „Грађани који се налазе у редовима Југословенске армије имају права да бирају и да буду бирани као и остали грађани“ обухваћен је у ставу првом који гласи: „Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести...“ ја бих предложио да се овде дода реч: „звања“. Овако изгледа као да грађанин, који је у војсци — није грађанин. Ми им овим дајемо једнака права, и бирачко право. Према томе, ја бих предложио да трећа алинеја дође на чело параграфа, друга алинеја да отпадне и наместо ње да се стави:

„Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, звања, ступња образовања и места становања, који су навршили 18 година старости, имају права да бирају и да буду бирани у све органе државне власти“.

Претседник: Има реч друг Златан Сремец.

Д-р Златан Сремец: Другови, овај члан говори о бирачком праву итд. Ја једно питам. Члан 133 говори исто тако о томе, јер даје бирачко право млађим од 18 година, што је сасвим разумљиво, тј., нашим борцима који су уписани у бирачке спискове и они су имали бирачко право. Не би ли се и ту метнуло?

Претседник: То је само зато метнуто да не би изгубили по овоме Уставу бирачко право. Има реч Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја сам за то да остане овако како је стављено. Добро је што је наглашено да борци Југословенске армије имају право да бирају и да буду бирани, за разлику од ранијег времена, кад се спорило војсци активно и пасивно бирачко право, јер се показало и у току изборне кампање да су војницима наше Армије оспоравали право да бирају и да буду бирани. Добро је што и Устав мисли на то да је Армија саставни део грађана. Зато што је то историска потреба а и с обзиром на улогу коју је наша Армија одиграла у овоме рату, потребно је да то буде унето у Устав. Није то декларативна него историска чињеница и треба да уђе у Устав. (Сава Косановић: Па и то су грађани). То су грађани, али им је спорено право.

Претседник: Има реч друг Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим, другови, да је и ова одредба као и све наше одредбе израз нашег процеса и наше стварности и као такве оне морају у форми коју смо предložили да имају изврстан смисао. И ова одредба има дубоки смисао. Ова одредба уствари потврђује оно што у нашој пракси већ постоји. Али ми од закона имамо само Закон о избору за Уставотворну скупштину, који потврђује да сви наши грађани у редовима Југословенске армије имају права да бирају, а све друго законодавство за изборе наших других органа власти мора да базира на овоме Уставу. И то је основна одредба која мора да уђе у Устав. Не само што она показује ту велику промену која је настала у новој Југославији, него уствари даје базу за наше изборно законодавство. Ми немамо базу за наш изборни систем, имамо само за изборе за Уставотворну скупштину. (Сава Косановић: Ја нисам мислио да ограничим право него да кажем да је и војник грађанин). Ви говорите мало апстрактно. Било би сумње да смо метнули грађани оба пола, ма да члан 24 показује да нема ту сумње, а овде може бити веће сумње. У многим земљама се прокламује бирачко право, а војници га немају; и у француској демократији га нису имали. И код нас нису имали иако је било прокла-

мовано опште право свих грађана. Због историског и правног момента мора ово да уђе и ми на тај начин обавезујемо све законодавце да приликом доношења изборних закона морају водити рачуна о овим правима која дајемо нашим борцима и официрима. То мора да уђе у Устав.

Претседник: Има реч друг Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: По ранијем закону у Југославији шумски и полицијски чиновници нијесу могли гласати у мјестима службовања. Према томе ако би пазили на стари закон, морали би и у овом случају пазити. Ја држим да ми овдје не дајемо никакве повластице нашој Армији кад посебно истичемо да и војници и официри имају право. Члан 133 Устава такође то потврђује кад каже да сва лица млађа од 18 година, која су била унета у бирачке спискове за Уставотворну скупштину, задржавају стечено бирачко право. Слажем се са другом Косановићем да се у чл. 23 каже: Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вјероисповијести и занимања или звања... Онда су ту обухваћени и полицијски чиновници и војска. Ја држим да је љепше и часније за нашу Армију да наши борци нијесу истим Уставом добили то право, јер они су га добили и ранијим изборним законом и гласали су на изборима и млађи од 18 година. Ми смо имали изборе не једанпут него више пута, имаћемо да бирамо народне одборе, окружне, мјесне итд.

Претседник: Дозволите и мени да кажем неколико речи. Сасвим је очигледно и мислим да се сви слажемо у томе да Устав мора да загарантује право избора, да буде изабран и да бира грађанин и онда кад је под заставом и кад је на војној дужности. То ми не можемо изоставити. Сада се ради о томе како је zgodније да се то каже. Да ли да се каже овако као што је у нацрту предвиђено, као посебна алинеја, или се може наћи начин да се исто тако на један јасан начин каже то у оном ређању у првој алинеји. На пример да се каже: ови грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образовања и места становања, и без обзира на то да ли су на војној дужности или не... Али, кад би се казало: без разлике занимања, а да се не помене војна дужност, да се невиди да је то човек у униформи који је позван у једном периоду свога живота, у миру или рату, да изврши своју војну обавезу — ја на то не бих могао пристати. Ја мислим да нимало не смета да остане баш овако мало подвученије у једном уставу који први пут даје то право лицима која су на војној дужности. Нису они тиме сведени на грађане другог реда, када се каже у другом ставу: „Грађани који се налазе у редовима Југословенске армије имају право да бирају“ итд.

Друго, мислим да прво треба да дође став да сви грађани имају право да бирају и да буду бирани, па после да се каже какво је то право. То је логично.

Д-р Драгољуб Јовановић: Хтео бих да упитам да ли ћемо природеним грађанима, страним држављанима, одмах дати бирачко право, или после извесног времена.

Претседник: То се може рећи у Закону о држављанству, али онога часа кад му је дато држављанство, то је онда готово. А ако не заслужује да буде биран, онда ће му се рећи да чека. Мислим да то не би требало овде уносити.

Д-р Јерко Радмиловић: Потпуно се слажем са излагањима друга Претседника и друга Зечевића, у погледу овакве формулације за Југословенску армију. Међутим, у алинеји 4, гдје се каже: „грађанских права“, можда би било боље рећи: „бирачког права“, јер пресуда може гласити на губитак бирачког права.

Претседник: По закону о врстама казни има губитак политичких права, има губитак службе, пензије, али има и израз „грађанска права“, и под тим се то обухвата и разуме.

Д-р Јован Ђорђевић: Није то иста ствар. Кад неко изгуби бирачко право, сигурно је да не може да га ужива, али и када неко буде осуђен на губитак грађанских права, ми му нећемо дати да ужива ни бирачко право. Сви уставни на свету то предвиђају.

Д-р Јерко Радмиловић: Кад неко изгуби грађанска права, он их је изгубио у цјелини, и онда он нема право гласа. А кад се говори о бирачком праву, овдје је шири појам губитак бирачког права, него губитак грађанских права.

Претседник: Неко изгуби пресудом родитељска права, јер је зверски тукао децу. Је ли право да му дамо право гласа?

Д-р Јерко Радмиловић: По овој формулацији он би имао право гласа.

Славко Кузмановић: У чл. 5 Закона о врстама казни говори се о политичким и грађанским правима. Тако о губитку пензије, о губитку права на ношење ордена. И када се овде каже „грађанских права“, он може да буде осуђен на губитак једног од тих права, н.пр. на губитак родитељских права, или права да носи орден, и он онда нема ни бирачког права. То је, дакле, много шири појам.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја нећу да он изгуби бирачко право ако је избачен из службе. Ово је Устав.

Претседник: Ако ми грађанска права сведемо на бирачко право, онда значи да губе бирачко право они који

га немају. То не може да буде. Изборни закон може детаљније да каже: ако је неко изгубио право на државну службу, може му остати бирачко право, или ако је изгубио неко друго право, онда да изгуби и бирачко право.

Д-р Анте Рамљак: Често се догађа да се један расипник или умоболник не стави под старатељство, него живи на селу. Редовно су умоболници и расипници под старатељством, али има случајева гдје нијесу. Не би ли било боље да се овдје каже: „умоболни и лица која су под старатељством“. Такође није ништа речено за лица која су под истрагом, али још нијесу осуђена. Пронађе се, рецимо, један кољач или убица и он је под истрагом, али још није осуђен. Или неко је осуђен, али није лишен грађанских права, а налази се у затвору. Хоће ли и такви имати право гласа?

Претседник: Из затвора не може нико изићи на гласање, он за то време не може да врши бирачко право.

Д-р Анте Рамљак: Могло би се можда у казационици одредити бирачко мјесто, јер може да се деси да се неко лиши слободе за кратко вријеме за неколико дана, само да би се извршила злоупотреба, да се лиши бирачког права.

Претседник: Зато закон осигурава да нико не може бити лишен слободе на три дана пред изборе.

Према томе пошто је дискусија о овом члану завршена, питам Одбор да ли прима чл. 23 како је предложен. (Прима се). Објављујем да је члан 23 примљен.

Изволите чути даље.

Секретар чита члан 24 нацрта Устава.

Претседник: Код овога члана имамо предлог другарице Станке Веселинов да се на крају прве алинеје ставе речи „друштвено-политичког“ тако да би са променом реда речи та алинеја гласила: „Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота“.

Д-р Анте Рамљак: Ја бих хтио да упозорим, ма да сматрам да је добро да се то и понови, да се у овоме члану помиње плаћено одсуство, а у члану 20 већ је речено за плаћени годишњи одмор. Уосталом, може обоје да остане.

Д-р Јерко Радмиловић: Овдје у другој алинеји стоји да жене имају право на једнаку награду као и мушкарци. Ја мислим да то није никаква награда и да треба казати плата.

Исто тако сматрам да би ова реченица у другој алинеји „жене уживају једнака права социјалног осигурања“, могла

да отпадне, тим пре што је у првој алинеји наглашена њихова равноправност са мушкарцима.

Сулејман Филипковић: И ја сматам да би ову реченицу коју предлаже друг Радмиловић требало да изоставимо. Али из других разлога. По овако стилизованој реченици излазило би да све жене уживају међусобно једнака права социјалног осигурања, да нема између једне и друге жене разлике.

Светозар Вукмановић-Темпо: Можда би се могло рећи: „У радном односу жене уживају једнака права као и мушкарци“.

Претседник: По моме уверењу треба овде код жена да се подвуку обе ствари, и да имају једнаку награду са мушкарцима, и да имају једнака права социјалног осигурања. Мислим да то обоје треба нарочито истаћи, а да ли ће се то истаћи свако за себе или спајањем у једну реченицу, о томе може бити говора.

Ђуро Салај: Ја мислим да нема никакве потребе да остане ова реченица да жене уживају једнака права социјалног осигурања, јер самим тим сужавамо појам тих права. Жене међутим по трећој алинеји овога члана уживају много шира социјална права него мушкарци, на пример за време порођаја итд. Није потребно да се оптерећује Устав са непотребним реченицама. Реч „награда“ треба безусловно изменити. Код нас је и у народу примљено: за једнак рад једнака и плата. Ми не примамо награду већ плату.

Михаило Ђуровић: Ја мислим, кад је већ било речи о питању припадника Југословенске армије, чије је бирачко право дошло као тековина народноослободилачке борбе, да је и потпуно изједначавање жене и мушкарца такође једна тековина народноослободилачке борбе и она треба да буде наглашена у Уставу. Мислим да би било најзгодније рећи, као што је предложено, да за једнак рад жене имају право на једнаку награду као и мушкарци и да уживају једнака права социјалног осигурања.

Светозар Вукмановић-Темпо: Другови, члан 24 у првој алинеји изрично прописује равноправност мушкарца и жене у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота. Друга алинеја шта хоће да каже? Хоће да прецизира ту равноправност и у радним односима. Ту се каже да жене за једнак рад имају право на једнаку награду као и мушкарци, а не истиче се да жене уживају и друга права у радном односу. Зато бих ја другу алинеју тако поставио да се види да у читавом радном односу жене уживају заштиту.

Д-р Драгољуб Јовановић: Заштиту и осигурање. Жена ужива већу заштиту од мушкарца. Ноћни рад се забрањује...

Светозар Вукмановић-Темпо: Она ужива заштиту као мајка. Трећу алинеју, у којој се говори о жени као мајци, треба оставити, али у другој алинеји треба да се прецизира заштита жене у најамним односима. Зато ја мислим да треба избацити ово: „Жене уживају једнака права социјалног осигурања“, или формулисати шире, да у читаћом радном односу имају иста права.

Д-р Драгољуб Јовановић: Жене уживају већа права него мушкарци.

Ђуро Салај: Жене уживају већа права, уживају права и као жене. То ће бити законом регулисано.

Светозар Вукмановић-Темпо: Онда то треба и формулисати.

Миха Маринко: Мислим да смо се раније руководили да се ипак морају нагласити неке ствари које су нове, као на примјер да војска има право гласа, али овдје нема тога. Жене уживају једнака права; то је било и у старој Југославији, у радном односу, али треба навести: за једнак рад — једнака права...

Претседник: Критика мислим да има свога оправдања, али не знам да ли резултат тога треба да буде брисање овог, или замена нечим бољим. Да ли би било боље да кажемо: „За једнак рад жене имају право на једнаку плату као и мушкарци и уживају посебну заштиту и осигурање у радном односу“, (Одобравање) јер ту би био забрањен ноћни рад за жене и шта ја знам. Ја мислим да је то боље. Мени се чини да кад би ту реченицу изоставили, да не би постигли резултат. Да прочитамо како би то изгледало: „Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота. За једнак рад жене имају право на једнаку плату као и мушкарци и уживају посебну заштиту и осигурање у радном односу. Држава нарочито заштићује интересе матере и дјетета...“ итд. Прима ли се?

Ђуро Салај: Мислим да неће бити потребно рећи „уживају посебну заштиту и осигурање у радном односу“.

Д-р Јерко Радмиловић: Мислим да је то потребно истаћи зато што ми још не знамо какав ће бити закон о социјалном осигурању. Тај закон треба да штити више радницу, јер жена раније остари. Кад закон буде одлучивао о ренти за случај старости, он може да одреди за радника 60 а за жену 50 година. Ако ово не би унијели, можда би се крњило право жене. Мислим да би било добро како је

Претседник рекао: „уживају посебну заштиту и осигурање у радном односу“.

Претседник: Онда би морали казати: посебну заштиту у радном односу и у социјалном осигурању.

Д-р Јерко Радмиловић: То може.

Претседник: Али то не значи да би оне имале посебно осигурање. Оне само имају извесну заштиту у том осигурању.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је то непотребно додавати, јер кад се каже „у радном односу“, онда је ту обухваћено и осигурање.

Претседник: Заиста, могло би да се каже „у радном односу“, јер то обухвата и осигурање.

Сулејман Филиповић: Онда текст гласи: „...и уживају посебну заштиту у радном односу“.

Претседник: Да. Према томе у првом ставу, у другом реду, место речи „привредног, државног“ стајаће „државног привредно“. У трећем реду место „друштвеног“ метњућемо „друштвено-политичког“. Други став би гласио: „За једнак рад жене имају право на једнаку плату као и мушкарци и уживају посебну заштиту у радном односу“.

Примате ли овако измењен чл. 24? (Прима се). Објављујем да је члан 24 примљен.

А сада прелазимо на чл. 25.

Секретар чита чл. 25.

Претседник: Сада треба да вам саопштим шта тражи православна црква, односно Свети архијерејски синод, да се унесе у допуну овога члана. „Тражи да се иза става који гласи: „Црква је одвојена од државе“, са којим се принципом мире, дода следеће: „Приликом спровођења у живот овог начела досадашњи имовинско-правни однос цркве, појединих верских заједница и државе регулисаће се посебним законом у духу правичности“. Осим тога, да се после става трећег истог члана дода: „Зајемчена је неповредивост места намењених за вршење верских обреда цркве, гробља, црквене порте и црквених зграда“.

Жели ли ко да говори у вези са овим? (Јавља се за реч д-р Васо Чубриловић). Има реч друг Васо Чубриловић.

Д-р Васо Чубриловић: Ја бих оба ова предлога одбио. Односи са црквом регулисаће се посебним законом. Што се тиче неповредивости, ми више не живимо у средњем веку, када је то важило и затим у модерном законодавству укинута. Било је зајемчено да црквене капеле неће служити противдржавним циљевима, а колико ја знам било је случајева да су се усташе виђале по црквеним капелама,

по црквеним становима итд. Зато је мој предлог да се оба предлога одбију.

Претседник: Има реч друг Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја сам са територије где су православне и католичке цркве мешане. То је у тим крајевима један важан и тежак проблем и мислим да се о томе не може овако за тренутак расправљати. Има читавих крајева где су православне цркве порушене. На пример, порушена је до последњег камена у Бања Луци и Петрињи и неким другим местима. (Д-р Макс Шнудерл: У Марибору такођер). Осим тога, низ цркава претворен је у католичке цркве. Сада се враћају православни сељаци из борбе, или се враћају они који су се спасли масакре, у село и затичу не православно — већ католичку цркву. То ствара на терену један дубок разлог за сукобе и због тога ми би морали о томе да водимо рачуна. О томе морамо мало да размислимо. Није сасвим једнако да ли је онај секретар надбискупа Степинца благословио заставу крижара, или су у неком селу, зато што се народ дизао у народноослободилачку борбу против усташа побијени свештеници. То оставља један дубок разлог за распиравање националне нетрпељивости и претставља један тежак проблем о коме се мора водити рачуна.

Претседник: То је све тачно. Тачно је да је у току овога рата било уништавање богомоља свих вера. Узето процентуално, свакако су највише страдале православне богомоље и синагоге. Али, то је сада једно друго питање. Овде се ради о томе да овај параграф одваја цркву од државе. А верске заједнице су слободне да врше своје верске обреде и своје верске послове и ми ту немамо ништа да додамо, или допунимо. Сасвим је друга ствар питање отште-те, накнаде.

Д-р Ваца Чубриловић: За порушене цркве, обнову итд.

Претседник: Ви сте имали не само то, него и прелажење у веру итд., као што сте имали и рушење цамија и католичких цркава од стране четника. А било је и случајева, не могу да се сетим тачно имена места у коме је то било, да су усташе запалили католичку цркву и обесили два свештеника зато што су били присталице народноослободилачке борбе. То је било 1943 године. (Д-р Анте Рамљак: У Вођину су запалили цркву). А то су ствари друге врсте које се решавају другим законодавним одлукама.

Сава Косановић: Друже Претседниче, молим вас да ме добро разумете, ја нисам говорио о овоме параграфу, него генерално о примедбама које су слате. Јер, на пример, у

мом крају је убијено 69 свештеника, а то је 69 удовица и сирочади о којима се неко мора бринути. То може да послужи реакцији за раздраживање.

Претседник: Знам. Можда ће народ хтети да тај новац употреби за нешто друго. Али све то не спада овде, не спада у дискусију приликом овога члана. Прима ли се члан 25? (*Д-р Неџат Аголи:* Да ли се под појмом црква подразумевају све вероисповести?). Да, све. Према томе, прима ли се члан 25? (*Прима се*). Објављујем да је члан 25 примљен без измена.

Прелазимо на члан 26.

Секретар чита члан 26.

Претседник: Отварам дискусију по члану 26. Има реч д-р Шнудерл.

Д-р Макс Шнудерл: Другови, ја ту имам неке примедбе. У последњој алинеји овога члана каже се да ванбрачна деца имају једнака права са брачном. Али пошто брачна деца имају и дужности, онда бисмо морали да кажемо овако: „Ванбрачна деца имају једнака права и дужности са брачном“. Постоји дужност за издржавање сиромашних или старих родитеља итд.

Поред тога ја мислим да ми морамо да додамо једну реченицу да ће се положај ванбрачне деце уредити законом.

Видите каква је ситуација ванбрачне деце. Ванбрачна деца немају име свога оца, обично не живе у породици ванбрачног оца. Шта ће онда бити? Отац обично плаћа алиментацију. Сада ће отац престати да плаћа алиментацију и казаће: Пошто имаш једнака права са брачном децом изволи у моју породицу. Мајке су обично у свађи са тим очевима, мајке не би дале деци да одлазе у ту кућу. А друго, мајка која тешко живи доћи ће оцу и казати: Изволи се сада старати о детету, оно има једнака права као и брачно дете. Поред тога ако су у питању брачна деца која су одрасла она ће се бунити против овога и неће хтети да приме име свога оца. То треба уредити законом. То су ствари које се морају одредити законом. Због тога бих ја предложио да додамо реченицу да ће се положај ванбрачне деце уредити законом.

Претседник: Молим друга Ђорђевића да нам објасни да ли у пројекту Закона о браку има тих одредаба, како стоји са тим питањем.

Д-р Јован Ђорђевић: Несумњиво је, другови, да ова одредба члана 26 не решава прилично компликовану ситуацију ванбрачне деце. Али ово је што Устав треба да донесе, да прокламује као један од нових принципа у нашем

породичном и брачном праву: изједначење ванбрачне деце са брачном. Несумњиво је да ће закон морати да дође и да регулише та питања. Ми смо то предвидели вако-ским пројектом који је готов и који ће сигурно имати ре-довна Скупштина или Уставотворна скупштина ускоро да претреса. Ја могу да уверим друга Шнудерла да су те ства-ри прилично добро регулисане. (Д-р Макс Шнудерл: Мо-гуће би требало да се нагласи доношење закона). Несум-њиво је да ће положај ванбрачне деце бити регулисан за-коном. Он је већ по томе пројекту регулисан. Али ако ка-жемо у Уставу да ће бити регулисан законом, не изгледа ми то баш најбоље. (Д-р Драгољуб Јовановић: Како би би-ло да кажемо: „Њихов положај ће бити ближе одређен за-коном“). Мислим да само по себи то излази. Сувише бисмо оптерећивали Устав са овлашћењем за доношење закона. Законодавац несумњиво има права да све односе уреди за-коном, тако да не видим нарочиту потребу да се уноси ово овлашћење. Ако ми кажемо: законом, то значи да не мо-жемо уредити на неки други начин. Ако дамо једну општу декларацију о томе, која се сама по себи разуме, ми ни-шта нарочито не постижемо. (Д-р Драгољуб Јовановић: Али скрећемо пажњу законодавцу на ово питање).

Претседник: Можда бисмо могли на крају да кажемо: „Односи родитеља и деце регулишу се законом“. (Д-р Дра-гољуб Јовановић: Немојте то да кажете, то је исувише). Али, овде се говори и о родитељима. Ту се говори о од-носу родитеља према брачној и према ванбрачној деци. Можемо рећи да могу односи родитеља и деце да се ре-гулишу законом.

Д-р Макс Шнудерл: Молим вас, другови, да вам ја обја-сним зашто ја то тражим. У старом, Видовданском уставу била је исто тако једна слична одредба у једном члану ко-ја је говорила да су све вере једнаке и равноправне. Али ми смо имали много натезања, јер није било наведено да ће се уредити законом. Ово важи нарочито у погледу скла-пања брака. Православна црква је рекла: ми смо равно-правни, ми можемо да склањамо бракове. Да је било напи-сано у уставу да ће се то питање уредити законом, не би било толико сметњи. Баш због искуства које имамо, ја бих желео да се то унесе да ће се регулисати законом. У овоме Уставу на више места каже се да ће се извесни од-носи регулисати законом. Зашто не бисмо то и овде рекли?

Ја знам ситуацију која ће наступити код нас. Потпуно се уживљавам у положај једног судије среског суда. Чим буде донет овај Устав, жене ће се раштркати на све стра-не, почеће да носе децу код очева, очеви неће хтети да

плаћају алиментацију итд. Ето, због тога ја предлажем да се ово питање обезбеди доношењем закона. У Корушкој нарочито било би наведених случајева врло много.

Претседник: Богами, има и у Србији. Ви предлагате да се дода овако: „Положај ванбрачне деце регулише се законом“. Треба још додати да ванбрачна деца имају једнака права и дужности са брачном...

Д-р Анте Рамљак: Овдје је наглашено да ванбрачна дјеца имају једнака права као и брачна, а горе стоји да грађани могу склопити поред грађанског и црквени брак. Сада да се не дотоди ово: неко оде у цркву и склопи црквени брак, а не склопи државни брак. Зато баш питам не би ли било згодније да, умјесто ријечи „поред“, ставимо ријеч „након“. Тако би се јасније видјело да се може склопити црквени брак након грађанског брака (*Један глас: Може и пре*).

Д-р Јерко Радмиловић: Данас је у „Борби“ изашао један предлог у вези са овим што ми дискутујемо. Ту се предлаже да се пропис по коме грађани поред грађанског брака могу склопити и црквени брак, по прописима своје вјере, избрише, због тога што је према нашем Уставу у члану 25 и онако дата могућност за то, јер тамо стоји да су вјерске заједнице слободне у вршењу вјерских обреда. Међутим, јуче сам баш био у Скупштини народа и погледао како су они то питање ријешили. Они су дали ову формулацију: „... грађани поред тога могу извршити и вјерски обред вјенчања...“ Дакле, према овоме постојао би само један брак. У овој формулацији ријеч је о обреду, не о црквеном браку.

Светозар Вукмановић-Темпо: То је црквени брак. Није тачно да се не признаје. Црквени брак постоји, али једино нема правних посљедица.

Д-р Јерко Радмиловић: То је моје становиште. Постоји само један брак, и то грађански, а с друге стране постоји црквени обред.

Сулејман Филиповић: Мени је једна ствар нејасна, и ја бих молио друга помоћника Министра за Конституанту, да нам да објашњење за овакав случај. Један брачни пар неће да иде да се вјенча по прописима грађанског брака, али се вјенча у цркви, па затим из тога брака дођу дјеца. Та су дјеца ванбрачна по закону и као таква се морају третирати. Сада, пошто се ванбрачна дјеца изједначају са брачним, питам се какве су посљедице за тај брак. Молим да ми то објасните.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде код ове формулације која је била предложена у одбору другог дома, питање се при-

лично принципијелно мења. У оваквој формулацији коју смо учинили, ми смо нагласили да држава сматра пуноважним само оне бракове који су закључени пред њеним органима. Према томе, све правне последице које произлазе из брака, а које су регулисане законом, припадају само оним брачним друговима који су венчани пред надлежним грађанским одборима.

Што се тиче оних других, који неће да иду пред грађанску власт, они закључују један брак, који постоји, али који нема никаквих правних последица у погледу на државу.

Што се тиче заштите коју ће имати деца из тога брака, као ванбрачна, несумњиво да мора постојати та заштита деце. Ми морамо да заштитимо децу. Само ту је највише погођена жена, односно и човек, јер неће уживати извесне привилегије које ће имати породица са више деце итд. То је једна ствар. Али овде је једна друга ствар врло важна, која је принципијелна. Ми смо у овој формулацији поставили уствари два брака: један брак који држава признаје и други који може постојати, али само који важи *pro tunc interno*. Али држава ипак сматра да је то једна заједница која државу не интересује, не ангажује. Међутим, ако погледамо овај став као што је формулисан у Скупштини народа, онда значи да постоји само један брак. Неки грађани могу да предузму и да изврше извесне обреде. Овако формулисана ствар се потпуно мења и нема значаја. Јасно је да свако може да иде у цркву и да изврши неки обред. Онда с друге стране пуноважни брак мора да се мења: или ће се допустити да постоји још једна врста брака који не ангажује државу, али који држава толерира, или пак постоји само један брак, а постоји и могућност да се и цркви да право да изврши извештан обред.

Претседник: Реч има Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја сам за ову формулацију зато што се ту не ради само о обреду, ми би тиме повредили оно што ми нећемо и не желимо — црквени брак. Ми нећемо да дирамо у догму цркве. По учењу цркве брак није само обред, него и тајна, а по католичкој цркви неповредива тајна. Обред је опело, обред је сечење колача, а брак није обред. И зато ова формулација мора да остане.

Претседник: Ја мислим да је то савршено тачно и ми треба да останемо код предложене формулације. Држави је довољно да је само онај брак, који је пред државним органима склопљен, пуноважан, а дајемо слободу да онај који жели склопи брак и у цркви. И то је свакако брак,

а није само један обред. Обред је једна споредна ствар. Према томе чл. 26 гласи:

„Брак и породица су под заштитом државе. Држава уређује правне односе брака и породице својим законима.

Пуноважан брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Грађани могу склопити поред грађанског брака и црквени брак по прописима своје вере.

Сви брачни спорови спадају у надлежност народних судова.

Родитељи имају према деци, рођеној ван брака, исте обавезе и дужности као и према брачној деци. Ванбрачна деца имају једњака права и дужности са брачном. Положај ванбрачне деце регулише се законом“. (Д-р Драгољуб Јовановић: „Ближе“ се регулише). Принцип је дат, не треба „ближе“. Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих предложио као последњи став један амандман који би обухватио целокупно старање о браку и породици, а то је: „Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“. То је велики и важан проблем код нас и потребно је да се о њему овде говори.

Претседник: Реч има Неџат Аголи.

Д-р Неџат Аголи: Ја мислим да грађански брак треба да буде обавезан, а црквени брак факултативан, пошто има много случајева бигамије. Према верском пропису један муслиман може да има три до четири жене.

Претседник: То је већ осигурано. Пуноважан је само грађански брак који је склопљен код државних власти. Кад би неко дошао у одбор да склопи и други брак, онај у одбору неће му дати две жене.

Д-р Јован Ђорђевић: Закон о браку је врло оштар према бигамији.

Претседник: Можда би требало да један посебни члан у овом нашем Уставу буде посвећен омладини. Ја сам спремио такав један предлог. Није баш најбољи, али ако станемо на гледиште да би требало и да би могли да поклонимо омладини један члан, онда би и та ствар дошла тамо и још неке ствари. Ако ми дозволите ја сам хтео да додам 37 члану на крају: „У циљу заштите здравог развитка омладине забрањена је порнографска и ниска литература. Дечија и омладинска књижевност стоји под контролом просветних власти народних република. Држава посвећује нарочиту пажњу духовном и физичком васпитању омладине“.

Лепа је слобода штампе, али већ има примера да се код нас множи шума литературе која највише наваљује на децу са стриповима. Те ствари пишу људи без икакве иде-

ологије и свести, већ само у циљу зараде. (Д-р Милош Московљевић: Јесте ли обухватили и филм?) Може и то. Можемо одмах и за школе један посебан параграф. (Д-р Јован Ђорђевић: Или и — за здравље народа).

Претседник: Прима ли се овај члан без додатка о малолетницима? (Прима се).

Секретар чита члан 27.

Д-р Драгољуб Јовановић: Је ли то место за референдум и иницијативу?

Претседник: Овде се може приговорити да је овај члан сувише слободан.

Сава Косановић: Овде није ништа казано о цензури, па би се могле догодити разне непријатне ствари, ако се нешто не забрани.

Претседник: Ја не предлажем никакво додавање нити одузимање. Али да не заборавимо, у каквим временима живимо. Постоји нека агенција „Атлас“. Не знам који је то американски агент био у Немачкој и прошао кроз немачке логоре СС и дошао до закључка да немачки народ гледа у Хитлера још увек као у бога. И у Лондону имамо читаво друштво које га обожава као божанство. Наместили тамо његову бисту и клањају му се. И они кажу: овде је слобода, и не сме нико да их дира. Може се и код нас појавити таква тенденција. Али зато имамо у чл. 43 унесено да је кажњива употреба грађанских права са намером насилне промене уставног поретка. Држим да је ипак најбоље да ми останемо код овога како је предложено.

Претседник: Прима ли се члан 27? (Прима се).

Секретар чита члан 28 нацрта Устава.

Сава Косановић: Молим за објашњење код става другог овога члана. Овде се каже да нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без решења суда или одобрења јавног тужиоца. Не може ли то бити једна уставна: суд или тужилац? Даље, код петог става каже се овако: „Нико, ако је достижан државним органима итд.“ Овде смо ми у Влади хтели да обухватимо и оне који су остали у емиграцији. Али шта ће и како ће бити, ако неко буде доказивао да је био достижан а власт га није хтела ухватити. Боље би било рећи на пример за онога ко је „у бекству“ или „ко се крије испред власти“.

Претседник: Ако је неко у бекству у земљи или иностранству, он није достижан. (Један глас: Није згодна реч. — Д-р Милош Московљевић: Напротив, то је врло лепа реч).

Сава Косановић: Ако је неко у бекству па позивар дође и прикуца му позив на врата може ли му власт онда су-

дити? Ето, то је мало нејасно. Исто је тако нејасна и она последња алинеја: „Ниједан држављанин не може бити прогнан из земље ...“ итд. Према овој стилизацији изгледа као да грађанин може бити прогнан из државе.

Претседник: Кад је пред Владом био овај пројекат, уколико се сећам, стајало је овако: „Ниједан држављанин не може бити прогнан из земље ни предат иностраној држави“. Али пошто је било говора да има врло много ратних криваца и да су државе обавезне да издају ратне кривце... (Сава Косановић: Ми одговарамо нашим властима). Али неко је југословенски држављанин па је у Француској почињено злочине, ми га онда можемо судити овде, или га можемо предати француским властима. (Један глас: Можемо али не морамо).

Сава Косановић: Али то није прогонство.

Претседник: Ниједан држављанин ФНРЈ не може бити прогнан из земље, из државе.

Д-р Милош Московљевић: Још једну ствар треба овде унети, да тако исто не може бити ни интернирања. (Д-р Драгољуб Јовановић: То је боравиште). Може бити из свога места интерниран.

Претседник: О томе да разговарамо. (Сулејман Филиповић: Има у Казненом закону предвиђен такав случај). Ја мислим да не уносимо ово да не може бити интернације. (Д-р Драгољуб Јовановић: Мора бити интернације). Тешко је без тога изаћи на крај. Пре свега ми имамо логоре Немаца, културбундоваца. (Сава Косановић: Они нису више наши). Нису, ипак су још ту, док их не пребацимо преко границе. Мислим да оставимо то некако недодирнуто, то ће се законом одредити. (Сава Косановић: Да метнемо: нити може бити изручен за кривични прогон иностраној држави, изузев ратних криваца, ратних злочинаца). Како је за обичне криминалце? Екстрадиција постоји за обичне криминалце. (Сава Косановић: Да их судимо).

Д-р Јован Ђорђевић: То је ствар конвенције. Криминалце нећемо заштићавати. Да се прими овако како је формулисано. (Сава Косановић: Ми треба да заштићујемо своје грађане у иностраној држави). Како их заштићујемо? (Сава Косановић: Дајемо им пасоше. Чинимо дипломатске услуге. И свака држава заштићује своје грађане. То је једно право грађана. Дајемо им пасоше и дипломатска конзуларна заступства интервенишу за њих. То је ипак једно право). То је једно право, али ако нема међународне конвенције и споразума о томе? (Сава Косановић: Ипак га заштићује. Ми имамо наше грађане у емиграцији који су наши

грађани, имамо их у Јужној Америци, имамо у Канади, Аустралији итд. и треба о њима да водимо рачуна да имају извесне протекције и да остану наши грађани. То је корисно. Не стоји ништа да кажемо да грађани Југославије уживају заштиту у иностранству).

Претседник: Ја мислим да би се то могло рећи да држављани Југославије уживају заштиту ФНРЈ у иностранству. (Д-р Милош Московљевић: Иступање из држављанства исто тако). То имамо у закону, то не треба. (Д-р Драгољуб Јовановић: У ставу другом, да ли решење суда мора бити писмено и суд надлежан? — Владимир Симић: Ово је идентично суда или захтева тужиоца. То не би могло да остане. Суд ће да донесе по његовом захтеву решење).

Има реч друг д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо дуго размишљали и студирали ову ствар и нисмо ми случајно узели ово решење. Имамо ми извесних случајева кривичне истраге где је тајност једна од важних гаранција за успех истраге и ако дође до решења суда, значи учествовање колегиума... (Владимир Симић: По предлогу тужиоца). Јавни тужилац исто је тако орган у кога морамо имати пуно поверење. Он је један од врло важних органа правосудја, који брани нашу законитост. (Владимир Симић: Он је странка у поступку). Није само странка. Он је бранилац а не само странка против појединца него странка против незаконитих радњи управних власти и зато га не можемо посматрати једнострано. Нема опасности, ако оставимо и њега поред суда, пошто је орган који брани законитост. А из ових разлога које смо овде унели код одржавања тајности у извесним важним политичким процесима, ја мислим да морамо да примимо овако. Јавни тужилац неће арбитарно да да одобрење за задржавање некога у притвору. Други дом има један додат, да најдужи рок притвора одређује, регулише закон. То би била једна допуна. (Сава Косановић: Суд изгледа несигуран).

Претседник: Није то несигурност суда, али је ипак сигурност истраге и тајности. (Сава Косановић: Ја сам се борио против главњаче 1928 године у парламенту и тражио сам интервенцију државног тужиоца и нисам могао добити).

Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Државни је тужилац био тада један од најобичнијих полициских експоната а код нас јавни тужилац има сасвим другу улогу. Он је самосталан и ми потврђујемо његову независност од свих органа државне управе. Ми правимо разлику између ранијег и садашњег др-

жавног тужиоца због одржавања тајности. (Владимир Симић: Не мора давати богзна какве разлоге). Морамо имати поверења у тужиоца. Јавни тужилац дела брзо и дискретно.

Претседник: Ако би се нешто брисало, ја бих пре брисао „решења суда“.

Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је ово најбоље решење. Можемо да кажемо „писмено и образложено“, ма да се то подразумева. (Д-р Драгољуб Јовановић: А „надлежног суда“?) То се види. (Д-р Драгољуб Јовановић: А жалба против лишења слободе?) Жалба постоји. Чим је решење суда донето, постоји могућност жалбе против сваког решења. Има општи пропис жалбе против свих решења. Јасна је ствар да постоји. (Владимир Симић: А против одобрења јавних тужилаца?)

Претседник: Можемо додати „на решење јавног тужиоца“. Онај донесе решење о притвору, а овај треба да се жали. Ако се жали суду опет смо отишли на суд.

Д-р Јован Ђорђевић: Постоји обичан поступак за више и ниже инстанце. Ја мислим да ми немамо ни најмање разлога да сумњамо у наше јавне тужиоце.

Влада Зечевић: Ја бих ради умирења другова скренуо пажњу на то да судови постоје у среским местима, а да у свима местима постоје јавни тужиоци и да је баш зато добра ова наредба, јер даје извесну гаранцију народу да их наши органи милиције морају предати суду, пошто без одобрења јавног тужиоца нико не може бити задржан у притвору после одређеног рока.

Д-р Анте Рамљак: Ви мислите на народне тужиоце. Јавних тужилаца нема у сваком мјесту.

Претседник: Потребно је да одлучимо и о року за притвор.

Д-р Драгољуб Јовановић: Кад је реч о решењу јавног тужиоца, не каже се ништа о томе коме се може поднети жалба на његово решење.

Претседник: Да видимо шта о томе каже члан 123. (Чита члан 123).

Д-р Драгољуб Јовановић: Не пише ништа о томе, а требало би рећи коме се подноси жалба.

Д-р Јован Ђорђевић: Па то је јасна ствар: постоји могућност жалбе вишим инстанцама.

Претседник: То нигде нема.

Владимир Симић чита члан 38, став други.

Претседник: Да се вратимо на алинеју другу, члана 28. Како би формулисали рок?

Д-р Јован Ђорђевић: „Најдужи рок притвора одређен је законом“, а иза речи „без“ додали би „писменог и образложеног решења суда или одобрења јавног тужиоца“. (Сулејман Филиповић: Зашто да не кажемо — истражног притвора). То је притвор, а не затвор.

Д-р Драгољуб Јовановић: Боље је рећи „одређује се законом“.

Сава Косановић: Да, то је боље.

Д-р Анте Рамљак: У шестом ставу члана 28 каже се: „Органи државне управе могу изрицати казну лишења слободе за обичне прекршаје правних прописа у границама које су одређене законом“. Ја држим да се овдје хтјело нагласити важност казне лишења слободе и осјетљивост, па су зато уметнуте ове двије ријечи. Међутим, ми имамо и друге казне, на примјер присилни рад, без лишења слободе, а може бити и смртна казна. Зато би се овај став криво могао разумјети да управни органи могу изрећи друге казне мимо граница које су одређене законом. Стога би се овај став могао претилизовати да гласи: „Органи државне управе могу изрицати казне само за обичне прекршаје правних прописа у границама које су одређене законом“. Овај шести став ја бих ставио одмах иза става трећег и онда наставио даље.

Претседник: Молим вас, у овој алинеји се ради о прекршајима, иступима, о ономе што је некад кажњавао квартал, са максимумом од 30 дана затвора. (Д-р Анте Рамљак: То ја знам). Овде се мислило да се изостави „лишење слободе“ и да се каже: „Органи државне управе могу изрицати казне за обичне прекршаје правних прописа“ и даље би се могло рећи: „само уколико су предвиђене законом и у границама које су предвиђене законом“, или: „само на основу закона“. (Д-р Анте Рамљак: Ја бих ставио: „само ради обичног прекршаја“. Ову ријеч „само“ ја бих спојио са ријечима „за обичне прекршаје“, а ви велите „само у границама закона“). Молим вас, кад се каже „за обичне прекршаје“, то значи да не могу изрицати казну за убиство.

Д-р Анте Рамљак: Ако се тако стилизује како је овдје речено, значило би да се за злочине могу и ван закона изрицати казне. Зато треба рећи: „само за обичне прекршаје“.

Претседник: Ја мислим да је боље да ми кажемо да органи државне управе могу изрицати казне за обичне прекршаје само на основу закона и у границама које су одређене законом.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде је нагласак на казни лишења слободе, и зато је овај став добро стилизован. Иначе, кад би се усвојила друкчија стилизација, морао би се доносити закон увек за поједине врсте прекршаја.

Месуд Хотић: Пошто управни органи могу да изричу и новчане казне, овај став би био јаснији ако би се последије ријечи „изрицати“ додала ријеч „и“, дакле, да се каже: „Органи државне управе могу изрицати и казне лишења слободе...“

Д-р Јерко Радмиловић: Ми смо се удаљили од прве алије овога члана, па нам ово изгледа мало чудно. Не ради се овдје о надлежности органа управне власти, него о основном начелу које је изражено у чл. 28, а то је неприкосновеност личности грађана. Ту је тежиште. И с обзиром на то основно начело чије је једино ограничење лишење слободе, ми кажемо у 6 ставу чл. 28: „Органи државне управе могу изрицати казну лишења слободе...“ Дакле, ми овдје не говоримо о надлежности органа државне управе. О томе ће се говорити на другом мјесту. Ми овдје то говоримо с обзиром на неприкосновеност личности као на једно основно начело постављено у овом члану.

Претседник: Зато би било врло добро речено кад би се казало: „Органи државне управе могу изрицати казне лишења слободе за обичне прекршаје правних прописа само на основу закона и у границама које су одређене законом.“

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да би требало у ставу 5 реч „достижан“ заменити неком другом, јаснијом речи.

Сава Косановић: Ми, на пр., некога оптужимо, а он је у Америци, али хоће да дође пред суд. Он онда није недостижан државним органима. (Д-р Јован Ђорђевић: Ми не можемо проверавати да ли ће неко доћи из Америке или не). Онда се овде ствара одговорност власти. Онај који је оптужен може рећи: власт ме је могла достићи, али ме није хтела достићи.

Претседник: За мене ова реч „недостижан“ значи: неко кога власт није у стању да зграби.

Сулејман Филиповић: Ја бих само питао може ли ова ријеч „достижан“ имати какво друго значење осим оно које ми желимо? По мом мишљењу ова ријеч је баш згодна, пошто не може имати никакво друго значење него оно које јој ми дајемо. Ова ријеч треба да остане, то је најбољи израз.

Сава Косановић: Можда би се могло рећи: „Неко ко се не крије...“.

Д-р Јован Ђорђевић: Онај који је у Италији он се не крије, али ипак не може бити у власти државних органа...

Претседник: Можда би се могло то описати, али је ипак боље да остане овако. Дакле, слажете ли се да остане реч „достижан“? (Прима се).

Према томе имамо да решимо цео члан 28 са извесним изменама и допунама.

Д-р Драгољуб Јовановић: А шта је са смртном казном за политичке кривце?

Претседник: То би онда значило да нема за фашисте смртне казне.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја знам шта смо говорили кад смо били у опозицији.

Претседник: Онда су политички кривци били други свет. Можда би се могло ставити питање да ли да за обичне криминале задржимо смртну казну, али за фашисте, богами, то не можемо усвојити.

Д-р Драгољуб Јовановић: Онда дајте нову дефиницију за политичке кривце. Прогласите фашисте за криминалце, а политичку борбу прогласите друкчије.

Претседник: Дакле, молим вас, да се споразумемо како би цео члан 28 имао да гласи са овим усвојеним изменама и допунама:

„Зајемчена је неприкосновеност личности грађана

Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или без одобрења јавног тужиоца. Најдужи рок притвора одређује закон.

Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда, донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.

Нико, ако је достижан државним органима, не може бити суђен а да није по закону саслушан и на прописан начин позват да се брани.

Казну лишења слободе за обичне прекршаје правних прописа могу изрицати органи државне управе само у границама које су одређене законом.

Ниједан држављанин ФНРЈ не може бити прогнан из државе.

Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта.

Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама.“

Тако би гласио цео члан.

Прима ли се члан 28 како сам га сад прочитао? (Прима се). Објављујем да је примљен.

Дајем 10 минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу. Прелазимо на чл. 29. Молим друга секретара да прочита члан 29.

Секретар чита члан 29.

Претседник: Има ли ко какав предлог?

Д-р Јерко Радмиловић: Можда би боље било рећи „држаоца“ место „имаоца“.

Претседник: Ја мислим да је боље рећи „имаоца“.

Д-р Макс Шнудерл: Боље је рећи „имаоца“ јер држалац је детентор.

Претседник: Има ли ко какав предлог о члану 29? Пошто нема, прима ли се члан 29? (Прима се). Прелазимо на члан 30.

Секретар чита члан 30.

Сава Косановић: Да ли би било боље рећи „кривичног поступка“ место „кривичне истраге“?

Владимир Симић: То је исто.

Претседник: Прима ли се члан 30? (Прима се). Прелазимо на члан 31.

Секретар чита члан 31.

Претседник: Прима ли се члан 31? (Прима се).

Секретар чита члан 32.

Претседник: Прима ли се члан 32?

Сава Косановић: Да ли би било добро рећи — „кад има могућности рада“, или „док је способан да ради“. Мислим да би то било боље, хуманије.

Претседник: Молим, према способности. Прима ли се члан 32? (Прима се). Прелазимо на члан 33.

Секретар чита члан 33.

Претседник: Прима ли се овај члан или можда ко има какав предлог?

Сава Косановић: Да ли бисмо могли ставити да је дужност грађана да „савесно и законито обављају јавне дужности за које су изабрани или које су им поверене“, или краће... „савесно и законито обављају јавне дужности које су им поверене“?

Претседник: Ја мислим да ту треба правити разлику, јер изабран је члан народног одбора, а чиновнику кога сте

узели у службу поверили сте неку службу; због тога би требало да остане и једно и друго.

Сава Косановић: Али онда додати „савесно и по закону“, или „и законито“.

Д-р Јерко Радмиловић: Боље је „и законито“.

Претседник: Ја бих рекао да је то излишно, јер смо већ на почетку за све грађане казали да су дужни придржавати се Устава и закона.

Владимир Симић: Било би добро да то уђе, јер иначе не би могли да га тужите за незаконитост.

Претседник: Добро, немам ништа против. Онда нека буде „савесно и законито“.

Д-р Јерко Радмиловић: Да ли би било боље мјесто рјечи „једнако“ ставити „подједнако“.

Претседник: То је исто. Прима ли се овај члан са додатком „и законито“, тако да став други члана 33 гласи: „Дужност је грађана да савесно и законито обављају јавне дужности за које су изабрани или које су им поверене“? (Прима се). Дакле, члан 33 је примљен.

А сада, ја бих предложио да члан 41, који говори о одбрани отаџбине, ставимо иза члана 33 као члан 34. Прима ли се то? (Прима се). Онда бих предложио да се на крају другог става овога новог 34 члана изврши допуна, тако да тај став гласи: „Војна обавеза грађана је општа за сва лица мушког пола способна за војну службу борачку и неборачку“. А затим: „Жене могу добровољно служити у Југословенској армији и могу стицати војне чинове“.

Месуд Хотић: Ја мислим да ова алинеја, која каже да „жене могу добровољно служити у Југословенској армији“ није добро стилизована и да би боље било рећи: „могу бити примане на службу...“ Јер кад би се оставило „добровољно“, онда то значи да оне могу служити ако то желе, а ако се каже „могу бити примане“, онда је кроз то у исто вријеме одражен и принцип добровољности а и могућност задржавања, односно узимања жена у војску.

Претседник: Онда је боље казати „...могу бити примане у службу...“.

Сулејман Филиповић: Ја не бих био за то да се каже да „могу бити примане“, него бих рекао да „могу бити ангажоване“, јер ће оне бити потребне у санитарској служби, у противавионској заштити или у фабрикама.

Претседник: Жене се неће мобилисати. Неће им се наметати обавеза. Кроз све четири године народноослободилачке борбе ми смо имали много жена у војсци. Али када смо уводили Општу мобилизацију за све мушкарце, за жене нисмо уводили мобилизацију.

Сава Косановић: Можемо рећи: „Жене могу бити примане у војну службу“.

Претседник: Према томе, да чујемо дефинитивну стилизацију члана 41, који сада постаје чл. 34 и гласи:

„Одбрана отаџбине највиша је дужност и част сваког грађанина.

Војна обавеза грађана је општа за сва лица мушког пола, способна за војну службу.

Жене могу бити примане у војну службу и стицати војне чинове“.

Примате ли чл. 34? (Прима се). Објављујем да је чл. 34 примљен.

Изволите чути чл. 35. То је уствари досадашњи чл. 34.

Секретар чита чл. 35.

Сава Косановић: У овоме члану боље би било да се каже: „Држава је дужна“ — а не као што пише: „Држава се стара“. Ако се каже као што ја предлажем то је јаче, боље речено.

Претседник: А зар не извршује своју дужност када се стара?

Сава Косановић: То је настојање. Боље је да се каже „држава је дужна“.

Претседник: Добро, то можемо примити. Према томе чл. 35 гласи овако:

„Држава је дужна да ратним инвалидима обезбеди достојан живот и бесплатно оспособљавање за рад.

Деца палих бораца и жртава рата под нарочитим су старањем државе“.

Примате ли чл. 35? (Прима се). Објављујем да је чл. 35 примљен. Прелазимо на чл. 36. То је досадашњи чл. 35.

Секретар чита чл. 36.

Претседник: Код овога члана друг д-р Милош Московљевић предлаже неке измене. Он предлаже да се на крају додају речи „и помагање здравствених задруга“.

Затим друг Московљевић предлаже да се дода нов став који гласи: „Национализација лекарске, ветеринарске и апотекарске службе регулисаће се законом“.

Ја бих молио друга Министра народног здравља да по томе члану узме реч, јер ево откако је рађен пројекат до данас ја нисам имао прилике да се разговарам са њим. Мислим да се ниједан од сарадника на изради пројекта није са њим консултовао. Не знам како је било у Влади. Због тога ја нисам смео да се ангажујем да би ушло нешто о национализацији лекарске службе итд.

Д-р Златан Сремец: Другови, ми смо у Влади расправљали о овоме члану и сложили смо се да буде оваква сти-

дизација каква јесте, полазећи од становишта да будемо реални и имајући у виду могућност у кадровима којима, данас располажемо. Ми толико шепамо у медицинским кадровима да ми у догледном времену не можемо спровести оно што желимо. Због тога ја бих вас молио да остане оваква стилизација. Молио бих једино да се у трећем реду иза ријечи „болница“ стави ријеч „апотека“. Ми смо на мјерно избјегли да ставимо рад на етатизацији, национализацији, социјализацији итд. јер смо хтјели да останемо реални.

Претседник: Без сумње да један поредак овакав какав излази из овога Устава не може а да не иде за тим да изврши социјализацију медицине, национализацију апотека и читаве те здравствене службе. Али ми данас нисмо на томе ступњу да можемо то спровести.

Д-р Златан Сремец: Ја стојим на становишту потпуне социјализације интегралне медицинске службе. Али — у дано време.

Претседник: Да, сећате ли се када смо о томе расправљали у Топуском?

Прима ли се члан 36 са допуном да се у трећем реду после речи „болница“ стави реч „апотека“? (Прима се). Објављујем да је чл. 36 примљен.

Прелазимо на члан 37.

Секретар чита члан 37 (досадашњи члан 36).

Претседник: Код овога члана постоји предлог друга Московљевића да се допуни и да се каже: „Закон штити ауторско право на производе умног рада.“

Д-р Драгољуб Јовановић: То је потребно. Ја подупи-рем тај предлог.

Претседник: Овај предлог може се примити. Ја мислим да ми можемо на крају члана 37 донети као последњу, трећу алинеју, овакаву стилизацију: „Ауторско право заштићено је законом“. Према томе члан 37 гласи овако:

„Обезбеђује се слобода научног и уметничког рада.

Држава помаже науку и уметност у циљу развика народне културе и народног благостања.

Ауторско право заштићено је законом“.

Прима ли се прочитани чл. 37? (Прима се). Објављујем да је чл. 37 примљен.

Претседник: Члан 37 постаје члан 38.

Секретар чита чл. 38.

Сава Косановић: Шта значи задња алинеја: „Школа је одвојена од цркве“? Већ горе каже се да је школа државна. Значи ли то да црква не може имати своје школе? Или се ово односи на веронауку?

Претседник: Тако је. Школе су државне и нико други не може да има школе. Ако треба да их има, онда само држава одобрава.

Д-р Макс Шнудерл: „Просветно и културно“ — то је једно исто.

Претседник: Није исто, уже је оно „просветно“.

Сава Косановић: Постоји опасност од злоупотреба богатих цркава. Ово није сасвим сигурно.

Месуд Хотих: Код нас у Босни и Херцеговини, а вјерујем и у Хрватској, има доста тога да католичка црква има своје гимназије, основне школе, обданишта итд. Ту би требало њима скучити то право да они могу стварати своје кадрове. Ми знамо да је баш из тих школа...

Претседник: То је овде укинуто. Школе су државне и само закон може дозволити оснивање приватних школа.

Влада Зечевић: Из православне цркве су захтевали изричито да се наука о вери може предавати само под школским кровом, у самој школи. Тај захтев изгледао би оправдан у односу на католичку цркву, с обзиром да она има материјалних могућности у односу према православној цркви која их нема. Има једна ствар о којој морамо да водимо рачуна. Тражећи да се наука о вери предаје у самој школи, она се тиме укључује у наставни план и ми морамо рачунати и са часовима и са зградама и са свим осталим стварима. Ту би требало наћи једну средину која ће измирити ова два гледишта.

Претседник: Мени је познато, јер сам добио једно писмо из унутрашњости Србије, где се истиче да би то било незгодно ако би се пустило да се веронаука предаје изван школске зграде. Она не треба да буде обавезна, већ факултативна, тј., ко хоће. То са школом нема везе. Треба да остане да са школом нема везе, али да се веронаука — за ону децу која хоће — може да предаје у школској згради и под контролом државних органа.

Сава Косановић: То треба предвидети.

Претседник: Они кажу да ће ту страдати православна црква, јер нема материјалне могућности да изван школе држе предавања, а католици имају и искоришћују те одвлаче децу и раде ван школе.

Д-р Неџат Аголи: За време бивше Југославије муслимани су имали — сибијан-мејтебе. То су уствари биле школе које је створила тадашња клика, али уместо да то буду просветне и напредне институције, оне су имале реакционарне тенденције. И тако, уместо да те школе потпомажу народну просвету, ти мејтеби ометају рад с децом од 10 до 12 година. Тиме су наша деца изгубила могућност просве-

ћивања и опасно је ако ми ту ствар не регулишемо. На пр. у Скопљу имамо близу 10 до 15 илегалних школа. У тим школама хоће поучавају децу и од 5 до 12 година, и то може бити опасно, специјално зато што има хоца који нису способни за овај посао. Ако хоћемо, нека се предаје веронаука али у школама. Потребно је о томе водити рачуна не само из просветних него и из политичких разлога.

Претседник: Да пробамо неко решење.

Месуд Хотић: Вјерска је настава дозвољена у школи...
(*Владимир Симић:* Али је факултативна).

Претседник: Ипак треба да се објасни шта значи реч факултативна, ако будемо употребили тај израз.

Сава Косановић: Треба да стоји: верска настава није обавезна, а врши се у школској згради под надзором државе.

Претседник: Верска настава допушта се или дозвољава се.

Владимир Симић: Ми смо хтели да кажемо да није обавезна.

Претседник: Допушта се изван школског програма, не улази у школски програм.

Сава Косановић: Могу тако извести па да кажу да је програм удешен да нема места за верску наставу.

Претседник: Има четвртак после подне, недеља. Нема оцене, не улази у сведочанство, не улази у списак предмета. Не спада у предмете који се уче у школи, али се дозвољава верска настава.

Д-р Драгољуб Јовановић: Верска настава допушта се изван школског програма, али се обавља у школској згради.

Претседник: Верска настава дозвољава се изван школског програма, али само у школској згради и под контролом...

Влада Зечевић: Не би требало казати „под контролом“. Ако „просветне власти омогуће“ самим тим имамо преглед како се предаје. Ако би ставили „под контролом“ учинили би грубу повреду, али не би добили ништа. Ја бих овако формулисао: „Просветне власти омогућиће предавање науке о вери, која није обавезна већ по вољи ђака и родитеља“.

Сава Косановић: „Верска настава може се вршити изван школског програма у школској згради“.

Д-р Драгољуб Јовановић: То је много блаже речено, а није офанзивно.

Месуд Хотић: Ако ми предвидимо да настава буде изван школског програма ми допуштамо да стварају посебне програме. (*Владимир Симић:* Познато је шта је вероучење).

Ја знам да се уносе ван школског програма извјесне ствари гдје су настојали свештеници да васпитавају дјецу како је одговарало интересима клера, а не државе и друштва. Ја предлажем: „Верска настава одржаваће се у школама, али она није обавезна“.

Претседник: Шта значи: верска настава одржаваће се у школама? То значи предмет. Друго је кад поп дође кући па учи једно дете или два детета. То не можемо да спречимо. Ради се о томе да не повуче тридесеторо. Дакле, онда нека буде овако: „Верска настава може се вршити изван школског програма, али само у школској згради“. (Један глас: Ипак је најбоље да се то каже у школском програму). Али ми хоћемо да ипак омогућимо деци да имају верску наставу, ако хоће.

Сулејман Филиповић: Другови, ја мислим да би оваква стилизација наишла на један отпор и негодовање код босанско-херцеговачких муслимана. Ја се слажем са оваквом стилизацијом, али да се дода још један став: „Само у нарочитим случајевима народне републике могу одобрити наставу изван школе“. Јер имате овакве случајеве. Код муслимана постоје такозвани сибџан-мејтеби, где одлазе деца само до основне школе, деца од 5—7 година. Та деца нису способна да могу добивати ма какав политички одгој у таквим школама и зато мислим да би баш због Босне и Херцеговине требало унети и овај додатак који сам предложио. Предлажем то и зато што су деца обавезна од шесте или седме године да иду у основну школу, и тиме долазе под контролу чиме отпада тајна пропаганда. То је специјалан случај код нас у Босни и Херцеговини и зато мислим да се овај додатак треба ставити.

Претседник: Па отварајте забавишта. А ако хоћете да отварате приватне школе, унето је овде да се приватне школе могу допустити, али у вези са верском наставом овде не може и не треба да уђе ништа.

Прима ли се члан 38 са додатком: „Верска настава може се вршити изван школског програма, али само у школској згради“? (Прима се).

Секретар чита члан 38, који постаје члан 39.

Претседник: Овде имамо један предлог Московљевића: да се дода нов члан који гласи: „Држављани ФНРЈ имају право да путују, задржавају се и стално живе и раде у свима народним републикама“. Ја мислим да о овоме не би требало ни говорити.

Владимир Симић: Овде се употребљава право петиције и молбе, исто тако и право жалбе против незаконитих и неправилних поступака органа државне власти. Исто тако

је загарантовано и право тужбе против оних кривичних дела која би учинили органи државне власти, а поред тога гарантује се Уставом и тужба за накнаду против државе и органа државне власти ако су неправилним и незаконитим радњама проузроковали какву штету. Има само једно право које је ван тога. Ако се једно право или интерес заснива на закону, па су то право или интерес повређени према овим уставовима које су гарантоване у начрту Устава, онда би такав грађанин могао да поднесе жалбу и могао би да очекује од надређеног органа да такву одлуку измени. Али се поставља ово питање. Ако такав правни интерес или право засновано на закону повреди надређени орган, онда је постојала такозвана управна судска заштита, а она овде не постоји. Ја знам зашто. Јер се схвата да је то противно појму јединства народне власти; да нема тога органа који ће решења надређеног органа или одлуку да подвргне оцени у једном контрадикторном судском поступку. Ја набацујем ову идеју на размишљање. Право петиције, право жалбе, право тужбе за незаконите кривичне радње и за нанете штете, то је све предвиђено. Право тужбе за штету, то је једно, а друго је заштита повређеног правног интереса на закону основаног. Кад се води поступак да се то право или интерес заштити и кад је дошло у управном поступку до одлуке надређеног органа и кад даље не може бити више никакве контроле, ревизије и оцене законитости, односно незаконитости таквога нападнутог акта управног одрвана, шта онда? У смислу појма јединства народне власти имамо стипулисане случајеве да надређени орган може распустити ниже органе и наредити да се ти нижи органи бирају, али ако се нагомилају такви случајеви, дошли би онда до врло оштрих санкција. Кад је реч о повреди једног права услед погрешне примене или тумачења закона, и кад нема основа за тужбу ради штете или за кривичну тужбу ради кривично-правног прогона таквог органа, онда је природно да треба да дође један нарочити поступак, који би могао бити у надлежности кога вишег суда, и ради тога ја бих учинио један предлог. Ја мислим да предложим овако:

„Грађанима се признаје право тужбе против одлука управних органа којима су повређена њихова права или интереси засновани на закону. Законом ће се прописати надлежност и поступак за ове спорове“. То би било управно судство. Законом ће се прописати надлежност и поступак за ове спорове. У принципу то мора бити судска власт, пошто је претпоставка тужбе давање одговора на тужбу, а претпоставка тужбе је и постојање странака. И једна и дру-

га претпоставка значе контрадикторни поступак и примену закона. У судској пресуди мора се установити да ли је извршена повреда правног интереса и онда, или се одбацује такав захтев зато што не постоји повреда ни права ни интереса, или се усваја тужба и поништава нападнути акт управног органа.

Ја сам ово више набацио и рекао ради тога што, може бити, не могу да изађем из онога амбијента правног поретка, на који сам навикнут, али заједно самном верујем да је навикнут на ту врсту заштите и велики број грађана. Истина, право петиције и молбе, право жалбе, право тужбе, у оба случаја кривичне и друге тужбе за накнаду штете и од државе и од органа, јесу једна врло моћна и јака заштита за правилну примену закона. И ако хоћемо чак и ефикаснија заштита, кад се ради о кривичној одговорности и још нешто више, кад тој тужби не мора да претходи никакво и ничије одобрење и кад је може поднети сваки грађанин против сваког органа државне власти, како је то у нацрту стипулисано, дакле, заштита је уистини довољно гарантована. Али тим је више добијен незаконити напад у једном одређеном конкретном случају, како се то зове, кад неко намерно, неправилним вршењем и неправилним тумачењем закона нанесе штету или тако нешто учини што чак и кривичну одговорност повлачи. Али кад се не ради о таквим повредама закона већ о њиховој интерпретацији у пракси, у примени закона, онда се добија јако много, кад се у једном контрадикторном судском поступку установи шта је правилно а шта неправилно тумачење, што се установљава не од грађана, не од органа власти, него од судске власти, од једног независног суда. Тако се у примени закона установљавањем те праксе добије један нов фактор законитости у земљи. И та пракса увек је била од изванредно великог значаја и вероватно да би и у нашем новом животу била значајна.

Ја понављам да налазим пунију заштиту за грађане у жалбама и тужбама како су овде стипулисане, али видим један недостатак у томе што неће постојати таква судска пракса, него ће по једном случају трубе повреде неко одговарати кривично, држава ће одговарати за штету и онда је такав орган искључен од даљег вршења службе и на томе се ствар свршава.

Претседник: Ја бих код ове ствари нешто рекао. Неке наше јединице имале су своје декларације о правима народа и грађана, донете још 1944 године и то прво Словенија у фебруару, па Босна, па онда Црна Гора. Мислим 4 јединице су имале то. И уколико се ја сећам, уколико сам

сарађивао на тим стварима, та је ствар тако стилизована да је тамо постојало право жалбе на све одлуке власти, којима су повређена извесна права, ако сматрају грађани да су им повређена права и њихови интереси засновани на закону. Ја не видим шта би то било противно нашем систему итд., али мислим да можемо да резервишемо тај ваш предлог, да мало о томе размислимо. Ми можемо да усвојимо овај предлог какав је у нацрту, а резервисаћемо овај предлог да о њему размислимо. Сасвим је природно једно право да може грађанин да се жали ако сматра да је повређен у својем интересу и ако нема кривичне намере, грубе повреде итд., Слажете ли се да то резервишемо за доцније? (Прима се). Примате ли члан 38 који сада постаје члан 39? (Прима се). Објављујем да је члан 39 примљен.

(За овим је Одбор усвојио чланове: 40, 41 и 42).

Секретар чита члан 43.

Претседник: Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Ја бих приметио да је тешко замислити конкретан случај који би се подвео под пропис овога члана. Јер, ако се ради ни мање ни више него о намери насилне промене уставног поретка, да ли је онда добро говорити о употреби грађанских права, или би боље било говорити о злоупотреби. Јер, зборови или удружења са оваквим намерама не могу ни да постоје. (Д-р Драгољуб Јовановић: Може да се одржи говор или напише чланак). Такав говор претставља свршену радњу, а овде се претпоставља трајна радња. Ја мислим, кад се ради о насилној промени уставног поретка, да се ту уствари ради о злоупотреби грађанских права у намери да се изврши насилна промена поретка у држави. Овде је идеја у томе да се евентуална злоупотреба — употребљавање грађанских права на такав начин да се у једној перспективи може сагледати припрема, организација или стварање таквих средстава која могу бити снажна у толикој мери да један овако велики циљ постигну, — да се то кажњава. Али, такву употребу није могуће замислити, јер ја не могу да замислим да ће неке власти и органи којима је то служба, с обзиром на све што смо напред формулисали, пропустити да интервенишу кад се тако продужена употреба грађанских права врши у таквом циљу — са намером насилне промене — а употреба грађанских права и намера насилне промене поретка не могу се логички замислити. То је злоупотреба.

Д-р Драгољуб Јовановић: Да ли вама смета реч „употреба“, или „намера“?

Претседник: Само „употреба“. И, дозволите ми, није

нимало убедљиво. О чему се овде ради. Постоји слобода штампе, удруживања итд. Неко оснује удружење, назове га тако и тако, рецимо неко певачко друштво, а у том удружењу уствари се склањају фашисти, сакупљају кољачи, терористи и што год хоћете. Под том фирмом, са одобренем легалним правилима окупљају се и раде такве и такве ствари, са таквом и таквом намером. Они ту сада раде и они употребљавају једно грађанско право, грађанске слободе. Они употребљавају право слободе које им даје Устав и које им закони гарантују, у намери да поруше уставни поредак. Тиме врше злоупотребу тога права. Кад човек прочита овај члан овакав какав јесте, онда види да је ту у питању злоупотреба! Али ту треба да буде речено да у циљу заштите ових слобода које овај Устав даје сматрамо незаконитим, забрањујемо употребу таквих права у таквој намери. Баш тако треба рећи: да се забрањује употреба тих права ради каквих намера. Замислите сада кад бисмо написали „незаконита и кажњива злоупотреба“. Не иде. Много је јасније и тачније рећи да сматрамо кажњивим употребу тих грађанских слобода ради рушења тих истих слобода. У томе је ствар. Ја употребљавам право збора (*Д-р Драгољуб Јовановић*: Користим се...), користим се и викнем: „Хајдемо да рушимо Скупштину јер је она прогласила републику!“ итд. Збор је пријављен легалним властима. Или, некоме је дозвољен лист и он га штампа, али одједном донесе какав чланак у коме позива да се убије тај и тај, или да се запали то и то. (*Владимир Симић*: Дело је свршено онога момента кад је то урађено).

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја се потпуно слажем са тумачењем друга Претседника. Само, кад читамо овај члан овако како је написан, он то не каже, или бар не каже то једним добрим језиком. Незгодно је рећи „у циљу заштите... незаконито је...“ То је врло рђаво речено. Боље би било рећи: „У циљу заштите слобода зајемчених Уставом оглашава се за незакониту и кажњиву...“, или — „да би се заштитиле слободе зајемчене Уставом незаконито је...“. Употребити грађанска права са намером да се изврши, а не са намером насилне промене. Ја чисто стилистички мењам, јер ми се чини да је немогуће рећи: „У циљу заштите... незаконито је...“ Довољно је само да се почне са: „Незаконита је...“ (*Сулејман Филиповић*: Могао би се само избрисати први ред и онда остаје ово: „Незаконита је...“). Добро је да се наведе циљ, па би могло да се каже: „Да би се заштитиле слободе зајемчене овим Уставом...“.

Претседник: Чекајте да вам кажем. Можда је то језички и стилски рогобатно. Али, кад Устав каже: „Неза-

копита је и кажњива“, он проглашава и без речи „оглашује“. То је већ једно проглашење извесне радње. (*Владимир Симић*: Ту је већ садржана реч „оглашава се“). Изостављено је, али се подразумева.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих рекао: „Незаконито је и кажњиво употребити грађанска права са намером да се изврше насилне промене уставног поретка ФНРЈ“. То је довољно да се закључи ова глава. То је врло свечано и, ја мислим, врло строго и јасно.

Претседник: Може — „у циљу заштите слобода зајемчених овим Уставом незаконито је и кажњиво употребљавати...“. Али, хајдемо даље. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: Можемо то да ставимо. Само, овако не може да остане).

Михаило Ђуровић: Мало чудно изгледа то — грађанска права. Сваки конкретан случај је злоупотреба.

Претседник: Је ли слобода штампе једна слобода, једно право грађана? (*Михаило Ђуровић*: Јесте.) Ви сте издали лист и у том листу сте написали чланак у коме позивате грађане на то и то. И јавни тужилац онда каже: „У циљу заштите слобода зајемчених овим Уставом, тиме је учињена незаконита и кажњива употреба тог грађанског права“. (*Михаило Ђуровић*: Онда ја нисам употребио своје грађанско право, него сам га злоупотребио). Кад он није ништа употребио, како га је могао злоупотребити. Злоупотреба је само једна негативна употреба.

Сава Косановић: То је исто тако као кад би се казало: забрањена је употреба ножа за убијање људи.

Претседник: За резање хлеба допуштена је, али не за убијање људи, за убијање није допуштена. Да ли је он злоупотребио нож? Не, него га је употребио да убије човека.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да би било најбоље да чл. 43 гласи: „Незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права са намером да се изврше насилне промене уставног поретка ФНРЈ.“

Претседник: Ја мислим да не треба рећи: „да се изврше“. Он је већ то грађанско право употребио са једном намером. Он је већ извршио једно дело, или покушао да га изврши, са једном намером. Чим је он употребио такво једно право са једном намером, он је већ извршио нешто што је кажњиво. Ту се и покушај казни.

Владимир Симић: Код тако крупних ствари кажњив је и покушај и припремна радња.

Д-р Драгољуб Јовановић: Наш језик тражи глагол, и зато, када се не би казало: „да се изврше“, онда не би било нигде глагола.

Д-р Јерко Радмиловић: Овдје може бити ријечи само о покушају, јер ако се изврши дјело, онда нема више казне.

Д-р Анте Рамљак: Ја сам предложио да се додају и ове ријечи: „и са намјером да се вређају интереси и слободе грађана“.

Претседник: Примате ли, дакле, чл. 43 у овој редакцији: „У циљу заштите слобода зајемчених овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права са намером насилне промене уставног поретка Федеративне Народне Републике Југославије“. (Прима се).

Објављујем да је чл. 43 примљен.

Молим да се вратим на мој ранији предлог код чл. 38. Он гласи:

„Ради заштите здравог развитка омладине, забрањена је порнографска и ниска литература.

Децја и омладинска књижевност стоје под контролом просветних власти народних република.

Држава посвећује нарочиту пажњу духовном и физичком васпитању омладине.

Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“.

Влада Зечевић: Ја мислим да тај члан треба да дође иза чл. 38, где је реч о школама.

Сулејман Филиповић: Налазим да би овај предлог другог Председника имао да дође последице првог става чл. 38.

Михаило Ђуровић: Ја мислим да је довољно рећи да држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује духовно и физичко васпитање омладине, а да законом треба да се регулише забрана порнографске и друге штетне литературе.

Претседник: Може и тако. Према томе, мој предлог би гласио:

„Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује духовно и физичко васпитање омладине. Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“.

Примате ли ову редакцију да дође као други став члана 38? (Прима се).

Објављујем да је то примљено.

Данашњу седницу закључујем а наредну седницу заказујем за сутра у 16 часова.

(Седница је закључена у 20,45 часова).

Девета седница

(21 децембра 1945)

Почетак у 16,10 часова.

Претседавао председник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам данашњу седницу. Молим да саслушате прозивку.

Секретар прозива чланове Одбора.

Претседник: Молим саслушајте записник прошле седнице.

Секретар чита записник осме седнице од 20 децембра 1945 године.

Претседник: Чули сте записник. Има ли ко неку примедбу?

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих молио нешто. У члану 28 стоји да ниједан грађанин не сме бити прогнан из земље... Чини ми се да је у записнику уместо речи „земље“ стављено „државе“.

Претседник: Да, у записнику стоји реч „држава“, а не „земља“. Тако је и решено.

Д-р Драгољуб Јовановић: Имате ли записник? Ако тако стоји онда је у реду. Затим, у члану 38 прочитано је да се верска настава може вршити и изван школске зграде. Мислим да је решено да ово „и“ изостане.

Претседник: Да, треба без „и“. Ово се исправља у записнику по примедби друга Јовановића и записник се прима. Прелазимо на дневни ред. Посебна дебата се наставља. Сада смо на другом делу: државно уређење, глава VI, члан 44. Ко тражи реч, молим да се јави. Дајем реч д-р Јовану Ђорђевићу.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Други део пројекта Устава Федеративне Народне Републике Југославије посвећен је питањима организације наше федерације. Два основна руководна начела су служила при изградњи овог другог дела нацрта Устава. С једне стране, консеквентно и колико начелно толико и организационо примењена су основна начела из

организације наше државе, а то је јединство народне власти. Ово начело народне власти је строго консеквентно и теориски чисто спроведено кроз целу организацију, почев од врховних органа наше Републике па до најнижих месних органа народне власти. Без овога начела народне власти не може се потпуно разумети организациона изградња наше нове државе према нашем нацрту Устава.

То начело је служило као једно од стваралачких начела у изградњи свих наших органа и оно је нарочито дошло до изражаја у организацији Претседништва Народне скупштине ФНРЈ и претседништава скупштина народних република, што је један оригиналан и нови облик колективног претседничког органа наше државе и Републике и који служи као полука овог принципа јединства народне власти.

С друге стране, државно је уређење засновано на једној нарочито новој и организационој концепцији федерација. С једне стране, као што видите у овој глави, ми полазимо од једне од најмодернијих метода у одређивању суштине федерације, а то је метода јаснога и одређенога фиксирања надлежности савеза, с тим да све друге надлежности које нису у чл. 44 Устава пренете на ФНРЈ, припадају федералним јединицама народних република. Ова је метода једна од најсавршенијих и теориски и практично у организацији федерација. Ми смо имали раније у организовању федерација разне методе. Према швајцарском Уставу све што није припадало кантонима то је спадало у надлежност савеза. То је једна метода која је противна економском и друштвеном развоју и која је напуштена и у организацији федерација. Ова наша је напреднија и одређенија према америчком Уставу, који с једне стране слично нашој основној методи одређивања надлежности путем изричнога фиксирања надлежности, а с друге стране, употребљава двосмислене и често неодређене формуле које могу да доведу у питање самосталност и аутономију федералних јединица. То се састоји у томе што Устав Америке одређује да савезу припада и све оно што није одузето федералним јединицама и што припада народу.

Дакле, једна формула која у пракси може сасвим да доведе до негирања самосталност државица. Наша федерација која одговара основним принципима наше националне политике, принципима добровољног уласка наших народа у заједничку државу, принципима равноправности тих народа и њихове народне суверености која се изражава у државном карактеру федералних јединица, налази своју потврду, нарочито у овој глави о којој ћемо сада да дискутујемо. Та глава полази од тога да Федеративна Народна Република Југославија има одређене надлежности, које добровољно феде-

ралне јединице -- народне републике преносе на савез. Изван тих права, која су јасно одређена и фиксирана Уставом, сва друга права самостално врше федералне јединице. На тај начин остале поставке које се налазе у овој глави, и у којима је одређена државна суштина наших федералних јединица, о којима Устав говори да имају своја суверена права и да доносе своје уставе, још више су повезане извесним атрибуцијама које њима припадају. С друге стране, ова глава садржи извесне принципе ради одржавања економског и државног јединства наше државе. Потреба једног јединственог спровођења општедржавног плана, потреба заједничких јединствених напора у економској изградњи наше државе и једног јединства у спровођењу основних начела наше државе, долази до својих потврда у члановима ове главе, који долазе после јасно одређене надлежности савеза. Дакле, принцип јединства власти и принцип јасног недвосмисленог, врло прецизног одређивања надлежности савеза, то су принципи који су руководили целокупну изградњу овог другог дела Устава. Ви ћете видети у доцнијој глави да овај први део о подели надлежности, који је принципијелно постављен у овој глави, организационо је потврђен у организовању не само врховне савезне државне власти, него и у организовању највиших органа државне управе савеза и република. Подела која је код нас извршена на савезна и савезно-републиканска министарства, комисије и комитете, у ствари, ма колико да изгледа теориска онима који нису дубље проучили Устав, нигде осим у Уставу Совјетског Савеза није тако доследно потврдила оно основно начело да осим оних надлежности које су дате савезу и осим нужде јединствених напора у спровођењу економске политике, дата је широка самосталност нашим федеративним јединицама, односно народним републикама. То су основна принципијелна начела која су руководила уређење другог дела, нарочито главе VI. Што се тиче осталих конкретних питања, ја сам на располагању да дам накнадна обавештења.

Претседник: Молим секретара д-р Макса Шнудерла да прочита чл. 44.

Секретар чита чл. 44.

Претседник: Реч има Анте Рамљак:

Д-р Анте Рамљак: Ја сам хтио да нешто опћенито кажем о овој глави. Овај досадашњи дио, који смо прешли, био је углавном теориски, а овај више стварни. И овдје у преом дијелу главе VI и главе VII, по мом мишљењу, чланови би се могли мало боље распоредити него што су. Тако на пр. чланови 56 и 70 спадали би један за другим, јер члан 56 говори да се Народна скупштина бира на четири године, а члан 70 говори такођер о продужењу периода рада Скуп-

штине и њеном распуштању. Такођер чланови 51 и 72 говоре шта спада у надлежност Народне скупштине ФНРЈ.

Тако чланове 65 и 66 треба искључити из материје члана 64. Они би спадали код чл. 45, само иза става првог и другог. Овдје се говори опћенито како се закони проглашују и доносе, на коме језику итд. Кад дође на ред чл. 66, ја ћу о њему специјално говорити, јер мислим да би га требало мало друкчије стилизовати.

Претседник: Мислим да је овако начелно довољно казати да би можда требало изменити ред, а сада је главно да се говори о садржини, јер ми ћемо боље судити и моћи вршити пребацавање кад будемо код појединих параграфа, и кад их будемо стилизовали.

Д-р Анте Рамљак: Само да завршим. Члан 56 треба ставити испред 70, а 59 иза 57 и одмах иза њега ставити чланове 62, 67, 68 и 69.

Став 2 члана 81 треба ставити у чл. 77, став други.

Ја мислим да ће бити ипак zgodније кад дође на ред организација народне и управне власти да онда говорим о самој организацији и називима министарстава.

Претседник: Отварам дискусију по члану 44 који је прочитан.

Д-р Милош Московљевић: Мени се чини да би став први члана 44 могао да се измени. Овде се каже да Федеративна Народна Република Југославија врши све послове итд. Ја мислим да овако није zgodно, већ треба рећи да врши преко врховних органа државне власти и државне управе. Тако стоји и у совјетском Уставу. Други став могао би да се измени, па да се на крају првог става каже „и то:“ па да се онда остави ово рећање. Затим, у последњем ставу ја бих предложио да се промени ред речи. Овде се каже: „Изван ових послова врше народне републике“ итд. Боље је рећи: „Изван ових послова народне републике врше своју власт самостално“.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја сам био прошли пут на саједану другова из Скупштине народа. Они су осјетили да постоји неки несклад у погледу формулације ове прве алинеје и дошли су до закључка да прва алинеја треба да отпадне, а да се друга алинеја формулише тако да последије ријечи „Југославије“ дођу ријечи „у лицу њених највиших органа државне власти и државне управе“. У погледу прве тачке последије ријечи „спадају“, они су стали на гледиште да треба да дођу ријечи „измјене и допуне Устава“, док ја мислим да је довољно да се стави само „измјене Устава“, јер и допуна није уствари ништа друго него измјена. Даље, овдје код тачке 12, гдје се говори о општедржавном привредном плану, они су додали још и ријеч „статистика“. У

тачки 23 послје ријечи „руководство“ у другом реду додали су ријечи „за рад“. Ја мислим да би то требало да се и овдје допуни.

Д-р Макс Шнудерл: У тачки 21 набројано је законодавство о уређењу судава, начела приватног права, кривични закони и друга законодавства и ја бих мислио да ту треба да се дода још и стечајно законодавство. Како ово има да важи за читаву државу, а између извршног и ванпарничног поступка имамо још поступак који говори о сврси, ја мислим да између речи „извршном“ и „ванпарничном“ треба ставити још и реч „стечајном“.

Сава Косановић: Ја бих молио за једно разјашњење. Прво, како је предвиђено осигурање сагласности устава република са Уставом ФНРЈ? (*Владимир Симић:* То је предвиђено у члану 74 Устава тач. 4 и 5). Шта је општи државни буџет? Постоји савезни буџет, па се у члану 13 каже „одобрење општедржавног буџета“.

Претседник: Има реч друг д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Савезни буџет то је буџет органа, установа и надлештава савеза, а општи државни буџет то је буџет који је израђен од буџета свих државних органа и савезног буџета у један заједнички буџет. (*Сава Косановић:* У 21 тачки ја мислим било би потребно унети „законодавство трговачко, менично и чековно“. Не може се замислити веза са иностранством без једног од ових закона. То је вероватно случајно испало). Није то случајно испуштено. Ми смо имали при редакцији то на уму и сматрали смо да то спада у приватно право. Има људи који не знају значај речи „приватно право“. То је све обухваћено у речима „приватно право“ и ја мислим да није потребно детаљисати свако законодавство (*Сава Косановић:* У тачки 9 требало би рећи „и радио дифузија“. Има Уредба о организацији генералне дирекције пошта где је речено „радио дифузија“).

Претседник: Она је овде пропала. Ко се јавља за реч? (Нико се не јавља за реч).

Молим вас, по овоме првом ставу који некима изгледа мало незгодно, испада да Федеративна Народна Република Југославија врши све послове који су јој дати у надлежност Уставом, мислим да није орећно избацити тај став, као што је учињено у другом Одбору и да би се ствар исправила потпуно само са променом речи „послове“. Кад би ми рекли „Федеративна Народна Република Југославија врши сва права која су јој дата у надлежност Уставом“, онда би ствар била на своме месту, јер би тачније била изражена и може се тако казати да та савезна држава врши она права која су јој дата у надлежност Уставом. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Да ли је добар израз „сва права“?) Како није добар израз?

Ја нисам правник, и правници не питају: шта значи то да врши права? Мени је то некако сасвим правилно и паметно. (Д-р Драгољуб Јовановић: Права се не врше). Не ради се ту о спровођењу нечега, него неко има право и тим се правом служи, и искоришћује и врши га. (Д-р Драгољуб Јовановић: То је друго. У другом дому избацили су први став, први пасус). Ја мислим да су погрешили. Они су оставили: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије у лицу њезиних највиших органа државне управе спадају...“ (Д-р Милош Московљевић: Ја молим да се мој предлог прочита). Предлог друга Московљевића је исто тако да се избаци први став. (Д-р Милош Московљевић: Ја сам само везао то: „Федеративна Народна Република Југославија преко својих органа власти држи све послове који су јој дати у надлежност овим Уставом а то су...“ итд. Ја сам казао да се не понавља „у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају...“).

Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да друг Претседник има потпуно право што сматра да овај први став не може да се избаци, јер он има један дубоки смисао. Он с једне стране потврђује да само оно што је Уставом дато, само позитивно одређена надлежност припада савезу, а све друго припада народним републикама. То не само да је потребно из општег теориског става него је потребно и с тога разлога што има извесних права која су дата ФНРЈ — у другим ставовима овога Устава а која нису нормирана овим одређивањем надлежности. Једно од тих јесте именовање и бирање судија Врховног суда ФНРЈ и јавног тужиоца Југославије. То овде није изрично поменуто, али је поменуто код организације суда и јавног тужиоштва. И кад не би овај став дошао прво, онда би изгледало да ФНРЈ има само ова права која јој припадају на основу чл. 44 нацрта Устава а не и она која су другим члановима Устава дата савезу. Зато је први став врло важан теориски и практично, само је питање како ће се најбоље формулисати. Мислим да предлог друга Претседника о правима потпуно одговара. У свима уставима то се назива правима; само „вршити право“ изгледа мало уобичајено изражавање правним језиком и мало незгодно, али ја мислим да није добро рећи имати право, зато што онај ко има право и врши право. Да оставимо то.

Претседник: Има реч друг Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Ја мислим да би било погрешно избацивати први став параграфа 44. Питање је само како да се он најлепше формулише. Ја мислим да се може примити оно што је предложио друг Претседник, да се тамо каже да врши сва права, па онда долази: у надлежност спада итд.

Било је говора да у Уставу не могу бити двије тачке, а међутим ја видим двије тачке. У члану 31 совјетског Устава каже се: „Врховни Совјет врши сва права која припадају савезу СССР. (чл. 14) уколико та права у Уставу не спадају у надлежност органа СССР“. Каже се, „врши сва права“. (Д-р Јован Ђорђевић: То је исто и у америчком Уставу). Ја мислим да би то било много лепше. Има одређена права која врши. (Д-р Драгољуб Јовановић: На руском језику каже се, „исполњајет, а то је друго него „врши“). Исполњајет значи врши.

Претседник: Поштено преведено на српски значи врши.

Молим, ја се сећам пројекта какав ми је био дошао. У њему је овај члан 44 почињао реченицом: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају“. Моја је примедба била да је апсурд да један такав члан почне тако, један члан који стоји на челу другог дела Устава. Просто да се каже, после наслова „Други део“, „Глава VI“, члан 44: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају...“ Мој је предлог био да дође ово, јер је то с обзиром на овај члан и његово место потребно, нужно. (Андрија Хебранг: То је једна општа ствар. И онда, он потсећа на члан 9 из главе III, где се каже: „Сувереност народних република у саставу Федеративне Народне Републике Југославије ограничена је само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији“).

Сада, да ли треба рећи „испуњава“ или „врши права“, то ћемо одлучити. Нађите бољи превод него што је реч „врши“. А ја мислим да ако имам нека права, онда их и вршим. (Д-р Милош Московљевић: Права се уживају). Како ће држава да ужива права? (Д-р Драгољуб Јовановић: На француском језику је слично). Ето видите, у француском је исто тако. (Д-р Милош Московљевић: Може да се каже „врши права“). Затим је предложено да се на крају тачке 12 овога члана, која говори о општем државном привредном плану, стави „и статистике“.

Д-р Драгољуб Јовановић: То свакако треба ставити, само да ли на том месту? Можда би било боље посебно рећи, јер има разних статистика. Савезни закон може да да основне принципе уређења статистике.

Андрија Хебранг: Ми досада имамо неке законе о уређењу статистике. Тамо је предвиден један централни уред за цијелу земљу, а поред тога статистички уреди појединих земаља који су под контролом својих влада. Задатак овог централног статистичког уреда је да изradi опште шаблоне, формуларе са подацима о томе шта треба да се прикупља и на основу тих формулара земаљски уреди преко својих органа који треба да буду изградени до сеоског народног одбора, прикупљају податке

koji zatim idu centralnom uredu. Jasno je da mi u statističkoj službi imamo dvije vrste podataka: jedne koji ni u kom slučaju ne mogu biti odvojeni od ovog državnog plana i planske komisije — iako naša dosadašnja praksa pokazuje da ovakav opšti rad državnog statističkog ureda ne može da služi kao praktična podloga za riješenje pojedinih problema, jer je sakupljeni materijal suviše opšti, sirov i nesreden tako da nam ne daje onaj pregled koji naša privreda, odnosno naši privredni organi treba da imaju i bez koga ne mogu pravilno da rade — i druge koji imaju opšti karakter. Ukoliko je potrebno ovde u Ustavu istaći ovu statističku službu, onda bi se ovdje negdje moglo reći, gde je riječ o privrednim stvarima, o planu, itd. da se — „zakonom uređuje opšte statistička služba”. Centralni ured i zemaljski uredi će morati da postoje. Sada je samo pitanje koji ćemo dio više vezati uz plansku komisiju i naše privredne organe, a koji će dio imati opšti karakter, kao što je pitanje pismenosti, ma da se i ono svodi na materijalna sredstva. Dakle, ima stvarno vrlo malo statističkih podataka koji ne bi mogli da interesuju privredu. Ovdje bi to trebalo općenito urediti, a detaljno bi moglo biti uređeno posebno.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја мислим да овај појам „Федеративна Народна Република Југославија“, за коју се каже да „врши све послове који су јој дати у надлежност Уставом“, укључује и народне републике. Тај појам укључује све. И ако ми не ставимо да она те послове, или права, врши преко врховних органа, онда то неће бити довољно јасно. (Димитар Влахов: Тако је, имате право).

Д-р Милош Московљевић: Ја се придружујем овоме.

Светозар Вукмановић-Темпо: У совјетском Уставу се лијепо каже да савез врши послове који спадају у његову надлежност преко органа државних власти. И то је јасно.

Претседник: Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Стварно, у овој терминологији има једна мала двосмислица. И у совјетском Уставу и у совјетској федерацији као и у америчкој федерацији употребљава се онај израз који се употребљава за целу заједницу и за савезне органе. Како се каже за СССР тако се каже за целу совјетску државу СССР и за централне органе. Тако је исто и у Америци. Ми не можемо да употребимо другу реч. Ми смо то избегавали, али ја мислим да овде није недвосмислено кад се каже да ФНРЈ, у смислу савеза као таквог, има извесна права. Ја се слажем са другом Темпом да у другој реченици стварно треба рећи да ФНРЈ преко својих врховних органа државне власти или највиших органа државне управе врши послове, па онда рећи које. Онда би све било јасно. С једне стране одређујемо ствар као такву, а са друге стране одређујемо послове које преко државних ор-

гана врши савез и на тај начин прецизирамо овај појам. ФНРЈ је у исто време и заједница и савез, односно врховна савезна власт.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам предложио онакву измену с обзиром на сама значења ових појединих израза, а и из стилистичких разлога. Овде се каже у првом ставу да ФНРЈ врши све послове који су јој дати у надлежност Уставом, а после тога се каже: „У надлежност ФНРЈ спадају...“ — и онда се набраја све оно што спада у њену надлежност. Ја се слажем са другом Темпом. Федеративна Народна Република Југославија има своја права, али она њих врши преко органа врховних власти и органа државне управе. Зато сам и предложио да се овде каже да ФНРЈ врши сва права преко највиших органа државне власти и органа државне управе, сва права која су јој дата Уставом, па онда долазе две тачке.

Д-р Јован Ђорђевић: Има извесних права која нису исцрпена цитирањем свих ових надлежности, а која су нормирана Уставом. Зато је неопходно да се на почетку чл. 44 стави овај први став. ФНРЈ има извесних права која су нормирана Уставом, а која нису овде у овом члану побројана.

Претседник: Немогуће је овде све побројати, акамоли оно што Народна скупштина може сваког дана да дода или одузме савезу.

Д-р Милош Московљевић: Треба то назначити у општим контурама.

Д-р Јован Ђорђевић: Има извесних права која су везана за извесне установе. На пр. Народна скупштина ФНРЈ бира чланове Врховног суда и јавног тужиоца ФНРЈ. Зато би се могло рећи овако: „Федеративној Народној Републици Југославији припадају сва права на основу овог Устава“.

Претседник: То је онда опет оно исто: да она има она права која има. Овде се каже да она врши она права која има. Затим се каже шта спада у надлежност ФНРЈ као савезне државе у целини, а после се каже који су ти органи који то врше. Бесумње да једна федеративна држава не постоји изван федерације њених саставних делова. Нема ниједне територије изван ње. Али, она као заједница има извесна обележја, извесна права као једна одређена заједница, која права и обележја нису скуп права шест федералних јединица, шест уједињених република, него су сама за себе нешто. Сама држава Југославија је заједничка, и она има своја права, која су на њу пренели тих њених шест саставних делова.

Д-р Анте Рамљак: Ствар је јасна овако како је написана, али, да би се другови задовољили, мислим да би требало рећи овако: „У надлежност заједничких врховних државних органа ФНРЈ спадају...“

Претседник: Овде принципијелно не би требало помињати органе. Ја их уопште не бих помињао. Ради се о томе да је Устав овде прикупио и издвојио извесна права и дао их заједничкој држави.

Димитар Влахов: Не треба рећи Федеративна Народна Република врши... него Федеративна Народна Република Југославија, у лицу њених врховних органа врши...

Влада Зечевић: Овде се говори о држави. Ако је реч о органима, то не треба уносити овде, јер је то једно техничко питање. А како се овде говори о држави, онда је ово довољно и јасно речено.

Сулејман Филиповић: Ако погледамо наслов главе VI тамо стоји: „Федеративна Народна Република Југославија и народне републике“. Из овога већ би следовало и могло би остати овако како је у чл. 44 назначено, али ради боље јасноће и да не би можда дошло у сумњу било би згодно ставити овако: „Федеративна Народна Република Југославија врши сва права која не припадају народним републикама, а која су јој дата у надлежност овим Уставом“.

Д-р Јован Ђорђевић: Не може се тако рећи...

Претседник: Ако се хоће да се изрази оно што је у другом ставу изражено и ако се хоће да се остави став први, који је немогуће мењати, сем уместо „све послове“ „сва права“, онда би став други могао да гласи једино овако: „У надлежност врховних савезних органа државне власти спадају...“

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је најбоље да овај други члан гласи овако: „Федеративна Народна Република Југославија преко врховних савезних органа државне власти и највиших органа државне управе врши...“ Онда је ствар потпуно прецизирана. Морамо овде да кажемо да би се дало јасно на знање да ово значи „савез“ а не заједницу као такву. Зато је то потребно унети и онда је она прва реченица јасна.

Претседник: Онда је боље што сам ја рекао.

Д-р Јован Ђорђевић: Мора да се понови да сва власт припада савезу, али да ту власт врши преко органа највише државне власти и државне управе.

Претседник: Зашто мора да се понови? У првом ставу се каже да она врши сва права која су јој дата у надлежност Уставом.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде се одређује шта припада савезу као таквом. Ово је прецизирање. Руси су унели то у текст само ради прецизирања појма. Заиста „СССР“ је име за заједницу и за савез. Они су употребили у лицу, а ми ћемо употребити „преко органа“ и онда је заиста све јасно.

Светозар Вукмановић-Темпо: Немамо разлога да то не усвојимо.

Владимир Симић: Мени је потпуно јасно овако. Зашто да се то уноси кад је и овако потпуно јасно. То би био плеоназам.

Д-р Јован Ђорђевић: Треба, да не би било сумње. Добро би било да се то каже.

Претседник: Молим. (*Д-р Анте Рамљак:* Молим за реч). Чекајте да се стиша разговор. Има реч друг Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Држим да су другови Ђорђевић и Симић добро споменули да овдје не треба фактично ништа да се дода. Види се да друг Московљевић није јурист. Он види људе, он види саставне дијелове Југославије, а не види саму Југославију. Ми јуристи, који смо учили јуристичке науке, ми знамо да је држава јуристичка особа као што се каже Српска банка, ово или оно друштво, а не каже се да оно врши послове преко својих органа. Разумије се да Југославија врши преко органа, јер она није физичка особа да сама лично врши.

Д-р Милош Московљевић: Али она врши преко република.

Д-р Анте Рамљак: Па и то су њени органи. То је даље издиференцирано. Ја држим да је доста разумљиво кад се каже да она као Југославија врши...

Претседник: Молим, ко год жели измене предложеног текста нека напише предлог и преда Претседнику — по Пословнику.

Влада Зечевић: Ја бих још једном поткрепио своје гледање да је текст добар како стоји. Није питање органа државне власти у тачки 5 „питања рата и мира“ већ државе. Не може то бити питање органа, него питање државе и зато је добро, како је стилизовано и речено да тако и остане. То је држава а не орган.

Претседник: Молим има ли предлога?

Д-р Драгољуб Јовановић: Једно објашњење. „Федеративна Народна Република Југославија“ — за разлику од чега?

Претседник: За разлику рецимо од Француске Републике...

Д-р Драгољуб Јовановић: То сам хтео. За разлику од рецимо Француске Републике, али не за разлику од народних република, јер су народне републике њен саставни део. Морамо да персонификујемо ту заједницу.

Ја мислим да треба да остане да врховни органи имају извесна права која им се Уставом поверавају. То је поткрепио и друг Ђорђевић о извесним правима која нису набројана, не може да се каже „врши послове“ у оваквом јед-

ном акту; то би могло да се каже у акту Уједињених нација.

Претседник: Молим вас да сви они који имају предлог за измену овог члана, нека га формулишу писмено, јер ми не можемо гласати без писменог предлога.

Сулејман Филиповић: Ја бих предложио да се ова два става резервишу и да се стави у дужност помоћнику другу Ђорђевићу да за идућу сједницу донесе нову стилизацију, па да пређемо даље на рад.

Претседник: Ја се са тим не бих могао сложити.

Засад имамо ове предлоге. Први је мој предлог да се у ставу првом место: „све послове који су јој дати“ — каже: „сва права која су јој дата“.

Затим имамо предлог Влахова који гласи: „ФНРЈ у лицу њених врховних органа врши...“ итд.

Имамо предлог друга Московљевића да се први и други став овако претилизују: „Федеративна Народна Република Југославија преко врховних органа власти и органа државне управе врши све послове који су јој дати у надлежност Уставом а то су:“

У последњем ставу реч „врше“ треба да стоји после речи „народне републике“.

Затим имамо предлог Петрушева: „Федеративна Народна Република Југославија као виша државна форма народних република . . .“

Имамо предлог Драгољуба Јовановића: „Савезни органи ФНРЈ . . . врше све послове . . .“ итд.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја мислим да би се могло казати: „ФНРЈ у лицу њених врховних органа врши...“ итд.

Претседник: Имамо предлог друга Косановића: „ФНРЈ као савезна народна држава врши . . .“ итд.

И најзад предлог Месуда Хотића: „ФНРЈ преко органа државне власти и највећих органа државне управе врши све послове који су јој дати Уставом. — У надлежност ФНРЈ спадају: . . .“ итд.

Молим вас још последњи пут да кажем шта мислим о овој ствари. Сматрам да је први став апсолутно неизоставан. У совјетском Уставу, у глави другој, о државном уређењу, члан 14 каже: „У надлежност Савезне Републике у лицу њених врховних органа власти и органа државне управе спада . . .“ итд. Али, испред тога стоји члан 13, са којим почиње та глава о државном уређењу, у коме се каже: „СССР је савезна држава основана“ итд. Они, дакле, имају то као почетак за ту главу, и у том почетку може да се каже шта спада у надлежност савезних органа, а нама, који смо ту ствар ликвидирали на другом месту, треба један почетак за овај

део Устава који говори о државном уређењу и стога ја мислим да је први став неизоставно потребан.

Друго, ја не видим да је потребно да се овде помињу органи који врше та права. Тенденција је овога члана да се каже шта спада савезној држави по њеном смислу као савезне државе, као заједнице да јој спада то и то, а ми смо већ на почетку Устава, у првом члану, казали да је Федеративна Народна Република Југославија савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа итд.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја мислим да друг Претседник нема право кад каже да се у овој глави не би могли спомињати органи врховне државне управе, тим прије што се одмах у следећој глави говори о Народној скупштини, па затим о Претседништву Народне скупштине и најзад о органима савезне државне управе. Значи да је у тим главама извршена конкретизација шта све спада у надлежност органа државне власти. Према томе мислим да би овдје било основно да се стави да ФНРЈ врши та права преко органа врховне управе и државне власти.

Претседник: Пошто има више предлога приступићемо гласању. Најпре ћемо гласати о предлогу који сам ја поднео.

Прећи ћемо сада на пријем прва два става из чл. 44. Ко је за то да се у чл. 44, у ставу 1 место: „све послове који су јој дати“, стави: „сва права која су јој дата“, нека дигне руку. (Већина диже руке). Према томе прва два става чл. 44. примљена су са овом изменом.

Ови други предлози... (Гласови: Отпадају). Молим. Према томе пошто су примљена прва два става чл. 44, сада идемо даље на набрајања ових разних тачака. Ја вас молим да и ту припремите писмене предлоге, уколико их имате, уколико желите да предложите да се нешто допуни или измени.

Што се тиче статистике ја мислим да би она дошла савсим добро, можда тамо где се говори о законодавству у тачки 20, или у тачки 21, где може да се каже: „законодавство и статистика“.

Д-р Јован Ђорђевић: Није у питању само законодавство. Ја мислим да се каже: „општа статистика“.

Претседник: Значи да би то дошло као засебна тачка.

Анђија Хебранг: Ја предлажем да се између садашње 12 и 13 тачке члана 44 стави ово: „Јединствена привредна статистика“. (Гласови: Заšto само привредна?) Ми можемо ставити општу статистику. Али мислим да би то било сувишно, јер свака савезна земља има свој статистички ured који ће радити на основу опште директиве главног централног статистичког уреда. Ако ми ставимо не јединствену привредну статистику, него — општу ста-

tistiku, — onda će taj statistički ured, koji u svakoj zemlji treba da bude prilično samostalan, u priličnoj mjeri izgubiti svoju samostalnost. Namla je dužnost da osiguramo jedinstvenu privrednu statistiku i da nju vršimo preko zemaljskih statističkih ureda i da u njihovom okviru može, recimo, centralni statistički ured da ima svog pretstavnika za jedinstvenu privrednu statistiku i da preko tih organa vrši poslove.

Ja mislim da je organizacija privredne statistike mnogo važnija od, recimo, opštih statističkih podataka, koje može svaka pojedina zemlja i na svoju vlastitu inicijativu prikupljati, bez inicijative centralnog statističkog ureda, ukoliko ima u kojoj zemlji neka specifična potreba koja ne postoji u drugim zemljama.

Претседник: Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја се не бих сложио са другом Хебрангом да држава треба да води рачуна само о општој привредној статистици. И просветна и културна статистика такође треба да су брига државе, а то ништа не смета самосталности тих статистичких ureda појединих република. Само треба да буде једна општа директива. Сем тога, према иностранству неко треба да претставља нашу земљу када су у питању статистички подаци. Статистика даје слику једне земље у свима правцима. Ја не разумем зашто бисмо се ограничили само на привредну статистику.

Претседник: Има реч друг Васо Чубриловић.

Д-р Васо Чубриловић: Ја мислим да би статистичка служба морала бити више централисана и да би њу требало унети у Устав. Има читав низ питања која држава мора да обухвати: из просвете, из здравства и из других установа. А онда, због самог начина сабирања, објављивања, писања шаблона, питања, упутстава, то мора бити уједначено у свима земљама, ако хоћемо да имамо једну уједначену статистичку службу. Ми имамо, што се тиче пољопривредне статистике врло рђаво искуство.

Претседник: Немојте о пољопривреди говорити када се овде говори о привредној статистици.

Д-р Васо Чубриловић: Хоћу да наведем само зашто ја то тражим. Централни статистички ured нема довољно ингенерије по појединим земљама да може утицати на спровођење онакве статистичке службе каква се тражи. На пример, ја знам да је Централни статистички ured морао да тражи помоћ у једној ствари од Јавног тужиоца. Зато сам ја мишљења да у Устав може да уђе општа државна статистика, а не само привредна.

Претседник: Ја бих рекао по овоме да је потребно да буде подвучена јединствена привредна статистика. Ако хо-

ћете, можемо да ставимо тачку и запету и да одмах у про-
дужењу кажемо: „начела и контрола опште статистике“.
Јер, сву ту другу статистику: демографску, просветну, пи-
смености, смртности итд. ипак ће да врше републике преко
својих статистичких уреда. Има великих разлика међу по-
јединим јединицама. Сасвим ће дружчије изгледати стати-
стика Хрватске од статистике Црне Горе, као и читава њена
организација. Неће моћи једна мала Црна Гора да поднесе
трошкове једне централно уређене статистике, која крутим
прописима хоће да се испуњавају неки прописи у једном са-
везном делу. Али извесна основна начела треба да буду дата
из Централног уреда и по томе ће сваки уред прикупити по-
требне податке. Сви ти подаци могу бити у централном ста-
тистичком уреду код Савезне владе регистровани, упоређи-
вани, укалупељни у један статистички преглед.

Према томе ја мислим да бисмо могли да ставимо изме-
ђу садашње тачке 12 и тачке 13 један додаток, да додамо
нову тачку, која би сада постала тачка 13. Према томе мо-
гли бисмо да ставимо нову тачку 13, која треба да гласи
овако: „јединствена привредна статистика; начела и контро-
ла опште статистике“.

У тачки 13 треба да стоји уместо „општег државног“ је-
дна реч „општедржавног“.

У тачки 4 иза речи „односима“ треба ставити тачку и
запету, затим избрисати реч „склапање“, и да остане само
„међународни зговори“.

У тачки 6 уместо „с иностранством“ ставити „са ино-
странством“.

Тачка 7 треба да гласи: „Народна одбрана и државна
безбедност“.

Д-р Милош Московљевић: У тачки 14 каже се „закључи-
вање савезних зајмова“. Откуда сада реч „савезних“?

Претседник: Па има у Уставу и „савезни буџет“. То је
уместо израза „федеративни“.

Ми смо рекли да је Федеративна Народна Република
Југославија савезна држава. Према томе су и врховни ор-
гани — савезни, буџет — савезни, итд.

Андрија Хебранг: Молим, имам још једну примједбу на
тачку 8. Према нацрту Устава та тачка гласи: „Железнице,
ваздушни саобраћај, поморски саобраћај и речно бродар-
ство“, а ја предлажем да гласи: „Железнице, ваздушни сао-
браћај, поморски и речни саобраћај“.

Претседник: Може. Ја бих предложио у тач. 21 да се у
почетку каже „војно законодавство“.

Д-р Јоџан Ђорђевић: Не, никако, јер сви послови војске
спадају у савезну надлежност. Под народном одбраном је
обухваћено све и о томе говори тачка 7 члан 44.

Претседник: Онда је у реду. Повлачим предлог.

Андрија Хебранг: Тачка 14 говори о новчаном кредитном систему итд. Зашто да стоји „послови осигурања“? Не треба ријеч „послови“, довољно је само ријеч „осигурања“.

Претседник: Може.

Михаило Ђуровић: Не знам да ли се хтело да се под општим привредним планом обухвати или се пак изоставило да се говори о општем електрификационом плану. Ми на том пољу радимо сада на парче, у појединим федералним јединицама. Вероватно се мислило да се општим привредним планом обухвати и то питање. Али када су већ побројане и друге ствари које су по мом мишљењу ако не мање оно исто толико важне колико и питање електрификације, ја мислим да би било потребно да се назначи да у надлежност савезних власти долази и општи електрификациони план.

Претседник: А друго, ја мислим да је сасвим добро и нема никакве штете што данас многа села на своју иницијативу врше електрификацију. У првом периоду ми морамо помагати сваку иницијативу, макар то не би произишло из плана, јер ако би на њега чекали не би имали ни једну сијалицу.

Михаило Ђуровић: То нисам мислио рећи. Пре свега то није тачно да је свака електрификација добра, не само технички него и економски. Боље да се чека на план, па макар требало и годину — две. Прорачунајте и економски па ћете видети да је боље. Али из принципа сваку електрификацију треба искористити. Ја сам мислио да један тако важан посао, на који индустрија много полаже, треба да буде обухваћен.

Претседник: Има реч Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Та ствар је обухваћена државним планом. Ја мислим да није тачно да се код нас на пољу електричне енергије и подизања централа ради ко шта хоће. То је било и то је ликвидирано. Ми смо основали низ електричних друштва за сваку поједину земљу. Имamo један одређен план који предвиђа шта ми сада морamo да учинимо да бисмо подigli оне електричне центре које су порушене и нове изградиле да би дали струју тамо где је нема. И те послове, који су према плану већ остварени, финансира Савезна влада. Ми имamo израђен cjелокупан план за идућу годину. Ту се ради о електрификацији појединих крајева, подизању нових централа и стројева. Ја мислим да је то непотребно носити, јер то је један привредна грана. Онда би тако исто требало казати и за рударство, пошто је и оно једна врло важна грана. Тај план већ је у центру израђен а практично остварење вршиће поједине владе преко својих органа и установа.

Претседник: Реч има д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Када је реч о осигурању, ја бих молио друга Хебранга да нам каже хоће ли осигурање бити национализовано. По мом мишљењу било би добро да стоји: „организација државног осигурања“.

Андреја Хебранг: Ми смо о томе расправљали, и ја и Министар финансија и други стали смо на становиште да треба ликвидирати приватне установе за осигурање и да буде државни завод за осигурање. Ми смо већ створили један државни завод, као што сам рекао прије, који још не ради добро, али је прорadio, и примам да се може ставити „државно“.

Претседник: И треба да стоји „осигурање“.

Милош Рашовић: Овдје се говори „путеви, реке, воде, канали, морске и речне луке општедржавног значаја“, а на једном другом мјесту се опет каже „ријечни и поморски саобраћај“. Овдје је изостављено „море“. Говори се о ријекама, а изостављено је море па може да се тумачи да је море изостављено од надлежних. (*Један глас:* Има морских лука). Али има и речних лука. (*Претседник:* Кад се ради о мору ту имају и друге државе да износе. Које море ми имамо цело?). Рецимо питање уредбе о риболову. Ми имамо море, и Хрвати имају море, и ако би то питање решавале народне републике својим законом, ту може да буде разноликог решавања. (*Сава Косановић:* Треба ставити море на прво место. — *Претседник:* Не може да дође. — *Владимир Симић:* Овде може да уђе поморско право. — *Д-р Јован Ђорђевић:* Где има само законодавство, ту смо рекли законодавство; где има општих начела, ту смо рекли општа начела, тако да је Устав прецизно одредио врсту надлежности, тако из овог поморског саобраћаја произилази и законодавство).

Претседник: Реч има д-р Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да тачка 16 гласи овако: „Старање о ратним инвалидима и деци палих бораца и жртава рата“. То је у складу са ставом четвртим, па не би имало смисла да то буде уже. *Претседник:* Није тачно. О деци палих бораца и жртвама рата водиће бригу народне републике, а о инвалидима савезна држава).

Андреја Хебранг: У тачки 21 се каже: „законодавство о уређењу судова, начела приватног права...“ Међутим, ту није споменуто трговачко, чековно и мјенично право. Ми се не можемо задовољити тиме да донесемо општа начела на основу којих ће свака република да разради своје трговачко, мјенично и чековно право, када је то јединствено за цијелу земљу, и ствар која има везе са међународним животом. Мислим да бисмо ми последије „законодавство о уређењу судова, начела приватног права“, могли да ставимо „трговачко, чековно и мјенично право“.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја се слажем са предлогом друга Хебранга. Ми смо приликом формулисања ове ствари имали то у виду, али смо дали једну такву интерпретацију, да можда то не би било потребно да се унесе. Међутим, друг Хебранг има потпуно право да ово треба да се истакне. (*Један глас: А шта је са стечајним правом?*).

Д-р Макс Шнудерл: Ја сам за то већ рекао да би између речи „извршном и ванпарничном“ требало ставити још реч „стечајном“.

Претседник: Добро, онда ћемо учинити овако како предлаже друг Шнудерл. (*Један глас: Треба да се каже штогод и о грађанском, кад се говори о начелима приватног права*).

Д-р Јован Ђорђевић: Савез ће нека начела да разради мало више, а за наследно право и нека друга даће се мало већа слобода федералним јединицама.

Владимир Симић: Ради се о грађанском праву. Ја сам федералиста, али сматрам да грађански закон није био али треба да буде јединствен. Велика већина тих грађанских права говоре о личности човека још откад је у утроби мајчиној па до гроба, у свим манифестацијама и облицима његовим. У једној народној заједници, братству и јединству, како су то наши народи остварили својом борбом, тежња би била да грађанско право буде јединствено. Али то је више ради будућности него ради садашњости. Ја мислим да је тај посао врло тежак и може бити, после спровођења, општепривреднога плана — најтежи. Питања грађанског закона су проблеми епоха, а не деценија и може бити да се та намера, која би била овде изражена, неће моћи да разради. Али зато ми можемо бар поставити тенденцију да се грађански закон створи као јединствено законодавство. Тиме се, по моме уверењу, не вређа федералистички дух, нити смисао нашега Устава, јер човек и жена и породица су свуда исти и тежње савезне врховне власти могу бити да и услови на свим деловима наше народне територије буду под једнаким приликама. То су општи разлози да се не задржимо само на „начелима приватнога права“, јер кад се каже тако, онда би то било оно што је обухваћено „општим делом“ приватног права. Међутим, приватно право обухвата и менично, и чековно, и трговачко право, за која се сад предлаже да се нарочито помену у Уставу као јединствена. Онај општи део не би био никако довољан да се све то изједначи, утолико пре што имамо напредних и заосталих територија у томе погледу. Ми смо ту скоро имали прославу стогодишњице Грађанског законика Србије. Од 1844 године, кад је први Грађански законик донесен, па до 1944 године прошло је равно 100 година и ма да су се у току историје

Србије чинили покушаји да се тај Закон измени и поправи, до тога није дошло. Давана су многа законодавна тумачења и чињени су покушаји у томе погледу. У предратној Југославији је радила једна комисија 18 година на том послу. Имали су једну картотеку термиолошких израза, која је износила више него ли један енциклопедиски речник. Коначно се дошло до једнога пројекта и нацрта који је био један чисто научни рад. Ту су радили несумњиви стручњаци, без икакве политичке боје, и ја мислим да се можемо тим радом користити, ту замисао продужити, потпуно несебично и без икаквих тенденција. Зато мислим да би се у погледу надлежности савезне државе могло да задржи приватно право.

Д-р Јован Ђорђевић: Другови, ма да је све ово још у перспективи, потребно је да имамо и јединствено грађанско законодавство, и вероватно да ћемо то постићи, може бити, приликом доношења другог устава. Али сад у овом Уставу ми нисмо у стању да тражимо доношење јединственог грађанског законодавства. У старој Југославији која је била централистичка по сржи, у погледу изједначења грађанских права није се успело. Сада је код нас замисао сасвим друга: да ми оставимо федералним јединицама слободу да саме регулишу грађанске односе у својим подручјима. У Совјетском Савезу од 1936 године унета је одредба о јединственом грађанском законодавству. Међутим и дандас остало је оно исто што је раније било, а то је да је грађанско законодавство у СССР-у једно чисто савезно републиканско законодавство.

Код нас је, наравно, различност много мања него у Совјетском Савезу, али мислим баш због тога ми немамо потребе да тежимо за једним вештачким и сувише брзим изједначавањем, јер, с једне стране, ипак основни друштвени и економски односи су исти и у свима нашим републикама и немогуће је правити неке велике разлике у регулисању грађанских права. Поред тога нећемо допустити оно што се не допушта по самој структури наше федерације и заједничком руководству које постоји код нас, нећемо допустити локалну каприциозност, као што постоји у Америци, где се поштује много више самосталност грађанског законодавства дата државицама, и у једној државици може се развести брак за годину дана а у другој никад. Код нас има одређених политичких услова, затим ауторитет који има централна власт, све то омогућава да општа начела, која ће да постави ФНРЈ, и која могу често да иду прилично далеко, обухвате уједначавање битних односа у једнакости грађана. Ипак треба оставити народним републикама у главним деловима грађанског права извесну самосталност да оне према

традицијама, према локалним обичајима, према својим склоностима и схватањима регулишу односе који носе печат локалног, традиционалног и историског, што би одговарало нашој националној политици. Ја бих предложио да осим закона које је предложио друг Хебранг тј. трговачког, меничног и чековног права које је важно за заједницу с обзиром на међународне односе и с обзиром на јединство спровођења нашег јединственог плана, а ово друго, што је мање везано за односе, да оставимо углавном да то регулишу народне републике.

Претседник: Реч има друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Ја стварно морам да признам да је професор Ђорђевић казао ствар која је у суштини истинита и тачна а то је, да економска структура намеће сама по себи извесна решења, међу којима неће да буде велике разноликти и да ћемо, ако се задржимо на извесним начелима, ипак у догледно време постићи исту ствар.

Претседник: Има реч друг Анте Рамљак.

Д-г Ante Ramljak: Ovdje se nabacilo vrlo važno i veliko pitanje. Drug Đorđević ispravno je naglasio, a i drug Simić, da su velike poteškoće i da treba stvarno veliki rad da se donese opšti građanski zakonik. Baš zato što su tu velike poteškoće, mi taj veliki posao možemo i moramo dati samo u nadležnosti centralnoj vlasti, jer današnje naše male federalne jedinice nijesu u stanju da svaka za sebe ostvari taj posao. Bilo bi to fактички i neekonomičно i ne bi nikavu uslugu učinili nijednoj republici, kad bi dali samo njoj da se она мучи око састављања општег грађанског законика, за који треба, i те како, много стручних снага i svakог другог посла. Stoga sam ја зато да се баš изрично нагласи да доношење грађанског законика, као i трговачког i мјеничног, спада u надлежност централне власти.

Mi smo govorili u prvom dijelu Ustava o pravima nezakonite djece. Na primjer, mi imamo u Jugoslaviji već od ranije zajednički građanski postupak. Ali budući da nijesmo imali zajednički opšti građanski zakonik, taj građanski postupak nije mnogo vrijedio. Samo jedan primjer да вам наведem. Po srpskom zakonu, ne može majka nezakonitог djeteta tužiti nezakonitог oca за alimentaciju i priznanje očinstva, dok po hrvatskom zakonu može. I naročito jedan koji je u Zagrebu dobio nezakonito dijete, prije, nego što će se dijete roditi, traži premještaj i ode u Beograd i onda je majka nezakonitог djeteta dužna да туži toga човјека u мјесту боравишта туженог. Она је изгубила, uprkos јединственог поступка, право туžбе. То је само један примјер. Зато је врло важно да се настави са радом око општег грађанског законика. Како је друг Симић помenuo, има добрих стручних elaborata. Ми се нећемо моћи

poslužiti tim principima u mnogim stvarima, ali ćemo se moći poslužiti mnogočim što je već napravljeno. I zato bih ja bio mišljenja da se opšti građanski zakonik stavi u nadležnost... (Predsednik: Čiju?) u nadležnost centralne vlasti.

Još jednu stvar da kažem. Za federaciju, za pojedine republike i njihovo kućanstvo nije važno to ko donosi opšte principe, odnosno zakone, ako to nije neki strani zakonodavac, pogotovo ako i same republike sudjeluju u donošenju zakonodavstva. Nije važno ko će donijeti taj zakon, nego je važno ko sprovada to zakonodavstvo, ko je gospodar u kući. Jer ako sam ja gospodar u svojoj kući, a moj brat u njegovoj, za nas je mnogo bolje da imamo zajedničke principe po kojima se vladamo, nego da svaki ima pravo da donosi zakonodavstvo ali nema pravo da to zakonodavstvo sprovede u svome kućanstvu. Zato je ovo važno.

Drugi je momenat da svaka jedinica sprovada po mogućnosti čim više te zakone na svojoj teritoriji. Zato ću se ja vratiti na ovu stvar, kad se bude govorilo o organizaciji pojedinih ministarstava. (Predsednik: Onda ćemo o tome govoriti a ne sada, unapred). Sada ovdje o tome neću govoriti.

Председник: Молим вас лепо ја бих ипак иако ми Пословник не даје право да икоме ограничим реч, бар упозорио толико чланове Одбора да смо ми од Скупштине добили један задатак и да нам је одређен рок у коме тај задатак треба да свршимо и да ми у погледу извршења тога задатка стојимо иза онога другог Одбора равно за половину пређеног посла. Нама за рад стоји на расположењу још 6 дана, дакле од целокупног рока који нам је био дат. Ми смо потрошили за 45 параграфа 8 дана, — данас је девети дан, а за сав остатак остаје нам шест дана. Мислим да можемо ипак тако радити да бар краће говоримо о неким стварима, да не понављамо један другог итд., итд.

Ја не знам, ето, али мислим да некако код нас шкрипи у том погледу и да не мора да баш о свакој речи има пуно говорника и других говора. Ако тако будемо радили, ми ћемо морати да поднесемо Скупштини извештај да смо догурали до тога и тога члана, а за оне друге рећи ћемо јој нека их позајми од друге Скупштине. (Андрија Хебранг: Треба постићи квалитет). Ја мислим да се квалитет може постићи са већом економијом времена.

Једна ствар је заборављена, вероватно зато што се налази у првој тачки. А то је питање измена и допуна. Да се не би мислило да се ту ради о изменама појединих чланова и да би могло да се разуме оно што се и мислило, да може да се мења читав Устав, онда то треба поправити. Ја не знам како је то урађено у Скупштини народа. (Д-р Јован Ђорђевић: Они су поправили на: „измене и допуне“). То може.

Онда ћемо у тачки 1 члана 44 рећи: „Измене и допуне Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурање сагласности устава република — дакле мало „у“ код речи устава — са Уставом ФНРЈ“. Молим вас, има ли још ко да предложи какве измене у тој тачки?

Сава Косановић: Како би било да се чита тачка по тачка и да се прима.

Д-р Јерко Радмиловић: Ја бих само нешто мало предложио. Кад сте били код четврте главе, узели сте три важна сектора, државни, задружни и приватни. Мислим да би и овдје могло да се подвуче задругарство, иако би оно могло да се подведе под општа начела приватног права, пошто га тако јако истичемо у поменутом члану главе IV, који говори о привредним секторима.

Претседник: То би могли учинити код старе тачке 22, која постаје 23, па да кажемо: „Основно законодавство о раду, радњама и социјалном осигурању; о задругарству“.

Д-р Јерко Радмиловић: Можда би боље било да кажемо овако: „Основно законодавство о раду, социјалном осигурању, радњама и задругарству“.

Претседник: Не видим зашто не би могло и овако.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да се у последњем ставу чл. 44 ред речи измени тако да реч „врше“ дође после речи „народних република“.

Претседник: Ја мислим да то не би било добро, јер би онда због стављања једне до друге речи „послова“ и „народне републике“ ови послови изгледали као послови народне републике.

Д-р Драгољуб Јовановић: Стилизација би како предлаже друг Московљевић заиста била боља, само би онда иза речи „послова“ требало ставити једну запету, тако да овај став гласи: „Изван ових послова, народне републике врше своју власт самостално“.

Претседник: Тако може. А сада, молим вас да саслушате члан 44 после целе ове прераде. (Чита чл. 44, тачке 1—20).

Сава Косановић: Мору треба дати већи значај. Ко ће да решава питање рибарства? Талијански рибари — кјођоти — ловили су на нашој обали. Исто тако је важно и питање обалне пловидбе и одбрана целе наше обале.

Претседник: Црногорци лове рибу на својој води, а Хрвати на својој. (Један глас: А утврђивање обале?) То је војна ствар. Луке су од општедржавног значаја, поморски саобраћај — то иде овамо, а обална пловидба може да остане републиканска.

Сава Косановић: Ја мислим да то није тачно. И ту треба општедржавни план. Обална пловидба није локална ствар.

И пловидба између Сплита и Трста је обална. Обална пловидба није локална ствар, него важна државна целина и интернационална ствар. У Хрватској је раније био проблем експропријације обале, а не лука. Има безброј проблема који су везани са морем. Треба посветити нарочиту пажњу мору. Ми смо поморска држава. Овде треба поменути и поморско законодавство, и то у тачки 22 — старој тачки 21.

Андрија Хебранг: Поморско право може да дође у новој тачки 22, последије трговачког, мјеничног и чековног права.

Сава Косановић: Предлажем да у новој тач. 20, старој тачки 19, дође на првом месту: „морске и речне луке“, тако да нова тачка 20 гласи: „морске и речне луке, путеви, реке, водени канали општедржавног су значаја“.

Претседник: Онда би, дакле, нова тач. 20, а стара тач. 19, гласила: „морске и речне луке, путеви, реке, водени канали општедржавног су значаја“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Предлажем да нова тачка 21 почне са буџетским законодавством, јер оно нигде у Уставу није поменуто. Говорено је о изради буџета, али није говорено о буџетском законодавству, нити је оно где поменуто.

Претседник: Кад се каже у тач. 14 „савезни буџет“, то значи и законодавство.

Д-р Јован Ђорђевић: Шта је потребно да савез осигура више? Не можемо ми да предвидимо све елементе. Морамо да дамо аутономију.

Претседник: Молим, прима ли се тачка 21? (Прима се).

(За овим је Одбор усвојио једногласно и без измена тач. 22 и 23 члана 44).

Претседник: Прелазимо на тачку 24.

Д-р Златан Сремец: Ја мислим да би требало нешто рећи и о фискултури, јер она данас де факто постоји. Сигурно ћемо имати и закон о фискултури.

Претседник: Онда, иза речи „здравља“ да ставимо и реч „фискултуре“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Предлажем да последња реченица из тачке 24 буде нови став.

Претседник: Ја ћу вам објаснити зашто то није могуће. Просто зато што се то односи само на оно што има у тачки 24.

Андрија Хебранг: Мени се не свиђа ово у првом реду гдје стоји „доношење општих начела за законодавство и руководство...“ Зашто не би стајало „надлежност“?

Претседник: Можда није јасно. Питаће се људи да ли то значи да савезна држава доноси општа начела за руководство, или она даје то опште руководство, тј. да ли она има у својим рукама опште руководство.

Зашто не бисмо остали код речи „законодавство“? Потпуно је излишно ово што стоји „руководство“. То збуњује и нејасно је.

Месуд Хотић: Има једна језична грешка. Умјесто „водних снага“, требало би да стоји „водених снага“.

Претседник: Не, не може, каже се „водне снаге“, а не „водене снаге“.

Сулејман Филиповић: Ја предлажем, у трећем реду, послје ријечи „грађевинарства“ и послје запете да се стави ријеч „шумарства“, а у петом реду ријеч „шума“ да се брише.

Претседник: Ја мислим да је тако врло добро. Ради се о законодавству.

Сулејман Филиповић: Шумарство није само за искоришћавање. Савезна скупштина треба да регулише и питање пошумљавања, питање бујица итд. Није исто искоришћавање што је на пр. уређење шума, или пошумљавање. Видите, ми имамо предјеле као што је сиромашна Далмација, којој није поклањана лажња. Она би вјечито остала у истом стању што се тиче пошумљавања, ако не би било неке интервенције. Или узмите случај Црне Горе. Она неће моћи да изврши пошумљавање без помоћи савеза.

Д-р Милош Московљевић: Да помогнем друга Сулејмана. Заиста, овде треба нешто јасније ставити о шумарству у вези с оним што смо раније унели. Зато сматрам да би после ових речи „искоришћавање руднога блага и водних снага“ требало ставити: „подизање, заштиту и искоришћавање шума“.

Сулејман Филиповић: Јесте, али има и других питања, на пр. школство. Зато ја сматрам да се под ријечју „шумарство“ све подразумијева тако, да се иза ријечи „грађевинарства“ стави ријеч „шумарства“, а изостави ријеч „шума“ послје ријечи „рудна блага“.

Претседник: Онда, молим вас, могли би да целу ову тачку престилизујемо овако:

„доношење општих начела за законодавство република у области рударства, шумарства и водних снага; грађевинарства; привредног пословања; политике цена; јавних зајмова и дажбина; здравља и физичке културе; просвете; социјалног старања и организације државне власти, — републике могу саме у овим пословима доносити своје законске прописе до доношења општих начелних прописа од стране Федеративне Народне Републике Југославије.

Изван ових послова народне републике врше своју власт самостално“.

Примате ли тачку 24 у овој стилизацији? (Прима се).

Објављујем да је примљен члан 44.

Дајем десет минута одмора.

Претседник: Настављамо рад. Изволите чути чл. 45.

Секретар чита члан 45.

Претседник: Прима ли се члан 45?

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих само предложио код овога члана да став 3 постане члан 1.

Сава Косановић: Не би ли било боље да став 3 пређе у основна начела? Ово је једно опште начело које се односи на целину.

Д-р Јован Ђорђевић: Ово је материјална база за целу територију где је јачи савезни закон. Ово треба да остане овде с тим да овај трећи став постане став први.

Претседник: Овај део иако не говори о основним начелима ипак није могуће да буде потпуно лишен извесних начела. Али може да се прими да став 3 буде став 1. Прима ли се чл. 45 с тим, да став 3 буде став 1? (Прима се).

Димитар Влахов: Ја мислим да би овде на крају могла да се донесе оваква одредба: „Промена територија народних република не може се вршити без сагласности заинтересованих народних република.“

Претседник: Ја лично немам ништа против тога.

Сава Косановић: То би спадало у основна начела. То не спада овде.

Претседник: То би могло да буде у трећој глави. У чл. 12 говори се о томе. Тамо би томе било место. Али ми смо дискутовали по томе.

Владимир Симић: Ту је било речи о исправци граница.

Д-р Јован Ђорђевић: Немојмо се враћати на ту ствар, то сада није предмет дискусије.

Претседник: Молим друга Влахова да ми преда тај предлог написмено, а ми ћемо га чувати са осталим писменим предлозима, па ћемо на крају о њима решавати.

Према томе чл. 45 примљен је с тим што став 3 постаје став 1.

(Затим је примљен чл. 46 без измена).

Секретар чита члан 47.

Претседник: Жели ли ко реч? (Д-р Макс Шнудерл: Молим за реч). Има реч д-р Макс Шнудерл.

Д-р Макс Шнудерл: У чл. 47 треба извршити једну допуну и рећи после „државних органа“ још речи: „и судова“.

Д-р Јован Ђорђевић: Судови су исто тако државни органи.

Д-р Макс Шнудерл: А, тако? А у глави XIII говори се да су органи правосуђа.

Д-р Јован Ђорђевић: То су државни органи. Све су то државни органи.

Д-р Макс Шнудерл: Ако се у чл. 47 мисли и на судове, онда у реду.

Претседник: Прима ли се чл. 47? (Прима се). Објављујем да је чл. 47 примљен.

Секретар чита чл. 48.

Претседник: Жели ли ко реч? (Д-р Милош Московљевић: Молим за реч). Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Хтео сам да питам само због ове речи „држављанство“. То је раније било поданство. Може ли се говорити о држављанству република?

Владимир Симић: Имате о томе већ законе.

Претседник: Прима ли се члан 48? (Прима се). Објављујем да је чл. 48 примљен.

Прелазимо на главу VII — Највиши савезни органи државне власти — а) Народна скупштина ФНРЈ.

(Одбор усваја једногласно члан 49).

Секретар чита чл. 50.

Претседник: Жели ли ко реч? (Димитар Влахов: Ја тражим реч). Има реч Димитар Влахов.

Димитар Влахов: Ја предлажем да се у чл. 50 реч „носилац“ замени и на њено место да дође реч „изразитељ“. (Гласови: То није разумљиво).

Претседник: У чл. 50 требало би рећи „Народна скупштина ФНРЈ је у име народа носилац...“. Треба нагласити ово: „је у име народа“. Према томе предлажем да чл. 50. гласи овако: „Народна скупштина ФНРЈ је у име народа носилац народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади“.

Примате ли овако предложени члан 50? (Прима се). Објављујем да је члан 50 примљен.

Претседник: Прелазимо на чл. 51.

Секретар чита чл. 51.

Владимир Симић: Пошто се сад говори о буџету само о општим начелима, ја предлажем да се стави ово: „Народна скупштина доноси, по предлогу Савезне владе, општедржавни буџет, одобрава завршне рачуне и врши врховну контролу над извршењем општедржавног буџета. Народна скупштина поставља савезну рачунско-контролну комисију по одредбама закона“.

Претседник: Ја нисам убеђен да је то потребно. Ево зашто. Зато што смо у чл. 44 рекли које ствари долазе у надлежност савезне државе. Овде се говори о Народној скуп-

штине и каже се да она врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији, уколико Уставом није дато у надлежност Претседништву народне скупштине или Савезне владе. Касније се види тачно шта је дато Претседништву а шта Влади. Према томе све остало остаје Скупштини.

Владимир Симић: А шта је са рачунско-контролном комисијом?

Претседник: То имате даље у одредбама Устава.

Д-р Јован Ђорђевић: Не, то није то. Незгодно је да се та ствар оствари Уставом. То је једна форма.

Владимир Симић: Ми можемо да мењамо и Устав.

Д-р Јован Ђорђевић: Немате нигде у одредбама Устава код Претседништва и код Владе да је то њој дато. Сва права која припадају федерацији, која нису дата Претседништву Скупштине ни Влади, припадају Скупштини.

Владимир Симић: Али Скупштина не може, кад нема уставна овлашћења, да створи једну организацију. Али то је једна установа као и врховно-контролна рачунска комисија која врши контролу над извршењем буџета и има да организује те послове.

Претседник: Реч има Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Члан 81 каже: „Савезну владу сачињавају: претседник, потпретседници и министри, претседник савезне планске комисије, претседник савезне контролне комисије...“ Према томе у саму контролну комисију улази и финансиско-контролна комисија. Рад контролне комисије, то је један део контролног рачунског рада. (*Милош Минић:* И то припада само Скупштини а не Влади. — *Андрија Хебранг:* Може да се један орган предвиди законом).

Претседник: Прима ли се члан 51? (Прима се). Објављујем да је члан 51 примљен.

Секретар чита члан 52.

Претседник: Реч има Д-р Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Ово што је рекао друг Зечевић поводом члана 51, не може искључити предлог друга Симића.

Претседник: Тај смо члан завршили. Зашто код овога члана говорите о прошлом? Ја сам питао да ли се прима члан 51. (*Д-р Анте Рамљак:* Хтео сам да предложим да се члан 72 стави одмах иза члана 51, јер тај предвиђа како се мијења Устав). Ја се не слажем с тим. Тај члан 72 је последњи члан по овом отсеку који говори о Народној скупштини и мислим да логички долази, када се ради о измени Устава, на крају.

Прима ли се члан 52? (Прима се). Објављујем да је чл. 52 примљен.

Секретар чита члан 53.

Претседник: Реч има Владимир Симић.

Владимир Симић: Ма да ово што ћу рећи иде код члана 74, ја верујем да су употребљени изрази Савезно веће и Веће народа зато, да би се у тој терминологији нашег Устава начинила разлика између Претседништва Народне скупштине и да би се избегла забуна због тога. Међутим, Претседништво Народне скупштине које нема уствари функције у Скупштини, стварно изазива код народа забуну. Ја сам имао више пута прилике да то чујем и чак од људи који не би требало да се збуње код тога. Као што вам је познато, назив је потекао из совјетског Устава. Међутим, у совјетској држави тај термилошки назив постојао је већ раније. По Уставу 1924 године то је био Врховни Совјет, па је у 1936 години, када је совјетски Устав промењен, остављен тај израз. Међутим, по мом мишљењу и према функцијама и атрибуцијама које има Претседништво Народне скупштине, о коме се говори у нашем нацрту Устава, боље би било назвати га Претседништво ФНРЈ. У том случају могао би да остане израз Савезна скупштина и Скупштина народа и потпуно би била у том погледу отстрањена свака забуна. Када се знају прописи који говоре о надлежности Претседништва и када се узму у обзир они који говоре о надлежности Скупштине, и једне и друге, као законодавних тела, онда је јасна његова репрезентативна улога и његове друге атрибуције, па ако би се узео назив Претседништво ФНРЈ, онда би могао да остане израз Скупштина, јер је тај израз јако одомаћен. Реч веће није код нас било никад употребљавано. И само је, верујем, то разлог, да је употребљен израз веће.

Претседник: Ја разумем предлог и мишљење друга Симића, јер и ја сам био дошао у једном моменту на ту идеју. Али ипак је остало овако. Тачно је да Претседништво, како је и по овом нацрту, има ту функцију колегијалног претседника Републике. Али, остављајући му назив Претседништво Скупштине чува се и онај његов карактер који је врло важан и из кога потиче онај други карактер Претседништва Републике, карактер једног извршног органа Скупштине. Оно проистиче из Скупштине и на њега Скупштина преноси извесне своје функције које су мање више извршног или репрезентативног карактера. И да се не би схватило да је то неко одељено тело, неодређено, осамостаљено итд., него да је оно тесно везано за Скупштину, из које је и поникло, којој полаже рачуна, која га може сменити и пре рока за који је изабрано, остало се на томе да оно носи назив Претседништво Народне скупштине. Када се остало на томе, онда је требало мало рашчистити ту терминологију и направити је тако да буде што мање забуне. Ми данас имамо У-

ставотворну скупштину и њена два дома. Један називамо Савезна скупштина, а други Скупштина народа. Уствари, Уставотворна скупштина као целина по свом је карактеру један савезни дом. И кад престане власт Уставотворне скупштине, кад буде редовна, она је савезна, за разлику од скупштине република, јер ово је савезна, а оно су републиканске, тако да оно веће и дом не би могло да се назове Савезном скупштином, јер је Савезна скупштина цела Савезна скупштина, са оба дома. Зато је нађен тај израз који је мало мање познат у Србији. Али друкчије не можемо рећи. Уосталом, израз „веће“ није потпуно непознат, на пр. кад се говорило о судском већу, ту се тачно знало шта је то. Према томе једна је Скупштина, а има два већа. Ову цифру од 50 хиљада повисили смо за 10 хиљада више но што је било раније просто зато да се смањи број посланика, а у другом дому смо попели број посланика тако да би се разлика иако не сасвим, бар унеколико изједначила. (Један глас: У чл. 53 каже се да бирају сви „држављани“, а овде се говори о „грађанима“).

Д-р Јован Ђорђевић: Овде говоримо о федералним јединицама и кад неко треба да употреби активно право гласања он то може учинити и на територији које друге федералне јединице и зато се овде и употребио израз „грађанин“.

Милош Минић: И ја, заиста, не могу да разумем. Кад се већ у чл. 53 узео израз „држављани“, који могу да бирају и једно и друго веће, зашто онда и доле, у чл. 54, не стоји „држављани“ него „грађани“?

Д-р Јован Ђорђевић: Овде је било потребно нарочито подвући да се бирање врши у оквиру републике, у унутрашњој једној области, па да и грађанин једне друге републике може да гласа у једној републици чији није грађанин. Може неко живети, рецимо, у Србији, а да није Србин него Хрват или Словенац и он онда не мора да гласа у Србији него и у којој другој републици у којој, рецимо, живи.

Претседник: Да би уштедели дискусију, могли би да примимо у чл. 53 место речи „држављани“ да буде „грађани“. (Прима се).

Сава Косановић: Да кажем нешто код члана 54. Ја не видим разлога за ову промену бројева овде, промену у правцу повећања да би се домови изједначили. У Скупштини народа важна је симболика а не број. Ни са овим законом се не изједначају. И сад са овом изменом могло би да изгледа да морају да се спроведу нови избори да би добили нову Скупштину народа, да се буде у складу са Уставом. Зато би требало да остане као у старом пројекту.

Претседник: Закон о Уставотворној скупштини предви-

ћа да се она, кад сврши Устав, претвара у редовну Скупштину, и њој мандат неће истећи.

Сава Косановић: Понављам да је за повећање броја посланика у Скупштини народа важна симболика а не број, као што сам рекао.

Претседник: Ако би нас овај параграф терао на нове изборе, ја бих га одмах мењао, али то није само симболика. Јер, ми имамо данас у једном дому 349, а у другом 175 посланика. Они су потпуно равноправни ма колики број ти домови имали.

Сава Коановић: У Америци имате по двојицу од сваке државе.

Претседник: У Совјетском Савезу је скоро једнак број. Било је предвиђено да буде мањи број па су после прихватили једнак број. Ми смо имали 349 према 143, а сада би имали 215 према 280.

Сава Косановић: Тиме се не постиже оно што би хтели. Због чега је потребно да се манифестира некаква разлика? Ми смо то могли предвидети пре 11 новембра 1945. На концу, све се то може променити једним законом, уочи нових избора.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да су ваше скрупуле прилично неоправдане, говорећи теориски и правно, јер ће се Уставотворна скупштина на основу закона и саме одлуке Уставотворне скупштине, претворити сувереном одлуком у највиши орган власти, у редовну Народну скупштину. То није та Скупштина која је изабрана на основу овога Устава. Примена овога Устава у погледу Скупштине, доћи ће после истека мандата те Скупштине. То је принципијелно. Могло би се наћи излаза да у прелазном наређењу кажемо да ће овај члан Устава да ступи на снагу после истека мандата редовној Скупштини. Сматрам да то савршено није потребно. (*Сава Косановић:* Имате ваздан скупштина, имате локалне скупштине). Смањено је са 50 хиљада. (*Владимир Симић:* Биће посланика мање).

Претседник: Ако је незгода једна у повећању, незгода је друга у смањењу. Да останемо на старом броју. (*Владимир Симић:* Да остане 50.000). Пошто би таква ствар дошла тек са истеком мандата ове Скупштине, кад буде радила као редовна свој пуни рок, ако се ништа друго не деси да поквари тај посао, онда можемо да оставимо онако како је било у Закону о Уставотворној скупштини, а ако се појави потреба, онда можемо променити. (*Д-р Јован Ђорђевић:* Онда можемо променити). Онда у члану 53 да се место „50.000“ каже „40.000“. Примате ли тако члан 53? (Прима се). Објављујем да је члан 53 примљен са овом изменом.

Секретар чита члан 54.

Претседник: У члану 54 место „30“ да се стави „25“, место „20“ „15“, место „15“ „10“. Према томе члан 54 имао би да гласи: „Веће народа се бира по републикама, аутономним покрајинама и аутономним областима. Грађани сваке републике бирају по 25, аутономна покрајина по 15, а аутономне области по 10 посланика“. Примате ли члан 54 са овим изменама? (Прима се). Објављујем да је члан 54 примљен.

(За овим је Одбор усвојио без измена чланове 55, 56 и 57).

Секретар чита члан 58.

Претседник: Место речи „заседају“ треба рећи: „заседавају“.

Примате ли члан 58 са овом исправком? (Прима се).

Објављујем да је члан 58 примљен.

Секретар чита члан 59.

Претседник: Овде је погрешно речено: три потпретседника и два секретара. Треба исправити и рећи: два потпретседника и три секретара.

Милош Московљевић: Зар не би било боље да се у трећем ставу каже: „Претседници руководе седницама својих домова и њиховим радом на основу пословника“, а не као што се овде каже „Претседници руководе седницама домова“. Значи да један председавајући може да руководи седницама другог дома.

Претседник: Ту нема никакве забуне. Зна се да сваки у своме дому руководи радом.

Примате ли члан 59 са учињеном исправком? (Прима се). Објављујем да је члан 59 примљен.

Секретар чита члан 60.

Претседник: Има реч друг Косановић.

Сава Косановић: Народна скупштина сама по себи се састаје, а овако кад се каже „сазивају се“ изгледа као некаква резерва. (Д-р Драгољуб Јовановић: Сазивају се). Не, састају се.

Претседник: Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Мало пре смо исправили у члану 58 реч „заседање“ са „заседавањем“, а овде се употребљава реч „заседање“.

Претседник: Овде се ради о глаголској именици „заседање“, а тамо је речено да домови Народне скупштине заседавају, у хрватском издању ће бити „заседају“ а у српском „заседавају“. (Д-р Милош Московљевић: У члану 58, други став, зар нисмо исправили реч „заседање“?) Не, не.

Д-р Славко Кузмановић: Мислим да би у ставу 1 члана 60, трећи ред, реч „претседништва“ требало писати великим словом.

Претседник: Добро, у трећем реду првог става члана 60

реч „претседништва“ писати великим словом. Прима ли се члан 60? (Јавља се за реч посланик Милош Рашовић). Има реч друг Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Мене интересује ако Народна скупштина не буде сазвана о овим роковима, да ли се може и сама састати, без указа Претседништва и како.

Сава Косановић: Боље би било рећи да се аутоматски састаје.

Претседник: Могу је сазвати претседник Савезног већа или Већа народа, а могу се о сазиву договорити и посланици.

Анрија Хебранг: Значи на нечију иницијативу?

Претседник: Да! А сада молим, питам још једном да ли се прима члан 60? (Прима се). Објављујем да је чл. 60 примљен.

Секретар чита члан 61.

Претседник: Има ли ко какав предлог? (Јавља се за реч д-р Драгољуб Јовановић). Има реч д-р Драгољуб Јовановић.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих овде хтео да надовежем на говор друга Симића о Претседништву Народне скупштине. Мислим да је ово прилика да Претседништво Народне скупштине доведемо у везу са домовима, јер оно са њима нема никакве везе. Оно се пред њима никад не појављује, оно само из њих излази. Мислим да би могли направити реформу у том смислу да заједничким седницама оба дома заседава претседник Претседништва Народне скупштине, те да ипак ухватимо неку везу.

Владимир Симић: Не може, јер то из основа мења све.

Милош Минић: Претседништво је извршни и репрезентативни орган. Погрудите се да схватите суштину.

Претседник: Погледајте шта пише о Претседништву, па ћете видети да има везе. Народна скупштина бира Претседништво. Оно врши државне послове, сазива заседање Народне скупштине, расписује изборе за њу, проглашује изгласане законе итд. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Али, у чему је оно Претседништво Народне скупштине. Оно није то већ Претседништво Републике). Затим, Претседништво Народне скупштине за свој рад одговара Народној скупштини. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* И Влада одговара). Оно подноси извештај о свом раду. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Ја мислим да је велика забуна и да нико не схвата то Претседништво као ми: да оно излази из саме Народне скупштине. Ја знам да је то цео систем, али бисмо могли да ипак створимо везу тиме што би рекли да претседник Претседништва председава заједничким седницама оба дома).

Милош Минић: Не одговара карактеру Претседништва.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да би се тиме направила још већа збрка. Принципијелно је немогуће да Претсед-

ништво Народне скупштине, које је уствари један орган који се излучио из Скупштине и који одговара тој Скупштини, одједном буде руководилац њеним заједничким седницама. То мора да буде неко из њене средине. *Д-р Драгољуб Јовановић:* Зашто се она зове Претседништво Народне скупштине). Сада, то је друго принципијелно питање, које је друг Претседник донекле објаснио. Ја бих само хтео да вам одговорим, да не би било ни у логици система, нити би се постигло што ви хоћете, него супротно, ако бисмо дозволили да Претседништво Народне скупштине руководи заједничким седницама, јер је оно орган на који су пренете највише функције државне управе, функције шефа државе. (*Д-р Драгољуб Јовановић:* Назовимо га онда другачије).

Претседник: Прима ли се члан 61 с тим да се место „заседају“ стави “заседавају“? (Прима се). Објављујем да је члан 61 примљен.

(За овим је Одбор једногласно усвојио члан 62 без измене).

Секретар чита члан 63.

Претседник: Има ли ко какав предлог? (Јавља се за реч *д-р Милош Московљевић*).

Д-р Милош Московљевић: Молим да ми се објасни ко може поднети законски предлог у домовима.

Милош Минић: Да, питање законодавне иницијативе је пропуштено.

Владимир Симић: Ко да прими?

Сава Косановић: Влада би морала да подноси законске предлоге у оба дома паралелно.

Д-р Милош Московљевић: Влада подноси предлог, али коме ће поднети.

Милош Минић: Једном и другом дому. То питање законодавне иницијативе треба да се реши, јер је пропуштено.

Д-р Јован Ђорђевић: Није пропуштено.

Милош Минић: Ја мислим да грешите, друже Ђорђевићу.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам ово питање поставио зато да се о томе поведе рачуна, али одредба о томе може да се унесе и на другом месту.

Претседник: Молим, ко се јавља за реч? Ако сматрате да треба, односно да је неизоставно да у Устав уђе одредба о томе ко има право законодавне иницијативе, онда молим конкретан предлог.

Владимир Симић: Ја сам у начелној дискусији говорио о законодавној иницијативи у смислу признања тога права и народу, али сам после, размишљајући, одлучио да не покрећем то питање у појединачној дебати. А што се тиче

иницијативе народних посланика, они то право безусловно морају имати.

Претседник: То би се могло стилизовати овако: „Право подношења законских предлога имају: Савезна влада, чланови Савезне владе и народни посланици оба дома“. То би могло доћи као први став чл. 63. Примате ли овај члан с овом изменом? (Прима се). Дакле члан 63 је примљен.

Секретар чита чл. 64.

Претседник: Ја мислим да у првом ставу чл. 64, у завршној реченици, после речи „из кога је“ треба додати реч „предлог“ да би стилизација била јаснија. Према томе, та би реченица гласила: „Овако измењен предлог враћа се на сагласност дому из кога је предлог потекао“. (Прима се).

Д-р Милош Московљевић: Предлажем да се на почетку чл. 64 место: „Сваки од домова“ каже: „Сваки дом“.

Претседник: То се може примити. (Прима се).

Славко Кузмановић: Став 4 је мало нејасан. У тач. 2 чл. 74 каже се да Претседништво Народне скупштине ФНРЈ распушта Народну скупштину у случају несагласности домова о законском предлогу, па предлажем да се став 4 чл. 64 стилизује овако: „Ако се ни овога пута не постигне сагласност, Претседништво Народне скупштине ФНРЈ ће распустити Народну скупштину.“

Д-р Милош Московљевић: Ја мислим да је боље у ставу 4 употребити садашње време и рећи: „Народна скупштина ФНРЈ се распушта“.

Претседник: Ја мислим да је добро речено: „Народна скупштина ФНРЈ ће се распустити“.

Сулејман Филиповић: Овдје се не види колико ће бити чланова у Координационом одбору. Мислим да и то треба овдје предвидјети.

Претседник: То ће одредити Закон о Народној скупштини. То не треба да уђе у Устав. Овде је речено да у Координациони одбор улази исти број чланова и једног и другог дома.

Друг д-р Ђорђевић предлаже да се у ставу 3 чл. 64 изоставе речи: „оним редом којим је првобитни предлог расправљан“, а да после речи „предмету“ дође тачка.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја то предлажем због тога, јер кад би те речи остале, то би било противно систему пуне равноправности оба дома.

Претседник: Прима ли се чл. 64 с тим да његов почетак гласи: „Сваки дом“, затим да се у завршној реченици првог става после речи „из кога је“ дода реч: „предлог“, и да се из треће алинеје изоставе завршне речи: „оним редом којим је првобитни предлог расправљан“? (Прима се).

Објављујем да је члан 64 примљен.

(За овим је Одбор једногласно усвојио члан 65 без измена).

Секретар чита чл. 66.

Д-р Анте Рамљак: Код овог члана има једна ситница коју хоћу да споменем. Ја бих предложио да овај члан гласи овако: „Закон ступа на снагу сљедећег првог дана у мјесецу по објављивању у Законском службеном листу, тако да од објаве до ступања на снагу прође најмање 8 дана, ако самим законом није друкчије одређено“. Ја овдје мијењам донекле и назив „Службеног листа“ и дајем му име „Законски службени лист“, у коме би се штампали само закони. Ја држим да је то врло важна ствар у пракси пошто је 8 дана кратак рок и не могу се људи обавезати.

Претседник: То би значило ако ми изласамо један закон 27 или 29 ов. месеца, да би он морао да чека до 1 фебруара да постане закон. Сматрам да би то било тешко. Мислим да је довољно 8 дана, ако није друкчије одређено, јер ако је то нешто што тражи дужи рок, онда ће се ставити дужи рок. Стављам на гласање чл. 66. Прима ли се чл. 66 са изменом да се иза „Службеном листу“ дода „ФНРЈ“? (Прима се). Објављујем да је члан 66 примљен.

Секретар чита чл. 67.

Д-р Милош Московљевић: Предлажем да у првом реду уместо „Савезно веће и Веће народа“ стоји „Сваки дом“, и да се уместо „бирају“ стави „бира“, а уместо „поверавају“ стави „поверава“.

Претседник: Прима ли се чл. 67 са овом изменом другог Московљевића? (Прима се). Објављујем да је чл. 67 примљен.

(За овим је Одбор једногласно усвојио члан 68 без измена).

Секретар чита чл. 69.

Сава Косановић: Ја бих овде унео једну демократску тековињу: да народни посланици добијају дневницу за обављање посланичке дужности.

Претседник: Ми смо то регулисали у Пословнику, а може да се регулише и законом.

Д-р Славко Кузмановић: Ја предлажем да се у другом ставу чл. 69 уместо речи „ухапшени“ стави „лишени слободе“.

Претседник: Може тако. Прима ли се чл. 69 са овом изменом? (Прима се). Објављујем да је чл. 69 примљен.

Секретар чита чл. 70.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих предложио да то буде само у случају рата а не и у „сличним изванредним приликама“...

Претседник: А ако је рат на прагу? Ја мислим свакако

да треба да остану и те изванредне прилике. Прима ли се члан 70? (Прима се). Објављујем да је члан 70 примљен.

Секретар чита члан 71.

Д-р Анте Рамљак: У овом члану стоји да до дана избора нове Скупштине не може протећи више од 3 мјесеца ни мање од два мјесеца. Зашто ми не би могли расписати изборе на примјер у новембру или октобру за јануар, ако се трајање раније скупштине завршава са децембром? Ја не знам зашто ће овдје ова ријеч „мање“. Ја бих казао: „Од дана расписа избора па до дана одржавања избора, не смије проћи више од три мјесеца, ни мање од два мјесеца“. Не треба закључење Скупштине да има везе са изборима. Зашто избори не би могли бити и сада кроз 10 дана, ако су расписани прије три мјесеца.

Претседник: Па молим вас каква би могла да изгледа скупштина која би заседавала и радила у току изборне кампање! Постављам питање, прима ли се члан 71 по предлогу? (Прима се). Објављујем да је члан 71 примљен.

Секретар чита члан 72.

Д-р Милош Московљевић: Кад смо говорили раније о изменама, ми смо се сложили ка кажемо „промена“, а мислим да би то и овде требало применити.

Милош Минић: Мислим да су те речи „измене и допуне“ већ усвојене у правној терминологији.

Претседник: Можемо ово што каже друг Московљевић примити, пошто реч „измена“ може да се односи на један или више параграфа, а „промена“ претпоставља промену целине.

Прима ли се чл. 72 са овим малим изменама у стилизацији? (Прима се). Објављујем да је члан 72 примљен.

С тим у вези и у чл. 44 у тачци 1 треба рећи „промена“ тако да би та тачка почела речима: „промена и допуна Устава ФНРЈ...“

Сада нам остаје да донесемо одлуку о нашем даљем раду. Због католичког Божића ми бисмо рад одложили до 29 о. м. и продужили би 29, 30 и 31 децембра. После тога радили бисмо 2, 3 и 4 јануара, а 5 јануара већ почињу ферије за православни Божић. Могли бисмо онда имати наредну седницу 11 јануара. Али тада већ истиче рок који смо ми добили од Скупштине докле треба да завршимо свој рад. (Влада Зечевић: Ја не видим зашто не бисмо радили 28 о. м.). Не можемо. Људи треба да стигну с пута 28 и да присуствују седници 29 децембра Ми не можемо тачно знати да ли они могу да стигну 28 о. м.

Према томе нама би остало још шест дана за дискусију. Пет дана треба да имају посланици на расположењу да прочитају наш извештај, да га проуче.

Ми можемо православне ферије за Божић искористити за то да отштампамо извештај о нашем раду и да га доставимо посланицима, тако да би већ 11 или 12 јануара почели да радимо у пленуму. Али, зато треба да свршимо наш посао 4 јануара. (Гласови: Када се састаје Скупштина?) Скупштина би се састала 11 или 12 јануара. Имајте на уму да треба да буде и тамо начелна и појединачна дебата без икаквих рокова и да то може да потраје подуже. А ипак треба на крају крајева да свршимо посао што пре, јер после Устава „јаком иду Мара и сватови“, тек ће онда доћи закони и закони, којих већ има приличан број и за које је одавно тражена хитност. (Сава Косановић: Да ли ће наши одбори да координирају рад? Да ли дајемо један заједнички предлог?). Мислим да ове ферије искористимо и да се мало поразговоримо са Претседником, да гледамо да изједначимо наша гледишта. (Сулејман Филиповић: Ви бисте, Претседниче, могли да припремите извештај). Док се не сврши посао, не можемо радити извештај. Извештај ће се припремити за један дан. Ми имамо све податке шта смо изменили. (Сава Косановић: Не бисмо ли могли да радимо сутра пре подне?) Не можемо. Људи у току сутрашњег дана путују.

Данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за 29 децембар, у 4 часа по подне. На дневном је реду: наставак претреса нацрта Устава у појединостима.

(Седница је закључена у 20,50 часова).

Десета седница

(29 децембра 1945)

Почетак у 16, 10 часова.

Претседавао председник Моша Пијаде.

Претседник: Отварам седницу. Молим секретара да изврши прозивку посланика.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива посланике.

Претседник: Изволите саслушати записник последње седнице.

Секретар чита записник девете седнице од 21 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на записник?

Д-р Милош Московљевић: У члану 67 чини ми се да је помакло да се промени реч „поверавају“ са „поверава“.

Секретар: То нисмо исправили.

Претседник: То није исправка, јер није исправљено у записнику. Зато није крив секретар.

Пошто примедба нема, записник се прима. Прелазимо на дневни ред: Наставак претреса пројекта Устава. (За овим је Одбор једногласно усвојио члан 73 без измена).

Секретар чита чл. 74.

Претседник: Има ли ко какав предлог?

Кирил Петрушев: У тачки 12 и 13, где се каже: „између два заседања Народне скупштине ФНРЈ...“ треба да се додају речи „и за време док је Скупштина распуштена“.

Претседник: Онда треба да идемо тачку по тачку.

Реч има д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих уопште говорио о целом овом члану. Речено је раније, у чл. 49, да је Народна скупштина ФНРЈ врховни орган државне власти ФНРЈ. Дале, у чл. 50 речено је да је Народна скупштина ФНРЈ носилац народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији уколико Уставом нису дата у надлежност Прет-

седништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади. Према томе сувереност је овде подељена, или суверена права су подељена на два тела, на саму Народну скупштину и на Претседништво Народне скупштине. Али кад се каже у чл. 49 да је Народна скупштина ФНРЈ врховни орган државне власти, а у чл. 50 да је носилац народног и државног суверенитета, онда треба неком стилизацијом показати да је Народна скупштина изнад Претседништва, а не да они упоредо врше послове, као да су поделили суверене послове па једне врши Народна скупштина, а друге Претседништво Народне скупштине. Зар не би могло да се каже: Претседништво Народне скупштине ФНРЈ у име Народне скупштине врши те послове. То треба да се истакне, јер је иначе у колизији са чињеницом да је она једини носилац народног и државног суверенитета. Када се каже „носилац“, то значи извршилац онога у чему се огледа суверенитет. Ја бих хтео да се то истакне јер многи послови које у другим земљама врше монарси сада су прешли на Народну скупштину, али она један део тих послова суверености преноси на Претседништво. (Претседник: Устав преноси). Али нека Устав каже да се то преноси.

Претседник: Устав и каже. Ја мислим да нема никакве колизије. Чланови 49 и 50 јасно говоре, нарочито чл. 50, који каже: „Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади“. И сада смо дошли овде до Претседништва Скупштине а касније ћемо видети шта Устав даје у надлежност Савезној влади.

Претседништво врши само оне послове које је на њега пренео Устав. Скупштина чини оно што јој припада. Ја мислим да нема погрешбе да се каже да послове врши „у име Скупштине“. То је орган Скупштине и Скупштина га може сменити кад хоће. То је један извршни орган. Чак д-р Крбек правно теоријски поставља ствар да би било погрешно сматрати Претседништво као неког колегијалног председника и да у њему види само улогу извршног органа Скупштине. Ја мислим да је ово сасвим у реду. Народна скупштина бира Претседништво Скупштине, које врши те и те послове. (Један глас: То се подразумева само по себи).

Сава Косановић: Ја сам хтео напоменути да је испуштено како се поверава састав Владе. Треба у Уставу предвидети како се бира председник — мандатор Владе.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих питао какво је разграничење компетенција ужег и ширег Претседништва.

Претседник: Мислим да није потребно да се то и Уставом предвиди. То се може предвидети Пословником. Додуше, понеко питање може бити спорно, али иако би се појавио какав спор, ми можемо лако изићи пред Скупштину. Наглазим да не треба у Уставу издвајати уже Претседништво од пленума, јер би уже Претседништво тиме добило неки посебни карактер, који не треба да има. Тиме би отскакало од самога пленума, а то не би требало да буде. Из самога се смисла већ зна шта је. Рецимо предају акредитива примиће претседник, а не ни пленум ни цело заседање и зато мислим да ово није потребно.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја знам да смо у пленуму решавали о подели амнестије и помиловања.

Претседник: То је стварно било у закону који је предвиђао да их даје цело Претседништво. Али кад је једанпут запело, а требало је брзо свршити посао јер су другови хтели да дуго студирају ствар, било је предложено да то ради само уже Претседништво, а и ја сам био противан томе, али смо стварно морали примити. Исто је тако и српско Претседништво морало решити ову ствар јер изнети пред пленум од преко 50 чланова томилу пресуда које је требало читати, значи само онемогућити посао.

Д-р Драгољуб Јовановић: А шта је са односом Владе и Претседништва? Ово питам зато што у нашем Претседништву има много чланова Владе.

Претседник: Нема много. Може бити једна трећина и мање од трећине. Ми смо водили рачуна о томе да буде једна трећина, па и једна четвртина.

Д-р Драгољуб Јовановић: Дакле, мислило се и на то.

Претседник: Па дабоме. Може се догодити такав случај да Претседништво хоће да поништи неку Владину уредбу и зато оно, мора бити у већини према Влади. Има ли још ко о томе члану у целини да говори? (Нема).

Тачка прва треба да гласи: „1) сазива заседања, уместо „заседање“ — Народне скупштине ФНРЈ“. Примате ли ову тачку? (Прима се).

(Затим чита тачку четврту члана 74).

Владимир Симић: У овој тачки као и оној за њом, пошто су у органској вези, говори се о оцени уставности и тумачењу закона. Стилизација тач. 4 је таква да се не може закључити да ли се оцена уставности закона врши само за федералне законе или и за савезне законе. Ако би се извео закључак да се оцена уставности врши и за једне и за друге, ја бих ту имао да приговорим из простог разлога што је Народна скупштина врховни орган државне власти и што се оцењивање њене законодавне функције не би могло да по-

вери органу који проистиче из ње, и њој одговара. Међутим, у Федеративном је систему оцена уставности несумњиво нужна ствар, јер се не сме догодити да федерални закони повреде уставни поредак. У тачки 5 се каже да Претседништво „даје обавезна тумачења савезних закона...“ али то је већ нешто друго. То би се као телу, Претседништву Народне скупштине, могло поверити, али мислим да се под оценом уставности не би ово могло да подразумева. То би свакако требало да се тачно одреди. Ту се поставља питање: који је то закон који долази овде у питање, јер је логично да се прво помисли на федералне законе — а не савезне законе, и пошто је Народна скупштина тело из кога проистиче Претседништво и које је врховни орган државне власти, то њену функцију законодавства тешко може ограничити које друго тело.

Д-р Јован Ђорђевић: Стилизација тачке 4 чл. 74 одговара једној потреби, у првом реду једне федеративне државе, јер ту најчешће може доћи до сукоба савезних и републиканских закона, углавном по питању поделе надлежности. Ово је потребно да се разуме с једне стране ради обележавања јединства у спровођењу одлука у сагласности са Уставом и с друге стране, да се путем законодавних аката не би проширила надлежност која је гарантована Уставом. И овде, по овом праву које је добило Претседништво Народне скупштине у првом реду се мисли на тај сукоб између савезних и републиканских закона у погледу на поделу надлежности. (Владимир Симић: То пише). Не пише. То су ти најкритичнији случајеви који се појављују у федерацијама, и врло је важно да један орган регулише, ко ће примењивати у пракси извесне законе и уредбе које су регулисале на разне начине једну исту материју. Тај сукоб закона треба да буде регулисан да би правни систем функционисао правилно. Обично се у традиционалним федерацијама овај сукоб републиканских и савезних закона предаје једном телу. У Америци — врховном суду, а у другим земљама били су организовани специјални судови за уставност закона. Ми смо, проучавајући то питање дошли до закључка, с обзиром на принципе нашег државног уређења и на искуства која су имали у другим федерацијама где су били велики спорови који су уздрмали целокупну политику, јер је врховни суд САД оповргао напредно законодавство, и сматрали смо да је најлогичније и у складу са принципима нашег државног уређења и да је најдемократскије да орган који ће то да регулише буде онај орган који је врховни орган државне власти у Југославији, а то је Народна скупштина. А с обзиром на то да је Народна скупштина велико

тело, које се ређе састаје, то би у пракси било немогуће да брзо интервенише. Отуда се дошло до схватања да се сукоб закона са Уставом пренесе на други врховни орган државне власти, на Претседништво које иначе ради под контролом Народне скупштине, али да то тумачење буде привремено у извесном смислу и да је потребна накнадна ратификација Народне скупштине. Теориски смо обезбедили да орган који доноси законе, а то је врховна државна власт у Југославији, коначно одлучује у питању сукоба Устава са законом. По нашој стилизацији, поред сукоба Устава са законом, може доћи и тумачење неуставности савезних закона, који су у противности са извесним другим одредбама Устава а не само они закони који се односе на компетенцију која је одређена чланом 44. Две врсте контроле уставности закона дате су Претседништву. Мислим да ће народне републике уствари оцењивања сагласности и републиканских устава са законима дати својим претседништвима и да ће се јасно видети да се то не односи на ово питање за које се плаши друг Симић, да су то закони федералних јединица. (Владимир Симић: За федералне јединице је оправдано). Најчешћи је сукоб поделе надлежности.

Претседник: Има реч друг Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја сам у вези с тим хтео да покренем питање уставности појединих народних република, јер се нигде не говори о томе ко је надлежан да одобрава те уставе, и да види да ли су у сагласности са Уставом Југославије. У члану 44, где се говори о надлежности Федеративне Народне Републике, не говори се о томе. У другој тачки тога члана говори се о примању нових република, а нема ништа о томе да она потврђује уставе појединих република. (Д-р Јован Ђорђевић: У тач. 1 члана 44 каже се: „... осигурање сагласности устава република са Уставом ФНРЈ“. Тамо се вели да врши измену и допуне Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурање сагласности устава република са Уставом ФНРЈ). Јесте, извињавам се. (Д-р Јован Ђорђевић: Народна скупштина је носилац народног суверенитета).

Претседник: Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Са овим објашњењем не бих могао да се сложим. Друг Ђорђевић говори о несавласности између савезних закона и федералног закона. О томе у овој стилизацији нема речи него о сагласности закона са Уставом. То је једно. Друго, кад се ради о савезним законима и кад њих доноси једна Скупштина, која има и уставотворну власт, пошто смо већ прихватили један пропис по коме Скупштина може не само да учини измене и допуне у Уста-

ву него и да га промени, онда то не може да буде. Ја остајем при томе да је нелогично и неоправдано да се било коме телу, а нарочито телу које проистиче из тога органа врховне државне власти, које, као што рекох, има и уставотворну власт, повери оцена уставности закона. Јер најзад, закон према овоме Уставу, ако не би био у пуној сагласности са Уставом, он је закон, јер је то донела Скупштина која има право да чини измене и допуне у самом Уставу. И кад се ради о колизији између Устава и закона федералних јединица, онда је то сасвим оправдано и зато сам питао: којих закона? Ако се ради о федералним законима и о томе да се федералним законима не прекорачи круг и оквир у коме треба да се крећу, с обзиром на уставни поредак који је установљен, онда треба да постоји тело, које ће да оцени сагласност федералних закона са земаљским Уставом и уставом који влада у федералним јединицама. А кад се ради о колизији савезних закона, не колизији него сагласности и несагласности са Уставом, по моме мишљењу, с обзиром на функције Народне скупштине, на атрибуције које има, јер је она Уставотворна скупштина перманентно, не само сада него стално по жељи уставотворца, како је то редиговано, онда оцена о сагласности или несагласности њиховој са Уставом не би могла бити поверена Претседништву Народне скупштине. Може бити да би иницијативу могли признати Претседништву Народне скупштине за ту оцену ако би се каква несагласност приметила, па да у виду предлога то образложи Скупштини, да Скупштина оцени да ли је тим законом повредила уставни поредак и да онда Скупштина одлучи да ли ће тај закон да остане на снази, што значи да изврши измену и допуну Устава, или неће да ту измену врши, што значи да одустаје од промене која је у једном моменту учињена. Чини ми се, да је то логика ствари. Нема никакве опасности, као што је поменути пример Сједињених Америчких Држава, да би овде, с обзиром на нашу организацију власти која је јединствена народна власт, могло икад да се догоди оно што се догодило тамо. Јер, она је увек ту, она је та која доноси законе и измене и допуне истих и која, евентуално, мења Устав. Према томе, нема тога фактора, не постоји власт која може да спречи Народну скупштину да у прогресивном раду доноси онакве законе какве она сматра да су нужни народу. Према томе, треба тачно одредити да ли се оцењује уставност закона федералних јединица и сагласност између савезних закона и закона федералних јединица.

Претседник: Мени се чини да друг Ђорђевић није од-

говорио на питање. Ја стварно мислим да Претседништво не може да оцењује да ли је закон који је донела Народна скупштина ФНРЈ у сагласности са Уставом. Јер, то чини Претседништво старијим од Скупштине, а оно је ипак само један њен орган, и зато бих поставио питање шта ће бити у оно време кад Скупштина није на окупу. Ако нико није приметио сукоб док је Скупштина била на окупу, да би дао иницијативу за испитивање сагласности, хоће ли Претседништво то право да има само између заседања Скупштине, онда кад Скупштина није на окупу, те да Скупштина накнадно одобри одлуку Претседништва, или би било боље да тај посао пребацимо на једно сасвим друго тело, рецимо на Законодавни одбор Скупштине. Законодавни одбор је један од оних одбора који су стални. Ти одбори се могу састајати и кад Скупштина није на окупу. Да ли би било могуће да за тумачења која предвиђају тачке 4 и 5 овластимо Законодавни одбор? (Михаило Ђуровић: Ако већ пребацимо на Законодавни одбор, зашто онда не бисмо пребацили на Претседништво?). Зато што би ово тумачење могли давати или Законодавни одбор или Скупштина, или Претседништво са накнадним одобрењем Скупштине.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја можда нисам био довољно јасан, али се не бих сложио са другом Претседником да би то право могао да има Законодавни одбор Скупштине. Јер ако хоћете, који је одбор у крајњој анализи јачи и репрезентативнији и по свом саставу и по својим функцијама од Претседништва? Ако ми већ хоћемо да дамо то право неком одбору, онда је најлогичније да га дамо Претседништву. Ми видимо да Претседништво врши одређене функције и да претставља један стални одбор. Несумњиво је тачно и логично то, подвлачим, да Скупштина буде та која ће оцењивати сагласност својих закона са Уставом. Али, овде је потпуно логично да се извесне привремене законодавне функције признају Претседништву. Ми смо у нашем Уставу извршили јасну поделу правних аката која припадају Скупштини и Претседништву, али смо ипак услед потребе сталног континуитета у стварању законодавства дали Претседништву једну врсту улоге привременог законодавца, јер у крајњој линији и тумачење закона претставља стварање нових закона. Ми можемо да пренесемо право тумачења закона на Претседништво, иако то право припада Скупштини јер их она доноси, и ми тиме не одузимамо право Скупштини да се о томе тумачењу коначно изјасни. То је једна мера која је изазвана самим техничким потребама функционисања апарата која са друге стране ипак изгледа најлогичнија. Логично је, ако се већ пише нови Устав,

да орган који тумачи буде Претседништво а да у исто време постоји могућност да Скупштина каже своју реч о томе. Претседништво доноси тумачење које важи док Скупштина о њему не каже своје мишљење.

Владимир Симић: Онда бар да се каже на које се законе мисли, да се то јасно види.

Д-р Макс Шнудерл: Ја се слажем са другом Симићем, јер сам и ја дошао до истих резултата кад сам се питао шта значи реч „тумачење“. Ако та реч значи само једну декларацију, то јест да Претседништво утврђује да тај и тај закон није у сагласности са Уставом, онда то није много. Али онда у тој декларацији, у том тумачењу мора бар бити речено да ли се закон систира или суспендира, — и онда се питам како то Претседништво може да учини. Слажем се са другом Симићем, али мислим да ова реч „тумачење“ премало значи. Ми ту реч морамо да заменимо другом речи која ће бити сасвим јасна. Онај орган који је чувар наше уставности мора имати и право да неуставни део наше законности преиначи и да решење. Који то орган може да буде? По мом мишљењу то може да буде само Народна скупштина и нико други.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Нико се не јавља). Ја бих предложио да се мало јасније каже на које се законе мисли и да се, рецимо, каже: „О сагласности закона народних република и савезних закона са Уставом ФНРЈ...“ Али остаје сада овај проблем који сте отворили тражењем смисла речи „тумачење“. Кад Претседништво нађе да један закон, или неки његов члан, није у сагласности, онда то некога обавезује.

Д-р Макс Шнудерл: Ако кажете да није у сагласности, онда је то само утврђивање.

Претседник: Мене буни та ваша интерпретација. Јер, кад једно тело нађе да један закон није у сагласности са Уставом, онда тај закон нико више не може да примењује.

Владимир Симић: Да га уклони, да донесе једну одлуку; нека се то каже.

Д-р Макс Шнудерл: Али, то Претседништво не може да уради.

Сава Косановић: Могло би да се каже: „Даје обавезна тумачења и обуставља извршење закона који нису у сагласности са Уставом“.

Претседник: Онда би ова тачка гласила: „даје обавезна тумачења о сагласности закона народних република и савезних закона са Уставом ФНРЈ и обуставља извршење закона за које нађе да нису у сагласности са савезним Уставом, уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“.

Светозар Вукмановић—Темпо: Народна скупштина не може донијети неуставан закон, а ако га донесе, она може и да га мијења.

Претседник: Ако је Народна скупштина на окупу, Претседништво ће у овом случају изнети ствар пред Скупштину да она то реши, а ако Скупштина није на окупу, Претседништво ће решити то питање и тражити накнадно одобрење Народне скупштине. Зато је и стављено овде: „уз накнадну потврду Народне скупштине“.

Милош Минић: По овој стилизацији, била Скупштина на окупу или не, Претседништво о томе решава. Зато треба да видимо да ли Скупштина може остати при закону који је противустанован, или претходно мора променити Устав.

Претседник: Нема изнад Народне скупштине судија који ће решити спор између ње и Претседништва, него она сама има то да реши. Ако је баш потребно да промени један параграф Устава да би тај закон важио, она ће га променити.

Коча Поповић: Ја налазим да ова реч „накнадно“ није довољна да би објаснила да се ради о времену када Скупштина не заседава; јер може се претпоставити да Скупштина и заседава, па да Претседништво да своје тумачење о сагласности једног закона са Уставом, и да после тога тражи накнадну потврду. Изгледа ми да ово није јасно стилизовано.

Претседник: И када је Скупштина на окупу, ја мислим да Претседништво треба да сврши тај посао.

Коча Поповић: Ако је тако, онда значи да ова формулација важи у оба случаја, и онда не видимо специфичност рада Претседништва када Скупштина није на окупу. Оно у сваком случају мора тражити накнадно одобрење, била Скупштина на окупу или не. Међутим, ми му признајемо ово право тумачења само онда када Скупштина није на окупу. Значи да ми нисмо унели у овај члан Устава оне особености које дају то право Претседништву у једном нарочитом случају.

Милош Минић: Хоће ли Претседништво имати то право само онда кад Скупштина не заседава, или и онда кад она заседава? По овој формулацији то је предвиђено за оба случаја.

Д-р Јован Ђорђевић: Тако је. То је један специјалан апарат за овакве случајеве, и те ствари морају ићи преко њега. Ако је Скупштина ту, одмах ће се тражити њена потврда, а ако она није на окупу, тражиће се накнадно потврда Скупштине.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја бих допустио да се унесе у Устав право тумачења о сагласности федералних закона са Уставом; или да се унесе у Устав могућност да Народна скупштина погријеши, то је немогуће. Тога нема ни у совјетском Уставу. Закони пролазе кроз Законодавни одбор и кроз Скупштину, и зато би било негодно да се у Уставу предвиђа могућност да су погријешили и Законодавни одбор и Скупштина.

Д-р Јован Ђорђевић: На овај начин је гарантовано да ће се респектовати уставне одредбе о подели надлежности државне власти. Ми имамо у Уставу једну врло важну одредбу: да у случају сукоба између савезних закона и закона република важе савезни закони. Сад се може догодити да скупштина једне народне републике, преко свога претседништва, лобија уставност савезног закона, и да тврди да је савез уствари прекорачио своју надлежност. Кад оне не би имале то право, значило би да им се одузима оно што је материјална база самосталне акције народних република и могућност извесне контроле у погледу рада савеза. Ако народна скупштина нађе да је по њеном мишљењу савезна Скупштина погазила Устав, онда се даје могућност да Претседништво својим тумачењем може привремено да каже који је закон уставан, и да уствари само суспендује и одложи извршење тога закона привремено до одлуке Народне скупштине ФНРЈ.

Милош Минић: То ће имати практичног дејства ако Скупштина случајно погрешити; иначе, ако Скупштина хоће, она ће спровести тај закон.

Д-р Јован Ђорђевић: Да се не би стварали сукоби између закона и да се закони не врше, потребно је да један орган каже који је закон у важности. (*Милош Минић:* То ствара претпоставку да се Скупштина може случајно огрешити о Устав). Код нас ће се то врло ретко дешавати. Гаранција тога што смо ми рекли да су народне републике суверене, и да оне врше самостално своја суверена права — налази потврду у овоме, и то је заиста потребно. Треба да постоји један орган који ће да каже своју реч о сагласности савезног закона и закона република.

Претседник: Али, што се тиче сагласности федералних закона са федералним уставом, то је само право њихове скупштине и никога више.

Д-р Јован Ђорђевић: Има овде једна ствар која изгледа сумњива. Ми би Претседништву могли дати право да тумачи несагласности закона са Уставом у случају сукоба закона са Уставом. То стварно није потребно и можда би

било сувишно. То има само у Америци. Овде би требало да оставимо случај који нас интересује, а то је сукоб између савезних и републиканских закона.

Претседник: Онда би могли рећи да даје обавезна тумачења о сагласности, о сукобу савезних закона и федералних закона.

Светозар Вукмановић-Темпо: Не могу они бити несагласни.

Милош Минић: Могу савезни закони бити несагласни са законима народних република.

Д-р Милош Московљевић: Уствари се решава о сукобу, а не о сагласности.

Д-р Јован Ђорђевић: То је уствари оцењивање уставности у случају сукоба између савезних закона и закона народних република.

Милош Минић: Оцењивање уставности код нас нема онај значај као у земљама где устав може мењати само уставотворна скупштина. Према томе, ако би наша Народна скупштина ФНРЈ донела закон који није сагласан са Уставом, она прећутно мења Устав.

Д-р Макс Шнудерл: Ако га је примила са квалификованом већином.

Милош Минић: Тако је. Друг Шнудерл има право, јер ако закон треба да измени Устав, онда треба да тај закон буде донет квалификованом већином. Друг Шнудерл указује на то да може да се деси да један закон не буде сагласан а да буде изгласан квалификованом већином. Зато ми морамо да оставимо један пропис који ће поставити питање несагласности закона са Уставом.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо имали то у виду кад је то стилизовано. То је био сукоб та два закона, односно гаранција да ће чл. 44 бити извршен. Ми овим параграфом дајемо могућност да народна република може да нападне за уставност закон који је привремено јачи од ње и да може у том случају Претседништво да каже да савезни закон није у сагласности и да га привремено обустави.

Милош Минић: То мора да се реши, јер за промену Устава потребна је већина целокупног броја посланика...

Светозар Вукмановић-Темпо: А ко тамо сједи? Законодавни одбор неће донијети промјену Устава. Тражиће квалификовану већину.

Милош Минић: Ја мислим да то није апстрактна, већ могућа и конкретна ствар.

Претседник: Долазим на идеју да би чл. 4 требало да гласи: „Донеси обавезна решења у случају сукоба закона са Уставом савезне републике“.

Владимир Симић: Ово што је истакао друг Ђорђевић, то је важна ствар у циљу заштите федералног права, да се не каже: ево, савезни закон је одузео права из чл. 44., па зато то може да остане. Оцена уставности треба да се односи на сукоб између федералних и савезних закона у вези са Уставом, да се не би окрњила права призната чланом 44.

Претседник: Не знам да ли се ствар може поставити тако да могу бити два случаја: да закон једне народне републике није у сагласности са Уставом, и треба то питање решити, и други случај да нека република нађе да неки савезни закон није у сагласности са Уставом, да је прешао границе и да крњи суверена права.

Д-р Јован Ђорђевић: То само у случају сукоба.

Претседник: Ако није тако, онда се ради о томе да ова тач. 4 треба да говори о оној последњој реченици из чл. 44 тач. 1 где се говори о осигурању сагласности устава република са Уставом ФНРЈ.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде су у питању закони, а тамо су у питању устави...

Претседник: А ко ће да решава сагласност устава република са савезним Уставом? Сама Скупштина?

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо дали Претседништву.

Претседник: Лепо, онда оставимо само Претседништво да решава у случају сукоба закона са савезним Уставом и, готово, нађимо само формулацију. Према свему овоме ова тачка 4 имала би да гласи овако:

„Даје обавезна тумачења у случајевима сукоба између закона народних република и савезних закона у вези с Уставом ФНРЈ и обуставља примену закона који је у сукобу са савезним Уставом уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“.

Постављам питање, да ли примате ову тачку 4 како сам је сад прочитао?

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја се бојим да овде не испадне двосмисленост и не дође до сукоба између савезних закона и закона републике и Устава?

Владимир Симић: Остало је при томе да се цени уставност закона и једних и других, и савезних и федералних. Према изјави д-р Ђорђевића овде је главно заштити право федералних јединица.

Светозар Вукмановић-Темпо: У томе погледу ја мислим да је овдје довољна тачка пета, у којој је речено: „даје обавезна тумачења савезних закона“. Тако стоји и у Уставу СССР.

Сава Косановић: Можда би боље било стилизовати тако

да се после речи: „закона народних република“ каже: „односно савезних закона“.

Претседник: Не, сукоб је баш између савезних закона и федералних закона у вези са Уставом. Ми испитујемо да ли федерални закон који је дошао у сукоб са савезним законом одговара Уставу или не, и тај се сукоб решава са становишта Устава. На основу савезног Устава решавамо сукоб између федералног закона и савезног закона, и кажемо ко је у праву.

Д-р Драгољуб Јовановић: А шта ће бити ако нема савезног закона него само федерални закон и Устав?

Светозар Вукмановић-Темпо: Моје је мишљење и ја гласам за то да се ова тачка 4 укине и да остане само тачка 5.

Д-р Макс Шнудерл: Случај сукоба између републиканског закона и нашег савезног Устава овде није обухваћен.

Д-р Драгољуб Јовановић: Можда би добро било да избацимо ову реч „између“ и „у вези“ па да ставимо „или“.

Милош Минић: Хоћемо ли оцењивати уставност савезних закона?

Д-р Јован Ђорђевић: Нећемо.

Претседник: Ја мислим да смо се ми споразумели да овај члан говори само о решавању сукоба између републиканских закона и Устава ФНРЈ. То треба казати. Можемо све ово да кажемо у једној реченици која би гласила овако: „решава сукоб између закона народних република и Устава ФНРЈ уз накнадно одобрење Народне скупштине ФНРЈ“.

Према томе можемо ли примити овакву стилизацију? (*Милош Минић:* Могу ли ја да кажем нешто?) Можете.

Милош Минић: То може да гласи да закони народних република нису у сагласности са Уставом.

Претседник: Не. Овде се каже: „решава сукоб између закона народних република и Устава ФНРЈ уз накнадно одобрење Народне скупштине ФНРЈ“. (*Коча Поповић:* Односно мења Устав).

У случају сукоба старији је савезни закон. Али неко треба да констатује да постоји сукоб и да каже, пошто је старији савезни закон, да он важи, а да овај не важи. Ја мислим да је ипак све јасно.

Д-р Јован Ђорђевић: Није јасно. Ова формулација није најзгоднија.

Претседник: Молим. Ја дајем онда одмор, а за време одмора изволите се споразумети и предложити како да ову стилизацију извршимо.

Коча Поповић: Ја мислим да би могле тачка 4 и тачка 5 да се споје и да гласе овако: „даје обавезна тумачења савезног Устава и савезних закона“.

Д-р Јован Ђорђевић: Не може.

Милош Минић: Ми смо пошли од тога да може постојати сукоб између закона и Устава. Није било јасно речено да ли савезних закона и закона народних република. Одустали смо од тога да се оцењују савезни закони. Према томе постоје још закони народних република и овде може бити говора само о томе. Друг Претседник предлаже да формулишемо где могу ти закони доћи у сукоб са Уставом.

Ово може имати смисла само ако хоћемо да се констатује да је Претседништво Народне скупштине тело које има да утврди да не важи закон народне републике.

Коча Поповић: Зашто морамо то уносити у Устав?

Претседник: То спада њему у надлежност. Ово не решава неки срески суд већ Претседништво Народне скупштине.

Д-р Јован Ђорђевић: Ова формулација коју је предложио друг Претседник даће оцену законитости закона народних република у вези са Уставом а да решавају саме републике у својој надлежности — није згодна.

Савезни интерес је само то да се обезбеди републикама да неће путем савезног закона да се измени Устав где су народне републике заинтересоване, а то је подела надлежности.

Милош Минић: Другим речима, хоћете републике да обезбедите на тај начин што би се самим Уставом могла да ограниче њихова права, а не савезним законима.

Претседник: Све формулације говоре као да се ради о заштићавању савезног Устава. Онда изволите да нешто у том смислу и предложите у коме говорите.

Д-р Јован Ђорђевић: Зато што је савез заштићен општом нормом: да су закони савеза јачи.

Претседник: Ја долазим до уверења да тачка 4 није потребна, ако нисмо у стању да јој дамо смисао.

Милош Минић: И ја се слажем да у том случају није потребна.

Претседник: Ја ипак мислим да у тој форми ми решавамо сукоб између закона република и савезног Устава...

Владимир Симић: Може да се деси случај да по једној извесној материји нема савезних закона, а има федералних закона.

Претседник: Ви ћете имати пуно закона у народним републикама којима неће бити одговарајући закон у савезу.

Може да буде случај да тај закон, или који члан тога закона, буде у сукобу са савезним Уставом.

Милош Минић: Онда ће бити у сукобу и са уставом републике, јер устав народне републике мора да буде сагласан са Уставом ФНРЈ. Зато ја мислим да смо дошли до тога да ову формулацију треба испустити.

Претседник: И ја сам истог мишљења.

Сулејман Филиповић: Другови, ја се слажем са предлогом да би овај став требало збиља избацити, и то с обзиром на члан 50. Молим вас да га прочитате. Ако дође до сукоба може се ствар подвргнути под овај члан. Осим тога, имате још једну ствар. Народна скупштина се састаје обавезно двапута годишње. Према томе, ако постоји сукоб између закона народних република са савезним уставом, увијек има могућности да се цијела ствар изнесе пред Народну скупштину која даје тумачења.

Претседник: Не даје:

Владимир Симић: Ради се о телу које ће то да установи. У федералним јединицама постоје федерални судови који ће ценити ту уставност закона. Ја сам поставио питање и остајем при томе да се може установити оцењивање уставности закона федералних република. Приговор постоји да тај закон мора одговарати у потпуности овом Уставу, јер материја закона није увек иста. На пример, једна материја постоји у савезним законима, а у републиканским те материје нема и обрнуто.

Милош Минић: Не може доћи у сукоб са Уставом ФНРЈ, а да не буде у сукобу са уставом народних република. У том случају закон би био у сукобу са оба устава.

Владимир Симић: Мора неко да има иницијативу.

Д-р Јован Ђорђевић: Постоји могућност да савез нема неки закон, а да републике имају. Федералне јединице узимају оно што је у њиховој надлежности.

Претседник: Ја не разумем, друже Ђорђевићу, зашто ви ову последњу формулацију не сматрате задовољавајућом: „Оцењује сагласност закона република са Уставом ФНРЈ уз накнадно одобрење Народне скупштине ФНРЈ“. Прима ли се? (Прима се). Оглашујем да је овако формулисана тачка четврта примљена.

(За овим је Одбор усвојио тачке пету и шесту чл. 74 без измена).

Претседник: (Чита тачку 7) „Врши право помиловања према прописима закона“. (Један глас: Треба ставити „амнестије и помиловања“).

По закону о давању амнестије и помиловања, који смо имали досада, право давања амнестије и помиловања при-

пада Претседништву. Али је Претседништво тада и законе доносило, и некада су се звале одлуке, а касније закони. Али ви имате да неко из апса пише молбу да се амнестира. Долазе и појединачне молбе осуђених лица за помиловање. Ми смо имали случајеве где смо појединачно решавали и по молбама амнестираних. (Д-р Јован Ђорђевић: Амнестија уствари то је давање групног негирања казне са свим последицама. То значи негирање закона. Онда је логично да онај који је донео тај закона, донесе и закон за амнестију — Милош Минић: Са свим последицама. — Д-р Јован Ђорђевић: Као да није постојао. — Милош Минић: То је аболиција). Свака амнестија садржи аболицију. Кад кажемо да је један кривац амнестиран, нестају све последице. (Д-р Јован Ђорђевић: Досије му се уништава). Има обавезу једино да надокнади штету неком приватном лицу. Остаје тако као да није био никада осуђен и нема никаквих последица ранијих казни. То може да буде дато не само групи него и појединцу, на његову молбу. Мислим да право давања амнестије треба и даље да остане Претседништву. Онда се оно не мора звати законом. Управо, досада то нису били закони него укази. Претседништво издаје указ о амнестији и он може бити општи и појединачни. Дакле, треба да стоји „врши право амнестије и помиловања према прописима закона“.

Д-р Макс Шнудерл: Узмимо појединачни случај, који је у поступку. Тај случај може да се сврши аболицијом, а амнестија долази после пресуде. Морамо ставити и „аболиције“. (Д-р Јован Ђорђевић: То су школске категорије. Амнестија укључује аболицију).

Претседник: Дакле, прима ли се тачка седма са формулацијом: „врши право амнестије и помиловања према прописима закона“. (Прима се).

Сава Косановић: А шта је са поверавањем састава Владе? Како с тим стоји; да ли Скупштина бира? То није предвиђено а требало би да буде. (Један глас: Скупштина бира). Онда треба предвидети горе да Народна скупштина бира Претседништво Народне скупштине и мандаторе за састав Владе.

Претседник: То би требало да уђе у члан 44. (Један глас: То имамо али то није довољно. Није казано ништа).

Сава Косановић: Казано је само за министре а не за Претседништво.

Претседник: Међу оне 24 тачке тога нема, а то мора да буде. Ту би требало да се каже да „одређује мандатора за састав Савезне владе и потврђује састав Владе“.

Михаило Ђуровић: Можемо у чл. 77, у другој алинеји да кажемо да Савезну владу именује и разрешава Народна скупштина — оба дома.

Претседник: Па да, то имамо у чл. 77.

Сава Косановић: Али како се поставља претседник Владе?

Милош Минић: Па то је ствар процедуре.

Претседник: Добро, добро. О томе ћемо код чл. 77 да решавамо.

Сава Косановић: Али то онда значи да Претседништво поверава, а не Народна скупштина.

Претседник: Идемо сад на тачку 8, која гласи: „додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије на предлог претседника Савезне владе“, а оно: „и министра народне одбране“ може да отпадне.

Сава Косановић: То значи да само претседник Владе предлаже а да други министри немају то право. (Гласови: Па то је једно исто. — Није то исто).

Претседник: Очигледно је да треба исправити разне грешке, уколико их је било, па да се предвиди нешто и за одликовања по цивилној линији и зато је најбоље онда да се каже: „на предлог претседника Савезне владе или појединих министара“.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја не бих то уносио.

Претседник: Зашто да ми искључимо да министар не може предложити толике ударнике, рецимо на саобраћајним радовима. Могло би да се каже: „на предлог претседника Савезне владе и министара Савезне владе“.

Д-р Јован Ђорђевић: Онда би најбоље било да се стави „на предлог Савезне владе“.

Претседник: Али онда то мора вршити цела Влада.

Милош Минић: Онда је најбоље да остане како стоји овде.

Сава Косановић: Треба нарочито нагласити да то може бити на предлог свих министара. Уосталом, може се предложити али се не мора даћи. Постоји Закон о одликовањима, који предвиђа, да министри могу предлагати одликовање, па чак и нижи војни команданти у рату.

Претседник: Онда нека буде овако: „на предлог претседника и министара Савезне владе“.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја нијесам за то. Да ли треба да буде овде „и“ или „или“. Једно или друго?

Претседник: Онда нека остане овако: „... на предлог претседника или министара Савезне владе“. Примате ли

овакву редакцију? (Прима се). Има ли кога против? (Тројица се јављају). Тројица су против.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих само напоменуо да није исти случај са цивилним и са војним одликовањима. Што се тиче цивилних одликовања предлози иду и од Савезне владе и од федералних јединица, и зато војна одликовања треба да имају нарочити положај. Зато министар народне одбране има нарочити положај. Ја мислим да не би могли да га изједначимо са осталим министрима.

Претседник: Је ли он међу министрима Савезне владе?

Д-р Јован Ђорђевић: Јесте, али линија по којој се дају цивилна одликовања није иста као војна. (Сава Косановић: То ће бити поштовано у Влади. Ако претседник Владе предложи војна одликовања, она ће се добити. Ако министар војни предложи војна одликовања, она ће се добити. Нико није компетентнији од војног министра да даје војна одликовања).

Претседник: Ми смо већ дали, уколико знам, одликовање „Орден рада“ на предлог Привредног савета и дали смо тако исто на предлог Министра саобраћаја. (Д-р Златан Сремец: И Министра народног здравља). Не знам да ли је било на предлог Министра народног здравља или на предлог Претседника Владе, али за ова два случаја се сећам да су били на предлог Привредног савета и Министра саобраћаја (Сава Косановић: У Закону о орденима предвиђено је да предлажу министри, а војна одликовања да могу за време рата бити пренета и на ниже команданте). У рату да. Може командант дивизије предлагати (Сава Косановић: Такав је текст закона. — Михаило Ђуровић: Зашто је баш потребно да то уђе у Устав? Закон ће то регулисати). Не треба да радимо сами без предлога Владе (Андрија Хебранг: у совјетском Уставу предвиђено је да Претседништво даје одликовања. Може и ово да остане).

Има реч друг Минић.

Милош Минић: Сваки ће министар давати предлог преко претседника Владе. Боље би било да остане: „На предлог претседника Владе“. А да ли ће уручити један или други, то је споредно. (Сава Косановић: Комплицирају се ствари за нижа мања одликовања. — Коча Поповић: Боље је да остане на предлог претседника Савезне владе. То је уствари колективно дело Владе). Нећемо ништа изгубити ако не говоримо о предлогу министара. (Д-р Јован Ђорђевић: Можемо рећи „на основу савезног закона“. — Сава Косановић: Нека то предвиди закон као што је уствари законом и предвиђено).

Претседник: Да кажемо: „према прописима савезног

закон", а оно даље: „на предлог претседника Савезне владе и министра народне одбране“ брише се.

Према томе тачка 8 гласила би: „додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије према прописима савезног закона“.

Примате ли овако измењену тачку 8? (Прима се). Објављујем да је тачка 8 примљена. Прелазимо на тачку 9.

Секретар чита: „ратификује међународне уговоре“.

Претседник: Има реч друг Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Овдје се поставља питање: да ли Претседништво може да ратификује међународне уговоре а да ови нијесу прошли кроз Скупштину. У том случају Претседништво би имало једну законодавну власт противно члану 51 а у свим другим случајевима је нема, а овдје, и то у најважнијој материји је има. Ја мислим да би овдје требало ставити „изгласане“, као што је горе у тач. 6 стављено: „проглашује изгласане законе“, да се дакле каже: „9) ратификује изгласане међународне уговоре“. Овако ми изгледа да се Претседништву у законодавној материји даје сувише велико право које у другим случајевима нема. Овдје се не би могло примити да накнадно измене то пред Скупштину, јер пошто се ратификација прими, она је обавезна.

Претседник: У члану 44 стоји: „склапање међународних уговора“. (*Андрија Хебранг*: У чију компетенцију спада?) У надлежност ФНРЈ, а сада ми то пребацијемо са овим на Претседништво. Јер шта су међународни уговори него уговори о ратификацији. Сада је питање, има ли таквих уговора који се могу ратифицирати указом а не законом и да се не мора донети закон о ратификацији? (*Милош Рашовић*: Нема, пошто је сваки међународни уговор за сваку земљу закон). Ја сам рачунао с тим за извесне мање значајне ствари, у којој ће се форми ратификовати, али кажемо да мора бити законска форма.

Има реч друг Андрија Хебранг.

Андрија Хебранг: Ми морамо донијети одлуку о томе да ли ћемо постати чланови међународне банке која би се створила по њим одлукама у Бретон Вудсу и та одлука мора бити готова до 3 или 4 јануара, а Скупштина није на окупу. Ми смо већ уплатили свој дио новца. Они који последије тога рока буду примљени, биће примљени под увјетима које ће им диктирати. Овако улазимо као оснивачи. (*Владимир Симић*: Ми немамо још устав). То знам. Зато ово и наводим као пример. Ако ми овдје вежемо да све то мора проћи кроз Скупштину да постане закон, ми ћемо

себи за 6 мјесеци, гдје су у питању ситне ствари, везати руке и нећемо моћи да радимо.

Претседник: Ја сам мислио да трговачки уговори и такве ствари не иду Скупштини на ратификацију, а ако се постави питање, може да се изнесе, али ми ћемо пред Скупштину износити крупније ствари. Према томе можемо променити форум и уместо закона рећи ратификација.

Д-р Јован Ђорђевић: То је један законодавни акт. Има разних форми, као што је указ, а ово је најбоље решење јер је Скупштини обезбеђено да врши ратификацију свих оних закона којима ће се мењати законодавство односно кад су у питању крупне промене.

Милош Рашовић: Ми предвиђамо у нацрту Устава да су међународни уговори у компетенцији Скупштине и свака конвенција мора да прође кроз ту форму.

Претседник: У члану 44 се каже да ФНРЈ врши сва права која су јој дата у надлежност Уставом. Затим се каже која права долазе у надлежност ФНРЈ, па се наводе и међународни уговори, а затим се у члану 50 овлашћује Народна скупштина да врши сва она права која припадају ФНРЈ; уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву. И ми сада дајемо то у надлежност Претседништву, а сваки страни дипломата моћи ће да види у Уставу да Претседништво има права да врши ратификацију.

Милош Рашовић: Онда је овде Претседништву дата законодавна власт?

Претседник: Није му дата законодавна власт, него право да ратификује, јер трговачки уговор је трговачки уговор, а ратификација може да буде извршена и у форми указа о ратификацији, ако то Устав одреди.

Михаило Буровић: Како то уређује међународно право?

Светозар Вукмановић-Темпо: У Совјетском Уставу то право припада Президијуму.

Коча Поповић: Код нас не постоји извесно тело које би могло да то ради. Одредба члана 44 предвиђа шта спада у надлежност Републике, а затим се у члану 50 каже да Народна скупштина ФНРЈ врши сва права која припадају Републици. Али, ја мислим да та одредба ни у ком случају није повређена, да не постоји никакав сукоб ако тело које врши ратификацију код нас буде Претседништво. Једно са другим није у сукобу, јер се ради само о разграничењу.

Претседник: Па то је исто и у Совјетском Савезу.

Коча Поповић: (Чита пропис совјетског Устава) Ту се конкретизује који су то лични органи, јер се каже: „...у

лицу својих личних органа“. И Претседништво је један од тих органа.

Претседник: Да, у Совјетском Савезу састане се Президијум и врши ратификацију и остало.

Д-р Јован Ђорђевић: Али, Президијум може да сазове и Врховни совјет. А овде је предвиђено да може и Скупштина да врши извесне промене, а у хитним случајевима дата је могућност перманентно заседавајућем органу да може да ратификује, јер има извесних међународних аката који нису закони и за које је потребно да их само Претседништво потврди. Ако је то један акт дубљег значаја који задире у законодавство или политику, онда ће се ако има могућности увек сазвати Скупштина. А то је све овим обезбеђено и ја мислим да при овоме останемо.

Андрија Хебранг: А пракса нека ријешити шта ће се изнијети пред Скупштину, а шта остати Претседништву.

Претседник: Прима ли се тачка 9? (Прима се). Прелазимо на тачку 10. Ја бих предложио да то мало скратимо, као што су урадили у Скупштини народа, па да кажемо: „поставља и опозива на предлог Савезне владе дипломатске претставнике у страним државама“.

Сава Косановић: Не би ли требало обухватити и генералне конзуле? Има земаља где је генерални конзул наш претставник, као што је то случај на пример у Аустралији.

Д-р Јован Ђорђевић: Ово може да се односи и на мале чиновнике.

Претседник: Да останемо при ономе, а да се касније споразумемо са другим одбором, да бисмо видели зашто су они тако урадили. А сада да пређемо на тачку 11. (Чита тач. 11 чл. 74).

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих ту предложио једну допуну. Да се на крају ове тачке додају речи: „код њега акредитованих“, да би се знало да је Претседништво тај орган код кога се акредитује.

Претседник: Ја мислим да се то већ подразумева, кад прима акредитивна писма.

Д-р Јован Ђорђевић: Потребно је да се из дипломатских разлога и то предвиди. А то прецизно предвиђа и совјетски Устав.

Д-р Милош Московљевић: Јесу ли они акредитовани код Претседништва? Онда то значи да је оно носилац суверености.

Д-р Јован Ђорђевић: Па јесте, у име Скупштине.

Претседник: Онда, на крају тачке 11 додаје се „код њега акредитованих“.

Коча Поповић: Ту допуну би боље било ставити после речи „писма“.

Претседник: Заиста, то је боље и јасније. Примате ли тачку 11 с том изменом? (Прима се). Прелазимо на тачку 12. (Чита тачку 12).

Д-р Милош Московљевић: Овај одредба је врло крупна, када се тиче рата и мира. Ја мислим да је то право Народне скупштине, и то се и овде види. Ово би требало јасно стилизовати, и зато предлажем да се тач. 12 стилизује тако да Претседништво о томе решава само онда ако је немогуће да се Народна скупштина одмах састане.

Андрија Хебранг: Ја мислим да су то тако крупни моменти да ту ништа не треба ограничавати. Ту имате два случаја: прво, оружани напад на Југославију и друго, извршење наших међународних обавеза. Ако нас неко нападне, ми ћемо се бранити иако Скупштина још није донела одлуку. Исто тако у случају извршења наших међународних обавеза, ми морамо одмах ступити у акцију.

Претседник: Ја мислим да је много правилније поступио Уставотворни одбор Скупштине народа, који је избрисао речи: „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то“, јер се овде ради о случају напада на нашу државу и о случају извршења међународних обавеза. Зато предлажем да се из тач. 12 чл. 74 изоставе речи: „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то“.

Прима ли се тач. 12 са овом изменом? (Прима се). Објављујем да је тачка 12 примљена.

Предлажем да тач. 13 чл. 74 гласи: „поставља и разрешава, на предлог претседника Савезне владе поједине чланове Савезне владе у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ“.

Прима ли се тач. 13? (Прима се). Објављујем да је тачка 13 примљена.

Предлажем да тач. 14 гласи: „одређује заменике члановима Владе на предлог претседника Савезне владе“.

Прима ли се тач. 14? (Прима се). Објављујем да је тачка 14 примљена. (Чита тачку 15).

Сава Косановић: Ако је комитет састављен од чланова Владе, зашто је онда погребно да то буде одобрено од Претседништва? А ако је потребно формирати комитет изван чланова Владе, онда је потребно одобрење.

Д-р Јован Ђорђевић: Мислило се на комитете чији претседници имају ранг министра.

Претседник: Уставотворни одбор Скупштине народа изменио је цео тај параграф. Тамо су стали на становиште

да у Савезној влади остану претседници Комисије за привредни план и Контролне комисије, а претседници оних других комисија да не буду чланови Владе, тако да опадају уопште комитети. Према томе, комитети за просвету, народно здравље и за социјалну заштиту били би комитети при Претседништву Владе, а њихови претседници не би били чланови Владе. Зашто је тамо заузет тај став који је прихватио и друг Кардељ, ја не знам. Они су у тач. 15 казали овако: „на предлог претседника Савезне владе, установљава нова, спаја и укида постојећа министарства и комитете у времењу између два заседања Народне скупштине, уз накнадну потврду Народне скупштине“.

Д-р Јован Ђорђевић: Према овим изменама, са којима се сложио и друг Кардељ хтело се да организација Владе буде што еластичнија, а да не буде тако строго постављена у самом Уставу. Та измена иде у два правца. Она наша одредба која је предвиђала да се путем закона установљавају нова и укидају стара министарства, то је сада бачено на Претседништво; а комитети који су замишљени при Претседништву Владе, или при Влади, постављаће се путем уредбе, јер њихови претседници неће бити чланови Владе, него ће извесни чланови Владе, поред својих ресора, руководити и тим комитетима.

Претседник: Ако код овог члана прихватимо формулацију коју су они дали, онда смо тиме прихватили све; јер они су изменили чл. 80 тако да гласи: „Савезна влада може за општа руководства у другим гранама, а државне управе, нарочито за послове просвете и народног здравља, који не улазе у састав министарстава, оснивати комитете при Претседништву Владе“. То сада треба примити или не.

Милош Минић: Ја мислим да треба усвојити то што су они усвојили.

Претседник: Код члана 81 опада „претседник комитета“ итд., а чл. 89 се мења и гласи: Савезна влада може за опште руководство у појединим гранама државне управе, нарочито просвете, народног здравља, социјалног старања итд. које не улазе у састав министарстава оснивати комитете при Претседништву Владе. То се може мало поправити.

Сава Косановић: Кад је брисан онај параграф онда не треба ни то.

Претседник: Кад смо ми то уносили у овај пројекат, мислило се да није потребно да у Савезној влади буде и министар просвете и министар правде, али се сматрало да ради ауторитета претседника тих комитета; за високе школе, за социјалну заштиту, за здравље, ради ауторитета њихових директива (јер они имају опште руководство) и њи-

ховог лакшег спровођења у народним републикама, да они буду чланови Владе. Сад се стамо на становиште, такво је мишљење у оном Одбору, да они не треба да буду чланови Владе, него да буду комитети код Претседништва Владе.

Милош Минић: Кад се каже да су ти комитети при Претседништву Владе, онда они не губе много од ауторитета.

Претседник: Мора да се предвиди ко сачињава Савезну владу и ми смо казали: „Савезну владу сачињавају: претседник, потпретседник, министри...“

Андрија Хебранг: Али ако имамо општу одредбу онда морамо рећи да Савезну владу сачињавају министри и претседници комисија, које ће од њих имати претседника министра, а које неће, то је практично питање.

Претседник: Претседник Савезне планске комисије и претседник Савезне контролне комисије морају да уђу и да буду означени.

Андрија Хебранг: Зашто да се за остале не каже?

Претседник: И они су то оставили, а остало су избрисали. После се каже да Савезна влада може за опште руководство имати и овакве комитете.

Милош Минић: То је сасвим разумљиво и треба и ми да то усвојимо.

Претседник: Ради се о чл. 74 тач. 15 која би у духу те измене гласила: „на предлог претседника Савезне владе установљава нова, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између заседања Народне скупштине ФНРЈ, уз накнадну потврду Скупштине“.

Коча Половић: У вези са овим могло би се поставити питање зашто у чл. 13 нема „уз накнадну потврду Скупштине“, кад се и ту говори о праву између два заседања. Ту се каже да поставља и разрешава на предлог претседника Савезне владе поједине савезне министре, а не каже се „уз накнадну потврду“.

Претседник: Може да поставља поједине министре.

Светозар Вукмановић-Темпо: Да ли поједине министре може да поставља Претседништво или Скупштина?

Коча Половић: Ако то врши Претседништво, да ли оно то може и онда када Скупштина заседа?

Претседник: Не, онда мора Скупштина.

Коча Поповић: Нема разлога да Претседништво не буде надлежно и кад Скупштина заседа. Ако се сматра да је довољно Претседништво кад Скупштина не заседа, онда је довољно и у једном и у другом случају, тј. и кад Скупштина заседа. Или треба брисати „између два заседања“...

Владимир Симић: Може да постави министре већ постојећих министарстава.

Андрија Хебранг: Друг Коча Поповић се враћа на чл. 13.

Претседник: Према томе морали бисмо и код тачке 13 додати „уз накнадну потврду Скупштине“.

Андрија Хебранг: Ја мислим да би се могле изоставити ове ријечи „између два заседања Народне скупштине“.

Претседник: Ми смо утврдили да Скупштина поставља Владу, и сада може само Претседништво између два заседања постављати и разрешавати поједине министре; не може да мења читаву Владу, али може постављати поједине министре, у случају да неко умре, или да дође до неког сукоба.

Молим вас, да ли се слажете с тим да се и на крају тачке 13 додају речи: „уз накнадну потврду Скупштине“? (Прима се). Објављујем да је тај додатак примљен.

Изволите чути даље. Тачка 14 већ је усвојена. Питам Одбор да ли прима тачку 15 у редакцији како сам је малочас прочитао? (Прима се). Објављујем да је тачка 15 примљена.

Секретар чита тачку 16.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је овде довољно рећи „под управом Савезне владе“ а оне остале речи изоставити.

Претседник: Према томе брисале би се речи „непосредном“ и речи „министраства односно комитета“ и остало би само „под управом Савезне владе“.

Прима ли се тачка 16 са овим изменама? (Прима се). Објављујем да је примљена.

Секретар чита тачку 17.

Претседник: Овде се говори о референдуму, ма да ја не знам шта ће нам референдум и за какве ће нам случајеве требати. Уосталом не подносим никакав предлог и немам ништа противу тога.

Д-р Јован Ђорђевић: Може се појавити потреба за извесним крупним одлукама и због тога треба оставити и ту могућност.

Претседник: Добро, примате ли тачку 17 како је предложена? (Прима се). Објављујем да је примљена.

Секретар чита чл. 75.

Д-р Драгољуб Јовановић: Овде се ништа не говори о роковима.

Андрија Хебранг: Поклапа се са роковима четворогодишњег трајања скупштине.

Д-р Јован Ђорђевић: Јесте, из осталих чланова види се да се поклапа са роковима Скупштине.

Претседник: Прима ли се чл. 75 какав је у предлогу? (Прима се). Објављујем да је члан 75 примљен.

(За овим је Одбор уовојио члан 76 без измена).

Претседник: Дајем 10 минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо рад. Молим вас да пре продужења дискусије решимо о томе како ћемо наставити свој рад. Ја предлажем да радимо сутра иако је недеља, јер 1 јануара, на Нову годину, нећемо радити. Остало нам је мало времена, а много параграфа. (Гласови: Али да радимо пре подне). Ја мислим да је згодније да радимо пре подне, да почнемо у 10 сати, па ћемо ваљда нешто урадити до 2 сата, а по подне да будемо слободни. (Гласови: Да почнемо раније. Да почнемо у 9 сати пре подне). Можемо. Онда сутрашњу седницу одржаћемо пре подне с тим да почнемо у 9 сати.

Настављамо дискусију у појединостима. Прелазимо на главу VIII — Органи савезне државне управе. Позивам секретара да чита члан по члан.

Секретар чита: Глава VIII — Органи савезне државне управе, члан 77.

Претседник: Примате ли члан 77?

Сава Косановић: Хоћемо ли да кажемо да Народна скупштина именује претседника? Хоћемо ли у овоме члану у другој алинеји да додамо реч „претседника“?

Претседник: Да видимо како ћемо да убацимо реч „мандатора“.

Андрија Хебранг: Могла би да дође једна одредба између садашње прве и друге алинеје.

Д-р Драгољуб Јовановић: Могло би да се каже овако: „мандатора за претседника Владе одређује“, да се на почетку ставе ове речи, а да онда остану речи: „Савезну владу именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома“.

Влада Зечевић: Ми смо већ у пракси имали то питање. Друг Тито је прошли пут поднео оставку Владе скупштини, Скупштина је није уважила и дала му је поново поверење.

Сава Косановић: То је случај комплетне Владе. То није претседник Владе. То није именовање Владе. Ја мислим да бисмо то могли да ставимо.

Претседник: Али имамо не само праксу него и Пословник по коме Скупштина одређује мандатора, а мандатор подноси листу Владе на одобрење Скупштине.

Милош Минић: Мислим да не треба да се читава ова процедура регулише Уставом. Овде је јасно да Савезну владу именује и разрешава Народна скупштина, а процедуру по којој се то врши можемо да оставимо Пословнику.

Сава Косановић: То је важна ствар. Требало би да се овде регулише.

Андрија Хебранг: Пракса је већ решила.

Претседник: Заправо ова формулација не одговара тачно процедури. Не именује Скупштина Владу, него Скупштина именује само мандатора, а мандатор саставља Владу и доноси састав Владе на одобрење.

Михаило Ђуровић: Али онда је Скупштина именује.

Претседник: Јесте да именује, али ипак има једна нијанса.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих био против ове допуне и не бих се сложио са предлогом да се унесе поступак о саставу Владе у Устав, јер то није материја за устав. Ако бисмо унели ту материју испала би нека комбинација између нашег система и парламентарног система који истиче претседника и регулише организацију врховне државне власти. Мислим да је потпуно исправно решење да се ово регулише у оквиру Пословника, јер је то ствар која се одиграва у оквиру овлашћења које има Скупштина.

Да не би било извесне сумње ја бих предложио да се ова реч у другој алинеји „именује“ замени и да се стави реч „бирал“.

Сава Косановић: Комплицирате ствари.

Д-р Јован Ђорђевић: Ништа се не комплицира. Ми подвлачимо принцип изборности Владе, а цео поступак остављамо да се одигра у оквиру Скупштине, а то је у оквиру Пословника. То је једна принципијелна ствар. То није уставна материја. Чак ни парламентарни режими нису унели у своје уставе то осим што је то унето у уставима које су правили извесни професори. Иначе, сви парламентарни уставни нису уносили те одредбе у устав.

Сава Косановић: То ништа не би слабило тај принцип. Систем изборности је предвиђен код нас од избора у селу до избора на врху државе. Ово ништа не би слабило тај принцип.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо овде, у Уставу, унели принципе. А ова је ствар која се предлаже процедура, то је ствар Пословника. Пословник је исто тако закон. Треба ипак оставити извесну еластичност.

Сава Косановић: Претседник има извештај положаја. Ја сам мислио да се само нешто предвиди. Ништа се овим не слаби. Напротив, разјашњава се.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде је најважније како постаје Влада, а какав је однос Владе према Скупштини и све друго биће регулисано законом.

Милош Минић: Ја не видим озбиљне разлоге да се та процедура уноси у Устав. Процедура може да се унесе у Пословник. Пословник је, као што знамо, закон. Зато мислим ако би се усвојио предлог г. Косановића ништа се не би добило, нарочито у овом члану, јер то не одговара ни првом ни другом, ни трећем ставу. У овоме члану су начела која регулишу однос Владе према Скупштини, како настаје, како постаје, а не процедура.

Претседник: Ова формулација своди ствар на суштину, а то је да је Скупштина та која именује, јер ипак све министре, на крају крајева, именује Скупштина, а после тога долазе претседник и секретар да потпишу указ.

Сава Косановић: Изгледа као да Скупштина именује Владу по кандидатским листама.

Милош Минић: А не. Онда би се ставило да именује са кандидатске листе. Не може се извући такав закључак. Ја се не слажем с тим. Можемо да кажемо: именује свој извршни орган.

Претседник: Прима ли се члан 77? (Прима се). Објављујем да је члан 77 примљен.

Секретар чита члан 78.

Претседник: Ја мислим да се она реч „нарочито“ може да брише, и да остане „на основу законског овлашћења“.

Д-р Милош Московљевић: Ја мислим да има неки смисао што је речено „нарочито“. Хтело се да се каже да за сваку такву уредбу треба да постоји специјално овлашћење, а не опште. Овде се можда мисли на то да се за сваки случај има нарочито овлашћење.

Д-р Јован Ђорђевић: Могу да буду генерална овлашћења.

Милош Минић: То „нарочито“ не улази у састав имена. Може да испадне.

Претседник: Влада може да има једно генерално овлашћење да доноси уредбе са законском снагом, као што је Привремено народно претставништво 1920 године на последњој седници овластило владу да доноси уредбе са законском снагом. Ја бих то избрисао. То може да изостане. (Д-р Јован Ђорђевић: Може слободно да изостане). Ја мислим да би требало рећи: „она се стара и проверава“. То

ми је јасније. (*Милош Минић*: Ја мислим да је овај израз „стара“ довољно широк да обухвати и контролу).

Претседник: Јесте ли за то да се реч „нарочито“ брише? (*Гласови*: Може).

Д-р Јован Ђорђевић: То проверавање претставља једну активну функцију која обавезује. То је нешто јаче од израза „старање“.

Претседник: Ја мислим да можемо рећи „она се стара с тачном извршењу савезних закона и контролише њихово тачно извршење“.

Д-р Милош Московљевић: Пре тога је казано да она доноси обавезна упутства ради извршења савезних закона. То значи да нижи органи извршују те законе и према томе не треба да се говори о томе да се стара.

Претседник: Тако је. Према томе, овај чл. 78 би гласио — прва алинеја: „Савезна влада ради на основу Устава и савезних закона“. Друга алинеја: „Савезна влада доноси уредбе за примену закона и уредбе на основу законског овлашћења, обавезна упутства ради извршења савезних закона и контролише њихово извршење“. Трећа алинеја: „Уредбе, упутства и решења Савезне владе потписује претседник Владе и надлежни министар“.

Примате ли тако стилизовани чл. 78? (*Прима се*). Објављујем да је чл. 78 примљен.

Секретар чита чл. 79.

Претседник: Ја мислим да апелујемо на д-р Московљевића што с тиче граматике. (*Сулејман Филиповић*: У чл. 79 стоји: „Уредбе, упутства и решења“, дакле без „г“). Треба да стоји: „Уредбе, упутства и решења Савезне владе обавезна на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије“.

Примате ли чл. 79? (*Прима се*). Објављујем да је чл. 79 примљен.

Секретар чита чл. 80.

Претседник: Ја се овде слажем са предлогом који су учинили у оном другом Одбору, по коме су први став знатно скратили и он гласи: „Савезна влада усмерава и усклађује рад својих министарстава, комисија и комитета“. Примате ли да и ми скратимо? (*Прима се*).

У другом делу где се каже „решава о законским предлозима Владе и појединих министара“, треба „решава о законским предлозима појединих министара“ тако да речи „Владе и“ могу да се бришу. (*Влада Зечевић*: Зашто се брише „Владе и“? — *Андрија Хебраг*: Сваки је министарски предлог који усвоји Скупштина уједно и предлог Владе). Боље да бришемо „појединих министара“, а „Владе“

да оставимо. (*Д-р Јован Ђорђевић*: Овде је битна ствар да се координира рад министара. — *Сава Косановић*: Место „министара“ треба ставити „чланова Владе“). Овде се ради о томе да Влада решава о законским предлозима појединих министара. (*Сулејман Филиповић*: „појединих чланова Владе“ уместо „министара“. — *Михаило Ђуровић*: Законодавну иницијативу имају и народни посланици). Кад један члан Владе изради законски пројекат он је дужан да га поднесе Влади да се о њему продискутује. (*Андрија Хебранг*: Њега не обавезује то ако пропадне у Влади да га поднесе Скупштини као посланик). Овде се не ради о односу Скупштине према тим предлозима, него се ради о томе да Савезна влада решава о законским предлозима појединих министара. То значи да је сваки министар дужан да изнесе на седницу Владе законских пројекат. Дакле, треба да остане „решава о законским предлозима појединих чланова Владе“. Примате ли чл. 80 са изменама? (Прима се). Објављујем да је чл. 80 примљен.

Изволите чути чл. 81.

Секретар чита чл. 81.

Претседник: Пошто смо се малопре сложили са укидањем претседника комитета као чланова Владе, онда треба логички да исправимо као што смо и тамо исправили. (*Д-р Милош Московљевић*: Ја се нисам сложио. — *Андрија Хебранг*: Нисмо примили. — *Сава Косановић*: Нисмо гласали о томе). Примили сте тачку 15. Да, она не садржи то.

Реч има Анте Рамљак.

Д-р Анте Рамљак: Одбор Скупштине народа пошао је добрим путем када је ове називе претседника комитета и комисија укинуо. Ја сматрам да нема разлога да се један члан Владе назива претседником комисије или претседником комитета, а други да се назива министром. То ствара само пометњу и народу неће бити јасно шта је то претседник комисије и претседник комитета, па претседник Министарског савјета и министар. Треба да буде једноставно и да се каже: имамо министра, имамо претседника Министарског савјета.

Сама комисија и комитет значи нешто привремено и они се могу основати у сваком министарству кад министар нађе за сходно. На примјер, комисија за ову или ону ствар може се установити министровом одлуком. Ја мислим да се мјесто претседника комитета или Планске комисије итд. може казати министар плана. Под претседником Владе стоје сви министри, јер Претседништво Владе садржи у себи појам свих министарстава, па онда и сва та министарства треба да буду под претседником Владе и да се

ови комитети претворе у министарства која би имала да се поистовјетују са министарствима федералних јединица јер свако министарство федералне јединице има код себе послове који су идентични са пословима у савезном министарству. И тако поједино министарство може мјесто 300 чиновника имати 3 чиновника. Тако рецимо у ресору министарства унутрашњих послова може сеоски одборник вршити и послове министарства народног здравља. Ово установљивање нове терминологије не одговара стварности и неће бити приступачно народу и народ неће моћи да разумије то ново организовање. Ето, зато сам ја против тих назива „комисија и комитета“ и налазим да је боље да се каже само „министарство“ да би се избјегла пометња.

Д-р Милош Московљевић: Ја се слажем са другом Рамњакџом у погледу терминологије. У овом Уставу има много термина који нису у складу са њиховим значењем и досадашњом употребом, а који уносе збрку у схватањима. То је једно. Друго, налазим да не треба испустити из члана 81 комитете за високу школу и науку, за заштиту народног здравља и за социјално старање. Ја напротив мислим и држим да овај комитет треба да буде не само за високу школу него за просвету уопште. И ако се хоће о просвети једне народне републике да води старање треба да постоји једно заједничко руководство које ће водити просветну политику за све наше школе исто тако као што се мора водити и једна привредна политика. Јер наш народ је страдао баш због тога што није била усвојена и утврђена, једна општа просветна политика која би водила рачуна о свим нашим крајевима и радила на томе да се и они крајеви који су просветно и културно заостали подигну. Није довољно предати у надлежност појединих република то старање, њих треба и помоћи јер неће бити можда довољно кадра да они достигну ниво на коме се налази народ једне друге народне републике. Да изнесем једно упоређење са нашим основним школама. У доба радикализма проглашен је принцип опште обавезне основне наставе. Међутим, она је остала на папиру и ми данас у Србији имамо 51% неписмених. А зашто? Зато што су школе биле остављене на вољу појединих села. Сматрало се да је то народна ствар и да народ треба да се брине о њима, али тај народ није хтео да издржава све школе. Ја се бојим да и сада може бити и то не вољно, него невољно, случајева да се просвета неће моћи развијати како треба. Зато је и потребно да буде једно опште руководство које би се трудило да наша земља у културном погледу што пре надокнади оно што је изгубила. Јер ту може у првом реду вредити

утакмица међу народним републикама, али би требало и савезна власт да настоји да утакмица буде што ефикаснија. Нису у питању само високе школе које треба да уредимо по једном општем плану. Не може бити у Загребу универзитетска настава друкчија него што је у Београду. Не може бити друкчији ни наставни план итд. Може универзитет бити друкчији по избору својих наставника, по квалитету њиховога рада, али настава мора бити организована како у једном, тако и у другом, трећем, четвртном и петом универзитету. Није довољно одвојити само високе школе. Целокупна просвета је један организам и школе се надовезују и проистичу једна из друге. Досад се о томе није водило рачуна него су се развијали универзитети за себе, не водећи рачуна о потреби развијања нижих школа. Ја се надам да ће то све бити и друкчије и боље, а боље ће бити свакако ако се не остави свакој федералној јединици да ради како хоће без једне директиве за рад у школама. Узмимо овакав случај: онај ко буде предлагао оквирни просветни закон, па било то министар просвете или председник комитета за просвету, он мора да гледа да начин школовања буде подједнак у свим јединицама, а не да у једној јединици рецимо једно школовање буде шест година, а у другој осам година. Стога ја налазим да је погрешно да се просветно-културно развијање остави појединим републикама. Исто вам је тако и у области народнога здравља. И у народном здрављу прилике стоје лоше и ту морамо ми доћи у помоћ да се те лоше прилике поправе. Ту има такође много да се ради. Исто тако потребно је да се министар или председник комитета, не знам како ће се он уопште звати, о томе стара. Исти је случај и код социјалног старања и за њега треба да постоји комитет или министар, ако би министарство вршило све те послове, који ће о томе да се стара. Ако би министар вршио све те послове, онда би по мом мишљењу требало да тај комитет отпадне.

Ето, толико сам сматрао за потребно да кажем у корист овакве стилизације, каква је била овде, с том разликом да би требало заиста променити ове речи „комисија“ и „комитет“, из разлога које је друг Рамљак изнео.

Претседник: Има реч друг Златан Сремец.

Д-р Златан Сремец: Другови, разлози који су руководили ове наше другове да ове комисије и комитете пребаце у Претседништво Владе и да њихови претседници, или како ће се звати, не буду чланови Владе него при Претседништву, разумљиви су и мислим да су руководени нашим досадашњим искуством. Ја ћу поменути примјер који

ми је најближи — народно здравље. Без сумње да се у Федеративној Народној Републици Југославији мора водити јединствена здравствена политика. Али, досадашње искуство нам је показало да је савезно Министарство народног здравља, које сам ја водио, захватило много материје, која de facto мора да остане народним републикама. И сталан је приговор Министра народног здравља Србије, Министра народног здравља Хрватске и Министра народног здравља Словеније, (углавном су ова тројица нас објективно критиковала и говорила) да смо ми апсорбирали многе послове који спадају у њихову компетенцију. И баш зато држим, иако се води једна јединствена политика, да је довољно да постоји једна комисија или комитет у Претседништву Владе а да не постоји Министарство народног здравља.

Претседник: Има реч друг Сава Косановић.

Сава Косановић: Ја бих имао једну малу примедбу. Сложио бих се са овим излагањем што је рекао друг Московљевић. Што се тиче здравља, има интернационалних организација које су нас помагале у старој Југославији и ко ће сада у питању здравственом репрезентирати Југославију. (*Претседник:* Претседништво Владе). Код нас је велика разлика између здравственог стања Црне Горе, Македоније и Босне. Та разлика нас је гонила да предвидимо оквирне законе.

Претседник: И ја бих нешто рекао. Не ради се овде о питању термина, да ли је нешто комитет или министарство итд., па да не тражимо нов назив него да их назовемо министрима. Ти називи повлаче и друкчију организацију. Једна је ствар министарство а друга један комитет, чији би претседник био члан Владе, и трећа, један комитет који је при Претседништву. И за ту друкчију организацију огромно је мање чиновништва и послова. И мени је било тешко да се сложим с тим да претседници ова три комитета, како су били предвиђени у овоме нацрту, не буду чланови Владе. Моје је мишљење било да је потребно ради ауторитета претседника Комитета народног здравља, социјалне заштите и просвете да га тако назовемо, боље него претседник Комитета за високе школе и науку, ја сам мислио да ради њиховог ауторитета и ради ауторитета њихових упутстава и директива они имају ранг чланова Владе. Али можда неће имати ништа мање ауторитета као претседници комитета при Претседништву Владе, пошто ће онда донекле њихова упутства ићи као упутства Претседништва владе, тако да ће бити покривени ауторитетом читаве Владе а не само једног претседника, свака њихова одлука имаће пуни ауторитет. Настоји се да то мало тело буде са што мање чиновни-

штва и што мање посла. Ту је донекле и питање уштеде. Друго, очигледно је да ми имамо тамо гаранцију да донесемо основна начела, значи оквирне законе. Дајемо основна начела за организацију и здравствене службе и просвете и социјалне заштите и даље од тога не треба и не можемо ићи. Ја на пр. мислим да се може у Загребу Медицински факултет организовати, ако хоћете, и по програму и наставном плану прилично друкчије од Медицинског факултета у Београду. Они ће имати нешто основно једнако, али, богами, у разним стварима не. Ја мислим да би један могао да каже да ће се за 5 година свршавати факултет а други за 6. Могу имати разне ствари и не мора да се поклапа да то буде апсолутно идентично. Пракса ће показати који је метод бољи, па ће један преузети касније од другог (*Сава Косановић*: Квалификације из једне јединице да вреде и у другој јединици). Извесни основни принципи за организацију морају бити једнаки, и то ће бити обезбеђено оквирним законом, али друго што не мора бити, имаће могућности да се слободно и еластично ради. (*Сава Косановић*: Неће ниједан факултет узети *numerus clausus* да затвори приступ студентима за своју јединицу). Јасно је. (*Сава Косановић*: Може на пример Загребачки универзитет направити *numerus clausus* и неће примати из друге јединице). Може оквирни закон да реши и зато смо и предвидели.

Ја мислим да можемо прихватити то да се успоставе ти комитети.

Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: На пример, на Београдском универзитету испити појединих ђака који су полагали пред неким комисијама за испитивање у току окупације, поништени су са разлога да те комисије нису биле квалификоване да изврше испитивање, док је на Загребачком универзитету завршило школе 5 генерација и није ништа било. (*Сава Косановић*: Има студената који су свршили у Италији за време рата и признате су им квалификације). И то као стипендисти из Хрватске. Такве ствари не би смеле да се дешавају (*Сава Косановић*: То мора бити јединствено а сада није једно исто. — *Андрија Хебранг*: Ако се признаје у Хрватској треба и у Србији признати. — *Милош Минић*: Зато је Комитет да одређује начела. — *Сава Косановић*: Прави се разлика, која незгодно делује).

Претседник: А има један *numerus clausus* одоздо. На наш Медицински факултет мислим да треба да дође око 600 студената из Македоније. (*Андрија Хебранг*: Укупно 600, а на Медицински свега 83). Они траже да сви буду примљени у Београду и изјављују да не би хтели да пола буде овде,

а пола у Загребу и да ће ако не буду сви у Београду ићи на траг.

Д-р Анте Рамљак: Ја видим да ви нијесте схватили у чему је бит онога што сам ја изјавио. Ја не видим у чему ће организација комитета бити јевтинија од организације министарства, јер и комитет, односно комисија, може имати исти број чиновника, па према томе и исте издатке као и министарство. А један комитет или комисија не може имати снај ауторитет, па чак и ако су при Претсједништву Владе, као што га може имати једно министарство; да не улазим у компетенцију, јер могу имати исту компетенцију. То тијело може да даје само извјесне научне директиве, а да не рјешава никаква конкретна акта, али би ипак могло да се зове министарство. (*Претседник:* Зашто да се зове кад није?). Па мислим кад се у једној републици може звати министарство, може и у Савезној влади да постоји као министарство. Ресор народне одбране, на примјер, има своју компетенцију. Министар народне просвјете нема то... (*Милош Минић:* Различита је организација). А није ни министар паша који наређује а да не пита ни начелника или стручњаке, па може да има и три комисије а не једну, али ће он комисију одредити да испита извјестан случај. Зато бих ја био мишљења да се у овом члану стави да су чланови Савезне владе претсједник Савезне владе и поједини ресорни министри, с тим да једна особа може водити највише два ресорна министарства.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих само поставио питање зашто се придаје већа важност пољопривреди и шумарству, или рецимо правосућу, него просвети и народном здрављу? Јер, та се министарства предвиђају. Ја мислим да су на истом рангу и просвета и народно здравље и ако има разлога да буду предвиђена ова као савезна, зашто не би била предвиђена и министарства просвете и народног здравља. Кад има послова за правосуће, пољопривреду и шумарство који су и савезни и републикански, онда мислим да исто тако има послова који су и савезни и републикански и у области просвете и културе и у области народног здравља. Зашто се они деградирају?

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих хтео да нагласим да ово питање о организацији наше Савезне владе није ни најмање једно терминолошко питање, него једно суштствено питање. И ако се пажљиво испита оно што је битно у овом другом делу Устава, а то је подела надлежности, онда ћемо видети да ми у тој подели надлежности имамо извесних послова у којима савез има целокупну и законодавну и извршну власт, има опет других послова по којима савез има

само један део надлежности и најзад по трећим пословима савез је задржао само извесну надлежност координирања и доношења општих принципа, слања извесних упутстава, ради усавршавања службе и усклађивања и изједначавања.

Комитети нису само неко друго име за министарства, него и име за једну организацију чија је уставна база сасвим друга него што је уставна база министарстава. Они нису одређене гране управе, као што су министарства, и ми овом организацијом наше Савезне владе, градирајући на комисије, министарства и комитете, потврђујемо организационо оно што смо казали у општим прописима о подели надлежности. То је једна гаранција начела јединства власти и цео Устав је заснован на томе. Једино је питање: да ли ће комитети бити у саставу Владе, или ће бити при Претседништву Владе. То би питање требало решити. Али, засада је најбоље решење да буде при Претседништву Владе. А од људи који буду руководили зависиће и углед њихових упутстава која буду доносили. Они ће се старати да припреме општа начела за законодавство и руководство у области просвете и здравља. А у области просвете и здравља најбоље се и огледа аутономија која је дата федералним републикама. Јер, у просвети сигурно да федералне јединице имају већу компетенцију него у правосућу, нарочито у периоду кад изграђујемо правосуће путем јединствене праксе, кад организујемо економско јединство које је неопходно потребно.

Онда, ми имамо Врховни суд који има велику улогу. Ниједна установа нема тако доминантну улогу као што је има Врховни суд у пословима његове надлежности.

Претседник: Према томе, ја предлажем да ми усвојимо да се члан 81 сведе на ово: „Савезну владу сачињавају: претседник, потпретседници, министри, претседник Савезне планске комисије и претседник Савезне контролне комисије“. А оно даље до краја првог става имало би да отпадне. Мислим да је врло јасно због чега претседници тих двеју комисија треба да буду чланови Савезне владе, с обзиром на огромну важност њихових послова. Чак би ти претседници могли да дођу испред министара, јер је њихова функција врло важна.

Милош Минић: Боље је да остане у овом првом ставу овакав ред као што је овде у нацрту Устава, због самог ранга.

Претседник: Није овде у питању ранг, него подвлачење важности њихових послова.

Михаило Ђуровић: Зар не би било боље да се у члан

81 пренесе друга алинеја члана 83 која гласи: „Савезна влада може имати и министре без ресора“.

Влада Зечевић: Нема потребе нарочито наглашавати министре без ресора, кад се овде говори уопште о министрима.

Милош Минић: Други став члана 83 треба да остане у том члану, јер је он у органској вези са првим ставом тога члана.

Претседник: Ја мислим да то баш лепо спада овде у члан 81, јер се овде каже ко сачињава Савезну владу, а затим би се казало да могу бити и министри без ресора. То је сасвим органски и лепо. (*Сава Косановић:* Онда би било боље да члан 87 постане члан 83). Тамо то мање опада. Тамо се говори о савезним министарствима и о савезно-републиканским министарствима. А кад се говори о томе ко сачињава Владу, и кад се каже да у њој могу бити и министри без ресора, онда то баш спада у члан 81.

Влада Зечевић: Мени није јасно зашто бисмо овде калемили нешто што постоји. Ако то треба да буде у члану 83, нека тамо и остане, а ово да остане у члану 81, као што је предложено. Министар је министар, па био он са портфељом или без портфеља.

Претседник: Ја сам се трудио, као претседник овог Одбора, да наш рад ускладимо што више са радом оног другог Одбора. Они су члан 83 брисали па су други став члана 83, о министрима без ресора, преbacили у члан 81 као другу алинеју тога члана. А од првог става члана 83 направили су први став члана 85 који гласи: „Чланови Савезне владе се налазе на челу одређених грана државне управе, које улазе у надлежност ФНРЈ“. А онда, као други став члана 85 долази његов садашњи први став који гласи: „Министри, комисије и комитети Савезне владе издају правилнике ...“ итд. То је добро спојено и мислим да то можемо и ми прихватити, а други став члана 81, који говори о полагању заклетве, они су претворили у посебан члан 82. А садашњи члан 82 постаје члан 83, док садашњи члан 83 испада.

Д-р Анте Рамљак: Министри који немају никаква посла низавију се министрима без ресора, а тамо гдје се говори о претседницима комитета речено је да им се не може дати назив министра, јер им је преуска компетенција.

Претседник: Кад се каже министар без ресора, то је министар без министарства, а када кажете на пр. министар народног здравља, то је министар са министарством, и њему треба и помоћник, и начелници, и други службеници.

Дакле, примате ли да члан 81 гласи овако: „Савезну владу сачињавају: претседник, потпретседници, министри, претседник Савезне планске комисије и претседник Савезне контролне комисије“.

„Савезна влада може имати и министре без ресора“? (Прима се). Објављујем да је члан 81 примљен.

Досадашњи други став члана 81, постаје сада члан 82.

(За овим је Одбор усвојио нове чланове 82 и 83 с тим да се досадашњи члан 83 брише).

Секретар чита члан 84.

Д-р Милош Московљевић: Значи да чланови Савезне владе одговарају само држави.

Претседник: Напред је предвиђено, зашто ће и ту? Ту се ради о министарској одговорности, и каже се: „Чланови Савезне владе су кривично одговорни за повреде Устава и закона при вршењу службене дужности“. Прима ли се чл. 84? (Прима се). Објављујем да је члан 84 примљен.

Секретар чита члан 85.

Претседник: Молим, ту код овог члана треба да убацимо као прву алинеју следеће: „Министарства Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежност ФНРЈ“. После тога досадашња прва алинеја постаје друга, друга алинеја постаје трећа, а трећа се брише, зато што смо то ликвидирали малопре.

Друга алинеја треба да гласи у почетку: „Министри и комисије Савезне владе издају правилнике ...“, значи да смо изоставили реч „комитети“.

Примате ли овако измењен члан 85? (Прима се). Објављујем да је чл. 85 примљен.

Секретар чита чл. 86.

Претседник: Члан 86 требало би брисати, јер је то речено. Примате ли да бришемо члан 86? (Прима се).

Према томе члан 87 постаје сада члан 86.

Секретар чита чл. 86.

Претседник: Има ли ко што да примети?

Месуд Хотић: Ја бих предложио да се само промијени ред којим су наведена министарства, тј. да прво буде Министарство народне одбране.

Претседник: То је стари утврђени обичај, прво дође Министарство спољних послова, па онда остала министарства.

Д-р Анте Рамљак: Овдје је опет нека нејасна терминологија. Ја држим да то народу неће бити јасно. Нијесам нашао никакво ново ријешење на основу кога би се то уредило, али држим, по мом мишљењу, а ради јединства народне власти, да би сва министарства требало да врше сво-

je poslove preko republikanskih ministarstava. Zasto na primer ne bi mogao onaj direktor zeleznica takojer da se zove ministar zeleznica za Bosnu i Hercegovinu?...

Председник: Области појединих дирекција не поклапају се са федералним јединицама.

D-r Ante Ramljak: Baš zbog toga ja to i predlažem, radi jedinstvenosti narodne vlasti, radi jedinstva ekonomije. Ako će svako ministarstvo i sve grane uprave i dalje dijeliti državu onako kako njima momentalno konvenira, onda ćemo imati 15 raznih podjela. Može se naći način da se to uredi. Ja sam to studirao i napisao o tome studiju od 19 stranica i žao mi je što sam to izgubio. Može se naći kompromis da cijela zemlja bude jedinstveno podijeljena. Onda će se i vlast i ekonomija moći mnogo brže i lakše obaviti. Ovako, kada svako postavlja svoju podjelu, nastaje suvišna birokratija.

Ja upozoravam baš ovom prilikom da se svaki čas pominju komiteti, pa kao će se zvati činovnici komiteta; čas se spominju republikanski činovnici, čas savezni činovnici i čas činovnici komiteta itd. Ni ja kao pravnik ne bih sve to mogao upamtiti akamolj čovjek sa osnovnom školom. Ja idem u narod pa vidim kako se to shvata. Narod ne može sve ovo da čita. Lako je napisati Ustav, ali treba znati šta hoće narod. Na ovaj način mi raspapčavamo i razbijamo jedinstvo terminologije i jedinstvo ekonomije.

Ja mislim da bi se na ovoj stvari trebalo više zadržati i da centralna vlada sve te poslove treba da vrši preko republikanskih ministarstava. (*Jedan glas:* I poslove narodne odbrane). Da, i narodne odbrane. Ako je to narodna vojska, zašto ne bi i narod u tome učestvovao, zašto narod ne bi imao uvida kod mobilizacije vojske, jer narod je stvorio ovu vojsku, a nijesu je stvorili sami generali. I onda, zašto, na primjer ne bi Vlado Šegrt bio ministar odbrane za cijelu Bosnu i Hercegovinu, kao najviša vojna ličnost?

Isto tako za **Ministarstvo vanjskih poslova**. Recimo, pojavi se izvjestan sukob sa izvjesnom državom. Za taj sukob interesuje se cio narod, a ne samo činovnici koji vode spoljnu politiku. Stoga treba i cio narod da kod toga učestvuje. Zašto na pr. u jednome selu ne bi bio jedan odbornik koji bi imao resor ministarstva vanjskih poslova i sve što se dešava u vanjskoj politici on bi pratio i propagirao tu vanjsku politiku; na pr. naš savez sa SSSR, on bi u tom pravcu svodio propagandu, a ne da uvijek traže neke nove aktiviste za svaki pojedini slučaj itd. Mi danas, kao što znate, u malim selima imamo pretsjednika i sekretara odbora, ma da je princip da tres faciunt collegium, mi znamo, a imao sam prilike da to posmatram u narodnooslobodilačkoj borbi, da sekretar odbora

ako je valjan, vrši poslove cijeloga odbora, a ako ne vrijedi, on ne vrši ništa; sekretar je sve i svja. Zato treba od vrha do dna da budemo za jedinstvo podjele vlasti. Nijesam za to da u svakome selu imamo uvijek posebnog odbornika za svako ministarstvo kao za ministarstvo vanjskih poslova, niti kakav veliki aparat za te stvari, nego na pr. jedan odbornik može imati dva resora i za ministarstvo narodne odbrane i za ministarstvo vanjskih poslova i slično. (*Jedan glas:* Pa koliko bi onda trebalo ministarstava?) Ja vam kažem kako bi trebalo da bude po selima, a vi ste daleko od narodnooslobodilačkih odbora pa ne razumijete. Seoski odbori su besplatni, oni amaterski vrše svoju službu, samo članovi užih odbora dobijaju izvjesnu naknadu. A ovi širi odbornici, što sam spomenuo to bi bili najbolji aktivisti, oni bi znali da je njihova dužnost da kao organi spoljne politike u selu vrše taj posao, a pored toga i neki drugi resor.

Zbog svega ovoga ja mislim da o tome jedinstvenom načelu organizacije treba da razmislimo. To nije mala stvar, tu se radi o milijardama; uzmite olovku i računajte. Drugo je šablonski rješavati jednu stvar, a drugo, izvoditi je u narodu. Zbog toga jedinstva treba u tome pravcu i raditi.

Претседник: Ја немам права да вас прекидам, али апелујем на вас да будете што краћи.

Д-р Анте Рамљак: Ето, ја сам вам изнио шта значи кад нема јединства у власти. Уосталом, све ово није ствар за расправљање у једноме одбору, него има шири значај. Зато апелујем на вас да размислите о јединству подјеле земље на све ресоре, па ћете се увјерити колику ћете постићи уштеду.

Претседник: Ја мислим да је друг Рамљак дао пример савреног нераздевања организације наше државе, како је то овим Уставом пројектовано. Организацију какву он предлаже ниједна држава на свету не би могла усвојити. Како је он пројектовао ту организацију са ресорима министарства војске и министарства спољних послова до последњег села итд. прелази границе мојих способности да разумем такво једно државно уређење. Он није разумео зашто је саобраћај само под савезним министарством, зашто железнице не могу да се деле на дирекције по федералним јединицама, него иду за извесним линијама, чворовима итд. Због тога је природно да област једне железничке дирекције не мора да се поклапа са државном јединицом, и то је баш у интересу јединственог руководства тога саобраћаја, у интересу организације самога посла.

Шта се хоће у овом параграфу? Овде се неће написати на пр. на једноме печату: Савезно ресорно министарство,

или Савезно министарство, него ће писати: Министарство финансија ФНРЈ, а у загради Министарство финансија Народне Републике Хрватске. Овде се само у овоме Уставу карактерише да су одређена министарства савезна, а друга су савезно-републиканска. То значи да савезно министарство постоји само код Савезне владе, а не постоји код појединих република, а ово су друго министарства која постоје ту и тамо. И ако то са десет-петнаест речи објасните у селу или на улици, свако ће разумети и нема никакве забуне.

Д-р Анте Рамљак: То ја све знам, само ви мене не разумијете, а ја вас разумијем.

Претседник: Ја бих само предложио да се у савезна министарства дода још једно министарство, а то је Министарство поморства. Мислим да би оно морало да се унесе као савезно министарство. (*Један глас:* Имамо саобраћај). Не, не. То је сувише важно. Ја предлажем да се Министарство поморства унесе као савезно министарство. Да ли се то усваја, то ћемо решити. Може се ставити у члан 86 одмах иза Министарства саобраћаја.

Има реч друг Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја се не бих сложио са овом поделом Савезне владе. У овоме члану везана су у једно министарство Министарство пољопривреде са Министарством шумарства. Не знам који су разлози да пољопривреда и шумарство иду заједно. Раније, у Србији, постојало је Министарство привреде. Оно је обухватало сва привредна министарства којих данас има неколико. У старој Југославији прављене су разне комбинације. Постојало је на пр. Министарство шума и руда иако шуме и руде немају ништа заједничко. Сад одједанпут шумарство иде са пољопривредом! Какве има везе између шумарства и пољопривреде? Једина је веза што шуме имају велики утицај на пољопривреду. Али исто тако шуме имају утицаја и на индустрију. Шумарство има везе са Министарством грађевина које не може да ради без шума. Могло би се, дакле, са исто толико права рећи: Министарство грађевина и шума. А међутим овде видимо засебно Министарство саобраћаја, а засебно Министарство пошта; поште су саобраћајна средства као што су телеграфи и телефони. Природније би било да буде једно Министарство саобраћаја где би биле и поште и телеграфи и телефони. Али, на основу чега да буде шумарство заједно са пољопривредом? Шумарство је толико важно и за индустрију, и за грађевину, и за пољопривреду и за народно здравље да се њему мора посветити особита пажња. Оно мора имати један врло компликован апа-

рат да би задовољило потребе које шуме треба да подмире у нашој земљи.

Ја сматрам да шумарство треба да буде одвојено као посебно министарство.

Претседник: Има реч министар шумарства Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Другови, ја говорим у своје име. Слажем се са другом министром Московљевићем и то из ових разлога. Шумарство са пољопривредом заиста нема великих додирних тачака, изузев што и једно и друго расте на земљи. Једино су им заједнички пашњаци. У нашој земљи шумарство игра врло важну привредну улогу. Оно заузима око 8,200.000 хектара површине. У нашој привреди заузима око 21% извоза а у саобраћају 28% капацитета. Осим тога шумарство се развија само по себи у једном другом правцу него што се развија пољопривреда. Пољопривреда даје плодове у року од једне године, па и у краћем времену, а шумарство последије неколико деценија, па и једног вијека. Да ли ће шумарство остати само за се или ће бити у заједници са неким другим министарством, зависи од општег привредног плана и баш због тога општег плана мислим да би било zgodније да шумарство остане као посебно министарство, нарочито у случају ако шумска индустрија остане под Министарством шумарства, тј. ако се буде развијало у вертикалном смислу.

У пракси ми данас имамо у нашој земљи проведenu темељиту децентрализацију и то тако да су највећи послови пренесени на народне републике и савезно Министарство шумарства. Оно ради стварно на координацији послова и изради оквирних прописа и закона. Показало се да се најбоље може координирати рад шумарске индустрије преко Министарства шумарства.

Ја сам већ у моме Министарству давно спровео, можда први међу свима, принцип народне власти, подијелио сам је како смо ми то замишљали у току борбе.

Али у пракси смо имали случај да је једна народна република урадила нешто другојаче од осталих. Задржала је шумску индустрију у Министарству индустрије и тврдоглаво се тога држала и поред свих упутстава из савезног Министарства. Ми због тога трпимо велике штете, јер је немогуће спровести онај општи план.

Зато ја мислим, ако ће шумарска индустрија остати у Министарству шумарства, да би требало Министарство шумарства да остане као посебно министарство, да не буде везано са Министарством пољопривреде.

Претседник: Има реч Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја бих само говорио у вези са говори-ма другога министара шума Савезне и републиканске вла-де. Интересантно је да и један и други заступају једно гле-диште, а чини ми се, колико сам ја могао да осмотрим, са-свим супротно оној пракси која се показала данас. Јер у федералним републикама и пољопривреда и шумарство у огромној мери оптерећују ова два министарства, па је по-требно да буду везана у једно министарство. Ради матери-јалних разлога а и ради самог пословања то може да се обухвати у једном министарству. Ја сам за то да остане ова-ко као што је предложено.

Претседник: Шта значи ово: „Министарства Савезне владе су савезна или савезно-републиканска“. То значи: са-везна су она министарства која постоје искључиво код Са-везне владе, а не постоје код народних република. Према томе значи: кад смо створили Министарство финансија у савезној републици, оно постоји и код Савезне владе и по-стоји код сваке народне републике. Значи да има у финан-сијама послова које свака република врши самостално и има послова који су заједнички и који се врше преко савез-ног Министарства финансија. А на пример у Хрватској, Ср-бији и Црној Гори нема министарства иностраних дела, на-родне одбране, спољне трговине, саобраћаја, поморства, по-шта. (*Влада Зечевић:* Али има министарстава којих нема у Савезној влади).

Примате ли чл. 86 са додатком „Министарство помор-ства“? Ја сам га метнуо иза Министарства саобраћаја. То је раније био члан 87. (Прима се). Објављујем да је члан 86 примљен.

Секретар чита чл. 87.

Претседник: Код овога члана 87, који постаје од члана 88, предлаже се да се у другом реду првога става реч „не-посредно“ брише и пребаци у први ред на другој страни иза речи „управе“ тако да гласи: „Савезна министарства руководе по правилу преко сопствених органа одређеном граном државне управе непосредно на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије“.

Друго, да први и други став остану као чл. 87, а трећи став да се претвори у чл. 88 и да гласи: „Савезно-републи-канска министарства руководе одређеним гранима..“ и он-да даље, а бришу се речи „обављају послове из одређене области“.

Дакле, реч „непосредно“ из друге реченице првога ста-ва треба избацити и пребацити у трећи ред иза речи „упра-ве“, тако да стоји „преко сопствених органа одређеном граном државне управе непосредно на читавој територији

Федеративне Народне Републике Југославије“. Први и други став сачињавају члан 87, а трећи став претвара се у чл. 88 који гласи: „Савезна републиканска министарства руководе одређеном граном државне управе посредно преко одговарајућих министарстава у народним републикама, а непосредно могу управљати само одређеним пословима, предузећима и установама општедржавног значаја. (Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да последња реченица гласи овако: „а непосредно могу управљати само пословима, предузећима и установама општег државног значаја, који се одређују законима). Ми смо то већ раније рекли. То није потребно. Претседништво, као скуп претставника свих, сигурно ће та питања решавати.

Слажете ли се са овим предложеним изменама? (Гласови: Слажемо се). Објављујем да је члан 88 примљен.

Члан 89 у смислу свих измена треба да гласи овако: „Савезна влада може за опште руководство у појединим гранама државне управе, нарочито просвете, народног здравља, социјалног старања итд. оснивати комитете при Претседништву Владе.

Унутрашња је ствар сваке владе како ће да подели посао. Свака влада има право да прави ратни кабинет, привредни савет итд. То је посао њене унутрашње потребе да створи овакву или онакву поделу међу својим министрима, и нема никаквог разлога да то буде забележено у Уставу. Свака влада може да направи ратни кабинет или ратни савет, а да никога не пита и никакав закон није потребан за то. (Влада Зечевић: Зашто је била потребна сада оваква стилизација?) Ми смо рекли напред да Савезна влада може имати комитете и то сада треба да кажемо. (Владимир Симић: Ја мислим да треба да се каже „постоје“). Може тако: „При Претседништву Савезне владе постоје комитети: просвете, народног здравља и социјалног старања, а слични се комитети могу оснивати и у другим гранама...“ (Владимир Симић: Сада би требало да кажете као у почетку: „а за опште руководство...“) Изволите ви стилизовати.

Д-р Јован Ђорђевић: Ово и овако казано није уставна материја и не доноси ништа ново. Овде треба рећи: „При Савезној влади“ а не „При Претседништву“.

Претседник: Онда је најбоље да редакција буде оваква: „При Савезној влади постоје комитети: просветни, народног здравља и социјалног старања ради општег руководства у тим гранама државне управе.

Овакви комитети могу се оснивати и за друге гране државне управе“.

Прима ли се оваква редакција овога члана? (Прима се).
Објављујем да је члан 89 примљен.

Прелазимо на IX главу. (Један глас: Немојмо више да
радимо, већ смо заморени. Да почнемо сутра у 9 сати па
можемо радити и после подне, од 4 до 8, ако је потребно.
За данас је доста, већ је прошло 9 сати).

Онда да завршимо.

Данашњу седницу закључујем, а другу заказујем за су-
тра у 9 сати.

(Седница је закључена у 21,25 часова).

Једанаеста седница

(30 децембра 1945)

Почетак у 9,15 часова.

Претседавао председник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам седницу. Молим саслушајте прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива посланике.

Претседник: Молим вас саслушајте записник прошле седнице.

Секретар чита записник десете седнице од 29 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли примедба на записник? (Нема). Ја имам једну примедбу: да се код члана 81 дода као посебан став: „Савезна влада може имати и министре без ресора“.

Примате ли записник са овом изменом? (Прима се).

Прелазимо на IX главу — Највиши органи државне власти народних република. На реду је члан 90.

(За овим је Одбор усвојио чланове 90 и 91 без измена).

Секретар чита члан 92.

Д-р Милош Московљевић: Ја нисам могао нигде наћи ко доноси устав и како се доноси устав појединих република.

Претседник: То ће њихови уставни да кажу.

Д-р Милош Московљевић: Али то би требало да овај Устав пропише.

Претседник: Ми смо прописали да свака република мора имати свој устав и да народна скупштина врши суверена права републике итд. То је њен посао.

Д-р Милош Московљевић: Али мора бити негде казано ко доноси тај устав. Као што је казано за заједнички савезни Устав, то треба да се каже и за уставе појединих република.

Сава Косановић: Речено је у чл. 11 да свака народна република има свој устав који доноси самостално.

Претседник: То је њихова ствар. Они ће сазвати скупштину која ће у прво време бити уставотворна и која ће то донети. То се зна.

Сава Косановић: Ја мислим да овде има много детаља који нису потребни, тако да ти детаљи треба да отпадне. Тога имамо у чл. 92 и 93, а можда и у чл. 94, јер и то су детаљи колико ће бити потпретседника и секретара. Скупштина доноси суверено устав и није потребно да и прописује колико ће бити, рецимо, секретара.

Претседник: Ми овде и не треба и не можемо да доносимо детаље, а ово су у најкраћим потезима главни детаљи који се тичу народних република. Свакако да треба да буде извесне сличности између устава појединих народних република са савезним Уставом. Заједнички Устав може да каже да законодавну власт у републици врши искључиво народна скупштина републике, да врши све послове који се не преносе ту и ту, да бира претседништво и да именује владу.

Сава Косановић: То је у општим линијама установљено.

Претседник: Треба овде да се види разлика између претседништва, које руководи седницама и претседништва народне републике.

Сава Косановић: То је шема ФНРЈ.

Претседник: Иста, само се преноси.

Нема ништа сувише. Прима ли се члан 92? (Прима се).
Објављујем да је чл. 92 примљен.

(За овим је Одбор усвојио чланове 93 и 94 без измена).

Секретар чита члан 95.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Члан 93, као што је рекао друг Претседник, изгледа да је ствар детаља, али није ту потребно подвући разлику између претседништва и претседника. Установа претседништва тамо не постоји, и ту је ради једнообразности прављена разлика. На први поглед изгледа ствар детаља.

Претседник: Која установа претседништва не постоји?

Д-р Јован Ђорђевић: Установа као претседништво. Претседништво као орган.

Претседник: Молим вас, ја мислим да ту не треба ништа мењати. То је најнужније што треба да се рекне. Нити је недовољно, нити је сувишно. Члан 95 говори да народна скупштина републике именује владу републике.

Има реч д-р Јован Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Логичније је да ово прецизно уђе у члан 96. Код главе VIII која говори о Савезној влади у

другом ставу члана 77 примили смо да Савезну владу именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома. Аналогно томе требало би примити и овде. Према томе члан 95 би отпао и постао други став члана 96 и гласио:

„Владу републике именује и разрешава Народна скупштина“. Тако је јуче и у Скупштини народа усвојено.

Претседник: Није, остало је као што је у предлогу. Код савезне смо Скупштине тако урадили. Поднесите конкретан предлог.

Д-р Јован Ђорђевић: Члан 95 брише се а као други став члана 96 уноси се: „Владу републике именује и разрешава Народна скупштина републике“.

Претседник: Примате ли предлог да се члан 95 брише, а да се његова садржина овако формулисана унесе као други став члана 96? (Прима се). Објављујем да је предлог примљен.

Прелазимо на X главу — Органи државне управе народних република.

Секретар чита члан 96.

Претседник: Има реч друг Димитар Влахов.

Димитар Влахов: Да ли члан 93 остаје или се *ad hoc* бира претседништво — претседник, потпретседници и секретари?

Претседник: Кад се скупштина састане, бира себи претседника, потпретседнике и секретаре. (*Сава Косановић:* Друже Претседниче, није никакво право бирање. Свака скупштина која се састане бира претседника). Какво право? (*Сава Косановић:* Да пренесе ствар на народну републику да изабере претседника и секретара и то није никакво право и непотребан је овај параграф. Ако улазимо у такве детаље, требало би казати шта је мисија претседништва). Молим вас, друже Косановићу, ако то изоставимо и оставимо члан 94, ви ћете онда имати да народна скупштина републике бира претседништво народне скупштине републике, које се састоји од претседника, потпретседника и тачка. И не знамо да ли оно руководи седницама или је то претседништво републике. Оно је претседништво које руководи седницама, а ово је претседништво које претставља суверенитет.

Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Чланови 93 и 94 говоре о претседништву и не свиђају ми се. Они говоре о претседницима, али се не каже претседништво. Претседник, потпретседници и секретар чине претседништво. За различите послове имате одједанпут исти назив. Није ту аналогија са

Уставотворном скупштином или Савезном, јер овде нема председника Скупштине који руководи седницама, постоје претседници домова. Овде немае домова него једну скупштину и онда се каже: претседник Народне скупштине Народне Републике Македоније, а имате председника народне скупштине републике као врховну власт. (Д-р Јован Ђорђевић: Ово су часници за руковођење седницама. — (Д-р Драгољуб Јовановић: Функционери). А ово је установа. (Д-р Драгољуб Јовановић: Претседништво или чланови? — Д-р Макс Шнудерл: Претседништво народне скупштине је и једно и друго. — Д-р Драгољуб Јовановић: Није). Не руководи седницом него је управна власт, одржава ред. (Д-р Јован Ђорђевић: То је интерна ствар). Зваће се претседник народне скупштине. (Димитар Влахов: А кад нема седница?). Претседник је административни врховни орган скупштине кад се тиче послова скупштине.

Претседник: Има реч друг Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Мени изгледа да другови посланици кад говоре о овом Уставу, чини ми се бар тако, заборављају једну ствар да је то нов Устав и да ми чинимо огроман прелаз у уставима који су били у Југославији и да је баш зато потребно, јер се ради о суверенитету једне државе, републике, изложити основне ствари на основу којих ће народна скупштина републике изградити себи устав. Зато све што је речено о скупштини републике не може бити пренесено и комбиновано са другим члановима, а нарочито члан 96, који каже да народна скупштина републике именује владу републике. Многима је то јасно, али маси није јасно и потребно је да ово уђе, да се покаже суверенитет републике с једне стране, а с друге стране да се извесне ствари тачно разделе. Ниједан детаљ није сувишан него је нужно и потребно да остане како је речено.

Претседник: Нико није за то да се то брише већ само да се то пренесе као друга алинеја члана 96, аналогно ономе како смо поступили код савезне Скупштине и Савезне владе и то нисмо рекли код савезне Скупштине него кад смо говорили о Савезној влади. Сада је настало питање тога назива. Свакако је претседник народне скупштине републике који руководи њеним седницама, претседник те скупштине, а и онај други је, претседник народне скупштине републике. Можемо га назвати претседник претседништва, а можда би боље било да узмемо реч „Президијум“.

Д-р Милош Московљевић: То би заиста било боље, јер би значило нешто ново.

Владимир Симић: Узети или реч „Президијум“, или „Претседништво ФНРЈ“.

Михаило Ђуровић: Онда имате председника републике.

Д-р Милош Московљевић: Реч „Президијум“ била би заиста нешто ново и добро, али да видимо да ли би могли наћи неку другу реч која исто значи.

Претседник: Људи су навикли на израз народна скупштина и у председнику скупштине виде човека који треба да председава седницама скупштине, а не виде у њему шефа државе.

Владимир Симић: Та термилошка незгода важи исто тако и за савезну државу, као и за поједине републике.

Претседник: Овај израз „Народна скупштина“ представља један општи назив кад се ради о републикама, а како ће се конкретну звати у појединим републикама то ћемо видети. У Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини зваће се Народна скупштина, у Македонији Собрање.

Д-р Макс Шнудерл: У Словенији такође Народна скупштина.

Претседник: Ја бих збиља прихватио реч „Президијум“, јер некако треба да се разликују та два тела.

Владимир Симић: Онда би заиста имали тачно одређено — на једној страни Президијум, а на другој страни претседник Скупштине. За републике исто то.

Претседник: Мало је ново, али је ипак и као ново разумљиво; одваја нешто.

Владимир Симић: Јер оно што карактерише једну власт — то су њене функције.

Претседник: Кад се каже председник Президијума, заиста некако боље звучи него кад се каже председник Претседништва. Дакле, је ли опште расположење и да ли се прихвата предлог да се место речи „Претседништво“ савезне Републике и народних република употреби реч „Президијум“, да би било разлике између онога претседништва које председава домовима и скупштинама? (Гласови: Прима се).

Д-р Анте Рамљак: Ја нијесам добро чуо друга Московљевића и цио разговор. Поставио бих питање само да ли је претседник који се помиње у чл. 94 идентичан са претседником који се помиње у чл. 93?

Претседник: О томе смо баш говорили. Није идентичан.

Д-р Драгољуб Јовановић: Значи, ни у републикама није то једно исто лице?

Претседник: Није, и ја мислим да је добро што смо ово прихватили, да је овако стварно јасно.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ако председник који председава скупштинским седницама и о коме говори чл. 93 није исто лице са председником о коме говори чл. 94, ако је и ту као у савезној Скупштини, онда би ми морали да се вра-

тимо натраг и да речју „Президијум“ заменимо реч „Претседништво“ и кад се говори о савезној држави.

Претседник: Рауме се.

Д-р Анте Рамљак: Ви стварате неки нови српски језик у Београду.

Претседник: Дакле молим, у чл. 92 исправљамо и место речи „Претседништва“ пишемо „Президијума“. Онда, у чл. 94 кажемо да народна скупштина бира президијум. (Чита чл. 94 и реч „Претседништво“ замењује речју „Президијум“). Али, ту треба још нешто да се каже о карактеру тога президијума.

Милош Минић: Треба додати још и ово: „Који врши послове који му се уставом народне републике одреде“. Ту је описана структура, али нису описане и функције. Зато и ово треба да се дода.

Претседник: Онда би било добро другу реченицу из чл. 92 пребацити у чл. 91, а чл. 92 да остане са оном првом реченицом: „Законодавну власт у републици врши искључиво Народна скупштина републике“.

Примате ли да се у чл. 91 иза речи „републике“ стави: „у име народа“, и да се чл. 91 дода друга реченица из чл. 92 као други став чл. 91, тако да чл. 91 гласи:

„Народна скупштина републике, у име народа, врши суверена права републике на основу Устава републике у сагласности са Уставом ФНРЈ. Она врши све послове из надлежности републике уколико Уставом републике нису пренети у надлежност Президијума Народне скупштине републике или Владе републике“.

А чл. 92 да гласи: „Законодавну власт у републици врши искључиво Народна скупштина републике“. (Прима се).

У чл. 94 место „Претседништво“ ставља се „Президијум“. А чл. 95 ћемо пребацити у чл. 96.

Код Претседништва ФНРЈ ми нисмо описивали његов значај, карактер итд., али смо набројали његову надлежност. Код народних република то се не набраја, јер ће то да набраја њихов устав; али, потребно је дати неку карактеристику. Ту формулацију треба сада наћи. Могло би се рећи: „Президијум народне републике врши она права која припадају народној републици...“

Д-р Јован Ђорђевић: То је већ речено у ставу другом чл. 91, и то би било понављање. Ја бих метнуо: „оне послове“. Иначе, ова формулација не каже ништа више него што је речено у ставу другом чл. 91.

Милош Минић: Могло би се рећи: „Претседништво врши оне послове који су му уставом народне републике одређени“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих ставио „оне послове народне скупштине републике“ и тиме довео у везу са чл. 92.

Претседник: У Уставотворном одбору Скупштине народа оставили су чл. 94 какав јесте и рекли: „чији број и надлежност одређује устав републике“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Може и то. „Чији“ се односи на чланове президијума и зато је то незгодно.

Милош Минић: Могли би ставити „надлежност президијума одређује устав републике“.

Претседник: Ми можемо испред „чији“ да ставимо тачку, па да кажемо „број чланова президијума...“

Сава Косановић: Зашто је потребно рећи „број чланова“?

Претседник: Значи да кажемо само „надлежност президијума народне скупштине републике одређује устав републике“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Зашто је потребно рећи да они одређују претседника, потпретседника итд.? Мислим да то треба оставити уставу појединих република.

Милош Минић: Онда би могло да буде разнолико.

Претседник: Значи да то не треба да буде чл. 95, него друга алинеја у чл. 94.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих га оставио. Он ништа не смета.

Претседник: Ништа не смета, само ће имати незгуду при пренумерирању. Дакле, да оставимо чл. 95 какав је био и где је био.

Славко Кузмановић: Не би ли требало иза речи „имењује“ додати „и разрешава владу републике“?

Влада Зечевић: Овде смо хтели да избегнемо, односно да прецизирамо и ставили смо „Президијум“. Ја међутим стојим на гледишту да претседник претседништва народне скупштине може и треба у републици да председава Скупштини. Тамо нема два претседништва и нема два дома, и не би требало правити разлику између претседништва и президијума.

Сава Косановић: То није иста личност.

Влада Зечевић: Треба да буде иста личност у републици. Претседник претседништва народне скупштине и претседник скупштине треба да буде један.

Претседник: Не, то би била једна битна промена на штету народних република, на штету њиховог суверенитета.

Влада Зечевић: Ако се тражи надлежност председништва, она је изражена у 74 члану Устава из којег могу логично произићи извесни чланови који ће прећи аутоматски на Президијум републике и мислим да није потребно да се то набраја.

Претседник: Ми не набрајамо већ само кажемо да ће бити одређена уставом републике.

Д-р Драгољуб Јовановић: Зар нећемо да ускладимо назив?

Претседник: То ћемо накнадно, да се не би задржавали. Прима ли се овај члан? (Прима се). Прелазимо на главу X.

Секретар чита чл. 96.

Претседник: Прима ли се члан 96 са изменом речи „Претседништву“ у реч „Президијуму“? (Прима се).

Секретар чита члан 97.

Милош Минић: Ја бих речи „је потчињена“ заменио речима „ради на основу Устава ФНРЈ“. Таква формулација је употребљена и за Савезну владу.

Претседник: Може тако. Дакле, уместо „је потчињена“ ставићемо „ради на основу Устава ФНРЈ“. Ми смо код Савезне владе усвојили законска овлашћења, зато би морали и овде.

Милош Минић: Овде је још оштрије речено изразом „изричитог“.

Претседник: Ја мислим, као што смо и тамо брисали, да и овде бришемо реч „изричитог“. (Гласови: Тако је).

Сулејман Филиповић: Ја мислим као што смо тамо ставили, да и овдје треба да ставимо да влада контролише њихово извршење.

Д-р Милош Московљевић: Када се каже да се влада стара о тачном извршењу закона, то значи и контролисање.

Д-р Јован Ђорђевић: Није то исто, друго је контрола која проверава извршење извесних аката итд.

Милош Минић: Овде у последњој алинеји ја бих реч „тачном“ заменио речју „правилном“.

Претседник: Према овоме морамо чл. 97 да прекројимо у оном смислу како смо и тамо за Савезну владу учинили.

Д-р Драгољуб Јовановић: Погледајте пре тога одмах за овим чл. 98.

Претседник: То није исто, у чл. 98 имамо исту ствар што и у чл. 85. И ту је реч о министрима.

Према томе ми би морали други став чл. 97 да преудесимо као што смо учинили код чл. 78 и тај би став имао да гласи овако:

„Влада републике доноси уредбе за примену савезних закона, закона републике и уредбе на основу законског овлашћења, обавезна упутства ради извршења савезних закона, закона републике и контролише њихово извршење“.

А први став овога чл. 97 гласио би као што смо се споразумели: „Влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона и закона републике“.

Милош Минић: Молим вас да ли ће влада републике давати обавезна упутства ради извршења савезних закона или ће то чинити Савезна влада? Ја мислим да би влада републике морала давати упутства само ради извршења закона републике.

Претседник: Тако је, и према томе мораћемо брисати ону реч „савезних закона“ и оставити само „закона републике“.

Д-р Драгољуб Јовановић: А шта је са уредбама и обавезним упутствима Савезне владе?

Милош Минић: То нам недостаје у првом ставу. Каже се да ради на основу савезних закона и закона републике, а не каже се и на основу уредаба и упутстава Савезне владе.

Претседник: Овде се каже да влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, устава републике и савезних закона, не каже се да она ради само на основу Устава и закона, него и на основу упутстава Савезне владе. Дакле, став први чл. 97 гласи овако: „Влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона, закона републике и на основу уредаба и упутстава Савезне владе“. Тако то треба да гласи.

Д-р Драгољуб Јовановић: Требало би да се каже „обавезних упутстава“.

Претседник: Не треба да се каже „обавезних“. По пројекту је било да она доноси уредбе и обавезна упутства за примену савезних закона и закона републике.

Д-р Јован Ђорђевић: Тако је.

Претседник: Да ли тако треба да буде да влада републике доноси за ниже своје органе упутства у којима ће прописати како да примењују савезне законе?

Владимир Симић: Онда би могла да наступи неједнака примена савезних закона.

Д-р Јован Ђорђевић: Републикански министри разрађиваће законске одредбе.

Претседник: Молим вас, пазите на ово: ми смо рекли да влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона, закона републике и на основу уредаба и упутстава Савезне владе. Тако смо ми рекли у тек-

сту. А она ће својим нижим органима израдити детаљна упутства.

Владимир Симић: Да вам кажем ово. Ми смо у прошлој Југославији имали један једини закон који је признавао децентрализацију. То је био закон о адвокатима. На основу тога закона о адвокатима свака комора требала је да донесе правилнике и уредбе за његово извршење. Од седам имали смо три врсте извршења на основу истог закона. Ми смо имали, дакле, три схватања за извршење закона.

Претседник: Да ли је то сметало?

Владимир Симић: Није сметало.

Претседник: Па да. Имате извесне ствари где су тако различити услови као на пр. у Црној Гори, у Словенији, о понекој ствари да се мора оставити могућности да они то реше.

Владимир Симић: На пример било је наређено пензионско осигурање. На целој територији Црне Горе било је свега око 30 адвоката. Било је искључено да они то изведу. Они су се прикључили другим коморама.

Милош Минић: Ја хоћу да поставим једно питање на које треба друг професор да нам одговори. Овде смо ми рекли за уредбе да их доноси Влада на основу овлашћења ради извршења савезног закона. Међутим те уредбе су у суштини ствари закон, оне регулишу материју која није законом регулисана. Ја не знам да ли те уредбе могу бити доношене ради извршења савезних закона када оне регулишу материју коју савезни закон није регулисао. Оне претстављају закон. Некако се овим одредбама скуचाвају уредбе које ће се доносити на основу овлашћења. А ми можемо често пута доћи у ситуацију да Скупштина овласти Владу да доноси уредбе са законском снагом. Ми смо овако скучили значај таквих уредаба. Оне се скоро не разликују од редовних уредаба које је дужна да доноси Савезна влада.

Владимир Симић: Имате две врсте уредаба.

Претседник: У чл. 78 каже се да Савезна влада доноси уредбе за примену закона и уредбе на основу нарочитог законског овлашћења. То су одвојене ствари. У истом том параграфу каже се да Савезна влада доноси обавезна упутства ради извршења савезних закона и да контролише њихово извршење. Као што видите, две врсте уредаба јасно су одвојене и то једне за примену закона а друге са законском снагом.

Д-р Јован Ђорђевић: Друг Минић у принципу има право, само та формулација не изазива ту сумњу. Уредба са законском снагом не извршује закон, него ствара нови закон. Ова формулација не изазива сумњу.

Претседник: Дакле, онда значи, да можемо да примимо чл. 97 онако како смо га изменили? (*Гласови:* Да чујемо дефинитивну стилизацију).

Дефинитивна стилизација чл. 97 гласи овако:

„Влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона, закона републике и на основу уредаба и упутстава Савезне владе.

Влада републике доноси уредбе за примену савезних закона, закона републике, уредаба и упутстава Савезне владе; доноси уредбе на основу законског овлашћења као и обавезна упутства ради извршења савезних закона и закона републике и контролише њихово извршење“.

Прима ли се овако прочитани чл. 97? (*Прима се*). Објављујем да је чл. 97 примљен.

Секретар чита члан 98.

Сулејман Филиповић: Може се овдје казати „чланови Владе“, умјесто „министри“. (*Гласови:* Не, боље министри).

Милош Минић: Да ли ће претседник контролне комисије при влади републике бити члан владе републике?

Претседник: Ја мислим да ми ово оставимо тако.

Милош Минић: Можда би било добро да усвојимо оно што предлаже друг Филипковић, баш зато што може то да се деси. Колико је мени познато, претседник контролне комисије, као и претседник планске комисије, треба да буду чланови владе. Зато би било боље усвојити ову формулацију која дозвољава да се уставом републике то реши. Ако бисмо у овом члану оба става почели са речима „Чланови владе републике“... онда бисмо решили целу ствар.

Д-р Јован Ђорђевић: На тај начин ми искључујемо појам министар. Ја мислим да би се то могло решити једним новим чланом у коме би се казало ко сачињава владу републике.

Претседник: Ја не знам како ће то питање бити решено. Ми смо овде одвојили и рекли смо која су министарства савезна а која су савезно-републиканска, а за претседнике тих двеју комисија нисмо рекли ништа одређено, тј., да ли су савезни или савезно-републикански. Да оставимо ово отворено.

Милош Минић: Можда се претпоставља да ће то бити једна централизована установа, да нема двоструку потчињеност, већ само једну.

Претседник: Може да се каже да се влада састоји од министара и чланова владе.

Значи остајемо код првобитне стилизације. Прима ли се члан 98 без измена?

Милош Минић: Значи ипак остаје тако.

Претседник: Ова стилизација неће везати руке, јер из ње не произилази да неће бити других чланова владе који нису министри. Ја мислим, према томе, да можемо примити овај члан.

Прима ли се члан 98? (Прима се). Објављујем да је чл. 98 примљен.

Секретар чита чл. 99.

Сава Косановић: Је ли потребна овде ова диференцијација? Ја мислим да она није потребна, јер његов положај није друкчији, ако се на њега пренесу неки послови савезних министарстава. Његов се ранг у оквиру републике не мења.

Претседник: Република може да има неко министарство какво нема Савезна влада.

Сава Косановић: То је разумљиво, али он ипак остаје министар републике и зато мислим да није потребна ова диференцијација.

Д-р Јован Ђорђевић: Не ради се овде о рангу министра, него о структури министарстава. Овде би примедба била оправдана кад би било речи о министрима. Међутим, овде се одређује структура и право појединих министарстава. Има две врсте министарстава: једна која су везана са одговарајућим савезним министарством у Савезној влади и друга министарства која постоје само у републици, према томе имају самосталну надлежност.

Претседник: У Савезној влади нема министарства народног здравља, просвете, социјалне политике; то су републиканска министарства. (*Сава Косановић:* Они ће се тамо по називу разликовати. — *Д-р Јован Ђорђевић:* Ово је чисто однос према горе). Ово је само кратак назив да се каже да има министарстава која одговарају министрствима Савезне владе и министарстава којих нема у Савезној влади. (*Д-р Анте Рамљак:* То је исти термин за два појма). Нису то два различита појма, него један појам. Ту су само два министарства, а исти појам. У Савезној влади постоји Министарство финансија, а постоји и у влади Хрватске и Црне Горе. Министарства финансија својим карактером су савезна републиканска министарства, било у Београду код Савезне владе, било у Београду код српске Владе, или у Загребу код хрватске Владе. И сама реч значи да га има и тамо и овде.

Прима ли се чл. 99? (Прима се). Објављујем да је чл. 99 примљен. Прелазимо на чл. 100.

Секретар чита чл. 100.

Претседник: Ја бих саопштио како су у другом Одбору

тај члан прерадили. Они су га овако прерадили: „Савезно-републиканска министарства у народним републикама руководе самостално одређеном граном државне управе и обављају поред послова из своје надлежности и послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, упутстава и решења одговарајућих за те послове, како Влади народне републике, тако и одговарајућим савезним републиканским министарствима Савезне владе“. (Д-р Милош Московљевић: Ја предлажем да се реч „обављају“ замени са „врше“). Може и „врше“. Да прочитам још једанпут: „Савезно-републиканска министарства у народним републикама руководе самостално одређеном граном државне управе и врше поред послова из своје надлежности и послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, упутстава и решења одговарајућих за те послове како Влади народне републике, тако и одговарајућим министарствима Савезне владе“. (Д-р Златан Сремец: Ту имате два пута „одговарајући“ са два смисла).

Претседник: Мени се чини да ово није ништа боље. Учинило ми се да је нешто боље, али није тако. Ми имамо члан 128 који каже:

„У пословима из савезне надлежности Савезна влада може обуставити све акте Владе републике, а савезни министри све акте министара републике, ако нису у сагласности са савезним Уставом, савезним законима и законима републике и уредбом Савезне владе односно правилником савезног министра и уредбом Владе републике“.

Овде се ради о пословима из савезне надлежности и ја не знам да се то не схвати да та савезна надлежност значи само оно што припада савезним министарствима. Тиме је онда и цело питање ликвидирано.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја молим да останемо по старом систему.

Претседник: Боље је да останемо по старом систему, само да место речи „обављају“ ставимо реч „врше“. Примате ли члан 100 са овом изменом? (Прима се). Објављујем да је члан 100 примљен са изменом да се уместо речи „обављају“ стави реч „врше“. Све остало остаје како је штампано.

Секретар чита члан 101.

Сава Косановић: Ја не знам да ли су овде потребна оба става.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да би овде требало унети још један члан који би квалификовао републиканско министарство па да се отприлике каже да републиканско

министарство руководи самостално појединим гранама државне управе.

Претседник: Свакако ту треба унети једно ограничење оквирности, па да то унесемо као један нов члан.

Као нов члан додаје се члан 101 који гласи:

„Републиканска министарства народне републике руководе самостално одређеном граном државне управе из надлежности народне републике“.

Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих изоставио ове речи „народних република“, јер нема других република. Тамо су савезна министарства и савезно-републиканска, а овде су републиканска и савезно-републиканска. Боље је да се не гонилају речи, јер и тамо смо казали савезно-републиканска.

Претседник: Онда се брише: „народних република“. Прима ли се да члан 101 гласи овако: „Републиканска министарства руководе самостално одређеном граном државне управе из надлежности народне републике“? (Прима се). Објављујем да је чл. 101 примљен.

Онда члан 101 постаје члан 102.

Секретар чита чл. 102.

Претседник: Има реч друг Косановић.

Сава Косановић: Зашто је речено „Уставом“, кад се законом може мењати?

Претседник: У Скупштини народа су предложили овако: „Претседништво Народне скупштине републике може оснивати нова, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике и савезним законима“. Има реч друг Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо дали Претседништву да укида стара и установљава нова звања. Одлука Претседништва ФНРЈ мораће да везује њих да морају да раде сагласно одлуци президијума народне републике.

Претседник: Значи треба да кажемо: у сагласности са. (Д-р Јован Ђорђевић: Можемо рећи: У сагласности са савезним законима и одлукама президијума народне републике). Онда би требало да кажемо: „у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и одлукама Президијума Народне скупштине ФНРЈ“. (Д-р Јован Ђорђевић: Тај акт пренет је на Президијум). Примате ли да члан 102 гласи овако:

„Министарства републике оснивају се Уставом републике у сагласности са Уставом ФНРЈ“. Дакле, први став остаје, а други да се промени и да гласи:

„Президијум Народне скупштине републике може оснивати нова, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и одлукама Президијума Народне скупштине ФНРЈ“. (Прима се). Објављујем да је чл. 102 примљен.

Претседник: Прелазимо на XI главу.

Секретар чита наслов XI главе и члан 102 који постаје члан 103.

Претседник: Има ли ко какву примедбу?

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да се нешто допуни у заглављу. Овде се говори не само о органима државне власти, него и о органима државне управе. Досада је све то било одвојено па мислим да би требало додати у наслову ове главе после речи „власти“ речи „и управе“.

Претседник: Може.

Д-р Милош Московљевић: То ће исто бити после код територијалних јединица.

(За овим је Одбор усвојио члан 104 који је постао од члана 103).

Секретар чита стари члан 104 који је постао члан 105.

Претседник: Постоји предлог да се овај члан подели на два члана, тако да један говори о аутономним покрајинама, а други о аутономним областима. Прва два става била би један члан, а друга два, други члан. Прима ли се то? (Прима се). Значи, последња два става постају нов члан 106. Има ли каквих предлога?

Сава Косановић: Може ли да остане код аутономних покрајина четири а код аутономних области три године? Да ли је та разлика намерно учињена?

Претседник: Учињено је тако због тога што се ради о мањој територији, на којој избори могу чешће да се врше. Али мислим да је боље да и једно и друго време буде три године.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио да се у члану 105 и 106 место речи „за време“ ставе речи „на време“.

Милош Минић: Довољно је три године.

Д-р Јован Ђорђевић: Заиста, много је четири године.

Претседник: Онда, молим вас да се одреди време, и да буде три или четири године. Ја мислим да би било доста три године.

Сава Косановић: Да не би било боље четири године? Јер, ако гледамо на територију, на пр. Војводине и Црне Горе.

Д-р Јован Ђорђевић: Није ту у питању само територија, него и права.

Сава Косановић: Било би боље да буде једнолично, три или четири године.

Претседник: Ја бих смањио на три године и за покрајине и за области. Прима ли се то? (Прима се). Онда, поправимо у првом ставу члана 105 од четири на три године. Прелазимо на главу XII.

Михаило Ђуровић: Ја бих предложио једну стилску исправку. Мислим да би речи „на време“ требало брисати и ставити само „на три године“.

Д-р Милош Московљевић: Може се ставити и тако.

Д-р Јован Ђорђевић: Кад се каже „на време“, онда то означава период.

Претседник: Ја мислим да можемо оставити „на време“. А сада идемо даље. Члан 105 постаје члан 107. Наслов се мање и гласи: „Глава XII — Органи државне власти у административно територијалним јединицама“.

Секретар чита стари члан 105, који постаје члан 107.

Милош Минић: У првом ставу овога члана испуштени су одбори градских рејона.

Сава Косановић: Мислим да је заграда горе непотребна.

Милош Минић: У трећем ставу помињу се градски рејони, па мислим да би их требало поменути и у ставу првом.

Д-р Јован Ђорђевић: Требало би, заиста.

Претседник: Онда ћемо рећи „... градовима, градским рејонима, срезовима...“

Влада Зечевић: У Београду се показала потреба, с обзиром на то што су рејони велики, да се створе и насеља. Насеља у Београду имају просечно 6—12.000 становника. Значи да морамо споменути овде и насеља. Кад помињемо месне одборе у местима са 5—600 становника, онда морамо поменути и насеља са 6—12.000 становника. То ће бити случај у Београду, Загребу и Љубљани.

Претседник: То би се могло убацили тамо под заградом, у првом ставу чл. 107. Питање је: хоћемо ли ми у Београду бирати народне одборе различито или истога дана и за град, и за рејоне и за насеља.

Влада Зечевић: Ми смо проучавали како стоји са Београдом. У почетку су створена насеља као помоћни органи рејонске власти, без печата и без ичега. Али, животом и радом показало се да та насеља по обиму њихових послова и по свему треба да се уврсте у месне одборе. Или је то власт, или није власт. Има насеља која броје 6—12.000 становника. Ако рејон сматрамо за срез, онда и насеља улазе у месни одбор. Пракса је показала да је то неопходно потребно.

Претседник: То смо већ разумели и не треба образлагати. Реч је сада о трајању мандата.

Д-р Јован Ђорђевић: Не може се правити таква аналоггија између тих одбора и месних одбора. Насеља нису у правом смислу народни одбори места. Нема смисла да се то уноси у Устав.

Влада Зечевић: Ради се на томе да се створи засебан закон за Београд, а аналогно томе за Загреб и Љубљану. Ми сада констатујемо само у Уставу једну ствар која се у пракси показала као потребна, а посебним законом ће се регулисати сви потребни детаљи у погледу бирања и осталог. Тамо ће бити регулисана цела структура.

Милош Минић: Питање је да ли су насеља органи власти, или су то савети.

Претседник: Закон је казао да је Београд у рангу округа и да се дели на рејоне у рангу срезова, а насеља могу бити у рангу месног одбора. Њихова компетенција ће се одредити законом. То све закон може да регулише, а не мора се то уносити у Устав.

Д-р Јован Ђорђевић: Централизам је у граду много потребнији него на терену. Нема никаквих незгода да ово буде уређено овако, или мало друкчије, али то ће се регулисати законом. Зато не треба овде уносити насеља.

Претседник: Онда да остане први став чл. 107 овако: „Органи државне власти у мести (селима, мањим градовима), градовима, градским рејонима, срезовима, окрузима и областима јесу народни одбори“.

Ми имамо Косово и Метохију као аутономну област. Где имамо још области?

Влада Зечевић: Далмација је била подељена на округе, али у пракси се показало да је згодније да буду обласни одбори, и изгледа да ће се тамо поново вратити обласни одбори. У Истри постоје обласни одбори.

Претседник: Ја мислим да ми можемо оставити област као административну јединицу, јер друге јединице не долазе у обзир. Само Хрватска може доћи у обзир да има области, а можда и Словенија са Приморјем.

Милош Минић: Ја мислим да би у чл. 107 после речи „окрузима“ требало додати речи: „великим градовима“, јер ми имамо у земљи три до четири града чија ће се структура разликовати од структуре других градова.

Д-р Милош Московљевић: Ја хоћу још једном да се задржим на називу „народни одбори“. Ја сматрам да би то требало изменити, иако смо о томе једанпут разговарали. Ради једнообразности, требало би да се претставничко тело, као највиши орган државне власти, у дотичној територи-

јалној јединици свуда зове народна скупштина. Народне скупштине из своје средине бирају одборе, јер одбори то и значе, тј. људе који су из ширег тела одабрани. Ти су одбори онда извршни органи. Овако ће бити извршни народни одбор народног одбора.

Претседник: Неће се тако звати.

Д-р Милош Московљевић: Зову се: извршни одбор народног одбора.

Д-р Милош Московљевић: Имате у Војводини Народну скупштину. Видите да Скупштина бира своје извршне одборе. То би требало да буде и у срезовима итд. Јер, овако одбори држе своје скупштине...

Милош Милић: То су седнице.

Д-р Милош Московљевић: Да, то су седнице, а не скупштине. Немојте бркати појмове. То је један велики број људи које је народ изабрао и они из своје средине одређују извршни одбор.

Претседник: Ми смо ту дискусију водили.

Д-р Милош Московљевић: Среска скупштина, окружна скупштина и ма које удружење састаје се на скупштину која је врховно тело.

Претседник: Ми смо о томе водили опет дискусију и ја сам рекао све што сам о томе знао. Сматрам и сада да то треба тако да остане. Дошли смо до области и нисмо могли даље. Морали смо да издвојимо званично тело.

Д-р Јован Ђорђевић: Из овога се види да ми нисмо копирали ништа, него да је то израз извесних традиција. Народни одбор је највећа народна тековина.

Претседник: Ако узмете новине из унутрашњости Србије, или ма које друге јединице, ви ћете видети често извештаје са тих скупштина и сви, без икаквог договора кажу „скупштина окружног народног одбора састала се...“. Тако пише. Не кажу да се састала среска скупштина или окружна скупштина него: састала се скупштина окружног или среског народног одбора.

Д-р Милош Московљевић: То показује да треба да се зове „скупштина“ само то тело.

Претседник: Зашто ми да кажемо другачије, кад је то природно настало?

Д-р Милош Московљевић: Из саме генезе те речи, скупштина је била тело. Интересантно је читати старе новине, тамо се не каже у скупштину, него на скупштину.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми се сад враћамо на историски појам те речи. Зато што је значила скуп грађана, ми је сад узимамо у историском значењу.

Претседник: Ја мислим да не дирамо оно што се природно развило.

Димитар Влахов: То је традиција...

Д-р Милош Московљевић: То није логично спроведено кроз. Ја бих разумео да је то свуда тако, да се зове народни одбор и парламенат, јер он је одабран, као што је Совјет, јер то је на свом месту. А овде се каже само код најнижих територијалних органа.

Д-р Јован Ђорђевић: То је израз стварности, израз традиција, израз форми које су биле усвојене кроз борбу.

Д-р Милош Московљевић: Друго је било у борби, а друго је сада.

Д-р Јован Ђорђевић: И после борбе...

Д-р Милош Московљевић: Кад почне да функционише како треба, онда се треба вратити на оно што је раније било.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми се налазимо пред питањем да ли ћемо жртвовати један од појмова који има демократски, напредан значај.

Д-р Анте Рамљак: Држим да друг Милош има право. Ја се слажем са тим.

Претседник: Да пређемо на чл. 106, који постаје чл. 108.

Милош Минић: Да ли је усвојен мој предлог да се испред речи „градовима“ дода „градским рејонима“?

Претседник: Усвојили смо.

Милош Минић: А у другом ставу?

Претседник: Не бих ја ставио да се у градским рејонима бирају одбори на три године...

Д-р Анте Рамљак: Ја бих испустио рок бирања, па бих дао да то закон одреди. Зашто да Устав одређује рок. Ја се слажем са другом Московљевићем, Она његова терминологија је боља.

Претседник: Овде је ствар принципијелна. Што је мање тело, чешћи избори. Сасвим је правилан однос народа према власти да он у своме селу бира сваке године, а да у срезу и округу итд. бира власт на три године.

Д-р Анте Рамљак: То ја разумем.

Претседник: То може и Устав да каже, а не треба да каже и за градске рејоне, зато јер градски рејони и градска насеља бирају исто као и град и у један исти дан сва тела која постоје у граду, било малом или великом. Зато не треба да се унесе у други став, да се не веже законодавац да се у рејону бира за мањи рок него у граду.

Милош Минић: Слажем се с тим. Мислим да би требало да градови дођу иза срезова и градских рејона.

Д-р Јован Ђорђевић: То је оправдано.

У Одбору Скупштине народа већ је усвојена измена у наслову где је речено: „органи државне власти у местима и административно-територијалним јединицама“. Стога мислим да и у овоме ставу треба нагласити реч „местима“.

Милош Минић: Ја мислим да треба да остане овај наслов.

Претседник: Тако је, јер овде се говори о административно-територијалним јединицама, а место је исто тако територијална јединица.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја сматрам да је овај израз „одржавају своје редовне скупштине према прописима Устава народних република“ незгодан, јер то би значило да је правилник за скупштине Устав. Значи да се у неку руку деградира Устав.

Претседник: Не видим разлога зашто не би то остало да одржавају своје скупштине према прописима устава, а доцније ће се прописати да се скупштине одржавају тада и тада. (Сулејман Филиповић: Зашто баш то уносити у Устав?). Па мора стајати у уставу републике да се на пр. обласне скупштине састају два пута, или рецимо, среске четири пута годишње итд., — то се мора Уставом прописати. Према томе ја мислим да то остане.

Д-р Јован Ђорђевић: Могло би то да се двосмислено тумачи.

Претседник: Уосталом, ако инсистирате, можемо рећи и овако: „одржавају своје редовне скупштине према одредбама устава и закона народних република“, — па ће нешто бити од тога у уставу, а нешто у закону.

Д-р Јован Ђорђевић: Моје је мишљење ипак да ове речи „према прописима Устава“ треба да изостану и да избегнемо ту стилизацију.

Претседник: Према овоме се Уставом обавезују народне републике да законом пропишу детаље о одржавању редовних скупштина.

Влада Зечевић: Из Устава проистичу сви остали закони, па и овај и нека се република позове на закон.

Претседник: Ми смо и казали: „према закону народних република“, значи по њиховом закону.

Д-р Јован Ђорђевић: Не види се јасно надлежност, овде је уствари питање рокова.

Претседник: Надлежност ће се одредити савезним оквирним законом. Према томе можемо да кажемо овако: „Народни одбори срезова, градова, градских рејона, округа и области одржавају своје редовне скупштине у роковима које пропише Устав народне републике“.

Милош Минић: Потребно је исто тако да се и у друго-
ме ставу унесу градски рејони, јер срезови и градови бира-
ју одборе на три године. Према томе ту треба узети и град-
ске рејоне.

Претседник: Моје је мишљење да у другом ставу чл.
107 не треба да дође „градских рејона“. Мој предлог бази-
ра се на томе што сам мислио да и трећи став говори о не-
ком дужем року. Међутим, видим да се и Београд налази
у другом ставу. Онда значи да ту може да се стави „град-
ских рејона“. (*Милош Минић:* Ја сам видео да сте то пре-
видели). Јесте. Према томе и у другом и у трећем ставу чл.
107 убацујемо речи „градских рејона“ и то после речи „сре-
зова“. (*Један глас:* И у Новом Саду постоји насеље).

Милош Минић: Ту је питање терминологије. Оно тамо,
у Новом Саду није рејон. Оно је насеље.

Д-р Јован Ђорђевић: То је зато што немамо у погледу
рејона типичне појаве.

Милош Минић: Имамо у Београду.

Претседник: Имамо у Београду, али имамо и у Загребу.

Милош Минић: А то што постоји у Новом Саду, то је
испарцелисани град на насеља.

Д-р Славко Кузмановић: Градски одбор у Новом Саду
је у рангу среског одбора.

Претседник: Према томе чл. 105 који сада постаје чл.
107 имао би да гласи дефинитивно овако:

„Органи државне власти у местима (селима, мањим
градовима), срезовима, градским реонима, градовима, окру-
зима и областима јесу народни одбори.

Народне одборе у местима бирају грађани за време
од две године, а народне одборе срезова, градских реона,
градова, округа и области бирају грађани на три године.

Народни одбори срезова, градских реона, градова,
округа и области одржавају своје редовне скупштине према
прописима устава народних република“.

Прима ли се овај члан? (*Влада Зечевић:* Молим вас за
реч). Има реч Влада Зечевић.

Влада Зечевић: Ја тражим реч по питању градских на-
сеља. Основна снага народне власти лежи баш у томе што
смо ми народну власт примакли најближе народу. На пр. у
Београду власт је толико развучена по рејонима и отуда
проистичу свакодневне грешке. Зато је потребно нагласити
насеља. Хтело се не хтело, насеља ће постати органи на-
родне власти. Зато мислим да у овај члан треба да уђу и
градска насеља. (*Д-р Милош Московљевић:* Молим за реч).

Претседник: Има реч друг Милош Московљевић:

Д-р Милош Московљевић: Ја помажем овај предлог

друга Зечевића. Јер, када су данас и засеоци, где има можда свега 200—300 људи, добили право да имају своје одборе да сами управљају и имају своје органе власти, зашто ви нећете да дате то право у Београду насељима, која можда имају по 10—15.000 људи?

Претседник: Ето, шта је направио Зечевић! Направили сте то да друг Московљевић мисли да смо ми против насеља!

Д-р Милош Московљевић: Не мислим ја то.

Влада Зечевић: Ја мислим да друг Московљевић није добро репродуковао моју мисао. Запазили смо како у Београду стоји ствар са насељима. Београдски градски одбор у већини је за то. Свакодневна је пракса показала да насеља треба претварати у власти, јер што је власт ближа народу, мање је грешака.

Владимир Симић: Да кажемо да ће се у великим градовима одредити надлежност.

Д-р Милош Московљевић: Ја још нисам завршио. Говорим из практичних разлога, а практични разлози диктују да насеља буду у рангу места. То је много потребније у варошима, где је живот компликованији, односи замршенији и где се има много више посла са властима, па је потребније да та власт буде ближа народу него што је у једном засеоку, које чак често пута не може ни да издржава своју власт.

Ви ћете видети да ће ускоро одједанпут сасвим у супротном правцу почети да се развијају ствари, створиће се расположење да се сакупљају опет у веће јединице. Испочетка је било разједињавање, а сада ће почети рад на сакупљању.

Д-р Јован Ђорђевић: А ви хоћете да разбијате.

Д-р Милош Московљевић: Никакво разбијање. Ово је сувише централизовано.

Влада Зечевић: У Уставу треба предвидети могућности.

Д-р Милош Московљевић: Треба да се каже: „Насеља у великим градовима“.

Претседник: Зар не би могло да се каже на неки други начин, да се дода један нови став овоме члану 107 који би гласио овако:

„Основна административна територијална јединица народне власти јесте народни одбор села, мањег града и насеља у великим градовима“. Можемо ли овако да кажемо?

Влада Зечевић: Можемо.

Претседник: Онда кажемо шта је она основна ћелија. Чак мислим да треба споменути ту основну јединицу.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми овде говоримо о органима власти.

Претседник: И овде говоримо о органима власти, само кажемо шта је основна јединица.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да без великог губитка треба да кажемо: „у насељима“. То могу да буду и градска и сеоска насеља.

Влада Зечевић: Ја хоћу да разликујем насеља у селима и насеља у градовима. Слажем се са предлогом друга Претседника да се то спомене. Ако треба — да се створи, ако не треба — да се не створи, али да се да могућност у Уставу.

Милош Минић: Ја сам малопре рекао моје мишљење о томе. Та је ствар један експеримент који се врши у Београду. Тај експеримент још није довољна основа да се закључи да је нужно створити насеља. Ми у многим стварима експериментирамо у организацији наше народне власти и то је, такође, позитивна страна нашег рада. У пракси се показало да насеља хоће да буду органи народне власти, да се практично претварају у органе власти. Друго је питање да ли је добро да остане тако. Дешавало се да су насеља решавала нека питања која је могао да реши једино рејон, или чак само изврши одбор. Могло би се то поменути у Уставу, али ипак сматрам, да то није потребно. Оставимо то питање док се не рашчисти само од себе. Рејон је заиста велики по броју становника, али се разликује од среза по томе што је становништво збијено.

Претседник: Зато је најбоље да се каже: „Организација народне власти у великим градовима регулише се посебним законима“.

Милош Минић: То нека буде као друга реченица првога става.

Претседник: Биће један закон који ће говорити о организацији народне власти, почев од села па до града, а посебно на пример закон о народним одборима града Београда и закон о народној власти града Загреб.

Сава Косановић: За то није потребно нарочито овлашћење у Уставу. То се може и без тога прописа учинити. Додуше, не смета ништа, али није потребно.

Милош Минић: Уређење власти у Београду можда ће претстављати посебну главу тог закона.

Сулејман Филиповић: Требало би ствари оставити мало еластичније...

Д-р Јован Ђорђевић: Ми не можемо питање великих градова да регулишемо општим законом; то је показало наше досадашње искуство. Морамо то да издвојимо, и ми

ту чињеницу подвлачимо овде. Ова реченица показује да постоји специјална структура.

Претседник: И то да буде други став у чл. 107. Питање великих градова остављамо да буде решено накнадно. Ја предлагем да то буде други став чл. 107 и да се уместо „регулише се“ стави „може се регулисати“.

Милош Мивић: Ја бих то ставио као другу реченицу првога става.

Претседник: Не би имало смисла. Боље да буде други, нови став. Прима ли се чл. 107? (Прима се). Објављујем да је чл. 107 примљен.

Секретар чита чл. 108.

Д-р Јован Ђорђевић: Треба да стоји: „доносе свој буџет“.

Претседник: Онда да стоји: „утврђују свој буџет“.

Д-р Милош Московљевић: Да ли бисмо боље казали „потчињени органи државне управе“?

Д-р Јован Ђорђевић: Органи државне управе то су извршни одбори. То је шири појам.

Претседник: И извршни одбор је потчињен народном одбору као што је потчињен и онај милиционар, ветеринар, путар, чувар шума итд.

Да ли се слажете са изменом да реченица: „обезбеђују заштиту јавног поретка и чување закона и права грађана; утврђују свој буџет“, гласи: „обезбеђују заштиту јавног поретка и испуњавање закона и чување права грађана; утврђују свој буџет“? (Прима се).

Објављујем да је члан 108 примљен. (*Д-р Јован Ђорђевић:* То је корисно. — *Сава Косановић:* Хоћете ли говорити о здравственој акцији?) Ја не бих рекао, ту се ради о приредној и културној изградњи. Под културну изградњу спада и здравље, а све задатке не можете наређати. (*Један глас:* У првом реду можда би требало ставити „подређених органа“ уместо „потчињених органа“). — *Д-р Јован Ђорђевић:* Друго је потчињених а друго подређених. Подређене власти су нижи народни одбори, а ово су потчињене установе које су исто на њеној територији. — *Д-р Милош Московљевић:* Ја бих ставио у другом ставу место „одлуке“ — „наредбе“. — *Д-р Јован Ђорђевић:* То су ти месни закони који се зову одлуке).

Окружни одбор на скупштини донесе одлуку и напише читав један правилник о њему. (*Д-р Милош Московљевић:* Да ли је довољно казати „Одлуке“?) Довољно је. То је општи пропис. (*Сава Косановић:* Одлука је у једном конкретном случају. — *Д-р Јован Ђорђевић:* То је решење. — *Милош Мивић:* Одлука о стварању суда о заштити националне

части у Србији). То је друго. Одлука значи један локални закон. (Сава Косановић: У Хрватској се друкчије каже). Ви у Хрватској можете употребити реч која се тамо употребљава.

Изволите чути члан 109.

Секретар чита члан 109.

Сава Косановић: Зашто не би ставили место „општих и месних“ „својих“?

Претседник: Све су те власти месне, градске, среске, окружне и обласне — локалне власти и сви су ти буџети локалног значења. Ви ћете имати општедржавни буџет, који се састоји из савезног буџета, буџета република и локалног буџета, а локални буџет ће обухватити све што иде од последњег села до округа и области.

Д-р Милош Московљевић: Ово у члану 109 је врло лепо казано, али то не може да улази у Устав као један обавезни пропис, јер ово је тако неодређено казано. То се само по себи разуме, а Устав и закони прописују на који се начин манифестује народна иницијатива у свима словима.

Претседник: Није овде реч о томе да је то нека жеља да се ослањају на народне организације. То ће бити законски обавезно. Стајаће у закону да ће народни одбор у селу бити обавезан да држи чешће изборове грађана где ће износити буџет, о њему дискутовати и вршити, може бити, разрез пореза и друге послове. Али поред тога може закон одборна да пропише обавезу да увлаче народне масе у извесне послове, рецимо, у здравствену службу. Села имају неколико стотина или хиљада саановника и један одборник може узети на се у подели рада бригу и одговорност за здравствену службу и он треба да створи и једно тело, рецимо, здравствену секцију, или савет у селу, који ће о томе водити рачуна. Али ту секцију треба да сачињавају сељаци, не може ту службу у секцији да врши један одборник, већ треба да се села обавезу да дају своје људе у здравствену секцију, да дају своје људе у просветну секцију и у ову или ону секцију, тако да то буде обавезно да се људи увлаче у извесне послове, и овај члан само омогућује да се та обавеза унесе у закон.

Д-р Милош Московљевић: Ја се бојим да то не остане само лепа жеља.

Претседник: Ми смо то већ имали.

Д-р Милош Московљевић: То све треба да се регулише и Уставом и разним законима и то не треба да остане ненормирано, пошто све то зависи од схватања народа, од

организације и од власти ако су на своме месту. Мора се водити рачуна о расположењу народа.

Д-р Васо Чубриловић: Ја мислим да је ово један од најважнијих чланова Устава, ово ослањање на иницијативу и широко учешће народних маса у власти. То је највећа помоћ, коју Устав пружа грађанима у ограничењу власти. Ево у чему је ствар. У Србији од 1804 године па све до слома старе Југославије трајала је борба 140 година око општинских аутономија. Била је вечна борба између народа и полицијских власти које је изградила монархија. Овај Устав мења из темеља тај однос власти према народу и даје широку основу и могућност народној власти да изграђује свој апарат у свим правцима рада ослањајући се на народне масе. Узмите само случај код пољопривреде. Питање пољопривредних комисија, питање подизања стоке, питање борбе против сточних болести, питање борбе против биљних болести, питање извођења плана сетве, одређује сама народна власт. Али, ми имамо ту још и једну другу ствар. Узмите на пример ово: регулисање попаше и сејање. У нас на селу био је обичај да сеоски збор решава како треба засејати, како треба решити питање потрица итд. То је све решавано на селу, док није дошла полицијска држава, која је ту народну иницијативу угушила и која није изградила свој апарат за ове послове изузев подизања касарни. Све то може да буде изграђено код народне власти на основу овога члана. Овај члан овакав какав је добар је, али може бити да би се могла учинити некаква допуна којом би поближе нешто могло бити изражено у закону.

Милош Мишић: Ово што ћу сад да кажем надовезује се у прилог говора друга Чубриловића. Основни принцип је да народне масе учествују у народној власти. Један начин је што оне бирају претставнике, а други је у томе што непосредно учествују у вршењу државних послова. Овде је забележена једна карактеристична црта наше народне власти и сасвим оправдано је друг Чубриловић назвао овај члан једним од темељних чланова нашега Устава, који треба свакако да остане. По овоме члану наше власти су дужне, и то је нарочито и изрично казано, да се ослањају на народне масе и организације раднога народа у вршењу државних послова.

Владимир Симић: Као општа директива и декларација да, али са овим објашњењима не, јер су грађани делегирали за обављање државних послова на одређено време своје претставнике и грађани имају права да опозову поједине изабране органе и пре истека њихових мандата. Као једна декларација и општа директива ово је добро, али конкрет-

но, како је то објаснио друг Чубриловић, власти би биле спутане у извршивању задатака, које морају у кратком року да врше на опште задовољство грађана, јер ће их иначе грађани опозвати.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја се слажем са другом Чубриловићем и Минићем у основном суштинском значају. Ту треба само још додати да ово није само декларација и директива, него је то уставна допуна основног принципа наше народне државе, а то је народна власт, јер народна власт не само да је претставничка него је и мобилисање народа за стално потпомагање органа и за одржавање посредне везе са влашћу. Ви сте напоменули овде извесне задатке, али има и других задатака и тако се онда проширује база народне власти на тоталитет народа. Ово је једна конструктивна уставна одредба, која потврђује карактер народне власти која није изражена само у претстављању органа нег и у сталној мобилизацији народних маса. С друге стране, ја мислим да ова одредба и са правне тачке гледишта има врло велики значај. Друг Претседник је рекао да је ово једна обавеза за законодавца који доноси опште прописе да нађе могућности и средства да ангажује наше народне масе у извесним облицима послова. Није само то ова допуна народне власти. Она, наравно, нема карактер прецизне и позитивне норме, али сама природа ове ствари не може да се уобличи. Али то је не само једна директива него уставна норма која намеће низ права и дужности онима који изводе народну власт.

Претседник: Има реч друг Симић.

Владимир Симић: Ја нисам мислио да дискутујем о овој одредби и примам је како гласи и схватам је онако как је у завршној речи последњом реченицом објаснио господин Ђорђевић, али могу да кажем да онда нисмо логични и враћамо се на начелну дискусију кад сам говорио о законодавној иницијативи и референдуму. То су пуни изрази непосредне демократије. И кад човек хоће да ангажује народ да сам собом влада, да га васпитава у том правцу, онда му и та права признаје. Ово остаје као декларација која може конструктивно кроз низ година у васпитању да дејствује, али тај процес не би требало да спутава органе који су изабрани у кратким роковима за пословање, да врше ту власт у општу корист. То је тај смисао и остаје тај смисао. Узалуд друго објашњење! Гласам за овај члан као такав.

Претседник: Ја не видим из чега закључује друг Симић да ту има спутавања одбора, кад је управо смисао тог члана обрнут. (*Владимир Симић:* То је тежња). Овде се на-

лаже и ставља обавеза народном одбору да у извођењу разних државних послова обавезно снажи и развија иницијативу самог народа, да увлачи људе који нису чланови изабраног претставничког тела, који нису чиновници, који нису управни органи, него су просто грађани свога места, да их приводи вршењу државних послова. Тиме ће ти грађани томе одбору само помоћи, ако се на пр., ради о здрављу, као што сам поменуо, па одборник одговара за здравље грађана и он треба како најбоље уме да организира здравствену службу. Ако има лекара, лекар може бити претседник здравствене комисије. Десет до петнаест младих људи, старијих људи и жена, ући ће у ту здравствену секцију, који нису чиновници и неће примати плату, али ће добровољно да помажу одбор и да се брину за здравље и да уведу добру хигијену обилазећи куће итд. И тако ће бити и у разним другим пословима, просветном и другом. Имамо одборе разних послова: за изградњу моста и шта ти ја знам. Ту ће управо народ благотворно и делотворно помагати народну власт и сарађиваће директно са народном власти на извесним пословима. Није то само једна декларација него и једна обавеза за народну власт код извршивања свих задатака и према томе да буди иницијативу народа и да узима ту помоћ од народа. То је једно средство, како друг Ђорђевић каже, да се осигурамо да се одбори не одвоје од народа, да се не бирократизирају него да непрекидно раде у дослуху са народом. Ја мислим да је ово довољно.

Има реч друг д-р Драгољуб Јовановић.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја подупирем овај члан и хоћу да га оснажим тиме што смо ми у програму Народног фронта ставили један члан који говори паралелно са овим чланом. То што члан 109 Устава ставља у задатак властима ми смо у програму Фронта ставили у задатак народним организацијама и народу. Ја сматрам као једну од највећих снага нашег новог поретка то што ангажује у извођењу јавних послова већи број људи него што је икада и један режим досад чинио, и то не само код нас него и у другим земљама. Ја сматрам одиста да ову одредбу треба схватити не само као декларацију и добру жељу него као налог властима. Паралелно томе дошао је и налог самим организацијама у програму Народног фронта Југославије.

Претседник: Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Да кажем нешто кратко. Да би ова одредба заиста имала корисно дејство у демократском смислу, а да се не би, може бити, скренуло на нешто недемократско, ја бих предложио да се додају овде речи: „добровољно учешће народних маса“. Јер видите како се

овде каже: „Народни одбори су дужни да се у извођењу општих и месних задатака ослањају на иницијативу и широко учешће народних маса и на организације радног народа“. То значи дужни су да се ослањају на широко учешће народних маса, а то значи кулук. То је широко учешће народних маса. Наравно, овде се мислило на добровољно учешће, а да не би било недобровољно учешће, ја бих рекао „на добровољно учешће широких народних маса“. Кулук је потребна ствар у данашње време, кад немамо средстава али то треба да се регулише законом а да не би било мимо закона, да се метне „добровољно учешће“.

Претседник: Има реч друг Чубриловић.

Д-р Васо Чубриловић: Ја се не бих сложио с тим. Код мене у Министарству раде се основна начела о организацији пољопривредне службе на селу, која ће се заснивати на овоме члану. (Д-р Милош Московљевић: Је ли добровољно?) Негде ће бити добровољно, а негде ће бити дужност и обавеза. Ако се неко прими да иде да сврши курс за 3 месеца или пола године за пазача против заразних болести, онда није добровољно; ако се прими на курс за пола године да проучи основне појаве биљних заразних болести, опет ће бити почасно; ако се прими да ради на пољопривредној сетви и држава утроши и муке и труда да га спреми да може све то урадити, иако неће бити плаћен, опет неће бити добровољно. Има ствари које ће се радити добровољно. Требало је израдити пролетос статистику сетве у Војводини и позвали смо организације Народног фронта и омладинске организације у помоћ и то је било добровољно. Тражили смо да организације помогну државну обавештајну службу како се креће сетва. Ту је 80% било добровољно, а негде није добровољно. Грађани имају обавезе према држави.

Претседник: Ја мислим да није потребно даље дискутовати. Нема опасности да је кулук или нешто слично садржано у овој формулацији. (Д-р Драгољуб Јовановић: Има реч „иницијатива“). Ослањаће се на иницијативу и широко учешће народних маса. Ту се говори о обавезама одбора да се на то ослања, а не говори се о обавезама народа да учествује. Нема то везе са кулуком ни у ком случају.

Прима ли се члан 109? (Прима се!) Објављујем да је чл. 109 примљен. Прелазимо на члан 110.

Секретар чита члан 110.

Милош Минић: Ја бих предложио да се у овој реченици мало измени стилизација, па уместо да се каже „које бира скупштина народног одбора“, да стоји „које бира народни одбор на својој скупштини“. То је потребно баш због постојеће збрке између термина „скупштина“ и „на-

родни одбор“. Постоји схватање да народни одбор сачињавају два органа: скупштина и извршни одбор, јер постоји народни одбор који одржава своје скупштине, а постоји и извршни одбор. Те збрке има нарочито код нас у Србији и мисли се да је скупштина нешто шире од одбора. Међутим, ми имамо народни одбор и његов извршни одбор. Ја бих предложио да се каже: „... бира народни одбор на својој скупштини“.

Претседник: И кад се народни одбор састане на својој скупштини, онда се одржава скупштина народног одбора.

Д-р Јован Ђорђевић: Требало би рећи да народни одбори бирају своје извршне одборе на својим скупштинама. Иначе би ова одредба била у несагласности са ставом 4 члана 107.

Претседник: Овде се каже да су извршни и наредбодавни органи народног одбора извршни одбори које бира скупштина народног одбора свуда осим у мањим селима у којима нема народних одбора. Ја мислим да ту нема супротности.

Д-р Јован Ђорђевић: Има, јер овде кажемо „осим у мањим селима“.

Претседник: Зато што у члану 109, старом, кажемо да су у мањим селима извршни органи претседник и секретар.

Милош Минић: То би могло да се избаци, јер је горе тачно речено ко има скупштину.

Д-р Јован Ђорђевић: А сам члан требало би почети: „Народни одбори на својим скупштинама...“

Влада Зечевић: Овде изгледа да није јасно да у местима, у селима постоји традиција, која се у пракси показала као корисна, да народ на редовним састанцима пуноважно решава сва питања која се тичу и одговорности према вишим властима и проблема унутар села.

Д-р Јован Ђорђевић: То је збор.

Милош Минић: То ће закон назвати збором и решиће то питање.

Влада Зечевић: Народ то зове састанак и на тим састанцима решава све.

Претседник: Овде се хтело рећи да народни одбори, осим одбора у мањим селима, имају свој извршни одбор. Можемо да одвојимо сада ово бирање и да кажемо да мања села имају извршни орган, али немају одбор. Могли бисмо рећи: „Извршни и наредбодавни органи народних одбора, осим у мањим селима, јесу извршни одбори“. Затим: „Извршне одборе бира месни одбор, или виши одбор на својој скупштини“.

Милош Минић: Месни одбор нема скупштине. Мени се

чини да друг Претседник има право. Само не треба казати „у мањим селима“, него „у местима“.

Претседник: Извршни одбор може да има и село ако је веће. А ако је село мало и може да бира свега пет људи у одбор, онда ту не може да се бира извршни одбор, него су извршни орган претседник и секретар.

Д-р Милош Московљевић: Незгодно је да буду само двојица, јер како ће се решити једно питање у коме се они не сложе.

Претседник: Ако се не сложе, сазваће ону петорицу који су чланови одбора, па ће се сложити.

Д-р Анте Рамљак: Могло би доћи до тога да једно веће место, рецимо Србобран, изабере само два одборника.

Претседник: Не може да дође до тога да Србобран са својих, рецимо, 15.000 становника изабере два одборника, јер ће закон одредити према броју становника колико једно место може да има одборника. И ја не знам како долазите на ту идеју.

Д-р Анте Рамљак: Па како у Сједињеним Државама бирају једног претседника?

Претседник: Јесу ли тих 15.000 људи решили да исмејавају сами себе? Ја мислим да је немогућа ствар правити такве претпоставке као што чини друг Рамљак, да једно место од 15.000 становника бира два одборника. Ја признајем да сам неспособан за дискусију са другом Рамљаком, и одричем се даљег задовољства у том погледу.

Влада Зечевић: Ми имамо у планинским крајевима мала раштркана села која имају 20—30 кућа на једном великом простору са свега 150—200 становника. Таква мала раштркана села морају бирати извршни орган. Зато се овде и предвиђа да и та мала планинска тако раштркана села имају своју власт.

Претседник: Ми смо у току народноослободилачке борбе предвидели за та мала села, за те засеоке, да немају одбор, већ само повереника, и он је био везан са најближим одбором. Он је био тамо нека власт, али је ишао на седнице најближег народног одбора. То је село тако мало да не може дати из своје средине једно тело од 5—7 одборника. Зато се и сада за та мала села прави изузетак. Таква мала села не могу имати извршни одбор, али село које није сувише мало може имати извршни одбор, јер оно може имати и 9 и 12 одборника, и може од њих изабрати њих петоро да буду извршни одбор и да им подели посао.

Могло би се рећи овако: „Извршни и наредбодавни органи народних одбора, осим у мањим селима, јесу извршни одбори. Извршни одбор сачињавају претседник, потпрет-

седник, секретар и чланови“. Дакле, да се бришу речи: „које бира скупштина народног одбора“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Морамо рећи: „које бира скупштина народног одбора“, јер ако то не кажемо, они би могли бити и постављени.

Претседник: То ће се рећи у закону.

Друг Ђорђевић предлаже ову редакцију: „Народни одбори бирају све извршне и наредбодавне органе. Извршни и наредбодавни органи јесу извршни одбори“. Ја мислим да не би могло тако да се каже. Извршни и наредбодавни орган у мањим селима није извршни одбор. (Д-р Јован Ђорђевић: Ово је опште правило које има изузетак).

Могло би се овако рећи: „Извршни и наредбодавни органи народних одбора јесу извршни одбори. Извршни одбор у селу и мањем граду бира народни одбор из своје средине. Извршни одбор града, среза, округа и области бира одговарајуће претставничко тело.

Милош Минић: Ми имамо велика села и велике варошице. Имамо Азању у Београдском округу која има 12.000 становника. Она нема само чланове Извршног одбора, него има и 20—30 чланова пред којима Извршни одбор полаже рачун. То није скупштина. То је један форум између скупштине и извршног одбора, створен је само зато да би се пред њиме полагали рачуни. У мањем селу може се полагати рачун пред бирачима. Имамо Младеновац, Лазаревац итд. који имају већи број становника, и не може извршни одбор пред свима њима полагати рачун.

Претседник: Свако место које се не дели на рејоне има само народни одбор, а тај народни одбор има свој извршни одбор. Једно место које се не дели на рејоне нема скупштину. Оно има пленум и извршни одбор. Велики град мора да има скупштину. И рејон мора да има скупштину. Насеље у Београду неће имати скупштину, али ће рејон имати.

Милош Минић: То је шаролика ситуација. Имамо град који је у рангу среског одбора, а има мање становника него на пр. Азања. Узмимо конкретно Чачак.

Претседник: То је друга ствар. Град који има срез, треба да има скупштину, а град који нема рејона не може да има скупштину.

Милош Минић: Али, има збор грађана.

Претседник: Београд је имао збор грађана. То није укинуто...

Сава Косановић: Каква је ту техника?

Претседник: Постојала је та институција и није укину-

та. То је било још тада када је Београд имао 70.000 становника, а било је и пре рата.

Сава Косановић: Онда жене нису имале права гласа и било је пуно мање бирача.

Д-р Драгољуб Јовановић: Онда нам морате рећи шта је скупштина. Ја сам разумео да је то пленум народног одбора, а такав пленум може имати сваки одбор. Ја то тако разумем. Већа места имају одборе од 20, 30 или 50 лица, и кад се скупе сви онда је то скупштина. Тако смо досада говорили.

Претседник: Скупштине су предвиђене за срезове, градове, градске рејоне, округе и области.

Д-р Милош Московљевић: Али, каже се: одбор држи своју скупштину. Уствари то су седнице. Седнице у пленуму.

Владимир Симић: У ком ће то бити облику то ће решити закон.

Претседник: Имамо горе мање градове. Ни мањи градови не могу имати скупштину.

Милош Минић: Ни велика села не могу да имају скупштину.

Претседник: У Банату и Бачкој имамо села са 20.000 становника.

Д-р Славко Кузмановић: Стари Бечеј је село а има преко 20.000 становника.

Д-р Јован Ђорђевић: У Војводини су сва села велика.

Владимир Симић: Таквих случајева има и у Србији, рецимо Лапово.

Претседник: Ја мислим да не грешимо кад кажемо да извршне одборе у селу и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине, а извршне одборе града, градског рејона, среза, округа и области бира одговарајући извршни одбор на својој скупштини.

Д-р Васо Чубриловић: Зашто се ова ствар не би регулисала законом? Ми треба да поставимо само основна начела.

Претседник: То је оно основно што хоћемо да дамо.

Милош Минић: Ја се слажем са формулацијом која је сада дата. То одговара правом стању ствари. Узмимо за пример Младеновац и друге вароши у Србији које немају ранг среског одбора. Имали смо Краљево, где је до недавно био исти случај док га није српска влада прогласила градом. Није имао скупштину, већ већи број чланова народног одбора, пред којим је полагао рачуне. Тај тип одбора ми ћемо имати код нас, тип између сеоског одбора и збора бирача пред којима ће полагати рачуна...

Претседник: Може да постоји и збор грађана.

Милош Минић: Не кажем да не може. То ће закон да регулише. Али кажем да и такво место може имати извршни одбор. На такво место, ако је мало село, био би примењен чл. 109, који каже да извршни орган сачињавају претседник и секретар. Али ако су села велика или варошице, одбори су чак и у структури мало другачији. Формулација коју је дао друг Претседник потпуно задовољава стварно стање и може се усвојити.

Претседник: Онда би с тим били готови.

Милош Минић: Ја сам био мишљења да се реч скупштина избаци и да се зове седница, али је то ушло у масе тако да се то не може учинити. Ми то можемо избацити у Уставу, али га неће избацити масе.

Претседник: То би био грех.

Милош Минић: Ми то можемо избацити из Устава, али то би остало само празно слово на папиру, јер је то већ ушло у праксу.

Претседник: Да ли да унесемо у Устав институцију „збор грађана“.

Милош Минић: Имамо збор бирача.

Претседник: То је и у граду и селу и онда је сасвим јасно.

Милош Минић: Мислим да можемо да изгласамо.

Претседник: Прима ли се чл. 110 који би гласио: „Извршни и наредбодавни органи народних одбора, осим у мањим селима, јесу извршни одбори. Извршни одбор сачињавају претседник, потпретседник, секретар и чланови.

Извршне одборе у селима и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине. Извршне одборе градских реона, града, среза, округа и области, бирају одговарајући народни одбори на својим скупштинама“?

Милош Минић: Да ли се може рећи „у већим селима и мањим градовима“?

Д-р Јован Ђорђевић: У чл. 109 биће о томе речи.

Милош Минић: Добро, слажем се с тим.

Претседник: Ја бих овде додао још реч „одговарајући“ народни одбори.

Према томе цео би чл. 110 гласио овако: „Извршни и наредбодавни органи народних одбора, осим у мањим селима, јесу извршни одбори. Извршне одборе у селима и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине. Извршне одборе градских рејона, градова, срезова, округа и области бирају одговарајући народни одбори на својим скупштинама. Извршни одбор сачињавају претседник, потпретседник, секретар и чланови“.

Прима ли се овај члан 110? (Прима се). Објављујем да је чл. 110 примљен.

(За овим је Одбор усвојио чланове 111, 112 и 113 који су постали од чланова 109, 110 и 111).

Секретар чита чл. 112 који постаје чл. 114.

Д-р Милош Московљевић: Овде при крају место „одељењу“ треба ставити „одељењу“.

Претседник: Прима ли се чл. 114 с овом малом језичном изменом?

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја бих предложио да се у овоме члану уместо речи „за руковођење појединих грана“ стави „за вођење појединих грана“. То ништа не смета, а ја мислим да је боље речено.

Претседник: Ја мислим да баш треба да остане овако, само место генитива „појединих грана“ да ставимо аблатив „појединим гранама“.

Д-р Драгољуб Јовановић: Пошто одмах у истој реченици имамо реч „под руководством“ онда је боље да ставимо „вођење“.

Претседник: Добро, ставићемо „за вођење појединих грана“.

Примате ли чл. 114 са овим малим изменама? (Прима се). Објављујем да је чл. 114 примљен.

Данашњу седницу закључујем, а наредну заказујем за сутра, понедељак, у 16 часова после подне.

(Седница је закључена у 13.15 часова).

Дванаеста седница

(31 децембра 1945)

Почетак у 16,20 часова.

Претседавао председник Моша Пијаде.

Председник: Отварам седницу Уставотворног одбора. Молим да чујете прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Председник: Молим да саслушате записник прошле седнице.

Секретар чита записник једанаесте седнице Уставотворног одбора од 30 децембра 1945 године.

Председник: Чули сте записник. Има ли ко какву примедбу? (*Милош Минић:* Ја бих имао примедбу код члана 110. Чини ми се да нису прочитане ове речи: „које бира скупштина народног одбора“). Јесте, то је прочитано. (*Милош Минић:* Извините нисам чуо). У члану 106 речено је у четвртном реду „за“, а треба да буде „на“. На два места имамо тај случај. Место израза „за“ у првом ставу члана 105 треба ставити „на“. У новом члану 106 у првом ставу пише: „за време три године“ а треба: „на време три године...“

Друго, у члану 107 нисам чуо да је место: „према прописима“ речено „у роковима које прописује Устав народне републике“. То је изостало.

Прима ли се записник с тим исправкама? (Прима се).

Прелазимо на дневни ред: претрес XIII главе — Судови и јавно тужиштво.

Има реч друг Ђорђевић.

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Глава која сада долази обухвата једну врло важну материју у организацији наше нове државе. У питању је организација судства, организација једне веома важне установе у типу наше федерације, установе која је позната под именом Јавно тужи-

оштво. Ова глава састављена је углавном на основу праксе која је већ утврђена код нас и на основу захтева који се постављају органима правосуђа у једној уставној и правној држави.

Поред органа државне власти и органа државне управе као трећи орган који допуњује јединство наше народне власти јесте орган правосуђа, односно цела организација правосуђа код нас. Једна од битних карактеристика правосуђа, према овоме начрту Устава, јесте то да је правосуђе једна установа од законског карактера, врши функције правосуђа и примењује закон. И у трећем стубу организације наше државе, у правосуђу, остварен је основни принцип уређења наше државе, а то је принцип јединства власти.

Наше народно судство, које је организовано кроз ову главу, заснива се на свим принципима демократског и цивилизованог судства модерног друштва. Оно се задовољава само најопштијом организацијом прописа, који имају уставни карактер, а целокупну материју у њеном даљем разрађивању оставља законима. Ја мислим да ми овде останемо код оних најбитнијих принципа који дају скелет нашем судству, а да све остало оставимо законима.

Судство у овој глави с једне стране има ту велику новину што има као сваки државни орган у нашој новој држави народни карактер. Њега су изабрали народни претставнички органи и оно, што је врло важно, обухвата у својим већима не само судије у традиционалном смислу — професионалне правнике и професионалне судије — него и народ, односно поротнике, који у смислу тога укључења појачавају карактер нашег судства. У овој глави је предложено да један израз који је доста популаран у нашем народу, који претпоставља учешће народа у суђењу, израз поротника, поново повратимо и уведемо са измењеном карактеристиком нашег судства.

Друга карактеристика нашег судства јесте да је оно једно ефикасно судство које обезбеђује примену права и примену закона на један брзо одређен и јасан начин, без формализма и оних традиционалних и компликованих поступака који су карактерисали старо судство.

Што се тиче јавног тужиоштва, то је једна установа која је још увек у процесу организовања, у процесу развијања код нас. Оно је одиграло једну важну улогу у јединственој борби и спровођењу нашег правног поретка и оно и даље остаје један важан фактор у обезбеђењу уставне и правне државе — нове Југославије. У овом делу Устава јавно тужиоштво је само цитирано у својим битним карактеристикама, а даље разрађивање остављено је да на

основу искуства и развоја ове установе буде спроведено кроз законе. У сваком случају, и код судства и код јавног тужиоштва дате су доста прецизно и одређено тенденције развоја, дати су оквири који су укључени у целокупну уставну организацију нове Југославије.

Ја бих доцније у дискусији имао извесне примедбе у погледу новије формулације и мало другачијег распореда чланова и то ћу оставити кад буде дискусија у поједино-стима.

Претседник: Жели ли ко начелно да говори о овој глави. (Не јавља се нико). Онда да пређемо на читање појединих чланова.

Секретар чита члан 113, који је постао члан 115.

Претседник: Жели ли ко да говори о овоме члану? (Јавља се за реч Светозар Вукмановић-Темпо).

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја мислим да би у првом ставу овога члана, на крају, требало избацити речи „војни судови“. Сматрам да би, с обзиром на специјални карактер војних судова и с обзиром на потребу чувања војне тајне, организацију војних судова требало издвојити испод врховног суда тако да они добију карактер посебних судова, што уствари и јесу. Организација и надлежност војних судова треба да дође под општу формулацију другог става овога члана, у коме се каже да се законом могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова. Под ту формулацију дошли би и војни судови. Због тога мислим да би специјално у првом ставу овога члана требало брисати завршне речи „и војни судови“, док би остала два става остала непромењена. На тој линији ја бих предложио и измену члана 120 нацрта, ако буде усвојен овај мој предлог.

Претседник: У чему би се састојала измена члана 120 нацрта?

Светозар Вукмановић-Темпо: У томе што би се у првом ставу брисале речи „у грађанским, кривичним и војним предметима“. Место речи „судски орган“ могли би ставити „орган правосуђа“. У другом ставу истога члана требало би брисати речи „између грађанских и војних судова“. Јер ако бисмо ставили у надлежност врховном суду да прати рад војних судова, ми бисмо дали могућност да у унутрашњу организацију војске, која је тајна, могу завиривати и цивилна лица. Без обзира на то што су у питању и највиши судови, ја им то не бих дозволио. То је моје мишљење.

Претседник: Жели ли још ко да говори?

Д-р Славко Кузмановић: Ја бих се сложио са предлогом друга Вукмановића. Само бих додао да би у другом ставу чл. 113, односно садашњег чл. 115, требало рећи не „законом

се могу оснивати...“, него „савезним законима...“ Јер, законодавство је јединствено, а из овога излази да би се судови могли оснивати и на основу закона република. Ако се прецизно каже „савезним законом“, онда се то тачно разуме.

Уз то, ја бих предложио да се трећи став овога члана издвоји као посебни члан, или да постане први став следећег члана.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Јавља се за реч Владимир Симић).

Владимир Симић: Друг генерал је покренуо једно питање које је толико старо колико и борба народа за демократску власт. А његов је предлог противан тој борби народа за демократску власт. Не ради се овде о тајнама унутрашње војне организације, нити пред војним судовима по кривичном војном закону та унутрашња војна организација долази до видела. У тексту овога Устава каже се да су расправе пред судовима по правилу јавне, што значи да не морају бити јавне. И кад се Врховни суд ФНРЈ појављује у једном од својих одељења као надлежан ради врховног судског надзора у поступању војних судова, није оправдано да се у томе види мешање цивилне у војну власт, него се ту може да види уједначавање и стварање једне праксе, поред грађанских, и код војних судова, која ће пракса у обједињеном тумачењу Врховног суда гарантовати оно што је битно у сваком судству, а то је — правилна примена закона.

Ако би се усвојило оно што је овде речено у погледу војних судова и њихова организација оставила само закону, онда би то чудно изгледало јер се у самом тексту Устава, — у коме се говори о Југословенској армији, што је сасвим на свом месту, где се говори о организацији свих власти у држави, што је такође на свом месту, — не би ништа говорило о организацији војних судова који као такви и постоје и функционишу и веома су значајан фактор.

Према томе, ја налазим да је нацрт Устава овај проблем решио правилно, да га је решио демократски, као што је уопште карактер овог нацрта Устава демократски, и да га је решио на један начин којим је прихваћено оно што је у прошлости било врло значајно и важно, борба да се обједињавање јудикатуре у ширем смислу обави баш на тај начин што ће врховни суд у земљи, који иначе мора да пружи пуну гаранцију сваком и свима за правилну примену закона, у једном од својих одељења — где ће судити о кривичним, грађанским и осталим стварима — имати врховну надлежност и за војне кривичне предмете.

Уосталом, закон који је Привремена народна скупштина донела о војним судовима, говорећи баш о надлежности тих судова за суђење генералима и адмиралима, када је за њих установио једностепено судство, јер њима суди проширено веће у првом и последњем степену, проширио је тиме дотле ограничену могућност њихове одбране на тај начин, што би и они могли путем жалбе на Врховни суд подвргнути евентуалној ревизији судску одлуку. У жељи да се и за те највише чинове у војсци пружи гаранција у погледу суђења, то веће је проширено на пет судија, место три. Али то не би била двољна гаранција. И када се доноси Устав, који треба да важи за један дужи период времена, ми треба да се задржимо на овој редакцији нацрта Устава, која је тај проблем сасвим демократски решила, потпуно сигурни да тиме не омогућавамо неко неупутно мешање грађанске власти у послове војне власти, утолико пре што се овде не ради о организацији војне службе као такве, него о кривичним делима која се догоде у вршењу службе, у смислу војно-кривичног закона. Зато бих био мишљења, да редакција чл. 115 и осталих чланова који говоре о судовима, остане онако како је то нацрт Устава предвидео.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих се сложио са тим да код нас у Југославији има једно судство које је опште и које суди свима грађанима уопште за све типичне случајеве кривичних дела. Али поред тога општег судства, грађанског судства, постоје и посебни судови који суде посебне спорове, који суде посебним категоријама грађана. То је једна тенденција која се остварује у свима модерним државама. И у Совјетском Савезу, и у Америци, и у Енглеској и осталим модерним државама постоје судови за транспортно право, за речно право, за радно право. И према концепцији коју смо ми имали, и војни судови су такође судови која суде извесне специјалне спорове и извесној специјалној категорији грађана. Код војних судова постоји извесна специфичност која карактерише то судство, и Устав треба да се задовољи тиме да регулише оно глобално судство, опште судство, а да се посебно судство регулише посебним законима. И у том смислу ја бих се сложио са предлогом друга Вукмановића, да се ове речи „и војни судови“ изоставе из првог става чл. 115, и да се то разуме тако да ће се посебним законом регулисати питање војних судова, у смислу става 2 чл. 115, где се говори о оснивању посебних судова за одређене врсте спорова. Што се тиче војног судства, поред потребе за нарочитим познавањем спорова који су у питању, долазе и извесни обзири народне одбра-

не. Ја мислим да код тих судова, иако се не износе тајне у правом смислу те речи, ипак долазе у обзир извесна организациона питања, која би, с обзиром на моменте у којима живимо у процесу изграђивања наше државе, могла да се решавају једним мало специјалнијим поступком и на други начин него што се то изводи пред обичним судовима. И са те тачке гледишта, ја бих дао могућност за стварање посебног судства и био бих за то да се чл. 115 генерално и уопште формулише како је то предложио друг Вукмановић, а да оставимо пракси и посебном законодавству да регулише детаље и да реши питање о постојању највишег војног суда. Ми имамо више поморске судове, више транспортне судове, више радне судове, који су издвојени из редовног општег судства. Тиме није ни најмање погажен принцип поштовања закона и демократска начела. Има извесних специфичности у карактеру тих спорова и у карактеру категорија грађана који су у питању, које траже извесне нарочите форме у суђењу и поступку.

Милош Рашовић: Изгледа ми да би настала празнина ако овде не бисмо поменули војне судове. Војни судови су редовни стални судови који суде извесне кривнице у војсци. Не би се они могли подвести под други став чл. 115, јер се ту мислило на посебне судове за одређену врсту спорова, а војни судови су редовни судови, о којима се говори у ставу 1 чл. 115. Тиме што су овде предвиђени и војни судови не доводи се у питање никаква војна тајна. Ту се само помињу војни судови који су стални редовни судови и који стално постоје.

Милош Минић: Слажем се са мишљењем друга Темпа и друга Ђорђевића. Војни судови се не могу сматрати као општи редовни судови. То је посебна грана нашег правосуђа, и ако бисмо дискутовали где ћемо да их поменемо, ја не бих био за то да се они помену заједно са осталим народним судовима, јер су они посебна грана нашег судства. Посебна је кривична материја о којој они суде и кривична дела о којима се суди пред војним судовима. И када друг Темпо каже да се пред војним судовима често откривају војне тајне, то је потпуно тачно. Када официри згреше, када учине једно кривично дело у војсци, они су се тиме огрешили о Армију, јер су учинили нешто против Армије, против војске, и на расправи пред војним судовима износе се ствари које претстављају војничку тајну: бројно стање јединица итд. итд.

Истина је да има обичних кривичних дела која учине војна лица, као што је проневера у интендантури или се деси да војник учини убиство, али претежан део кривичних

дела је такав да претставља посебну кривицу какву не може имати цивилно лице, јер није на војној дужности. Због тога мислим да се по теорији могу сматрати као посебни судови. Друго је питање да ли ћемо их поменути, мислим да би могли, али у ставу где се говори о посебним судовима. Могли би рећи да се савезним законом могу оснивати војни и други посебни судови, али о том немам праву формулацију. Ето, ја бих тако предложио.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја бих се вратио на ово питање да ли је овај мој предлог демократски или није демократски. Мени се чини, другови, да највећи закон демократије треба да буде што јача одбрана ове земље. Оно што би ишло на штету томе, то није демократски нити је патриотски. Ако ми ставимо војне судове под врховни надзор Врховног суда, као што је предвиђено, да ли се разоткривају војне тајне? И те како се разоткривају. Војне судове треба поставити тако да се истовремено може обезбедити потпуна тајност војне организације и војног судства. Ја мислим да ће то ићи и у корист јачања демократије и у корист јачања одбранбене моћи наше земље.

Ја бих се сложио са овом формулацијом да други став чл. 115 гласи: „Савезни закон ће регулисати оснивање војних и других посебних судова“.

Владимир Симић: А чл. 120 да испадне у сваком случају?

Светозар Вукмановић-Темпо: У сваком случају да испадне. Није му ни место тамо.

Д-р Неџат Аголи: По овом члану ја бих имао једну примедбу. Према стилизацији чл. 113 односно сад члана 115, аутономне области немају врховни суд. Међутим, наши судови нису као стари, бивши судови. Они су народни судови. Као такви они воде рачуна о специфичности појединих земаља, па би зато и области, нарочито оне које су национално шаролике као Космет, по моме мишљењу требало да имају врховни суд.

Претседник: Дозволите да и ја нешто кажем. Као претседник Законодавног одбора Привремене народне скупштине и пре него што су закони о народном суду и војним судовима дошли пред Законодавни одбор, сарађивао сам на изради њиховог пројекта. Вођене су исте дискусије које се сад овде покрећу. Ја нисам за то да се овај члан мења и мислим да образложење које је дао друг Темпо то не оправдава. Ми раније нисмо хтели да употребимо израз „специјални судови“. Нисмо хтели због тога што би се под „специјални судови“, како се код нас разуме тај израз, ми-

слило на какве изнимне, изузетне судове, преке судове, и зато тај израз нисмо хтели употребити. Под овим: да се законом могу оснивати посебни судови за одређену врсту спорова, ми смо врло јасно у дискусији изнели само на такве судове као што су судови добрих људи, разни примиритељни судови. Под такву рубрику војни судови не могу никако да дођу.

Што се тиче совјетског Устава он не помиње војне судове изричито. Зашто? Зато што су војни судови у СССР специјални судови, а код њих тај израз „специјални суд“ нема смисао преког суда. У Совјетском Савезу има три врсте специјалних судова: војни судови, судови за транспорт и судови за речну пловидбу. Међутим, кад се ради о Врховном суду СССР, он има пет већа: кривично веће, грађанско веће, војно веће, веће за транспортне кривице и веће за речну пловидбу. Према томе, иако совјетски Устав и кривични закон одвајају војне судове од осталих као специјалне судове, ипак су и ти сви судови уједињени у врху под Врховним судом. Свака је та грана судства претстављена једним посебним већем у Врховном суду. Кад смо ми израђивали овај Закон о војним судовима и Закон о народним судовима и ми смо онда, иако нисмо хтели због схватања израза „специјални суд“ код нас, војне судове схватили као редовне судове, само који раде у војсци, ми смо ипак узели јединство нашег правосуђа у Врховном суду и предвидели војно веће у Врховном суду. У Закону о војним судовима предвиђено је да ће судије именовати Претседништво Скупштине, а несумњиво је да је Народна скупштина најјача гаранција да ће у војне судове долазити људи који ће томе захтеву потпуно одговорати.

Да се не би откривала сама формација војске тиме што би војни судови потпадали под компетенцију Врховног суда, могу се наћи други излази. Дотични суд може да има какав други назив, а не по означању дивизије, на пр.: суд бр. тај и тај, без означања места где се он налази. На тај начин организација и формација војске могу бити обезбеђени. Али, по моме мишљењу, не може се терати у заштићавању тих тајни, које се могу осигурати и на други начин, толико далеко да се уопште не види постојање суда, који ипак доноси своје пресуде и доноси често пута од врло капиталне важности. Људи који пред те судове излазе имају право одбране, имају право жалбе, ти судови могу у извесним случајевима да суде и другим грађанима итд. и све се те ствари не могу сакрити. Ради се само на томе да се нађе један начин да се на њихове пресуде може жалити вишим инстанцијама и да виши судови могу потвр-

дити или не потврдити те пресуде али, да тајна за коју је потребно да буде сачувана, да буде сачувана.

Ја налазим да се под овај други став, како је он замишљен, војни судови не могу подвести, у најмању руку морао би се наћи неки други излаз али у сваком случају да се избегне тај назив специјалних судова. Међутим, ја не видим разлога кад ми кажемо да су органи правосуђа у ФНРЈ: Врховни суд, врховни судови итд., зашто не бисмо казали и војни судови. Они су органи правосуђа као и грађански судови и нема никакве потребе да они улазе пошто им ту није место у посебне судове који се могу оснивати за одређене врсте спорове.

У совјетском Уставу каже се: „Правосуђе у СССР врше Врховни суд, врховни судови република, аутономних области, и специјални судови који се стварају решењем Врховног Совјета. Под специјалним судовима подразумевају се војни, речни, транспортни и други за које Врховни Совјет нађе за потребно да их треба основати.... Врховни суд је највиши орган правосуђа.... његова је дужност да води надзор над свима органима судства“. Као што видимо, тамо постоје и специјални судови, па и војни, а иначе ми знамо да у Врховноме суду има пет већа, међу којима и војно, транспортно и др.

Према томе ја сматрам да према предложеном члану нема опасности да би се могле откривати извесне војне тајне. Уосталом ако се ради о каквој државној или војној тајни, онда се јавност искључује и ради се на тајној седници. Имали смо тај случај и кад је било суђење Кесеровићу и другима, када су биле на реду извесне тајне ствари у вези са нашим савезницима, суд је радио иза затворених врата.

Према томе ја не видим да нешто овде треба мењати и кад смо већ доносили Закон о војним судовима, када смо водили овако исто дискусију, остали смо при томе, па зато налазим да и овај члан треба да остане као што је предложен.

Додајем само на примедбу друга Ђорђевића да ја не знам да ми имамо неке транспортне и друге судове према овоме члану.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих најпре учинио конкретан предлог, и сматрам да је он колико логичан толико и оправдан, да последње речи из чл. 113 „и војни судови“ испадну, јер по овој стилизацији изгледало би да су војни судови укључени у целокупну организацију нашега судства, тако да би изгледало да за чисто грађанске ствари постоје и војни судови. Према томе предложио бих да ово

остане овако као што је предвиђено, осим две последње речи, с тим да се реч „народни“ избрише, пошто су сви судови народни и да се још дода: „Савезним законом могу се оснивати посебни судови и судови за одређене врсте спорова“. На тај би начин постојала могућност и за војне судове, јер иначе по предлогу што га је учинио друг Темпо у погледу Врховног војног суда као највишег органа постојала би опасност за јединство судства. Доцније ћемо видети да ли ће то судство имати посебну линију или ће бити укључено у врховно судство. Ја сматрам да не треба уносити у Устав ствари које нису потпуно јасне и одређене, него да се остави могућност да се евентуално доцније озакони једно или друго. Главно је да постоји једна општа клаузула о томе ко врши надзор над целокупним судством. Мислим да би се тиме задовољила и једна и друга теза. У сваком случају, сматрам да ове речи: „и војни судови“ апсолутно не могу да остану, јер би се тиме постизала једна сасвим друкчија тенденција и то би био као један прилепак који не значи ништа. Неоспорно је да ће војни судови бити основани посебним законом, а по овој стилизацији изгледало би као да ће они бити основани заједничким законом.

Претседник: Има реч друг Сулејман Филиповић.

Сулејман Филиповић: Другови, ја бих се сложио са мишљењем друга Темпа. Наша Армија је млада, у повоју, такорећи у мирнодопском повоју, иако је стварана у рату. Баш због тога што је релативно млада, она треба да буде врло опрезна и да још доста времена изграђује своје засебно војно судство, јер војска живи својим посебним војничким животом. Кривична дела која се учине против војске тешка су и она се морају мјерити посебним мјерилом. Ја мислим да је гледиште друга Темпа врло оправдано.

Ја бих још једно питање овде покренуо. Наши судови су начелно изборни, међутим у војсци, ја мислим да би требало да се отступи од принципа изборности. Јер ту суде тројица судија по предлогу Министра народне одбране.

Претседник: Али се бирају као и друге судије.

Сулејман Филиповић: Како ћемо у Скупштини бирати судије? Хоћемо ли у Скупштини бирати дивизиски суд? То је немогуће. (Д-р Јован Ђорђевић: Скупштина је само формално примала предлог). Ја бих поводом тога предложио да се у чл. 115, у првој алинеји, избришу последње три ријечи: „и војни судови“, а да се иза тога одмах дода један нови пасус, који би отприлике гласио овако: „За војнокривична дјела оснивају се посебни војни судови“.

Д-р Јован Ђорђевић: Тиме није обухваћено све.

Сулејман Филиповић: Ви можете наћи бољу стилизацију.

Претседник: Молим, да ли бих смео за ово што наводи друг Ђорђевић да предложим да би се написало отприлике овако: „Органи правосуђа у Народној Републици Југославији јесу:

а) Врховни суд ФНРЈ, Врховни судови република и аутономних покрајина, народни, окружни и срески судови; и
б) војни судови“.

То и јесте смисао што су у овоме 115 члану војни судови стављени на крај, чак иза среских судова, иако војни суд може да буде и армиски. Овако, као што ја сада предложим у ова два става, тиме су они издвојени. Дакле, ови судови могу се ставити у два става, тако да први став обухвати све судове, а други став да обухвати војни суд. Тиме је сачуван њихов посебни карактер.

Друго је питање које се тиче чл. 120. Ту се поставља питање ко ће да реши сукоб надлежности када дође до таквог случаја између грађанских и војних судова. Мора се имати гледиште ко ће бити надлежан да то реши. Сада је питање да ли другови који су предложили ове измене у погледу војних судова остају код тога да се укине војно веће у Врховном суду и да се створи, рецимо, посебни врховни војни суд.

Светозар Вукмановић-Темпо: Да, и врховни војни тужилац Југословенске армије. Нормално је у војсци да ни врховног војног тужиоца ни судије не поставља нико осим врховног команданта. А врховног команданта бира Скупштина. И ако га она бира, значи да има поверење у њега. Када он поставља врховног војног тужиоца и судије, то значи да то одобрава Скупштина. (*Милош Минић:* Ја се потпуно слажем).

Претседник: Има реч друг Владимир Симић.

Владимир Симић: Много је важније питање које је покренуто у вези чл. 120, него ли на коме ће месту да се помену војни судови. Они могу да се помену, како је то друг Пијаде предложио, и на тај начин што би се у првом ставу, под а), изређали грађански судови, а у другом ставу, под б), рекло да постоје и војни судови. То би се могло и на још један начин да реши евентуално код XV главе где се говори о Југословенској армији. Ту би могао да се стави један пасус да постоје и војни судови. Али код овога питања предлагачи су много категоричнији јер сматрају да се војно судство као такво има потпуно да издвоји и не само у погледу контрадикторности суђења пред колегијумом војног суда него и јавни тужилац да се потпуно из-

двоји и да се установи посебна процедура. (*Светозар Вукмановић-Темпо*: За јавног тужиоца ја имам посебне разлоге). За јавног тужиоца је много лакше него за материју о којој говори чл. 120. Ја нисам мислио да критикујем било чију демократичност када сам казао да је ово питање старо колико и борба народа за демократију. То се историски може да утврди и ја одустајем од навођења примера да нарочито то овде утврдим. Али је позната ствар да смо у нашој земљи имали и један други систем, позната је ствар да је то био предмет, поред осталог, јако великих напора да се дође до јединственог правосуђа.

Скрећем само пажњу грађанима и друговима народним посланицима Уставотворног одбора да пред војним судовима, према члановима које је установио Закон о војним судовима, у случају када грађани изврше неко кривично дело у заједници са војним лицем, и они одговарају пред војним судом, противно тези која је увек постојала да у таквим случајевима сви одговарају пред грађанским судовима. (*Сулејман Филиповић*: Није тако). Јесте, апсолутно је тако! И када је то већ тако, и када грађани одговарају пред тим судом, то је ред да се у врховну судску надлежност, којој се мора да призна унапред пуна објективност, стави и решавање о војно-кривичним предметима као и о сукобима надлежности између грађанских и војних судова. Ми знамо да постоје кривична дела напада против државе као целине, а не само против једне њене организације и установе као што је војска, па се у тим делима установљавља надлежност грађанских судова за дела која су извршила грађанска лица. Али кад су ти судови у својој врховној надлежности способни да бране државну целокупност, територијални интегритет и њено постојање, онда могу да бране и поједине њене институције. Ту је несумњиво дошао до изражаја такав један кривично-правни напад који тежи и жели да поништи не само једну од уставова него и целу државну зграду. У том случају врховни и остали судови предвиђени су као органи који треба да пруже заштиту томе врховном правном добру као што је држава. Пракса је један од изванредно важних чинилаца у правосуђу. Та се пракса може да спроведе. На тај начин може да се догоди издвајање из опште народне заједнице и стварање нечега што личи на кастински суд. То не мора да буде, али може да се деси.

Када су предлагачи овога нацрта Устава овако ствари поставили и решили, ја сам уверен да су они имали на уму све ове моменте и да су у патриотској тежњи да створе установе у нашем уставном и правном поретку, које ће

пужити пуну заштиту, о томе добро размислили. Према томе тај њихов предлог обухвата решење ових проблема Једино бих прихватио предлог претседника друга Пијаде или да се ови судови издвоје, или да се ти судови помену код чл. 115, а да чл. 120 остане исти.

Д-р Анте Рамљак: Интенција друга Темпа је сасвим добра и похвална, али са овом стилизацијом коју он предлаже, мислим да би се постигла сасвим друга сврха. Не може се постићи оно што он предлаже просто тиме да се изоставе ријечи „и војни судови“, јер горе стоји „органи правосуђа у ФНРЈ јесу...“ па се набраја, а сада ми одједанпут да изоставимо војне судове. Значило би онда да војни судови нису органи правосуђа, него нешто сасвим друго, а ми баш хоћемо да истакнемо да су и војни судови органи правосуђа. Држим да је овај члан сасвим добро стилизован да би се могла постићи и сврха којој тежи друг Темпо. Мислим да је још боље онако како је друг Пијаде предложио, тј. да се под а) наброје цивилни судови, а под б) војни судови. Тиме би било постигнуто и оно што хоће друг Темпо, а не видим да се тиме ограничује Закон о војним судовима. Ја држим да би се са неким посебним издвајањем војних судова испод надлежности општег судства нашкодило и оним принципима који преовлађују у цијелом нашем Утаву, тј. јединству народне власти, и војне и цивилне.

Претседник: Има реч друг Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих хтео да врло кратко кажем нешто начелно о демократизму и издвајању војних судова од грађанских и о значају тога.

Услед чега је у историји било покушаја да се војни судови ставе под грађанске судове? Ми смо имали извесних злоупотреба које су се дешавале у војним судовима, јер су они били заиста кастински судови у једној кастинској сталешкој држави, где је извршна власт, углавном окупљена око монархије, покушала преко војних судова да доноси извесне арбитрарне пресуде које су често биле скандалозне. Довољно је потсетити на оно што се дешавало у Драјфусовој афери. Али, то је била једна појава која се десила онда када је народ покушао да узме војне судове да би спречили да да војни судови раде против народа. Међутим код нас према овом нацрту Устава, мислим да не би било правилно ни научно да се ово питање теориски постави на исти терен на коме се поставља у грађанским демократијама у којима је то било сасвим исправно. Ја потпуно делим у том погледу мишљење друга Симића. Код нас мислим да се питање поставља друкчије. Није по-

требно да се бранимо од једне народне војске, него напротив, баш ради одбране отаџбине и учвршћивања наше народне државе, потребно је, да омогућимо да се по извесним поступцима који нису сасвим редовни омогући суђење војним лицима. Ради гарантовања објективности тога поступка, ми морамо да им дамо извесне посебне линије нове организације.

То је што се тиче историске поставке овога питања. Међутим ја се нисам потпуно сложио са предлогом друга Пијаде зато што ми овде имамо нешто о посебним судовима за поједине одређене врсте спорова. Ја бих предложио да ови редовни народни судови остану у првом ставу, а у другом ставу да буду судови за одређене врсте спорова. На тај начин смо обухватили судове за разне врсте спорова, разне примирителне судове, итд., а нисмо искључили и војне судове.

Претседник: Али смо искључили федералне јединице да доносе закон о примирителним судовима.

Д-р Јован Ђорђевић: Онда можемо за савезни закон да резервишемо посебне судове.

Сулејман Филиповић: А зашто да избјегавамо војне судове.

Д-р Јован Ђорђевић: Можемо код другог става да кажемо да се савезним законом оснивају војни судови.

Милош Минић: Пажљиво сам читао главу о судовима и кад човек прочита пажљиво читаву главу, види да су подносиоци пројекта били недоследни. Они су поменули војне судове као органе правосуђа. За друге судове предвиђено је ко их бира, а за војне судове не. Из овога се може извући само један закључак: да су подносиоци овога пројекта сматрали војне судове као посебне судове. У члану 119 набројано је како се бира Врховни суд ФНРЈ, врховни суд републике, судови аутономних области, па чак и срески судови и на крају је речено како ће се прописати начин избора свих судова. Ако су подносиоци пројекта хтели да буду доследни, онда је требало предвидети и бирање војних судова, ако и они нису сматрали да су војни судови посебни судови. Ја мислим да све то треба сада да исправимо и да поставимо ствари на своје место онако како то траже потребе наше народне демократије. Не могу сада одмах да се упуштам у формулисање онога што треба да буде речено у Уставу о војним судовима а могу да кажем само то да су војни судови посебни судови у нашем правосуђу и да их на посебном месту и у посебној формулацији треба у Уставу означити. Даље, дискусија се води о члану 120, који очигледно хоће да обједини надзор над читавим

правосуђем у Врховном суду ФНРЈ. Иста та тенденција је изражена у Закону о војним судовима стварањем војног већа у Врховном суду. Тада се поставља овакво питање: Ми имамо кратку праксу и она треба да нам послужи да оценимо да ли та и таква организација Врховног суда одговара потребама наше државе? Нећу да понављам речи што је друг Сулејман Филиповић рекао о томе, како нашу Армију треба учвршћивати. Ми за решење тог проблема имамо пример Совјетског Савеза и Црвене армије. Али у овом случају ми морамо водити рачуна о стварности. Совјетски Савез има већ 28 година своју Армију, а ми тек врло кратко време. Они су усавршили и оспособили своју војску, а ми то још нисмо постигли. Те животне потребе наше народне демократије треба при овој да нас руководе, а те су потребе да имамо једну јаку армију, која ће бити затворена са свих страна за непријатеље наше државе, и што се тиче руководства и што се тиче њенога рада. Могу и виши официри да одговарају за војне тајне, али у таквим случајевима ми у Уставу морамо имати обезбеђења да структура нашег читавог правосудног апарата буде таква да не шкоди јачању наше Армије, а то је обезбеђење онога за што се свака држава труди да се обезбеди, да нико не зна како се њена армија развија. Даље, за разлику од устава бивше Југославије и од устава многих земаља на свету, нашег врховног команданта бира суверена Народна скупштина ФНРЈ. И као што друг Темпо каже, ако је Народна скупштина дала поверење врховном команданту да руководи војском и да оперише са њом у рату, онда може поверити томе команданту и да поставља војне судове и организује правосуђе у војсци, јер је оно ограничено на кривична дела која врше војна лица. Ми имамо изузетака да цивилна лица могу доћи пред војне судове кад врше кривична дела за која је надлежан војни суд заједно са војним лицима. Савим је логично и природно да таква лица морају одговарати пред војним судовима због тога што је свака таква ствар уперена против наше Армије и народне одбране, што је уперена противу читаве државе и противу постојања државе. Лица која раде на томе да ослабе Армију и народну одбрану, раде противу читаве наше државе. Могло би се казати да смо ту недоследни јер има цивилних лица која врше кривична дела која су уперена против постојања државе, па им суде грађански судови. То су лица која врше кривична дела противу народа и државе. Међутим, цивилна лица кад изврше таква кривична дела уперена противу народа и државе одговараће за та дела пред војним судовима само кад су повезана са војним лицима или су та дела упе-

рена на слабљење народне одбране. Због свега тога долазимо до гледишта друга Темпа да је таква потреба наше демократије и да тако треба и да се схвати.

Претседник: Ја нисам на тој бази говорио, на тој бази не можемо дискутовати и зато бих молио другове који желе и предлаже измене да то формулишу и писмено предају. Мени изгледа сасвим разумљиво да буду, кад говоримо о органима правосуђа, поменути и војни судови. Да ли ће они бити поменути под именом „војни судови“ или „посебни судови“ мени је свеједно. Ми само нисмо хтели да их оквалификујемо као „специјалне судове“ услед схватања код нас, да се не схвате као неки преки судови. Што се тиче члана 120, није потребно да и у Уставу буде речи о та три већа. То се може изоставити. И кад буде на дневном реду Закон о војним судовима и о његовом прилагођавању Уставу — пошто ће сви закони имати понешто, то ће морати да се прилагоди Уставу — или ако буде, може бити, нов пројекат, ми ћемо тада водити дискусију да ли да задржимо то јединство у врху нашег судства оснивањем војног већа у Врховном суду, или ће бити посебни врховни суд у војсци. Није нужде да сам Устав садржи поделу на та три већа. Мислим да ми можемо тако да примамо а није ни друг Минић мислио, да не гледамо на пример Совјетског Савеза. Уколико то одговара нашим условима и приликама, ми би радо примили. Они су схватили војне судове као специјалне. Ми можемо да то примимо и ми схваћамо да су они заиста посебна врста судова, и јесу једна посебна врста судова. Мислим да је довољно у једном посебном нацрту истаћи, а можемо то учинити на начин који је предложио друг Филиповић, али у СССР сачувано је то јединство у врху судства, и ја сматрам да је то и за нас исто тако згодно као и за њих, и да одговара и нашој установи. (*Д-р Јован Ђорђевић:* То је организација места. — *Милош Минић:* Ја мислим да усвојимо то ваше гледиште). Можемо да кажемо и овако:

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: а) Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, народни окружни и срески судови и војни судови;

б) Посебни судови за одређене врсте спорова који се оснивају решењем Народне скупштине ФНРЈ или савезним законом“, и онда оно треће:

в) Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова. (*Милош Минић:* То може остати непромењено). Може остати непромењено. (*Милош Минић:* И ја се слажем с тим. — *Сулејман Филиповић:* Ипак би боље

било да се о војним судовима говори у новом другом ставу. — *Милош Минић*: То је предложио друг Претседник). Ипак су и они органи правосуђа. (*Д-р Јован Ђорђевић*: И ово су). Ми кажемо под б) Посебни судови за одређене врсте спорова који се оснивају законом република. (*Д-р Јован Ђорђевић*: Једни савезним законом а други законом републике). Мешају се са оним другим судовима који могу бити најмање локални судчићи и не само са њима него и са читавим правосуђем. Онда би овај члан гласио: „Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, народни окружни и срески судови“. Брисали смо оно „и војни судови“. (*Д-р Јован Ђорђевић*: Брисали смо и „народни“ пошто су врховни судови народни). Окружни и срески судови, ниједан сам за себе нема атрибут народни но сви тај атрибут имају. (*Милош Минић*: Ми смо били недоследни у закону. — *Владимир Симић*: Ми смо о томе говорили и решили да тако остане. — *Милош Минић*: Можемо сада да исправимо). Они су сви народни, као што је све народно. Под народним судом требало би разумети један суд који народ бира. Дакле, најмањи суд који народ бира непосредно гласајући као кад бира посланика. Код Совјетског Савеза постоји такав мали локални суд са одређеним пословима и само се то код њих зове народни. Срески суд се не зове народни, јер њега не бирају непосредно бирачи куглицама на бирачком месту. Или ћемо се држати онога што смо установили, или ћемо нешто променити, то је друга ствар. (*Коча Поповић*: Нема разлога да се остави реч „народни“). Мислим да је боље да оставимо јер је то ушло у навику, да се каже народни окружни и народни срески суд, а за врховни не можемо казати народни врховни суд. Ја бих оставио „народни окружни и срески судови“. (*Д-р Јован Ђорђевић*: Оспорава се карактер народних судова врховним судовима). Развитак је ишао супротним правцем; имали смо локалне судове код народних одбора који су могли бити народни и бити бирани директно па смо их укинули. Данас је најнижи суд срески суд и њега је опет незгодно бирати непосредно. Према томе ми не би имали уопште народних судова. Ако у наслову кажемо народни судови и јавно тужиштво, онда радимо аналогно ономе што смо радили у Закону. (*Д-р Јован Ђорђевић*: Предлажем да народни судови буду једна глава а јавно тужиштво друга). Дакле молим, да пређемо на формулисање. „Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: а) Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни

и срески судови“. Горе у наслову каваћемо: „Народни судови“. (Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да ставимо народне судове посебно, а у посебну главу јавно тужиоштво). Онда не треба ову главу делити на а) судови и б) јавно тужиоштво, него ћемо XIII главу назвати „Народни судови“, „а)“ се брише, а код јавног тужиоштва брише се „б)“ и ставља се XIV глава.

Дакле, члан 115 гласио би: „Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу:

- а) Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, народни окружни и срески судови;
- б) посебни судови, који се оснивају савезним законом;
- в) судови који се за посебне врсте спорова могу оснивати законом“.

Сава Косановић: Зашто да под б) не кажемо „војни судови“?

Светозар Вукмановић-Темпо: Можемо под б) да кажемо „војни судови“... Ево једне формулације под б) „организација и надлежност војних судова одређује се савезним законом“.

Претседник: То није потребно, јер се зна да се организација војске уређује савезним законом“.

Д-р Јован Ђорђевић: Довољно је ставити само „војни судови“.

Претседник: Ја сам био предложио да под б) буде речено „војни судови“, па сте сви били против. Значи, б) „војни судови који се оснивају законом“. Реч „савезним“ није потребна. Прелазимо на тачку в).

Владимир Симић: Било би добро да то буде засебни став.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја мислим да би у тачки б) требало рећи да се устројство војних судова уређује посебним законом.

Претседник: То није потребно, јер се то разуме само по себи.

Молим вас, последња редакција која се предлаже:

„Члан 115 — Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу:

- а) Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни и срески судови;
- б) војни судови.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова.

Судови изричу правду у име народа“.

Сава Косановић: Овај последњи став могао би бити узет као посебни члан.

Претседник: У вези са овим чланом било је питање које је потегао друг Неџат Аголи да аутономна област нема посебан врховни суд. Законом о народним судовима не само што није био предвиђен за Косово са Метохијом врховни суд, него није био предвиђен ни обласни суд, него само окружни суд. Колико ми је познато, сада се тамо ради на томе да се формирају три округа. Досада је Косовско-метохијска област имала 15 срезова, а није имала формиране округе. Тек ће сада да се тамо формирају три округа. Али, другови, ми тамо имамо такву оскудицу кадрова за народну власт, а нарочито огромну оскудицу кадрова шиптарске народности, да ће то бити један дужи процес у коме смо ми сви остали дужни да помогнемо у изграђивању националних кадрова, а нарочито шиптарских, који чине две тежине становништва. У 15 срезова треба 15 среских судова, а у три округа, три окружна суда. Дати им чак само обласни суд, акамоли врховни суд, била би ствар написана на папиру, али савршено немогућа да се оствари. Другови, принципијелно ми не можемо ништа да имамо против тога, али на оном ступњу развитка, на оном ступњу писмености и изграђености кадрова била би једна игра да ми запишемо нешто што савршено нисмо у стању да остваримо. Ја не знам како ће се тамо успети да се саставе три окружна суда, него ће се можда организовати један окружни суд са компетенцијом за цело Косово. И сада додати још нешто одозго — то не иде. Када буду изграђени кадрови, и када буде тамо 15 среских судова и три окружна, онда ћемо лако променити и параграф Устава и параграфе Закона о судовима, и казаће се: сада је могуће створити и тамо обласни суд или врховни суд. Ми немамо обласних судова уопште. Нећемо их имати ни у Далмацији, која ће имати области. Али, кад дође време да Косово и Метохија имају врховни суд, они ће га и имати. То су једини обзир који су нас руководили да тако поступимо. Ја мислим да ће се друг тиме задовољити.

Д-р Милош Московљевић: Чл. 113 говори о томе каквих све судова има. Последњи став тога члана каже: „Судови изричу правду у име народа“. Међутим први став чл. 114 и чл. 115 говоре о истој ствари — како се суди. Зато ја предлажем да се последњи став чл. 113, први став чл. 114 и чл. 115 споје у један члан, који би гласио:

„Судови изричу правду у име народа. Они суде по закону, и у изрицању правде су независни“.

Миха Маринко: Пошто се у цијелој овој глави ништа не говори о војним судовима, ја мислим да би последије тач. б) чл. 115 требало да се каже да се организација војних

судова одређује посебним законом. Свакако да нема разлога зашто бисмо ми бјежали од тога да и у Уставу назначимо нешто у војним судовима.

Претседник: Ја сам раније једнако тражио да остану војни судови у Уставу, а сада бих предложио са пуно разлога да се не помињу војни судови, него да се под б) каже: „Посебни судови који се оснивају савезним законом“. Ако кажемо: „војни судови“, онда треба да говоримо и о њиховој организацији, и о сукобу надлежности између војних и грађанских судова, и о већима војних судова. А ако хоћемо све то да избегнемо, онда је најцелисходније да кажемо под а) постоје ти и ти судови, а под б) постоје посебни судови који се оснивају законом. (*Миха Маринко:* Војни судови се не могу поставити на исту основу као и мали шеријатски судови). Ми ћемо у тач. б) казати: „Судови који се за посебне врсте спорова могу оснивати законом“.

Коча Поповић: То ћемо само ми који смо учествовали у дискусији моћи правити разлику између једних и других судова.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја предложем да први став овога члана гласи како је отштампан до „срески судови“. Други став да гласи: „Савезни закон одређује уређење и надлежност војних судова“.

Милош Минић: Али поставља се питање како се бира.

Д-р Јован Ђорђевић: Под „уређењем“ се све разуме.

Претседник: Извините, под „уређењем судова“ не може да дође ко бира. То не спада.

Владимир Симић: Да ставимо „организација“.

Д-р Јован Ђорђевић: Организација и надлежност.

Сава Косановић: Тако може.

Милош Минић: То би већ могло, али опет „организација“ више говори о структури самих судова а не ко ће и како ће их бирати.

Претседник: Добијеш задатак да организујеш један војни суд или војно судство код нас. Како ћеш га организовати ако га ниси изабрао?

Милош Минић: Не приговарам.

Милош Московљевић: Може „устројство“.

Претседник: То може.

Д-р Јован Ђорђевић: О првом ставу смо се сложили а други став би гласио: „Савезним законом се одређује устројство и надлежност војних судова“.

Владимир Симић: Трећи став би остао како јесте?

Д-р Јован Ђорђевић: Трећи став остаје.

Милош Минић: Тиме је решен читав спор и попуњена празнина.

Претседник: Дакле, први став би остао као што је штампан без „и војни судови“. Други став би гласио: „Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних судова“. Трећи став остаје као што је штампан, а четврти се избацује из овог члана па ћемо му наћи друго место. Прочитаћу поново нову редакцију:

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни и срески судови.

Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних судова.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова“.

Има то своју бољку, јер се и сви други органи одређују савезним законом. Две болести има ту: да они испадају као да нису органи правосуђа и као да се други не одређују савезним законом.

Сава Косановић: Зашто не би оставили „војни суд“ у првом ставу?

Милош Минић: Ја мислим да тиме решавамо питање да овај последњи став пребацимо даље да судови изричу правду у име народа, а горе да оставимо само који су органи правосуђа.

Владимир Симић: Тако је и решено.

Милош Минић: Онда је питање решено. Не можемо ми стварати круте прописе, него еластичне.

Сулејман Филиповић: Мислим да може да остане у горњем пасусу „војни судови“, али да уђе ова ваша нова стилизација. Онда имате све.

Светозар Вукмановић-Темпо: Чл. 113 говори о органима правосуђа. Први став говори о органима правосуђа: Врховном суду ФНРЈ, врховним судовима република итд. Други став би требало да говори о војним судовима, а трећи став о судовима који могу да се оснују.

Милош Минић: Кажете да то нису органи правосуђа, а да ли су то они који се оснивају законом?

Д-р Драгољуб Јовановић: Они могу да постану.

Д-р Јован Ђорђевић: Ово су посебни органи правосуђа. То је битно, а да су посебни органи правосуђа то показује ова стилизација.

Сава Косановић: Онда то мора бити посебан став.

Д-р Јован Ђорђевић: Једино може да се каже „посебним савезним законом“.

Сулејман Филиповић: Нема никакве потребе за то.

Сава Косановић: Онда је бољи онај предлог са а) и б).

Коча Поповић: Да би се избегла ова забуна ја бих предложио да се у чл. 113, односно сада 115, испред речи „органи“ стави реч „редовни“. (Гласови: Па зар војни судови нису редовни?). Природно, и према саставу суда и његовој структури, и према лицима која одговарају пред њим — грађани у униформи — итд. не може се војни суд изједначити са редовним судом, већ је посебног квалитета. На овај начин отпала би примедба да војни судови нису органи правосуђа; они јесу органи правосуђа али нису редовни.

Д-р Милош Московљевић: Како да нису редовни. Они су редовни војни судови, ванредни су судови ратни судови, преки судови итд.

Претседник: Ја позивам друга Ђорђевића као заступника Министра за Конституанту да формулише свој предлог за дефинитивну редакцију овога члана.

Д-р Јован Ђорђевић: Да ће бих дуже образлагао, стављам конкретан предлог да чл. 113, односно сада 115, гласи овако:

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни срески судови.

Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних суда.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова“.

Претседник: Стављам на гласање. Прима ли се предлог како га је сад формулисао друг Ђорђевић? (Прима се). Има ли ко *против*?

Владимир Симић: Ја гласам *против*.

Д-р Анте Рамљак: Молим да се прочита и решава о моме предлогу.

Претседник: Ја не могу да стављам на решење ваш предлог пошто је усвојен предлог заступника Владе. Могу једино да констатујем да сте и ви *против*. (Д-р Анте Рамљак: И ја гласам *против*).

Сава Косановић: И ја гласам *против*.

Претседник: Према томе објављујем да је предлог д-р Ђорђевића усвојен са три гласа *против*.

Изволите чути даље.

Секретар чита чл. 114 који постаје чл. 116.

Д-р Милош Московљевић: Ја предлагем да се трећи став чл. 113 и први став овога члана споје са чл. 115 па да тај чл. 114 односно сада 116 гласи: „Судови изричу прав-

ду у име народа. Они суде по закону и у изрицању правде су независни“.

Владимир Симић: Ја бих оставио да чл. 117 „судови суде по закону“ остане као засебан члан, а овај став франијег члана: „судови изричу правду у име народа“ дође овде као први став. Јер друга је ствар, у чије се име суди, какве је врсте суђење, да су одвојени од управе и да се одлука једнога суда може изменити само од надлежног вишег суда, а сасвим је друга ствар само суђење. Овај члан је само у име кога се суди и како се суди.

Претседник: И ја имам предлог и мислим да ћете га примити, да овај чл. 116, који говори о независности судова, треба да остане без икаквог додатка. Ту не треба ништа убацивати. Члану иза њега, где се говори да судови суде по закону, можемо да додамо на првом месту да изричу правду у име народа, а можемо да то ставимо и као засебан члан.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја предлагем да прва реченица чл. 116 гласи: „Судови су у изрицању казни независни и суде само по закону“, јер се независност судова састоји баш у томе што су судови подвргнути само закону и на тај начин се даје основна карактеристика те независности. А онај став, у чије име изричу правду, то је одвојена ствар.

Претседник: Ја мислим да можемо усвојити ово како предлаже друг Ђорђевић, а без оне речи „само“ а ону констатацију да судови изричу правду у име народа, да ставимо као засебан члан 117.

Примате ли да чл. 117 гласи овако: „Судови изричу правду у име народа“? (Прима се). Објављујем да је чл. 117 примљен.

Примате ли да досадашњи 114 члан постане 116 са допуном на крају прве алинеје: „и суде по закону“? (Прима се).

Досадашњи чл. 115 брише се. Досадашњи чл. 116 постаје чл. 118.

Секретар чита чл. 119, досадашњи члан 117.

Претседник: Ја бих у овоме члану поставио питање терминологије. Овде се каже: „сталних судија“. То није згодно.

Милош Милић: Да, ово „сталних“ треба да испадне.

Претседник: Требало би да остане „судија и судија-поротника“.

Милош Милић: Ми не можемо да задржимо израз „присудитељ“.

Претседник: Треба да се каже „судија поротника“, али

да се брише реч „сталних“. Може да се стави између речи „судија“ и речи „поротника“ цртица.

Сем тога ја бих предложио да се трећи став чл. 119 боље формулише.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја бих предложио да се брише.

Претседник: Ако би се оставио овај трећи став у чл. 119 онда би требало да се каже да је за кривична дела за која се изриче казна преко десет година, или тежа казна, надлежан окружни или виши суд. У сваком случају, стилизација трећег става чл. 119 требало би да се измени.

Милош Минић: Не може у пракси ово лако да се реши. Имате и случајеве обичне шпекулације, а имате и друге случајеве где се изричу различите казне. Имате случајеве да се за шпекулацију предвиђа велика казна.

Претседник: Да, али средњи суд који добије једну шпекулантску кривицу или кривицу по Закону о заштити народних добара па ако види да је кривица тако тешке природе да може да повуче смртну казну, он ће да је упути окружном суду.

Милош Минић: Али он то може да види тек после завршенот претреса.

Претседник: У реду. Он ће је онда и послати. Али може да види већ и из саме истраге. Ја мислим да је добро да остане.

Милош Минић: Намера је добра, само формулација није добра.

Д-р Јован Ђорђевић: То није уставна материја, и може да се брише.

Претседник: Према томе, примате ли да се трећи став чл. 119 брише? (Прима се). Објављујем да је чл. 119 примљен.

Секретар чита чл. 120, досадашњи чл. 118.

Претседник: Жели ли ко реч? (Д-р Славко Кузмановић: Молим за реч). Има реч друг Славко Кузмановић.

Д-р Славко Кузмановић: У овоме члану говори се само о грађанима који не знају језик. Међутим, у Закону о редовним судовима речено је да је сваком лицу дозвољено да пред судом говори својим матерњим језиком. Да ли се, можда, у овоме члану мислило на скучавање тога права?

Д-р Васо Чубриловић: На пример у Космету да ли ће бити шиптарски језик?

Д-р Славко Кузмановић: Ја мислим да је сваком лицу дозвољено да пред судом говори матерњим језиком.

Владимир Симић: То пише.

Д-р Славко Кузмановић: Не, не пише. Пише овако:

„Грађани који не знају тај језик могу се служити својим матерњим језиком“.

Претседник: Ја мислим да је ова формулација добра јер ће она омогућити сваком федералном закону да одреди за себе, према својим условима, који су то језици, предвиђени овде речима: „на језику републике“, макар да је то у једнини речено. У Космету ће се вероватно одредити шиптарски. (*Један глас: То се одавде не види.*)

Д-р Јован Ђорђевић: Може да се одреди један или два језика.

Претседник: Одредиће се посебним законом или уредбом. Ми можемо узети у обзир главне националне групе.

Ако имате неку бољу формулацију, ви је дајте.

Д-р Славко Кузмановић: Овде се каже: „тим грађанима“, то јест оним који не знају државни језик. Ко ће просуђивати да ли неко зна језик? Јер кад се човек брани — то је сасвим нешто друго него кад обично говори. Много је zgodније да се каже да је свакоме лицу дозвољено да говори на матерњем језику.

Д-р Јован Ђорђевић: Циљ је да се обезбеди да право суђе буде на језику свих наших народа и свих наших мањина. То је само конкретна потврда онога права које смо им дали овим Уставом.

Претседник: Видите, Србија као једна народна република неће имати обавезе да све своје законе објављује на свима језицима народних мањина које постоје на њеној територији. Али зато ће аутономна покрајина Војводина бити обавезна да публикује те законе и на мађарском и на словачком језику, а евентуално и на румунском итд. А аутономна област Космет биће обавезна да објављује законе и на шиптарском језику, па ће језици и на суду бити такви какве захтевају услови те покрајине или области.

Д-р Неџат Аголи: Овај је члан кондиционалан. Ја се слажем са другом Кузмановићем, јер се стварно поставља питање: ко ће да оцени да ли неко зна језик или не. Осим тога, овај је члан мало у сукобу са чланом 13, у коме се говори о слободи употребе свога језика.

Претседник: Ја бих волео да видим како ће изгледати тај Врховни суд кад му стању долазити читава акта на мађарском, шиптарском, румунском и на свима могућим језицима.

Владимир Симић: Преписка се води на српском, а лицу се гарантује да говори на своме језику.

Претседник: Мислим да треба усвојити онако како стоји.

Милош Минић: То ће сама република да реши. Тај параграф то омогућује.

Претседник: Ја не видим никаквог разлога да ми ово мењамо. Молим, ако ко има писмени предлог нека га поднесе.

Коча Поповић: Ја имам свој предлог да бих задовољио критику, и он гласи: „Грађани којима тај језик није матерњи, могу се служити својим матерњим језиком“.

Претседник: Ова би формулација могла да уђе у чл. 120. (Прима се).

Д-р Славко Кузмановић: Овде се каже: језик републике, а ја мислим да је боље рећи: језик народне републике. Раније се употребљавао израз: језик народне републике.

Претседник: Најбоље је да остане: језик републике. Прима ли се чл. 120? (Прима се). Објављујем да је чл. 120 примљен.

Секретар чита члан 119, који је постао члан 121.

Претседник: Ми овде имамо једну новину према Закону о судовима. У закону нигде није казано о обласним судовима, а овде се оставља могућност да тих судова може бити. Кад смо доносили закон, ми смо стајали на таквом гледишту, а међутим у Устав је ушло овако. (Један глас: Овде би требало извршити неке измене, као на пример да се окружни и срески судови некако у редакцији споје. — Други глас: И то треба да се стави да избор буде тајним гласањем свуда).

Светозар Вукмановић-Темпо: Последњи став је потпуно непотребан и треба да се брише.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих хтео да проговорим неколико речи о овим роковима, и желео бих да чујем мишљење повереника Владе да ли је одређивање ових овако кратких рокова корисно или није. Овде се судија предвиђа као један изабрани орган државне управе, издвојен од других службеника. То је сасвим у вези са значајем њиховог стања и положаја. Али с обзиром на овако кратак рок, ја се бојим да ће ово одређивање кратких рокова учинити да ми нећемо имати довољно судова и судија. Раније је речено да су судови у изрицању казне независни, али треба погледати и видети да ли ће они бити збиља независни ако су неосигурани, ако се боје да ће, рецимо, кроз кратко време да се појави неки конкурент, којих има при сваком бирању, који ће успети да њега, судију, истисне па да дође на његов положај. Онда овај човек остаје на улици. Друга би ствар била кад би то звање било почасно, кад би судија био, рецимо, занатлија или чиновник, кад би се он бавио другим послом па само с време-

на на време долазио на овај посао као судија. Међутим ми знамо да наши судови имају врло много посла и да ће га имати све више и више, тако да ће бити претрпани судови, и ако судије ограничимо на три године или више година тако да он не зна шта ће после бити с њим, ја мислим да ће их бити врло мало који ће се примати за судије. Опавило се на Правном факултету да се сад много мање студената уписало просто зато што нема довољно изгледа на напредовање у служби. Зато ми овде треба да знамо разлоге за одређивање ових рокова и да их изнесемо како бисмо те људе разуверили и како бисмо отклонили опасност за судове да остану без судија, што се може десити ако ови рокови остану и даље.

Претседник: Ја бих исто тако о тој ствари мало говорио. Ако се ради о изборним судовима и ми останемо при томе принципу, онда морамо имати један рок. И ту се, ја мислим, сви слажемо. Сад може бити говора само о томе да ли неки рок није сувише кратак и колики би требало да буде најкраћи рок за који се судија бира. Али ми овде имамо и једно друго питање које је истакао друг Московљевић, а то је питање сигурности. Било да је он свршио права и дошао са правнога факултета у суд или да је дошао са извесне праксе, било да је већ био 15 до 20 година судија, па сада долази у суд, он је судија само за три, четири до пет година и овако како ствар стоји можемо доћи до тога да идућег рока један судија не буде изабран, не због његовог рђавог рада него зато што просто буде изабран један други. А то је, другови, несигурност. Ми морамо томе питању наћи некакво решење, па било да кандидат долази са правног факултета или не. Ми морамо некакво учинити да, ако он не буде изабран на следећим изборима, — а ми смо већ казали да неко може бити изабран више пута, што не може бити гаранција за његов рад, — његов положај буде осигуран. Ми се морамо побринути да нађемо начин да ти људи ако не буду изабрани поново за суд, без своје кривице наравно, некакво остану у државној служби, било у министарству, било на којим другим пословима, тако да имају онај квалитет као други државни чиновници. (*Сава Косановић:* Може постојати опасност од корупције). Јесте, може се догодити да они тих неколико година гледају да себе обезбеде и за још коју годину. (*Сава Косановић:* Или да корумпирају бираче). То је један проблем. Да ли можемо то у овоме пројекту Устава решити, ја не знам, али мислим да се тај проблем поставља, живот га поставља и ми морамо наћи неко решење. Ми ипак морамо осигурати судије да

они не гледају на ту своју професију, на то своје судиско звање као на несигурно звање, које му и кад га буде најпоштеније вршио не гарантира да обезбеди егзистенцију себи и својој породици. То је један факт, али мислим да то не можемо сад Уставом да регулишемо, само морамо ту ствар имати на уму.

Ми смо метнули за среске судове две године. Мислим да се тај рок може попети и на три године. (Сулејман Филиповић: А и за ове друге), или, ако хоћете чак и на 4 године, да се Врховни суд ФНРЈ попне на 5, врховни судови република исто тако на 5, а окружни и срески на 4 године.

Има реч друг Михаило Ђуровић.

Михаило Ђуровић: Право опозивања од стране бирачког тела није предвиђено за судије у овој глави. Ми смо то предвидели за народне посланике. Требало би да се предвиди и овде. Можемо имати практичан случај да један судија треба да буде опозван пре рока него што је Устав предвидео. Треба и то да предвидимо. (Владимир Симић: Замишља се да је то обезбеђено за све органе државне власти).

Д-р Драгољуб Јовановић: Само за народне посланике.

Д-р Милош Московљевић: Значило би да је он сталан две до три године.

Михаило Ђуровић: Ако има кривице може да се опозове. (Сава Косановић: Ако је без кривице). Онда је сталан. То је прва примедба. После, речено је, да иста лица могу више пута бити бирана за судије. Овако како је стилизовано, стављено све у четврти пасус, изгледа да се односи само на среске судије. Међутим, то се свакако односи и на судије свих судова а не само на судије среских судова.

Претседник: То треба да се издвоји и то је потпуно правилно.

Има реч друг д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Раније се уопште у борби за демократију увек истицала као једно од средстава демократије независност суда. Велику су борбу водили и претставници демократских струја и сами правници и судије да се обезбеди независност судија. Увек се водила борба да судије буду сталне, да буду непокретне, јер само тада може бити речи о независности и о њиховом независном изрицању пресуда. Није потребно објашњавати да је то сасвим природно. И успело се, кад су судије заиста постале независне, да у нашој земљи, говорим за Србију, народ дође до правде. И ненародни режими одмах су се окомили на судове и укинули б јануара сталност судија. Судију су могли преместити као и сваког полицајца. Доводили су људе

за судије који нису судили по закону и савести него по наредби. То је било најстрашније време. Према томе, то морамо имати на уму. Данас је, истина, друго време, и бирање судија сасвим је на своме месту. Нису се могле оставити судије које су служиле Стојадиновићу и Цветковићу, јер се морало доћи до правих народних судија. Али мислим да ми на неки начин морамо осигурати независност судија и морамо их обезбедити. Одавде се не види јесу ли они бар за ове три године стални. То се из ове стилизације не види, већ се само каже: бирају се. (*Претседник*: Ви сте изабрани као посланик и јесте ли стални посланик за оно време за које сте изабрани?). Бирачи ме могу опозвати. Друго сам ја. (*Сава Косановић*: Он верује у бираче). За посланике се може наћи много других људи, а за судије много мање. (*Сава Косановић*: Ви нас деградирате). У сваком срезу било је 4—5 посланичких кандидата и ако не будем ја посланик, доћи ће други, а судија нема. (*Владимир Симић*: Тешко је ово питање).

Претседник: Има реч друг Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: Сигурно је да је дискусија која се покренула по питању стабилности суда и према томе сталности судија оправдана и тешко је то питање решити чисто законским прописима. То друге околности и мере обезбеђују. У сваком случају у смислу те тежње која је општа за стабилност судија, ја бих предложио извесне измене овога члана. Ја бих предложио једну мало радикалнију промену која би се сводила на то да се унапред не ограниче периоди за који се судије бирају него да претпоставимо њихову сталност, да ће закон одредити под којим условима и како може да престане служба једног судије. И тако бих ја предложио да први став овога члана гласи:

„Судије Врховног суда ФНРЈ именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома“. У том смислу дошла би формулација и осталих чланова: „Судије врховног суда републике, односно аутономне покрајине, именује и разрешава народна скупштина републике односно народна скупштина аутономне покрајине“. То би била тенденција за сталност, али има могућности, под законским условима, да буде судија разрешен. (*Милош Милић*: Нека се друг Ђорђевић изјасни да ли је за то да судије буду сталне или биране. Ако је за то да буду сталне, онда то унети, а ако је за то да буду биране, биће биране. Овако како је предложио изгледа да идемо на то да преваримо судије и да им оставимо илузију о некој сталности). То је уствари изборност, пошто их претставничко тело бира. То није никаква илузија о сталности. Ако је судија од-

личан, не видим разлога да га подвргавамо избору при коме могу доћи до изражаја и други моменти, а не његова спремност као судије, који могу да одлуче да не буде изабран за судију.

Милош Минић: Другим речима, народ може да погрешити.

Д-р Милош Московљевић: Па што да не, није ваљда народ непогрешив.

Милош Минић: Нисам ја за то.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је ово најбоље. Оно тело које га именује, оно га и разрешава. Као што народна скупштина именује владу, тако именује и суд. Именује зато што то није изборност у правом смислу, него именовање. То је предлог који ја могу да учиним баш због ове бриге коју сте ви овде показали. Ја овде износим предлог друга потпретседника Кардеља, а не свој.

Претседник: Дозволите да и ја кажем нешто. Ви сте видели из онога што сам ја малопре рекао да сам и ја учинио тај проблем, да је и мене окупирао извесна брига да се осигура егзистенција судијама, да им се положај учини сигурнијим. То је у интересу и самога суђења. Али ово опет, чини ми се, не може овако сасвим да се прихвати. Може да се прихвати ако се још мало осигура и са друге стране. И ми то морамо да учинимо да осигурамо не само судије, него и народ.

Владимир Симић: Од народне скупштине?

Претседник: Немојте на то. Ви сада понављате оно о поверењу врховног команданта. Немојте да увлачите поверење које народ има у скупштину. Јер, скупштина именује и разрешава. Кад га именује, он је судија без икаквог ограничења. Он је очигледно изабран, јер га је изабрало претставничко тело. Али, један од елемената карактера изборности јесте и рок за који је изабран. Чланови народних одбора и чланови скупштине бирани су исто тако, али се зна рок.

Д-р Милош Московљевић: Влади се не зна

Претседник: Влада није претставничко тело, већ један претставнички орган који може да буде смењен кад год за то има потребе и снаге.

Ја мислим да би се учињени предлог могао усвојити, ако би му се додало, рецимо овако на брзину, да се сваких пет година врши ревизија. Ми морамо нешто да унесемо што ће значити извесну сигурност да се он може периодично, исто онако као што му се осигурава периодична повишица, подвргнути ревизији, односно да се види да ли он треба да остане или не. Судија може да буде и врло поштен

Човек и да се покаже независан и вредан, али ми га можемо разрешити и одредити, рецимо, за управника казненог завода, за архивара, или у неку другу службу. Једном речи ми можемо да га сменимо. Затим, и право опозивања мора бити јасно наглашено; не само право постављања него и право опозивања. Овако голо, како је ту предложено, мало је. Бојим се да народу ти судови неће више личити на народне судове. (Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да је ово сластична формула која даје народу могућност да тражи поновни избор...). То треба ипак да буде омогућено уставном одредбом. Нешто више мора да се рекне него што је ту речено. (Д-р Јован Ђорђевић: Овде се не каже да се именује за стално, већ да се именује да врши извесну функцију, а ако не ваља — народ ће га сменити. Ту је на једној страни обезбеђење, а на другој страни могућност за оне који се не задовољавају, да траже промену). А сада молим, којели реч? (Јавља се за реч Владимир Симић).

Владимир Симић: Ја налазим да је формулација коју даје друг Ђорђевић у име Министра за Конституатну врло срећно дата, јер омогућава да се изађе из овог проблема који сви осећамо. Ради се о томе да се с једне стране заштити судија у својој функцији временом, како би стекао извесна права за своју будућност и старост, а о друге стране ради се о томе да он, ако није способан за вршење своје службе, или није показао довољно разумевања, или није напредовао у својој струци, није се развио онако како је онај орган који га је бирао очекивао, — да буде у том случају са те дужности уклоњен. Тачно је да по овој формулацији, која је збиља врло еластична, закон може да регулише детаље. Он може, пошто се ради о разрешењу, да каже и о иницијативи за разрешење и о времену за контролу и ревизију тога именована и све остале модалитете које један закон обично узима у обзир, а не уставне одредбе. И ја мислим да ова формулација може као врло срећна да се прихвати, с тим да ће се законом, а то може да се каже једним ставом, одредити како иницијатива за ревизију у судовима с обзиром на право вршења разрешења судија, тако и друге ствари. На тај би начин могли да се задовољимо са овом материјом. А одређивање рокова, да не понављам речи друга Московљевића, уистини ставља судију у потпуно неизвесност, а неизвесност са независношћу не може се поклопити. Онај ко је несигуран, ко није обезбеђен да може поштено радећи да верује да ће га народ који га је изабрао и заштити у том свом живљењу, може да буде изложен врло великим искушењима. А судија тим искушењима не сме да буде изложен. То су увек били разлози да су судије

биле боље плаћене, независне и непокретне. Сада све то с обзиром на нашу народну власт и концепцију народне власти не може да буде спроведено овде, али оно што је основно и што може да буде спроведено то је — да онај који именује, он и разрешава. Разрешење ће бити регулисано законом.

Претседник: Ја се бојим да би неко могао стати на гледишта да ова наша формулација још мање обезбеђује. Јер, могао би да каже: тамо је било предвиђено бар четири године, а сада овде тога нема.

А с друге стране изгледа као да је судија стадаан са таквом формулацијом. (*Д-р Милош Московљевић:* Ми хоћемо да обезбедимо суд да има судија). Не жели се овде да се обезбеђују судије од народа, него да им се егзистенција учини колико толико извесном. Јер иначе, неко који студира права радије ће тражити другу професију, и то не само правник већ и неправник, него да иде у судије, ако му егзистенција није колико толико тамо обезбеђена.

Д-р Макс Шнудерл: Судска струка тражи континуитет. Ако ми прихватимо ову формулацију, ми тиме добијамо и гаранцију за судски континуитет, за континуитет у самом раду, и то ће бити само корисно за правосудје. То није само обезбеђење његовог приватног живота, него и обезбеђење саме судске струке. Судија који врши тај посао више година усавршиће се и постаће бољи судија. Зато је добро што није одређен рок. За четири до пет година он ће стећи извесну праксу, и ако је судија или поротник добар, њега неће мењати. Ја мислим да је ова редакција врло срећна.

Претседник: Кад прођу 4 године, поново се бира и може се цео састав суда да измени и да се прекине континуитет. А према редакцији која је сада предложена, може се мењати овај или онај судија, али суд као целина остаје и развија се и даље. Тај предлог има и својих одличних страна, али, с друге стране, осећа се да смо мало повређени у схватањима која смо носили кроз ово неколико година. Изгледа као да народ ту бива мало окрњен у својим правима. Тешко нам је да се баш одмах уживимо у то, али мислим да се ипак може усвојити.

Милош Рашовић: Ја мислим да судије нису тиме доведене у неку опасност, јер њих не бира народ непосредно, него скупштина, дакле, једно уже тело које је у стању да води рачуна да ли судија одговара своме позиву или не, и да ли га треба поново бирати. Ја бих био за онај предлог да се ипак одреди рок од 5 година. Одборима је остављена могућност, у случају несавесног вршења дужности суди-

ја, да их може опозвати, а с друге стране судија је осигуран за тај број година, ако не би учинио нешто за што би одговарао. Друго би било кад би их бирао народ, маса, која не би могла оценити њихов рад, али њих бира једно тело које је у стању да оцени њихов рад.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да можемо измирити ова два гледишта на тај начин, што нећемо ставити „Врховни суд и судови“, него „судије“, али, с друге стране, не може се оставити без икаквог рока. Начело изборности захтева, нарочито у новој власти која жели да суд приближи народу, да се одреди изврстан рок, бар у овом првом периоду изграђивања, и да се судијама, па и онима на врху, да на знање да могу бити подвргнути новом избору. Зато ја мислим да примимо из предлога д-р Ђорђевића да се овде употреби реч „судије“, а из предлога друга Претседника да примимо рокове, и то рок од 5 година за највише судије, а 4 године за остале.

Претседник: Ми нећемо моћи довршити данас ову ствар. Треба још мало да размислимо о њој. Ја бих био у принципу за тај предлог, али бих желео једно мало јаче осигурање.

Сада ћемо завршити данашњу седницу. Сутра нећемо радити. Ја сам се надао да ми данас и најдаље прекосутра, свршимо овај наш посао, јер ћемо имати свега још два дана на расположењу, за које време сам мислио да организујемо споразумевање са другим Одбором и покушамо свођење на јединствен текст, како бисмо за време ферија о православном Божићу могли да дамо у штампу и извештај Одбора и дефинитиван текст нацрта Устава. Ако не свршимо посао прекосутра, онда не знам како ћемо. (*Један глас:* Да радимо дуже прекосутра). Ја мислим да радимо прекосутра и пре и после подне. (Прима се). Онда данашњу седницу закључујем, а наредну заказујем за прекосутра у 10 часова пре подне.

(Седница је закључена у 19.30 часова).

Тринаеста седница

(2 јануара 1945)

Почетак у 16,20 часова.

Претседавао председник **Моша Пијаде**.

Претседник: Отварам данашњу седницу. Молим вас саслушајте прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл врши прозивку чланова Одбора.

Претседник: Молим вас да саслушате и записник прошле седнице.

Секретар чита записник дванаесте седнице од 31 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли примедба на записник?

Д-р Васо Чубриловић: У записнику није речено да сам ја присуствовао прошлој седници. Молим да се унесе ова допуна.

Секретар Према мојој листи ви нисте били присутни.

Д-р Васо Чубриловић: Како да нисам био присутан кад сам говорио на седници.

Претседник: Пошто сте говорили, свакако сте били присутни. Ова ће се допуна извршити у записнику.

Прима ли се протичајући записник? (Прима се). Објављујем да је записник примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду наставак појединачног претреса нацрта Устава. Стали смо код члана 121, бившег 119. Хоћемо ли се враћати на ону формулацију, друже **Ђорђевићу**?

Владин повереник д-р Јован Ђорђевић: Ја бих само рекао неколико речи. Ви се сећате од прошлог пута да сам ја у име Министра за Конституанту предложио једну формулацију која би имала за циљ да да могућност стабилности нашем судству. С друге стране природна је могућност да судије могу да буду и разрешене.

Ја бих додао још један моменат који нас је одлучио да предложимо измену. Наше судство се налази још увек у изградњи. Његов развој није потпуно јасно одређен. Овом формулацијом ми постижемо да не везујемо руке будућем законодавцу који буде доносио принципе о уређењу нашег судства ни са изборношћу, ни против изборности, у смислу постављења рокова.

Мени се чини да овом формулацијом можемо да одредимо услове и поступак на основу кога ће се именовати, односно бирати судије. Ту нема никаквог ограничења оваквом формулацијом. Може се догодити да се и извесни рокови поставе, ако би законодавац нашао то за потребно. Али из разлога еластичности ја у име Министра за Конституанту предлажем ову формулацију члана 121 бившег члана 119:

„Судије Врховног суда ФНРЈ бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома.

Судије Врховног суда републике, односно аутономне покрајине, бира и разрешава Народна скупштина републике односно Народна скупштина аутономне покрајине.

Судије и поротнике окружног суда бира и разрешава народни одбор округа на својој скупштини.

Судије и поротнике среског суда бира и разрешава скупштина народног одбора среза“.

Ја мислим да досадашњи последњи став овога члана није потребан. Јасна је ствар да ће све ове материје регулисати закон. Овакво позивање на закон изгледало би да је Устав недовршен. Јасна је ствар да се закони доносе на основу Устава и да је ту Скупштина потпуно суверена.

Д-р Драгољуб Јовановић: Постоји додаток о роковима и опозивању. Да ли то улази?

Д-р Јован Ђорђевић: Не улази. То је било док су овде били предвиђени рокови. Сад ствар друкчије стоји. Према томе то отпада.

Претседник: Жели ли ко да говори? (*Сулејман Филиповић:* Молим да се прочита још једанпут стилизација овог члана).

Д-р Јован Ђорђевић чита поново нову стилизацију члана 121.

Претседник: Чули сте последњу редакцију која се предлаже. Има ли ко да примети што?

Милош Рашовић: Код нас у Црној Гори нема окружне скупштине ни округа, а има окружних судова. Ко ће их бирати?

Д-р Јован Ђорђевић: Бираће их скупштина републике.

То је логично. Ја сам то имао у виду али сам мислио да би било излишно то уносити у Устав.

Претседник: Примате ли чл. 121 у оваквој редакцији каква је предложена? (Прима се). Објављујем да је чл. 121 примљен.

Секретар чита ранији члан 120., који сада постаје чл. 122.

Д-р Јован Ђорђевић: И овде бих имао да учиним извесне предлоге. Први став чл. 122 би гласио само овако: „Врховни суд ФНРЈ је највиши орган правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије“. Тиме би отпало ово што је даље речено у ставу првом, чл. 122, а такође би отпао и цео други став тога члана, јер се све то подразумева оним општим принципом.

Садашњи став трећи чл. 122 постао би став 2 и остао би у садашњој редакцији: „Савезним законом одређује се у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену“.

Претседник: У Уставотворном одбору Скупштине народа други став чл. 122 усвојен је овако: „Врховни суд ФНРЈ има право надзора над свим органима правосуђа у ФНРЈ“.

Д-р Јован Ђорђевић: Кад се каже да је Врховни суд ФНРЈ највиши орган правосуђа, онда је тиме и то обухваћено, и зато не би требало то понавати.

Владимир Симић: Да ли се и расправљање сукоба надлежности обухвата у речима: „највиши орган правосуђа“?

Д-р Јован Ђорђевић: Сукобе надлежности у принципу увек расправља Врховни суд. Ово је принцип, а законом ће се то после разрадити.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ако се подразумева да Врховни суд решава и сукобе надлежности, онда се може примити овај члан како је предложен.

Д-р Јован Ђорђевић: Подразумева се.

Претседник: Примате ли се чл. 122 у овој редакцији:

„Врховни суд ФНРЈ је највиши орган правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије.

Савезним законом одређује се у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену“? (Прима се). Објављујем да је чл. 122 примљен.

Д-р Анте Рамљак: Ја мислим да је боље рећи: „Врховни судски орган“, јер је и Министарство правосуђа такођер највиши орган правосуђа.

Претседник: Министарство није највиши орган правосуђа. Он не изриче правду. Овде не може доћи Министарство.

Прелазимо на чл. 123, ранији чл. 121.

Секретар чита чл. 123.

Д-р Јован Ђорђевић: Предлажем да као прва реченица овога члана дође ово: „Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правоснажних одлука свих судова у ФНРЈ по питању примене савезних закона“. А затим да дође ово: „Врховни судови република и аутономних покрајина оцењују законитост правоснажних одлука свих судова републике односно судова аутономних покрајина“.

Други став овога члана остаје како је предложен у нацрту Устава.

Претседник: Они су у оном другом одбору казали: „Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правоснажних одлука свих судова у погледу савезних закона“.

Д-р Јован Ђорђевић: Мислим да је ова формулација коју сам предложио одређенија.

Коча Поповић: Јесте, јасно је.

Д-р Јован Ђорђевић: Први став постаје други став.

Коча Поповић: То је сасвим добро.

Д-р Јован Ђорђевић: Трећи став би гласио: „Жалбу против правоснажних одлука судова...“.

Претседник: У другом дому су то избацили

Д-р Јован Ђорђевић: Они су избацили мислећи да је то решено бившим чл. 125. Међутим није решено. Зато мислим да би требало да задржимо овај став.

Владимир Симић: Да ли тако како гласи?

Д-р Јован Ђорђевић: Тај став би гласио: „Жалбу против правоснажних одлука судова може подићи само јавни тужилац“. Друго отпада.

Претседник: Има ли ко да говори по овом предлогу? (Нико се не јавља). Прима ли се овако редигован члан 123? (Прима се). Објављујем да је чл. 123 примљен.

Прелазимо на XIV главу — Јавно тужиоштво.

Милош Минић: Није то XIV глава.

Претседник: Јесте. Раније смо решили да постане глава XIV. Прелазимо на чл. 122 који постаје члан 124.

Секретар чита члан 124.

Претседник: Има ли по том члану какав предлог? Ја бих само оно „јесте“ у првом реду претворио у „је“. (Нико се не јавља). Прима ли се чл. 124? (Прима се). Прелазимо на чл. 125.

Секретар чита чл. 125.

Претседник: Има ли ко какав предлог?

Д-р Јован Ђорђевић: Имам овде предлог о измени поступка за именовање јавног тужиоца. У предлогу који ћу вам сад прочитати нисмо остали при овом досадашњем

принципу за именовање јавних тужилаца из разлога што смо увидели да је потребно да једна установа централистички повезује јединство правосуђа обзиром на широку област законодавства и зато предлажемо да чл. 125 гласи: „Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике именује, односно бира Скупштина ФНРЈ...“

Владимир Симић: И разрешава.

Д-р Јован Ђорђевић: И разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома. Мислим да можда није потребно казати на заједничкој седници, али да би се подвукло може се тако рећи.

Други став да гласи: „Јавне тужиоце народних република и аутономних покрајина и њихове заменике поставља Јавни тужилац ФНРЈ“.

Трећи став овога члана по нашем предлогу имао би да гласи: „Јавне тужиоце аутономних области, округа и срезова поставља јавни тужилац републике односно аутономне покрајине уз потврду Јавног тужиоца ФНРЈ“. То би био трећи став.

И последњи, 4 став гласио би: „Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије“.

То би био наш предлог за допуно овога члана.

Светозар Вукмановић-Темпо: По моме мишљењу, ја налазим да би овај став четврти, који говори о војним тужиоцима, требало да дође као посебни члан, а ево зашто. Војни тужиоци нису исто што и јавни тужиоци. Карактер војних тужилаца разликује се од карактера других јавних тужилаца. Узмимо на пр. у Армији не може сваки борац да оде да се жали јавном тужиоцу, већ он иде редовним путем на рапорт преко свога командира. Међутим, у цивилној струци сваки грађанин иде непосредно да се жали јавном тужиоцу на сваки поступак власти. У Армији је већ ствар мало друкчија. Ту војни тужилац, бар у прво време док је Армија у изградњи, добија карактер војног иследника који је нека врста контроле и нема исти карактер као јавни тужилац у грађанству. Несумњиво је да ће са јачањем Армије и дисциплине карактер војног тужиоца ићи у томе правцу да добије исти значај и карактер као остали јавни тужиоци. Због тога ја мислим да ова одредба о војним јавним тужиоцима треба да остане у овој глави, али сматрам да би требало да се формулише као посебан члан.

Д-р Милош Московљевић: Ја нећу да улазим у природу и карактер војних тужилаца, јер нисам ни правник ни војник и не знам колико је оправдано ово мишљење друга Темпа, али налазим да, ако је тако као што он каже, вој-

ном тужиоцу не би ни било места у овој глави. Овде се каже да је Јавно тужиштво орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора над испуњењем закона итд., а видимо међутим, да су природа и именовање војног тужиоца сасвим другачији и не може се изједначити са осталим тужоцима који су органи Народне скупштине. Према томе, ако би се издвојио овај члан, он би се морао издвојити у посебну главу која говори о Армији.

Сулејман Филиповић: Пребацавање војних тужилаца Југословенске армије у главу која говори о Армији, не би имало никаквог оправдања, јер је у тој глави сасвим друга материја и било би незгодно да у њу уђу и јавни тужиоци. Међутим, могли би нешто учинити у томе погледу да задовољимо и друга Московљевића и Темпа, јер оба имају право, утолико што би ову одредбу о војним тужоцима и њиховом постављењу формулисали као посебни члан ове главе и то на њеном крају.

Д-р Анте Рамљак: Мој је предлог био сличан предлогу друга Филиповића с тим додатком, према ономе што је казао г. Ђорђевић, да није јасно одвојена разлика између карактера јавног тужиоца и војног тужиоца. Јавни тужиоци углавном имају задатак да туже за криминална дјела. Јавни тужилац је онај који тужи, а из ових одредаба види се да је он тај који и контролише. Не види се тачна разлика између компетенције оне Комисије за контролу и јавног тужиоца. Јавни тужилац контролише, а и Комисија за контролу контролише. Бојим се да ту не буде неких сукоба.

Претседник: Има реч д-р Милош Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја обраћам пажњу на несагласност назива ове главе и природе тужиоца. Овде се говори о јавном тужиоцу. Јавни тужилац, то значи један орган који стоји на расположењу јавности, сваком грађанину, зато се ваљда и зове јавни тужилац. Он није орган само власти. Он је на расположењу сваком грађанину.

Међутим, војни тужилац има сасвим другу улогу. Он не стоји на расположењу, нити може војник њему да се обрати па да се жали на извесне поступке, као што могу ја, као грађанин, да се обратим јавном тужиоцу. (*Сулејма! Филиповић:* Ту друг Темпо није у праву). То је његово стручно мишљење као војника и као правника. Онда то не може доћи под ово заглавље, већ би требало да постоји посебна глава.

Претседник: Има реч друг Темпо.

Светозар Вукмановић-Темпо: Ја остајем при томе да војник не може да се жали војном тужиоцу. Војник има да се жали његовом претпостављеном старешини на ра

порту. Но, сам карактер војног тужиоца самим тим није исцрпен. Војни тужилац има право контроле над пословањем у Армији итд. Војни тужилац има право подизања поступка, он има право контроле над извршењем наређења за спровођење закона у војсци. То је карактер војног тужиоца. Ја сам само рекао да војни тужилац не може имати потпуно исти карактер као јавни тужилац у цивилу, али је несумњиво да ће он тај карактер добити учвршћењем Армије. Засада, у оваквом степену развоја Армије он не може имати исти карактер. Због тога смо ми ставили „војни тужилац“ а не „јавни тужилац у Армији“. А пошто му је у суштини карактер сличан као и карактер јавног тужиоца, ја сам за то да он остане у овој глави, али да му се да посебан члан и то на крају.

Претседник: Има реч друг Хебранг.

Андрија Хебранг: Ја бих имао другу Темпу да ставим једно питање. Он каже да ће се у процесу развоја изједначити јавни и војни тужилац. Каква би онда била функција када се изједначе? Каква би онда била функција војног тужиоца? Хоће ли он само у Армији да спроводи надзор над испуњавањем закона?

Светозар Вукмановић-Темпо: Надзор над испуњавањем закона и војних наређења.

Д-р Јован Ђорђевић: Потпуно се не може изједначити никад.

Светозар Вукмановић-Темпо: Да, никако се не може потпуно изједначити.

Андрија Хебранг: Друг Рамљак је поставио питање компетенције јавног тужиоца и Контролне комисије. Ја мислим да су то потпуно јасне ствари. Контролна комисија ће надирати, контролирати да ли сви органи власти испуњавају одлуке, наређења, планове итд. владе, како их испуњавају, али она неће контролирати то да ли су те одлуке, наређења итд. у складу са законом. На примјер, издато је једно наређење. Она има да контролише да ли се то наређење спроводи у живот, а не испитује да ли је то у складу са законом или није. А врховни тужилац је тај који испитује да ли влада и сви њени органи правилно, испуњавају закон, — тако да су те функције потпуно одвојене. Врховни тужилац контролише законитост владиних одлука, а контролна комисија контролише да ли њени органи такође испуњавају одлуке, али не улази у то да ли су та наређења основана на закону или не. (Д-р Анте Рамљак: Ако су добра онда морају бити у складу са законом). Не. Ја могу да издам једно наређење које није у складу са законом и Контролна комисија ће контролисати да ли се то што сам ја

наредио спроводи, не улазећи у то да ли је у складу са законом. А онда ће доћи јавни тужилац и испитаће да ли је то у складу са законом или не.

Друго је питање назив: јавно тужиоштво. Код нас је јавно тужиоштво било оно које тужи. Овдје су међутим друге функције.

Претседник: Ми смо досада ову главу називали: Јавно тужиоштво. Можемо ми издвојити војног тужиоца у засебан члан и ставити га на крају ове главе, он је ипак у тој глави. Ја не видим разлога, да се тај војни тужилац не зове јавни тужилац као и сваки други. Само, он је јавни тужилац у војсци, а овај је јавни тужилац изван војске. Ако ми оставимо јавног тужиоца у војсци, онда можемо да оставимо у овој глави ову одредбу.

Друго је питање постављено да ли је довољна ова дефиниција Јавног тужиоштва која је дата у чл. 124, да је то орган Народне скупштине за извршење надзора над тачним испуњавањем закона итд. и да ли таква дефиниција оправдава да говоримо после да јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право интервенције итд. Јер то се не изводи из ове горње дефиниције. Требало би да дамо такву дефиницију из које се и ове функције могу извести. А ја мислим да би требало ту дефиницију јавног тужиоца допунити тако да можемо и остале функције из тога извести. Када то извршимо и када допунимо ову дефиницију као и назив јавног тужиоца у војсци са јавним тужиоцем, онда мислим да ће цела ствар бити у реду.

Андрија Хебранг: Ја мислим да би ту дефиницију функције јавног тужиоштва требало допунити тако да се иза онога где се говори о функцији вршења надзора уметне: „и прогони сва противзаконита дјела“. Онда би та дефиниција била потпуна и видјело би се да јавно тужиоштво не врши само надзор него и прогони.

Д-р Јован Ђорђевић: То је све казано само на један мало стручан начин. Он не само да контролише законитост аката и поступака органа државне управе, него и примену закона службених лица и грађана. Значи да су сви они који крше закон под његовом контролом. Он има различита средства против њих. Која су то средства? То говори чл. 125. Тај члан говори о праву тужбе. То право тужбе је само средство за обезбеђење законитости.

На први поглед мало је апстрактно, али основа за то право је дата.

Претседник: Сада, пошто је Уставотворни одбор Скупштине народа завршио рад, треба оба одбора да се споразу-

меју и да пронађемо начин како ћемо наше и њихове измене ускладити, те наћи евентуално једно заједничко решење и онда опет изићи пред одборе и усвојити то решење. Они су готови са радом и треба сада да нађемо тај начин. Хоћемо ли да изаберемо по неколико људи из сваког одбора, па да се онда састанемо, на пр. сутра пре подне, ако ми завршимо вечерас.

Треба да вам објасним и зашто данас нисмо одржали седницу пре подне. Пошто друг Кардељ вечерас путује, били смо са њим почев од пре подне па до скоро 4 сата. Био је присутан и друг Ђилас, који ће заменити друга Кардеља као министра за Конституанту за време његовог отсуства. Упоредивали смо шта су оба одбора радила и утврдили шта је усвојио друг Кардељ као подносилац. На нама ће бити да нађемо један споразум и текст. Треба најпре да се споразумемо колико ћемо људи од сваког одбора узети. (Гласови: По 5 људи). Тако, онда ви у Скупштини народа изаберите 5 људи, који ће се састати с нама, ако може још сутра.

Молим да наставимо где смо стали. Има ли ко какав предлог да мало допунимо овај члан, или није потребно?

Андрија Хебранг: Не треба, све је речено у члану 125.

Милош Минић: Тај термин најбоље одговара стварној функцији Јавног тужиоштва. Средства која има јавни тужилац јасно говоре како он врши тај надзор. Није то један пасиван надзор, него гоњење незаконитости и дејствовање у смеру да се те незаконитости отклањају.

Претседник: А шта значи „да је орган Народне скупштине“? (**Милош Минић:** То значи да је као централна установа потчињен Народној скупштини и одговара за свој рад само Народној скупштини Федеративне Народне Републике Југославије. Заштићен је на тај начин од утицаја управних органа). Добро, онда нека остане.

Коча Поповић: Мени изгледа да је „вршење надзора над тачним испуњавањем“ сувише пасивно и да треба да се тако формулише да тај надзор обезбеђује тачно испуњавање.

Андрија Хебранг: У чл. 125 има све.

Милош Минић: Може да се каже уместо „тачно“ „правилно испуњавање“.

Андрија Хебранг: Не треба ни „правилно“ ни „тачно“.

Претседник: Не треба ни једно ни друго. Овде има мишљење да не може да се ово „тачно“ ничим замени.

Коча Поповић: Могло би да стоји: „Врши надзор у циљу тачног испуњавања...“

Претседник: Може да се каже: „за извршење надзора у циљу правилнога испуњавања закона“. (*Коча Поповић:* То је тачније, садржајније. — *Милош Минић:* Ништа не треба мењати. Правилност испуњавања закона — то је циљ).

Можемо ли онда да формулишемо овако: „Јавно тужиоштво је орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора ради правилног испуњавања закона од стране министарстава Савезне владе и осталих њима потчињених управних органа ФНРЈ и република, службених лица и свих грађана“?

Д-р Макс Шнудерл: Јавно тужиоштво врши надзор и над управним органима република. Оно треба да врши надзор и над владама република.

Претседник: Дакле, последњи пут читам овај члан 124: „Јавно тужиоштво је орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора ради правилног испуњавања закона од стране министарстава и осталих њима потчињених управних органа ФНРЈ и народних република, службених лица и свих грађана“.

Примате ли овакву формулацију? (Прима се). Објављујем да је чл. 124, по нацрту чл. 122, примљен.

(За овим је Одбор примио чл. 125 — по предлогу чл. 123).

Секретар чита чл. 126.

Д-р Јован Ђорђевић: Треба казати: „Јавни тужиоци су независни у свом раду и подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ, од кога примају наређења и упутства“.

Претседник: Јавни тужиоци независни су у свом раду и подређени су само Јавном тужиоцу ФНРЈ и од њега примају наређења и упутства. (*Коча Поповић:* Место „од њега“ треба ставити „и од кога“). Боље је „и од њега“. (*Коча Поповић:* Онда да знамо који је текст. — *Д-р Милош Московљевић:* Треба рећи „али су подређени“, то је јаче истцање. — *Коча Поповић:* Најбоље је да отпадне речи после „ФНРЈ“). То је тачно. „Јавни тужиоци су независни у свом раду и подређени су Јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Прима ли се оваква формулација? (Прима се). Објављујем да је чл. 126 примљен.

(За овим је Одбор усвојио чл. 127 — по предлогу чл. 125).

Претседник: Сада да додамо за војног тужиоца.

Д-р Јован Ђорђевић: Да би се избегла претпоставка да све што се односи на јавне тужиоце важи и за војног тужиоца, ја бих предложио ову стилизацију:

„Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије.

Савезним законом ће се одредити устројство и надлежност војног тужиоштва“.

Претседник: Ја не видим разлога зашто да се и ту не појави јавни тужилац у војсци.

Владимир Симић: Он је јавни тужилац у Армији, у дивизији итд.

Д-р Јован Ђорђевић: Он је војни тужилац који има улогу јавног тужиоца а има опет и специјалну карактеристику што се тиче војне службе.

Претседник: Само то мало пасује овде.

Д-р Јован Ђорђевић: На тај начин се војни тужилац издваја од ових јавних тужилаца кад донесемо ту стилизацију коју сам предложио, а она гласи:

„Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије.

Савезним законом ће се одредити устројство и надлежност војног тужиоштва“.

Претседник: То је онда члан 128. Прима ли се овај члан? (Прима се). Објавујем да је чл. 128 примљен.

Прелазимо на главу XIV која постаје глава XV — Односи између органа државне власти и органа државне управе.

(За овим је Одбор усвојио члан 126, који постаје члан 129).

Секретар чита члан 127, који постаје члан 130.

Д-р Милош Московљевић: Зар уредбе Савезне владе са законодавном снагом нису обавезне? (*Гласови:* Јесу! Имамо то даље у идућем члану).

Секретар: Уместо „Претседништво“ треба да дође „Президијум“.

Претседник: Примате ли члан 130, како је прочитан? (Прима се). Објављујем да је чл. 130 усвојен.

Секретар чита члан 128 који постаје члан 131.

Д-р Јован Ђорђевић: Овде треба да се каже овако да може не само „обуставити“ него и укинути.

Д-р Милош Московљевић: Али овим чланом није обухваћено оно што сам ја раније рекао. Ја сам мислио на уредбе, а не само на поједина акта. Не могу да разумем зашто је то онда овако казано.

Д-р Јован Ђорђевић: Да се не би све оно понављало. (*Гласови:* Место „све акте“ треба да стоји „сва акта“).

Андрија Хебранг: Да ли би могли ово „у пословима из савезне надлежности“ боље формулирати?

Претседник: Пре свега јасно је да треба да стоји „сва акта“ уместо „све акте“. А што се овога другог тиче, Савезна влада има у својој надлежности и чисто савезне а и савезно-републиканске послове.

Андрија Хебранг: Ја бих рекао овдје мјесто „из савезне“ „из своје надлежности“ итд.

Претседник: Ја сам тако и разумео да савезна надлежност значи оно што припада ФНРЈ.

Милош Минић: Ја мислим да није.

Д-р Јован Ђорђевић: Код ових аката то треба да се види јасно и зато је казано „у пословима из савезне надлежности“.

Милош Минић: Ја мислим да Савезна влада може обуставити све послове, и једне и друге, и што је чисто савезно и што је чисто савезно-републиканско.

Претседник: Кад Влада даје једним актом директиву, упутства, онда та упутства морају бити у складу са савезним Уставом итд. Ја мислим да је све то овде изражено и зато је најбоље да остане „у пословима из савезне надлежности“.

Ако почнемо, па кажемо: „Савезна влада може обуставити сва акта из савезне надлежности“, то је то исто. Боље смо рекли са овим напред. (Д-р Драгољуб Јовановић: Не каже се: из надлежности савезних министарстава. Мора да остане „све акте“ а не „сва акта“. Сва акта — то су списи). Како је код нас? (Д-р Јован Ђорђевић: Акти. Сва акта има више административно значење). Хајде да мењамо мношину: акти, аката, актима и за мене је акузатив акта. (Д-р Јован Ђорђевић: Акте!) Ја не одобравам ваше.

Д-р Јован Ђорђевић: Ја предлажем да се додају речи: „и укинути“, „обуставити и укинути“.

Претседник: Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Може ли Претседништво Народне скупштине ФНРЈ поништити неки закон народне скупштине републике ако није у сагласности са Уставом? (Д-р Јован Ђорђевић: Јесте, дали смо му право оцене уставности).

Претседник: Прима ли се члан 131 са додатком „обуставити и укинути“? (Прима се). Објављујем да је члан 131 примљен са овим додатком.

(За овим је Одбор усвојио чл. 129 који постаје члан 132).

Секретар чита члан 133 — по предлогу члан 130.

Претседник: Има реч друг Симић.

Владимир Симић: Хоћу само да питам, у којим случајевима?

Претседник: Има реч друг Ђорђевић.

Д-р Јован Ђорђевић: У случајевима које је закон одредио. То је однос права и дужности и то закон одређује. Овде је принцип одговорности и права, али у случајевима које закон одређује. (Владимир Симић: Могу и да погреше. — Милош Милић: Може се казати „законом предвиђених“. — Владимир Симић: Ја мислим да можемо да кажемо „законом предвиђених“. Треба да остане право надзора, јер из тога права резултира санкција).

Претседник: Како да формулишемо, па да важи за све, за ово троје? Исправићемо на два места место „Претседништво“ — „Президијум“. Сваки параграф Устава подлога је за неки закон. (Владимир Симић: Може да се каже: „У којим ће се случајевима овако поступити одредиће се законом“).

Има реч друг Московљевић.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих молио да ми се објасни како ће ово изгледати практично. Узмимо овако: један месни одбор може ли сменити само срески одбор, или може да га смени и окружни одбор, и скупштина аутономне покрајине и Скупштина Србије. (Владимир Симић: Надређени). Значи аутономна покрајина има право да мења само окружни одбор, а нема право да мења и срески одбор. (Владимир Симић: По овоме тексту нема права).

Претседник: Ја мислим да виши орган може да мења све ниже органе. (Д-р Милош Московљевић: Ја зато и питам. Може тако неки случај да дође и до Скупштине Србије). Може да смени и у селу и округу и у аутономној покрајини. (Д-р Милош Московљевић: Рецимо, жале се грађани неког месног одбора преко тог одбора и неће срески одбор да га смени. Они се жале окружном и иду даље. — Владимир Симић: Може сваки виши одбор да смени сваки нижи. Претпоставка је да неко треба да се жали и да треба да се покрене неки поступак). Да ли ова једнина не смета да се ово овако разуме: може распустити сваки нижи народни одбор. Та једнина, може бити, вуче на то, да се разуме да само директно подређени сваки нижи може разрешити извршни одбор сваког нижег народног одбора и одредити избор новог извршног одбора. Је ли вам јасно да треба ставити реч „сваки“ односно „сваког“. (Гласови: Јасно је).

Примате ли дакле, да члан 133 гласи овако:

„Виши народни одбор, Народна скупштина аутономне покрајине, односно Президијум Народне скупштине републике може распустити сваки нижи народни одбор и расписати изборе за нови народни одбор. Скупштина вишег народног одбора, Народна скупштина аутономне покрајине односно Президијум Народне скупштине републике може разрешити извршни одбор сваког нижег народног одбора и одредити избор новог извршног одбора“? (Прима се). Објављујем да је члан 133 примљен. (Михаило Ђуровић: Требало би рећи још и ово: Услове отпуштања и разрешења прописале закон).

Д-р Јован Ђорђевић: Ја мислим да то не треба овде уносити. Законом ће се све то регулисати. То ће бити органски закон, један од најважнијих закона, и он ће доћи одмах после Устава.

Претседник: Прелазимо на главу XVI — Југословенска армија.

Секретар чита чл. 134, ранији чл. 131.

Андрија Хебранг: Ја мислим да у задњој реченици чл. 134 треба изоставити реч „она“, да се та реч не би двапут казала у тој реченици.

Претседник: Може се рећи: „Она је чувар неповредивости државних граница и служи одржавању мира и безбедности“.

Сулејман Филиповић: Мени се чини да би на крају задње реченице требало додати: „у земљи“. Јер овдје горе је речено: „Она је чувар неповредивости државних граница и служи одржавању мира и безбедности“, и сада би требало додати још: „у земљи“. А ако то нећете, онда треба додати један став који би гласио: „Чувар је реда и законитости у земљи“.

Претседник: Једино би се могло рећи овако: „Њен је задатак да обезбеђује и брани независност државе, слободу народа и демократско уређење“.

Светозар Вукмановић-Темпо: Добро је овако како је речено овде у нацрту Устава.

Претседник: Прима ли се чл. 134 с тим да се после речи „граница“, у последњој реченици, изостави запета, а да се место речи „она“ стави реч „и“? (Прима се). Објављујем да је чл. 134 примљен.

Секретар чита чл. 132 који сада постаје чл. 135.

Д-р Јован Ђорђевић: Предлажем да се на крају прве реченице дода: „на заједничкој седници оба дома“.

Светозар Вукмановић-Темпо: Предлажем да се друга

реченица прошири и да се каже: „Врховни командант руководи свом војном и оружаном силом ФНРЈ“.

Претседник: Онда би било правилније рећи: „руководи целокупном оружаном силом ФНРЈ“.

Светозар Вукмановић-Темпо: Имате и ратну индустрију, која није оружана сила, али је војна сила. Зато треба рећи: „целокупном војном и оружаном силом“.

Претседник: Војна индустрија није војна сила, то је војни ратни потенцијал. Ја мислим да би тиме што би се казало „целокупном оружаном силом“ било све обухваћено.

Дакле, ако хоћете, ова би реченица гласила овако: „Врховни командант руководи целокупном војном и оружаном силом Федеративне Народне Републике Југославије“, а на крају прве реченице додало би се: „на заједничкој седници оба дома“. Прима ли се чл. 135 у оваквој редакцији? (Прима се). Објављујем да је чл. 135 примљен.

Миха Маринко: Ја мислим да би требало ову главу о Југословенској армији преместити негде напред. Незгодно је да она буде на крају.

Претседник: Нема где напред. У Уставу је свако место почасно, а према склопу Устава немамо апсолутно где напред да ставимо ову главу.

Прелазимо на главу XVII — Прелазне и завршне одредбе.

Секретар чита чл. 133 који сада постаје чл. 136.

Д-р Јован Ђорђевић: Ову главу требало би да издвојимо из другог дела Устава, који говори о организацији државе, и да то буде посебан — трећи део Устава. Овако како је овде, то се везује за државно уређење, а ово је уствари прелазна и завршна одредба. Министарство за Конституанту ће имати низ прелазних прописа, које ћемо ми дати одборима и самим домовима, и ви ћете имати прилике да се с њима упознате.

Претседник: Ми ћемо овај члан усвојити, јер нам је предложен. Ако ви сада предлагате да се овде каже „Трећи део“, а не „Глава XVII“, онда се може рећи: „Трећи део — Прелазне и завршне одредбе“.

Ко жели да говори о последњем параграфу?

Владимир Симић: Пошто је заменик Министра за Конституанту рекао да има више предлога за „Прелазне одредбе“, ја са предлогом који сам поднео могу да сачекам.

Претседник: Ја бих се вратио на чл. 115 о коме смо много дискутовали. Али можемо то да оставимо и кад будемо радили у ужем одбору.

Пре гласања у целини имамо право да подносимо амандмане. Друг Симић имао је један амандман о коме смо говорили данас и на конференцији са другом Кардељом и ми смо га тамо усвојили и чак мало проширили. У чл. 25 да се дода став „Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе“. Ми смо на конференцији усвојили и додали и ово „и стварање политичких организација на професионалној основи“. Сложили смо се да додамо још један став који би гласио: „Држава може материјално помагати верске заједнице“.

Андрија Хебранг: Мјесто „стварање“ боље је „постојање“.

Д-р Јован Ђорђевић: „Постојање“ обухвата више.

Претседник: Добро, да ставимо место „стварање“ „постојање“, а други став иза тога: „држава може материјално помагати верске заједнице“.

Влада Зечевић: Да ли је добар израз „верске заједнице“. Ја мислим да није најбољи. Може се помислити да ми желимо да помажемо разне секте и можда би се црква осетила угроженом. Можда би био неки бољи израз, јер само муслимани имају верску заједницу, а католичка црква није заједница, српска црква није заједница.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ми већ имамо тај израз у трећем ставу члана 25.

Д-р Јован Ђорђевић: Тај израз је већ доста одомаћен и обухвата шири појам од „црква“.

Влада Зечевић: Мени не треба објашњавати, него како ће друга страна да разуме.

Претседник: Под „верска заједница“ разумеће оно што они кажу „црква“.

Д-р Анте Рамљак: Не би ли можда било боље да метнемо „на бази професионалној и расној“? Не би ли тако било јасније? Јер то што ми стварамо, то је уперено против фашизма и клерофашизма.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих предложио још једну допуну у овоме члану: „Нико се не може ослободити својих грађанских дужности позивајући се на прописе своје вере“.

Д-р Јован Ђорђевић: То је јасна ствар и не морамо нарочито да уносимо.

Претседник: Према томе, дакле, усвајате ли овај амандман као што сам малочас прочитао? (Прима се). Објављујем да је овај амандман примљен.

Има ли још какав амандман?

Буро Салај: Министарство социјалне политике упутило је Министарству за Конституанту извесне предлоге за измену и допуну Устава. Од тих допуна ја мислим да смо пропустили да неке унесемо и зато предлажем да се члану 20 дода трећи став који би гласио: „Малолетна лица у радном односу уживају нарочиту заштиту државе“. (*Д-р Јован Ђорђевић:* То је већ ушло). Није, ушло је само за жене, а за децу, шегрте итд. није ушло и зато је потребно да се нагласи за малолетну децу да уживају „у радном односу“, нарочиту заштиту. То треба да уђе као трећи став члана 20.

Претседник: Примате ли овај амандман? (Прима се). Објављујем да је примљен.

Имамо амандман за допуну члана 12, који је поднео друг Влахов, да се као други став у томе члану дода: „Границе народне републике не могу се мењати без њенога пристанка“. (*Милош Рашовић:* Па то смо већ решавали и нисмо усвојили). Молим вас реците по овоме предлогу да ли га примате. (Прима се). Објављујем да је примљен.

Затим имамо амандман да се промени стилизација у чл. 10 који почиње речима: „Сваки акт уперен против суверености, равноправности... јесте противуставан“. Место тога сматрам да је боље изразити се обрнутом реченицом: „Противуставан је сваки акт уперен против суверености, равноправности“ итд. Примате ли ову измену? (Прима се). Објављујем да је примљена.

Имамо једну измену у чл. 7, у другој алинеји у четвртом реду одозго, реч „грађани“ треба заменити речју „бирани“. (Прима се). Објављујем да је ова измена примљена.

У чл. 6 ми смо нешто мењали. Али, међутим, са том изменом која се мени тада свидела, ми смо мало променили онај смисао који се хтео рећи. Јер, није се хтело рећи да су народни одбори, који су „настали и развили се“ итд., него би требало да се из овога члана види и онај процес развоја, да се види да су се они у току народноослободилачке борбе развили од месних одбора до скупштине републике. Зато се сада предлаже да остане стара редакција чл. 6, тј. она редакција како је била отштампана у нацрту. Јер у тој старој редакцији показује се и онај процес развоја народних одбора од најнижег до највишег.

Д-р Драгољуб Јовановић: Тај члан је био измењен на мој предлог. Требало би у другом ставу да остане реч „преко“, коју смо усвојили наместо речи „који су“. Када се стави та реч „преко“, онда се много јасније истиче овај смисао.

Претседник: Није нужно. Прима ли се да стилизација чл. 6 остане као што је била штампана? (Прима се). Објављујем да је примљена првобитна стилизација.

Имамо један предлог за промену чл. 1. Ви се сећате оне дискусије о праву отцепљења. Ви се сећате и мога образложења због чега то не треба да уђе. Моје образложење остаје у пуној важности. Ми нећемо унети параграф, као што га има совјетски Устав, да свака република има право да иступи. Али опет није ни могуће да не поменемо то право, на основу кога је ова држава настала, јер добијамо нешто слично ономе што је било у одлуци АВНОЈ-а на Другом заседању.

Ми смо јутрос одржали конференцију на којој смо одлучили да предложимо нову стилизацију чл. 1. Према томе предлаже се да чл. 1. гласи овако:

„Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су на основу права на самоопредељење укључујући право на отцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Оваква се стилизација предлаже. Сад можемо да кажемо да ли у српском тексту да се каже: „самоодређење“ или да се каже „самоопредељење“. Самоопредељење је мало познатији израз али мало старији израз.

Д-р Јован Ђорђевић: Самоопредељење је бољи израз.

Претседник: Дакле, да примимо израз „самоопредељење“? (Прима се).

Објављујем да је члан 1 примљен у последњој стилизацији.

Светозар Вукмановић-Темпо: Хоћемо ли сада решити за жене које неће да служе војску?

Претседник: И то ћемо сада решити.

Сада је на реду промена која се предлаже у последњем члану првог дела, у члану 43. У овоме члану помиње се насилна промена уставног поретка. Сматрамо да је некако сувише скучена овде предложена стилизација. Ми имамо предлог да чл. 43 гласи овако:

„Ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ утврђеног овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у антидемократском циљу“.

Д-р Анте Рамљак: Ја сам већ раније предложио један додатак, само не у тој форми, али је иста садржина. Мој предлог је гласио: „или са намјером да се вређају интереси и слобода других грађана“.

Претседник: Овде је обухваћено све. Ја сам захваљан што је усвојен предлог друга Рамљака: Примате ли овај члан у прочитаној редакцији? (Прима се). Објављујем да је примљен.

Код члана 14, ви се сећате, било је предлога да се унесе „минералне воде“ и друго. Тамо је усвојено нешто, али сматрам да би требало да се каже: „сва рудна и друга блага у утроби земље, минерални и лековити извори ...“

Затим у овоме члану где се говори о радио-вези, да се избаци реч „веза“ и да остане само реч „радио“.

У истом члану 14, испред трећег става „Спољна трговина“ да додамо нови став који би гласио: „Средства за производњу у рукама државе искоришћава држава сама или их даје другом на искоришћавање“.

Примате ли чл. 14 са предложеним изменама и допунама? (Прима се). Објављујем да је примљен.

Онда, у чл. 15 предлаже се да се наше стилистичке измене избришу. Зашто? Зато што се овде не ради о неком опште-привредном плану него о општем привредном плану. Не можемо везати ове две ствари, него морамо говорити о општем привредном плану и држава изграђује општи привредни план. Остаје тачно све онако како је правилно наштампао чл. 15.

Д-р Драгољуб Јовановић: Овај други став се не односи само на контролу него и на остварење општег привредног плана.

Претседник: Горе је речено: „... држава даје правац привредном животу и развоју путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор а отстрањујући општу контролу над приватним сектором привреде“.

Ви сте ту одредили задругарству положај као једном сектору у привреди и не треба га претварати сада у контролну организацију.

Д-р Милош Московевић: Ја разумем мисао друга Моше, али држава се не ослања на синдикалне организације само у погледу контроле него и у остваривању тога плана активном сарадњом, тиме што ће синдикати да васпитавају чланове, да их припремају за што успешније извођење плана, да се што већа производња врши. То исто може и преко задруга. Зато се задруге и стварају. Оне нису чисто економске организације, него и културне и васпитне.

Претседник: Нисте ме ништа убедили да наш садашњи предлог није правилнији. Задруге, било да су произвођачке, кредитне, набављачке итд., треба схватити да су једна организација, један део у привреди, један сектор привреде

који је тесно везан са државном привредом и који се с њом ставља на равну ногу, и на та се два сектора ослања држава у привреди, а приватни сектор узима под контролу. И нема смисла једанпут га претстављати као привредни сектор, а други пут као контролну организацију.

Д-р Милош Московљевић: Овде би требало начинити друкчију формулацију овог другог става. Треба казати „ради остваривања општег привредног плана у вршењу контроле, држава се ослања ...“. Јер испада да су овде синдикалне организације, и друге, ослонац и у остваривању плана.

Претседник: У пропаганди за дисциплину, мобилисање за бербу кукуруза, подизање мостова итд.

Д-р Милош Московљевић: Ја бих хтео да се у тај по-сао укључе и радне масе села, зато што сељаци немају никаквих других организација сем задруга.

Коча Поповић: Мени се чини да друг Московљевић није довољно пажљиво простудирао овај члан. У првом случају се каже да се ослања на државни и задружни сектор, а то значи непосредно се ослања на та два сектора. У другом случају се каже да се ослања на „сарадњу“. Баш у вези са овим што сте рекли, државни сектор није исцрпљен синдикалним организацијама, а задружни приватни сектор нема друге него задружне организације, и ако хоћете да подвучете значај задружних организација, морате задружни сектор ставити паралелно са државним сектором.

Претседник: У првом ставу држава се директно ослања на задруге као задружни сектор, као што се ослања на државна предузећа.

Д-р Милош Московљевић: Радници који су у синдикатима, учествују у привредној изградњи и физички, али учествују и као морални чиниоци. Хоћу да истакнем да исто тако задруге треба да учествују и као физички чиниоци и морално.

Претседник: Сељаци могу оснивати и друге организације. Могу и ситни сељаци да имају и своје организације, зато смо и ставили „и других организација радног народа“. (Ђуро Салај: Имате УСАОЈ, АФЖ и друге организације).

Иван Гранђа: Ово је потпуно исправно и разумљиво речено. Задруге су један привредни сектор упоредо са државним, ту су опет организације радног народа и ту је све укључено, АФЖ и све друге организације. То је потпуно исправно.

Д-р Драгољуб Јовановић: Нова стилизација која употребљава речи „организације радног народа“ смањује по-

требу да се употребе речи „задружне организације“. И према томе могао бих са овим да се сложим. Али ја морам да вам скренем пажњу на појаву која се виђа у целој свету, а то је да се поред произвођача и државе, који се јављају као организатори целог јавног и приватног живота, јављају и потрошачи. Организације потрошача су најчешће задружне. Зато мислим да се задружне организације могу употребити у спровођењу и контроли привредног плана, и то више као потрошачке. Оне би ту дошле поред синдикалних, које се не јављају толико као чиниоци у производњи, колико као чиниоци у одбрани класних интереса радника и намештеника. Мислим да овим речима „задружних организација и других организација радних народа“ сељаци из задруга неће ништа добити кад се те организације употребе за остварење општег привредног плана и привредне контроле. Они се тиме више ангажују него што им се даје.

Претседник: Ја бих на то имао да одговорим ово: у свим овим ставовима не говори се и не мисли се само на производњу, него и на потрошњу и поделу. Нема привредног плана, а да ту није укључена не само производња него и потрошња и расподела. Ту задруге учествују и као кредитне и потрошачке, а не само као произвођачке задруге. Зато ја мислим да би била извесна деградација ако се у другом ставу не би рекло да се држава ослања на сарадњу свих тих организација. Ту нема никакве игре да штогод подвалимо задругама, већ је управо намера та да се оне схвате као важан сектор у производњи, потрошњи и расподели, на шта држава рачуна.

Да ли се слажете са овом аргументацијом? Примате ли овако овај члан? (Прима се). Објављујем да је примљен. Даље нам долази на ред члан 16. Ви знате да смо у члану 17 нарочито истакли народно задругарство, даље да смо у чл. 18 зајемчили приватну својину коју нико не сме употребљавати на штету народне заједнице, па смо даље говорили о сељацима, али о самом државном сектору нисмо говорили довољно и зато би требало у чл. 16, после првога става, додати још и ово: „Општенародна имовина је главни ослонац државе у развоју народне привреде“.

Д-р Милош Московљевић: Али нису све, сада.

Претседник: Имате већ и сада: саобраћај, па онда руднике, па и нека индустријска предузећа. У приватним рукама имате сада само 15% предузећа.

Д-р Милош Московљевић: Али што се тиче земље, није.

Претседник: То је тачно. Пољопривреда је у огромној

мери приватна, али то не значи да саобраћај, руде и индустрија нису главни ослонци.

Д-р Милош Московљевић: Ја се само бојим да то не буде деградирање привреде.

Претседник: Али ова општа државна имовина је средство за развијање и пољопривреде и свега другог.

Д-р Милош Московљевић: Али ово не одговара стварности и садржају.

Претседник: Код овога би члана онда други став дошао као трећи. Примате ли ове допуне? (Прима се). Објављујем да су примљене.

Даље код члана 18, тамо где се говори о картелима, у оном делу где се каже да се забрањују картели треба додати још и ово: „и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта... (Гласови: Да није то плеоназам?) и оштећивања интереса државе и народа“.

Андрија Хебранг: Приватне монополистичке организације оснивају се баш зато да ограниче производњу, да диктирају цене, да искористе народ и државу.

Претседник: Али узмимо ово: ти картели, трустови, синдикати, они су зло зато што се налазе у рукама приватних власника и што они њих искоришћују за свој лични профит. Међутим, као организације они су један виши степен у организацији производње, они су један виши степен подржављене производње. Ми имамо мали свет: занатлију и ситног малог трговчића који се боре против картела. И свуда је тако: у Америци, Француској итд. Али они полазе од својих интереса који нису баш у складу са напретком. Они желе да чувају онај свој стари начин производње занатлија, малих трговчића итд. Они имају право да се боре, јер се боре против једне ајкуле која их уништава и упропашћује. (*Андрија Хебранг:* Имају право да се боре али су осуђени на пропаст). Јесте. Ми зато и уносимо ову одредбу, да забрањујемо постајање таквих приватних монополистичких организација које су створене у том и у том циљу да диктирају цене монополистичком тржишту и да оштећују интересе народа. (*Андрија Хебранг:* У другом циљу не ствара се ниједна приватна монополистичка организација и нема никакав други циљ него онај који сте ви набројали). Направили смо као формулу друштвену производњу.

Д-р Јован Ђорђевић: Она је уствари формулација неизбежног процеса капитализма. Она је једна неизбежност у развоју капитализма и као таква неизбежност она је напредна форма са тачке друштвеног и економског гледишта.

С друге стране, имаћемо потребу за коришћење формом монополских организација са контролом државе. Ми хоћемо да спречимо то диктирање цена монополисањем тржишта. (Д-р Драгољуб Јовановић: Има ли картела и трустова који ће се одобрити као ступањ прогреса?).

Претседник: Државни и приватни. На основу овога параграфа метнемо тамо државну контролу, и спречили смо их у томе да диктирају цену и да монополишу тржиште. (Д-р Драгољуб Јовановић: Онда није картел). Онда је у приватном интересу и да оштећује интересе државе и народа а ми хоћемо да заштитимо интересе државе и народа и сачувамо више форму друштвене продукције. (Владимир Симић: Не видим како ће се развијати монополистичке организације. — Д-р Драгољуб Јовановић: Ако имате какав спољно-политички разлог, кажите. — Д-р Јован Ђорђевић: Имамо економски разлог. — Д-р Драгољуб Јовановић: У Русији постоје трустови по имену, али нису ови на које мислимо).

Претседник: Има реч друг Хебранг.

Andrija Hebrang: Drugovi koji predlažu da se doda ovaj stav boje se da bi ovakva formulacija izazvala dojam da se sa utopističkog stanovišta borimo protiv monopola koji su izazvali kapitali, izrasli u jednu višu, savršeniju formu privrede. I da se ne bi shvatilo da smo mi neki utopisti, oni predlažu da se doda to i to. Međutim, ja smatram da je to sasvim suvišno, jer sve to što se nabraja obuhvaćeno je. Kod nas u našoj privredi stanje stvari je takvo da mi imamo kartele koje zabranjujemo, kartele koji nisu direktan rezultat toga i takvog ekonomskog procesa, da su se sredstva za proizvodnju toliko razvila pa da se, na primjer, tvornice cementa toliko ujedine, kao i fabrike šećera u jedan kartel da bi jevtinije proizvodile. Ne, nego to je spajanje u monopolističke organizacije išlo preko finansiranja banaka i preko njihovog povezivanja. I fabrika u Crvenki proizvodila je šećer, ona na Čukarici tako isto. Svaka je za sebe mogla proizvoditi. I kad bi se ujedinite u procesu proizvodnje nisu ništa dobile, nego su usavršile te kartele da bi mogle određivati veće cene. Ja mislim da će nesumnjivo kod nas biti takvih slučajeva gdje ćemo mi morati stvoriti krupne organizacije, recimo za tešku metalnu industriju, i povezati ih i sa kopanjem ruda i sa mađdanom uglja i sa topionicom željeza itd. Mi ćemo morati povezati, ali to neće imati taj privatni karakter. Mi ćemo ujedinjavati da bi bolje organizirali proces i da bi racionalnije proizvodili, da bi snizili troškove proizvodnje, a neće biti cilj koji ima jedna privatna monopolistička organizacija. (Pretsednik: Hoće li se ujedinjavati privatna preduzeća?) Ne. Kod nas, kako stoji sa privatnim preduzećima, ne dolazi u obzir njihovo ujedinjavanje

a dolazi vezivanje pojedinih fabrika. Za naše glavne uprave u pojedinim granama industrije i to vezivanje preko određivanja sirovina, preko davanja kredita (*Pretsednik*: Pod državnom kontrolom), preko određivanja cena koštanja, preko određivanja zarade tim putem. (*Pretsednik*: Da, da, to je to. To su sve organizacije, samo pod državnom kontrolom). Nije tačno. U Rusiji imate administrativni trust. (*Pretsednik*: Tamo je sve u državnim rukama. Govorili ste o kombinaciji sa privatnim preduzećima). Po našoj organizaciji u jednoj tekstilnoj industriji predviđamo jednu upravu koja će biti jedna poslovnica za sva tekstilna preduzeća u dotičnom rejonu. (*Pretsednik*: Bila državna ili privatna). To će biti državna organizacija. Ali u tome rejonu imaćete dve do tri fabrike koje su u privatnim rukama i koje ne mogu raditi šta hoće nego će napraviti plan šta te fabrike mogu učiniti. Napravićete plan i otići ćete vlasniku i kazati: imam sirovine, radnu snagu, imam osigurani kredit i imam plan. Hoćete li ga ostvariti? Naprave ugovor i on to izvede. (*Pretsednik*: Time su privatna preduzeća uvučena u jednu organizaciju). Jeste. (*Pretsednik*: I to je sindikat i trust). Nije ni sindikat ni trust. (*Pretsednik*: Jeste, u rukama države i pod kontrolom države. — *D-r Dragotjub Jovanović*: To je neka vrsta kombinata).

Владимир Симић: Овде се ради о приватним монополистичким организацијама и нама је изгледало да ове циљеве оне имају саме по себи, и зато се ово објашњење тиче њих.

Претседник: Тиме се даје право образложење зашто се то забрањује. Не своди се овај став на једну декларацију, него ми образлажемо да се ми боримо против њиховог диктирања цена, против монополисања тржишта и против оштећења народа и државе од њихове стране.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо казали шта спречавамо и у коме циљу спречавамо. Ми знамо шта смо хтели, али за широке кругове је потребно образложење.

Коча Поповић: Она прва аргументација не одговара, јер не постоји опасност од приватних монополистичких друштава.

Претседник: Ако то не постоји, онда можемо уопште изоставити.

Андрија Хебранг: То би се догодило онда када бисмо ми стајали пред перспективом јачања приватног сектора, а ја мислим да не стојимо пред таквом перспективом. Ако то о цијенама може да уђе у Устав, ја немам ништа против тога.

Претседник: Ја бих пре то уопште изоставио него што бих дао без овог образложења. Ми сви знамо пред каквом

перспективом стојимо, и онда можда није ни потребно да се то каже.

Андрија Хебранг: Потребно је да се каже због овога. Ми смо досада имали неколико случајева гдје су се произвођачи споразумијевали и без нашег знања и против Закона о шпекулацији и саботажи. Рецимо, произвођачи оцатне киселине споразумели су се међу собом и договорили да поднесу нереалну калкулацију, да би им се одобриле веће цијене и придобили су и једног мајстора из државног предузећа који се с њима сложио. Они су се договорили да поднесу веће цијене коштања, да би имали већи профит. Али, ми смо у то ушли и то смо разбили. Ја немам ништа против тога ако мислите да то може да уђе у Устав. Можемо се споразумјети о томе са другим Одбором.

Претседник: Можемо и с њима то продискутовати. Ово што ми предвиђамо у нашем Уставу има велики значај према спољњем свијету, и то у том смислу што се тамо 30 до 40 година декламује и тражи, и јављали су се народни покрети итд., — а први устав у који то улази, то је наш Устав.

Милош Минић: Мени се чини да се и без овога то исто постиже.

Коча Поповић: Нисте нам издиктирали сам текст. (Гласови: Нека се то продискутује са оним другим Одбором).

Претседник: Ми то можемо оставити и нерешено, па да најпре продискутујемо о тој ствари са другим Одбором.

Ми смо се разликовали од другог Одбора у редакцији чл. 26, који говори о браку. Ми смо казали: „Пуноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Грађани могу склопити поред грађанског брака и црквени брак по прописима своје вере“. А други Одбор је рекао у чл. 26: „Пуноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Али грађани поред тога могу извршити и верски обред венчања“. Код нас је приликом претреса чл. 26 говорио и друг Зечевић, и било је речено да ми говоримо о браку, а не о обреду. Али, да не би испало да ту има два брака, може се наћи једна формулација боља и од оне наше и од њихове. Могли бисмо рећи овако: „Пуноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Поред тога брака, грађани могу извршити и венчање по прописима своје вере“. Ту онда нико не може рећи да постаје два брака, већ је реч о црквеном обраду венчања. То је венчање и код православних, и код католика, и код муслимана, и код Јевреја. Брак је један. Ту онда ни црква не може ништа да пребаци. Значи допушта се венчање, или, како они кажу,

црквени брак, али стварно је један брак, и то онај који се закључи пред надлежним државним органима.

Д-р Златан Сремец: У католичкој цркви постоје кано-ни и ако ми кажемо да је дозвољено венчање по прописима вјере, онда ми декларативно признајемо те вјерске прописе.

Андрија Хебранг: Не, него само их ограничавамо. Најпре постоји грађански брак, па онда долази овај други брак. Овај закон је изнад канона.

Д-р Златан Сремец: Није тако једноставна ова формулација.

Коча Поповић: На који начин се може боље формулисати?

Д-р Неџат Аголи: Има и шеријатских судова, па ако пође-мо од ове претпоставке, онда бисмо могли имати четири врсте брака: грађански, црквени, грађанско-црквени и црквено-грађански. Треба да усвојимо јасну формулацију из које би се видело да је грађански брак обавезан, а онај други факултативан.

Претседник: Онај ко иде да се венча у католичкој цркви, прима и њене каноне. Он ако толико верује, онда ће да се муче и он и жена у погледу ослобођавања од верских прописа, те накрају опет ће доћи пред народни одбор где ће решити цео проблем.

Коча Поповић: Можда би требало да се одреди, односно прецизира, који брак се најпре закључује. Може да се деси да дође до масовног склапања црквених бракова, зато би требало да грађански брак има првенство у погледу времена.

Претседник: За државу не важи тај брак и деца су ванбрачна...

Д-р Драгољуб Јовановић: Али су равноправна.

Д-р Златан Сремец: Ако ми ово усвојимо онда би изгледало да нијесмо одвојили цркву од државе, поготово, ако кажемо да се може вршити вјенчање по прописима вјере; католичка црква је универзална и зато бисмо морали такву стилизацију узети да њој цркви не дамо ниједан адут. Оваква формулација, међутим, претставља адут за цркву.

Претседник: Значи да забранимо црквени брак? Не може, цела земља има овај нацрт Устава и било би врло незгодно то изменити. Важно је за државу да је пуноважан само грађански брак и да се спорови решавају пред народним судовима. Деца која се рађају из црквеног брака ванбрачна су за државу.

Коча Поповић: Реч „прописи“ је мало крута. Најбоље

би било ставити: Поред тога брака могу се венчати и у цркви.

Претседник: Али синагога није црква, џамија није црква.

Димитар Влахов: Ја бих рекао: Поред грађанског може се извршити и религиозан брак.

Д-р Златан Сремец: Ја бих ставио овакав конкретан предлог: „Пуноважан брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Након тога грађани могу обавити венчање по прописима своје вере“. Кад кажемо венчање, ми тиме избегавамо и обред и каноне и остало.

Претседник: Ја сматрам, ако је погрешно било у формулација Одбора Скупштине народа, који гласи да поред тога могу грађани извршити и верски обред венчања, мислим да не би било погрешно ако ми кажемо: да изврше венчање по обредима своје вере, јер то је друга ствар него оно кад се каже да изврше и верски обред венчања.

Д-р Златан Сремец: Главно је да је за нашу државу само један брак и да је он пуноважан.

Андрија Хебранг: Хтио бих мало да расвијетлим ово питање. Мислим да нису баш јасни појмови о овоме члану који прописује цивилни брак. Ми прописујемо цивилни брак као једино признати брак. С друге стране ми признајемо да дотични поред тако склопљеног брака може да се вјенча и у цркви. И ми то морамо и да истакнемо јер би на нас дигли хајку и у земљи и на страни да смо ми противу вјере. Међутим, за државу постоји само цивилни брак, а оно вјенчање, то је приватна ствар појединца. Дотични грађанин мора бити свјестан тога да је ово једино признат брак, али ако хоће, он може отићи и у цркву и преузети све оне обавезе које му црква намеће, али државу то ништа не обавезује, једно је службена ствар, а друго је приватна ствар. Католичка црква ће несумњиво бранити своје прописе и каноне, да је брак који је склопљен пред њом, свети сакарамент итд. па ако има таквих будала које ће сматрати да им је тај брак вјечити, нека живе у томе увјерењу, ми им не можемо ништа, а ми католичку цркву стављамо у томе погледу изван закона. Можеш да склапаш брак и у цркви али ти је само овај државни пуноважан.

Претседник: Исто то важи и за православне. Свети Синод је тражио да се брак закључује у цркви, а поред тога да се може регистровати и код државних органа, али ми на то не можемо да пристанемо и зато смо казали да је пуноважан брак само овај који се изврши пред надлежним државним органима. Зато би могли још метнути и овакву

стилизацију; „После тога грађани могу извршити и венчање по прописима своје вере“.

Да ли се прима ово? (Прима се).

У члану 28 последњи став смо били престилизирали. Ми сад предлажемо да последњи став чл. 28 гласи овако:

„Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом“. Да ли се прима ово? (Прима се).

У чл. 31 досада је писало: „за демократију“. Сада се предлаже да се место речи „за демократију“ ставе речи „за демократска начела“. Да ли се прима ово? (Прима се).

У чл. 36, а то је у старом чл. 35, предлаже се да се дода још један пасус. То је у вези са омладином. Тај нови пасус гласи овако:

„Држава води бригу о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа као и одбрамбене моћи државе“. Да ли се прима овај предлог? (Прима се).

У чл. 38, у другом ставу који почиње речима: „Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује духовно и физичко васпитање омладине“, — предлаже се да се бришу речи „духовно и физичко“. Да ли се прима овај предлог? (Прима се).

Сад овде имамо једну ствар о верској настави у школи. Каже се да се у школској згради може држати верска настава.

Д-р Јован Ђорђевић: То није материја за Устав.

Коча Поповић: Да ли можемо да употребимо други термин а не „верска настава“?

Д-р Јован Ђорђевић: То све отпада и не улази у Устав. Према томе не треба нам неки нов термин. Остаје само: „Школа је одвојена од цркве“.

Претседник: У старом члану 38, а новом 39, у другом ставу, треба избацити речи „свих незаконитих и неправилних“. Сем тога у претпоследњем реду место речи „штетних“ треба ставити реч „неправилних“. А на крају овог члана треба додати речи: „у границама закона“. Према томе стари члан 38, односно нови члан 39, гласи у целини овако:

„Грађани имају право молбе и петиције органима државне власти.

Против решења органа државне управе, као и против неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе у границама закона“.

Прима ли се ова стилизација? (Прима се). Објављујем да је примљена.

Ранијем члану 41, који је постао чл. 34, треба да се дода други став који би гласио: „Издаја отаџбине највећи је злочин према народу“.

Трећи став гласио би: „Војна обавеза грађана је општа“, то јест да се брише оно што смо раније додали: „за сва лица мушког пола“...

Пошто је осам сати, а прилично смо радили, мислим да завршимо за вечерас, сем ако немате друге амандмане. Да изаберемо пет чланова Одбора који ће се састати са друговима из другог дома, који ће претрести све могуће предлоге и покушати да направе један јединствен нацрт.

Сулејман Филиповић: Ја предлажем ту петорицу: претседника Мошу Пијаде, потпретседника Владу Симића, секретара д-р Макса Шнудерла, Милоша Микића и Милоша Рашовића (Прима се).

Претседник: Имали ко други предлог? (Нема). Пошто другог предлога нема, молим изабране другове да се нађу сутра овде у 4 часа после подне.

Идућу седницу Одбора заказујем за прекосутра пре подне, у 9 часова.

(Седница је закључена у 20 часова).

Четрнаеста седница

(4 јануара 1946)

Почетак у 10.50 часова.

Претседавао председник Моша Пијаде.

Претседник: Отварам седницу. Молим вас саслушајте прозивку.

Секретар д-р Макс Шнудерл прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Молим вас да саслушате записник прошле седнице.

Секретар чита записник тринаесте седнице од 2 јануара 1946 године.

Претседник: Чули сте записник прошле седнице. Има ли ко да учини какву примедбу? (Нико се не јавља за реч). Примедаба нема, записник је примљен.

Прелазимо на дневни ред.

Другови, вама је познато да смо прекјуче изабрали петорицу делегата, Мошу Пијаде, Владимира Симића, Макса Шнудерла, Милоша Минића и Милоша Рашовића да се састану са петорицом делегата које буде изабрао Уставотворни одбор Скупштине народа да би се покушало да разне измене које смо ми усвојили и које су они усвојили ускладимо и да дођемо до једног јединственог текста који би предложили одборима на усвајање. Ми смо се јуче по подне састали и радили смо од 4 по подне до 11 увече и свршили смо читав посао. По свима тачкама ми смо се споразумели и нашли смо заједнички, јединствени текст. Једно једино питање остало је нерешено, питање оне терминологије назива „претседништво“ или „президијум“. Био је и један свакако интересантан предлог, — да се Савезна скупштина и Скупштина народа, то јест сваки од два дома, зову скупштинама, а заједно да се зову веће. Оно што смо ми хтели назвати президијум звало би се претседништво већа, а оно друго било би претседништво једне и друге

скупштине. Па и у републикама било би претседништво републике, а оно друго било би претседништво већа. Међутим, ми нисмо могли да се решимо ни за једно ни за друго. Уставили смо ствар нерешену и одлучили смо да се то питање и даље проучава па макар било решено касније.

Дозволите ми да вам прочитам писмо делегата десеторице, које је написано и за један и за други одбор. Оно гласи:

**УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ,
УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ СКУПШТИНЕ НАРОДА**

На састанку десеторице чланова Уставотворног одбора оба дома, који су изабрани на седницама оба одбора, а који је састанак одржан 3 јануара ове године, сагласили су се делегати у погледу изједначења текстова нацрта Устава усвојених у оба дома.

Делегати су постигли потпуну сагласност и предлажу једном и другом одбору да у целини усвоје сагласно израђен јединствени текст, према приложеном извештају.

Делегати Уставотворног одбора
Скупштине народа

Делегати Уставотворног одбора
Савезне скупштине

Фране Фрол, с. р.

Моша Пијаде, с. р.

Франце Лубеј, с. р.

Д-р Макс Шнудерл, с. р.

Д-р Јосип Хрнчевић, с. р.

Милош Рашовић, с. р.

Д-р Синиша Станковић, с. р.

Милош Минић, с. р.

Д-р Душан Братић, с. р.

Владимир Симић, с. р.

Молим вас да пратите текст који смо усвојили водећи рачуна да се ове исправке односе на штампани текст, не узимајући у обзир наше и њихове исправке. Кад се каже да се нешто исправља и мења, то важи за онај штампани текст.

Чл. 1 почев од речи „који су“ измењен је и гласи: „на основу права на самоопредељење, укључујући право на отцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

У чл. 3 и 4 остају измене Одбора, које су идентичне у оба одбора.

Да ли се усваја једно и друго? (Прима се).

Д-р Милош Московљевић: Да ли би било боље, уколико се измене односе на измене које су усвојене овде, да се не задржавамо, да би ишло брже.

Претседник: Прелазимо брзо. Ипак морамо да дамо потпуну слику.

Чл. 7. Почетак прве реченице гласи: „Све претставничке органе државне власти бирају.....“

Друга реченица, у другом ставу гласи: „Законом ће се прописати у којим случајевима, под којим условима и на који начин бирачи могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани“. (Прима се).

У чл. 8 у почетку место: „Сви органи“ ставља се само „Органи“. Други став гласи како смо га ми усвојили: „Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“. (Прима се).

Наслов треће главе се мења и гласи: „Основна права народа и народних република“.

У чл. 9, став други, место „заштићује“ ставити „штити“. У ставу трећем иза речи „безбедност“ ставити запету и реч „као“. (Прима се).

Чл. 10 остаје како смо ми усвојили. Бришу се последње две речи и члан почиње речима: „Противуставан је сваки акт....“. (Прима се).

Чл. 11 остаје како смо ми предложили да се подели на три става и гласи:

„Свака народна република има свој Устав.

Народна република доноси свој Устав самостално.

Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ“.

Чл. 12 додаје се нов став који смо ми усвојили и који гласи: „Границе народне републике не могу се мењати без њеног пристанка“. (Прима се).

Коча Поповић: А шта је у чл. 12 са „територијом“, да ли је остављено?

Претседник: Омашком о томе нисмо говорили. Али они су се већ раније сложили. Тражићемо само исправку.

Чл. 13 остаје како смо ми усвојили. И они су тако усвојили. Реч „уживају“ из првога реда пребацује се иза речи „Југославије“. У трећем реду брише се реч „сва“, а реч „права“ замењује се са „право“.

У члану 14 у другом реду иза речи „јесу“ ставља се реч „или“; трећи ред иза речи „имовина“ ставља се запета и речи „то јест имовина“; иза речи „државе“ ставља се запета; у петом реду иза речи „организација“ ставља се запета. Почетак другог става гласи: „Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући минералне и лековите,“; у четвртном реду истога става место „радио-веза“ ставља се „радио“. Иза тога става додаје се нов став који гласи: „Средства за производњу у рукама државе искоришћава државе сама или их даје другом на искоришћавање“. (Прима се).

У члану 15 у претпоследњем реду брише се реч „народ-

них“ а у последњем реду иза речи „организација“ додају се речи „радног народа“. (Прима се).

У члану 16 додаје се нов први став који гласи: „Опште-народна имовина главни је ослонац државе у развоју народне привреде“.

Стари први став постаје трећи. (Прима се).

Члан 17 остаје без измене.

У члану 18 додаје се нов други став који смо ми предложили и који гласи: „Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом“. Осим тога иза старог другог става, додаје се нов став који гласи: „Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта и оштећивања интереса народне привреде“. Из старог последњег става, у коме се бришу речи „и уз законску накнаду сопственику“ додаје се: „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику“. Из тога додаје се нов став који гласи: „Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес“. (Прима се).

У члану 19 последњи став продужује се речима: „својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“. (Прима се).

У члану 20 реч „уједини“ замењује се речју „удружује“, а речи „привредног изабљивања“ замењују се речима „привредне експлоатације“. Из последњег става додаје се нов став који гласи: „Малолетна лица у радном односу уживају нарочиту заштиту државе“. (Прима се).

Члан 21 остаје непромењен.

У члану 22, у другом реду другог става место „чине ограничења“ ставити „ограничавају“. (Прима се).

У члану 23 као што смо већ ми усвојили у четвртном ставу у трећем реду место „грађанских права“ ставити „бирчког права“. (Прима се).

У члану 24 измењен је први став и гласи: „Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота“. У другом ставу, место „једнаку награду“ ставити „једнаку плату“, из речи „мушкарци“ брисати тачку и реч „жене“ и ставити: „и уживају посебну заштиту у радном односу“. Остале речи се бришу. У последњем ставу мења се ред речи те став гласи: „Држава нарочито заштићује интересе матере и детета оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта и правом

матере на плаћено отсуство пре и после порођаја“. (Прима се).

На крају чл. 25 додају се два нова става који гласе:

„Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе и постојање политичких организација на верској основи. Држава може материјално помагати верске заједнице“. (Прима се).

У члану 26 усваја се као што смо раније усвојили да се прва два става мењају и гласе: „Брак и породица су под заштитом државе. Држава законом уређује правне односе брака и породице.

Пуноважан је само онај брак који се закључи пред надлежним државним органима. После закључења брака грађани могу извршити и венчање по верским прописима“.

И најзад у четвртом ставу у последњем реду, иза речи „права“ додати речи „и дужности“. Иза последње реченице додати реченицу: „Положај вјенчања деце регулише се законом“. (Прима се).

Члан 27 остаје као што је штампан.

У члану 28 усвојене су, као што смо ми решили, следеће измене: у другом ставу, између речи „без“ и речи „решења“, додати речи „писменог и образложеног“; брисати речи „без одобрења“ и додати реченици „Најдужи рок притвора одређује закон“. Шести став мења се и гласи: „Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом“. Последњи став, први ред, иза речи „држављанин“ ставити „ФНРЈ“. Други ред, иза речи „из“ брисати реч „земље“ и ставити реч „државе“. Остале речи до краја бришу се и замењују реченицом: „Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта“. Додаје се нов став који гласи: „Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама“. (Прима се).

У члану 29 у другом ставу, трећи ред, место речи „имаоца“ ставити реч „држаоца“. (Прима се).

Члан 30 остаје као што је штампан.

У члану 31, у четвртом реду, уместо речи „демократију“ ставити речи „демократска начела“. (Прима се).

Члан 32 остаје као што је штампан.

У члану 33, у првом реду, место речи „једнако“ ставити реч „подједнако“. (Прима се).

Члан 41 постаје члан 34 и додаје му се нов други став који гласи: „Издаја отаџбине је највећи злочин према на-роду“. (Прима се).

Члан 34 постаје члан 35 с тим да у првом реду речи „се стара“ замењују се речима „је дужна“. (Прима се).

Члан 35 постаје члан 36. У првоме реду место речи „здравље“ ставити „подизање здравља“. У трећем реду иза речи „болница“ ставити реч „апотека“ и запету. Додати нов став који гласи: „Државе води бригу о физичком испитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа, као и одбранбене моћи државе“. (Прима се).

Члан 36 постаје члан 37 и додаје се на крају нов став који гласи: „Ауторско право заштићено је законом“. (Прима се).

Члан 37 постаје члан 38. Додаје се нов други став који гласи: „Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује испитање омладине“. Иза овога става додаје се став који гласи: „Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“. (Прима се).

Члан 38 постаје члан 39. Други став мења се и гласи: „Против решења органа државне управе, као и против неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе у границама закона“. (Прима се).

Члан 39 постаје члан 40, а члан 40 постаје члан 41.

Члан 42 остаје као што је штампан.

Члан 43 према нашој редакцији како смо је усвојили мења се и гласи: „Ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ, утврђеног овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу“. Примате ли ову стилизацију? (Прима се). Објављујем да је чл. 43 примљен.

У члану 44 први став остаје као што смо усвојили тако да се уместо „све послове који“ стави „сва права која“; место речи „дати“ стави „дата“. Други став смо променили и гласи: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, у лицу највиших савезних органа државне власти и органа државне управе, спадају:“. То је било потребно да споменемо савезне органе државних власти и државне управе. У тачки првој уместо „измене и допуне“ сложили смо се да се ставе речи „промена и допуна“. У трећем реду реч „Устава“ иаписати малим словом.

У тач. 4, у трећем реду, иза речи „односима“ ставити тачку и запету, избрисати реч „склапање“, а место „међународних уговора“ ставити „међународни уговори“.

У тачки 6 реч „с“ замењује се речју „са“.

У тачки 7, брисати реч „послови“ тако да та тачка гласи: „народна одбрана и државна безбедност“.

Тачка 8 мења се и гласи: „Железнице, ваздушни, поморски и речни саобраћај“.

У тачки 12 додаје се на крају реч „статистика“.

У тачки 14, брисати реч „закључивање“ а место „савезних зајмова“ ставити „савезни зајмови“, место „послови осигурања“ ставити „осигурање“.

Тачка петнаеста, шеснаеста, седамнаеста и осамнаеста остају онакве какве смо их усвојили.

Тачка деветнаеста мења се и гласи: „путеви, реке, канали и луке општедржавног значаја“.

Иза ове деветнаесте тачке ставља се нова тачка двадесета, која гласи: „контрола спровођења савезних закона“.

Д-р Милош Московљевић: Овде бисмо могли рећи коју реч о овој речи „спровођења“. Овде се предлаже реч „спровођење“ а треба да се каже „провођење“. Друго је спровести, а друго је провести. Треба казати: „проводити у живот“.

Владин повереник Д-р Јован Ђорђевић: Боље је рећи спровести него провести.

Д-р Милош Московљевић: Када се каже „спровођење“, то значи само експедиција закона. Боље је рећи: проводити у живот.

Претседник: Када се каже провод, то је провод у кафаши или провод уопште. Боље је рећи „спровести“. Да останемо код стилизације да се каже „спровести“? (Прима се).

Тачка двадесета постаје тачка двадесет и прва.

Тачка двадесет и прва постаје тачка двадесет и друга и гласи: „законодавство о уређењу судова, о јавном тужиоштву, о адвокатури; кривични законик; трговачко, менично и чековно право; поморско право; законодавство о грађанском парничном и ванпарничном, извршном, стечајном, кривичном и општеуправном поступку и личном стању грађана; начела приватног права;“.

Тачка двадесет и друга постаје тачка двадесет и трећа и на крају се додају речи: „о задругарству“.

Тачка двадесет трећа постаје тачка двадесет четврта, мења се и гласи: „доношење општих начела за законодавство и за руководство република у области рударства, шумарства и водних снага; грађевинарства; привредног пословања; политике цена; јавних зајмова и дажбина; здравља и физичке културе; просвете; социјалног старања и организације државне власти“. Остатак тачке остаје неизме-

њен, осим што се реч „врше“ из последњег става ставља иза речи „републике“.

У члану 45 трећи став постаје први став. Уствари овај члан остаје како смо га усвојили.

Чланове 49 и 50 мало смо изменили. Према томе сада се предлаже да члан 49 гласи: „Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног суверенитета ФНРЈ“.

У члану 50 мења се почетак и гласи: „Народна скупштина је врховни орган државне власти у ФНРЈ и врши...“, а све остало остаје као што је у штампаном тексту.

Да ли се прима ово? (Прима се).

У чл. 53 реч „држављани“ замењује се речју „грађани“.

У чл. 58 место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

У чл. 59 место речи „три“, у првом и другом ставу, ставити реч „два“, а место речи „два“, у првом и другом ставу ставити „три“.

У чл. 61, у првом ставу, место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

У чл. 63 додати нов став први, који гласи: „Право подношења законских предлога имају Савезна влада, чланови Савезне владе и народни посланици оба дома“. Ово су измене које смо ми већ извршили.

У чл. 64, први став, место „Сваки од домова“ ставити „Сваки дом“. У истом ставу, иза речи „је“ ставити реч „предлог“. У трећем ставу, у петом реду, иза речи „предмету“ ставити „тачку“ и брисати све речи до краја. И ово је измена коју смо ми већ примили.

У чл. 65, други ред, брише се реч „свих“.

Прима ли се ово? (Прима се).

Члан 66 остаје као што смо усвојили. Значи, иза речи „Службеном листу“, а пре знака навода ставити „ФНРЈ“.

Члан 67 остаје као што смо усвојили, измењен почетак гласи: „Сваки дом бира одборе...“.

Члан 68 остаје као раније.

Члан 69 остаје као што смо га усвојили, тј. у другом ставу место речи „ухапшени“ ставити „лишени слободе“. Место речи „судски“ ставити „кривични“, а последњу реченицу продужити речима: „осим у случају затицања на делу злочина о чему се одмах мора известити Претседништво Народне скупштине“.

Члан 70 трећи ред, место речи „период рада све“ заменити речима „трајање свог мандата“, а иза речи „траје“ ставити тачку и брисати све речи до краја. Други став остаје као раније.

Члан 71 остаје као и раније.

Члан 72, први став, иза речи „врши“ заменити остатак

реченице речима: „промену и допуну Устава“. У другом ставу реч „измену“ заменити речју „промену“. У трећем ставу место речи „измени“ ставити реч „промени“. У четвртом ставу, реч „измена“ заменити речју „промена“. Иза тога става ставити нов став који гласи: „Усвојену промену или допуну Устава проглашује Народна скупштина на заједничкој седници оба дома“.

Члан 73 остаје исти.

У члану 74, тачка прва, место речи „заседање“ ставити реч „заседања“.

Тачка четврта мења се и гласи: „оцењује сагласност законa република са Уставом ФНРЈ и савезним законима уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ, а на захтев Савезне владе, претседништва народних скупштина република, Врховног суда ФНРЈ, јавног тужиоца ФНРЈ и по сопственој иницијативи“.

У тачки петој речи „издаје указе“ пребацију се на крај тачке шесте.

Тачка осма мења се и гласи: „Додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије према прописима савезног закона“.

У тачки десетој место „опуномоћене посланике“ ставити „опуномоћене министре“.

У тачки једанаестој иза речи „писма“ ставити речи „код њега акредитованих“.

У тачки дванаестој, у другом и трећем реду брисати речи „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то“.

У тачки тринаестој, први ред, иза речи „разрешава“ ставити запету; у другом реду иза речи „Владе“ ставити запету, а место речи „савезне министре“ ставити „чланове Савезне владе“ и на крају тачке додати „уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“.

У тачки четрнаестој место речи „министрима“ ставити „члановима Владе“.

Тачка петнаеста, мења се и гласи: „На предлог Претседника Савезне владе мења, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између заседања Народне скупштине и уз њену накнадну потврду“.

Тачка 16 мало је промењена и гласи: „одређује на предлог Савезне владе која предузећа имају општедржавни значај и долазе под непосредну управу Савезне владе“.

Чланови 75 и 76 остају без промене, како смо их усвојили.

Глава осма. Наслов се мења и гласи: „Савезни органи државне управе“.

Онда у чл. 77, где се говори о извршним и наредбодавним органима, овај израз „наредбодавни“ не одговара и он се замењује са „управни“.

Онда у чл. 78 имамо такође мале измене. У другом ставу брисати реч „нарочитог“. У петом реду брисати реч „тачном“, а на крају последње реченице додати речи „и контролише њихово спровођење“.

Члан 79 мало смо изменили, тако да почетак гласи:

„Уредбе, упутства, наредбе и решења Савезне владе обавезне су“... итд.

У чл. 80, у овоме члану, у другом реду, место речи „савезних“ ставити „својих“, а иза речи „комисија“ ставити реч „и“. У трећем реду иза речи „комитета“ ставити тачку и брисати све речи до краја става. У другом ставу, у једнаестом реду, брисати речи „Владе и“, а реч „министара“ заменити речима „чланова Владе“.

У чл. 81, у трећем реду, иза речи „комисије“ ставити реч „и“. У четвртом реду иза речи „комисије“ ставити тачку и брисати све речи до краја става. Иза тога става ставити нов став други, који гласи: „Савезна влада може имати и министре без ресора“. Стари други став овог члана постаје чл. 82.

Чл. 82 постаје чл. 83.

Чл. 83 брише се цео.

Чл. 84 остаје онако како је и био.

Чл. 85 добија нов први став који гласи: „Министри Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежност ФНРЈ“. У старом првом ставу измењен је почетак и гласи: „Министри и комисије Савезне владе...“. Последњи с в брише се у целини.

Чл. 86 брише се цео, а чл. 87 постаје чл. 86, с тим да се у другом ставу, трећег реда, иза речи „саобраћаја“, ставе речи „Министарство поморства“. У трећем ставу, трећи ред, испред „Министарство индустрије“, ставити „Министарство правосуђа“, а речи „Министарство правосуђа“ на крају тога става брисати.

Члан 88 који постаје чл. 87 усвојен је онако како смо га раније усвојили. Члан 88, који је постао од последњег става, остаје онако како смо га усвојили.

Члан 89 промењен је и гласи: „При Савезној влади постоје комитети за подручје просвете и културе, народног здравља и социјалног старања ради општег руководства у тим гранама државне управе.“

Овакви комитети могу се оснивати и у другим гранама државне управе. Комитети могу да управљају једним делом гране, а не читавом граном. Можемо на пр. да има-

мо комитет за високе школе, филм, уметност итд. Зато стоји „за подручје“.

Чл. 90 је без измена, чл. 91, 92, 93, 94 и 95 остају како смо их и пре усвојили.

У члану 96, у првом реду место речи „наредбодавни“ ставити „управни“.

У члану 97, у седмом реду иза речи „Савезне владе“, метнули смо тачку и запету, уместо запете, и рекли „доноси уредбе на основу законског овлашћења као и обавезна упутства ради извршења савезних закона и закона републике и контролише њихово спровођење“.

Чланови 98 и 99 остају без измена.

У члану 100, место „Савезно-републиканска министарства...“ рећи „Савезно-републикански министри у народним републикама руководе одређеном гранама државне управе и врше поред послова...“ итд. На крају последњег реда ставити „упутстава, наредба и решења“.

Члан 101 је нов, како смо већ усвојили.

Стари члан 101 постаје чл. 102 и остаје онакав како смо га усвојили само у другом ставу уместо „основати нова“ ставити „мењати“.

Наслов XI главе остаје као што смо усвојили.

У члановима 103, 104 и 105 сматрало се да не треба стављати велика слова за покрајине и области пошто се ту о њима говори уопште. Све остаје онако као што смо усвојили.

Члан 106, који је постао од трећег и четвртог става члана 104, остаје као што смо усвојили. У новом члану 105, у другом ставу, место речи „наредбодавни“ дође реч „управни“. У члану 106, у другом ставу, „Обласни народни одбор бира...“ на крају се додаје после речи „извршни“ — „и управни орган“.

Споразумели смо се да наслов XII главе гласи: „Органи државне власти у административно територијалним јединицама“.

Члан 107 остаје како смо га усвојили, односно отпада она организација у великим градовима као непотребна. Ми смо мислили да смо нашли неки излаз, а уствари потпуно је то излишно.

Члан 108 остаје без измена, такође и члан 109.

У члану 110 место речи „наредбодавни“ ставити „управни“. Чланови 111, 112, 113 и 114 остају како смо их усвојили.

Наслов XIII главе остаје како смо усвојили.

Чланови 115 и 116 остају како смо их усвојили.

После наше седнице дат је предлог за једну ствар оз-

биљну и важну, које нема у нашем Уставу. Предлог је да се члану 116 додају два става. Један став да гласи: „Виши судови имају право надзора над нижим судовима“, а други став да гласи: „Министри правосуђа руководе и надзиру рад судске управе и старају се за правилну организацију судова“. (Д-р Милош Московљевић: Какво је то право надзора? — Владимир Симић: Виши суд контролише пресуду нижег суда, а Врховни суд има исти тај надзор. А министри правосуђа треба да врше и контролишу рад на томе).

Претседник: Ја не знам како је било, да ли је постојао надзор и какав надзор вишег суда над нижим судом.

Владимир Симић: Могао би се признати надзор окружног суда у извесном дисциплинском погледу над нижим судовима, али то се све може регулисати законом, а кад се каже и говори о организацији судова, онда то спада у материјални закон. Али ја сам разумео друга Фрола тако као да он жели да виши суд врши надзор не само над пословањем нижег суда, него да он има и један већи круг, наиме, да виши суд врши надзор и у погледу суђења, а на који начин, то не знам. Али ми смо јавном тужиоцу признали и интервенцију. То је институција која почиње од врховног јавног тужиоца па све до најнижих који су му потчињени. Јавном тужиоцу је признато право да подиже захтев за заштиту закона и да врши надзиравање путем жалби и томе слично, већ и код првостепених пресуда. Архијерархија почива на томе да су судови независни, али да не могу да раде оно што хоће, већ су њихове пресуде подвргнуте ревизији и путем жалбе од стране вишег суда. А ако би и виши суд погрешно онда ту имамо јавног тужиоца да и код правоснажне пресуде поправи грешку.

Сулејман Филиповић: А ко има право надзора на пр. кад се код једнога суда нагомилају предмети?

Д-р Јован Ђорђевић: То је административно-дисциплински надзор, и не значи мешање у само правосуђе.

Владимир Симић: У једној краткој дискусији која је вођена, држим да смо на то мислили.

Д-р Милош Московљевић: Ја се само бојим да то не буде мешање у вршење правосуђа, а ако је то посао који врши јавни тужилац, онда би ту могло бити сукоба између јавног тужиоца и виших судова.

Владимир Симић: У административном пословању суда ја бих му признао ту надлежност. То је административни надзор.

Д-р Јован Ђорђевић: Ту се појављује суд као орган министарства и то у правцу административрања.

Владимир Симић: Министар може овластити да у отсуству претседника његов посао може да врши и обавља и неко други из суда. Зато се то може признати у начелу.

Претседник: Али то за управно правосуђе казано је у ставу иза овога.

Д-р Јован Ђорђевић: Али то треба означити да не би онако висило у ваздуху и зато је потребно овим чланом то само предвидети, а закон ће разрадити природу тога надзора.

Д-р Милош Московљевић: Па онда да уметнемо ту реч „управно“.

Претседник: Али, да ли је тиме онда све исцрпено? (Гласови: Јесте!)

Владимир Симић: Онда можемо рећи да виши судови имају право итд. „у границама закона“.

Д-р Макс Шнудерл: То опет може бити двосмислено, јер се може применити и на само суђење.

Претседник: Онда је најбоље да кажемо овако: „Виши судови имају у границама закона право надзора“ итд.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да Устав треба да одреди природу тога надзора.

Претседник: Али овде се не каже над радом, него над судом.

Милош Минић: Овде се подразумева само тај управни надзор.

Сулејман Филиповић: Зашто онда да то избегавамо?

Владимир Симић: То ће се регулисати законом, јер виши судови имају право надзора над правилним извршењем закона од стране нижих судова.

Претседник: Онда је најбоље рећи: „Виши судови имају у границама закона право“ итд.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја свакако мислим да ово „у границама закона“ није потребно. То се подразумева само по себи.

Претседник: Ипак је то нешто.

Д-р Јован Ђорђевић: Треба јасно да се види да то није оно што ми не желимо: да се виши суд меша у то како ће се доносити пресуда.

Он треба да ради друго а не то, да ли се правилно извршује правда. То право имају виши судови. (Владимир Симић: Кад се обавља суђење, треба да суде поротници). Све су то врло важне ствари које мора да контролише виши суд.

Претседник: Према томе други став би гласио овако:

„Министри правосуђа руководе и надзиру рад судске управе и старају се за правилну организацију судова“. (Д-р

Драгољуб Јовановић: Старају се „о правилној организацији судова“. Не може се рећи: „старају се за“. Старају се за. (*Д-р Драгољуб Јовановић*: „О“ је правилније). Ја мислим на то да организација судова буде правилна. Старају се за нешто. Може и једно и друго да се каже али је јаче са „за“. Сад, како хоћете. (*Сулејман Филиповић*: Јаче је „за“. — *Милош Минић*: Активније). Активније, јаче. Поставља се као неки задатак.

Дакле, други став гласи: „Министри правосуђа руководе и надзиру рад судске управе и старају се за правилну организацију судова“.

Члан 117 како смо га усвојили постао је члан 116; члан 115, постао је чл. 117, а члан 116 постаје члан 118 као што смо усвојили, са додатком друге реченице из другог става члана 114, која гласи:

„Одлуке једног суда може изменити само надлежни виши суд“. То је ту пребачено.

Штампани члан 117, који је постао члан 119, усвојен је онако како смо га и ми раније усвојили.

Код члана 120 који је био раније члан 118 остаје штампани текст, а отпада она измена коју смо ми метнули. Значи остаје „који не знају тај језик“ уместо „којима тај језик није матерњи“.

Члан 121 остаје углавном онако како смо га усвојили с тим да се у ономе ставу где се говори „Судије и судије-поротнике окружног суда“, дода' иза речи, „окружног суда у округу или граду“, јер има окружних судова у округу и градовима, па ће се према томе и иза речи: „бира и разрешава народни одбор округа“ уметнути речи: „или града“ па даље: „на својој скупштини“. Исто је то код срезова: „судије и судије-поротнике треског суда у срезу или граду бира и разрешава народни одбор среза или града на својој скупштини“. Остало је исто као што смо примили раније.

Члан 122, који је раније био 120, остао је онако како смо га раније усвојили.

Члан 123, ранији чл. 121, остаје како смо га раније усвојили, али цео други став, пошто се о томе говори код јавног тужиоштва, отпада.

Остаје да јавно тужиоштво, као што смо усвојили, буде глава XIV.

Члан 124, који је раније био 122, остаје како смо га усвојили са додатком да се у трећем реду где се каже „испуњавање закона од стране министарства“ каже „од стране свих министарстава“, и у петом реду иза речи „управних органа“ да се каже „и установа“, а све је остало исто.

Члан 125 који је раније био 123 претрпео је неке измене и сада гласи овако:

„Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.

Јавне тужиоце народних република и њихове заменике именује и разрешава јавни тужилац ФНРЈ.

Јавне тужиоце аутономних покрајина, аутономних области, области, округа и срезова именује и разрешава јавни тужилац републике уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ, а све остале се до краја брише.

Члан 126, ранији члан 124, остаје онакав како смо га примили.

Члан 127, ранији 125, остаје како смо га усвојили са додатком у другом реду иза речи „право“ речи „законске интервенције“. У следећем реду иза речи „поступка“, казати „право кривичног гоњења“, иза речи „као и“ испред речи „право“ казати „искључиво“, али уместо речи „жалбе“ у четвртном реду казати „захтева“. (Д-р Милош Московљевић: Зашто рећи — законске интервенције? Може ли бити какве друге интервенције?). Није то законита интервенција већ законска. (Д-р Милош Московљевић: На основу закона, како закон прописује. Ја мислим да је то интервенција). Онаква интервенција каква је предвиђена законом. (Д-р Милош Московљевић: Ако није предвиђена законом, нема право да интервенише).

Владимир Симић: Није се хтело да остане само реч „интервенције“.

Претседник: Јер могао би неко да му се обрати и да му каже: овлашћује вас Устав да интервенишете, па молим вас, интервенишите да пусте некога. А место речи „жалбе“ казати „захтев“, јер он поставља захтев.

Члан 128, ранији 126 остаје како смо га усвојили.

Глава XIV, као што смо усвојили, постаје глава XV.

Члан 129, ранији 126, и чл. 130, ранији 127 остају какви су и били.

Члан 131, раније чл. 128, претрпео је нешто измена. Из речи „Савезна влада може обуставити“, избрисати реч „све“. А даље брисати речи: „а савезни министри све“ и ставити наместо тога: „и укинути“. Јер Савезна влада може да обустави, али не да укине акте влада република, а акте министара република може да укине. Затим остаје све до краја како је штампано. Додаје се: „Под истим условима имају министри Савезне владе право обустављати акте министара република“. Али, немају право укидања.

Члан 132, раније 129 остаје без измена, онако како је раније усвојен.

Члан 133, стари 130, остаје у првобитној редакцији.

Ранија глава XV постаје, како смо усвојили, глава XVI. Наслов остаје исти.

Члан 134, ранији 131, и чл. 135, пре 132, остају онакви како смо их усвојили.

Наслов главе XVI брише се, а на исто место долази наслов: „Трећи део“.

Члан 135, ранији чл. 133, остаје онакав какав је био.

Пре него што пређемо на гласање у целини за овако прочитани текст, ја бих замолио друга Јована Ђорђевића да оде у Уставотворни одбор Скупштине народа и да се тамо обавести о овим новим стварима, да види како су они то решили.

Д-р Драгољуб Јовановић: Пре него што оде друг Ђорђевић, ја бих молио одговор на једно питање. Мене интересује да ли је Уставом предвиђено и којим чланом право грађана да одреде своју народност. Ко одређује народност грађанима?

Претседник: Сама њихова изјава. Али, то заиста није довољно, јер би многе Швабе сада хтеле да постану Срби, Хрвати или Словенци.

Д-р Јован Ђорђевић: Ми смо добили низ предлога да се народност одређује по изјавама. То је с једне стране научно неисправно, а с друге стране доводи нас у такву могућност да се Немци прогласе за Србе или Хрвате.

Д-р Драгољуб Јовановић: Зар о томе нећемо ништа да кажемо?

Претседник: Могли би и да кажемо, али како? Слободну вољу не можемо да примимо.

Коча Поповић: Могли бисмо да ограничимо.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја мислим да би то требало уредити, јер шта је на пример један муслиман у Босни: да ли је он Србин, или Хрват?

Милош Минић: Он је и Србин и Хрват.

Д-р Драгољуб Јовановић: У нашој земљи има пет народности. Којој он народности припада?

Коча Поповић: У оквиру тих народности он има право да се определи.

Претседник: Очигледно да то зависи од осећања које човек има. Оно што осећаш, то и јеси. Али, неко би то могао да злоупотреби.

Д-р Драгољуб Јовановић: Ја не мислим на Немце, Мађаре, и друге Несловене. Мислим на Јужне Словене. Мислим на Црногорце и Македонце који хоће да буду Срби,

на муслимане који хоће да буду Срби, Хрвати или нешто треће.

Претседник: Има муслимана који неће да буду ни једно ни друго. Ја сам имао прилике још у току борбе да чујем како они сами себе називају Турцима. Ми не треба никога да силимо да буде нешто по наредби. У томе је ствар. И ми морамо спречавати свакога да некога убеђује да је он то и то и да треба да буде то. Ми морамо свакоме човеку оставити пуну слободу да се осећа и да буде оно што хоће, да се сматра Црногорцем или Србином. То нема никаквог значаја, јер нико не води такву политику да они морају бити ово или оно. Исто тако нема никаквог присиљавања за муслимане, у том смислу да морају да се одреде и да, рецимо, код првог пописа стањовничтва напишу да ли су Срби или Хрвати. Нека напишу шта хоће. Ко се још није определио, нека напише: словенски муслиман. Хасан Ребац има такво схватање. Он каже: „словенски муслиман“.

Милош Минић: Та се ствар практички не поставља. Сваки може да се изјасни како хоће у погледу народности. Ако хоће да се изјасни да је Србин или Црногорац, а исто тако у Босни муслиман, може да се изјасни да ли је Србин или Хрват.

Д-р Драгољуб Јовановић: За Јужне Словене важи њихова изјава. Ако то не уђе у Устав, нека се каже у Уставотворном одбору.

Д-р Анте Рамљак: Ја држим да само осјећање може да одреди националност, а осјећање се може сазнати само из изјаве дотичног лица. Али та изјава мора бити дата слободно. Не можемо узети као мјеродавну за податке о националности данашњу изјаву једног Нијемца, него раније изјаве. Нијемци не би данас дали изјаву да се осјећају Срби или Хрвати зато што се тако осјећају. Друг Моша Пијаде превише је запослен и брзо ради, па је нас Босанце криво разумио. Он је говорио о оном муслиману у Босни који је рекао за себе да је Турчин. То није његова изјава о националности, јер код нас у Босни старији су се људи дијелили на Србе, Турке и католике. То је, дакле, вјерска ознака. Они кажу и за Руса да је Србин. Тако исто мене је друг Моша криво схватио, па ме као бившег жељезничког чиновника, управо бацио на неки мртви колосјек. (*Претседник:* Али, у Турке те нисам гурнуо). (Смех). Из његове изјаве ја сам видио да ме је он криво разумио и изашло је као да ја не разумијем те ствари. Исто тако и из друге изјаве видим да ме је криво разумио. Ја не бих желио да остане некакав неспоразум међу нама. Ја њега цијеним, и баш

поводом ове изјаве о Турчину ја нијесам тако мислио. Ја као жељезничар врло добро знам како се жељезничари могу категорисати.

Претседник: Ја знам да онај муслиман кад каже да је Турчин, он тиме није изразио неку своју националност, јер он још није дошао до националне свести.

Д-р Златан Сремец: У чл. 36, који је раније био чл. 35, каже се: „Држава се стара за подизање здравља народа организацијом и контролом здравствене службе, болница, апотека, санаторијума, лечилишта и опоравилишта“. Ја мислим да би било боље изоставити ово набрајање установа, него рећи: „И здравствених установа“, и то после речи „здравствене службе“. То је боље, јер ми не можемо набројати све установе које ћемо основати. На пр., ми сада оснивамо један антиканцерозни институт. То није ни болница, ни санаторијум. То је нешто *Sui generis*. Зато је најбоље да чл. 36 гласи: „Држава се стара за подизање здравља народа организацијом и контролом здравствене службе и здравствених установа“.

Претседник: Ја бих пре примио да овај члан остане у садашњој редакцији, с тим да се на крају дода: „и других здравствених установа“.

Д-р Златан Сремец: Слажем се с тим.

Претседник: Дајем неколико минута одмора.

(После одмора).

Претседник: Молим да продужимо рад. Друг Шнудерл ће реферисати о неким стварима из оног другог Одбора које још треба да буду примљене.

Секретар: У глави XI брише се у наслову главе оно што смо ми унели „и управне“.

Ја сам у записнику изоставио из новог члана 108 у петом реду првог става, речи „и чување права грађана“.

Претседник: Ја сам то читао.

Секретар: У новом чл. 110 ја сам ставио уместо „у окрузима“, „у округу“.

Претседник: Ми смо били ставили „окружне и области“. Нисмо метнули „у“.

Секретар: Тако сам ја то разумео.

Претседник: Свуда је била множина, генитив. Сад би требало да се поново тамо враћамо. Дакле, да оставимо овако: „Извршне одборе у градским реонима, градовима, срезовима, окрузима и областима бирају...“

Д-р Јован Борђевић: У чл. 118, бившем чл. 116 пропустили смо да додамо: „окривљенику је обезбеђено право одбране“. То нисмо синоћ у брзини унели.

Претседник: Да ли је то усвојено и у другом Одбору? Прима ли се? (Прима се).

Другови, пошто је претрес у појединостима завршен, остаје нам да примимо нацрт Устава у целини. По Пословнику то се чини појединачним гласањем, по прозивању са за и против. Ко је за то да се усвоји у целини пројекат онакав како смо га изредиговали и данас овде прочитали, казаће за, а ко је против казаће против.

Секретар прозива чланове Одбора.

Претседник: Присутна су двадесет и два члана и сви су гласали за. Према томе нацрт Устава је усвојен у целини.

Другови, ми смо припремили извештај да се не би задржавали јер од сутра почињу ферије, па ћемо прочитати почетак извештаја, до оног места кад почиње ређање оног што смо радили до заједничког састанка. Тачка та и та, измењено то итд., то нећемо читати. Томе ће се онда додати оно писмо делегације десеторице и извештај те делегације о њеном раду који смо јутрос прочитали и додаћемо шта је на овој седници усвојено од измена, а онда долазе потписи. Ја ћу вас молити да то потпишете одмах овде да би могли још вечерас дати да се штампа. После тога ми ћемо бирати известиоца.

Владимир Симић чита извештај.

Претседник: У овом извештају случајном омашком изостало је име друга Милоша Рашовића који је такође учествовао у начелној дискусији.

Владимир Симић: Примам ту исправку и извршио сам је у извештају.

Претседник: Молим вас да потпишете овај извештај.

(Сви присутни чланови потписују извештај Уставотворног одбора).

Остаје нам сада да бирамо одборског известиоца. Ја бих предложио да бирамо једног известиоца и њему заменика пошто је посао велики.

Владимир Симић: Ја имам да учиним предлог. Предлажем за известиоца Мошу Пијаде, а њему за заменика д-р Макса Шнудерла. (Прима се).

Претседник: Другови, сада наступају ферије. Ми ћемо још вечерас дати у штампу извештај и усвојени текст како нас обавезује Пословник. Дефинитивни текст усвојеног Устава у Одбору штампаћемо на тај начин што ћемо штампати на десноме ступцу стари предложени текст Устава, како га је предложио Министар за Конституанту, а на левој страни према свакоме члану старог текста даћемо одговарајући члан новог текста како смо га ми усвојили, тако да народни посланици имају пред собом потпун пре-

глед првобитног Устава, и шта је у њему измењено и допуњено.

Скупштинска седница на којој ће почети дебата у пленуму о овоме Уставу не може отпочети пре него што прође 5 дана откако посланици добију овај извештај нашег Одбора. Према томе, Скупштина се свакако неће моћи сазвати пре 15 јануара, а да би посланици пре него што им се уручи извештај били обавештени о њему, о изменама и допунама које су учињене и да не би овде провели пет дана без рада, ми ћемо тачан текст нашег извештаја и измењеног Устава објавити преко новина и преко радија и упозорити народне посланике ако не званично, а оно да бар као привремено сматрају и узму до знања ради проучавања тога новог текста. Уосталом ми ћемо овај извештај са текстом Устава чим буде отштампан доставити преко федералних влада свим народним посланицима, тако да можемо већ око 15 овог месеца да почнемо рад у скупштинском пленуму.

Уверен сам да ће сваки посланик добити овај извештај најмање 5 дана пре 15 јануара. А нема много штете ако посланици и седе дан-два у Београду пре него што почне дебата. Ми ћемо тај рок ипак сачувати.

Пошто смо изабрали известиоца и свршили посао а сутра почињу ферије, закључујем седницу и желим православним члановима срећан Божић.

Владимир Симић: Дозволите, другови, да честитам ја нашем Претседнику, данас му је рођендан. (Сви чланови устају срдечно аплаудирају, честитајући Претседнику рођендан).

(Седница је закључена у 13,25 часова).

Прва седница

(10 децембра 1945)

Почетак у 16,20 часова.

Претседавао претседник **Божидар Масларић**.

Претседник: Другови и господо народни посланици, отварам прву седницу Уставотворног одбора Скупштине народа.

Извештавам Одбор да су народни посланици д-р Павле Грегорић и Едвард Коцбек на путу и да због тога не могу присуствовати одборској седници.

Друго, Одбор је примио следећи акт:

УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ СКУПШТИНЕ НАРОДА

На основу члана 37 Пословника Скупштине народа Уставотворне скупштине достављам Уставотворном одбору нацрт Устава, који је Скупштини народа поднео преко Претседништва Министар за Конституанту у име Савезне владе. Моли се Уставотворни одбор да са овим нацртом Устава поступи даље по одредбама Пословника.

Потпретседник Скупштине народа,

Божидар Масларић, с. р.

Пошто нема друга Митра Бакића, предлагем друга Богдана Орешчанина да замени друга Бакића као секретар. Примате ли? (Прима се).

Молим друга секретара Богдана Орешчанина да изврши прозивку народних посланика и да констатујемо ко је овде, а ко није.

Заменик секретара Богдан Орешчанин врши прозивку чланова Одбора.

Претседник: Пошто је присутно више од половине, значи да Одбор може да ради.

Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је: претрес Пословника. Да ли је сваки народни посланик добио нацрт Пословника? (*Гласови:* Нисмо сви!). Ја бих молио да се нацрт Пословника раздели свима, па бих предложио одмор

од пет минута, а затим да се прочита предлог Пословника пошто је мали. Слажете ли се? (Сви се слажу).

(После одмора)

Претседник: Другови народни посланици, настављамо нашу седницу Уставотворног одбора. Предлажем за известиоца у претресу Пословника народног посланика д-р Јосипа Хрнчевића. Прима ли се мој предлог? (Прима се). Молим известиоца да прочита предлог Пословника.

Известилац д-р Јосип Хрнчевић чита:

ПРЕДЛОГ ПОСЛОВНИКА УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА

Члан 1

Уставотворни одбор решава:

а) о нацртима Устава који му буду поднесени према одредбама чл. 37 скупштинског Пословника најдаље 10 дана после избора Уставотворног одбора;

б) о законским предлозима који му буду поднети према одредбама чл. 40 истог Пословника.

Члан 2

Уставотворни одбор бира себи претседника, потпретседника и секретара.

Претседника Одбора може заменити потпретседник, а ако је овај спречен, онда по годинама најстарији члан Одбора.

Позиви за седнице Одбора објављују се на месту нарочито за то одређеном у згради где се одржавају скупштинске седнице. Седнице Одбора држе се сваког дана, сем суботе и недеље, и почињу редовно у 16 часова.

Члан 3

Одбор је обавезан да изради свој извештај и коначни предлог Устава у року који му је одређен од Скупштине.

Члан 4

Одбор може решавати ако је присутно више од половине његових чланова. Пуноважни закључци доносе се већином гласова присутних чланова.

Члан 5

О раду Одбора води секретар записник у који се бележе имена присутних чланова, њихови предлози и одлуке Одбора.

Наместо чланова Одбора спречених да учествују у седницама, могу учествовати у раду Одбора њихови заменици из исте посланичке групе. О томе група мора пре седнице писмено обавестити претседника Одбора.

Члан 6

Сваки члан Одбора може подносити предлоге о појединим члановима предлога Устава и законских предлога који се претресају. О сваком таквом предлогу Одбор је дужан донети решење. Предлози морају бити писмено формулисани и предају се претседнику.

Члан 7

Одбор може решавати и за време кад Скупштина није на окупу, али само по нарочитом закључку Скупштине.

Члан 8

Пошто предмет у Одбору буде завршен, Одбор ће одредити свога известиоца, који ће у Скупштини прочитати и бранити извештај и предлог Одбора.

Ако се Одбор подели на већину и мањину, и једна и друга страна има свог засебног известиоца. Свако одвојено мишљење предаће се писмено Одбору, који ће га упоредо са извештајем већине изнети пред Скупштину. Члан Одбора који је одвојио мишљење може бранити своје мишљење на седници Скупштине.

Члан 9

Ради припремања и лакшег извршења свога задатка Одбор може образовати у својој средини пододборе. Чланови Одбора бирају пододборе по истим начелима по којима се врши избор Одбора.

Пододбори не могу доносити никакве одлуке у име целог Одбора.

Члан 10

Кад Уставотворни одбор прими све поднете предлоге Устава, одлучиће који ће од њих узети као основу за свој рад. Он може решити да сам Одбор изради нов уставни нацрт.

Члан 11

Уставотворни одбор претреса предлог Устава најпре у начелима а затим у појединостима. По свршеном претресу Одбор упућује Скупштини свој извештај са коначним предлогом Устава.

У току свога рада Уставотворни одбор стајаће преко свог председника у сталном додиру са Уставотворним одбором другог дома ради међусобног обавештавања и усклађивања рада оба одбора.

Члан 12

Седницама Одбора може присуствовати сваки посланик, а могу присуствовати и претставници домаће дневне штампе по претходном одобрењу председника.

Осим чланова Одбора само чланови Владе и владини повереници имају право говора у одборским седницама.

Члан 13

Сви чланови Одбора дужни су за време док Одбор ради бити стално у месту где Скупштина заседа и вршити савесно своју дужност. Чланове Одбора који неоправдано отсуствују са одборских седница може Одбор на предлог било ког члана доставити Скупштини ради доношења одлуке о њиховом смењивању.

Отсуства у оправданим случајевима даје члановима Одбора председник.

Члан 14

Одбор може општити непосредно са министрима преко свог председника.

Члан 15

Уставотворни одбор почиње рад одмах после свог избора са оним нацртима Устава који му тада буду поднети, осим у случају да једна или више група од 10 посланика не изјаве председнику да ће у предвиђеном року поднети свој нацрт Устава.

Кад Одбор отпочне рад на претресу нацрта Устава, не може свој рад прекидати док га не заврши.

Члан 16

Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа могу се споразумети који ће нацрт Устава узети као основу за свој рад.

Члан 17

У начелном и у појединачном претресу нацрта Устава право говора не може се ограничавати.

Члан 18

Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине

народа могу и у току начелне и појединачне дебате, на иницијативу једног од њих, одржавати заједничке састанке ради саглашавања о техничкој редакцији појединих глава и чланова Устава и законских предлога.

Члан 19

Сваки посланик, иако није члан Одбора, има право подносити предлоге за измену и допуну (амандмане) појединих већ усвојених чланова нацрта Устава све до свршетка појединачне дебате у Одбору.

Члан 20

Седницама Одбора руководи и одржава ред на њима претседник, односно потпретседник, а у случају спречености обојице најстарији члан Одбора. У том погледу претседавајући има сва права која претседавајућем даје скупштински Пословник.

Члан 21

Гласање после начелног претреса врши се дизањем руке. Исто се тако гласа у појединачном претресу. Код гласања за нацрт Устава у целини гласа се поименично на прозивку са *за* и *против*.

Члан 22

Чим се у Одбору усвоји коначни нацрт Устава и извештај већине, и буде прочитан извештај мањине, претседник је дужан да даде умножити коначни предлог и извештаје и да их достави свима посланицима.

Члан 23

Уколико овим Пословником није друкчије прописано, важе одредбе скупштинског Пословника.

Члан 24

Пословник Уставотворног одбора може се мењати само решењем Одбора.

Претседник :Отварам начелну дискусију по овом нашем Пословнику. Ко жели реч? (Јавља се за реч Милош Царевић). Има реч народни посланик Милош Царевић.

Милош Царевић :Ја сматрам да би овим требало закључити начелну дебату, јер нам Пословник треба. Предлажем да нам овај нацрт служи као основа на којој можемо да разговарамо у појединостима.

Претседник: Да ли жели још ко да говори? (Не жели нико). Постоји предлог да се Пословник начелно прими, тако да бисмо могли одмах прићи претресу у појединости. Према томе, прима ли се Пословник у начелу? (Прима се). Ко је за Пословник, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против Пословника? (Није нико). Објављујем да је Пословник у начелу примљен.

Сада прелазимо на претрес у појединостима. Молим информица, народног посланика д-р Јосипа Хрнчевића, да чита члан по члан.

Известилац чита члан 1.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на чл. 1? (Нема). Пошто примедба нема, прима ли се члан 1? (Прима се). Објављујем да је члан 1 примљен. Прелазимо на члан 2.

Известилац чита члан 2.

Претседник: Има ли какве примедбе на члан 2? Има реч д-р Сјиниша Станковић.

Д-р Сјиниша Станковић: Ја бих предложио једну измену стилске природе. Требало би евентуално додати на крају члана 2, да не бисмо везали себи руке: „осим ако Одбор друкчије не реши“. Последња реченица према томе треба да гласи: „Седнице Одбора држе се сваког дана сем суботе и недеље и почињу редовно у 16 часова, осим ако Одбор друкчије не реши“.

Претседник: Да ли се прима овај предлог? (Прима се).

Д-р Душан Братић: Остала би још једна празнина. Пошто имамо само једног секретара, у случају да је спречен, требало би да има ко да га замени.

Претседник: Ми смо то већ урадили. Тако је увек: ако нема претседника, замењује га потпретседник, ако нема секретара, онда треба изабрати заменика секретара.

Прима ли се члан 2? (Прима се). Прелазимо на члан 3.

Јаша Продановић: Молим зај реч.

Претседник: Има реч народни посланик Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Овде сте ставили да се седнице држе сваког дана сем суботе и недеље. Међутим, треба рећи и сем државних празника, јер празник може да падне у неки други дан, а зна се који су државни празници.

Претседник: То Одбор може сам да реши.

Јаша Продановић: Лакше је метнути ову одредбу, него сваки пут решавати.

Михаило Апостолски: Цела та реченица виси у зраку. Кад је то „сваког дана“? Реч је о Уставотворном одбору. Ми имамо времена да свршимо Устав и тиме се свршава посао Уставотворног одбора. Мени се чини да су сва та

предвиђања, као и предвиђања да рад почиње у 16 часова, мало сувишна.

Милош Царевић: Уствари Уставотворни одбор и Законодавни одбор не би могли да раде кад Скупштина није на окупу, сем по нарочитом овлашћењу Скупштине. Ми смо добили нарочито овлашћење Скупштине за овај месец дана. Доносимо сада закључак да ћемо радити сваког дана сем суботе и недеље. У Пословнику ја то не бих ограничавао. Ако се нешто ванредно деси, донећемо нову одлуку. Не треба да се везујемо Пословником. Не знам да ли то треба да уђе у Пословник, али ће можда бити потребно да радимо некипут и недељом.

Јаша Продановић: Боље је предвидети сад у самом Пословнику. Даље, ја бих рекао „осим суботе, недеље и државних празника“. Не можемо радити када је државни празник и не би требало да радимо.

Известилац: Мислим, ако Одбор друкчије не реши, да то не би морало да уђе, него да остане како је предложено. Јер, ако можемо данас да донесемо, можемо сутра и да изменимо. Ако Одбор друкчије не реши, мислим да је то само по себи разумљиво. Ја предлажем да остане како је било.

Претседник: Постоје два предлога.

Јаша Продановић: Боље је да остане „ако Одбор друкчије не реши“.

Претседник: Има ли других предлога? (Нема). Значи има три предлога: прво, да остане онако како је предложено; друго, предлог Синише Станковића да се на крају последњег пасуса место тачке стави запета и каже: „ако Одбор друкчије не реши“, и треће, предлог Јаше Продановића да се не ради кад је државни празник. Ја бих молио известиоца да се изјасни за коју је редакцију.

Известилац: Ја сам за прву редакцију.

Милош Царевић: Ја предлажем следећу стилизацију: „Седнице Одбора, ако Одбор другачије не реши, држе се свакога дана осим суботе, недеље и државног празника, и почињу редовно у 16 часова“.

Известилац: Ја се слажем са овим предлогом нове редакције последње реченице члана 2.

Претседник: Прелазимо на гласање о овоме предлогу. Ко је за овај предлог, нека дигне руку. (Сви присутни чланови Одбора дижу руке). Значи да се предложена измена прима једногласно и да је цео овај члан са овом изменом примљен. Прелазимо на члан 3.

(За овим је Уставотворни одбор, гласајући дизањем

руку, усвојио једногласно, без дискусије, прочитане чланове 3 и 4 предлога Пословника).

Известилац чита члан 5.

Милош Царевих: У првом ставу овога члана требало би додати да о раду Одбора секретар води записник у који се бележе имена присутних чланова, њихови предлози, одлуке и говорници, без назначења њихових говора, као што то стоји и у скупштинском Пословнику. Дакле, само присутни, њихови предлози, говорници и одлуке Одбора.

Претседник: Има ли још ко да што примети поводом овога члана? (Нема). Молим известиоца да се изјасни.

Известилац: Мислим да не шкоди да се то дода. Верујем да ће ипак сваки говорник нешто и предложити. Дакле, то може да се усвоји. Међутим, молио бих да ми предлагач објасни шта ћемо постићи тиме ако име говорника уђе у записник, а не уђе и његов предлог.

Милош Царевих: У записник, који води секретар Одбора, потребно је да уђу имена говорника да се зна који су све чланови Одбора узели учешћа у дискусији по сваком поједином питању. А што се тиче њихових говора, било да они садрже неки конкретан предлог или само изјашњење за или *против* неког другог предлога, они улазе у стенографске белешке. Иначе се не би знало да је неко говорио. Говорник може да узме учешћа у дискусији не стављајући са своје стране конкретан предлог. Он може о једном предлогу који је стављен да говори за или *против* тога предлога. Ја сматрам да треба да уђу имена говорника у записник одборске седнице. Према томе у записник треба да се унесу имена присутних чланова, говорника, предлози и одлуке Одбора.

Претседник: Прима ли известилац учињену измену?

Известилац: Примам.

Претседник: Известилац прима предложену измену у првом ставу. Став други остаје исти. Ко је *против*, нека дигне руку? (Нико не диже руку). Члан 5 је примљен са усвојеном изменом. Прелазимо на члан 6.

Известилац чита члан 6

Претседник: Има ли ко шта да примети на прочитаним члану?

Јаша Проданових: Зашто ће ово да конских предлога“?

Претседник: Предвиђа се дужи период рада.

Јаша Проданових: Онда може.

Претседник: Овај наш Пословник рађен је у духу Пословника који смо већ примили. Има ли ко да учини какву примедбу?

Радован Зоговић: Према садржини овога члана требало би да се свака па и најмања напомена писмено формулише. Не видим да би то баш тако било потребно.

Претседник: Предлагач подноси свој предлог и да не би било неспоразума најбоље је да се то писмено формулише.

Фране Фрол: Ја мислим да оваква стилизација може само да отежа рад. Зашто да за две-три речи морају предлози бити писмено формулисани и предати претседнику, јер ко има какав предлог и коме је стало до тога да тај предлог буде прихваћен, он ће га сам формулисати, јер је то његов интерес?

Јаша Продановић: Ја мислим да би ипак требало писмено формулисати предлоге, да би се олакшао рад претседнику, а ако је у питању каква ситна измена, на пример, ако је у питању нека запета или тачка, онда се то не мора писмено формулисати. Али за важне ствари ја мислим да је то формулисање добро и потребно. Важно је да се ради добро, а не брзо.

Известилац: Предлажем да овај члан остане у предложеној редакцији. Ту је у питању озбиљна ствар, а поготову кад се ради о једноме предлогу Устава и о законским предлозима који се претресају. Према томе, ја мислим да је ова редакција врло добра.

Милош Царевић: Ја сам једном чуо да је било речено да је скупштински Пословник прављен тако да не буде само пословник за наш рад, него и за Скупштину која ће имати и мало опозиције у овим стварима и због тога не бих био за то да остане оваква редакција да предлози морају бити писмено формулисани, већ да се стави: „Предлози се писмено формулишу и предају претседнику“.

Јаша Продановић: Ја сам увек био зато да опозиција има што шира права. Али ако се ради о скупштини где има по 150, 200 и 300 људи, онда ће се без овакве редакције начинити прави хаос. Због тога је потребно, ако неко хоће савесно да предлаже, да формулише писмено свој предлог. Много је боље тако него да се то ради вашарски.

Претседник: Молим известивоца да прочита поново члан 6 у целости.

Известилац чита члан 6 у предложеној редакцији.

Претседник: Ко је против члана 6 овако како је редигован, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 6 примљен у предложеној редакцији. Молим известивоца да прочита члан 7 онако како је предложен.

Известилац чита члан 7.

Претседник: Има ли ко да учини какву примедбу на члан 7 у предложеној редакцији?

Јаша Продановић: Предлажем да се реч „закључку“ замени речју „решењу“.

Претседник: Прима ли известилац предложену измену?

Известилац: Примам предложену измену и према томе члан 7 гласио би:

„Одбор може решавати и за време кад Скупштина није на окупу, али само по нарочитом решењу Скупштине“.

Претседник: Прима ли се члан 7 са предложеном изменом овако како је сада прочитан? (Прима се). Објављујем да је члан 7 примљен са предложеном изменом. Прелазимо на члан 8.

Известилац чита члан 8 у предложеној редакцији.

Претседник: Има ли још ко какав предлог?

Јаша Продановић: Овде стоји да мора имати свога известиоца и већина и мањина. Требало би рећи да мањина може имати свог известиоца.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема). Шта мисли о томе известилац?

Известилац: Ја мислим, другови, ако у Скупштини буде већине и мањине, да ће свако предлагати свој нацрт Устава, и онда свако треба да има и свога известиоца; али ако који од посланика говори, то би били говорници, а не известиоци. Зато мислим да мора бити известилац који ће бранити нацрт тога Устава и сматрам да је реченица добра и да одговара потребама радње.

Јаша Продановић: Скупштинска већина мора имати свога известиоца, а мањина не мора. Она подноси своје одвојено мишљење, иако нема известиоца. Дакле, треба да се редигује тако, да већина мора имати свога известиоца, а да мањина може имати, али не мора.

Претседник: Инсистирате ли ви на томе предлогу?

Јаша Продановић: Не, само да се не сматра у пракси да и мањина мора имати свога известиоца.

Претседник: Молим друга известиоца да прочита поново члан 8.

Известилац чита члан 8.

Кирило Савић: Ја бих предложио да се испред ове речи „свако“ дода свежа „и“, јер поред мањине може и сваки члан да има одвојено мишљење, тако да би то гласило: „И свако одвојено мишљење предаће се писмено Одбору“. Треба да се нагласи да, поред мањине, може и сваки члан поднети одвојено мишљење.

Известилац: Ја мислим да је то јасно. Имамо предлог

већине и мањине и одвојена мишљења посланика. Према томе ја остајем код текста који је предложен.

Радован Зоговић: Ако се под овим „свако одвојено мишљење“ подразумевају три мишљења — већине, мањине и појединих посланика или група посланика, — онда тај члан треба да гласи: „И свако одвојено мишљење такође ће се писмено предати...“ итд.

Јаша Продановић: Ово је све тачно, али једно стоји: да Одбор има свог известиоца. Даље се каже да и мањина може имати свог известиоца. Дакле, имамо известиоца већине, известиоца мањине и имамо посланика који нису задовољни и који издвајају мишљење и не треба им забранити да и они предају своје мишљење.

Д-р Симиша Станковић: Ја мислим да можемо да скратимо ову дискусију, ако се сетимо да у члану 14 скупштинског Пословника стоји: „Ако се Одбор подели у мишљењу и једна и друга страна има свог известиоца“. То је скупштински Пословник који је изгласан и ја не знам да ли је потребно да ми ово сада мењамо.

Јаша Продановић: Стилистички је погрешно када се каже да мањина мора имати свог известиоца. Боље би било рећи: „Мањина има право на свога известиоца“.

Претседник: Има ли још ко какав предлог пре но што пређемо на гласање? (Нема). Молим друга известиоца да се изјасни.

Извештач: Ја остајем код нацрта члана 8 како је редигован, из разлога које сам изнео.

Радован Зоговић: Ја питам друга известиоца да ми објасни смисао реченице „Свако одвојено мишљење предаће се писмено Одбору“. Да ли се то тиче мишљења мањине, или и трећег мишљења, мимо мањине и мимо већине?

Извештач: Ја мислим да је јасно да се односи на трећа мишљења.

Радован Зоговић: Онда ова реченица мора да гласи: „И свако друго одвојено мишљење такође ће се предати писмено Одбору“.

Претседник: Постоје два предлога. Прво ће се гласати за редакцију како је отштампана. Ко је за тај предлог, нека дигне руку. (Посланици дижу руке). Присутно је 20 посланика, а руке је дигло 11 посланика, значи да је Зоговић прегласан.

Радован Зоговић: Нисам прегласан ја, него граматика.

Извештач чита члан 9 предлога.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на овај члан?

Јаша Продановић: Да ли је боље да се ови одбори изабери одмах и да приступе проучавању Устава по грамама,

по стручности за поједине одлуке, или да се води дискусија? То можемо одмах решити.

Претседник: Има ли још ко какву примедбу?

Д-р Симиша Станковић: Од члана 9 па све до члана 15 — то значи закључно са чланом 14 — чланови су директно преписани из скупштинског Пословника. О њима је Скупштина већ донела одлуку и ја не знам да ли сада треба уопште о томе дискутовати.

Известилац: Ја мислим да се одбори бирају онда кад их треба бирати у току рада. Према томе требало би да се овај текст прими како је прочитан.

Јаша Продановић: Ради припреме и лакшег извршења задатака, Одбор може образовати и пододборе. Ми не знамо кад ћемо да бирамо и зато ја предлажем, а ви сад промислите.

Претседник: Постоји предлог друга Симише Станковића да се о члановима 9—15 не дискутује, пошто су сви такође преписани и формулисани као што је у скупштинском Пословнику. Ја мислим да ми тај предлог усвојимо. Прећи ћемо на гласање. Ко је за ову редакцију као што је формулисана у овом предлогу, нека дигне руку. (Сви сем једног дижу руке). Ко је против? (Само један). Објављујем да је члан 9 примљен.

(Затим је Одбор, гласајући дизањем руку, примио једногласно и без дискусије и члан 10 предлога Пословника).

Известилац чита члан 11.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на овај члан?

Д-р Бранко Чубриловић: Уместо „другога дома“ треба да ставимо „Савезне скупштине“.

Претседник: Има ли још каквих примедба на овај члан?

Известилац: Ја прихватам ову измену члана 11.

Претседник: Молим друга известиоца да прочита овај члан са овом последњом редакцијом.

Известилац: Према томе члан 11 треба да гласи:

„Уставотворни одбор претреса предлог Устава најпре у начелу а затим у појединостима. По свршеном претресу Одбор упућује Скупштини свој извештај са коначним предлогом Устава.

У току овога рада Уставотворни одбор стајаће преко свога претседника у сталном додиру са Уставотворним одбором Савезне скупштине ради међусобног обавештавања и усклађивања рада оба одбора“.

Претседник: Ко је против овакве редакције члана 11, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 11 примљен са овом предложеном изменом.

Прелазимо на члан 12.

Известилац чита чл. 12.

Претседник: Има ли каквих примедба на овај члан? (*Један глас:* Није јасно шта су то владини повереници). Владини повереници то су експерти.

Прелазимо на гласање. Ко је против овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 12 примљен како је прочитан.

(Затим је Одбор, гласајући дизањем руку о сваком прочитаном члану, примио једногласно и без дискусије и чланове 13 и 14).

Известилац чита члан 15.

Претседник: Има ли ко каквих примедба на овај члан?

Јаша Продановић: И ово није јасно. Требало би да ми данас почнемо да радимо, а немамо друге предлоге. Овим групама од по 10 посланика треба оставити рок од једног до два дана да могу поднети свој предлог. Како ћемо да их обавестимо кад је почет рад? Требало би да се каже да се у року од два до три дана чекају њихови предлози.

Милош Царевић: Ја сад морам да кажем да морамо водити рачуна о томе да се ови претходни чланови па и члан 10 налазе у ранијем Пословнику. Ако је то тако, онда члан 15 није сагласан са чланом 10 и са чланом 1 овога Пословника, јер кад Уставотворни одбор прими предлоге Устава, одлучиће који ће од тих предлога узети за свој рад. А он то не може учинити ако за десет дана после избора Уставотворног одбора траје рок за подношење предлога појединим посланицима. Према томе, члан 10 био би у несагласности са чланом 15.

Јаша Продановић: Погрешно је мислити да се Пословник нашег Одбора мора у свему поклатати са скупштинским Пословником. Ми слободно можемо да одредимо кад ћемо отпочети рад. Ја мислим овако. Посланичке групе нису обавештене, а треба да буду обавештене и да им се остави неколико дана да би могле да поставе своје предлоге.

Претседник: Има ли још примедба?

Радован Зоговић: Боље је да се стави „од по 10 посланика“.

Претседник: Пошто нема више примедба, молим друга известиоца да се изјасни.

Известилац: Ја мислим да је члан 15 у складу са првим нацртом Пословника и остајем код предложене редакције, а усвајам предлог посланика Зоговића да се стави „од по 10 посланика“ ради јасноће. У предлогу Пословника Уставотворног одбора у члану 1 каже се: „Уставотворни одбор

решава: о нацртима Устава који му буду поднесени према одредбама члана 37 скупштинског Пословника најдаље 10 дана после избора Уставотворног одбора“. То је основна установа коју члан 15 разрађује рекавши: „Уставотворни одбор почиње рад одмах после свога избора...“ Ми смо заиста тако и закључили. Даље се каже: „Уставотворни одбор почиње рад... са оним нацртима Устава који му тада буду поднети...“

Д-р Бранко Чубриловић: А пошто нико није поднео предлог, ми прелазимо даље на рад.

Претседник: Молим друга Хрнчевића да прочита дефинитивну редакцију.

Известилац чита:

„Уставотворни одбор почиње рад одмах после свог избора са оним нацртима Устава који му тада буду поднети, осим у случају да једна или више група од по 10 посланика не изјаве претседнику да ће у предвиђеном року поднети свој нацрт Устава.

Кад Одбор отпочне рад на претресу нацрта Устава, не може свој рад прекидати док га не заврши“.

Милош Царевић: Молим вас, изменимо само ово: „Уставотворни одбор почиње рад одмах после свога избора...“, јер је то у несагласности са чланом 1, пошто је већ прошло 10 дана после нашег избора. (*Гласови:* Није прошло. Прошло је само 6 дана).

Радован Зоговић: Ја тих 10 дана разумијем тако, да ћемо узимати у претрес само оне предлоге који стигну за 10 дана по формирању Одбора, а не да ми почињемо свој рад 10 дана по подношењу предлога.

Претседник: Ја само хоћу да приметим ово. Кад се ми споразумемо да нема више никаквих предлога и да хоћемо да гласамо, онда треба и да се гласа.

Д-р Бранко Чубриловић: Предлоге треба подносити у року од 10 дана.

Радован Зоговић: Постоји могућност да се предлози подносе у року од 10 дана, а може се и данас изјавити да ће се поднијети предлог. Значи: ми ћемо узети у обзир све оне предлоге који буду поднесени у року од 10 дана. Али ми већ имамо један предлог и можемо почети с радом.

Јаша Продановић: У члану 1 предвиђа се и подношење предлога изван Скупштине. Многи посланици и не знају да смо отпочели рад. Треба дати рок од два до три дана да пријаве своје предлоге. Макар форме ради.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема). Молим друга Хрнчевића да се изјасни.

Известилац: Ја остајем код овога текста како је пред-
ложен.

Д-р Душан Братић: Нико није пријавио ни један други
нацрт и према томе ми имамо само овај један нацрт. Тре-
бало је да су одмах пријавили да ли ће поднети нацрт или
не, и како те изјаве нема, ми овде говоримо о нечему чега
нема.

Јаша Продановић: Ово је сасвим тачно формално, али
у пракси није. Групе посланика морају да се нађу, да се са-
стану, да размисле, да поразговарају. Због тога треба дати
један до два дана. Ја мислим да предлога неће бити, али
морамо претпоставити да их може бити.

Рато Дугоњић: Њима није ограничено право; они могу
поднети своје предлоге као и други, само се о њиховом
предлогу неће дискутовати као о првом. Ми овде имамо је-
дан предлог са којим треба да почнемо.

Радован Зоговић: Практично се ради о овоме: да ли, по
овом Пословнику, треба да пређемо на претрес у начелу
овога нацрта Устава, и да ли то можемо према Пословнику.
Мени се чини да можемо, и да је то правилно. Свим група-
ма, као што је рекао друг Рато Дугоњић, остављена је мо-
гућност да поднесу своје нацрте — то је једно. А друго —
пошто нема ни једног другог пријављеног нацрта, то мо-
жемо да почнемо с овим који је пријављен и мислим да
је то сасвим правилно.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема).
Пре него што пређемо на гласање, молим друга д-р Јосипа
Хрнчевића да прочита дефинитивну редакцију.

Известилац: Члан 15 гласио би овако:

„Уставотворни одбор почиње рад одмах после свог из-
бора са оним нацртима Устава који му тада буду поднети,
осим у случају да једна или више група од по 10 послани-
ка не изјаве претседнику да ће у предвиђеном року подне-
ти свој нацрт Устава.

Кад Одбор отпочне рад на претресу нацрта Устава, не
може овај рад прекидати док га не заврши“.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема). Ко
је против овога члана?

Јаша Продановић: Иако сам члан Владе, противан сам
овоме члану како га је известилац прочитао.

Претседник: Објављујем да је овај члан примљен како
га је известилац прочитао.

(Затим је Одбор, гласајући дизањем руку о сваком про-
читаном члану, примио једногласно и без дискусије чланове
16 до 20 закључно).

Известилац чита члан 21.

Милош Царевић: Можда би било добро да се у члану 21 стави да се гласање врши „дизањем руке“ уместо „дизањем руку“, и да се стави „или“ уместо „и“.

Известилац: Ја мислим да је добро и једно и друго, али треба да се прими овај члан како је прочитан.

Претседник: Има ли примедба на овај члан? (Нема) Објављујем да је прочитани члан примљен.

(Затим је Одбор, гласајући дизањем руку о сваком прочитаном члану, примио једногласно, без дискусије, чланове 22 до 24 закључно).

Претседник: Пошто смо примили Пословник у појединостима, сада ћемо гласати да ли се прима у целини.

Ко је за овај Пословник у целини, како смо га примили, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Има ли ко против? (Нема).

Констатујем да је предлог Пословника Уставотворног одбора, како га је прочитао известилац д-р Јосип Хрчевић, примљен.

Значи да смо прву тачку дневног реда исцрпили и примили. Предлажем да учинимо један кратак одмор и то из ових разлога. Министар за Конституанту треба да да образложење нацрта Устава. Да не би Министар морао да говори исто и у једном и у другом одбору, требало би да се договоримо и да одржимо заједничку седницу.

Дајем десет минута одмора.

(Пошто су чланови оба уставотворна одбора на веједничком састанку саслушали образложење министра за Конституанту Едварда Кардеља о нацрту Устава ФНРЈ, седница је настављена).

Претседник: Господо народни посланици Скупштине народа и чланови Уставотворног одбора, ми смо напола наш дневни ред свршили.

Друга тачка дневног реда је начелна дебата о нацрту Устава. Ви сте чули образложење и ми можемо сада да пређемо на даљи рад.

Јаца Продановић: Ја сам мишљења да ми тај рад не почињемо вечерас. Ми треба да промислимо о ономе што су сада Потпретседник Скупштине и Министар за Конституанту овде говорили. Ја сам чак хтео да ми добијемо стенографске белешке, да проучимо. Ми треба да се изјаснимо начелно о овом предлогу и зато нам треба 24 сата времена.

Претседник: Ви предлагете да се идућа седница одржи сутра у 4 часа по подне?

Јаша Продановић: Да.

Претседник: Има ли какав други предлог? (Нема). Стављам предлог друга Јаше Продановића на гласање. Ко је за његов предлог, нека дигне руку. (Већина посланика диже руке). Пошто је већина посланика прихватила овај предлог, закључујем ову седницу, а идућу заказујем за сутра 11 децембра т. г. у 4 часа после подне са дневним редом: начелна дебата о нацрту Устава.

(Седница је закључена у 19 часова).

Друга седница

(11 децембра 1945 године)

Почетак у 16.30 часова.

Претседавао председник **Божидар Масларић**.

Претседник: Господо народни посланици и чланови Уставотворног одбора, отварам другу седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. С обзиром да је друг секретар Митар Бакић заузет пословима, предложем Уставотворном одбору да изабере Орешчанина Богдана за његовог заменика. Прима ли се овај предлог? (Прима се).

Пре него што пређемо на дневни ред, молим друга секретара да изврши прозивку чланова Уставотворног одбора.

Заменик секретара Богдан Орешчанин прозива чланове Уставотворног одбора.

Претседник: Присутан је 21 члан. — Записник ове седнице водиће друг Орешчанин. Молим друга секретара да прочита записник прве седнице.

Заменик секретара чита записник прве седнице Уставотворног одбора од 10 децембра 1945 године.

Претседник: Пре него што пређемо на дневни ред, господо народни посланици, ја бих молио секретара да прозивком констатује да су за ово време дошли још неки чланови Уставотворног одбора. Између осталих дошли су министар Јаша Продановић, министар Бане Андрејев и министар Вујасиновић. Најбоље ће бити да се прозову они који су отсутни.

Заменик секретара врши другу прозивку чланова Уставотворног одбора.

Претседник: Прелазимо на дневни ред: начелну дебату о нацрту Устава. Ви сте имали прилике да прочитате Устав и писмено образложење Министра за Конституанту, а јуче сте имали и то задовољство да чујете и усмено образложење нашег Министра за Конституанту. Ја бих молио господу народне посланике да се јаве за реч ако желе да узму

учешћа у овој нашој дебати о нацрту Устава, пошто другог нацрта нема. Има реч народни посланик Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Господо чланови Уставотворног одбора, ја ћу говорити у име странке којој припадам и казати своје мишљење о овом Уставу у начелу.

Наш програм обухвата неколико битних тачака, а има их и споредних. Кад једна странка жели да оствари свој програм, она мора гледати само на битне тачке; о споредним тачкама може бити говора, али ту треба да буде споразумевања, концесија и компромиса.

У нашем републиканском програму ово су најважније тачке: република, федерација, ограничење приватне својине и женско право гласа. То је све овде унесено онако како треба да се оствари. Ту не би имало да додамо ни једну тачку, нити шта да изменимо. Има неких других тачака, које су обухваћене, али које у специјалној дебати можемо мењати, допунити или исправити, онако како будемо сматрали за потребно. То су тачке: политичка слобода, тј. слобода штампе, збора и договора, заштита личности и дома, онда одвајање цркве од државе и као четврта тачка судска независност. То су тачке где би се могло нешто у Уставу допунити, променити и може бити нешто изоставити. Ту може бити споразумевања међу групама приликом специјалне дебате.

Сада има једно важно питање: какав облик треба република односно држава да има. Ми у нашем програму не правимо питање од тога. Ми га нисмо коначно расправили. Јер, у самој Републиканској странци није било тачно одређено какву врсту република и какав републикански систем, треба да усвојимо. Ја ћу, као и увек, да будем искрен и да кажем да је шеф наше странке пок. Љуба Стојановић желео да узмемо американски систем, тзв. претседнички систем, а да сам ја био против тога. То из простог разлога што американски систем претпоставља Американце одн. Енглезе и он није за наш народ. Тај систем је уствари преговарање између претседника републике и Конгреса: претседник републике може да одбије сваки предлог Конгреса, а Конгрес може да одбије сваки предлог претседника републике и ту се онда прелази на споразумевање, чињење концесија и погађање. Наш народ није таквог темперамента, такве природе да би могао усвојити тај систем и корисно га применити. Уосталом, да се тај систем не може корисно применити на друге народе, најбоље се види и по примеру латинских република, које су усвојиле тај систем па се доцније показало да за њих није добар. У тим репу-

бликама било је много буна, револуција, смењивања председника републике и насиља. Други систем је тзв. парламентарни систем као у Француској. Ми се нисмо изјаснили ни за тај систем, а ја лично мислим да није за нас добар. Тамо председник републике нема савршено никакве стварне власти него има само формалну власт која је пала у неупотребу. Када је један председник републике у Француској употребио своје право да, у споразуму са Сенатом, — а то његово право предвиђено је Уставом — распусти Скупштину, подигла се велика узбуна у Француској и прогласили су то као државни удар, те је председник после годину дана морао да поднесе оставку. Нису му признали тај акт, иако је био правилан и на закону заснован. Остају још два система: швајцарски систем и руски систем. Ми се нисмо изјаснили ни за први ни за други, али по неким одредбама у нашим начелима могло би се сматрати као да смо за први систем. Међутим, оно што смо унели у наш програм није противно ономе што је остварено у Русији. Ми смо унели две ствари: право законодавне иницијативе за народ и право референдума. Ово право референдума је признато и у овом предлогу Устава. Још само да се призна право законодавне иницијативе, па би све било као у Швајцарској. Вама је јасно да референдум значи да се поједини закони, када их Скупштина изгласа, могу послати народу да оцени да ли су добри или нису. У Швајцарској извесни закони и Устав морају да се подносе на оцену народу. Овде је, међутим, предвиђено да ако Влада хоће, може послати народу неки закон на референдум, да га оцени народ у извесном року. Законодавна иницијатива је право народа да тражи нове законе или поправку старих. Имамо, на пример, шест федералних јединица и, рецимо, једна или две федералне јединице изјаве да желе да се промени неки закон или стави ван снаге. Оне имају право да траже гласање о томе, па ако народ реши, то се прима, а ако одбаци, онда остаје онако како је и било. Ако одређени број 10, 20 или 50 хиљада грађана, хоће неки закон да промене, онда ти грађани подносе петицију и то се упућује на референдум народу, и ако народ хоће, мења се. Ако уопште нема неког закона, а народ сам осети потребу за њим, пошто Скупштина може да се такорећи успава или да се не сети тога закона или уопште не жели тај закон, народ може да тражи да се тај закон донесе или да се постојећи измени. То овде није предвиђено, а то се може доцније у специјалној дискусији допунити.

Сада друга ствар. Ја сам целога века тврдио и тврдим данас да мртви закони нису ништа, ако се не оживе, а мр-

тве законе оживљују само људи. Приметило се у појединим земљама да су неки закони били добри, слободоумни, добро редиговани па су се ипак вршиле злоупотребе. То смо и у Србији осетили и добро искусили. Један те исти закон када га примењује добра власт друкчији је него када га изиграва једна рђава власт. Код Енглеза постоји један принцип који није одомаћен код других народа, а то је лојална примена закона и ублажавање писаних закона путем праксе. У Енглеској се никада не може десити да једна влада примени закон строже него што он јесте. Тамо власт може само у корист грађана да га ублажи а поштрити га не може. Ако је на управи земље конзервативна влада, а затекла је законе либералне владе, она не сме да дира те законе. У Енглеској се никада не иде у реакцију, него се каже овако: „Ми смо конзервативна влада и ово што су либерали донели ми то поштујемо, али даље нећемо да идемо. Остајемо при овим законима“. Кад дође либерална влада и затече конзервативне законе а народ хоће да их мења, она, ако не стигне да их мења, јер је тамо тежак процес мењања закона, онда каже: „Морамо ићи напред, морамо начинити слободоумне законе, морамо поправити ово што су оставили конзервативци или што смо ми сами оставили када није било велике тежње за слободом“. Она не мења одмах законе путем изгласавања нових закона него путем праксе. Она оставља оне тешке одредбе које погађају грађанска права и слободе и не чини од њих употребу. Тако се ради док једнога дана не дође дотле да пракса пређе у закон.

Има једна интересантна ствар у Енглеској. Први закон с зборовима није постојао као закон него као пракса. Енглези су рекли: „Ми нећемо да забранимо двојици људи који су на једном месту стали да се разговарају, ако не сметају саобраћају. Кад могу два човека да на једноме месту разговарају, онда могу и четири и пет и сто и хиљаду и десет хиљада и сто хиљада, само не смеју бити на месту где је саобраћај“. Чим сакупљени људи сметају саобраћају, полиција их удаљава. То је била прва основа зборовна у Енглеској, док није донесен закон. Тако исто у Енглеској можете говорити на скупштини да треба порушити краљевски двор, али ако ко заиста хоће да га руши, онда он наилази на полицију и на војску. Тако је постала слобода речи. Једино ограничење тиче се напада на приватне људе које неко оклевета. За приватне ствари Енглези су врло строги. Казне су врло строге за таква дела, а за политичке слободе тамо у Енглеској постоји врло широк појам. Последња оптужба једнога листа за увреду краља била

је објављена 1828 године, дакле пре више од 100 година, и више никада после тога. Краљ од тога времена није био вређан и с тим увредама се од тога времена потпуно престало. Видите, дакле, како се може радити у једној земљи у којој се води рачуна о слободама и правима народа. Док је било забрањено вређање краља, Енглези су га понекад вређали, а од како је дата слобода с тим увредама се потпуно престало.

Ја се бојим да се не деси и у новој Југославији као што је било у старој. Код нас у старој Југославији направљен је Устав, па су уставне слободе законима мало ускраћене, умањене, погоршане. После долази тумачење, па и то тумачење још више ограничава законе. Устав је дао једну количину права. Законско тумачење је мало скратило та права, оно је вешто камуфлирало, па затим долазе министарске наредбе и најзад извршење које још јаче поштравља законске прописе, тако да од прве уставне одредбе па до извршења нема скоро никакве слободе.

У нашој новој Југославији десио се један нехотичан случај. Закон о бирачким списковима у својим тумачењима не одговара ономе што се у законском параграфу каже, тако да један невин човек може да изгуби бирачко право ако се тај закон буде тако примењивао.

Ја мислим да је најважнија ствар код нас, да кад се из ради добар устав, кад се одредбе његове прецизирају, кад оне буду јасне, кад не буду двосмислене, да се онда и закони морају изводити на основу тога устава као што треба, могу се само ублажити а не смеју се поштравати и сваки даљи рад мора да одговара ономе што је у уставу одређено.

У Уставу има извесних тачака које нису јасне, али мислим да о њима могу говорити у специјалној дебати, исто тако о њима могу говорити и други говорници када буде дошла специјална дебата. То је можда учињено нехотично што једно с другим није доведено у везу. Израда устава је врло тешка ствар. Ту треба имати две ствари. Треба имати теориско знање. То је овде обухваћено и ја мислим да су људи који су радили овај Устав добри теоретичари. Али често бива да једна ствар која у теорији изгледа врло добра, кад се примењује у животу, постаје неизводљива, не примењује се онако како је то законодавац желео.

Ја бих желео да то обухватим све у појединостима, да би овај Устав био сасвим добар и слободоуман, донесен тако да не може бити никакве сметње у његовом примењивању.

Претседник: Има реч д-р Бранко Чубриловић.

Д-р Бранко Чубриловић: Другови народни посланици, после неколико набачених речи друга Продановића и ја бих хтео да кажем неколико речи. Устав, управо нацрт Устава који је предложен није мала ствар припремити и, као што рече друг Продановић, за то треба и теориске спреме и практичног знања. Поставити основни закон, а нарочито у доба великих догађаја, за то треба теориске спреме, познавања људи и догађаја и познавања самога народа. Нацрт Устава Федеративне Народне Републике Југославије у тако кратком времену како је рађен заиста је добро рађен. Кад га човек погледа, и, као што ми кажемо, стојећи прочита, мора човек да му ода признање да су га радили људи који су и као теоретичари и као практичари знали свој посао. Нарочито зато што је он комбиновао разне уставне одредбе које су саображене погледима нашег народа. То је што се тиче теориске стране, а што се тиче практичне стране, види се да је он стваран из доба Народноослободилачке борбе, пошто је за време те борбе постојала и народна власт.

Покојни Степан Радић у критици Видовданског устава једанпут је казао једну лепу ствар: да су државотвороци и управљачи донекле савесно примењивали начела и Видовданског устава како треба, можда не би ни српско-хрватски проблем, ни српско-хрватски спор узели онако трагичан ток, и због тога су ишли из дана у дан у раскорак и за време Радића, и за време диктатуре, и после диктатуре, све док 1941 године није дошло до слома саме Југославије.

Овај нацрт Устава, по ономе што он развија, различит је од Видовданског устава, од Устава краља Александра и допуне устава за време владе Цветковић—Мачек по томе, што је он писан снажно, отворено и јасно и што му је политичка идеологија у духу времена у коме живимо. По људима који га доносе, а који су прошли кроз борбу, та борба и људи који га доносе гаранција су да ће се он широко и примењивати. То је реплика на оно што је рекао друг Продановић да уставе треба примењивати и тачно извршавати.

Шта бисмо имали овде да приметимо и да кажемо? Имали бисмо једино, по моме дубоком уверењу, да неке ствари још мало више разрадимо. На пример, у глави IV — Друштвено-економско уређење — код питања аграра и код питања сељачког задругарства. Овде се каже да земља припада земљораднику, припада онима који је обрађују, и каже се да ће се задругарство помагати од стране државе, али није изречено коју врсту задругарства, да ли више или

нижег. Примењивање новог задругарства код маса које га још нису схватиле, ваља припремити и схватити задругарство као општи државни план и по том општем плану да се да времена сељаку да се на њега привикне. Зато треба ставити у општем делу да задругарство живи само за себе, дакле да отскаче као друштвена економска појава сама за себе. Додуше морамо да признамо да је и приватном сектору доносилац Устава донео ту контролу, али ипак треба да извучемо задругарство из те и такве контроле, да буде самосталније. У појединостима кад се буде решавало, ми ћемо мало више да разговарамо о томе.

Иначе, код овог друштвеног економског уређења наше сељачке претставнике у Фронту обрадовало је то да је сељак издвојен из реда грађанског и да је прешао у један озбиљан друштвени ред као што је раднички staleж, да са њим заједно израђује нови друштвени поредак. Даље нас је пријатно обрадовало и изненадило и то што је тачно опредељено колики је максимум земљорадника и што је искључена уопште могућност да се велепоседи поново заведу у нашој земљи. Наглашено је у члану 19 да држава нарочито заштићује и помаже малог и средњег сељака. То нас је такође обрадовало и то нам даје наде да ће Устав у општем делу да буде правичан и по сељака као и по радника и по поштеног интелектуалца.

У једном делу Устава пише да је задаћа Федеративне Народне Републике Југославије и примање нових република. Шта то значи? Примање нових република значи да ми очекујемо час када ће се сви Јужни Словени да уједине са седмом републиком у једну државу. Ми смо у нашој странци сви заступали гледиште да је потребно да се створи једна заједничка држава Јужних Словена од Трста до Варне. Ја мислим да су овом одредбом Устава отворена врата за све државе Јужних Словена да приступе у једну заједничку државу за стварање једне државе свих Јужних Словена. Ово је потенцирано у једној тачки, што значи да је програм Устава предвидео можда једну републику која је данас изван наше државе, а то је Бугарска и то бисмо ми са великим задовољством примили.

Иначе ја се у име своје групе слажем са нацртом Устава и изјављујем наше поверење другу Кардељу и ми ћемо нацрт Устава прихватити начелно свим срцем колико до нас буде стајало.

Претседник: Господо народни посланици, ко жели још да узме реч у дискусији? Има реч господин Фране Фрол.

Frane Frof: Uzimajući reč u načelnoj debati o nacrtu Ustava, govoriću u svoje lično ime. Tokom Narodnooslobodilačke

borbe, koju su naši narodi vodili u cilju da se iz te borbe stvo-ri nova Jugoslavija na ravnopravnosti sviju naroda, odlučili su naši narodi 29 novembra 1943 godine u Jajcu da se bratski u-jedine i da stvore novu državnu zajednicu u federativnoj demo-kratskoj Jugoslaviji, u kojoj će, na osnovu samoodređenja na-roda, biti izgrađena slobodna Srbija, slobodna Hrvatska, slo-bodna Slovenačka, slobodna Bosna i Hercegovina, slobodna Ma-kedonija i slobodna Crna Gora. Znači da su naši narodi slo-bodnom voljom, preko svojih izabраних pretstavnika, odlučili da žive u jednoj zajedničkoj državi i da su se sporazumeli da u toj državnoj zajednici žive na bazi ravnopravnosti, u sistemu jedne savezne jedinstvene države, uređene na federativnim prin-cipima. Tim odlukama, koje su donesene u Jajcu na istoriskom zasedanju, položeni su temelji našeg novog ustavnog života, koji su zadobivali u daljem razvoju svoje konkretne oblike. Tom borbom koju su naši narodi vodili protiv okupatora i nji-hovih pomagača temelji se i razvoj našeg ustavnog života. I onako, kako je nama svima poznato, u tom ustavnom životu ne samo da su učestvovali naši vrhovi, ne samo da je učestvo-vao naš cjelokupni državni organizam nego, što je još važnije, učestvovali su široki slojevi naroda koji su uzimali aktivnog u-češća u izgrađivanju našeg ustavnog života, našeg državnog i društvenog razvoja. Ako gledamo na naš ustavni razvoj sa te tačke gledišta, onda mi danas, kad donosimo i kad imamo do-neti novi Ustav naše države, ne treba da očekujemo neko novo otkriće, ne treba da očekujemo neko novo iznenađenje, jer ovaj je Ustav zapravo završna faza našeg državnog i društve-nog razvoja. On ima zapravo da legalizuje ceo ovaj naš razvoj u uređenju našeg državnog i društvenog života i baš u tome leži i snaga ovoga Ustava koji imamo doneti.

Iskustvo je pokazalo iz prošlosti da su svi oni ustavi koji nisu bili posledica jednog ovakvog faktičnog državnog razvo-ja bili labilni, da su bili krhki, da su bili plod momentalne prav-ne konstrukcije i svi takvi ustavi koji su bili plod momentalne pravne konstrukcije, koji nisu bili odraz političko-društvenih potreba svoga naroda, takvi su ustavi kao kuća od karata sru-šili se, a naprotiv oni koji su se organski razvijali, oni su bili snažni i dugotrajni. Takav jedan ustav koji odgovara organ-skom razvoju jeste Ustav Sovjetskog Saveza. Baš zato što se je taj Ustav razvijao organski on je tako snažan i zato je mo-gao Staljin 1936 godine predviđajući snagu i čvrstoću toga Ustava reći: „Kada talas, mutni talas fašizma danas blati sve naše tekovine, tekovine našeg novog poretka radničke klase i demokratske težnje najboljih ljudi civilizovanog čovečanstva, ovaj Ustav biće optužnica protiv fašizma i govoriće da su so-vjetski poredak i sovjetska demokratija nepobedivi“. To se za-ista i pokazalo, naročito u velikom Otađbinskom ratu. Mi smo

se, izgrađujući naš novi ustavni život, koristili svima demokratskim tekovinama sovjetskog Ustava za naše prilike primjenljivim i mi ćemo se i u daljem izgrađivanju našeg ustavnog života koristiti svima demokratskim tekovinama ustavnog života Sovjetskog Saveza ne perhorecirajući pri izgrađivanju našeg ustavnog života i sve demokratske tekovine naprednog demokratskog sveta.

Danas, kad raspravljamo o donošenju našeg novog Ustava, mislim da je potrebno naročito naglasiti jedno. Potrebno je naglasiti da naša nova Jugoslavija nema sa unutrašnjeg državnog i ustavnog gledišta nikakvog pravnog kontinuiteta sa starom Jugoslavijom. Sve dosadašnje naše uređenje nije izvedeno iz ranijeg političkog uređenja, jer su naši narodi tokom Narodnooslobodilačke borbe revolucionarnim sredstvima potpuno razbili sistem dotadašnjeg državnog i društvenog uređenja. Naša nova Jugoslavija, sa svojim državnim i društvenim uređenjem, osnovanim na tekovinama Narodnooslobodilačke borbe, u suštini svojoj i po svojim kvalitativnim osobinama i promjenama sasvim se razlikuje od društvenog i državnog uređenja stare Jugoslavije. To znači da mi danas, kad donosimo nov Ustav kao osnovni zakon naše nove Federativne Narodne Republike Jugoslavije, treba taj novi Ustav da donesemo bez ikakve veze sa starim ustavom, što znači da u tom našem novom Ustavu ne bude nikakvih ograničenja u bilo kom pravcu. U tom našem prvom Ustavu treba da dobije zakonski oblik suvereno izražena volja svih naših naroda o osnovnim pitanjima našeg državnog i društvenog uređenja. Naš Ustav treba da ozakoni sve tekovine naše Narodnooslobodilačke borbe, da potvrdi prava naših naroda izvojevana u borbi i da daje formulaciju načela na kojima je narod stvorio i izgradio našu novu državu Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

Načela na kojima se ostvaruje Federativna Narodna Republika Jugoslavija jesu narodna vlast, federacija i ravnopravnost. Osnovno u organizaciji naše narodne vlasti jeste da su svi organi naše državne vlasti predstavnički organi. To znači da celokupnim državnim životom rukovode ljudi izabrani od naroda, da su oni kontrolisani od naroda i da ih narod može smeniti. Mi u organima građanske vlasti videli smo dosada da su postojali kao predstavnički organi, ali ti predstavnički organi postojali su samo u zakonodavnim telima dok u naredbodavnim izvršnim telima takvih organa nije bilo, odnosno ukoliko su postojali, postojali su samo u uskoj samoupravi, ali opet ne kao naredbodavni organi državne vlasti. Naša vlast je svuda predstavnička i mi nemamo uopšte nikakvih organa u čitavoj našoj upravi i sudstvu do li samo predstavničkih organa i celokupna osnova naše organizacije leži na narodnooslobodilačkim organima kao predstavničkim organima, što znači da

naša državna vlast postaje narodna vlast, da naša država postaje narodna država i baš zato ona postaje republika ne samo u formi, nego je republika po sadržini, jer u toj republici neće vladati kao dosada eksploatatorska gospodska manjina, nego seljačko-radnička većina.

Drugi je princip, kao što sam rekao, federacija. Federacija je ostvarena u suverenim pravima, državnosti narodnih republika kao sastavnih delova Federativne naše Republike Jugoslavije. Narodne republike vrše samostalno svoju vlast i ograničene su samo u onome što su dobrovoljno prenele u Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

Treći princip to je ravnopravnost. Ravnopravnost dolazi najviše do izražaja u našem Ustavu u dvodomom sistemu našeg vrhovnog predstavničkog tela. Mislim da o tome ne treba mnogo govoriti niti duljiti. Ta ravnopravnost dolazi takođe naročito do izražaja u predstavništvu, u ustanovi predsedništva, u kojoj su zastupljene sve federalne jedinice i svi naši narodi. Ovo sve što sam kazao, iz svih ovih tekovina koje su u nacrtu utvrđene, izviru i ostale ustavne odredbe. Na istom principu kao te odredbe su: prava i dužnosti građana, odredbe društvenog i ekonomskog života, rastava crkve od države, sudstvo i tužilaštvo. Ovaj Ustav koga imamo doneti, poslužiće kao osnova našeg daljeg društvenog i državnog života. Ja verujem da će ovaj Ustav koji će biti prihvaćen zaista doneti našim narodima bolju, lepšu i srećniju budućnost i da će se ostvariti težnje svih onih naših naroda koji su težili za ostvarenjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ja izjavljujem da ću u načelu glasati za predloženi nacrt Ustava.

Претседник: Има реч народни посланик Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Хоћу да кажем само неколико ријечи о nacрту Устава који је пред нама. Говорићу у своје име.

Не бих хтио да понављам оно што су рекли г.г. Продановић, Фрол и Чубриловић. Хтио бих да се осврнем само на два момента, свјесно наглашавајући више други момент.

Слажем се с мишљењем да је Устав фиксирање, озакоњење постојећег стања у једној земљи. Мислим да се вредност нашег Устава, његова снага, његова демократичност, његов дубоко народни дух, његова прогресивност састоје у томе, што је захватио и формулисао, озаконио наше постојеће стање у свим његовим битнијим моментима, тј. што је уставно утврдио, озаконио најзначајније тековине Народнослободилачке борбе наше домовине.

Али, ја желим да нагласим да се демократичност, дубоко народни дух, прогресивност и човјечност нашег nacрта Устава састоји и у томе, што он отвара перспективу,

даје пут развiткy наших народа, означаје, за догледни период, пут развiткa оних појава, оних фактора, оних промјена које су произашле у нашој земљи, у животу наших народа. То значи да наш Устав неће бити препрека на путу развiткa наших народа, развiткa и усавршавања народне власти, на путу остварења бољег, човјечијег и културнијег живота, него ће помагати томе развiткy, сливати се с њим, развијајући се, живећи и сам с тим развiтком. То значи да ће овај Устав омогућити нашим народима развiтак до једног новог ступња привредног, политичког и културног живота, који ће, такође, вјероватно, тражити своје законско фиксирање итд. Све то опет значи да овај Устав погодује и да једино овакав Устав може погодовати развiјању моћи и снаге једне овако сложене државе каква је наша. Он погодује развiткy братства и јединства наших народа, развiткy народне власти, — што опет значи овјековјечавању власти народа, у смислу да народ никада не изгуби власт из својих руку, у смислу да је вјечан, да је бескрајан поток развiјања и усавршавања те власти.

Наглашујући тај моменат Устава, то његово значење, ја бих хтио да направим још двије напомене које се односе на излагања г. г. Продановића и Чубриловића. Иако потпуно разумијем позитивну честицу која је садржана у бојазни г. Продановића да Устав неће можда бити увијек правилно спровођен, мислим да је у изражавању те бојазни било неке принципијелне нелогичности. Наш Устав озаконјује једно стање које већ постоји. Он фиксира и даје перспективу развiткa народне власти, која је, као народна, изборна, претставничка, настала у Народноослободилачкој борби. Према томе, нелогично је икакво упоређивање старе и данашње власти; према томе је нелогична бојазан да би народ, који је сам власт, отуђивао ту власт од себе, окренуо је против себе. А г. Продановић, свакако, брине о демократији, о извршењу закона само у смислу — да буде добро народу.

Друго. Хоћу да напоменем да, према мом мишљењу, онај члан Устава о примању нових република не треба, тако искључиво и категорично, тумачити као „примање Бугарске“, како је то урадио г. Чубриловић. Наравно, ја не искључујем могућност уједињења Југославије и Бугарске, ја сам присталица те могућности, али, ипак, мислим да је боље остати на општем и принципијелном тумачењу, то јест — да су отворена врата за приступање нових република нашем савезу.

Изјављујем да ћу у начелу гласати за нацрт Устава.

Претседник: Има реч Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја имам да учиним неколико напомена на говор г. Зоговића. Ја нисам ни мислио ни тврдио да је у новој Југославији неки закон поопштрио уставна наређења. Тврдио сам да је то било у старој Југославији. Ја сам додао само то, да може да буде таквих случајева, али не што би народ сам то учинио, јер народ не прави законе него стручњаци. Ја сам поменуо Закон о бирачким списковима и она тумачења која су донесена уз закон. Ја сам као члан Министарског комитета суделовао у изради тога закона и знам да су она тумачења сувише оштра и неправична, те сам услед тога скренуо пажњу да се одредбе тога закона рђаво тумаче, нашта ми је г. Кардељ казао да је то могла бити омашка. Мени је стало до тога да се не учини нешто што је противно принципима Устава. То може учинити појединац, а може и сам народ, за који ви верујете да је непогрешан, а ја верујем да и он може да погрешан као што верујемо и ја и ви да ни сам Папа није непогрешан. Ми не можемо поћи са те тачке гледишта да је народ непогрешан. Сам народ може нешто погрешно схватити и на тај начин сам себи начинити штете. Уколико се сећам, кад је донесен Закон да је обавезно калемљење против богиња, народ се томе противио и ако је то било у његовом интересу. Исто тако, кад је донесен Закон о обавезном школовању у основним школама, народ је у 50% случајева задржавао децу код куће и ако је за народ било корисно да му деца иду у школу. А за школовање женске деце народ некад није хтео ни да чује. Таквих случајева има пуно и ја их све нећу набрајати, али зато постоје партиски прваци који треба да упуте народ да тако ради.

Што се тиче г. Фрола, нека ме извини, он је саставио две ствари, и формално и стварно право уједно, а то се не може саставити. Ја верујем да у ономе што се у Народно-ослободилачкој војсци створило има пуно ствари паметних и добрих, и уверен сам да ће Уставотворна скупштина примити све оно што је битно и главно од ствари изгласаних у Јајцу. Али не може се отићи тако далеко и поставити као принцип да је ова Уставотворна скупштина само регистратор онога што је било. Ако бисмо ми ускратили то право Скупштини, и ако би она била само регистратор, тада у ствари она не би била ништа. Тада би најбоље било наредити јој да изгласа све одлуке које су донете у Јајцу. Али то не може бити. Она има право да о свакој ствари самостално решава а то због тога, што она по Закону о њој има формално право да изради Устав. Али стварно, ја не мислим да ће бити људи који ће битне тачке овога Устава порећи, иако имају формално право да то учине. Уставо-

творној скупштини признаје се формално право да може мењати Устав како нађе за потребно, али ја верујем, знам и тврдим, да ће она везати садашњост за блиску прошлост.

Што се тиче везе овога Устава са старим уставом, може се рећи да је у старом уставу било добрих ствари које би се могле накалемити и на Републику. Не може се казати за све оно што је било у старој Југославији да не ваља. И у старој Југославији било је добрих ствари. Нека ново стање прими све оцо што је било добро у старој Југославији, а оно што је лоше нека се одбаци. Не треба ми сами себи да умањујемо важност. Ми смо Уставотворна скупштина и ми имамо право да решавамо о Уставу онако како ми хоћемо. Ми смо уверени да је овај нацрт Устава добар и да може да се узме као основица, а о појединостима ћемо после говорити.

Ја знам како је било кад је рађен Устав од 1888 године. Краљ Милан саставио је Уставни одбор у коме су били претставници свију партија и њихове вође. Претседник тога одбора био је сам краљ, први потпретседници Јован Ристић, вођа либералне партије, други потпретседник био је Гарашанин, а трећи Сава Грујић. Све партије биле су у Одбору заступљене и они су се погађали и ценкали и дотеривали Устав. Међутим шта је било? Краљ Милан је казао: „Ми смо радили овај Устав споразумно и ја тражим да ова Скупштина изгласа овај Устав од корица до корица и да се ни једна тачка не може изменити“. Ми смо омладинци тада уложили протест. Ја сам тада био ђак и ми смо били сви гоњени због овог протеста. Скупштина је о том Уставу дебатовала, али ипак ни једна тачка његова није промењена. Да је краљ звао шефове партија па да је казао: „Немојте да мењате овај Устав, примите га у целини, — то би лепо било. То би се можда свршило у соби у четири зида. Шефови партија би спровели ту ствар, а Скупштина би то изгласала, јер би у противном било опасности да се не дође ни до каквог устава. Међутим краљ Милан је хтео да покаже своју моћ и снагу, да то види цела Европа.

Немојте никада казати: Скупштина мора да региструје ово што радите.

Синиша Станковић: То нико није рекао.

Јаша Продановић: Ја сам разумео да је тако казано, да израда Устава буде регистрација резолуција у Јајцу. Ја не могу да разумем да се нама, Уставотворној скупштини, намеће да ми морамо примити нешто не зато што је то добро, него зато што је тако решено у Јајцу. Ми морамо примити оно што је добро и паметно решено.

Претседник: Господо народни посланици, ради рацио-

нализације нашега рада, ја бих молио госпoду народне посланике који желе да узму реч у начелној дебати о Уставу да дођу овде и да се запишу код секретара.

Дајем 10 минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Госпoду народни посланици, продужавамо нашу седницу са дебатом о нацрту Устава. Има реч д-р Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Другови народни посланици, наш Устав правно формулише велике промене у структури Југославије, које су се извршиле уз помоћ Ослободилачке борбе. Нацрт овог Устава, то је данашња наша стварност. Устав се бави уређењем државе, бави се њеном друштвеном и политичком структуром. Друг Фрол имао је пуно право кад је казао углавном да је нацрт Устава морао водити рачуна о чињеници да уставна основа наше државе постоји како у битно измењеним друштвеним, економским и националним основима и изграђеним државним уређењем, тако и актима уставног значаја, које су довели највиши органи државне власти нове Југославије од другог заседања АВНОЈ-а па све до заседања Уставотворне скупштине.

Те битне промене су, прво промена у власти. Са власти је свргнута једна групација или једна такорећи класна групација реакционарна, експлоататорско ненародна, и та власт предата је у руке народа.

Друга промена која је с тим у вези извршена то је промена у социјално-економској структури Југославије и трећа промена то је промена у односу народа у Југославији.

Одузето је политичко и привредно руководство из руку групе експлоататора и предато у руке државе, или боље рећи народа тако, да је држава у стању да плански руководи целокупним развојем привредног живота и да врши контролу над приватним предузећима и предузимљивошћу. Задругарство постаје моћан фактор у спровођењу државног привредног плана. Нема више међу народима угњетаваних и угњетача. Сви су равноправни, не само народи него и појединци, јер Устав истиче начело да су сви пред законом једнаки.

Ми смо имали у бившој Југославији два устава. Ми смо у тим уставима често пута читали начело, одредбе где се каже: „уколико закон друкчије не пропише“. Карактеристика данашњег Устава је да је јасан, прецизан и концизан, концизан можда више него што би требало, јер се стоји на становишту да Устав не може улазити у материју онако

како може закон. Али мислим да у дискусији не би требало штедети речи баш због тога што Устав треба да буде доступан сваком грађанину наше земље и да буде јасан, а да не треба тражити тумачења неких одредаба Устава. И ја мислим да ћемо тако и учинити и да Уставотворна скупштина неће имати потребе накнадно да доноси никакво аутентично тумачење, као што је био раније случај.

Устав је у својим одредбама прецизан, јасан и недвојбен. И према томе мислим да је неоправдана сумња г. Јаше Продановића кад каже да би се могао донети закон који би друкчије одредио него што је то у Уставу речено, јер Устав каже да не може ниједан закон бити противан Уставу, нити један правилник, нити једна наредба па ни тумачење.

Личност по нацрту Устава је неприкосновена. Нема ниједне одредбе која би рекла „уколико то закон друкчије не одређује“. Има додуше једна одредба која ће у току дискусије да претрпи измену а то је, да ниједан грађанин не може бити прогнан из земље уколико закон друкчије не одреди. То би било једно ограничење, али ми ћемо у Уставу ту материју детаљније да обрадимо. Исто тако одредбе о неповредивости стана и тајни писма толико су јасне и недвојбене, да ниједан грађанин Југославије не треба да се боји да га може нешто стићи, да ће претрпети какву штету, или уопште нешто што Уставом није предвиђено.

Но не само то, наш Устав гарантује пуну законитост. Сви су органи државне власти од највиших до најнижих везани законом и сваки акт, како државне власти тако и државне управе, мора се ослањати једино на Устав и на закон. Устав гарантује и контролу над свима органима државне и управне власти. Равноправност народа је потпуно осигурана тиме што Устав прецизно и детаљно набраја све оне послове који су остављени у делокруг Савезне владе и савезних министара и послове који спадају у делокруг републиканских влада.

Нацрт Устава је дубоко социјалан. Он гарантује приватну својину, но она се не сме искоришћавати на штету заједнице. Она је једино ограничена тиме што се из виших државних или јавних интереса може експроприсати, али разуме се уз закониту отштету. Исто тако загарантована је слобода савести и слобода вероисповести. Подељена је црква од државе. Нико се не може присилити да верује у оно у што није убеђен.

Пошто је истакнуто начело слободe, знаности и уметности и спроведено пуно начело развијања културног и просветног живота свима лицима, онда је логична последица свега тога да се морала одредити и компетенција цр-

квених органа, као и компетенција државних органа. Компетенција највиших државних власти потпуно је разрађена. Призната је и гарантована аутономија покрајине Војводине и Косова са Метохијом, у оквиру прописа Устава, а статутом који ће донети њихове скупштине.

Ја сам говорио у своје име, али, као посланик Аутономне покрајине Војводине, ја нарочито поздрављам одредбе Устава које гарантују ту аутономију, нарочито поздрављам и оне одредбе које гарантују сва права мањинама, одредбе којима се заштићује њихов културни живот и гарантује употреба њиховог матерњег језика.

Ја сам члан Народне сељачке странке, али не говорим у њезино име, јер верујем да ће мој друг Кирило Савић то сутра учинити, али говорим у своје име и као дугогодишњи претседник једне моћне задружне организације, Савеза аграрних задруга, који је дуго година помагао код спровођења аграрне реформе у Војводини; ја поздрављам оне одредбе којима се укидају велепоседи, а већ се у дело спроводи уставно начело: земља припада оном ко је обрађује. Међутим, ја сматрам да је ова одредба Устава чисто декларативне природе, јер смо ми већ аграрну реформу углавном, ако не на терену спровели, озаконали, тако да се на терену већ делом спроводи. Земља припада ономе ко је обрађује, а велепосед и велепоседничка класа су свргнути. Сваки онај који се не бави земљорадњом и коме то није једино врело прихода, не може да ужива земљу.

Да је наш нацрт Устава дубоко социјалан, доказ је и то што су ратни инвалиди, као и жртве, односно породице жртава фашистичког терора, потпали под нарочиту заштиту државе.

Сасвим је разумљиво да Устав није могао да обради материју брака, јер је то остављено за један посебан закон, закон о браку и закон о матрикулама, који ће вероватно доћи на дневни ред.

Поздрављам ону одредбу Устава, по којој је извор народне снаге, Југословенска армија укључена у Устав. То је сасвим разумљиво, јер да није било Југословенске армије, не би свакако било ни оних темељитих промена, нити оних основних тековина Народноослободилачке борбе, међу којима у првом реду сматрам да је народна власт. Јер, без те основне тековине, народне власти, не би било ниједне друге тековине. Сасвим је разумљиво што се у Уставу налазе све тежње, усмерене на то да се та народна власт очува, учврсти, продуби и да се постави на темељ строге законитости.

На основу свега тога изјављујем да ћу гласати за предложени нацрт Устава.

Претседник: Да ли жели још ко од другова народних посланика да узме реч? (Не јавља се нико).

Пошто је листа говорника данас исцрпена, а за сутра су се пријавили нови говорници, и с обзиром да постоји предлог да данашњу седницу завршимо и да сутра наставимо дебату у 4 сата по подне, ако сте сложни, ја бих данашњу седницу закључио. (Прима се). Према томе данашњу седницу закључујем.

(Седница је закључена у 18.30 часова).

Трећа седница

(12 децембра 1945 године)

Почетак у 16,30 часова.

Претседавао председник **Божидар Масларић**.

Претседник: Отварам трећу седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим секретара друга Митра Бакића да изврши прозивку.

Секретар Митар Бакић врши прозивку.

Претседник: Пошто је присутно 25 чланова, можемо да почнемо рад. Молим друга секретара Митра Бакића да прочита записник прошле седнице.

Секретар чита записник друге седнице од 11 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на записник? (Нема). Значи записник се прима и може се оверити.

Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је: начелна дебата о нацрту Устава. Има реч д-р Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Другови народни посланици, изјављујем пре свега да ћу говорити у своје лично име, али додајем да ћу говорити као убеђени присталица Народног фронта.

Овај нацрт Устава, који се налази пред нама и који треба да нам послужи као база за дискусију, за израду дефинитивног Устава, потребно је да буде анализиран у његовим основним начелима.

Ја бих пошао од једне мале дискусије која се јуче водила око тога да ли један Устав треба да буде регистрација стварних односа, једна слика постојећег стања. Ја имам утисак да је друг Фрол јуче исказао једну сасвим тачну мисао. Наиме, није познато у историји да се иједна држава створила, да је иједан друштвени и државни поредак поникао на основу унапред спремљеног програма, на основу унапред писаних закона. Напротив државе су настајале и постајале као резултат једног историског развитка, када су одређене друштвене снаге могле да изнесу на

својим леђима и својом активношћу један друштвени и правни поредак и када су се у новонасталим друштвеним односима уствари одразиле тежње тих друштвених снага, које су те нове односе и поставиле. Отуда се и у свима државама, приликом изградње њиховог Устава, одразила кроз уставне одредбе већ унапред изграђена и створена стварност. То значи да су уставни, да су законски прописи који одређују уставни и правни поредак у једној државној заједници носили увек печат тежња и интереса оних друштвених снага које су и оствариле такав поредак и такву државну заједницу. То је, изгледа ми, једно историско правило и, ако бисмо ми анализирали уставне прописе ма у којој земљи, ми бисмо могли констатовати једну јасну чињеницу да ти уставни прописи стварно носе печат новонасталих односа, који су већ изграђени у једном историском развоју, у једном историском процесу. Не би дакле било нимало чудновато ако и овај нацрт Устава у суштини није другачије поступио, ако уствари и он изражава нашу политичку и друштвену стварност, која је настала кроз један историски развој, чији коренови иду прилично далеко у прошлост, а који се нарочито нагло почео одвијати од почетка народног устанка.

Ја мислим да нећу претерати ако кажем да је наша млада државна заједница, која је постала једним револуционарним процесом на рушевинама старе Југославије, да је она већ данас, у овоме тренутку, и правна и уставна држава пре писаног Устава. Јер, наша држава стварно постоји, она има своје институције, она има свој изграђени државни апарат, она има неписане прописе по којима живи, који претстављају њену свакодневну праксу и на којима се даље изграђује. Постоји сасвим јасна линија једног одређеног уставног поретка у овоме тренутку, иако ми још немамо писаног устава. Ја сматрам да тај неписани али живи устав који је код нас данас у пракси треба да буде полазна тачка и у нашој дискусији и у читавом нашем раду приликом израде дефинитивног Устава.

Да је овај нацрт који нам је поднео Министар за Конституанту — то јест Савезна влада, да је тај нацрт заиста водио рачуна о томе, да је водио рачуна о стварности чије је он огледало, довољно је уверити се и једним летимичним погледом. У њему су заиста правно уобличене све крупне и велике промене које су наступиле за последње четири године, од почетка народног устанка па до данас. Ја лично мислим да у томе смислу треба и тумачити и схватити мишљење да је овај нацрт једна правна регистрација наше стварности и да то мишљење тако треба разумети.

иако у суштини овај нацрт није само то, није само правна регистрација, није само једна статичка слика данашњег постојећег стања, него у исти мах садржи у себи и елементе који отварају перспективе за даљи развитак, перспективе за будућност, ствара неопходне правне услове за даље развијање и учвршћивање тековина досадашњег развитака.

У своме образложењу Министар за Конституанту је подвукао крупне историске промене које су се код нас јавиле после тешке априлске катастрофе. Ма да је о тим променама већ иначе много говорено и писано, ја ипак сматрам да није бескорисно да се оне сада, на почетку наше начелне дебате о нацрту Устава, још једном и то свом снагом подвуку и да се истакне сав њихов огромни историски значај. Јер те су промене такве и толике, да су оне условиле изграђивање једне државне заједнице која је заиста савршено новог типа, државне заједнице која пре свега нема ничега заједничког са старом државом Југославијом на чијим је рушевинама изграђена, која се тешко може поредити са државама другог типа, али која ван сваке сумње претставља један виши тип демократске и народне државе.

Министар за Конституанту у своме образложењу савсвим је правилно указао на велики значај промене у командним позицијама власти у нашој земљи, промене у карактеру власти, подвлачећи да је то једна од најкрупнијих промена, једна од најкрупнијих тековина Народноослободилачке борбе. Заиста, чињеница да је у току народног устанка власт стварно прешла у руке народа, тј. његове огромне већине, широких радних слојева, и да је са власти свргнута једна ненародна и експлоататорска група, која је у суштини власт искоришћавала за заштиту својих класних интереса, та чињеница претставља несумњиво једну крупну, можда најкрупнију револуционарну промену која се збила у овоме историском процесу, чији смо ми очевици. Та је промена, пре свега, условила и друге крупне промене које су наступиле код нас како у политичким односима, тако и у друштвеним и економским односима. Мислим да није потребно ближе улазити у иначе познате чињенице како је дошло до тога да народ узме власт у своје руке. И априлска катастрофа и патње окупације у суштини су резултат затајивања и, може се рећи, отворене издаје у врховима државе, у врховима војске, у врховима политичких група и странака у старој југословенској држави. После априлске катастрофе народ је заиста био препуштен самој себи, са ретким изузецима неколицине из врхова бивших легалних

партија. Није нимало чудновато што су се широке народне масе морале у томе тренутку окренути оним демократским снагама које су раније биле спутаване и потискиване, а које су стварно остале верне народу, верне његовим основним стремљењима и тежњама.

За време окупације, значи, наступило је једно коренито прегруписавање политичких снага у нашој земљи и то је прва промена која је омогућила да народ стварно дође до власти. Народне масе, ту рачунам и многобројне присталице старих легалних странака, почеле су да се окупљају око нових руководећих демократских снага, које су не само остале у земљи, него су се чврсто и одлучно ставиле на браник националне независности и националних интереса.

Из таквог процеса, који се одигравао за време народног устанка, постепено је израсла једна нова политичка организација. Ново прегруписавање политичких снага довело је до једне нове политичке организације, до организације Народног фронта, која је успела да у току Народноослободилачке борбе окупи око себе стварно најшире народне слојеве, да сажме све њихове снаге, да организује њихова стремљења и да их поведе у борбу најпре за националну слободу, за истеривање окупатора, а у исто време за извојевање основних демократских слобода којима су те масе тежиле.

Оно што бих ја нарочито хтео да подвучем, јесте чињеница да су у току самога Ослободилачког рата наше народне масе изградиле политичке снаге, способне не само да поразе непријатеља, да поразе унутарње реакционарне снаге, које су се на овај или онај начин одупрле народним тежњама, него у исто време да омогуће народу да стварно, истински узме власт у своје руке.

Од тога тренутка, и располажући таквом политичком снагом, однос народа према власти коренито се изменио. Од једног пасивног става према старој власти, која је била нестала, народ постаје носилац власти, а то значи он узима у своје руке своју судбину, изграђује своју будућност према својим тежњама и својим интересима. Није нимало чудновато што су наше народне масе, рушећи стари државни апарат, органе државне власти старе Југославије, који су се били ставили потпуно у службу окупатору и служили непријатељу и који су то могли учинити, јер су у суштини били такви да их је непријатељ могао у пуној мери искористити, рушећи, дакле, те органе ненародне старе државне власти, народ је наместо њих створио нове органе у облику народноослободилачких одбора, у који-

ма је он стварно био господар, преко којих је вршио власт и које је стварно могао контролисати. Народ је, значи, узео стварно власт у своје руке и ту власт почео да остварује конкретно кроз органе власти сасвим другог типа него што су били органи власти старе Југославије, кроз органе власти које је суверено држао у својим рукама. Није нимало чудновато што се на тај начин почео да изграђује један апарат државне власти која је по својој форми, структури и људима који су ушли у те органе власти био битно различит од органа старог државног апарата. Исто тако је разумљиво што је народ, задржавајући чврсто власт у својим рукама све до победоносног народног устанка, омогућио да ти његови органи власти, народноослободилачки одбори претстављају данас заиста политичку основицу нашег државног уређења, претстављају базу за даље изграђивање наше државе и што ти одбори као органи власти дају битно обележје нашој новој и младој држави.

Ето зашто је могуће оправдано тврдити да је промена власти, промена у носиоцима власти, у суштини заиста најбитнија промена, истинска револуционарна промена, која је наступила у историском развоју од почетка народног устанка до данас. А исто тако је и разумљиво да је та промена морала повући за собом и низ других крупних значајних промена, особито кад је реч о односима између наших народа с једне стране, а с друге стране у друштвено-економским односима.

Пре свега изгледа ми да оно што треба подвући кад је реч о променама, јесте у првом реду промена улоге државе. Та се улога битно променила. Док је раније држава била инструмент у рукама ненародних експлоататорских мањина које су је држале, а то значи да су државни апарат и сва материјална средства којима је држава располагала уствари искоришћавале за заштиту својих класних интереса, данас се наша држава ставила у службу широких народних маса и служи као најмоћније оруђе за задовољење њихових тежњи и њихових жеља. Није нимало фраза кад се каже да је наша нова држава данас заиста народна. Она је стварно то, јер је у рукама народа, јер широке народне масе могу да изграђују државу заиста онако како то одговара њиховим основним осећањима.

Променила се у исто време и политичка структура наше заједнице. Народни фронт је данас, то сви знамо, основна политичка снага, која претставља гаранцију да ће власт заиста остати у рукама народа и надаље. Да та политичка организација окупља најшире радне слојеве у земљи у једну јединствену целину, у један чврст и несаломљив савез

радних маса, у првом реду радништва и сељаштва, доказ је не само успех Народног фронта у току Народноослободилачке борбе, где се његова Чврстина и његово јединство очеличило и учврстило, него смо ту скоро имали један нови доказ, можда највидљивији, кад је народ на изборима од 11 новембра огромном већином поклатио своје пуно поверење претставницима Народног фронта, свестан да ће претставници Народног фронта наставити да доследно иду истом линијом којом су ишли и од почетка народног устанка.

Народни фронт свакако није једна класна, социјално-хомогена организација. У њему учествују и поједине политичке партије, или, боље речено, присталице појединих политичких партија које имају своја посебна политичка уверења и схватања. Али се мора рећи да је данас у политичкој структури наше земље улога политичких партија измењена. Она нимало није онаква каква је била под ранијим условима, у старој Југославији. Политичке партије данас, у оквиру Народног фронта, делују као саставни делови једне јединствене политичке организације. А то значи да делују у духу и у тежњама те организације. Мислим да се не варам ако кажем да при данашњој политичкој ситуацији код нас успех тих политичких партија у народу зависи пре свега од тога колико је њихов рад у духу општих начела Народног фронта као политичке организације. То моје мишљење у првом реду важи за сељачке партије које су одбациле своја ранија реакционарна руководства и које су ступиле у сарадњу са радничком класом и напредним демократским снагама организовањем у Народном фронту. Ми знамо да су у току устанка народне сељачке масе пришле Народном фронту и да се држе чврсто Фронта, који је у току четири године на делу показао да је спреман и да може остварити њихове основне тежње. Сељачке партије према томе могу имати даљег успеха само тако, ако послуже у своме раду као активне компоненте Фронта и ако своје посебне захтеве ускладе са основним начелима Фронта. Свако скретање од те линије изгледа ми да би могло да доведе до битних неуспеха тих партија.

Не треба нарочито подвлачити да су се у низу тих промена битно изменили и односи између народа Југославије. Знамо врло добро да је нерешено национално питање у старој држави било извор националних супротности, трвења, разједињености и распиривања шовинистичких страсти. Такво нерешено национално питање било је један од главних узрока слабости саме државе. Стоји чињеница да национално питање, све до тренутка док власт није прешла

у руке народа, није уопште могло бити решено. Мислим да није потребно нарочито подвлачити оне лажне покушаје решавања националног питања у старој Југославији, где су владајуће групе или то питање просто одбацивале као нештојеће, покушавајући грубо механички да створе национално јединство, правдајући то национално јединство лажном теоријом троименог народа, или су пак покушавале да читаво национално питање сведу на тзв. хрватско питање, које су опет решавале путем споразума и нагађања између великосрпских хегемониста — са једне стране и великохрватских хегемониста — с друге стране. У исто време те владајуће клике одрицале су националност читавом једном народу, као што су Македонци, до мере да су му порицали чак и рођено име. Међутим национално питање је стајало на дневном реду, оно се све више и више заоштравало и решење није могло добити све до револуционарних промена у носиоцу власти и могло је бити решено само у томе тренутку кад је народ постао свој господар. Данас се може рећи да је национално питање у својој суштини коначно решено на бази слободног самоопредељења — равноправности. Тиме није речено да је национално питање и ликвидирано коначно у својим последњим остацима. То је процес чији се крај може сагледати ако наш развитак и надаље несметамо тече на овим тековинама које је Народноослободилачка борба донела собом.

Оно што треба нарочито истаћи, што мени изгледа да треба подвући, јесте да је решење националног питања код нас повукло за собом једну крупну последицу, а то је могућност стварања једне народне државне заједнице, несравњено јаче него што је то икад могла бити стара Југославија. Нова Југославија, створена добровољним пристанком њених народа, настала је и развија се надаље као недељива целина, све снажнија и све напреднија, у којој наши народи виде једну од основних гаранција своје националне независности и свога даљег напретка.

Променили су се најзад и друштвено-економски односи у нашој земљи. Из нашег народног устанка, додуше, нису изникле никакве битне револуционарне социјалне промене. Капиталистички начин привређивања и приватна либералистичка привреда нису укинута у нашој земљи. Приватна својина је остала код нас, али су зато настале значајне промене у улози коју играју поједини привредни сектори у нашој земљи. Самим тим што је државна власт у рукама народа, у рукама радних маса, држава је данас у могућности да тим масама обезбеди једну ефикасну потпору у њиховој борби против свих покушаја и могућности при-

вредног искоришћавања и привредне експлоатације. Држава је у могућности да потпомогне њихове организације за борбу и за обезбеђење живота достојног човека. На тај начин наступила је једна промена у самој улози државе у односу на друштвено-економске прилике.

С друге стране, државни сектор привреде који се код нас, нарочито у последње време, необично ојачао, баш зато што је власт у рукама радних маса, може да постане главно економско упориште за један напредан социјални и привредни развитак, упориште које може да обезбеди, како се то лепо изразио друг Кардељ, подизање наше привреде на један виши ступањ. Заједно са задружним сектором државни сектор може да одигра сада једну значајну улогу, коју иначе раније у нашој земљи није уопште могао да игра, а то је да послужи као база за изграђивање једног државног привредног плана који треба да се јави као главни, основни регулатор нашег привредног живота. Да је у исто време промењена и улога самог приватног сектора привреде, јасно је само по себи. Приватни сектор привреде, који наша стварност није укинула, нити га је хтела укинути, има да одигра одређену улогу у нашој привредној реконструкцији и нашем даљем привредном развоју. Он данас стоји под контролом државе. Његова улога није онаква каква је била у старој Југославији, нити је таква улога данас могућна. Приватни привредни сектор се мора потчинити контроли државе и његова делатност се мора ускладити са општим интересима заједнице.

Све те основне промене које су наступиле од почетка народног устанка до данас постале су у суштини основно обележје наше политичке и друштвене стварности. На њима је уствари заснована наша нова држава и оне су условиле овај неписани али тиме ништа мање снажан и јак устав и уставни поредак на коме почива већ данас наша млада држава. Из тих промена је и израсла наша држава и то држава за коју можемо слободно рећи да је држава новог типа. Та држава није социјалистичка, али та држава није ни либералистичко-демократског типа. Оно што можемо рећи, то је да је она држава заиста истинске народне демократије, која се је развијала благодаречи стваралачким снагама широких народних маса и која претставља, несумњиво, једну одређену етапу у историском, националном и политичком развоју југословенских народа.

Студирајући овај нацрт Устава, ја сам могао да се уверим да су све те промене нашле свога израза у њему. То се нарочито огледа у одредбама првог дела нацрта који говори о федеративној и народној држави, о народној вла-

сти, о правима народа и република, о друштвено-економском уређењу, о правима грађана. У складу са начелима која су изнета у првом делу Устава, стоје одредбе другог дела, које говоре о основима државног уређења, специјално о односима између савезне централне власти и земаљских власти појединих република.

Свако ко проучи овај нацрт може јасно осетити да он, без обзира на то што претставља верно огледало наше садашње стварности, није само гола регистрација, да он није једна проста слика постојећег стања. Напротив, правно уобличавајући уставну и правну праксу нашег државног живота створеног досадашњим развитком, он отвара нове могућности за даљу етапу развоја, за даље изграђивање наше државне заједнице, јер он прецизира организационе облике нашег државног уређења и обележава услове учвршћивања и даљег изграђивања тековина народног устанка. Самим тим, ја мислим, да ће тај нацрт, ако се усвоји, уствари претстављати једну моћну полугу нашег државног развитка и да ће бити једно снажно оружје у рукама наших народних маса за даље изграђивање државног и националног живота. Из свих тих разлога ја сматрам да овај нацрт треба усвојити у начелу и ја ћу у начелу гласати за њега.

Претседник: Реч има народни посланик друг Милош Царевих.

Милош Царевих: Другови и господо народни посланици, говорићу у име демократске групе у Народном фронту. Говорићу у прилог и за нацрт овог Устава, јер сам се, проучавајући га, дубоко уверио да садржи у себи најбоље принципе демократије. Да бих то илустровао, допустите ми да, пре анализе самог нацрта Устава, кажем неколико речи о демократији уопште.

Од најстаријих извора политичке историје реч демократија употребљавала се и употребљава се да обележи онај облик владавине по којем се управа над једном државом правно не додељује каквој нарочитој класи или класама друштва него скупу чланова једне друштвене заједнице. Другим речима, у земљи која изражава своје политичко мишљење и расположење гласањем, влада припада и мора да припадне већини чланова те друштвене заједнице. Последњих деценија реч демократија је доста слободно употребљаван. Њоме је некада обележено друштво, некад је обележено стање духова, а некад и врста манира код људи. Њоме се, нарочито последњих дана, као и последњих година, заогртавају све могуће

врсте удруживања. Међутим демократија не значи ни више ни мање но оно што сам казао: владавину целог народа, који гласањем изражава своју суверену вољу. Разуме се да демократија показује различите одлике у разним земљама. То је разумљиво стога што природа и навике народа, појединих народа су разнолике. Ове одлике код сваког народа део су његове историје. Исто тако демократије показују и неке заједничке црте које су свуда у свим земљама и у свим народима сличне, захваљујући оној чињеници о којој сам напред говорио, захваљујући томе што је врховна власт у демократијама у рукама народних маса које гласају. Покрети који су у многим земљама, па и у нашој земљи, пренели власт са мањине на већину поникли су пре свега и углавном под притиском неправде и злоупотребе власти од мањине која је дотада том влашћу располагала. Али морамо напоменути да, иако се демократија ширила и шири, и, може се рећи, иако ни једна земља која је њу опробала, народ који је њу опробао, не показује никакве знаке склоности да је напусти, морамо констатовати исто тако да она, да демократија, а priori, не доказује да обезбеђује свуда и увек добру владавину. Неправде и злоупотребе власти нарочито, а и незадовољство због тога штоне и демократијама и то је оно што се увек треба и мора да има пред очима. „Једна идеална демократија, рекао је Платон, може се узети у смислу заједнице у којој ће осећање грађанске дужности и алтруистички дух испунити свест и управљати вољом велике већине грађана, тако да просечан грађанин буде сличан или раван ономе којег ми често сусрећемо и обожавамо као узор грађана“. Према томе, визија, слика једног демократског идеала, једне поштене и мудре владавине, владавине плодне и чврсте, може бити само онде где народ управља народом. Идеал тај о срећном животу, удружен са вољом народа, вољом већине кроз коју говори глас те најмоћније власти, власти која води правди и правичности, јесте оно што чини животну снагу демократије.

Морам да кажем неколико речи и о томе, да би слика била јаснија у односу на наш нацрт Устава, које су то теориске основе демократије. Ту на првом месту долази слобода. Слобода човека као човека, — лична слобода, слобода човека као грађанина — грађанска слобода, и слобода човека као политичког чиниоца у заједници — политичка слобода. Демократија мора да цени и мора да чува слободу човека, јер она претставља добро и развија карактер појединца који води општем благостању те друштвене заједнице. Одмах и заједно са слободом долази

једнакост. И ту имамо грађанску једнакост која обезбеђује грађанима једнаке прерогативе у погледу вршења приватног права. Ту долази политичка једнакост која може постојати само тамо где сви грађани без обзира на пол, веру, на народност и расу узимају учешћа у управи државном заједницом, где они имају подједнака права да бирају и да буду бирани ма за које место у државној служби и државној управи. Ту долази даље социјална једнакост и она постоји само онде где законима или обичајима није повучена разлика између редова или класа, где се људи подједнако поштују и цене без обзира на своје порекло, рођење или богатство. И, најзад, ту је реч и о економској једнакости, може се рећи као круни идеала демократије, која треба да збрише све разлике о богатству, допуштајући сваком човеку и свакој жени подједнаки део добра овог света. Демократија као власт народа била би потпуно илузорна ако она не би омогућавала народним масама подједнако третирање сваког човека и сваког грађанина.

Као даља основа демократије је народ. Суверенитет народа је основа свију демократија. Стара изрека „*Vox populi vox Dei*“ имала је тежњу да увери да кад народ говори, он говори по вољи највеће силе коју народ не може да објасни, али народи морају да је слушају. И, најзад, даља лозинка демократије је да своју власт изводи из народа. У демократији ова се власт изражава гласањем.

После ових неколико напомена, теориских напомена о демократији уопште, да видимо како изгледа наш нацрт Устава. Шта значи устав уопште? Сваки устав по своме пореклу јесте и мора да буде творевина — одраз економских, социјалних и политичких чињеница у даном моменту. По своме појму устав је стварна основа једне државе, која основа садржи целокупан правни живот и правно уређење једне државне заједнице. По својој физиономији сваки устав значи уствари закон са појачаним формалним снагама. Дозволите ми да претставим једну слику свих тих чињеница: економских, социјалних и политичких, које су условљавале појам и садржину овог нашег нацрта Устава, устава који треба, како се у образложењу Министра за Конституанту каже да буде правно уобличење оних крупних и значајних промена које су се десиле у нашем народу у току борбе наше Ослободилачке војске. Дозволите ми један кратак осврт на економски као и на финансиски положај за време живота старе Југославије и за време владавине Видовданског устава и доцнијег, после, указног, „дарованог“ Устава народу, са данашњим стањем, те ћете тим упоређењем добити тачну економску страну нашег на-

рода. Ови проценти које ћете чути исто су тако поражавајући колико и жалосни. 20% сељака у нашој земљи није имало уопште земље, 50% није имало довољно земље; 18% није имало уопште куће за становање, према томе није имало кров над главом; 20% није имало хигијенске станове; 30% није уопште имало стоку за вучу, а 30% није имало никакву стоку; 41% није имало довољно плугова а 90% није имало дрљача; 43% није имало уопште кола за вучу. Ви сви знате да је наша земља првенствено пољопривредна земља. Она је била као таква, у овој епохи техничког процвата, прилично предодређена да се рационално искоришћавају њене пољопривредне сировине као ретко које земље у свету. Али док на једној страни овако изгледа физиономија нашег села и док се горуће питање аграра решава на бази ситних и партиских рачуна, дотле на другој страни народ бива исцрпљен једном нездравом израбљивачком капиталистичком кредитном политиком, што је имало за последицу да је сељак у нашој земљи постао слепо оруђе ненародне владавине и уједно пао у потпуну зависност властодржаца те полициске државе. Кад се свему овоме додају сви они прогони свих напредних и демократских струја које су постојале у нашој земљи, несумњиво се долази до закључка да је сасвим природно што је такав рад бивших властодржаца у нашој земљи условио битну промену целокупног нашег економског и државног склопа те и такве државе.

Да кажем неколико речи и о поменутиим политичким разлозима који су условљавали видну промену политичког склопа старе Југославије. Познато је да је стара Југославија живела под Видовданским уставом од 1921 године и оним указним Уставом од 1931 године, да су народи у тој земљи живели у једној полициској држави. Неподударност опште државне политике са битним интересима свих наших народа, нарочито, као што је то предговорник напоменуо, са питањем њихових националних, историских и етичких индивидуалности, била је доминантна црта у том уставу бивше Југославије. Национално питање, како је решено у том уставу, дало је повода распаду те државе. Ви се врло добро сећате који је критеријум био Устава од 1921 године, како се земља треба административно да подели, тако да ни једна административна јединица у подељеној земљи не може имати више од 800.000 становника, и тако је увек спречавано да та област, тако вештачки направљена, може служити као основа националног груписања. Основна поставка од које се полазило тада, која је доминирала, била је да су Срби, Хрвати и Словенци један

јединствен народ, који мора имати једну јединствену државу.

Неће бити на одмет да вас овде потсетим на још један историски моменат из тога времена, који се одиграо 1 децембра 1918 године, да би се имао тачан појам о томе како је то национално питање у старој Југославији противнародно било схваћено и противнародно било решено.

Када је делегација Народног већа из Загреба предала своју адресу ондашњем властодршцу регенту Александру, ову је декларацију завршила са речима: „Да живи слободна уједињена Југославија“. Александар је на адресу одговорио: „Нека нам је срећно и славно наше краљевство Срба, Хрвата и Словенаца“. У овом одговору његовом лежи и основа раздора и нервирања, потпуног негирања националне индивидуалности наших народа, а из даљег тока живота старе Југославије произлазила је апсолутна негација и њихове равноправности.

У једној таквој диктаторској и полицајској држави, где је цео апарат служио интересима једне незнатне мањине на власти и цео народ са свима својим снагама, са свим својим народним и државним богатством био подређен тим интересима те капиталистичко-израбљивачке групе која је била на власти, у таквој једној држави није могло бити ни речи нити о слободи грађана, нити о њиховој једнакости, ни личној и политичкој ни социјално-економској.

Народноослободилачка борба, уз онај свој примарни циљ бескомпромисне борбе против фашистичког окупатора и завојевача и његових слугу и помагача, од првог дана водила је борбу и припремала терен да победом над тим фашистичким завојевачем свргне са власти и ту израбљивачку групу, боље рећи томилу, и да власт преда у руке народу, коме она по основним демократским принципима једино и припада. Та основна промена, како у државном организму, тако исто и у друштвено-економским односима у нашим народима првенствено оправдава овакав и баш овај основни нацрт нашег Устава, чије ћемо ми детаље, разуме се, у току појединачне дискусије утврдити и дефинитивно афирмирати. Добро је речено да овај нацрт Устава правно потврђује ову и овакву друштвену и државноправну стварност и тачно је да, онако како је формулисан, он јој уједно даје и могућност развијања и учвршћивања у оним организационим оквирима који тој стварности за догледно време, — јер се уставу не праве за вечита времена, — најбоље одговарају.

Остављени и напуштени од петоклонашки располо-

жених бивших управљача, наши народи, сваки за себе и појединачно и сви скупа заједно, пошли су у једну тешку, гигантску борбу, разрешени и формално свих обавеза према тој старој држави, која док је и постојала њих није обавезивала ничим другим сем снагом и силом Полицијских пендрека. И доведени током и стицајем историског развоја догађаја у стање потпуне могућности за самоопредељење до потпуног оцепљења, наши народи нашли су свој пут својевољно и добровољно удружујући се не само у борби против фашистичког завојевача и окупатора, који је био заједничка опасност свима нашим народима, већ окупљајући се и здружујући се и за заједнички живот после победе над непријатељем, за заједнички живот на бази очувања извојеваних заједничких тековина у тој борби. И кад нацрт Устава који је пред нама прокламује ту добровољну решеност наших народа за заједнички живот, он сасвим логично прокламује и неминућу последицу те добровољне решености о заједничком животу. Она може бити само на основама потпуне једнакости и равноправности не само свих народа као таквих него и сваког и свих грађана посебице те добровољне државне заједнице.

Таква једна држава може и мора да буде демократска држава, и то демократска држава у оном своме типу који најбоље одговара основним условима демократије, а то је савезна држава републиканског облика, у којој су те народне републике, добровољно удружене, ограничене само у оном и онолико, колико су добровољно пренеле у надлежност и у компетенцију власти том врховном органу заједнице, савезној власти.

Промена у свима друштвеним и економским односима у нашој државној заједници, а нарочито одузимањем власти из руку једне себичне, капиталистичке, изабљивачке мањине и прелазак те власти у руке широких народних маса, диктују несумњиво одржавање таквог политичког и правног поретка који ће бити погодан и у интересу већине наших народа, у интересу основних народних маса.

И нацрт Устава, ослањајући се на стварност наше данашњице, жели да озакони ту стварност како то најбоље одговара интересима широких народних слојева. У политичком погледу нацрт констатује и потврђује постојећу чињеницу да сва власт произлази из народа и да народ ову своју власт остварује на демократским начелима преко слободно изабраних претставничких органа, преко народних одбора до скупштина народних република и савезне Скупштине.

У друштвено-економском погледу нацрт Устава конститује нарочито да су средства за производњу у првом реду општа народна имовина у рукама државе, или, боље рећи, у рукама народа, имовина народних задружних организација, а допушта као што видимо и постојање имовине приватних физичких и правних лица, увек и у сваком случају кад она не штете заједници, кад не штете општедржавним и народним интересима. Ово јачање задружног и привредног сектора, нарочито учешће самог народа у власти од основних месних органа власти до врховних савезних органа, пружа уствари политичке и материјалне услове да сам народ, да сви наши народи преко тих својих претставничких органа стварно не само бирају ту власт, како то лепо друг Кардељ каже, него да ту власт и врше, чиме се, разуме се, демократске тековине народа не само појачавају него се и учвршћују као и безбедност наше државне заједнице.

Реалност нацрта овога Устава, и, ако могу тако рећи, добро схваћени државни и народни интереси најбоље се огледају у ономе поглављу Устава које говори о државном привредном плану и програму, јединству привредног плана и програма. Друг Кардељ у своје образложењу подвукао је нарочито овај циљ демократског и напредног избора, који успоставља учешће народа у свима органима народне власти и да та чињеница има као нужну конзеквенцу два начела наше државне организације а то је: јединство те народне власти и демократски централизам. Разумљиво је само по себи да власт која има јединствени извор мора бити јединствена. Ова власт произлази из народа и припада народу. Сви органи, које народ бира и смењује, које народ контролише, раде на основу закона које народ доноси. Ради тога и што потпунијег јединства те власти, те власти у месним, среским, окружним, покрајинским, народним одборима и народним скупштинама — нужан и логичан је принцип, који је проведен кроз наш Устав: да виши органи народне власти располажу руководством и контролом над нижим органима, разуме се у границама закона.

Код овога питања планског подизања националног, културног, а нарочито привредног живота народних маса, као заједнице тежње целе државне заједнице, свих наших народа, претпоставља се један чврсто повезан организам одоздо до горе као руководећи принцип при остварењу целокупне државне управе. Овај јединствени апарат уствари је израз воље и делања наших народа. Тај апарат везан је, повезан је са широким народним масама и, потичући

од њих, он треба и он мора да изражава њихову вољу и да штити њихове интересе. Централизам државног апарата — с једне стране и демократизам — с друге стране у циљу изражавања јединства воље свих наших народа не треба бркати са оним централизмом у бившој старој Југославији, који је био насилнички и био оличен у једном апарату који није имао никакве везе са народом, који је по својим интересима био против народа. Демократски централизам који прокламује наш Устав јесте добровољни централизам апарата који се ослања на широке слојеве, милионске слојеве раднога народа, који у његово име и под његовом контролом дела и врши државне послове. Тај државни централизам који прописује наш Устав изражава се у руководству, али исто тако и у децентрализацији оних нужних извођачких функција државне управе, и он не искључује него претпоставља слободан и пун развитак месних посебности, месне иницијативе, једнообразност путева ка остварењу циљева опште наше државне заједнице.

Код овога питања не могу да пропустим а да не учиним једну напомену, иако она можда не спада у начелну дебату. Верујем да је просто омашком учињено код питања приватне својине, коју Устав зајемчује, да није ни једном речју поменуто право наслеђа. Верујем да је то омашком, утолико пре што Устав социјалистичке државе Сојетског Савеза има у себи прописе о наслеђу личне својине.

Поглавље нацрта Устава које говори о правима и дужностима грађана и теориски и реално одговара свима државно-правним основама једне демократске државе. Једнакост грађана пред законом, непризнавање никаквих привилегија по рођењу и богатству, разуме се, зајемчује пуну основну демократску једнакост и равноправност грађана, о чему сам малочас теориски говорио. Јер равноправност грађана без обзира на народност, расу и вероисповест гарантују нарочито одредбе о томе да се сваки акт којим се грађанима дају привилегије или чине ограничавања права, сматра противустваним и кажњивим. Не само да се декларативним начином у Уставу утврђује једнакост грађана већ се самим уставним прописом гарантује једна реална уставна заштита свих тих права, нарочито те једнакости и равноправности грађана.

Исто тако прописи о општем, једнаком, непосредном и тајном праву гласања, активном и пасивном за све грађане оба пола од навршене 18 године, претставља пун демократски принцип који нема примера сем у Уставу Сојетског Савеза. Политичка и грађанска слобода по основ-

ном принципу демократије исто тако наша је свој пуни израз у оним прописима који зајемчују грађанима слободу савести и слободу вероисповести, слободу штампе, слободу говора, слободу удруживања, јавних скупова и манифестација. Чини ми се да је овде требало додати и слободу штрајка.

Та грађанска и политичка слобода исто тако употпуњена је прописима који зајемчавају неприкосновеност личности, као питање личне слободе, неповредивости стана, тајне писама и суђења на основу закона. И код овога поглавља, другови народни посланици, ја сматрам за нарочито нужно да се у вези са овим прописима о грађанским и политичким слободама задржим, и да је од нарочите важности задржати се на праву жалбе, која је грађанима иначе у самоме Уставу зајемчена.

Наша држава, наша државна заједница боље рећи, израсла из револуционарног слома старе полициско-диктаторске државе, остварена је напорима Народноослободилачке борбе. Закони те старе државе првенствено су служили за угњетавање и изабљивање широких народних маса. При стварању државе радног народа, народне демократске државе, законитост те нове народне демократске државе мора бити у интересу тог радног народа и та законитост мора бити реално средство за утврђивање наше државности у свима сферама народног живота и свих делатности, како органа власти тако и друштвених организација и појединих грађана. Најмања незаконитост, то је грешка коју ће одмах да искористе непријатељи нашега народа. Ради осигурања те законитости као основне полуге нашег народног и државног живота и нарочито ради исправке евентуалних погажених права грађана, морамо изградити један потпуни систем правних норми у нашој држави. Наш Устав и наши закони морају имати потпуну стабилност и морају стално подвлачити значај законитости на делу нашег даљег учвршћивања и изграђивања наше државе. То подвлачи и друг Кардељ у своме експозеу када каже да наша народна држава јесте и мора бити правна држава, да органи државне власти морају бити подвргнути Уставу и законима. То значи да сви органи државне власти и управе, почевши од највиших органа па до месних органа, морају дејствовати једино на основу закона и ради извршења закона. По моме уверењу, то би требало да буде уредбодавни пропис и уставни пропис, а не само да то буде у обрзложењу подносиоца тог уставног прописа. Примењивање закона и пуна законитост морају бити примарне дужности како свих органа народне власти

у нашој држави тако и свих грађана. Сви наши руководиоци, то треба нарочито подвући, и све старешине једне установе дужни су да са своје стране дају пример тачног испуњавања закона и наредаба и да са упорном истрајношћу траже и захтевају да тако исто чине и они који су им потчињени као и сви остали грађани који су с њима у вези. Наравно да је Народноослободилачка борба анулирала све прописе старих закона, који су прописи у супротности са идејама и тековинама ове борбе, а који су стварани од оних који су до јуче били на власти. И то је оно чега се ја бојим, да се не ухвати један нездрави корен код нас, да се тај рушилачки део не пренесе на овај конструктивни део. Док смо до јуче рушили законе и нисмо признавали законитост једне ненародне државе, сада ми изграђујемо нову законитост, нов поредак, који ће одговарати интересима народа и због тога, доносећи Устав, ми морамо јасно подвући да сви ови наши закони морају бити строго чувани и тачно спровођени, јер то захтевају интереси учвршћивања наше народне државе. Није никада довољно да се наши грађани позивају на чување наше законитости.

Ја сматрам као један од основних задатака наших народа у свима областима живота стриктно начело законитости нашега поретка, строгу одговорност за нарушавање закона које смо ми стварали, а они морају ићи упоредо са јачањем гаранција за слободу личности, грађанских слобода и једнакости у нашој народној заједници. Према томе, наша борба мора бити у том правцу управљена и то би требало да буде подвучено у Уставу. Ја моментално немам готову формулацију о томе, али у Уставу треба рећи да наша борба мора бити улерена против свих нарушилаца законитости, нарочито против подмићивања, против корупције, против злоупотреба власти сваке врсте. Та борба мора се водити, разуме се, на начин тако да би се широке народне масе могле упознати са нашим законодавством, а за то би требало имати у овоме Уставу једну прецизну одредбу са правима жалбе противу органа власти и свих оних који нарушују законе. Ово право жалбе у рукама грађана ја сматрам једним од најважнијих средстава у рукама народних маса и свакога појединца, свакога грађанина. С једне стране, свака умесна жалба јавља се као средство које несумњиво побољшава рад органа државне управе и учвршћује нашу законитост, а с друге стране — јавља се као средство за заштиту личних интереса појединаца. У Уставу се мора истаћи на неки начин да су преступи и злочини учињени од стране државних органа према грађа-

нима исто што и преступи и злочини учињени према самој држави, јер би се иначе наша држава одвојила од народа. У овом реду мисли морало би се доћи до прописа о томе да жалилац треба да буде заштићен и ограђен ма од каквих евентуалних репресалија због његове жалбе, разуме се ако та жалба није клевета. Једном речју, ми се морамо потрудити да се наши закони усаде у свест људи и грађана, јер ће само на тај начин ти наши писани закони током времена постати општа навика грађана, тако да ће после тога сваки прекршај закона бити осуђен од друштва и јавног мњења, које је озбиљан чинилац у демократски уређеним државама и тај притисак јавног мњења биће јачи него и сами писани закони.

Све ово, другови народни посланици, што сам досада рекао ја сматрам да несумњиво потврђује да предложени нацрт Устава углавном одговара оним основним захтевима који се траже у демократији. Поред тога, он несумњиво, у својој основи, претставља правну слику наше нове друштвене и политичке стварности или, као што каже друг Кардељ у своме експозеу, Устав је потврда и правно уобличавање оних крупних и значајних промена које су се десиле у животу наших народа.

Као фронтовац, могу рећи да овај предложени нацрт Устава испуњава главни део програма Народног фронта са којим смо сви ми изишли пред наше народе, пред бираче и тражили њихово поверење. Уверен сам да ћемо то поверење најбоље оправдати, ако гласамо у начелу за предложени нацрт овога Устава.

Претседник: Другови народни посланици, могли бисмо да направимо један краћи одмор. Да ли се слажете с тим? (Слажу се). За време одмора молим да се код секретара пријаве даљи говорници.

(После одмора)

Претседник: Господо народни посланици, продужујемо наш рад. Реч има Пуниша Перовић.

Пуниша Перовић: Другови народни посланици, ми вршимо један несумњиво важан посао. Ми треба да израдимо један дефинитивни нацрт Устава, који ће наша Уставотворна скупштина изгласати. Досадашња дискусија у начелу о нацрту Устава показала је, сви говорници мање више који су досада говорили показали су, да је овај нацрт Устава добар, да је добро постављен, да је добро формулисао основна питања која треба да обухвати један Устав. Ово

значи да смо и ми на добром путу и да ћемо овај посао свакако свршити са успјехом.

Послије мојих предговорника друга Сенише Станковића и друга Царевећа, који су дали једну добру анализу основних питања које Устав обухвата, мени није остало много да кажем и ја се углавном слажем са њиховом анализом Устава. Ипак, ја ћу се задржати на неким питањима.

Када се говори о овом нацрту Устава и о нашем Уставу који треба да донесемо, треба свакако имати у виду услове из којих је тај Устав поникао. Треба имати у виду да је поникао из једног ослободилачког рата, рата који је био по своме карактеру прогресиван, напредан рат, један демократски рат за слободу, националну слободу народа Југославије а истовремено и рат за демократске слободе. Народи Југославије кроз четири године водили су борбу против окупатора, али та борба није значила само ослобођење наше земље од окупатора, већ се она развијала такође на принципима негације старог стања у предратној ненародној Југославији.

Ми који смо се борили, народ цео, сви народи Југославије од почетка били су свјесни тога да ће рат својим завршетком донијети једну дубљу, једну садржајну социјалну, економску и политичку промјену у нашој земљи а тиме и једно ново, квалитативно ново државно и друштвено уређење, које ће се битно разликовати од старог државног уређења. Према томе, и данашњи Устав а и овај нацрт Устава морао је водити рачуна о овим околностима. Он је морао водити рачуна као правна формулација и регистрација постојећег стања о тим чињеницама, о тим промјенама. А ми смо заиста доживјели у току рата, и касније после рата, кроз читав један ланац процеса, доживјели смо дубоке социјалне промјене, економске промјене и политичке промјене. Према томе и нацрт Устава, овакав какав је пред нама, један је сјајан израз, један блистав израз свих тих промјена и свих тих тежњи које су наши народи показали у току Ослободилачког рата.

По мом мишљењу основно питање које је у Уставу решено и које је било раније основно питање у политичком животу старе Југославије, то је национално питање. Други предговорници су се већ дотакли тога питања и изнели основне ствари. Познато је да је Југославија, стара Југославија уствари била тамница народа, да је једна клика, једна група великосрпских управљача на челу са династијом Карађорђевића, која је имала своје агентуре код других националности Југославије, код Црногораца, Хрвата, Словенаца, Македонаца, да је та клика била успоставила

један режим националног угњетавања, националног бесправља. То је била битна карактеристика старог политичког живота у бившој Југославији. Ми се добро сјећамо колико су тзв. хрватско питање а такође и друга национална питања потресала темеље старе Југославије.

Ја као Црногорац могу да говорим и о Црној Гори. Црна Гора, која је имала један дуг посебан државни живот, живот који се одвијао кроз неколико стољећа, успјела је да се оформи, да се кроз историју развије у једну посебну националну индивидуалност. Разлог и услови који су диктовали такав посебни развитак Црне Горе многобројни су. Он је зависио од историских, економских, географских и других услова, али чињеница је да се Црна Гора и црногорски народ оформио као националност и да као такав егзистира данас и егзистирао је и у бившој Југославији. Међутим, београдски режими, великосрпски оријентисани, проводили су према црногорском народу једну политику националног потлачивања и потискивања. Према Црној Гори водила се специјална политика која није дозвољавала да црногорски народ дође до своје националне слободе, а исто тако, Црна Гора била је у сваком другом погледу запостављена. Наравно да је слична политика провођена и над осталим несрпским народима Југославије. То угњетавање које су спроводили београдски режими било је негде јаче негде мање; степен угњетавања можда није био код свих нација једнак, али стоји чињеница да је црногорски народ у бившој Југославији, баш зато што је био угњетаван, водио борбу за националну слободу и равноправност, наравно имајући увијек у виду да он треба да живи у једној заједничкој држави Југословена, дакле не напуштајући идеју уједињења са осталим народима Југославије.

Када је дошао овај Ослободилачки рат, Црногорци су ступили у борбу. Они су, поред осталог, поред својих слободарских традиција и тежњи, највише били загријавани за Ослободилачку борбу том идејом и том мишљу, што су знали да ће овај рат донијети њима такву слободу, која ће значити слободу пуног националног развитка. Они су знали да борба, да руководство Ослободилачке борбе правилно поставља национално питање; знали су да та борба, да руководство те борбе води све народе Југославије једној слободној заједници Јужних Словена, ка једној слободној националној држави, у којој ће сви народи бити слободни и равноправни. Могу рећи да су Црногорци, који су се вјековима борили за слободу и који су већ једанпут одбацили једну преживјелу династију и посебну

државу ради своје веће будућности, ради идеала једне шире словенске заједнице, пригрлили данас срцем и душом нашу нову демократску државу, Федеративну Народну Републику Југославију. Слободна, велика и уједињена држава, држаћа слоге, братства и равноправности била је њихов давни сан.

Данас је та држава остварена на један срећан, на један мудар начин. Данашња Југославија израз је слободне воље свих народа Југославије, Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца, Црногораца, а такође и муслиманске групе становништва, тако да смо ми у данашњој Југославији остварили пуњу националну слободу, пуњу равноправност. Наш нацрт Устава то стање изразио је кроз низ параграфа, а формулисао га је нарочито у првом параграфу који каже:

„Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су слободно изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Овдје треба подвући такође моменат добровољности, који је у нацрту Устава подвучен и који одговара фактичном стању ствари, јер данас народи Југославије слободно ступају у Југославију. Они увиђају да су народи у Југославији стекли слободу и добровољно се уједињују у једну државу — народну републику Југославију. Тиме што се ствара заједничка држава, Устав јасно подвлачи да се не крњи сувереност појединих националних република. Напротив, читава структура наше државе, како је Уставом замишљена, оставља пун суверенитет народним републикама, који се изражава и у републиканским скупштинама, и у републиканским владама и у читавом апарату народне власти. Чак члан 10 Устава каже и подвлачи да Југославија као цјелина, да Федеративна Народна Република Југославија као цјелина, штити и брани суверенитете појединих народних република. То је по мом мишљењу једно важно начело, јер се Уставом даје налог и савезним органима да воде рачуна о суверености народа Југославије. Ту је изражена брига руководећих органа државе да воде рачуна да се убудуће не крњи тај суверенитет. То је гаранција народима Југославије да убудуће неће доћи у зависност од других у националном погледу и да ће њихова самосталност бити потпуно очувана и загарантована, чак од свих савезних република.

У нацрту Устава предвиђен је статус националних мањина. Иако ми имамо рђаво искуство са националним мањинама, Устав, полазећи од напредног демократског схватања, даје пуњу заштиту културног развика и слобод-

ну употребу матерњег језика националним мањинама. То свакако значи један доследни демократски став наш и једну доследну демократску линију.

Исто тако Устав води рачуна и о извесним мијешаним областима наше државе, као што су Војводина и Косово и Метохија, где имамо националне мањине измијешане са нашим живљем и зато је било потребно да Устав предвиди и стварање Аутономне покрајине Војводине и Аутономне области Косова и Метохије.

Сматрам да је овај Устав основно питање нашег политичког живота, национално питање, и данас и убудуће за догледно вријеме, ријешно на један демократски начин, дајући народима право самоопредјељења, дајући им право да се национално определијеле и да изразе своју вољу на слободан начин, и да се на једној демократској основи уједине у једну државу, Федеративну Народну Републику Југославију.

Ја бих овде истакао још једно питање, које је дошло до изражаја у начрту Устава у једном ставу, а то је положај наших основних народних маса, положај радних маса, положај сељаштва и радништва. То су основни елементи нашег друштва од чијег зноја и рада читаво друштво и живи. Према члану 19 Устава ријешено је и аграрно питање. Ми смо чули из излагања друга Царевића, према статистичким подацима, какав је очајан и тежак био положај сељаштва у бившој Југославији. Код нас су постојали феудални заостаци, много земље припадало је велепосједницима и црквама и манастирима, што је значило један аناхронизам у нашем националном животу. Устав каже: „Земља припада онима који је обрађују“, а затим каже да „не може бити великих земљишних поседа у приватним рукама ни по коме основу“. На овај начин, код нас у Југославији радикално је ријешено аграрно питање, једно од основних питања демократије и демократског преображаја. Према овоме, како ће бити спроведене одредбе Устава, ми ћемо задовољити вјековну глад сељака за земљом и земљу ће уживати онај који је обрађује. По овоме члану Устава ми ћемо спадати међу најнапредније земље у Европи, јер смо ми ријешили до краја аграрно питање. Тиме су задовољене потребе сељака за земљом.

Исто тако ријешено је питање радничке класе у Уставу. У члану 20 Уставом је предвиђено да „држава помаже радни народ да се уједини и организује у циљу одбране од привредног израбљивања“. Даље се каже да „држава заштићује лица у најамном радном односу обезбеђењем права удруживања, ограничењем радног дана, одређива-

њем минималних надница (плата), социјалним осигурањем и заштитом права на плаћени годишњи одмор“.

Ово је једна добра социјална мјера, један демократски принцип који предвиђа члан 20. Ми смо сви свједоци мање-више тешког положаја радништва у бившој Југославији. Ми знамо колико је радничка класа морала да води огорчену и тешку борбу са послодавцима који су циједили и последњу кап њене снаге. Ми смо свједоци штрајкова и сукоба који су били неминовна последица друштвених односа у старој Југославији. Данас, у новој Југославији, ми имамо нове односе радничке класе према држави. Док је држава раније била употребљавана као оружје послодавачких и експлоататорских група, дотле данас држава узима улогу заштитника радништва и не само формалног заштитника него му омогућава право да се организују у радничке синдикате, да се организују у радничка удружења и, скраћујући радни дан на једну могућну меру, одређују се минималне плате, развија се социјално законодавство. То су све мјере које побољшавају положај радничке класе, тога важног фактора у привреди једне нације. Према томе, ја сматрам да ће овај Устав, да ће одредба члана 20 нацрта Устава значити, и она уствари значи, озаконјење онога стања које је нова држава донијела радништву, радном народу. Тиме ће се, наравно, ако не сасвим отклонити а оно избјећи многи непожељени социјални сукоби и трзавице унутар наше државе, тиме ће се још више помоћи радничка класа ради подизања продукције, ради развоја економског живота, а то значи конкретно ради обнове наше државе, наше земље, оно што је данас, у данашњој ситуацији, највише потребно. Овим сам хтио да подвучем шта претстављају ове одредбе у погледу заштите социјалних права, социјалних интереса радног народа, те уствари основне народне масе наше земље.

Поред овога изложеног, ми смо видјели да овај Устав доноси широке грађанске и политичке слободе, оне слободе које су биле идеал свих правих демократа од Велике француске револуције, па и прије тога, до данас. Слобода личности, слобода збора и договора, слобода штампе, слобода удруживања, тајно право гласа, одвајање цркве од државе, одвајање школе од цркве, ти основни постулати демократског поретка дошли су до пуног изражаја у овом Уставу, тако да по својим основним принципима овај Устав претставља заиста најнапреднији образац устава данас у европским земљама, искључујући, разумије се, Совјетски Савез.

Биће, наравно, приговора овоме нашем Уставу. Томе

се треба надати. Ми знамо да непријатељи наше државе, наше слободе, наше демократије неће бити задовољни овим Уставом. Ми тих непријатеља имамо и овде, а имамо их и на страни, у иностранству. Они су приговарали кад смо ми отпочели борбу зашто смо је почели; они су приговарали кад смо донијели одлуке у Јајцу, водили су кампању против њих; они су приговарали кад смо створили јединствену владу, кад смо спроводили изборе. Они су увек тражили изговора да приговарају, да критикују. Но ми можемо да кажемо: ми имамо шта да покажемо нашем народу, ми имамо шта да покажемо и нашим пријатељима и непријатељима, можемо да им покажемо један најдемократскији, најслободоумнији Устав, који је икад наша земља имала, а на коме могу да нам позавиде народи свијета. По мом мишљењу, овај Устав, овај нацрт Устава задовољава основне народне масе у нашој земљи. Он задовољава све напредне и демократске групе у нашој земљи, он задовољава све напредне људе, он је оличење свих напредних тежњи које су наши народи показали у току Народноослободилачке борбе и оличење идеала које су раније у нашој историји имали наши народи и најбољи људи наше прошлости. Ми смо јуче овдје чули једну поштену изјаву ветерана Републиканске странке, друга Јаше Продановића, који је рекао да овај нацрт Устава задовољава њега зато што су основна начела његове странке баш укључена у овај Устав. Шта то значи? То значи, свака странка која има ичега напредног код себе мора наћи остварење својих начела у овом Уставу. У том смислу овај Устав је израз свих демократских гледишта у нашој земљи. Он је у том смислу велика тековина нашег народа, велика тековина наше Ослободилачке борбе и велика гаранција да је ово што смо ми извојевали, ово што данас имамо, чврсто и стабилно, и да ће се кроз овај Устав и на основу овог Устава и даље развијати и јачати ово стање које Устав кодификује и да овим Уставом наши народи заиста иду ка бољој и срећнијој будућности, ка бољем животу свих нацих народа. Зато ћу ја, у име своје и у име својих другова посланика Црне Горе, гласати за овај нацрт Устава, задржавајући, разумије се, право да у појединостима узмемо учешћа у дискусији.

Претседник: Другови народни посланици, листа говорника је за данас исцрпена. Да ли још ко жели реч? (Не жели нико). Онда да продужимо наш рад сутра. Само бих молио другове народне посланике да се запишу овде код нас у секретаријату кад буду желели да говоре, да не бисмо губили време око записивања. Постоји жеља код не-

ких другова народних посланика да добију још консул-
тацију од Министра за Конституанту. Ако још има таквих
посланика, молим да се јаве код нашег техничког секретар-
ра, ако желе да разговарају са Министром за Конституанту
и да добију још нека обавештења, да бисмо могли после
плодније учествовати у овој нашој дебати.

Данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за
сутра у 16 часова са истим дневним редом.

(Седница је закључена у 19 часова).

Четврта седница

(13 децембра 1945 године)

Почетак рада у 16.30 часова.

Претседавао претседник Божидар Масларић.

Претседник: Другови народни посланици, отварам седницу. Молим друга секретара да изврши прозивку народних посланика.

Заменик секретара Богдан Орешчанин врши прозивку чланова Одбора.

Претседник: Пошто имамо довољан број присутних за рад, молим секретара да изволи прочитати записник претходне седнице.

Заменик секретара чита записник треће седнице од 12 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли примедба на прочитани записник? (Нема). Пошто примедба нема, објављујем да је записник примљен и да се као такав оверава.

Прелазимо на начелну дебату о нацрту Устава. Реч има народни посланик Бане Андрејев.

Бане Андрејев: Другови народни посланици, ја ћу говорити у своје име и у име групе посланика из Македоније у Уставотворном одбору. Ми Македонци изјашњавамо се за овај пројекат и поздрављамо га, јер је он веран одраз жеља и схватања нашега народа, јер је он обухватио оно за што се наш народ борио у току свих деценија, за слободу и равноправност, за бољи и срећнији живот, и овај Устав нам гарантује та права и тај слободан живот и развитак.

Многи су предговорници и у образложењу досада истакли да је овај Устав веран одраз стања и прилика у којима се данас налази наша земља, тј. у оној етапи њеног економског и друштвеног развитака која даје могућности за даљи и несметани развитак и побољшање прилика нашега народа.

Бесумње Устав као основни закон јесте обликовање друштвене стварности која је настала после ове наше револуције коју су наши народи спровели. Многи су предговорници упоређивали прилике и уставе разних земаља и народа који су у ранијој историји постојали. Бесумње да су и ти уставни били одраз и обликовање друштвеног уређења у коме су се та друштва налазила. Кад је било речи о грчком уставу, ми смо видели да су ти уставни били уставни демократског друштва, које је обезбеђивало демократију сопственицима и господарима робова и због тога ми не можемо упоређивати ту демократију са оном демократијом коју ми данас схватамо.

Нама су многи говорили о демократским принципима и демократским законима западнога типа који је настао после Америчке и Француске револуције, кад је грађанска класа дошла на власт и кад су ти уставни обезбеђивали ту власт, кад је она срушила феудално друштво и била демократија за ту класу.

Ми после ове револуције имамо сасвим други однос. Друге су класе дошле на површину друштва, друге класе имају управу у држави и према томе оне ће своја схватања и своје интересе обезбеђивати у овоме Уставу. Због тога наш Устав јесте устав радног народа, радне демократије, не грађанске демократије, за разлику од осталих демократија.

Нама многи приговарају да у нашем Уставу има и сувише совјетизирања. Бесумње да је велика Октобарска револуција изазвала у свету једно померање снага, један преокрет какав не памти историја друштва до данас. Октобарска револуција и совјетски систем после 28 година своје егзистенције на делу су показали исправност извесних принципа и схватања. Октобарска револуција је по своме значају била светског значаја. Она је утицала и на нас. Једна од крупних поука које нам је дала Октобарска револуција јесте баш у томе што је она поучила наше народе да не дозволе да се понови 1918, 1919 и 1920 година, да власт за коју су се они борили падне у руке једне шапачице ненародних елемената.

Поучени тим искуством из борбе и својим властитим искуством у току ових ратова, они су настојали да задрже у својој руци оно за што су се борили и да буду господари своје судбине и ковачи своје среће. Ето, у томе је оно битно! Наши народи, спроводећи Народноослободилачки рат и када су се ослободили национално, борили су се и за једно боље уређење државе него што је било у старој Југославији. Они су знали да им стара Југославија

није омогућавала прави живот и национални, економски и културни развитак. Кочице томе биле су монархија и великосрпски хегемонизам. У томе је разлика између Устава од 1919 године и данашњег Устава, јер су 1919 године народи Југославије испустили из својих шака оно што су извојевали у борби и после је устав грађен онако како би се обезбедила наметнута господства, великосрпска клика, монархија и белорукци. Тај печат је носио тај Устав. Он је већ у самом своме почетку показао да је ненародан. Кад је велики део народа био лишен права да говори, кад су били избачени из Скупштине посланици Комунистичке партије и македонског народа, тим самим почело је безакоње самога Устава.

Данас ми дајемо најширу слободу изјашњавања свима народима. Ми дискутујемо о томе како ћемо уредити своју ширу домовину, напредну демократску Југославију, како ћемо уредити свој живот и на којим ћемо принципима омогућити свој даљи развитак, да дођемо на један виши степен свога културног развитака, да се национално братски спојимо и да постајемо једна јединствена Југославија, коју никада нико више неће моћи да раздвоји. Наши су се народи у току 27 година борили против великосрпских шовиниста који су то спутавали. Они су се борили против такве Југославије која је била тамница наших народа, али су наши народи својом борбом у току Ослободилачког рага показали да су они за заједнички живот, за заједнички развитак и за срећу и бољи живот свих тих народа Југославије.

Кад су у Македонији почеле да пуцају прве пушке против фашистичке реакције, македонски народ јасно је већ тада ставио до знања да он хоће један бољи живот. Ма да још није имао јасне перспективе, ипак, благодарећи помоћи друга Тита и Комунистичке партије, македонски народ је брзо схватио којим путем и како треба да иде. Македонци су априла 1941 године бацали пушке, затровани мржњом на ранију Југославију, а у октобру 1941 године поново узеше пушке да се боре за слободу, али не старе Југославије, него за стварање једне нове, боље Југославије. И ту борбу која је била, и која и данас траје у току овог нашег државног живота, македонски народ је јасно схватио и увидео да њему нема слободе и среће и развитака ако буде издвојен и остане сам за себе, као што хоће поједини гробари његове слободе и националне независности да то учине. Он је схватио да ће одвајањем од своје браће, одвајањем од Југославије, пропасти и да ће, лишен слободе, постати монета за поткусуривање империјалиста.

Он то изјављује данас без икаквог притиска жандарма, без кундака и без притиска среског начелника. Ту нема никакве перфидности и ту не може бити никаквог сумњичења, као што су то неки изразили. Не може се сумњати у македонски народ, јер је тај народ својим животним искуством јасно спознао да му је место да живи заједно са својом браћом Србима и осталим народима Југославије, јер је само та слобода гаранција за његову бољу будућност. Поновно убацивање старих клевета и сумњичења значило би лити воду на млињ фашиста и реакционара и свих оних који хоће да разбију ову нашу творевину, нашу нову демократску Југославију. У току борбе ми смо схватили да Народноослободилачки покрет решава све националне проблеме на један демократски начин и да он значи једну гаранцију за бољи и срећнији живот. Народима Југославије почињу да гравитирају све демократске снаге свих земаља, како балканских тако и других. Јер заиста данашња Југославија својим правичним решавањем свих питања и својом демократичношћу претставља са својим Уставом, чак и за друге земље, како Запада тако и Далеког и Блиског Истока, пример и показује демократски пут како треба решавати та питања, као што је у рату показивала како се треба борити за своју слободу. Она данас показује на којим темељима треба да се изграђује демократска држава. Кад је Југославија постала жариште демократије, она је постала и мета напада свих реакција и народнофронтовци су баш ти који не треба да даду могућност и материјал за напад међународне реакције, којој је трн у оку наша демократија и наше братско решавање националних питања. Клевета да се Македонцима и Хрватима не може много веровати несумњиво значи поновно расприривање националне мржње и самим тим гложење између тих народа. Али наши народи не пролише море своје крви да поново воде борбу један против другога. Сваки онај који хоће да гради на отрцаним профашистичким старим фразама, на великосрпским и великобугарским аргументима, тај гради на трулим темељима и на канонади међународне реакције и сепаратиста којима је трн у оку наша Југославија. Као овде тако се и у Софији чују гласови неповерења, а и у другим местима, како нема Македонаца, како је то нова измишљотина и како то живот није дао. Сложити се с њима значи наћи се на истој линији са Слободаном Јовановићем, Бањанином и другима који развијају исте такве теорије. Та њихова борба јесте борба против основних наших тековина, борба против основних права на којима се заснива наше јединство и на којима се стварају шире

перспективе за још боље учвршћење наших народа. Право слободног развика, право на националну културу јесте основно право које су наши народи у дугогодишњој борби извојевали и то је баш оно што овај Устав хоће да гарантује и што гарантује. То је једна од највећих тековина наше борбе, борбе наших народа, поред питања народне власти.

Ја сматрам да ти људи не могу да говоре у име народа и да тврде да претстављају бар један већи део народа кад говоре о Македонији, јер су наши народи баш у току борбе друкчије говорили. Они су својим плушкама и својом борбом друкчије показали. Сељаци и радници нису говорили да немају поверења у македонски народ када су се јужно-моравске бригаде тукле за Македонију и кад су се македонске бригаде тукле у Србији. Напротив, српски сељаци и радници имали су поверења према Македонцима као и Македонци што су имали поверења у Србе. Ја то знам, јер сам говорио са сељацима, био сам с њима. Ти људи још живе у прошлости. Они нису схватили дубоке, корените промене које су настале у крилу наших народа. Они нису схватили оне огромне промене. Да није било тих промена, да није било прегрупација, не би ни дошло до народне револуције. И ето, та народна револуција, доводећи до нових прегрупација, доводећи до нових односа друштвених снага, преко појединих руководећих људи у току читаве ове борбе и кроз низ закона, довела је до овог Устава.

Овај Устав гарантује нашем народу слободан развој и то не само слободан национални, културни и економски развој, већ му даје могућности да народ не гледа у народ са подозрењем, већ да се народи зближују и сједињују тако да постају све ближи један другоме. Наш народ досада није имао своје народне власти и он први пут у својој историји доживљује своју власт, народну власт, власт својих синова, својих изабраних претставника. Раније он је имао бегове и спахије, касније је имао среске начелнике, жандарме, финансије и деловође, који су били неписмени, корупционаши, пљачкаши, јер све оно што није могло да нађе запослења у Србији, а ни на другим местима, долазило је доле у Македонију да се богати као у Калифорнији. Данас народ из своје средине организује своју власт, осећа је као своју. Није тачно да је та власт скупља и да се из ње ствара нешто што ће касније постати бирократија. Та је власт дубоко народна, јер је никла одоздо, из самог народа. Дакле, по својој организацији она је народна и задржава народни карактер. Ми смо раније имали око

8—10.000 жандарма у Македонији, а и више. (Д-р Бранко Чубриловић: 300.000 је било у држави). Код нас је било више жандармериских станица него школа. Они који критикују овај облик власти, тврдећи да је скулпи него пред-ратни, заборављају да је за ову годину дана отворено више школа него раније за 20 година. То је омогућила народна власт. Истина, учитељи нису свршили учитељску школу, они имају три до четири разреда гимназије, али они уче народ да чита и пише, уче га братству и јединству, а не клеветају, не шире мржњу. Има и код нас ванчевиста и петокOLONаша као и свуда, али се народ оштро бори противу тих људи који желе раздор. Народ се бори и бориће се, и као што је досада успевао, он ће и убудуће успевати у тој борби.

Сад се поставља питање републиканског облика владавине. Наш народ је за републику због тога што је монархија била носилац неправде, носилац хегемонизма, милитаризма, несправности и свега осталог што није ваљало. Монархија је била та која је кочила правилно решење националног питања. Због тога народ поздравља овај Устав који доноси републикански облик владавине и гласа за њега.

Другови, наш Устав обухвата више поглавља о друштвеном уређењу наше земље. Ја сматрам да он правилно фиксира степен развика наше земље. У новој етапи нашег државног живота он даје шире могућности за развој наше земље, за њено достизање вишег и бољег степена животних услова.

Другови, ја се не слажем са мишљењем оних који мисле да смо ми аграрна земља. Ми нисмо чисто аграрна земља. Ако узмемо национални доходак у нашој земљи и ако погледамо на коју страну он отпада по својој већини, ми ћемо видети да је наша земља средње индустријски развијена земља. Премда аграр заузима знатну позицију, ипак индустрија, рударство и остале привредне делатности доносе две трећине националног доходака, док аграр свега трећину. Надаље, наш Устав говори и о државном, задружном и приватном сектору привреде. Ја сматрам да би требало да наш Устав садржи извесне форме о национализацији извесних грана рударства и индустрије. Ако то не учинимо, ми ћемо пружити могућност појединим предузећима да се повежу са појединим иностраним финансијским групама и да на тај начин избегну национализацију важних предузећа. Данас, кад се врши национализација у Енглеској, Чешкој, Француској и другим земљама, има и наша земља право да национализира. Ја мислим да ће баш

тај сектор индустрије и рударства, руковођен модерним начелима на комерцијалној бази, показати све предности другима и дати базу и основ за један још бољи развитак наше индустрије, економије и читавог нашег друштва. Сматрам да ће задругарство и државни сектор бити главна гаранција да ће се убрзати у нашој земљи не само рад на обнови, која је већ досада забележила завидне резултате, већ да ће омогућити да кренемо убрзаним темпом на путу даљег развитка.

Хтео бих да кажем неколико речи о принципу и питању самоопредељења народа, који је исто тако дошао до изражаја у нацрту нашег Устава. У нашем Уставу стоји да су се наши народи својом вољом ујединили, али се ништа не каже о праву на оцепљење, које је било прокламовано на заседању у Јајцу и у овим ранијим одлукама. Ја сматрам да ми тај принцип, да ми ово начело нисмо унели у Устав зато што су се наши народи слободном вољом изјаснили за уједињење. Кад бисмо ми данас у Устав унели и право на оцепљење, онда би се око ове одредбе окупљали и за њу би се хватали реакционари, сепаратисте, Дража Михаиловић и разни банкарни, са Теразија и други, Ванча Михајлов у Македонији и још неки други, Степинац у Загребу, Бела гарда у Словенији и сви остали реакционари. Сви ови људи хватали би се и настојали би да искористе неки моменат да разбију Југославију, јер њима је Југославија трн у оку. Њима су јединство и братство и снажна Југославија препрека за њихове пљачкашке и себичне интересе.

Ја мислим да ће наш народ остварити још многе принципе широке демократије и још више учврстити демократију када се консолидују прилике у нашој земљи. Ми смо демократију спровели у нашој земљи у живот и ми ћемо и надаље ићи садашњим путем, само ми морамо при томе да pazимо да не дамо ниједно оружје у руке шаки реакционара, ових међународних пљачкаша, коцкара који су се коцкали судбином свог народа, као што су Ванча Михајлов, Степинац и други, који су трговали преко папе, Хитлера, Хортија и Мусолинија и који ће сутра опет поћи да тргују судбином својих народа. Наш Устав треба да онемогући наде ових реакционара, и ми треба овим паликућама да кажемо: „Лазите се ви! Ми смо знали да стекнемо слободу и ми ћемо знати како да је одбранимо!“

У одредбама овог нацрта Устава македонски народ види остварење својих тежњи и зато се из свег срца изјашњава за њега; јер он види у њему отелотворење чита-

ве своје борбе коју је водио кроз столећа и зато ћу ја гласати за нацрт овог Устава.

Претседник: Има реч народни посланик Кирило Савић.

Кирило Савић: Другови одборници, овај Устав ми израђујемо после великих и дубоких промена у целом свету, које су наступиле после овог страшног и ужасног рата. Том приликом народи су се ослободили не само од фашистичког насиља него од многих невоља из свог сопственог унутрашњег живота. Многе унутрашње силе које су биле спутаване унутрашњим уређењем, привилегијама мањине, ослободиле су се сада и поставиле своје захтеве, своја требовања и тако ће готово све земље редом бити принуђене да изграђују и да дају ново државно уређење, или боље да прераде своје уставе, одговарајући захтеву новог времена, задовољавајући те силе које су данас дошле до свог права, одговарајући стварности садашњице. Нашим народима пала је у део та част да они први отпочну и отворе ту еру изграђивања нових устава, који ће боље одговарати народним потребама и садашњици. Та околност да су они успели да то учине у току кратког времена после једног ужасног рата, то је, без сумње, доказ велике животне снаге наших народа и истовремено је доказ њихове државотворне способности.

Ми се можемо поносити тиме, али са тим поносом морамо сјединити своју скромност и старати се да у том новом стваралачком раду можемо израђивати бољу будућност нашег живота и да гледамо да не демантујемо ове велике политичке и моралне тековине које смо добили Ослободилачким ратом. Ми знамо и пут којим смо дошли до ових могућности и пут по коме нам треба и даље ићи. То је пут уједињења наших народа у слободи, у ослободилачком Народном фронту.

Мило ми је што се друг и колега Симиша Станковић у своме говору обратио на сељачке странке и дао повода да ја могу и њега и све вас да уверим, у име не само свих сељачких странака, него у име целокупног сељаштва, да је оно свесно свога положаја у садашњици и свесно својих дужности у будућности. Сељаштво наше ће се старати да оправда и даље своју историску улогу: стварање државе и чување најсветијих њених интереса. Сељаштво је свесно да се његови посебни интереси садрже у интересима његове заједнице и оно је кадро да све оно што се дешава у тој заједници мери не малим аршином којим се мере посебни интереси и потребе, него великим мерилем којим се мере интереси заједнице. Оно је и досада показивало

готовост да све своје снаге жртвује интересима те заједнице.

Ето, зато је наш сељачки народ без колебања, са одлучношћу био за Народноослободилачки фронт. Зато је он 11 новембра гласао и јасно изразио своју жељу и своју намеру да сарађује и ради предано у томе фронту. Сељачке странке познавале су и раније то расположење народно, чуле су тај његов глас, чуле су га и разумеле, и зато, ја вас могу уверити, могу да кажем у име свега сељачкога народа, да смо ми не само обема ногама, и главом и душом ушли у Ослободилачки фронт и да ћемо ми, претставници сељачке странке, најпреданије сарађивати са вама на изграђивању услова нашег даљег будућег живота. Ту ћемо сарадњу ми данас показати и на изграђивању овога Устава, основног закона наше државне целине.

Као основу за израду тога Устава ми смо узели нацрт Устава који је израдило Министарство за Конституанту. Могу вам данас рећи у име странке, а као што сам видео то је и мишљење целог Одбора, — да ми нисмо овде тај нацрт узели као такав због тога што је он био једини, што немамо другога, него зато што смо видели и што смо се уверили да је он, у самој ствари, најбоље одговорио нашим тежњама и нашим намерама, да је у томе нацрту погођена не само стварност, од које ми не можемо и не желимо да се удаљујемо, него су у њему доследно спроведени и сви принципи који чине садржину наше Ослободилачке борбе, а који и данас чине садржину наших погледа на ново уређење државе.

Овај нацрт Устава није израз неког доктринарског схватања, већ је непосредни израз савремене стварности. И нацрт се стара да тој стварности да само одређени законски облик. Та стварност је резултат наше Ослободилачке борбе, не само против нацистичког фашизма, него и против сопствених домаћих невоља које су спречавале пун и правилан развој наше снаге и пут ка напретку.

Та наша ослободилачка борба успела је у оба та правца. Устав треба сада да тај обострани резултат, тај успех наше борбе призна, да га утврди и уобличи у закон.

Тековина нашег унутрашњег ослобођења јесте извојевано право народа да сами пуновласно, без ограничења ма са које стране, управљају судбином своје земље. Основу тога права чини слобода народа. То право они су искористили да својом слободном вољом створе слободну, али зато и чврсту државну заједницу. Таквој заједници, не само најбоље, него и једино одговара федеративни систем и ре-

публикански облик државне владавине. Тај федеративни облик најбоље одговара и историском путу наших народа у прошлости. Кроз сву своју прошлост они су тежили слободи у свом сопственом дому, а међутим сачували су и пуно сазнање свога крвног сродства и свест о заједници својих интереса, о заједничкој историској судбини својој.

Јучерашњи говор друга Перовића даје ми повода да кажем неколико речи о томе ко је тај који се томе праву народног самоопредељења највише радује, ко је највише тиме добио. Неће ми бити ни најмање тешко да то докажем, ни вама да у то поверујете да су то Срби—Србијанци и ми Београђани. Ја то сматрам за дужност да учиним зато што сам Србин из оне најстарије Србије, а истовремено одавно и Београђанин, а уз то данас и претседник Народноослободилачког фронта за Београд. Морам да нагласим прво ту непобитну чињеницу да је она црна реакција, за коју је речено да је била великосрпска и београдска, највише и најпре погађала нас Србе и Београђане. (Гласови: То је тачно!) Није нас та реакција штедела, а још мање нас је она мазила. Њој смо ми били најближи под руком и зато су њени ударци прво падали на наша леђа. Зна се врло добро да је тој реакцији било свеједно да ли смо Срби, Хрвати, да ли смо Београђани или Сарајлије, она тражи само покорне поданичке слуге, тражи материјал за експлоатацију, за искориставање.

Ви сви знате, и не треба дуго доказивати, да нашем народу никада није била пријатна, нити је одговарала његовој жељи, улога жандарма, реакција и насиље. Наш народ се од те улоге бранио и њој се противио и зато је та црна реакција била нарочито зла према Србима и Београђанима. Ето, зато та реакција није била ни српска ни београдска. Ето, зато се ми радујемо ослобођењу, јер смо двоструко патили: патили смо од саме реакције, а патили смо и од оне тешке клетве која на невине пада. Зато се ми заједно са вама радујемо овој нашој заједничкој слободи. Зато ћемо ми остати са свима вама најодлучније у борби за слободу свих наших народа, у којој видимо и своју сопствену слободу.

Ево, овакво осећање, овакво уверење, пуно узајамно поверење и поштовање треба да буде, и ја верујем да ће бити, основ будућег нашег живота и односа наших народа у нашој заједничкој и слободној држави. Као такво, то осећање и уверење ући ће сад и у овај основни закон, у Устав.

Федерација и република, као што знамо, постале су стварност и пре Устава. Већ читаву годину оне чине садр-

жину нашег живота. И у томе кратком року, како федерација тако и република, дале су непобитне доказе своје нужности и оправданости. Само са њима је наша Ослободилачка борба могла мобилисати снаге свега нашег народа у тешкој и неравној борби против окупатора и насилника. Зато је на првом састанку наше Скупштине једногласно и громогласно објављена Република и утврђен федеративни облик наше заједнице. Та два чина нису више предмет наших разговора. Ми се сада само старамо да тој јасно израженој вољи нашег народа одговоримо стварањем Устава који одговара томе облику и таквом уређењу.

Што се тиче самог облика наше Републике, и ту се може казати да је то питање постало беспредметно решењем да тај облик буде претставнички а не претседнички. Нема сад ни потребе и није више ни време да се о томе даље дискутује. Ми смо сви уверени да је то решење не само добро него да оно, бар за наше прилике, најбоље одговара нашим тежњама и вољи нашег народа.

Мени се чини да је једна од важних одлика овог нацрта Устава што је он јасно подвукао и јасно изразио чињеницу да уједињење наших народа у једну државу нема карактер и није резултат погађања, компромиса, већ је то израз пуне и одлучне њихове воље да живе у заједници, не одвајајући у њој своје посебне интересе, а делећи само све функције из домена старања о општем добру. Нигде у нацрту Устава ја нисам нашао ни помена о посебним интересима појединих федералних јединица, већ је, напротив, у члану 9 предвиђено да федеративна Република штити безбедност друштвеног и политичког уређења свих народних република. И њихова сувереност, дакле, признаје се, не као посебни већ општи интерес наше заједнице. Слобода народа у уједињеној држави одговара, исто тако, и слобода и равноправност њених грађана. Та права, уз принцип слободе самих народа, чине пун садржај демократских принципа. Очигледно је да ови демократски принципи морају садржавати прво принцип слободе народа, јер то је виши, већи, пречи појам него слобода појединаца, и не може се говорити о слободи грађана, ако се не призна право слободе целих народа.

Ето, то је наш Устав, то је наша Народноослободилачка борба дала — тај виши принцип демократије, тај принцип који нису могли и који још не признају старе демократије Запада. Наше схватање демократије је пуније и тиме што ми увиђамо да је мало признати човеку једнака права и слободе. Мало је то признање које носи само карактер декларације, мало је ако се не даду и ствар-

не могућности да се та права једнакости и слободе и остваре. Ето, и у том погледу је наше схватање демократије, које је донела наша Ослободилачка борба и које сада формално признаје овај наш нацрт Устава, више и далеко усавршеније од демократије Запада. Тамо држава не узима на себе бригу да се даду стварне могућности за остварење тих права. Изгледа нам, може бити, да су западне демократије постигле већи степен слободе и једнакости, али, бар ја мислим да није, и верујем да то није тако. Онај виши степен у материјалним могућностима који уживају народи Запада не долази од принципа демократије који је тамо уведен, који се тамо признаје, него он долази од оних већих, бољих материјалних могућности, а оне долазе не из тих принципа демократије Запада него из оне, могу слободно рећи, кроз недемократске експлоатације туђих земаља и туђих народа.

Ето, кад сравнимо то двоје, онда ћемо видети од какве је вредности ова наша демократија у поређењу са оном њиховом. Ето, зато и нацрт нашег Устава иде даље. Он уводи у начелу и признаје све тамошње принципе западне формалне демократије, али, у исто време, он се стара и држави поручује обавезу социјалног старања, школског васпитања, бригу о народном здрављу, и најширим слојевима радног народа даје не само право него и могућност достојног живота и пуног искоришћавања свих човечанских и грађанских права.

Јасно је да се овај резултат могао постићи само извесним ограничавањем у располагању сопственошћу, тим оружјем производства. Друг Кардељ нам је у својој речи овде објаснио да се овим нацртом не укида приватна иницијатива и сектор капиталистичке производње, већ само члан 14 Устава ограничава њихов домен на извесну врсту радиности. Онима који право својине сматрају као неку светињу изгледа да је то узурпација права. Међутим, то није тако. Већ је одавно у правну науку и у економију продро и учврстио се појам да својина није више апсолутно право, већ да је својина једна социјална функција. Ето, као пример могу да вам наведем једно решење Врховног суда у Сједињеним Државама Северне Америке, у тој најизразитије капиталистичкој земљи, у тој земљи где је најмоћнија приватна иницијатива и где је тако силан сектор капиталистичке производње. И тамо је тај суд признао да железнице имају јавноправну природу, да њихове функције имају карактер поступања државних органа. Значај услуга које железнице чине саобраћају не зависи ту више од личности која те услуге чини. И тамо се принцип при-

ватне сопствености сјединио са јавним искоришћавањем те сопствености и утврђује се принцип да је интерес заједнице највећи закон.

Ето, полазећи од тога принципа, долазимо и ми до тога закључка да је дужност државе, а из те дужности проистиче и њено право, да она ограничи право сопствености у оној мери уколико је то потребно, уколико то одговара интересима целине. Ето, вршећи, користећи се тим својим правом да испуни ту своју дужност, наша данашња управа, не чекајући овај Устав, испунила је једну велику потребу данашњег времена: извршила је аграрну реформу тиме што је ограничила право својине на земљу. Тиме је она задовољила не само социјално него и божанско право. Пред њим морају отступити себични интереси појединаца. Ето, видимо, дакле, да ове и све друге радикалне одредбе које се односе на искључиво право својине имају свој основ у праву остварења социјалне правде. Оне, као и све друге одредбе овога нацрта, јасно показују намеру уставотворца да наша држава добије карактер правне државе, да се истакне принцип права и законитости, а то су принципи који чине данас садржину свих устава новог доба. Дакле, не повреда права, него остварење права на достојан живот целих народа, ето, то је законска, правна садржина нашега Устава.

Особито значење овога нацрта је у томе да он истиче намеру државе да, одговарајући потребама нове народне државе, она не остаје само правни регулатор свих дешавања у друштвеној заједници, већ и да сама и непосредно суделује на изграђивању бољих услова за живот народа у тој заједници.

Брига о васпитању и образовању, о духовном развоју, упоредо са бригом о народном здрављу, брига о националној продуктивности материјалних добара на основу смешеног и јединственог привредног плана, постаје, по овоме нацрту, исто тако важна државна функција као и оне политичке и војне, које су досада биле готово једина брига пређашњих државника. И у томе ће се ова наша нова држава битно разликовати од предратне државе, у којој је приватна привреда тежила само нагомилавању богатстава, а не задовољавању стварних потреба народа. Нова планска привреда постала је социјална, што она приватна није била и није хтела то ни да буде.

Нема потребе да и ја говорим много о начину на који је већ одавно организована и доследно спроведена наша народна власт, од врха па доле. Тај систем освештан ће бити и новим Уставом и у њему ће се испољити и на томе

пољу и принцип права и законитости. Органски повезати принцип народне власти у управним и судским функцијама са принципом права и законитости и њихове рационалности, што се данас тако исто тражи од закона и Устава, то чини главну бригу и намеру уставотворца. Та тежња се јасно види из свих одредаба, из свих чланова овога нацрта. Овај принцип и ова тежња Устава треба да буду и морају бити поштовани и доследно спровођени и у свим другим законима који се буду израђивали и који ће доцније доћи.

Једна од битних одредаба овога Устава биће свакако и она која одваја цркву од школе и државе. Нема сумње да ће та промена бити свакако у обостраном интересу, у интересу како државе тако и саме цркве и религије. Нећу овде даље говорити о значају те новине у нашем Уставу. Можда ће ми се дати прилика да о томе говорим на другом месту. Једино можемо овде истаћи то да ова уставна новина чини нужну допуну принципу слободе народа, јер особито то важи за нашу државу сложену из неколико народа са неколико вера. Не може бити говора о политичкој слободи или суверенитету, о слободи самоопредељења, ако би држава преко цркве која би била државна утицала да ограничи или ма у коме облику да утиче на то самоопредељење. Довољно је то па да увидимо да се вера и црква морају одвојити од државе.

Сматрам да је потребно да обратим пажњу на још једну карактеристику овога нацрта будућег нашег устава, карактеристику којом се он одликује од свих устава других држава. У том погледу он је много сличан са Уставом Савеза Социјалистичких Република. Познато је да су устав и уставност поникли прво као компромис између дотадашње монархистичке власти и оних грађанских слојева чија је моћ долазила до изражаја. Тај компромисни карактер устав је задржао све до данашњег дана. Од компромиса са круном он је постао компромис међу класама, међу појединим слојевима друштва, па је онда, у последње време, говори се, постао и компромис међу партијама. Међутим, може се смело рећи да овај нацрт Устава губи тај компромисни карактер. Он је пун израз суверене воље народа и он не прави компромисе, али зато рачуна само са стварношћу и према њој одређује смернице државног рада у свима правцима њене активности. Ово је потребно имати у виду при оцени појединих одредаба нашег Устава. Зато се овај пројекат Устава без компромиса обраћа сељаштву, радницима и радној интелигенцији као новим и моћним чиниоцима ове наше стварности, да са њима и ради њих изграђује услове нашег даљег развоја. Пређашња држава, напротив, ослања

се на малобројне слојеве чији су лични интереси увек били пречи и изнад интереса државне заједнице, који су навикли да само траже и имају, а никад да од себе што дају, а најмање да себе жртвују. Такав однос тих повлашћених група према државној заједници био је главни узрок оне брзе и срамне пропасти наше државне организације. Узимајући спас земље у своје снажне руке, ти нови чиниоци државне стварности дужни су и у праву су да одређују смернице даљег битисања наше државе.

Још пре сто година дата је та карактеристика Устава, да он претставља однос снага на које он мора да рачуна. Ту мисао поновио је јуче у новом облику и друг Станковић и она је у основи тачна. Ја ћу овде само да обратим пажњу и на моменат да је снага не само у броју већ и у свести и савести оних које бројимо и на које рачунамо. Досадашњи, иако кратковремени, опит са народном влашћу даје нам право на наду да ће широки слојеви радног народа високо ценити морална и политичка постигнућа у овој Народноослободилачкој борби у којој је народ добио право да у својим рукама држи судбину земље. Али, ми не смемо и не треба да се уљушкавамо таквим надама, већ сви морамо предузети да се учимо у школи живота и да се васпитамо, да изнад свега чувамо и ценимо та велика заслужена и у тешкој борби извојевана блага: слободу и право. Морамо једнако имати у виду да одговарамо својим дужностима и да ћемо само тиме постићи да очувамо та блага која тако високо ценимо. Ми то морамо чинити и као грађани а исто тако и као органи народне власти. Треба сви да се старамо, а органи државне власти нарочито, да сами, по својој вољи и без принуде, по својој сопственој иницијативи, чувамо оно што чини садржину наше уставности, то јест законитост, која треба да буде један услов нашег срећног и срећног живота. Треба се сетити и тога да и слобода коју ми тако волимо и ценимо у исто време значи и самоодрицање. Не може бити слободе ако она вреди само за једне. Слобода мора бити опште заједничко добро, а никако да буде привилегија појединаца. Ето, са таквим сазнањем, с том свешћу ми ћемо испуњавати најбоље и најсавесније своје грађанске дужности као органи државне и народне власти. Ето, ја зато мислим да и улога наших уставотвораца не може да се ограничи само на то да дамо један писани устав. Поред тога, ми, уставотворци, треба сами да будемо дубоко проникнути духом тога Устава, те уставности и законитости, принципима душевности и захтевима узајамности. Са таквим схватањима ми морамо изићи у народ да ту наставимо уставотворну

ulogu, propovedajući te principe. Samo tako mi ćemo zaslužiti pravo na ime ustavotvoraca.

Hoću da vam obratim pažnju još na jednu činjenicu. Ovaј Ustav, samim tim što ће бити први међу уставима новог доба, мора послужити као углед за оне који ће за њим доћи. Али ја могу смело да кажем да ће он не само бити углед по томе што ће бити први већ и по својој суштини, по својој садржини, по начину обраде који је дат у овом нацрту, те зато заслужује да буде углед за све друге који ће, као што рекох, тек имати да дођу. То можемо и треба да схватимо као једну не малу част за ову нашу земљу. Али, као што малочас рекох, са сваким поносом иде и скромност. Та два појма, понос и скромност, нераздвојни су и зато не треба својом нескромношћу да доводимо у питање свој понос. (Аплауз).

Претседник: Одређујем одмор од 10 минута.

(После одмора)

Претседник: Настављамо нашу седницу. Има реч народни посланик Јосип Рус.

Josip Rus: Tovariši in gospodje narodni poslanci, govorim v svojem imenu kot pripadnik Osvobodilne fronte o ustavnem načrtu, o edinem ustavnem načrtu, ki je nam predložen v obravnavo samo zaradi tega, ker je to edini ustavni načrt, temveč predvsem zaradi tega, ker ta načrt uveljavlja principe, ki so najzadovoljivejša zaščita slobode in razvoja tako posameznikov kakor posameznih naših narodov in narodov Jugoslavije v njihovi skupnosti. Govorim o tem ustavnem načrtu s posebnim zadoščenjem in zadovoljstvom kot priča upora slovenskega naroda proti navalu okupatorja, proti sovražni kom slovenskega naroda, proti zločinskemu načinu in namenu, s katerim so okupatorji navalili na slovenski narod in raskosali njegovo zemljo ne samo z namenom, da prizadenejo slovenski narod, temveč tudi z namenom, da prizadenejo vse narode Jugoslavije, da jo razbijejo, da ločijo te narode med seboj, da ne bi nikdar več mogli ustvariti svoje narodne skupnosti, enotne državnosti.

Jaz bi se, usvajajoč obrazložitev ministra za Konstituanto tovariša Kardelja k ustavnemu načrtu, posebej dotaknil konca njegovih izvajanj oziroma njegovih zadnjih besed v tej obrazložitvi, ki jih smatram za posebno pomembne in ki se glase, da je Ustava zamišljena kot sredstvo naroda in državljanov v čuvanju in nadaljem ispolnjevanju demokratičnih, socialnih in nacionalnih pridobitev. Ta stavek karakteristično zajema načrt nove Ustave, ki naj posveti z zakonitostjo z borbo v najodločilnejšem in najusodnejšem času priborjene pridobitve

in ki naj uzakoni in napravi obvezno za vsakogar, za narode Jugoslavije in pred svetom načela, ki so jih narodi Jugoslavije priborili v tem odločilnem boju, v tej neenaki borbi proti svojim sovražnikom.

Te besede označujejo najprej značaj države, dalje njeno svrha, načela na katerih je Ustava zgrajena, odnosno ki jih uveljavlja in končno izražajo jamstvo za razvoj slehernega poedinca kakor tudi narodov v taki državni skupnosti. Posebno pomembno je dejstvo da je država, ki jo mi gradimo, dejansko nova država. Še več! To je država novega tipa. Kaj to pomeni, kakšna je vsebina te razlike, ki jo povdarja dejstvo da razlikujemo nov tip države? To dejstvo obsega prav vsa zgodovinska dognanja o državi, o njenem nastanku, njeni vsebini in njeni strukturi. Samo dve vrsti držav poznamo kot tipe države. Z drugim novim tipom nas je obogatila Sovjetska Zveza, obogatila nas je ruska Oktobrska revolucija, ki je postavila na dnevni red, na državni dnevni red vsa tista načela, katera so v dolgem zgodovinskem obdobju prodirala skozi staro zidovje raznih državnih oblik, dokler se ta zidovja niso začela rušiti od moči in svežine sil, ki so se vanja zaganjala.

Kaj je glavna razlika med novim in starim tipom države? Država starega tipa je bila predvsem namenjena sama sebi. Država starega tipa po svoji strukturi ni mogla biti namenjena množicam, ki so spadale v njeno območje, morala je nujno biti sredstvo vladajočih, sredstvo oblastnikov, sredstvo tistih, ki so jo rabili in katerim je taka oblast bila v korist. To je bila struktura take stare države, pa najsi je bila to monarhistična ali katera koli drugačna vrsta absolutistične oblike, parlamentarna ali ustavno parlamentarna ali še drugačne vrste. Vse te oblike kot enoten tip so imele po svoji strukturi tak značaj, da so svoje državljane nujno morale smatrati za sredstva, da so od državljanov morale zahtevati pokorščino v svojo svrha. Oblast vodilnih vrhovnih državnih organov je bila predvsem predstavnik moči tistih namenov odnosno tendenc, ki so se uresničevale izključno iz osebnih odnosno skupinskih sebičnih interesov.

Osnova take države z gospodarskega vidika je bila lastninska. In kakor je bila, vrhovno organizirana, tako je bil v popolnem skladu zakoniti odnos, da je bila njena gospodarska osnova neomejena lastnina. In to zakonito zvezo med vrhovnim vodstvom in med lastninsko osnovo je stara država z vso odločnostjo in odporom branila proti vsakemu napadu odnosno proti vsakemu rušenju. Ta značaj stare države in ta tip države prikazujem predvsem zaradi tega, da bi pokazal, da je graditev države novega tipa neobhodno nujna razvojna potreba in da mi vseh teh pridobitev, vseh načel, veljavnih tako za

individualno življenje kakor za življenje narodov in zvez narodov ne moremo v starem tipu države razviti, ne moremo takega zakonitega odnosa, kakor ga zahtevajo ta načela med seboj v stari državi, objeti. Osnove na katerih je država takega starega tipa stala in na katerih stoje še danes one države, v katerih se spremembe niso dogodile, so za naše razmere nesprejemljive. In principov, ki so nastali tako tekom borbe kakor že po prejšnjih stremljenjih naprednih ljudskih krogov in narodov, ni mogoče izoblikovati na drugačen način kakor pa v popolnoma iz temelja novoizgradeni državi.

Povdarjanje teh načel seveda ni šele zadeva zadnjega časa, temveč je zadeva že dolge dobe. Lahko rečemo, da bi morali smatrati za vsebino današnje naše politične stvarnosti približno celo XIX. stoletje od takrat, ko so principi svobode, demokracije, ekonomske in moralne vrednosti dela pričeli živeti v izredno živahnem idejnem obsegu in idejnem življenju, ko so se začeli spuščati v politično področje in končno na državno področje. Vse, karkoli se je vršilo okoli razvoja teh principov svobode, demokracije, enakopravnosti ter ekonomske in moralne vrednosti dela, je bilo tako obsežno, vsebinsko tako globoko in v borbi duhov za posamezna stališča, za raščiščenje, za napredek, za dokončno ugotovitev in za uspešno zaključitev tako močno, da nam ta vsebina idejnih državnih in političnih borb služi predvsem za dokaz, kako je stara država bila nesposobna vse to bogastvo napredka združiti v svoje okrilje, področje in okvir, in kako se je stara država le s trdovratnostjo in upornostjo postavila v naravnost nepomirljavo razmerje proti naprednim silam in proti napredujočemu razvoju teh načel.

Tudi ustavne reforme držav niso mogle zadostiti potrebam in zahtevam razvoja teh naprednih sil. Kjerkolj so te države v svojih ustavnih reformah sprejele nova načela so jih prej ali slej reakcionarne sile skušale izločiti. In nikdar ni prišlo do tega, da bi se bila kateri koli država reformirala tako, da bi bila res stabilizirala rezultate te naprednosti, temveč je nasprotno šla nazaj na svoje mesto in se odločno postavila v borbo z vsemi najkrutejšimi, najdoslednejšimi in najbolj strastnimi sredstvi proti uveljavljanju principov napredka. Zato se je dogodilo, da se je že v prvi svetovni vojni postavila odločitev: za ali proti stari državi. In končni izid prve svetovne vojne je bil porazen za one reakcionarne sile, ki so nameravale še ščititi stare države. Podrli se je carizem v Rusiji, podrlo se je cesarstvo v Nemčiji in podrlo se je cesarstvo v Avstroogrski. Skratka, stavba držav, ki so se smatrale za večne, za neporušljive, se je na mah razpadla, tako, da je to bilo presenečenje za vsakega, celo za tistega, ki je pričakoval od

razvoja naprednih sil najugodnejšega uspeha. In ko po prvi svetovni vojni ni uspelo obdržati teh starih držav v taki obliki, s to močjo kakor so jo imele preje, se je odločila reakcija, da fašizem postavi za zaščitnika države starega tipa. Tej stari državi je bilo jasno, da je postavljena pred odločilno borbo in pred končno odločitev. In priprava na to odločitev je razvoj fašizma, je doba, ki je vodila do druge svetovne vojne. Fašizem je pojem skrajnjega absolutizma, skrajnega imperia- lizma in s tem negacija svobode, negacija demokracije, nega- cija odgovornosti, načelo popolne samovolje, popolnega pre- ziranja katerih koli načel človečanskih odnosov, človeške oseb- nosti in družbe.

Prikazati sem hotel to zaradi tega, da bi nam bil razpad in zlom Jugoslavije iz tega razvoja z njegovimi posledicami jasnejši. To, kar se je zgodilo z Jugoslavijo, leži pred nami kot tista nujnost, ki je morala v tem razvoju napredujočih sil nastopiti in ki je morala izzvati pri našem narodu le novo od- ločilno borbo za uveljavljenje načel naprednosti, svobode, de- mokracije, enakopravnosti in ekonomske ter moralne vredno- sti dela, za doseg ciljev ki naj nam omogočijo samostojnost, neodvisnost v našem razvoju in v naši bodočnosti.

Jugoslavija je po prvi svetovni vojni postala združitev na- rodov, slovenskega, hrvatskega, srbskega naroda, ostala pa je glede svoje organizacije, glede svojih ciljev popoln tip stare države. V stari Jugoslaviji so ostale iste stranke, kakor so bile prej v razdeljenih naših pokrajinah. Iste stranke v Sloveniji, iste stranke na Hrvaškem, iste stranke v Srbiji in zgodilo se je zaradi tega, da te stranke niso mogle uveljaviti odnosno izvesti nalog, ki so jim bile po naravi stvari, po dogodkih, po nastalem političnem stanju namenjene. To je dovedlo do tega, da so bile vse zasnove v političnem življenju, vse zasnove v državnem življenju napačne, zmotne, v kolikor niso bile še po- sebej namenjene posebnim sebičnim gospodarskim in drugač- nim namenom. Prišlo je do tega, da so morale stranke svojo vlogo enostavno opustiti in da je nastalo to kar sem omenil v začetku. Vrnilo se je stanje spet na tisto svojo težiščno točko, to je k absolutističnemu vodstvu države, ki je ustrezalo staremu tipu države, ki ga je Jugoslavija prevzela kot mo- narija. Po strankarskih režimih so nastale diktature, ki so nujno morale voditi tja, kamor je vodila splošna smer — k fašizmu. In kakor je fašizem obvladal vse področje Evrope okoli Jugoslavije, tako so seveda tudi zakonito nujno izginile vse tiste navidezno samostojne države, države starega tipa in se spremenile v države popolnoma podložne fašizmu. Kaj naj to pove za naš primer? Kaj naj nam razloži dejstvo, da de- jansko gradimo nov tip države? To naj nam pojasni, da je

vloga stare države prav na primeru Jugoslavije postala nemogoča, postala nesodobna, neuporabljiva, da moramo nujno graditi novo državo. Za nas je gotovo v tem primeru velika sreča, da se je tak tip države že pojavil v Evropi, da je Sovjetska Zveza dejansko na dosedanjem demokratskem tipu izvedla strukturo prave demokratske države. Skušnjo, ki jih je že doživela, lahko porabimo za svoj primer, za svojo svrho.

Načela, na katerih mora biti zgrajena demokratična država, so med seboj v takem odnosu, da drugo bez drugega ne morejo izvršiti svoje vloge, odnosno ne morejo ekzistirati kot dejanska osnova in pogoj države. Brez principa narodne samostojnosti, brez samoodločbe narodov ne more biti izveden demokratični princip. Oba principa nujna zahtevata, da so kolektivji v vsem svojem svojstvu, v vseh njihovih življenskih udejstvovanjih v skladu z individualno svobodo in svobodo kakršna mora biti čuvana in zaščitenca za celoto, za kolektiv. Stega v skladu in temu prilagoden ekonomski in moralni karakter dela šele tvori v svojem sestavu dejansko demokratično državo. Šele na takij povezanosti načel more ekzistirati in se ohraniti demokratična država. Zato se to, kar mi delamo, graditev novega tipa države, nove Jugoslavije na dosledno demokratičnem načelu, vrši po zakoniti nujnosti razvoja. To delo moramo vršiti zaradi tega, ker je to načelo z zmago, ki so jo dosegle zavezničke sile, predvsem z zmago Sovjetske Zveze in Rdeče armade, dejansko postalo vsebina te zmage in je ta zmaga dejansko postavila ta načela v njih trajno veljavnost in vrednost. Ni govora, da bi bili mogli graditi demokratično državo z vso to vsebino in z vsemi temi osnovami, če ne bi bila Sovjetska Zveza dosegla tako odločilne in tako učinkovite zmage.

In za nas bi bila seveda ta naloga neizvedljiva, ne bi se je bili mogli niti lotiti, če se naši narodi ne bi bili takoj po zlomu Jugoslavije z svojo lastno silo, z zavestjo nujnega odpora in z zavestjo, da samo z lastno silo in z lastno borbo dosežejo in zajamčijo principe demokracije in svoje enakopravnosti, utemeljili svojega bratstva in edinstva in s tako borbo prišli do možnosti graditi ta novi tip države. Dosegli smo s tem to velikansko prednost, da smo danes drugi v svetu, ki gradimo državo na dosledno demokratičnem principu.

V načrtu Ustave bo brez dvoma zbudilo največjo pozornost ekonomsko vprašanje. To vprašanje se na prvi pogled zdi, kakor da je velika novost. Vendar bliže pogledano v razvoj vidimo, da se je že dolgo časa, ves čas razvoja tega načela morala privatna lastnina umikati s svoje absolutne veljavnosti in da so morali interesentij te privatne lastnine spoznati da je daleč preko lastnine močnejši ekonomski element,

delo, ki nima samo značaja ekonomskega učinka, ekonomske produkcije, ki ima na drugi strani tudi izrazito moralni značaj, značaj, ki ocenjuje in predočuje vrednost, višino in zavedno odgovornost poedinca. Zato ni čudno, je v zvezi in ima v svojo zakonito nujnost, da mora prav na ekonomskem polju nastati tako razmerje ki odgovarja današnjem stanju razvoja na ekonomskem področju. Delu mora biti odmerjeno in priznано tako mesto, kakor mu po njegovi prednosti dejansko pripada. Zato mora biti vprašanje predvsem vseh delavcev in demokratskih množic, urejeno tako kakor to zaslužijo po svojem družabnem sestavu. V ustavnem načrtu ne samo da ni ničesar zgrešenega, nasprotno, v ustavnem načrtu je to razmerje tako trezno in tako skladno odrejeno, da popolnoma odgovarja današnjemu stvarnemu stanju in popolnoma ustreza skladnosti načel, na katerih se gradi naša nova demokratična država.

V posameznih odnosih so se morale nujno izbrisati razlike tako med poedinci kakor tudi med narodnimi skupinami. Zato je oblika republike, oblika federacije, oblika demokratične ureditve edina možna oblika, ki mora zadovoljiti zahteve, potrebe in razvojno stanje, kakršno je nastalo tekom borbe do današnjih dni in kakršno je prišlo do svojega posebnega uspeha prav z tako odločno zmago. Suverenost narodov mora biti samo na ta način tako urejena, da je na eni strani omogočen sloboden razvoj narodov, a z druge strani, da je njihova skupnost tako prilagojena narodnostni svobodi, da z ene strani ščiti svobodo naroda, z druge strani pa mu pomaga v njegovom razvoju.

Poseben rezultat tega razvoja je gotovo ljudska oblast. Popolnoma je izključeno, da bi mogla biti demokratična država urejena tako, da bi obdržala stari uradniški ustroj. Udeležba v državnem življenju, izvajanje zakonov, izvajanje državnega reda, prav to je ta nova posebnost, je tisto, kar mora biti v demokratični državi uvedeno, kar mora postati zakoniti red, če naj dejansko ohrani država svoj pravi demokratični značaj. Suverenost naroda v starem tipu države sploh ni bila mogoča. Ta suverenost naroda se očrtava v vseh odnosih od narodnih odborov pa do Narodne skupščine. In v tem sistemu je jamstvo tako za zakonitost kakor tudi za odgovornost državnih organov. Ta poseben značaj, kakršnega seveda stara država ni mogla doseči, je v toliko značilnejši in tudi toliko koristnejši, ker bo že sam ta sistem izključeval možnost zlorabe državne sile, ki ne bi bila v interesu celote. Še prav posebno se ta suverenost izraža v odgovornosti, ki se z demokratičnim državnim redom ustanavlja in raste v takem državnem redu, ki je dosledno izveden na demokratičnem princi-

pu. To, da je izvor vsega državnega reda najosnovnejša pravica, volilna pravica, slehernega odgovornega državljana, v tem je tudi izvor te odgovornosti, ki se razteza vse od spodaj pa preko vrhovnega organa oblasti v državi brez posebnih zakonitih predpisov. Takega načina odgovornosti v starem tipu države absolutno ni bilo mogoče doseči, ker je bil vrhovni princip, ki je bil tu ali tam omiljen, in ki je povzročil neprestano borbo, je samovolja. Še nekaj bi hotel omeniti v zvezi s starim tipom države. Kakor je stara država bila izgrajena kot močan faktor, na videz nerazrušljiv faktor, mi vidimo, da je bila ta država neprestano v krizi, da se je neprestano borila za svoj obstoj. Izviralo je to iz tega, ker je bila oblast, vrhovna oblast razdeljena, in so se vrhovi oblasti neprestano borili in tekmovali za večjo oblast med seboj. S tem je nastala nestalnost in zato je razumljiva tudi velikanska ovira naprednih načel, duhovnih in snovnih sil poedinca in narodov.

Demokratični tip države ustvarja tudi poseben odnos do politike. Dočim je stari tip države postajal torišče politike, tako, da se je izkoriščala moč države v politične namene in v dosego posameznih interesov, bodisi klik, bodisi poedincev, skupin, bodisi strank, pa danes tako stanje, tako zlorabljanje ni več mogoče. Če se pa hoče obdržati demokratični tip države, potem se mora tudi ustvariti tak politični organizem, ki bo demokratičen tip države dejansko tudi vzdrževal in branil pred vsemi tendencami, predvsem pred tendencami reakcije, kateri interesov tak demokratičen tip države ne more zadovoljiti.

Hotel bi iz razlogov, ki sem jih v početku omenil, pokazati še na nujno konsekvenco, ki izvira iz takega razvojnega stanja, pokazati na nujnost ločitve cerkve od države in na nujnost ločitve šole od cerkve. Cerkev, zlasti katoliška cerkev, ni nikjer šla po poti razvoja bodisi v svoji organizaciji, bodisi po svojih duhovnih ciljih, da bi dejansko mogla ustrezati zahtevam vzgojnega in duhovnega življenja kakor odgovarja stremljenju današnjega človeka. Cerkveni, vodilni organi, posamezni predstavniki cerkva niso smatrali za potrebno, da ustrezajo razvojnim potrebam naših narodov, razvojnim potrebam sodobnega človeka in zato se je moralo nujno zgoditi, da se je v pastirskem pismu, ki je splošno znano, postavilo vodstvo katoliške cerkve na stališče proti državi, proti onemu razvoju, ki ga cerkev ne odobrava.

Katoliška cerkev je v tem pogledu ostala na svojem znanim stališču in zaradi tega stališča je bilo nujno potrebno, da se zaradi napetosti in konfliktov, ki bi nastali zaradi takega stališča cerkve, določi v načrtu Ustave, da se to razmerje ustani, kakor to odgovarja razvojni stopnji, to je tako, da se državno življenje razvija brez ovir od strani cerkve. Zato sma-

tram, da je ta določitev načrta Ustave smotrena in utemeljena prav objektivno z obzirom na stališče, ki ga je cerkev zavzela napram državi in napram federaciji v Jugoslaviji.

Končno bi hotel poudariti samo še to. Ustavni načrt ima za slovenski narod izredno zadostljiv pomen. Slovenski narod je takoj po okupaciji organiziral svoj odpor, svojo politično organizacijo Osvobodilno fronto, in v svojem programu je Osvobodilna fronta postavila prav ta načela, katera danes uveljavlja načrt Ustave.

Svoboda slovenskega naroda, združitev slovenskega naroda v vseh njegovih pokrajinah, sloga in enakost z vsemi narodi Jugoslavije, povezanost vseh slovanskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda, dosledna demokracija suverena pravica slovenskega naroda da odloča o svojih zadevah sam. Za te cilje, za ta načela je šel slovenski narod v borbo z nepopustljivo vstrajnostjo rame ob rami z vsemi narodi Jugoslavije in doživel zmago, ki mu je prinesla popolno zadovoljitev njegovih ciljev. Slovenski narod se zaveda, da bo samo ob zadovoljivosti teh ciljev njegova bodočnost dejansko svobodna, da gre po poti velikega bodočega razvoja. Slovenski narod bo v polni meri razumel, da je samo tak državni red, kakršnega ustvarja ta načrt Ustave res jamstvo za obstanek, za obrambo močne enotne demokratične zvezne Republike Jugoslavije. Izjavljam, da bom glasoval za predloženi ustavni načrt v načelu. (Aplauz).

Претседник: Реч има Јоза Миљивојевић.

Јоза Миљивојевић: Другови и gospodo narodni zastupnici, govorit ću u ime Hrvatske republikanske seljačke stranke u ovoj načelnoj debati o predloženom nacrtu Ustava. Odmah izjavljujem da mi taj nacrt svesrdno pozdravljamo. Poznato je da je Hrvatska republikanska seljačka stranka za života Stjepana Radića kod stvaranja bivše Jugoslavije godine 1918 za temeljna načela svog programa imala: federativno uređenje države Jugoslavije, republikanski oblik države, načelo ravnopravnosti svih naroda u Jugoslaviji i njihovih suverenih narodnih republika.

Te temeljne programatske ciljeve Hrvatska republikanska seljačka stranka nije mogla ostvariti u bivšoj Jugoslaviji. Hrvatski seljački narod u Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci vodio je za te ciljeve tešku i upornu borbu u staroj Jugoslaviji ali bez rezultata.

Istom u Narodnooslobodilačkom ratu, kada su se osnovne snage naših naroda, radni narod grada i sela, našli na zajedničkom poslu borbe protiv okupatora i njegovih slugu, izdani od bivših vlastodržaca i svojih građanskih političkih vrhova,

ostvario se i skovao u borbi čvrst savez radnog naroda sela i grada, i to kod svih naših naroda, pa tako i naroda Hrvatske.

Činjenica je, da su nikli kod svih naših naroda narodno-oslobodilački pokreti i da su se svi slili u jedinstveni Narodno-oslobodilački pokret, bez prethodnog sporazuma o ravnopravnosti i drugim garancijama sloboda. Za vrijeme same teške Narodnooslobodilačke borbe, istom u Jajcu na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 29-XI-1943 godine, našli su se predstavnici naših borbenih naroda, da slobodno, pravom samoodređenja stvore historiske odluke za koje su se litali oružja, na koje su stekli pravo svojom zajedničkom teškom borbom. I one su odluke donešene u cilju da se uspjesi jednog slavnog razdoblja borbe učvrste i da budu podloga daljeg uspješnog vođenja Oslobodilačkog rata i izgradnje nove prave narodne države Jugoslavije na federativnom i republikanskom principu.

Tako je nova narodna država Jugoslavija dalje izgrađivana u ratu, a i nakon oslobodenja cijele naše zemlje, a izborima od 11-XI- o. g. i aktom proglašenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije 29-XI o. g. u Ustavotvornoj skupštini definitivno ozakonjena ogromnom većinom naših naroda.

Novim Ustavom, na kojem sada radimo i kojeg imamo sada da donesemo, moramo ozakoniti u temelje naše nove državne zajednice sve osnovne tekovine naše velike narodne Oslobodilačke borbe, po pitanjima našeg državnog, nacionalnog, društvenog, ekonomskog i socijalnog života, koje su temelje i osnove naši narodi izvojevali zajedničkim žrtvama u teškoj borbi, isprobali ih i sam narod ih već koristi i sprovodi.

U ovaj nacrt, koji imademo pred nama, položene su sve te osnovne tekovine, kao temelji naše nove stvarnosti, a koje su tekovine, i ostvarenje i ispunjenje i našeg osnovnog programa Hrvatske republikanske seljačke stranke.

Uz federativno uređenje države, uz republikanski oblik države, uz ravnopravnost svih naših naroda po svojim narodnim republikama, čime je osnovno riješen i državnopravni suveren položaj Republike Hrvatske, kao i ostalih narodnih republika, — historiski je ostvaren, što ovdje naročito podvlačim, za hrvatski seljački radni narod, (a tako i radni seljački narod ostalih narodnih republika), najviši cilj našeg programa Hrvatske republikanske seljačke stranke i naših težnji, da je nova Federativna Narodna Republika Jugoslavija po svojoj osnovi i socijalnoj sadržini — seljačko-radnička država. Država onih osnovnih borbenih snaga, koje su svu težinu Narodnooslobodilačkog rata nosile na svojim leđima, tj. one ogromne većine naših naroda, radnog naroda sela i grada s nekapitalističkom osnovicom tj. sa neizrabljivačkom osnovicom,

koji hoće i izgrađuju sebi bolji i socijalniji život, život neizrabljivanja čovjeka po čovjeku.

Program Hrvatske republikanske stranke o čovječnosti i socijalnoj pravdi dosada izrabljivanih i ekonomski ugnjetavanih seljačkih masa u punom je ostvarenju, a zasade o tome, u predloženom nacrtu Ustava, daju sve garancije za taj svijetli i progresivni razvoj: tako u ustanovama Glave II — o narodnoj vlasti — (čl. 6, 7 i 8 nacрта), Glave III — o osnovnim pravima naroda i narodnih republika — (čl. 9—13) te Glave IV — o društveno-ekonomskom uređenju — (čl. 14—43), kao i u drugom dijelu nacрта Ustava, o državnom uređenju te prvenstveno seljačko-radničke tekovine.

Tako osnovne tekovine naše velike Narodnooslobodilačke borbe: bratstvo i jedinstvo naših naroda, i u borbi skovan savez seljaka i radnika, tj. savez radnog naroda sela i grada svih naših naroda, — dolaze do punog, osnovnog i bitnog izražaja u predloženom nacrtu Ustava. Stoga izjavljujem da ću, zajedno sa drugom Frane Frolom, kao član Hrvatske republikanske seljačke stranke, u ovom Odboru glasati u pačelu za prihvāt predloženog nacрта. (Aplauz).

Претседник: Господо народни посланици, имамо још два пријављена говорника а расположење је да се седница прекине. Молим другове народне посланике који желе да говоре да се овде запишу ради рационализације.

Завршујем данашњу седницу, с тим да сутра тачно у 4 сата после подне почнемо нашу нову седницу.

(Седница је закључена у 19.30 часова).

Peta sednica

(14 decembra 1945 godine)

Početak u 16,30 časova.

Pretsedavao potpredsednik **Frane Frol**.

Potpredsednik: Otvaram petu sjednicu Ustavotvornog odbora. Pre prelaza na dnevni red molim druga sekretara Bakića da pročita zapisnik prošle sjednice.

Sekretar Mitar Bakić čita zapisnik četvrte sednice od 13. decembra 1945 godine.

Potpredsednik: Da li ima ko od drugova kakvu primjedbu na zapisnik? (Nema). Konstatujem da nema primjedaba. Zapisnik se ovjerava.

Pre prelaza na dnevni red molim sekretara da izvrši prozivku narodnih poslanika — članova Odbora.

Sekretar vrši prozivku narodnih poslanika — članova Ustavotvornog odbora.

Potpredsednik: Konstatujem da ima dovoljno prisutnih članova Odbora. Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak pretresa u načelu nacrtā Ustava. Ima riječ d-r Pavle Gregorić.

D-r Pavle Gregorić: Drugovi narodni poslanici, prije nego što bih rekao nekoliko riječi, ja mislim da treba da se složimo u tome da moramo biti što kraći da bismo mogli danas da završimo našu raspravu u načelu, jer je drugi dom debatu već završio. Ja moram u početku da kažem da neću praviti nikakvu naučnu analizu Ustava, budući da je ona već dosta data. Ja ću napraviti nekoliko praktičnih konstatacija iz kojih proizlazi da ovaj dom treba da primi ovaj nacrt Ustava.

Vj znate, drugovi, da su naši narodi, kako hrvatski narod tako i srpski narod u Hrvatskoj, polazeći u borbu, imali za osnovni cilj da istjeraju neprijatelje iz zemlje i da unište njihove domaće saveznike i domaćeg neprijatelja. Ali vrlo brzo su naši narodi u čitavoj Jugoslaviji došli do saznanja da istjerati neprijatelje iz zemlje i uništiti njihove domaće

pomagače, a ne učiniti ništa drugo za bolje docnije uređenje države, ne bi značilo ništa, jer bi za nekoliko godina docnije opet imali ponovne nasrtaje fašizma, što bi onemogućilo srećan život narodima Jugoslavije.

Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj došli su do saznanja da samo zajednički život svih naroda Jugoslavije može garantovati svakom od naših naroda slobodu, bratstvo, jedinstvo i ravnopravnost Srba i Hrvata. To je bilo prvo saznanje naših naroda kad su oni pošli u borbu. Tokom same borbe narod je sve više i više dolazio do saznanja da nije dosta ni to, nego da narod treba da izgradi svoju narodnu vlast, da uzme vlast u svoje ruke da bi ostvario svoje ciljeve i punu slobodu. Osim ravnopravnosti, osim saznanja da narodi Jugoslavije moraju biti povezani zajedno u jednoj državi da bi mogli izgraditi nezavisnu državu i prema tome slobodu, narod je došao i do saznanja da državu treba da osniva na demokratskim principima. Sva ta demokratska načela koja su bila istaknuta u toku Narodnooslobodilačke borbe bila su posle utvrđena na Drugom zasjedanju AVNOJ-a i na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a u Hrvatskoj. Prema tome, pitanje primanja ili neprimanja Ustava u načelu sa strane hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj jeste pitanje podudaranja ili nepodudaranja odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, odnosno Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, sa osnovnim načelima ovog Ustava.

Ja bih htjeo samo nešto spomenuti. Prelazeći preko glava i članova: 1, 6, 14, 20, 21 itd. koji govore o Federativnoj Jugoslaviji, o narodnoj vlasti, o pravima naroda, o društvenom, socijalnom i ekonomskom uređenju, vidi se da su zaista ova načela koja su istaknuta u pojedinim članovima Ustava u podudarnosti sa načelima koja je narod postavio za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe, a koja je poslije fiksirao na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, a u Hrvatskoj na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a. Pita se: da li načela istaknuta u nacrtu Ustava odgovaraju interesima naših naroda i težnjama koje su izražene u tekovinama Narodnooslobodilačke borbe? Zaista, načela koja su istaknuta u pojedinim glavama nacrta Ustava odgovaraju težnjama svih slojeva naših naroda Jugoslavije. U prvom redu ona zadovoljavaju težnje i potrebe ogromne većine seljaštva, što se vidi iz člana 19; drugo, težnje radništva, što se vidi iz članova 14, 15 i 20; zatim, član 24 koji govori o ravnopravnosti žena. Zatim ostale demokratske principe: sloboda savjesti, koja je načelno fiksirana u članu 25. Prema tome, kad pređemo po tačkama čitav taj Ustav, kad pogledamo osnovna načela koja su istaknuta u Ustavu, koja govore i o državnim, i političkim, i socijalno-ekonomskim problemima, onda vidimo da zaista ta načela garantuju slobodu svim narodima, blagosta-

nje i punu demokratiju ogromnoj većini svih naroda u Jugoslaviji.

Kome ne odgovaraju načela koja su istaknuta u Ustavu? Ne odgovaraju u prvom redu krupnim zemljoposjednicima, zatim finansiskim magnatima, jednom dijelu visokog klera, špekulantima i ostalim protunarodnim elementima koji nemaju sa interesima naroda ničega zajedničkog.

Ja mislim, drugovi i gospodo narodni poslanici, da ovaj Ustav treba primiti u načelu zato, jer on ostvaruje takav državni, politički i socijalno-ekonomski sistem koji odgovara željama, čežnjama i potrebama ogromne većine naroda u Jugoslaviji pa, prema tome, i hrvatskog naroda i srpskog naroda u Hrvatskoj. On odgovara ciljevima koji su istaknuti u Narodnooslobodilačkoj borbi, dakle, ciljevima i načelima koja su ušla kao kamen temeljac u političko-socijalni sistem koji je upravo u Hrvatskoj, koja je imala sreću da je imala tri godine dosta veliku teritoriju oslobođenu, došao do izražaja i počeo se izgrađivati za ove dvije i po godine. Ovaj nacrt Ustava, kako je iznesen, treba da se primi u načelu zato, jer on garantuje punu slobodu i ravnopravnost svima narodima Jugoslavije. Taj Ustav koji je ovde iznesen u nacrtu treba da se primi u načelu, jer omogućuje pun razvoj svih pozitivnih narodnih snaga na putu ka izgradnji jedne snažne i moćne Jugoslavije. Stoga ja predlažem da primimo ovaj nacrt Ustava u načelu onako kako je iznesen. (Aplauz).

Potpredsednik: Reč ima narodni poslanik drug Murad Šećeragić.

Мурад Шећерагић: Другови народни посланици, nacрт Устава који је поднет, о коме се дискутује у начелу, јесте плод дугогодишње борбе наше напредне омладине, јесте чедо четворогодишње крваве борбе са варварским окупатором и његовим слугама. Он је највећа гаранција великих тековина Ослободилачког рата, гаранција најсветијих људских права, он штити личну имовину, вјерске и националне слободе а нарочито овај члан о одвајању цркве, вјере од државе, то је један крупан догађај у историји наших народа. Тиме се отклања ове што је штетно утицало на прогресиван развитак наше друштвене заједнице. Ова реформа је неопходно потребна ради нашег друштвеног и вјерског поретка. То је још један драгоцен прилог у учвршћавању братства и јединства наших народа. Тиме се заштићује и сама вјера од штетних утицаја политичких реакционара и демагошких клика, које су у прошлости израбљивале вјеру у своје политичке сврхе шићарлука.

Ја ћу изнијети један карактеристичан случај приликом избора, мислим 1922 год., кад је Спахова „Правда“ писала

да је исламска вјера у опасности. Тада су новинари интервјуисали тадашњег реис ул улему Цемалудина Чаушевића, који је одговорио да није вјера у опасности него, можда, неки мандат Спахов. А д-р Мехмед Спахо се доцније светио Чаушевићу, јер, кад му се пружила прилика, користећи се својим положајем у влади, он је у Уставу исламске вјерске заједнице прогурио параграф да за реис ул улему не може бити изабран човек каји има 64 године, а пошто је Чаушевић имао 64 године, то му је био онемогућен избор за реис ул улему. Овај борац Чаушевић, када је био реис ул улема, није дозвољавао да му се у вјерске послове мијешају поједини политичари и да својим положајем искоришћују вјерске масе. Он је био присиљен да дође код тадашњег краља Александра и да му се пожали на поједине ministre. Тада га је краљ питао је ли био код министра Сршкића, а Чаушевић му је одговорио да је био, али шта је вајде кад он лаже. Питао га је затим је ли био код претсједника владе Петра Жижковића, а он му је одговорио да је био, али да исто тако не помаже, јер је и он исто такав, додајући да он не може бити реис ул улема. А ако Сршкић хоће да управља вјерским пословима, онда нека метне чалму на главу, па нека он буде реис ул улема. И тако је морао да да оставку, пошто није нашао заштите ни код краља Александра. Он се је увек одликовао и показао да је доста достојан онога положаја који је заузимао.

Друг Кардељ у свом експозеу подвукао је да је велики дио високих функционера католичког клера активно сарађивао са окупатором. Сви професионални и конфесионални реакционари, како у земљи тако и ван земље, су удружени, јер болују од заједничке прљаве болести. Зато није усамљен случај католичког високог свештенства у издајству. Било је случајева и код извјесног броја муслиманског високог свештенства да су се огрешили о свој високи позив и о свој народ и отаџбину, злоупотребивши свој високи положај, служећи окупатору и његовим slugама. Ја ћу измијети прљаву улогу муслиманског високог свештеничког кадра са реис ул улемом Фехим Спахом на челу, заребачким имамом Исметом Муфтићем, Х. Акифом, усташким муфтијом и другима, који су, служећи окупатору и усташком поглавнику, злогласном Павелићу, вршили злочине и према вјери, и према народу, и према отаџбини, па су отишли толико далеко у својим злочинима, да су позвали великог кортеша, Хитлеровог и Мусолинијевог агента, палестинског муфтију Ел Хусеина како би издаја била већа и према вјери, и народу, и отаџбини. Они су са злогласним палестинским муфтијом парадирали широм Босне и обма-

њивали лаковерне муслиманске масе које су од тога имале велику штету. Ови вјерски функционери нису извршили своју вјерску и човечанску дужност и ниједном приликом нигде се није чуо њихов протест због великих зверстава и покоља, пљачки и прогона наших народа а нарочито Срба и Муслимана.

Ја ћу, другога, изнијети један светао примјер из 1914 године приликом атентата на аустриског престолонаследника Фердинанда. Кад је тај атентат извршен, настали су велики прогони, вјешања и уништавања Срба и њихове имовине дуж Босне и Херцеговине и тада је Сакиб Коркут у новинама „Мизбаху“ упозорио муслимане на човјечанске дужности, да се не би огрешили о своју браћу Србе. Том приликом је Саркотић наредио да се због тога затвори Коркут. Тада је Чаушевић обукао свечано рухо и отишао Саркотићу и рекао му да је то учињено са његовим знањем и, ако је он ухапсио Коркута, онда он пристаје да он иде у затвор, јер је његова кривица. Вршећи своју дужност човјечанску он је упутио свима подручним му вјерским установама један распис да се не би ниједан муслиман огријешо о имовину и личност браће Срба, јер то ислам забрањује и каже да су они браћа, и да их не би окупатор навео да то учине, а ако то учине, онда ће учинити велики grijех према браћи и према отаџбини.

Друг Кардељ у своје експозеу подвукао је да одвајање цркве од државе не значи да вјерска заједница не може имати материјалну потпору од државе и да ће то зависити од саме цркве и руководећих људи цркве. То је логично и то је праведно. Пропис нацрта овог Устава регистровао је велике тековине Народноослободилачке борбе, а то је најзначајнији документ у историји наших народа, то је тапија Федеративне Народне Републике Југославије.

Зато ћу ја са задовољством, гласати у начелу за овај Устав.

Потпретседник: Има ријеч Душан Васиљевић.

Душан Васиљевић: Узимајући ријеч да говорим о нацрту Устава, који је предмет данашње наше расправе, ја ћу поновити ријечи друга Симише Станковића и рећи да говорим у своје име и као убеђени присталица Народног фронта. Приликом спомињања Народног фронта ја мислим да је потребно истаћи улогу коју је Фронт играо у самом рату и после рата у свим припремним мјерама и у остваривању овога нацрта и свега онога што са Уставом стоји у вези.

Фронт као творевина толико је од важности за дана-

шње вријеме, да би његов нестанак могао значити оно несрећно цијепање које је постојало у странкама у бившој Југославији. И један од недостатака у прошлој Југославији и један од узрочника невоља састоји се баш у томе што ондашњи политички људи нијесу успјели да остваре једну основу једне националне политике изван које би свака странка, радећи противно, извршила гријех према држави. И једна од тековина Народноослободилачке борбе састоји се у том стварању Фронта. И кад министар друг Кардељ каже да је овај Устав изграђиван у Народноослободилачкој борби, онда треба узети и Фронт који је у исто вријеме корелат те борбе. И заиста, Фронт је извршио ову улогу у толикој мјери, да смо могли поћи на изборе у пуној свијести да су наши бирачи, да су најшире масе о основи овога Устава биле тачно обавијештене. Оне нису доктринарно расправљале тај Устав, али су знале једно: да нема враћања на старо. То је полазна тачка која се ставља у дужност свима онима који су рефлектирали на повјерење народа. Нема враћања на старо, то се вероватно провело у свима федералним јединицама наше Федеративне Народне Републике Југославије и морало се спровести, јер свако враћање на старо значило би враћање старих зала која су нас довела до слема и због којих смо поднијели крваву борбу. У овом дому потребно је нагласити то, јер мислим да је састав овога дома такав, а и Фронт је такав, да је наша дужност да се међусобно обавијештавамо о гледиштима и схватањима појединих народа у нашим републикама баш по овим основним питањима. Ову улогу коју је Фронт извршио, извршио је у пуној мјери у Босни и Херцеговини. И ја, кад говорим о томе, ја не говорим то као своје мишљење, него говорим као мишљење највећег дијела нашег народа и мишљење нашег просјечног човјека.

Наш народ Босне и Херцеговине у овој борби се препородио толико, прекалио толико и стекао толико искуства, колико га није стекао ни за вријеме прошле Југославије, ни за вријеме аустро-угарског господства, да је он данас у основним питањима један, иако се дијели на муслимане, иако се дијели на православне Србе, иако се дијели на католике Хрвате. Да је он могао до тога степена развити своје сазнање, заслуга је колико нашега човјека из тешке борбе и невоља које је поднио, толико, по моме мишљењу, и заслуга вођства из Народноослободилачке борбе и ауторитета који је постављен у Народној фронту, ауторитета Комунистичке партије Југославије. Кад ово кажем, ја не говорим то као партиски човек, јер ја не могу казати

да сам комуниста, не зато што не бих то желело, него зато што немам оних добрих својстава која сам могао запазити у Комунистичкој странци и у људима који су у тој странци у борби сарађивали као авангарда на челу са нашим вођом, маршалом Титом.

Ако погледамо у чему се састоји утицај Комунистичке странке Југославије на наше јавно мишљење, на мишљење народа у Босни и Херцеговини, онда ћемо видети нешто што ми досада нисмо имали, а то је да смо се ми за вријеме рата, а под вођством све странке, ослободили многих предрасуда и многих заблуда, које су раздирале наш општенародни живот. Дотада су нас угњетачи делили, тлачили и изабљивали. Комунистичка странка, посматрана са те стране, не само од ње саме него и од нашег народа, има извјесна својства која друге странке немају. Ова прво није ексклузивна и нацрт овога Устава не показује апсолутно никакве тенденције комунизма као једне странке. Он показује тенденције једне друштвене класе и једне друштвене снаге, која иде за тим да цијелом народу без разлике буде добро и да се са ослобођењем од непријатеља ослобађа рђавштине и да се потпуно припрема за један бољи и љепши живот у будућности. Друго, ова је странка показала необичну храброст, коју друге странке у моменту слома бивше Југославије нису имале. Треће, ова је странка показала необичну пожртвованост и алтруизам. Четврто, ова је странка показала једну необично велику конструктивну снагу. Саставити у оној Југославији коју су раздирали секташки односи, саставити борце, спремити их за борбу и довести до побједе и осигурати у миру тековине побједе, — ја мислим да је то највећа конструктивност што се може замислити. Она то није показала само ријечима, није показала обичном борбом, него је показала у рату и последије рата својим радом.

Кад Буро Салај захтијева од синдиката и од фабричких радника да иду у Срем и да беру кукуруз за Босну и Херцеговину, онда је то заиста један посао који не спада у посао професионалних радника, али то је осјетио цио народ да прво треба народ исхранити, па да се он може оспособити за одбрану земље. Зато у Босни и Херцеговини постоји једна пословица, једна пословица узречица: „Ако и нисам комуниста, ја сам за комунисте“. Кад то каже наш човјек, он тачно каже своје становиште према Комунистичкој странци. То значи: „Ако имам да бирам између странака које ће ме водити, онда ћу да бирам Комунистичку партију Југославије“.

Ето, у томе лежи снага овог Устава. И ја са те стране

имам да кажем да ћемо се ми једино бринути о теме, не да ли је Устав добар, него о моралној вриједности људи који су Устав донијели и партија које се налазе у Фронту. Било је говора о становишту које треба заузети о овом Уставу, али су се та становишта одређивала са гледишта странака и тражиле су се додирне тачке, То је врло лепо. И ја зато без резерве гласам за овај предлог Устава. (Аплауз),

Потпредседник: Реч има народни посланик Франце Лубеј.

France Lubej: Tovariši poslanci delovnega ljudstva Republike Jugoslavije, k predloženem ustavnem predlogu bom govoril kot poslanec ljudstva Slovenije, združenega v Osvobodilni fronti slovenskega naroda in Ljudski fronti Jugoslavije. Govoril bom v svojem imenu in imenu tistega slovenskega ljudstva, ki mu danes če ni дано да би могли njih svobodno izvoljeni predstavniki svobodno govoriti v tem domu. Kričal bom o Ustavi v imenu ljudstva Trsta, Primorske in Koroške, ki se je borilo proti fašizmu, zmagalo z nami vred, pa mu vojaška uprava zaveznikov še vedno odreka pravico samoodločbe, odreka svečano proklamirano pravico Atlantske karte in Krimskega dogovora, odreka očevidno zato, da bi tamošnji zmagovalci in fašistički premaganci s pomočjo zločinskega gnoja, ki je pribežal tja pred sodbo pravice, pridobili na času in v drevovju na križ pribitega ljudstva zamorili njegovo trdno odločitev, v kateri je med borbo proti fašizmu izreklo svojo dobro premišljeno besedo in reklo pred vsem svetom, vpricho zavežniških tankov da hoče biti po tej vojni končno tudi ono svobodno in združeno z brati v Titovi Jugoslaviji.

Govoril bom za ustavni načrt, ker je ta Ustava sad borca za svobodo, ker je samo ta Ustava slika bojišča, volja zmagovitega ljudstva, napotilo za delo v bodočnosti, ker ga je predložila Titova vlada, ki ima popolno zaupanje Ustavodajne skupščine, ker je Tito povedel ljudstvo Jugoslavije skozi borbo v zmago in ga bo pod novo Ustavo peljal na čelu svoje vlade skozi trdo delo v boljše življenje. Govoril bom za Ustavo kljub temu, da je to edini načrt in ne bom čakal, če bi moral še kdo v dveh prihodnjih dneh predložiti kak drug načrt Ustave. Govoril bom v zavesti da bi po stanju stvari v Jugoslaviji bil vsak drug načrt samo nedemokratičen, protiljudski. Daje se spremeniti in prestaviti besede, kakor skala trdno pa stojijo načela, osnova, vsebina. Ta pa se po prestanem trpljenju v Jugoslaviji in pri dveh milijonih padlih borcev ne dajo več spremeniti, prav tako, kakor se zmaga ljudstva nad

fašizmom in skrito reakcijo ne da spremeniti v njegov poraz. Doba čudežev je minila.

Ko stojim v tem domu med tovariši poslanci, da kot izvoljeni poslanec v Domu narodov, poslanec malega slovenskega naroda dam svojo izjavo o predloženi Ustavi, moram reči, da sem nemalo razburjen. Razburjen zaradi zgodovinskega trenutka, pričakovanega od vseh velikih slovenskih pokoljenj stoletja nazaj. Zavedam se, da me vidijo Črtomirovi vojščaki, da me slišijo Prešeren, Levstik, Cankar, Ta ura mi nalaga dolžnost, da svojo izjavo povežem preteklost vsega slovenskega ljudstva kot dokaz, da slovensko ljudstvo skozi moja usta glasuje za predloženo Ustavo in za vsakega njenih osnovnih vogelnih kamnov zavestno z vso doseženo politično zrelostjo in odločnostjo, zato pa mirno, z lahko zavestjo, s ponosom in z vso težo odgovornosti. S to izjavo izpolnjuje slovensko ljudstvo oporoko borcev za svobodo vseh preteklih tisoč tristo let, odkar se slovensko ljudstvo pod škornjem nasilja ni moglo razvijati in zato tudi ne svobodno misliti, govoriti n delati.

Slovensko ljudstvo glasuje za Ustavo, ker glasuje za svojo zmago, za svojo oblast, za agrarno reformo, ker glasuje za zemljo, glasuje za delovno ljudstvo, ker glasuje zase, glasuje za ločitev cerkve od države in šole, ker glasuje proti zlorabi vere, proti zločinu cerkve, proti mračnjaštvu, ker glasuje za smrt fašizmu, pa za svobodo narodu.

Slovensko ljudstvo se je na najusodnejšem ozemlju med nemškim, italijanskim in madžarskim imperializmom skozi trinajst stoletij upiralo in ohranilo. Ohranilo je svoj jezik, čeravno so morale njegove hčere roditi tujcu. V tem času je slovensko ljudstvo izgubilo tri četrtine svojega ozemlja. Graščak in samostan, oba tujca, sta mu odvzemale najplodnejšo zemljo, pol s silo, pol z zvijačo in prevaro. Zasedla sta njegovo duhovno polje in ga hotela spremeniti v nemislečega robota. Slovenski človek je moral v mrzlo tujino s trebuhom za kruhom, ne za izobrazbo, temveč zgolj za obstanek življenja. Rudarji v Ameriki in na Vestfalskem, služkinje v Egiptu, so obtožba proti veleposestnikom, proti graščakom, proti cerkvi, ki je v spovednicah in od umirajočih izsiljevala zadnjo njivico, groše za zamorčke, dokler niso slovenski sinovi in hčere izgubili domačije in odšli po svetu kot brezdomci, da se je v lepi domovini šopiril tujec, s pomočjo domačega zapeljivca in izkoriščevalca. Jaz sam imam v Ameriki štiri brate in sestre. Vsi Slovenci v tujini, vsi rudarji, pastirji, hlapci, in dekle, zaničevani slovenski človek, vse delovno ljudstvo doma in v tujini glasuje za Ustavo, ker hočejo domov, ker hočejo na zemljo, ki jim je bila ukradena in oropana.

Vsi ti kličejo Republiko Jugoslaviji in maršalu Titu, ki jim je domovino osvobodil in očistil, graditi novo domovino pa mu hočejo pomagati.

Slovensko ljudstvo glasuje za Ustavo, ker glasuje za svoje svobodno življenje. Naša Ustava je preprosta konstatacija doseženega razvoja in jamstvo bodočega razvoja. Tudi ločitev cerkve od države je samo ugotovitev tega, ker je že storjeno. Dejansko te ločitve ni izvedlo ljudstvo, temveč je to ločitev v zadnjih štirih letih izvršila vsaj na Slovenskem cerkev sama, ko se je ločila od ljudstva ter to ljudstvo izročila uničevanju tujca in mu pri tem sama pomagala. Zato je za vsakega Slovenca popolnoma naravno, da ljudstvo odvzema cerkvi zlorabljene privilegije in da po zmagi, ko ljudstvo gradi svojo državo, pušča cerkev, v kolikor bo še hotela prispevati k boljšemu življenju ljudstva, izven obsega državnega urejevanja.

Slovensko ljudstvo glasuje za svojo Ustavo, ker noče ničesar od stare Jugoslavije. V stari Jugoslaviji je bila Slovenija po zaslugi obeh meščanskih političnih strank sramota v očeh delavnega ljudstva ostalih narodov. Slovenski poslanci so bili jeziček na tehtnici in sredstvo, s katerim je reakcija netila umeten spor med narodi, izigravala en narod proti drugemu in tlačila vse. Stara Jugoslavija je podpisala Nettunsko konvencijo, Rapalsko pogodbo, Koroški plebiscit ter izročila sosednim imperializmom skoro polovico slovenskega naroda v raznarodovanje. Nova Ustava določa vso zaščito ljudskim republikam in vso podporo celote pri osvobajanju in ujedinjevanju narodov Jugoslavije. To določilo ni nikaka obljuba, temveč prisega samega ljudstva, ljudstva, ki ima svojo oblast in vsa sredstva oblasti.

Najmočnejša pridobitev naše borbe je bratstvo narodov Jugoslavije. Slovenski narod je bil v tej vojni prvič deležen resnične in nesebične pomoči srbskega, hrvatskega, makedonskega in črnogorskega naroda. Verujemo v bratstvo narodov Jugoslavije in zato vemo, da bo kmalu svoboden in združen ves slovenski narod prav kakor bo svoboden ves makedonski narod. Z Ustavo potrjuje slovenski narod v borbi skovano bratstvo. Slovenski narod je pripravljen deliti svoje dobrote z vsemi narodi Jugoslavije, pomagati pri ustvarjanju sreče narodov, ki so imeli še težjo preteklost. Ko so se narodi Jugoslavije po težki borbi našli v bratskem objemu, se je slovenski narod prvič v svoji zgodovini poslužil pravice po samoodločbi. Poslužil pa se je tako, da je prostovoljno odstopil od pravice do odcepitve in sklenil ostati v srečni hiši enakopravnih bratov.

V naši borbi smo zbili vse malike. Zbili smo dvoglavega

orla, simbol protiljudske, posvetne in cerkvene oblasti in smo postavili v nekdanjo prepovedano slovensko trobojnico rdečo zvezdo. Ustanovili smo OF, ki je danes najboljše homogena politična zvorba brez strank in skupin. Slovensko ljudstvo glasuje za republiko. Ko smo bili pred tisoč tristo leti svobodni, smo imeli demokratično združeno obliko. Ko je partizanska vojska po tisočtristo letih suženstva pod tujini in domačimi monarhijami prvega maja 1942 osvobodila prvo slovensko vas, je bila tam vzpostavljena republika. Tri leta že imamo republiko dejansko, dve leti formalno. Tam kjer ima besedo ljudstva, ni mesta za monarhijo. V eni zemlji ne morate biti dva gospodarja.

Dosti besed slišimo o tem, da bo naša Ustava naletela na kritiko doma in pri naših zaveznikih v inozemstvu. Nočem fraz, pa kljub temu izjavljam da bom tudi zato glasoval za Ustavo. Priporočajo nam umerjenost, da v Ustavi ne bi šli predaleč, da je treba biti pameten in narediti kompromis ter poslušati glas zapadne demokracije. Čisto nepojmljivo je, da še obstojijo ljudje s takimi pomisleki. Pred kom, recite, naj imamo strah mi, svobodni ljudje? Svoboden človek vendar ne pozna strahu! In prvi svoboden človek je bil rojen že v revoluciji, zadnja štiri leta pa se je rodil v Jugoslaviji. In Ustava ima vendar nalogo, ugotoviti dejanski stan, zasititi rojenega svobodnega človeka in ga ohraniti pri življenju. Ali naj mar gredo svobodno izvoljeni ljudski poslanci manj daleč, kakor je šla Titova vojska, kakor je ponovno šlo ljudstvo Jugoslavije? Ali je med starim in novim mogoč kompromis? Ni mogoče! Ali je na oblasti ljudstvo ali pa reakcija! Najmočnejši občutek, ki je postal last vseh borcev za svobodo, je občutek, da smo Jugoslovani enakopravni vsem narodom in da smo na svoji zemlji svoji gospodarji. In tukaj je dom, kjer govorimo svobodno, po dolžnosti. Ali naj se mar bojimo zunanje tako zvane demokratične reakcije? Naše ljudstvo, naši narodi niso zmagali po milosti božji, zmagali so brez dovoljenja. Ljudstvo ni vprašalo, ali se sme boriti, dasiravno je bilo še pred štirimi leti na Zapadu tako dovoljenje politični bonton zapadne demokracije. Ne, naše ljudstvo je zmagalo samo zato, ker se ni nikogar balo, ker je poslušalo samo svoj glas, utrip svojega srca, ki je bil hkrati glas vseh zaslužjenih ljudstev. Prav tako, kakor smo takrat uporno skozi puškino cev in vsemu reakcionarnemu varovštvu na kljub izvojevali svojo zmago, prav tako odločno gradimo danes našo demokracijo. Dobro se zavedamo, da sprejemamo svojo Ustavo zase, za naše države. Mi torej ne delamo Ustave za zapadne države. Ni se nam torej treba ozirati nanje, kakor tudi one niso vprašale nas, ko so sprejemale svoje ustave. In nas tudi danes ne

poslušajo v Trstu in na Primorskem. Naša dolžnost pa je, da pri sprejemanju Ustave prisluhnemo volji tistih, ki so nam k naši zmagi pomagali, ki so naši vojni tovariši. To je Matija Gubec in njegovi kmetje, to je Prešeren, ki je že pred sto leti napotil ves slovenski narod iskat pot, kjer si bodo sinovi Slave sami volili vero in postave. To Ustavo so v svojih srčnih bolečinah pisali Levstik, Cankar, gradili so jo mučeniki v Glavnjači in v Mitrovici ter vsi znani in neznani, veliki in mali borci naših narodov skozi stoletja. Mi narodni poslanci Republike Jugoslavije smemo imeti bojazen samo pred možnostjo, da bi žalili tiste, ki so padli za to svobodo, ki so padli za našo svobodo in za svobodo vsega človeštva. Mi smo zmagali z našo borbo, s pomočjo neizmernih žrtev Rdeče armade, sovjetskih narodov in s pomočjo vseh ljudi, ki so se kakorkoli borili proti fašizmu in reakciji. Izvršili bi izdajo nad temi žrtvami, če bi sedaj v svobodi sprejeli Ustavo, ki ne bi bila orožje demokracije. Dokler še stojijo požgani domovi, dokler hodijo med zdravimi invalidi brez nog, dokler niso posušene solze in kri, dokler niso strohnela trupla, dokler vladata glad in pomanjkanje, dokler zmrzuje deca poklanih roditeljev, dokler so brez pravic naši bratje izven naših mej, dokler se svobodno v našem sosedstvu sprehajajo največji mednarodni zločinci, dokler še grmijo topovi fašistični, dokler v svetu ni dokončno zmagala pravica na vseh mestih, toliko časa je politični in vojaški dezertler tisti, ki ne utrjuje s skupno borbo in s skupnimi žrtvami priborjenje trdnjave demokracije.

Mar naj se sramujemo glasovati za to Ustavo pred tistimi, ki so fašiste poklicali ali poslali v našo zemljo, mar pred vstaši, mihajlovičevci, nedičevci, Belo gardo, mar pred tistimi, ki so dajali nagrade in blagoslavljali morilce doma in v tujini? Ali naj bi se ozirali na tiste kvazi demokrate, ki so tej izdajalski gospodi in njihovim koljašem aplovdirali, in ki jih sedaj redijo na Primorskem in na Koroškem, da še dalje pijejo kri našim pretežno preizkušenim junaškim bratom in sestram?

Tisti, ki imajo danes pomisleke proti Ustavi, tisti ki se bojijo, kaj bodo rekli naši prikriti ali odkriti sovražniki, so sumljivo blizu tistim, ki so štiri leta poslušali izdajalski glas izdajalske vlade v Londonu, glas, ki je svaril narod pred uporom, ker je že takrat vedel prav kakor mi, da pomeni orožje v rokah ljudstva, trpečega triindvajset let v Italiji in Jugoslaviji, za reakcijo dokončno izgubo oblasti. Za ljudstvo so ti strahovi in te more prenehale že pred leti.

Glasoval bom za projekt Ustave posebno tudi zato, ker so v njem določila, ki bodo omogočila nagel in neoviran razvoj delavskega razreda, žene in mladine, naše ljudske demo-

kracije do skrajnih možnosti družbenega razvoja. Moje prepričanje je: kdor je za oblast ljudstva, je tudi za nadaljni razvoj demokracije, ki se ne meri po vatlih in nima mej. Kdor bi hotel uzakoniti konec naše revolucije in ji postaviti meje, bi naravno moral glasovati proti ljudski oblasti sami, proti republiki, moral bi glasovati proti Ustavi v celoti. Danes pa ko se vode razlike, nastala je ljudska povodenj ki noče nazaj v strugo. Pritisk javnega mnenja bo dnevno pospeševal razvoj. Borbi naših narodov se je danes zahvaliti, da se je tudi slovenski narod dejansko spremenil iz hlapca v gospodarja.

Ko so po prvi svetovni vojni stari pravniki sestavljali v Jugoslaviji enoten kazenski zakonik, je prišlo med srbskimi, črnogorskimi in slovenskimi pravniki do značilnih načelnih nesoglasij. Pravniki juga so hoteli postaviti določila, ki prepovedujejo vojaško službo kriminalcem. Poznavajoč junaški duh srbskega in črnogorskega naroda, pri katerem je nošnja orožja najvišji ponos, so hoteli s to določbo zmanjšati kriminal. Slovenski pravnik se je temu zasmel in rekel: „Če boste postavili to določbo, boste v Sloveniji še poštene fante naredili za kriminalce“. Tako je pred dvajsetimi leti ocenil slovensko ljudstvo pravnik, ki je sam vihtel nad njim rimsko pravo. Danes je slovensko ljudstvo drugačno. Prvo priliko je porabilo, da je pod vodstvom najnaprednejših sil pokazalo svoje pravo bistvo in se v tej vojni dostojno postavilo v vrsto ostalih narodov Jugoslavije. Nehalo je biti suženj in spremenilo do korenih svojo naravo. Naše ljudstvo stoji danes trdneje kot gradovi. Še več! Gradove je podrlo in spreminja svoje himne. Zato glasuje slovensko ljudstvo za Ustavo kot za edino mogočo in samo po sebi razumljivo stvar. Pol naroda ima zunaj mej, pa se vendarle ne boji sovražnikov in ne gleda njih števila. Dobro se zaveda, kakšno Ustavo mu mora dati Ustavodajna skupščina, ki je bila izvoljena v državi ki jo je osvobodil Tito z ljudstvom, kjer vlada Tito z ljudstvom. Dobro pa tudi ve, kakšna bi bila Ustava, če bi ljudstvo ne zmoglo. Nastalo bi šentjernejsko leto in solnce bi utonilso za delovno ljudstvo.

Če bi zmagal fašizem, bi imele preotele človeške sence fašistično ustavo. Če bi zmagal Mihajlović, bi imeli poslabšeno Karadordevo diktaturo. Ker pa je zmoglo ljudstvo in to s pomočjo naprednih sil sveta, pa moremo mi, poslanci tega ljudstva, sprejeti samo tako Ustavo kakor je ta. Zato je naravno, da je vložen le en načrt. Dokler bo en sam Titov vojak nosil puško, bodo zastopniki ljudske republike glasovali samo za tak ustavni načrt, kajti oboroženo ljudstvo je ustvarilo svobodo zase. Tako bo glasovalo zato, ker se zaveda zgodovinskega trenutka, veičine borbe in žrtev, odgovornosti za na-

zaj in za naprej, pred narodi Jugoslavije, pred vsemi narodi, ki so doprinesli svoje žrtve za zmago ljudstva Jugoslaviji. S sprejetjem demokratične ljudske Ustave se bodo narodi Jugoslavije oddolžili tem žrtvam in povedali še neosvobojenim bratom in narodom: „Vedite, Titova republika je tvrdnjava demokracije vsega sveta! Naša zmaga je vaša zmaga!”

Izjavljam da bom glasoval za ustavni načrt. (Aplauz).

Потпретседник: Ријеч има народни посланик друг Божидар Масларић.

Божидар Масларић: Другови народни посланици, сви говорници подвукли су основне принципе који су ушли у овај наш нови пројекат Устава. Изгледа да не бисмо имали више шта ту да кажемо. Нарочито ми је пријатно констатовати да су другови народни посланици подвукли те огромне промене које су произашле у социјално-економској структури наше земље и што су положене као основе за изградњу нашег Устава. Али, ја хоћу да подвучем још један моменат. У нацрту Устава ја видим онај пут који су прешли наши славни народи у току Ослободилачке борбе. У овом Уставу ја видим прве пушке које су пукле на нашој партизанској земљи. Видим Ужичку републику, видим Санџак који гори, видим македонски народ који се бори за своју слободу, видим храбру Црну Гору која брани своју слободу и независност земље, видим пламтеће остале наше крајеве, видим цео хрватски и словеначки народ који се бори за своју слободу. Тај славни пут нарочито је подвучен у овоме Уставу. И баш тај факат да ми дебатujemo о нацрту Устава, да водимо о њему дискусију, то је круна, то је завршетак тога славног пута који су прешли наши народи предвођени нашим другом Титом.

Друг Кардељ је подвукао у своме образложењу да је оно основно што је произашло код нас, — промена у власти. Другови су о томе говорили, али и ја хоћу да се на томе моменту задржим и да кажем, како је управо промена на власти извршила дубоке социјалне и економске промене у нашој стварности. Да се успешно води један рат, ту није потребно само оружје и муниција, ту је потребна храна, одело и обућа за војску и много других ствари. Ту је потребно да се исхраня и онај народ који подупире ту своју народну армију. Чиме су се служили наши народи у борби за своју слободу и за своју независност? На првом месту, они су узимали државна имања, имања наших народних непријатеља и на тај начин стварали једно упориште на које се ослања наш народ и наша народна армија. На тај начин стварањ је тај државни сектор који се спомиње у нашем Уставу.

Даље, у нашем Уставу спомиње се приватно-капиталистички сектор. Ми нарочито подвлачимо то да су многи честити родољуби, многи имућни људи до последње своје овце, до последњег свог комада хлеба давали нашој народној армији. И кад ми уносимо у пројекат Устава да признајемо приватну својину, то онда није никаква камуфлажа, никаква демагогија. Тај приватни сектор, тај честити и поштени сектор је оваквом улогом и овојим економским прилогом извојевао себи место у нашој новој народној републици.

Даље се спомиње наш задружни сектор. Наша сиротиња, и радничка и сељачка, имала је врло оскудна средства и у имању и у средствима за производњу. Кад је плануо рат, кад је требало да се брани слобода и независност земље, онда су сви ти људи скупљали сва та средства да би њима помогли народну борбу. На тај начин створене су задруге. И кад говоримо о задругама, онда ми не говоримо и не мислимо на старе задруге, које су биле оруђе финансиског капитала, него на нове задруге кроз које ће пројејавати партизански дух, дух којим су живеле наше задруге за време наше Народноослободилачке борбе.

Ето, видите, та три сектора, то је та социјална економска база на којој треба да се подигне наша правна зграда. Ми нарочито инсистирамо да то уђе у Устав и овде није било говорника који би говорио против тога. А због чега је то важно? Важно је, другови народни посланици, због тога што ми, кад хоћемо да изграђујемо државу, кад хоћемо да изграђујемо кућу, морамо да знамо какав нам је темељ, каква нам је основа, да бисмо могли да изградимо тај наш дом. Без темеља, без основе не може да се изгради надградња, или како браћа Руси кажу, „надстројка“.

Полазећи из те социјално-економске структуре наше земље, ми стварамо народну државу. Кад погледамо на свет, ми можемо да кажемо да је овај тип државе који произлази из ове социјално-економске структуре, — нарочити тип, и да се он разликује од типова других држава које имамо у свету.

Ако погледамо на Запад, на Америку, видећемо да су те државе, у којима на власти седи једна мањина народа, да су то класне државе, да су то државе у рукама финансиског капитала. И стара Југославија са својим државним уређењем била је исто тако оруђе капиталистичких клика и велепоседника. Значи да су те државе биле оружје у рукама једне мањине за угњетавање огромне већине радног народа. Јер, држава, као производ класних супротности,

није ништа друго него апарат за држање у потлаченом стању угњетених маса.

Наша стара Југославија, од њеног почетка па до краја, била је диктатура финансиског капитала. Сећам се из оних првих дана, када се стварала стара Југославија, када владајуће класе још нису тако сигурно седеле у своме седлу, да је Комунистичка партија на општинским изборима у Београду добила већину и када су одборници комунисти отишли да интервенишу код министра Драшковића за пријем дужности, он је њима тада казао: „Господо, ми вама општину не дамо, ми ћемо је бранити оружјем“. Значи, ни онда, када је било тзв. привидне или формалне демократије, ни онда те демократије није било. То се исто догодило у Нишу, то се догодило у Загребу, то се догодило и у Осиеку и у Славонском Броду, у Љубљани и по другим градовима. И када узмемо њен даљи развитак, ми видимо да се цела стара Југославија развијала од привидне, формалне демократије до своје кулминационе тачке, до отворене војно-фашистичке диктатуре. А због чега је све то било, због чега се мењао облик владавине у старој Југославији? Он се мењао због тога што се социјална база све више и више сужавала, а државни апарат и бајонети били су та сила која је омогућавала да се те владајуће клике држе на власти. Таквог типа су све данашње државе у Западној Европи.

Имамо још један тип државе, а то је на Истоку, у Совјетском Савезу. У Совјетском Савезу, као што нам је познато, изграђен је социјализам. Са великом Октобарском револуцијом проглашена је диктатура пролетаријата. Данас тамо нема класа. Совјетска држава, то је држава која брани социјалистички поредак. Пошто код нас тога нема, какав тип треба да узме наша држава? Њој не одговара ни онај тип на Западу ни онај на Истоку, него њој одговара онај што је створила наша Народноослободилачка борба, тј. онај који произлази из ове конкретне ситуације коју ми имамо данас. Према томе, ми говоримо да је наша држава народна, тј. држава раднога народа града и села, да је ово управо држава свих људи који су је створили.

Ето, видите, другови, због чега и карактер те наше државе има своје специфично обележје које се разликује и од других држава у Западној Европи и од државе Совјетског Савеза.

Сада се поставља још једно питање. Полазећи од тога да је држава апарат за угњетавање, да је држава производ класних супротности, поставља се питање какав задатак стоји пред том државом. Другови народни посланици

већ су овде говорили да ће они гласати за тај Устав, јер тај Устав брани интересе и тековине Народноослободилачке борбе. То је једно. — Народни посланици гласаће за тај Устав и због тога, што тај Устав омогућује развој тековина наше Народноослободилачке борбе. То је друго. И треће, народни посланици гласаће за тај Устав и због тога што су и наш Устав и наше уређење уперени против остатака фашизма и свих оних коренова који ће рађати фашизам и реакцију.

Из свих тих разлога, другови, ја мислим да овај наш предложени нацрт Устава потпуно одговара тековинама наше Народноослободилачке борбе, да он потпуно излази из наше конкретне стварности, да то није кућа на песку и због тога што он осигурава и развој тековина наше Народноослободилачке борбе, а уперен је против остатака фашизма и реакције, ја ћу за тај и такав Устав у начелу да гласам. (Аплауз).

Потпретседник: Да ли још ко жели од другова народних посланика да говори у начелном претресу? (Не јавља се нико). Пошто се нико више није јавио за ријеч, то је претрес у начелу о нацрту Устава завршен.

Прелази се, у смислу члана 21 Пословника, на гласање. Гласа се дизањем руку. Молим другове народне посланике који прихватају овај нацрт Устава у начелу да изволе дигнути руку. (Сви дижу руке). Од присутних 26 народних посланика сви су гласали у начелу за предложени нацрт Устава. Према томе нацрт Устава је примљен у начелу.

Стављен је приједлог да ову сједницу закључимо, а наредну закажемо за понедељак у 4 часа по подне са дневним редом: расправа у појединостима о нацрту Устава (Прима се). Пошто је предлог прихваћен, данашњу седницу закључујем.

(Седница је закључена у 18 часова).

Шеста седница

(17 децембра 1945 године)

Почетак у 16,10 часова.

Претседавао претседник Божидар Масларић.

Претседник: Отвaram шесту седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга секретара да изврши прозивку чланова Одбора.

Заменик секретара Богдан Орешчанин прозива чланове Одбора.

Претседник: Присутно је 20 народних посланика. Молим друга секретара да прочита записник прошле седнице.

Заменик секретара чита записник пете седнице Уставотворног одбора Скупштине народа од 14 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли примедба на овај записник? (Нема). Примедба нема, значи, овај се записник оверава.

Саопштавам Одбору да је на основу Пословника присутан седници Одбора д-р Лео Гершковић, у име Министра за Конституанту, да за време дискусије даје потребна обавештења.

Прелазимо на претрес нацрта Устава у појединостима. Молим чланове Одбора да своје предлоге подносе формулисане у смислу чл. 6 и 16 Пословника Уставотворног одбора. Напомињем да по Пословнику сви чланови Одбора, као и сви народни посланици, имају право да подносе своје предлоге и о оним одредбама нацрта Устава које су већ изгласане и то све док нацрт Устава у Одбору не буде изгласан у целини. Ми ћемо сада прећи на претрес нацрта Устава у појединостима. Молим секретара да прочита прву главу.

Заменик секретара чита све чланове главе I нацрта Устава.

Претседник: Другови народни посланици, Уставотворни одбор Савезне скупштине претресао је већ и II главу нацрта Устава. Тамо је пало много предлога, од којих је неке

Министар за Конституанту примио и Одбор усвојио. Зато мислим да би ради рационализације нашег рада било потребно да нам друг Гершковић прочита те промене које су усвојене да не бисмо ми после тапкали на једном месту.

Владин повереник д-р Лео Гершковић: У члану 3 први ред овако гласи: „Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије претставља плоче окружено житним класјем“, умјесто ријечи „са два снопа житног класја“ како је било првобитно у нацрту. Онда, даље, умјесто „Снопови су...“ итд. долази: „Класје је на дну повезано траком на којој је исписан датум 29-XI-1943“. Затим, предзадња ријеч у томе члану — „сјајан“ испушта се.

У члану 4 у реченици „Боје заставе су положене хоризонтално“, умјесто ријечи „хоризонтално“, долази ријеч „водоравно“, а ријеч „одозго“ долази испред ријечи „плаво“.

У сљедећој реченици, која гласи: „Свака боја заузима једну трећину простора висине заставе“, умјесто ријечи „висине“, долази ријеч „ширине“. Сљедећа реченица гласи: „Звезда има правилан петокраки облик, црвена је и оивичена златом“, брише се заграда а остају ријечи „жутом ивицом“. Даље: „Средишња тачка звезде поклапа се са тачком у којој се секу дијагонале заставе. Горњи крај звезде улази до половине плаве боје заставе, тако да доњи крај звезде добијају одговарајуће место у црвеној боји заставе“.

Претседник: Господо народни посланици, молим да се изјасните да ли мислите да се дискусија води о читавој глави или да читамо члан по члан? (Гласови: Члан по члан). Молим секретара да прочита члан 1.

Заменик секретара чита члан 1.

Претседник: Има реч Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Предлажем да члан 1 гласи: „Федеративна Народна Република Југославија је савезна држава републиканског облика, заједница равноправних народа који су слободно изразили своју вољу да живе у заједничкој држави“, а не „да остану у заједничкој држави“. Иначе је неизбежно двојако тумачење овога члана.

Претседник: Има реч Милош Царевић.

Милош Царевић: Ја сматрам да треба да остане овај члан овако како гласи, да остану у овоме члану и речи „Југославија је савезна народна држава“ и речи „заједница равноправних народа“, што би изгледало да је књижевно један плеоназам, али правнички није сувишно због тога, јер хоће да се нагласи да је она народна држава без обзира на наслов главе. Исто тако сматрам да је погрешно тумачење

чење да би могло да се мисли да се народи тек сада уједињују, пошто је Привремена скупштина примила одлуку донесену у Јајцу где је стварно извршено уједињење.

Претседник: Има реч Симиша Станковић.

Д-р Симиша Станковић: Иако бих се у суштини сложио са суштином примедба друга Зоговића, сматрам да би последња реченица требало да остане ако ни због чега другог, оно због тога што је та одлука донесена у Јајцу. У Јајцу је донета одлука да су народи решени да остану уједињени у Југославији. Не знам да ли би згодно било да Уставом мењамо једну историску одлуку, коју треба Устав само да потврди.

Ја се слажем са предлогом господина Царевића да је назив наше државе „Федеративна Народна Република Југославија“, али ми имамо и треба да подвучемо да је она и савезна народна држава. Што се тиче ових речи: „да остану уједињени“, ми смо донели на Другом заседању АВНОЈ-а одлуку да су наши народи под окупатором изразили своју чврсту вољу да остану и даље уједињени.

Претседник: Има реч Јосип Рус.

Јосип Рус: Ја мислим да остане члан. 1 како је предложено, јер то одговара стварности.

Претседник: Има реч Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Поново инсистирам на промени члана 1 Устава. Слажем се да остану ријечи: „народна држава републиканског облика“, али инсистирам да се задњи дио овога члана промијени. То, да ли је у Јајцу речено овако или онако, не мора да буде одлучујуће. Ја се, додуше, не сјећам тачно јајачке формулације, али знам да је она значила и један ударац по Недићу и усташама, који су хтјели да заувјек сахране Југославију. У Јајцу, наши народи су, преко својих претставника, рекли да нису уништени и да хоће да живе заједно. Данас већ није таква ситуација.

Кад кажем да су наши народи „слободно изразили своју вољу“, ја не мислим да се они тек данас уједињују, али мислим да наши народи у старој Југославији нису били уједињени. Промјена овога члана нужна је зато, да га људи не би двојачко тумачили. А такво тумачење било би неизбежно, ако остану ријечи: „да остану уједињени у Југославији“, јер ће једни мислити и тврдити да је уједињење извршено у Јајцу, а други да је уједињење извршено још 1918 године, итд.

Претседник: Има реч министар за Конституанту Едвард Кардељ.

Ministar za Konstituantu Edvard Kardelj: Ja se slažem sa drugim predlogom druga Zogovića, da se izmeni kraj prvoga člana i da se stavi „koji su slobodno izrazili svoju volju da žive u zajedničkoj državi” mesto „koji su slobodno izrazili svoju volju da ostanu ujedinjeni u Jugoslaviji”. U Jajcu je nekada bilo potrebno reći za naše narode da ostanu ujedinjeni u Jugoslaviji, jer je onda postojala stara Jugoslavija. Međutim, mi sada dajemo jedan nov ustav i time polažemo novu pravnu osnovu novoj državi, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i samim tim ja mislim da je pravilnije reći da su narodi Jugoslavije rešili da žive zajedno u jednoj državi, da žive u zajedničkoj državi, nego da to povezujemo sa starom Jugoslavijom. Onda kada se u Jajcu rešavalo bilo je potrebno naglasiti kontinuitet stare Jugoslavije. Međutim, sada je važnije naglasiti suverenitet narodni i zato mislim da treba prihvatiti ovaj predlog: „koji su slobodno izrazili svoju volju da žive u zajedničkoj državi”.

Претседник: Реч има друг Царевић.

Милош Царевић: Молим вас да се разумемо. Ја нисам бранио ову формулацију да бих бранио континуитет старе Југославије. Само са том изјавом примам објашњење другог Министра за Конституанту.

Претседник: Нико се други није јавио за реч. Прелазимо на гласање. Прво ћемо гласати како су били поднети предлози. Реч има Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Кад народни посланик предлаже неку измену онда се најпре гласа о првобитном тексту. Овде је Министар за Конституанту предложио измену и зато треба гласати о тој измени.

Претседник: Онда ћемо гласати тако. Молим секретара да прочита члан 1 са предложеном изменом, да знамо за шта ћемо гласати.

Заменик секретара чита члан 1 који гласи:

„Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су слободно изразили своју вољу да живе у заједничкој држави”.

Претседник: Ко је за то да се члан 1 прими овако како је прочитан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Нико не диже руку). Значи да је члан 1 примљен у прочитаној редакцији.

Прелазимо на члан 2. Молим секретара да прочита члан 2.

Заменик секретара чита члан 2 нацрта Устава.

Претседник: Има ли какав предлог за овај члан? Реч има д-р Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Ја бих предложио да се код овога члана предложена реч „сачињавају“ замени речју „чине“.

Претседник: Има ли још какав предлог? (Нема). Да ли се друг Министар за Конституанту слаже са учињеним предлогом?

Едвард Кардељ: Ја се слажем с предлогом.

Претседник: Онда молим заменика секретара да прочита члан 2 са предложеном изменом да место речи „сачињавају“ дође реч „чине“. Реч има д-р Бранко Чубриловић.

Д-р Бранко Чубриловић: Ја предлагем да остане у предложеном тексту ријеч „сачињавају“ и да се не замјенује ријечју „чине“, јер је пунији облик ријечи „сачињавају“ него „чине“.

Јаша Продановић: И ја сам истог мишљења.

Претседник: Реч има Министар за Конституанту.

Едвард Кардељ: Ја суштину језика не разумем добро, па мислим да би могло да остане како су другови предложили — „сачињавају“ — у предложеном тексту.

Фране Фрол: Ја мислим да ово треба оставити једном редакционом одбору, који би могао то стилистички да дотјера.

Претседник: Прелазимо на гласање. Ко је за то да у предложеном тексту остане реч „сачињавају“, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто су сви за то да у предложеном тексту остане реч „сачињавају“, молим заменика секретара да изволи прочитати члан 2 у предложеној редакцији.

Заменик секретара чита члан 2 у предложеној редакцији.

Претседник: Објављујем да је члан 2 примљен у предложеној редакцији. Молим заменика секретара да изволи прочитати члан 3.

Заменик секретара чита члан 3 у предложеној редакцији.

Претседник: Реч има Министар за Конституанту.

Едвард Кардељ: Ја мислим да треба да остане овај члан у предложеној редакцији.

Претседник: Има ли ко какав предлог? (Нема). Хоћете ли да прочитамо оно што је било у Савезној скупштини? Уосталом, ви имате забелешке о томе. Ко жели реч? (Јавља се д-р Синиша Станковић). Реч има д-р Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Ја бих предложио следећу измену. У претпоследњој реченици понавља се један исти израз двапут. У питању је израз „налази се“. Тај би се израз могао заменити на следећи начин. Тај се израз налази и између речи „врхова класја“ и „петокрака звезда“. Ја бих тај израз „налази се“ на овоме месту заменио речју „стоји“. Иначе се тај израз понавља двапут, што не одговара духу нашег језика, који је богат изразима, дакле, место „налази се“ да дође „стоји петокрака звезда“.

Претседник: Има ли још какав предлог?

Фране Фрол: Уставотворни одбор Савезне скупштине усвојио је приједлог да се код овога члана ријечи: „29 новембар 1943 године“ замијене ријечима: „29-ХI-1943 године“, па предлажем да и ми учинимо ту измену.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема).
Друже Министре?

Едвард Кардељ: Ја бих се сложио са овим што је решено у савезној Скупштини.

Претседник: Имате ли ви тај текст? (Гласови: Немамо). Да прочитамо текст Савезне скупштине.

Милош Царевић: Са овом допуном: „Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије претстављен је пољем...“ Он не претставља поље како је у нацрту речено, него је претстављен пољем.

Претседник: Више предлога нема. Сад ћемо да пређемо на гласање. Молим секретара да прочита текст како је усвојен у Савезној скупштини, пошто се Министар изјаснио за тај текст.

Д-р Бранко Чубриловић: Какве је боје трака?

Едвард Кардељ: Ниједан устав нема одређивање боја у самом грбу!

Д-р Бранко Чубриловић: Мора да се зна боја!

Едвард Кардељ: Ја бих узео формулацију како стоји у тексту. Овде бих ставио: „Усред поља је пет буктиња“, или „има пет буктиња“.

Кирило Савић: Ја бих се сложио са редакцијом како је изложена у Савезној скупштини, али овако поправљеном: „Између врхова класја је петокрака звезда“.

Претседник: Да ли се слаже Министар?

Едвард Кардељ: Слажем се.

Претседник: Министар се слаже. Ја бих молио господу народне посланике да се не јављају за реч кад се исцрпу сви предлози и кад се ствар већ стави на гласање. Молим друга секретара да прочита ту формулацију члана 3.

Заменик секретара: „Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије претставља поље окружено

житним класјем. Класје је на дну повезано траком на којој је исписан датум 29-XI-1943. Између врхова класја је петокрака звезда. Усред поља налази се пет буктиња косо положених, чији се пламенови спајају у један пламен.“

Претседник: Стављам на гласање текст који је прочитао друг секретар. Ко је за овако стилизован члан 3, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нема нико). Објављујем да је члан 3 усвојен онако како је прочитан. Молим друга секретара да прочита члан 4.

Заменик секретара чита члан 4 нацрта Устава.

Претседник: Друже Министре?

Едвард Кардељ: Ја бих предложио две измене које су усвојене у Савезној скупштини.

Претседник: Молим друга секретара да прочита члан 4 са изменама у Савезној скупштини.

Заменик секретара (чита): „Државна застава Федеративне Народне Републике Југославије састоји се из три боје: плаве, беле и црвене, са црвеном петокраком звездом у средини. Однос ширине и дужине заставе је један према два. Боје заставе су положене водоравно и то овим редом одозго: плаво, бело и црвено. Свака боја заузима једну трећину простора ширине заставе. Звезда има правилан петокраки облик, црвена је и оивичена златном (жутом) ивицом. Средишна тачка звезде поклапа се са тачком у којој се секу дијагонале заставе. Горњи крај звезде улази до половине плаве боје заставе, тако да доњи крај звезде добијају одговарајуће место у црвеној боји заставе“.

Радован Зоговић: Слажем се са измјенама које су прочитане и предлажем још једну. Мислим да је непотребно и гломазно оно „једну трећину простора ширине“. Треба просто — „трећину ширине“. Даље предлажем да мјесто „крај звезде“ дође „крак звезде“.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема). Шта мисли друг Министар?

Едвард Кардељ: Ја мислим да се прихвати предлог да се избаци реч „простор“.

Заменик секретара: Ја мислим да се код боја где стоји „плаво, бело и црвено“ треба да стави „плава, бела и црвена“.

Претседник: Шта мисли друг Министар о овом предлогу?

Едвард Кардељ: Мислим да то није потребно. Овде се каже да су боје положене и то овим редом: „плаво, бело и црвено“.

Претседник: Прелазимо на гласање. Молим другове посланике који су за овај текст који је прочитао друг секретар са изменама у Савезној скупштини и са овом избаченом речи „простор“, нека дигну руку. (Сви посланици дижу руке).

Јаша Продановић: Ја сам за то да ове боје гласе: „плава, бела и црвена“.

Претседник: Пошто је већина примила овај члан, прелазимо на члан 5. Молим друга секретара да прочита члан 5.

Заменик секретара чита члан 5 нацрта.

Претседник: Има ли ко какав предлог код овог члана? (Нема). Ко је за овај члан како га је прочитао секретар, нека дигне руку. (Сви чланови Одбора дижу руке). Ко је против? (Није нико). Значи да нема никог против и да је глава I усвојена. Прелазимо на главу II. Молим друга секретара да прочита текст главе II.

Заменик секретара чита главу II.

Претседник: Има ли ко какав предлог код ове главе? (Нема нико). Прелазимо на први члан ове главе, члан 6. Молим секретара да прочита члан 6.

Заменик секретара чита члан 6.

Претседник: Има ли ко какав предлог за измену члана 6?

Јосип Рус: Ја бих предложио да се у другом ставу речи „државне власти“ замене речју „државе“, тако да би почетак става другог гласио: „Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државе...“.

Из прве алинеје види се да власт произлази из народа и припада народу. Пошто ми стојимо на начелу да је то јединствена власт, а када се у другој алинеји помињу речи „државне власти“, изгледало би да делимо власт на државну и народну.

Д-р Бранко Чубриловић: Ја бих се сложио са овим предлогом, јер држава формално доноси одлуке, иначе народ одлучује.

Претседник: Има ли још ко какав други предлог?

Милош Царевић: Ја бих на свим местима скраћеницу ФНРЈ заменио целим речима. То је предлог само принципелне природе.

Едвард Кардељ: Мислим да би требало примити овај члан онако како је првобитно предложен. Ја се не бих могао сложити ни са изменама које је предложила Савезна скупштина. Такође се не слажем ни са предлогом друга Руса у погледу органа државне власти, због тога што је акценат на органима државне власти. Ако примимо онако

како предлаже друг Рус, тада би акценат дошао на претставништво. Мислим да су државна власт и народна власт код нас једно исто. Народна власт, тиме што је народ носилац државе, јесте и државна власт. Кад говоримо о самој организацији, ми говоримо о органима државне власти, а суштина тога управо јесте власт демократских снага народа. Зато би требало да остане онако како је предложено.

Кирило Савић: Мени изгледа да су излишне речи „народних одбора“. Према томе, став други треба да гласи: „Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали...“

Јаша Продановић: Да помогнем предлог Кирила Савића. Ово је таутологија. Јасно је када се каже: „...државне власти, који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали...“. Због тога можемо избацити речи „народних одбора“. Ја молим г. Кардеља да прими овај предлог.

Д-р Симиша Станковић: Ја се бојим да се овим предлогом да се изоставе речи „народних одбора“ не доведе до уништавања основног смисла ове реченице. У току развика народни одбори код нас постали су основни тип ових органа државне власти, почев од најмањих ћелија, од месних одбора па до скупштина. У суштини појам народних одбора треба да се распростре на све органе државне власти онако како се у историском развика то и формулисало. Мени изгледа да тежиште ове реченице лежи на изразу „народних одбора“, а то значи да је то један термин који је у суштини битно обележје органа државне власти. Зато ја сматрам да израз „народних одбора“ треба да остане.

Д-р Јосип Хрнчевић: Ја подупирем приједлог д-р Симише Станковића, јер народни одбори претстављају тип организације народне власти и тај тип има један те исти карактер од сеоског одбора до Савезне скупштине. У томе и јесте срце ове реченице и зато треба да остане.

Јоза Миливојевић: Ја исто тако тај приједлог усвајам и држим да се баш из те реченице види, односно баш да се у њој акцентуира орган државне власти. Ако би то испало, ова би реченица изгубила од свога значаја. Држим да је исправно мишљење друга д-р Симише Станковића.

Радован Зоговић: Хтио сам да кажем исто оно што је рекао друг Хрнчевић.

Едвард Кардељ: Треба да остане овако како је отштампано, због тога, јер ми се чини да би тиме суштина овога става уопште била разбијена, јер оно што је карак-

теристично за нашу власт то је да је она израсла из народних одбора. Не постоје код нас разне форме одбора и скупштина, сва је наша власт такође народни одбор, и Савезна скупштина. Иначе, јединство власти на тај начин било би разбијено, нарочито јединство извршне и законодавне власти. Отуда то треба да остане. Разлика између нашег система власти и, рецимо, система западне демократије баш је ту најјасније назначена.

Кирило Савић: Ја повлачим свој предлог када се овим двома речима придаје ово значење.

Јаша Продановић: Ја сам хтео само да подвучем ову ствар. Овде постоји таутологија: народни одбор, месни, окружни, срески. Не може се Скупштина Југославије назвати одбором. То је, господо, противно духу језика. То није одбор. То је претставништво једне велике државне организације и оно се зове Народна скупштина. Ви хоћете да наметнете још један израз који не обухвата тај циљ.

Претседник: Пошто нема никаквих других предлога, прелазимо на гласање. Гласамо за текст овакав какав је отштампан. Ко је за тај предлог, нека дигне руку. (Посланици дижу руке). Ко је против? (Јаша Продановић диже руку). Значи предлог је примљен већином гласова онако како је отштампан. Прелазимо на члан 7.

Заменик секретара чита текст члана 7 нацрта.

Д-р Душан Братић: Овде се у члану 7 каже: „Све органе државне власти...“ Даље се каже да је највећи наредбодавни орган државне власти Савезна влада. Пошто је и ово орган државне власти, а није изабран начином како то предвиђа члан 7, где се каже да све претставничке органе државне власти бирају грађани, могло би се брисати „бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем“. „Све претставничке органе народне власти бирају грађани на основу општег...“ итд., то је у првој алинеји. У другој алинеји: „Законом ће се прописати у којим се крајевима и под којим условима“; ту да се дода још и „на који начин“. За разне одборе закон ће морати прописати разне начине и услове под којима ће ти одбори моћи да се смене и да се други бирају.

Д-р Јосип Хрнчевић: Не слажем се са приједлогом друга Братића, јер Министарски савет, односно Савезна влада, није орган државне власти него државна управа и у члану 77 не каже се да је орган државне власти него највиши извршни и наредбодавни орган државне власти. Органи државне власти су одбори: сеоски одбори, котарски и окружни, народне скупштине република и Савезна скупштина. То су органи народне односно државне власти. Министар-

ства нису органи државне власти него државне управе и према томе ово је посве правилно и треба да остане. Тај принцип је спроведен кроз читав Устав. Што се тиче приједлога друга Братића у погледу става 2, ја мислим да је тачно речено да ће се законом прописати у коме случају могу да се опозову народни претставници. То је материја једнога закона и према томе ја мислим да је у приједлогу правилно речено.

Јаша Продановић: Мени овај члан 7 даје сатисфакцију што сам гласао једини против израза „народни одбор“. Ви у члану 6 уврштајете Народну скупштину у народне одборе. Овде, у члану 7, кажете: „народне одборе и скупштине“. У претходном члану Скупштина је стављена међу одборе, а овде је одвајате. Ово је противно једно другоме.

Кирило Савић: Ја примам мишљење друга Продановића да члан 7 овако не може да се остави. Требало би да се ово избаци по предлогу Братића: „Све органе државне власти бирају грађани“.

Едвард Кардељ: Ја мислим да ово питање није у супротности са пређашњим због тога, јер тамо се говори овако: „народних одбора, који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали и развили се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе.“ То је просто један процес развитка народне власти. То не значи да је одбор исто што и скупштина. То не значи да су им потпуно исте функције. То само значи да су настали у процесу развитка исте власти. То је заједничко народним одборима и скупштинама.

Ја се слажем са предлогом друга Хричевића, јер су органи државних власти само народни одбори и скупштине. Других нема. Међутим баш због веће јасноће потребна је предложена формулација. Неко мисли да је и занемарљива власт. Мени се чини потребно да додамо и да кажемо: „Све органе државне власти, тј. народне одборе и скупштине...“, јер осим тих двају нема других органа државне власти.

Ја бих само у другом ставу у погледу опозива народних претставника рекао да мислим да је овде довољно јасно речено. Ми морамо претставити да ћемо омогућити грађанима право опозива, јер, на пример, имамо Уставотворну скупштину где нема право опозивања. Може се сматрати потребним и убудуће да у народним скупштинама није потребно народно опозивање, а биће потребно опози-

вање у народним одборима. Зато бих ја пустио као што је то и стилизовано и да се место „грађани“ стави реч „бирачи“.

Претседник: Има реч друг Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Иако врло нерадо дајем језичне и интерпункционе напомене, мени се чини да је нужно да се запете у првом ставу замијене цртицама, како би се јасније видјело да је то уметнуто. Тај став би, дакле, гласио: „Све органе државне власти — народне одборе и скуштине — бирају грађани...“

Претседник: Прима ли се ова исправка? (Прима се). Има ли још ко какав предлог? (Нема). Сада да прочитамо цео члан онако како он треба да гласи:

Заменик секретара чита члан 7:

„Све органе државне власти — народне одборе и скупштине — бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем.“

Народни претставници у свим органима државне власти одговорни су својим бирачима. Законом ће се прописати у којим случајевима и под којим условима бирачи могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани.“

Претседник: Стављам овај члан на гласање. Ко је за то да се овај члан прими, нека дигне руку. (Већина диже руке). То значи да је овај члан примљен. Прелазимо на следећи члан.

Заменик секретара чита члан 8 нацрта.

Претседник: Има реч друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Ја бих молио Министра за једно објашњење. Да ли би можда било потребно у члан 8 уметнути, поред народних република, још статус аутономних покрајина. Можда је то потребно да уђе.

Претседник: Ја бих молио другове народне посланике да све предлоге даду у завршној речи да не говоримо двапут о истој ствари. Има реч друг Хричевић.

Д-р Јосип Хричевић: Овдје се говорио о народним судовима, окружним и среским судовима. Правилније би било да се ово „народни“ испусти, јер и Врховни суд суди по закону.

Претседник: Има реч друг Фрол.

Фране Фрол: Ја прихваћам приједлог друга Хричевића и надопуњујем га. У члану 8, ставу другом, ваља уметнути испред ријечи „државне управе“ ријеч „органа“, а мјесто ријечи „народних судова“ ставити ријечи „органа правосуђа“. Према томе, други став, овако доведен у склад са

чланом 77, који говори о органима државне управе, и чланом 113, који говори о органима правосуђа, требало би да гласи:

„Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“.

Претседник: Има ли ко још какав предлог? (Нема). Пошто предлога више нема, молим друга Министра да каже своју реч.

Едвард Кардељ: Статут није Устав. Статут произлази из Устава. Стога ја мислим да тај први предлог не би требало унети. Примам предлог друга Фрола, да се метне „и органи правосуђа“, тако би овај став гласио: „Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“.

Претседник: Више предлога нема. Молим друга Фрола да прочита тај члан.

Фране Фрол (чита): „Сви органи државне власти врше власт на основу Устава ФНРЈ, устава појединих народних република, закона ФНРЈ, закона народних република и општих прописа виших органа државне власти.“

Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“.

Претседник: Ко је за овакву редакцију члана 8, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Значи, члан 8 примљен је у целости према новој редакцији.

Прелазимо на главу III. Молим секретара да прочита главу III.

Заменик секретара чита наслов и све чланове главе III према нацрту Устава.

Претседник: Има ли примедба на ову главу као целину? (Гласови: Нема!) Прелазимо на члан 9. Молим секретара да прочита члан 9.

Заменик секретара чита члан 9 нацрта Устава.

Претседник: Има ли примедба на овај члан? Има реч друг Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Молим за обавештење шта се разуме под речју „сувереност“? Овде се каже да је сувереност народних република ограничена. Уколико је мени познат овај израз, сувереност се не може ограничити. Суверен је онај који је највиши, онај од кога потиче сва власт. Има две врсте суверености: сувереност спољна и сувереност унутрашња. Разуме ли се овде спољна сувереност или само сувереност унутрашња, тј. однос народних република према Републици Југославији? То треба да се тачно означи. Могло би да се реч „сувереност“ замени речју „права“.

Милош Царевић: Сматрам да у првом ставу речи „у саставу Федеративне Народне Републике Југославије“ треба да изостану, пошто се каже да је сувереност ограничена Уставом Федеративне Народне Републике Југославије.

Јосип Рус: Шта може да значи конкретно у трећем ставу „Федеративна Народна Република Југославија штити безбедност и друштвено и политичко уређење својих народних република“? Да ли се ово односи на неку конкретност? Политичко и друштвено уређење је сам Устав као такав уредио. Ја мислим да нема потребе да се говори о некој нарочитој заштити безбедности друштвеног и политичког уређења, јер у члану 10 се каже: „Сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа Федеративне Народне Републике Југославије и њихових народних република јесте противуставан“. То је конкретно речено. Ту се каже како се права народних република штите, а у члану 9 је то некако опћенито. Не знам да ли је потребно да се у члану 9 то каже, кад је тако конкретно речено у члану 10.

Претседник: Има ли ко још каквих предлога? (Нема).
Има реч министар за Конституанту друг Едвард Кардељ.

Едвард Кардељ: Што се тиче појма суверености, мислим да не би било рђаво наћи неку формулу која би била прецизнија, али ако би се рекло „права народних република“, мислим да не би било довољно речено. Треба рећи „сувереност народних република“ из овог разлога. Сувереност, бар ја тако схватам, значи самосталност народа, слободу народа да самостално решава питања која се њега тичу, да сам слободно, неограничено управља собом. Народ је у том смислу суверен, не суверен као каква нација, него у том смислу да је суверен као народ и у округу и у срезу, суверен да слободно решава своје ствари. Сувереност треба схватити у ствари у целини као право народа да управља самим собом. Тако је и сувереност појединих делова ограничена сувереношћу целине. То је по мом мишљењу унесено у члан 9. Међутим, оног што су извесна заједничка питања, од заједничког интереса, тог се оне добровољно одричу. То је у томе параграфу речено: да се републике добровољно одричу дела своје суверености, тиме што су тај део пренеле на један виши орган. А овај трећи став ипак мислим да не смета, јер је ту само још једанпут наглашено то да држава штити безбедност и друштвено и политичко уређење својих република. Истина је да наш Устав сам то чува, али, по моме мишљењу, потребно је то нагласити. Политички је корисно да се нагласи.

Претседник: Има реч г. Продановић.

Јаша Продановић: У ове две алинеје су две суверености. Једна је унутрашња и њома је ограничена сувереност федералних република, а друга је спољна. Не можемо имати две суверености. Чим су у сукобу оне, онда једна није суверена. Од чега наша држава брани сувереност федералних јединица? Само од иностранства. Онда може да се реч сувереност замени речју „територија“ или другим изразом, само не може да брани сувереност појединих области кад је она суверена. Чим неко нападне неку нашу област, он је напао сувереност целе државе. Ако неко нападне Црну Гору, онда је напао на целу Југославију. Цела ова стилизација је неодређена. Ја бих пристао на предлог г. Министра да се на то вратимо доцније и да се нађе бољи израз, да не би било двосмислености.

Претседник: Реч има друг Министар.

Едвард Кардељ: Ја се слажем са овим што вели на крају г. Продановић, само то не значи да се ту непотребно наглашава. У овом ставу се говори да је дужност државе као целине и њених савезних органа да се бране, да би била не само читава Југославија, него свака република заштићена од напада. Ако узмете швајцарски Устав, ту има доста одредаба које говоре о томе како ће кантони да се бране и како држава брани те кантоне. Мислим да је и код нас у ово неколико редака тај проблем кратко постављен и да би могло то тако да остане. Ако хоћете, може се доцније да дискутује о томе.

Јаша Продановић: Да се споразумемо доцније и да нађемо бољи израз.

Претседник: Има реч друг Бакић.

Митар Бакић: За трећи став члана 9 одговара преношење дужности на целину да штити суверена права народних република. (*Продановић:* Од кога?) И од спољних напада и изнутра. (*Продановић:* Није тачно!) Да штити и од онога ко је против Устава.

Претседник: Има реч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Моје је мишљење да је став г. Продановића у суштини формалистички. (*Продановић:* Није!) Ја сам се и код г. Продановића учио чистоћи језика и непријатељ сам двосмислености и нагомилавања ријечи, али ми се чини да се овдје ради о мисли коју никако не треба мијењати. И зато не треба ништа додавати. Републике су суверене. Један дио суверености оне саме заштићују и остварују. А ондје где саме републике не могу то вршити, оне тај дио своје суверености преносе на заједницу. То значи да се потпуна сувереност република тек тако гаран-

тује. И кад се каже ограничава, то не значи ништа друго него формално и организационо разграничавање једне власти.

Ја мислим да нема никаквог разлога да се томе тражи нека нова формулација.

Претседник: Реч има друг Рус.

Јосип Рус: Реч „сувереност“ и „суверена“ може да остане, јер у суштини не значи ништа друго него слободно одлучивање. И у правној науци не значи ништа друго. Сувереност значи и однос према иностранству. Тај однос према иностранству и у овоме Уставу је јасан. Зато ја мислим да је по правном схватању потпуно оправдано да остане реч „суверено“ и „сувереност“.

Претседник: Има реч друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Ни у једном државном праву за карактеристику овога права не може се наћи згоднији и снажнији израз него што је „сувереност“. Могло би се рећи „уставно право“, да се штити „уставно право“, што би значило разводњавање јачине овога израза „сувереност“. Ја сам за то да остане овај израз.

Претседник: Реч има друг Савић.

Кирило Савић: Мисли овога члана позајмљене су из члана 15 Конституције Савеза Совјетских Република. Тамо се исто тако признаје сувереност саставних република. Зато би могло и овде овако да остане.

Претседник: Има реч г. Продановић.

Јаша Продановић: Овде господа посланици говоре о преношењу власти из федералних јединица на Југославију. То би било онда кад би прво постојали уставни федералних јединица и отуда онда преношење њихових права на Југославију. Међутим није тако. Ми дајемо Устав Југославији и онда оне не преносе право на нас него ми на њих. Њихов устав мора да буде удешен према овоме Уставу. Оне нису у спољнем смислу суверене, јер не могу објавити рат. Само ако су нападнуте могу примити борбу и јавити централној влади да их помогне. Ту реч „суверена“ треба изоставити и ставити „брани права и организације федералних јединица“, што значи да Република Југославија као целина мора да их помогне.

Претседник: Колико ја видим, другови народни посланици, принципијелне разлике између мишљења друга Продановића и Министра нема. Ја стављам овај члан на гласање како је отштампан. Ко је за ту редакцију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је овај члан примљен. Молим секретара да прочита члан 10.

Заменик секретара чита члан 10 нацрта Устава.

Претседник: Има реч Јосип Рус.

Јосип Рус: Ја предлажем да се овоме члану између речи „сваки акт“ и речи „уперен против“ додају речи „државног органа“, јер у правном поретку не може сваки акт да буде противустанован.

Д-р Душан Братић: Ја мислим да овај члан треба да остане како је редигован, јер овде је тежиште на објекту а не на субјекту. (*Један глас:* Место речи „акт“ ставити „чин“).

Едвард Кардељ: Ја мислим да не би требало уметнути речи „државног органа“, пошто се то односи на све.

Претседник: Прелазимо на гласање. Пошто нема никаквих других предлога, то молим народне посланике, ко је за овај члан како је редигован, нека дигне руку. (Већина диже руке). Значи да је овај члан примљен по редакцији нацрта Устава.

Заменик секретара чита члан 11 нацрта Устава.

Претседник: Има ли ко какве примедбе код овог члана? (Нема). Како нема примедба, то прелазимо на гласање. Ко је за овај члан како је прочитан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је овај члан примљен како је прочитан.

Заменик секретара чита члан 12 нацрта Устава.

Претседник: Има ли какав предлог код овог члана? (Нема). Прелазимо на гласање. Ко је за редакцију овог члана како је прочитан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Има ли ко *против*? (Нема). Објављујем да је овај члан примљен.

Заменик секретара чита члан 13 нацрта Устава.

Претседник: Има ли какве примедбе код овог члана? Има реч друг Митар Бакић.

Митар Бакић: Ја предлажем да се код овог члана уметну ријечи: „сва грађанска права“.

Едвард Кардељ: Ја се слажем са предлогом Митра Бакића, само сматрам да реч „сва“ изоставимо, а место речи „права“ ставимо реч „право“.

Претседник: Има реч Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Ја се бојим да се не би тумачило да само националне мањине имају право на културни развитај.

Милош Царевић: Сви су грађани који уживају сва права, а националним мањинама поред тога гарантују се права на употребу језика и културног развитака и, по моме мишљењу, не треба даће ни него само дати им заштиту на употребу језика и културног развитака, а друга права уживаће као и сви други грађани.

Едвард Кардељ: Код овога члана место речи „права“ ставити реч „право“, а реч „сва“ изоставити.

Претседник: Молим друга Царевића да прочита члан 13 са овим изменама.

Милош Царевић: Члан 13 требало би да гласи:

„Националне мањине уживају у Федеративној Народној Републици Југославији право и заштиту свог културног развитка и слободне употребе свога језика“.

Претседник: Ко је за овај члан како га је друг Царевић прочитао, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Значи да је овај члан примљен.

Пошто смо свршили ову главу, дајем одмор од 10 минута.

(После одмора)

Претседник: Настављамо нашу расправу и дискусију о нацрту Устава у појединостима. Прелазимо на главу IV. Молим друга секретара да прочита главу IV.

Заменик секретара чита главу IV.

Претседник: Молим другове народне посланике да се изјасне да ли има ко какав предлог. Има реч друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја сматрам да је ова партија, односно ова глава, једна од најтежих партија у питању законодавства уопште, па и у питању изграђивања нашег Устава. Истина, Устав не може обухватити у појединостима извесне правне и приватно-правне односе, али свакако ствар је овог Устава да индицира, да опредијели становиште заједнице према појединачним правима, јер, на крају крајева, приватно право је у основи право појединца, нарочито ондје што се тиче приватне својине. Устав је провео и кроз остале гране извесне моменте који утичу на приватно право, нарочито што се тиче једнакости грађана без разлике на пол. Не упуштајући се даље у ову главу, ја бих хтио да замолим другове, уколико немају формалне предлоге, а немам га ни ја сада, да бисмо прешли ову главу без дискусије, да се утврди тзв. ratio legis, који је потребан за тумачење приликом доношења закона, било у Савезној скупштини или Скупштини народа, било у уставотворној скупштини појединих република.

Ја мислим да бисмо на овај начин могли доћи до лакшег рјешења појединих питања и међусобних обавјештавања. Јер, ако смо чврсто и одлучно стали на становиште да очувамо ову заједницу, не смео допустити и не можемо

допустити разноликост у нашем привредном и друштвеном животу, како бисмо елиминисали и пребродили све тешкоће које се налазе на нашем путу.

Ја мислим да би било потребно да се одмах не одредимо за једну или другу редакцију, него тек пошто пређемо поједине чланове ове главе, тако да можемо поједине одредбе овога нацрта оставити за једно доцније гласање.

Мој предлог је формалне природе у питању процедуре, тј. да би се о овој глави расправљало доцније.

Д-р Павле Грегорић: Ја се не бих сложио са овим приједлогом. Све су главе, може се рећи, врло важне. Прва глава је од еминентне важности. Мој приједлог би био да пођемо истим путем као што смо ишли досад. Незгодно би било да прескачемо неке главе, тим више што ни сам друг предговорник нема неких приједлога.

Д-р Јосип Хрнчевић: Ја се слажем са другом Васиљевићем, тим пре што по нашем Пословнику можемо подносити амандмане и послуже изгласавања извесних чланова и глава.

Душан Васиљевић: Ја одустајем од свог предлога, али сам хтио да напоменем да би и овај начин био користан.

Претседник: Пошто нема никаквих предлога, прелазимо на читање појединих чланова. Молим секретара да прочита члан 14.

Заменик секретара чита члан 14 нацрта.

Д-р Бранко Чубриловић: Ја бих хтио да знам да ли овдје, у другом ставу, спадају љсковите и минералне воде. Јер, у земљи постоје велика богатства, на пример Теслић, а то је приватна институција. То су два појма. Важно је да држава подржави љсковите и минералне воде.

Радован Зоговић: У вези с предлогом г. Чубриловића, предлажем да се дода „лековите воде“ или „минералне воде“. На крају овога члана, послуже ријечи „радио веза“, да се стави „су“ умјесто „јесу“.

Мурад Шећерагић: Ја бих такође желио да се објасни да ли се ово односи на минералне воде.

Д-р Синиша Станковић: У другом ставу у почетној реченици стоји „сва рудна и друга блага у земљи“. Овај израз „у земљи“ је нејасан. „Земља“ уопште код нас има прилично неодређено и нејасно значење. Ја бих ставио „сва рудна и друга блага у тлу“. Ниједан геолог неће казати „у земљи“. Када се каже „у земљи“, ту се може мислити на једну федералну јединицу. Друго, када је у питању израз „воде“, ја бих био апсолутно за то да остане овако како је.

Ми воде можемо категорисати, али када је реч о њиховом искоришћавању, све воде морају потпасти под ову одредбу. Јер, и најмања вода и извор могу у једном одређеном крају под опецифичним условима да претстављају велику вредност. Ја сматрам да оваква формулација треба да остане. Никако се не бих сложио да ма каква категорија вода остане у приватном власништву изузев вода које се могу вештачки направити, као, на пример, рибањаци.

Јаша Продановић: Ја не могу да разумем ово „у земљи“. Где се могу наћи рудна блага него у земљи? Израз „у тлу“ не постоји.

Д-р Душан Братић: Ја бих се сложио са другом Јашом. Наиме, рецимо петролеј или нафта не сматрају се као руде. Што се тиче израза „у земљи“, ја мислим да је комисија на то мислила: не у држави, него у земљи, само би требало наћи згодан израз. Што се тиче вода, сложио бих се са другом Синишом: да се ту воде узму у најширем смислу. Нарочито због члана 35. Осим тога у овај члан, вероватно због прописа Закона о аграрној реформи, нису ушле шуме. По Закону о аграрној реформи шуме се одузимају без накнаде свима лицима која су наведена у члану 3 а), б), ц) и ф) итд. Закона о аграрној реформи. И тамо се каже колико појединац може имати шуме. Међутим, ја мислим да не би било лоше да овај члан обухвати још и шуме.

Јаша Продановић: Господо, ја још једнако мислим да овај израз „у земљи“ треба заменити неким другим изразом.

Д-р Бранко Чубриловић: Ја се не слажем са предлогом: друга Братића у погледу шума, јер треба знати које све врсте шума ми имамо: имамо приватне, општинске и државне. Тај израз не бисмо могли овде да метнемо.

Милош Царевих: Ја мислим да стилизација овога првога става није згодна и да би, у вези с тим, други став требало допунити. Ја предлажем да се у првом ставу каже: да средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу „општенародна имовина“ а да се ово „у рукама државе“ брише. А у другом ставу да се каже да су „покретна и непокретна имовина, фабрике и заводи у рукама државе“, па онда „сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, лековите воде, извори и природне снаге“ итд. „општенародна су имовина“. Јер, овај израз „општенародна имовина у рукама државе“ указује на то као да би могло да буде општенародне имовине која није у државним рукама. Уствари, имовина у рукама државе је општенародна имовина. Јер, нема општенародне имовине.

која није у рукама државе. Дакле, предлажем да први став гласи: „Средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу општенародна имовина или имовина народних задружних организација, или имовина приватних, физичких или правних лица“. Други став да почне овако: „Сва покретна и непокретна имовина, фабрике и заводи у рукама државе; сва рудна и друга блага у утроби земље, воде“, овде бих додао: „лековите воде, извори природне снаге“ итд. „општенародна су имовина“. До данас ми смо књижили чак и правно по судовима, књижили смо разну покретну и непокретну имовину у рукама државе у њено власништво, и ми кажемо: све што се данас правно налази у власништву државе, општенародна је имовина, а то је, било покретна, било непокретна. Због тога је потребно рећи да ту спадају и фабрике и заводи, па онда сва рудна и друга блага у утроби земље, што је овде набројано као општенародна имовина.

Претседник: Има ли ко још какав предлог да учини? Реч има Министар за Конституанту да да објашњење.

Едвард Кардељ: Ја се не бих могао сложити са предлогом друга Царевића и мислим да је потребно потпуно идентифицирати општенародну имовину са државном имовином. Ако бисмо ми у други став унели ово што је предложено друг Царевић, испало би да ми национализирамо државну имовину, што је уствари само по себи немогућа ствар. Због тога мислим да би требало да остане да средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу општенародна имовина у рукама државе. Мислим кад кажем „општенародна имовина“ да то значи — државна имовина.

У Југославији су три облика имовине: задружна имовина, државна имовина и приватна имовина. Из тих разлога, ја мислим да се у други став не може укључити и државна имовина, јер у другоме параграфу национализирамо не законом о национализацији већ самим Уставом. „Сва рудна и друга блага у земљи, воде, извори природне снаге“ итд., тиме национализирамо, претварамо у општенародну имовину, а државну имовину, која је већ општенародна имовина, ми не можемо претварати у општу народну имовину.

Не могу се сложити да шуме уђу међу ову имовину, јер су оне великим делом у рукама ситних и средњих сељака. Исто тако постоје и други облици у власништву шума које не можемо да ликвидирамо.

Овде се каже: „Сва рудна и друга блага у земљи“ и тиме се мислило — под земљом. Због тога се не могу сло-

жити са предложеном изменом да се место „у земљи“ стави „у тлу“, јер „тло“ је површина. Можемо ставити: „у утро- би земље“.

Слажем се да се унесу изрази: „лековити извори“ или „минерални извори“.

Претседник: Реч има Тодор Вујасиновић.

Тодор Вујасиновић: Ја сам хтео да надопуним да постоје нарочити рударски изрази за овај појам рудних блага и ја мислим да се ми можемо за те изразе заинтересовати и пронаћи их.

Претседник: Реч има Кирило Савић.

Кирило Савић: Ја мислим да би требало ову стилизацију мало боље да подесимо и да не треба журити. Лигнита, других врста угља и рудних блага има и на површини земље и у земљи, па због тога треба тражити неки други израз.

Претседник: Реч има друг д-р Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Ја бих био против тога да се направи спецификација у погледу лековитих и минералних извора, јер код нас обични извори могу да буду врло јаки, могу да буду употребљени у читав низ сврха. Употреба воде је веома велико и крупно питање које изазива огромне спорове и сама ситуација у погледу искоришћавања воде код нас нагони нас на то да би све воде требало да буду општа народна имовина. Ако се издвоје минералне воде само, а обични извори оставе по страни, онда бисмо искључили ту категорију воде обичних извора, који су од исто толико великог значаја, можда и већег. Зато бих ја оставио ту формулацију како стоји овде уопште и на тај начин могли бисмо да захватимо све категорије воде као општу народну имовину.

Друго, поново инсистирам на томе да се стави израз „тло“. Овај израз већ данас претставља у геологији *terminus technicus*, бар код нас у Србији је тако, па кад се буде тај израз употребио, онда бисмо ми тиме тачно казали на шта се мисли, било на површини земље, било у земљи.

Претседник: Реч има друг Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Мислим да је друг Царевић, инсистирајући на премјештању, мало помијешао ствари. Овај члан подијељен је на ставове и може да остане такав какав јесте. Први став обухвата сва средства производње, и указује на врсту својине тих средстава; други говори о својини над рудама и средствима саобраћаја.

Мишљења сам да се не може остати при „тлу“ и да поред ријечи „воде“ треба ставити и „минерални извори“.

Исто тако, мислим, морамо остати и при изразу „у утроби земље“.

Претседник: Има реч Богдан Орешчанин.

Богдан Орешчанин: Ја мислим да је добар овај термин „у земљи“. Ја се не сјећам да се израз „земља“ употребљава у смислу држава. Или се каже „држава“ или „Федеративна народна република“. С друге стране, питам да ли да кажемо „воде и минерални извори“? Ако кажемо „воде“, онда нисмо ограничили, него смо уопштили, и можемо све воде оставити као општенародну имовину.

Претседник: Има реч друг Бане Андрејевић.

Бане Андрејевић: Овде се каже „у земљи“, а она се налазе и у земљи и над земљом; не само у утроби земље већ и на површини земље. Друго, сматрам да су и минералне воде рудна блага и да се оне са њима идентификују. Треба казати: „минералне воде и лековите воде“, јер код минералних вода имамо разних воде. Треће, ја сматрам кад постоји општенародна својина да је потребно да се дода: „постоји општенародна својина“, и ту да се дода да се ова блага национализирају.

Претседник: Има реч друг Кирило Савић.

Кирило Савић: Ја бих овде учинио још једну исправку. Ја мислим да није добро речено „средства железничког и ваздушног саобраћаја“, јер ми као средства железничког саобраћаја рачунамо она покретна средства, кола и остало, и није питање само о средствима железничког и ваздушног саобраћаја, него треба само рећи: „железнички и ваздушни саобраћај“. Важнији је сам саобраћај, него његова средства. Треба рећи: „железнички и ваздушни саобраћај“. То је општије и то треба да буде у рукама државне управе. А за воде правилније је ово што је предложио друг Станковић. Нису само минералне воде које нас интересују. Особито сада када се има у виду побољшање земљишта наводњавањем, тзв. мелиорацијом, ми морамо рачунати на све изворе као на национална добра, па да се са њима као таквим користимо.

Претседник: Има реч Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Господо, наша реч „земља“ је двосмислена, и ја сам у стотину својих чланака употребио реч „земља“ место „држава“. То је одавно постао синоним државе и то се код нас не може искључити. Французи имају за то две речи: „terre“ и „pays“. Може се додати „и на земљи“ и онда ће се знати да се тиче земље као једног дела који садржи рудно благо. Јер, може бити рудног блага и на земљи, као што је, на пример, случај са угљем.

Треће, не можемо ми све шуме узети. Али има великих комплекса државних шума који морају да постану државна добра. И зато нека се ту стави: „велики“, или „већи шумски објекти“, или „шумски комплекси“.

Претседник: Има реч друг Шећерагић.

Мурад Шећерагић: Ја мислим да је изостављена још једна важна ријеч. Поред средстава железничког и ваздушног саобраћаја, овдје није поменуто речни и поморско-речни саобраћај, па то треба поменути.

Претседник: Има реч друг Дугоњић.

Рато Дугоњић: Ја се не бих сложио са другом Јашом, зато што би онда требало промијенити и израз „благо“, јер код нас „благо“ значи и новац и касе. А сем тога бољи је израз „у утроби земље“ него „у земљи и на земљи“.

Претседник: Има реч друг Павле Грегорић.

Д-р Павле Грегорић: У првом ставу овога члана предвиђена су три сектора, три облика имовине: општенародна имовина у рукама државе, као један сектор, затим имовина задружних организација, као други сектор, и имовина приватних, физичких или правних лица, као трећи сектор.

Ја сам малочас говорио са мојим другом до мене о томе и он је био већ погрешно схватио. И због тога ја кад овако говорим ја то говорим из праксе.

Претседник: Има ли још ко да говори и да што предложи?

Милош Царевић: Онај мој први предлог који сам ставио, друг Министар није примио. Ја нисам побркао ништа код ове ствари. Тачно видим да се у првом ставу говори о средствима за производњу, а да се у другом ставу опредељује шта је општенародна имовина. Када сам био предложио да се из првог става бришу речи „у рукама државе“, ја сам то био предложио да би се избегла двосмисленост, јер би се иначе могло мислити да постоји општенародна имовина и ван државних руку која се изједначаје са државном имовином. За овај други став ја не видим, кад хоћемо да национализирамо, зашто да овоме што је у овом другом ставу већ назначено, да томе не додамо да у ту општу народну имовину спада и оно што се већ налази у рукама државе, било да су то средства за производњу, било да је друга нека имовина. Јер, хоћемо да кажемо шта све спада у народну имовину. А несумњиво да у ту општу народну имовину спада поред овога и све оно што је држава прибавила, што је у рукама државе, у рукама народа, све то спада у општу народну имовину — и оно што се већ налази у рукама државе односно у рукама народа.

То је сва она покретна и непокретна имовина, која се данас већ налази и коју смо ми већ узели у руке државе. И било би zgodно да од тих судских пресуда пређемо на уставни пропис, да та имовина која је данас у рукама државе, а нарочито фабрике и заводи, да се каже да оно што се налази у рукама државе долази у општу народну имовину.

Ја не инсистирам на овоме предлогу, ако он има један значај изван овога логичног и правног тумачења. Мени се чини да је то логично, али ако постоји неки политички разлог, ја не инсистирам на томе предлогу.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Јавља се Душан Васиљевић). Изволите, друже.

Душан Васиљевић: Ја мислим да је тежиште члана 14 у средствима за производњу. Овдје су истакнуте само три категорије. Једна је општенародна имовина, друга, имовина народних задружних организација и трећа, имовина приватних физичких или правних лица. Ово само по себи није довољно што се тиче имовине задружних организација, јер имамо организација које су задружне а нису народне. Нарочито корпорације, које такође располажу средствима за производњу а овдје изгледа да нигу обухваћене. Мислим да се и то некако стилизује. (Један глас: То су правна лица, опада под правна лица!).

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема). Више нема никаквих предлога. Молим друга Министра да да објашњење и дефинитивну формулацију овога члана 14.

Едвард Кардељ: Још једанпут морам да изјавим да не бих могао да примим предлог друга министра Царевећа. Само бих се сагласио да се каже: „или општенародна имовина, тј. имовина у рукама државе“. Иначе би се могло разумети да постоји још и нека друга државна или општенародна имовина. Зато бих предложио „јесу“ — и ту бих сад ставио предлог Грегорића — „или општенародна имовина, то јест имовина у рукама државе, или имовина народних задружних организација, или имовина приватних физичких или правних лица“.

Даље бисмо у други став ставили: „Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, минерални извори, природне снаге, средства железничког и ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон и радио-веза јесу општенародна имовина“. Што се тиче речног и поморског саобраћаја и речи „речни и поморски саобраћај“, ја се не бих могао сагласити да се то унесе у овај члан, јер не одговара нашој данашњој стварности. Ми можемо узети у државне руке железнички саобраћај као и ваздушни, јер су они већ у ру-

кама државе, али не можемо рећи за речни и поморски, јер би се могло десити да ми предвидимо нешто што се не може извршити. Ми можемо о томе да донесемо закон.

Исто тако мислим да није сувише уско кад се каже „средства саобраћаја“, јер би се могло схватити да је само регулирање саобраћаја кад се каже саобраћај. Међутим, важно је да су та средства саобраћаја у рукама државе. Ко има средства, тај има и саму производњу, јер не може бити железничког саобраћаја без средстава железничког саобраћаја. Зато мислим да је прецизнија реч „средства“.

Међутим јасно је из другог става да ова средства, рудна и друга блага, могу бити само државна имовина, јер држава не може да прода рудна блага ни железничка средства приватном подузетнику. Не може бити никаквог помицања између државе и приватне индустрије.

Бане Андрејев: И Трепча је државна имовина, али постоји концесија.

Едвард Кардељ: То је питање закона.

Бане Андрејев: Али, по ранијем пројекту Устава, то је било предвиђено. Ја мислим да би боље било да се прецизира.

Едвард Кардељ: То ћемо да ставимо у вези са чланом 18.

Бане Андрејев: Место „су“ да остане „јесу“.

Д-р Душан Братић: Имамо блатну бању, — на пример Меленци!

Д-р Симиша Станковић: Треба рећи „минералне воде“ а не „извори“.

Ако допустите, ја бих учинио један конкретан предлог. Ако се жели да се специфицира и да се одвоји извесна категорија вода, онда, требало би ставити: „воде укључујући ту и минералне воде, извори природне снаге“ итд. до краја.

Претседник: Је ли друговима народним посланицима јасно како треба да гласи овај члан? Сад гласамо за формулацију како је изнео друг Министар. Ко је за тај предлог, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против?

Кирило Савић: Ја сам против.

Претседник: Објављујем да је овај члан примљен са једним гласом против.

Заменик секретара чита члан 15.

Д-р Душан Братић: Ја бих у другој алинеји, иза речи „синдикалних организација радника и намештеника“, додао „задружних и других народних организација“. Овде стоји „народних организација“, а код нас је уобичајено да

се под именом „народних организација“ подразумевају наше фронтовске организације.

Митар Бакић: Ја бих предложио да се после ријечи „наместеника“ дода „свих организација радног народа“.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нико се не јавља). Молим друга Министра да се изјасни.

Едвард Кардељ: Не бих се могао сложити са предлогом да се у овој алинеји дода „задружне и друге народне организације“ и то из разлога што бисмо на тај начин задружне организације ставили у исти ред као и синдикалне организације, а између њих постоји битна разлика. Синдикати су у постављању плана једна организација која може да помогне држави да оствари план, а задружне организације су упоришта преко којих се баш план остварује, тако да је задружним организацијама дат већи значај. Што се тиче израза „свих организација радног народа“, тај би израз могао да се прими, али је боље да остане како јесте. Ја предлажем да параграф остане као што је предложен.

Претседник: Ко је за члан 15 како је отштампан у нацрту, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је *против*? (Није нико). Идемо даље.

Заменик секретара чита члан 16 нацрта Устава.

Претседник: Има ли предлога по овом члану? (Нема). Прелазимо на гласање. Ко је за предложени члан, нека дигне руке (Сви посланици дижу руке). Ко је *против*? (Није нико). Објављујем да је члан 16 примљен. Молим секретара да прочита члан 17.

Заменик секретара чита члан 17 нацрта Устава.

Претседник: Има ли примедба по овом члану? (Нема). Гласамо за овај предлог. Ко је за ову редакцију члана 17, нека дигне руку (Сви посланици дижу руке). Ко је *против*? (Није нико). Објављујем да је члан 17 примљен како је предложен. Молим друга секретара да прочита члан 18.

Заменик секретара чита члан 18 нацрта Устава.

Претседник: Има ли примедба по члану 18?

Д-р Сивиша Станковић: Ја бих предложио да се став други постави као став трећи, а став трећи да буде став други. Изгледа ми да би то било логичније.

Претседник: Молим друга Министра да се изјасни.

Едвард Кардељ: Ја бих предложио једну промену члана 18 у овоме смислу да у трећем ставу прецртамо речи „уз законску накнаду сопственику“, а да додамо „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и колико дати накнада сопственику“, јер има случајева где држава неће

дати накнаду у пуној мери, или уопште неће дати накнаду. Треба омогућити да закон о томе одлучи.

Осим тога да се дода четврти став који би гласио: „Под истим условима могу се национализовати привредне гране у целини или поједина привредна предузећа ако то тражи општи интерес“. На тај начин ћемо створити могућност да се у случају потребе изврши национализација. Пошто смо те промене унели, мислим да не би добро било да извршимо прегрупацију ових ставова.

Претседник: Јесу ли јасне ове примедбе? (Јесу). Има ли примедба? (Нема). Молим друга секретара да прочита члан 18 са допунама.

Заменик секретара чита члан 18 који гласи:

„Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди.

Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице.

Приватна својина може се ограничити или експропријасати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и колико дати накнада сопственику.

Под истим условима могу се национализовати привредне гране у целини или поједина привредна предузећа ако то тражи општи интерес“.

Претседник: Прелазимо на гласање о члану 18 овако како је редигован. Онај ко је за овако редигован члан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 18 примљен. Прелазимо на члан 19. Молим секретара да прочита члан 19.

Заменик секретара чита члан 19 према нацрту Устава.

Претседник: Има ли ко какву примедбу на члан 19?

Јосип Рус: У последњем ставу се каже да држава нарочито заштићује и помаже малог и средњег сељака. Овде би требало да се каже да мали и средњи сељаци имају право на државну заштиту и помоћ. Иницијатива треба да је у рукама малих и средњих сељака.

Тодор Вујасиновић: Ја не бих прихватио тај предлог, јер је јасна ствар да ће држава са своје стране настојати да изврши своју дужност, али ако се каже да мали и средњи сељаци имају право, онда њихово тражење може да буде у много већем обиму него што држава у даном моменту може да да. Зато је много бољи овај члан у нацрту.

Претседник: Има ли још ко какву примедбу? (Гласови: Нема). Молим друга Едварда Кардеља да се изјасни.

Едвард Кардељ: Ја мислим да је боље да формулација остане оваква каква јесте из разлога који је дао друг Ву-

јасиновић, јер држава се обавезује да ће имати пред очима интересе малог и средњег сељака.

Претседник: Прелазимо на гласање. Ко је за члан 19 овакав како је редигован у нацрту, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 19 примљен. Прелазимо на члан 20.

Заменик секретара чита члан 20 према нацрту Устава.

Претседник: Има ли каквих предлога по овоме члану?

Д-р Павле Грегорић: Ја бих предложио да се у другом ставу после ријечи „социјалним осигурањем“ додају ријечи „стварањем мреже санаторијума и лечилишта“.

Елвард Кардељ: Примам ову допуњу.

Претседник: Има ли још каквих предлога о овом члану? (Нема). Онда гласамо за овај члан са овом допуном коју је предложио д-р Павле Грегорић, а коју је примио Министар за Конституанту. Они који су за овако редигован члан 20, нека дигну руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 20 примљен.

Данашњу седницу закључујем.

(Седница је закључена у 19,15 часова).

Седма седница

(18 децембра 1945)

Почетак у 16 часова.

Претседавали председник Божидар Масларић и потпредседник Фране Фрол.

Председник: Отварам седму седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга секретара да изврши прозивку чланова.

Секретар Митар Бакић прозива чланове Одбора.

Председник: Присутан је 21 члан, дакле, има кворума. Молим друга секретара да прочита записник прошле седнице.

Секретар чита записник шесте седнице Уставотворног одбора Скупштине народа од 17 децембра 1945 године.

Председник: Има ли примедба на овај записник? (Нема). Примедба нема, значи да је записник примљен.

Прелазимо сада на претрес главе V нацрта Устава у појединостима. Молим друга секретара да прочита главу V нацрта Устава.

Секретар чита све чланове главе V по нацрту.

Председник: Има ли ко од народних посланика да учини какву принципијелну примедбу по овој глави? (Нема). Пошто нема никаквих примедба, онда можемо прећи на расправу у појединостима. Молим секретара да прочита члан 21.

Секретар чита члан 21 нацрта Устава.

Председник: Има ли ко какве примедбе на овај члан? (Нема). Прелазимо на гласање. Ко је за овај члан како је прочитан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Овај члан је примљен овако како је предложен. Изволите чути даље.

Секретар чита члан 22.

Председник: Има реч Фране Фрол.

Фране Фрол: На крају члана 22 гдје се каже „противно је Уставу и кажњиво“, мислим да је то таутологија:

и, како овај члан треба да се слаже са чланом 10, то предлажем да се у члану 22, став други, на крају бришу ријечи „противно је Уставу и кажњиво“ и уместо тога ставе ријечи „јесте противуставан“.

Јаша Продановић: То је исто.

Милош Царевић: Ја мислим да на крају овога члана 22 треба ставити „противно је Уставу и кажњиво по закону“, јер би иначе изгледало да је неки чин против устава, а да нема санкцију.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема)

Молим друга Министра да се изјасни о предлогу.

Едвард Кардељ: Ја мислим да би требало да остане како је то предложено и то из разлога, јер све што је противуставно, није неизбежно кажњиво.

Претседник: Има ли још примедба на прочитани члан?

Милош Царевић: Ја мислим да је друг Министар усвојио мој предлог, те да крај овога другог става гласи: „противно је Уставу и кажњиво по закону“, и онда несумњиво има санкцију.

Едвард Кардељ: Примам да се стави „противно је Уставу и кажњиво по закону“.

Претседник: Ко је за ту последњу формулацију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је овај члан примљен. Прелазимо на члан 23.

Секретар чита члан 23.

Претседник: Има ли примедба на прочитани члан?

Милош Царевић: Ја бих хтео објашњење: зашто је ово ограничење са речју „савезног“ у последњем ставу?

Фране Фрол: Ја мислим да губитак грађанских права не би смео повлачити за собом и губитак бирачког права, како то стоји овдје у ставу четвртом. Зато бих предложио да тај став четврти гласи овако: „Не уживају бирачко право лица под старатељством, лица која су судском пресудом лишена активног и пасивног бирачког права у времену док дејство пресуде траје и лица која на основу савезног закона изгубе бирачко право“. Ја мислим да губитак бирачког права не повлачи и губитак грађанског права, него само кад је осуђен пресудом на губитак активног и пасивног бирачког права.

Претседник: Има ли још ко какву примедбу? (Нема). Молим друга Министра да се изјасни.

Едвард Кардељ: Ја примам примедбу друга Фрола. Потребно је да се јасно каже да ниједна републиканска скупштина нема право да доноси закон којим се ограни-

чава бирачко право, а овде се мисли на Закон о бирачким списковима који је већ донет, јер других закона о бирачким списковима нема.

Д-р Душан Братић: Ту би друг Фрол имао нешто права. По овоме изгледа да изгубити грађанско право не значи изгубити и политичко право, и то треба некако диференцирати.

Фране Фрол: Ја мислим да то није потребно. Ако речемо да појединац изгуби активно и пасивно право, то је политичко право. Кад ко изгуби то политичко право, онда губи и бирачко право.

Д-р Симица Станковић: Ако треба да се унесе тај додатак, ја бих предложио да се каже просто „бирачких права“, пошто Устав не прави разлику између пасивног и бирачког права, да би се та диференцијација морала правити у једној уставној одредби.

Фране Фрол: Боље је рећи: „бирачко право“. По нашем Уставу нема разлике између политичких и грађанских права. Према томе, аутоматски ће отпасти сваки неспоразум у том погледу.

Претседник: Пошто нема никаквих предлога, ја бих молио друга Министра да прочита нову редакцију.

Едвард Кардељ чита члан 23 који гласи:

„Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образовања и места становања, који су навршили 18 година старости, имају право да бирају и да буду бирани у све органе државне власти.

Грађани који се налазе у редовима Југословенске армије имају право да бирају и да буду бирани као и остали грађани.

Бирачко право је опште, једнако и непосредно и врши се тајним гласањем.

Не уживају бирачко право лица под старатељством, лица која су судском пресудом лишена бирачког права у времену док дејство пресуде траје, и лица која на основу савезног закона изгубе бирачко право“.

Претседник: Прелазимо на гласање. Ко је за овакву редакцију члана 23, нека дигне руку. (Већина диже руке). Овај члан је примљен; идемо даље.

Секретар чита члан 24.

Претседник: Има ли примедба на члан 24?

Милош Царевић: Ја бих имао једну примедбу код овога последњег става, где се каже: „Држава нарочито заштићује интересе матере и детета правом на плаћено отсуство пре и после порођаја...“ Има и других интереса жене, а нарочито деце, која треба да буду под особитом

заштитом закона, нарочито малолетна деца. Ја бих ту додао, пре последњег става, један став у коме бих рекао: „Интереси матера и деце стоје под особитом заштитом закона“. И онда да дође овај последњи став: „Држава нарочито заштићује“ итд.

Претседник: Има ли још каквих примедба?

Радован Зоговић (чита): „Држава нарочито заштићује интересе матера и дјетета правом на плаћено отсуство...“ Треба да се зна тачно ко има право на плаћено отсуство прије порођаја — дијете или мати. Треба измијенити ред ријечи.

Претседник: Има ли још примедба на овај члан? (Нема). Друже Министре, шта ви мислите?

Едвард Кардељ: Ја мислим да је најбоље да остане текст као што је и био, јер ако бисмо унели ово што наводи друг Царевих, ми бисмо онда направили читав социјални програм, а овде се иде за тим да обезбедимо оно што стварно можемо Уставом обезбедити. Заштита малолетника прилично је широка ствар. Онда би се морало прецизирати шта ми предлажемо и чиме то треба заштитити.

Претседник: А о предлогу друга Зоговића?

Едвард Кардељ: Најбоље би било да се у трећем ставу члана 24 каже: „Држава нарочито заштићује интересе матере и детета, правом матере на плаћено отсуство пре и после порођаја...“

Претседник: Да ли је сада јасно како треба да гласи овај члан?

Д-р Бранко Чубриловић: Ја мислим да је најбоље да остане предложена редакција овога члана, пошто би се овом измјеном прекинула веза права матере на плаћено отсуство пре и после порођаја са оним ставом: „оснивањем породилишта...“

Претседник: Значи, остаје текст онако како је наштампан?

Рато Дугоњић: Можда би згодније било да стилизација трећег става члана 24 гласи:

„Држава нарочито заштићује интересе матере и детета оснивањем породилишта, дечјих домова и обданишта и правом матере на плаћено отсуство пре и после порођаја“.

Едвард Кардељ: Мислим да је овај предлог друга Дугоњића добар и да га треба усвојити.

Претседник: Прелазимо сада на гласање. Ко је за редакцију овог члана са изменом предложеном од стране друга Дугоњића, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је

ПРОТИВ? (Нико). Молим секретара да прочита следећи члан.

Секретар чита члан 25.

Претседник: Има ли примедба на овај члан?

Едвард Коцбек: У интересу здравог развоја нашег новог јавног живота, мислим да је баш у овом члану паметно да створимо Уставом мало одређенију и јаснију ситуацију, како нико не би могао нешто приговорити нити сумњати. Ја мислим да би било добро кад би се прва реченица допунила једном речју. Први став члана 25 гласио би: „Грађанима је зајемчена слобода савести, слобода и поштовање вероисповести“. Ово је потребно да не би било страха, да неко натура вољу или има разлога да вређа верске осећаје.

Д-р Душан Братић: Ја се са овим не бих сложио, пошто постоји закон који има за сврху да сузбија расну мржњу, а осим тога је тако нешто чланом 22 кажњиво и противуставно. Према томе страха од мржње не може бити.

Милош Царевих: Ја немам још одређену стилизацију о томе шта бих предложио, али бих рекао код питања равноправности, где се каже да су сви грађани равноправни без обзира на народност, расу и вероисповест, да постоји један други моменат, пошто је овим чланом црква одвојена од државе. Ми сада у пракси имамо да се свуда у званичним подацима налазе рубрике са питањем којој се вероисповести припада. Ја бих предложио да ми некако данас у овом члану кажемо да припадање или неприпадање верској заједници не може шкодити грађанима у смислу њихових грађанских права.

Претседник: Има ли још примедба у погледу овог члана? (Нема). Молим друга Министра за Конституванту да се изјасни.

Едвард Кардељ: Ја мислим да не би било потребно прихватити предлог друга Коцбека из разлога што је у другим члановима већ говорено о потпуној равноправности грађана без разлике, и друго, што се овде даје слобода савести и вероисповести. Сасвим је природно да слобода савести и вероисповести значи и потпуно поштовање његовог мишљења и његових обреда итд., тако да би то, по предлогу друга Коцбека, претстављало један сувишан акценат. Осим тога сам израз „поштовање савести“ може да дође у супротност са слободом, јер се може схватити поштовање као једна обавеза према цркви, што значи, са друге стране, ограничавање савести. Због тога ја предлагем да се овај члан прими у редакцији како је отштампана.

Што се тиче примедбе друга Царевића, мислим да је тај предлог такође непотребан, јер ми говоримо да су сви грађани равноправни, а и у самом Уставу и по нашим законима свака верска мржња је забрањена и кажњива.

Мурад Шећерагић: Пошто код других вјероисповјести не постоји назив „црква“, ја бих предложио да се та ријеч замијенити ријечима „верска заједница“. Потребно је додати једно разјашњење, тако да други став гласи: „Црква, односно верска заједница, одвојена је од државе“.

Претседник: Реч има друг Зоговић.

Радован Зоговић: Мислим да је термин „црква“ толико уобичајен и познат у политичкој литератури и историографији, да би било исувише објашњавати га неким нарочитим додатком. Кад се каже „црква“, то је довољно.

Претседник: Има ли још какав предлог ко да учини? Реч има друг Јоза Миливојевић:

Јоза Миливојевић: И ја сам за то да тако остане. У трећој алинеји се говори о вјерској заједници, у другој се говори о цркви и из тога се код овога члана јасно види континуитет који се односи на вјерске заједнице. Зато и ја предлажем да остане предложени текст.

Претседник: Пошто нема више никаквих предлога, прелазимо на гласање. Ко је за то да се овај члан прими овако како је предложен, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико ни диже руку). Објављујем да је члан 25 примљен у предложеној редакцији. Молим друга Бакића да прочита члан 26.

Секретар чита члан 26 у предложеној редакцији.

Претседник: Има ли ко да учини какву примедбу овоме члану?

Милош Царевић: Ја овде понављам свој предлог, коме можда горе код члана 24 није било места, али налазим да му је овде место и да се то може да истакне овде на крају једним новим ставом: да малолетна лица стоје под особитом заштитом закона. Понављам да је нужно, с обзиром на малолетника и заштиту његову, на његово лично и имовинско право, дати једно овлашћење законодавцу да то регулише.

Претседник: Реч има друг Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: У другоме ставу члана 26 друга реченица гласи: „Грађани могу склопити поред грађанског брака и црквени брак по прописима своје вере“. Ова изјава је само начелна изјава, деклараторна изјава. Ја бих био за то да се испусти ова изјава. А ако се не испусти ова изјава, онда да се испусте из ове реченице следеће ријечи: „по прописима своје вере“, јер ако се узме и прочита члан 25,

гдје у трећем ставу стоји да су вјерске заједнице слободне у својим вјерским пословима у вршењу вјерских обреда, онда по члану 26 склапање брака по прописима цркве није пуноважно. Дакле, ти прописи немају правнога учинка и тиме се дозвољава црквени брак само као вјерски обред. Ми код католика не дирамо у црквени брак који се склапа као сакраменат. Ми га остављамо. Али правне прописе и морне, канонске и свјетовне, ми те прописе хоћемо да уклонимо. Али, ако овдје оставимо „по прописима своје вере“, онда значи да ми то деклараторно признајемо. Ми, међутим, морамо то брисати и казати једноставно „и црквени брак“ без ових ријечи „по прописима своје вере“. Тиме остаје црквени брак као сакраменат неповредив. Ове прописе дакле морамо уклонити, јер за нас немају никакве важности.

Претседник: Реч има друг Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Ја бих молио за једно објашњење. У трећој алинеји овога члана стоји да сви брачни спорови спадају у надлежност народних судова. Члан 113 нацрта Устава предвидео је да су народни судови само окружни и срески судови. Ја сада питам, да ли се по члану 26, трећи став, мисли да за брачне спорове имају надлежност само те две категорије судова или је ово узето као општи појам и онда, ако је тако, да се то стави у члан 113.

Претседник: Реч има друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја бих хтио да кажем нешто о другој алинеји члана 26. У тој алинеји друга реченица гласи: „Грађани могу склопити поред грађанског брака и црквени брак по прописима своје вере“. Ја мислим да би у овоме случају, према становишту које заузима наш Устав, у ријечи „склопити“ била контрадикција, јер ја држим да се брак може склопити само једанпут, једним чином, и то је грађански брак, а не може да буде и црквени. Јер ако би се овако оставило како је у нацрту речено, онда би то значило да се овдје поставља један паритет, који је искључен нашим Уставом. Зато ја држим да би се то могло казати овако: „Грађани могу извршити после грађанског брака и верски обред“.

Претседник: Реч има Тодор Вујасиновић.

Тодор Вујасиновић: Овде се у првом ставу члана 26 каже: „Брак и породица су под заштитом државе. Држава уређује правне односе брака и породице својим законима“. Ја сам за то да се бришу ове речи „својим законима“.

Претседник: Има ли још ко какву примелбу да учини? (Нема). Пошто примедба нема, реч има друг Министар да се изјасни о учињеним предлозима.

Едвард Кардељ: Мени је тешко да на сваки предлог одговорим, јер ови предлози по Пословнику треба да буду писмено формулисани; пошто ми овако нису јасни, не могу да одговорим дефинитивно ни на једну усмену формулацију. Ја мислим да ми треба у овоме случају да се држимо Пословника и да се учињени предлози писмено формулишу. Иначе се принципијелно слажем.

Претседник: Онда молим другове да своје мишљење писмено формулишу, па ћемо онда гласати.

Јоза Миливојевић: Други став члана 26 требало би да гласи: „Пуноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Грађани поред тога могу извршити и верски обред венчања“. Трећа алинеја остаје непромењена, четврта исто тако, а као пета алинеја додаје се: „Малолетна лица стоје под особитом заштитом закона“. То би био текст измјена у члану 26 предложеног начрта.

Милан Поповић: Ја сам против ове редакције из разлога што је стара редакција и оправдана и добра.

Д-р Душан Браћић: У Војводини постоји грађански брак већ 51 годину. Тамо постоји Закон о брачном праву који прописује да се црквени брак не може склопити пре него што се закључи грађански брак. Отуда, кад дођете у цркву ради венчања, морате показати увсрење издато од матичара да сте претходно већ склопили грађански брак. Овде је остављено да се може склопити црквени и грађански брак. Ја мислим да би требало да остане ова редакција углавном са том изменом да грађани, после склапања грађанског брака, могу извршити и црквени обред венчања. Апсолутно мора доћи као императивна норма да се најпре има извршити склапање грађанског брака, да то буде свакоме јасно, а да се после тога може закључивати и црквени брак. Што се тиче последње нове алинеје, ја бих био против тога једноставно из разлога што члан 34 говори о истој материји: „Деца палих бораца и жртва рата под нарочитим су старањем државе“. Према томе и овде и тамо говори се о нарочитој заштити, те би ова допуна требало да изостане.

Јосип Рус: У другој реченици другог става место „грађани“, треба рећи „брачни другови“.

Душан Васиљевић: Јесте, јесте. Брачни другови. *(Један глас:* О брачним друговима може бити речи тек пошто је брак закључен).

Д-р Павле Грегорић: Ако остане ова стара формулација, могло би да дође до неспоразума. Можда би било згодно да се најприје каже да је обавезан грађански брак, а

да се тек последије закључења грађанског брака може да склапа и други, црквени брак.

Едвард Кардељ: Примам предлог друга Вујасиновића да се у првом ставу реч „својим“ брише, јер и нема других закона, и да та реченица гласи: „Држава уређује правне односе брака и породице законима“. Онда ја мислим да редакција која је предложена остане без примедба, односно исправки, које су накнадно учињене, из тих разлога што та формулација никако не значи да Војводина мора поћи натраг у том погледу или изменити своје садашње прописе. На основу Устава, федералне јединице, према својим условима, могу опет да донесу законе који ће одредити да ли ће то бити пре или после, већ према својим условима. Зато нека то остане онако као што је било.

Потпретседник Фране Фрол: Ја бих молио друга Јозу Миливојевића да прочита читав члан у коначној редакцији.

Јоза Миливојевић (чита):

Брак и породица су под заштитом државе. Држава законима уређује правне односе брака и породице.

Циноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Грађани поред тога могу извршити и верски обред венчања.

Сви брачни спорови спадају у надлежност народних судова.

Родитељи имају према деци рођеној ван брака исте обавезе и дужности као и према брачној деци. Ванбрачна деца имају једнака права као и брачна.

Малолетна лица стоје под особитом заштитом закона“.

Потпретседник: Ко је за овај текст, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 26 примљен. Молим секретара да прочита следећи члан.

Секретар чита члан 27 према нацрту Устава.

Потпретседник: Да ли има ко од другова примедбу на члан 27? Реч има друг Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ова одредба како је овде унесена није довољно јасна, јер се може погрешно тумачити, а може се једнога дана донети један закон који ће ову слободу сужавати и уништити је. Ја бих само хтео да кажем да није довољно рећи да је штампа слободна, а после да се донесе закон којим се тражи од новинара кавција. Да се каже: пишете шта хоћете, али претходно морате положити милион динара, ако пишете против закона, да се може наплаћивати казна. То је таква ствар која сече штампу и тако је некад било у реакционарним законима.

Друго, овде није означено да се не може завести цензура, која забрањује текстове пре него што се штампају. Треба пустити да се штампају новине и књиге, а после да се каже да је то забрањено и нека иде пред суд.

Даље, за удруживања ми и сада имамо закон који смо донели. Ја сам био у комитету министара који је тај закон донео, у коме се каже да се не мора добити одобрење власти за политичка удруживања него само власт може, пошто се удружење створи, да га забрани ако је фашистичко. Ја сам се зачудио кад смо ми поднели пријаву за оснивање странке да је изашло у новинама да је Министар унутрашњих послова одобрио оснивање странке, јер он то право није имао и у закону не стоји да он одобрава, него, ако је удружење фашистичко, може га забранити.

Даље, зборови у затвореном простору не подлеже присуству власти. То се мора унети. Ако се овде не унесе, ја ћу тражити да се унесе у Устав кад се буде претресало у пленуму; а ако и тада не буде унесено, ја ћу казати да се унесе путем закона.

Потпретседник: Ја бих молио да друг Јаша Продановић поднесе писмени предлог.

Јаша Продановић: Ево тог предлога:

„Не може се установити кауција за издавање новина, часописа, листова и других штампаних ствари, а ни цензура.

За политичка удружења не мора се тражити одобрење власти.

Зборови у затвореном простору могу се држати без присуства власти“.

Радован Зоговић: Чини ми се да би г. Продановићева допуна (о одржавању зборова у затвореном простору) унијела непрецизност у овај члан Устава и да би нашкодила његовом демократском духу. Могло би се десити да почнемо личити на Енглеску, где фашисти имају право да се у „затвореном простору“ клањају Хитлеровој бисти и да тако наносе срамоту читавом енглеском народу.

Јаша Продановић: Ово је за слободне зборове, ово је за слободне људе, који имају право да држе зборове. Рецимо, ми имамо главни одбор, 18 до 20 људи, зар треба власт ту да присуствује? Бисте ли ви комунисти пристали да нека власт контролише ваше зборове у затвореном простору? Не бисте, наравно. Фашисти не могу држати зборове ни у отвореном ни у затвореном простору.

Пуниша Перовић: Ја мислим да ова примједба друга Продановића има свога смисла и да је у демократском духу постављена, али сматрам да је овај параграф довољ-

но прецизан и да права грађана која се на овај начин формулишу треба да остану у овој форми. Доцније се може законом прецизирати, али мислим да овде треба да остане у овој формулацији.

Јаша Продановић: Народна пословица каже: „Кога су гује уједале, тај се и гуштера боји“. Ја имам то искуство, а господин га нема. Ја сам видео уставе који су имали исте овакве одредбе, а после је законом донета одредба да се заводи кауција и да се странке могу прогањати. Тако су закони поткрађивали оно што је Устав одредио. Само је Устав од 1888 године био слободан и у њему је било предвиђено да нема кауције. Ја говорим уопште, без обзира на то да ли смо на власти или нисмо, јер се Скупштина може променити. Не сме се гледати да ли смо ми већина или мањина, него се Устав мора правити за све подједнако.

Потпретседник: Жели ји још ко да говори? (Не жели нико). Молим друга Министра за Конституванту да се изјасни.

Едвард Кардељ: Ја бих се у принципу сложио са господином Продановићем, али мислим да је формулација коју је он дао исувише општа, да би се могла у оваквом облику примити. Ако се каже да нема цензуре, онда треба рећи у којим случајевима има цензуре, као у ратном стању, или у неким другим изнимним случајевима кад може суд тражити да се изврши цензура нечега.

Онда, код захтева да сви састанци у затвореном простору буду без контроле треба унети за које случајеве и за које организације то важи, а у којим случајевима то не важи. Оваква формулација мислим да би била исувише широка и закон не би могао да предвиди све случајеве где то не важи. Ја бих молио да се конкретизује и да одвојимо параграф за доцније коначно решавање. Моје је мишљење да овај члан оставимо како јесте, па да касније решимо законом.

Ради се и о томе да формулација мора бити таква да омогућава кретање и развитак наших демократских права, јер демократска права нису нешто апсолутно што важи за сва времена. Ми смо већ донели и закон о удружењима, о зборовима и о штампима. Ти су закони у суштини демократски, тако да одговарају члану 27, па ипак тамо има извесних ограничења која ћемо доцније моћи да отстранимо. Али мислим да они одговарају данашњем стању и да би било погрешно ако бисмо дали шире слободе, јер би се закон о слободи штампе претворио у закон за рушиоце слободе. Ја мислим да тај члан треба да остане какав је.

Јаша Продановић: Ја бих примио први предлог госпо-

дина Потпретседника Владе да се овај члан остави и да се допуни. Ја мислим да је довољно, као што је урађено и код члана 30, где је речено, кад је мобилно стање или ратно стање, да се може контролисати шта је написано. Тако се и овде може казати: ако је ратно стање или буна, да ове одредбе не важе. У свима уставима предвиђа се, кад је ратно стање и кад је буна, да се слободе могу ограничити. Ја нисам мислио да се даје слобода људима који желе да руше данашње стање. Ми смо видели да се фашистичкој и профашистичкој штампи не даје слобода.

Потпретседник: Има реч д-р Павле Грегорић.

Д-р Павле Грегорић: Ја сам за то да се члан прими каквакв јесте и да се после остави Одбору да он стилизује дефинитивно. Оваква формулација одговара потребама.

Милош Царевих: Ја бих због важности које има овај члан био за то да га ми не решимо данас коначно. У овоме параграфу има основних грађанских слобода и ја мислим да дамо могућност за размишљање 24 сата и другу Јашин Продановићу и другу Министру, да се нађе једна погоднија стилизација и да одлуку по овом члану донесемо идуће седнице.

Потпретседник: Ко жели још да говори? Ја мислим да нема смисла да одлажемо члан 27 за сутра, пошто сваки посланик може у току дискусије довијети измјене тога члана и ми ћемо опет о томе говорити. Према томе, мислим да можемо још данас гласати о члану 27. Ја стављам на гласање овај члан овако како је стилизован.

Јаша Продановић: Господин Министар је пристао на одлагање овог члана.

Едвард Кардељ: Ја сам се принципијелно сложио са господином Продановићем, али сам рекао да не могу примити његову формулацију и да остајем на овој формулацији. Према нашем Пословнику који смо изгласали, ми можемо опет да говоримо о овоме члану, тако да нема разлога одгађати га ако се принципијелно сложимо. Са друге стране, ако друг Продановић предложи сутра једну бољу формулацију, онда бих могао пристати да данас не гласамо.

Потпретседник: Ја стављам на гласање члан како је отштампан. Који су за члан 27 како је отштампан, нека дигну руку. (Већина посланика диже руку). Оглашујем да је члан 27 примљен. Молим друга секретара да прочита члан 28.

Секретар чита члан 28.

Потпретседник: Да ли има ко од другова народних по-

И С П Р А В К Е

Стр.	ред	стоји	треба
28	13	одоздо стаус	статус
30	5	одозго трисмисионим	трансмисионим
34	7	одозго нидивидуалност	индивидуалност
41	11	одозго пунми	пуним
53	17	одоздо погелду	погледу
81	15	одозго изричино	изрично
148	4	одоздо нарида	народа
215	4	одоздо нглашава	наглашава
215	5	одоздо Рдмиловић	Радмиловић
227	1	одозго имаље	имање
251	20	одоздо Радмилови	Радмиловић
255	14	одозго Сулејмано	Сулејман
288	5	одоздо цетрралног	централног
422	15	одозго Пртседник	Претседник
432	2	одозго 1945	1946
460	6	одоздо имали	има ли
503	22	одозго државотвороци	државотворци
593	13	одозго Скуштина	Скупштина
622	16	одозго Жели ји	Жели ли

Уставо. гори одбори

сланика какву примједбу на члан 28? Има ријеч д-р Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Предлажем да се у трећој алинеји члана 28, где се говори о надлежности суда, после речи „и кривично дело“ уметне „и казна“, јер нема кривичног закона који поред дела не доноси одмах и казне.

Затим у шестој алинеји где се каже: „Органи државне управе могу изрицати казну лишења слободe за обичне прекршаје итд.“, ја сматрам да би требало ставити да ти органи имају право изрицати и новчане казне, јер су то органи државне управе, па могу изрицати и новчане казне.

И, коначно, што је најважније, и што бих молио другог Министра да нам објасни: како ће то практично да изгледа кад држављанин изгуби држављанство? Ми имамо Закон о држављанству који у свом члану 16 предвиђа када држављанин може да изгуби држављанство. Но ни овај члан, ни цитирани закон ни Закон о врстама казни у свом члану 7 ништа не кажу како ће се држављанин протерати из земље кад је изгубио држављанство. И један и други закон говоре само о томе да се одузима држављанство онима који су ван земље и тако се овима грађанима који губе држављанство уствари забрањује повратак у земљу. Мене интересује како ће практично да изгледа кад суд донесе пресуду којом се некоме одузима држављанство и сад наступа моменат да се он протера из земље? Закони које сам цитирао говоре када губе држављанство натурализовани грађани народних мањина и када се може одузети држављанство грађанину који је у иностранству радио и ради против интереса наше државе. Али мене, као што рекох, интересује на који ће се начин моћи пребацити држављанин из земље, јер не постоје никакви законски прописи о томе. Ја мислим да би због тога било најбоље да се овај последњи став брише из нацрта Устава, јер може се одузети држављанство, али нема законског прописа по коме би се могао протерати из земље.

Потпретседник: Да ли има још ко какву примједбу? Ријеч има народни посланик Јаша Продановић.

Јаша Продановић: У другој алинеји члана 28 каже се: „Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без решења суда или без одобрења јавног тужиоца“. Овде се не ограничава докле могу суд и јавни тужилац да држе човека у затвору. То може бити произвољно, поготову кад се то тиче јавног тужиоца који је сам. Кад је реч о суду, суд има обично три члана. Али јавни тужилац је сам и може да се деси да држи човека годину до две године. Сматрам да треба ово право да се ограничи. У ра-

нијем закону било је ограничење на три месеца, па је морао суд после истека овог рока да пусти човека на слободу да се из слободе брани. Овако, ако ово остане, може се човек задржати две па и више година, што не сме да буде.

Што се тиче последње алинеје, колико се ја сећам, мени се чини да смо ми у овим законима казали да се нико не може протерати из државе или из једног краја у други, јер има доста других казни: смртна, тешки затвор итд., па зашто да га протерујемо из краја у крај. Ако он не ваља у једном крају, неће ваљати ни у другом. А ако га протерамо из наше државе у другу земљу, она неће хтети да га прими. Ја стога предлажем да се ова последња алинеја остави.

Потпретседник: Да ли има још ко од другова неку примједбу о овоме члану? Има ријеч Јоза Миливојевић. Има реч Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: Прва алинеја члана 28 гласи: „Зајемчена је неприкосновеност личности грађана“. Ја бих ову формулацију мијењао и казао: „Зајамчена је особа сигурност грађана“. То је јасније. Предложена формулација мени икако не одговара.

У погледу друге реченице, гдје се каже: „Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без решења суда или без одобрења јавног тужиоца“, ја бих додао: „без писменог образложења решења суда“ и „без писменог образложења јавног тужиоца“. (Гласови: Али треба предвидети и рок!) У погледу рока, то ја остављам другим законима и кривичном поступку, гдје је то предвиђено. Овдје треба да се постави само принцип да то рјешење треба да буде писмено и образложено.

У трећој реченици: „Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда...“, ја бих рекао: „без осуде надлежног суда“. (Јаша Пројановић: Слажем се, потребна је пресуда).

Надаље предлажем да се члану 28 дода још један посебан став који би гласио: „Сваки држављанин Федеративне Народне Републике Југославије у иностранству под заштитом је државе“, јер нема нигдје о томе ријечи под којом заштитом стоје држављани који су ван земље. Принципо је да се у модерне уставе ставља и ова заштита па мислим да би требало ово ставити и у наш Устав. То је мој приједлог.

Потпретседник: Ја констатујем да се другови народни посланици не држе Пословника. Ја бих молио све другове народне посланике који имају неке примједбе да их ста-

ве писмено, јер Министар за Конституанту није у стању да одговори на усмене примједбе, јер их има сувише. Ја молим другове који су ставили примједбе и оне који ће их ставити да то учине писмено. У ту сврху одређујем одмор од 10 минута.

(После одмора)

Потпретседник: Седница се наставља. Овом Претседништву је стигло више приједлога на члан 28. Молим друга секретара да изволи прочитати приједлог друга Миливојевића.

Секретар: Друг Миливојевић предлаже да се изврши измјена у другој алинеји члана 28. Мјесто текста „Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без решења суда или без одобрења јавног тужиоца, предлаже: „Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или без писменог и образложеног решења јавног тужиоца. Најдужи рок истражног притвора одредиће се законом“.

Потпретседник: Молим друга посланика: да ли има овом приједлогу какво образложење?

Јоза Миливојевић: Немам. Остајем при ранијем образложењу.

Потпретседник: Пошто друг Миливојевић није ставио никакво образложење, молим друга секретара да изволи прочитати приједлог друга Грегорића.

Секретар (чита): „Органи државне управе могу изрицати казне за прекршаје правних прописа у границама које су одређене законом.

Ниједан држављанин не може бити прогнан из Федеративне Народне Републике Југославије.

Само у случајевима прописаним законом могу се грађани изагнати из свога пребивалишта“.

Потпретседник: Молим друга Грегорића да образложи свој приједлог.

Д-р Павле Грегорић: Пошто стилизација није довољно јасна овдје како је било речено, то сам хтис да та одредба буде јасно изнијета. То је моје образложење.

Потпретседник: Молим друга секретара да изволи прочитати приједлог друга Братића.

Д-р Душан Братић: То је садржано у Грегорићевом предлогу, ја одустајем.

Потпретседник: Да ли још ко жели да говори о члану 28? Има ријеч друг Хрччевић.

Д-р Јосип Хрччевић: Што се тиче овога приједлога да

се дода да нико не може бити у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног рјешења суда или јавног тужиоца, мислим да је овај додатак непотребан, пошто нема рјешења које не би морало бити писмено и образложено. Иначе бисмо морали рећи да у свима актима и одлукама мора бити рјешење писмено и образложено.

Исто тако мислим да је непотребан додатак да ће законом бити одређена дужина притвора, јер је то јасно пошто се то законом одређује.

Приједлог да нико не може бити изгнан из државе, то је приједлог који је правилан. Хоћу да кажем да треба да се задржи то, да нитко не може бити изгнан из свога пребивалишта, осим у случајевима прописаним законом. Ми смо имали случајеве да се у пракси показало корисним да један човек треба да буде изгнан из пребивалишта, јер су неки људи у једној средини радили непријатељски, па је најбоље средство да се они макну из те средине. Ја мислим да је то корисно и треба да остане.

Потпретседник: Има ријеч друг Рус.

Јосип Рус: Ја мислим да је стилизација члана 28 довољна да се унесе у закон. Као начелно то је потпуно довољно.

Потпретседник: Ријеч има друг Царевић.

Милош Царевић: Сматрам да није нужно да решење мора бити писмено и образложено, с обзиром на то да имамо законске прописе који говоре о законитости акта. Али зато подупирем предлог да се одреди колико траје истрага. Овде у овом уставном пропису треба да се стави да закон треба да одреди најдужи рок, да се одреди максимални рок истраге. Зато сам за тај предлог да најдужи рок истраге треба да буде одређен законом.

Потпретседник: Ријеч има г. Продановић.

Јаша Продановић: Ја мислим да треба да остане све оно што је додато новом тексту. Овде би се још могло изоставити оно „писмено и образложено“ ако правници кажу да решење не може да буде ако није образложено, али код одобрења јавног тужиоца то мора да остане, јер јавни тужилац може телефоном рећи да притвор траје и даље. Зато ту треба рећи „без писменог и образложеног одобрења јавног тужиоца“.

Друго, рок. У ранијим законима није било рока и човек може да умре у затвору, јер није имао ни довољно намирница. Улазио је у затвор здрав, а излазио болестан. Зато треба ставити колики је најдужи рок за истражни затвор. Немојте овако, јер то не ваља.

Даље, ову тачку која се тиче прогонства треба изоста-

вити сасвим, нарочито протонство из краја у крај. Ако има организација које треба гонити и које не ваљају, онда их треба гонити и осуђивати, али некога протонити из места у место нема смисла, јер ће то лице исто то радити и у другом месту можда активније и више. Према томе, ја мислим да се ова реченица препусти закону или изостави сасвим.

Д-р Јосип Хрнчевић: Ја сматрам да ово треба да остане, јер узмите да има усташа који су били дошли у Загреб и ништа не раде, а опасни су и сметају властима. Њих треба изагнати као и њихове породице из Загреба, протјерати их као лица која су без занимања у друго мјесто, гдје могу бити под јачом контролом и добити запослење.

Претседник Божидар Масларић: Реч има министар Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја нисам овде министар него посланик ове Скупштине и све што говорим, говорим у своје име.

Оно што тражим код овог члана, то је да се заштите добри и поштедни људи. Ево, господо, шта се мени десило 1899 године. Те године због атентата на краља ја сам био у Зајечару и онда ми полициске власти нису дале да изиђем из Зајечара. По моје тражење било је из разлога што нисам имао од чега да живим и нисам имао у Зајечару шта да радим. На срећу моју, кад се окружни начелник разболео, онда нам је секретар дозволио да идемо у другу варош, јер он није знао за наредбу окружног начелника да нам не допушта да изађемо из Зајечара. И шта је било? Чим сам дошао у Београд у 8 часова, већ у 9 часова стигао је био позив да се јавим члану кварта. Кад сам тамо отишао, члан кварта казао је: „Идите из Београда, овде не можете остати. Идите у Мађарску или Аустрију, али овде не можете остати!“ Кад сам му ја казао да сам поданик наше државе и да већ да идем у Мађарску или Аустрију, онда ми је он казао да идем у своје место одакле сам. Ја сам казао: „Добро, али да ми гарантујете да ме из места у које будем отишао неће дирати и протерати опет у друго неко место“. Члан ми је рекао да не може то да гарантује. Ја сам му на то одговорио да ми је онда немогуће да идем, јер ће ме други окружни начелник протерати и из овог места. Напослетку, у ову ствар умешао се министар унутрашњих дела који је био рођак једном од нас прогоњених. О тој ствари доцнало се у двору читава два сата и решили су да оставимо у истом месту и да се не мешамо са сумњивим људима и да будемо мирни. Ово што се мени десило, то се

може десити и данас свакоме добром и поштеном грађанину. Ако је у питању усташа или четник, онда је ту казна, прво једна па друга. Он ће се пре ухватити кад остане у месту где је дело извршио, иначе ако га власти протерају из тога места у друго, он ће у том другом месту вршити јачу агитацију. Стога сматрам да ову реченицу треба избацити.

Претседник: Има реч Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: Ја мислим да се овај пасус не односи само на политичке кривице. Нарочито у великим градовима, гдје има велики број криминалних типова које би требало преваспитавати, боље је да се исти протјерају у мала мјеста гдје могу да буду под оком и наше власти и других културних институција које их могу преваспитати. У великим градовима има безброј таквих људи који врше крађе и боље је њих протјерати у мање мјесто олакше су родом, пошто су под оком власти и не могу да врше крађе. Зато ја предлажем да овај став овога члана остане како је написан, а у закону ће се прецизирати на какву се врсту људи односи.

Претседник: Има реч повереник Владе д-р Лео Гершковић.

Владин повереник д-р Лео Гершковић: Што се тиче стилизације другог става члана 28, ја бих се принципијелно сложио са стилизацијом по приједлогу друга Миливојевића, само са једном малом стилистичком измјеном, а и да „Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или без одобрења јавног тужиоца“.

Исто тако са овим: „Најдужи рок истражног притвора одредиће се законом“.

Што се тиче приједлога друга Грегорића, слажем се са следећом стилизацијом:

„Органи државне управе могу изрицати казне за прекршај правних прописа у границама које су одређене законом“.

Последњи став требало би да гласи:

„Ниједан држављанин не може бити прогнан из Федеративне Народне Републике Југославије. Само у случајевима прописаним законом могу се грађани изагнати из свога пребивалишта“.

Јаша Продановић: Пребивалиште може да се односи на стан и кућу, а не само на град.

Претседник: Има реч д-р Гершковић.

Д-р Лео Гершковић: Ја прихваћам тај приједлог из ра-

злога које су навели другови Рато Дугоњић и д-р Хрччевић. Дефинитиван текст овога члана 28 гласи:

„Зајемчена је неприкосновеност личности и грађана.

Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или јавног тужиоца. Најдужи рок притвора одређује закон.

Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда, донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.

Нико, ако је достижан државним органима, не може бити суђен, а да није по закону саслушан и на прописан начин позван да се брани.

Органи државне управе могу изрицати казне за прекршај правних прописа у границама које су одређене законом.

Ниједан држављанин не може бити прогнан из Федеративне Народне Републике Југославије.

Само у случајевима прописаним законом могу се грађани изагнати из свога пребивалишта“.

Претседник: Има реч Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја предлагем да се реч „пребивалиште“ замени са „место становања“, јер је пребивалиште двосмислен израз. Место становања је варош или село, а пребивалиште је и кућа. То је двосмислен израз.

Д-р Лео Гершкович: Ја мислим да је у правној терминологији одређен појам пребивалишта: „Само у случајевима прописаним законом могу се грађани изагнати из свога пребивалишта“.

Претседник: Стављам на гласање предлог друга повереника и молим другове који су за овај предлог да изволе дигнути руку. (Већина диже руке). Објављујем да је члан 28 овако примљен. Молим друга секретара да прочита члан 29.

Секретар чита члан 29.

Претседник: Има ли ко какву примедбу? Упозоравам другове народне посланике, ако неко има какву принципијелну примедбу, да о томе поднесе писмени предлог.

Јаша Продановић: Ја бих овде додао да се ни у ком случају претрес не може вршити ноћу и да се деца и жена буде у пола ноћи. Ја сам то лично у два маха искусио, пре окупације и после окупације. Пре окупације дошли су у четири сата ујутру и вршили ми претрес, а други пут дошли су ноћу у пола дванаест сати, али сам ја био будан. Штета је да се претрес врши ноћу. И у најгорим случајевима.

вима претрес се може вршити дању и може се сачекати зора.

Претседник: Има реч Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: Мени је нејасна ова ријеч „имаос“, јер то може да се односи и на оног чија је кућа. Зато бих био да се то промијени.

Затим, ја бих се сложио са предлогом г. Продановића, јер знам то из своје праксе; кад су мене гонили, најтеже ми је било кад су ми вршили петрес ноћу. Али мислим исто тако и на то да народна власт неће тражити и узнемиравати поштене људе. Зато је баš у интересу истраге потребно да се претрес врши и ноћу.

Милош Carević: Предлажем да се реч „имаоса“ замени речју „држаоса“.

Потпретседник Frane Froj: Има ријеч Rade Hamović.

Rade Hamović: Ovo što je rekao drug Dugonjić, da se pretresi vrše sa ciljem da se nešto pronade, — ako je ostavljena noć onima koji je žele iskoristiti, oni tada imaju mogućnosti da vrše šta hoće, pa onda kad već zakon daje pravo pretresa, onda da to bude i noću. Ja mislim da je, uostalom, nepotrebno u Ustavu predviđati jednu takvu sitnu stvar. A s druge strane, ako se već daje mogućnost da se vrši pretres, onda taj pretres treba da se vrši onda kad se može doći do nečega tim pretresom.

Потпретседник: Има ли још ко какав приједлог? (Nema). Пошто више нема приједлога о члану 29, ја молим друга повјереника да се изјасни.

Д-р Leo Geršković: Ја се слажем са примједбом да се стави реч „држаоса“. Што се пак тиче „pretresa“ и приједлога у вези са тим, мислим да то не бисмо могли уважити, јер унети у Устав један такав пропис значи оставити ноћ непријатељима да рате, да се скривају, itd. Stoga ne bih mogao to da primim.

Потпретседник: Има ријеч Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја имам искуства из ранијих година. (Гласови: И ми имамо!) Вас су налазили, а мене нису могли наћи. И дању и ноћу да дођу, не могу наћи оно што ја кријем. Ја сам имао своје списе и имао сам човека који их је чувао. Овде може да буде злоупотреба. Добро је што је ово народна власт, али и народна се власт квари. Време квари људе. Господство, а нарочито власт људе мало умекшава. Један велики француски писац, када је дошла француска република, рекао је: „О како је дивна била наша република за време монархије!“ Трећа република, кад је била на власти, кварила се и било је више рђавих ствари. Помислите ви на ово: да се ово стање промени и да дође неко друго па да се користи овом вашом

одредбом коју сте ви оснажили. А после ће да кажу: „Па ви сте тај закон довели“. Ја ћу гласати за овај члан, али је боље што се чула реч да има некога који је тражио да се претрес не врши ноћу.

Потпретседник: Има ријеч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Овдје се ради о једној принципијелној ствари. Тачно је да ми нисмо никад казали да је била добра власт која нас је ноћу претресала, — ми то не бисмо казали ни да нас је претресала дању. Али наша оцјена старе власти није се темељила на чињеници претреса, без обзира да ли су били ноћни или дневни, него на општој чињеници да је то била реакционарна, антинародна власт, која је гонила борце за демократију и слободу, губећи тако свако морално право да претреса и гони у име одбране уставнога стања. Мене чуди да г. Продановић ту ствар превиђа.

Друга ствар. — Господин Продановић претпоставља могућност смјене власти. Ја вјерујем да се ова власт никада неће смијенити, него ће се само развијати. Ја имам и морално и политичко право да у то вјерујем и мислим да би дискусија о Уставу, дискусија са становишта невјероватња у трајност ове власти, у њену постојаност, у њен развој, у њено усавршавање, била неправилна. А шта би људима који доносе овај Устав користила некаква „блажа“ законска одредба кад би се десило оно што се не може десити — тј. да дође нека друга власт? Послије ове власти била би могућна, — кад би била могућа! — само фашистичка или профашистичка власт, и властодршци се онда не би освртали на то да ли су овдје предвиђене блаже или оштрије одредбе, јер се таква власт не би освртала ни на какву законитост. Стога мислим да су све напомене сувишне.

Потпретседник: Има ријеч народни посланик Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја слободно говорим са свога гледишта, а г. Зоговић и сваки други има право да каже своје мишљење. Ја сам навикао да говорим оштрије и да чиним критике, али и да трпим критике. Ја стојим на општем гледишту, а г. Зоговић на ужем, партиском. Он вели да се овај режим мора да брани и да се тај режим не сме да сруши. (*Радован Зоговић:* Не режим, него уставност!) Добро, ја се исправљам, ма да је то овеједно. Моје гледиште је принципијелно а не партиско. У прошлим режимима гонјени су комунисти и републиканци, јер су били против тадашњих режима. Кад бисмо стали на партиско гледиште и тај се режим бранио и може да се правда што је

то чинио, јер је сматрао своје противнике за рушиоце државе. Ви то исто сматрате за оне који су против овога стања. Ја стојим на принципијелном гледишту да један режим треба да има такве принципе да је њему свеједно био на власти или ван власти. Ја сматрам да је г. Зоговић такве интелигенције да ће ме разумети да ја стојим на гледишту које сам бранио пре низ година. Може једна странка да почне са идеализмом, али да то измени када остане дуже времена на власти. Ја бих молио г. Зоговића, ако нађе лист „Дело“, да прочита мој чланак „Преображај борбе за идеје“. Ту сам ја мислио на хришћанство и радикалну странку. Хришћанство је било идеално, а видели смо да се после под његовим именом зло радило за време шпанске инквизиције, иако знамо да је Шпанија била хришћанска земља. Не може се гарантовати ни за једну генерацију да ће остати у духу идеја са којима је почела а још мање за друге генерације. Тешко је остати на власти доследан ономе што се у опозицији радило.

Г. Зоговић каже да је прогањан и дању. Јесте, то је било насиље, али када се врши насиље, ја волим да се претрес стана врши дању а не ноћу. Од зла има и горе. Али, Устав се гради ради тога да спречи насиља појединих власти. Ако је једна власт добра и ако има добар устав, па дође друга власт, други режим који не ваља, онда он врши незаконитост, врши насиље и осрамотиће се пред целом Европом и целим светом. Није свеједно имати добар или рђав устав. Кад имате добар устав, онда су они који га руше противници државе. Ако нема таквог устава, онда рђаве владе могу да раде што хоће. Боље је да постоји добра брана и да се онај ко хоће нешто лоше да уради о њу спотакне.

Потпретседник: Ријеч има д-р Братић.

Д-р Душан Братић: Тежиште Устав полаже на реч „решење“. Ово је неспретна стилизација. Шта се може у пракси догопити? Да се онај који одређује претрес стана не држи онога што проузрокује то решење, случаја или узрока који доводи до тога решења, него да каже: довољно је само да издам решење. Најбоља стилизација била би: „Нико не може ући у стан или просторије ни вршити претрес против њиховог држаоца, осим у случајевима прописаним законом“. Тиме бисмо скратили ову расправу. Немогуће је, макар какв закон да дође, казати да се претрес не може вршити ноћу, јер то у пракси није спроводљиво. Ту бисмо дошли до апсурдне консеквенце да би се хиљаде криминалаца користиле тиме што се претрес не може вршити ноћу. Зато ће закон да предвиди случајеве у којима

се претрес може вршити и ноћу. Зато бисмо ствар упростили када бисмо рекли: „осим у случајевима предвиђеним законом“. Ми видимо да нацрт овде баца тежиште на „решење“. Може неко доћи до тога решења, а, међутим, нема разлога да може то решење да изда, ако граматикално тумачимо ову стилизацију. Ја бих додао: „осим у случајевима прописаним законом“. Према томе, моја формулација би била: „Стан је неповредив. Нико не може ући у стан или просторије ни вршити претрес против воље њиховог држаоца, осим у случајевима прописаним законом“.

Милош Царевић: Друг Јаша Продановић је под утиском своје прошлости, под утиском огромних злоупотреба које је власт чинила према грађанима једне земље, и онда су овакве ограде биле неопходно нужне. Међутим, данас ми у народној власти — ја сам о томе говорио надуго и нашироко у начелној дебати — имамо да тражимо гаранције за сва грађанска права па и за ово овде у члану 29 само и искључиво у законитости вршења власти од стране свих органа. Јер, сада ствар стоји друкчије и треба да стоји друкчије када је реч о законитости и да у тој законитости тражимо гаранцију за грађанска права, да ће власти морати да имају пуно обзира према сваком грађанину. Али зато што би можда један грађанин био повређен тиме што му се претрес врши ноћу, не би се могла ставити једна ограда која би учинила оно што су други овде говорили тј. дала могућност непријатељима ове земље, дала могућност криминалним и другим злочинским типовима да ову уставну одредбу користе у недозвољене сврхе или да отежавају законито вршење власти. Ја сам код свих ових прописа па и овде за појачавање законитости. Ја налазим да је овај пропис довољан. Ја се слажем и са другом Братићем кад он каже да се не може ући у стан против воље држаоца без случаја предвиђеног законом, да се претрес може вршити у присуству два сведока, да претресу има право да присуствује и лице чији се стан претреса и, разуме се, ту стоји увек и један написани пропис до кога ћемо доћи, да сви органи власти имају да поступају стриктно у духу закона, прописа и наредба које су издате на основу Устава и на основу закона. То је оно што ће спречити, а не пропис да ли ће се претрес вршити дању или ноћу.

Д-р Лео Гершкович: Што се тиче примједбе и формулације друга посланика Братића „осим у случајевима предвиђеним законом“, ја мислим да његову мисао више погађа ова одредба као што је стављена у нацрту Устава.

Тиме се ограничава да не може службено лице ни на основу закона да дође и да претреса стан, ако нема конкретног рјешења у томе случају. То је просто ради контроле наших органа власти. Према томе, мислим да је правилно да остане оваква формулација баш у духу примједба друга Братића.

Што се тиче примједбе друга посланика Продановића, ја сам већ малоприје рекао да се слажем са мотивима и духом примједбе друга Продановића, али упозоравам на једно: да ми не бисмо са једном уставном одредбом која би имала евентуално да заштити грађане, поштене грађане, дали могућност да тај уставни пропис буде искоришћен баш од непријатеља државе, на што друг Продановић сигурно није мислио. С друге стране, да упозорим и на то да код нас ипак постоји један други однос, један конкретан однос између власти и народа, а то значи да је сваки грађанин уједно и носилац власти, јер је читав народ носилац власти. Према томе, данас у оваквим конкретним односима, као што су предвиђени овим Уставом, нипошто нема бојазни да би државна власт могла бити супротна грађанима и то поштеним грађанима. Ради тога грађани имају највеће јемство по овоме Уставу не у формулисању појединих параграфа и декларација које би биле дате о грађанским правима, него у конкретној организацији власти, која је основно јемство свих грађанских права. Гаранција грађанских права је у систему у коме сваки грађанин учествује у власти и тако даје директиве власти и позива је на одговорност.

Пошто није стављен никакав конкретан приједлог, предлажем да се члан 29 стави на гласање у овој редакцији: „Стан је неповредив.“

Нико не може ући у туђи стан или просторије, ни вршити претрес против воље њиховог држаоца без законом предвиђеног решења.

Претрес се може вршити само у присуству два сведока. Претресу има право присуствовати и лице чији се стан претреса“.

Potpredsednik: Stavljam na glasanje član 29 prema konačnoj redakciji koju je pročitao povjerenik Geršković. Molim drugove narodne poslanike koji su za član 29 prema posljednjoj redakciji, neka dignu ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv neka dignu ruku. (Niko ne diže ruku). Prema tome, objavljujem da je član 29 primljen. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 30.

Sekretar čita član 30 nacрта Ustava.

Potpredsednik: Ima li ko kakvu primjedbu da učini na ovaj

član? (Nema). Pošto primjedaba nema, stavljam na glasanje član 30. Molim drugove narodne poslanike koji prihvataju član 30 u predloženoj redakciji, da dignu ruku. (Svi dižu ruke). Oni narodni poslanici koji su protiv ovakvog člana 30, neka dignu ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem, prema tome, da je član 30 primljen u predloženoj redakciji. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 31.

Sekretar čita član 31 nacrtu Ustava.

Potpredsjednik: Ima li ko kakvu primjedbu da učini na član 31? (Nema). Pošto primjedaba nema, stavljam na glasanje član 31 u predloženoj redakciji. Oni narodni poslanici koji prihvataju član 31 u ovakvoj redakciji, neka izvole dići ruku. (Svi dižu ruke). Oni narodni poslanici koji su protiv ovakve stilizacije člana 31, neka dignu ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem, prema tome, da je prihvaćen i član 31 u predloženoj redakciji. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 32.

Sekretar čita član 32 u predloženoj redakciji nacrtu.

Potpredsjednik: Ima li kakvih primjedaba na pročitani član 32? (Nema). Pošto primjedaba nema, stavljam na glasanje član 32. Oni narodni poslanici koji prihvataju član 32 ovako kako je predložen, neka izvole dići ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je, prema tome, primljen i član 32 u predloženoj redakciji. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 33.

Sekretar čita član 33 po nacrtu Ustava.

Potpredsjednik: Ima li ko kakvu primjedbu da učini na pročitani član? Reč ima drug Miloš Carević.

Miloš Carević: Ja bih predložio da se kod drugoga stava člana 33, pored ovoga što već stoji, da oni savesno obavljaju javne dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene, stavi i to da oni to vrše i zakonski i ustavno, jer je ovde reč o onim građanima koji se primaju javnih dužnosti i oni su dužni da te dužnosti vrše ne samo savesno nego i zakonski i ustavno. Savest jednog građanina može biti mirna za ono što je on uradio, a to može biti nezakonito, pa zbog toga treba ovde dodati da su oni dužni da savesno i zakonito vrše dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene.

Potpredsjednik: Riječ ima drug Radovan Zogović.

Radovan Zogović: Predlažem da se u prvom stavu riječ „jednako“ zamijeni riječju „podjednako“, te da taj stav glasi: „Svima građanima podjednako su...“ Predlažem takode da se riječ „dostupne“ zamijeni nekom boljom riječi.

Potpredsjednik: Riječ ima drug Josip Rus.

Josip Rus: Ja mislim da je nepotreban drugi stav kod ovoga člana 33 — da je dužnost građana da savesno obavljaju

javne dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene. Razume se samo po sebi, ja mislim, kad se čovek primi neke dužnosti, da je mora obavljati savesno.

Potpretседник: Riječ ima narodni poslanik Josip Hrnčević.

D-r Josip Hrnčević: Kad se ovdje kaže, u članu 33, da je dužnost građana da savjesno obavljaju javne dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene, onda se tu samo po sebi razumije da oni moraju raditi po zakonu. Ovdje se radi o tome ne samo da građani rade po zakonu, nego još više, da taj svoj rad savjesno obavljaju. Prema tome, staviti ovdje riječ „zakonito“ bito bi suvišno.

Potpretседник: Ima li ko da učini još kakvu primjedbu? Riječ ima drug povjerenik.

D-r Leo Geršković: Ovdje je predložio drug Rus da se ispusti stav drugi člana 33, jer se samo po sebi razumije da je dužnost građana da savjesno obavljaju javne dužnosti. Mislim da se to ne može ispustiti, jer se hoće u ovome stavu naročito naglasiti da oni koji su izabrani, treba da vrše savjesno javne dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene, a to znači sa puno odgovornosti, kao dobri domaćini što vrše svoje dužnosti.

Zbog toga je ovdje nepotrebno da se pored riječi „savesno“ stavi i riječ „zakonito“, jer se u jednom drugom članu Ustava kaže da se svi građani moraju držati Ustava i zakona, a zatim u jednom drugom paragrafu Ustava stoji da akti svih organa moraju biti osnovani na zakonu i Ustavu. Ustav i zakonitost se dakle naglašavaju tamo gdje je to potrebno, a ovim se članom podvlači dužnost građana da savjesno obavljaju javne dužnosti za koje su izabrani ili koje su im poverene. Zato mislim da treba da ostane ovakva stilizacija člana 33.

Потпретседник: Ријеч има друг Милош Царевић.

Милош Царевић: Ја ћу да поковим једну реченицу коју сам рекао у начелној дебати: викада није сувишно и никада није довољно да се подвуче законитост у нашем поретку.

Ми излазимо из једне револуције, дижемо државу на рушевинама једне полицијске диктаторске државе. И рушећи ту државу ми смо рушили њену законитост. Ја знам да се све ствари не могу променити за један дан, али ми се обраћамо свима грађанима, ми се обраћамо једном делу грађана, који ће примити јавне дужности у данашњем поретку, а који су до јуче вршили, и те како вршили, те законе полицијско-диктаторске државе. Ми морамо подвући да се грађанин не може опредељивати само својом савешношћу и да каже да је учинио по савести. Није сувишно да се то поново подвуче, иако то пише на месту где треба да

пише, да грађанин који се те дужности прими, треба ту дужност да врши савесно и законито. Ми морамо да одредимо и да прецизирамо савесност са личног становишта, али треба да врши дужност и законито, са једног објективног становишта, што треба да буде суштина ове одлуке овде.

Потпретседник: Има ли ко какве примједбе? (Нема). Ја био молио друга повјереника да прочита коначну редакцију.

Д-р Лео Гершкович: Ја бих пристао да тај члан гласи овако:

„Свима грађанима подједнако су доступне под законским условима све јавне службе.

Дужност је грађана да савесно и законито обављају јавне дужности за које су изабрани или које су им поверене“.

Потпретседник: Стављам на гласање коначну редакцију члана 33. Ко је за то, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Није нико *против*. Према томе члан 33 је прихваћен у коначној редакцији. Молим друга секретара да прочита члан 34.

Секретар чита члан 34 по предлогу.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу на овај члан? Има ријеч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Ја сам предложио да се члан 41 стави на мјесто члана 34. Разлог: у члану 41 говори се о одбрани отаџбине као највишој дужности и части сваког грађанина. А иза тога слиједи члан који говори о пореским обавезама грађана. Сматрам да члан који говори о дужности — части не би требало да остане испред саме одредбе о пореској обавези. А пошто се у члановима око члана 34 говори о правима грађана, овај прелазни члан, члан 41, треба да дође иза члана 33.

Потпретседник: Стављам на расправу приједлог друга Зоговића да се члан 41 пребаци на мјесто члана 34. Има ли ко какву примједбу на овај приједлог? (*Гласови:* Добро је, слажемо се!) Ја бих молчо друга повјереника да се изјасни.

Д-р Лео Гершкович: Ја се потпуно слажем са приједлогом друга посланика Зоговића и немам ништа против да се мјесто текста члана 34 стави текст из члана 41.

Потпретседник: Молим другове народне посланике који прихватају приједлог да члан 41 дође као члан 34, нека дигну руку. (Сви дижу руке). Има ли ко какву примједбу на члан 41 који гласи: „Одбрана отаџбине највиша је дужност

и част сваког грађанина. Војна обавеза грађана је општа“? (Нема). Објављујем да је члан 41 примљен и стављен на мјесто члана 34. Молим друга секретара да чита члан 35.

Секретар: Члан 34 постаје члан 35 и гласи:

„Држава се стара да ратним инвалидима обезбеди достојан живот и бесплатно оспособљавање за рад.

Деца палих бораца и жртава рата под нарочитим су старањем државе“.

Потпретседник: Има ли ко какве примједбе? Има ријеч друг Дугоњић.

Рато Дугоњић: Ја бих предложио да се измјени ред у првом ставу овога члана. Треба прво ставити да се држава стара да се инвалиди бесплатно оспособе за рад, а потом да им се обезбиједи достојан живот.

Потпретседник: Има ли још какве примједбе? (Нема). Молим друга човјереника да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Ја се слажем са приједлогом, само нека друг редигује.

Потпретседник: Како би гласила коначна редакција?

Рато Дугоњић: „Држава се стара да се ратни инвалиди оспособе бесплатно за рад и да им се обезбеди достојан живот“.

Д-р Лео Гершковић: Мислим да се баш оваквом стилизацијом каква је у приједлогу удара гласом на оспособљавање инвалида за рад. Инвалидима првенствено треба обезбиједити достојан живот, а један од облика тога живота је оспособљавање за рад. Ја мислим да се остане код формулације овога члана како је отштампана.

Потпретседник: Стављам члан 35 на гласање како је отштампан. Молим другове посланике који су за редакцију члана 35 како је отштампан, да изволе дићи руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је члан 35 прихваћен. Молим друга секретара да прочита члан 36.

Секретар чита члан 36.

Потпретседник: Има ли ко од другова какву примједбу на члан 36? (Нема). Пошто примједба нема, стављам члан на гласање. Молим другове посланике који прихватају члан 36, да изволе дићи руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против? (Нико). Објављујем да је члан 36 прихваћен.

Митар Бакић: Ја бих као посебан члан иза члана 36 предложио нови члан 37. Наша држава као инструменат народа по својој функцији и својом дјелатношћу захвата у све области народног живота, и пошто је једна од њених функција и физичко васпитање народа у циљу подизања радне и одбранбене способности нашег народа, предложио

бих да се унесе посебан члан, иза члана 36, који би гласио:

„Држава се стара о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања народног здравља и народне радне и одбранбене способности“.

Потпретседник: Стављам приједлог друга Бакића на претрес. Има ли ко какву примједбу?

Јаша Продановић: Пошто се у члану 36 говори о здрављу народа, ја бих предложио да се не додаје нови члан, него да то уђе као нови став члана 36.

Потпретседник: Има ли ко још какву кримједбу? (Нема). Молим друга Гершковича да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Ја се слажем са текстом овога приједлога и мислим да би из разлога законодавне технике требало да га ставимо као други став члана 36, а доцније бисмо могли видјети гдје бисмо га убацили.

Потпретседник: Стављам на гласање приједлог друга Бакића да се као други став члана 36 стави допуна коју је он предложио. Они који су за то да се прими члан 36 са надопуном друга Бакића, нека дигну руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против? (Нико). Објављујем да је члан 36 са надопуном друга Бакића примљен. Молим друга секретара да прочита члан 37.

Секретар чита члан 37.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу? (Нема). Примједаба нема. Стављам на гласање члан 37. Другови посланици који прихватају члан 37, нека дигну руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против? (Никс). Објављујем да је члан 37 примљен.

Ја мислим да данашњу сједницу закључимо. (Гласови: Немојте, да продужимо седницу! — Да закључимо седницу!) Стављам на гласање приједлог. Они који су за продужење рада, нека дигну руку. (Мањина диже руке). Објављујем да је прихваћено да се данашња сједница закључи. Идућу сједницу заказујем за сутра у 4 сата по подне.

Пре разлаза молим другове посланике да прије сваке сједнице ставе писмене приједлоге.

(Седница је закључена у 19,30 часова).

Осма седница

(19 децембра 1945)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао потпретседник Фране Фрол.

Потпретседник: Господо, отварам осму сједницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Прије прелаза на дневни ред, молим секретара да прочита записник прошле сједнице.

Заменик секретара Богдан Орешчанин чита записник седме седнице.

Потпретседник: Има ли кога од другова народних посланика да учини какву примједбу на записник? (Нема). Пошто нема никаквих примједба на записник, записник се овјерава. Молим секретара да изврши прозивку посланика.

Заменик секретара прозива посланике.

Потпретседник: Констатујем да су присутна 23 посланика. Према томе, можемо пуноважно да радимо.

Прије прелаза на дневни ред молим народне посланике који имају какав приједлог да ставе, да изволе тај приједлог писмено доставити Претсједништву.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду наставак претреса нацрта Устава у појединостима. Молим другга секретара да изволи прочитати члан 37 нацрта, који постаје члан 38.

Заменик секретара чита 37 нацрта, који постаје члан 38.

Потпретседник: Има ли ко од другова какав приједлог или примједбу на овај члан 38? (Нема). Како нема никакве примједбе на овај члан 38, то га стављањем на гласање. Молим другове народне посланике који прихватају члан 38, да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Пошто нико није против, то је члан 38 прихваћен. Молим секретара да прочита члан 39, по нацрту члан 38.

Заменик секретара чита члан 39.

Потпретседник? Има ли ко какву примједбу код овога члана? Реч има повјереник Министра за Конституанту д-р Лео Гершковић.

Повереник Министра за Конституанту д-р Лео Гершковић: Ја предлагем да се друга алинеја овога члана престилизује и да гласи: „Против свих решења органа државне управе, као и против неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе у границама закона“.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу на ово што је предложио друг повјереник? (Нема). Пошто нема никаквих примједба, стављам на гласање члан 38, који постаје члан 39. Ко је за то да се овај члан прими како га је предложио друг повјереник нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да није нико противан, те је овај члан примљен. Молим друга секретара да прочита члан 40, члан 39 нацрта.

Заменик секретара чита члан 39, који постаје члан 40.

Потпретседник: Има ли ко од другова народних посланика примједбу на члан 40? (Нема). Пошто нико од народних посланика не ставља примједбу, то се прелази на гласање о члану 40. Молим другове народне посланике који прихватају члан 40 да дигну руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*? (Нико). Пошто нико није *против*, објављујем да је члан 40 прихваћен према нацрту. Молим друга секретара да прочита члан 41.

Заменик секретара чита члан 40, који постаје члан 41.

Потпретседник: Да ли има ко од другова народних посланика какву примједбу на члан 41?

Мурад Шећерагић: Ја мислим да би овде требало додати објашњење о којој се штети ради, да ли о моралној, материјалној или о једној и другој.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да је ова допуна неопходна у погледу одређивања материјалне или моралне штете. Закон ће накнадно конкретно регулисати каква ће то бити штета.

Потпретседник. Има ли још ко какву примједбу? (Нема). Молим другове народне посланике, ко је за члан 41 овако како је отштампан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Молим, ко је *против*? (Нико). Објављујем да је члан 41 прихваћен. Прелазимо на следећи члан.

Заменик секретара чита члан 42 нацрта Устава.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу на овај члан? (Нема). Констатујем да нико није ставио примједбу на члан 42. Прелазимо на гласање. Молим другове народне посланике који прихватају члан 42, нека изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*? (Нико). Објављујем да је члан 42 прихваћен без измјене. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 43.

Заменик секретара чита члан 43.

Потпретседник: Да ли има ко какву примједбу на члан 43?

Д-р Сениша Станковић: Ја бих поставио питање: да ли не би било згодније да се овде уместо речи „употреба“ стави „злоупотреба“, јер у суштини нормална употреба грађанских права тешко да би могла да буде искоришћена против уставног поретка?

Д-р Душан Братић: Ја мислим да није потребно употребити реч „злоупотреба“. Чим се једно право употребљава са намером насилне промене, онда је то већ злоупотреба.

Јосип Рус: Тешко је замислити и конкретно претпоставити да неко право које је употребљено може да буде кажњиво. Због тога би требало рећи отприлике овако: „Незаконита је и кажњива насилна промена уставног поретка...“

Франце Лубеј: Ја мислим да треба остати код ове стилизације, јер се грађанска права могу употребити и у сврху која је противна народној вољи. Намера за насилну промену уставног поретка обухвата злоупотребу.

Д-р Душан Братић: Ја бих хтео да одговорим другу Русу. Неко може употребити грађанско право, на пример, право слободе збора и договора, или право слободе штампе, што је једно грађанско право, али тиме може извршити противзаконити акт. Због тога треба да остане онако како је стилизовано, тј. да се каже: „... употреба грађанских права са намером насилне промене уставног поретка ...“

Рато Дугоњић: Ја бих био за то да останемо код ријечи „употреба грађанских права“, јер ако бисмо употребили ријеч „злоупотреба“, то би значило да узимамо један ужи појам Уставом, ма да то није мој предлог, могли бисмо да ставимо: „кажњива је злоупотреба грађанских права“, али сматрам да то није потребно, јер је тај члан баш због тога и створен.

Јаша Продановић: Ово је збиља нејасна стилизација. Ако се употребљава грађанско право, онда не може бити злоупотреба. Треба рећи: „Забрањена је свака радња која иде за насилном променом; свака радња која иде на то да се насилно промени уставни поредак кажњива је“. Ја мислим да би тако требало рећи.

Кирило Савић: У сагласности са другом Јашом Продановићем, ја бих предложио да се избаци реч „употреба грађанских права“ и да се стави: „Незаконит је и кажњив

сваки покушај и намера насилне промене уставног поретка“.

Д-р Симиша Станковић: Ако се не жели да прихвати реч „злоупотреба“, ја бих предложио да се употребе речи „искоришћавање грађанских права“. Злоупотребе може бити и када нема намере насилне промене уставног поретка. Ја мислим да бисмо погодили прави смисао ако бисмо ставили: „искоришћавање грађанских права са намером насилне промене уставног поретка“. Ја не видим како би нормална употреба грађанских права могла имати намеру насилне промене.

Д-р Лео Гершковић: Другови, ми смо јуче расправљали код питања повредивости или неповредивости личности по једном питању да ли се, рецимо, може хапсити кођу и констатовали смо да једно такво ограничење не би било од користи поштеним грађанима који се евентуално боје од неког искоришћавања власти, него да би било уствари од користи непријатељима поретка, разним криминалним типовима итд. Значи, конкретно, једно грађанско право искоришћава непријатељ зато да би рушио данашњи наш поредак. Уствари овај члан заштићује употребу тих права од непријатељских елемената који би покушали да их искористе. Ја предлажем да остане ова формулација, ма да можда ријеч „злоупотреба“ више одговара, али се мени чини да је баш овдје боље рећи „употреба грађанских права“.

Потпретседник: Има ли још ко какву примједбу? (Нема). Пошто нема више примједба, стављам члан 43 на гласање онако како је отштампан. Молим другове народне посланике који су за члан 43 онако како је отштампан да дигну руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Нико). Објављујем да је члан 43 прихваћен једногласно онако како је отштампан.

Прелазимо на други дио нацрта -- Државно уређење.

Д-р Душан Братић: Тражим реч на основу члана 19 Пословника.

Потпретседник: Има ријеч друг Братић.

Д-р Душан Братић: Да се вратимо и да ставимо неке допуне члановима 14, 15, 18, 19 и 20 из главе IV. Те би чланове требало продискутовати и у вези са предлозима који су објављени у штампи или који су стигли из грађанства, као и у вези са дискусијом која је вођена у Уставотворном одбору Савезне скупштине.

Бане Андрејев: Сматрам да би друг то могао да поднесе у виду амандмана и да се о томе расправља на крају, а да ми продужимо даље рад.

Д-р Душан Братић: Повлачим овај предлог.

Потпретседник: Пошто је Братић повукао свој приједлог, прелазимо на даљу дискусију у појединостима. На реду је други дио — Државно уређење, глава VI, члан 44. Да ли друг повјереник има какво опћенито објашњење о другом дјелу тј. о државном уређењу?

Д-р Лео Гершковић: Други дио, као што је већ у својој општем образложењу изнио друг министар Кардељ, посвећен је углавном државном уређењу, док се у првом дијелу износе основна начела о нашем друштвеном и државном поретку. Други дио се бави углавном организацијом државе. Он конкретно остварује федеративно уређење као што је у првом дијелу било представљено. Други дио надаље образлаже и каква ће бити данашња народна власт, да би се заиста омогућило народу потпуно учешће у државној власти, потпуно руководство над органима државне управе. Други дио је раздијељен тако да се најприје говори о органима државне власти Федеративне Народне Републике Југославије и он одређује њену надлежност у односу према народним републикама. Затим се износе основне поставке за организацију државне власти народне републике, па се затим прелази на организацију народне власти у аутономним покрајинама и областима и онда се говори, наконцу, о органима државне власти административно-територијалних јединица. На крају је додата глава о судству и о јавном тужиоштву те је затим глава о односима између органа државне власти и органа државне управе, која углавном остварује јединство наше државне власти, остварује принцип демократског централизма, о коме је било ријечи у образложењу. Као посљедња глава у Уставу узета је глава о Југословенској армији с обзиром на то што је Југословенска армија у току стварања Југославије одиграла велику улогу. Код овога система државне организације нарочито је значајно подвући да је баш у овој глави која онда долази на дискусију одређено првенство надлежности савезних власти, да су савезу дати у надлежност само одређени послови, а да је опћенито сва надлежност код народних република.

Потпретседник: Прелазимо на члан 44. Али, прије пријелаза на дискусију по овоме члану ја бих био слободан да ставим један приједлог. Пошто је овај члан врло велики и гломазан, да би се што прегледније претрес могао да изврши, ја бих предложио да се иде од тачке до тачке, од става до става, како би се могла што прегледније и што боље да води дискусија.

Овај овој приједлог стављам на гласање и ко је за то, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Пошто је већина за то,

онда ћемо дискусију водити по ставовима. Молим друга секретара да изволи прочитати став први члана 44.

Заменик секретара чита став први члана 44 нацрта Устава.

Потпретседник: За први став поднио је писмени приједлог друг Митар Бакић. Молим друга заменика секретара да изволи прочитати овај приједлог.

Заменик секретара (чита): „Федеративна Народна Република Југославија преко својих највиших власти и органа државне управе — Народне скупштине ФНРЈ, Претседништва Народне скупштине и Савезне владе врши све послове који су јој дати уставом у надлежност“.

Потпретседник: Ријеч има друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Члан 50 предложеног нацрта Устава гласи:

„Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији у складу са Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади“. Према садржини овог члана ја сматрам да није потребна прочитана цела.

Потпретседник: Ријеч има друг повјереник да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих предложио ради јасноће, јер овај први став није добро стилизован, да се први став уопште испусти, пошто је непотребан и пошто се у другом ставу члана 44 каже то исто. Први став је, дакле, непотребан. Он је био накнадно уметнут, али му није мјесто овдје. Према томе, предлажем да се овај први став члана 44 испусти, док би други став остао у цјелости.

Потпретседник: Ријеч има друг Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Ако би се испустио први став члана 44, мислим да би у други став, после ријечи „Југославије“, требало уметнути: „у лицу њених највиших органа државне власти...“ — како би се видјело на кога дефакто прелазе и ко дефакто врши права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији. Иначе би остало магловито.

Потпретседник: Ријеч има друг Бане Андрејев.

Бане Андрејев: Ја мислим да је овде стављено све што је потребно и да због тога овај став треба да остане у предложеној редакцији. Друге измене нису потребне.

Потпретседник: Ријеч има друг Митар Бакић.

Митар Бакић: Мени изгледа нејасно ово што је овдје наведено. Реченица „у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају...“ по мом увјерењу је празна.

и непотпуна. Зато мислим да би је требало ради јасноће и потпуности претилизовати и надопунити да гласи овако: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, односно у лицу њених највиших органа, спадају...“

Потпретседник: Ријеч има друг повјереник.

Д-р Лео Гершковић: Ово заиста изгледа незгодно речено због тога што ми немамо неку другу ријеч. Али ту није у питању надлежност органа него Народне Републике Југославије, која као заједница врши заједничке послове који су њој Уставом пренесени од суверености народних република. А ко то врши у име те Федеративне Народне Републике Југославије, то је речено у члану 50. Тамо се каже: „Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије носилац је народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији“ — као цјелини — „уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади“, — дакле уколико нису дата у надлежност других органа.

Потпретседник: Ријеч има народни посланик Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: Слажем се са другом Бакићем, јер заиста нема ниједне ствари која не спада у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије. Све што се ради, све то спада у заједнички посао читаве заједничке Републике и, у најмању руку, ова формулација је нејасна. Ја бих предложио да се усвоји или можда јасније редигује ова формулација која је предложена.

Потпретседник: Ријеч има Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Другови, кад се посматра овај члан 44, ова његова прва реченица, онда се мора имати у виду и члан 9 и члан 44 у вези са чланом 50, из чега се види да су и прва и друга реченица добре и да могу остати, јер се овде установљава шта спада у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, и да она врши оне послове који су њој пренесени, јер је на основу члана 9 предложеног нацрта Устава сувереност народних република у саставу Федеративне Народне Републике Југославије ограничена само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији. И сада се каже, овде у члану 44, која су права дата овим Уставом Федеративној Народној Републици Југославији. Њој су, према садржини члана 44, дата та и та права, а у члану 50 се углавном говори о оним органима који имају да врше сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији, уколико Уставом нису дата у надлежност Претсед-

ништву Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије или Савезној влади.

Према томе, ја мислим да је тај члан 44 довољно јасан и да не треба ништа ни испуштати ни мењати.

Потпретседник: Ријеч има народни посланик Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Да напоменем још једну ствар. Члан 50 никако не допуњава овај, 44. члан. У члану 50 говори се о Народној скупштини, о њеном суверенитету и о њеним функцијама — у принципу, а никако се не говори конкретно о томе шта спада у надлежност централних органа — у смислу у коме се говори у члану 44.

Потпретседник: Ријеч има друг народни посланик Јосип Рус.

Јосип Рус: Ја бих предложио да овај први став гласи: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, коју претстављају њени највиши органи власти, органи државне управе, спадају...“

Потпретседник: Има ријеч д-р Синиша Станковић.

Д-р Синиша Станковић: Ја мислим да се можемо сложити са предлогом друга повереника да се прва реченица испусти, али следећа реченица да се измени у духу члана 9-ог члана 50 и то у овом смислу. У члану 9 се говори да је сувереност народних република ограничена само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији. Значи, извесне републике уступају своја извесна права савезној Федеративној Републици Југославији. Даље у члану 50 говори се исто тако, како бар ја разумем смисао члана 50, да Народна скупштина врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији. И у једном и у другом члану јасно је изражено да су поједине републике својевољно ограничиле своју сувереност уступивши одређена права Федеративној Народној Републици Југославији која ће их вршити. Из тога бих ја закључио и предложио да би ову другу реченицу најбоље било стилизовати овако: „У надлежност Федеративне Народне Републике спадају ова права: ...“, и онда би сви ови чланови били логично повезани.

Потпретседник: Има реч народни посланик Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ако се добро промотри овај члан, види се да се овдје у цијелом члану 44 ради о пословима који су већ једанпут регулисани претходним чланом 9, о пословима Федеративне Народне Републике Југославије и зато треба да се каже да она врши све послове који су јој дати у надлежност. Овдје је тежиште у ријечи „послови“, а остало

што долази, ту се ови послови постављају као њезина права. А ти су послови у вези са чланом 9 Устава.

Потпретседник: Има ријеч народни посланик Братић.

Д-р Душан Братић: Ја сам за то да остане овај члан као што је написан. Јер кад је тај члан написан, он је имао у виду и члан 9 и 50. Ако избацимо овај први став, онда значи да овде спадају само они послови који су дати без обзира на оно што би Скупштина донела. Треба само по ред речи „послове“ ставити и реч „права“.

Потпретседник: Има ријеч народни посланик Франце Лубеј.

Франце Лубеј: Ја предлажем да први став гласи: „Народне републике пренашају у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије ова суверена права: ...“

Потпретседник: Молим друга повјереника да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Ја предлажем да се први став члана 44 испусти, а да се у другом ставу дода: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, у лицу њезиних највиших органа државне управе, спадају...“ Да објасним како је дошло до овога. У једном преднацрту Устава члан 9 је претходно члану 44 и онда је ова стилизација о надлежности била јасна. Касније је члан 9 премештен напријед, направила се друга раздиоба и изгледало је да је пријелаз пренастао па је стављен овај став. Зато предлажем да се тај први став испусти, а да се у другом члану додају ријечи које сам предложио.

Потпретседник: Стављам на гласање ставове први и други по приједлогу друга повјереника тј. да први став отпадне. Молим другове који су за то да се овај приједлог прими, нека изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Став први отпада а други се прихвата по редакцији друга повјереника. Молим друга секретара да изволи прочитати даљи став.

Заменик секретара чита став 3 члана 44.

Потпретседник: Има ли каквих примједба по овоме ставу? Има ријеч народни посланик Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Ја бих предложио да се испред ријечи „измене и допуне Устава“ ставе ријечи „доношење Устава, измене и допуне Устава“, јер држава може да донесе и нов Устав, а не само да мијења стари.

Потпретседник: Молим друга повјереника да се изволи изјаснити.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да је ова допуна непотребна, јер ми претпостављамо да ће се држава уставно развијати и ово што је данас у Уставу моћи ће да се измијени у оквиру уставних прописа.

Радован Зоговић: Не могу да примим објашњење другог повјереника, јер оно не одговара стварности развика државе, развика друштва, — јер знамо праксу држава чији је развика, праћен и постеленим измјенама устава, ишао дотле, да је било нужно доносити потпуно нов Устав. То показује да се ствар не може бескрајно рјешавати крпљењем, измјенама, него да се мора правити и онај такозвани скок.

Д-р Душан Братић: Устав доноси само Уставотворна скупштина, а Народна скупштина може Устав само допунити и изменити. Скупштина треба да се распусти и да се распишу избори за Уставотворну скупштину. Нема тога државног права и Устава који би говорио да Народна скупштина може донети Устав, него само Уставотворна скупштина.

Радован Зоговић: Овдје се одређују дужности и надлежности државе у лицу њених највиших органа власти и управе, дакле и у лицу Уставотворне скупштине. И кад бисмо ми из надлежности државе као такве изузели право доношења Устава, онда бисмо га морали дати некој трећој сили, у коју немамо разлога да вјерујемо.

Потпретседник: Ријеч има друг Рус.

Јосип Рус: Држава не може донети Устав за себе, него се Уставом мења држава. Устав доноси народ и зато се морају расписати избори. Мора бити сазвана Уставотворна скупштина са намером да донесе Устав. Због тога ја мислим да је нелогично и да је немогућно, ако би доношење Устава било надлежност државе.

Потпретседник: Ријеч има друг народни посланик Митар Бакић.

Митар Бакић: Ми имамо праксу Совјетског Савеза. Године 1924 донет је Устав, који је одражавао друштвене и политичке односе тога времена у СССР-у. Кад су се односи измијенили, односно кад поменути Устав није више одражавао постојеће односе у СССР-у, онда се нужношћу наметнула потреба за новим Уставом који би у себи садржавао развијеније социјалне и политичке односе СССР-а, Врховни Совјет, као највиши државни орган, донио је нови Устав, који је познат код нас као и у цијелом напредном свијету под именом Стаљински Устав, који је правно формулисао постојеће стање. Противно би било савременој друштвеној науци, карактеру и развика наших власти, развика друштвених односа, да ми овај Устав овековјечимо.

Потпретседник: Ријеч има друг Бане Андрејев.

Бане Андрејев: Устав неће никада себи прописивати

укидање и начин доношења новог Устава. На основу развојка видеће се како ће се развити услови за прилагођавање Устава. Устав даје могућности и границе развојка нашег друштва, наше организације, целог нашег живота. Пракса ће даље показати како ће се тај Устав прилагодити новим условима и стварности. Ми не можемо унапред предвидети. Устав не доноси програм даљег развојка, већ фиксира стање у коме се ми данас налазимо и даје могућности да се оно даље развија. Због тога ми можемо да препустимо пракси да она то уреди, а у самом Уставу не треба то предвиђати.

Радован Зоговић: Према другу Андрејевићу, ми бисмо у моменту кад би се указала потреба за новим Уставом, морали донијети нов Устав којим бисмо прописали доношење новог Устава.

Јаша Продановић: Ово је питање важно и ово што говорите г. г. Зоговић и Бакић сасвим је тачно. Нема смисла и не може бити да држава сама себи забрању да може нов Устав доносити, јер ма како се околности развијале, може се наћи да треба мењати цео Устав. Крпљење може да омете ствар. Не могу се старе ствари по некад саставити са новим и онда се мора приступити грађењу новог Устава. Било је извесних држава у чијем је Уставу било да се ова или она тачка не може мењати, али је то одбачено у државном праву. Нико не може забранити једној држави да може мењати свој Устав. Једна генерација не може бити старија у праву од доцнијих генерација. По праву једно стање после 20—30 година не може да спречи друго стање које ће боље одговарати новим приликама. Иначе би значило везати државу да се не развија, оставити је у стагнацији, да живи у погодбама које су тесне и које морају да прсну кад се друштво развија. То је оков за развијање народа и треба се питати: зашто забрањивати развијање тих окова? Ако нема потребе за мењањем, нико неће мењати; а ако има потребе, зашто не мењати. Шта смета да се мења један Устав? Нека они који налазе да треба мењати Устав приступе тој измени, а ако нема потребе, неће га ни мењати. Према томе, треба примити предлог г. Зоговића.

Богдан Орешчанин: Ја мислим да је унето право меформулацијом предвиђа уствари и доношење новог Устава. То значи да измене и допуне могу бити у целини, као што смо видели у Совјетском Савезу.

Ја мислим да ту не треба ништа мењати, јер се овом формулацијом предвиђа уствари и доношење новог Устава.

Потпредседник: Има ријеч Душан Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја мислим да у овом члану 44 и то

у ставу првом треба разликовати двије ствари. Ваља разликовати Федеративну Народну Републику Југославију као државну цјелину и као државну заједницу народа Југославије — с једне стране и с друге стране — ваља разликовати органе преко којих она врши уставотворне послове. То су двије ствари које су различите. Овдје је ријеч само о ФНРЈ као таквој и стога се мени лично најбоље свиђа првобитна стилизација овог става. Ако уважимо ово, онда морамо уважити и тачку прву — „измене и допуне Устава ФНРЈ“, јер само оно правно лице и само онај орган који је донио Устав може да га мијења и да га допуњује и нико други. (Митар Бакић: И да донесе нови!) Може и то да буде. То су ствари које нису у науци сасвим пречишћене. Ја мислим да ово и овако треба да остане.

Потпретседник: Ријеч има народни посланик Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја бих имао један предлог који може да измири ова различита мишљења и то да се не каже доношење већ да се ублажи и да се каже: „промена, измене и допуне...“ Јер, „измена“ не значи промену целог устава већ само мењање појединих одредаба. Ако се каже „промена, измене и допуне“, ствар је потпуно јасна.

Потпретседник: Има ријеч владин повјереник д-р Лео Гершковић да се изјасни о овом приједлогу.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих се на крају сложио са овом стилизацијом г. Јаше Продановића, јер недозвољавање доношења новог Устава не би било у складу са новим начелима која су зајамчена, и зато мислим да би потпуно одговарало и духу овог Устава и смислу кад бисмо рекли: „промене, измене и допуне...“

Потпретседник: Како би онда гласио овај став?

Јаша Продановић: „Промена, измене и допуне Устава ФНРЈ“ итд.

Митар Бакић: Не слажем се са ријечју „промене“, јер се овдје ради о промјени цијелог Устава, доношењу новог Устава, па зато треба да се каже „промена“.

Потпретседник: Има ријеч Јосип Рус.

Јосип Рус: Ја сматрам да би давање права држави, државним органима да донесу нов Устав било у супротности са начелима које је Министар за Конституанту изразио баш у последњој реченици образложења где је рекао да је Устав средство народа и грађана у чувању и даљем усавршавању њихових демократских и националних тековина. Држава је организација, док је народ друштвена заједница и он је суверен, он је тај суверени фактор, који има највиша изворна права. Баш зато сматрам да би било

у начелу погрешно ако би се овде дало и право на промену тј. на доношење новог Устава. Држава треба да распише нове изборе и тек нова Уставотворна скупштина може слободно да донесе нов Устав.

Јаша Продановић: Господин Рус није, изгледа, добро разумео први став. Овде се каже да држава има право на измене и допуне Устава. Ко може држави да опречи то право да мења нови Устав? Сваки човек кад види да нешто не ваља, он мења, а зашто онда не дозволити да се највиши закон мења, ако се већ увиди да је ово потребно. Све државе имају право да мењају, допуњавају и да доносе нове уставе.

Јосип Рус: Држава је организација, није народ.

Јаша Продановић: Држава није организација, држава је народ, као што је Скупштина народ у малом. Тај је принцип решен у државном праву. Народни посланици нису пуномоћници народа него су његови претставници и што они реше, то је народ решио. Ако не може скупштина да реши, онда се иде на референдум, на плебисцит, али се не сме никада Уставм забранити да се Устав може мењати. То не би ваљало.

Потпретседник: Има ријеч Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: Ја бих хтио да истакнем да нашој савезној држави ФНРЈ припада сувереност, припада савезна сувереност, припада право да доноси Устав и да мијења Устав и да га допуњава. Ја мислим да је то оправдано.

Јосип Рус: Није, јер иначе не бисмо имали пуну сувереност.

Јоза Миливојевић: Сви наши народи већ сада преносе овим Уставом државну сувереност на ту заједничку савезну државу и она има убудуће право да доноси нови Устав. Стога сам ја за ову стилизацију коју је предложио Јаша Продановић, тј. да се стави „промена, измене и допуне“.

Потпретседник: Има ријеч д-р Јосип Хричевић.

Д-р Јосип Хричевић: Ријеч „промена“ коју је предложио друг Продановић није потребна. У овој тачки треба рећи „доношење, измене и допуне Устава ФНРЈ“ итд. и онда је казано оно што се хоће.

Потпретседник: Има ријеч Божидар Масларић.

Божидар Масларић: Другови, ја мислим да смо потрошили доста времена и да је сва ова дебата била потпуно непотребна, а ево због чега. Људи су поставили питање шта ће бити ако се измени наша социјална и економска структура. Другим речима, водила се дискусија по оној наредној: „Зеца у шуми, а ми правимо ражањ“. Ја мислим да је и из другог разлога била непотребна ова дискусија. Већ

из самог карактера наше народне власти види се да је народна власт толико еластична, да може у свако доба да мења ове законе. И ако ви прочитате члан 72 Устава, тамо се каже: „Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије врши измене и допуне Устава. Предлог за измену и допуну Устава могу поднети: Претседништво Народне скупштине ФНРЈ, Савезна влада или трећина посланика једног од домова“. Ако се домови не сложе, онда се већ самим тим домови разилазе и расписују се због тога избори за нову Уставотворну скупштину. Ради тога ја предлажем да се прекине ова бесплодна дискусија, и предложено бих да тачка 1 овога члана гласи: „промена, измена и допуне Устава“ итд.

Потпретседник: Молим владиног повјереника да се изјасни о овој тачки.

Д-р Лео Гершкович: Тачка прва гласила би коначно: „1) промена, измена и допуне Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурање сагласности устава република са Уставом ФНРЈ“.

Потпретседник: Стављам приједлог друга повјереника на гласање. Ко је за овај приједлог, нека дигне руку. (Нико). Овај приједлог нико није прихватио. Има ријеч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Предлажем компромисно рјешење. Ова тачка, по мом мишљењу, треба да гласи: „измена и допуне Устава ФНРЈ“ итд. То би било најбоље, јер би значило и измјене у цјелости и измјене у појединости.

Потпретседник: Стављам приједлог друга Зоговића на гласање. Ко је за тај приједлог, нека дигне руку. (Већина диже руке). Ко је против? (Један глас је против). Значи да је приједлог друга Зоговића прихваћен? Изволите чути тачку 2.

Заменик секретара чита тачку 2 члана 44.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу код ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 2 члана 44. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никог да је против ове тачке, то је тачка 2 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 3.

Заменик секретара чита тачку 3 члана 44.

Потпретседник: Има ли ко какве примједбе код ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 3 члана 44. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 3 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 4.

Заменик секретара чита тачку 4 члана 44.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу код ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 4. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 4 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 5.

Заменик секретара чита тачку 5.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу код ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 5. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 5 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 6.

Заменик секретара чита тачку 6.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу код ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 6. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 6 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 7.

Заменик секретара чита тачку 7.

Потпретседник: Има ли ко какве примједбе против ове тачке? (Нема). Пошто примједаба нема, стављам на гласање тачку 7. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 7 прихваћена. Молим друга секретара да прочита тачку 8.

Заменик секретара чита тачку 8.

Митар Бакић: Ради убрзаног поступка ја предлажем да се цио члан стави на гласање.

Потпретседник: Прихвата ли се приједлог друга Бакића да се гласа о читавом члану, а да се другови посланици који хоће да говоре јаве за ријеч код оне тачке где хоће да учине какав приједлог? (Прима се). Пошто примједаба нема, то стављам на гласање тачку 8. Ко је за ту тачку, нека изволи дићи руку. (Сви дижу руке). Како нема никога ко је против ове тачке, то је тачка 8 прихваћена. Молим друга секретара да чита даље.

Заменик секретара чита тачке 9, 10, 11 и 12.

Радован Зоговић: Предлажем да се на крају тачке 12 додају ријечи: „и статистика“.

Заменик секретара чита све тачке од 13 до закључно 21 члана 44.

Д-р Душан Братић: Ја бих овде молио једно објашњење да би се рашчистили појмови код дебате. У вези са на-

челима приватног права, у тачки 23 каже се: „доношење општих начела за законодавство ...“ Сада, шта се сматра под приватним правом? У тачки 14 предвиђају се новчани и кредитни систем, а с тим долази у везу чековно, менично и трговачко право. Према томе, чековно, менично и трговачко право, која спадају у област приватног права, сматрају се као посебне групе, тако смо бар на Универзитету учили. Стога би требало ту групу права да ставимо посебно. Ми смо учили на чековно право мање-више спада у јавно право због девиза и валута, јер прелази домен наших граница.

Д-р Лео Гершковић: Другови, овдје је у питању разлика између тачке 14, 21 и 22. То су три разне делатности савезног органа државне власти. У тачки 14 ријеч је о томе да цјелокупни кредитни систем, не само законодавство него и руководство кредитног система, спада у надлежност савезног органа, У тачки 21 каже се да извјесна законодавна дјелатност спада у надлежност савезног органа, а у тачки 23 није ријеч о томе да савезни орган доноси законодавство, него да изједначује, координира законодавство у свима народним републикама; да доноси само извјесна упутства, општа начела. Према томе, када се у тачки 21 каже: „законодавство о уређењу судова“, то значи потпуно о уређењу судова, а кад се каже: „начела приватног права“, онда се мисли на општа начела у свим областима приватног права, на оквирне прописе. На примјер, у области насљедног права донијете се у разним федералним јединицама разни прописи о томе ко има право и до кога колена да насљеђује. Истина, ово није најзгоднија формулација, али је потребно да остане онако како је предложено. Ја бих предложио да се у тачки 21 на крају додају и ријечи: „законодавство о адвокатима“.

Заменик секретара чита тачке 22 и 23 члана 44.

Митар Бакић: Ја бих предложио да се у тачки 23 ријечи „руководство република у области социјалног старања“ заменије ријечима „руководство за рад република у области социјалног старања“.

Рато Дугоњић: Ја бих се сложио са овим што је друг Бакић предложио, сем тога, у вези са оним уметком који је друг Бакић предложио јуче о фискултури, предложио бих да се иза ријечи „просвете“ после запете дода ријеч „фискултуре“.

Д-р Јосип Хрнчевић: Не би ли било боље да се посљедња реченица у тачки 23 стави у прелазна наређења на крају Устава?

Д-р Лео Гершковић: Што се тиче приједлога друга Ба-

кића да се послјије ријечи „руководство“ у почетку тачке 23 додаду ријечи „за рад“, сматрам да је та примједба умјесна и да она стварно разјашњава смисао руководства. Прихватам и примједбу друга Дугоњића што се тиче уношења ријечи „фискултуре“. Међутим, што предлаже друг Хричевић да се овај став „Републике могу саме у овим пословима...“ итд. стави у прелазна наређења, то није правилно, јер се овдје не ради о прелазном времену, него то може бити и трајно. Могу у свако доба савезни органи да донесу начела, а доке не донесу та начела, поједине републике могу слободно да раде. Ту се уопоставља један непрестани однос.

Потпретседник: Пре коначног гласања о члану 44, молим владиног повјереника да да коначну редакцију овога члана.

Д-р Лео Гершковић (чита):

„У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, у лицу њених највиших органа државних власти и државне управе, спадају:

1) измена и допуне Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурању сагласности устава република са Уставом ФНРЈ;

2) примање нових република, као и одобравање оснивања нових аутономних покрајина и аутономних области;

3) разграничење између република;

4) претстављање Федеративне Народне Републике Југославије у међународним односима; склапање међународних уговора;

5) питања рата и мира;

6) опште руководство и контрола трговинских односа са иностранством;

7) послови народне одбране и државне безбедности;

8) железнице, ваздушни саобраћај, поморски саобраћај и речно бродарство;

9) пошта, телеграф, телефон и радио;

10) савезно држављанство;

11) иселенички и уселенички послови; правни положај странаца;

12) општедржавни привредни план и статистика;

13) савезни буџет; одобрење општедржавног буџета и завршног рачуна; врховна контрола извршења општедржавног буџета;

14) новчани и кредитни систем; закључивање савезних зајмова; девизни и валутни промет; послови осигурања; царине; државни монополи;

15) патенти, жигови, модели, мере, тегови и драгоценни метали;

16) старање о ратним инвалидима;

17) амнестија и помиловање по делима повреде савезних закона;

18) финансијска, индустријска, рударска, грађевинска, трговачка, шумска и пољопривредна предузећа општедржавног значаја;

19) путеви, реке, водени канали, морске и речне луке општедржавног значаја;

20) законодавство о расподели прихода на савезни буџет, буџете република и буџете аутономних и административно-територијалних јединица;

21) законодавство о уређењу судова, начела приватног права, кривични закони, законодавство о грађанском, извршном, ванпарничном, кривичном и општеуправном поступку и личном стању грађана; законодавство о адвокатима;

22) основно законодавство о раду, радњама и социјалном осигурању;

23) доношење општих начела за законодавство и руководство за рад република у области социјалног старања, грађевинарства, јавних зајмова и дажбина, здравља, искоришћавања рудног блага, шума и водних снага, привредног пословања, политике цена, просвете, физкултуре и организације државне власти. — Републике могу саме у овим пословима доносити своје прописе до доношења општих начелних прописа од стране Федеративне Народне Републике Југославије.

Изван ових послова врше народне републике своју власт самостално“.

Потпретседник: Прелазимо на гласање. Ко је за овакву стилизацију члана 44, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 44 у цјелости овако примљен. Прелазимо на наредни члан.

Заменик секретара чита члан 45.

Кирило Савић: Правилније би било када би последњи став овога члана дошао као први или као други, јер би ова друга два става била природна последица првога.

Д-р Лео Гершковић: Прихватам ову промјену.

Потпретседник: Молим друга Савића да да нову редакцију члана 45.

Кирило Савић (чита):

„Територија Федеративне Народне Републике Југославије састоји се из територија њених република и чини јединствено државно и привредно подручје.

Савезни закони важе на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

У случају размимоилажења између савезних закона и закона републике примењују се савезни закони“.

Потпретседник: Прелазимо на гласање. Ко је за прихватање овога члана како га је прочитао друг Савић? (Сви дижу руке). Објављујем да је овај члан примљен. Молим друга секретара да прочита члан 46.

Заменик секретара чита члан 46.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу да учини на прочитани члан? (Нема). Пошто нико не чини примједбу на члан 46, ја овај члан стављам на гласање и молим другове народне посланике који прихватају члан 46 у предложеној редакцији да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека изволи дићи руку. (Нико не диже руку). Објављујем према томе, да је прихваћен члан 46 у предложеној редакцији. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 47.

Заменик секретара чита члан 47.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу да учини на прочитани члан? (Нема). Пошто примједба нема, стављам на гласање овај члан. Молим другове народне посланике који прихватају овај члан 47 да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је *против* овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто нико није против, објављујем да је прихваћен и члан 47 у предложеној редакцији. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 48.

Заменик секретара чита члан 48.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу да учини на прочитани члан 48? (Нема). Пошто примједба нема, стављам на гласање и члан 48 у предложеној редакцији. Молим другове народне посланике који прихватају члан 48 у предложеној редакцији да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто нико не диже руку, објављујем да је прихваћен и члан 48 у предложеној редакцији.

Тиме закључујем данашњу сједницу и заказујем следећу за сутра у 4 сата по подне са дневним редом: наставак претреса у појединостима нацрта Устава.

(Седница је закључена у 18,30 часова).

Deveta sednica

(20 decembra 1945 godine)

Početak u 16,10 časova.

Pretsedavali predsednik Božidar Maslarić i potpredsednik Frane Frol.

Potpredsednik: Drugovi narodni poslanici, otvaram devetu sjednicu Ustavotvornog odbora Skupštine naroda. Pošto sekretar nije momentalno prisutan današnjoj sjednici, predlažem da se za vođenje zapisnika izabere narodni poslanik drug Rato Dugonjić. Primete li? (Prima se). Pošto je prijedlog prihvaćen, molim narodnog poslanika druga Ratu Dugonjića da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Zamenik sekretara Rato Dugonjić čita zapisnik osme sednice od 19 decembra 1945 godine.

Potpredsednik: Da li ima ko kakvu primjedbu na zapisnik? (Nema). Pošto primjedaba nema, zapisnik se ovjerava. Molim druga sekretara da izvoli obaviti prozivku.

Zamenik sekretara proziva članove Odbora.

Potpredsednik: Drugovi narodni poslanici, primjećeno je na zadnjoj sjednici Ustavotvornog odbora da su neki drugovi narodni poslanici stavljali primjedbe i prijedloge koji su bili principijelne naravi, a da nijesu, u smislu Poslovnika, prethodno stavili pismene prijedloge. Vrlo je teško drugu povjereniku da odgovara na prijedloge koji su od bitnog značaja a bez prethodne pripreme. Ja bih molio narodne poslanike da ubuduće prethodno podnose pismene prijedloge, kako bi drug povjerenik mogao da se pripremi za odgovor.

Prelazimo na pretres nacrtu Ustava u pojedinostima. Molim druga sekretara da izvoli pročitati naslov i podnaslov glave VII.

Sekretar Mitar Bakić čita naslov i podnaslov glave VII — Najviši savezni organi državne vlasti — a) Narodna skupština FNRJ i član 49 nacrtu Ustava.

Potpredsednik: Da li ima ko kakvu primjedbu? (Nema). Molim druga sekretara da izvoli pročitati sve članove glave VII.

Секретар чита све članove главе VII nacрта Устava, од člana 49 до člana 76 закључно.

Потпредседник: Да ли има ко од другова народних посланика какву примједбу на члан 49?

Повeреник Министра за Конституанту д-р Лео Гершковић: Ја бих предложио измјену стилације овога члана тако да он гласи: „Народна Скупштина ФНРЈ носилац је народног и државног суверенитета Федеративне Народне Републике Југославије. Она је врховни орган државне власти Федеративне Народне Републике Југославије“. То значи да се прве ријечи из члана 50 пренесу у овај члан 49.

Потпредседник: Има ријеч друг Рус.

Јосип Рус: Ја бих предложио да уместо речи „носилац“ доде реч „представник“, или да се сасвим изостави реч „носилац“, пошто је носилац суверенитета по схватању садашњег стања сам народ, а не држава, а држава је представник тога суверенитета. Могло би и да се изостави, пошто ни у руском Уставу нема речи о томе да је држава носилац.

Потпредседник: Има ли још ко какву примједбу? (Нема). Молим друга повјереника да се изволи изјаснити.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да је боље да остане ријеч „носилац“, а тиме се не брише суверенитет народа, јер се каже „народног суверенитета“.

Потпредседник: Има ријеч друг Митар Бакић.

Митар Бакић: Сматрам да би боље било да се каже „представник“, јер је народ као цјелина носилац суверенитета. Он може то своје право повјерити, а не може се то њему одузети. А ако се не би ово прихватило да буде „представник“, онда треба рећи „да је Народна скупштина у име народа носилац народног и државног суверенитета“.

Јаша Продановић: Боље је рећи „представник“ као што је г. Рус предложио.

Потпредседник: Има ријеч друг Кирило Савић.

Кирило Савић: Прво бих молио да ме извините што ћу можда говорити индиректно о овоме члану, јер сам се надао да ћемо говорити уопште о глави VII. Ја сам опазио да у целој овој глави нема нигде говора о томе коме припада законодавна иницијатива и каквим ће се редом подносити законски предлози. (Радован Зоговић: Има баш у овој глави!) Ја то нисам приметио, мислим да ту празнину треба попунити ако није на другом којем месту то већ унето. (Радован Зоговић: Јесте, члан 63!)

Потпредседник: Ријеч има друг Милош Царевић.

Милош Царевић: Ја предлажем да се у Уставу, па и у члану 49, реч „Народна скупштина“ замени речју „Савезна скупштина“, јер се помињу и Савезна влада и Савезно веће,

па сада нека ту буде и „Савезна скупштина“, а израз „Народна скупштина“ оставити појединим федералним јединицама, јер је то лакше разумети.

Потпредседник: Има ли још ко какву примједбу? (Не ма). Молим друга владиног повјереника да се изјасни о овим примједбама.

D-r Leo Geršković: Ја остajem при мишljenju да не би требало замјенити ријеч „носилac“ ријечју „pretstavnik“, јер у овом Уставу довољно долази до изражаја да је народ суверен, да је он носилac суверености, и онда се мора онај који у име народа ради назвати носилac суверенитета. Овдје пише: „носилac је народног и државног суверенитета“. Ријечју „pretstavnik“ ми бисмо смањили значење и смисао саме Народне скупштине, која може да доноси одлуке у свима пословима, јер је она као таква изабрана од народа. Зато остaje и треба да остане „носилac суверенитета“.

Што се тиче приједлога за назив „Savezna скупштина“, ја мислим да он није упутан, јер бисмо онда морали мијенјати низ тих чланова. Ми имamo један систем: народне одборе и народне скупштине; имали бисмо много да објашњајавмо и јежично не би било правилно да се каже „Savezna скупштина“. Ријечју „Народна скупштина“ треба да се изрази да је то Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 49 треба да гласи:

„Народна скупштина FNRJ носилac је народног и државног суверенитета Федеративне Народне Републике Југославије. Она је врховни орган државне власти FNRJ“.

Потпредседник: Стављам на гласање члан 49 и молим другове народне посланике који прихватају члан 49 како га је друг владин повјереник прочитао, да изволе дићи руку. (Већина диже руке). Већина је гласала за и, према томе, члан 49 је прихваћен. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 50.

Секретар чита члан 50.

Потпредседник: Има ли ко од другова народних посланика каквих примједба на члан 50?

Јаша Продановић: Ово не може да остане кад је претето у члан 49.

D-r Leo Geršković: То има да се испусти.

Потпредседник: Ја бић мوليو друга владиног повјереника да прочита члан 50 како он треба да гласи.

D-r Leo Geršković (чита):

„Народна скупштина FNRJ врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине FNRJ или Савезној влади“.

Potpredsjednik: Stavljam na glasanje član 50 i molim drugove narodne poslanike koji prihvataju član 50 u ovoj redakciji kako ju je vladin povjerenik pročitao, neka izvole dići ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 50 prihvaćen ovako. Prelazimo na sljedeći član. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 51.

Sekretar čita član 51 nacрта Ustava.

Potpredsjednik: Ima li ko kakvih primjedaba na ovaj član? (Nema). Stavljam na glasanje član 51 i molim drugove narodne poslanike koji su za to da se član 51 primi onako kako je pročitano, da izvole dići ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 51 prihvaćen prema nacrtu. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 52.

Sekretar čita član 52.

Potpredsjednik: Ima li ko kakvih primjedaba na član 52? (Nema). Pošto niko ne stavlja primjedbe na pročitani član, to stavljam na glasanje član 52 i molim drugove narodne poslanike koji su za to da se član 52 primi da izvole dići ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka izvoli dići ruku. (Nije niko). Objavljujem da je član 52 prihvaćen po nacrtu. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 53.

Sekretar čita član 53.

Potpredsjednik: Ima li kakvih primjedaba na član 53? Ima riječ drug Milivojević.

Joza Milivojević: Smatram da treba izmijeniti ovu rečenicu: „Na svakih 50.000 stanovnika bira se po jedan poslanik”. Ja bih predložio da ta rečenica glasi ovako: „Savezno veće biraju svi državljani Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Na koliko će se stanovnika birati po jedan poslanik određiće savezni izborni zakon”. Mi smo vidjeli da smo imali u dosadanjem izbornom zakonu cifru od 40.000 stanovnika, a ovdje se predviđa 50.000 stanovnika. Možda će se naše prilike tako razvijati, da će biti potrebno da se i to mijenja. Zato mislim da u Ustav ne treba da uđe nikakav broj, jer broj ovdje nije odlučujući, nego samo načelna ovakva ustanova. Zato bih ja predložio da se tu doda rečenica koja bi glasila: „Na koliko će se stanovnika birati po jedan poslanik, određiće savezni izborni zakon”.

Potpredsjednik: Ima riječ drug Mitar Bakić.

Mitar Bakić: Ja, naprotiv, mislim da Ustavom treba odrediti broj stanovnika koji otpada na jednog narodnog poslanika i ova materija ne može se regulisati posebnim zakonom kako to pojedini drugovi predlažu.

Drugo, ja bih predložio da se mjesto riječi „državljanin”

stavi riječ „birači“, ili bar „državljeni koji imaju pravo glasa“, jer svi državljani nemaju pravo glasa.

Potpredsjednik: Da li ima još ko kakvih primjedaba na član 53? (Nema). Onda molim druga vladinog povjerenika da se izjasni po ovim primjedbama.

D-r Leo Geršković: O prijedlogu druga poslanika Milivojevića ne mogu se izjašnjavati, jer nije podnet pismeno.

Na prijedlog druga Bakića ja bih odgovorio da bi se ovaj stav mogao promijeniti te da glasi ovako: „Savezno veće biraju svi državljani Federativne Narodne Republike Jugoslavije sa pravom glasa“. Jer ako bi se promijenilo i kazalo „birači“, ne bi se naglasilo da moraju biti državljani. Ne-zgodno je reći „birači“, jer ima državljana koji nemaju pravo glasa. Moglo bi se stoga reći: „Svi državljani s pravom glasa“, ili „koji imaju pravo glasa“.

Јаша Продановић: Ко нема право гласа, није бирач. Најбоље је да остане како је предложено.

Милош Царевић: Ја не знам одакле се овде појављује у уставном пропису реч „држављанин“. Речи „држављанин“ и „поданик“ нису у духу данашњице. Или је у питању грађанин или бирач. Ја сам против речи „држављанин“. Ко ужива грађанска права, он и бира, а не бирају сви грађани. Држављанство је дато и деци од 8 година па чак и новорођенчету, али то нису бирачи. Ја бих зато предложио да се употреби реч „бирач“. Ко има бирачко право, разуме се да је и држављанин. Сви грађани који имају бирачко право могу бирати и бити бирани.

D-r Leo Geršković: С обзиром на то што имамо двоструко држављанство, ми смо у члану 48 прихватили да се за грађане Федеративне Народне Републике Југославије установљава јединствено савезно држављанство. Сваки држављанин народне републике истовремено је држављанин ФНРЈ. Сваки држављанин једне републике ужива у свакој републици иста права као и њени држављани. Тиме се хоће да каже да он мора бити држављанин, а то је стручан термин: држављанин ФНРЈ. Ја остајем код онога што смо предложили:

„Савезно веће бирају сви држављани Федеративне Народне Републике Југославије који имају право гласа. На сваких 50.000 становника бира се по један посланик“.

Јаша Продановић: Онај који нема право, не може ни да бира. Према томе термин „бирач“ обухвата све што желимо да кажемо. Бирач не може да буде без права гласа. Ја не знам зашто бранити упорно једну одредбу која је незгодно изражена.

Потпретседник: Молим другове народне посланике који прихватају стилизацију члана 53 онако како је предложио повјереник Министра за Конституанту, нека дигну руку. (Већина посланика диже руке). Ко је против? (Три посланика дижу руке). Објављујем да је овај члан прихваћен већином гласова онако како га је предложио повјереник. Молим секретара да прочита сљедећи члан.

Секретар чита члан 54.

Потпретседник: Има ли ко какву примједбу на овај члан?

Д-р Душан Братић: Ја не знам шта друга референта доводи у заблуду у нацрту нашег Устава. Као што рече друг Царевић, појављују се наизменично термини „држављанин“ и „грађанин“ без довољног објашњења. У глави V говори се о правима и дужностима грађана. Међутим, у овој глави VII говори се стално о грађанима, а на неколико места и о држављанима. Треба да пречистимо појам шта је држављанин а шта грађанин. Ја мислим да има разлике између та два појма. Може да се појави и трећи појам и стога је потребна и диференцијација. Стога бих ја предложио да се да једно објашњење по тој ствари.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да није баш тако потребно да се на томе инсистира. Ми смо код израде Устава у Министарству за Конституанту пазили на те термине. Појам „држављанин“ употребљен је само тамо где је држављанство ознака која је битна за ту ствар. Тако Савезно вијеће бирају ови држављани ФНРЈ, што значи да они морају бити савезни држављани, а код Вијећа народа бирају грађани сваке републике. Ми смо ово питање оставили нерјешено, и то је намерно направљено. Остаје отворено да ли онај који је настањен у републици има право гласа.

Милош Царевић: Ја остајем при ономе што сам већ казао. Не може се бити грађанином, а да се нема савезно држављанство. Код члана 53 требало је исто тако да се употреби реч „грађанин“. Међутим, у члану 54 термин „грађанин“ је добро дошао.

Потпретседник: Да ли има још какве примједбе на члан 54? (Нема). Према томе ја стављам члан 54 на гласање онако како је отштампан. Молим другове народне посланике који су за овај члан како је отштампан, нека дигну руку. (Сви дижу руке). Има ли ко против? (Нема). Објављујем да је члан 54 прихваћен. Молим друга секретара да прочита сљедећи члан.

Секретар чита члан 55.

Милош Царевић: Уставни прописи требало би да исправе грешку која се десила у изборном закону. Наиме,

нико не може бити истовремено посланик у оба дома, али се свако може кандидовати и за један и за други дом, с тим да задржи мандат само једног дома. Дакле, он се може кандидовати за оба дома, али пошто буде изабран, може да задржи мандат само једног дома. То је у интересу не само кандидата него и опште ствари.

Д-р Душан Братић: Није баш у целости тако како каже Царевић, јер онда бисмо неке кандидате морали ограничити. Ви знате да по изборном закону за Савезну скупштину може да се кандидује сваки грађанин у целој земљи, док за Скупштину народа мора да буде завичајан у оној републици у којој се кандидује.

Митар Бакић: Није овдје ријеч о кандидатури, већ о томе да једно лице не може бити посланик оба дома, а појединци се могу кандидовати из више мјеста.

Јаша Продановић: Када је ова ствар рађена у комитету Министарског савета, нама је промакло то да се може један човек кандидовати и бити изабран и за један и за други дом, а после тога да врши опцију. То је промакло и у Законодавном одбору, па је Моша Пијаде одмах казао да смо погрешили. Свуда у свету може се човек кандидовати за горњи и за доњи дом, а у случају да буде изабран за оба дома, онда бира. Али не може остати у оба дома.

Радован Зоговић: Ја мислим да Уставом не треба поправљати евентуалне грешке закона. То се може учинити доцније, путем измјена и допуна у самом закону.

Д-р Лео Гершковић: Све је ово потпуно нетачно. Закон о избору народних посланика за Уставотворну скупштину сам је по себи престао да важи. То је био закон за једне конкретне изборе. И ако је у томе учињена грешка, она треба да се исправља код доношења другог закона. Та материја не спада у Устав. Овде се само каже да један бирач не може бити посланик у оба дома, а што се тиче кандидације, то ће питање бити регулисано самим законом.

Potpretsednik: Stavljam na glasanje član 55 kako je otštampan. Ko je za ovaj član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li ko protiv? (Nema). Objavljujem da je član 55 primljen kako je predložen u nacrtu.

Sekretar čita član 56 prema nacrtu.

Potpretsednik: Ima li ko kakvu primjedbu? (Nema). Stavljam na glasanje član 56. Ko je za ovaj član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Član 56 je primljen.

Sekretar čita član 57.

Potpretsednik: Ima li primjedaba? (Nema). Primate li

ovaj član? (Prima se). Ima li ko *protiv*? (Nema). Član 57 je primljen.

Sekretar čita član 58.

Potpretsednik: Prima li se član 58 (Prima se). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Član 58 je primljen.

Sekretar čita član 59.

Potpretsednik: Ima riječ Mitar Bakić.

Mitar Bakić: Predlažem da se stav prvi ovoga člana izmijeni u tome smislu što će se predvidjeti izbor svega dva potpretsjednika mesto tri.

D-r Leo Geršković: Drug Bakić neka izvoli podnijeti pismeni prijedlog u tome smislu, pošto je to principijelno pitanje. Tu se radi o tome da u Pretsjedništvu bude šest potpretsjednika u vezi sa šest federalnih jedinica.

Potpretsednik: Ja mislim da ovaj prijedlog treba staviti na glasanje i ja ga stavljam na glasanje. Ko je za prijedlog druga Bakića, neka digne ruku. (Manjina). Ko je protiv tog prijedloga? (Većina). Konstatujem da prijedlog druga Bakića nije prihvaćen i da je prema tome član 59 primljen onako kako je u nacrtu otštampan. Prelazimo na sljedeći član nacrta.

Sekretar čita član 60 nacrta.

Radovan Zogović: Predlažem da se u prvoj rečenici ovoga člana riječ „jesu” zamijeni riječju „su”.

France Lubej: U alineji prvoj, treći red, riječ „pretsedništva” treba pisati velikim početnim slovom.

Potpretsednik: Riječ ima vladin povjerenik.

D-r Leo Geršković: Usvajam učinjene primjedbe.

Potpretsednik: Stavljam na glasanje član 60 sa ispravkama drugova Zogovića i Lubeja. Ko je za takav član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Član 60 primljen je jednoglasno.

Potpretsednik: Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 61.

Sekretar čita član 61 u predloženoj redakciji nacrta Ustava.

Potpretsednik: Ima li ko od drugova narodnih poslanika da učini kakvu primjedbu na ovaj član? Reč ima drug Miloš Carević.

Miloš Carević: Ja bih predložio da se kod ovoga člana gde god stoje reči „doma” ili „domova” zamene rečju „veća”.

Potpretsednik: Molim druga povjerenika da se izjasni o ovome prijedlogu da li ga prihvata.

D-r Leo Geršković: Ja prihvatom ovaj prijedlog kod ovoga člana, odnosno ovu izmjenu.

Potpretsednik: Molim druga Carevića da pročita član 61 u novoj redakciji prema učinjenom prijedlogu.

Милош Царевић (чита):

„Оба већа Народне скупштине ФНРЈ заседају у заједничкој седници само када је то овим Уставом нарочито одређено или кад то реше оба већа.

Заједничким седницама Народне скупштине ФНРЈ председавају наизменично председници већа“.

Потпредседник: Има ли још ко какву примједбу да учини на овај члан? Ријеч има друг повјереник.

Д-р Лео Гершкович: Ја мислим да се код овога члана може примити предложена измјена.

Потпредседник: Ја стављам коначно на гласање члан 61 у редакцији коју је предложио друг Милош Царевић. Ко прихвата овај члан у редакцији друга Царевића, нека изволи дићи руку. (Већина диже руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Два члана Одбора дижу руке). Објављујем да је већином гласова прихваћен члан 61 у редакцији коју је предложио друг Милош Царевић. Ријеч има друг Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Мора се поправити да у целој Устави, у свима његовим члановима где се помиње реч „дом“, ова реч или остане или буде замењена речју „веће“. Не треба да остане овако, да негде буде употребљена реч „дом“ а негде „веће“.

Потпредседник: Ја мислим да ова ријеч „веће“ баш спада овде код члана 61 према садржини његовој. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 62.

Секретар чита члан 62 према предложеној редакцији nacрта Устава.

Потпредседник: Има ли ко какву примједбу да учини на прочитани члан 62? (Нико се не јавља за реч). Шта мисли друг повјереник?

Д-р Лео Гершкович: Ја остajem pri ovome kako је ovaj član otštampan.

Потпредседник: Стављам на гласање члан 62 у предложеној редакцији nacрта Устава. Ко је од другова народних посланика за то да се овај члан прими у предложеној редакцији, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 62 прихваћен у предложеној редакцији. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 63.

Секретар чита члан 63 у предложеној редакцији nacрта Устава.

Потпредседник: Има ли ко какву примједбу да учини на

pročitani član? (Nema). Primjedaba nema. Stavljam na glasanje i ovaj član. Molim drugove narodne poslanike koji su za to da se član 63 prihvati ovako kako je oštampao u predloženoj nacrtu Ustava, neka izvole dići ruku. Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je prihvaćen i član 63 u pročitanoj redakciji. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 64.

Kirilo Savić: Gospodin potpredsjednik nije primetio: ja sam hteo da govorim povodom ovoga člana.

Potpredsjednik: Ja sam pitao dva-tri puta ko ima da učini kakvu primjedbu na ovaj član i pošto se niko nije javio, ja sam ga stavio na glasanje.

Kirilo Savić: Izvinite, ja to nisam čuo. Ja sam digao ruku i time sam hteo da se javim za reč, ali ste vi stalno gledali dole, tako da, bez sumnje, moju ruku niste opazili. Svejedno, pošto je ovaj član već izglasan, ja ću naknadno podneti amandman.

Potpredsjednik: Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 64.

Sekretar čita član 64 u predloženoj redakciji.

Potpredsjednik: Ima li ko kakvu primjedbu da učini na pročitani član? Riječ ima drug d-r Hrnčević.

D-r Josip Hrnčević: Ja mislim da se druga rečenica prvoga stava treba da izmijeni i da riječi „Ovakav izmenjen predlog” iz te rečenice glase: „Ovakav predlog o izmeni”.

Potpredsjednik: Riječ ima drug povjerenik.

D-r Leo Geršković: Ja bih predložio da se pretposljednji stav ovoga člana izmijeni i da glasi: „Ako se ni ovoga puta ne postigne saglasnost, Predsjedništvo Narodne skupštine FNRJ raspušta Narodnu skupštinu”. To je u saglasnosti sa članom 74, tačka 2. Inače, mislim da je umjesna primjedba druga Hrnčevića.

Potpredsjednik: Kako bi konačno glasila redakcija ovoga člana? Molim druga povjerenika da pročita konačnu redakciju.

D-r Leo Geršković: Cio član ostao bi nepromjenjen, samo se mijenja pretposljednji stav, koji treba da glasi: „Ako se ni ovoga puta ne postigne saglasnost, Predsjedništvo Narodne skupštine FNRJ raspušta Narodnu skupštinu”.

Potpredsjednik: Stavljam na glasanje član 64 u redakciji druga povjerenika. Molim drugove poslanike koji prihvataju ovaj član u redakciji druga povjerenika, da izvole dići ruku. (Svi članovi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 64 u redakciji druga povjerenika primljen. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 65.

Sekretar čita član 65.

Потпредседник: Има ли ко какву примједбу? Има ријеч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Овдје се каже да се закони које изгласа Народна скупштина ФНРЈ објављују на језицима свих народних република. Ја бих молио друга повјереника да ствар објасни, јер је непрецизна. Наше републике, њих шест на броју, служе се уствари с три језика: српским или хрватским, словеначким и македонским.

Потпредседник: Друг Зоговић тражи објашњење. Молим друга повјереника да изволи дати објашњење.

Д-р Лео Гершковић: Ова законска одредба иде за тим не да се ријеша да свака република има свој службени језик, већ је важно да се ти закони објављују на језицима тих република, тако да би за сваку републику био тај закон разумљив. Према томе, ми не рјешавамо који ће језик бити службени у тој републици. То ће сама република ријешити.

Радован Зоговић: Ја се бојим да ова непрецизност 65 члана Устава не унесе извјесну пометњу међу људе које занима ово питање. Могло би се схватити као да свака република има свој језик: Босна и Херцеговина — свој, Црна Гора — свој. Зато би можда било боље да се каже: „Закони се објављују на српско-хрватском, на македонском и на словеначком језику“.

Д-р Душан Братић: Предлажем да се избрише само реч „свих“ и да остане „на језицима народних република“.

Потпредседник: Молим друга Братића да стилизује и да прочита како ће гласити овај члан.

Д-р Душан Братић: Члан 65 гласио би: „Закони које изгласа Народна скупштина ФНРЈ објављују се на језицима народних република“.

Потпредседник: Да ли се задовољава друг повјереник овом стилизацијом?

Д-р Лео Гершковић: Задовољавам се.

Потпредседник: Стављам на гласање члан 65 у редакцији друга Братића. Молим другове народне посланике који прихватају овај члан да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је члан 65 у редакцији друга Братића примљен. Молим друга секретара да прочита члан 66.

Секретар чита члан 66.

Потпредседник: Има ли ко од другога какву примједбу на члан 66? Има реч друг Бакић.

Митар Бакић: Предлажем да се стави да закон ступа на снагу по објављивању у Службеном листу ФНРЈ.

Потпредседник: Молим друга Бакића да прочита дефинитивну редакцију члана 66.

Секретар: „Закон ступа на снагу осмог дана по објављивању у „Службеном листу ФНРЈ“, ако самим законом није другачије одређено.

Потпретседник: Стављам на гласање члан 66 у редакцији друга Бакића. Молим другове посланике који су за овај члан да изволе дићи руку. (Сви дижу руке). Има ли кс против? (Нема). Објављујем да је члан 66 у редакцији друга Бакића примљен. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 67.

Секретар чита члан 67.

Потпретседник: Има ли примједба по овом члану? Има ријеч друг Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: Овдје се каже да Савезно вијеће и Вијеће народа бирају „нарочите одборе“. Мислим да ова ријеч „нарочите“ није потребна. Сматрам да треба да стоји „бирају одборе којима поверавају одређене послове“.

Јаша Продановић: Овде је изостала једна веома важна ствар. У овом члану се предвиђа да сваки дом на предлог Верификационог одбора потврђује или поништава пуномоћја посланика. Није речено да се може наредити и истрага, да се види да ли је пуномоћје исправно или није. Апсолутно треба ту да стоји да Верификациони одбор може да нареди истрагу.

Д-р Душан Братић: Мислим да није потребна ова измена коју тражи друг Продановић. Овде се предвиђа само коначни резултат, а каква ће бити процедура, то није предвиђено. То Устав и не мора да предвиди, јер то предвиђа Закон о Уставотворној скупштини.

Јаша Продановић: Ја мислим да се погрешно схватило кад се каже да не треба да се стави да Верификациони одбор може да врши истрагу, јер он може да одгоди решавање о једном пуномоћју док се не испита његова исправност.

Потпретседник: По мом схватању овдје је једна принципијелна ствар. Требало је да у смислу Пословника ставите пиомен приједлог.

Јаша Продановић: Јесте, али ја сам имао цело пре подне толико посла да нисам могао главе дићи, ручао сам тек после 2 сата. Међутим ово је важна ствар, истрага је врло важна ствар у појединим случајевима.

Митар Бакић Ја бих у члану 67 избацио ријечи „којима поверавају“, па би став први гласио: „Савезно веће и Веће народа бирају одборе за одређене послове“.

Јаша Продановић: Ево, ја сам стилизовао свој предлог овако: „Сваки дом на предлог Верификационог одбора

потврђује или поништава пуномоћја посланика или наређује истрагу о избору“. Ништа више.

Д-р Лео Гершкович: Што се тиче приједлога друга Бакића, ја га примам тако да први став члана 67 гласи: „Савезној веће и Веће народа бирају из своје средине одборе за одређене послове“.

Што се тиче приједлога друга Јаше Продановића, мислим да је правилна примједба друга Братића да је то непотребно, јер сваки дом може да одреди истрагу када се буде радило о коначној одлуци. Сваки дом може да потврди или да поништи мандат, а питање поступка овдје није потребно да улази. Према томе, ја мислим да није правилна примједба да дом по овоме не може одредити истрагу.

Јаша Продановић: Господо, овде се ради о Верификационом одбору и он не може донети одлуку, ако није овлашћен да се одреди истрага. Ја вам кажем да је то чест случај у Скупштини. Мање је поништених избора, него оних у којима је одређена истрага. Ја не видим разлога зашто г. повереник неће да прими ово што само чини јаснијим ову алинеју. Не видим разлога зашто. Од тога никакве штете не може бити, него само користи.

Милош Царевић: Ја подупирем предлог друга Јаше Продановића, јер се по Пословнику Верификационом одбору одређује кратак рок да поднесе извештај Скупштини о мандатима. Може бити случајева да Верификациони одбор не може предложити ни потврђивање ни поништај пуномоћја, него се мора наредити истрага. Ја мислим да би требало увести ову одредбу у нацрт Устава.

Д-р Душан Братић: Верификациони одбор ради све дотле док и последњи мандат не буде верификован. Нигде не стоји да он мора на првој седници поднети извештај. Он може одредити истрагу, јер се то предвиђа изборним законом. То је тамо прецизирано и не треба да уђе у Устав.

Милош Царевић: Нема разлике између мене и друга Братића. Ја не тврдим да не може Верификациони одбор да поднесе Народној скупштини предлог, али он по оваквој стилизацији може да предложи Скупштини само потврду или поништење пуномоћја, а није овлашћен да поднесе предлог о истрази. Уствари, њега треба овластити да може поднети овакав предлог, да Скупштина може решавати и о трећем случају, јер сам Верификациони одбор не може нареди истрагу. То Скупштина може да одреди.

Д-р Лео Гершкович: Каква је коначна стилизација?

Јаша Продановић: „Сваки дом на предлог Верификационог одбора потврђује или поништава пуномоћја посланика или наређује истрагу о избору“.

Д-р Лео Гершкович: Ја немам ништа против тога. Могло би овако да гласи: „Сваки дом на предлог Верификационог одбора или одређује истрагу или потврђује или поништава пуномоћја посланика“.

Јаша Продановић: Тако је.

Митар Бакић: Ја мислим, другови, да чим дом има право да потврди или поништава пуномоћја, он тиме има право и да подузме све мјере путем којих ће и испитати правилност избора. То, наравно, не искључује ни кривичну истрагу.

Бане Андрејев: Овако је прецизније.

Јаша Продановић: Г. Бакић то говори из теорије а не из праксе. У пракси се овако ради: оно што предложи Верификациони одбор, то Скупштина решава. Ако Верификациони одбор не предложи Скупштини да се врши анкета, Скупштина је не може одредити. Ја сам то видео кроз 17 скупштина.

Д-р Душан Братић: Шта онда значи то да „испитује посланичка пуномоћја“? Ми имамо Пословник у коме се каже да Верификациони одбор прегледа изборна акта. Ја мислим да он тиме испитује и правилност изборне радње. Наш Пословник предвиђа целу процедуру и тамо се каже: ако се утврди неправилност изборне радње, да се могу одредити нови избори.

Јаша Продановић: То што има тамо, ми тражимо да се унесе овде.

Бане Андрејев: Ја мислим, пошто су се по овоме већ изразила мишљења, да се изјаснимо и ми и да гласамо.

Потпредседник: Према Пословнику сваки има неограничено право да говори и ја сам морао свима дозволити да изразе своје гледиште.

Милош Царевић: Ја примећујем да се често код израде уставних прописа позивамо на постојеће законе. Међутим, основна је ствар да ти закони проистичу из Устава, а не да Устав проистиче из закона. Према томе, не само да нас се не тиче шта пише у законима него је и незгодно позивати се на законе па казати: пише то у закону и не треба да пише у Уставу. Међутим, сви ће ти закони бити подвргнути ревизији оног Устава који ми будемо донели. Уколико наређују противно Уставу, противно ономе што пише у њему, они ће отпасти или ће бити законодавним путем укинута. Ми овај Устав доносимо и из њега ће потицати закони у овој земљи.

Потпретседник: Има ријеч народни посланик Кирило Савић.

Кирило Савић: Изгледа да овај члан 67 није овде на месту због тога што он говори о конституисању Скупштине и требало би да дође пре оних чланова који говоре о раду Скупштине. Тако би овај други и трећи пасус члана 67 требало да дођу одмах после члана 58. Овај први пасус овог садањег 67 члана морао би да дође на крају члана 59. То би било правилније, јер овако ми прескачемо с једне материје на другу.

Potpretsednik: Koliko sam ja mogao shvatiti, već je došlo do kompromisnog rješenja između prijedloga druga Jaše Prodanovića i povjerenika Ministra za Konstituantu. Zbog toga molim da se donese konačna redakcija.

D-r Leo Geršković: Htio bih da se izjasnim povodom prijedloga poslanika Kirila Savića. Stvarno bi trebalo da se izvrši promjena, ali ja predlažem da se to ostavi konačnoj redakciji Ustava, jer je stvarno potrebno da zadnja dva stava dodu naprijed. Ali, kad bismo to sada učinili, morali bismo mijenjati paragrafe. Zato smatram da je bolje da ovu promjenu izvršimo u konačnoj redakciji Ustava.

Što se tiče same redakcije, član 67 glasio bi ovako:

„Savezno veće i Veće naroda biraju iz svoje sredine odbore kojima poveravaju određene poslove.

Svaki dom na prvom zasjedanju bira Verifikacioni odbor koji ispituje poslanička punomoćja.

Svaki dom na predlog Verifikacionog odbora određuje istragu ili potvrđuje ili poništava punomoćja poslanika”.

Potpretsednik: Stavljam na glasanje ovaj član 67 u konačnoj redakciji. Molim drugove narodne poslanike koji prihvataju član 67 u konačnoj redakciji druga povjerenika da izvole glasati dizanjem ruke. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je član 67 prihvaćen u redakciji druga povjerenika. Molim sekretara da izvoli pročitati član 68.

Sekretar čita član 68.

Potpretsednik: Има ли ко од другова народних посланика какву примједбу на прочитани члан 68? (Nema). Примједба нема те стављам члан 68 на гласање. Молим другове народне посланике који прихватају члан 68 онако како је отштампан да изvole дићи руку. (Svi dižu ruke). Ко је *protiv*? (Niko ne diže ruku). Констатујем да је члан 68 прихваћен. Молим друга секретара да изvoli прочитати члан 69.

Sekretar čita član 69.

Potpredsednik: Da li ima ko od drugova narodnih poslanika kakvu primjedbu na pročitani član 69?

D-r Siniša Stanković: Ja bih molio za jedno objašnjenje.

Potpredsednik: Ima riječ narodni poslanik Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Молим само за једно објашњење. Пре свега, мислим да би било згодно да се реч „ухапшени“ замени речју „затворени“. Хапса је турска реч.

Милош Царевић: Или реч „притворени“.

D-r Siniša Stanković: Даље, молим за објашњење друга повереника: зашто је изостављено оно што је иначе унето у све друге уставе и законе а то је да народни посланици не могу бити притворени, изузев случаја затицања на делу злочина.

Potpredsednik: Ima riječ narodni poslanik Dušan Bratić.

D-r Душан Братић: Сматрам да би требало брисати ове задње речи: „или Председништва Народне Скупштине ФНРЈ“, јер члан 74 који говори о Председништву нема ни речи о томе да Председништво има право да одобри да се посланик лиши слободе. Према томе, требало би или члан 74 допунити или члан 69 мењати.

Јаша Продановић: Ја се слажем са примедбом друга Синеше Станковића. Тачно је да је реч „затворен“ или „притворен“ боља но реч „ухапшен“. Али то још није довољно. Ако се посланик ухапси, потребно је да се Скупштина одмах о томе обавести и да Скупштина одобри или не одобри овај поступак.

Потпредседник: Има ријеч народни посланик Митар Бакић.

Митар Бакић: Предлажем да се ријеч „ухапшени“ замени ријечима „лишени слободе“, а уместо ријечи „судски поступак“ ставити „кривични поступак“, јер судски поступак је грађански, који као што вам је познато не повлачи за собом кривичне посљедице.

Потпредседник: Има ријеч народни посланик Бранко Чубриловић.

D-r Бранко Чубриловић: Слажем се са приједлогом друга Продановића да треба да се о хапшењу народних посланика одмах обавијести дом коме он припада, јер је то врло важна ствар.

Потпредседник: Има ријеч народни посланик Душан Братић.

D-r Душан Братић: Ја сматрам да би овај члан требало да гласи овако:

„Посланици Народне скупштине ФНРЈ уживају имунитетска права.

Посланици не могу бити лишени слободе нити се противу њих може покренути кривични поступак без одобрења дома коме припадају или Претседништва Народне скупштине ФНРЈ осим ако се ухвате на самом делу злочина, али у овом случају мора бити одмах извештено Претседништво дома коме припадају“.

Потпретседник: Да ли има још ко од другова какву примједбу? (Нема). Молим друга повјереника да се изволи изјаснити.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих молио за конкретну стилизацију.

Потпретседник: Одређујем одмор од 10 минута и молим другове народне посланике да спреме конкретан предлог.

(После одмора)

Претседник: Продужавамо нашу седницу. Молим друга секретара да прочита члан 69 у коначној редакцији.

Секретар (чита):

„Посланици Народне скупштине ФНРЈ уживају имунитетска права.

Посланици не могу бити лишени слободе нити се против њих може покренути кривични поступак без одобрења дома коме припадају или Претседништва Народне скупштине ФНРЈ, осим у случају заштитних на делу злочина. У том случају мора се известити Претседништво које решава о притвору“.

Претседник: Је ли Одбору јасна редакција члана 69? (Јесте). Приступамо гласању о члану 69. Ко је за тај члан како га је прочитао секретар Бакић, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Према томе, члан 69 примљен је како га је прочитао секретар. Изволите чути даље.

Секретар чита члан 70.

Јаша Продановић: Ја мислим да се код овога члана не може тражити једна проста већина, него да од целокупног броја посланика гласа половина и један више; или да се тражи квалификована већина од две трећине посланика.

Претседник: Реч има Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Мени се чини да би ову мисао требало изразити јасније. Ако се мисли на то да се Скупштина налази у сазиву, и ради, и продужава свој рад, — онда је ова стилизација добра. Али ако се мисли да мандат једне скупштине може бити продужен и преко 4 године, онда је потребно да се овај члан престилизује.

Претседник: Има ли још ко да учини какав предлог код члана 70? (Нема). Молим друга повереника да да објашњење и своје мишљење по предлогу друга Јаше Продановића.

Д-р Лео Гершковић: Што се тиче приједлога друга Продановића, ја се не бих могао одлучити за тај приједлог, јер је питање да ли ће у оваквим приликама већина посланика бити присутна у Скупштини. Моје је мишљење стога да је за то потребна обична већина а не квалификована.

Јаша Продановић: Кад наступе ванредне прилике, као што је рат, онда сви посланици морају доћи и тада ће у Скупштини бити сви на окулу, те стога мислим да при решавању тога питања не треба да узмемо просту већину, него квалификовану већину. Ја бих хтео да видим те људе који би седели код куће кад је земља у опасности! Узмимо да у Скупштини има 180 посланика, значи 91 је кворум. Од тога броја могу 46 да изгласају такво решење, а то није правилно. За тај случај је, по моме мишљењу, потребна квалификована већина и то треба да буде, јер ми не тражимо две трећине или три четвртине од целокупног броја да гласа за то, него само половина плус један од целокупног броја посланика.

Претседник: Реч има Милош Царевић.

Милош Царевић: Ја се придружујем предлогу друга Зоговића за први став овога члана и предлажем да он гласи:

„Народна скупштина ФНРЈ може у случају рата и сличних изванредних прилика продужити свој мандат и преко истека периода за који је изабрана све док то стање траје“.

То је логично по ономе што се хоће овде да изрази.

Друго, придружујем се предлогу т. Продановића да су оба случаја важна и да се ту не би могло пристати на обично гласање већином од кворумске већине која је присутна, нарочито за овај други случај кад има да се распусти Скупштина. Онај први случај чини ми се да је од мање важности, него овај други, јер се овде ради о продужењу рада Скупштине. Али не може се допустити то да решимо распуштање Скупштине реши половина од половине посланика, дакле да једна четвртина посланика реши распуштање Народне скупштине. Ја бих пристао да се испусти овај први случај, али за овај други случај инсистирао бих да се ту тражи апсолутна већина, половина више један од укупног броја посланика у оба дома.

Претседник: Има ли још ко каквих примедба?

Јаша Продановић: И ја пристајем да се донесе решење по овом другом случају.

Претседник: Молим друга владиног повереника да се изјасни да ли има дефинитивну редакцију.

Д-р Лео Гершковић: Другови, ја сам се са другом послаником Продановићем сложио да он накнадно поднесе писмени приједлог за овај амандман. А за сада први став овога члана гласиће овако:

„Народна скупштина ФНРЈ може у случају рата и сличних изванредних прилика продужити свој рад и после истека периода за који је изабрана, све док то стање траје“.

Други став остаје исти.

Претседник: То је само за овај први став. Ко је за ову редакцију, нека дигне руку. (Већина диже руке). Примљено је по предлогу повереника, а друг Продановић ће поднети писмени предлог за други став накнадно.

Митар Бакић: Не може се гласати само за једну половину члана. Гласање се врши о цијелом члану.

Д-р Лео Гершковић: Ми смо уствари сада гласали о цијелом члану, а сваки посланик има по Пословнику могућности да током гласања подноси амандмане и касније. Ми смо се на то споразумјели.

Претседник: Молим друга секретара да прочита следећи члан.

Секретар чита члан 71.

Претседник: Има ли којкава предлог код овога члана? (Нема). Ко је за овај члан како је прочитан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 71 примљен. Молим друга секретара да прочита следећи члан.

Секретар чита члан 72.

Претседник: Има реч Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: У првом реду првог става требало би ставити „измену“ мјесто „измене“, да би овај члан био у сагласности са чланом 44. Исто тако мислим да би добро било да се овдје стави: „Предлоге за измену и допуњу Устава могу поднети...“, а то зато да се не мисли да се може поднијети само један предлог.

Претседник: Има реч друг Зоговић.

Радован Зоговић: Овдје се ради о једној конкретној, док се у члану 44 ради о једној принципијелној ствари. Мени се чини да овај став, ако остане, не противуречи другом ставу, јер се о принципијелном ставу из оног предњег параграфа говори ондје гдје се наглашава како се и под којим условима може промијенити Устав. Мени се чини да имамо такав члан. (Један глас: Немамо!)

Претседник: Има реч друг Царевећ.

Милош Царевић: Ја мислим да је предлог Рата Дугоњића правилан.

Даље, у ставу другом члана 72 каже се: „Предлог за измену и допуну Устава могу поднети: Претседништво Народне скупштине ФНРЈ, Савезна влада или трећина посланика једног од домова“. Ја предлажем да ова трећина буде једна трећина од укупног броја посланика једног од домова, јер ипак је реч о измени Устава, а не обичног закона, и за тај предлог треба да имамо бар једну трећину посланика. И зато бих ја, да би тај став био јаснији, предложио да се каже: „... или трећина од укупног броја посланика једног од домова“.

Претседник: Има реч Симиша Станковић.

Д-р Симиша Станковић: Другови, ја бих се такође сложио са сугестијом коју је дао друг Зсковић. И мени изгледа да овај члан 72 у суштини сасвим конкретно предвиђа како једна конкретна скупштина, Народна скупштина, има да изврши измене и допуне овога Устава који се доноси.

Међутим, у члану 44, где се говори о правима и надлежностима Федеративне Народне Републике Југославије, одређено је сасвим начелно њено право да може не само вршити измене и допуне једног конкретног постојећег Устава него да може извршити измене Устава уопште, а то значи донети чак и нови Устав. Зато ја мислим да у овом члану овако редигованом не би могла да дође и та одредба о изменама Устава уопште. Ту би можда овај нацрт требало да предвиђа један члан за измену Устава у целини.

Претседник: Реч има друг Миливојевић.

Јожа Миливојевић: Ја држим да је приједлог друга Дугоњића исправан, јер по члану 72 Народна скупштина врши измјену и допуне Устава. Ако се погледа трећа alineја гдје стоји да приједлог за измјену и допуну Устава треба да буде примљен у сваком domu већином гласова, то значи приједлог као један писмен акт којим се утврђују потребе уставне промјене, или измјене постојећег Устава или доношење новог Устава. Јер, Народна скупштина је суверена. Ми немамо разлога тражити да у наш Устав уђе и да се за доношење новог Устава мора нека нова Уставотворна скупштина састати. Природно је да Народна скупштина, која има пуну сувереност, доноси промјене у постојећим прописима. То се види из друге alineје, гдје се говори о иницијативи за измјену Устава, а приједлог за измјену може дати Претседништво Народне скупштине, Савезна влада или трећина посланика. Они могу ставити један нов приједлог са новим нацртом Устава који мора да се donese. Према томе, оvdје имамо све елементе и није потребно да се то отежава. У старој је држави то било, али је ту био интерес владајуће клике, ако народ

predloži sa svoje strane da se izmjeni Ustav, da se tim putem otežava ta izmjena. Ali mi nemamo razloga da to činimo. To bi značilo i raspisivanje novih izbora i stvaranje Ustavotvorne skupštine. Član 72 sve to sadrži.

Četvrta alineja ovoga člana jasno kaže kako se jedna promjena Ustava ili nov Ustav ima da donosi jednom apsolutnom većinom. Dakle, postavlja onu normu koju Ustavotvorna skupština imade. Svi su elementi ovdje. Ovdje nedostaje možda jedan element, a ja ću to u amandmanu predložiti i kazati: ako Skupština naroda donese apsolutnom većinom jedan nov Ustav, onda će proklamovanje novog Ustava ili donošenje izmjena ili dopuna imati da se vrši na zajedničkoj sjednici oba doma Narodne skupštine. To ću predložiti kao amandman. Jer, kako mi donosimo u Ustavotvornoj skupštini proklamovanje u zajednici, tako mogu oba doma da se sastanu i proklamuju Ustav kao nešto važnije od običnih zakona. Ja držim da je ova definicija dovoljna za izmjenu Ustava.

Претседник: Реч има друг Бакић.

Митар Бакић: Јуче смо дискутовали у начелу о правима народа, која он остварује преко највиших органа, и констатовали смо да се у измијењеним друштвеним и политичким условима може донијети и нов Устав.

Данас се материја специјалније и конкретније поставља, тј. да Народна скупштина може вршити само измјене и допуне постојећег Устава. Јер, када се ради о измјени Устава, односно о доношењу новог Устава, предвиђа се свакако други поступак, него када се ради о измјенама и допунама постојећег Устава. Зато ћу гласати за штампању редакцију.

Претседник: Реч има друг Царевић.

Милош Царевић: Нема овде никакве несагласности. Федеративна Народна Република Југославија уствари је једно правно лице, једна фикција, она се манифестује кроз своје органе за свој посао. По овом Уставу њени су органи Народна скупштина и Претседништво Народне скупштине. Она других органа за овај законодавни посао нема, и то за чисто законодавни посао у Народној скупштини, а за тумачење закона има и Претседништво скупштине. Према томе, иако се ми називамс Уставотворном скупштином, по овом нацрту Устава више не постоји Уставотворна скупштина као орган савезне власти. Не постоји никаква Уставотворна скупштина нити ће постојати. За сваку измену Устава а и за промену целог Устава надлежна је по овоме члану Народна скупштина ФНРЈ. Овде је само реч о томе каквом већином та Скупштина треба да изврши те измене

Устава, да ли простом већином, као за сваки други закон, или да тражимо да то врши квалификована већина.

У погледу доношења Устава постоје три фазе. Предлог за измену Устава могу да учине Претседништво, Влада и посланици. Реч је о посланицима. За Претседништво и Владу знамо како упућују предлог Скупштини. Реч је о оном трећем случају. У пројекту за тај случај пише „трећина посланика једног од дома, односно једног дома, од укупног броја посланика, а не само од броја присутних посланика.

Када се тај предлог поднесе, приступа се самој измени тиме што се дискусија стави на дневни ред, а да би се дискутовало на седници Скупштине по предлогу Претседништва, Владе или трећине посланика, онда настаје друга фаза за коју се тражи квалификована већина. Ја предлажем и за други став да то буде већина од укупног броја посланика.

Онда дође трећа фаза: доношење тога Уставног закона. За измену и допуну тражи се већина од трећине посланика, међутим овде се тражи апсолутна већина од целокупног броја. Према томе у овим два прва фазама допуштена је проста већина, а у трећој фази одређена је апсолутна већина.

Мој предлог је да се за све три фазе тражи једна апсолутна већина. У члану 44 се каже да у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају измене и допуне Устава. Тим се хтело да определи шта долази у надлежност савезне власти. Савезне власти су само Народна скупштина ФНРЈ и Претседништво Народне скупштине. У смислу предлога друга Симише Станковића требало би да постоји и трећа власт која би по члану 44 доносила измене целога Устава, да постоји специјална власт поред ове две власти које претстављају савезну државу.

Радован Зоговић: Одустајем од свога тумачења и мислим да се овај члан не може одвојити од члана 44, пошто не постоји никакав други члан којим би се конкретнио тумачила прва алинеја 72 члана, о којој је овдје било ријечи. Мишљења сам да треба да гласамо за члан 72 онако како је предложен, али ми се такође чини да ће бити нужно још једно детаљно објашњење овога члана и члана 44 уколико је ријеч о измени Устава у цјелини.

Јоза Миливојевић: У погледу члана 72 ја бих хтио да напоменем да га треба прихватити како јесте, с обзиром да о томе говори и члан 49 који смо данас прихватили, гдје се каже да је Народна скупштина ФНРЈ врховни орган

државне власти Федеративне Народне Републике Југославије. Према члану 72 Народна скупштина може доносити нов Устав као и измјене и промјене у постојећем Уставу. Сем тога, сматрам да приједлог друга Царевића у погледу квалификоване већине у другом и трећем ставу што се тиче гласања није тако важан. Важна је четврта алинеја гдје је речено да је потребна апсолутна већина и тиме је све речено. Ја сам за то да се члан 72 изгласа онако као јесте.

Јосип Рус: Што се тиче члана 72, очигледно је да комисија није имала на уму да се Устав може изменити у целини на начин како је то предвиђено. Зато је потребно тумачење члана 72 и члана 44, како би та два члана била у сагласности.

Д-р Душан Братић: Нико не спори да Народна скупштина има право да доноси нови Устав, али, као што рече друг Зоговић, требало би да знамо каква је интенција Министарства за Конституцију у погледу измене и допуне. Ми не можемо доносити уставне прописе који би се могли на разне начине тумачити. Због тога сам ја за прихватање стилизације како је предложено, с тим да се у међувремену добије потребно објашњење.

Јаша Продановић: Господо, питање о томе да ли би требало отежати или олакшати промену Устава спорно је у парламентарној теорији. Ипак се опажа тенденција да се промене Устава врше са мање тешкоће. Раније је то било отежавано на више начина. У Енглеској сваки уставни закон мења се као обичан закон и тамо нема никакве друге процедуре. Само што је у Енглеској предлагана квалификована а не обична већина. Код нас је раније било тешко доћи до промене Устава, јер је постојала тзв. Уставотворна скупштина која је четири пута већа од обичне скупштине. Да би се та скупштина сазвала, требало је сазивати две разне скупштине, да би се тај предлог изгласао и да би се приступило сазиву Велике скупштине. Трећи случај је да редовна скупштина, за то изабрана решава промену Устава као обичан закон. Онда имамо случај, као што је у Француској, где се оба дома састају. Међутим, ја мислим да је ово, као што је предвиђено, добро.

Рато Дугоњић: Ја мислим да би требало прихватити рјешење које је предложио друг Зоговић. Иначе, остаће изјава у члану 44 без икаквог конкретног рјешења. Сваки устав има у себи одредбу која предвиђа начин на који се устав мења. Код нас то није јасно. Ја се слажем са другом Јашом Продановићем да би требало да олакшамо про-

мјену Устава. Ја мислим да би Министарство за Конститу-
анту требало да размотри тај приједлог.

Милош Царевих: Ја бих прво хтео да прецизирам свој
предлог који сам овде поставио, а друго — да кажем још
неколико речи о промени Устава. Ја мислим да би требало
да будемо сагласни с тим да дамо једно објашњење у по-
гледу промене Устава. Јер, ако је реч о томе да једна ре-
акционарна скупштина дође на власт, онда није потребно
да она укида Устав у целости, него само да промени оне
чланове о средствима производње и још два параграфа и
да од овога Устава и наше уставности не буде више речи.
Ја то нити претпостављам нити је то уставотворац у ши-
рем смислу претпостављао. Због тога се у Уставу не го-
вори о томе него о измени и допуни Устава с обзиром на
будућност. Али, ја не могу да се сложим, с друге стране,
са енглеским мишљењем да Устав код нас треба доносити
на исти начин као обичан закон. (*Јаша Продановић:* Ни ја
се са тим не слажем!) Ја се са Енглезима не слажем, али са
вама се потпуно слажем.

Ја хоћу да учиним још неке примедбе у погледу тре-
ћег става. Реч је о томе да се она трећина посланика јед-
ног од домова која може поднети предлог прецизира на
једну трећину од укупног броја. За гласање о самоме пред-
логу да се приступи изменама и допунама довољна је ова
обична већина у трећем ставу, јер она појединачно решава
о тој измени, а за коначно гласање већ је предвиђена у
четвртном ставу квалификована већина. Дакле, мој предлог
је само да се у другоме ставу ова трећина посланика допу-
ни са „трећина од укупног броја посланика једног од
домова“.

Душан Васиљевић: Ја мислим да се већ у овоме ставу,
гдје се говори о приједлогу за измјене или допуне, садр-
жи управо она квалификована већина на коју мисли друг
Царевих. Јер, овдје се каже „једна трећина посланика јед-
ног од домова“. Ја схватам то тако да ако дом има 300
посланика, потребно је стотину да се овај приједлог може
узети у разматрање.

Ја држим, с друге стране, да је овај нацрт Устава у
томе напредан што узима модерно схваћен живот државе.
Државни живот је једно непрекидно гирање. Задатак је
уставотворног и уопште законодавног рада у томе да олак-
ша измјене и допуне. Без сумње, и ми кад хоћемо и кад
претпостављамо измјене и допуне, сигурно их не претпо-
стављамо са неком реакционарном тенденцијом него са
напредном тенденцијом, а то је *ratio legis* овога уставо-
творног рада.

Кирило Савић: Осећа се, истина, ова празнина у тим одредбама у погледу доношења новог Устава. Уколико сам ја могао да увидим, та празнина постоји и у уставима свих других земаља. И тамо се не говори о томе како ће се доносити нови устав. Изгледа да је то и природно, јер не може Устав да говори о својој битној промени него да говори само о малим променама које се могу учинити, а да сам Устав остане у духу какав јесте. Устав не може говорити о томе како ће он сам себе уништити. Због тога нема одредбе по којој ће се доносити нови Устав, него како ће се овај који је пред нама поправљати с времена на време према потреби. Узалуд је и старати се да предвидимо далеку будућност и те потребе које ће се појављивати ван оквира овога Устава. Сва пажња треба да је концентрисана на то да овај Устав израдимо онако да се он доцније може саобразити приликама.

Митар Бакић: Предлажем да се предлог друга Зоговића стави на гласање.

Председник: Има реч владин повереник.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da u ovome ustavnom prijedlogu, gdje je član 72 u skladu sa članom 44, kako ga je izradilo Ministarstvo za Konstituantu, nema nikakvih praznina.

Ovaj prijedlog Ustava išao je za tim i imao kao osnovu da je u našoj državi došla vlast u ruke naroda i da se, prema tome, može razvijati i naša država i njeno društveno uređenje samo na bazi pune narodne vlasti. Ta narodna vlast je ovim Ustavom zagarantovana. Ovaj Ustav fiksira postojeće stanje. Osnova ovoga Ustava je ono, što je i drug Edvard Kardelj naglasio, a to je da on fiksira da se promijenio u našoj državi nosilac vlasti, te da je vlast od izrabljivačkih klika, koje su prije bile na vlasti, sada prešla na narod i postala narodna vlast. Prema tome, osnova našeg stanja, osnova ustavnosti jeste narodna vlast.

Prema tome, sve promjene koje se u našem životu zbivaju mogu se izvesti jedino na bazi ustavnosti, koju fiksira ovaj Ustav, to jest na bazi narodne vlasti. Narod ima vlast u svojim rukama i, prema tome, kasnije promjene, odnosno dopune do kojih bi imalo da dode, razne odredbe i sve druge odluke mogu se sprovesti samo na bazi vlasti naroda. Prema tome, potpuno je logično da taj Ustav govori o izmjenama i dopunama Ustava. Hoće li te izmjene i dopune, prema razvoju društvene situacije biti veće ili manje, hoće li se mijenjati pojedini organi vlasti, hoće li se mijenjati izvjesna struktura države, onaj paragraf o sredstvima proizvodnje ili koji drugi paragraf, to se sve može dogoditi i to će se sve dogoditi kroz promjene Ustava, koji će biti na bazi narodne vlasti.

Prema tome, ja mislim da u ovome prijedlogu nema nikakve praznine i nelogičnosti. Ako se izvrši izmjena Ustava u cjelini, na bazi ove ustavnosti biće to samo izmjena, promjena Ustava, jer je narodna vlast osnovna i čvrsta tekovina naše Narodnooslobodilačke borbe, kao što je naglasio i drug Kardelj.

Zato ja mislim, polazeći sa toga stanovišta i sa stanovišta da je Narodna skupština, da je Ustavotvorna skupština koja je sada izabrana, a da će i sve skupštine koje budu izabrane na osnovu ovoga Ustava, neposrednim i tajnim izborima, biti nosilac narodne suverenosti. Prema tome, bez ikakvog naročitog većeg otežavanja, možemo toj Narodnoj skupštini dati pravo da Ustav mijenja, odnosno da se ustavne odredbe saobražavaju promjenama koje se javljaju u društvenom zbivanju.

Ovaj Ustav nije išao za engleskim primjerom, da promena Ustava bude doneta u običnom zakonodavnom postupku, nego traži kvalifikovan postupak; to je zato da se promjeni Ustava da ozbiljnost, da se pripreme i narodni poslanici i narod, pa da bi narod mogao da kaže svoju riječ i o promjenama koje se u Ustavu donose. Prema tome, ova tri stepena ovdje, u ovome članu, s obzirom na činjenice i strukturu naše narodne vlasti i na organizam kakav je sproveden u ovome Ustavu, potpuno su dovoljna. Prema tome, ja mislim da se u principu od ovoga člana 72 ne može odustati.

Ja prihvatom prijedlog druga Carevića, a to je i logično, da se kaže u drugome stavu člana 72: „ili trećina od ukupnog broja poslanika jednog od domova”. To je, mislim, nepotrebno, ali ako je nejasno, ja nemam ništa protiv da se usvoji prijedlog druga Carevića. Inače predlažem, osim ove izmjene, da se glasa za predloženu redakciju člana 72.

Претседник: Ја стављам на гласање члан 72 овако како је отштампан са допуном коју је учинио друг Царевић. Ко је за то да се тај члан тако прими, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је члан 72 примљен.

Постоји предлог да се прекине рад. То је једно, а друго, ја бих молио господу народне посланике, нако је то неколико пута наглашавано, да се предлози о изменама појединих чланова предају Претседништву у писменој форми, јер се овако не може.

Закључујем данашњу седницу, а идућу заказујем за 21 децембар у 16 часова.

(Седница је закључена у 19,15 часова).

Десета седница

(21 децембра 1945 године)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао председник **Божидар Масларић**.

Претседник: Отварам десету седницу Уставстворног одбора Скупштине народа. Молим секретара да изврши прозивку чланова.

Заменик секретара **Богдан Орешчанин** врши прозивку чланова Одбора.

Претседник: Молим секретара да прочита записник прошле седнице.

Заменик секретара чита записник девете седнице од 20 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли, другови, примедба на записник? (Нема). Записник се оверава. Настављамо претрес у појединостима нацрта Устава. Молим секретара да прочита члан 73.

Заменик секретара чита члан 73.

Претседник: Писмених предлога о измени овог члана нема.

Фране Фрол: Молим за ријеч.

Претседник: Има реч Фране Фрол.

Фране Фрол: Мени се чини да је број од 30 чланова некако гломазан. Ја мислим да је надлежност Претседништва сада нешто мања него раније. Раније је Претседништво вршило законодавну надлежност. Међутим, та законодавна надлежност испада сада из дјелокруга Претседништва. Оно сада врши репрезентативне и становите функције врховног органа власти. Ја мислим да би за што успјешнији и експедитивнији рад тога Претседништва Народне скупштине био потребан мањи број од 30 чланова. Ја бих предложио да се место 30 чланова стави свега 14.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема). Реч има повереник Д-р Лео Гершковић.

Повереник Министра за Конституанту **д-р Лео Гершковић:** Ја бих молио друга Фрела да о овом одлучујућем пи-

тању, питању организације самог Претседништва поднесе накнадни приједлог.

Претседник: Ко је за овај члан како је отштампан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Члан 73 је примљен. Молим секретара да прочита следећи члан.

Заменик секретара чита члан 74 нацрта Устава.

Претседник: Ја мислим да даље не читамо тачку по тачку, пошто смо цео члан јуче прочитали.

Кад дођемо до тачке код које има предлог, ми ћемо упозорити. Тако смо и раније радили. Да ли се слажете? (Сви се слажу). Има ли у првој тачки предлога? (Нема). Онда гласамо.

Рато Дугоњић: Раније смо одустали од тога да се о свакој тачки гласа, него смо давали примедбе а после смо гласали за цео члан.

Претседник: Има реч друг Чубриловић.

Д-р Бранко Чубриловић: Све тачке овога члана имају једну цјелину. Ми можемо по свакој тачки да дебатујемо, али после да гласамо за цео члан.

Претседник: Има реч друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја мислим да није против Пословника ако расправљамо тачку по тачку, а гласамо за цео члан. То је принцип, пошто се овако опширан члан не може обухватити ако се гласа по свима тачкама.

Претседник: Хоћемо ли гласати тачку по тачку? Ко је за то?

Фране Фрол: Пошто су мишљења подијељена, ја мислим да може Претседник ставити на гласање.

Претседник: Ја стављам на гласање. Ко је за то да се гласа тачка по тачка, нека дигне руку. (Мањина диже руке). Ко је против? (Већина диже руке). Значи, гласамо цео члан. Молим друга секретара да прочита другу тачку.

Заменик секретара чита тачку 2 члана 74.

Претседник: Има реч друг Царевић.

Милош Царевић: Ја бих код ове тачке испред тачке и запете ставио у загради „члан 64 Устава“ да се види да се односи на то.

Претседник: И после заграде опет тачку и запету?

Милош Царевић: Јесте.

Претседник: Има реч друг Дугоњић.

Рато Дугоњић: Ја мислим да остане како јесте, јер бисмо иначе морали код сваког члана да се позовемо на други члан који је у вези са њиме.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема).

Нема више. Молим друга изасланика да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да то није потребно и није обичај у уставима.

Претседник: Прелазимо на следећу тачку, пошто нема више примедба.

Заменик секретара чита тачку 3 члана 74.

Претседник: Има ли примедба на тачку 3? (Нема). Прелазимо на тачку 4.

Заменик секретара чита тачку 4 члана 74.

Претседник: Има ли примедба на ову тачку? Има реч друг Савић.

Кирило Савић: Ова четврта тачка је једна од принципјелних одредаба овога Устава. У њој се види јасно то старање овога Устава да положи наше државно уређење на основу права и законитости, што је тежња свих модерних устава. И овде је предвиђена могућност несагласности закона са основним законом, са Уставом и предвиђа се начин како се дају обавезна тумачења о сагласности закона са Уставом. Ово је велико и важно питање Устава и сви, бар многи, теоретичари уставног права и практичари занимају се овим питањем и тражили су његово решење. Ви знате како се у појединим земљама то решило. Негде је то дато Врховном суду, као што је у Америци, па чак и у Чехословачкој где су уведени судови за ове сукобе и несагласности закона са Уставом.

Међутим, ово право код нас је дато Претседништву. Ја не видим, прво, на шта се ово односи. Да ли се односи и на оне законе које доноси иста та Скупштина или на законе које доносе законодавна тела федералних јединица? Ако се то односи на ова тела, онда је то јасно, јер је Претседништво једно више тело, које има право да решава. Али, ако се то односи на законе које доноси Народна скупштина, онда ствар постаје мало тежа. Без сумње, по нашем уређењу и по овом Уставу, то неће бити тако тешко, јер Устав и закон потичу из једног истог извора и такви случајеви биће ретки, али је ипак потребно и мора да се предвиди, јер ће и таквих случајева бити. Устав је ширег значаја и обухвата све процесе друштва, не упушта се у поједине конкретне случајеве, јер је то посао закона. Али, тада може да буде размимоилажења закона са Уставом, иако су Устав и закон потекли из једног извора. У томе случају треба наћи пута и начина да се ово питање реши. Најбоље је да се то остави Претседништву и мислим да не треба тражити неке нарочите судове, као што је случај у другим земљама; али треба предвидети начин и процедуру како ће се то урадити.

Овде се не предвиђа ко ће имати иницијативу да покрене питања о несугласности закона са Уставом. Није поменуто ни процедура како ће се то решити. А пошто је то једно од најважнијих питања Устава, ја мислим да би њему требало посветити мало више пажње. Ја по својој професији, знању и умењу нисам кадар да то учиним, али обраћам пажњу онима који су позвани да дају конкретне предлоге како ће се то постићи да се изјасне може ли ово остати у надлежности само Претседништва или да се то пренесе на Скупштину. Истина, овде се тежи да се постигне ефикасност, како се та питања не би одлагала на дуга времена него да се што скорије дође до таквог решења. Због тога се то и препушта Претседништву, с тим да се накнадно упућује Скупштини, пошто последице могу бити доста тешке, ако се то односи на случајеве где је изречена смртна казна или на конфискацију својине. То је само неколико примера, а може да их буде и више. Ја бих желео да добијем о томе обавештења.

Душан Васиљевић: Ја мислим да је ова одредба у тачки 4 члана 74 довољно јасна, ако се имају у виду одредбе члана 122 и 125. Јер овај члан 74, у тачки 4 даје Претседништву функцију обавезног тумачења о сагласности закона са Уставом ФНРЈ уз накнадну потврду Народне скупштине. Ако имамо сво у виду, онда, по прилици, то значи ово. Ако би дошло до сукоба или до неспоразумевања између појединих органа власти у питању сагласности закона са Уставом, овлашћено је Претседништво да та тумачења доноси како не би у томе било застоја. Процедuru саму предвиђа Устав у одредбама о Јавном тужиоштву, које има право иницијативе у овим стварима. Како је, пак, Скупштина највише законодавно тијело, она има да се о томе изјасни. Ја мислим да је ова одредба утолико добра што не зауставља течај живота и не зауставља посао управних и судских власти.

Кирило Савић: Ако Одбор налази да су те одредбе јасне, што за мене, право да вам кажем, нису, да је овде обухваћена и та дужност државног тужиоца, — онда то може остати. Ја сам мислио да то буде пренето на њега, али нисам хтео то да кажем, јер то није моја струка. Мислио сам да је он најпозванији или неки виши суд. Ја не правим разлике код тога и не умем да направим разлику. Један од тих органа треба да уреди и процедуру. Ако ви сматрате да је ово добро, онда нека и остане.

Бане Андрејев: Баш у тачки 4 говори се о процедури.

Душан Васиљевић: У вези с овим ја ћу прочитати члан 125 Устава, који гласи:

„Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право интервенције у току судског и управног поступка, као и право подизања жалбе за заштиту законитости против правоснажних одлука судова и управних органа“.

D-r Leo Geršković: Ovdje se, drugovi, radi o tome da li u sukobu saveznog zakona sa zakonom republike, odnosno u sukobu zakona sa Ustavom treba stati na stanovište da se ne ustanovljava neki naročiti ustavni sud, niti da se ta nadležnost prepusti Vrhovnom sudu, s obzirom na to što je obaveza tumačenja u ovim slučajevima i donošenja novih propisa, baš u praksi zemalja koje imaju ustavne sudove, pokazala da su ti sudovi bili oni koji su kočili razvitak, jer nisu znali ni poznavali intenciju samoga zakonodavstva. Na taj način oni su postali kočnica, što je došlo do izražaja u Americi kod presuda Vrhovnog suda o ustavnosti pojedinih zakona. S obzirom da je kod nas zemlja u neprestanom razvoju i da ista Skupština donosi i zakone i izmjene Ustava, onda ona sama najbolje može znati svoje intencije i kada ona smatra da je Ustav prekršen. Radi toga je rasmatranje o ustavnosti dato u nadležnost te materije. Postavlja se pitanje: tko može pokrenuti postupak o ustavnosti? To može biti jedino zakonodavni organ ili vrhovni upravni organ, može biti Savezna vlada, može biti Narodna skupština pojedinih republika, ako se radi o sukobu njenih zakona ili Vlada pojedinih republika ili Pretsjedništvo pojedinih republika. Oni treba da traže rješenje da li važi njihov zakon ili zakon koji je donijela Savezna vlada. To je po sebi razmljivo. Naša praksa će pokazati, a to može i zakonodavstvo da reguliše, da li je to potrebno dati u nadležnost i drugim organima. Po dosadašnjim propisima ta stvar je zasada ostavljena kasnijem zakonodavstvu.

Претседник: Прелазимо на следећу тачку. Има ли примедба по тачки 5? (Нема). Прелазимо на тачку 6. Има ли примедба у вези са овом тачком? (Нема). Прелазимо на тачку 7.

Милош Царевих: Мислим да је у овој тачки недовољно казано само помиловање, ако се не мисли на обе врсте помиловања. Ми смо видели да је чак и Претседништво у своме склопу од 30 чланова велико да доноси помиловања, па смо то пренели на уже Претседништво, јер то диктује техника ствари. Ја мислим да би требало Претседништву дати право амнестије и помиловања. Нема разлога да амнестија иде пред Скупштину. Треба да се назначи да се то право даје по савезним законима и да ће га оно вршити према прописима закона, тј. овога закона који већ постоји. То значи да ће га вршити уже Претседништво. Према томе, моја редакција овога става била би

следећа: „врши право амнестије и помиловања према савезним законима а према прописима закона“.

Д-р Душан Братић: По делима повреде савезних закона?

Милош Царевић: Не, овде би било речи само о оним делима за које је кривац осуђен по једном савезном закону. Не би требало ставити речи „по делима повреде савезних закона“.

Д-р Душан Братић: Ја мислим да би баш требало овако и да остане и да је то била интенција Министарства за Конституанту, због тога што у тачки 17 члана 44 стоји да је за амнестију и помиловање по делима повреде савезних закона надлежна Народна скупштина, а овде се поставља помиловање на основу Закона о помиловању, јер имамо Закон о помиловању. Оно што није амнестија и што не обухвата тачка 17 то се оставља Претседништву. Или, ако ту надлежност предвидимо овде, онда да се брише тачка 17 члана 44.

Бане Андрејев: Боље је да остане тачка 17.

Милош Царевић: Ја не знам како неко схвата члан 44, али ја га схватам овако: члан 44 одређује шта долази у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, а шта долази у надлежност савезних власти. То је општи пропис, а органи савезне власти су или Народна скупштина или Претседништво Народне скупштине. У глави која говори о Народној скупштини ја не видим да је то задржано за њену надлежност, а у овој тачки 7 видим да се у надлежност Претседништва даје помиловање. Према томе, потпуно је испуштено. Ако је било у интенцији да се помиловање да Скупштини, онда је у глави о Скупштини требало то ставити. Међутим, то што стоји у члану 44, то је оно што је изузето из надлежности републикава савез, а питање који ће орган савеза то решавати, то се не може изводити из члана 44 него из оних прописа који говоре о томе органу, или о Народној скупштини или о Претседништву Народне скупштине. У глави о Народној скупштини о томе се не говори. Овде се говори само о помиловању.

Претседник: Има ли још каква примедба?

Joza Milivojević: Ја држим да је то јасно. У члану 74 тачка 7 јасна је баš обзиром на тачку 17 члана 44. Тамо је, истина, dato право савезној држави Југославији да она извршава амнестију и помиловања по дјелима повреде савезних закона. По члану 50 Народна скупштина врши сва она права која су суверено data савезној држави, а ukoliko Народна скупштина и овим Уставом то преноси на који други орган, utoliko тај други то и врши. Видимо у члану 74 да је на орган Претседништва Народне скупштине пренесено у тачки 7 само да врши право по-

milovanja prema postojećim propisima zakona, dakle, tačno je fiksirano šta ima da radi, a sve ostalo ide u nadležnost suverene Skupštine. Ako ne bi bilo navedeno da to pravo ima Narodna skupština, razume se već i po duhu Ustava da pravo pripada tome suverenom tijelu a tek onda drugim tijelima. Pretsjedništvo Narodne skupštine ima taksativno tačno nabrojan svoj djelokrug. Ono što je dato organima Pretsjedništva Narodne skupštine, to je, dakle, taksativno navedeno u članu 74. Znači, što tamo nije, da sve pripada Narodnoj skupštini, a taksativno je navedeno u članu 44.

Frane Frol: U članu 44 Ustava određena je nadležnost Federativne Narodne Republike Jugoslavije i u tački 17 stoji: „amnestija i pomilovanje po delima povrede saveznih zakona“. Znači da amnestija i pomilovanje po djelima povrede saveznih zakona spada u nadležnost Demokratske Federativne Jugoslavije. Ona vrši iz te nadležnosti sve poslove, ono što je rekao Carević, preko svojih organa, a to je Pretsjedništvo. Po članu 74 Ustava dato je u nadležnost Pretsjedništva pomilovanje. Dakle, nigdje nije riječ o amnestiji. To znači da amnestija ostaje u nadležnosti Narodne skupštine.

Sada se postavlja pitanje: je li to moguće nehotice ispala ta amnestija iz tačke 7, ili se to naročito htjelo? Bez obzira na to je li to ispalo nehotice ili namjerice, moje je mišljenje da pravo amnestije treba dati Narodnoj skupštini, ali ne Pretsjedništvu Narodne skupštine, jer je amnestija zapravo zakon. Ona ne dolazi kao pojedinačni akt, već kao akt koji obuhvata cijelu grupu. To je akt kojim se zabranjuje pokrenuti postupak i da se pokrenuti postupak pojedinih grupa obustavlja, dok je pomilovanje akt kojim se ništi izrečena kazna. To su, dakle, dvije različite kategorije i moje je mišljenje da bi se pravo amnestije kao zakona a ne upravni akt, koji se odnosi ne na pojedince nego na veće grupe, ostavilo u nadležnost Narodnoj skupštini, a Pretsjedništvu da se daje samo pravo pomilovanja. Prema tome, ja stojim na stanovištu da tačka 7 člana 74 ostane nepromjenjena.

Pretsednik: Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja se slažem sa objašnjenjem druga Frola, jer se amnestija ne odnosi na pojedinca već na grupe.

Pretsednik: Prelazimo na sledeću tačku. Molim druga sekretara da pročita tačku 8.

Zamenik sekretara čta tačku 8.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu da učini na ovu tačku? Reč ima drug Frol.

Frane Frol: Ako sam razumio čitanje druga sekretara, on je ovu tačku pročitao ovako:

„8) dodeljuje odlikovanja i počasna zvanja u Federativ-

noj Narodnoj Republici Jugoslaviji na predlog predsednika Savezne vlade i Ministra narodne odbrane;"

On je, dakle, ovdje umetnuo riječ „u“ ispred riječi „Federativnoj“, što ja mislim da nije potrebno. Prema sadržini ovog člana i ove tačke njegove, Pretsjedništvo Narodne skupštine dodjeljuje odlikovanja i počasna zvanja Federativne Narodne Republike Jugoslavije, a kad je tako, onda ova tačka treba da glasi bez ovoga „u“.

Pretsednik: ima li još ko kakvu primedbu da učini? Reč ima Radovan Zogović.

Radovan Zogović: Ja sam htio da kažem ono što je već rekao drug Frane Frol.

Pretsednik: Prelazimo na sledeću tačku. Molim druga sekretara da pročita tačku 9 ovog člana.

Zamenik sekretara čita tačku 9.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na ovu pročitano tačku? (Nema). Prelazimo na sledeću tačku. Molim druga sekretara da pročita tačku 10.

Zamenik sekretara čita tačku 10.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na ovu tačku? Reč ima drug Frane Frol.

Frane Frol: Ja predlažem da se kod ove tačke riječi „ambasadore, izvanredne poslanike i opunomoćene poslanike“ zamijene riječima „diplomatske pretstavnike“.

Pretsednik: Da li ima još ko kakav predlog da učini? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja se slažem sa učinjenim prijedlogom.

Pretsednik: Prelazimo na sledeću tačku. Molim druga sekretara da pročita tačku 11.

Zamenik sekretara čita tačku 11.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu da učini na ovu tačku? (Nema). Prelazimo na sledeću tačku. Molim druga sekretara da pročita tačku 12.

Zamenik sekretara čita tačku 12.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na ovu tačku? Reč ima drug Frane Frol.

Frane Frol: Ja predlažem da se u tački 12 brišu riječi „u vremenu između dva zasedanja Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije“ i da se to pravo daje Pretsjedništvu bez ograničenja, s obzirom na to da se tu radi o nenadnom oružanom napadu na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju ili u slučaju potrebe neposrednog izvršenja međunarodnih obaveza Federativne Narodne Republike Jugoslavije prema međunarodnoj organizaciji mira ili nekoj savezničkoj zemlji.

Pretsednik: Reč ima d-r Čubrilović.

D-r Branko Čubrilović: Ja bih bio protiv toga. Ako zasjedaju oba doma, to bi bilo pravo Narodne skupštine. Ja bih, prema tome, bio da ova stilizacija ostane ovakva.

Pretsednik: Ima li još ko kakvu primedbu na pročitano tačku? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da je prijedlog Frana Frola potpuno umjestan. Koji su razlozi kada je Pretsjedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije primorano da proglašuje opštu mobilizaciju i ratno stanje? Ili je u pitanju oružani napad na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju ili je u pitanju slučaj potrebe neposrednog izvršenja obaveza iz međunarodnih ugovora, a ja mislim da svaki međunarodni ugovor pretstavlja zakon i mi smo se obavezali da i u takvom slučaju proglasimo opštu mobilizaciju i ratno stanje, da bismo na taj način ispunili svoje obaveze prema međunarodnoj organizaciji mira ili nekoj savezničkoj zemlji. Znači da je u pitanju jedan izvršni akt a ne zakonodavni. Prema tome, radi se o tome da Pretsjedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije može da izvršava jedan zakon u slučaju napada, pa mislim da se ova oznaka „u vremenu između dva zasjedanja Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije“ ispusti.

Pretsednik: Reč ima d-r Čubrilović.

D-r Branko Čubrilović: Ja sam protiv toga. Objaviti rat nije mala stvar. Ako zaseda Narodna skupština, to je njeno pravo. Uvući zemlju u rat, to je velika stvar. A ostajem pri tome ako Skupština ne zasjeda da to pravo može da izvrši Pretsjedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ja insistiram na tome i izjavljujem da ću glasati protiv toga člana, ako ova izmjena bude učinjena.

Pretsednik: Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Prime-daba nema. Molim druga sekretara da pročita tačku 13.

Zamenik sekretara čita tačku 13.

Pretsednik: Ima li primedaba kod ove tačke? Reč ima Frane Frol.

Frane Frol: Mi smo predvidjeli u članu 81 komisije. Prema tome, ja bih nadopuno ovu tačku i ona bi glasila konačno ovako:

„postavlja i razrešava, na predlog predsednika Savezne vlade, pojedine savezne ministre i predsednike komisija u vremenu između dva zasjedanja Narodne skupštine”.

Pretsednik: Reč ima drug Mitar Bakić.

Mitar Bakić: Ima komisija čiji pretsjednici nisu članovi Vlade.

Frane Frol: Ja nisam bio za to da se stavi „pretsednik

komiteta", jer sam protiv komiteta kao takvih. Kad bude riječi o komitetima, ja ću govoriti o tome.

Mitar Bakić: Ja mislim da ne treba da se usvoji „pretsednik komiteta“, jer se oni smatraju članovima Vlade i kad se kaže „ministar“, to obuhvata i njih. Ja sam za to da ovaj član ostane u ovoj redakciji kako je otštampan.

D-r Dušan Bratić: Da stavimo „pojedine članove Vlade“, jer ne znamo da li će pretsednik komiteta biti ministar.

Pretsednik: Molim druga Lea Gerškovića da se izjasni da li prima ovu izmenu.

D-r Leo Geršković: Primam ovu izmjenu.

Pretsednik: Molim drugove narodne poslanke koji su za ovu redakciju kako je predložena od druga Bratića, da dignu ruku. (Svi dižu ruke). Molim druga sekretara da pročita tačku 14.

Zamenik sekretara čita tačku 14.

Pretsednik: Ima li primedaba kod ove tačke? Ima reč drug Carević.

Miloš Carević: Ja predlažem da se stavi „određuje zamenike članovima Vlade“, a ne „ministrima“. Ja mislim da se to odnosi na određivanje zamenika članovima Vlade koji su odsutni, koji su u inostranstvu ili bolesni.

Pretsednik: Ima li još ko kakvu primedbu? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da to nije potrebno. Ministar je šef jedne grane uprave i ako je on odsutan, onda ta grana uprave nema svoga šefa. U komisiji je druga stvar. Komisija je kolektivni organ i tamo nije potreban zamjenik. Ona može djelovati i bez pretsjednika. A ovdje se baš radi o ministru kao šefu jedne grane uprave.

Pretsednik: Prelazimo na tačku 15. Ovde postoji predlog druga Frana Frola. Molim druga poslanika da obrazloži svoj predlog.

Frane Frol: Ja predlažem da se tačka 15 člana 74 briše, a da se mjesto toga stavi: „ustanovljava nova, međusobno spaja i ukida postojeća ministarstva i komisije na predlog pretsednika Vlade u vremenu između dva zasjedanja Narodne skupštine, uz naknadnu potvrdu Narodne skupštine FNRJ“.

Ja sam u principu za to da se ukinu komiteti u sastavu Vlade kao što su predviđeni u članu 85. Kad dodemo kod člana 85, ja ću objasniti i zašto sam protiv komiteta. Ja izneseni prijedlog motivišem time što držim da ćemo u pogledu organizacije države tokom vremena naići na takvu situaciju, da će biti potrebno ustanoviti nova ministarstva, neka ukidati a neka spajati i nećemo imati vremena da donosimo zakon u tome pogledu, i da bismo bili što elastičniji u organizaciji države, potreb-

no je da damo u nadležnost Pretsjedništva da može osnivati, spajati i ukidati ministarstva. Zato i predlažem da umjesto tačke 15 dođe nova redakcija.

Miloš Carević: Ja ne bih imao ništa protiv predloga druga Frola kad on ne bi zadirao u jedno drugo pravo Narodne skupštine, a to je pravo budžeta. To je materijalna strana. Kako ćemo dati Pretsjedništvu pravo da ukida ili osniva nova ministarstva kad je ovo jedna zakonska materija koja je u vezi sa budžetskim pitanjem. Ako bismo mi to dali u nadležnost Pretsjedništva skupštine, onda bismo okrnjili princip koji smo ustanovili — da ono nema zakonodavnu vlast.

A drugo, povredili bismo taj princip budžetskog prava Narodne skupštine. Zato bih ja da nekako vidimo sva ta tri člana, da ih dovedemo u sklad.

Frane Frol: Ja držim da Pretsjedništvo po naravi svojoj vrši izvjesne funkcije vrhovne zakonodavne vlasti koja ne vrši poslove državne uprave, a ako se ovako postavi po nadležnosti, ja mislim da se može dati u kompetenciju Pretsjedništva da može ustanovljivati, međusobno spajati i ukidati postojeća ministarstva, tim više što u mom prijedlogu Pretsjedništvo ima tu dužnost da vrši samo između dva zasjedanja Narodne skupštine, uz njeno naknadno odobrenje.

Pretsednik: Ima li još ko kakav predlog? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja bih se, drugovi, složio sa drugom Frolom. Nije potrebno da se ovo daje Pretsjedništvu; Vlada će za pojedine grane uprave za koje ne postoje ministarstva osnivati komitete, jedan ili više njih, prema tome koliko budu razgranati poslovi. To je u današnje vrijeme stvaranja organizacije naše vrhovne državne uprave naročito potrebno, jer, kao što vam je poznato, naša državna uprava još nije izgrađena i mi nemamo dovoljno iskustva danas da možemo znati za jedan dug period, kao što je to u Ustavu predviđeno, da li će sve biti onako kako smo mi predvidjeli. Zato se mora dati jedna veća elastičnost i zbog toga drug Frol predlaže da se ta tačka ispusti. Mi smo baš prilikom raspravljanja o budućoj organizaciji Savezne vlade došli do toga da je stvarno danas nemoguće ustanoviti konačnu organizaciju Savezne vlade. Mora se dati veća elastičnost da se ona ne vrši samo putem zakona nego da i samo Pretsjedništvo odlučuje. Međutim, kontrola najvišeg organa državne vlasti i ovdje je zadržana. To će doći na potvrdu Narodnoj skupštini i time se ne vrijeđa pravo Narodne skupštine da ustanovljava ministarstva, niti budžetsko pravo, već se radi o većoj mogućnosti elastičnosti u današnje vrijeme izgradnje naše državne uprave.

Председник: Има ли још каквих предлога? (Нема). Прелазимо на следећу тачку.

Секретар Митар Бакић чита тачку 16 члана 74 нацрта Устава.

Председник: Има ли ко какав предлог?

Д-р Лео Гершковић: Ја бих молио да се бришу rijeчи „министарства односно комитета“.

Председник: Има ли још каквих предлога? (Нема). Прелазимо на тачку 17.

Секретар чита тачку 17 члана 74 нацрта Устава.

Председник: Има ли ко какав предлог? Има рећ друг Савић.

Кирило Савић: И ово је једна од важних одредаба овога пројекта Устава, наиме увођење референдума. Референдум, то је доста ретка ствар у државним уређењима. То имају нове државе после рата, као прибалтичке државе, Ирска, Чехословачка и Аустрија. (Један глас: И Швајцарска!) Швајцарска је други тип, па који се ми не можемо угледати. И ова одредба узета је из совјетског Устава који просто и кратко, као и овај Устав, прописује да постоји референдум, али не одређује ни потребу за коју ће се он сазвати ни процедуру како ће се држати. Међутим, уставни осталих држава прописују потребу кад ће се референдум одржати. Ја нисам у принципу тако строго против овог референдума, али не видим потребу. Сви референдуми не дају свакад баш повољне резултате. Швајцарска је земља референдума, тамо су навикли на то па и тамо, као што је друг Јаша прошли пут напоменуо, долази до заблуда у тим референдумима. Али, главно је овде што ја не видим материју која се томе референдуму даје. Има много што-шта што припада референдумима у другим земљама. Референдум се сазива да би се, на пример, решио спор између оба дома, али то је питање код нас решено већ унапред расписивањем нових избора, те тако отпада један од најважнијих повода за референдум. Други случај претставља неспоразум између владе и претставника народа. Наш Устав не предвиђа такве неспоразуме и суксобе. Кажем да су ови референдуми врло проблематични у погледу ефикасности и користи, тако да ово претставља само једну компликацију више. Ја мислим да би ово требало брисати.

Председник: Има ли још ко какву примедбу на тачку 17?

Рато Дугоњић: Ја бих имао само једну техничку примједбу. Мислим да би добро било да се посљедњи став, у коме се каже да укаже Претсједништва Народне скупштине ФНРЈ потписују Претсједник и Секретар, дода тачки 5, јер има више унутарње везе.

Председник: Има ли још ко какву примедбу? (Нема). Има реч друг Гершковић да се изјасни.

D-r Leo Geršković: Ovdje se radi o jednom krupnom pitanju, a to je kad će moći da se sazove narodni referendum. Ja mislim, ne može se, a nije ni potrebno, odrediti u kojim se slučajevima raspisuje narodni referendum. To je jedno sredstvo dato našem Pretsjedništvu na prijedlog Savezne vlade da izglasava referendum povodom nekog krupnog pitanja koje bi se u budućem životu naše države tek javilo, da bi se narod koristio direktnim izražavanjem po nekom pitanju. Za to ima da se ispituju konkretni slučajevi i raspisuje referendum, ali ne bi bilo moguće da određujemo to sada Ustavom. Predlažem stoga da ostane ova tačka kao jedna eventualija bez drugih određivanja.

Što se tiče prijedloga druga Dugonjića: da bi odredba o ukazima došla u tačku 5, držim da nije to potrebno, pošto se na kraju ovoga člana govori o svima odlukama Pretsjedništva koje se proglašavaju ukazima, a njih potpisuju Pretsjednik i Sekretar, dok se u tački 5 govori o pravu izdavanja ukaza uopće.

Pretsednik: Pošto više primedaba nema, molim druga Gerškovića da pročita definitivnu redakciju člana 74.

D-r Leo Geršković (čita):

„Pretsedništvo Narodne skupštine FNRJ vrši ove poslove:

- 1) saziva zasedanje Narodne skupštine FNRJ;
- 2) raspušta Narodnu skupštinu FNRJ u slučaju nesaglasnosti domova o zakonskom predlogu;
- 3) raspisuje izbore za Narodnu skupštinu FNRJ;
- 4) daje obavezna tumačenja o saglasnosti zakona sa Ustavom FNRJ uz naknadnu potvrdu Narodne skupštine FNRJ;
- 5) daje obavezna tumačenja saveznih zakona, izdaje ukaze;
- 6) proglašuje izglasane zakone;
- 7) vrši pravo pomilovanja prema propisima zakona;
- 8) dodeljuje odlikovanja i počasna zvanja Federativne Narodne Republike Jugoslavije na predlog Pretsednika Savezne vlade i Ministra narodne odbrane;
- 9) ratifikuje međunarodne ugovore;
- 10) postavlja i opoziva na predlog Savezne vlade diplomatske pretstavnike;
- 11) prima akreditivna i opozivna pisma diplomatskih pretstavnika stranih država;
- 12) proglašuje opštu mobilizaciju i ratno stanje u slučaju oružanog napada na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, ili u slučaju potrebe neposrednog izvršenja međunarodnih obaveza Federativne Narodne Republike Jugoslavije prema međunarodnoj organizaciji mira ili nekoj savezničkoj zemlji;
- 13) postavlja i razrešava na predlog Pretsednika Savezne

vlade pojedine članove Savezne vlade u vremenu između dva zasjedanja Narodne skupštine FNRJ;

14) određuje zamenike ministrima na predlog Predsednika Savezne vlade;

15) na predlog Predsednika Savezne vlade ustanovljava nova, spaja i ukida postojeća ministarstva i komisije u vremenu između dva zasjedanja Narodne skupštine FNRJ uz naknadu potvrdu Narodne skupštine FNRJ;

16) određuje na predlog Savezne vlade koja su preduzeća od opštedržavnog značaja pod neposrednom upravom Savezne vlade;

17) raspisuje narodni referendum u pitanjima iz nadležnosti FNRJ na osnovu odluke Narodne skupštine FNRJ ili na predlog Savezne vlade.

Ukaze Predsedništva Narodne skupštine FNRJ potpisuju Predsednik i Sekretar".

Председник: Је ли све јасно? Има реч друг Братић.

Д-р Душан Братић: Мени не изгледа конзеквентно да се у тачки 15 кад се говори о мање значајној ствари као што је укидање и опајање постојећих министарстава ставе речи „у времену између два заседања Народне скупштине“, док су овде у тачки 12 код тако значајне ствари те речи брисане.

Председник: Има реч друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја мислим да је ново у овој тачки 12 „извршења међународних обавеза“ и налазим да је то сувишно казати уопште.

Председник: Више примедба нема. Мислим вас, друже Гершковићу, шта ви мислите о овоме?

Д-р Лео Гершковић: Ја сам пре нагласио да је немогуће да ми расправљамо о међународним обавезама које су за нас постале закон, па према томе више није потребно о тим обавезама гласати. У томе случају Претседништво наступа као извршни орган Народне скупштине.

Председник: Нема више никаквих предлога, зато стављам на гласање редакцију члана 74 прочитану од стране повереника. Ко је за ту редакцију, нека дигне руку? (Посланици дижу руке). Ко је против, нека дигне руку? (Нико не диже руку). Према томе, објављујем да је примљен члан 74 у редакцији како га је прочитао друг повереник. Прелазимо на следећи члан.

Заменик секретара чита члан 75 нацрта Устава.

Председник: Има ли примедба овоме члану? (Нема). Стављам овај члан на гласање. Ко је за овај члан, нека диг-

не руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Нико). Молим секретара да прочита следећи члан.

Заменик секретара чита члан 76.

Претседник: Има ли примедба овоме члану? (Нема). Стављам овај члан на гласање. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Члан 76 је примљен.

Одређујем одмор од пет минута.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Прелазимо на главу VIII. Молим другог секретара да прочита главу VIII.

Секретар чита наслов главе VIII — Органи савезне државне управе — и све чланове ове главе, почевши од члана 77 па закључно са чланом 89.

Претседник: Има ли принципијелних примедба овој глави? Има реч друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Међи се чини да је материјал у овој глави незгодно распоређен. Прво се говори о надлежности Савезне владе па онда ко сачињава Савезну владу. Ја бих ставио прво ко су чланови Савезне владе па онда ставио њихову надлежност, јер би то било и технички и органски боље.

Претседник: Има ли још каква начелна примедба? (Нема). Пошто нема никаквих примедба, молим другог повереника да се изјасни по предлогу другог Братића.

Д-р Лео Гершковић: Не слажем се са примједбом другог Братића и сматрам да је материјал правилно распоређен, јер најприје треба да се стави шта је Савезна влада, па онда каква је њена надлежност.

Претседник: Пошто више нема никаквих примедба и нико се не јавља за реч, прелазимо на члан 77. Молим секретара да га прочита.

Секретар чита члан 77.

Претседник: Има ли ко да учини какву примедбу код овога члана? (Нема). Како нема нико да учини примедбу, то стављам овај члан на гласање овако како га је прочитао секретар Бакић. Ко је за овај члан, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је овај члан примљен.

Секретар чита члан 78.

Претседник: Има ли примедба овоме члану?

Јосип Рус: Ја мислим да није потребно да стоји „на основу нарочитог законског овлашћења“, него „на основу законског овлашћења“.

Претседник: Ви предлагете да се реч „нарочитог“ брише?

Јосип Рус: Да.

Радован Зоговић: Предлажем да се у задњој реченици другог пасуса, иза ријечи „она“, уметне ријеч „провјерава“, па да тај пасус гласи: „Она провјерава и стара се о тачном извршењу савезних закона“. Мишљења сам да ријеч „провјерава“ има свога смисла и разлога, јер у овом периоду развитка наше власти провјеравање извршавања налога има веома велики значај.

Претседник: Има ли још ко каквих примедба овоме члану? (Нема). Мислим друга Гершковића да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Прихватам обе ове примједбе: и да се ријеч „нарочитог“ брише и да се унесе ријеч „проверава“.

Претседник: Стављам овај члан на гласање. Ко је за то да се члан 78 прими са овим изменама, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Оглашавам да је члан 78 примљен и молим друга секретара да прочита члан 79.

Секретар чита члан 79.

Претседник: Има ли примедба по овоме члану? (Нема). Стављам овај члан на гласање. Ко је за то да се овај члан прими, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите чути даље.

Секретар чита члан 80.

Претседник: Има ли примедба на овај члан? Има реч друг Царевић.

Милош Царевић: Овде у првом ставу ова реч „савезних“ треба да испадне, јер ми имамо поделу министара на савезне и министре савезних република, па би стога боље било да се место „савезних министарстава“ стави „својих министарстава“.

Претседник: Има ли још ко какву примедбу?

Фране Фрол: Ја предлажем да се у члану 80 ово од ријечи „и других“ па до краја брише, тј. да се бришу ријечи: „и других надлештава и установа које се налазе под њеним непосредним руководством и надзором“. То предлажем због тога што су надлештва у саставу министарстава. И онда би први став овога члана гласио: „Савезна

влада усмерава и усклађује рад министарстава, комисија и комитета“.

Претседник: Има ли још ко каквих примедба?

Фране Фрол: Предложио бих да се у другом ставу члана 80, из оног пасуса који гласи: „решава о законским предлозима Владе...“, она ријеч „Владе“ брише, јер не може Савезна влада решавати о савезним предлозима Владе.

Претседник: Има ли још ко каквих примедба на члан 80? (Нема). Молим друга владиног повереника да се изјасни о овим примедбама.

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да су ове примједбе оправдане. И зато се од ријечи „и других“ брише све до краја. Према томе, бришу се ријечи: „и других надлештава и установа које се налазе под њеним непосредним руководством и надзором“. Затим се брише ријеч „Владе“ у другом ставу.

Претседник: Има реч Кирило Савић.

Кирило Савић: Ја имам да учиним једну стилистичку исправку. У ставу другом члана 80 стоји: „решава о законским предлозима Владе и појединих министара“, а ја бих предложио да гласи: „решава о законским предлозима Владе које поједини министри подносе Народној скупштини ФНРЈ“.

Претседник: Има реч друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: У другом ставу члана 80 говори се да се Влада стара о испуњењу међународних уговора и обавеза. Међутим, у члану 74, тачка 12, говори се такође о извршењу међународних обавеза. Према томе, било би сувишно то понављати у тачки 12.

Претседник: Молим друга Гершковића да прочита дефинитивну редакцију члана 80.

Д-р Лео Гершковић: Што се тиче примједбе да би требало објаснити ко подноси законске приједлоге, мислим да је јасно да неће подносити законске приједлоге поједини министри него Влада. Тиме се хоће да појача колективност Владе као врховног органа државне управе. Према томе, први став члана 80 гласи у новој редакцији:

„Савезна влада усмерава и усклађује рад својих министарстава, комисија и комитета.“

Што се тиче примједбе да се изостави одредба „стара се о испуњењу међународних уговора и обавеза“, то мора да остане, јер се међународни уговори испуњавају и на други начин осим проглашења рата. Сем тога у тачки 12 члана 74 говори се о међународним обавезама наше земље према међународној организацији мира или некој савезничкој земљи. На тај начин члан 80 треба да гласи:

„Савезна влада усмерава и усклађује рад својих министарстава, комисија и комитета.

Савезна влада се стара о припреми и остварењу општедржавног привредног плана и буџета; руководи кредитним и новчаним системом; предузима све потребне мере за осигурање и заштиту уставног поретка и грађанских права; руководи општом организацијом Југословенске армије; руководи одржавањем односа са страним државама; стара се о испуњењу међународних уговора и обавеза; решава о законским предлозима појединих министара, који се подносе Народној скупштини ФНРЈ; прописује унутрашње уређење министарстава и подређених установа; оснива комисије и установе у циљу спровођења привредних, одбранбених и културних мера“.

Претседник: Стављам члан 80 на гласање. Ко је за ову редакцију, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Има ли ко против? (Нема). Молим секретара да прочита следећи члан.

Секретар чита члан 81.

Претседник: Има ли примедбе по овом члану?

Фране Фрол: Ја бих молио да се прочита мој приједлог.

Претседник: Вашег предлога код овог члана нема.

Frane Frol: Bez obzira na to, htio bih da kažem da je jedna osobina naše Savezne vlade u tome da sve grane državne uprave nisu zastupljene u Saveznoj vladi. Da bi se ipak postiglo jedinstvo u sprovođenju najosnovnijih načela za vođenje tih poslova u republikama, mislim, rodila se ideja koja dolazi do izražaja u članu 81: da se obrazuju komiteti ne samo za pojedine grane državne uprave, nego, šta više, da se obrazuju komiteti za pojedine poslove državne uprave, kao što su komiteti za visoke škole i nauke itd. Ja ne vidim razlog ine mogu se složiti s tim da se ti komiteti osnivaju u ovakvoj formi, kao u članu 81 uopšte u glavi VIII da pretsjednici tih komiteta ulaze kao članovi Vlade, tim više što oni i u duhu Ustava nisu vrhovni organi državne uprave. Po mome mišljenju moralo bi da Savezna vlada za opšte rukovodstvo za pojedine grane državne uprave osnuje komitete, koji će biti pri Pretsjedništvu Vlade. U vezi s tim ja imam pripremljenu formulaciju prema kojoj bi, umjesto člana 89, koji bi trebalo u cijelosti brisati, imalo da se stavi sljedeće:

„Savezna vlada može za opšte rukovodstvo za pojedine grane državne uprave koje ne ulaze u sastav pojedinih ministarstava osnivati pri Pretsjedništvu Vlade komitete“.

Ја, према томе, предлажем да се у члану 81 у четвртном реду од нијећи „pretsednik komiteta“ па до краја све брише.

Далје, у веzi с тим, ја бих предложио да се у члану 83, брише

stav prvi koji glasi: „Чланови Савезне владе се налазе на челу одређених грана државне управе”, а да став други истог члана који glasi: „Савезна влада може имати и ministre без ресора”, — уде као став 2 члана 81.

Кирило Савић: Ако сам ја добро разумео друга Фрола, он предлаже да председници комисија и комитета не улазе у Министарски савет. Међутим, овде имам један примерак совјетског Устава. У њему стоји да председници појединих комисија долазе пре народних комесара. Ја мислим да би могло остати слично као у совјетском Уставу.

Јосип Рус: Ја молим друга повереника да нам објасни и образложи детаљно ту поделу.

Фране Фрол: У вези са чланом 81, мишљења сам да би став 2 — „Чланови Савезне владе полажу...” — требало да уђе у нацрт као члан 82.

Д-р Симиша Станковић: Овај предлог друга Фрола је начелне природе. Поставља се питање да ли треба у Савезној влади да учествују и председници комитета? Ако би се усвојио предлог друга Фрола, у томе случају би испало ово: да у Уставу нигде не буде ближе поменут тако важан ресор као што је провета, народно здравље и социјално старање када је реч о саставу Владе и о њеним пословима. Јер, по члану 87, који предвиђа савезна министарства и републиканска министарства, набројане су све остале гране у државној управи. Ја ово помињем без обзира на то да ли ће се усвојити предлог Фрола или ће се задржати одредбе које су овде унесене. Осећа се да извесне гране државног живота, и то веома важне као што је провета, нису довољно истакнуте у овоме Уставу. Чак ако би и остао председник Комитета за високе школе и науке, не би се јасно могло видети ко руководи осталим областима народног провећивања као што је школство или као што су култура и уметност и народно просвећивање у широком смислу те речи.

Зато мислим, ако се Одбор сложи да усвоји предлог друга Фрола, да би онда бар требало поменути које су и за какве послове те комисије које ће бити установљене у Претседништву Владе.

Претседник: Жели ли још ко да нешто каже по члану 81?

Д-р Бранко Чубриловић: Ја бих се сложио са другом Станковићем. Члан 81 има велико значење, прво ради три важне гране — народно школство, здравље и социјално старање. Члан 89 говори да Савезна влада може на поједине комисије да пренесе извесне дужности, а овде у члану 81 чисто је идеолошки изражено шта сачињава Саве-

зну владу и ређа се: претсједник, потпретсједници и министри, па се уносе и претсједници комитета за проsvјету, здравље и социјално старање. Просвјета, здравље и социјално старање биће од велике важности и у народним републикама и зато бих ја био за редакцију члана 81 овакву каква је.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема). Молио бих владиног повереника друга Гершковића да се изјасни.

Д-р Leo Geršković: Ја бих у првом реду рекао неколико ријечи о дискусијама које су се водиле приликом стилizације члана 81. То тим више што се друг Frol претходно споразумио са другом Министром за Конституанту у погледу приједлога које је он поднио, те да објасним зашто прихватам овакву промјену стилizације како ју је предложио друг Frol.

Ради се о томе да се ради самог устројства Федеративне Народне Републике мора промијенити и структура и надлежност saveзних министарstava. Ми не можемо остати на истој структури Saveзне владе као што је било за вријеме старе Југославије. Ако имамо у виду не само нашу федерацију, него ако имамо у виду народне odbore као organe народне власти, који самостално руководе извјесним пословима, онда ми морамо видјети да ће бити извјесних послова који уопће неће доћи у рјешавање до Saveзне владе осим у одређивању најопћенитијих начела, у доношењу најопћенитијих оквирних закона, као што се могло видјети и из стилizације члана 44, тачка 23, гдје се ради о доношењу опшћих начела. Према томе, код нас је било јасно да су извјесни послови који имају баš изричито локално значење, републикански, да нису уопште saveзни. Тако, на примјер, проsvјета, гдје се ради о стварима народне културе, о бризи за узгој. Сваки народ према својим особинама и културним традицијама гради своју проsvјету. Saveзна влада може у томе погледу само да води рачуна о томе да не буде битних разлика у проsvјетном систему и проsvјетним установама у појединим републикама. Она може само да donosi најопћенитија начела. Исто тако је и на подручју социјалног старанја. Ту има цио низ послова као што је помоћ сиромашним, брига за децу, који ће се свршити већ код окружних и среских odbora, јер ће они водити бригу о становништву.

Према томе, не можемо одржати министарства centralističким баš у овим пословима, него се морају установе Saveзне владе саобразити са овим новим stanjem. Postojanje saveзног Министарства проsvјете, социјалне политике или народног здравља има једну прилично негативну послједичу, која се очитовала у пракси, да самим тим што су то министарства, она себи привлаче извјесне надлежности čak и када се правилно одреди политичка

linija. Htjelo se, prema tome, ustanoviti kod Savezne vlade izvjesno nadležstvo koje neće biti najviši organ u tome području državne uprave, a koje će moći Saveznoj vladi da podnosi izvjesne prijedloge gdje je nužno jedinstvo. Tako je došlo do toga da je najpravičniji organizacioni oblik da se stvore komiteti za te poslove. U drugom dijelu člana 81 naznačeni su ti komiteti s tim da su njihovi pretsjednici članovi Vlade. Međutim, u daljem razmatranju došlo se do toga da nije potrebno da oni budu članovi Vlade, jer kada se postavilo da pretsjednici tih komiteta budu članovi Vlade, htjelo se to radi toga da bi oni imali što veći autoritet u odnosu prema ministarstvima federalnih jedinica, jer moraju za njih davati pojedine propise. Sada se stalo na stanovište da je moguće da ti komiteti imaju taj autoritet tako što će pojedini ministri Savezne vlade ili potpretsjednici Vlade rukovoditi tim komitetima. Prema tome je nepotrebno da pretsjednici tih komiteta budu članovi Vlade, jer se pruža mogućnost veće diferencijacije, budući da će biti izvjesnih grana u kojima će pretsjednik komiteta moći da bude član Vlade, a biće komiteta gde pretsjednik neće biti član Vlade. U tome se pružaju različite mogućnosti.

Radi toga ja mislim da se na ovome mjestu ispusti da članovi pojedinih komiteta odnosno pretsjednici tih komiteta treba da budu članovi Vlade. To će zavisiti od same Vlade kako će ona rasporediti svoje ministre, u kojim će komitetima biti ministri, a u kojima neće.

Slažem se sa primjedbom druga poslanika Zogovića da Vlada može u pojedinim granama državne uprave, naročito na području prosvjete, socijalnog staranja, narodnog zdravlja itd. osnivati pojedine komitete, pa da, na primjer, na području narodnog zdravlja, može biti i više komiteta, a naročito na području prosvjete, kao, na primjer, Komitet za umjetnost, Komitet za visoke škole itd. Ne mora čitava prosvjeta biti predstavljena u jednom komitetu. Ja bih se zato složio u raspravi po članu 81 da se iz člana 81 ispusti ono što prediaže drug Frol, a da se drugi stav stavi kao poseban član. Ovaj član bi, prema tome, glasio ovako:

„Saveznu vladu sačinjavaju: pretsednik, potpretsednici, ministri, pretsednik savezne planske komisije i pretsednik savezne kontrolne komisije.

Tome da se doda:

„Savezna vlada može imati i ministre bez resora”, čime bi sastav Savezne vlade bio određen.

Претседник: Реч има Радован Зоговић.

Радован Зоговић: Ја бих, без обзира на то колико се можемо а колико не можемо угледати на совјетски Устав,

да кажем неколико ријечи о нашој специфичној ситуацији у овом питању.

Ми имамо четири републике које говоре истим језиком. Из тога произлази могућност да се просвјетни кадрови из четири републике могу премјештати из једне републике у другу, или, боље речено, једна република може давати у помоћ другој републици извјесне своје просвјетне кадрове. Ако се таква могућност не би остварила, ми не бисмо извршили оно што је друг Кардељ, тумачећи овај Устав, нарочито нагласио — дужност просвјетенијих, развијенијих република да помогну оне републике које су мање развијене и просвјетене. Када, на примјер, Хрватска или Србија, које имају више кадрова него Босна, не би један дио својих кадрова давале Босни у помоћ, — онда бисмо дозволили да у новој Југославији и даље дјелују посљедице бивше Југославије. С друге стране, ми бисмо оставили да дјелују посљедице рата, чињенице да су кадрови једних република изгинули више него кадрови других република итд. Мени се чини да се Уставом мора на неки начин предвидјети могућност да поједине републике стављају на помоћ другим републикама своје просвјетне па можда и друге културне раднике. Ја не знам да ли би то требало предвидјети неким нарочитим параграфом или неком реченицом у дотичном параграфу, али мислим да је неизбјежно да то буде предвиђено. Ако се предвиђа могућност да Претсједништво Владе, под чијим ће руководством радити комитети, може вршити размјештаје појединих кадрова, онда мислим да не треба предвидјети ништа посебно. Но, ако у пракси не би било могућно да Претсједништво Владе врши такав посао, онда инсистирам да се то на неки начин предвиди и утврди.

Претседник: Реч има друг Рус.

Јосип Рус: Ја молим да ми се објасни како је замишљена организација ових комитета. Да ли се она замишља као колективни орган или не?

Претседник: Има ли још каквих примедaba? Реч има друг повереник.

D-r Leo Geršković: Organizacija komiteta je predviđena kao kolektivna i to se jasno razabire iz jednoga člana Ustava gdje se kaže da ministri, komisije i komiteta Savezne vlade izdaju pravilnike, naredbe i uputstva na osnovu i radi sprovođenja saveznih zakona, uredaba i uputstava Savezne vlade. Prema tome se zamišlja da bi komiteti bili kolektivni organi. Kako će se to u praksi sprovođiti, to ćemo vidjeti. Ne mora biti organizacija svih komiteta ista. Možda će kod nekih komiteta biti potrebno da oni budu sastavljeni od pretsjednika i

sekretara, koji će rukovoditi poslovima komiteta, i od ministara pojedinih federalnih jedinica koji rukovode tim granama državne uprave. Dakle, organizacija komiteta ne može biti jednoobrazna, već su to kolektivni organi koji će u tome smislu davati Vladi svoje prijedloge. U praksi to će se najbolje pokazati.

Pretsednik: Je li jasan član 81? Treba li ga pročitati? (*Glasovi:* Treba ga pročitati!) Ja molim druga Frola da pročita svoj predlog, pošto je poverenik sustao od obaveštenja.

Frane Frol: Član 81 trebalo bi, prema tome, da glasi:

„Saveznu vladu sačinjavaju: predsednik, potpredsednici, ministri, predsednik savezne planske komisije i predsednik savezne kontrolne komisije.

Savezna vlada može imati i ministre bez resora”.

D-r Leo Geršković: Što se tiče stručnih kadrova, stvarno, u Ustavu o tome problemu nema ni riječi, a mislim da se o tome u Ustavu teško može govoriti. Međutim, Narodna skupština imaće prilike da rješava o tome prilikom donošenja Zakona o državnim službenicima. Koliko mi je poznato, u Zakonu o službenicima, koji je diskutovan jednim dijelom u Narodnoj skupštini, učinjena je izmjena u tome pravcu i prema toj izmjeni moći će Savezna vlada da razmješta izvjesne kadrove iz raznih republika.

Pretsednik: Je li jasan član 81? (Jeste). Glasamo za ovaj predlog. Ko je za to, neka digne ruku. (Svi dižu ruke sem dvojice). Objavljujem da su dva člana za staru redakciju, dok su ostali za novu. Prema tome, objavljujem da je član 81 primljen u novoj redakciji. Ima reč drug Frane Frol.

Frane Frol: Predlažem da stav drugi člana 81 uđe kao član 82 i da glasi: „Članovi Savezne vlade polažu pre stupanja na dužnost zakletvu pred Predsedništvom Narodne skupštine FNRJ”.

Pretsednik: Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja sam se već izjasnio da stav drugi člana 81 postane član 82.

Pretsednik: Znači, ovaj se predlog prima i znači da mi sada glasamo za član 82. Ko je za član 82, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Objavljujem da je član 82 primljen. Stari član 82 postaje sada član 83. Molim druga sekretara da pročita član 83.

Zamenik sekretara čita član 82, koji postaje član 83.

D-r Siniša Stanković: Ja mislim da ne bi bilo rdavo da se stavi da Predsednika Vlade u slučaju odsustva zamenjuje potpredsednik.

Pretsednik: Glasamo za član 83 kako je otštampan. Ko je za to, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Ko je

protiv? (Nije niko). Objavljujem da je član 83 primljen.

(Član 83 nacрта Ustava briše se).

Pretsednik: Molim druga sekretara da pročita član 84.

Zamenik sekretara čita član 84.

Pretsednik: Ima li primedaba? Ima reč drug Josip Rus.

Josip Rus: Ovde se kaže da su članovi Savezne vlade krivično odgovorni za povredu Ustava i zakona u vršenju službene dužnosti. Da li će se doneti bliže odredbe o njihovoj krivičnoj odgovornosti i da li će to biti posebni krivični zakon?

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ovdje se radi o ministarskoj krivičnoj odgovornosti za povredu Ustava i zakona i kaže se da će bliže odredbe o toj odgovornosti članova Savezne vlade donijeti posebni zakon.

Pretsednik: Ko je za član 84, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Objavljujem da je član 84 primljen. Molim druga sekretara da pročita član 85.

Zamenik sekretara čita član 85.

Pretsednik: Ima li primedaba kod ovog člana? Ima reč drug Frane Frol.

Frane Frol: S obzirom na tačku 15 člana 74, ja predlažem da se riječi „i komiteti“ brišu.

Miloš Carević: Da se kaže „Ministri i komisije“.

Mitar Bakić: Ja predlažem da se stavi „Ministri, predsjednici komisija i članovi Vlade“. Ti predsjednici kao članovi Savezne vlade mogu da izdaju uputstva kao i ostali ministri.

Frane Frol: Treba riješiti pitanje da li su predsjednici komisija na čelu određenih grana državne uprave. Ako jesu, onda oni mogu izdavati pravilnike, a ako nisu, onda ne mogu.

D-r Leo Geršković: Ministri su na čelu pojedinih grana državne uprave. Komisije imaju naročite poslove koji zahvataju u sve grane državne uprave, i baš zbog toga će se voditi računa da te komisije budu sastavljene tako da prema svima organima imaju izvjestan autoritet. Na primjer, Planska komisija zadire u nadležnost svih resora. Prema tome, ako bi se dalo samo predsjedniku da on odlučuje o poslovima odnosno da donosi pravilnike, naredbe i uputstva, značilo bi samim tim da bi predsjednik ove komisije bio najjači član ove Vlade, ne zato što je najjači član po drugom nekom merilu, već bi bio najjači član Vlade što bi svojim pravilnicima zadirao u rad svih ostalih ministara. Zato je potrebno da komisija postane kolektivan organ i ako komisija donese neki pravilnik koji zadire u rad svih ostalih ministarstava, onda to treba da bude i djelo ostalih članova.

Bane Andrejev: Komisija donosi predloge, ali će predsed-

nik biti taj koji će biti izvršni organ za sprovođenje tih predloga. On ih sprovodi Ministarskom savetu i ako ih Ministarski savet prihvati, onda ti predlozi postaju rešenja svih ministara. I baš zbog toga se te komisije ne mogu uzimati kao kolektivi, jer su one pomoćni organi. Rešenje potpisuje predsednik koji je odgovoran za politiku i za zadatke koje ima da sprovodi ta komisija.

Mitar Bakić: Pretsjednik komisije odgovoran je za rad komisije; i samim tim što odgovara za njen rad, on ima pravo da potpisuje rešenja obavezna za cijelu komisiju. Stoga sam mišljenja da pretsjednici kao i ministri, u oblasti svojih ministarstava, donose pravilnike, naredbe i uputstva.

D-r Leo Geršković: Drugovi, ako bi se ovako postavilo, kao što motivišu drugovi Bakić i Andrejev, onda bi izgledalo da nema nikakve bitne razlike u statusu komisije i ministarstava, jer ako se uporede članovi komisije sa načelnicima i pomoćnicima ministarstava, onda bi se moglo kazati: Ministarstvo za plan i Ministarstvo za kontrolu, a ne Kontrolna komisija ili Planska komisija, jer u tom slučaju ne bi bilo nikakve razlike i zašto onda davati jednom organu ime ministarstva a drugom komisije? Komisija odlučuje kao kolektivni organ. Ovdje se govori o pravilnicima, naredbama i uputstvima. Uredbe po ovome Ustavu, kao što je dosad primljeno, donosi Savezna vlada. Prema tome, radi se samo o pravilnicima, naredbama i uputstvima. Mi razlikujemo još jednu vrstu, a to su rješenja. Rješenja donosi pretsjednik, on izvršuje sve zaključke kako Vlade tako i komisije i potpuno je pravilno da bude razlika između ministarstva i komisije. Inače bi samo postavljanje komisije bilo bespredmetno. Zato mislim da je najpravičnije da bude kao što je u predlogu: da komisije izdaju naredbe, pravilnike i uputstva.

Predsjednik: Molim druga Frola da pročita član 85.

Frane Frol (čita):

„Ministri i komisije Savezne vlade izdaju pravilnike, naredbe i uputstva na osnovu ili radi sprovođenja saveznih zakona, uredbi i uputstava Savezne vlade.

Ministri se staraju o pravilnom izvršenju saveznih zakona, uredbi i uputstava Savezne vlade i odgovaraju za njihovu primenu u grani državne uprave kojom rukovode”.

Predsjednik: Stavljam na glasanje član 85. Oni koji primaju član 85 ovako kako je sada pročitano, nega dignu ruku. (Većina diže ruke). Član 85 je primljen. *Protiv* su glasali drugovi Bakić, Andrejev i Dugonjić. Molim sekretara da pročita član 85.

Sekretar Mitar Bakić: (Čita član 86 nacrtu Ustava.) Kod ovog člana 86 ima predlog druga Frana Frola, koji glasi:

„Ministarstva Savezne vlade su najviši organi državne uprave u poslovima iz nadležnosti FNRJ”.

Pretsednik: Molim druga narodnog poslanika Frana Frola da obrazloži taj svoj predlog.

Frane Frol: Ja mislim da bi ovaj član 86 trebalo da dà opštu definiciju saveznih ministarstava, to znači definiciju saveznih ministarstava i savezno-republikanskih. Polazeći s ovog stanovišta da član 86 daje opštu definiciju saveznih ministarstava i da se njime ujedno određuje njihova nadležnost u skladu sa članom 44 ovog Ustava, i kako bi se ta formulacija mogla dovesti u sklad sa članom 88 koji glasi: „Savezna ministarstva rukovode po pravilu neposredno preko sopstvenih organa određenom granom državne uprave na čitavoj teritoriji Federativne Narodne Republike Jugoslavije”, ja smatram da bi trebalo ovome članu 86 dati novu stilizaciju i da bi trebalo prihvatiti redakciju koju sam imao čast predložiti, a koja glasi: „Ministarstva Savezne vlade su najviši organi državne uprave u poslovima iz nadležnosti FNRJ”.

Pretsednik: Ima reč Kirilo Savić.

Кирило Савић: Ма каква да буде редакција овога члана, ја сматрам да би члан 85 морао да дође наместо члана 86, а члан 86 наместо члана 85.

Пretседник: Има реч Милош Царевић.

Милош Царевић: Друг Фрол проширује много надлежност savezних министарстава.

Бане Андрејев: Сужава.

Милош Царевић: Он би хтео да су она надлежна за све оно за што је надлежна Федеративна Република. Уствари је цела Савезна влада само извршни и наредбодавни орган ФНРЈ. У члану 44 овог Устава дато је нешто више у надлежност Федеративне Републике а не само извршни наредбодавни део. Ја сматрам да је ова стилизација довољна, јер су за највиша савезна надлештва одређене гране савезне државне управе, што се види из члана 77, и то у извршном и наредбодавном смислу.

Претседник: Има реч Бане Андрејев.

Бане Андрејев: С једне стране, излагање друга Царевића је тачно, а с друге стране — ова формулација сужава надлежност, јер води рачуна само о савезним министарствима и савезно-републиканским министарствима, која ће руководити и координирати и извесне послове појединих федералних република, а мање важним пословима руководиће федерална министарства. Овде би према овој формулацији престао сав њихов рад. Због тога та формулација с једне стране проширује, а с друге стране сужава рад по-

јединих министарстава. Зато ја сматрам да је најбоље да остане стара формулација.

Претседник: Реч има Милош Царевић.

Милош Царевић: Ја бих се сложио са формулацијом друга Фрола са једном допуном: „Министарства савезне владе су највиша надлештва државне управе“.

Фране Фрол: Па ја сам то и предложио.

Претседник: Има ли још ко да се јави за реч? (Нема). Молим друга повереника, пошто нико више не жели да говори, да да своје мишљење.

D-r Leo Geršković: Drugovi koji su se izjašnjavali po prijedlogu druga Frola, mislim da nisu gledali ukoliko je ova formulacija bolja ili gora od predašnje. Mogao bi se staviti prigovor predašnjoj formulaciji sa ovog gledišta. Mislim da formulacija koju predlaže drug Frol odgovara onome što se prije mislilo reći.

О чему се овдје ради? Ради се о томе да утврдимо у првом реду ко је највиши орган државне управе. У духу овога Устава највиши органи то су поједина министарства. Она руководе појединим гранама државне управе и према томе је правилно да се та мисао изрази и та мисао htjela се изразити предашњом формулацијом riječима „савезне државне управе“. Међутим, приједлог друга Фрола упаво погађа оно што се htjelo reći, оно што се изоставило, кад предлаже да су министарства највиши органи државне управе у пословима надлежности FNRJ. Према томе, не треба се бојати оног чега се другови боје: да би, кроз то што се овој формулацији додаје, савезна министарства постала највиши управни орган и да би на тај начин искључила надлежност министарстава федералних јединица, да би се смањило значај министарстава појединих федералних јединица. Према томе, ја мислим да ова формулација каже уствари исто што и ранија, с том разликом да је у формулацији друга Фрола смисао боље изражен. Зато ја пристajem на ову формулацију, која гласи: „Министарства Савезне владе су највиши органи државне управе у пословима из надлежности FNRJ“.

Претседник: Има реч Милош Царевић.

Милош Царевић: Савезна влада ради на основу Устава и савезних закона. Не може она директно да прими из члана 44 и оне надлежности које припадају савезној републици. Nego, кад савезна република нешто утврђује као закон, она у njenom извршном и наредбодавном делу може да га извршује. Ја мислим да се овде бркају два појма. Због тога је формулација да су министарства Савезне владе највиша савезна надлештва у одређеној грани савезне државне управе довољна дефиниција да се одреди њихов карактер и њихово место у државној управи.

Pretsednik: Reč ima drug Josip Rus.

Josip Rus: Ako bismo prihvatili predlog druga Frola, onda bi trebalo da se kaže i doda „u određenim poslovima”.

Pretsednik: Ima reč drug Bane Andrejev.

Bane Andrejev: Ja mislim da bi se član 86 mogao da popravi i dotera, ali formulacija koju je dao Frane Frol nikako ne valja i ne može da se primi.

Pretsednik: Želi li još ko da govori? (Ne želi). Pošto više niko ne želi da uzme reč, ja molim druga poverenika da pročita definitivnu redakciju ovoga člana.

D-r Leo Geršković: Prije nego što bih pročitao definitivnu redakciju člana 86, ja hoću malo da objasnim čitavu stvar. Prema redakciji ovoga člana savezna ministarstva nastupaju tu kao organi Savezne vlade. Ali, da bi ovaj član zadovoljio obje formulacije, i predloženu i formulaciju Frana Frola, ja bih molio da se složimo u tome da nademo jednu formulaciju koja će zadovoljiti oba gledišta. Da bismo to postigli, ja bih molio za jedan kratak odmor.

Pretsednik: Dajem odmor od pet minuta da bi se donela definitivna redakcija člana 86.

(Posle odmora)

Pretsednik: Nastavljamo sednicu Ustavotvornog odbora, Reč ima vladin izaslanik da nam podnese izveštaj o redakciji člana 86.

D-r Leo Geršković: Drugovi, kada pogledamo na svrhu ovog člana 86, onda se vidi da se time htjelo da se odredi rang ministarstava u sistemu naše državne uprave. Prilikom redakcije ovoga člana pošlo se sa stanovišta da treba odrediti rang ministarstava. Međutim, ministri su rukovodioci pojedinih grana državne uprave, a ne ministarstava kao nadležtava. Da bi se izbjegli razni nesporazumi, koji su se javljali u vezi sa pokušajem formulacije člana 86, tj. da li su ministarstva savezni organi ili ne, zbog čega nastaju razne nezgode, predlažem da ta stvar pođe sa jednog drugog stanovišta, da se nadležnost ministara formuliše onako kako je to započeto u članu 85, — predlažem, s obzirom da nema potrebe da se odredi položaj ministarstava, nego položaj ministara u sistemu državne uprave, da se u član 85 umetne nov stav kao prvi i da glasi:

„Ministri Savezne vlade rukovode granama državne uprave koje ulaze u nadležnost Federativne Narodne Republike Jugoslavije”.

U prvom redu stava drugog, po nacrtu stava prvog, umje-

sto riječi „Ministri, komisije i komiteti' staviti „Ministri i komisije”.

Prema tome, član 85 glasio bi:

„Ministri Savezne vlade rukovode granama državne uprave koje ulaze u nadležnost Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ministri i komisije Savezne vlade izdaju pravilnike, naredbe i uputstva na osnovu i radi sprovođenja saveznih zakona, uredaba i uputstava Savezne vlade.

Ministri se staraju o pravičnom izvršenju saveznih zakona, uredaba i uputstava Savezne vlade i odgovaraju za njihovu primenu u grani državne uprave kojom rukovode”.

Član 86 ispušta se.

Pretsednik: Stavljam na glasanje ovaj član 85 u redakciji koju je predložio i sada pročitao drug vladin povernik. Ko je za to da se ovaj član 85 primi kako je sada pročitano, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je član 85 primljen ovako kako je sada predložen. Član 86 nacrtu otpada. Član 87 nacrtu postaje sada član 86. Molim druga sekretara da ga izvoli pročitati.

Sekretar čita član 86.

Pretsednik: Ima li primedaba po ovome članu? (Nema). Pošto nema primedaba, prelazimo na glasanje. Ko je za ovakvu redakciju ovoga člana kao što je pročitano, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Član 87, sada član 86, primljen je bez izmena. Prelazimo na član 87, po projektu stari član 88. Molim druga sekretara da pročita član 87.

Sekretar čita član 87.

Pretsednik: Molim druga Frola da objasni svoj predlog kod člana 88, odnosno sada člana 87.

Frane Frol: Moj prijedlog ide za tim da u prvom stavu riječ „neposredne” dođe iza riječi „određenom granom državne uprave”.

Drugo, da se član 88 razdvoji i to tako da bi prvi i drugi stav sačinjavali član 87, a treći stav ovog člana postao bi član 88. Zatim bih predložio, smatrajući da je to pravilnije, da treći stav, kao novi član 88, glasi:

„Savezno republikanska ministarstva rukovode određenom granom državne uprave posredno preko odgovarajućih ministarstava u narodnim republikama, a neposredno mogu upravljati samo određenim poslovima, preduzećima i ustanovama opštedržavnog značaja.

Pretsednik: Molim druga poverenika da se izjasni po predlogu druga Frola.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da se može prihvatiti prijedlog druga Frola iz razloga što je stilizacija jasnija.

Pretsednik: Molim druga Frola da ponovo pročita definitivnu redakciju članova 87 i 88.

Frane Frol: Kao što sam predložio, član 87 glasio bi:

„Savezna ministarstva rukovode po pravilu preko sopstvenih organa određenom granom državne uprave neposredno na čitavoj teritoriji Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Savezna ministarstva mogu za izvršenje poslova svoje nadležnosti postaviti svoje opunomoćenike pri vladama republika i osnivati odeljenja i oseke pri narodnim odborima”.

Pretsednik: Ko je za ovu redakciju člana 87 onako kako ga je pročitao drug Frol, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Objavljujem da je član 87 primljen. Molim druga Frola da ponovo pročita član 88.

Frane Frol: Nova redakcija člana 88 glasila bi:

„Savezno-republikanska ministarstva rukovode određenom granom državne uprave posredno preko odgovarajućih ministarstava u narodnim republikama, a neposredno mogu upravljati samo određenim poslovima, preduzećima i ustanovama opštedržavnog značaja”.

Pretsednik: Ima li još ko kakvu primedbu kod člana 88? (Nema). Ko je za član 88 u redakciji kako je predložio drug Frol, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Objavljujem da je član 88 prihvaćen. Molim druga sekretara da pročita član 89.

Sekretar čita član 89.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu kod člana 89?

D-r Siniša Stanković: Drugovi, mi smo se malčas prilikom izmene onog važnog člana 81 postavili na gledište, koje je izneo drug повереник, да ћемо за поједине пране, као што су народно здравље, просвета и социјално старање, предвидети комисије при Претседништву Владе. Ми смо то и изгласали прilikом гласања нове редакције тога члана. Ми сада долазимо и до последњег члана главе VIII. Међутим, у члану 89 стоји само да „Савезна влада може уредбом пренети извесне послове своје надлежности из области привреде и народне одбране на уже савете министара“. На тај начин остала би нам ова глава крња, пошто она основна мисао код члана 81 није нашла свога изражаја у новој редакцији. Мислим да би требало да нађемо могућности да у принципу предвидимо оснивање комисија за конкретно предвиђене послове, што, додуше стоји у члану 85. У сваком случају, у овој глави, ако не бисмо

унели једну одредбу о томе, изостало би уопште помињање просветног, социјалног и народно-здравственог старања.

Frane Froli: Kad sam govorio o članu 81, ja sam se protivio ustanovljavanju komiteta u ovoj formi i bio sam za to da se obrazuju komiteti pri Predsjedništvu Vlade za pojedine grane državne uprave, koji ne ulaze u sastav pojedinog ministarstva. U vezi s tim ja sam rekao da sam protiv člana 89 i rekao sam da se član 89 ukine, a da na njegovo mjesto dođe nova stilizacija, koja bi glasila:

„Savezna vlada može za opšte rukovodstvo za pojedine grane državne uprave, naročito na području prosvete, narodnog zdravlja i socijalnog staranja, koje ne ulaze u sastav pojedinih ministarstava, osnivati komitete pri Predsjedništvu Vlade”.

Ja sam protiv člana 89 zbog toga što, po mom mišljenju, nije u intenciji Savezne vlade da prenosi izvjesne poslove na druge organe. Ja držim da se prema članu 87 ti poslovi ne mogu prenositi na pojedine savete, pošto je Vlada kao kolektiv odgovorna za sve poslove Narodnoj skupštini. Tu se radi samo o savjetima kao savjetodavnim tijelima kod Savezne vlade. Ja mislim da su to neka vrsta savjetodavnih tijela i takova tijela ne treba predviđati ustavnom odredbom. Zbog toga sam ja za to da se ovaj član u cijelosti briše i da se donese formulacija koju sam maločas pročitao u pogledu osnivanja pojedinih komiteta pri Predsjedništvu Vlade.

Д-р Душан Братић: Ја морам поново да нагласим своје незадовољство што је из члана 81 брисана она одредба, која гласи: „претседник комитета за високе школе и науку, претседник комитета за заштиту народног здравља, претседник комитета за социјално старање”. Ја верујем да ми нећемо моћи на други начин Уставом решити функцију ових врло важних грана државне управе, као што су социјално старање, народно здравље и просвета. Јер, ако погледамо задатке који су стављени тим гранама службе, видећемо да су то важни задаци, као што су заштита малолетне деце, ванбрачне деце, инвалида, жртава рата итд. Ја не могу да видим који ће органи моћи да реше ове задатке, ако се не створе посебне гране државне управе или ако се, пак, не створе посебне управе у рангу министарства, ако не министарства а оно комитети. Ја верујем да ћемо се вратити на члан 81 и поднети амандман.

Бане Андрејев: У вези са излагањем друга Фрола ја се слажем у томе да не би требало одређивати унутрашњу организацију Владе, јер Устав је трајне природе, а у развоју државе могу се извесне ствари мењати и поједини послови решавати на разне начине. Због тога не бих се сложио да

таква одредба уђе у Устав, и сматрам да треба као непотребан брисати члан 89.

Претседник: Реч има друг Савић.

Кирило Савић: Ја налазим, тако исто, да би овим предлогом, мало је да кажем била ограничена, него знатно оштећена намера Устава да посвети особиту пажњу извесним гранама, као просвети, уметности, народном здрављу итд. и да би требало да будемо врло опрезни кад мењамо чланове, да не нанесемо штету самој идеји Устава. Зато се слажем са другом Братићем да поднесемо амандман, ако би био примљен овај предлог друга Фрола.

Претседник: Реч има друг Зоговић.

Радован Зоговић: Ја сам малоприје, говорећи о питању просвјетних кадрова, истакао и потребу омогућавања правилног рјешавања тога питања. Мени се чини да су другови, који су поворили да Уставом треба ријешити питање просвјете, социјалног осигурања итд., мало круто схватили та питања и не виде праксу која је код нас већ установљена и која се нужно мора развијати у вези с федеративним уређењем наше земље.

Тим питањима се не може никако дати већи значај него што га она фактично имају. Код нас се не може установити централно министарство просвјете, типа осталих министарстава, — а да то не иде на уштрб или министарства просвјете, као установе, или на уштрб слободног културног развјетка федералних република.

Овдје се не може говорити о оној врсти централног руковођења какво је нужно, на примјер, о индустрији. Овдје се ради о једном централном општем руководству, и мени се чини да за то централно опште руководство принципијелне природе није потребна нека нарочита установа у смислу министарства, него је, бар за сада, довољан један орган при Претсјединштву Владе, који ће, у име Претсјединштва Владе и преко њега, претстављати Владу, вршити функцију општег руководиоца у овој области. Зато мислим да нема никакве потребе да се ствари постављају онако како је говорио друг Братић.

Претседник: Жели ли још ко од другова народних посланика да се изјасни по 89 члану? Реч има друг Васиљевић.

Душан Васиљевић: Ја мислим да се овдје може наћи и једно заједничко рјешење. Не треба избјећи могућност да се фактично формирају они органи који би могли допунити ону акцију која је предвиђена овим Уставом по питањима социјалног старања, народног здравља итд. Ја мислим да би се овај члан 89 овако могао формулисати:

„Савезна влада може из области привреде и народне одбране као и из области науке, школства, народног здравља и социјалног старања образовати посебне комитете.

Уредбом о оснивању савезних министарстава одређиће се састав и надлежност ових комитета“.

Претседник: Има ли још ко да жели реч по 89 члану? (Нема). Ја молим друга повереника да каже своје мишљење.

Д-р Лео Гершкович: Треба разликовати две ствари: испуштање члана 89 и формирање новог члана. Ја предлажем да се овај Одбор прво изјасни о избацавању члана 89. Мислим да се то може прихватити онако како су то истакли друг Андрејев и друг Фрол, па тек онда да рјешавамо о формирању новог члана 89.

Претседник: Онда стављам на гласање овај предлог: да се избаци члан 89 у овој редакцији како је отшампан. Ко је за то да се овај члан избаци, нека дигне руку. (Већина диже руке). Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Значи да је усвојен предлог да се овај члан избаци. Има реч друг повереник.

Д-р Лео Гершкович: Код овога члана разлоге друга Братића оповргао је друг Зоговић. Установљавањем савезних министарстава не даје се веће значење пословима, него обратно, као што је друг Зоговић објаснио. Савезна министарства нису за ово потребна, јер се послови могу боље развијати ако се децентрализирају. Зато предлажем да се усвоји приједлог друга Фрола и да нови члан 89 гласи:

„Савезна влада може за опште руководство у појединим грамама државне управе нарочито просвете, народног здравља, социјалног старања итд., које не улазе у састав министарстава, оснивати комитете при Претседништву Владе“.

Претседник: Је ли друговима народним посланицима јасан члан 89? Жели ли ко реч по тој новој редакцији? (Не жели нико). Стављам тај члан у новој редакцији на гласање. Ко је за, нека дигне руку. (Сви, сем Кирила Савића, дижу руке). Ко је против? (Један). Друг Кирило Савић је за стару редакцију. Објављујем да је члан 89 у новој редакцији примљен.

Другови народни посланици, има неколико предлога. На првом месту предлог да ми данас прекинемо са радом. Има ли ко против? (Нема).

Затим постоји предлог, пошто стојимо пред божићним празницима, да Уставни одбор прекине свој рад данас

и следећа седница да буде 29 децембра у суботу. Ја бих молио другове посланике да се изјасне и стављам тај предлог на гласање. Ко је за то да Уставотворни одбор не ради до 29 децембра, нека дигне руку. (Десет посланика дижу руке). Ко је за то да одбор ради нека дигне руку. (Пет посланика дижу руке).

Значи да је усвојен предлог да се састанемо 29 овог месеца. Другови, закључујем данашњу седницу Уставотворног одбора Скупштине народа, а идућу заказујем за 29 овог месеца у 4 сата по подне. Нарочите објаве неће бити.

(Седница је закључена у 20 часова).

Jedanaesta sednica

(29 decembra 1945 godine)

Početak u 16,10 časova.

Pretsedavao predsednik **Božidar Maslarić**.

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, otvaram jedanaestu redovnu sednicu Ustavotvornog odbora Skupštine naroda. Molim druga sekretara da izvrši prozivku narodnih poslanika.

Zamenik sekretara Bogdan Oreščanin vrši prozivku.

Pretsednik: Molim druga sekretara da pročita zapisnik prošle sednice.

Zamenik sekretara čita zapisnik desete sednice od 21 decembra 1945 godine.

Pretsednik: Ima li, drugovi narodni poslanici, primedaba ovom zapisniku? (Nema). Pošto primedaba nema, zapisnik se overava.

Prelazimo na pretres nacрта Ustava u pojedinostima, na glavu IX. Molim druga sekretara da pročita glavu IX.

Zamenik sekretara čita naslov glave IX — Najviši organi državnih vlasti narodnih republika — i sve članove od člana 90 do zaključno člana 95.

Pretsednik: Ima li, drugovi narodni poslanici, principijelnih primedaba glavi IX? (Nema). Pošto nema nikakvih primedaba, prelazimo na prvi član glave IX, odnosno član 90. Molim sekretara da pročita član 90.

Zamenik sekretara čita član 90 nacрта Ustava.

Pretsednik: Ima li primedaba ovom članu? (Nema). Pošto primedaba nema, stavljam ovaj član na glasanje. Ko je za ovu stilizaciju člana 90, neka digne ruku. (Svi članovi Odbora dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 90 primljen. Prelazimo na član 91.

Zamenik sekretara čita član 91.

Pretsednik: Ima li primedaba ovom članu? (Nema). Pošto primedaba nema, onda glasamo za član 91 kao što je otštampan. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi članovi Odbora dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 91 primljen. Prelazimo na član 92.

Zamenik sekretara čita član 92.

Pretsednik: Ima li primedaba ovome članu?

Dušan Vasičević: Ja mislim da bismo mogli izostaviti riječ „isključivo“, tako da prva rečenica člana 92 glasi: „Zakonodavnu vlast u republici vrši Narodna skupština republike“. Ovo zbog toga što ima i prenesene vlasti.

Pretsednik: Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Pošto primedaba više nema, stavljam ovaj član na glasanje ovako kako je otštampan, tj. onako kako ga je pročitao naš sekretar. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Objavljujem da je član 92 primljen. Prelazimo na član 93.

Zamenik sekretara čita član 93.

Pretsednik: Ima li primedaba ovome članu?

Radovan Zogović: Da li se dužnosti pretsjednika, potpretsjednika i sekretara svode samo na rukovođenje sjednicama?

Pretsednik: Ima li još ko kakvih primedaba? (Nema). Pošto nema više nikakvih primedaba, molim druga Gerškovića da se izjasni povodom primedbe druga Zogovića.

Vladin poverenik D-r Leo Geršković: Ja mislim da je to dovoljno rečeno. Rukovođenje ne znači samo upravljanje sjednicama nego znači i pripravljanje i pripremanje materijala za sjednice, sve što je u vezi sa držanjem sjednice. Ako mislite da to nije dovoljno, predložite drugu stilizaciju.

Pretsednik: Pošto više nema nikakvih primedaba ni pitanja, stavljam član 93 na glasanje. Ko je za ovu redakciju kako je pročitao sekretar, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Član 93 primljen je jednoglasno, prelazimo na član 94.

Zamenik sekretara čita član 94.

Pretsednik: Ima li primedaba ovom članu?

D-r Dušan Bratić: Ja mislim da ne bi bilo suvišno da u poslednjem redu člana 94 iza reči „čiji broj“ dodamo reči „i nadležnost“, tako da ta rečenica glasi: „čiji broj i nadležnost određuje Ustav republike“.

Pretsednik: Ima li još ko kakve primedbe? (Nema). Molim druga Gerškovića da se izjasni po primedbi d-r Bratića.

D-r Leo Geršković: Može da se usvoji primjedba d-r Bratića.

Pretsednik: Ja stavljam ovaj član na glasanje sa ovom dopunom druga Bratića. Ko je za tu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Pošto su svi za, prelazimo na član 95.

Zamenik sekretara čita član 95.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu?

Frane Froš: Ja bih nadopunio član 95 tako da glasi:

„Narodna skupština republike imenuje i razrešava Vladu republike”.

D-r Siniša Stanković: Ja postavljam pitanje da li ne bi možda bilo zgodnije i logičnije da ovaj član ne bude u glavi IX, nego da se prebaci u glavu X. Jer, stvarno, glava X govori o Vladi republike. Logično je, prema tome, da se u tu glavu unese odredba ko postavlja i razrešava Vladu republike. U članu 95 je konkretno definisana samo jedna dužnost. Zašto da samo ova jedna dužnost bude izdvojena? Meni izgleda da član 95 treba da uđe u sastav glave X.

Jaša Prodanović: Ja mislim da bi trebalo da ostane onako kako jeste.

Frane Frol: Slažem se s prijedlogom Siniše Stankovića, s tim da se član 95 uvrsti u član 96.

Jaša Prodanović: Ja mislim da je to pogrešno. Član 95 spada u atribucije Narodne skupštine i tu mu je mesto i ne može da se stavi u atribucije Vlade, nego onde gde je Skupština.

Pretsednik: Jasno. — Primedaba više nema. Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da bi ovo moglo da uđe kao drugi stav člana 96, analogno sa članom 77.

Pretsednik: Molim vas, pročitajte definitivnu redakciju.

D-r Leo Geršković: Član 95 bi ispao, a član 96, koji postaje član 95, glasio bi:

„Najviši izvršni i naredbodavni organ državne vlasti narodne republike jeste Vlada republike.

Narodna skupština republike imenuje i razrešava dužnosti Vladu republike.

Vlada republike je odgovorna Narodnoj skupštini republike, kojoj polaže račun o svome radu. U vremenu između dva zasedanja Narodne skupštine, Vlada republike odgovara i polaže račun o svome radu Predsedništvu Narodne skupštine republike”.

Pretsednik: Stavljam ovaj predlog druga Gerškovića na glasanje. Ko je za, neka dignu ruku. (Većina diže ruke). Ko je protiv? (Manjina diže ruke).

D-r Branko Čubrilović: Ovdje se meša kompetencija Narodne skupštine i organa državne vlasti. Treba da se vratimo na to pitanje i da ostane kako je bilo u članu 95. Inače ovim je oduzeta Narodnoj skupštini kompetencija.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da se time ne oduzima kompetencija Narodnoj skupštini. Tu se radi o Vladi i o tome kako se ona obrazuje i razrešava. U predašnjoj se glavi govorilo o organima, o organizaciji same Narodne skupštine i

njenoj nadležnosti, a sada se govori o Vladi i tu nije ništa bitno izmijenjeno.

Jaša Prodanović: Ovo je jedna odredba o važnoj atribuciji Narodne skupštine. Gospoda se valjda ne sećaju da su se oko toga vodile krvave borbe da li će Vlada pasti pred Narodnom skupštinom ili pred vladaocem. Mnogi narodi čitav niz godina su se borili za to da vlada bude parlametarna tj. da skupština može da oborj vladu kada njome nije zadovoljna i vi tu tačku bacate tamo gde se govori o Vladi.

D-r Branko Čubrilović: Narodna skupština ima da naglasi jasno svoje kompetencije u svome otsjeku, a to je otsjek tipično u glavi IX i mi smo pogriješili. To je narod, Narodna skupština, a vlast može da padne pred narodom.

Pretsednik: Je li jasan član 95 kako ga je formulisao drug Geršković? Taj član, kako ga je pročitao drug Geršković, stavljam na glasanje i molim druga Gerškovića da ga još jednom pročita.

D-r Leo Geršković: Član 95 ima da glasi:

„Najviši izvršni i naredbodavni organ državne vlasti narodne republike jeste Vlada republike.

Narodna skupština republike imenuje i razrešava dužnosti Vladu republike.

Vlada republike je odgovorna Narodnoj skupštini republike, kojoj polaže račun o svome radu. U vremenu između dva zasedanja Narodne skupštine Vlada republike odgovara i polaže račun o svome radu Predsedniku Narodne skupštine republike”.

D-r Josip Hrnčević: Drugovi, ja mislim da smo malo pre-naglo glasali član 95 i da se mi vratimo, da on ostane tamo gdje je, ako ostane u ovoj stilizaciji. A ako ga unosimo u član 96, onda valjalo bi da se prestilizuje, promijeniti stilizaciju i reći: „Vladu republike imenuje i razrešava Narodna skupština republike”. Jer, kad se kaže „Narodna skupština imenuje”, znači da se time određuje nadležnost Narodne skupštine. U tome slučaju član 95 treba da ostane tamo gdje je, tj. u glavi IX. Dakle, ili ćemo se vratiti na član 95 ili prestilizovati i reći: „Vladu republike imenuje i razrešava dužnosti Narodna skupština republike”. To bi bilo analogno članu 77.

D-r Leo Geršković Ja nemam ništa protiv da se vratimo nazad.

Pretsednik: Glasamo o članu 95 onako kako je otštampan sa dodatkom „i razrešava dužnosti”.

Radovan Zogović: Meni se čini da se na smislu neće ništa izgubiti i da ni po čemu nije nezgodno ako se član 96 formuliše kao što je rekao Hrnčević. Tako formulisan taj član ne propisuje prava i nadležnosti Skupštine, nego govori o tome

kako proističe, Vlada i kome odgovara za svoj rad. Čini mi se da Ustav treba da bude rađen po načelu da bude koncizan i neprotivurečan. Dakle, da ovdje bude uneseno: „Vladu republike imenuje i razrešava...”

Jaša Prodanović: Tačno je da treba dovesti u vezu ova dva člana. Ja mislim da je mnogo pravilnije vratiti se na član 77 i njega promeniti i istaći pravo federativne Skupštine da može smeniti Vladu. To je važno da Skupština može smeniti Vladu, a ne uneti u prava Vlade da ona može pasti pred Skupštinom. Pravilno je reći da Skupština imenuje i razrešava Vladu.

Pretsednik: Reč ima drug Bratić.

D-r Dušan Bratić: Ja mislim da ovde ima logike ako se držimo onoga što je istaknuto u drugome stavu člana 77, gde stoji da Saveznu vladu imenuje i razrešava Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije na zajedničkoj sednici oba doma.

Pretsednik: Reč ima drug Rato Dugonjić.

Rato Dugonjić: Ja mislim da drug Prodanović ne bi trebalo da osporava ovaj član, jer ako mi idemo organskom logikom i organskom vezom, onda treba da ostane kao što je istaknuto u članu 77.

Pretsednik: Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Reč ima drug Geršković.

D-r Leo Geršković: Drugovi, moramo uzeti jedan sistem pri određivanju članova. Suštinski izgleda da tu nema nikakve razlike, ali ima razlike u zakonodavnoj tehnici. Ako bismo mi htjeli da ostavimo član 95, onda bismo morali logično da mijenjamo i član 77. Međutim, to nije tako lako, jer taj član govori o imenovanju Vlade, kao što član 73 govori o tome da Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije bira Predsedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije na zajedničkoj sjednici oba doma. Prema tome, znači treba mijenjati i član 77 i član 73. Zato ja mislim da je mnogo pravilnije da se ovo briše iz člana 95 i stavi u član 96, kao novi, drugi stav, koji bi glasio:

„Vladu republike imenuje i razrešava dužnosti Narodna skupština republike”.

Pretsednik: Drugovi, nema više nikakvih primedaba. Mislim da predemo na glasanje. Molim druga sekretara da još jedanput pročita član 96 sa predloženom dopunom.

Zamenik sekretara čita član 96, koji postaje član 95, u novoj redakciji koja glasi:

„Najviši izvršni i naredbodavni organ državne vlasti narodne republike jeste Vlada republike.

Vladu republike imenuje i razrešava dužnosti Narodna skupština republike.

Vlada republike je odgovorna Narodnoj skupštini republike, kojoj polaže račun o svome radu. U vremenu između dva zasedanja Narodne skupštine, Vlada republike odgovara i polaže račun o svome radu Predsedništvu Narodne skupštine republike".

Pretsednik: Stavljam na glasanje ovaj član kao što ga je pročitao drug sekretar. Ko je za predloženu redakciju, neka digne ruku. (Većina diže ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Samo Jaša Prodanović diže ruku). Drug Prodanović je *protiv*. Objavljujem, prema tome, da je ovaj član primljen u novoj redakciji. Molim druga sekretara da izvoli pročitati predloženi član 97, koji sada postaje član 96.

Zamenik sekretara čita član 97, koji postaje član 96.

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, ima li primedaba na ovaj član? Reč ima drug Rus.

Josip Rus: Ja mislim da je prvi stav ovoga člana suvišan i da ga zbog toga treba izbaciti iz ovoga člana. Dovoljno je ono što je rečeno u drugome stavu toga člana.

Pretsednik: Ima li još ko da učini kakvu primedbu na ovaj član? Reč ima drug Bane Andrejev.

Bane Andrejev: Ja mislim da prvi stav nije suvišan. Baš on pokazuje, on daje jasno obeležje tome da smo mi federativna država, da je Vlada republike potčinjena Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Ustavu republike, saveznom zakonima i zakonima republike. Nismo mi konfederacija, već baš zato što smo mi federativna država, Vlada republike je odgovorna federativnom Ustavu i zakonima koje izrađuje ova Skupština, na koju su naši narodi dragovoljno preneli svoja suverena prava. Zbog toga smatram da se predlog druga Rusa ne može usvojiti.

Pretsednik: Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Molim druga izaslanika da se izjasni o ovome predlogu.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da ovaj stav mora da ostane.

Pretsednik: Stavljam član 96 na glasanje kako je otštampan. Ko je za taj član, neka digne ruku. (Većina diže ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Poslanik Josip Rus diže ruku). Drug Rus je *protiv*. Objavljujem da je član 96 primljen. Idemo dalje.

Zamenik sekretara čita član 98, ranije član 98.

Pretsednik: Ima li primedaba po ovome članu? (Nema). Stavljam ovaj član na glasanje kako ga je pročitao drug sekretar. Ko je za taj član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je član 97 primljen. Idemo dalje.

Zamenik sekretara čita član 98, raniji 99.

Pretsednik: Ima li primedaba po ovome članu? (Nema). Ko je za član 98 kako je pročitao, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Objavljujem da je član 98 primljen. Idemo na sledeći član.

Zamenik sekretara čita član 99, po nacrtu Ustava član 100.

Pretsednik: Ovde imamo predlog druga Frola. Molim druga sekretara da pročita ovaj predlog.

Zamenik sekretara: Član 99 menja se i glasi:

„Savezno-republikanska ministarstva u narodnim republikama rukovode samostalno određenom granom državne uprave iz svoje nadležnosti, a poslovima savezno-republikanskih ministarstava Savezne vlade na osnovu njihovih pravilnika, naredaba i uputstava“.

Pretsednik: Drug Frol bi želeo da objasni svoj predlog.

Frane Frol: U vršenju poslova savezno-republikanska ministarstva vrše svoje poslove iz dvostruke nadležnosti. U prvu grupu poslova spadaju poslovi koje savezno-republikanska ministarstva vrše iz svoje nadležnosti samostalno, a onda dolaze poslovi tzv. prenesenog djelokruga koje savezno-republikanska ministarstva vrše u ime saveznih ministarstava, na osnovu njihovih pravilnika, naredaba i uputstava.

Radovan Zogović: Predlažem da se uz prvi dio ovoga člana, kad se bude fiksirao njegov konačni oblik, doda da savezno-republikanski ministri odgovaraju za svoj rad kako pred svojom vladom, tako i pred odgovarajućim saveznim ministarstvom. I to stoga, što ta ministarstva obavljaju ne samo svoje poslove, nego i jedan dio poslova koji spadaju u nadležnost saveznih ministarstava. Prema tome, treba i da odgovaraju kako Vladi federalne republike, tako i dotičnom ministru Savezne vlade. Inače se kontrola ne bi mogla uspešno vršiti.

Pretsednik: Ima reč drug Andrejev.

Bane Andrejev: Ja mislim da predlog druga Frola nije zgodno štilizovan. Ja mislim da treba da bude istaknuta grana poslova koju savezno-republikanska ministarstva obavljaju u ime saveznog ministarstva, a posle da budu i poslovi koje obavljaju samostalno. Što se tiče predloga druga Zogovića, ja mislim da je pravilno da ovi ministri moraju odgovarati i pred ministrom Savezne vlade. Nužna je ta dvostruka odgovornost i mislim da ta odgovornost treba da bude.

Zamenik sekretara: Ja mislim da ne bi trebalo menjati formulaciju kako je data u Ustavu i unositi reč „samostalno“. Jasno je da na osnovu pravilnika, naredaba i uputstava oni rade samostalno, ali preko njih ne mogu da rade.

D-r Dušan Bratić: Ovako kako je formulisan član 99 do-

veden je potpuno u logičnu vezu sa članom 88, gde je navedeno kako savezna ministarstva rukovode svojim poslovima preko svojih organa, i ovaj član je koordinat onoga člana te je potrebno da on ostane kako je predložen. Ministri su vezani ne samo republikanskim zakonima nego i uputstvima, pravilnicima i naredbama Savezne vlade i Vlade republike. Njihova odgovornost dovoljno je zajemčena; prema tome oni mogu da odgovaraju samo pred Narodnom skupštinom svoje republike. Svaki drugi način odgovornosti mislim da bi bio opasan.

Pretsednik: Ima reč drug Bane Andrejev.

Bane Andrejev: Ja mislim da se na taj način neće krnjiti autoritet ministra i jedan ministar neće moći biti pozvan na odgovornost drukčije nego preko Narodne skupštine. Potrebno je da se ministar može pozvati na odgovornost za sprovođenje pravilnika, naredaba i uputstava.

Pretsednik: Ima li još ko da se izjasni o ovome članu? Ima reč drug Bakić.

Mitar Bakić: Mislim da je stanovište druga Zogovića ispravno, jer se ne krnje suverena prava pojedinih narodnih republika, ako se ministar republike učini odgovornim i pred nadležnim ministrom Savezne vlade, a za djela koja spadaju čak u onu užu njegovu kompetenciju kao republikanskog ministra, jer je i to dio poslova u kojima je država zainteresovana.

Pretsednik: Želi li još ko da se izjasni po ovome članu pre nego što dam zaključnu reč drugu izaslaniku? (Ne želi). Ima reč drug izaslanik.

D-r Leo Geršković: Drugovi, da bismo pravilno mogli odrediti ovaj član u njegovoj formulaciji, moramo uzeti u obzir da se naša savezno-republikanska ministarstva kako danas postoje ne mogu potpuno identifikovati sa sličnim saveznim republikanskim ministarstvima, recimo u Sovjetskom Savezu, kako su tamo predviđena, prosto iz tog razloga što naša ministarstva nemaju onaj obim zemlje i obim poslova kao što je to organizovano tamo, tako da su svi savezni poslovi koji spadaju isključivo u nadležnost saveza koncentrisani isključivo u savezna ministarstva. Prema tome, ne možemo tačno odrediti da su svi poslovi Savezne vlade kod saveznog ministarstva, a svi poslovi koji su stavljeni u nadležnost pojedinih republika da bi bili kod savezno-republikanskih ministarstava. Naša su ministarstva mješovita. Uzmimo, na primjer, Ministarstvo industrije. U Ministarstvu industrije imamo poslova koji spadaju u nadležnost pojedinih republika i savezno-republikanskih ministarstava. Prema tome, mi moramo nekako odrediti tu formulaciju. I kod savezno-republikanskih ministarstava imamo dvostruke poslove. Prema tome, ne možemo ni kod

savezno-republikanskih ministarstava u republikama kazati da vrše poslove za koje su odgovorni samo saveznom republikanskom ministarstvu, jer će biti poslova koji su čisto republikanski, dok će svi ostali biti savezno-republikanskih ministarstava. Prema tome, kod nas je potrebno da se u formulaciji označi da imaju izvjesne poslove samostalne nadležnosti i izvjesne poslove za koje su odgovorni ministarstvu Savezne vlade. Zbog toga je pravilna izmjena koju drug Frol predlaže: da savezno-republikanska ministarstva u narodnim republikama rukovode samostalno određenim poslovima iz svoje nadležnosti. To je za taj dio poslova i za poslove savezno-republikanskih ministarstava Savezne vlade na osnovu njihovih uputstava.

Međutim, ja smatram da je pravilna primjedba druga Zogovića, samo ne u toj konzekvenciji kao što misli drug Bratić. Naime, ne mogu republikanski ministri odgovarati saveznom ministarstvu. To bi značilo da su oni lično odgovorni i da ovi imaju neku vlast nad njima. Zato bih ja predložio da se formulacija drugog dijela ovako postavi: „A za poslove savezno-republikanskih ministarstava odgovaraju i tim ministarstvima i vrše poslove na osnovu njihovih pravilnika, naredaba, uredaba i rešenja“. Prema tome bih predložio da se mora naglasiti ta potčinjenost ministarstva ministarstvu a ne lična odgovornost ministra ministru. Prema tome, ovaj član 99 mogao bi glasiti ovako:

„Savezno-republikanska ministarstva u narodnim republikama rukovode određenom granom državne uprave iz svoje nadležnosti, a za poslove savezno-republikanskih ministarstava Savezne vlade odgovaraju i tim ministarstvima i vrše poslove na osnovu njihovih pravilnika, naredaba, uredaba i rešenja.

Republikanska ministarstva rukovode samostalno svojom granom državne uprave“.

D-r Dušan Bratić: Ja bih želeo samo jednu primedbu. Ja se opet bojim da mi nećemo uštinuti tu prava savezno-republikanskih ministarstava, jer, osim toga, prema članu 128 Ustava, savezni ministar ima u svako doba prava i mogućnosti da odluke savezno-republikanskih ministarstava suspenduje, da ih obustavi i poništi. Ja mislim da su ove sankcije o kojima je reč u članu 128 Ustava dovoljne i smatram da ne bi trebalo ništa menjati.

Pretsednik: Reč ima Radovan Zogović.

Radovan Zogović: Član 128 Ustava govori, uopšte, o odnosima centralne Vlade i federalnih vlada, odnosno ministara iz centralne Vlade i federalnih ministara, bez obzira da li su savezno-republikanski ili republikanski. Ovdje se, međutim, radi

o konkretnom vidu odgovornosti. Pošto savezno-republikanski ministar centralne Vlade obavlja jedan dio svojih poslova preko ministra federalne republike, to je logično da za te poslove, koji su defakto i poslovi ministra centralne Vlade, ministar federalne Vlade mora da odgovara i ministru centralne Vlade. To je potpuno razumljivo. Tu se ne treba zadržavati na nekim formalističkim principima, bojeći se da se nešto ne „uštrbne“ ili ne „ugrize“. Ovdje se radi o organizaciji pravilnog funkcionisanja državnog organizma. Nama, prije svega, treba da bude ped očima kako bi interesi naše države, interesi naših naroda, bili što bolje zaštićeni. Ali, insistiram da se član formulše tako, da se iz njega jasno vidi da federalni ministar ne odgovara samo ministru Savezne vlade, već i svojoj Vladi, jer je ta dupla odgovornost naročito potrebna sada, u periodu u kome se nalazi naša zemlja. Formulacija koju je predložio drug Geršković nije dovoljno jasna. Potrebno je da se iz člana jasno vidi baš ta dvostruka odgovornost.

Pretsednik: Reč ima drug Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Drug izaslanik Ministra predložio je da se članu 99 doda poseban stav koji govori o nadležnosti republikanskih ministarstava. Ako se taj predlog usvoji, ja bih predložio da se on unese kao zaseban član, jer bi to logički odgovaralo tehnicu koja je primenjena u pogledu saveznih ministarstava, čija je nadležnost takode predviđena u posebnom članu 87.

Pretsednik: Pošto niko više ne želi da govoni, molim druga Gerškovića da se izjasni po predlogu druga Siniše Stankovića.

D-r Leo Geršković: Ja se slažem sa prijedlogom druga Siniše Stankovića da se ovaj drugi stav izdvoji kao poseban član. Što se tiče primjedbe druga Zogovića, smatram da je pravilna, samo bi trebalo da se u tom smislu član stilizuje.

Pretsednik: U tom cilju određujem kratak odmor i molim drugove da za to vreme dadu konačnu formulaciju ovom članu.

(Posle odmora)

Pretsednik: Nastavljamo sednicu. Molim druga Gerškovića da pročita definitivnu redakciju člana 99.

D-r Leo Geršković: Član 99 glasi: „Savezno-republikanska ministarstva u narodnim republikama rukovode određenom granom državne uprave i obavljaju pored poslova iz svoje nadležnosti i poslove savezno-republikanskih ministarstava Savezne vlade na osnovu njihovih pravilnika, naredaba, uputstava i rešenja, odgovarajući za te poslove kako Vladi narodne

republike tako i odgovarajućem savezno-republikanskom ministarstvu Savezne vlade. (*Glasovi: Vrlo dobro!*).

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na ovaj član? (Nema). Pošto primedaba nema, stavljam član 99 na glasanje. Ko je za član 99 kako ga je pročitao vladin izaslanik, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li da je ko *protiv*? (Nema). Idemo dalje. Molim sekretara da pročita član 100.

Zamenik sekretara čita nov član 100:

„Republikanska Ministarstva rukovode samostalno svojom granom državne uprave”.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na član 100? (Nema). Kako nema nikakvih primedaba, to stavljam na glasanje član 100. Ko je za taj član kako je pročitao, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li ko *protiv*? (Nema). Prelazimo na član 101.

Zamenik sekretara čita član 101 nacрта Ustava.

Pretsednik: Ima li ko kakvu primedbu na član 101? Ima reč Frane Frol.

Frane Frol: Ja predlažem da se prvi stav izbriše u vezi moga prijedloga kod člana 74, tačka 15, gdje se stavlja u nadležnost Pretsjedništva, da Pretsjedništvo Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije ustanovljava nova, a može da ukida i spaja postojeća ministarstva.

D-r Siniša Stanković: Teško je primiti ovaj predlog druga Frola da se izbací ovaj stav, jer mi ne možemo znati kako će Ustav regulisati i propisati i koje poslove dati Pretsjedništvu Narodne skupštine Republike Jugoslavije.

Puniša Perović: Ja mislim da bi trebalo u stavu drugom ovoga člana dodati riječi: „narodne republike”, tako da bi ovaj član glasio ovako: „Zakonom republike mogu se osnivati nova i ukidati stara ministarstva narodne republike u saglasnosti sa Ustavom FNRJ, Ustavom republike i saveznim zakonima”.

Pretsednik: Ima li još kakve primedbe? (Nema). Molim druga poverenika da dá izjavu kako prima ovaj član.

D-r Leo Geršković: To znači da Pretsjedništvo narodne republike može osnivati nova, spajati i ukidati postojeća ministarstva. Mi nismo odredili nadležnosti Pretsjedništva Skupštine, ali mislim da bi trebalo odrediti nadležnost ministarstava u pojedinim republikama. Inače, promjene u saveznim ministarstvima biće promjene i u samoj republici.

Pretsednik: Je li vam sad jasan ovaj član? (Jeste). Molim druga poverenika da pročita ceo član.

D-r Leo Geršković (čita):

„Ministarstva republike osnivaju se Ustavom republike u saglasnosti sa Ustavom FNRJ.

Pretsedništvo Narodne skupštine republike može osnivati nova, spajati i ukidati postojeća ministarstva u saglasnosti sa Ustavom FNRJ, Ustavom republike i saveznim zakonima”.

Pretsednik: Ko je za ovakvu redakciju člana 101, kako je pročitao poverenik Vlade, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv? (Nije niko). Objavljujem da je ovaj član primljen. Prelazimo na glavu XI. Molim sekretara da je pročita.

Zamenik sekretara čita naslov glave XI — Organi državne vlasti autonomnih pokrajina i autonomnih oblasti — i sve članove od člana 102 do zaključno člana 104.

Pretsednik: Ima li principiijelnih primedaba ovoj glavi kao celini? (Nema). Molim druga sekretara da pročita prvi član ove glave.

Zamenik sekretara čita član 102 nacerta Ustava.

Pretsednik: Ima li primedaba ovome članu? (Nema). Stavljam ovaj član na glasanje. Narodni poslanici koji su za ovaj član, neka dignu ruku. (Svi dižu ruke). Ovaj član je primljen. Molim druga sekretara da pročita sledeći član.

Zamenik sekretara čita član 103.

Pretsednik: Ima li primedaba ovome članu? (Nema). Stavljam ovaj član na glasanje. Ko je za ovaj član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Objavljujem da je i ovaj član primljen. Molim druga sekretara da pročita sledeći član.

Zamenik sekretara čita član 104.

Pretsednik: Ima li primedaba na član 104? Ima reč drug Mitar Bakić.

Mitar Bakić: Predlažem da se član 104 podijeli u dva člana, tako da prva dva stava sačinjavaju poseban član 104, dok bi dva poslednja stava sačinjavala poseban član 105, jer ova dva poslednja regulišu materiju koja se odnosi na autonomne oblasti, dok ova dva gornja pasusa govore o autonomnim pokrajinama.

Pretsednik: Ima li još ko da učini kakvu primedbu?

D-r Dušan Bratić: Ja bih molio da se u članu 104, u prvom odeljku, na kraju gde se kaže „i koja se sastaje prema odredbama Ustava republike”, umesto reči „Ustava republike”, stavi: „prema odredbama statuta”.

Naime, narod Vojvodine bezuslovno je zaključio da se pripoji Srbiji i da čini sastavni deo Srbije. Vojvodanji su veoma zadovoljni autonomijom, koja je prošla kroz praksu, i ne boje se da će Ustav republike Srbije doneti nešto što je protivno interesima Vojvodine i nešto što će kočiti razvoj ekonomskih snaga Vojvodine. Ali, kad smo u članu 103 naglasili da statut Autonomne pokrajine Vojvodine donosi Republika Srbija, onda bismo mogli, s obzirom na posebne prilike Vojvodine u ekonomskoj i privrednoj strukturi, dati svima pokrajinskim

skupštinama pravo da donose statute, što je i dato, a da taj statut odredi način i vreme kada će se sazivati skupštine. Dalje, mislim da Skupština republike neće moći, s obzirom na neke posebne poslove i uslove života u ovoj pokrajini, predvideti kada će se sastati Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine. Zato mislim da je potrebno da se tu stavi: prema odredbama statuta, koje će statute odobravati republika Srbija. Ja bih molio da se učini izmena u tom pogledu u prvom odeljku člana 104.

Pretsednik: Ima li još ko kakvu primedbu?

Puniša Perović: Pri kraju prvog stava člana 104 riječi „za vreme od četiri godine” treba zamijeniti riječima „na vreme od četiri godine”. To je primjedba čisto stilske prirode.

Pretsednik: Ima li još ko kakvih primedaba?

D-r Branko Čubrilović: U članu 104 „autonomna pokrajina” napisano je malim „a”, dok su u prethodna dva člana ove riječi napisane velikim „A”.

Bane Andrejev: Ja mislim da je baš pitanje federalnih republika da one svoje odnose prema autonomnim pokrajinama i autonomnim oblastima rešavaju svojim Ustavom. Mi dajemo samo okvir i ne bi trebalo da prejudiciramo njihov suverenitet, što je pravo njihovih skupština. Prema tome, ovaj način nije pogrešan i mislim da bi trebalo usvojiti samo primedbu druga Bakića, a federalne skupštine će najbolje rešiti i utvrditi njihove odnose i statut.

Ratò Dugonjić: Ja bih htio da učinim jednu napomenu stilske prirode. U članu 104, stav drugi, stoji: „Narodna skupština autonomne pokrajine bira kao svoj izvršni i naredbodavni organ Glavni izvršni odbor autonomne pokrajine”. Meni se čini da bi se riječ „kao” mogla ispustiti a između riječi „naredbodavni organ” i „Glavni izvršni odbor” staviti crticu.

Pretsednik: Pošto nema više primedaba, ja molim druga izaslanika da se izjasni po dosadašnjim primedbama.

D-r Leo Geršković: Što se tiče primjedbe druga Bratića, ja mislim da ovom odredbom Ustava ne sprječavamo ni najmanje da narodne skupštine republike regulišu ono što drug Bratić hoće. Ja mislim da prepustimo njima da rješavaju te svoje odnose.

Što se tiče druge primjedbe, odnosno primjedbe druga Bakića, nemam ništa protiv da se član podijeli u dva člana, s tim da prva dva stava čine jedan član, a druga dva stava — drugi član, samo što ćemo u tome slučaju morati opet da lovimo brojeve članova. Najzad, u pogledu primjedbe da riječi „autonomna pokrajina” treba pisati velikim slovom „A”, to je pravilno.

Što se tiče primjedbe da se u stavu drugom člana 104 ispusti riječ „kao” i posle riječi „naredbodavni organ” stavi crti-

ca, nalazim da to ne bi bilo najbolje rješenje, iako predložena stilizacija nije najbolja. Ja mislim da to ostane onako kako je oštampano.

Pretsednik: Ja mislim da je svima jasno da postoji predlog da se član 104 podeli u dva člana. Prema tome, ko je za to, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Znači da se član 104 deli u dva člana, s tim da član 104 čine prva dva stava dosadašnjeg člana 104, a stavovi treći i četvrti dosadašnjeg člana 104 sačinjavace novi član 105. Što se tiče ostalih stilskih promena, mislim da su i one jasne.

Bogdan Oreščanin: Ja bih predložio da stav drugi člana 104 glasi:

„Narodna skupština autonomne pokrajine bira Glavni izvršni odbor autonomne pokrajine kao svoj izvršni i naredbodavni organ“. Na ovaj način izbjegli bismo izbacivanje riječi „kao“ i stavljanje crtice na odgovarajuće mjesto.

Analogno tome, drugi stav člana 105 glasio bi: „Oblasni narodni odbor bira Oblasni izvršni odbor kao svoj izvršni i naredbodavni organ“.

Pretsednik: Molim, ko je za stilizaciju stava drugog člana 104 i stava drugog člana 105 kako je pročitao drug Oreščanin, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li ko da je protiv? (Nema). Pošto je član 105 već primljen, prelazimo na glavu XII.

Zamenik sekretara čita naslov glave XII — Organi državne vlasti administrativno-teritorijalnih jedinica — i sve članove ove glave od člana 107 do člana 112 zaključno.

Pretsednik: Ima li ko kakvu principijelnu primedbu po ovoj glavi nacрта Ustava? Ima reč drug Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Molim jedno objašnjenje. Kroz ovu glavu XII sproveden je konzekventno pincip narodnih odbora kao karakterističnih organa vlasti kod nas, koji se izgradio kroz borbu. Uostalom, taj princip čak je stavljen i u opšta načela ovoga Ustava. Međutim, kad se cela glava pročita, onda izlazi ovo. Dok su za narodne odbore viših kategorija, počevši od sreza pa naviše, predviđena tela u obliku skupština kojima su izvršni odbori odgovorni, dotle je za selo, a to znači za najnižu kategoriju narodnih odbora, predviđen u članu 109 samo izvršni odbor koji sačinjavaju predsednik i sekretar, a nije rečeno šta čini mesni narodni odbor. U dosadašnjoj praksi mi znamo kako je to išlo. Mesni odbor u jednom selu ustvari jesu građani, svi građani toga sela. Međutim, ovde u samome Ustavu iz ovakve redakcije člana 109 to se ne vidi. Vi imate svuda po ovim odredbama da je propisana ne samo nadležnost izvršnog odbora nego i njegova odgovornost. Kaže se svuda da je izvršni odbor ustvari naredbodavni i izvršni organ odbora, da je odgovoran narodnom odboru, da vrši određene poslove koji

su mu stavljeni u nadležnost od strane narodnog odbora. Međutim, za sela se kaže da izvršni organ narodnog odbora predstavljaju predsjednik i sekretar, a nije bliže rečeno šta je narodni odbor u jednom selu, tj. šta je mesni narodni odbor. Ja bih molio da nam drug izaslanik da malo bliža objašnjenja po ovome pitanju.

France Lubej: Molio bih takode i ja jedno objašnjenje. Kod nas u Sloveniji osim sreskih, okružnih, narodnih odbora i krajovnih mesnih odbora, nemamo oblasnih. Ovde smo dosada govorili o oblasti samo za Kosovo i Metohiju. Sad odjednom ovde nailazimo na član 105, prvi stav, koji govori o oblastima. Ja bih hteo objašnjenje da li je u nekim našim republikama predviđeno i jedno telo između Narodne skupštine republike i okruga.

Rato Dugonjčić: Ja mislim da bi pored Kosovsko-metohijske oblasti trebalo zadržati ovaj izraz „oblast” zato što ima izvjesnih okruga koji su po svojim istoriskim ili ekonomskim uslovima takvi da, po mome mišljenju, treba da dobiju taj naziv. Na primjer, Hercegovina. Ona i sada u praksi ima Oblasni odbor i ja mislim da bi taj naziv mogao da ostane iako se ne odnosi na autonomnu oblast.

Predsjednik: Pošto više niko ne želi da govori u načelu, molim druga izaslanika da da objašnjenje.

D-r Leo Geršković: Što se tiče pitanja Siniše Stankovića, mislim da stvar stoji ovako. Mi imamo kao organ mjesne vlasti, odnosno organ državne vlasti u mestima, kao što kaže član 106, narodne odbore. Narodni odbor je organ državne vlasti. Po ovoj stilizaciji, kao što je i u ovom članu i inače u ovome Ustavu postavljeno, skupština nije organ narodnog odbora, nego, kako se kaže u članu 105, najviši organ državne vlasti. Ovdje, kad se govori o skupštini, onda se misli samo na oblik sastajanja narodnog odbora. Prema tome, skupština nije organ narodnog odbora, to je samo jedan oblik sastajanja narodnog odbora. Jer, narodni odbor se ne deli na dva organa, skupštinu ili izvršni odbor, nego je narodni odbor u cjelini organ državne vlasti i time se naglašava jedinstvo vlasti. Izvršni odbor je organ samog tog odbora. Isto tako je i u mjestima. Isti se odbori biraju u mjestima kao i u srezovima i u okruzima, samo može biti da je odbor u okrugu veći, on broji oko 100 članova, 120 i 130, prema veličini okruga, a odbori u srezu 70—80 članova, dok odbori u mjestima broje između 7, 15 ili 25 članova; u manjim selima 7 a u varošicama 25 članova. U manjim selima nije potrebno posebno izdvajati jedan izvršni odbor. U manjim selima samo predsjednik i sekretar obavljaju izvršnu vlast u ime čitavog odbora. To je osnovna razlika između mjesnih i svih ostalih odbora. Druge razlike nema i

skupština se ne smatra kao neki organ nego kao oblik sastajanja.

Što se tiče primjedbe za oblast, mi imamo oblast u Hrvatskoj, u Dalmaciji, a možda i u Istri, ako ona bude nama priključena. I tamo je danas Oblasni narodni odbor. U Hercegovini se može narodni odbor nazvati oblasnim. U Dalmaciji riječ okrug ima šire značenje, jer je Dalmacija veća nego Hercegovina, ali se zadržava mogućnost da se to sprovede i u Hercegovini.

Pretsednik: Reč ima drug France Lubej.

France Lubej: U članu 109 kaže se da izvršni organ narodnog odbora u manjim selima sačinjavaju pretsednik i sekretar, dakle samo pretsednik i sekretar. Ja mislim da je to nezgodno, jer ako se oni ne slože, onda se ne može rešavati i zbog toga bi trebalo da dođe pored njih i jedno treće lice. To ustvari nije moja ideja, to je predlog jednoga pravnika, drugu Ljubibratića, sudije Vrhovnog suda Hercegovine.

Pretsednik: Primedaba više nema. Sada možemo da predemo na pojedine članove. Molim druga sekretara da izvoli pročitati stari član 105, koji je postao član 106.

Zamenik sekretara čita član 106.

Pretsednik: Ima li primedaba na ovaj član? Reč ima drug Frane Frol.

Frane Frol: Ja mislim da se nije vodio pretres o nazivu ove glave XII, gdje stoji: „Organi državne vlasti administrativno-teritorijalnih jedinica“. Ja mislim da ovaj naziv glave nije sretno izabran, pa bih ja predložio drugi naziv, koji bi bolje odgovarao: „Organi državne vlasti u mestima i teritorijalnim jedinicama“.

Pretsednik: Reč ima drug Bratić.

D-r Dušan Bratić: Ja molim da mi se da jedno objašnjenje. Kakav je razlog da se mesni odbori, narodni odbori sela i manjih gradova, biraju za vreme od dve godine, a narodni odbori srezova, gradova, okruga i oblasti da se biraju na tri godine. Mislim da bi bolje bilo da se Ustavom predvidi da se i mesni odbori biraju na tri godine.

Mi znamo iz prakse da su članovi mesnih odbora ujedno i članovi sreskih odbora, a članovi sreskih odbora da su ujedno članovi okružnih odbora. Isto tako iz prakse znamo, ma da to ne mora da bude, da se ceo posao uvek svaljuje na teret pojedinih lica i pošto u praksi biva da su članovi mesnih odbora u isto doba i članovi sreskih odbora i radi koordinacije rada, ja mislim da je bolje da se svi odbori biraju na tri godine. Osim toga, ako se zadrži ovakav Ustav, onda ćemo svake godine u zemlji imati izbore, jedne godine za narodne odbore sela i manjih gradova, a druge godine za narodne odbore srezova, gradova, okruga i oblasti. Ja mislim da bi trebalo, radi praktično-

sti, da se i mesni odbori biraju na tri godine, tim više i tim pre što birači mogu u svako doba ako nisu zadovoljni radom nekog odbornika ovoga da opozovu i da na njegovo mesto biraju drugog.

Pretsednik: Želi li još ko reč? Ima reč drug poverenik.

D-r Leo Geršković: Drug Frane Frol je predložio da naziv glave XII glasi: „Organi državne vlasti u mestima i teritorijalnim jedinicama”. Ja mislim da je to pravilno, jer to proizilazi i iz dalje formulacije člana 106.

Što se tiče prijedloga druga Bratića da se i narodni odbori sela i manjih gradova biraju na tri godine, ja ne znam, ali se meni čini da to ne bi bilo dobro, naročito u današnje vrijeme, jer još nemamo stabilizirane odbore, i jedan predugi rok za seoske narodne odbore u današnje vrijeme kočio bi nužne promjene.

Kad je bilo riječi kod redigovanja Ustava o kraćem roku za biranje ovih odbora sela i manjih gradova i narodnih odbora srezova, gradova, okruga i oblasti, preovladalo je mišljenje da jedan kratkotrajan odbor ne bi imao dovoljan autoritet i ne bi bilo kontinuiteta u upravi, pa se, prema tome, došlo do toga da bi bilo najbolje da se mjesni odbori sela i manjih gradova biraju na dve godine, jer to omogućava ipak češće promjene.

Što se tiče primjedba o sprovođenju izbora, da bi izbori prema stilizaciji drugoga stava člana 16 bili svake godine, ja mislim da tako neće biti. Neće se izbori sprovođiti uopšte kod nas tako da opći izbori budu jedne godine, već će pojedine republike raspisivati izbore za izvjestan niz okruga a za druge neće. Prema tome, ne treba se bojati da će izbori biti česti u našoj praksi. Jer, izbori su škola za široke narodne mase. Tu se narodne mase uče da razmišljaju o državnim problemima.

Pretsednik: Prelazimo na glasanje o nazivu glave XII. Molim drugove narodne poslanike da se izjasne da li su im jasne ove promene koje će biti izvršene u ovoj glavi, kako je predložio drug Frane Frol. Molim druga Frola da ponovo pročita svoj predlog.

Frane Frol: Ja predlažem da glava XII glasi: „Organi državne vlasti u mestima i teritorijalnim jedinicama”.

Pretsednik: Ko je za tu promenu, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je protiv, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Znači da je primljena predložena izmena.

Prelazimo na pojedine članove. Pročitali smo član 105, koji postaje član 106. Ima li primedaba na član 106? (Nema). Sada bismo prešli na glasanje. Predlaže se još izmena da se u drugome stavu reč „za” zameni rečju „na”. Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Stavljam član 106 na glasanje sa tom malom izmenom. Ko je za tu redakciju, neka digne ruku. (Svi

dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je ovaj član primljen sa ovom izmenom. Molim druga sekretara da izvoli pročitati član 106 nacрта, koji sada postaje član 107.

Zamenik sekretara čita član 106, koji postaje član 107.

Pretsednik: Ima li primedaba ovom članu? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: U šestom redu umjesto „utvrđuju mesni budžet“ da se stavi „utvrđuju svoj budžet“.

Pretsednik: Stavljam ovaj član na glasanje sa ovom izmenom. Ko je za član sa ovom izmenom, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je član 107 primljen. Izvolite čuti član 108.

Zamenik sekretara čita član 107, koji postaje član 108.

Pretsednik: Ima li primedaba po članu 108? Ima reč Rato Dugonjić.

Rato Dugonjić: Predlažem da se u drugom redu umjesto „opštih i mesnih zadataka“ stavi „svojih zadataka“.

Pretsednik: Ima li još kakvu primedbu? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da je potrebno da ostane stilizacija „opštih i mesnih zadataka“. Narodni odbori mobiliziraju mase za izvršenje zadataka koji imaju mjesni karakter, ali isto tako treba da mobiliziraju narodne mase za izvođenje opštih zadataka. Zato je potrebno da ostane ta stilizacija.

Pretsednik: Stavljam član 108 na glasanje. Ko je za ovaj član kako je otštampan, neka digne ruku. (Svi poslanici dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 108 primljen. Prelazimo na član 109.

Zamenik sekretara čita član 109, ranije 108.

Pretsednik: Ima reč drug Frane Frol.

Frane Frol: Ja predlažem da se iza riječi „narodnog odbora“ u četvrtom redu stavi „iz svoje sredine“.

D-r Leo Geršković: Mislim da se može primiti. Isto tako da se u prethodnjem redu izbriše riječ „potpredsjednik“.

Pretsednik: Molim druga sekretara da pročita izmenjeni član.

Zamenik sekretara čita član 108, koji je potsao član 109 i koji izmenjen glasi:

„Izvršni i naredbodavni organi narodnih odbora, osim u manjim selima, jesu izvršni odbori, koje bira skupština narodnog odbora iz svoje sredine. Izvršni odbor sačinjavaju predsjednik, sekretar i članovi“.

Pretsednik: Ko je za ovu redakciju člana 109, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem

da je član 109 ovako primljen. Molim druga sekretara da pročita član 110.

Zamenik sekretara čita član 110, raniji član 109.

Pretsednik: Ima li primedaba ovom članu? Ima reč drug Lubej.

France Lubej: Ja predlažem da se iza reči „predsednik“ doda reč „potpredsednik“.

Tone Hafner: Mesto „potpredsednik“ predlažem da se stavi „još jedan član“, tako da ih bude trojica.

Pretsednik: Molim druga poverenika da se izjasni.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da je ovo potrebno da ostanu kako jeste. Ovi izvršni organi narodnog odbora u manjim selima nešto su drugo nego organi u odborima u članu 108. Ono je organ koji donosi odluke, a ovo je izvršni organ koji izvršuje odluke i nije teško u odboru koji broji 7 članova da se sazove cio odbor ako se ova dvojica ne slože. Oni su samo izvršni organ i izvršavaju samo zaključke koje je naredio narodni odbor. U prvoj redakciji bilo je „predsednik, sekretar i jedan član“. Ali, Ministar finansija, koliko god brisao plaćanje mjesnih odbora, moraće na kraju odrediti izvjesnu naknadu članovima mjesnog odbora, koji cijelog dana sjede na svojoj dužnosti. Ako tu stavimo još i člana za jedno malo mjesto, onda će narod kazati da mu je preskupa administracija. Dakle, neka ostanu dvojica, a neka sazovu sjednicu odbora ako se ne mogu da slože.

Bane Andrejev: Ja se slažem sa ovim predlogom, samo ne znam šta će tu biti merilo za „malo selo“ i „veliko selo“. Često puta ono što je u Vojvodini malo selo, kod nas je u Makedoniji veliko selo. Treba odrediti koliko žitelja broji selo.

Pretsednik: Ima li još primedaba? (Nema). Znači, ostajemo pri redakciji kako je predložena. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je član 110 primljen.

Zamenik sekretara čita član 111, po nacrtu član 110.

Pretsednik: Ima li primedaba po ovom članu? (Nema). Stavljam na glasanje ovaj član. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 111 primljen. Idemo dalje.

Zamenik sekretara čita član 112, po nacrtu član 111.

Pretsednik: Ima li primedaba na ovaj član? (Nema). Glasamo. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Objavljujem da je član 111, a sada 112, primljen. Molim druga sekretara da pročita sledeći član.

Zamenik sekretara čita član 112 nacrtu, koji postaje član 113.

Pretsednik: Ima li primedaba na ovaj član? (Nema). Glasamo. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Objavljujem da je član 113 primljen.

Sada ćemo zaključiti sednicu. Odnosno iduće sednice postoje dva predloga. Jedan je da se sutra radi, a drugi da nastavimo rad u ponedjeljak. Ima reč drug Andrejev.

Bane Andrejev: Ja smatram, drugovi, ma da nije u Ustavotvornom odboru govoreno o tome, da jedan dan u nedelji treba dati ljudima da mogu slobodno da ga iskoriste, da gledaju svoje poslove. Drugog dana u nedelji možemo da radimo i po više sati i zbog toga ja smatram, ako je potrebno, da sad radimo i do 8 i 9 sati, ali da sutra ne radimo, nego da u ponedjeljak nastavimo rad. U čitavom svetu ljudi imaju slobodan po jedan dan kad mogu da raspolazu svojim vremenom. Ako se mislilo da treba sutra raditi, onda je to trebalo ranije obavestiti.

Pretsednik: Ima reč drug Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Imao bih da dam jedno obaveštenje. Mi smo prilično izmakli ispred Ustavotvornog odbora Savezne skupštine. Ja se nadam, sudeći po materiji koja nam još ostaje, da ćemo mi na idućoj sednici svoj posao završiti. Nama ostaje dovoljno vremena da možemo da pripremimo sve što je potrebno za izveštaj. Sem toga, naši izveštaji se svakako neće stavljati na diskusiju u samom domu pre 10 januara i za vreme tih malih ferija mi možemo svoj izveštaj da završimo i da pripremimo sve što je potrebno za rad samog doma, za rad same Skupštine naroda. Zato ja smatram da bismo mi mogli bez velikog uštrba da odložimo sednicu za ponedjeljak, i da u ponedjeljak uveče završimo pretres Ustava. Ostaje nam tada još dovoljno vremena, pet dana do ferija i još pet dana posle toga, da završimo svoj izveštaj i spemimo sve što je potrebno za rad u samoj Skupštini.

D-r Leo Geršković: Ja bih vas sa svoje strane zamolio da odložimo sjednicu za ponedjeljak, jer vjerujem da ćemo u ponedjeljak završiti posao, a sem toga ima nekih predloženih izmjena za ovu glavu o sudovima, pa bih se morao posavjetovati sa drugom Ministrom.

Pretsednik: Pošto preovlađuje raspoloženje da se radi u ponedjeljak, ja prekidam ovu sednicu, a iduću zakazujem za ponedjeljak, tačno u 16 časova.

(Sednica je zaključena u 19 časova).

Дванаеста седница .

(31 децембра 1945 године)

Почетак у 16,15 часова.

Претседавао председник **Божидар Масларић**.

Претседник: Другови народни посланици, отварам дванаесту седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга секретара да изврши прозивку присутних чланова.

Заменик секретара Богдан Орешчанин прозива чланове Одбора.

Претседник: Има нас 21. Према томе, имамо довољан број за рад и решавање. Молим друга секретара да прочита записник једанаесте седнице.

Заменик секретара чита записник једанаесте седнице од 29 децембра 1945 године.

Претседник: Има ли, другови народни посланици, примедба на записник? (Нема). Значи, записник се оверава.

Прелазимо на главу XIII. Молим друга секретара да прочита главу XIII.

Заменик секретара чита наслов главе XIII — Судови и јавно тужиоштво — и све чланове ове главе од члана 113, који постаје члан 114, до закључно члана 125, који постаје члан 126.

Претседник: Има ли, другови, принципијелних примедба овој глави? Има реч друг Јосип Рус.

Јосип Рус: У овој глави није предвиђено надзорно право Врховног суда преко судства за све судове, односно судске органе у читавој држави. Ја мислим да је то једна од важних и битних ствари, односно битно својство које мора да има судство у коме је заиста спроведена његова независност. Највиши орган судства мора да има надзор над свима судовима.

Претседник: Жели ли још ко реч? Реч има друг Фране Фрол.

Фране Фрол: Ја сам хтио да примјетим, у вези са овим што је рекао друг Јосип Рус, да сам у том смислу и ставио приједлог.

Претседник: Примедаба принципејне нарави нема.

Јосип Рус: То је примедба принципијелне нарави.

Претседник: Ја мислим да сада можемо прећи на претрес поједињих чланова у појединостима. Само, ја бих скренуо пажњу друговима народним посланицима да се поштује наш Пословник и да се предлози шаљу Претседништву у писменој форми. Молим друга секретара да прочита наслов главе XIII и члан 113, који постаје члан 114.

Заменик секретара чита главу XIII — Судови и јавно тужиоштво.

Претседник: Има реч друг Фране Фрол.

Фране Фрол: С обзиром на функцију јавног тужиоца, сматрам за потребно да се Јавно тужиоштво, односно прописи о Јавном тужиоштву одвоје од прописа о судовима. Мој приједлог је да глава XIII гласи: „Глава XIII — Судови“.

Претседник: Има ли још ко какав предлог? (Нема). Молим друга Гершковића да се изјасни.

Владин повереник д-р Лео Гершковић: Ја се слажем са овим приједлогом.

Претседник: Стављам предлог друга Фрола на гласање. Ко је за предлог, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Предлог је примљен. Прелазимо на први члан, члан 113, који сада постаје члан 114. За тај члан нема предлога у писменој форми. Има ли ко од народних посланика какву примедбу? Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: Пошто су сви наши судови народни, ја предлажем да се из става првог члана 114 брише ријеч „народни“. Друго, кад се у другом ставу говори о посебним судовима, онда не треба набрајати у првом ставу и војне судове. Зато предлажем да се у првом ставу члана 114 бришу ријечи „и војни судови“. Треће, предлажем да се у члану 114 брише у цијелости трећи став који гласи: „Судови изричу правду у име народа“, а ја ћу на другом мјесту предложити као посебан члан да судови изричу правду у име народа.

Претседник: Ја мислим да су ови предлози били јасни. Има ли још каквих предлога? Реч има друг Братић.

Д-р Душан Братић: Кад већ бришемо из текста реч „народни“, да ли би онда горе у самој глави могло да се стави као наслов „Народни судови“, да се ипак види да су то народни судови, јер се народ с тим изразом сада већ саживео.

Фране Фрол: Ја се слажем са приједлогом друга Брати-

ћа већ ради тога што у закону стоји да је ријеч о народним судовима.

Претседник: Ја мислим да је и друг изасланик с тиме сагласан.

Д-р Лео Гершковић: Да!

Претседник: Дакле, наслов главе XIII ће гласити: „Народни судови“. Има ли још ко каквих предлога? (Нема). Молим друга Гершковића да се изјасни,

Д-р Лео Гершковић: Ја мислим да су примједбе друга Фрола умјесне. Исто тако сматрам да може испати посебно напомињање војних судова, јер је то једна врста специјалних судова. А што се тиче прописа да судови изричу правду у име народа, боље је да се то унесе касније када буде ријеч о поступку.

Бане Андрејев: Имамо војних судова који суде и као редовни судови. Нису то само ванредни судови, нити нека посебна врста судова.

Д-р Душан Братић: Ја мислим да бисмо могли примити да се бришу речи „војни судови“, тим пре што друга алинеја предвиђа оснивање и других судова. Мислим, дакле, да би ово могло да отпадне и да буде снако како је предложио друг Фрол.

Претседник: Молим друга Фрола да прочита нову формулацију члана 114.

Фране Фрол: (Чита главу XIII — Народни судови — члан 114.)

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни и срески судови.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова“.

Трећа алинеја се брише.

Душан Васиљевић: У другој алинеји члана 114 стоји: „Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова“. Претпоставља се као да би то била једна врста спорних или парничних судова. Држим да би се ова ријеч „спорови“ могла да замијени којом згоднијом, која би претстављала посебну функцију тога суда.

Д-р Лео Гершковић: Молио бих друга посланика да каже другу, бољу ријеч.

Душан Васиљевић: Могло би се рећи „за одређене функције“ или „са одређеним функцијама“. То би се могло да каже. Биће можда и старатељских и трговачких судова који нису само за спорове.

Д-р Лео Гершковић: Признајем да би се могао наћи је-

дан боља израз, али ми се чини да ријеч „функције” не погађа.

Претседник: Реч има друг Царевић.

Милош Царевић: Ако се већ каже код овога члана да се посебни судови могу оснивати законом, онда можемо рећи: „Законом се оснивају посебни судови“.

Претседник: Реч има друг повереник да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Мислим да је боље без ичега.

Претседник: Пошто више нема никаквих предлога, да бисмо знали шта ћемо да гласамо, ја молим друга Фрола да још једном прочита свој предлог.

Фране Фрол: Ја предлажем да став други овог члана гласи: „Законом се могу оснивати посебни судови“.

Претседник: Стављам на гласање овако прочитани члан. Ко је за то да се овај члан прими у предложеној редакцији, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто нико не диже руку, значи да је члан 114 примљен у предложеној редакцији.

Прелазимо на члан 115. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 115, по нацрту члан 114.

Заменик Секретара чита члан 114.

Претседник: Пиомених предлога за измену овога члана нема. Има ли усмених примедба на овај члан? Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: Независност судова у изрицању правде највише се манифестује у томе што судови изричу правду по закону и усљед тога ја предлажем да се у први став члана 115 уметну ријечи: „и суде по закону“, па би, према томе, став први члана 115 гласио: „Судови су у изрицању правде независни и суде по закону“.

Предлажем, затим, да се у ставу другом овога члана брише реченица: „Одлуке једнога суда може изменити само надлежни виши суд“, па да се иста реченица стави у члан 117 који говори о поступку код судова.

Претседник: Има ли још предлога код члана 115? (Нема). Молим друга изасланика да се изјасни по предлогу друга Фрола.

Д-р Лео Гершковић: Мислим да се могу примити ове примједбе.

Претседник: Молим друга Фрола да прочита члан 115 у предложеној редакцији.

Фране Фрол (чита):

„Судови су у изрицању правде независни и суде по закону.

Судови су одвојени од управе у свим степенима“.

Претседник: Стављам овај члан на гласање у редакцији друга Фрола. Ко је за тај члан у предложеној редакцији друга Фрола, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто нико не диже руку, објављујем да је члан 115 примљен у предложеној редакцији друга Фрола. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 116.

Заменик секретара чита члан 116, по нацрту члан 115.

Претседник: Реч има друг Фране Фрол.

Фране Фрол: Што се тиче приједлога који сам ставио у вези са чланом 115, предлажем да се овај члан брише у цијелости и умјесто тога унесе, као нови члан 116, трећи став члана 114. Према томе би нови члан 116 гласио:

„Судови изричу правду у име народа“.

Претседник: Има ли још каквих предлога? (Нема). Молим друга изасланика да се изјасни по предлогу друга Фрола.

Д-р Лео Гершковић: Слажем се са приједлогом друга Фрола.

Претседник: Молим друга Фрола да прочита поново цео члан 116.

Фране Фрол: Члан 116 имао би да гласи:

„Судови изричу правду у име народа“.

Претседник: Стављам на гласање члан 116 у редакцији коју је предложио друг Фрол. Ко је за ту редакцију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 116 примљен у предложеној редакцији друга Фрола. Молим друга секретара да изволи прочитати члан 117.

Заменик секретара чита члан 117, по нацрту члан 116.

Претседник: Има ли предлога за овај члан? Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: Предлажем да се у члан 117 као став други уврсти друга реченица става другог члана 115, која гласи: „Одлуке једног суда може изменити само надлежни виши суд“.

Затим предлажем да се као трећи став уметне сљедећи став: „У свима поступцима пред судом оптуженом је осигурано право на одбрану“.

Право одбране је осигурано свакоме по закону и због тога сматрам да је потребно да се то уврсти у Устав и да се то истакне у члану 117.

Претседник: Има ли још каквих предлога? (Нема).

Молим друга изасланика да каже своју реч по овоме предлогу.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих се сложио углавном са приједбом друга посланика Фрола, само мислим да треба ову задњу формулацију друкчије формулисати и казати овако: „Оптуженоме је осигурано право на одбрану пред судом“.

Претседник: Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: Ја прихватам овај приједлог.

Претседник: Пошто више нема никаквих предлога, молим друга Фрола да прочита дефинитивну редакцију целог члана 117.

Фране Фрол: Члан 117 у новој редакцији има да гласи:

„Расправљање пред судовима врши се по правилу јавно.

Одлуке једнога суда може изменити само надлежни виши суд.

У поступцима пред судом оптуженом је осигурано право на одбрану“.

Претседник: Реч има друг повереник да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Могло би овако да се прихвати: „Оптуженоме је осигурано право на одбрану пред судом“.

Претседник: Реч има друг Царевић.

Милош Царевић: То би било уствари скраћено право одбране. Треба рећи: „У поступку пред судом“. Сасвим је лепо у своме предлогу друг Фрол подвукао да у поступку пред судом оптуженоме треба дати право на одбрану.

Претседник: Реч има друг повереник.

Д-р Лео Гершковић: Довољно је да је оптуженоме осигурано право на одбрану пред судом, а закон ће регулисати кад ће се то право и на који начин остварити.

Претседник: Реч има друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: У Закону о уређењу редовних суда каже се да је у свакоме поступку оптуженоме осигурано право на одбрану. Ви знате да се грађани оптужују и у кривичним споровима, а туже се и у грађанским парницама, па се овде поставља питање да ли је и једноме и другоме осигурано право на одбрану. Да ли је право на одбрану осигурано само оптуженима по кривичним стварима или и у грађанским стварима? Ми ћемо имати кривични поступак који ће правити разлику у томе кад се неко има да сматра да је оптужен. Оптужени је онда када је против њега подигнута формална оптужница, а он, међутим, треба и пре тога да има право одбране пред судом.

Претседник: Има ли још каквих примедба? (Нема).

Молим друга повереника да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Примједба друга Братића је правилна и могла би се усвојити редакција: „Грађанима је обезбеђено право одбране пред судом“. И тиме бисмо имали мало разлога да говоримо о поступку. Тиме је дата довољна уставна гаранција, а све остало доћи ће у закон.

Претседник: Ја бих дао два минута одмора, да се друг повереник и друг Фрол договоре о дефинитивној редакцији.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга Фрола да прочита члан 117 у коначној редакцији.

Фране Фрол: Члан 117 треба да гласи:

„Расправљање пред судовима врши се по правилу јавно.

Одлуку једног суда може изменити само надлежни виши суд.

Оптуженоме је пред судом обезбеђено право одбране“.

Претседник: Је ли јасна ова формулација? (Јесте). Ко је за овако стилизовани члан 17, нека дигне руку. (Сви посланици дижу руке). Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 117 примљен како је сада прочитан. Молим друга секретара да прочита члан 118.

Заменик секретара чита члан 118, по нацрту члан 117.

Претседник: Има ли примедба на овај члан?

Фране Фрол: По моме мишљењу, не би се могла прихватити разлика на сталне судије и судије поротнике, јер ми сталних судија уопште немамо. Зато би било добро да се умјесто „сталних судија“ каже „судија“ а умјесто „судија поротника“ — „поротника“. То би било прво.

Друго, предлагем да се трећи став члана 118 у цијелости брише из разлога што се у њему говори о надлежности, а надлежност не треба да буде Уставом одређена, већ треба да буде прописана кривичним поступком.

Јаша Продановић: Ја сам за то да овај члан остане по старом.

Д-р Душан Братић: Овде има једна граматичка погрешка. Најме, каже се горе: „Веће среског и окружног суда кад суди у првом степену састоји се од сталних судија и судија поротника“. Ја бих предложио да ставимо горе множину па да буде: „Већа среских и окружних суда...“ итд.

Претседник: Молим друга повереника да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: У овом другом ставу треба рећи оно што је предложио друг Братић. То је једно. Друго, ми овдје у Уставу дајемо нов садржај ријечи „поротник“ која је одомаћена у народу као органа суда али не у овој функцији. Стога би се то могло ради једноставности да изостави.

Што се тиче приједлога односно испуштања трећег става, ја мислим такође да би се то могло прихватити. Ја сам видео из разговора да ово није прецизирано. То би се морало много више разрадити, јер је овако нејасно. Могли бисмо дати једну—гаранцију да не би средски судови судили сами на смрт, али то би се могло препустити каснијем законодавству.

Душан Васиљевић: Ја бих хтио само једно објашњење, узиме, шта се подразумева под именом стални судија, јер се разликују два појма: сталне судије и судије поротници. Сматрам да се овдје мислило на стручне судије. Да ли је то тачно или није, ја не знам, али бих желио у том погледу објашњење, јер је то свакако потребно.

Д-р Лео Гершковић: Овдје има једна разлика која је настала у нашој новој организацији судства између сталних судија и судија поротника, који су се досад називали присудитељима. Основна разлика није у њиховој квалификованости, него је разлика у томе да једне судије стално суде у суду и више мање су, уколико можемо казати, чиновници, док друге судије долазе само у поједина вијећа и то по листи као поротници. Само што је разлика између тих поротника и поротника старог права, као што их познајемо у другим земљама, који суде само о кривцима док наши поротници суде потпуно равноправно. Дакле, разлика је између њих само на који начин врше своју службу у самом суду.

Душан Васиљевић: Онда би морало отпасти ово „сви судови“, јер се каже да се могу формирати и посебни судови. Зато би било потребно овај члан редиговати да не би било пометње.

Јаша Продановић: Ја мислим да гласамо за овај члан по алинејама, јер ћу ја гласати за прву и другу алинеју, а за трећу ћу да гласам да остане.

Претседник: Има ли још ко какву примедбу?

Фране Фрол: Ја не прихватам да се гласа став по став него да се гласа, као и досада, члан по члан.

Јаша Продановић: Ја не видим зашто господин Фрол каже да он не прихвата, јер не говори у име Владе он него само господин повереник.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих само дао објашњење на питање друга Васиљевића. Ради се о томе: сви судови суде по правилу у вијећу, то значи да ће редован начин нашег суђења бити у вијећу. Јасно је да се у ванпарничком поступку може предвидјети да буде један судија, али по правилу основни принцип нашег судства јесте суђење у вијећу. Вијећа виших судова не морају имати поротнике. Ја мислим да је ово сада јасно.

Претседник: Ја бих молио друга Фрола да прочита цео члан.

Фране Фрол: Члан 118 требало би да гласи:

„Сви судови суде по правилу у већу.

Већа среског и окружног суда кад суде у првом степену састоје се од судија и поротника, који су у суђењу равноправни“.

Јосип Рус: Кад се већ каже „Већа“ мислим да би се морало овде уместо „среског и окружног суда“ ставити „среских и окружних судова“.

Претседник: Молим друга Фрола да се изјасни да ли прихвата овај предлог друга Руса.

Фране Фрол: Прихватам.

Претседник: Сад ћемо да пређемо на гласање. Желе ли можда другови народни посланици да се овај члан још једанпут прочита? (Желе). Молим друга Фрола да члан 118 прочита још једанпут.

Фране Фрол (чита):

„Сви судови суде по правилу у већу.

Већа среских и окружних судова кад суде у првом степену састоје се од судија и поротника, који су у суђењу равноправни“.

Трећи став овог члана брише се.

Претседник: Да ли је прочитани члан 118 у новој стилизацији јасан? (Јесте). Стављам тај члан на гласање у новој стилизацији како је прочитао друг Фрол. Ко је за тај предлог, нека дигне руку. (Већница диже руке). Ко је против? (Јаша Продановић гласа против). Констатујем да друг Јаша Продановић гласа против. (Јаша Продановић: Али само због испуштања треће алинеје!) Молим секретара да прочита члан 119.

Заменик секретара чита члан 119, по нацрту члан 118.

Претседник: Предлога за измену овог члана нема. Има ли примедба? (Нема). Прелазимо на гласање. Ко је за ову редакцију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је члан 118 нацрта, који постаје члан 119, примљен. Молим секретара да прочита члан 120.

Заменик секретара: (Чита члан 119 нацрта, који постаје члан 120.) Код овог члана постоји приједлог.

Јоза Миливојевић: Постоји и мој приједлог.

Претседник: Постоји предлог друга Фрола и то за чланове 121, 122 и 123, међутим, нема предлога у погледу овог члана. Има ли још ко каквих предлога? Друг Савић има реч.

Кирило Савић: Ја сматрам да би било правилније да се у члану 120 реч „за“ замени свуда речју „на“, тако да овај члан треба да гласи: „Врховни суд ФНРЈ бира тајним гласањем Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома на време од четири године“. Тако да се уради и у осталим ставовима.

Претседник: Има ли још ко какав предлог?

Фране Фрол: Ја сам ставио писмени приједлог.

Претседник: Ваш предлог је за члан 121. Можда сте бројеве помешали. Има реч друг Фрол.

Фране Фрол: Предлажем да се у члан 120, умјесто ријечи „Врховни суд“, стави „Судије и поротнике“, јер мислим да је правилније рећи да Народна скупштина бира судије и поротнике, него рећи „Врховни суд“. Друго, ја сам за то да се умјесто ријечи „бира“ стави „именује“, јер су судије чиновници „*sui generis*“, па би било правилније рећи „именује“, јер се то исто каже у члану 123 и за јавног тужиоца. Зато предлажем да се у свим ставовима овог члана употреби ријеч „именује“ умјесто ријечи „бира“. Даље, предлажем да се ријеч „тајним“ испусти, јер то не спада у Устав, тако да би реченица гласила: „Судије и поротнике Врховног суда ФНРЈ бира гласањем Народна скупштина...“ Надаље сам за то да се избор судија и поротника временски не сграничава, јер ће тиме бити судијама дата већа стабилност. Ово ограничење уствари није ни потребно, јер, по систему наше организације, они се могу увек опозвати. Осим тога предлажем, пошто ми немамо уопште судова аутономних области, да се у ставу трећем бришу ријечи „аутономних области, области...“ и да остане само: „судове округа бирају...“ итд. Надаље, предлажем да се у четвртном ставу друга реченица која гласи: „Иста лица могу више пута бити бирања судије“ истакне као посебан нов став, јер би у свој стилизацији изгледало да се ова реченица односи само на среске судије, док се она уствари односи на све судије. Надаље, предлажем измјену последњег става овог члана и предлажем да овај став гласи: „Законом ће се прописати начин избора судија и поротника свих судова“.

Претседник: Има реч друг Братић.

Д-р Душан Братић: У пракси је данас спорно да ли срески и окружни одбори који бирају судије могу опозвати судије без законских разлога. У Закону о уређењу судова казано је да се судије не могу опозвати без законских разлога. Међутим, као што сам рекао, у пракси се дешава да народ бира те судије, а народ их и разрешава, и дешава се да због кривице једнога судије разрешава цео суд, јер окружни одбори стоје на овоме становишту: „Народ те бира, народ те и разрешује“. Ми морамо судијама загарантовати, кад буду изабрани, да их не може ниједан орган власти смењивати без законских разлога. Морамо признати да код судије данас влада психоза да није сигуран, кад буде изабран, да га неће прва скупштина среског или окружног одбора оменити. Зато сам противан предлогу друга Фрола да се место речи „бирају“ стави реч „именују“, јер бирати и именовати није једно исто. Тако исто сам за то да остане тајно гласање, али сам за то да се рок не одређује, а уколико се буде одређивао, да се смањи од 4 на 3, од 3 на 2 итд.

Исто тако потребно је да се законом прогласи начин избора као и начин смењивања. Није довољно одредити само начин бирања кад га тај исти одбор може одмах да смени. Ми морамо судији загарантовати право да неће бити смењен све догде, док из законских разлога не буде опозван.

Претседник: Реч има Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: Предлажем да се у трећој алинеји, у којој се не спомињу градске скупштине, стави да народни одбори такође бирају судије за своје подручје као градско, ако имају рагг среза или округа. Треба, дакле, ставити да судије окружних и среских судова именују окружне скупштине, односно градске скупштине народног одбора. Треба да се види да и градови долазе у обзир код тих бирања. Даље, треба дати формулацију за спајање треће и четврте алинеје.

Претседник: Има реч Милош Царевић.

Милош Царевић: Код питања овог члана 120 у потпуности се слажем и саглашавам са примедбама друга Фрола и сматрам да питање времена избора судија не би требало стављати у Устав него треба ставити да се бирају на неодређено време. Тако исто требало би да се пропише не само начин избора, него и начин на који се именују као и опозивају. Ја потпуно делим мишљење друга Душана Братића да има случајева да су среске и окру-

жне скупштине, недовољно испитујући услове, и бирале и именовале судије, па после те судије смењивале без икаквог законског разлога. Стога треба донети поступак који ће озаконити и спровести у живот одредбу да се судија може само из законских узрока сменити. Дакле, треба осигурати судијама да ће, кад буду изабрани, бити смењени само из законских узрока.

Претседник: Има реч друг Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: Ја имам да додам само то да судије среске и скружне именује и разрјешује окружна односно градска скупштина народног одбора. Јер, ако градски одбори имају компетенцију да именују судије, онда имају компетенцију и да их разрјешују.

Претседник: Има реч Јосип Рус.

Јосип Рус: Не слажем се са другом Фролом у погледу промене начина бирања, тј. да се судије именују, уместо бирају. Кад бисмо ми то усвојили, онда би статус судија био непроменљив. Јер, ако судија постање чиновник као раније, онда у судству нема никакве промене. Тиме што би он био именован на одређено или неодређено време, тиме би његов карактер био чиновнички, а ми то нећемо, јер би тиме карактер судиског звања био гори него раније. Ја мислим да је у новим односима судија према народу битно то што се они бирају. Судије, дакле, треба бирати и треба их бирати на одређено време. Што се тиче начина избора и њиховог смењивања, то мора да се предвиди Уставом. Ја мислим да је то разумљиво.

Претседник: Има реч Душан Васиљевић.

Душан Васиљевић: Хтио сам рећи да је у цијелој овој дебати главно тежиште на ријечи и факту бирања. То зајемчује народу права и постижава се то да народ има судију који има његово повјерење и зато је ријеч „бирање“ далеко јача као право народа него „именовање“ судија, које умањује његов положај који се оснива на повјерењу. То је једна ствар.

Друга ствар, ово је право бирање а именовање је један административни акт, и кад је ријеч о избору ријечи „бирања“ или „именовања“, онда мислим да је „бирање“ далеко јача ријеч него „именовање“.

Претседник: Има реч друг Орешчанин.

Богдан Орешчанин: Ја мислим да независност судства и судија не лежи у томе да ли су они бирани или именовани, него у томе што њихово именовање или бирање долази баш од скупштине, а не од кога другога. Кад ми кажемо „именујемо“, то је шири појам него бирање, јер и скупштина не може их именовати а да их не изабере.

Претседник: Има реч друг Јоза Миливојевић.

Јоза Миливојевић: Ја бих хтио да кажем неколико ријечи о овом питању именовања. Сву судску власт имају у рукама народни одбори и они у овом случају преносе сву своју власт на становите људе који ће вршити ту њихову власт. Народни одбори и претставници у тим народним одборима ту своју суверену судску власт преносе. Ја држим да и то има своје оправдање.

Претседник: Има реч друг Царевић.

Милош Царевић: Ја не могу да пропустим, а да не ставим једну примедбу. Погрешно је из основа мишљење да је судска власт на одборима и да они њу преносе на другога. Она је изворна власт на судовима, па су и они, тј. судови као такви, одвојени од управних власти и од других власти. Избор судија позерен је народу, односно у овом случају не директно народу, него онима које је народ изабрао, преко њихових изабраника, преко претставника народа у том округу или у том срезу. Према томе, то није преношење праса са одбора, него је једна Уставом опредељена надлежност једног органа власти из те заједничке јединствене власти која потиче из народа. И те своје судске послове врше судови оригинално, изворно, по Уставу.

Ја мислим да треба задржати реч „бирање“, али треба додати и реч „именује“. Јер, после избора мора доћи и декрет о његовом именовању, о одређивању његове плате, ранга итд. Према томе, ја бих био за то да остане да се судије бирају, и то баш да се нагласи да се бирају тајним гласањем, затим да се именују и разрешавају.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Нико се не јавља). Ја бих молио изасланика друга Гершковића да се изјасни по овим предлозима.

Д-р Лео Гершковић: Другови, кад морам да се изјасним о овим промјенама које је изнио друг посланик Фрол, онда хоћу, прије свега, да нагласим да се у принципу слажем са измјенама које је друг Фрол предложио код члана 120. Међутим, тачно је, а и другови посланици су то примјетили, да постоји једна доста велика разлика између првобитног приједлога овога нацрта који је поднело Министарство за Конституанту и приједлога који је изнио друг посланик Фрол. И, ако се ја изјашњавам да у принципу прихватам ову промјену коју је изнио друг Фрол, онда морам да кажем зашто мислим да би требало да се те измјене прихвате.

Наиме, тачним уочавањем потреба наших судова и по-

треба њиховог развитка pokazalo се да је потребно извршити низ промјена. При изради Устава најтежа глава била је баш ова глава о судовима и Јавном тужиштву зато што смо у државној администрацији имали најмање искуства у току самога рата. Ми смо, на примјер, имали народне одборе од првих дана Ослободилачког рата и та се власт народа у народним одборима развијала. Међутим, судови се нису једнако развијали по свима крајевима наше државе и на неким мјестима за вријеме ослобођења судска власт остала је прилично неразвијена, ма да су народни одбори били развијени. Зато је материја о организацији судија нама била најтежа и ми морамо много да промислимо пре него што у Уставу поставимо једну коначну организацију судства. Приликом ранијих дискусија по овој долазили су нам приједлози и од стране народа као и са разних конференција правника и из других слојева народа и дискусија по томе питању била је доста жива. Баш у погледу организације судства ми смо о свему томе водили рачуна, јер се показало да ми имамо прилично слабе судове и да нам се та судска организација тешко укључује у цијелокупан систем организације наше државне власти, а понајвише баш из тога разлога што смо ми у судском апарату имали највише старога кадра, ма да су, с друге стране, баш на подручју судства учињене највеће промјене. Ми смо судове из темеља измијенили. Ми смо поставили судове на нове темеље, а задржали смо старе судије, јер нисмо имали новог кадра. Зато приликом коначног установљења организације судства по Уставу ми о тим чињеницама морамо водити рачуна. Морамо установити судове који ће моћи да се укључе у систем организације народне власти и да ти судови буду јемство народу у његовој борби против народних непријатеља и на подручју криминала и на подручју политичке уроте.

Према томе, ми морамо водити рачуна и о основним чињеницама и принципима организације наше власти. Кад је овде било ријечи о томе шта су судови и какав положај имају судови у систему организације наше власти, ми, другови, стојимо јасно на принципу народне власти. Међутим, тај принцип не може бити само теоретски принцип, него мора постојати једно стварно јединство власти. Мислим да не бисмо постигли јединство власти на тај начин, ако не стојимо на становишту да народ има сву власт и да ту власт претстављају народни претставници. Према томе, разне функције власти, управне и судске, морају коначно да произлазе из народа, односно из његових изабраних претставника. Ми не можемо рећи

да постоји јединство власти, а да на другој страни поставимо организацију тако, да би један део те власти био независан од народа, да не би произлазио из народа. Код нас народ има сву власт. Ми кажемо да је та власт јединствена. Где је та власт? Ко је претставник те власти? Ко је носилац те власти? Носилац те власти јесте народ, односно његови претставници, а то су чланови народних одбора, који се састају и одлучују о свим пословима и облицима извршења те власти. Судство је такође један од начина извршења те власти. Судство произлази из власти народа и, према томе, народ сам мора да има утицаја на оне који ту власт врше.

Организационо је то постављено тако да су судије или поротници који ту власт врше изабрани или постављени од народних претставника и да они у име њих ту власт врше.

Ако тако поставимо принцип, односно систем, онда нам је потпуно јасно да народни одбори на својим скупштинама морају изабрати судије и поротнике, морају да их именују. Међутим, те судије и ти поротници одговарају за тај свој рад народу. Они не могу бити независни од народа, они су независни само од управе, а управу код нас претставља извршни одбор, поједина одељења извршног одбора и други органи управе које имамо.

Народне скупштине, односно народни одбори, као целина нису органи управе; они су органи државне власти која руководи органима управе, као што, с друге стране, руководи органима судства.

Према томе, ако се поставимо на становиште да је судство орган народне власти, онда је потпуно јасно да судство треба да буде постављено од оних које је народ поставио да врше његову власт. То значи да судије може именовати и разрјешавати скупштина народног одбора. Јер, ако бисмо дружичије поставили ствар, то не би више био израз народне власти. Ми бисмо тиме судство поставили изнад органа државне власти, изнад самог народа. Значи да бисмо судство бирократизирали, одвојили од живота народа, тако да судство не би било орган народа. Ради тога је ово питање принципијелно. И тај принцип који је изражен и у старој редакцији члана 120 у основи је исти, само има једна нијанса, разлика између приједлога друга Фрола и отштампаног приједлога. Разлика је у томе што овим постављамо судије на неодређено вријеме. Код овог судског кадра, кога данас имамо, досадашња формулација рађа извјесну несигурност у нашем судству, тако да судије

немају перспективе, не само они који су стари, и старога кадра, него и нови, који су од народа изабрани, не као поротници, него и као сталне судије. Ни они немају перспективе свога развоја. Ми, додуше, не стојимо на принципу судског професионализма у томе смислу да онај ко је изучио право мора да буде судија и да га народ мора да изабере. Ми стојимо на принципу судске квалификације, што значи да судије морају бити квалификоване, да се судија мора оспособити, макар изабрали за судију једног земљорадника, обртника или радника, он мора да се квалификује, да се развија, да постане доиста народни судија. Он је претставник своје класе и није једноставно само судија. Ми желимо да наше судије из народа, без обзира да ли су квалификацију добили у школи, на факултету или другдје, за свој посао буду квалификоване.

Према томе, да бисмо ми ту перспективу дали нашим судијама, постављена је перспектива сталности. У томе смислу иде приједлог друга Фрола. Кад се каже да се судије именују, они остају онолико колико дуго буду добри. Они могу да се правилно развијају као судије. Али, овакво постављање, именовање, свака перспектива сталности, мора баш ради специјалног карактера наших судија имати своје јемство да ће тај суд остати народни, а то значи да народни одбор, народна власт, може тај суд да смијени ако он неправилно ради, ако није оно што је народ од њега очекивао. И зато је правилно да се судије именују и разрјешавају. То значи да се народу задржава његова власт, да смјењује и уклања оне који не буду радили у интересу народа.

Ја се, према томе, принципијелно слажем са примједбама и промјенама које је унио друг Фрол. И, ако тако поставимо ствар, онда је непотребно одређивање времена за избор судија и непотребна је тајност гласања. Тајност гласања можда је овде ушла погрешно. Јер, када скупштина бира или именује, то у сваком случају зависи и од посланика, — јер то нису избори да се мора гарантовати тајност. То је питање скупштине и њенога рада да ли ће бити тајности. То се питање може ријешити самим законом. Зато бих се ја сложио са овим промјенама које је предложио друг Фрол.

На крају, ради извјесне гаранције да се тај посао неће одвијати самовољно, могло би се унијети у закон и одредити законским прописима начин именовања и разрјешавања судија и поротника.

Претседник: Да ли има још примедба на овај члан?

Фране Фрол: Пошто је дебата завршена, ја бих молио друга Претседника да одреди један кратак одмор ради стилизације члана 120.

Претседник: Дајем одмор од 5 минута.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга Фрола да прочита дефинитивну редакцију члана 120.

Фране Фрол: Члан 120 мења се и гласи:

„Судије Врховног суда Федеративне Народне Републике Југославије бира, именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома.

Судије Врховног суда републике односно аутономне покрајине, бира, именује и разрешава Народна скупштина републике односно Народна скупштина аутономне покрајине.

Судије и поротнике окружних и средских судова бира, именује и разрешава окружни, средски односно градски народни одбор на својој скупштини.

Законом ће се прописати начин избора, именовања и разрешавања судија и поротника“.

Јаша Продановић: Важно је да остане да иста лица могу бити поново бирана. Јер, због сличне ситуације десило се у Францукој да за претседника Француске републике није могло бити бирано исто лице два пута, па је извршен државни удар. Треба, дакле, нагласити да исто лице може бити више пута изабрано.

Д-р Јосип Хрнчевић: Ја мислим да идемо на то да нам судије буду сталне. И ако ми кажемо да исто лице може више пута бити бирано за судију, онда као да кажемо да се судије имају бирати на неко одређено вријеме. Међутим, ако преко тога пређемо ћутке, онда се то разумије само по себи и ми смо тиме потенцирали стабилност изабраних судија.

Милош Царевић: Ова одредба по којој би исто лице могло више пута бити бирано за судију имала би свога смисла само када би народ судије бирао на две, три или више година. Међутим, чим је отпала одредба у том погледу, онда треба да отпадне и ова. Смењивање судије може бити само из законских узрока, а у томе случају тај не може бити поново биран. Судија се уствари бира за стално и остаје све дотле док је исправан, а смењује се само из законских узрока.

Јосип Рус: Али, ипак неки рок бирања мора да буде постављен. Ја не могу себи да замислим како се то може сада уредити ако се не каже изрично. Ако то треба да се уреди посебним законом, онда би она одредба по којој једно исте лице може бити бирано више пута могла да остане.

Јаша Продановић: Шта је, молим вас, са оном одредбом о тајности бирања? Личности се не могу бирати јавно. Шта ће бити са тајним гласањем? Да ли оно треба да уђе у закон? Ако треба да уђе, онда је боље да уђе у Устав, ако се то уопште хоће.

Д-р Душан Братић: Ја бих молио друга Фрола да пристане на то да свој предлог допуни са тајним гласањем. Знате ли због чега? Ви знате како је на терену код нас кад судија зна, или одборник зна, да ли је ко за њега гласао да он буде изабран, и какав је осећај људи пред судом, односно судијом, и каквим ће очима судија гледати на онога који није гласао за њега. Живот нам каже друкчије него што га гледамо кроз призму овога члана. (*Фране Фрол:* Молио бих друга Братића да се обраћа другу поверенику да се он изјасни по тој ствари. — *Јаша Продановић:* То је општи принцип).

Фране Фрол: Ја остајем код свога приједлога.

Д-р Лео Гершковић: Што се тиче овога испуштања „Иста лица могу бити више пута бирана“ мислим да је та ствар постала непотребна.

Што се тиче тајног гласања, мислим, такође, да не би требало у Устав уносити ограничење. Ја допуштам да има и таквих ситуација о којима говори друг Братић, али мислим да није потребно да ми то у Уставу формулишемо. То би још донекле важило за среске скупштине, али узмимо Скупштину народа или Савезну скупштину. Зашто бисмо ми њима прописивали да мора бити тајно гласање? Може Скупштина сама да закључи да има једна кандидатска листа и да гласа за ту кандидатску листу дизањем руку. Зашто бисмо то у Уставу спријечавали? Шта би се у овако великој Народној скупштини имао бојати народни посланик да се гласа дизањем руку, ко је за једну листу или против ње? Ту се не бира поименично. Законом се може предвидјети да се у среској и окружној скупштини мора гласати тајно, али не видим зашто би то морало бити код скупштине републике или Савезне скупштине. Ја сам за то да се то као општа формула из Устава избаци.

Јаша Продановић: Владин повереник није добро схватио. Скупштина бира и своје часништво и своје одборе тај-

ним гласањем. Ако Скупштина једногласно реши, а нема нико против, онда она може своје часништво и одборнике бирати дизањем руку. Међутим, друге власти, које су ван ње, ван њене средине, она мора да бира тајним гласањем. Друкчије се не може то установити. То је принцип у целој свету. Ако владин повереник инсистира на јавном гласању, ја ћу гласати против овога члана.

Претседник: Стављам члан 120 у редакцији друга Фрола на гласање. Ко је за, нека дигне руку. (Већина диже руке). Ко је против? (Против је Јаша Продановић). Према томе, овај члан је примљен и прелазимо на наредни. Молим секретара да прочита члан 121.

Заменик секретара чита текст члана 120, који постаје члан 121.

Претседник: Молим друга секретара да прочита предлог друга Фрола за измену овог члана.

Заменик секретара чита предлог Франа Фрола за измену овога члана.

Претседник: Реч има друг Фрол ради усменог објашњења.

Фране Фрол: У смислу члана 113 Устава, судови су органи правосуђа, па, према томе, треба ову терминологију до краја задржати. Према њој би гласио члан 121 — да је Врховни суд ФНРЈ највиши орган правосуђа ФНРЈ.

Друго, предлажем да се из овога члана бришу ријечи: „у грађанским, кривичним и војним предметима“. Сматрам да је то набрајање непотребно.

Треће, предлажем да се став други овога члана у цијелости брише, јер сматрам да ова надлежност не спада у Устав, а осим тога овим набрајањем није исцрпљена уопште сва надлежност Врховног суда.

Четврто, држим да би требало дати Врховном суду и право надзора, јер он као највиши орган правосуђа свој пуни изражај добија са правом надзора. Врховни суд, сем дужности да суди, треба да врши и надзор над нижим судовима, указујући на све њихове неправилности у раду, и у административним пословима и у пословима суђења. Према томе, ја сам мишљења да би требало да се у члан 121 уврсти и следећа реченица: „Врховни суд ФНРЈ има право надзора над свима органима правосуђа ФНРЈ“.

Претседник: Има ли још каквих предлога? Реч има друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Ја сматрам да је потребно да Устав осигура код овога члана бар то да се савезним законом пропише надлежност Врховног суда. Према томе, овај

трећи став члана 121, како је овде отштампан, требало би да гласи: „Савезним законом одређује се надлежност Врховног суда ФНРЈ“. То се мора предвидети. Чиме ће се иначе одредити та надлежност? Не може се то у Уставу све набројати поименце, него је најбоље рећи тако да се то има да одреди савезним законом.

Претседник: Реч има друг Хрччевић.

Д-р Јосип Хрччевић: Ја мислим да није потребно то што је предложио друг Братић. Ако се каже да ће се то одредити законом, тиме није ништа речено. Закони о уређењу судова постоје и у њима се предвиђа надлежност свакога суда па и надлежност Врховног суда.

Претседник: Реч има друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: У пракси се поставља питање за шта ће бити надлежан тај Врховни суд. Кад законодавац буде доносио закон, на основу чега ће га донети? Овде не предвиђамо надлежно овлашћење законодавцу да одреди ту надлежност; а кад је тако, онда на основу чега ће бити одређена надлежност Врховног суда?

Претседник: Реч има друг Хрччевић.

Д-р Јосип Хрччевић: Ако се стане на ваше гледиште, онда на основу чега ће се одредити надлежност средског суда, ако се то не каже у Уставу и ако се не даје овлашћење? Све то није потребно.

Претседник: Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: По нашем, друже Братићу, требало би ставиги у Устав и све оно што се односи на поступак суда.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Нико се не јавља). Ја бих молио друга изасланика да се изјасни по предлогу друга Фрола и да да изјашњење друговима народним посланицима.

Д-р Лео Гершкович: Прва предложена измјена друга Фрола код овог члана, као што се види, углавном иде за правилнијим одређивањем положаја Врховног суда у нашем систему правосуђа. Према томе, ја не бих имао ништа против тога да се код овога става уметне да Врховни суд има право надзора над нижим срганима правосуђа. Исто тако немам ништа против да се избаци ријечи: „у грађанским, кривичним и војним предметима“, што је само по себи разумљиво.

Што се тиче другог става овога члана, тај други став је стварно непотпун и кад се он упореди са другом материјом која одређује ову надлежност, увидело би се да он не би био потребан и зато немам ништа против да се он испусти.

Што се тиче примједбе друга Братића, да би требало ставити у Устав да закон одређује надлежност Врховног суда, мислим да је то у погледу уставотворне технике потпуно непотребно, јер би на основу тог његовог приједлога требало код свакога параграфа ставити да ће се законом одредити то и то.

Потпуно је јасно да сви закони који ће се доносити произлазе из Устава, и шта би Закон о судовима одређивао друго него надлежност и организацију судова? Према томе, уносити ставку да ће се то регулисати законом, потпуно је непотребно.

Претседник: Реч има друг Фрол.

Фране Фрол: Једно су уставна питања, а друго су питања текућег законодавства. Према томе, ја држим, што је рекао друг повјереник, да се не може обухватити у Уставу цјелокупна организација судова него само основна начела и мислим да су та основна начела, која се односе на судство, одређена у нацрту Устава и, према томе, не видим потребу да се та начела разрађују у законодавној материји разрађивањем ове цијеле главе. Моје је мишљење да овако треба да остане у цијелости, како је предложено.

Д-р Душан Братић: Онда нема логике ни став трећи овога члана, који каже да се савезним законом одређује у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену.

Фране Фрол: Не видим нелогичности што се тиче става трећег. Ово је морало ући, јер би се иначе противило принципу федерације кад се не би знало када ће Врховни суд судити у првом, а када у другом степену.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Не жели нико). Пошто нико не жели реч, стављам овај члан на гласање. Молим друга Фрола да прочита редакцију члана 121.

Фране Фрол: Члан 121 треба да гласи:

„Врховни суд ФНРЈ је највиши орган правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије.

Врховни суд има право надзора над свим органима правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији.

Савезним законом одређује се у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену“.

Претседник: Стављам на гласање члан 121 како је прочитан. Молим народне посланике који су за овај члан, да дигну руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је члан 121 примљен. Прелазимо на члан 122.

Заменик секретара: Друг Фране Фрол има свој предлог који гласи:

„Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правоснажних одлука свих органа правосуђа у погледу примене савезних закона.

Врховни судови република и аутономних покрајина оцењују законитост правоснажних одлука свих органа правосуђа републике, односно аутономије покрајине“.

Претседник: Жели ли реч друг Фрол, да усмено образложи свој предлог?

Фране Фрол: Сматрам да се ово право рјешавања жалбе морало признати и Врховном суду ФНРЈ, кад је признато врховним судовима република.

Друго, сматрам да се за питање о жалби против правоснажних одлука судова стилизује један посебан члан. Моје је мишљење да ова одлука по жалби против правоснажних одлука не би имала само деклараторни карактер, него и конституциони карактер, те да се, према томе, као непотребна брише посљедња реченица: „Одлука по жалби против правоснажних судских одлука нема дејства на пресуђену ствар уколико савезни закон не одреди другачије“.

Претседник: Жели ли још ко реч по предлогу друга Фрола? (Не жели нико). Шта мисли друг повереник?

Д-р Лео Гершковић: Прихватам предлог.

Претседник: Молим друга Фрола да прочита члан 122.

Фране Фрол чита члан 122 у својој редакцији.

Претседник: Је ли јасан члан? (Јесте). Стављам на гласање овај члан. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је члан 122 примљен. Прелазимо на следећи члан. Друг Фрол је предложио да став други члана 121 нацрта буде као наредни члан 123. Молим друга Фрола да прочита свој предлог.

Фране Фрол: Став други члана 121 нацрта гласно би као члан 123:

„Жалбу правоснажних одлука судова могу подићи само Јавни тужилац и претседник Врховног суда ФНРЈ према прописима закона“.

Претседник: Да ли се слаже друг изасланик?

Д-р Лео Гершковић: Слажем се.

Душан Васиљевић: Мислим да је овај члан сувишан и да се то може рећи у глави која говори о Јавном тужиоштву. Ако се каже овако, онда излази да и Врховни суд ФНРЈ подлежи контроли Јавног тужиоца.

Претседник: Жели ли још ко реч? Има реч Рато Дугоњић.

Рато Дугоњић: Мени није јасна ова стилизација, гдје се каже „Жалбу против правоснажних одлука судова могу

подићи само Јавни тужилац и претседник Врховног суда ФНРЈ према прописима закона“.

Међутим, пошто има много јавних тужилаца, можда би било боље кад би се казало у множини да би се боље разумјело, јер у оваквој стилизацији као што је ова може се мислити да се то односи само на једног јавног тужиоца.

Фране Фрол: Молим за реч.

Претседник: Ја мислим, друже Фроле, да саслушамо претходно све примедбе, па ћете после на крају ви да одговорите на све примедбе. Има реч Душан Братић.

Д-р Душан Братић: Сматрам да би овај став могао уопште да се брише с обзиром на пропис члана 125 где се каже: „Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе итд.“. Кад се већ у члану 125 ово каже, сматрам да није потребно то понављати.

Фране Фрол: Ми ништа не понављамо. Друго је тужба и жалба која је једна редовна ствар, а овдје се говори о једној ванредној жалби. У члану 125 се говори о жалбама као редовном правном леку, а не о надзорној жалби која је ванредни правни лек.

Д-р Душан Братић: То није редовна жалба кад се подиже против правоснажне одлуке, јер се у члану 125 каже: „за заштиту законитости против правоснажних одлука судова и управних органа“.

Претседник: Жели ли још ко реч? Друже Гершковићу, шта ви мислите?

Д-р Лео Гершковић: Мислим да претседнику Врховног суда треба дати право жалбе против правоснажних одлука, ако хоћемо да оно право које оно дали суду у ранијем члану не буде само ријеч, јер иначе неће моћи суд то право остварити. Нижи судови изричу пресуде. Виши судови не могу ниже позивати на одговорност, ако нису законом за то овлашћени. Како ће претседник Врховног суда да изнесе ствар пред вијеће Врховног суда, ако нема законских овлашћења.

Радован Зогвић: Онда то није жалба него интервенција.

Д-р Лео Гершковић: Ја признајем да има извјесне нелогичности, извјесне нескладности у терминима. Стварно, ми нисмо нашли термине, још док смо редиговали у стручној комисији, упркос настојања да нађемо термине који нису разумљиви само правницима. Ми нисмо могли да нађемо изразе који би били народски и свима разумљиви. Ово стварно није жалба против правоснажних одлука. Али се не може наћи бољи израз. Исто тако није згодно употреби-

ти ријеч „правоонажни“ јер то нико не разумије осим правника. Наши термини су тако оскудни, да не можете наћи бољи израз. Ако неко од другова нађе неки бољи израз, ми ћемо измијенити.

Што се тиче примједбе у вези са чланом 125, да се он понавља, то је донекле и истина. Али је потребно да се и у ставу који се предлаже као члан 123 то каже зато што се ту ради о судовима. С друге стране, у члану 125 потребно је да се то понови, јер се он не односи само на судове него и на управне органе. Стварно ово није технички најбоље, али ми нисмо могли наћи другог излаза.

Претседник: Има реч Радован Зоговић.

Радован Зоговић: На жалост нисам задовољан објашњењем. Овдје се не ради само о форми него и о садржају. Наиме, ради се о двије врсте интервенција. Једна је врста — интервенција претседника суда, а друга — интервенција тужиоца. Уколико сам ја, упркос свим правничким терминима, ствар ипак разумио, ради се о томе да се државни тужилац може жалити Врховном суду, али не разумијем против кога претседник Врховног суда подиже жалбу. Иако је наш језик прилично ограничен у неким терминима, нисам за то да капитулирамо, него да се пронађе израз који ће најбоље одговарати смислу, јер се у Уставу ствари не могу оставити на пола свршене. Мени се чини да ће, ако ствар оставимо овако, настати неспоразум. Ја не сматрам себе најнеписменијим читаоцем, па ипак нисам разумио како се то подједнако жале Јавни тужилац и претседник Врховног суда.

Д-р Душан Братић: Ја мислим да се у пракси може догодити, кад смо у члану 121 дали Врховном суду право надзора над радом свих органа правосуђа у држави, да Врховни суд код надзора наиђе на незаконити или противзаконити рад једног суда против кога Јавни тужилац није уложио жалбу, није успео да уложи жалбу, или можда из неких других разлога неће да уложи жалбу. Сада Устав не може да предвиди какав ће карактер та жалба имати: или декларативан, да каже да је законом то предвиђено, да то буде нека директива за судове да се убудуће код таквих случајева имају тако и тако руководити, или ће имати конститутиван карактер. У пракси се заиста може догодити да Врховни суд током свог надзора наиђе на незаконитост коју Јавни тужилац није путем своје жалбе побиијао. Истина је и то да може доћи и до једне незгоде, да претседник поднесе жалбу против једне одлуке Врховног суда. Да није ту једна колизија? С једне стране је право а с друге стране

је дужност и одговорност. Но, ја верујем да ће Врховни суд бити у стању да донесе правилно решење.

Претседник: Молим друга Фрола да изводи прочитати дефинитивну редакцију члана 123.

Фране Фрол: Ја се слажем с примједбом друга Братића да ова формулација није најзгоднија, само мислим да претседник Врховног суда треба да има право да поднесе жалбу свакако по претходном споразуму са Јавним тужиоцем. Према томе, ми бисмо морали преиначити овај члан.

Претседник: Дајем два минута одмора.

(После одмора)

Претседник: Настављамо рад. Има реч друг Фрол.

Фране Фрол: Предлажем да се члан 123 мог приједлога у цијелости брише. Повлачим приједлог.

Д-р Лео Гершковић: Ево објашњења. Овај члан био је потребан онда док нисмо имали овај став члана 121, у коме се каже да Врховни суд има право надзора, а за Јавног тужиоца је речено у члану 125. Према томе, ово је непотребно. Какво ће бити право иницијативе за тај надзор, то ћемо препустити закону.

Претседник: Стављам на гласање накнадни предлог друга Фрола да се члан 123 његовог предлога брише. Ко је за то, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Објављујем да је предлог усвојен — члан 123 брише се. Прелазимо на следећу главу. Молим секретара да прочита следећу главу XIV — Јавно тужиоштво.

Заменик секретара чита све чланове главе XIV, који су у нацрту Устава спадали у одељак б) Јавно тужиоштво.

Претседник: Има ли, другови, принципијелних примедба овој глави? (Нема). Значи, можемо прећи на 123 члан. Молим секретара да прочита члан 123.

Заменик секретара чита члан 123, по нацрту Устава 122.

Претседник: Има ли примедба по овоме члану?

Фране Фрол: Вршење надзора над тачним испуњењем закона треба да се протегне и на органе правосуђа. Према томе, ја предлажем да се у трећем реду, последије ријечи: „од стране“, уметну ријечи „органа правосуђа“; даље, мјесто ријечи „министарстава Савезне владе“ предлажем „свих министарстава“, чиме се не би ограничавао тај надзор само на министарства Савезне владе него треба да стоји и над свима министарствима.

Претседник: Има реч друг Јосип Рус.

Јосип Рус: Није ми јасно шта значи „орган Народне скупштине“. Како ће Јавно тужиоштво бити орган Народне скупштине? Ја мислим да је државно тужиоштво посебна институција која није и не може бити орган Народне скупштине. То је једна самостална институција.

Претседник: Има реч друг Душан Братић.

Д-р Душан Братић: На напомену друга Фрола да и органи правосуђа долазе под надзор Јавног тужиоца, имам да изјавим да ја то право не бих дао Јавном тужиоцу, јер је то врло важна ствар. Овим би се ставило и правосуђе под његову контролу, а ја сам против тога што је то крупна ствар и треба да изостане, јер у члану 125 имамо пропис како и кад Јавни тужилац остварује право надзора.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Нико се не јавља). Молим изасланика друга Гершковића да се изјасни о предлогу друга Фрола.

Д-р Лео Гершковић: Ја бих се сложио са промјенама које прелаже друг Фрол да надзор над тачним испуњењем закона од стране свих министарстава врши Јавно тужиоштво, само бих предложио да се додаду ријечи: „и осталих њима потчињених управних и осталих органа управе“. Али, што се тиче измјене ове одредбе, тј. да Јавно тужиоштво буде орган и над правосуђем, то не бих могао да примим из следећих разлога. Друга је позиција Јавног тужиоштва према органима управе, јер према управним органима Јавни тужилац има право тужбе и жалбе. Он има право жалбе према судовима, али, само, према судовима наступа у другој позицији. Док он својом жалбом или тужбом уствари тужи и има право неке интервенције, он према суду редовно наступа као странка, а не из позиције права надзора, него са друге позиције. Према моме приједлогу, овај члан 123 гласио би:

„Јавно тужиоштво јесте орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора над тачним испуњавањем закона од стране свих министарстава и осталих њима потчињених органа управе ФНРЈ“.

Богдан Орешчанин: Ја бих код овога члана имао да учиним само један додаток, а то је да се последије ријечи: „и осталих њима потчињених органа“ додају ријечи „у ФНРЈ“, а бришу ријечи „и република“.

Претседник: Има реч Фране Фрол.

Фране Фрол: Да не би било никакве нејасноће, треба у члану 123 истакнути да јавни тужиоци врше надзор „и органи правосуђа“. Требало би нарочито да се види да они нису подређени органи Министарства правосуђа и, према

томе, надзор над судовима не би имало да врши Министарство правосуђа у погледу законитости.

Претседник: Има реч повереник Министра за Конституанту д-р Лео Гершковић.

Д-р Лео Гершковић: Однос између Министарства правосуђа и судова тачно је одређен кад се каже да ће министар правосуђа вршити надзор над правосуђем преко врховних судова. Уосталом, то питање биће решено законом, који ће се донијети. Не бих хтио да уђе у овај члан ријеч „правосуђе“, јер бисмо дошли у забуну, а тиме што не би ушла та ријеч „правосуђе“, не смањујемо надлежност правосуђа.

Претседник: Има реч Јосип Рус.

Јосип Рус: Ја бих молио да се објасни како се замишља Јавно тужиоштво као орган Народне скупштине.

Претседник: На то питање сада ће вам дати одговор повереник Владе, кога молим да прочита дефинитивну редакцију овога члана.

Д-р Лео Гершковић: Јавно тужиоштво орган је Народне скупштине, орган је државне власти. Народна скупштина, која доноси законе, има Јавног тужиоца који контролише да ли се закони које Народна скупштина доноси извршују или не. Карактеристика је старе власти да је законодавна власт доносила законе, које ниједан полициски писар, ниједан начелник, није извршавао. Зато је баш са становишта јединства власти потребно да законодавна власт, ради очувања уставности, има свој властити орган, помоћу кога ће своју законитост да штити и да тај орган буде независан. Законодавна власт издаје законе и има орган који контролише да ли се ти закони испуњавају, па ако се не испуњавају, он их предаје надлежним судовима. Тиме је дата гаранција да ће врховни орган државе моћи своје законе да спроведе.

Јавно тужиоштво не би испуњавало своје дужности ако би било независан орган. Зато је речено да је оно орган Народне скупштине. Само ће Претсједништво морати да издвоји и један свој орган који ће пратити законе и на основу чијег ће мишљења у сагласности са Уставом радити. И тај ће орган стајати у вези са Јавним тужиоцем и кроз ту везу Јавног тужиоштва и Претсједништва оствариваће се ова замисао да је Јавно тужиоштво орган Народне скупштине.

Претседник: Молим, прочитајте цео члан тако формулисани.

Д-р Лео Гершковић: Члан 123 гласио би:

„Јавно тужиоштво јесте орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора над тачним испуњавањем закона

од стране свих министарстава и њима потчињених управних органа ФНРЈ и република, службених лица и свих грађана“.

Претседник: Је ли сад јасан овај члан? (Јесте). Стављам овај члан на гласање у овој редакцији и како га је прочитао друг Гершковић. Ко је за то да се овај члан овако прими, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Према томе, овај члан је примљен. Молим секретара да прочита члан 124.

Заменик секретара чита члан 124, који је у пројекту штампан као члан 123.

Претседник: Има ли примедба овоме члану?

Јаша Продановић: Ја бих предложио да се стави реч „бира“ место „именује“.

Фране Фрол: С обзиром да су јавни тужиоци независни и подређени само Јавном тужиоштву ФНРЈ, сматрам да би јавне тужиоце народних република требало да поставља Јавни тужилац ФНРЈ а не Народна скупштина.

Претседник: Има ли још ко какав предлог?

Јоза Миливојевић: Ја бих предложио да се у том члану стави: „Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ, којој је Јавни тужилац ФНРЈ и одговоран“. Јер овдје, у члану 123, 125 и 126, гдје се говори о Јавном тужиоцу, види се његова компетенција, а нигдје немамо то да је он и одговоран. Он, дакле, мора бити и одговоран Народној скупштини, која га именује и разрешава. Ја држим да би се и то морало ставити да је он томе врховном телу одговоран.

Претседник: Жели ли још ко реч? (Нико се не јавља). Молим друга изасланика да се изјасни.

Д-р Лео Гершковић: Мислим да би у овом члану биле нужне још неке промјене. Прихватам промјене које је предложио друг Фрол. Само бих још додао у првом ставу: „бира, именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ“.

Што се тиче измјене коју је предложио друг посланик Миливојевић, да се предвиди и одговорност, ја мислим да је то непотребно. Јер, ако Јавног тужиоца ФНРЈ бира, именује и разрешава Народна скупштина, онда је јасно да је он њој и одговоран, и зато ја мислим да би приједлог друга Миливојевића био сувишан. Прихватам приједлог друга Фрола.

Претседник: Ја молим друга Гершковића да прочита дефинитивну редакцију члана 124.

Д-р Лео Гершковић: Члан 124, према томе, у новој редакцији гласио би:

„Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира, именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ. Јавне тужиоце народних република и аутономних покрајина и њихове заменике именује и разрешава јавни тужилац ФНРЈ.

Јавног тужиоца аутономне области, округа и срезова поставља и разрешава јавни тужилац републике, односно аутономне покрајине уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ“.

Претседник: Стављам овај члан на гласање у редакцији како га је прочитао друг изасланик. Ко је за такву редакцију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*? (Није нико). Објављујем да је члан 124 примљен и молим друга секретара да прочита члан 125.

Заменик секретара чита члан 125, по нацрту члан 124.

Претседник: Има ли какве примедбе на овај члан?

Д-р Лео Гершковић: Предложио бих стилску измјену. У овом члану се каже да су сви јавни тужиоци независни од свих мјесних органа. Код нас мјесни орган има посебно значење. Због тога бих ја учинио измјену тако, да овај члан у новој редакцији гласи:

„Јавни тужиоци независни су од свих државних органа и подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Богдан Орешчанин: Ја бих предложио следећу редакцију:

„Јавни тужиоци подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ и од њега примају наређења и упутства“.

Д-р Лео Гершковић: Може и једна компромисна формулација, тако да члан 125 гласи:

„Јавни тужиоци су независни и подређени само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Претседник: Пошто предлога више нема, стављам члан 125 на гласање. Ко је за формулацију како је предложио друг Гершковић, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*? (Није нико). Објављујем да је члан 125 примљен, па прелазимо на члан 126.

Заменик секретара чита члан 126, по нацрту члан 125.

Претседник Има ли ко какву примедбу?

Јоза Миливојевић: Ја бих предложио да се уметне још једна ријеч, тако да би овај члан гласио:

„Јавни тужиоци имају право подизања истраге, тужбе, жалбе и право интервенције...“. Треба уметнути само ријеч „истраге“; то је изостављено, а јавни тужилац има на то право.

Претседник: Има ли још ко какав предлог?

Д-р Душан Братић: Ја бих предложио да се између речи „право“ и „интервенције“ уметне реч „законске“. Зна-

мо да су судови независни и да не може бити никакве друге сем законске интервенције, али сматрам да је потребно то нагласити.

Јоза Миливојевић: У члану 123 видимо какву задању има Јавни тужилац: да врши надзор над тачним испуњавањем закона. Та интервенција може бити само у томе оквиру, па сматрам да би нешто друго било сувишно понављати.

Претседник: Молим друга изасланика да се изјасни по овом предлогу.

Д-р Лео Гершковић: Што се тиче приједлога да се уметне ријеч „законске“, ја бих се сложио с тим, али да се стави „законите интервенције“.

Што се тиче приједлога да јавни тужиоци имају право и вођења истраге, ја у то не бих улазио просто зато, што то можемо препустити закону. Можда ће бити предмета по којима ће истрагу водити Јавно тужиоштво, а можда ће бити и таквих предмета по којима ће истрага бити предага суду. То ће регулисати закон. Стога би стилизација овога члана требало да гласи:

„Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право законите интервенције у току судског и управног поступка, као и право подизања жалбе за заштиту законитости против правоснажних одлука судова и управних органа“.

Јоза Миливојевић: Ја бих упозорио на члан 28, други став, гдје се говори да нико не може бити задржан у приватној кући од 3 дана без писменог и образложеног рјешења суда.

Д-р Лео Грешковић: То је питање судског поступка.

Претседник: Стављам овај члан на гласање у редакцији како је прочитао друг Гершковић. Ко је за ту редакцију, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је против? (Није нико). Објављујем да је овај члан 126 примљен.

Постоји предлог да данашњу седницу прекинемо.

Д-р Јосип Хрччевић: Прије тога приједлога ја бих предложио да се овој глави дода још један члан, као члан 127, који би гласио:

„Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије“.

Д-р Бранко Чубриловић: Ми смо већ избацили одредбу о војним судовима.

Д-р Јосип Хрччевић: Јесте, избацили смо ту одредбу, али смо то учинили с обзиром да смо уврстили, односно да ће се уврстити одредба о специјалним судовима.

Другови, ја бих образложио приједлог тиме што се на Јавног тужиоца могу грађани непосредно обраћати. У војсци би овакво непосредно обраћање било нецјелисходно. У војсци је потребно да се војна лица, када су спрам њих учињене незаконите радње, обраћају својим старјешинама, односно својим првим старјешинама, како би се очувала војна хијерархија. Тај старјешина је дужан да предмет достави војном тужиоцу, ако се ради о кривичном дјелу.

Пошто Врховног команданта бира Скупштина, то значи да он право постављања војних тужилаца изводи из Скупштине. Према томе, сматрам да је овај члан правилан. Осим тога, ми смо стално наглашавали да Устав треба да одговара стварности. Ја мислим да ће овај члан допринијети на даш Устав боље одговори стварности.

Јаша Продановић: Пошто је седница при крају, ја мислим да је боље да то питање оставимо за другу седницу.

Претседник: Има ли још ко какав предлог да учини? (Нема). Молим друга изасланика да се изјасни по предлозима друга Хрнчевића и друга Јаше Продановића.

Д-р Лео Гершковић: Уколико се у току рада види да ми не можемо то питање данас брзо да ријешимо, мислим да би онда требало прекинути ову сједницу; али како се нико не јавља за ријеч, ми ћемо то питање брзо да ријешимо.

Што се тиче самога приједлога, мислим да он одговара данашњој стварности. Ја ћу одмах да образложим зашто. Кад је у Министарству за Конституанту био стилизован члан 132, у њему је наведено да Врховног команданта Југословенске армије именује Народна скупштина Федеративне Народне Републике Југославије. Он као Врховни командант руководи свом војном силом Федеративне Народне Републике Југославије и, према томе, јасно је да он као изабран од Скупштине треба да поставља и Врховног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце. То одговара и стварним условима развика наше Југословенске армије. Зато треба прихватити приједлог друга посланика Хрнчевића.

Претседник: Реч има друг Јаша Продановић.

Јаша Продановић: Ја сам предложио да се овај члан одложи за идућу седницу, јер сам мислио да ће и претседавајући и повереник Министра за Конституанту пристати на то; а ако они не пристају на то, ја немам ништа против тога да се пређе на решавање о усвајању овога члана.

Претседник: Молим друга Хрнчевића да прочита члан 127.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 127 треба да гласи:

„Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије“.

Претседник: Стављам овај нови члан 127 на гласање. Ко је за овај члан у предложеној редакцији, нека дигне руку. (Сви дижу руке). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је овај члан примљен.

Има ли још каквих предлога по овој глави. (Нема).

Другови, постоји предлог да прекинемо рад, с тим да се рад нашег Уставотворног одбора настави 2 јануара у четири сата после подне са истим дневним редом. (Сви се слажу). Данашњу седницу закључујем.

(Седница је закључена у 19,30 часова).

Trinaesta sednica

(2 januara 1946 godine)

Početak u 16,20 časova.

Pretsedavao predsednik Božidar Maslarić.

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, otvaram današnji sastanak i molim druga sekretara da izvrši prozivku.

Zamenik sekretara Bogdan Oreščanin proziva narodne poslanike.

Pretsednik: Ima nas 22; kворum, dakle, imamo. Molim druga sekretara da pročita zapisnik prošlog sastanka.

Zamenik sekretara čita zapisnik dvanaeste sednice od 31 decembra 1945 godine.

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, ima li primedaba na ovaj zapisnik? (Nema). Primedaba nema, znači da se zapisnik overava.

Prelazimo na glavu XV, po nacrtu glavu XIV. Molim druga sekretara da pročita sve članove ove glave.

Zamenik sekretara čita naslov glave XV — Odnosi između organa državne vlasti i organa državne uprave — i sve članove.

Pretsednik: Ima li, drugovi narodni poslanici, principijelnih primedaba ovoj glavi? Reč ima drug Josip Rus.

Josip Rus: Formulacija čitave ove glave nije toliko jasna da bi se moglo sasvim precizno shvatiti da li je to nadležnost tih organa da ukinu uredbe, uputstva itd., ili su to instance u nekakvom upravnom postupku. Da li to više liči na upravni poredak, odnosno na upravni red, ili na organe koji su nadležni da mogu ukinuti odluke nižih organa?

Pretsednik: Ima li još ko da učini kakvu primedbu na ovu glavu? (Nema). Ja bih molio druga Gerškovića da da svoju reč.

Vladin poverenik d-r Leo Geršković: Drugovi, ova glava ustanovljava odnose između pojedinih stupnjeva organa državne vlasti i državne uprave. Prema tome, mi ne možemo od-

nose koji su postavljeni u ovoj glavi da upoređujemo sa odnosima nadležnosti u upravnom postupku, niti sa instancijama u postupku. U paragrafima ove glave ustanovljena su organizaciona načela našeg Ustava, a to je demokratski centralizam. Polazeći od stanovišta da narod u svima, i najnižim teritorijalnim jedinicama, odlučuje o svojim interesima, ipak je potrebno da narod u višim jedinicama, pretstavljen u višim organima, ima pravo da rasmatra odluke svojih nižih organa, da ispituje da li su one od opšteg interesa, da li zadiru u opšte interese ili ne. Bez toga načela moglo bi se dogoditi da mjesni ili seoski odbori budu organizacije za sebe, potpuno nezavisne. Kroz ustanove u ovoj glavi vidi se da viši organ državne vlasti ima pravo da poništi odluke nižeg organa vlasti ukoliko je ona protiv opšteg interesa. U času kad organ više državne vlasti ukida odluku organa niže vlasti, kod višeg su organa zastupljeni i oni koji su donijeli prvobitnu odluku. Time je data mogućnost da se, pored toga što se svakoj najnižoj jedinici daje mogućnost da raspravlja o poslovima mjesnog značaja, ipak ustanovljava jedna čvrsta zajednica cjelokupnog sistema državne vlasti. Prema tome, ne možemo uporediti taj odnos sa odnosom nadležnosti u upravnom postupku, nego je to kontrola viših organa nad radom nižih organa.

Pretsednik: Molim druga sekretara da pročita glavu XV.

Zamenik sekretara čita glavu XV — Odnosi između organa državne vlasti i organa državne uprave.

Pretsednik: Ima li primedaba ovoj glavi? (Nema). Molim druga sekretara da pročita član 126, koji postaje član 128.

Zamenik sekretara čita član 128.

Pretsednik: Pismenih primedaba po ovome članu nema. Ima li ko kakvu usmenu primedbu po ovome članu? (Nema). Prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj član kako je stilizovan, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Nije niko). Objavljujem da je član 128 primljen. Molim, čitajte član 129.

Zamenik sekretara čita član 127 nacrtu, koji postaje član 129.

Pretsednik: I po ovom članu, drugovi narodni poslanici, nije podnet nijedan pismeni predlog. Ima li usmenih primedaba po ovome članu? (Nema). Prema tome, glasamo za ovako redigovan član 129. Ko je za, neka izvoli dići ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Objavljujem da je član 129 primljen. Molim druga sekretara da pročita član 130.

Zamenik sekretara čita član 128, koji postaje član 130.

Pretsednik: Ima li primedaba po ovome članu? Ima reč Rato Dugonjić.

Rato Dugonjić: U članovima 128, 129 i 139 svuda se upotrebljava izraz „može poništiti”. Tako se kaže: „Pretsedništvo Narodne skupštine FNRJ može poništiti...” ili „Pretsedništvo Narodne skupštine republike može poništiti...” ili „Vlada republike može poništiti...” Prema ovim izrazima „može”, izgleda da može i da ne poništi akta koja nisu u saglasnosti sa Ustavom. Ja mislim da bi bolje bilo da se to postavi kao dužnost i da se kaže: „dužna je da poništi” ili „Savezna vlada će poništiti sva rešenja ukoliko nisu saglasna sa Ustavom”.

Pretsednik: Znači da se vraćamo natrag. Ima li još kakvih primedaba? (Nema). Šta misli drug izaslanik?

D-r Leo Geršković: Što se tiče člana 128 i 129, moglo bi se ovako stilizovati, a što se tiče člana 130, to je diskreciono pravo i Savezna vlada može obustaviti sva akta Vlade republike itd.

Pretsednik: Da vidimo za ova dva člana. Ima glasova da ostane stara stilizacija, a ima glasova da se to ostavi komisiji za definitivnu redakciju. Ima reč drug Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Ja mislim da ništa ne bi smetalo da ostane izraz ovakav kakav je upotrebljen u nacrtu. Meni izgleda očevidno da će kontrola zakonitosti i ustavnosti svih akata državnih ustanova podleći kontroli sa više strana. To jest, Javnog tužništva i viših organa državnih vlasti koji će kontrolu vršiti tim samim što im tu kontrolu Ustav stavlja u dužnost. Ko će se starati i čijom će se inicijativom pokrenuti da se jedan akt poništi, to mi ne možemo znati unapred. Ovde je rečeno da Savezna vlada može učiniti to svojom inicijativom, ne čekajući inicijativu drugih faktora. Daje se pravo Saveznoj vladi, ili Predsedništvu Skupštine da uzmu inicijativu i da ponište takva akta, ne čekajući druge faktore koji takođe imaju pravo inicijative. Zato mislim da ne bi ništa naročito bolje bilo da se izrično stavi koji faktori to moraju da učine, nego da se time htelo prosto da konstatuje da svi organi državne uprave imaju pravo da to učine uvek kad to nađu za shodno. Otuda ja nalazim da taj izraz treba da ostane onakav kakav je prvobitno unet i da nimalo ne menja samu suštinu i sam smisao.

Rato Dugonjić: Ja mislim da bi najbolje bilo ispraviti i reći „Savezna vlada obustaviće” itd.

Pretsednik: Postoje dva predloga, jedan da ostane redakcija ovakva kakva je i drugi predlog — za njenu izmenu. Ko je za staru redakciju, neka digne ruku. (Većina diže ruke).

Frane Frol: Mišljenja sam da se u petom redu sadašnjeg člana 130, ranije 128, iza riječi „sa saveznim Ustavom” stave riječi „i Ustavom republike”. Ovo zato, jer savezni ministri

moгу obustaviti sva akta ministara republike, ako nisu ne samo u saglasnosti sa Ustavom FNRJ nego i sa Ustavom republike.

D-r Dušan Bratić: Ja ne znam gde stoji da savezni ministar može obustaviti pravilnike i uređbe Vlade republike ako su one u suprotnosti sa Ustavom republike, jer je ovde priznato isključivo pravo Predsedništva Skupštine republike da ono može da obustavlja sva akta Vlade republike ako nisu u saglasnosti sa Ustavom i Ustavom republike i svima zakonima. Samo Predsedništvo republike može da obustavlja takva akta. Ja nisam nigde video da može savezni ministar obustaviti neki pravilnik republikanskog ministra, ako bi taj pravilnik bio u suprotnosti sa Ustavom republike, nego samo Predsedništvo narodne republike.

Bogdan Oreščanin: Ovdje se ne radi o poništenju pravilnika i uređaba nego samo o obustavljanju.

D-r Leo Geršković: Mislim da primjedba druga Bratića nije pravilna. Jer, iako Predsedništvo to može učiniti, ovdje se radi o tome da se ustanovi izvjestan nadzor Savezne vlade nad radom Vlade republike u izvjesnom smislu. Prema tome, ovo može da ostane.

Predsednik: Pošto više nema primedaba, prelazimo na glasanje. Oni drugovi poslanici koji su za ovu redakciju sa ispravkama i dopunama druga Frola, neka dignu ruku. (Svi dižu ruke). Objavljujem da je član 130 primljen. Molim sekretara da pročita član 131.

Zamenik sekretara čita član 131, ranije član 129 nacрта Ustava.

Predsednik: Ima li, drugovi narodni poslanici, primedaba ovome članu? Ima reč drug Bratić.

D-r Dušan Bratić: Molim jedno objašnjenje. Ovde, u drugoj alineji, gde se govori šta mogu da urade Vlada republike, pojedini njeni ministri i Glavni izvršni odbor autonomne pokrajine, kaže se „u okviru svoje nadležnosti“. Imamo jednu analognu ustanovu u članu 130 i tamo se kaže „U poslovima iz savezne nadležnosti“. Sad se radi o tome da li se ovim konstatuje nadležnost Vlade republike i Glavnog izvršnog odbora da mogu postupati u poslovima svoje nadležnosti kao što je to slučaj u članu 130, i onda bi bolje bilo reći „u poslovima iz svoje nadležnosti“ nego „u okviru svoje nadležnosti“, jer bi se to moglo dvojako tumačiti.

Predsednik: Ima li još ko od narodnih poslanika kakvu primedbu ili želi ko od narodnih poslanika još kakvo objašnjenje? (Ne želi niko). Molim druga izaslanika da da objašnjenje.

D-r Leo Geršković: Ja mislim, drugovi, da je ipak bolje

da ovdje ostanu riječi „u okviru svoje nadležnosti”. Ima za to razloga, ma da naoko izgleda da je to ista stvar kao gore. Radi se, naime, o tome: ovdje se ustanovljavaju odnosi između narodnih odbora. Svaki narodni odbor ima jedan izvjestan okvir svoje nadležnosti. Taj okvir određuju oni poslovi koji su mjesnog karaktera, a poslovi koji nisu mjesnog karaktera prelaze u nadležnost višeg odbora, na primjer, ulaze u okvir sreskog ili, recimo, okružnog odbora. Ovdje se radi o tome da jedan viši odbor, odnosno Vlada republike, može poništiti odluku u okviru „svoje nadležnosti”, to znači ukoliko odluka nižeg narodnog odbora prelazi okvir mjesnog karaktera i prelazi u okvir, djelokrug interesa, tih viših narodnih odbora, odnosno Vlade. Zbog toga nije dobro reći samo poslove „iz svoje nadležnosti” zato što su poslovi određeni. Može jedan određen posao, na primjer, osnivanje škole, da se daje u nadležnost sreskom odboru. Može to biti njegov posao za koji nije nadležna Vlada republike. Može jedan određen posao da postane u određenom času takvog značaja da prelazi okvir mjesnog interesa i da postane interes čitave republike. Zato ovdje nije rečeno „u poslovima” nego „u okviru”, dakle, jedna riječ koja ima daleko širi značaj u izvjesnom smislu, a ipak označava krug nadležnosti o kome se radi. Zato mislim da su pravilne riječi „u okviru svoje nadležnosti”.

Prešednik: Pošto više primedaba nema, a drug Bratić je dobio objašnjenje, stavljam ovaj član na glasanje. Ko je za ovu redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Molim druga sekretara da pročita član 132.

Zamenik sekretara čita član 132, prvobitno član 130.

Prešednik: Ima li primedaba ovome članu? (Nema) Stavljam ovaj član na glasanje. Ko je za pročitano redakciju člana 132, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Konstatujem da je ovaj član primljen i molim druga sekretara da pročita glavu XVI.

Zamenik sekretara čita glavu XVI i članove 131 i 132, koji postaju članovi 133 i 134.

Prešednik: Ima li principijelnih primedaba ovoj glavi? (Nema). Pošto niko ne traži objašnjenje, prelazimo na glasanje ove glave. Molim sekretara da pročita naslov glave.

Zamenik sekretara čita glavu XVI — Jugoslovenska armija.

Prešednik: Ko je za pročitano redakciju, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*? (Nije niko). Prelazimo na član 133.

Zamenik sekretara čita član 133, ranije 131.

Prešednik: Ima li primedaba ovome članu? Ima reč drug Dušan Vasiljević.

Dušan Vasiljević: Ja bih riječ „sila” zamijenio riječju „snaga”.

Pretsednik: Ima li još ko kakvu primedbu? Ima reč drug Siniša Stanković.

D-r Siniša Stanković: Ja bih učinio jednu sugestiju, ukoliko bi stilski bila dobra, jer bih želeo da se ovde na neki način istakne narodni karakter naše Jugoslovenske armije. To bismo mogli učiniti time, ako bismo iza reči „sila”, odnosno, ukoliko se usvoji promena, „snaga”, dodali reč „naroda”, tako da bi ovaj član glasio: „Jugoslovenska armija je oružana sila naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije”. Mislim da bi bilo dobro da se na neki način više istakne narodni karakter naše Armije.

Pretsednik: Ima li još kakva primedba? (Nema). Pošto primedaba nema, molim druga poverenika Gerškovića da se izjasni po ovim primedbama.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da bi se riječ „naroda” mogla umetnuti, a što se tiče riječi „sila” ili „snaga”, ja mislim da je to jedno te isto i da bi, prema tome, riječ „sila” mogla ostati.

Dušan Vasiljević: Ja bih htio samo nešto da objasnim.

Pretsednik: Ima reč Dušan Vasiljević.

Dušan Vasiljević: Ja bih htio da objasnim razlog zašto sam predložio riječ „snaga”. „Sila” i u narodu i po opštim shvaćanjima predstavlja jednu grubu snagu. Ovdje, kad se kaže „oružana snaga”, u ovome je pojam i fizičke snage i moralne snage i zato sam postavio primjedbu da se mjesto riječi „sila” stavi riječ „snaga”. Oružana snaga naroda — to je moralna i fizička pozitivna snaga kojom narod raspolaze za odbranu svoje zemlje i za postizavanje svojih ciljeva.

Pretsednik: Molim druga Gerškovića da pročita novu redakciju ovoga člana.

D-r Leo Geršković (čita):

„Jugoslovenska armija je oružana sila naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Njen je zadatak da obezbeđuje i brani nezavisnost države i slobodu naroda. Ona je čuvar nepovredivosti državnih granica, ona služi održavanju mira i bezbednosti.

Pretsednik: Stavljam pročitani član na glasanje. Ko je za, neka digne ruku. (Većina diže ruke). Ko je protiv? (Trojica glasaju protiv). Konstatujem da su trojica glasala protiv. Molim druga sekretara da pročita član 134, po prvobitnoj redakciji član 132.

Zamenik sekretara čita član 134, raniji član 132.

Pretsednik: Ima reč d-r Josip Hrnčević.

D-r Josip Hrnčević: Ja bih predložio da se poslije riječi „vojnog” dodadu riječi „i oružanom”.

Joza Milivojević: Ja držim da je u ovom tekstu člana 134, na kraju prve rečenice, ispušteno da se kaže da Vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije imenuje Narodna skupština FNRJ „na zajedničkom zasjedanju oba doma”.

Pretsednik: Ima reč Dušan Vasiljević.

Dušan Vasiljević: Ja bih i ovdje opet bio za to da se riječ „sila” zamijeni riječju „snaga”. Ovo je jedna finesa jezika i treba dobro razumjeti duh jezika da bi se razumjelo značenje riječi „sila” i „snaga”. Riječ „sila” znači grubu silu, a riječ „snaga” znači mogućnosti da se brani. Svakako da je riječ „snaga” pozitivna riječ, a ova druga riječ „sila” manje je pozitivna riječ.

Pretsednik: Reč ima drug Zogović.

Radovan Zogović: Iz riječi „vojna sila” ne proizilazi „nasilje”. Ali ako iz te riječi ipak proizilazi nekakvo „nasilje”, onda se, u našem slučaju, radi samo o nasilju nad nasiljem. „Vojna sila” — to je specijalan termin, koji je nastao u ratu i naročito se u ratu upotrebljava. Taj termin, bez sumnje, sadrži u sebi izraz „snaga”, ali je širi i precizniji od izraza „oružana snaga”. Smatram da bi bilo besmisleno da se ovoj diskusiji (da li je bolji jedan ili drugi termin kao takav) daje neko političko značenje.

Pretsednik: Ima reč drug Andrejev.

Bane Andrejev: Ja mislim da mi više ne diskutujemo oko ovoga, nego da ostavimo to Redakcionom odboru.

Pretsednik: Reč ima poverenik d-r Leo Geršković.

D-r Leo Geršković: Tu su tri prijedloga. Jedan je prijedlog učinio drug Hrnčević tražeći da se u rečenici člana 134, gdje se govori da Vrhovni komandant rukovodi svom vojnom silom, stave i riječi „i oružanom”, tako da Vrhovni komandant rukovodi svom vojnom i oružanom silom, jer sama riječ „vojnog” ne obuhvata i svu oružanu snagu kojom takode rukovodi Vrhovni komandant. Taj se prijedlog može prihvatiti.

Drugi je prijedlog u tome da se riječ „sila” zamijeni riječju „snaga”, ali ja smatram da to treba prepustiti Redakcionom odboru.

Treći je prijedlog Joze Milivojevića da se na kraju prve rečenice člana 134 dodadu riječi „na zajedničkoj sednici oba doma”, koji se takode može primiti, tako da bi ovaj član glasio ovako:

„Vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije imenuje Narodna skupština FNRJ na zajedničkoj sednici oba doma. Vrhovni komandant rukovodi svom vojnom i oružanom silom Federativne Narodne Republike Jugoslavije”.

Pretsednik: Stavljam na glasanje ovaj član 134 kako ga je pročitao drug poverenik d-r Geršković. Ko je za taj član, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li ko *protiv*? (Nema). Prema tome, ovaj član 134 primljen je. Idemo dalje.

Zamenik sekretara čita glavu XVII, po prvobitnom predlogu glavu XVI, i član 133, koji postaje član 135.

Pretsednik: Ima li principijelnih primedaba kod ove glave? Reč ima Frane Frol.

Frane Frol: Cio nacrt Ustava podijeljen je bio u dva dijela i to na prvi dio, koji govori o osnovnim načelima i drugi dio, koji govori o državnom uređenju. Ja mislim da bi ove prelazne i završne odredbe glave XVII trebalo da čine jedan zasebni dio, treći, te predlažem da prije glave XVII dode „Treći deo”.

Pretsednik: Ima li još principijelnih primedaba? (Nema). Molim druga poverenika da se izjasni o predlogu druga Frola.

D-r Leo Geršković: Može se prihvatiti prijedlog druga Frola da se glava XVII stavi pod „Treći deo”.

Pretsednik: Stavljam na glasanje predlog Frana Frola, koji je usvojio i poverenik Ministra za Konstituantu, da se pred glavom XVII stavi „Treći deo”. Ko je za taj predlog, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ko je *protiv*, neka digne ruku. (Niko ne diže ruku). Objavljujem da je ovaj predlog primljen. Neka drug sekretar pročita treći deo, glavu XVII — Prelazne i završne odredbe — kao i član 135.

Zamenik sekretara čita naslov glave XVII i član 135.

Pretsednik: Ima li ko od narodnih poslanika da učini kakvu primedbu ovome članu? Ima reč drug Dušan Vasiljević.

Dušan Vasiljević: Ja imam da učinim primjedbu da se može dogoditi da neko lice iz člana 135 izgubi i poslije toga biračko pravo, iako je glasalo za Ustavotvornu skupštinu. Ja neću da postavim naročitu redakciju zbog ovoga, ali smatram za dužnost da vam skrenem pažnju na to.

Pretsednik: Ima li još ko da učini kakvu primedbu? (Nema). Molim vladinog poverenika da se izjasni o primedbi drug Vasiljevića.

D-r Leo Geršković: Ja mislim da to nije nužno, jer se ovim članom Ustava određuje da sva lica mlađa od 18 godina, koja su bila u biračkim spiskovima za izbore za Ustavotvornu skupštinu, zadržavaju to pravo. Mi smo, dakle, ovaj član unijeli samo zbog toga da se tim licima to pravo ne bi ukinulo.

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, stavljam ovaj član na glasanje. Ko je za to da se ovaj član primi onako kako je pročitao, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Objavljujem da je ovaj član primljen. Dajem 10 minuta odmora.

(Posle odmora)

Pretsednik: Drugovi narodni poslanici, nastavljamo sednicu Ustavotvornog odbora Skupštine naroda.

Prema dogovoru sa Ustavotvornim odborom Savezne skupštine, treba da izaberemo jednu komisiju od pet članova, koja će sa komisijom od pet članova Ustavotvornog odbora Savezne skupštine da ujednači sve tekstove i izmene koje su predložene i kod nas i kod njih. Eto, takav zadatak stoji pred nama. Do vaše volje stoji da iznesete predlog koja će petorica biti izabrana.

Jaša Prodanović: Ja imam predlog za pet lica koja bi trebalo da udu, a o tome sam se sporazumeo i sa g. Sinišom Stankovićem. Za tu komisiju ja predlažem ova lica: d-r Sinišu Stankovića, d-r Dušana Bratića, Frana Frola, d-r Josipa Hrnčevića i Franca Lubeja.

Pretsednik: Ima li još ko kakav predlog? (Nema). Pošto drugih predloga nema, stavljam ovaj predlog druga Jaše Prodanovića na glasanje. Ko je za ovaj predlog, neka digne ruku. (Svi dižu ruke). Ima li ko *protiv*? (Nema). Objavljujem da je ovaj predlog primljen.

Mi smo, znači, za danas svršili svoj posao. Molim izabranu petoricu drugova da dodu sutra na sednicu, jer oni treba sa izabranom petoricom iz Ustavotvornog odbora Savezne skupštine da produže svoj posao.

A sad, drugovi narodni poslanici, zaključujem današnju sednicu Ustavotvornog odbora. Iduća sednica biće sazvana pismenim putem.

(Sednica je zaključena u 17,30 časova).

Четрнаеста седница

(4 јануара 1946)

Почетак у 10,45 часова.

Претседавао претседник **Божидар Масларић**.

Претседник: Другови народни посланици, отварам XIV седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга секретара да изврши прозивку чланова.

Секретар Митар Бакић прозива чланове Одбора.

Претседник: Пошто нас има довољно, можемо почети са радом. Молим друга Бакића да прочита записник прошле седнице.

Секретар чита записник тринаесте седнице, одржане 2 јануара 1946 године.

Претседник: Има ли, другови народни посланици, примедба овом записнику? (Нема). Значи, записник се прима и оверава.

Следећа тачка нашег дневног реда јесте извештај Координационог одбора у погледу изједначавања текстова и свих амандмана и предлога који су поднети Министру за Конституанту и појединим уставотворним одборима. Молим друга секретара да прочита извештај, члан по члан, како је који измењен, па ћемо онда гласати.

Секретар: Да бисмо убрзали поступак, нека свако прати Устав, а ја ћу читати измјене.

Претседник: Гласаћемо одмах за сваку измену члана.

Богдан Орешчанин: Најбоље би било да чита неко ко је био у Координационом одбору.

Претседник: Ја бих предложио друга Хрнчевића. Молим друга Хрнчевића да прочита извештај.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану I, од ријечи „који су“, измијењен текст гласи: „на основу права на самоопредељење, укључујући право на оцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Према томе, у цјелини члан I гласи:

„Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равнсправних народа, који су на основу права на самоспредељење, укључујући право на оцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Претседник: Жели ли ко објашњење? (Не жели). Ко је против овог члана, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 1 у свој редакцији примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 3 и 4 остају измјене Одбора које су идентичне у оба одбора. Према томе, мислим да њих не треба читати.

У члану 7 почетак прве реченице гласи: „Све претставничке органе државне власти бирају...“

Друга реченица у другом ставу гласи: „Законом ће се прописати у којим случајевима, под којим условима и на који начин бирачи могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани“.

Према томе, цио члан 7 гласи:

„Све претставничке органе државне власти бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем.“

Народни претставници у свим органима државне власти одговорни су својим бирачима. Законом ће се прописати у којим случајевима, под којим условима и на који начин бирачи могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани“.

Претседник: Молим, ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Објављујем да је члан 7 једногласно примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 8, мјесто „Сви органи“, ставља се „Органи“. Други став гласи: „Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“. Према томе, цио члан 8, гласи:

„Органи државне власти врше власт на основу Устава ФНРЈ, устава појединих народних република, закона ФНРЈ, закона народних република и општих прописа виших органа државних власти.“

Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“.

Претседник: Има ли ко да је против ове редакције члана 8? (Нема). Објављујем да је члан 8 у овој редакцији примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: Наслов главе III гласи: „Основна права народа и народних република“.

Претседник: Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Није нико), Објављујем да је наслов главе III примљен.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 9, став други, мјесто „заштићује“ ставити „штити“. Став трећи, иза ријечи „безбедност“ ставити запету и ријеч „као“. Према томе, члан 9 у цјелини гласи:

„Сувереност народних република у саставу Федеративне Народне Републике Југославије ограничена је само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији.

Федеративна Народна Република Југославија штити и брани суверена права својих народних република.

Федеративна Народна Република Југославија штити безбедност, као и друштвено и политичко уређење својих народних република“.

Претседник: Ко је против редакције члана 9 како је прочитана, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 9 примљен.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 10 бришу се посљедње двије ријечи и члан почиње ријечима „Противустанан је сваки акт...“ Према томе, члан 10 у цјелини гласи:

„Противустанан је сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа Федеративне Народне Републике Југославије и њихових народних република“.

Претседник: Ко је против ове редакције члана 10, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 10 примљен.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 11 дијели се на три става и гласи:

„Свака народна република има свој Устав.

Народна република доноси свој Устав самостално.

Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ“.

Претседник: Ко је против ове редакције члана 11, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 11 примљен.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 12 додаје се други став који гласи:

„Границе народне републике не могу се мењати без њеног пристанка“.

Према томе, члан 12 у цјелини гласи:

„Разграничења територија народних република врши Народна скупштина ФНРЈ.

Границе народне републике не могу се мењати без њеног пристанка“.

Претседник: Ко је против прочитане редакције члана

12, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 12 примљен.

Д-р Јосип Хричевић: У члану 13 ријеч „уживају“ из првог реда пребацује се иза ријечи „Југославије“. У трећем реду брише се ријеч „сва“ а ријеч „права“ замјењује се са „право“. Према томе, члан 13 дефинитивно гласи:

„Националне мањине у Федеративној Народној Републици Југославији уживају право и заштиту свог културног развитка и слободне употребе свог језика“.

Претседник: Ко је против ове редакције члана 13, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 13 примљен.

Д-р Јосип Хричевић: У члану 14, други ред, иза ријечи „јесу“ ставља се ријеч „или“; трећи ред, иза ријечи „имовина“ ставља се запета и ријечи „то јест имовина“; иза ријечи „државе“ ставља се запета.

Почетак другог става гласи: „Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући минералне и лековите“; у четвртм реду истог става место „радио-веза“ ставља се „радио“.

Иза тога става додаје се нов став који гласи:

„Средства за производњу у рукама државе искоришћава држава сама или их даје другом на искоришћавање“.

Према томе, цио члан 14 гласи:

„Средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу или општенародна имовина, то јест имовина у рукама државе, или имовина народних задружних организација, или имовина приватних физичких или правних лица.

Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући минералне и лековите, извори природне снаге, средства железничког и ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон и радио јесу општенародна имовина.

Средства за производњу у рукама државе искоришћава држава сама или их даје другом на искоришћавање.

Спољна трговина је под контролом државе“.

Претседник: Ко је против члана 14 у овој редакцији, нека дигне руку. (Није нико). Објављујем да је члан 14 примљен.

Д-р Јосип Хричевић: У претпоследњем реду члана 15 брише се ријеч „народних“, а у последњем реду, иза ријечи „организација“, додају се ријечи „радног народа“. Према томе, члан 15 гласи:

„У циљу заштите животних интереса народа, подизања народног благостања и правилног искоришћавања свих привредних могућности и снага, држава даје правац при-

вредном животу и развиту путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор а остварујући општу контролу над приватним сектором привреде.

У остваривању општег привредног плана и привредне контроле држава се ослања на сарадњу синдикалних организација радника и намештеника и других организација радног народа“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члану 16 додаје се нов први став који гласи:

„Општенародна имовина главни је ослонац државе у развиту народне привреде“.

Стари први став постаје трећи. Према томе, члан 16 гласи:

„Општенародна имовина главни је ослонац државе у развиту народне привреде.“

Општенародна имовина стоји под нарочитом заштитом државе.

Управљање и располагање општенародном имовином одређује се законом“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члану 18 додаје се други став који гласи:

„Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом“.

Иза старог другог става додаје се нов став који гласи:

„Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта и оштећивања интереса народне привреде“.

Иза старог последњег става, у коме се бришу речи „и уз законску накнаду сопственику“, додаје се „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику“.

Иза тога додаје се нов став који гласи:

„Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то траже општи интереси“.

Према томе, члан 18 гласи:

„Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди.

Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом.

Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице.

Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта и оштећивања интереса народне привреде.

Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику.

Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку).

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 19 последњи став продужује се ријечима: „својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“.

Према томе, члан 19 гласи:

„Земља припада онима који је обрађују.

Закон одређује може ли и колико земље имати установа и лице које није земљорадник.

Не може бити великих земљишних поседа у приватним рукама ни по коме основу.

Максимум приватног земљишног поседа одређује закон.

Држава нарочито заштићује и помаже малог и средњег сељака својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Члан 19 је примљен.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 20 ријеч „уједини“ замјењује се ријечју „удружује“, а ријечи „привредног израбљивања“ замјењују се ријечима „привредне експлоатације“.

Иза посљедњег става додаје се нов став који гласи:

„Малолетна лица у радном односу уживају нарочиту заштиту државе“.

Према томе, члан 20 гласи:

„Привредним и другим мерама држава помаже радни народ да се удружује и организује у циљу одбране од привредне експлоатације.

Држава заштићује лица у најамном односу обезбеђењем права удруживања, ограничењем радног дана, одређивањем минималних надница (плата), социјалним осигурањем и заштитом права на плаћени годишњи одмор.

Малолетна лица у радном односу уживају нарочиту заштиту државе“.

Претседник: Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 22, у другом реду другог става, мјесто ријечи „чине ограничења“ стављају се ријечи „ограничавају“.

Према томе, члан 22 гласи:

„Сви грађани Федеративне Народне Републике Југославије равноправни су без обзира на народност, расу и вероисповест.

Сваки акт којим се грађанима дају привилегије или ограничавају права на основу разлике у народности, раси или вери, као и овако проповедање националне, расне или верске мржње и раздора, противно је Уставу и кажњиво“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 23, у четвртном ставу, трећи ред, мјесто ријечи „грађанских права“ стављају се ријечи „бирачког права“.

Према томе, члан 23 гласи:

„Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образовања и места становања, који су навршили 18 година старости, имају право да бирају и да буду бирани у све органе државне власти.

Грађани који се налазе у редовима Југословенске армије имају право да бирају и да буду бирани као и остали грађани.

Бирачко право је опште, једнако и непосредно и врши се тајним гласањем.

Не уживају бирачко право лица под старатељством, лица која су судском пресудом лишена бирачког права у времену док дејство пресуде траје, и лица која на основу савезног закона изгубе бирачко право“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели).

Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Молим, даље.

Д-р Јосип Хрчевић: У члану 24 измијењен први став гласи:

„Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота“.

У другом ставу мјесто ријечи „једнаку награду“ стављају се ријечи „једнаку плату“. Иза ријечи „мушкарци“ брише се ријеч „жене“ и ставља се „и уживају посебну заштиту у радном односу“. Остале ријечи се бришу.

У посљедњем ставу мијења се ред ријечи те став гласи:

„Држава нарочито заштићује интересе матере и детета, оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта и правом матере на отсуство пре и после порођаја“.

Према томе, члан 24 гласи:

„Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота.“

За једнак рад жене имају право на једнаку плату као и мушкарци и уживају посебну заштиту у радном односу.

Држава нарочито заштићује интересе матера и детета оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта и право матере на плаћено отсуство пре и после порођаја“.

Претседник: Да ли је ко *против* ове редакције? (Није нико). Констатујем да није нико *против*. Молим д-р Хрчевића да чита даље.

Д-р Јосип Хрчевић: У члану 25 додају се на крају два нова става која гласе:

„Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе и постојање политичких организација на верској основи.“

Држава може материјално помагати верске заједнице“.

Према томе, члан 25 гласи:

„Грађанима је зајемчена слобода савести и слобода вероисповести.“

Црква је одвојена од државе.

Верске заједнице слободне су у својим верским пословима и у вршењу верских обреда.

Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе и постојање политичких организација на верској основи.

Држава може материјално помагати верске заједнице“.

Претседник: Да ли је овај члан јасан? (Јесте). Ко је *против*? (Није нико). Констатујем да није нико *против* и идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Код члана 26 прва два става мијењају се и гласе:

„Брак и породица су под заштитом државе. Држава законом уређује правне односе брака и породице.

Пуноважан је само онај брак који се закључује пред надлежним државним органима. После закључења брака грађани могу извршити и венчање по верским прописима“.

У четвртном ставу, последњи ред, иза ријечи „права“ додати ријечи „и дужности“. Иза последње реченице додати реченицу: „Положај ванбрачне деце регулише се законом“.

Према томе, члан 26 гласи:

„Брак и породица су под заштитом државе. Држава законом уређује правне односе брака и породице.

Пуноважан је само онај брак који се закључи пред надлежним државним органима. После закључења брака грађани могу извршити и венчање по верским прописима.

Сви брачни спорови спадају у надлежност народних судова.

Родитељи имају према деци рођеној ван брака исте обавезе и дужности као и према брачној деци. Ванбрачна деца имају једнака права и дужности са брачном. Положај ванбрачне деце регулише се законом“.

Претседник: Да ли жели ко какво објашњење? (Не жели нико). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Није нико). Није нико против, идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 27 остаје без промјене.

У члану 28, у другом реду, у другом ставу, између ријечи „без“ и ријечи „решења“, додати ријечи „писменог и образложеног“, а брисати ријечи „без одобрења“ и додати реченицу „Најдужи рок притвора одређује закон“.

Шести став мијења се и гласи:

„Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом“.

Последњи став, први ред, иза ријечи „држављанин“ ставити „ФНРЈ“. Други ред, иза ријечи „из“ брисати ријеч „земље“ и ставити ријеч „државе“. Остале ријечи до краја бришу се и замјењују реченицом: „Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта“. Додаје се нов став који гласи:

„Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама“.

Према томе, члан 28 гласи:

„Зајемчена је неприкосновеност личности грађана.

Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или јавног тужиоца. Најдужи рок притвора одређује закон.

Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда, донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.

Нико, ако је достижан државним органима, не може бити суђен а да није по закону саслушан и на прописан начин позват да се брани.

Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом.

Ниједан држављанин ФНРЈ не може бити протеран из државе.

Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта.

Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама“.

Претседник: Да ли је ко против прсчитане редакције? (Није никс). Пошто нико није *против*, констатујем да је члан 28 у свој редакцији примљен и молим д-р Хрнчевића да настави.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 29, у другом ставу, у трећем реду, мјесто ријечи „имаоца“ ставити ријеч „држаоца“

Претседник: Да ли је ко против ове измене? (Није нико). Молим д-р Хрнчевића да продужи.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 30 остаје без промјене.

У члану 31 мјесто ријечи „демократију“ ставити ријечи „демократска начела“.

Претседник: Да ли примате ову измену? (Прима се). Констатујем да је ова измена прихваћена.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 32 остаје без измјене.

У члану 33, у првом реду, мјесто ријечи „једнако“ ставити ријеч „подједнако“.

Претседник: Ко је против ове промене? (Није нико). Констатујем да није нико *против*.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 41 постаје члан 34 и додаје му се нов други став који гласи:

„Издаја отаџбине је највећи злочин према народу“.

Тако члан 34 гласи:

„Одбрана отаџбине највиша је дужност и част сваког грађанина.

Издаја отаџбине је највећи злочин према народу.

Војна обавеза грађана је општа“.

Претседник: Да ли жели ко од народних посланика какво објашњење? (Не жели нико). Пошто нико не жели објашњење, приступамо гласању за прочитани текст. Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Пошто нико није *против*, настављамо.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 34 постаје члан 35, а у првом реду ријечи „се стара“ замјењују се ријечима „је дужна“, тако да члан гласи:

„Држава је дужна да ратним инвалидима обезбеди...“ итд.

Претседник: Да ли је ко против ове измене? (Није нико). Молим д-р Хрнчевића да настави.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 35 постаје члан 36. У првом реду мјесто ријечи „здравље“ ставити „подизање здравља“. У трећем реду, иза ријечи „болница“, ставити ријеч „апотека“ и запету.

Додати нов став ксји гласи:

„Држава води бригу о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа, као и одбранбене моћи државе“.

Према томе, члан 36 гласи:

„Држава се стара за подизање здравља народа организацијом и контролом здравствене службе, болница, апотека, санаторијума, лечилишта и опоравилишта и других здравствених установа.“

Држава води бригу о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа, као и одбранбене моћи државе“.

Претседник: Да ли је ко против ове нове редакције? (Није нико). Нема никог *против*, идемо даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 36 постаје члан 37. Овоме члану додаје се на крају нов став:

„Ауторско право заштићено је законом“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изводите читати даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 37 постаје члан 38. Овоме члану додаје се нов, други став, који гласи:

„Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује васпитање омладине“.

Иза овога додаје се нов став који гласи:

„Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите чути даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 38 постаје члан 39. Други став мијења се и гласи:

„Против решења органа државне управе, као и против неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе у границама закона“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите читати даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 39 постаје члан 40, члан 40 постаје члан 41, а члан 41 постаје члан 42. Они остају непромијењени.

Члан 42, који постаје члан 43, мијења се и гласи:

„Ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ, утврђеног овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите читати даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 44, први став, мјесто „све послове који“ ставити „сва права која“, мјесто ријечи „дати“ ставити „дата“. Према томе, став први гласиће:

„Федеративна Народна Република Југославија врши сва права која су јој дата у надлежност Уставом“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите читати даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Други став мијења се и гласи:

„У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, у лицу највиших савезних органа државних власти и органа државне управе, спадају:“.

Претседник: Има ли ко каква обавештења да тражи код овога члана? (Нема). Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Изволите читати даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У тачки 1) мјесто ријечи „измјене и допуње“ ставити ријечи „промена и допуна“. У трећем реду ријеч „Устава“ написати малим словом. Према томе, тачка 1) овога члана имала би да гласи:

„1) промена и допуна Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурање сагласности устава република са Уставом ФНРЈ;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрччевић: Тачке 2) и 3) остају непромијењене, а у тачки 4), у трећем реду, иза ријечи „односима“ ставити тачку и запету, избрисати ријеч „склапање“, а мјесто „међународних уговора“ ставити „међународни уговори“, тако да тачка 4 гласи:

„претстављање Федеративне Народне Републике Југославије у међународним односима; међународни уговори;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрччевић: Тачка 5 остаје неизмијењена, а у тачки 6 ријеч „с“ замјењује се ријечју „са“, тако да тачка 6 гласи:

„опште руководство и контрола трговинских односа са иностранством;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрччевић: Код тачке 7 брисати ријеч „послови“ тако да та тачка гласи:

„народна одбрана и државна безбедност;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрччевић: Тачка 8 мијења се и гласи:

„железнице, ваздушни, поморски и речни саобраћај;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрччевић: Тачке 9, 10 и 11 остају неизмијењене, а тачки 12 додаје се на крају ријеч „статистика“.

Претседник: Има ли ко шта да примети код тачке 12? (Нема). Значи да је примљена како је известилац прочитао. Изволите читати даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Тачка 13 остаје непромијењена, а код тачке 14 брисати ријеч „закључивања“, а мјесто „савезних зајмова“ ставити „савезни зајмови“; мјесто „послосви осигурања“ ставити „осигурање“, тако да та тачка сада гласи:

„14) новчани и кредитни систем; савезни зајмови; девизни и валутни промет; осигурање; царине; државни монополи;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи, примљена је онако како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрнчевић: Тачке 15, 16, 17 и 18 остале су неизмијењене, а тачка 19 мијења се и гласи:

„путеви, реке, канали и луке општедржавног значаја;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код тачке 19? (Нема). Значи да је тачка 19 примљена како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрнчевић: Иза ове тачке 19 ставља се нова тачка 20, која гласи:

„20) контрола спровођења савезних закона;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код ове тачке? (Нема). Значи да је примљена како је известилац прочитао.

Д-р Јосип Хрнчевић: Тачка 20 постаје тачка 21 и остаје неизмијењена. Тачка 21 постаје тачка 22 и гласи:

„законодавство о уређењу судова, о јавном тужиоштву, о адвокатури; кривични законик; законодавство о грађанском парничном и ванпарничном, извршном, стечајном, кривичном и општем управном поступку и лично стању грађана; начела приватног права;“

Претседник: Има ли ко шта да примети код тачке 22? (Нема). Значи да је тачка 22 примљена онако како је прочитао известилац.

Д-р Јосип Хрнчевић: Тачка 22 постаје тачка 23 и на крају се додају ријечи „о задругарству“. Тачка 23 постаје тачка 24. Она се мијења и гласи:

„доношење општих начела за законодавство и за руководство република у области рударства, шумарства и водних снага; грађевинарства; привредног пословања; политике цена; јавних зајмова и дажбина; здравља и физичке културе; просвете; социјалног старања и организације државне власти“. Остатак тачке остаје неизмијењен, осим што се ријеч „врше“ из посљедњег става ставља иза ријечи „републике“.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 45 трећи став постаје став први.

Претседник: Жели ли ко какво објашњење? (Не жели). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Чланови 46, 47 и 48 остају непромијењени. Члан 49 мијења се и гласи:

„Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног суверенитета ФНРЈ“.

Претседник: Тражи ли ко какво објашњење? (Не тражи). Ко је против ове редакције, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 50 мијења се почетак, који гласи:

„Народна скупштина је врховни орган државне власти у ФНРЈ и врши...“

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Ко је против овог члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Чланови 51 и 52 остају непромијењени. У члану 53 ријеч „држављани“ замијењује се ријечју „грађани“.

Претседник: Има ли каквих примедба? (Нема). Ко је против овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Чланови 54 до 58 остају непромијењени. У члану 58 мјесто ријечи „заседају“ ставити „заседавају“.

Претседник: Ко је против овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 59 мјесто ријечи „три“, у првом и другом ставу, ставити ријеч „два“, а мјесто ријечи „два“, у првом и другом ставу, ставити „три“.

Претседник: Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 60 остаје без измјене. У члану 61, први став, мјесто ријечи „заседају“ ставити „заседавају“.

Претседник: Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 62 остаје без измјене. У члану 63 додати нов став први, који гласи:

„Право подношења законских предлога имају Савезна влада, чланови Савезне владе и народни посланици оба дома“.

Претседник: Ко је против, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 64, први став, мјесто „сваки од домова“, ставити „сваки дом“. У истом ставу, пети ред, иза ријечи „је“, ставити ријеч „предлог“.

У трећем ставу, петом реду, иза ријечи „предмету“, ставити „тачку“ и брисати све ријечи до краја.

Претседник: Ко је против овог члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 65, други ред, брисати ријеч „свих“.

Претседник: Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 66, иза ријечи „Службеном листу“, а пре наводнице, ставити „ФНРЈ“.

Претседник: Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 67 измијењен почетак гласи:

„Сваки дом бира одборе...“

Претседник: Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 68 остаје без измјене. У члану 69, други став, мјесто ријечи „ухапшени“ ставити „лишени слободе“. Мјесто ријечи „судски“ ставити „кривични“, а посљедњу реченицу продужити ријечима: „осим у случају затицања на делу злочина, о чему се мора одмах известити Претседништво Народне скупштине“.

Претседник: Ко је *против* овог члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 70, трећи ред, ријечи „период рада све“ замијенити ријечима „трајања свог мандата“, а иза ријечи „траје“ ставити тачку и брисати све ријечи до краја.

Претседник: Ко је *против*, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 71 остаје непромијењен. У члану 72, први став, иза ријечи „врши“ замијенити остатак реченице ријечима: „промену и допуну Устава“.

У другом ставу ријеч „измену“ замијенити ријечју „промену“.

У трећем ставу мјесто ријечи „измени“ ставити ријеч „промену“.

У другом ставу ријеч „измену“ замијенити ријечју „промена“.

Иза тога става ставити нов став који гласи:

„Усвојену промену или допуну Устава протлашује Народна скупштина на заједничкој седници оба дома“.

Претседник: Ко је *против* овога члана, нека дигне руку. (Нико не диже руку). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 73 остаје без измјене. У

члану 74, тачка 1, мјесто ријечи „заседање“ ставити ријеч „заседања“.

Тачка 4 мијења се и гласи:

„4) оцењује сагласност закона република са Уставом ФНРЈ и савезним законима уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ, а на захтев Савезне владе, претседништва народних окупштина република, Врховног суда ФНРЈ, јавног тужиоца ФНРЈ и по сопственој иницијативи“;

Из тачке 5 ријечи „издаје указе“ пребацују се на крај шесте тачке.

Тачка 8 мијења се и гласи:

„8) додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије према прописима савезног закона;“

У тачки 10 мјесто „опуномоћене посланике“ ставити „опуномоћене министре“.

У тачки 11, иза ријечи „писма“, ставити ријечи „код њега акредитованих“.

У тачки 12, у другом и трећем реду, брисати ријечи „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то“.

У тачки 13, први ред, иза ријечи „разрешава“ ставити запету, други ред, иза ријечи „влада“ ставити запету, а мјесто ријечи „савезне министре“ ставити „чланове Савезне владе“ и на крају тачке додати „уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“.

У тачки 14 мјесто ријечи „министрима“ ставити „члановима владе“.

Тачка 15 мијења се и гласи:

„15) на предлог Претседника Савезне владе мења, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између заседања Народне скупштине и уз њену накнадну потврду;“

Тачка 16 мијења се и гласи:

„16) одређује на предлог Савезне владе која предузећа имају општедржавни значај и долазе под непосредну управу Савезне владе;“

Претседник: Пошто се гласало о свакој тачки члана 74 посебно и сви су народни посланици гласали за, то објављујем да је члан 74 у целини примљен како је у новој редакцији прочитан.

Д-р Јосип Хрнчевић: На реду је глава VIII. Наслов главе VIII мијења се и гласи: „Савезни органи државне управе“.

У члану 77, први ред, мјесто ријечи „наредбодавни“ ставити „управни“.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Ко је *против*, нека дигне руку. (Није нико). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 78, други став, брисати ријечи „нарочитог“. У петом реду брисати ријеч „тачно“, а на крају посљедње реченице додати ријечи „и контролише њихово спровођење“.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Да ли је ко *против*? (Није нико). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 79 измијењени почетак гласи:

„Уредбе, упутства, наредбе и решења Савезне владе обавезна су...“.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Ко је *против*, нека дигне руку. (Није нико). Читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 80, други ред, мјесто ријечи „савезних“ ставити „својих“, а иза ријечи „комисија“ ставити ријеч „и“. У трећем реду, иза ријечи „комитета“, ставити тачку и брисати све ријечи до краја става.

У другом ставу, у једанаестом реду, брисати ријечи „Владе и“ а реч „министара“ замијенити ријечима „чланова владе“.

Претседник: Је ли и ово јасно? Треба ли да се прочита цео став?

Д-р Јосип Хрччевић: Да прочитам посљедњу реченицу овога члана. Та посљедња реченица члана 80 гласи:

„... решава о законским предлозима појединих чланова владе који се подносе Народној скупштини ФНРЈ; прописује унутрашње уређење министарстава и подређених установа; оснива комисије и установе у циљу спровођења привредних, одбранбених и културних мера“.

Претседник: Је ли сада јасно? (Јесте). Ко је *против*, нека дигне руку. (Није нико). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: У члану 81, трећи ред, иза ријечи „комисије“ ставити ријеч „и“. У четвртном реду, иза ријечи „комисије“, ставити тачку и брисати све ријечи до краја става.

Иза тога става ставити нов став, други, који гласи:

„Савезна влада може имати и министре без ресора“.

Стари други став овог члана постаје члан 82. Члан 82 постаје члан 83. Члан 83 брише се цео, а члан 84 остаје неизмијењен. Члан 85 добија нови први став, који гласи:

„Министри Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежност ФНРЈ“.

У старом првом ставу измијењени почетак гласи:

„Министри и комисије Савезне владе...“

Посљедњи став брише се цио.

Према томе, члан 85 гласи:

„Министри Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежност ФНРЈ.“

Министри и комисије Савезне владе издају правилнике, наредбе и упутства на основу и ради спровођења савезних закона, уредаба и упутстава Савезне владе.

Министри се старају о правилном извршењу савезних закона, уредаба и упутстава Савезне владе и одговарају за њихову примену у грани државне управе којом руководе“.

Претседник: Да ли је јасна стилизација новог члана? (Јесте). Ко је против? (Није нико). Прелазимо на следећи члан.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 86 брише се цио, а члан 87 постаје члан 86. У другом ставу, трећи ред, иза ријечи „саобраћаја;“ ставити ријечи „Министарство поморства;“.

У трећем ставу, трећи ред, испред „Министарство индустрије“ ставити „Министарство правосуђа“, а ријечи „Министарство правосуђа“ на крају тога става брисати.

Претседник: Је ли јасан овај члан? Да ли треба да га у целости прочитамо? (Да). Молим друга д-р Хрччевића да прочита цео члан 86.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 86 гласи:

Министарства Савезне владе су савезна или савезно-републиканска.

Савезна министарства су: Министарство иностраних послова; Министарство народне одбране; Министарство саобраћаја; Министарство поморства; Министарство пошта; Министарство спољне трговине.

Савезно-републиканска министарства су: Министарство финансија; Министарство унутрашњих послова; Министарство правосуђа; Министарство индустрије; Министарство рударства; Министарство трговине и снабдевања; Министарство пољопривреде и шумарства; Министарство рада; Министарство грађевина“.

Претседник: Је ли сада јасно? (Јесте). Ко је против? (Није нико). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 88 постаје члан 87. У другом реду првог става, брисати ријеч „непосредно“, а у трећем реду, иза ријечи „управе“, ставити ријеч „непосредно“.

Посљедњи став овог члана постаје члан 88, а у првом и другом реду мјесто ријечи „обављају послове из одређене области“ ставити ријечи „руководе одређеном граном“.

Претседник: Треба ли прочитати цео члан? (Не). Ко је против? (Није нико). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 89, мијења се и гласи:

„При Савезној влади постоје комитети за подручје просвете и културе, народног здравља и социјалног старања, ради општег руководства у тим гранама државне управе.

Овакви комитети могу се оснивати и у другим гранама државне управе“.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Ко је против? (Није нико). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 90 остаје у првобитној редакцији. У члану 90, у првом реду, последије ријечи „врши“, ставити „у име народа“.

Друга реченица члана 92 постаје друга реченица члана 91.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Има ли ко против? (Нема). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 92 остаје у првобитној редакцији без друге реченице, а члан 93 остаје такође у првобитној редакцији.

Претседник: Има ли ко против? (Нема). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члану 94 додаје се нови, други став, који гласи:

„Надлежност Претседништва Народне скупштине републике одређује се Уставом републике“.

Претседник: Ко је против? (Није нико). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 95 гласи:

„Народна скупштина републике именује и разрешава владу републике“.

Претседник: Ко је против? (Није нико). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: У члану 96, у првом реду, мјесто ријечи „наредбодавни“ ставити „управни“.

Претседник: Је ли јасно? (Јесте). Ко је против? (Није нико). Молим, читајте даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 97 гласи:

„Влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона, закона републике и на основу уредаба и упутстава Савезне владе.“

Влада републике доноси уредбе за примену савезних закона, закона републике, уредаба и упутстава Савезне

владе; доноси уредбе на основу законског овлашћења као и обавезна упутства ради извршења савезних закона и закона републике и контролише њихово спровођење“.

Претседник: Ко је против ове редакције? (Није нико). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Чланови 98 и 99 остају у првобитној редакцији.

Претседник: Јесте ли вољни да учинимо кратак одмор од пет минута? (Да). Дајем одмор од пет минута.

(После одмора)

Претседник: Настављамо седницу Уставотворног одбора Скупштине народа. Молим друга Хрччевића да прочита редакцију члана 100.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 100 у новој редакцији гласи: „Савезно-републикански министри у народним републикама руководе одређеним грађама државне управе и врше поред послова из сопствене надлежности и послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, упутстава, наредаба и решења“.

Претседник: Ко је против? (Није нико). Даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Додаје се нов, 101 члан, који гласи: „Републиканска министарства руководе самостално одређеном граном државне управе из надлежности народне републике“.

Претседник: Има ли ко против? (Нема).

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 101 приједлога постаје члан 102. Његов други став гласи:

„Претседништво Народне скупштине републике може мењати, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и одлукама Претседништва Народне скупштине ФНРЈ“.

Према томе, овако изменијен ранији члан 101, а сада 102, гласи:

„Министарства републике оснивају се Уставом републике у сагласности са Уставом ФНРЈ.“

Претседништво Народне скупштине републике може мењати, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и одлукама Претседништва Народне скупштине ФНРЈ“.

Претседник: Ко је против? (Није нико). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 102 постаје члан 103; члан

103 постаје члан 104. У оба члана писати ријеч „аутономно“ малим почетним словом.

Члан 104 постаје члан 105. У четвртом реду, последије ријечи „покрајине“, мјесто ријечи „за“ ставити ријеч „на“ а мјесто ријечи „четири“ ставити ријеч „три“.

Други став гласи:

„Народна скупштина аутономне покрајине бира Главни извршни одбор аутономне покрајине као свој извршни и управни орган“.

У првом ставу писати ријечи „Аутономне“ малим почетним словом „а“.

Трећи и четврти став члана 105 постају нови члан 106. У четвртом реду ставити мјесто ријечи „на“ ријеч „за“.

Други став гласи:

„Обласи и народни одбор бира Обласни извршни одбор као свој извршни и управни орган.“

Наслов главе XII гласи: „Органи државне власти у административно-територијалним јединицама“.

Члан 105 приједлога постаје члан 107. Први став гласи:

„Органи државне власти у местима (селима, мањим градовима), срезовима, градским рејонима, градовима, с-крузима и областима јесу народни одбори“.

У другом ставу, први ред, мјесто ријечи „села и мањих градова“ ставити ријечи „у местима“. У трећем реду истог става, последије ријечи „срезова“, ставити ријечи „градских рејона“.

У трећем ставу, у првом реду, брисати ријеч „градова“. У другом реду истог става, последије ријечи „рејона“, ставити ријеч „градова“. У трећем реду истог става брисати ријечи „према прописима“ и ставити ријечи „у роковима које прописује“. У четвртом реду истог става мјесто ријечи „Устава“ ставити ријеч „Устав“.

Претседник: Прима ли се? (Прима). Ко је против? (Није нико). Прелазимо даље.

Д-р Јосип Хричевић: Члан 106 постаје члан 108. У четвртом и петом реду брисати ријеч „и чување“ и ставити ријеч „испуњавање“. У петом реду, последије ријечи „и“ ставити ријеч „чување“; мјесто ријечи „месни“ ставити ријеч „свој“.

Претседник: Прима ли се члан 108 са прочитаним изменама? (Прима се). Члан је једногласно примљен.

Д-р Јосип Хричевић: Члан 107 постаје 109 и остаје у преобитној редакцији. Члан 108 постаје члан 110. У првом реду мјесто ријечи „наредбодавни“ ставити ријеч „управни“. У трећем и четвртом реду бришу се ријечи „које бира скупштина народног одбора“, а у трећем реду,

послије ријечи „одбори“, ставити тачку. Додаје се други, нови ред, који гласи: „Извршне одборе у селима и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине. Извршне одборе у градским рејонима, градовима, срезовима, окрузима и областима бирају одговарајући народни одбори на својим скупштинама“.

Претседник: Има ли ко против? (Нема). Објављујем да је члан једногласно примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 109 постаје члан 111, члан 110 постаје члан 112, члан 111 постаје члан 113 и сви остају у првобитној редакцији. Члан 112 постаје члан 114. У првом реду мјесто ријечи „руководиће“ ставити ријеч „вођење“, а у тексту свуда ставити мјесто ријечи „одељења“ ријеч „одељења“.

Претседник: Да ли је ко против овако стилизованог члана 114? (Није). Објављујем да је члан 114 једногласно примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: Наслов главе XIII гласи: „Народни судови“. Члан 113 постаје члан 115 и гласи:

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни и срески судови.

Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних суда.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте опорова“.

Претседник: Да ли је ко против члана 115 у овој редакцији? (Није). Објављујем да је члан 115 једногласно примљен.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 114 постаје члан 116 и гласи: „Судови су у изрицању правде независни и суде по закону“.

Владин повереник д-р Лео Гершковић: Ја бих предложио, споразумно са друговима из Савезне скупштине, да овај члан гласи:

„Судови су у изрицању правде независни и суде по закону.

Судови су одвојени од управе у свим степенима.

Виши судови имају у границама закона право надзора над нижим судовима.

Министри правосуђа руководе и надзиру рад судске управе и старају се за правилну организацију суда.“

Претседник: Прима ли се члан 116 у свој редакцији? (Прима се). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 117 гласи:

„Судови изричу правду у име народа“.

Члан 115 приједлога брише се. Члан 116 приједлога постаје члан 118, додаје му се посљедња реченица првобитног члана 114 и гласи:

„Расправљање по судовима врши се по правилу јавно.“

Одлуке једног суда може изменити само надлежни виши суд.

Окривљенику је обезбеђено право одбране пред судом“.

Претседник: Прима ли се нови члан 118 у овој редакцији? (Прима се). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 117 приједлога постаје члан 119. У трећем реду брисати ријеч „сталних“.

Трећи став брише се.

Претседник: Прима ли се члан 119? (Прима се). Идемо даље.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 118 постаје члан 120 и остаје у првобитној редакцији. Члан 119 постаје члан 121 и гласи:

„Судије Врховног суда ФНРЈ бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.“

Судије Врховног суда републике, односно аутономне покрајине, бира и разрешава Народна скупштина републике односно Народна скупштина аутономне покрајине.

Судије и судије-поротнике окружног суда у округу или граду бира и разрешава народни одбор округа или града на својој скупштини“.

Судије и судије-поротнике среског суда у срезу или граду бира и разрешава народни одбор среза или града на својој скупштини“.

Претседник: Прима ли се члан 121 у новој редакцији? (Прима се). Објављујем да је члан 121 примљен једногласно.

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 120 постаје члан 122. У првом реду брисати ријеч „судски“. У другом реду, последије ријечи „орган“, ставити ријеч „правосуђа“. У трећем реду, последије ријечи „Југославије“, ставити тачку и брисати остали дио реченице.

Други став брише се.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрччевић: Члан 121 постаје члан 123. Ставити нови, први, став који гласи:

„Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правоснажних одлука свих судова ФНРЈ у погледу примене савезних закона“.

Трећи став, у првобитном приједлогу други став, брише се.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Испред „Јавно тужиоштво“ ставити „Глава XIV“, а испред тога брисати слово „б“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 122 постаје члан 124 и гласи: „Јавно тужиоштво је орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора ради правилног испуњавања закона од стране свих министарстава и осталих њима потчињених управних органа и установа ФНРЈ и република, службених лица и свих грађана“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 123 постаје члан 125 и гласи: „Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.“

Јавне тужиоце народних република и њихове заменике именује и разрешава јавни тужилац ФНРЈ.

Јавне тужиоце аутономних покрајина, аутономних области, области, округа и срезова именује и разрешава јавни тужилац републике уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 124 постаје члан 126 и гласи: „Јавни тужиоци су независни у своме раду и подређењу су само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 125 постаје члан 127 и гласи: „Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право законске интервенције у току судског и управног поступка, право кривичног гоњења као и искључиво право подизања захтева за заштиту законитости против правоснажних одлука судова и управних органа“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Поставља се нов члан, 128, који гласи:

„Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске армије.“

Савезним законом одредиће се устројство и надлежност војног тужиоца“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Глава XIV постаје „Глава XV“. Члан 126 постаје члан 129, а члан 127 постаје члан 130. Оба члана остају у првобитној редакцији. Члан 128 постаје члан 131. У другом реду брисати ријеч „све“. У трећем реду бри-

сати ријечи „а савезни министри“ и ставити ријечи „и укинути“.

Додаје се нови став који гласи:

„Под истим условима имају савезни министри право обустављати акте министара републике“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 129 постаје члан 132 и остаје у првобитној редакцији. Члан 130 постаје члан 133. У четвртом реду, последије ријечи „распустити“, ставити ријеч „оваки“. У деветом реду, последије ријечи „одбор“, ставити ријеч „сваког“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Првобитна „Глава XV“ постаје „Глава XVI“. Члан 131 постаје члан 134. У другом реду одоздо мјесто ријечи „она“ ставити ријеч „и“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Члан 132 постаје члан 135. У другом реду, код ријечи „ФНРЈ“, брисати тачку и додати „на заједничкој седници оба дома“. У трећем реду брисати ријечи „свом војном“ и ставити ријечи „целокупном војном и оружјаном“.

Претседник: Прима ли се? (Прима се).

Д-р Јосип Хрнчевић: Брисати ријечи „Глава XVI“ и ставити „Трећи део“. Члан 133 постаје члан 136 и остаје у првобитној редакцији.

Претседник: Другови народни посланици, ту има још низ амандмана који су поднети за измену читавог низа чланова. Координациони одбор узео је приликом свог рада у обзир те амандмане предложене од стране Министра за Конституанту и од стране Кирила Савића, који је поднео у писменој форми низ предлога. Све ове предлоге узео је Координациони одбор у претрес и углавном их усвојио и унео у измењени нацрт Устава.

Тиме би наш посао био свршен. Остаје нам још да извршимо коначно гласање прочитаног изцрта Устава. Због тога прелазимо, у смислу нашег Пословника, на гласање прочитаног нацрта Устава и молим друга секретара да изврши прозивку чланова Одбора, а чланове Одбора да гласају за или *против*.

Секретар врши прозивку народних посланика — чланова Одбора. (Сви присутни гласали су за).

Претседник: Другови народни посланици, објављујем да је наш нацрт Устава једногласно примљен овако како је прочитан.

Сада би требало, другови народни посланици, да изаберемо још известиоца за пленум Скупштине народа. Да ли

има ко од другова какав предлог?

Бранко Чубриловић: Ја предлагем друга Хрнчевића д-р Јосипа.

Синиша Станковић: Ја се слажем са овим предлогом.

Претседник: Да ли постоји још какав предлог? (Не постоји). Пошто другог предлога нема, молим другове народне посланике да се изјасне да ли примају друга Хрнчевића као известиоца. (Прима се). Према томе, одређен је за известиоца нацрта Устава пред пленумом Скупштине народа друг Хрнчевић д-р Јосип.

Тиме смо наш посао Уставотворног одбора Скупштине народа завршили и ја данашњу седницу закључујем, а наредна ће бити сазвана писменим путем.

Пошто наступају православни празници, ја бих друговима народним посланицима православне вере зажелело пријатне празнике у духу Устава и наше верске толеранције. На идући рад бићете позвани писменим путем. (Узвици: Живео претседник!)

(Седница је закључена у 13 часова).

НАЦИОНАЛНИ УСТАВ

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

ОПШТИНА НАРЕЂА

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

1944. г.

Уставотворни одбор Скупштине народа
Федеративне Народне Републике Југославије

ПРИЛОЗИ

МИНИСТАРСТВО ЗА КОНСТИТУАНТУ

ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

Бр. 1003

1 децембра 1945 год.

Београд

ПРЕТСЕДНИШТВУ УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Министарство за Конституанту, овлашћено да припреми сазивање и рад Уставотворне скупштине, израдило је нацрт Устава нове Југославије уз сарадњу једне саветодавне комисије стручњака. Нацрт је био поднет Савезној влади која га је проучила и сагласила се са истим начелно и у основи.

На основу тога упућујемо вам сада овај нацрт Устава Федеративне Народне Републике Југославије као предлог Савезне владе. Молимо да овај предлог доставите Уставотворној скупштини на поступак.

Смрт фашизму — слобода народу!

Потпредседник владе
и Министар за Конституанту
Едвард Кардељ, с. р.

НАЦРТ УСТАВА

ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ПРВИ ДЕО

ОСНОВНА НАЧЕЛА

ГЛАВА I

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

Члан I

Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су слободно изразили своју вољу да остану уједињени у Југославији.

Члан 2

Федеративну Народну Републику Југославију сачињавају: Народна Република Србија, Народна Република Хрватска, Народна Република Словенија, Народна Република Босна и Херцеговина, Народна Република Македонија и Народна Република Црна Гора.

Народна Република Србија има у свом саставу Аутономну покрајину Војводину и Аутономну косовско-метохијску област.

Члан 3

Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије представља поље оивичено са два снопа житног класја. Снопови су на дну повезани траком на којој је исписан датум 29 новембар 1943. Између врхова класја налази се петокрака звезда. Усред поља налази се пет буктиња косо положених чији се пламенови спајају у један сјајан пламен.

Члан 4

Државна застава Федеративне Народне Републике Југославије састоји се из три боје: плаве, беле и црвене, са црвеном петокраком звездом у средини. Однос ширине и дужине заставе је један према два. Боје заставе су положене хоризонтално одозго и то овим редом: плаво, бело и црвено. Свака боја заузима једну трећину простора висине заставе. Звезда има правилан петокраки облик, црвена је и оивичена златом (жутом ивицом). Средишња тачка звезде поклапа се са тачком у којој се секу дијагоналне заставе. Горњи крак звезде улази до половине плаве боје заставе, тако да доњи краци звезде добијају одговарајуће место у црвеној боји заставе.

Члан 5

Главни град Федеративне Народне Републике Југославије је Београд.

ГЛАВА II

НАРОДНА ВЛАСТ

Члан 6

У Федеративној Народној Републици Југославији сва власт произлази из народа и припада народу.

Народ остварује своју власт преко слободно изабраних претставничких органа државне власти, народних одбора,

који су од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали и развили се у народноослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе.

Члан 7

Све органе државне власти, народне одборе и скупштине, бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем.

Народни претставници у свим органима државне власти одговорни су својим бирачима. Законом ће се прописати у којим случајевима и под којим условима грађани могу озовати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани.

Члан 8

Сви органи државне власти врше власт на основу Устава ФНРЈ, Устава појединих народних република, закона ФНРЈ, закона народних република и општих прописа виших органа државне власти.

Сви акти државне управе и народних судова морају бити основани на закону.

ГЛАВА III

ОСНОВНА ПРАВА НАРОДА И РЕПУБЛИКА

Члан 9

Сувереност народних република у саставу Федеративне Народне Републике Југославије ограничена је само правима која су овим Уставом дата Федеративној Народној Републици Југославији.

Федеративна Народна Република Југославија заштићује и брани суверена права својих народних република.

Федеративна Народна Република Југославија штити безбедност и друштвено и политичко уређење својих народних република.

Члан 10

Сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа Федеративне Народне Републике Југославије и њихових народних република јесте противустанак.

Члан 11

Свака народна република има свој Устав који доноси

самостално. Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ.

Члан 12

Разграничења између народних република врши Народна скупштина ФНРЈ.

Члан 13

Националне мањине уживају у Федеративној Народној Републици Југославији сва права и заштиту свог културног развитка и слободне употребе свога језика.

ГЛАВА IV

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКО УРЕЂЕЊЕ

Члан 14

Средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу општенародна имовина у рукама државе или имовина народних задружних организација или имовина приватних физичких или правних лица.

Сва рудна и друга блага у земљи, воде, извори и природне снаге, средства железничког и ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон и радио-веза јесу општенародна имовина.

Спелна трговина је под контролом државе.

Члан 15

У циљу заштите животних интереса народа, подизања народног благостања и правилног искоришћавања свих привредних могућности и снага, држава даје правац привредном животу и развоју путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор а остварујући општу контролу над приватним сектором привреде.

У остваривању општег привредног плана и привредне контроле држава се ослања на сарадњу синдикалних организација радника и намештеника и других народних организација.

Члан 16

Управљање и располагање општенародном имовином одређује се законом.

Општенародна имовина стоји под нарочитом заштитом државе.

Члан 17

Држава посвећује нарочиту пажњу и пружа помоћ и олакшице народном задругарству.

Члан 18

Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди.

Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице.

Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона и уз законску накнаду сопственику.

Члан 19

Земља припада онима који је обрађују.

Закон одређује може ли и колико земље имати устациона и лице које није земљорадник.

Не може бити великих земљишнихседа у приватним рукама ни по коме основу.

Максимум приватног земљишногседа одређује закон.

Држава нарочито заштићује и помаже малог и средњег сељака.

Члан 20

Привредним и другим мерама држава помаже радни народ да се уједини и организује у циљу одбране од привредног израбљивања.

Држава заштићује лица у најамном радном односу обезбеђењем права удруживања, страничењем радног дана, одређивањем минималних надница (плата), социјалним осигурањем и заштитом права на плаћењи годишњи одмор.

ГЛАВА V

ПРАВА И ДУЖНОСТИ ГРАЂАНА

Члан 21

Сви грађани Федеративне Народне Републике Југославије једнаки су пред законом и дужни су придржавати се Устава и закона.

Не признају се никакве привилегије по рођењу, имовном стању и ступњу образовања.

Члан 22

Сви грађани Федеративне Народне Републике Југосла-

вије равноправни су без обзира на народност, расу и вероисповест.

Сваки акт којим се грађанима дају привилегије или чине ограничења права на основу разлике у народности, раси или вери, као и свако проповедање националне, расне или верске мржње и раздора, противно је Уставу и кажњиво.

Члан 23

Сви грађани без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образовања и места становања, који су навршили 18 година старости, имају право да бирају и да буду бирани у све органе државне власти.

Грађани који се налазе у редовима Југословенске армије имају право да бирају и да буду бирани као и остали грађани.

Бирачко право је опште, једнако и непосредно и врши се тајним гласањем.

Не уживају бирачко право лица под старатељством, лица која су судском пресудом лишена грађанских права у времену док дејство пресуде траје, и лица која на основу савезног закона изгубе бирачко право.

Члан 24

Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима привредног, државног и друштвеног живота.

За једнак рад жене имају право на једнаку награду као и мушкарци. Жене уживају једнака права социјалног осигурања.

Држава нарочито заштићује интересе матере и детета правом на плаћено отсуство пре и после порођаја, оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта.

Члан 25

Грађанима је зајемчена слобода савести и слобода вероисповести.

Црква је одвојена од државе.

Верске заједнице слободне су у својим верским пословима и у вршењу верских обреда.

Члан 26

Брак и породица су под заштитом државе. Држава уређује правне односе брака и породице својим законима.

Пуноважни брак може се закључити само пред надлежним државним органима. Грађани могу склопити поред грађанског брака и црквени брак по прописима своје вере.

Сви брачни спорови спадају у надлежност народних судова.

Родитељи имају према деци рођеној ван брака исте обавезе и дужности као и према брачној деци. Ванбрачна деца имају једнака права са брачном.

Члан 27

Грађанима се зајемчује слобода штампе, говора, удруживања, зборова, јавних скупова и манифестација.

Члан 28

Зајемчена је неприкосновеност личности грађана.

Нико не може бити задржан у притвору дуже од три дана без решења суда или без одобрења јавног тужиоца.

Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда, донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.

Нико, ако је достижан државним органима, не може бити суђен а да није по закону саслушан и на прописан начин позват да се брани.

Органи државне управе могу изрицати казну лишења слободе за обичне прекршаје правних прописа у границама које су одређене законом.

Ниједан држављанин не може бити прогнан из земље нити из свог боравишта у земљи осим у случајевима прописаним законом.

Члан 29

Стан је неповредив.

Нико не може ући у туђи стан или просторије ни вршити претрес против воље њиховог имаоца без законом предвиђеног решења.

Претрес се може вршити само у присуству два сведока. Претресу има право присуствовати и лице чији се стан претреса.

Члан 30

Неповредива је тајна писама и других средстава општења, осим у случају кривичне истраге, мобилизације и ратног стања.

Члан 31

У Федеративној Народној Републици Југославији ужи-

вају право уточишта страни држављани прогоњени због залагања за демократију, национално ослобођење, права радног народа и слободу научног и културног рада.

Члан 32

Сваки грађанин дужан је да ради по својим способностима; ко не даје заједници не може од ње ни примати.

Члан 33

Свима грађанима једнако су доступне под законским условима ове јавне службе.

Дужност је грађана да савесно обављају јавне дужности за које су изабрани или које су им поверене.

Члан 34

Држава се стара да ратним инвалидима обезбеди достојан живот и бесплатно оспособљавање за рад.

Деца палих бораца и жртава рата под нарочитим су старањем државе.

Члан 35

Држава се стара за здравље народа организацијом и контролом здравствене службе, болница, санаторијума, лечилишта и опоравилишта.

Члан 36

Обезбеђује се слобода научног и уметничког рада.

Држава помаже науку и уметност у циљу развитка народне културе и народног благостања.

Члан 37

У циљу подизања опште културе народа, држава обезбеђује да школе и друге просветне и културне установе буду доступне свима слојевима народа.

Школе су државне. Само законом може се допустити оснивање приватних школа, а њихов је рад под контролом државе.

Основна настава је обавезна и бесплатна.

Школа је одвојена од цркве.

Члан 38

Грађани имају право молбе и петиције органима државне власти.

Против свих незаконитих и неправилних решења органа државне управе, као и против штетних поступака службених лица, грађани имају право жалбе.

Члан 39

Сваки грађанин има право да тужи надлежном суду службена лица за кривична дела учињена у службеном раду.

Члан 40

Грађани имају под законским условима право да захтевају од државе и службених лица накнаду штете која им се учини незаконитим и неправилним вршењем службе.

Члан 41

Одбрана отаџбине највиша је дужност и част сваког грађанина.

Војна обавеза грађана је општа.

Члан 42

Пореска обавеза грађана је општа и сразмерна њиховој привредној снази.

Јавне дажбине и ослобођења од њих установљавају се само законом.

Члан 43

У циљу заштите слобода зајемчених овим Уставом, незаконита је и кажњива употреба грађанских права са намером насилне промене уставног поретка Федеративне Народне Републике Југославије.

ДРУГИ ДЕО

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

ГЛАВА VI

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ

Члан 44

Федеративна Народна Република Југославија врши све послове који су јој дати у надлежност Уставом.

У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије спадају:

1) измене и допуне Устава ФНРЈ, старање о његовом извршењу и осигурање сагласности Устава република са Уставом ФНРЈ;

2) примање нових република, као и одобравање оснивања нових аутономних покрајина и аутономних области;

3) разграничење између република;

4) претстављање Федеративне Народне Републике Ју-

посланице у међународним односима, склапање међународних уговора;

5) питање рата и мира;

6) опште руководство и контрола трговинских односа с иностранством;

7) послови народне одбране и државне безбедности;

8) железнице, ваздушни саобраћај, поморски саобраћај и речно бродарство;

9) пошта, телеграф, телефон и радио;

10) савезно држављанство;

11) исељенички и усељенички послови; правни положај странаца;

12) општедржавни привредни план;

13) савезни буџет; одобрење општедржавног буџета и завршног рачуна; врховна контрола извршења општег државног буџета;

14) новчани и кредитни систем; закључивање савезних зајмова; девизни и валутни промет; послови осигурања; царине; државни монополи;

15) патенти, жигови, модели, мере, тегови и драгоцени метали;

16) старање о ратним инвалидима;

17) амнестија и помиловање по делима повреде савезних закона;

18) финансијска, индустријска, рударска, грађевинска, трговачка, шумска и пољопривредна предузећа општедржавног значаја;

19) путеви, реке, водени канали, морске и речне луке општедржавног значаја;

20) законодавство о расподели прихода на савезни буџет, буџете република и буџете аутономних и административно-територијалних јединица;

21) законодавство о уређењу судова, начела приватног права, кривични закони, законодавство о грађанском, извршном, ванпарничном, кривичном и општеуправном поступку и личном стању грађана;

22) основно законодавство о раду, радњама и социјалном осигурању;

23) доношење општих начела за законодавство и руководство република у области социјалног старања, грађевинарства, јавних зајмова и дажбина, здравља, искоришћавања рудног блага, шума и водних снага, привредног пословања, политике цена, просвете и организације државне власти. — Републике могу саме у овим пословима доносити своје прописе до доношења општих начелних прописа од стране Федеративне Народне Републике Југославије.

Извањ ових послова врше народне републике своју власт самостално.

Члан 45

Савезни закони важе на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

У случају размимоилажења између савезних закона и закона република примењују се савезни закони.

Територија Федеративне Народне Републике Југославије састоји се из територија њених република и чини јединствено државно и привредно подручје.

Члан 46

Промет робе између република је слободан и не може се ограничити законом републике.

Члан 47

Акти и исправе државних органа једне републике имају једнаку важност у свакој републици.

Члан 48

За грађане Федеративне Народне Републике Југославије установљава се јединствено савезно држављанство. Сваки држављанин народне републике истовремено је држављанин ФНРЈ.

Сваки држављанин једне републике ужива у свакој републици иста права као и њени држављани.

ГЛАВА VII

НАЈВИШИ САВЕЗНИ ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

а) Народна скупштина ФНРЈ

Члан 49

Народна скупштина ФНРЈ јесте врховни орган државне власти Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 50

Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног и државног суверенитета и врши сва она права која припадају Федеративној Народној Републици Југославији уколико Уставом нису дата у надлежност Претседништву Народне скупштине ФНРЈ или Савезној влади.

Члан 51

Законодавну власт у пословима из надлежности Федеративне Народне Републике Југославије врши искључиво Народна скупштина ФНРЈ.

Члан 52

Народну скупштину ФНРЈ сачињавају два дома — Савезно веће и Веће народа.

Члан 53

Савезно веће бирају сви држављани Федеративне Народне Републике Југославије. На сваких 50.000 становника бира се по један посланик.

Члан 54

Веће народа се бира по републикама, аутономним покрајинама и аутономним областима. Грађани сваке републике бирају по 30, аутономне покрајине по 20, а аутономне области по 15 посланика.

Члан 55

Нико не може бити истовремено посланик у оба дома Народне скупштине ФНРЈ.

Члан 56

Народна скупштина ФНРЈ бира се на четири године.

Члан 57

Оба дома Народне скупштине ФНРЈ јесу равноправна.

Члан 58

Домови Народне скупштине ФНРЈ заседају по правилу одвојено.

Заседања Савезног већа и Већа народа отварају се и закључују истовремено.

Члан 59

Савезно веће бира председника, три потпредседника и два секретара.

Веће народа бира председника, три потпредседника и два секретара.

Претседници руководе седницама домова и њиховим радом на основу пословника.

Члан 60

Заседања Народне скупштине ФНРЈ јесу редовна и ванредна и сазивају се указом Претседништва Народне скупштине.

Редовна заседања сазивају се два пута годишње и то 15 априла и 15 октобра. Ако Народна скупштина не буде

сазвана о овим роковима може се сама састати и без указа Претседништва.

Ванредна заседања сазивају се кад Претседништво Народне скупштине ФНРЈ нађе да је потребно, кад то тражи једна од република преко свог врховног органа државне власти или кад то затражи једна трећина посланика једног од домова.

Члан 61

Оба дома Народне скупштине ФНРЈ заседају у заједничкој седници само када је то овим Уставом нарочито одређено или кад то реше оба дома.

Заједничким седницама Народне скупштине ФНРЈ претседавају наизменично претседници домова.

Члан 62

Сваки дом прописује себи пословник, а Народна скупштина ФНРЈ пословник за заједничке седнице.

Члан 63

Законски предлог може бити поднет једном или другом дому Народне скупштине ФНРЈ.

Ниједан законски предлог не може постати закон, ако није изгласан већином гласова у оба дома на седници на којој је присутна већина посланика сваког дома.

Члан 64

Сваки од домова Народне скупштине ФНРЈ има право да предложи допуне и измене законског предлога који је већ изгласан у једном дому. Овако измењен предлог враћа се на сагласност дому из кога је потекао.

Ако се сагласност не постигне, предмет се подноси координационом одбору Народне скупштине ФНРЈ, у који улази исти број чланова и једног и другог дома.

У случају да се у координационом одбору не постигне сагласност или ако један од домова одбије решење предложено од координационог одбора, домови ће поново решавати о читавом предмету оним редом којим је првобитни предлог расправљан.

Ако се ни овога пута не постигне сагласност, Народна скупштина ФНРЈ ће се распустити.

Указ о распуштању садржаће и расписивање нових избора.

Члан 65

Закони које изгласа Народна скупштина ФНРЈ објављују се на језицима свих народних република.

Члан 66

Закон ступа на снагу осмог дана по објављивању у „Службеном листу“ ако самим законом није друкчије одређено.

Члан 67

Савезно веће и Веће народа бирају нарочите одборе којима поверавају одређене послове.

Сваки дом на првом заседању бира верификациони одбор који испитује посланичка пуномоћја.

Сваки дом на предлог верификационог одбора потврђује или поништава пуномоћја посланика.

Члан 68

Народна скупштина ФНРЈ и сваки од њених домова могу вршити анкете по питањима општег значаја преко својих анкетних одбора.

Сви државни органи дужни су испуњавати захтеве анкетних одбора у погледу утврђивања чињеница и прикупљања доказа.

Члан 69

Посланици Народне скупштине ФНРЈ уживају имунитетска права.

Посланици не могу бити ухватени нити се противу њих може покренути судски поступак без одобрења дома коме припадају или Претседништва Народне скупштине ФНРЈ.

Члан 70

Народна скупштина ФНРЈ може у случају рата и сличних изванредних прилика продужити период рада све док то стање траје и после истека периода за који је изабрана.

Народна скупштина ФНРЈ може одлучити да се распусти и пре истека периода за који је изабрана.

Члан 71

Избори за нову Народну скупштину ФНРЈ морају бити расписани пре истека последњег дана периода за који је изабрана.

Од дана распуштања Народне скупштине ФНРЈ до дана избора нове Народне скупштине ФНРЈ не може протећи више од три месеца ни мање од два месеца.

Члан 72

Народна скупштина ФНРЈ врши измене и допуне Устава.

Предлог за измену и допуњу Устава могу поднети: Претседништво Народне скупштине ФНРЈ, Савезна влада или трећина посланика једног од домова.

Предлог да се приступи измени или допуни Устава треба да буде примљен у сваком дому већином гласова.

Предложена измена или допуна Устава усвојена је ако за њу гласа апсолутна већина од целокупног броја посланика у сваком од домова.

б) Претседништво Народне скупштине ФНРЈ

Члан 73

Народна скупштина ФНРЈ бира Претседништво Народне скупштине ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.

Претседништво Народне скупштине ФНРЈ састоји се од Претседника, шест потпретседника, два секретара и највише 30 чланова.

Члан 74

Претседништво Народне скупштине ФНРЈ врши ове послове:

- 1) сазива заседање Народне скупштине ФНРЈ;
- 2) распушта Народну скупштину ФНРЈ у случају неслагласности домова о законском предлогу;
- 3) расписује изборе за Народну скупштину ФНРЈ;
- 4) даје обавезна тумачења о сагласности закона са Уставом ФНРЈ уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ;
- 5) даје обавезна тумачења савезних закона; издаје указе;
- 6) проглашује изгласане законе;
- 7) врши право помиловања према прописима закона;
- 8) додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије на предлог претседника Савезне владе и министра народне одбране;
- 9) ратификује међународне уговоре;
- 10) поставља и опозива на предлог Савезне владе амбасадоре, изванредне посланике и опуномоћене посланике у страним државама;
- 11) прима акредитивна и опозивна писма дипломатских претставника страних држава;
- 12) проглашује општу мобилизацију и ратно стање у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то у случају оружаног напада на Федеративну Народну Републику Југославију, или у случају потребе непосредног из-

вршења међународних обавеза Федеративне Народне Републике Југославије према међународној организацији мира или некој савезничкој земљи;

13) поставља и разрешава на предлог председника Савезне владе поједине савезне министре у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ;

14) одређује заменике министрима на предлог председника Савезне владе;

15) устанављува на предлог председника Савезне владе комитете у оквиру владе и именује њихове руководиоце;

16) одређује на предлог Савезне владе која су предузећа од општедржавног значаја под непосредном управом министарства односно комитета Савезне владе;

17) расписује народни референдум у питањима из надлежности ФНРЈ на основу одлуке Народне скупштине ФНРЈ или на предлог Савезне владе.

Указе Претседништва Народне скупштине ФНРЈ потписују Претседник и секретар.

Члан 75

Претседништво Народне скупштине ФНРЈ за свој рад одговара Народној скупштини ФНРЈ. Народна скупштина може опозвати Претседништво и изабрати ново, као и разрешити дужности поједине чланове и изабрати нове и пре истека времена за које су изабрани.

Члан 76

У случају распуштања Народне скупштине ФНРЈ Претседништво врши дужности све до избора новог претседништва Народне скупштине ФНРЈ.

Претседништво сазива новоизабрану Народну скупштину и то најдоцније месец дана од дана извршених избора.

ГЛАВА VIII

ОРГАНИ САВЕЗНЕ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Члан 77

Највиши извршни и наредбодавни орган државне власти Федеративне Народне Републике Југославије јесте Савезна влада.

Савезну владу именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.

Савезна влада одговара и полаже рачун о своме раду Народној скупштини ФНРЈ. У времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ Савезна влада је одговорна и по-

лаже рачун о своме раду Претседништву Народне скупштине ФНРЈ.

Члан 78

Савезна влада ради на основу Устава и савезних закона.

Савезна влада доноси уредбе за примену закона и уредбе на основу нарочитог законског овлашћења, као и обавезна упутства ради извршења савезних закона. Она се стара о тачном извршењу савезних закона.

Уредбе, упутства и решења Савезне владе потписују претседник владе и надлежни министар.

Члан 79

Уредбе и упутства Савезне владе су обавезна на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 80

Савезна влада усмерава и усклађује рад савезних министарстава, комисија, комитета и других надлежстава и установа које се налазе под њеним непосредним руководством и надзором.

Савезна влада се стара о припреми и остварењу општедржавног привредног плана и буџета; руководи кредитним и новчаним системом; предузима све потребне мере за осигурање и заштиту уставног поретка и грађанских права; руководи општом организацијом Југословенске армије; руководи одржавањем односа са страним државама; стара се о испуњењу међународних уговора и обавеза; решава о законским предлозима Владе и појединих министара који се подносе Народној скупштини ФНРЈ; прописује унутрашње уређење министарстава и подређених установа; оснива комисије и установе у циљу спровођења привредних одбрабених и културних мера.

Члан 81

Савезну владу сачињавају: претседник, потпретседници, министри, претседник савезне планске комисије, претседник савезне контролне комисије, претседник комитета за високе школе и науку, претседник комитета за заштиту народног здравља, претседник комитета за социјално старање.

Чланови Савезне владе полажу пре ступања на дужност заклетву пред Претседништвом Народне скупштине ФНРЈ.

Члан 82

Претседник Савезне владе претставља владу, председава седницама и руководи радом владе.

Члан 83

Чланови Савезне владе се налазе на челу одређених грани државне управе.

Савезна влада може имати и министре без ресора.

Члан 84

Чланови Савезне владе су кривично одговорни за повреде Устава и закона при вршењу службене дужности.

Они одговарају за штету коју учине држави незаконитим радом.

Ближе одредбе о одговорности чланова Савезне владе прописују се савезним законом.

Члан 85

Министри, комисије и комитети Савезне владе издају правилнике, наредбе и упутства на основу и ради спровођења савезних закона, уредаба и упутстава Савезне владе.

Министри се старају о правилном извршењу савезних закона, уредаба и упутстава Савезне владе и одговарају за њихову примену у грани државне управе којом руководе.

Само савезним законом могу се успостављати нова и укидати постојећа министарства, комисије и комитети.

Члан 86

Министарства су највиша савезна надлежства у одређеној грани савезне државне управе.

Члан 87

Министарства Савезне владе су савезна или савезно-републиканска.

Савезна министарства су: Министарство иностраних послова; Министарство народне одбране; Министарство саобраћаја; Министарство пошта; Министарство спољне трговине.

Савезно-републиканска министарства су: Министарство финансија; Министарство унутрашњих послова; Министарство индустрије; Министарство рударства; Министарство трговине и снабдевања; Министарство пољопривреде и шумарства; Министарство рада; Министарство грађевина; Министарство правосуђа.

Члан 88

Савезна министарства руководе по правилу непосредно преко сопствених органа одређеном траном државне управе

на читавој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

Савезна министарства могу за извршење послова своје надлежности поставити своје опуномоћенике при владама република и оснивати одељења и отсеке при народним одборима.

Савезно-републиканска министарства обављају послове из одређене области државне управе посредно преко одговарајућих министарстава у народним републикама, а непосредно могу управљати само одређеним пословима, предузећима и установама општедржавног значаја.

Члан 89

Савезна влада може уредбом пренети извесне послове своје надлежности из области привреде и народне одбране на уже савете министара.

Уредбом о оснивању савета министара одредиће се састав и надлежност ових савета.

ГЛАВА IX

НАЈВИШИ ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

Члан 90

Највиши орган државне власти народних република јесте Народна скупштина републике.

Народну скупштину републике бирају грађани републике на време од четири године према прописима Устава и закона републике.

Члан 91

Народна скупштина републике врши суверена права републике на основу Устава републике у сагласности са Уставом ФНРЈ.

Члан 92

Законодавну власт у републици врши искључиво Народна скупштина републике. Она врши све послове из надлежности републике уколико Уставом републике нису пренети у надлежност Претседништва Народне скупштине републике или Владе републике.

Члан 93

Народна скупштина републике бира за руковођење седницама претседника, потпретседнике и секретаре.

Члан 94

Народна скупштина бира Претседништво Народне скуп-

штине републике, које се састоји од Претседника, једног или више потпретседника, секретара и чланова, чији број одређује Устав републике.

Члан 95

Народна скупштина републике именује Владу републике.

ГЛАВА X

ОРГАНИ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

Члан 96

Највиши извршни и наредбодавни орган државне власти народне републике јесте Влада републике.

Влада републике је одговорна Народној скупштини републике, којој полаже рачун о своме раду. У времену између два заседања Народне скупштине, Влада републике одговара и полаже рачун о своме раду Претседништву Народне скупштине републике.

Члан 97

Влада републике је потчињена Уставу ФНРЈ, Уставу републике, савезним законима и законима републике.

Она доноси уредбе и обавезна упутства за примену савезних закона и закона републике, уредаба и обавезних упустава Савезне владе, или на основу изричитог законског овлашћења. Она се стара о тачном извршењу савезних закона и закона републике.

Члан 98

Министри републике имају право да издају правилнике, наредбе и упутства на основу и ради извршења савезних закона, закона републике као и уредаба и упустава Савезне владе и Владе републике.

Министри републике се старају о правилном извршењу савезних закона, закона републике, као и уредаба и упустава Савезне владе и Владе републике.

Члан 99

Министарства републике су савезно-републиканска или републиканска.

Члан 100

Савезно-републиканска министарства у народним републикама обављају поред послова из сопствене надлежности

ли послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, наредба и упутстава.

Члан 101

Министарства републике оснивају се Уставом републике у сагласности са Уставом ФНРЈ.

Законом републике могу се оснивати нова и укидати стара министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике и савезним законима.

ГЛАВА XI

ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ АУТОНОМНИХ ПОКРАЈИНА И АУТОНОМНИХ ОБЛАСТИ

Члан 102

Права и делокруг аутономије Аутономних покрајина и Аутономних области одређују се Уставом републике.

Члан 103

Статут Аутономне покрајине односно Аутономне области доноси у сагласности са Уставом ФНРЈ и Уставом републике највиши орган државне власти Аутономне покрајине или Аутономне области а потврђује га Народна скупштина републике.

Члан 104

Највиши орган државне власти у аутономној покрајини јесте Народна скупштина аутономне покрајине, коју бирају грађани аутономне покрајине за време од четири године и која се састаје према одредбама Устава републике.

Народна скупштина аутономне покрајине бира као свој извршни и наредбодавни орган Главни извршни одбор аутономне покрајине.

Највиши орган државне власти у аутономној области јесте Обласни народни одбор, који бирају грађани аутономне области за време од три године и који одржава своје скупштине према одредбама Устава републике.

Обласни народни одбор бира као свој извршни орган Обласни извршни одбор.

ГЛАВА XII

ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНИХ ЈЕДИНИЦА

Члан 105

Органи државне власти у местима (селима, мањим градовима), градовима, срезовима, окрузима и областима јесу народни одбори.

Народне одборе села и мањих градова бирају грађани за време од две године, а народне одборе срезова, градова, округа и области бирају грађани на три године.

Народни одбори срезова, градова, градских рејона, округа и области одржавају своје редовне скупштине према прописима Устава народних република.

Члан 106

Народни одбори руководе радом потчињених органа управе и привредном и културном изградњом у своме делокругу; обезбеђују заштиту јавног поретка и чување закона и права грађана; утврђују месни буџет.

Народни одбори доносе у оквиру своје надлежности опште прописе (одлуке) на основу Устава, закона и општих прописа виших органа државне власти.

Члан 107

Народни одбори су дужни да се у извођењу општих и месних задатака ослањају на иницијативу и широко учешће народних маса и на организације радног народа.

Члан 108

Извршни и наредбодавни органи народних одбора, осим у мањим-селима јесу извршни одбори, које бира скупштина народног одбора. Извршни одбор сачињавају претседник, потпретседник, секретар и чланови.

Члан 109

Извршни орган народног одбора у мањим селима сачињавају претседник и секретар.

Члан 110

Месни народни одбор сазива у законски предвиђеном року месни збор бирача коме полаже рачун о свом раду. Права и дужности месног збора бирача одређује закон.

Члан 111

Извршни и наредбодавни органи народних одбора потчињени су како своме народном одбору тако и извршним и наредбодавним органима виших органа државне власти.

Члан 112

Народни одбор може имати за руковођење појединих

трана управе одељења односно отсеке, који стоје под руководством извршног одбора. Одељења и отсеци потчињени су у свом раду извршном одбору, а истовремено и одговарајућем одељењу вишег народног одбора и надлежном министарству републике.

ГЛАВА XIII СУДОВИ И ЈАВНО ТУЖИОШТВО

а) Судови

Члан 113

Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу: Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, народни окружни и срески судови и војни судови.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова.

Судови изричу правду у име народа.

Члан 114

Судови су у изрицању правде независни.

Судови су одвојени од управе у свим степенима. Одлуке једног суда може изменити само надлежни виши суд.

Члан 115

Судови суде по закону.

Члан 116

Расправљање пред судовима врши се по правилу јавно.

Члан 117

Сви судови суде по правилу у већу.

Веће среског и окружног суда кад суди у првом степену састоји се од сталних судија и судија поротника, који су у суђењу равноставни.

Пресуду којом се изриче казна лишења слободе са принудним радом преко 10 година или тежа казна може донети у првом степену само окружни или виши суд.

Члан 118

Поступак пред судовима води се на језику републике, аутономне покрајине или аутономне области где се суд налази. Грађани који не знају тај језик могу се служити својим матерњим језиком. Тим грађанима ће се обезбедити

право на упознавање са целокупним материјалом и праћење рада суда преко преводиоца.

Члан 119

Врховни суд ФНРЈ бира тајним гласањем Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома за време од четири године.

Врховни суд републике односно аутономне покрајине бира тајним гласањем Народна скупштина републике односно Народна скупштина аутономне покрајине за време од четири године.

Судове аутономних области, области и округа бирају тајним гласањем скупштине народних одбора аутономне области, области и округа за време од три године.

Среске судове бира скупштина среског народног одбора за време од две године. Иста лица могу више пута бити бирана за судије.

Законом ће се прописати начин избора свих судова.

Члан 120

Врховни суд ФНРЈ је највиши судски орган Федеративне Народне Републике Југославије у грађанским, кривичним и војним предметима.

Врховни суд ФНРЈ надлежан је за решавање сукоба надлежности између судова република, између грађанских и војних судова, између судова и других власти са подручја две или више република, као и између својих већа и врховних судова појединих република.

Савезним законом одређује се у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену.

Члан 121

Врховни судови република и аутономних покрајина оцењују законитост правноснажних одлука свих судова републике односно судова аутономне покрајине.

Жалбу против правноснажних одлука судова може подићи само јавни тужилац. Одлука по жалби против правноснажних судских одлука нема дејства на пресуђену ствар уколико савезни закон не одреди другачије.

б) Јавно тужиштво

Члан 122

Јавно тужиштво јесте орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора над тачним испуњавањем закона од

стране министарстава Савезне владе и осталих њима потчињених управних органа ФНРЈ и република, службених лица и свих грађана.

Члан 123

Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике именује Народна скупштина ФНРЈ. Јавне тужиоце народних република и аутономних покрајина и њихове заменике именује на предлог скупштине народних република односно аутономних покрајина Народна скупштина ФНРЈ.

Обласне, окружне и среске јавне тужиоце именује јавни тужилац републике односно аутономне покрајине у сагласности са јавним тужиоцем ФНРЈ.

Члан 124

Сви су јавни тужиоци независни од свих месних органа, а подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ и од њега примају наређења и упутства.

Члан 125

Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право интервенције у току судског и управног поступка, као и право подизања жалбе за заштиту законитости против правноснажних одлука судова и управних органа.

ГЛАВА XIV

ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ОРГАНА ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ И ОРГАНА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Члан 126

Претседништво Народне скупштине ФНРЈ може поништити или укинути уредбе, упутства и решења Савезне владе, ако нису у сагласности са Уставом и савезним законима.

Савезна влада може поништити или укинути правилнике, наредбе, упутства и решења савезних министара, ако нису у сагласности са Уставом, савезним законима, уредбама, упутствима и решењима Савезне владе.

Члан 127

Претседништво Народне скупштине републике може поништити или укинути уредбе, упутства и решења Владе републике, ако нису у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и законима републике.

Влада републике може поништити или укинути правилнике, наредбе, упутства и решења министара републике ако нису у сагласности са савезним Уставом, Уставом републи-

ке, савезним законима, законима републике и уредбама, у-
путствима и решењима Владе републике.

Члан 128

У пословима из савезне надлежности Савезна влада мо-
же обуставити све акте Владе републике, а савезни мини-
стри све акте министара републике, ако нису у сагласности
са савезним Уставом, савезним законима и законима репу-
блике и уредбом Савезне владе односно правилником саве-
зног министра и уредбом Владе републике.

Члан 129

Претседништво Народне скупштине републике односно
Народна скупштина аутономне покрајине и виши народни
одбори могу поништити или укинути све незаконите и не-
правилне акте нижих народних одбора.

Влада републике, поједини њени министри и Главни из-
вршни одбор аутономне покрајине у оквиру своје надлеж-
ности могу поништити или укинути све незаконите и непра-
вилне акте извршних одбора. Извршни одбори виших на-
родних одбора имају исто право према нижим извршним
одборима.

Скупштина народног одбора може поништити или уки-
нути све незаконите и неправилне акте свога извршног од-
бора.

Извршни одбор вишег народног одбора односно Глав-
ни извршни одбор аутономне покрајине и влада републике
могу обуставити од извршења све незаконите и неправилне
акте скупштине нижег народног одбора и предложити сво-
јој скупштини да их поништи или укине.

Члан 130

Виши народни одбор, Народна скупштина аутономне
покрајине, односно Претседништво Народне скупштине ре-
публике може распустити нижи народни одбор и расписати
изборе за нови народни одбор. Скупштина вишег народног
одбора, Народна скупштина аутономне покрајине односно
Претседништво Народне скупштине републике може разре-
шити извршни одбор нижег народног одбора и одредити
избор новог извршног одбора.

ГЛАВА XV ЈУГОСЛОВЕНСКА АРМИЈА

Члан 131

Југословенска армија је оружана сила Федеративне На-

родне Републике Југославије. Њен је задатак да обезбеђује и брани независност државе и слободу народа. Она је чувар неповредивости државних граница, она служи одржавању мира и безбедности.

Члан 132

Врховног команданта Југословенске армије именује Народна скупштина ФНРЈ. Врховни командант руководи свом војном силом Федеративне Народне Републике Југославије.

ГЛАВА XVI ПРЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 133

Сва лица млађа од 18 година, која су била уведена у бирачке спискове за изборе за Уставотворну скупштину, задржавају стечено бирачко право.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

НАЦРТА УСТАВА ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

!

Нацрт Устава Министарства за Конституанту израђен је на основној поставци да Устав Федеративне Народне Републике Југославије не треба сам по себи и не може ништа да измишља нити треба и може да измени у суштини државне, националне и друштвене стварности, која је дело и тековина тешке ослободилачке борбе наших народа за независност и стварну демократију и то борбе не само против окупатора него и против домаћих издајника, против реакције, из које су изашли и која их је бранила и, најзад, против старог антидемократског и противнародног државног уређења, које је било у рукама непријатеља народа средство потлачивања народа. Уставотворна скупштина ФНРЈ има, према томе, да донесе Устав једној земљи, која је не само одбила покушај страних фашистичких завојевача да поробе њене народе, него и земљи која је у исто време снагом и вољом народних маса срушила савласти унутрашње издајничке снаге фашизма и реакције, и у којој је власт тиме прешла у руке истинских, демократских снага народа. Југославија је, на тај начин, ступила на пут напретка, демократских слобода, националне равноправности и јединства и смело закорачила правцем напредног социјалног развитка у корист благостања и среће радних маса и према економском и културном процвату Републике. Управо ова и оваква стварност је морала и могла наћи у нацрту Устава ФНРЈ одговарајући правни израз. Према томе, овај нацрт Устава је водио и морао неизбежно водити рачуна о фактима да уставна основа наше државе постоји како у битно измењеним друштвено-економским и националним основима и изграђеним новим државним уређењем, тако и у актима уставног значаја које су донели највиши органи државне власти нове Југославије, од Другог заседања Антифашистичког већа народног осло-

бођења Југославије до дана сазивања Уставотворне скупштине.

Природно је да ће Устав имати изванредно велики значај у животу и развоју наше народне Републике. Одражавајући измењену и нову стварност, стварност нове Републике Југославије, Устав ту стварност потврђује и стабилизује. Познато је да се организација државе утврђује и јача уставним нормама. У сагласности са савременим развитком наше Федеративне Републике, Устав завршава правно уобличавање нових демократских, социјалних и националних тековина, а у исто време поставља чврсте оквире за неизбежни и прогресивни развој нашег друштвеног и политичког живота.

На основу свега тога, стварање и доношење нашег новог Устава има далекосежан историски значај.

II

На првом месту, потребно је овде истаћи која су основна обележја наше нове државе и државне организације изражена у овом нацрту Устава.

Целокупна власт у ФНРЈ је у рукама народа, тј. његове већине коју претстављају радне масе. Цео демократски и напредни изборни систем стварно успоставља учешће народа у органима власти. Државна власт је стварно постала народна власт, јер су укинута односи сукоба између државе и радних маса, које претстављају огромну већину народа и чија воља зато одлучује у нашој Републици. Из ових чињеница произлазе два основна начела државне организације. Прво, то је начело јединства власти. Од народа изабрани претставнички органи су органи јединствене државне власти, тј. народне скупштине и народни одбори. Они бирају из своје средине, као своје извршне и наредбодавне органе, народне владе и извршне одборе, који у њихово име и на основи њихових закона и прописа, и под њиховом контролом, врше послове државне управе. Друго, то је демократски централизам. Сви органи наше државне власти, од месног народног одбора до Народне скупштине ФНРЈ, изабрани су непосредно од народа и у свом кругу послова претстављају органе народног самоуправљања. Али, ради остварења јединства власти и планског подизања националног, привредног и културног живота народних маса, виши органи државне власти и државне управе располажу правом руководства и контроле над нижим у сагласности са Уставом и законима. Зато је организација власти у Федеративној Народној Републици Југославији — према овом нацрту Устава — с једне стране, израз праве, истинске самоуправе

народа кроз све органе државне власти, а са друге стране, један чврсто повезани организам, одоздо до горе, који од наше државне заједнице чини јединствену целину, способну за плански рад на подизању привреде, благостања, културе и снаге свих наших народа. Разумљиво је да без оваквог јединства и организационе повезаности наши народи не би могли сачувати ни своју освојену слободу и независност, ни изградити благостање и срећнији живот за себе и нове нараштаје.

Нова Југославија је народна држава, нови и виши тип стварне демократије. Ово подизање наше државе на виши тип у политичком развоју модерног друштва, изражено је у нацрту Устава на тај начин, што се потврђује да је један важан сектор народне привреде постао општенародна имовина у рукама државе. Одузимајући привредно, а тиме и политичко, руководство из руку малог броја привилегисаних појединаца, држава је у стању да плански руководи целокупним развојем привредног живота и да ефективно врши контролу над приватним предузећима и приватном предузимљивошћу које нацрт Устава признаје као чиниоце економског живота.

На основу свега тога, највећи број грађана има прилику да стварно учествује у руководству државе, а широко прокламисана грађанска права су снабдевена средствима за њихово остварење.

Нова Југославија је федеративна држава, и то федеративна држава нарочитог типа. Полазећи од пуне равноправности наших народа и њиховог добровољног уједињења у заједничку државу, наш федерализам потврђује суверена права и државност народних република као саставних делова федеративне државе. Народне републике врше самостално своју власт и ограничене су само оним правима која су добровољно пренеле на ФНРЈ. Али, задовољавајући тежње наших народа за међусобним помагањем и чувањем националних индивидуалитета, нацрт Устава предвиђа у надлежности ФНРЈ најважније гране заједничког живота, одбране и развоја, нарочито у области привреде. Без рационалног и планског искоришћавања свих економских и људских снага наших народа не би се могла остварити основа за привредно, културно и национално подизање како наших основних народних маса тако и самих народних република.

III

На другом месту, потребно је показати на којим је техничким начелима израђен наш нацрт Устава ФНРЈ.

Техника на основу које је израђен овај нацрт Устава

изражава само суштину наше нове државе. Према томе, прво, по својој форми наш Устав показује федеративно уређење нове Југославије. У вези са тиме, нацрт установљава на позитиван и недвосмислен начин надлежност ФНРЈ и утврђује савезну државну организацију, остављајући уставима народних република да разраде и одређеније изграде организацију, односе и рад својих органа државне власти. Али, при томе је наш нацрт Устава, потврђујући јединство државног уређења и потребу једнообразних органа и форми ради правилног и брзог функционисања народне власти, оцртао структуру свих органа државне власти и одредио њихово место, надлежност и права у уставном систему ФНРЈ.

Даље, за разлику од старих устава, нацрт Устава ФНРЈ говори о друштвено-економском уређењу и садржи низ норми из области друштвеног и културног живота. То је било потребно, не само зато што је наш Устав израз једне нове и измењене друштвене стварности, него и због тога што наш Устав показује суштину нове државе, народне Републике, која се појављује као оружје у рукама наших народних маса за остварење напредније и срећније заједнице. Природно је, да је у овом погледу нацрт Устава морао дати јасне организационе форме за процесе који су тек у повоју и за неке установе које су се тек почеле да појављују, а исто тако је прецизирао неке досад недовољно јасне и одређене облике и појмове. На тај начин, нацрт Устава је поставио оквире и основе за даљи развој и усавршавање тековина стечених у ослободилачкој борби народа. Али при томе нацрт се чувао како тога да буде декларација и програм, тако и тога да постане један недодређен и историски докуменат. Понављамо, он је израђен као основни правни докуменат данашње стварности, предвиђајући при томе њен неизбежни и даљи развитак. Наш нацрт оставља законодавству, односно народу, у сталном освајању нових победа и продубљавању своје организације, да допуни и разради многа питања организације и живота државе.

Као што се види из самог текста, наш нацрт Устава састављен је из два основна дела: из основних начела и прописа о државној организацији. Оваква основна подела нашег Устава одговара историској фази у којој се налази наша земља и типу наше народне и савезне државе. Крупне промене и тековине у економском, друштвеном, политичком и националном животу правно су формулисане у првом делу. Одређена је суштина нове Југославије као савезне народне државе републиканског облика; одређен је унутрашњи састав наше федерације засноване на равноправности и праву на слободни развој наших народа у оквиру народних

република; утврђени су основи и стваралачки принципи суштине и форме народне власти; прецизирано је друштвено-економско уређење и удео свих сектора народне привреде у оквиру општедржавног плана, наслоњеног у првом реду на општенародну имовину у рукама државе и задружни привредни сектор уз контролисану сарадњу приватнога сектора привреде. На крају овог првог дела изражена су права и дужности грађана, логично са целом структуром Устава по коме су права грађана допуна и последица нових друштвено-економских промена и могућности које народна власт даје грађанима да остварују бољи и срећнији живот.

Други део под називом „Државно уређење“, који решава основна питања наше нове државне организације, почиње одређивањем суштине федерације. Предвиђајући на одређен и јасан начин надлежност ФНРЈ, која обухвата регулисање и руководство најважнијим општедржавним и заједничким проблемима, нарочито у области спољне политике, саобраћаја, народне одбране и привредног живота, нацрт Устава дефинише правни положај и надлежност народних република. Наша федерација претставља један нови и својствени тип савезне државе у тежњи да обезбеди сувереност народних република и чврсто јединство ФНРЈ. Даље главе овога другог дела нацрта Устава у општим цртама одређују све степене организације наше државе, од врховних савезних органа државне власти до месних органа државне власти. Ови органи, народне скупштине у ФНРЈ, републикама и аутономним покрајинама, и народни одбори у аутономним областима и свим другим административно-територијалним јединицама поверавају функције државне управе својим извршним и наредбодавним органима, Савезној влади и влади република односно извршним одборима. Карактер суверености и државности, који имају не само ФНРЈ него и републике, огледа се у претседништвима народних скупштина чије надлежности и функције нацрт Устава јасно одређује.

Следеће две главе у другом делу нашег нацрта посвећене су судовима и јавном тужиоштву и односима између државне власти и органа државне управе. Организација судова изражава федеративно начело и начело строге законитости нове државе. Судовима, као независним органима правосуђа, предато је изрицање правде у систему јасних демократских гаранција како за тековине народне државе тако и за права грађана. Физиономија јавног тужиоштва, као органа за вршење надзора над тачним испуњавањем закона од стране државне управе и свих грађана, јасно је обележена. Нацрт се завршава одређивањем улоге и положаја Југословенске

армије као оружане силе заједничке државе, чувара и гаранта независности и слободе народа. Разумљиво је што је нацрт Устава укључно у уставни поредак ФНРЈ народну снагу, која је толико допринела да се овај нови поредак оствари.

На крају, потребно је истаћи да се цео овај нацрт Устава, рађен истина у строго законском стилу, трудио да буде приступачан и јасан свим слојевима нашег народа. Највиши правни израз народне државе, наш Устав, треба да познају сви грађани, јер је он у овом нацрту замишљен као средство народа и грађана у чувању и даљем усавршавању њихових демократских, социјалних и националних тековина

Министар за Конституанту
Едвард Кардељ, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

САВЕЗНА СКУПШТИНА
УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

УСТАВОТВОРНИ ОДБОР

Бр. 38
5-1-1946 год.
Београд

САВЕЗНОЈ СКУПШТИНИ УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

У вези вашег акта бр. 721 од 10-ХП-1945, а на основу члана 37 Пословника Савезне скупштине Уставотворне скупштине, доставља се у прилогу извештај Уставотворног одбора Савезне скупштине о нацрту Устава Федеративне Народне Републике Југославије.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник
Уставотворног одбора
Савезне скупштине
Моша Пијаде, с. р.

САВЕЗНОЈ СКУПШТИНИ УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На дан 6 децембра изабрани су у Уставотворни одбор Савезне скупштине народни посланици: Аголи Неџат, Веселинов Станка, Влахов Димитар, Вукмановић Светозар, Гранђа Иван, Ђуровић Михаило, Зечевић Владо, Јарамазовић Лајчо, Јовановић д-р Драгољуб, Кардељ Едвард, Косановић Сава, Кузмановић Славко, Лампрет Жеже, Маринко Миха, Минић Милош, Московљевић д-р Милош, Петрушев Кирил, Пијаде Моша, Поповић Коча, Радмиловић д-р Јерко,

Рамљак Анте, Рашовић Милош, Салај Ђуро, Симић Владимир, Сремец д-р Златан, Филиповић Сулејман, Хебранг Андрија, Хотић Месуд, Хоџа Мехмед, Чубриловић д-р Васо и Шнудерл д-р Макс.

Приликом избора Уставотворног одбора Савезна скупштина ставила је Одбору у задатак да у року од једног месеца заврши претрес нацрта Устава, изради свој извештај и коначни текст нацрта Устава.

Уставотворни одбор конституисао се истог дана кад је био изабран и изабрао за председника Одбора Мошу Пијаде, за потпредседника Владимира Симића, а за секретара д-р Макса Шнудерла.

Одбор је отпочео са радом 10 децембра 1945 године.

Четири прве седнице Одбора биле су посвећене начелном претресу нацрта Устава, који је у име Савезне владе поднео Уставотворној скупштини министар за Конституанту Едвард Кардељ. Никакав други нацрт Устава није био поднет, тако да је овај нацрт узет као једина основа за претрес. У начелном претресу узели су учешћа чланови Одбора: д-р Драгољуб Јовановић, Милош Рашовић, Михаило Ђуровић, Владимир Симић, д-р Милош Московљевић, Едвард Кардељ, Моша Пијаде, Иван Гранђа, д-р Васо Чубриловић, д-р Макс Шнудерл, Влада Зечевић, Димитар Влахов, Сава Косановић и Андрија Хебранг.

По завршеном начелном претресу једногласно је у начелу усвојен поменути нацрт.

Посебни претрес отпочео је на петој седници Одбора, 14 децембра.

У току посебног претреса Одбор је усвојио, осим у ретким случајевима, готово увек једногласно следеће измене и допуне у предложеном нацрту:

ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ УСВОЈЕНЕ У УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

Чл. 1 и 2 остају у првобитној редакцији.

Чл. 3 мења се и гласи: „Државни грб Федеративне Народне Републике Југославије претставља поље окружено житним класјем. Класје је на дну повезано траком на којој је исписан датум 29-XI-1943. Између врхова класја налази се петокрака звезда. Усред поља налази се пет буктиња косо положених, чији се пламенови спајају у један пламен“.

Чл. 4. У шестом реду, место речи „хоризонтално одозго“ ставити „водоравно“. У седмом реду, после речи „редом“ додати реч „одозго“. У осмом реду, место речи „ви-

сине“ ставити „ширине“. У десетом реду, место речи „златом“ ставити реч „златном“. Реч „жутом“ ставити у заграду, а иза речи „ивицом“ брисати заграду.

Чл. 5 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 6. У другој алинеји, трећи ред, после речи „власти“ додати реч „преко“. У истом реду брисати речи „који су“. У шестом реду, после речи „ФНРЈ“ додати речи „који су“.

Чл. 7. Први став мења се и гласи: „Све претставничке органе државне власти бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем“.

У другој алинеји, четврти ред, после речи „случајевима“ ставити запету и брисати реч „и“. У истом реду, после речи „условима“ додати речи „и на који начин“.

Чл. 8. У првој алинеји, други ред, после речи „ФНРЈ“ ставити запету. У истом реду, место речи „Устава“ ставити „устава“.

Наслов главе III мења се и гласи: „Основна права народа и народних република“.

Чл. 9. У другој алинеји, други ред, место речи „заштићује“ ставити реч „штити“. У трећој алинеји, други ред, после речи „безбедност“ ставити запету и реч „као“.

Чл. 10 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 11 мења се и гласи: „Свака народна република има свој Устав.“

Народна република доноси свој Устав самостално.

Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ“.

Чл. 12. У првом реду брисати реч „између“ и ставити „територија“.

Чл. 13. У првом реду брише се реч „уживају“. У другом реду, место речи „Југославије“ ставити „Југославији“. У трећем реду, место речи „сва“ ставити „уживају“. Место речи „права“ ставити „право“.

Чл. 14. У првој алинеји, трећи ред, после речи „државе“ ставити запету. У петом реду, после речи „организације“ ставити запету. У другој алинеји, први ред, после речи „у“ додати реч „утроби“. Место речи „земљи“ ставити „земље“. Додаје се нови трећи став, који гласи: „Држава води нарочиту бригу о заштити, подизању и експлоатацији шума“.

Чл. 15. У првој алинеји, шести ред, место речи „општег привредног“ ставити реч „општепривредног“. У осмом реду брисати реч „остварујући“ и ставити реч „вршећи“. У другој алинеји, први ред, место речи „општег привредног“ ставити реч „општепривредног“. У другом реду, после речи

„и“ додати реч „вршењу“. У четвртом реду, после речи „наместеника“ ставити запету и додати реч „задружних“.

Чл. 16 и 17 остају у првобитној редакцији.

Чл. 18 мења се и гласи:

„Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди.

Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом.

Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице.

Забрањује се постојање приватних монополистичких организација као што су: картели, синдикати, трустови и сличне организације.

Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати накнада сопственику.

Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес“.

Чл. 19. На крају петог става додати: „својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“.

Чл. 20. У првој алинеји, други ред, место речи „уједини“ ставити „удружује“. У трећем реду, после речи „од“ додати „сваког“.

Чл. 21 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 22. У другој алинеји, други ред, место речи „чине ограничења“ ставити „ограничавају“.

Чл. 23 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 24. У првом ставу, други ред, место речи „привредног, државног“ ставити речи „државног, привредног“. У трећем реду брисати реч „друштвеног“ и ставити речи „друштвено-политичког“. Други став мења се и гласи: „За једнак рад жене имају право на једнаку плату као и мушкарци и уживају посебну заштиту у радном односу“.

Чл. 25 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 26. У четвртој алинеји, четврти ред, после речи „права“ додати речи „и дужности“. У продужетку истог става додаје се нова реченица, која гласи: „Положај ванбрачне деце регулише се законом“.

Чл. 27 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 28. У другој алинеји, други ред, после речи „без“ додати речи „писменог и образложеног“. У истом реду, после речи „или“ брише се реч „без“. На крају истог става

додаје се нова реченица, која гласи: „Најдужи рок притвора одређује закон“. Шести став мења се и гласи: „Казну лишења слободе за обичне прекршаје правних прописа могу изрицати органи државне управе само у границама које су предвиђене законом“. У седмом ставу, први ред, после речи „држављанин“ додати реч „ФНРЈ“. У другом реду, место речи „земље“ ставити „државе“. После речи „државе“ ставити тачку. Остатак става брише се и додаје се нова реченица, која гласи: „Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта“. Додаје се нови став: „Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама“.

Чл. 29, 30, 31 и 32 остају у првобитној редакцији.

Чл. 33. У другој алинеји, први ред, после речи „савесно“ додати речи „и законито“.

Чл. 41 постаје чл. 34 и гласи: „Одбрана отаџбине највиша је дужност и част сваког грађанина.“

Војна обавеза грађана је општа за сва лица мушког пола способна за војну службу.

Жене могу бити примане у војну службу и стицати војне чинове“.

Чл. 34 постаје чл. 35. У првом реду, место речи „се стара“ ставити „је дужна“.

Чл. 35 постаје чл. 36. У трећем реду, после речи „болница“ додати реч „апотека“.

Чл. 36 постаје чл. 37. Додаје се нови трећи став, који гласи: „Ауторско право заштићено је законом“.

Чл. 37 постаје чл. 38. После првог става додаје се нови други став, који гласи: „Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује духовно и физичко васпитање омладине. Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“. У продужетку последњег става додаје се нова реченица, која гласи: „Верска настава може се вршити изван школског програма али само у школској згради“.

Чл. 38 постаје чл. 39 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 39 постаје чл. 40 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 40 постаје чл. 41 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 42 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 43. У другом реду, место речи „незаконита“ ставити „незаконито“, место речи „кажњива“ ставити „кажњиво“. У трећем реду, место речи „употреба“ ставити „употребљавати“, место речи „грађанских“ ставити реч „грађанска“.

Чл. 44. Први став, други ред, место речи „све послове“

ставити „сва права“. Место речи „који“ ставити реч „која“. Место речи „дати“ ставити „дата“.

Тачка 1. У првом реду, испред речи „измене“ ставити речи „промена“. У трећем реду, место речи „Устава“ ставити реч „устава“.

Тачка 4. У трећем реду, после речи „односима“ ставити тачку и запету. Брисати реч „оклапање“. Место речи „међународних“ ставити реч „међународни“. Место речи „уговора“ ставити „уговори“ и тачку и запету.

Тачка 6. Место речи „с“ ставити „са“.

Тачка 7. Брисати реч „послови“. Место речи „народне“ ставити „народна“. Место речи „одбране“ ставити „одбрана“. Место речи „државне“ ставити „државна“. Место речи „безбедности“ ставити „безбедност“.

Тачка 8. У првом реду брисати реч „саобраћај“. У другом реду брисати реч „саобраћај“. У истом реду место речи „речно“ ставити „речни“. Брисати реч „бродарство“ и ставити реч „саобраћај“ и тачку и запету.

Тачка 9. У првом реду, место речи „радио“ ставити „радио-веза“ и тачку и запету.

Тачка 13, нова: „јединствена привредна статистика; начела и контрола опште статистике“.

Тачка 13 постаје тачка 14. У трећем реду брисати речи „општег државног“ и ставити „општедржавног“.

Тачка 14 постаје тачка 15. У првом реду брисати реч „закључивање“. У другом реду, место речи „савезних“ ставити „савезна“. Место речи „зајмова“ ставити „зајмови“. У трећем реду брисати реч „послови“. Место речи „осигурања“ ставити „осигурање“.

Тачка 15 постаје тачка 16. Тачка 16 постаје тачка 17. Тачка 17 постаје тачка 18. Тачка 18 постаје тачка 19.

Тачка 19 постаје тачка 20, мења се и гласи: „морске и речне луке, путеви, реке, водени канали општедржавног значаја;“.

Тачка 20 постаје тачка 21. Тачка 21 постаје тачка 22, мења се и гласи: „законодавство о уређењу судова; начела приватног права, законодавство о трговачком, меничном и чековном праву; поморско право; кривични законик; законодавство о грађанском, извршном, стечајном, ванпарничном, кривичном и општеуправном поступку и личном стању грађана;“.

Тачка 22 постаје тачка 23. На крају става додати речи „о задругарству;“. Тачка 23 постаје тачка 24, мења се и гласи: „доношење општих начела за законодавство република у области рударства, шумарства и водних снага; гра-

Ђевињарства; привредног пословања; политике цена; јавних зајмова и дажбина; здравља и физичке културе; просвете; социјалног старања и организације државне власти. — Републике могу саме у овим пословима доносити своје законске прописе до доношења општих начелних прописа од стране Федеративне Народне Републике Југославије.

Изван ових послова, народне републике врше своју власт самостално“.

Чл. 45. Трећи став постаје први.

Чл. 46, 47, 48 и 49 остају у првобитној редакцији.

Чл. 50. У првом реду, после речи „ФНРЈ“ додати речи „је у име народа“. У истом реду брисати реч „је“.

Чл. 51 и 52 остају у првобитној редакцији.

Чл. 53. У првом реду, место речи „држављани“ ставити „грађани“. У трећем реду, место „50.000“ ставити „40.000“.

Чл. 54. У четвртном реду, место „30“ ставити „25“. Место „20“ ставити „15“. У петом реду, место „15“ ставити „10“.

Чл. 55, 56 и 57 остају у првобитној редакцији.

Чл. 58. У првом реду, место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

Чл. 59. У првом реду, место речи „три“ ставити „два“. У другом реду, место речи „два“ ставити „три“. У другој алинеји, у првом реду, место речи „три“ ставити „два“. У другом реду, место речи „два“ ставити „три“.

Чл. 60. У првом ставу, трећи ред, место речи „претседништва“ ставити „Претседништва“.

Чл. 61. У првом реду, место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

Чл. 62 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 63. Додаје се нови први став, који гласи: „Право подношења законских предлога имају Савезна влада, чланови Савезне владе и народни посланици Сба дома“.

Чл. 64. У првом реду брисати реч „од“. Место речи „домова“ ставити реч „дом“. У петом реду, после речи „је“ додати реч „предлог“. У трећем ставу, пети ред, после речи „предмети“ ставити тачку и брисати остатак става.

Чл. 65 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 66. У другом реду, после речи „листу“ додати реч „ФНРЈ“.

Чл. 67. У првом реду брисати речи „Савезно веће и Веће народа“ и ставити „Сваки дом“. У истом реду, место речи „бирају“ ставити реч „бира“.

Чл. 68 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 69. У другом ставу, први ред, место речи „ухапшени“ ставити „лишени слободе“.

Чл. 70 и 71 остају у првобитној редакцији.

Чл. 72. У првој алинеји, први ред, после речи „врши“ додати „промену“. У другој алинеји, први ред, после речи „за“ додати „промену“ и ставити запету. У истом реду, место речи „измену“ ставити „измене“. Место речи „допуњу“ ставити „допуне“. У трећем ставу, први ред, после речи „приступи“ додати реч „промени“ и ставити запету. У истом реду, место речи „измени“ ставити „изменама“. Место речи „допуни“ ставити „допунама“. У четвртном ставу, први ред, после речи „Предложена“ додати реч „промена“ и ставити запету.

Чл. 73 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 74, тач. 1. Место речи „заседање“ ставити „заседања“.

Тачке 2 и 3 остају у првобитној редакцији.

Тачка 4 мења се и гласи: „оцењује сагласност закона република са Уставом ФНРЈ, уз накнадно одобрење Народне скупштине ФНРЈ;“.

Тачка 5. Брисати речи „издаје Указ“.

Тачка 6. После речи „законе“ брисати тачку и запету и додати речи „издаје указе;“.

Тачка 7. После речи „право“ додати речи „амнестије и“.

Тачка 8. У другом реду, место речи „Федеративној“ ставити „Федеративне“, место „Народној“ ставити „Народне“, место „Републици“ „Републике“, место „Југославији“ „Југославије“. Остатак става брисати и ставити „према прописима савезног закона“.

Тачке 9 и 10 остају у првобитној редакцији.

Тачка 11. После речи „писма“ додати речи „код њега акредитованих“.

Тачка 12. У другом реду, после речи „стање“ брисати речи „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ и то“.

•Тачка 13. У другом реду, после речи „владe“ ставити запету. Место речи „савезне министре“ ставити „чланове Савезне владе“. На крају става додати речи „уз накнадну потврду Скупштине;“

Тачка 14. Место речи „министрима“ ставити „члановима владе“.

Тачка 15 мења се и гласи: „на предлог претседника Савезне владе установљава нова, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између заседања Народне скупштине ФНРЈ, уз накнадну потврду Скупштине;“

Тачка 16. У трећем реду брисати реч „непосредном“. У четвртном реду брисати речи „министарства односно комитета“.

Тачка 17 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 75, 76 и 77 остају у првобитној редакцији.

Чл. 78. У другој алинеји, други ред, брисати реч „нарочито“. У трећем реду, брисати речи „као и“. У четвртном реду, после речи „закона“ брисати остатак става и ставити „и контролише њихово извршење“. У другом ставу, место речи „упуства“ ставити „упутства“.

Чл. 79. У првом реду брисати реч „и“, и после речи „упутства“ додати речи „и решења“. После речи „влада“ брисати реч „су“, место речи „обавезна“ ставити речи „обавезни су“.

Чл. 80. У првом ставу, други ред, место речи „савезних“ ставити „својих“. У другом реду, после речи „комисија“ ставити „и“. У трећем реду, после речи „комитета“ брисати остатак става. У другом ставу, једанаести ред, брисати речи „влада и“. У дванаестом реду, место речи „министара“ ставити речи „чланова владе“.

Чл. 81. У првом ставу, трећи ред, после речи „комисије“ додати реч „и“. У четвртном реду, после речи „комисије“ ставити тачку, брисати остатак става и додати као други став „Савезна влада може имати и министре без ресора“.

Други став овог члана постаје члан 82.

Чл. 82 постаје чл. 83 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 83 брише се.

Чл. 84 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 85. Додаје се нови први став који гласи: „Министарства Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежности ФНРЈ“. У другом ставу, првом реду, после речи „министри“ додати „и“. У истом реду брисати речи „и комитети“.

Трећи став овог члана брише се.

Чл. 86 брише се.

Чл. 87 постаје чл. 86. У другој алинеји, трећи ред, после речи „саобраћаја“ додати речи „Министарство поморства“.

Чл. 88 постаје чл. 87. У првом ставу, други ред, брисати реч „непосредно“. У трећем реду, после речи „управе“ додати реч „непосредно“.

Трећи став овог члана постаје чл. 88 с тим да се у првом реду после речи „министарства“ бришу речи „обављају послове из одређене области“ и ставе речи „руководе одређеном граном“.

Чл. 89 мења се и гласи: „При Савезној влади постоје комитети: просвете, народног здравља и социјалног старања, ради општег руководства у тим гранама државне управе. Огакви комитети могу се оснивати и за друге гране државне управе“.

Чл. 90 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 91. У првом ставу, први ред, после речи „републике“ додати речи „у име народа“.

Као други нови став додаје се други став чл. 92 са следећом изменом: у трећем реду, место речи „Претседништва“ ставити реч „Президијума“.

Чл. 92. Други став овога члана постаје други став чл. 91.

Чл. 93 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 94. У првом реду, после речи „Претседништво“ ставити „Президијум“.

Додаје се нови други став који гласи: „Надлежност Президијума Народне скупштине републике одређује Устав републике“.

Чл. 95. У првом реду, после речи „именује“ додати речи „и разрешава“.

Чл. 96. У другој алинеји, шести ред, место речи „Претседништу“ ставити „Президијуму“.

Чл. 97. У првој алинеји, први ред, место речи „је потчињена“ ставити „ради на основу“. Место речи „Уставу“ ставити „Устава“. У другом реду, место речи „Уставу“ ставити „Устава“, место „савезним“ ставити „савезних“, место „законима“ ставити „закона“. У трећем реду, место речи „законима“ ставити „закона“ и после речи „републике“ додати речи „и на основу уредаба и упутстава Савезне владе“.

Други став мења се и гласи: „Влада републике доноси уредбе за примену савезних закона, закона републике, уредаба и упутстава Савезне владе и уредбе на основу законског овлашћења, обавезна упутства ради извршења савезних закона и закона републике и контролише њихово извршење“.

Чл. 98 и 99 остају у првобитној редакцији.

Чл. 100. У другом реду, место речи „обављају“ ставити „врше“.

Чл. 101, нови: „Републиканска министарства руководе самостално одређеном граном државне управе из надлежности народне републике“.

Чл. 101 постаје чл. 102. Други став мења се и гласи: „Президијум Народне скупштине републике може оснивати нова, спајати и укидати постојећа министарства у сагласно-

сти са Уставом ФНРЈ, уставом републике, савезним законима и одлукама Президијума Народне скупштине ФНРЈ“.

У наслову главе XI, после речи „власти“ додати речи „и управе“.

Чл. 102 постаје чл. 103 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 103 постаје чл. 104 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 104 постаје чл. 105. У првом ставу, четврти ред, место речи „за“ ставити „на“. Место речи „четири“ ставити „три“.

Трећи и четврти став овога члана отпадају и постају чл. 106 нови са следећом изменом: у првом ставу, четврти ред, место речи „за“ ставити „на“.

У наслову главе XII, после речи „власти“ додати речи „и управе“.

Чл. 105 постаје чл. 107. У првој алинеји, други ред, брисати речи „градовима, срезовима“ и ставити „срезовима, градским рејонима, градовима“. Додаје се нови други став који гласи: „Организација народне власти у великим градовима може се регулисати посебним законима“.

Стари став други постаје став трећи. У првом реду брисати речи „села и мањих градова“ и ставити „у местима“. У трећем реду, после речи „срезава“ додати „градских рејона“.

Став трећи постаје став четврти. У првом реду, место речи „градова“ ставити „градских рејона“. Место речи „градских рејона“ ставити „градова“. У трећем реду после речи „скупштине“ брисати остатак става и ставити „у роковима које прописује устав народне републике“.

Чл. 106 постаје чл. 108. У првој алинеји, четврти ред, после речи „поретка“ ставити запету. Брисати речи „и чување“ и ставити „испуњавање“. У петом реду, после речи „и“ додати реч „чување“. Место речи „месни“ ставити „свој“.

Чл. 107 постаје чл. 109 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 108 постаје чл. 110. У трећем реду, после речи „одбори“ ставити тачку и брисати речи „које бира скупштина народног одбора“.

Додаје се нови други став, који гласи: „Извршне одборе у селима и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине. Извршне одборе градских рејона, градова, срезова, округа и области бирају одговарајући народни одбори на својим скупштинама“.

Чл. 109 постаје чл. 111 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 110 постаје чл. 112 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 111 постаје чл. 113 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 112 постаје чл. 114. У првом реду, место речи „руковођење“ ставити „вођење“. У четвртном реду, место речи „одељења“ ставити „одељења“. У шестом реду, место речи „одељењу“ ставити „одељењу“.

Наслов главе XIII мења се и гласи: „Наредни судови“. Брише се поднаслов „а) Судови“.

Чл. 113 постаје чл. 115. У првој алинеји, четврти ред, брисати реч „народни“. У петом реду, после речи „судови“ ставити тачку и брисати остатак става. Додаје се нови други став, који гласи: „Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних судова“.

Стари трећи став брише се.

Чл. 116, нови: „Судови изричу правду у име народа“.

Чл. 114 постаје чл. 117. На крају првог става додати речи „и суде по закону“.

Чл. 115 брише се.

Чл. 116 постаје чл. 118 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 117 постаје чл. 119. У другој алинеји, други ред, брисати реч „сталних“. У трећем реду, после речи „судија“ ставити паузу.

Трећи став брише се.

Чл. 118 постаје чл. 120. У првом ставу брисати другу реченицу и место ње ставити: „Грађани којима тај језик није матерњи могу се служити својим матерњим језиком“.

Чл. 119 постаје чл. 121, мења се и гласи: „Судије Врховног суда ФНРЈ бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.“

Судије Врховног суда републике односно аутономне покрајине бира и разрешава Народна скупштина републике односно аутономне покрајине.

Судије и поротнике окружног суда бира и разрешава народни одбор округа на својој скупштини.

Судије и поротнике срескога суда бира и разрешава скупштина народног одбора среза“.

Чл. 120 постаје чл. 122. У првој алинеји, први ред, брисати реч „судски“. У другом реду, после речи „орган“ додати реч „правосуђа“. У трећем реду, после речи „Југославија“ ставити тачку и брисати остатак става.

Други став брише се.

Чл. 121 постаје чл. 123. Додаје се нови став који гласи: „Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правноснажних одлука свих судова ФНРЈ по питању примене савезних закона“.

У трећем ставу брисати другу реченицу.

Глава XIV, нова: „Јавно тужиоштво“.

Чл. 122 постаје чл. 124. У првом реду, место речи „јесте“ ставити „је“. У другом реду, место речи „над тачним“ ставити „ради правилног“. У трећем реду, место речи „испуњавањем“ ставити „испуњавања“. У четвртном реду бристати речи „Савезне владе“. У петом реду, после речи „ФНРЈ“ ставити запету и додати речи „Савезне владе“. У истом реду, после речи „и“ додати реч „народних“.

Чл. 123 постаје чл. 125, мења се и гласи: „Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.“

Јавне тужиоце народних република и аутономних покрајина и њихове заменике поставља јавни тужилац ФНРЈ.

Јавне тужиоце аутономних области, области, округа и срезова поставља јавни тужилац републике односно аутономне покрајине уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ“.

Чл. 124 постаје чл. 126, мења се и гласи: „Јавни тужиоци независни су у своме раду и подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Чл. 125 постаје чл. 127 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 128, нови: „Војног тужиоца Југословенске Армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске Армије.“

Савезним законом одредиће се устројство и надлежност војног тужиоштва“.

Глава XIV постаје глава XV.

Чл. 126 постаје чл. 129. У првом реду, место речи „Претседништво“ ставити „Президијум“.

Чл. 127 постаје чл. 130. У првом реду, место речи „Претседништво“ ставити „Президијум“.

Чл. 128 постаје чл. 131. У другом реду, после речи „обуставити“ додати речи „и укинути“.

Чл. 129 постаје чл. 132. У првом реду, место речи „Претседништво“ ставити „Президијум“.

Чл. 130 постаје чл. 133. У другом реду, место речи „Претседништво“ ставити „Президијум“. У трећем реду, после речи „распустити“ додати реч „сваки“. У седмом реду, место речи „Претседништво“ ставити „Президијум“. У деветом реду, после речи „одбор“ додати реч „сваког“.

Глава XV постаје глава XVI.

Чл. 131 постаје чл. 134. У шестом реду, место речи „она“ ставити „и“.

Чл. 132 постаје чл. 135. У другом реду, после речи

„ФНРЈ“ додати речи „на заједничкој седници оба дома“. У трећем реду брисати речи „свом војном“ и ставити „целокупном војном оружаном“.

Глава XVI брише се и ставља се: „Трећи део“.

Чл. 133 постаје чл. 136 и остаје у првобитној редакцији.

НАКНАДНО УСВОЈЕНИ АМАНДМАНИ

Чл. 25. Као четврти и пети став: „Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе и постојање политичких организација на конфесионалној основи.“

Држава може материјално помагати верске заједнице“.

Чл. 20. Као трећи став: „Малолетна лица уживају у радном односу нарочиту заштиту државе“.

Чл. 12. Као други став: „Границе народне републике не могу се мењати без њеног пристанка“.

Чл. 1. Нова стилизација гласи: „Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су на основу права на самоопредељење, укључујући право на отцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Чл. 6 остаје у штампаном првобитном тексту нацрта Устава ФНРЈ.

Чл. 7. У другом ставу, четврти ред, место речи „грађани“ ставити „бирачи“.

Чл. 10. У првом реду, испред речи „Сваки“ ставити „Противустанован је“. У петом реду брисати речи „јесте противустанован“.

Чл. 14. У другом ставу, први ред, после речи „всде“ додати речи „минерални и лековити извори“.

Место новог трећег става ставити: „Средства за производњу у рукама државе искоришћава држава сама или их даје другом на искоришћавање“.

Чл. 15 остаје у предложеној редакцији нацрта Устава са следећом изменом и допуном: у другом ставу, четврти ред, брисати реч „народних“ и после речи „организације“ додати речи „радног народа“.

Чл. 16. Додаје се нови први став, који гласи: „Општенародна имовина јесте главни ослонац државе у развоју народне привреде“.

Став други постаје став трећи, став трећи постаје став други.

Чл. 26. Други став мења се и гласи: „Пуноважни је брак само онај који се закључи пред надлежним државним ор-

ганима. После тога грађани могу извршити венчање по прописима своје вере“.

Чл. 28. Шести нови став мења се и гласи: „Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом“.

Чл. 31. У четвртном реду, место речи „демократији“ ставити „демократска начела“.

Чл. 34. Додаје се нови други члан, који гласи: „Издаја отаџбине је највећи злочин према народу“.

У трећем ставу, после речи „општа“ ставити тачку и брисати остатак става.

Чл. 36. Додаје се нови други став: „Држава води бригу о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа као и одбранбене моћи државе“.

Чл. 38. У новом другом ставу брисати речи „духовно и физичко“.

У последњем ставу брише се новододата реченица.

Чл. 39. У другом ставу, први ред, брисати речи „свих незаконитих и неправилних“. У трећем реду брисати реч „штетних“ и ставити „неправилних“. У четвртном реду, после речи „жалбе“, брисати тачку и додати „у границама закона“.

Чл. 43 мења се и гласи: „Ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ, утврђеног овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу“.

Пошто је Одбор завршио претрес у појединостима и учинио измене и допуне које су напред изложене, а у исто време је тај рад завршио и Одбор Скупштине народа, споразумела су се обадва одбора да изаберу по пет својих чланова да на заједничком састанку претресу све измене и допуне усвојене у оба одбора и да покушају изједначити текстове како би се добио јединствен нови текст нацрта Устава.

Од стране Уставотворног одбора Савезне скупштине изабрани су за делегате на заједнички састанак: Моша Пијаде, Владимир Симић, д-р Макс Шнудерл, Милош Рашовић и Милош Минић. Од стране Уставотворног одбора Скупштине народа изабрани су: д-р Симиша Станковић, Фране Фрол, Франце Лубеј, д-р Душан Братић и д-р Јосип Хрнчевић.

Ова делегација састала се 3 јануара ове године и свршила поверени јој задатак, те је усвојила јединствен текст

узимајући у обзир, поред измена и допуна усвојених у оба одбора, и амандмане предложене од заменика Министра за Конституанту, министра за Црну Гору Милована Ђиласа, као и амандмане предложене од народних посланика. У амандманима Министра за Конституанту узети су у обзир и разни предлози учињени из народа.

На седници Одбора од 4 јануара ове године поднео је од стране петорице делегата извештај о раду заједничког састанка Моша Пијаде. Одбор је усвојио овај извештај и сложио се са свима изменама и допунама предложеним са заједничког састанка. Овај извештај гласи:

УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

На састанку десеторице чланова Уставотворног одбора оба дома, који су изабрани на седницама обадва одбора, а који је састанак одржан 3 јануара ове године, саласили су се делегати у погледу изједначења текстова нацрта Устава усвојених у оба дома.

Делегати су постигли потпуну сагласност и предлажу једном и другом одбору да у целини усвоје сагласно израђен јединствени текст, према приложеном извештају.

Делегати Уставотворног одбора Савезне скупштине	Делегати Уставотворног одбора Скупштине народа
--	---

Моша Пијаде, с. р.	Фране Фрол, с. р.
Д-р Макс Шнудерл, с. р.	Франце Лубеј, с. р.
Милош Рашовић, с. р.	Д-р Јосип Хрнчевић, с. р.
Милош Минић, с. р.	Сикиша Станковић, с. р.
Владимир Симић, с. р.	Д-р Душан Братић, с. р.

Извештај десеторице чланова оба дома гласи:

Чл. 1. Од речи „који су“ измењен текст гласи: „На основу права на самоопредељење, укључујући право на отцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

У чл. 3 и 4 остају измене одбора које су идентичне у оба одбора.

Чл. 7. Почетак прве реченице гласи: „Све претставничке органе државне власти бирају...“

Друга реченица у другом ставу гласи: „Законом ће се прописати у којим случајевима, под којим условима и на који начин бирачи могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани.“

Чл. 8. Место „сви органи“ ставља се „органи“. Други

став гласи: „Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основати на закону“.

Наслов треће главе гласи: „Основна права народа и народних република“.

Чл. 9. Став други, место „заштићује“ ставити „штити“. Став трећи, иза речи „безбедност“ ставити запету и реч „као“.

Чл. 10. Бришу се последње две речи и члан почиње речима: „Противустанован је сваки акт...“

Чл. 11 дели се на три става и гласи:

„Свака народна република има свој Устав.

Народна република доноси свој Устав самостално.

Устав народне републике мора бити у сагласности са Уставом ФНРЈ“.

Чл. 12. Први став, место речи „између“ ставити „територија“. Додаје се други став, који гласи: „Границе народне републике не могу се мењати без њеног пристанка“.

Чл. 13. Реч „уживају“ из првог реда пребације се иза речи „Југославије“. У трећем реду брише се реч „сва“ а реч „права“ замењује се са „право“.

Чл. 14. Други ред, иза речи „јесу“ ставља се реч „или“; трећи ред, иза речи „имовина“ ставља се запета и речи „то јест имовина“; иза речи „државе“ ставља се запета; у петом реду, иза речи „организација“ ставља се запета. Почетак другог става гласи: „Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући минералне и лековите.“; у четвртном реду истог става место „радио-веза“ ставља се „радио“. Иза тога става додаје се нов став који гласи: „Средства за производњу у рукама државе искоришћава држава сама или их даје другом на искоришћавање“.

Чл. 15. У препоследњем реду брише се реч „народних“ а у последњем реду, иза речи „организација“ додају се речи „радног народа“.

Чл. 16. Додаје се нов први став, који гласи: „Опште-народна имовина главни је ослонац државе у развоју народне привреде“. Стари први став постаје трећи.

Чл. 18. Додаје се други став, који гласи: „Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом“. Иза старог другог става додаје се нов став, који гласи: „Забрањује се постојање приватних монополистичких организација, као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта и оштећивања интереса народне привреде“. Иза старог последњег става, у коме се бришу речи „и уз законску накнаду сопственику“, додаје се

„законом ће се одредити у којим ће се случајевима и у којој висини дати награда сопственику“. Иза тога додаје се нов став, који гласи: „Под истим условима могу се законом национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес“.

Чл. 19. Последњи став продужује се речима „својом општом привредном политиком, јевтиним кредитом и пореским системом“.

Чл. 20. Реч „уједини“ замењује се речју „удружује“, а речи „привредног изабљивања“ замењују се речима „привредне експлоатације“. Иза последњег става додаје се нов став који гласи: „Малолетна лица у радном односу уживају нарочиту заштиту државе“.

Чл. 22. Други ред, другог става, место „чине ограничења“ ставити „ограничавају“.

Чл. 23. Четврти став, трећи ред, место „грађанских права“ ставити „бирачког права“.

Чл. 24. Измењен први став гласи: „Жене су равноправне са мушкарцима у свима областима државног, привредног и друштвено-политичког живота“. У другом ставу, место „једнаку награду“ ставити „једнаку плату“, иза речи „мушкарци“ брисати тачку и реч „жене“ и ставити „и уживају посебну заштиту у радном односу“. Остале речи се бришу. У последњем ставу мења се ред речи, те став гласи: „Држава нарочито заштићује интересе матере и детета оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта и правом матере на плаћено отсуство пре и после порођаја“.

Чл. 25. Додају се на крају нова два става који гласе: „Забрањена је злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе и постојање политичких организација на верској основи.“

Држава може материјално помагати верске заједнице“.

Чл. 26. Прва два става мењају се и гласе: „Брак и породица су под заштитом државе. Држава законом уређује правне односе брака и породице.“

Пуноважан је само онај брак који се закључи пред надлежним државним органима. После закључења брака грађани могу извршити и венчање по верским прописима“.

У четвртом ставу, последњи ред, иза речи „права“ додати речи „и дужности“. Иза последње реченице додати реченицу: „Положај ванбрачне деце регулише се законом“.

Чл. 28. Други ред, други став, између речи „без“ и речи „вршења“, додати речи „писменог и образложеног“, брисати речи „без одобрења“ и додати реченицу: „Најдужи рок притвора одређује закон“. Шести став мења се и гласи:

„Казне за прекршаје правних прописа могу органи државне управе изрицати само у границама које су одређене законом“. Последњи став, први ред, иза речи „држављани“ ставити „ФНРЈ“. Други ред, иза речи „из“ бристати реч „земље“ и ставити реч „државе“. Остале речи до краја бришу се и замењују реченицом: „Само у случајевима прописаним законом може грађанин бити протеран из свог пребивалишта“. Додаје се нов став који гласи: „Држављани ФНРЈ уживају заштиту ФНРЈ у страним државама“.

Чл. 29. Други став, трећи ред, место речи „имаоца“ ставити реч „држаоца“.

Чл. 31. Четврти ред, место речи „демократију“ ставити речи „демократска начела“.

Чл. 33. Први ред, место речи „једнако“ ставити реч „подједнако“.

Чл. 41 постаје члан 34 и додаје му се нов други став, који гласи: „Издаја отаџбине највећи је злочин према народу“.

Чл. 34 постаје чл. 35, а у првом реду речи „се стара“ замењују се речима „је дужност“.

Чл. 35 постаје чл. 36. У првом реду, место речи „здравље“ ставити „подизање здравља“, у трећем реду, иза речи „болница“ ставити реч „апотека“ и запету. Додати нов став, који гласи: „Држава води бригу о физичком васпитању народа, нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа, као и одбранбене моћи државе“.

Чл. 36 постаје чл. 37. Додаје се на крају нов став, који гласи: „Ауторско право заштићено је законом“.

Чл. 37 постаје чл. 38. Додаје се нов други став, који гласи: „Држава посвећује нарочиту пажњу и заштићује васпитање омладине“. Иза свог става додаје се став који гласи: „Малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона“.

Чл. 38 постаје чл. 39. Други став мења се и гласи: „Против решења органа државне управе, као и против неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе у границама закона“.

Чл. 39 постаје чл. 40, а чл. 40 постаје чл. 41.

Чл. 43 мења се и гласи: „Ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ, утврђеног овим Уставом, незаконито је и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу“.

Чл. 44. Први став, место „све послове који“ ставити „сва права која“. Место речи „дати“ ставити „дата“. Други

став мења се и гласи: „У надлежност Федеративне Народне Републике Југославије, у лицу највиших савезних органа државне власти и органа државне управе, спадају:“. Тачка прва, место „измене и допуне“ ставити речи „промена и допуна“. У трећем реду, реч „Устава“ написати малим словом.

У тачки четвртој, у трећем реду, иза речи „односима“ ставити тачку и запету, избрисати реч „склапање“ а место „међународних уговора“ ставити „међународни уговори“.

У тачки шестој реч „с“ заменити речју „са“.

Тачка седма. Брисати реч „послови“ тако да тачка гласи: „народна одбрана и државна безбедност“.

Тачка осма мења се и гласи: „железнице, ваздушни, поморски и речни саобраћај;“.

Тачка дванаеста. Додаје се на крају реч „статистика;“.

Тачка четрнаеста. Брисати реч „закључивање“ а место „савезних зајмова“ ставити „савезни зајмови“, место „послови осигурања“ ставити „осигурање“.

Тачка деветнаеста мења се и гласи: „путеви, реке, канали и луке општедржавног значаја;“.

Иза ове тачке ставља се нова тачка двадесета, која гласи: „20) контрола спровођења савезних закона;“.

Тачка двадесета постаје тачка двадесет прва.

Тачка двадесет прва постаје тачка двадесет друга и гласи: „законодавство о уређењу судова, о јавном тужиоштву, о адвокатури; кривични законик; трговачко, менично и чековно право; поморско право; законодавство о грађанском парничном и ванпарничном, извршном, стечајном, кривичном и општеуправном поступку и личном стању грађана! начела приватног права;“.

Тачка двадесет друга постаје тачка двадесет трећа и на крају се додају речи „о задругарству;“.

Тачка двадесет трећа постаје тачка двадесет четврта, мења се и гласи: „доношење општих начела за законодавство и за руководство република у области рударства, шумарства и водних снага; грађевинарства; привредног пословања; политике цена; јавних зајмова и дажбина; здравља и физичке културе; просвете; социјалног старања и организације државне власти“. Остатак тачке остаје неизмењен, осим што се реч „врше“ из последњег става ставља иза речи „републике“.

Чл. 45. Трећи став постаје први став.

Чл. 49 мења се и гласи: „Народна скупштина ФНРЈ носилац је народног суверенитета ФНРЈ“.

Чл. 50. Мења се почетак, који гласи: „Народна скупштина је врховни орган државне власти у ФНРЈ и врши...“.

Чл. 53. Реч „држављани“ замењује се речју „грађани“.

Чл. 58. Место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

Чл. 59. Место речи „три“ у првом и другом ставу, ставити реч „два“, а место речи „два“ у првом и другом ставу, ставити „три“.

Чл. 61. Први став, место речи „заседају“ ставити „заседавају“.

Чл. 63. Додати нов став први, који гласи: „Право подношења законских предлога имају Савезна влада, чланови Савезне владе и народни посланици оба дома“.

Чл. 64. Први став, место „сваки од ђумова“ ставити „сваки дом“. У истом ставу, пети ред, иза речи „је“ ставити реч „предлог“. У трећем ставу, у петом реду, иза речи „предмету“ ставити тачку и брисати све речи до краја.

Чл. 65. Други ред, брисати реч „свих“.

Чл. 66. Иза речи „Службеном листу“ а пре наводнице ставити „ФНРЈ“.

Чл. 67. Измењен почетак гласи: „Сваки дом бира одборе...“.

Чл. 69. Други став, место речи „ухапшени“ ставити „лишени слободе“. Место речи „судски“ ставити „кривични“ а последњу реченицу продужити речима: „осим у слушају затицања на делу злочина, о чему се мора одмах известити Претседништво Народне скупштине“.

Чл. 70. Трећи ред, речи „период рада све“ заменити речима „трајање свог мандата“, а иза речи „траје“ ставити тачку и брисати све речи до краја.

Чл. 72. Први став, иза речи „врши“ заменити остатак реченице речима: „промену и допуну Устава“. У другом ставу реч „измену“ заменити речју „промену“. У трећем ставу, место речи „измене“ ставити реч „промени“. У четвртном ставу, реч „измена“ заменити речју „прсмена“. Иза тога става ставити нов став, који гласи: „Усвојену промену или допуну Устава проглашује Народна скупштина на заједничкој седници оба дома“.

Чл. 74. Тачка прва, место речи „заседање“ ставити реч „заседања“.

Тачка четврта мења се и гласи: „4) оцењује сагласност закона републике са Уставом ФНРЈ и савезним законима, уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ, а на захтев Савезне владе, претседништва народних скупштине република, Врховног суда ФНРЈ, јавног тужиоца ФНРЈ и по сопственој иницијативи“.

Тачка пета, речи „издаје указе;“ пребацују се на крају шесте тачке.

Тачка осма мења се и гласи: „8) додељује одликовања и почасна звања Федеративне Народне Републике Југославије према прописима савезног закона;“.

Тачка десета, место „опуномоћене посланике“ ставити „опуномоћене министре“.

Тачка једанаеста, иза речи „писма“ ставити речи „код њега акредитованих“.

Тачка дванаеста, у другом и трећем реду брисати речи „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, и то“.

Тачка тринаеста, први ред, иза речи „разрешава“ ставити запету, други ред, иза речи „влада“ ставити запету а место речи „савезне министре“ ставити „чланове Савезне владе“ и на крају тачке додати „уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“.

Тачка четрнаеста, место речи „министрима“ ставити „члановима владе“.

Тачка петнаеста мења се и гласи: „15) на предлог председника Савезне владе мења, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између заседања Народне скупштине и уз њену накнадну потврду;“.

Тачка шеснаеста мења се и гласи: „16) одређује из предлог Савезне владе која предузећа имају општедржавни значај и долазе под непосредну управу Савезне владе;“.

Глава VIII. Наслов се мења и гласи: „Савезни органи државне управе“.

Чл. 77. Први ред, место речи „наредбодавни“ ставити „управни“.

Чл. 78. Други став, брисати реч „нарочитог“. У петом реду брисати реч „тачном“ а на крају последње реченице додати речи „и контролише њихово спровођење“.

Чл. 79. Измењени почетак гласи: „Уредбе, упутства, наредбе и решења Савезне владе обавезна су...“.

Чл. 80. Други ред, место речи „савезних“ ставити „својих“ а иза речи „комисија“ ставити реч „и“. У трећем реду, иза речи „комитета“ ставити тачку и брисати све речи до краја става. У другом ставу, у једанаестом реду, брисати реч „Влада и“ а реч „министара“ заменити речима „чланова владе“.

Чл. 81. Трећи ред, иза речи „комисије“ ставити реч „и“. У четвртном реду, иза речи „комисије“ ставити тачку и брисати све речи до краја става. Иза тога става ставити нов став други, који гласи: „Савезна влада може имати и министре без ресора“. Стари други став овог члана постаје члан 82.

Чл. 82 постаје чл. 83.

Чл. 83 брише се цео.

Чл. 85 добија нов први став, који гласи: „Министри Савезне владе руководе гранама државне управе које улазе у надлежност ФНРЈ.“ У старом првом ставу измењен почетак гласи: „Министри и комисије Савезне владе...“ Последњи став брише се цео.

Чл. 86 брише се цео.

Чл. 87 постаје чл. 86. У другом ставу, трећи ред, иза речи „саобраћаја;“ ставити речи „Министарство поморства;“. У трећем ставу, трећи ред, испред „Министарство индустрије“ ставити „Министарство правосуђа“ а речи „Министарство правосуђа“ на крају тога става брисати.

Чл. 88 постаје чл. 87. У другом реду првог става брисати реч „непосредно“ а у трећем реду, иза речи „управе“ ставити реч „непосредно“. Последњи став овог члана постаје чл. 88, а у првом и другом реду, место речи „обављају послове из одређене области“ ставити речи „руководе одређеном граном“.

Чл. 89 мења се и гласи: „При Савезној влади постоје комитети за подручје просвете и културе, народног здравља и социјалног старања, ради општег руководства у тим гранама државне управе. Овакви комитети могу се оснивати и у другим гранама државне управе“.

Чл. 90 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 91. У првом реду, после речи „републике“ ставити „у име народа“.

Друга реченица чл. 92 постаје друга реченица чл. 91.

Чл. 92 остаје у првобитној редакцији без друге реченице.

Чл. 93 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 94. Додаје се нови други став, који гласи: „Надлежност Претседништва Народне скупштине републике одређује Устав републике“.

Чл. 95 гласи: „Владу републике именује и разрешава Народна скупштина републике“.

Чл. 96. У првом реду место речи „наредбодавни“ ставити „управни“.

Чл. 97 гласи: „Влада републике ради на основу Устава ФНРЈ, Устава републике, савезних закона, закона републике и на основу уредаба и упутстава Савезне владе.“

Влада републике доноси уредбе за примену савезних закона, закона републике, уредаба и упутстава Савезне владе, доноси уредбе на основу законског овлашћења као и

обавезна упутства ради извршења савезних закона и закона републике и контролнше њихово спровођење“.

Чл. 98 и 99 остају у првобитној редакцији.

Чл. 100 гласи: „Савезно-републикански министри у народним републикама руководе одређеном граном државне управе и врше поред послова из сопствене надлежности и послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, упутстава, наредаба и решења“.

Чл. 101 додаје се као нов и гласи: „Републиканска министарства руководе самостално одређеном граном државне управе из надлежности народне републике“.

Чл. 101 предлога постаје чл. 102. Други став гласи: „Претседништво Народне скупштине републике може мењати, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике, савезним законима и одлукама Претседништва Народне скупштине ФНРЈ“.

Чл. 102 предлога постаје чл. 103.

Чл. 103 предлога постаје чл. 104.

У оба члана писати „Аутономно“ малим почетним словом.

Чл. 104 постаје чл. 105. Четврти ред, после речи „покрајине“, место речи „за“ ставити реч „на“, а место речи „четири“ ставити реч „три“.

Други став гласи: „Народна скупштина аутономне покрајине бира Главни извршни одбор аутономне покрајине као свој извршни и управни орган“.

У првом ставу писати речи „Аутономне“ малим почетним словом „а“.

Трећи и четврти став чл. 105 постају нови члан 106. У четвртом реду ставити место речи „на“ реч „за“.

Други став гласи: „Обласни народни одбор бира Обласни извршни одбор као свој извршни и управни орган“.

Глава XII. Напис гласи: „Органи државне власти у административно-територијалним јединицама.“

Чл. 105 предлога постаје чл. 107.

Први став гласи: „Органи државне власти у местима (селима, мањим градовима), градским рејонима, срезовима, градовима, окрузима и областима јесу народни одбори“.

У другом ставу, први ред, ставити место речи „села и мањих градова“ речи „у местима“.

У трећем реду истог става, после речи „срезова“ ставити речи „градских рејона“.

У трећем ставу, првом реду, брисати реч „градова“. У

другом реду истог става, после речи „рејона“ ставити реч „градова“. У трећем реду истог става брисати речи „према прописима“ и ставити речи „у роковима које прописује“.

У четвртном реду истог става место речи „Устава“ ставити реч „Устав“.

Чл. 106 постаје чл. 108. У четвртном и петом реду брисати речи „и чуваће“ и ставити реч „испуњавање“.

У петом реду, после речи „и“ ставити реч „чување“, место речи „месни“ ставити реч „свој“.

У четвртном реду, после речи „поретка“ ставити запету.

Чл. 107 постаје чл. 109 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 108 постаје чл. 110. У првом реду место речи „наредбодавни“ ставити реч „управни“.

У трећем и четвртном реду бришу се речи „које бира скупштина народног одбора“, а у трећем реду, после речи „одбори“ ставити тачку.

Додаје се нов текст и гласи: „Извршне одборе у селима и мањим градовима бирају народни одбори из своје средине.“

Извршне одборе у градским рејонима, градовима, срезовима, окрузима и областима бирају одговарајући народни одбори на својим скупштинама“.

Чл. 109 постаје чл. 111.

Чл. 110 постаје чл. 112.

Чл. 111 постаје чл. 113.

Сви остају у првобитној редакцији.

Чл. 112 постаје чл. 114. У првом реду место речи „руковођење“ ставити реч „вођење“, а у тексту свуда ставити место речи „оделења“ реч „одељења“.

Напис главе XIII гласи: „Народни судови“.

Чл. 113 постаје чл. 115 и гласи:

„Органи правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији јесу:

Врховни суд ФНРЈ, врховни судови република и аутономних покрајина, окружни и срески судови.

Савезним законом одређује се устројство и надлежност војних суда.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова“.

Чл. 114 постаје чл. 116 и гласи: „Судови су у изрицању правде независни и суде по закону“.

Чл. 117 гласи: „Судови изричу правду у име народа“.

Чл. 115 предлога брише се.

Чл. 116 предлога постаје чл. 118. Додаје му се последња реченица првобитног чл. 114.

Чл. 117 предлога постаје чл. 119. У трећем реду брисати реч „сталних“.

Трећи став брише се.

Чл. 118 постаје чл. 120 и остаје у првобитној редакцији.

Чл. 119 постаје чл. 121, мења се и гласи:

„Судије Врховног суда ФНРЈ бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.

Судије врховног суда републике односно аутономне покрајине бира и разрешава Народна скупштина републике односно аутономне покрајине.

Судије и судије-поротнике окружног суда у округу или граду бира и разрешава народни одбор округа или града на својој скупштини.

Судије и судије-поротнике средског суда у срезу или граду бира и разрешава народни одбор среза или града на својој скупштини“.

Чл. 120 постаје чл. 122. У првом реду брисати реч „судски“. У другом реду, после речи „орган“ ставити реч „правосуђа“. У трећем реду, после речи „Југославије“ ставити тачку и брисати остали део реченице.

Други став брише се.

Чл. 121 постаје чл. 123. Ставити нови први став, који гласи: „Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правоснажних одлука свих судова ФНРЈ по питању примене савезних закона“.

Трећи став, у првобитном предлогу други став, брише се.

Над напис „Јавно тужиштво“ ставити: „Глава XIV“, а испред тога брисати слово „б“.

Чл. 122 постаје чл. 124 и гласи: „Јавно тужиштво је орган Народне скупштине ФНРЈ за вршење надзора ради правилног испуњавања закона од стране свих министарстава и осталих њима потчињених управних органа и установа ФНРЈ и народних република, службених лица и свих грађана“.

Чл. 123 постаје чл. 125 и гласи:

„Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира и разрешава Народна скупштина ФНРЈ на заједничкој седници оба дома.“

Јавне тужиоце народних република и њихове заменике именује и разрешава јавни тужилац ФНРЈ.

Јавне тужиоце аутономних покрајина, аутономних области, области, округа и срезова именује и разрешава јавни тужилац републике уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ“

Чл. 124 постаје чл. 126 и гласи: „Јавни тужиоци независни су у своме раду и подређени су само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Чл. 125 постаје чл. 127 и гласи: „Јавни тужиоци имају право подизања тужбе, жалбе и право законске интервенције у току судског и управног поступка, право кривичног гоњења, као и искључиво право подизања захтева за заштиту законитости против правоснажних одлука судова и управних органа“.

Додаје се нов чл. 128 који гласи: „Војног тужиоца Југословенске Армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске Армије.“

Савезним законом одредиће се устројство и надлежност војног тужиоштва“.

Глава XIV постаје „Глава XV“.

Чл. 126 постаје чл. 129.

Чл. 127 постаје чл. 130.

Оба члана остају у првобитној редакцији.

Чл. 128 постаје чл. 131. У другом реду брисати реч „све“. У трећем реду брисати речи „а савезни министри“ и ставити речи „и укинути“.

Додаје се нови став који гласи: „Под истим условима имају савезни министри право обустављати акте министара републике“.

Чл. 129 постаје чл. 132 у првобитној редакцији.

Чл. 130 постаје чл. 133. У четвртном реду, после речи „распустити“ ставити реч „сваки“. У деветом реду, после речи „одбор“ ставити реч „сваког“.

Првобитна „Глава XV“ постаје „Глава XVI“.

Чл. 131 постаје чл. 134. У другом реду одоздо, место речи „она“ ставити реч „и“.

Чл. 132 постаје чл. 135. У другом реду, код речи „ФНРЈ“ брисати тачку и додати „на заједничкој седници оба дома“.

У трећем реду брисати речи „свом војном“ и ставити речи „целокупном војном и оружаном“.

Брисати речи „Глава XVI“ и ставити „Трећи део“.

Чл. 133 постаје чл. 136 у првобитној редакцији.

Осим тога усвојен је и предлог да се у чл. 116 унесе још два става који гласе:

„Виши судови имају у границама закона право надзора над нижим судовима.“

Министри правосуђа руководе и надзиру рад судске управе и старају се за правилну организацију судова“.

Поред тога исправљен је наслов главе XI тако да су

изостављене у Одбору додате речи „и управе“, та је остао стари штампани наслов.

Усвојено је да се члану 118 дода на крају став који гласи: „Окривљенику је обезбеђено право одбране пред судом“.

Како се на заједничком састанку делегата обадва одбора није постигла сагласност у погледу израза „Претседништво“ или „Президијум“, оба су одбора стала на становиште да се ово питање остави отворено и препусти решењу пленума Скупштине.

Са овим је био завршен претрес у појединостима који је дао у одборима обадва дома истоветни текст нацрта Устава.

Одбор је затим на поименичном гласању усвојио једногласно нацрт Устава у целини са свима у извештају наведеним изменама и допунама које су усвојене од обадва одбора. Присутних чланова било је 22.

После тога је прочитан и од Одбора једногласно усвојен и потписан овај извештај.

За известиоца Одбор је изабрао Мошу Пијаде, а за његовог заменика д-р Макса Шнудерла.

Достављајући овај извештај, Одбору је част замолити Скупштину да га изврши усвојити у целости.

Београд

4 јануара 1946 год.

Секретар

Д-р Макс Шнудерл, с. р.

Претседник

Уставотворног одбора

Савезне скупштине

Моша Пијаде, с. р.

Чланови:

Владимир Симић, с. р., Димитар Влахов, с. р., Сулејман Филиповић, с. р., Д-р Златан Сремец, с. р., Д-р Драгољуб Јовановић, с. р., Д-р Славко Кузмановић, с. р., Д-р Неџат Аголи, с. р., Иван Гранђа, с. р., Лајчо Јарамазовић, с. р., Мехмед Хоџа, с. р., Д-р Милош Московљевић, с. р., Коча А. Поповић, с. р., Милош Минић, с. р., Михаило Ђуровић, с. р., Милош Рашовић, с. р., Миха Маринко, с. р., Салај Буро, с. р., Станка Веселинов, с. р., Анте Рамљак, с. р., Кирил Петрушев, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА СКУПШТИНЕ НАРОДА

СКУПШТИНА НАРОДА
УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

УСТАВОТВОРНИ ОДБОР

Бр. 25
5-1-1946 год.
Београд

СКУПШТИНИ НАРОДА УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

У вези вашег акта бр. 359 од 6 децембра 1945 године, а на основу чл. 37 скупштинског Пословника, доставља се извештај Уставотворног одбора Скупштине народа о нацрту Устава Федеративне Народне Републике Југославије са дефинитивним текстом нацрта Устава.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник
Уставотворног одбора,
Божидар Масларић, с. р.

СКУПШТИНИ НАРОДА УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На дан 6 децембра 1945 године изабрани су у Уставотворни одбор Скупштине народа народни посланици: Божидар Масларић, Фране Фрол, Митар Бакић, Рато Дугоњић, Раде Хамовић, Бане Андрејев, Михаило Апостолски, д-р Павле Грегорић, Јосип Рус, Едвард Коцбек, Пуниша Петровић Јаша Продановић, Добриљсје Радосављевић, д-р Симиша Станковић, Радован Зоговић, Богдан Орешчанин, д-р Алеш

Беклер, Тоне Хафнер, Франце Лубеј, Душан Васиљевић, Панко Брашнарлов, д-р Јосип Хричевић, д-р Бранко Чубриловић, Кирило Савић, Милан Поповић, Јоза Миливојевић, Тодор Вујасиновић, Милош Царевеић, Мустафа Хоџа, д-р Душан Братић и Мурад Шећерагић.

Приликом избора Уставотворног одбора Скупштина народа ставила је Одбору у задатак да у року од једног месеца заврши претрес нацрта Устава, изради свој извештај и коначни текст нацрта Устава.

Уставотворни одбор конституисао се истога дана када је био изабран и изабрао за претседника Божицара Масларића, за потпретседника Франа Фрола, а за секретара Митра Бакића.

Одбор је отпочео са радом 10 децембра 1945 године.

Пет првих седница Одбора биле су посвећене начелном претресу нацрта Устава, који је у име Савезне владе поднео Уставотворној скупштини министар за Конституанту Едвард Кардељ. Никакав други нацрт Устава није био поджет, тако да је овај нацрт узет као једина основа за претрес.

У начелном претресу узели су учешћа чланови Одбора: Јаша Продановић, д-р Бранко Чубриловић, Фране Фрол, Радован Зоговић, д-р Душан Братић, д-р Синиша Станковић, Милош Царевеић, Пуниша Перовић, Бане Андрејев, Кирило Савић, Јосип Рус, Јоза Миливојевић, д-р Павле Грегорић, Мурад Шећерагић, Душан Васиљевић, Франце Лубеј и Божицар Масларић.

По завршеном начелном претресу једногласно је у начелу усвојен поменути нацрт.

Посебни претрес отпочео је на шестој седници Одбора, 17 децембра.

У току посебног претреса Одбор је усвојио, осим у ретким случајевима, готово увек једногласно, следеће измене и допуне у предложеном нацрту Устава.

ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ УСВОЈЕНЕ У УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ СКУПШТИНЕ НАРОДА

Члан 1. У петом реду место речи „остану уједињени у Југославији“ ставити „живе у заједничкој држави“.

Члан 2 остаје у првобитној редакцији.

Чл. 3. У трећем реду место речи „овичено са два снопа житног класја. Снопови су на дну повезани“ ставити „окружено житним класјем. Класје је на дну повезано“; у петом реду место „29-новембар 1943“ ставити „29-XI-1943“.

а у шестом реду место речи „налази се“ ставити „је“. Претпоследња реч „сјајан“ брише се.

Члан 4. У шестом реду уместо речи „хоризонтално одозго и то овим редом“ ставити „водоравно и то овим редом одозго“. У осмом реду наместо речи „простора висине“ ставити „ширине“, а у десетом реду наместо „златом (жутом ивицом)“ ставити „златном (жутом) ивицом“. У четвртом реду одоздо наместо „крај“ ставити „крак“.

Чланови 5 и 6 остају у првобитној редакцији.

Члан 7. У четвртом реду другог става наместо „грађани“ ставити реч „бирачи“.

Члан 8. Други став мења се и гласи: „Сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону“.

Чланови 9, 10, 11 и 12 остају у првобитној редакцији.

Члан 13. У другом и трећем реду место „Југославије сва права“ ставити речи „Југославији право“.

Члан 14. У другом реду, после „јесу“ ставити реч „или“, у трећем реду, после „имовина“ додати речи „то јест имовина“. У првом реду другог става место речи „земљи“ ставити речи „утроби земље“, а после „воде“ додати „укључујући ту и минералне воде“. У претпоследњем реду брише се реч „јесу“, а после речи „општенародна“ ставити „су“.

Чланови 15, 16 и 17 остају у првобитној редакцији.

Члан 18. У трећем реду трећег става, после речи „законна“ ставити тачку, а наместо речи „и уз законску накнаду сопственику“ ставити: „Законом ће се одредити у којим ће се случајевима и колико дати накнада сопственику.“

Под истим условима могу се национализовати привредне гране у целини или поједина привредна предузећа ако то тражи општи интерес“.

Члан 19 остаје у првобитној редакцији.

Члан 20. У петом реду другог става, после речи „осигурањем“ додати „стварањем мрежа санаторија и лечилишта“.

Члан 21 остаје у првобитној редакцији.

Члан 22. На крају другог става додати речи „по закону“.

Члан 23. У четвртом ставу, у трећем реду, наместо „грађанских“ ставити реч „бирачкога“.

Члан 24. Трећи став мења се и гласи: „Држава нарочито заштићује интересе матере и детета оснивањем породилишта, дечијих домова и обданишта и право матере на плаћено отсуство пре и после порођаја“.

Члан 25 остаје у првобитној редакцији.

Члан 26. У првом ставу, у другом реду, после речи „Држава“ додати реч „законом“, а у трећем реду, после „породице“ ставити тачку, а речи „својим законима“ бристати. У другом ставу друга реченица се мења и гласи: „Грађани поред тога могу извршити и верски обред венчања“. На крају додаје се нов, пети став који гласи: „Малолетна лица стоје под особитом заштитом закона“.

Члан 27 остаје у првобитној редакцији.

Члан 28. У другом ставу, у другом реду, после речи „без“ додати „писменог и образложеног“, а речи „без одобрења“ бришу се. Шести став мења се и гласи: „Органи државне управе могу изрицати казне за прекршаје правних прописа у границама које су одређене законом“. У седмом ставу, у другом реду, после речи „прогнач из“ ставити „Федеративне Народне Републике Југославије“. Даљи текст овог става се брише. Додаје се нов, осми став који гласи: „Само у случајевима прописаним законом могу се грађани изагнати из свога пребивалишта“.

Члан 29. У другом ставу, у трећем реду, реч „имаоца“ заменити са „држаоца“.

Чланови 30, 31 и 32 остају у првобитној редакцији.

Члан 33. У првом реду наместо речи „једино“ ставити „подједнако“, а у првом реду другог става, после речи „савесно“ додати „и законито“.

Члан 41 нацрта постаје члан 34.

Члан 34, који постаје 35, остаје у првобитној редакцији.

Члану 35, који постаје 36, додаје се нов други став, који гласи: „Држава се стара о физичком васпитању народа, нарочито омладине ради подизања народног здравља и народне радне и одбранбене способности“.

Члан 36, који постаје 37, и члан 37, који постаје 38, остају у првобитној редакцији.

У члану 38, који постаје 39, у другом ставу бришу се речи „незаконитих и неправилних“, у трећем реду наместо речи „штетних“ ставити „неправилних“ и на крају, после речи „жалбе“ додати „у границама закона“.

Члан 39, који постаје 40, и члан 40, који постаје 41, остају у првобитној редакцији.

Чланови 42 и 43 остају у првобитној редакцији.

Члан 44. Први став брише се. У другом ставу, после речи „Југославије“ додати речи „у лицу њених највиших органа државне власти и државне управе“. У првој тачки наместо „измене“ ставити „измена“; у дванаестој тачки на крају додати „и статистика“; на крају 21 тачке додати речи

„законодавство о адвокатима“; у тачки 23, у другом реду, после речи „руководство“ ставити речи „за рад“, а у седмом реду, после речи „просвете“ ставити запету и додати „фи-
скултуре“.

Члан 45. Трећи став постаје први став.

Чланови 46, 47 и 48 остају у првобитној редакцији.

Члан 49. Наместо речи „јесте“ ставити речи „носилац је народног и државног суверенитета ФНРЈ. Она је“.

Члан 50. У првом и другом реду бришу се речи „носилац је народног и државног суверенитета и“.

Чланови 51 и 52 остају у првобитној редакцији.

Члан 53. У трећем реду, после речи „Југославије“ додати речи „који имају право гласа“.

Чланови 54, 55, 56, 57, 58 и 59 остају у првобитној редакцији.

Члан 60. У првом реду уместо речи „јесу“ ставити „су“.

Члан 61. Наместо речи „дома“ ставити у тексту „већа“.

Чланови 62 и 63 остају у првобитној редакцији.

Члан 64. Четврти став мења се и гласи: „Ако се ни овога пута не постигне сагласност, Претседништво Народне скупштине ФНРЈ распушта Народну скупштину“.

Члан 65. У другом реду брише се реч „свих“.

Члан 66. У другом реду, после речи „Службеном листу“, а пре наводнице, ставити „ФНРЈ“.

Члан 67. У првом реду уместо речи „нарочите“ ставити „из своје средине“, у трећем ставу, у другом реду, после речи „одбора“ додати речи „одређује истрагу или“.

Члан 68 остаје у првобитној редакцији.

Члан 69. У првом реду другог става наместо „ухапшени“ ставити речи „лишени слободе“, а у другом реду наместо „судски“ ставити „кривични“, на крају другог става наместо тачке ставити цртицу и додати „осим у случају затицања на делу злочина. У том случају мора се известити Претседништво које решава о притвору“.

Члан 70. Први став мења се и гласи: „Народна скупштина ФНРЈ може у случају рата и сличних изванредних прилика продужити свој мандат и преко истека периода за који је изабрана све док то стање траје“.

Члан 71 остаје у првобитној редакцији.

Члан 72. У трећем реду другог става, после речи „трећина“ додати „од укупног броја“.

Члан 73 остаје у првобитној редакцији.

Члан 74. У тачки 8 наместо „Федеративној Народној Републици Југославији“ ставити „Федеративне Народне Републике Југославије“. У тачки 10 уместо речи „амбасадоре, изванредне посланике и опуномоћене посланике“ ставити

„дипломатске претставнике“; у тачки 12, у другом и трећем реду, бришу се речи „у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ и то“; у тачки 13, после речи „разрешава“ ставити запету, у другом реду, после „влада“ ставити запету, а уместо речи „поједине савезне министре“ ставити „поједине чланове владе“; тачка 15 мења се и гласи: „15) на предлог председника Савезне владе установљава нова, спаја и укида постојећа министарства и комисије у времену између два заседања Народне скупштине ФНРЈ, уз накнадну потврду Народне скупштине ФНРЈ“; у тачки 16, у трећем и четвртном реду, бришу се речи „министарства односно комитета“.

Чланови 75, 76 и 77 остају у првобитној редакцији.

Члан 78. У другом реду другог става брише се реч „нарочито“, у четвртном и петом реду уместо речи „Она се стара“ ставити „Она проверава и стара се“.

Члан 79 остаје у првобитној редакцији.

Члан 80. Став први мења се и гласи: „Савезна влада усмерава и усклађује рад својих министарстава, комисија и комитета“; у једанаестом реду другог става бришу се речи „Владе и“.

Чан 81 мења се и гласи: „Савезну владу сачињавају: председник, потпредседници, министри, председник савезне планске комисије и председник савезне контролне комисије.

Савезна влада може имати и министре без ресора“.

Став други члана 81 постаје члан 82.

Члан 82 постаје члан 83 и остаје у првобитној редакцији.

Члан 83 брише се.

Члан 84 остаје у првобитној редакцији.

Члан 85. Додаје се први, нов став, који гласи: „Министарства Савезне владе руководе гранима државне управе које улазе у надлежност Федеративне Народне Републике Југославије“. У првом реду другог става, после речи „министри“ ставити реч „и“, а речи „и комитети“ брисати. Четврти став овога члана брише се.

Члан 86 брише се.

Члан 87, који постаје члан 86, остаје у првобитној редакцији.

Члан 88 постаје члан 87. У другом реду првог става брише се реч „непосредно“. У трећем реду, после речи „управе“ ставити реч „непосредно“. Став трећи овога члана постаје члан 88 и гласи: „Савезно-републиканска министарства руководе одређеном граном државне управе посредно преко одговарајућих министарстава у народним републикама, а

непосредно могу управљати само одређеним пословима, предузећима и установама општедржавног значаја“.

Члан 89 мења се и гласи: „Савезна влада може за опште руководство у појединим гранама државне управе нарочито просвете, народног здравља, социјалног старања итд. које не улазе у састав министарстава, оснивати комитете при Претседништву владе“.

Чланови 90, 91, 92 и 93 остају у првобитној редакцији.

Члан 94. У последњем реду, после речи „чији број“ додати речи „и надлежност“.

Члан 95 брише се.

Члан 96 постаје члан 95. Додаје се нов други став, који гласи: „Владу републике именује и разрешава дужности Народна скупштина републике“.

Чланови 97, који постаје 96, 98, који постаје 97 и 99, који постаје 98, остају у првобитној редакцији.

Члан 100, који постаје 99, мења се и гласи: „Савезно-републиканска министарства у народним републикама руководе одређеном граном државне управе и обављају поред послова из сопствене надлежности и послове савезно-републиканских министарстава Савезне владе на основу њихових правилника, наредба, упутстава и решења, одговарајући за те послове како влади народне републике тако и одговарајућем савезно-републиканском министарству Савезне владе“.

Додаје се нов члан 100, који гласи: „Републиканска министарства руководе самостално својом граном државне управе“.

Члан 101. Други став мења се и гласи: „Претседништво Народне скупштине републике може оснивати нова, спајати и укидати постојећа министарства у сагласности са Уставом ФНРЈ, Уставом републике и савезним законима“.

Чланови 102 и 103 остају у првобитној редакцији.

Члан 104. У четвртом реду уместо „за“ ставити „на“; други став ради стилске исправке мења се и гласи: „Народна скупштина аутономне покрајине бира Главни извршни одбор аутономне покрајине као свој извршни и наредбодавни орган“. Трећи и четврти став члана 104 постају члан 105. Други став овога члана мења се и гласи: „Обласни народни одбор бира Обласни извршни одбор као свој извршни и наредбодавни орган“.

Наслов главе XII мења се и гласи: „Органи државне власти у местима и територијалним јединицама“.

Члан 105 постаје 106. У другом реду другог става место речи „за“ ставити „на“.

Члан 106 постаје члан 107. У петом реду првог става уместо речи „месни“ ставити „свој“.

Члан 107, који постаје члан 108, остаје у првобитној редакцији.

Члан 108 постаје члан 109. У четвртном реду, после речи „одбора“ додати речи „из своје средине“, у петом реду брише се реч „потпретседник“.

Чланови 109, који постаје члан 110, 110, који постаје члан 111, 111 који постаје члан 112 и 112, који постаје члан 113, остају у првобитној редакцији.

Назив главе XIII мења се и гласи: „Народни судови“.

Члан 113 постаје члан 114. У четвртром реду реч „народни“ брише се. Исто тако бришу се последње речи овога става „и војни судови“. У другом ставу, после речи „посебни судови“ ставити тачку и брисати речи „за одређене врсте спорова“. Трећи став овога члана брише се.

Члан 114 постаје члан 115. На крају првога става, после речи „независни“ а пре тачке, додати „и суде само по закону“. Друга реченица овог става брише се.

Члан 115, који постаје члан 116, мења се и гласи: „Судови изричу правду у име народа“.

Члан 116, који постаје члан 117, мења се и гласи:

„Расправљање пред судовима врши се по правилу јавно.

Одлуке једног суда може изменити само надлежни виши суд.

Оптуженом је пред судом обезбеђено право одбране“.

Члан 117 постаје члан 118. Други став мења се и гласи: „Већа среских и окружних судова кад суде у првом степену састоје се од судија и поротника, који су у суђењу равноправни“. Трећи став се брише.

Члан 118, који постаје члан 119, остаје у првобитној редакцији.

Члан 119, који постаје члан 120, мења се и гласи:

„Судије Врховног суда ФНРЈ бира, именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ у заједничкој седници оба дома.

Судије Врховног суда републике односно аутономне покрајине бира, именује и разрешава Народна скупштина републике односно Народна скупштина аутономне покрајине.

Судије и поротнике окружних и среских судова бира, именује и разрешава окружни, срески и градски народни одбор на својој скупштини.

Законом ће се прописати начин избора, именовања и разрешења судија и поротника“.

Члан 120, који постаје члан 121, мења се и гласи:

„Врховни суд ФНРЈ је највиши орган правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије.

Врховни суд ФНРЈ има право надзора над свим органима правосуђа у Федеративној Народној Републици Југославији.

Савезним законом одређује се у којим ће случајевима Врховни суд ФНРЈ судити у првом а у којим случајевима у другом степену“.

Члан 121 постаје члан 122. Додаје се нов први став, који гласи: „Врховни суд ФНРЈ оцењује законитост правноснажних одлука свих органа правосуђа у погледу савезних закона“. У трећем реду другог става место речи „судова“ ставити речи „органа правосуђа“. Трећи став брише се.

Додаје се нова глава XIV „Јавно тужиштво“.

Члан 122 постаје члан 123. У трећем и четвртном реду уместо речи „министарства Савезне владе“ ставити речи „свих министарстава“.

Члан 123, који постаје члан 124, мења се и гласи:

„Јавног тужиоца ФНРЈ и његове заменике бира, именује и разрешава Народна скупштина ФНРЈ. Јавне тужиоце народних република и аутономних покрајина и њихове заменике именује и разрешава јавни тужилац ФНРЈ.

Јавног тужиоца аутономне области, округа и срезова поставља и разрешава јавни тужилац републике односно аутономне покрајине уз потврду јавног тужиоца ФНРЈ“.

Члан 124, који постаје члан 125, мења се и гласи: „Јавни тужиоци су независни и подређени само јавном тужиоцу ФНРЈ“.

Члан 125 постаје члан 126. У другом реду, после речи „право“ додати реч „законите“.

Додати нов, 127 члан, који гласи: „Војног тужиоца Југословенске армије и остале војне тужиоце поставља Врховни командант Југословенске Армије“.

Глава XIV постаје глава XV.

Чланови 126, који постаје члан 128, и 127, који постаје члан 129, остају у првобитној редакцији.

Члан 128 постаје члан 130. У петом реду, после речи „Уставом“ додати речи „и Уставом републике“.

Члан 129, који постаје члан 131, и члан 135 који постаје члан 132, остају у првобитној редакцији.

Глава XV постаје глава XVI.

Члан 131 постаје члан 133. У првом реду, после речи „сила“ ставити реч „народа“.

Члан 132 постаје члан 134. У другом реду, после

„ФНРЈ“а пре гачке, додати речи „на заједничкој седници оба дома“. У трећем реду, после речи „војном“ додати речи „и оружаном“.

Пре главе XVI, која постаје глава XVII, додаје се нов „Трећи део“.

Члан 133, који постаје члан 135, остаје у првобитној редакцији.

Пошто је Одбор завршио претрес у појединостима и учинио измене и допуне које су напред изложене, а у исто време је тај рад завршио и Одбор Савезне скупштине, споразумела су се обадва одбора да изаберу по пет својих чланова да на заједничком састанку претресу све измене и допуне усвојене у оба одбора и да покушају изједначити текстове како би се добио јединствен нови текст нацрта Устава.

Од стране Уставотворног одбора Скупштине народа изабрани су за делегате на заједнички састанак: д-р Симиша Станковић, Фране Фрол, Франце Лубеј, д-р Душан Братић и д-р Јосип Хрнчевић. Од стране Уставотворног одбора Савезне скупштине изабрани су: Моша Пијаде, Владимир Симић, д-р Макс Шнудерл, Милош Рашовић и Милош Милић.

Ова делегација састала се 3 јануара ове године и свршила поверени јој задатак, те је усвојила јединствен текст узимајући у обзир поред измена и допуна усвојених у оба одбора, и амандмане предложене од заменика Министра за Конституанту, министра за Црну Гору Милована Ђиласа, као и амандмане предложене од народних посланика. У амандмане Министра за Конституанту узети су у обзир и разни предлози учињени из народа.

На седници Одбора од 4 јануара ове године поднео је од стране петорице делегата извештај о раду заједничког састанка д-р Јосип Хрнчевић. Одбор је усвојио овај извештај и сложио се са свима изменама и допунама предложем са заједничког састанка.

Овај извештај гласи:

УСТАВОТВОРНОМ ОДБОРУ СКУПШТИНЕ НАРОДА

На састанку десеторице чланова Уставотворног одбора оба дома, који су изабрани на седницама обадва одбора, а који је састанак одржан 3 јануара ове године, сагласили су се делегати у погледу изједначења текстова нацрта Устава усвојених у оба дома.

Делегати су постигли потпуно сагласност и предлажу једном и другом одбору да у целини усвоје сагласно израђени једњивствени текст, према приложеном извештају.

Делегати Уставотворног одбора
Скупштине народа:

Фране Фрол, с. р.
Франце Лубеј, с. р.
Д-р Јосип Хрччевић, с. р.
Д-р Душан Братић, с. р.
Синиша Станковић, с. р.

Делегати Уставотворног одбора
Савезне скупштине:

Моша Пијаде, с. р.
Д-р Макс Шнудерл, с. р.
Милош Рашовић, с. р.
Милош Минић, с. р.
Владимир Симић, с. р.

Извештај десеторице посланика оба одбора гласи:

(Даљи текст идентичан је са текстом у извештају који је поднет Уставотворном одбору Савезне скупштине).

За известиоца Одбор је изабрао д-р Јосипа Хрччевића.

Достављајући овај извештај, Одбору је част замолити Скупштину да га изволи усвојити у целости.

Београд, 4 јануара 1946 г.

Секретар,
Митар Бакић, с. р.

Претседник
Уставотворног одбора
Скупштине народа
Божидар Масларић, с. р.

Ч л а н о в и:

Фране Фрол, с. р., Синиша Станковић, с. р., Јаша М. Продановић, с. р., Бане Андрејев, с. р., Радован Зоговић, с. р., Рато Дугоњић, с. р., Павле Грегорић, с. р., Раде Хамовић, с. р., Богдан Орешчанин, с. р., Милош Царезић, с. р., Тоне Хафнер, с. р., Франце Лубеј, с. р., Јосип Рус, с. р., Мурад Шећерагић, с. р., Мустафа Хоџа, с. р., Душан Васиљевић, с. р., Јоза Миливојевић, с. р., Панко Брашнар, с. р., Михаило Апостолски, с. р., д-р Бранко Чубриловић, с. р., Милан Поповић, с. р., д-р Душан Братић, с. р., Кирило Савић, с. р., д-р Јосип Хрччевић, с. р.

Садржај

УСТАВОТВОРНИ ОДБОР САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

	Страна
Прва седница (10 децембра 1945)	3— 19
1 — Утврђивање дневног реда	4
2 — Претрес предлога Пословника у начелу	4— 8
3 — Претрес предлога Пословника у појединостима ..	8— 11
Заједничка седница оба уставотворна одбора	11— 18
Образложење нацрта Устава министра за Конституанту Едварда Кардеља	11
Наставак прве седнице	19
Усвајање нацрта Устава за основу у начелној дебати ..	19
Друга седница (11 децембра 1945)	20— 44
Претрес нацрта Устава у начелу	20
Говорници: д-р Драгољуб Јовановић	20
Милош Рашовић	40
Трећа седница (12 децембра 1945)	45— 84
Претрес нацрта Устава у начелу	45
Говорници: Михаило Ђуровић	45
Владимир Симић	49, 82
д-р Милош Московљевић	56
министар за Конституанту Едвард Кардељ	58, 78, 81
д-р Драгољуб Јовановић	67
Моша Пијаде	70, 81
Четврта седница (13 децембра 1945)	85—108
Претрес нацрта Устава у начелу	85
Говорници: Иван Гранђа	85
д-р Васо Чубриловић	87
д-р Макс Швудерл	94
Влада Зечевић	99
Димитар Влахов	103

	Страна
Сава Косановић	104
д-р Милош Московљевић	106
Пета седница (14 децембра 1945)	109—143
Претрес нацрта Устава у појединостима	109
Глава I (чл. 1—5)	110—131
Глава II (чл. 6—8)	132—143
Шеста седница (17 децембра 1945)	144—192
Претрес нацрта Устава у појединостима	144
Глава III (чл. 9—13)	144—162
Глава IV (уопште)	162—192
Седма седница (18 децембра 1945)	193—239
Претрес нацрта Устава у појединостима	193
Глава IV (чл. 14—20)	193—239
Осма седница (20 децембра 1945)	240—281
Претрес нацрта Устава у појединостима	240
Глава V (чл. 21—43)	240—281
Девета седница (21 децембра 1945)	282—318
Претрес нацрта Устава у појединостима	282
Глава VI (чл. 44—48)	282—307
Глава VII (чл. 49—72)	307—317
Десета седница (29 децембра 1945)	319—363
Претрес нацрта Устава у појединостима	319
Глава VII (чл. 73—76)	319—344
Глава VIII (чл. 77—89)	344—363
Једанаеста седница (30 децембра 1945)	364—398
Претрес нацрта Устава у појединостима	364
Глава IX (чл. 90—99)	364—371
Глава X (чл. 96—101)	371—378
Глава XI (чл. 102—104)	378—379
Глава XII (чл. 105—112)	379—398
Дванаеста седница (31 децембра 1945)	399—431
Претрес нацрта Устава у појединостима	399
Глава XIII (чл. 113—119)	399—431
Тринаеста седница (2 јануара 1946)	432—460
Претрес нацрта Устава у појединостима	432
Глава XIII (чл. 119—125)	432—442
Глава XIV (чл. 126—130)	442—445

	Страна
Глава XV (чл. 131—132)	445—446
Глава XVI (чл. 133)	446
Амандмани	447—460
Четрнаеста седница (4 јануара 1946)	461—480
Извештај делегата за уједначење предлога измена	461

УСТАВОТВОРНИ ОДБОР СКУПШТИНЕ НАРОДА

	Страна
Прва седница (10 децембра 1945)	481—497
1 — Саопштење о поднетом нацрту Устава	481
2 — Претрес предлога Пословника у начелу	482—486
3 — Претрес предлога Пословника у појединостима..	486—496
4 — Заједничка седница са Уставотворним одбором Савезне скупштине	496
5 — Наставак прве седнице	496
6 — Утврђивање дневног реда за следећу седницу	496
Друга седница (11 децембра 1945)	498—514
Претрес нацрта Устава у начелу	498
Говорници: Јаша Продановић	499, 509
д-р Бранко Чубриловић	503
Радован Зоговић	507
д-р Душан Братић	511
Трећа седница (12 децембра 1945)	515—540
Претрес нацрта Устава у начелу	515
Говорници: д-р Симиша Станковић	515
Милош Царевић	523
Пуниша Перовић	533
Четврта седница (13 децембра 1945)	541—565
Претрес нацрта Устава у начелу	541
Говорници: Бане Андрејевић	541
Кирило Савић	548
Јосип Рус	556
Јоза Миливојевић	563
Пета седница (14 децембра 1945)	566—582
Претрес нацрта Устава у начелу	566
Говорници: д-р Павле Грегорић	566
Мурад Шећерагић	563
Душан Васиљевић	570
Франце Лубеј	573
Бождар Масларић	579

	Страна
Шеста седница (17 децембра 1945)	583—611
Претрес нацрта Устава у појединостима	583
Глава I (чл. 1—5)	588—590
Глава II (чл. 6—8)	590—595
Глава III (чл. 9—13)	595—600
Глава IV (чл. 14—20)	600—611
Седма седница (18 децембра 1945)	612—640
Претрес нацрта Устава у појединостима	612
Глава V (чл. 21—37)	612—640
Осма седница (19 децембра 1945)	641—659
Претрес нацрта Устава у појединостима	641
Глава V (чл. 38—43)	641—645
Глава VI (чл. 44—48)	645—659
Девета седница (20 децембра 1945)	660—685
Претрес нацрта Устава у појединостима	660
Глава VII (чл. 49—72)	660—685
Десета седница (21 децембра 1945)	686—719
Претрес нацрта Устава у појединостима	686
Глава VII (чл. 73—76)	686—700
Глава VIII (чл. 77—89)	700—718
Једанаеста седница (29 децембра 1945)	720—739
Претрес нацрта Устава у појединостима	720
Глава IX (чл. 90—95)	720—725
Глава X (чл. 96—101)	725—731
Глава XI (чл. 102—104)	731—733
Глава XII (чл. 105—112)	733—739
Дванаеста седница (31 децембра 1945)	740—771
Претрес нацрта Устава у појединостима	740
Глава XIII (чл. 113—125)	740—771
Тринаеста седница (2 јануара 1946)	772—780
Претрес нацрта Устава у појединостима	772
Глава XIV (чл. 126—130)	772—776
Глава XV (чл. 131—132)	776—779
Глава XVI (чл. 133)	779
Избор чланова комисије за уједначење текстова и измена	780
Четрнаеста седница (4 јануара 1946)	781—807
Извештај делегата за уједначење предлога измена	781

СПИСАК ПРИЛОГА

	Страна
1 — Писмо Министра за Конституанту	808
2 — Нацрт Устава	809
3 — Образложење	835
4 — Извештај Уставотворног одбора Савезне скупштине	841
5 — Извештај Уставотворног одбора Скупштине народа	869

РЕГИСТАР ГОВОРНИКА

Аголи д-р Неџат	155, 261, 273, 405, 423, 457
Андрејев Бане	541, 605, 608, 644, 646, 650, 673, 689, 691, 709, 711, 713, 716, 725—727, 732, 738—739, 742, 778
Апостолски Михаило	486
Бакић Митар	515, 566, 597, 599, 609, 612—614, 616—617, 620, 623, 626, 630, 635—636, 638—640, 646, 650, 652, 655—656, 660—663, 665—671, 673—676, 678, 680, 684, 694—695, 697, 700—701, 703, 709—710, 714—715, 727, 731, 781, 806
Братић д-р Душан	486, 495, 511, 592, 594, 598—599, 602, 608, 614, 616, 619, 624, 626, 633, 643, 644—647, 649—650, 655, 665—666, 670—673, 675, 682, 691, 695, 699—700, 716, 721, 724, 726, 728, 731, 735, 741—742, 745—746, 750, 757—760, 762—763, 765, 768, 775
Васиљевић Душан	570, 600—601, 607, 618—619, 648, 651, 683, 687, 689, 699, 702, 717, 721, 742, 747, 751, 761, 777—779
Веселинов Станка	246
Влахов Димитар	103, 208, 209, 291, 306—307, 366, 382, 458
Вујасиновић Тодор	604, 610, 618
Вукмановић Светозар-Темпо	44, 154, 220—221, 247, 253—254, 259, 289, 292, 293—294, 327—331, 335, 338, 342, 401,

	405, 409, 416, 419, 424, 436—438, 445--446 449
Гершковић д-р Лео	584, 629—631, 634, 637—640, 642, 644—647, 649, 652, 654, 656—658, 661—662, 664—670, 672—674, 676—678, 684, 686, 688, 690, 692—702, 705, 707—710, 712—713, 715, 718, 721—725, 727, 729—730, 732, 734, 736—739, 741—748, 752, 757, 759, 761—762, 764—770, 772, 774—775, 777—779, 803
Гранђа Иван	85, 451
Грегорић д-р Павле	566, 601, 606, 611, 619, 623, 626
Дугоњић Рато	495, 606, 615, 629, 631, 639, 643, 647, 656, 660, 671, 678, 682, 687, 697, 724, 732, 734, 737, 761, 774
Борђевић д-р Јован	122, 125—127, 138—141, 144, 148, 151, 156—158, 160, 164, 196—200, 203—206, 209, 214—215, 218—219, 222, 225, 228—233, 239—240, 244, 246, 248—249, 251, 255, 257, 259, 261, 263—268, 282, 286—287, 289—292, 294, 296, 299—300, 304, 306—308, 310—311, 313—315, 322, 325, 327—333, 335—336, 338—341, 343—347, 353, 362, 365—366, 369, 371—387, 390, 393, 396—397, 399, 403, 407—408, 411—412, 416, 418—419, 421—423, 427—428, 432—436, 438—439, 441—447, 449, 453, 445, 459, 467, 472—473, 476, 478
Буровић Михаило	45, 110, 120, 122, 133, 138—139, 143, 153—154, 159, 164, 177, 183, 204—205, 218, 225, 253, 280—281, 297, 335, 338, 345, 354, 363, 379, 426
Зечевић Влада	99, 150, 159—160, 195, 201, 203, 224, 235, 249, 260, 265, 273—274, 281, 291—292, 308, 344, 355, 361, 367, 370—371, 379—380, 383—386, 393—394, 447
Зоговић Радован	489, 491, 493—495, 507, 584—585, 589, 591, 594, 597, 601, 604, 615, 617, 621, 632, 636,

638, 646, 648—651, 654—655, 666—667, 670,
676, 678, 681, 693, 701, 706, 717, 721, 723,
726, 728, 762—763, 778

- Јовановић д-р Драгољуб** 20, 67, 117, 121, 128, 130, 136—137, 139,
141—142, 151, 156, 158—159, 162, 183,
194—196, 199, 203—206, 208, 212—213, 221,
228, 231, 233—235, 237—239, 248, 251, 254,
262, 265—268, 272, 274, 278—280, 282, 288,
292, 303—304, 313, 316, 320—321, 330—331,
343—344, 368, 370—372, 391, 395—396, 398,
419, 426, 431, 433—434, 447—448, 450—451,
457, 473, 476—477
- Кардељ Едвард** 11, 58, 78, 81, 586—591, 593, 595—597,
599—600, 603, 607—611, 613—616, 619, 620,
622—623
- Косановић Сава** 9, 104, 110, 119—120, 122, 125—127, 130,
142, 147—148, 153, 159—160, 194—195,
202—204, 246, 248, 256, 262—263, 266—267,
269—274, 280, 286, 303—304, 306, 310—314,
316, 320, 326, 330, 334—335, 339—341,
344—346, 351, 364—365, 370, 375—379, 386,
388, 395—396, 416, 418—420
- Кочбек Едвард** 616
- Кузмановић д-р Славко** 251, 312, 315—316, 370, 384, 396, 401,
422—424
- Лубеј Франце** 573, 643, 649, 667, 734—735, 738
- Маринко Миха** 154, 201—202, 229—230, 238—239, 254, 417,
446
- Масларић Божидар** 481—482, 485—498, 503—504, 507—508,
510—511, 514—515, 523, 533, 539, 541, 548,
556, 563, 565, 579, 583—590, 592, 594—601,
603—619, 628—631, 650, 676—680, 684—688,
690—715, 717—718, 720—752, 755—756,
758—800
- Миливојевић Јоза** 563, 591, 617, 619—620, 625—626, 653, 663,
679, 681, 691, 749—752, 767—769, 778

Минић Милош	3, 4, 8—11, 119—122, 134, 148, 151, 156, 158, 160—161, 196, 198, 210, 223, 231—232, 236, 310, 313—314, 317, 327—329, 331—333, 335—336, 341—342, 345—346, 354—355, 369—374, 379—384, 386—387, 389, 392—393, 395—397, 404, 412, 418—419, 421—422, 424, 428, 435, 440, 443, 456, 473, 476—477
Московљевић д-р Милош	56, 106, 111, 121—123, 125, 127—130, 132—133, 140—142, 147—148, 150, 153—154, 158, 162—163, 168, 193, 195, 197—199, 202, 204—205, 209, 215, 224, 227, 233, 236—237, 242, 244, 247, 263, 285, 289—290, 292, 295—296, 298, 303, 305, 307, 312, 314—317, 319, 323, 329, 339—340, 346—347, 349, 353, 356, 359, 364, 366—368, 371, 377—379, 381—382, 384—385, 387—388, 391, 394, 396, 398, 417—418, 420, 424, 426, 428, 436—437, 442—444, 447, 450—453, 462, 467, 472—473
Орешчанин Богдан	481, 498, 541, 583—584, 586—590, 592, 594—595, 598—601, 605, 608—611, 641—643, 646, 649, 651, 654—656, 658—659, 686—688, 692—695, 699—700, 708—709, 720—721, 724—726, 730—731, 733, 735, 737—738, 740—741, 743—744, 746, 748—749, 751, 758, 760, 764—765, 767—768, 772—773, 775—777, 779, 781
Леровић Пуниша	533, 621, 730, 732
Петрушев Кирил	319
Пијале Моша	3, 8—11, 18—20, 40, 44—45, 49, 56, 58, 70, 78, 81—82, 84—85, 87, 94, 98, 103—104, 106, 108—114, 117—144, 146—162, 164—165, 168—169, 177, 179—180, 183, 188, 191, 193, 195—210, 212—214, 216, 218, 220, 223, 225—226, 228—240, 242, 244—275, 277—282, 284—299, 301—317, 319—321, 323—324, 326—348, 350—352, 354—362, 364—388, 390—399, 401—402, 405, 408—409, 411—412, 414, 416—428, 430—435, 437—463, 467, 472—473, 475—479

Поповић Коча	9, 148, 150, 157—158, 161, 198, 212, 214, 229, 239, 327, 332, 338, 340, 342, 418, 420, 424, 435, 440, 451, 455—457, 459, 463, 476
Поповић Милан	619
Продановић Јаша	18, 486—497, 499, 509—510, 586—587, 590—593, 595, 597—598, 602, 605, 613, 620—624, 627—632, 640, 643, 651—653, 661—662, 664, 666, 668, 671—673, 675—677, 682, 722—724, 746—747, 756—757, 767, 770, 780
Радмиловић д-р Јерко	113, 117, 125, 133—134, 146—147, 160, 194, 207, 215, 231, 246—248, 251—252, 254—255, 259, 267, 269—270, 281, 285, 303
Рамљак д-р Анте	114, 124, 129, 131, 134, 140, 149, 160—161, 164, 195, 198, 202, 205, 216, 230, 236, 239, 245, 250, 252, 259, 265, 266, 281, 284—295, 290, 292, 301, 308, 316—317, 348, 353, 355—359, 368—369, 382, 394, 411, 420, 434, 437, 447, 449, 477
Ращовић Милош	40, 150, 194, 201, 219, 298, 313, 337—338, 404, 430, 433
Рус Јосип	556, 585, 590, 596, 598—599, 610, 619, 627, 636, 643, 648, 650, 652—653, 661, 682, 701, 704, 707, 709, 713, 725, 740—741, 748, 751, 757, 765—766, 772
Савић Кирило	490, 548, 588, 591—593, 598, 604—605, 608, 643, 658, 661, 669, 674, 684, 688—689, 697, 702, 704, 711, 717, 749
Салај Ђуро	253—254, 448
Симић Владимир	49, 58, 67, 70, 80—82, 121, 151—153, 165, 179, 205, 207, 218—221, 227, 234, 243—244, 265, 269—270, 274—275, 278, 280, 292, 299, 301, 306—309, 313—314, 321, 323, 326, 330, 332—333, 343, 352, 367—368, 372—373, 385, 389—390, 396, 402, 405, 409, 416, 418—423, 428—429, 434—436, 442, 446, 455, 472—473, 475, 479—480

Сремец д-р Златан	160, 195, 197, 214, 216, 249, 271—272, 304, 350, 457—458, 478
Станковић д-р Синиша	486, 491—492, 510, 515, 585, 587—588, 591, 601, 604, 608—609, 614, 618, 643—644, 648, 675, 679, 704, 708, 715, 722, 729—730, 733, 739, 774, 777, 807
Филиповић Сулејман	8, 9, 112, 149—150, 154, 157, 195, 199, 202—203, 205, 240, 243, 253, 255, 259, 267, 270, 275, 281, 291, 293, 305, 315, 333, 360, 371, 374, 386, 408—409, 412, 419—420, 437, 445, 460, 472—473
Фрол Фране	489, 504, 566, 568, 570, 573, 579, 582, 587—588, 594—599, 612—614, 620—627, 631—633, 635—655, 657—671, 673—676, 686—687, 692—696, 701—704, 708—712, 714—716, 721—722, 726, 730, 735—737, 741—749, 756—762, 764—765, 767, 774, 779.
Хамовић Раде	631
Хафнер Тоне	738
Хебранг Андрија	9, 19, 153, 155, 157, 169, 180, 188, 194—195, 204, 206—210, 212, 217, 226, 228—231, 233—235, 237—239, 287—288, 294, 296—296, 304, 313, 337, 339—340, 342—345, 438—440, 443—445, 447, 453—458
Хотић Месуд	267, 270, 273—274, 305, 356
Хоџа Мехмед	117
Хричевић д-р Јосип	482, 486—496, 591—592, 594, 601, 626, 628, 637, 653, 656, 669, 723, 756, 759, 769—770, 778, 781—806
Царевић Милош	18, 485, 487—489, 493—494, 496, 523, 584, 586, 588, 590, 596, 599—600, 602, 606, 613—614, 616—617, 623, 627, 631, 634, 636—637, 661, 664—665, 667—668, 672—673, 675, 677, 679, 680, 683, 687, 690—691, 695—696, 701, 709, 711—712, 743, 745, 750, 752, 756

Чубриловић д-р Бранко	492, 494, 503, 587—588, 590, 601—602, 615, 675, 687, 694, 704, 722—723, 732, 769, 807
Чубриловић д-р Васо	87, 201, 207, 218—219, 255—256, 295, 389, 392, 396, 422, 432
Шећерагић Мурад	568, 601, 606, 617, 642
Шнудерл д-р Макс	20, 45, 85, 94, 109—110, 125, 129—130, 132, 144, 149, 158—159, 161, 193, 203, 208, 215, 218, 233, 236, 240, 247—248, 252, 255, 257—258, 262, 269, 271—273, 275, 278, 282, 284, 286, 299, 306—309, 311—317, 319, 326, 329, 331, 334, 337, 343—344, 346—348, 356, 361, 364—365, 368, 371, 374—379, 387—388, 392, 398—399, 401, 420—422, 424, 430, 432, 434—435, 441—442, 444—446, 461, 473, 478—479

Biblioteka Skupštine SR
 Beograd

